АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ
КНИГА I
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS
BOOK 1

Главен редактор / Editor-in-Chief

Христо Попов / Hristo Popov

Заместник главни редактори / Deputy editors-in-chief

Анастасия Чолакова, Георги Иванов / Anastasia Cholakova, Georgi Ivanov

Редакционна колегия / Editorial board

I. Археологическа карта на България / I. Archaeological map of Bulgaria
Георги Нехризов / Georgi Nekhrizov
Иво Д. Чолаков / Ivo D. Cholakov
Надежда Кечева / Nadezhda Kecheva
Силва Събкова / Silva Sabkova

II. Праистория / II. Prehistory
Десислава Такорова/Desislava Takorova
Атанас Цурев/Atanas Tsurev

III. Тракийска археология / III. Thracian archaeology
Георги Иванов / Georgi Ivanov
Маргарит Дамянов / Margarit Damyanov

IV. Антична археология / IV. Classical archaeology
Марио Иванов / Mario Ivanov
Анастасия Чолакова / Anastasia Cholakova

V. Средновековна археология / V. Medieval archaeology
Петър Димитров / Petar Dimitrov
Елена Василева / Elena Vasileva
Евелина Тодорова / Evelina Todorova

Автор на картите: Никола Тонков / Author of the maps: Nikola Tonkov
Графичен дизайн: Росица Кънева / Graphic design: Rositsa Kaneva

На корицата: аскос от гроб № 1, надгробна могла при с. Зимница; разкопки на Стефан Александров, Пьотър Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев /
On the cover: askos from Grave No. 1, tumulus at Zimnitsa; excavations of Stefan Alexandrov, Piotr Wlodarczak, Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

Печат: Булгед ООД / Print: Bulged Ltd

ISSN 1313-0889 (PRINT)
ISSN 2603-3658 (ONLINE)

http://series.naim.bg/index.php/ADE

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 2019
КНИГА I
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS IN 2019
BOOK 1

София / Sofia
2020

ДРАГИ КОЛЕГИ,

Вероятно всеки един от нас си е представял 2020 година по един много по-различен начин, в сравнение с това, което животът и неочакваната реалност ни предложиха. Разпространението на COVID-19 предизвика огромни проблеми за цялото общество, като същевременно ни принуди да търсим алтернативни решения за много сфери на нашия живот, да пренареждаме вече направени планове, създаваме нова организация и търсим нов подход за решаването на редица задачи, които в нормална ситуация считаме за нещо обичайно и рутинно.

Както вече анонсирахме при предишното издание, нашите планове за Археологически открития и разкопки бяха свързани с преминаване към дигитално издаване и осигуряване на по-големи възможности за авторите от гледна точка на обема на представената информация. Разбира се, това означаваше и много повече работа за членовете на редакционната колегия, на които дължа огромна благодарност за положения труд. От друга страна изключителната многобройност на теренните проучвания, осъществени през 2019 година (издадени над 500 разрешения за осъществяване на различни видове археологически проучвания) на свой ред допринесе за значително нарасналите работни ангажименти, свързани с издаването на АОР.

Но свършеното вече е факт. Пред Вас са Археологически открития и разкопки през 2019 година, издадени в два тома. Значително са увеличени възможностите за обем на текстовете на български език и за тяхното онагледяване с прилагане на допълнителни образи. Разширени са и резюметата на английски език. Много се радваме, че по-голямата част от колегията веднага се възползва от предоставените възможности. Мисля, че това ясно се вижда в двата тома на настоящото издание. Стремежът ни е в този актуализиран вид на АОР авторите да могат да се приближат в по-голяма степен до характеристиките не само на един коректен научен отчет, но и на една предварителна публикация, в която са представени важна част от придобитата информация и направените нови открития. Това е важно за цялата колегия, която има професионалното право да може максимално бързо да използва новото и актуалното, а за целта то трябва да е навлязло (поне отчасти) в научно обращение. В тази насока е и увеличеният обем на задължителното резюме на английски език. То е важен инструмент, с помощта на който най-новото в българската археология да достига по-бързо и до международната професионална аудитория и мисля, че за в бъдеще тази възможност ще бъде разширена и усъвършенствана допълнително.

За българската археология 2019 година беше изключително натоварена, но и много успешна. Огромният брой спасителни археологически проучвания по разширението на газопреносната мрежа на „Булгартрансгаз“ ЕАД, проекта ICGB, АМ „Хемус“ и др. предоставиха много важни резултати. Положителна е тенденцията, че за първи път от десетилетия археологическите проучвания в Северна България значително надхвърлиха по обем тези в южните части на страната. Този процес продължи и през 2020 година. Като трайна и положителна тенденция може да бъде отчетен и фактът, че вече в няколко сезона поред по програмата на Министерство на културата се осигурява финансиране за над 100 проекта и все повече научни институции, музеи и висши учебни заведения кандидатстват и реализират проекти по програмата.

От много време традицията повелява новият брой на Археологически открития и разкопки да бъде представен на Националната археологическа конференция. 59-ата Национална археологическа конференция трябваше да се проведе в Плевен. Колегите от РИМ Плевен вече бяха създали предварителна организация за провеждането на това важно за всички археолози в страната събитие. Уви, след неколкократно отлагане трябваше да приемем, че на този етап това е невъзможно. Признавам, че именно с надеждата 59-ата НАК все пак да се състои отложих и официалното издаване на АОР. Изминалите няколко месеца ни напомниха, че реалностите трябва да се приемат и е необходимо да продължим напред. Сигурен съм, че ще дойде време, когато ще можем да се върнем към едни по-спокойни и по-нормални измерения на нашия професионален и личен живот. Но това време е все още някъде в бъдещето.

Дотогава ще трябва да показваме и доказваме нашите способности да се адаптираме и да посрещаме предизвикателствата.

Пожелавам на Вас и Вашите семейства най-вече здраве. Когато го имаме мисля, че новите открития и успехи сами ще ни намерят.

доц. д-р Христо Попов
директор на НАИМ-БАН

DEAR COLLEAGUES,

Most probably, every one of us has imagined 2020 in a very different way compared to what life and the unexpected reality offered us. The spread of COVID-19 caused huge problems for the entire society and in the same time forced us to look for alternative solutions in a number of spheres of our lives, to rearrange already finalized plans, to create new organization, and to seek new approaches for solving many tasks that we normally consider routine under usual circumstances.

As already announced in the previous volume, we already had plans for the *Archaeological Discoveries and Excavations* (Археологически открития и разкопки or *AOP*) to become digital and to offer the authors greater opportunities in terms of the volume of the presented information. Certainly, this required much more efforts on the part of the editors, for whose work I am extremely grateful. On the other hand, the exceptionally large number of field investigations in 2019 (more than 500 permits were issued for various types of archaeological investigations) also contributed to the increased work burden related to the publication of the AOP.

However, what is done is done. In front of you, you have the *Archaeological Discoveries and Excavations in 2019*, published in two volumes. There is a considerable increase in the length of the texts in Bulgarian and for their visualization with additional images. The English summaries are also longer. We are very happy that the majority of our colleagues immediately chose to take advantage of the new opportunities. I believe this is quite obvious in the two volumes of this edition. Our ambition with this updated version of the *AOP* is for the authors to be able to achieve the characteristics not only of a proper scholarly report, but of a preliminary publication that presents an important part of the obtained information and the new discoveries. This is important for all archaeologists that are professionally entitled to make use of the new evidence, and for that purpose the latter should be introduced (at least partially) in scholarly circulation. This is also the purpose of the increased length of the obligatory English summary. It is an important tool that helps what is new in Bulgarian archaeology to reach as quickly as possible the international archaeological audience. In my opinion, this opportunity should be additionally expanded and improved in the future.

For the Bulgarian archaeologists, 2019 was extremely busy, but also extremely successful. The huge number of rescue archaeological investigations along the expansion of the transmission infrastructure of Bulgartransgas EAD, the ICGB project, the Hemus Highway, etc., yielded very important results. It is a positive trend that for the first time in decades, the archaeological investigations in Northern Bulgaria considerably exceeded in terms of scale those in the southern part of the country. This process continued in 2020. Another lasting and positive trend is that for several successive seasons a program of the Ministry of Culture has been providing support for more than a hundred projects and that ever more numerous academic institutions, museums, and universities apply for funding and implement projects within the framework of the program.

For a long time, it has been a tradition to present the new volume of *Archaeological Discoveries and Excavations* at the National Archaeological Conference. The 59th National Archaeological Conference should have taken place in Pleven. Our colleagues from Pleven RHM had already created the preliminary organization for this event that is important for the archaeologists from all over the country. Alas, after several delays, we had to accept that it was not possible for the moment. I have to admit that it was precisely the hope to hold eventually the 59th National Archaeological Conference that made me postpone the official publication of the AOP. The past few months reminded us that one should accept the realities and that we have to keep going. I am convinced that a time will come when we will be able to return to a more normal and untroubled version of our professional and personal lives. However, this time is yet to come.

Until then, we should demonstrate and prove our abilities to adapt and face challenges.

To you and your families, I wish good health. I believe that when we are healthy, the new discoveries and successes will come to us themselves.

Assoc. Prof. Dr. Hristo Popov,
Director of NAIM-BAS

ИЗИСКВАНИЯ НА РЕДКОЛЕГИЯТА ЗА ПРЕДАВАНЕ НА РЕЗЮМЕТА НА ОТЧЕТИ

Актуална информация за изискванията при подготовка на материалите за публикуване може да се намери на сайта на изданието.

http://series.naim.bg/index.php/ADE/navigationMenu/view/instr

СЪДЪРЖАНИЕ
CONTENTS

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ
I. ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN NORTHERN BULGARA

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННИ ПЛОЩИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЕПТЕМВРИЙЦИ, ОБЩ. ДИМОВО, ОБЛ. ВИДИН 1
Здравко Димитров, Николай Казашки
FIELD SURVEY OF CONCESSION AREAS IN THE LAND OF SEPTEMVRIITSI VILLAGE, DIMOVO MUNICIPALITY, VIDIN DISTRICT
Zdravko Dimitrov, Nikolay Kazashki

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „МАРГО“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЦАРЕВЕЦ И ГОРНА БЕШОВИЦА, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА 3
Нарцис Торбов, Георги Ганецовски, Александра Петрова
FIELD SURVEY OF “MARGO” CONCESSION AREA IN THE LANDS OF TSAREVETS AND GORNA BESHOVITSA VILLAGES, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Nartsis Torbov, Georgi Ganetsovski, Alexandra Petrova

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ЕМА“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЦАРЕВЕЦ И КАЛЕН, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА 4
Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски
FIELD SURVEY OF “EMA” CONCESSION AREA IN THE LANDS OF KALEN AND TSAREVETS VILLAGES, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT
Aleksandra Petrova, Nartsis Torbov, Georgi Ganetsovski

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ ВРАЦА 1 МЕЖДУ СЕЛАТА КОСТЕЛЕВО И ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА 6
Георги Ганецовски, Вивиана Митева
FIELD SURVEY ALONG THE RECONSTRUCTION ROUTE OF DIVERSION GAS PIPELINE VRATSA 1, BETWEEN KOSTELEVO AND CHIREN VILLAGES, VRATSA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА МУСЕЛИЕВО, ВЪБЕЛ, ЕВЛОГИЕВО И ГР. НИКОПОЛ, ОБЩ. НИКОПОЛ, ОБЛ. ПЛЕВЕН 8
Станимира Танева, Мая Валентинова, Адлин Данчева, Петя Ангелова, Мирослав Нейчев
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF MUSELIEVO, VABEL, EVLOGIEVO VILLAGES AND NIKOPOL TOWN, NIKOPOL MUNICIPALITY, PLEVEN DISTRICT
Stanimira Taneva, Maya Valentinova, Adlin Dancheva, Petya Angelova, Miroslav Neychev

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, УЧАСТЪК I НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ ЯБЛАНИЦА И ЛУКОВИТ 11
Кръстю Чукалев, Надежда Кечева, Деница Сандева
FIELD SURVEY ALONG HEMUS HIGHWAY, SECTION 1 IN THE LANDS OF YABLANITSA AND LUKOVIT MUNICIPALITIES
Krastyu Chukalev, Nadezhda Kecheva, Denitsa Sandeva

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, УЧАСТЪК II НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ УГЪРЧИН И ЛОВЕЧ 14
Пламен Георгиев, Радослав Александров, Йордана Николова
FIELD SURVEY ALONG HEMUS HIGHWAY, SECTION 2 IN THE LANDS OF UGARCHIN AND LOVECH MUNICIPALITIES
Plamen Georgiev, Radoslav Aleksandrov, Yordana Nikolova

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В М. ТАШ БАИР, ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА НОВГРАД И КАРАМАНОВО, ОБЩ. ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ, И С. ВАРДИМ, ОБЩ. СВИЩОВ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 18

Людмил Вагалински, Свен Конрад, Райко Краус, Люба Трайкова, Надежда Кечева
FIELD SURVEY IN TASH BAIR LOCALITY, IN THE LANDS OF NOVGRAD AND KARAMANOVO VILLAGES, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE DISTRICT, AND VARDIM VILLAGE, SVISHTOV MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Lyudmil Vagalinski, Sven Conrad, Raiko Krauss, Lyuba Traykova, Nadezhda Kecheva

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГОРНА ОРЯХОВИЦА 24
Мая Иванова, Илиян Петракиев
FIELD SURVEY IN THE LAND OF GORNA ORYAHOVITSA TOWN
Maya Ivanova, Iliyan Petrakiev

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО“, ОБЩИНИ РУСЕ, ИВАНОВО, ДВЕ МОГИЛИ, БОРОВО, ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ, ЕКИП 1 27
Надежда Кечева, Кръстю Чукалев, Деница Сандева, Върбин Върбанов, Тодор Дяков, Мария Гюрова
FIELD SURVEY ALONG “RUSE – VELIKO TARNOVO” HIGHWAY ROUTE, RUSE, IVANOVO, DVE MOGILI, BOROVO, TSENOVO MUNICIPALITIES, RUSE DISTRICT, TEAM 1
Nadezhda Kecheva, Krastyu Chukalev, Denitsa Sandeva, Varbin Varbanov, Todor Dyakov, Maria Gurova

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО“, ОБЩИНИ ЦЕНОВО И БЯЛА, ОБЛ. РУСЕ, ОБЩ. ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ЕКИП 2 32
Пламен Георгиев, Станимира Танева, Иван Иванов, Йосиф Баев
FIELD SURVEY ALONG “RUSE – VELIKO TARNOVO” HIGHWAY ROUTE, TSENOVO AND BYALA MUNICIPALITIES, RUSE DISTRICT, POLSKI TRAMBESH MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT, TEAM 2
Plamen Georgiev, Stanimira Taneva, Ivan Ivanov, Yosif Baev

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО“, ОБЩИНИ ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ И ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ЕКИП 3 34
Камен Бояджиев, Александър Чохаджиев
FIELD SURVEY ALONG “RUSE – VELIKO TARNOVO” HIGHWAY ROUTE, POLSKI TRAMBESH AND VELIKO TARNOVO MUNICIPALITIES, VELIKO TARNOVO DISTRICT, TEAM 3
Kamen Boyadzhiev, Alexander Chohadzhiev

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА ТЕХНОЛОГИЧНИ ВРЪЗКИ КЪМ ПРОЕКТ „РАЗШИРЕНИЕ НА ГАЗОПРЕНОСНАТА ИНФРАСТРУКТУРА НА „БУЛГАРТРАНСГАЗ“ ЕАД“ 40
Петър Лещаков, Игор Лазаренко
FIELD SURVEY WITHIN THE LIMITS OF TECHNOLOGICAL CONNECTION AREAS, PROJECT “EXPANSION OF GAS TRANSMISSION INFRASTRUCTURE OF BULGARTRANSGAZ EAD”
Petar Leshtakov, Igor Lazarenko

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „КРАЛЕВО – 2“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КРАЛЕВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 43
Ангел Конаклиев
FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF “KRALEVO – 2” AREA, LAND OF KRALEVO VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY
Angel Konakliev

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „БЪЛГАРСКА ПОЛЯНА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БУЙНОВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ 44
Стефан Иванов
FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF “BULGARSKA POLYANA” AREA, BUYNOVO VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY 45
Stefan Ivanov

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ „ТЪРГОВИЩЕ“ 45
Ангел Григоров
FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF “GAS PIPELINE DIVERSION TARGOVISHTE” 48
Angel Grigorov

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЙОНКОВО, МАЛКО ЙОНКОВО, ЛУДОГОРЦИ И БЪРДОКВА, ОБЩ. ИСПЕРИХ 48

Мария Николаева, Теодора Василева, Християн Узунов
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF YONKOVO, MALKO YONKOVO, LUDOGORTSI AND BARDOKVA VILLAGES, ISPERIH MUNICIPALITY
Maria Nikolaeva, Teodora Vasileva, Hristian Uzunov

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НИАР „МАДАРА“ 51
Станимир Стойчев, Гергана Илиева
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MADARA RESERVE
Stanimir Stoichev, Gergana Ilieva

№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЛАТАР, ОБЩ. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 52
Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов, Мария Гюрова
FIELD SURVEY IN THE LAND OF ZLATAR VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY
Svetlana Venelinova, Valery Grigorov, Petar Dimov, Maria Gurova

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД В ОБЩ. ДУЛОВО 57
Георги Атанасов, Кристиан Михайлов
FIELD SURVEY ALONG GAS PIPELINE ROUTE IN DULOVO MUNICIPALITY
Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТАТА НА НОВИ ВОДОПРОВОДИ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. АЙДЕМИР, С. КАЛИПЕТРОВО И ГР. ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА 60
Георги Атанасов, Кристиан Михайлов, Георги Митев
FIELD SURVEY ALONG NEW WATER PIPELINES IN THE LANDS OF AYDEMIR AND KALIPETROVO VILLAGES, AND TUTRAKAN TOWN, SILISTRA DISTRICT
Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov, Georgi Mitev

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗОНАТА НА СТЪПКИТЕ НА СТЪЛБОВЕТЕ ПО ТРАСЕТО НА НОВА ВЛ 110 KV ОТ ПОДСТАНЦИЯ „ВАРНА – СЕВЕР“ ДО ПОДСТАНЦИЯ „КАВАРНА“ 62
Андрей Аладжов, Владимир Славчев
FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF THE NEW 110 KV POWER LINE FROM VARNA NORTH SUBSTATION TO KAVARNA SUBSTATION
Andrey Aladzhov, Vladimir Slavchev

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА БЪДЕЩАТА ПЛОЩАДКА ЗА КОМПРЕСОРНА СТАНЦИЯ „НОВА ПРОВАДИЯ“ И СЪПЪТСТВАЩИТЕ Я СЪОРЪЖЕНИЯ 65
Петър Лещаков, Николай Христов, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов
FIELD SURVEY IN THE AREA OF THE FUTURE PLATFORM OF COMPRESSOR STATION NOVA PROVADIA AND THE ADJACENT FACILITIES
Petar Leshtakov, Nikolay Hristov, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ПЛОЩ „ПЕТРОВ ДОЛ“, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПЕТРОВ ДОЛ, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, ОБЛ. ВАРНА 69
Игор Лазаренко
FIELD SURVEY OF “PETROV DOL” AREA IN THE LAND OF PETROV DOL VILLAGE, PROVADIA MUNICIPALITY, VARNA REGION
Igor Lazarenko

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

FIELD SURVEYS IN SOUTHERN BULGARA

№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ МИРКОВО, ПРАВЕЦ, ЧЕЛОПЕЧ, ЗЛАТИЦА, ПИРДОП И ЧАВДАР 70
Боян Думанов, Ирена Димитрова, Живко Узунов, Биляна Костова
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF MIRKOVO, PRAVETS, CHELOPECH, ZLATITSA, PIRDOP AND CHAVDAR MUNICIPALITIES
Boyan Dumanov, Irena Dimitrova, Zhivko Uzunov, Bilyana Kostova

№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩА „ЧЕТАЛЕЧ – СЕВЕР“ И „РАВНАКА“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРКОВО, ОБЩ. МИРКОВО, СОФИЙСКА ОБЛАСТ 73
Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Яна Димитрова
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF “CHETALECH – NORTH” AND “RAVNAKA” EXTRACTION AREAS IN MIRKOVO VILLAGE, MIRKOVO MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Yana Dimitrova

№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА ЯКОРУДА 76
Алексей Гоцев, Васил Марков
FIELD SURVEY IN YAKORUDA MUNICIPALITY
Alexey Gotsev, Vasil Markov

№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА БАТАК 79
Владимир Баряков, Светла Барякова
FIELD SURVEY IN BATAK MUNICIPALITY
Vladimir Baryakov, Svetla Baryakova

№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩЕ „КАМЪКА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧЕРНЬОВО, ОБЩ. ИХТИМАН, СОФИЙСКА ОБЛАСТ 82
Пламен Георгиев, Кръстю Чукалев
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF “KAMAKA” EXTRACTION AREA IN CHERNIOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT
Plamen Georgiev, Krastyu Chukalev

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „ЗЛАТАРИЦА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КРЪСТАВА, ОБЩ. ВЕЛИНГРАД, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК 84
Пламен Георгиев, Димитър Байраков, Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Петър Минков, Иван Иванов
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF “ZLATARITSA” CONCESSION AREA, IN THE LAND OF KRASTAVA VILLAGE, VELINGRAD MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Plamen Georgiev, Dimitar Bayrakov, Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Petar Minkov, Ivan Ivanov

№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАН, ПЕВЦИТЕ И МОСКОВЕЦ, ОБЩ. КАРЛОВО 87
Мартин Христов, Иван Иванов
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF BOGDAN, PEVTSITE AND MOSKOVETS VILLAGES, KARLOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov, Ivan Ivanov

№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ДАЛЕКОПРОВОД ОТ ПЛОВДИВ ДО ГЪЛЪБОВО 89
Елена Божинова, София Христева
FIELD SURVEY ALONG A TRANSMISSION LINE FROM PLOVDIV TO GALABOVO
Elena Bozhinova, Sophia Hristeva

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА ДЕВИН 94
Христина Вълчанова
FIELD SURVEY IN DEVIN MUNICIPALITYS
Hristina Valchanova

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „НАДЕЖДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. МАКЕДОНЦИ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ 96
Станислав Илиев, Полина Пиперкова
FIELD SURVEY OF “NADEZHDA” CONCESSION AREA, LAND OF MAKEDONTSI VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY
Stanislav Iliev, Polina Piperkova

№ 35. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ 400 KV ОТ П/СТ „МАРИЦА ИЗТОК“ ДО П/СТ „НЕА САНТА“, ГЪРЦИЯ: ЮЖЕН УЧАСТЪК – ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО С. ЗОРНИЦА, ОБЩ. ХАСКОВО 98
Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Ивет Кирилова
FIELD SURVEY ALONG THE 400 KV ELECTRICITY POWER LINE FROM “MARITSA IZTOK” TO “NEA SANTA”, GREECE: SOUTHERN SECTION – FROM THE GREEK-BULGARIAN BORDER TO ZORNITSA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Ivet Kirilova

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ 400 KV ОТ П/СТ „МАРИЦА ИЗТОК“ ДО П/СТ „НЕА САНТА“, ГЪРЦИЯ: СЕВЕРЕН УЧАСТЪК – НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛ. ХАСКОВО 101
Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов
FIELD SURVEY ALONG THE 400 KV ELECTRICITY POWER LINE FROM “MARITSA IZTOK”

TO "NEA SANTA", GREECE: NORTHERN SECTION – IN THE LAND OF HASKOVO DISTRICT 105
Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА АНТИЧНА ВИЛА „АРМИРА", В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СВИРАЧИ, КАМИЛСКИ ДОЛ, ЛАМБУХ И ХУХЛА, ОБЩ. ИВАЙЛОВГРАД.....106
Пламен Георгиев, Христо Попов, Станислав Илиев, Руслан Стойчев, Иван Иванов
FIELD SURVEY IN THE AREA OF ANCIENT VILLA "ARMIRA", IN THE LANDS OF SVIRACHI, KAMILSKI DOL, LAMBUH AND HUHLA VILLAGES, IVAYLOVGRAD MUNICIPALITY
Plamen Georgiev, Hristo Popov, Stanislav Iliev, Ruslan Stoichev, Ivan Ivanov

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА НАУЧЕНЕ, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА И СТРУПЕЦ, ОБЩ. СЛИВЕН 110
Веселин Игнатов, Николай Сираков
FIELD SURVEY IN THE LANDS OF NAUCHENE VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, AND STRUPETS VILLAGE, SLIVEN MUNICIPALITY
Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВОДОСБОРНИЯ БАСЕЙН НА Р. АДА В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КАРАВЕЛОВО И СЛАМИНО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ 112
Тодор Вълчев, Станислав Марчовски
FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF ADA RIVER IN THE LANDS OF KARAVELOVO AND SLAMINO VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT
Todor Valchev, Stanislav Marchovski

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЕМОНА, ОБЩ. НЕСЕБЪР 115
Иван Христов, Найден Прахов, Маргарита Попова
FIELD SURVEY IN THE LAND OF EMONA VILLAGE, NESEBAR MUNICIPALITY
Ivan Hristov, Nayden Prahov, Margarita Popova

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЕЛЕКТРОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. ОБЗОР И СЕЛАТА ПРИСЕЛЦИ И БАНЯ, ОБЩ. НЕСЕБЪР, ОБЛ. БУРГАС 119
Тодор Марваков, Мартин Гюзелев, Константин Господинов
FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF A POWER LINE IN THE LAND OF OBZOR TOWN AND PRISELTZI AND BANYA VILLAGES, NESEBAR MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT
Todor Marvakov, Martin Gyuzelev, Konstantin Gospodinov

№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. СРЕДЕЦ 121
Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева
FIELD SURVEY IN THE LAND OF SREDETS MUNICIPALITY
Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРОЛЮБОВО, ОБЩ. БУРГАС.....128
Мирослав Класнаков
FIELD SURVEY IN THE LAND OF MIROLYUBOVO VILLAGE, BURGAS MUNICIPALITY
Miroslav Klasnakov

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗОНАТА НА ВЪЗВИШЕНИЕТО МЕДЕН РИД, ЗЕМЛИЩЕ НА СОЗОПОЛ 130
Теодора Богданова, Димитър Недев, Огнян Лулев
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MEDEN RID LOCALITY, SOZOPOL
Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Ognyan Lulev

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ
GEOPHYSICAL SURVEYS AND OTHER NON-DESTRUCTIVE STUDIES

№ 45. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО СЕЛИЩЕ ПРИ ВЪРБИЦА, ОБЛ. ШУМЕН 132
Светлана Венелинова, Никола Тонков, Валери Григоров
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE "MULTILAYERED SETTLEMENT" SITE NEAR VARBITSA, SHUMEN DISTRICT
Svetlana Venelinova, Nikola Tonkov, Valery Grigorov

№ 46. ИЗСЛЕДВАНЕ С НЕДЕСТРУКТИВНИ МЕТОДИ НА СТЕНОПИСИТЕ В ГРОБНИЦАТА ПРИ С. АЛЕКСАНДРОВО 135

Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Антонино Козентино, Китан Китанов, Ангела Пенчева, Найден Прахов, Даниела Стоянова, Станислав Илиев
STUDY WITH NON-DESTRUCTIVE METHODS OF THE MURAL PAINTINGS IN THE TOMB NEAR ALEXANDROVO VILLAGE
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Antonino Cosentino, Kitan Kitanov, Angela Pencheva, Nayden Prahov, Daniela Stoyanova, Stanislav Iliev

№ 47. НЕДЕСТРУКТИВНО ПРОУЧВАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА „СВ. СТЕФАН“ (НОВАТА МИТРОПОЛИЯ) В НЕСЕБЪР 140
Здравка Георгиева, Найден Прахов
NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND DOCUMENTATION OF GRAFFITI OF ST. STEFAN MEDIEVAL CHURCH IN NESEBAR
Zdravka Georgieva, Nayden Prahov

№ 48. НЕДЕСТРУКТИВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ XV – XIX В. В М. ТУРСКО КОНУШ, С. КОНУШ, ОБЩ. АСЕНОВГРАД 144
Чавдар Кирилов
NON-DESTRUCTIVE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A 15TH – 19TH C. SETTLEMENT IN TURSKO KONUSH LOCALITY NEAR KONUSH VILLAGE, ASENOVGRAD MUNICIPALITY
Chavdar Kirilov

№ 49. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ В РАЙОНА НА НОС СВ. ДИМИТЪР (СКОМБОЛИТО) 148
Калин Димитров, Даниел Пантов, Християн Цанков
GEOPHYSICAL SURVEY IN THE AREA OF CAPE ST. DIMITAR (SKOMBOLITO)
Kalin Dimitrov, Daniel Pantov, Christian Tsankov

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ
UNDERWATER SURVEYS

№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ВЪВ ВРЪЗКА С „МОДЕРНИЗАЦИЯ И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА РИБАРСКО ПРИСТАНИЩЕ „КАРАНТИНАТА“, КВ. АСПАРУХОВО, ВАРНА 150
Калин Димитров, Кирил Велковски, Павел Георгиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY FOR THE PROJECT OF RECONSTRUCTION OF “KARANTINATA” FISHING PORT, ASPARUHOVO NEIGHBOURHOOD, VARNA
Kalin Dimitrov, Kiril Velkovski, Pavel Georgiev

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ГЕОТЕХНИЧЕСКИ СОНДАЖИ ВЪВ ВАРНЕНСКОТО И БЕЛОСЛАВСКОТО ЕЗЕРО 153
Калин Димитров, Владимир Славчев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF GEOTECHNICAL DRILLINGS IN VARNA AND BELOSLAV LAKES
Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ДРАГАЖНИ РАБОТИ В БЕЛОСЛАВСКОТО ЕЗЕРО ПО ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРИСТАНИЩЕ „ГАЗТРЕЙД“ АД 155
Калин Димитров, Владимир Славчев, Павел Георгиев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF DREDGING WORKS FOR THE CONSTRUCTION OF “GAZTRADE” SA PORT IN BELOSLAV LAKE
Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev, Pavel Georgiev

№ 53. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“ 158
Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Георгиев
COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY
Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ
ARCHAEOLOGICAL MONITORINGS

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ЛИНЕЙНО ТРАСЕ НА ГАЗОПРОВОД ОТ С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ДО С. БОРИСЛАВ, ОБЩ. ПОРДИМ 162

Мая Валентинова, Мартин Христов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON A LINEAR GAS PIPE ROUTE BETWEEN GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY, AND BORISLAV VILLAGE, PODRIM MUNICIPALITY
Maya Valentinova, Martin Hristov

№ 55. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МИХАИЛ КЕФАЛОВ“ № 23, ВЕЛИКО ТЪРНОВО.....163
Евгени Дерменджиев.....163
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 23 MIHAIL KEFALOV STR. IN VELIKO TARNOVO.....165
Evgeni Dermendzhiev

№ 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В ГР. ПАВЛИКЕНИ И С. БУТОВО, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ.....165
Калин Чакъров
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN PAVLIKENI TOWN AND BUTOVO VILLAGE 166
Kalin Chakarov

№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В СИЛИСТРА, УЛ. „ПИРИН“ № 11 166
Георги Атанасов, Кристиан Михайлов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SILISTRA, 11 PIRIN STR.
Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В СИЛИСТРА, УЛ. „Т. КАБЛЕШКОВ“ № 5 168
Георги Атанасов, Калоян Димов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SILISTRA, 5 TODOR KABLESHKOV STR. 170
Georgi Atanasov, Kaloyan Dimov

№ 59. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТИ № 84 И 85 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН, И С. БУХОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ.....170
Янко Димитров, Станислав Иванов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON SITES NOS 84 AND 85 ALONG THE HEMUS HIGHWAY, IN THE LAND OF GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN DISTRICT, AND BUHOVTSI VILLAGE, TARGOVISHTE DISTRICT
Yanko Dimitrov, Stanislav Ivanov

№ 60. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В АНТИЧЕН ГРАД ГЕРМАНИЯ, САПАРЕВА БАНЯ, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ.....172
Светла Петрова
EASTERN GATE OF THE ROMAN, LATE ANTIQUE AND EARLY BYZANTINE CITY GERMANIA, SAPAREVA BANYA, KYUSTENDIL DISTRICT
Svetla Petrova

№ 61. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ № 2, ЛОТ 3.1 НА АМ „СТРУМА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПОКРОВНИК, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД 174
Илия Кулов, Мария Пашова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE NO 2, LOT 3.1, ALONG “STRUMA” HIGHWAY ROUTE IN THE LAND OF POKROVNIK VILLAGE, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY
Ilia Kulov, Maria Pashova

№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ТРАСЕТО КАЛОТИНА – СОФИЙСКИ ОКОЛОВРЪСТЕН ПЪТ 178
Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE MODERNIZATION OF THE EXISTING ROAD “KALOTINA – SOFIA RING ROAD”
Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova

№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. БОЯНА, СОФИЯ 180
Методи Златков, Александър Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A SITE IN BOYANA NEIGHBOURHOOD, SOFIA.....181
Metodi Zlatkov, Alexander Stanev

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“ И „ПСПВ“ В ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК.....181
Алексей Гоцев, Васил Кацаров
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS AT “LUDA YANA” DAM AND “WTP” IN

PANAGYURISHTE MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT
Alexey Gotsev, Vasil Katsarov

№ 65. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ИВАН ВАЗОВ“ № 11, ПЛОВДИВ 183
Елена Божинова, Камен Станев
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 11 IVAN VAZOV STR., PLOVDIV
Elena Bozhinova, Kamen Stanev

№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА КОНСЕРВАЦИОННО-РЕСТАВРАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ НА ЦЪРКВА „СВ. ГЕОРГИ“ В С. СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО.....185
Мартин Христов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSERVATION WORKS OF ST. GEORGE CHURCH IN SVEZHEN VILLAGE, BREZOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov

№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ № 1 ПО ТРАСЕТО НА ОБХОДНИЯ ПЪТ ПРИ ПОМОРИЕ 187
Владислав Тодоров, Константин Господинов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE NO 1 ALONG THE BYPASS ROAD, POMORIE
Vladislav Todorov, Konstantin Gospodinov

№ 68. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. СВ. ГЕОРГИ, ПОМОРИЕ.....188
Мирослав Класнаков
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN ST. GEORGE NEIGHBOURHOOD, POMORIE
Miroslav Klasnakov

№ 69. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В М. БУДЖАКА, СОЗОПОЛ.....190
Йото Валериев, Константин Господинов
ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN BUDZHAKA LOCALITY, SOZOPOL
Ioto Valeriev, Konstantin Gospodinov

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
INTERDISCIPLINARY INVESTIGATIONS

№ 70. АНТРОПОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРЕЗ 2019 Г. (ПРЕДВАРИТЕЛНИ РЕЗУЛТАТИ).....192
Виктория Русева, Надежда Атанасова
ANTHROPOLOGICAL INVESTIGATIONS IN 2019 (PRELIMINARY RESULTS)
Victoria Russeva, Nadezhda Atanassova

II. ПРАИСТОРИЯ
II. PREHISTORY

№ 1. ПАЛЕОЛИТНО ПЕЩЕРНО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА: СРЕДНИ ЕТАПИ НА СРЕДНИЯ ПАЛЕОЛИТ, НАЧАЛНИ/СРЕДНИ ФАЗИ НА КЪСНИЯ ПАЛЕОЛИТ.....203
Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели, Алета Гуадели, Станимира Танева, Свобода Сиракова, Ивайло Крумов, Ирена Димитрова, Николай Захариев
THE PALEOLITHIC CAVE SITE OF KOZARNIKA: MIDDLE STAGES OF THE MIDDLE PALEOLITHIC, EARLY/MIDDLE PHASES OF THE UPPER PALEOLITHIC
Nikolay Sirakov, Jean-Luc Guadelli, Aleta Guadelli, Stanimira Taneva, Svoboda Sirakova, Ivaylo Krumov, Irena Dimitrova, Nikolay Zahariev

№ 2. ПЕЩЕРАТА БАЧО КИРО: ПРЕХОД СРЕДЕН – КЪСЕН И НАЧАЛЕН КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ.....206
Николай Сираков, Ценка Цанова, Жан-Жак Юблен, Свобода Сиракова, Шенън Макферън, Хелън Фюлас, Ивайло Крумов, Росен Спасов, Елена Ендарова, Николай Захариев, Джефри Смит, Матея Хаджиняк, Желько Режек, Вера Алдеаш, Жоао Марейрош, Наоми Мартисиус, Елка Анастасова, Фридо Велкер
THE BACHO KIRO CAVE: TRANSITION FROM MIDDLE TO UPPER PALAEOLITHIC AND INITIAL UPPER PALEOLITHIC
Nikolay Sirakov, Tsenka Tsanova, Jean-Jacques Hublin, Svoboda Sirakova, Shannon P. McPherron, Helen Fewlas, Ivaylo Krumov, Rosen Spasov, Elena Endarova, Nikolay Zahariev, Geoffrey Smith, Mateja Hajdinjak, Željko Režek, Vera Aldeas, João Marreiros, Naomi Martisius, Elka Anastasova, Frido Welker

№ 3. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 212
Недко Еленски
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF DZHULYUNITSA-SMARDESH, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Nedko Elenski

№ 4. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА 214
Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VALOGA LOCALITY (DOLNATA LAKA) NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯРЛОВИЦА, ОБЛ. ВИДИН 218
Владислав Тодоров, Анета Бакъмска, Мария Гюрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SITE NEAR THE VILLAGE OF YARLOVITSA, VIDIN DISTRICT
Vladislav Todorov, Aneta Bakamska, Maria Gurova

№ 6. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ 222
Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов
EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov

№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ VI-808 226
Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов, Галина Самичкова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA WITHIN PLOT VI-808
Vasil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov, Galina Samichkova

№ 8. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ XII-589 В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ 232
Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Кръстан Митов, Виолета Стоицова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA WITHIN PLOT XII-589 IN SLATINA, SOFIA
Vasil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova

№ 9. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В С. БЕРСИН, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ 234
Веселина Вандова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VILLAGE OF BERSIN, KYUSTENDIL DISTRICT
Vesselina Vandova

№ 10. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА 236
Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев
THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA
Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev

№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ВЪЛЧИ ДОЛ, ВАРНЕНСКО 241
Виктория Петрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE SITE OF VALCHI DOL, VARNA DISTRICT
Viktoria Petrova

№ 12. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ГРАДИЩЕ 3, ШУМЕНСКО, АМ ХЕМУС (323+100 – 323+400) 246
Виктория Петрова, Евгения Найденова, Любомир Тодоров
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE GRADISHTE 3 SITE, SHUMEN DISTRICT, HEMUS MOTORWAY (323+100 – 323+400)

Viktoria Petrova, Evgena Najdenova, Lyubomir Todorov

№ 13. НЕО-ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ГОЛО БЪРДО 250
Володя Попов, Иван Вайсов, Йордан Евлогиев, Христина Маркова, Драгомир Марков, Габриела Джурковска
THE NEO-ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF GOLO BĂRDO
Volodya Popov, Ivan Vajsov, Jordan Evlogiev, Hristina Markova, Dragomir Markov, Gabriela Dzhurkovska

№ 14. ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ БОХОТ 255
Иван Вайсов, Владимир Славчев
THE ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE NEAR BOHOT
Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev

№ 15. ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ С КРЕМЪЧНА РАБОТИЛНИЦА КРАЙ С. ГОРТАЛОВО, ПЛЕВЕНСКО (ОБЕКТ 41/3015) 259
Васил Николов, Галина Самичкова, Недко Еленски, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Николай Христов, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов, Елка Анастасова
PREHISTORIC SETTLEMENT AND FLINT TOOL WORKSHOP SITE NEAR GORTALOVO, PLEVEN DISTRICT (SITE 41/3015)
Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Nedko Elenski, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Nikolay Hristov, Todor Diakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov, Elka Anastasova

№ 16. СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНИЯ НЕОЛИТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БРАНКОВЦИ, ОБЩ. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН 263
Надежда Кечева, Петя Георгиева, Ангел Григоров, Деница Сандева, Цветина Гетовска, Мария Гюрова
SETTLEMENT SITE FROM THE LATE NEOLITHIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF BRANKOVTSI, GRAMADA MUNICIPALITY, VIDIN DISTRICT
Nadezhda Kecheva, Petya Georgieva, Angel Grigorov, Denitsa Sandeva, Tsvetina Getovska, Maria Gurova

№ 17. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В М. БЕЛЕНЕ, С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО 268
Петър Лещаков, Надежда Тодорова, Ваня Петрова, Станислав Илиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE LATER PREHISTORY, BRONZE AND IRON AGE IN THE BELENE LOCALITY NEAR ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY
Petar Leshtakov, Nadezhda Todorova, Vanya Petrova, Stanislav Iliev

№ 18. РАННОХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ СТАМБОЛИЙСКИ, ХАСКОВСКО 275
Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев, Катлийн Максуини, Красимир Ников
EARLY COPPER AGE SETTLEMENT SITE AND EARLY IRON AGE PITS AT STAMBOLIYSKI, HASKOVO DISTRICT
Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev, Kathleen McSweeney, Krasimir Nikov

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК 281
Иван Вайсов, Владимир Славчев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIYA OSTROV NEAR DURANKULAK
Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev

№ 20. ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КОМУНАРИ 286
Владимир Славчев, Иванка Христова, Христина Маркова
EXCAVATIONS AT TELL KOMUNARI289
Vladimir Slavchev, Ivanka Hristova, Hristina Markova

№ 21. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО ГР. СУВОРОВО 289
Владимир Славчев, Станимир Първанов, Мария Гюрова
EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT SITE IN THE KORIATA LOCALITY NEAR THE TOWN OF SUVOROVO
Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Maria Gurova

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ХАЛКОЛИТНАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ИВАНОВО, ШУМЕНСКО 293
Светлана Венелинова, Мария Гюрова, Цветана Попова, Калоян Кавръков
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL SITE NEAR THE VILLAGE

OF IVANOVO, SHUMEN REGION
Svetlana Venelinova, Maria Gurova, Tsvetana Popova, Kaloyan Kavrakov

№ 23. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ 298
Димитър Чернаков, Борис Борисов, Йордан Милев, Ирена Русева, Десислава Христова, Радослав Рачев, Мария Гюрова
THE CHALCOLITHIC TELL SITE BAZOVETS
Dimitar Chernakov, Boris Borisov, Yordan Milev, Irena Ruseva, Desislava Hrisotva, Radoslav Rachev, Maria Gurova

№ 24. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО 302
Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку, Радослав Боянов, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова
THE CHALCOLITHIC PETKO KARAVELOVO TELL SITE
Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova, Nadezda Karastoyanova

№ 25. ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ И КРЕМЪЧЕН ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР В С. КАМЕНОВО, РАЗГРАДСКО 307
Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели
CHALCOLITHIC NECROPOLIS AND FLINT PRODUCTION CENTER IN KAMENOVO, RAZGRAD REGION
Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli

№ 26. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА 311
Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Маргарита Люнчева, Дениз Кая, Орхан Кая, Катлийн Максуини, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров
THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA
Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Diakov, Margarita Lyuncheva, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Kathleen McSweeney, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov

№ 27. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ АВРЕН-БОБАТА, ОБЛ. ВАРНА 315
Петър Лещаков, Мария Иванова, Екатерина Митринова, Виктория Халева, Йорданка Илиева
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE AVREN-BOBATA, VARNA DISTRICT
Petar Leshtakov, Maria Ivanova, Ekaterina Mitrinova, Viktoria Haleva, Yordanka Ilieva

№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН 321
Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NURIYUK TELL SITE IN THE CHANADZHIK LOCALITY, THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICT
Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev

№ 29. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО 325
Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров
TELL YUNATSITE, PAZARDZHIK REGION
Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

№ 30. КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА 329
Петя Георгиева, Веселин Данов, Ваня Ставрева, Йордан Милев
KOZAREVA MOGILA: SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS FROM THE ENEOLITHIC
Petya Georgieva, Veselin Danov, Vanya Stavreva, Yordan Milev

№ 31. СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ 333
Маргарита Попова, Петър Лещаков, Мария Гюрова, Ханна Христова
SETTLEMENT MOUND IN THE 'SKRITATA MOGILA' LOCALITY, VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY
Margarita Popova, Petar Leshtakov, Maria Gurova, Hanna Hristova

№ 32. КЪСНОХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ ОРЛИЦА – ОБЕКТ A1 ПО ICGB.....336
Явор Бояджиев, Камен Бояджиев
THE LATE CHACOLITHIC SETTLEMENT SITE OF ORLITSA – SITE A1 ALONG ICGB
Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev

№ 33. ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АЕРОФОТОЗАСНЕМАНЕ НА ОБЕКТ ДУРАНКУЛАК-НИВАТА 340
Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков, Томаш Тенцер, Махал Вагнер
GEOPHYSICAL SURVEY AND AERIAL PHOTOGRAPHY OF THE DURANKULAK-NIVATA SITE
Ivan Vajsov, Peter Milo, Christian Tzankov, Tomáš Tencer, Michal Vágner

№ 34. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ МЕДЕН РУДНИК В М. АЙ БУНАР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОЗАГОРСКИ МИНЕРАЛНИ БАНИ, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА.....344
Христо Попов, Пламен Георгиев, Никола Тонков, Кръстю Чукалев
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE TERRITORY OF THE PREHISTORIC COPPER MINE IN AY BUNAR LOCALITY IN THE VICINITY OF STAROZAGORSKI MINERALNI BANI, STARA ZAGORA MUNICIPALITY
Hristo Popov, Plamen Georgiev, Nikola Tonkov, Krastyu Chukalev

№ 35. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ ДО С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ЯМБОЛСКО.....348
Виктория Петрова, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEY NEAR THE VILLAGE OF HADZHIDIMITROVO, YAMBOL DISTRICT
Viktoria Petrova, Nikola Tonkov

№ 36. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“, УЛ. „ФИЛИП ТОТЮ” № 26, ГР. ВАРНА.....353
Владимир Славчев, Валерий Йотов
RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP, 26 FILIP TOTYO STR., VARNA
Vladimir Slavchev, Valeri Yotov

№ 37. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“, УЛ. „ХАН КАРДАМ” № 4, ГР. ВАРНА.....354
Владимир Славчев
RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP, 4 KHAN KARDAM STR., VARNA
Vladimir Slavchev

III. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ
III. THRACIAN ARCHAEOLOGY

БРОНЗОВА ЕПОХА
BRONZE AGE

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДЕПОНИРАН ПЛАСТ В ПЕЩЕРА ХАРАМИЙСКА ДУПКА (ОТ КАМЕННО-МЕДНАТА ДО РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА), С. ТРИГРАД, ОБЩ. ДЕВИН 357
Борислав Бориславов, Христина Вълчанова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A DEPOT LAYER IN HARAMIYSKA DUPKA CAVE (FROM THE LATE CHALCOLITHIC TO THE EARLY IRON AGE) NEAR THE VILLAGE OF TRIGRAD, DEVIN MUNICIPALITY
Borislav Borislavov, Hristina Valchanova

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И ГЕОАРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛАСТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ХИМИТЛИЯТА, ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛ, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА.....359
Красимир Лещаков, Деница Илиева, Зои Цирцони, Артюр Гле
ARCHAEOLOGICAL AND GEOARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT THE EBA LAYER OF TELL SOKOL, NOVA ZAGORA REGION
Krassimir Leshtakov, Denitsa Ilieva, Zoï Tsirtsoni, Arthur Glais

№ 3. ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК 365
Милена Райчева, Александър Алексиев
SITE FROM THE BRONZE AND THE IRON AGES IN THE LAND OF GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNUCIPALITY
Milena Raycheva, Alexander Alexiev

№ 4. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ (РАННА БРОНЗОВА ЕПОХА, АНТИЧНОСТ, ОСМАНСКИ ПЕРИОД) В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА Р. РОПОТАМО, ОБЛ. БУРГАС 369
Калин Димитров, Джон Адамс, Йохан Рьомби, Крум Бъчваров, Павел Георгиев, Веселин Драганов
UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS (EARLY BRONZE AGE, ANTIQUITY, OTTOMAN PERIOD) IN THE SEA BAY AT THE MOUTH OF ROPOTAMO RIVER, BURGAS REGION
Kalin Dimitrov, Jonathan Adams, Johan Rönnby, Krum Bachvarov, Pavel Georgiev, Veselin Draganov

№ 5. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО 377
Мартин Христов
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF EARLY BRONZE AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА И РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ ДО БРЕЗНИК 380
Пламен Георгиев, Петър Минков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF FEATURES FROM THE EARLY BRONZE AGE AND EARLY IRON AGE NEAR BREZNIK
Plamen Georgiev, Petar Minkov

№ 7. НОВООТКРИТО СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. ИЗВОР МАХАЛА, ОБЩ. КУЛА, ОБЛ. ВИДИН 385
Филип Михайлов, Анета Бакъмска
NEWLY DISCOVERED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE NEAR IZVOR MAHALA VILLAGE, KULA MUNICIPALITY, VIDIN REGION
Philip Mihaylov, Aneta Bakamska

№ 8. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ НАЧАЛОТО НА II ХИЛ. ПР. ХР. И РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКИ ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ ПРИ С. ВЛАДИНЯ, ОБЩ. ЛОВЕЧ 388
Мая Валентинова, Радослав Гущераклиев, Георги Иванов
RESCUE EXCAVATIONS OF A SETTLEMENT FROM THE BEGINNING OF 2ND MILLENNIUM BC AND AN EARLY HELLENISTIC NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF VLADINYA, LOVECH REGION
Maya Valentinova, Radoslav Gushterakliev, Georgi Ivanov

№ 9. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. БАДЕМА, С. ИЗВОРОВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ 393
Борислав Бориславов, Никола Тонков
GEOPHYSICAL SURVEY OF A BRONZE AGE SETTLEMENT IN BADEMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY
Borislav Borislavov, Nikola Tonkov

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ
LATE BRONZE AND EARLY IRON AGE

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ СРЕДНАТА И КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХИ ПРИ С. БАЛЕЙ, ОБЩ. БРЕГОВО 396
Таня Христова, Георги Иванов, Стефан Александров
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE MIDDLE AND LATE BRONZE AGE NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF BALEY, BREGOVO MUNICIPALITY
Tanya Hristova, Georgi Ivanov, Stefan Alexandrov

№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ ФИНАЛА НА КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. ЧОЙКА, ЗЕМЛИЩЕ НА КУЛА, ОБЛ. ВИДИН 399

Таня Христова, Мартин Христов
RESCUE EXCAVATIONS OF A FINAL BRONZE AGE NECROPOLIS IN CHOYKA LOCALITY, LAND OF KULA, VIDIN REGION
Tanya Hristova, Martin Hristov

№ 12. НАДГРОБНА МОГИЛА № 1 ОТ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ II – I ХИЛ. ПР. ХР. В М. СЛАТИНА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ОСИНА, ОБЩ. САТОВЧА, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД 402
Илия Киров, Стефан Александров
BURIAL MOUND NO.1 OF THE 2ND–1ST MILL. BC IN SLATINA LOCALITY AT OSINA VILLAGE, SATOVCHA MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD REGION
Ilia Kirov, Stefan Alexandrov

№ 13. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА КАМЕННО-МЕДНА, БРОНЗОВАТА, РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ И АНТИЧНОСТТА КРАЙ ГР. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН 406
Георги Ганецовски, Вивиана Митева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A SITE FROM THE EARLY COPPER, BRONZE AND EARLY IRON AGES AND ANTIQUITY NEAR GRAMADA TOWN, MUNICIPALITY OF VIDIN
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

№ 14. СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА И ЯМНО ПОЛЕ КРАЙ ЛЕТНИЦА 410
Любен Лещаков, Андрей Стоицов, Христина Василева
SETTLEMENT FROM THE EARLY IRON AGE AND PIT FIELD NEAR LETNICA
Lyuben Leshtakov, Andrey Stoitsov, Hristina Vassileva

№ 15. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА И РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В М. САРАЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА СЛИВНИЦА 414
Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT A SITE FROM THE EARLY BRONZE AND THE EARLY IRON AGES AND LATE ANTIQUITY IN SARAIA LOCALITY, NEAR SLIVNITSA, SOFIA REGION
Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova

№ 16. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО „СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ“ 419
Георги Нехризов, Юлия Цветкова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE IRON AGE AND MEDIEVAL PERIOD IN THE “GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX“
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

№ 17. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОВЧАРОВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ 423
Станислав Илиев, Никола Тонков, Пламен Георгев
GEOPHYSICAL SURVEY OF EARLY IRON AGE SETLLEMENT IN THE LAND OF OVCHAROVO VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY
Stanislav Iliev, Nikola Tonkov, Plamen Georgiev

№ 18. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТРАНДЖА, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ (I И II ЕТАП) 425
Даниела Агре, Деян Дичев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY IRON AGE SITE NEAR STRANDZHA VILLAGE, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL REGION, STAGES I AND II
Daniela Agre, Deyan Dichev

№ 19. СОНДАЖНО СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА“ В М. ДЯДО АТАНАСОВА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО 429
Пламен Караилиев, Рени Петрова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE “MEDIEVAL SETTLEMENT AND EARLY IRON AGE PITS” AT DIADO ATANASOVATA MOGILA LOCALITY NEAR POLSKI

GRADETS VILLAGE, RADNEVO MUNICIPALITY
Plamen Karailiev, Reni Petrova

№ 20. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В М. ОЛУДЕРЕ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО 431
Красимир Ников, Велина Будакова, Красимир Велков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT LATE BRONZE AGE, IRON AGE AND LATE ANTIQUITY SITE IN OLUDERE LOCALITY IN THE VICINITY OF ORLOVO VILLAGE, HASKOVO DISTRICT
Krasimir Nikov, Velina Budakova, Krasimir Velkov

№ 21. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН: СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА 434
Любен Лещаков, Иван Бабаджанов
RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SETTLEMENT NEAR THE VILLAGE OF GRADISHTE, SHUMEN MUNICIPALITY
Lyuben Leshtakov, Ivan Babadzanov

№ 22. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН 438
Любен Лещаков, Жени Василева, Надежда Атанасова
RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE NECROPOLIS NEAR THE VILLAGE OF GRADISHTE, SHUMEN REGION
Lyuben Leshtakov, Zheni Vassileva, Nadezhda Atanasova

№ 23. ПРОУЧВАНЕ НА НЕИЗВЕСТЕН НЕКРОПОЛ ОТ VII – VI В. ПР. ХР. В С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН 442
Филип Михайлов
EXCAVATIONS OF AN UNKNOWN NECROPOLIS FROM 7TH–6TH C. BC IN THE VILLAGE OF VRABCHA, TRAN MUNICIPALITY
Philip Mihaylov

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР
METALLURGICAL CENTRE

№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДРЕВЕН РУДОДОБИВЕН И МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР ОТ VI В. ПР. ХР. В М. ПРОПАДНАЛА ВОДА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩ. СОЗОПОЛ 445
Петър Лещаков, Красимир Ников, Галина Самичкова, Виктория Халева
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF AN ANCIENT MINING AND METALLURGICAL CENTRE FROM THE 6TH C. BC AT PROPADNALA VODA LOCALITY NEAR RAVADINOVO VILLAGE, SOZOPOL MUNICIPALITY
Petar Leshtakov, Krasimir Nikov, Galina Samichkova, Viktoria Haleva

ГРАДОВЕ
URBAN SETTLEMENTS

№ 25. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ V В. ПР. ХР.“ ДО С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩ. КАРЛОВО, ОБЛ. ПЛОВДИВ 450
Костадин Кисьов, Атанас Иванов, София Христева
GEOPHYSICAL EXPLORATIONS OF THE SITE “TRACIAN SETLEMENT CENTER FROM THE 5TH C. BC” NEAR VASIL LEVSKI VILLAGE, KARLOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV REGION 454
Kostadin Kisyov, Atanas Ivanov, Sofia Hristeva

№ 26. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ КЛАСИЧЕСКИЯ И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ ПЕРИОД В КВ. Б’3, Б’4, Б’5 455
Алексей Гоцев, Вяра Петрова
EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF STRUCTURES FROM THE CLASSICAL AND THE HELLINISTIC PERIOD IN SQ. B’3, B’4, B’5
Alexey Gotsev, Vyara Petrova

№ 27. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ЕМПОРИОН ПИСТИРОС 458
Алексей Гоцев, Никола Тонков, Вяра Петрова
GEOPHYSICAL SURVEY AT EMPORION PISTIROS1
Alexey Gotsev, Nikola Tonkov, Vyara Petrova

№ 28. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В АР „СБОРЯНОВО“.....462
Тотко Стоянов, Мария Николаева, Калин Маджаров, Велислав Бонев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE
Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Kalin Madzharov, Velislav Bonev

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА
NON-URBAN SETTLEMENTS AND SANCTUARIES

№ 29. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ДО КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ДО С. ОСИКОВО, ОБЩ. ДЕВИН.....467
Христина Вълчанова, Николай Бояджиев
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A LATE BRONZE AGE – LATE IRON AGE THRACIAN SANCTUARY NEAR OSIKOVO VILLAGE, DEVIN MUNICIPALITY
Hristina Valchanova, Nikolay Boyadzhiev

№ 30. ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ (IV – II В. ПР. ХР.) В М. СВ. ИЛИЯ, ВЕЛИНГРАД 471
Диана Гергова, Асен Салкин, София Христева
THRACIAN SANCTUARY (4TH–2ND C. BC) IN ST. ILIYA LOCALITY, VELINGRAD
Diana Gergova, Asen Salkin, Sophia Hristeva

№ 31. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ВИСОЧИНЕН ОБЕКТ „ИЛИНДЕН-КЛИСУРА“: ФИНАЛЕН ХАЛКОЛИТ, КЪСНА БРОНЗОВА И ЕЛИНИСТИЧЕСКА ЕПОХИ.....476
Анелия Божкова, Надежда Тодорова, Ваня Петрова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE HILLTOP SITE ILINDEN-KLISURA: FINAL CHALCOLITHIC, LATE BRONZE AGE, AND HELLENISTIC PERIOD
Anelia Bozhkova, Nadezhda Todorova, Vanya Petrova

№ 32. ОБЕКТ ОТ РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И РАННОСРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХА ПРИ С. БЪДЕЩЕ, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА.....481
Милена Тонкова, Десислава Иванова, Никола Тонков
AN EARLY HELLENISTIC AND EARLY MEDIEVAL SITE AT THE VILLAGE OF BADESHTE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY
Milena Tonkova, Desislava Ivanova, Nikola Tonkov

№ 33. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ С ЯМИ И ЖИЛИЩНА СТРУКТУРА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА, РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА И КЪСНОРИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. БРОД, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД.....486
Анелия Божкова, Виолета Милчева, Ева Тонкова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A SITE WITH PITS AND ARCHITECTURAL REMAINS FROM THE EARLY BRONZE AGE, EARLY IRON AGE, CLASSICAL PERIOD AND LATE ROMAN PERIOD NEAR BROD VILLAGE, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY
Anelia Bozkova, Violeta Milcheva, Eva Tonkova

№ 34. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЯМЕН КОМПЛЕКС ОТ АРХАИЧНАТА И КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ВОДЕН, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД.....490
Анелия Божкова, Виолета Милчева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A PIT COMPLEX FROM THE ARCHAIC AND CLASSICAL PERIODS NEAR THE VILLAGE OF VODEN, MUNICIPALITY DIMITROVGRAD
Anelia Bozkova, Violeta Milcheva

№ 35. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. БЕНКОВСКИ, ОБЩ. КИРКОВО, ОБЛ. КЪРДЖАЛИ.....495
Здравко Димитров, Полина Пиперкова
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR BENKOVSKI VILLAGE, KIRKOVO MUNICIPALITY, KURDZHALI REGION

Zdravko Dimitrov, Polina Piperkova

№ 36. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РИТУАЛНИ СТРУКТУРИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ДЪБЕНЕ, ОБЩ. КАРЛОВО....498
Мартин Христов, Иван Иванов
ARCHAEOLOGICAL RESERCHES OF LATE IRON AGE RITUAL STRUCTURES NEAR THE VILLAGE OF DABENE, KARLOVO REGION
Martin Hristov, Ivan Ivanov

№ 37. ПРОУЧВАНЕ НА КЕЛТСКОТО СВЕТИЛИЩЕ (МОГИЛА 39) ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО"....499
Диана Гергова, Йордан Анастасов, Жоселин Дезидери
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE CELTIC SANCTUARY (TUMULUS 39) FROM THE HELLENISTIC PERIOD OF THE EASTERN NECROPOLIS IN SBORYANOVO RESERVE
Diana Gergova, Jordan Anastassov, Jocelyne Desideri

№ 38. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННИЯ НЕОЛИТ И КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОСТА ПЕРЧЕВО, ОБЩ. КУЛА, ОБЛ. ВИДИН....504
Пламен Георгиев, Радослав Александров, Оленка Миланова, Хана Христова, Йордана Николова, Елина Анастасова, Йосиф Баев, Мария Баева, Стайко Стайков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY NEOLITHIC AND LATE IRON AGE SITE IN THE LAND OF KOSTA PERCHEVO VILLAGE, MUNICIPALITY OF KULA, VIDIN DISTRICT
Plamen Georgiev, Radoslav Alexandrov, Olenka Milanova, Hana Hristova, Yordana Nikolova, Yosif Baev, Maria Baeva, Stayko Staykov

№ 39. ОБЕКТ ПРИ С. ГОРНИ ДЪБНИК: СОНДАЖНО (ПРЕДВАРИТЕЛНО) ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА И ОСТАНКИ ОТ КЪСНОТО ВЪЗРАЖДАНЕ....509
Илиян Петракиев, Снежана Горянова
SITE NEAR GORNI DABNIK VILLAGE: PRELIMINARY TRENCH EXCAVATIONS OF SETTLEMENT FROM THE HELLENISTIC PERIOD AND REMAINS FROM THE LATE BULGARIAN REVIVAL PERIOD
Iliyan Petrakiev, Snezhana Goryanova

№ 40. ОБЕКТ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ОБЛ. ПЛЕВЕН. ПЪЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ....514
Милена Тонкова, Калин Маджаров
SITE OF THE LATE HELLENISTIC PERIOD AND THE BULGARIAN REVIVAL PERIOD NEAR GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY. COMPLETE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS
Milena Tonkova, Kalin Madzharov

№ 41. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ ХАЛКОЛИТА, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ КРАЙ С. ГОРТАЛОВО, ОБЩ. ПЛЕВЕН....520
Александър Чохаджиев, Илиян Петракиев, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова
ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE CHALCOLITHIC, BRONZE AND IRON AGES NEAR GORTALOVO VILLAGE, PLEVEN REGION
Alexander Chohadzhiev, Ilian Petrakiev, Maria Gurova, Nadezhda Karastoyanova

№ 42. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. ПЕТЪРНИЦА, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ОБЛ. ПЛЕВЕН....526
Венко Иванов, Тодор Вълчев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE FROM THE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF PETARNITSA, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY, PLEVEN REGION
Venko Ivanov, Todor Valchev

№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА I ХИЛ. ПР. ХР. ПРИ С. БОХОТ, ОБЩ. ПЛЕВЕН, ОБЛ. ПЛЕВЕН....528
Живко Узунов, Кръстю Чукалев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 1ST MILL. BC NEAR BOHOT VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY
Zhivko Uzunov, Krastyu Chukalev

№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША" (IV – III В. ПР. ХР.) КРАЙ С. КНЯЖЕВО, ОБЩ. ТОПОЛОВГРАД 531
Даниела Агре, Деян Дичев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE FORTIFIED RULER'S RESIDENCE NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY
Daniela Agre, Deyan Dichev

№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ГОЛАТА НИВА КРАЙ С. СИНЕМОРЕЦ, ОБЩ. ЦАРЕВО 534
Даниела Агре, Деян Дичев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR SINEMORETZ VILLAGE, TZAREVO MUNICAPALITY
Daniela Agre, Deyan Dichev

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ПАСТИЧ КРАЙ С. БРОДИЛОВО, ОБЩ. ЦАРЕВО 537
Деян Дичев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR BRODILOVO VILLAGE, TZAREVO MUNICIPALITY
Deyan Dichev

№ 47. ПРОУЧВАНЕ НА РАЗРУШЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПЛАСТ ОТ АНТИЧНОСТТА ДО ВЪЗРАЖДАНЕТО В АХТОПОЛ 540
Диана Гергова, Надежда Бориславова, Галина Грозданова, Атанас Койчев
INVESTIGATIONS OF A DESTROYED ARCHAEOLOGICAL LAYER FROM ANTIQUITY TO THE BULGARIAN REVIVAL PERIOD IN AHTOPOL
Diana Gergova, Nadezhda Borislavova, Galina Grozdanova, Atanas Koychev

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

№ 48. НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. ДОЛНА ЛИПНИЦА, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 543
Стефан Александров, Илия Киров
BURIAL MOUND NEAR DOLNA LIPNITSA VILLAGE, PAVLIKENI MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Stefan Alexandrov, Iliya Kirov

№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 3 (КЖЕ) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 545
Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 3 (LATE IRON AGE) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

№ 50. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 4 (КЖЕ) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 547
Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 4 (LATE IRON AGE) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА V В. ПР. ХР.) ДО С. ЗИМНИЦА, ОБЩ. СТРАЛДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ 550
Стефан Александров, Пьотър Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR ZIMNITSA VILLAGE, YAMBOL DISTRICT
Stefan Alexandrov, Piotr Wlodarczak, Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НАСИП ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В М. БЯЛАТА ВОДА ДО КЛИСУРА, ОБЩ. КАРЛОВО.....552
Мартин Христов, Иван Иванов
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A MOUND FROM THE LATE IRON AGE NEAR KLISURA, KARLOVO MUNICIPALITY
Martin Hristov, Ivan Ivanov

№ 53. НАДГРОБНА МОГИЛА № 2 (V – IV В. ПР. ХР.) В М. СТАРО СЕЛО, С. НОВО ПАНИЧАРЕВО, ОБЩ. ПРИМОРСКО 555
Петър Балабанов, Даниел Пантов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 2 (5TH – 4TH C. BC) IN STARO SELO LOCALITY NEAR NOVO PANICHAREVO VILLAGE, PRIMORSKO MUNICIPALITY
Petar Balabanov, Daniel Pantov

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 1 (IV – III В. ПР. ХР.) В М. СТАРО СЕЛО, С. НОВО ПАНИЧАРЕВО, ОБЩ. ПРИМОРСКО 559
Петър Балабанов, Даниел Пантов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 1 (4TH–3TH C. BC) IN STARO SELO LOCALITY NEAR NOVO PANICHAREVO VILLAGE, PRIMORSKO MUNICIPALITY
Petar Balabanov, Daniel Pantov

№ 55. ПРОУЧВАНЕ НА ПОДПОРНАТА СТЕНА НА ЧЕТИНЬОВА МОГИЛА (IV В. ПР. ХР.) ПРИ С. СТАРОСЕЛ, ОБЩ. ХИСАРЯ 563
Чавдар Цочев, Диана Димитрова, Даниела Стоянова
INVESTIGATION OF THE RETAINING WALL OF CHETINYOVA MOGILA, STAROSEL (4TH C. BC)
Chavdar Tzochev, Diana Dimitrova, Daniela Stoyanova

№ 56. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 5 (V – III В. ПР. ХР.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА.....567
Борис Борисов, Петър Бънов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 5 (5TH–3RD C. BC) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Boris Borisov, Petar Banov

№ 57. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА 31А ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ ПЕРИОД В ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО”.....570
Диана Гергова, Йордан Анастасов, Жоселин Дезидери
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF TUMULUS 31A FROM THE HELLENISTIC PERIOD OF THE EASTERN NECROPOLIS IN SBORYANOVO RESERVE
Diana Gergova, Jordan Anastassov, Jocelyne Desideri

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА III В. ПР. ХР.) ДО С. ДРАЖЕВО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ.....572
Стефан Александров, Пьотър Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND (THIRD QUARTER OF THE 3RD C. BC) NEAR DRAZHEVO VILLAGE, YAMBOL DISTRICT
Stefan Alexandrov, Piotr Wlodarczak, Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

№ 59. ПРОУЧВАНИЯ В ОКОЛОМОГИЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА МАЛЬОВСКА МОГИЛА (СРЕДАТА НА II В. ПР. ХР.) ПРИ С. РОЗОВО, ОБЩ. КАЗАНЛЪК.....574
Георги Нехризов, Меглена Първин
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE ADJACENT AREA OF MALYOVSKA MOUND (MID 2ND C. BC) NEAR ROZOVO VILLAGE, KAZANLAK MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov, Meglena Parvin

РИМСКА ЕПОХА
ROMAN AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

№ 60. СПАСИТЕЛНОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА (II – IV В.) В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛЯНЕ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ 578
Диана Димитрова, Любава Георгиева
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A TUMULUS (2ND–4TH C.) NEAR SOKOLYANE VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY
Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva

№ 61. НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. СОКОЛЯНЕ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ 581
Георги Нехризов
BURIAL MOUND FROM THE ROMAN PERIOD NEAR SOKOLYANE VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY
Georgi Nekhrizov

№ 62. МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ РИМСКИЯ ПЕРИОД ДО С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО 586
Надежда Бориславова, Борислав Бориславов
TUMULAR NECROPOLIS FROM THE ROMAN PERIOD NEAR GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY
Nadezhda Borislavova, Borislav Borislavov

№ 63. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (II – III В.) В М. КЛЕНА, ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО 591
Калин Чакъров
RESCUE EXCAVATIONS OF A TUMULUS AT KLENA SITE (2ND–3RD C.), NEARBY LYASKOVETS, VELIKO TARNOVO DISTRICT
Kalin Chakarov

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ" (III В.) ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ 596
Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MAL TEPE MOUND (3RD C.) NEAR MANOLE VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT
Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

№ 65. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 6 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 600
Борис Борисов, Петър Бънов
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 6 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Boris Borisov, Petar Banov

№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 12 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 603
Борис Борисов, Драгомир Марков
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 12 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Boris Borisov, Dragomir Markov

№ 67. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 8 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 605
Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 8 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

№ 68. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 11 (II – III В.)
ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 608
Румен Спасов, Величка Мартинова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 11 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Rumen Spassov, Velichka Martinova

№ 69. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 14 (II – III В.)
ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 611
Румен Спасов, Величка Мартинова
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 14 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Rumen Spassov, Velichka Martinova

№ 70. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 9 (II – III В.)
ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 613
Явор Русев, Стефан Бакърджиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 9 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

№ 71. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 10 (II – III В.)
ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 615
Явор Русев, Стефан Бакърджиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 10 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

№ 72. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 13 (II – III В.)
ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА 617
Явор Русев, Стефан Бакърджиев
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 13 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY
Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

I. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

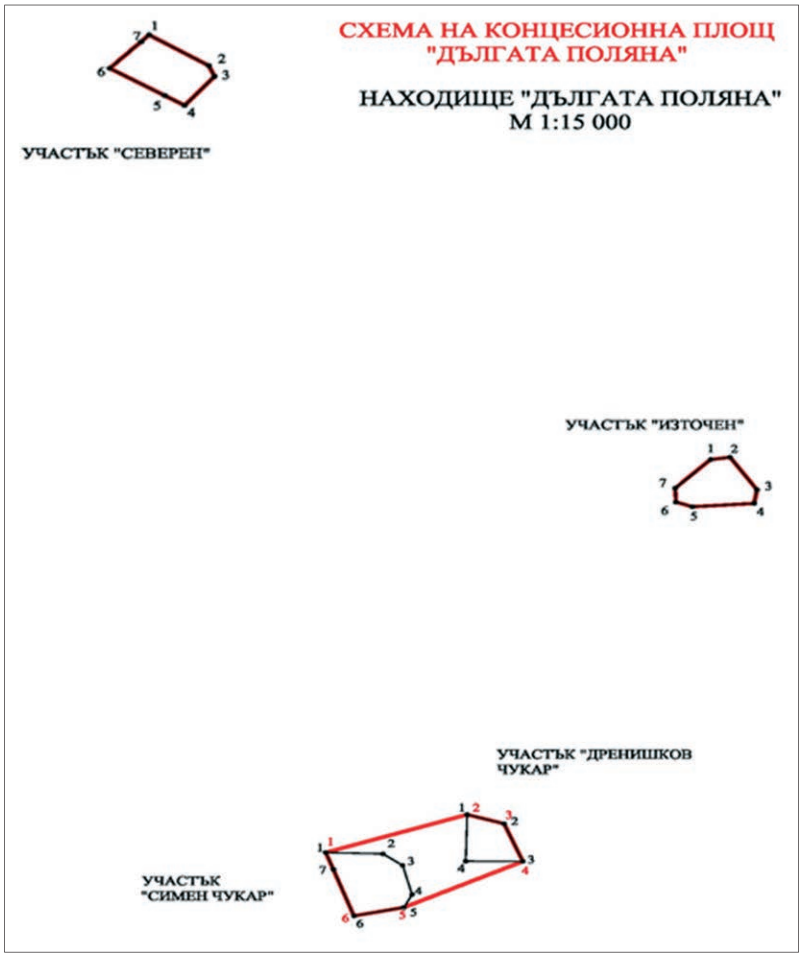
ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННИ ПЛОЩИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЕПТЕМВРИЙЦИ, ОБЩ. ДИМОВО, ОБЛ. ВИДИН

Здравко Димитров, Николай Казашки

През 2019 г. бе сключен договор между НАИМ – БАН и фирма „Индустриални материали БГ“ ЕООД, София, за терени издирвания в землището на с. Септември, общ. Димово, обл. Видин. Причината за тези издирвания е концесионно намерение на фирмата за индустриален добив на кварцови пясъци в находище „Дългата поляна“, което се намира в землището на с. Септември. Предвижда се добивът да е от участъци „Дренишков чукар“ и „Симен чукар“ (обр. 1).

Село Септември се намира в област Видин и е от съставните селища на община Димово. През него преминава р. Скомля, а само на 5 км северно е р. Дунав. Село Септември е много близо до най-големия римски град в Северна България – римския военен лагер, колония и провинциална столица Рациария. На 5 км северозападно от селото и от територията, предвидена за концесия, е разположена охранителната зона Рациария. Поради тази причина извършването на издирванията бе от голямо значение.

Обр. 1. Находище на пясъци „Дългата поляна“, край с. Септември, обл. Видин.ю

Fig. 1. Terrain situation of the sandy filed “Dalgata polyana”, near Septemvriitsi village, Vidin district

Теренните издирвания се проведоха от 25.11 до 29.11.2019 г. в участъците, които попадат в местностите Симен чукар и Дренишков чукар (обр. 2). Установи се, че те са изцяло покрити с пясъчни дюни, които „слизат“ дори до първите къщи на с. Септември (обр. 3). В един участък е имало и стар добив на пясък. При вертикалния разрез на терена в този сектор със стар добив още по-добре личи, че под чимовия пласт няма културни пластове с евентуални археологически останки. Напротив, под тънкия тревен слой директно започват напластяванията на пясъчните дюни, така характерни за

Обр. 2. Карта на региона на с. Септемврийци с пясъчните находища

Fig. 2. Map of the region of Septemvriitsi village with sand deposits

Обр. 3. Пясъчни коси до самото село, находище „Дългата поляна“

Fig. 3. Sandy deposits next to the village houses, parts of the “Dulgata Polyana” area

българския участък на дунавския бряг.

Върху проучената площ не бяха регистрирани археологически обекти, структури или находки. От гледна точка пълната липса на археологически паметници е възможно да бъде разрешена концесията на пясъци в находище „Дългата поляна“ и в участъците „Дренишков чукар“ и „Симен чукар“, с. Септемврийци.

FIELD SURVEY OF CONCESSION AREAS IN THE LAND OF SEPTEMVRIITSI VILLAGE, DIMOVO MUNICIPALITY, VIDIN DISTRICT

Zdravko Dimitrov, Nikolay Kazashki

Summary

The reason for the field survey is the concession intention of the company “Industrial materials” for extraction of quartz sands in the field called “Dalga Polyana”, next to Septemvriitsi village (fig. 1). The fieldwork activities were carried out in the areas of Simen Chukar and Drenishkov Chukar localities (fig. 2). They were found to be completely covered with sand dunes (fig. 3). No archaeological sites, structures or finds were registered within the surveyed area.

Zdravko Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, zdravkodimitrov74@gmail.com
Nikolay Kazashki, Regional Museum of History – Vidin, 13 Tsar Simeon Veliki Str., 3700 Vidin, nsnsnsn@abv.bg

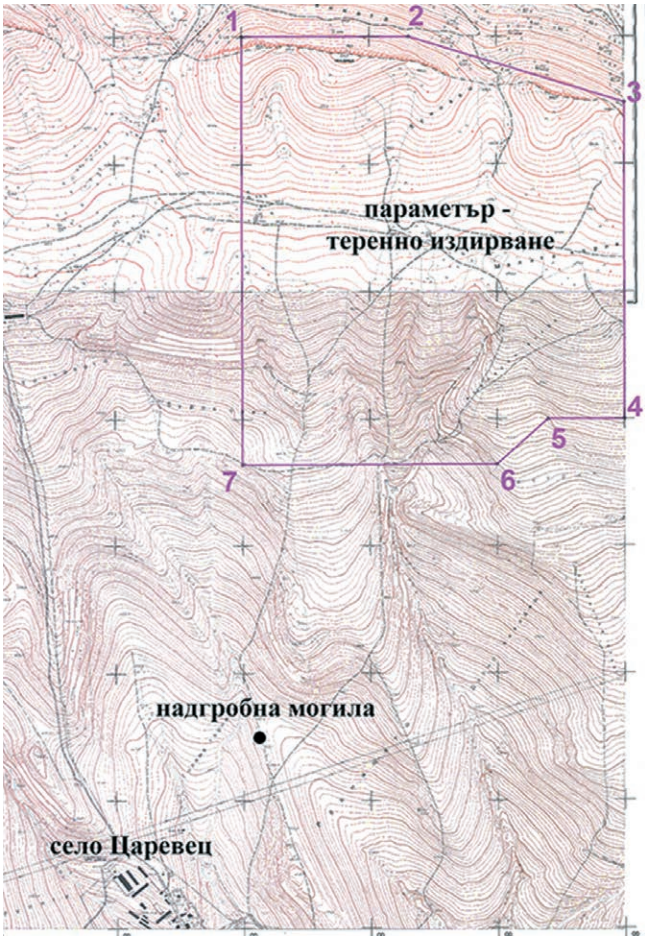
№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „МАРГО“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЦАРЕВЕЦ И ГОРНА БЕШОВИЦА, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА

Нарцис Торбов, Георги Ганецовски, Александра Петрова

Теренните издирвания бяха проведени във връзка с предоставяне на разрешение на „Лаимрок“ ООД – София за проучване и добив на скалнооблицовъчни материали в площ „Марго“, обхващаща 2,3 кв. км, разположена в землищата на с. Царевец и с. Горна Бешовица, общ. Мездра, обл. Враца (обр. 1). Не бяха установени видими следи от недвижими и движими културно-исторически ценности.

Регистрирана е надгробна могила, североизточно от с. Царевец (обр. 2). Тя е разположена извън периметъра, но в близост до пътя, който води към него. Могилният насип е на н. в. 291,99 м и има приблизителни размери – диаметър 15 х 11 м и височина ок. 5,5 м. Неговата югоизточна част е разкопана от иманяри. По време на теренните издирвания не бяха открити следи от гроб и археологически материали. Надгробната могила е въведена в АИС АКБ с № 10007121.

В научната литература се съдържа информация за три надгробни могили при с. Царевец. Една от тях, разположена на север от селото, е проучена от Р. Попов. Той установява, че погребалният обред е трупоизгаряне, а откритият инвентар се състои от железни меч и връх на копие, фрагменти от бронзова фибула и керамични съдове (Попов 1923 – 1924, 112 – 117, обр. 48 – 50, 51А – Б, 52А – Е). Мечът е келтски тип, отнасящ се към периода La Tène D1 (150 – 80 г. пр. Хр.). Възможно е натрупването на могилния насип и извършеното погребение в него да са от същия период. Вероятно погребалният обред също е трупоизгаряне.

Обр. 1. Карта на местоположението на площ „Марго“ и регистрираната надгробна могила в землищата на селата Царевец и Горна Бешовица, общ. Мездра

Fig. 1. Map of the location of “Margo” area and the registered burial mound in the territories of Tsarevets and Gorna Beshovitsa village, Mezdra municipality

Обр. 2. Снимка на могилата

Fig. 2. Photo of the burial mound

Литература

Попов 1923 – 1924: Р. Попов. Предисторически изследвания във Врачанското поле. – Известия на Българския археологически институт, 2, 1923 – 1924, 99 – 136.

FIELD SURVEY OF "MARGO" CONCESSION AREA IN THE LANDS OF TSAREVETS AND GORNA BESHOVITSA VILLAGES, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Nartsis Torbov, Georgi Ganetsovski, Alexandra Petrova

Summary

The field survey was conducted within the "Margo" concession area (fig. 1). No archaeological sites, structures or finds were registered in the area.

A burial mound was registered, NE of Tsarevets village (fig. 2). It is located outside the concession area. The mound has approximate dimensions: 15 x 11 m and height of about 5.5 m. Its SE part was destroyed by looters. No traces of grave and archaeological artefacts were found.

In the beginning of the 20th c. a Thracian burial mound was excavated N of the village. A grave with traces of cremation was discovered. The inventory consisted of a sword, an iron spearhead, fragments of a bronze fibula and pottery. The sword was of a Celtic type of the period La Tène D1 – 150–80 BC. It is possible that the burial mound that we registered could be from the same period.

Nartsis Torbov, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, natorbov@mail.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Alexandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, aleksandrapp@abv.bg

---

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „ЕМА" В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЦАРЕВЕЦ И КАЛЕН, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА

Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски

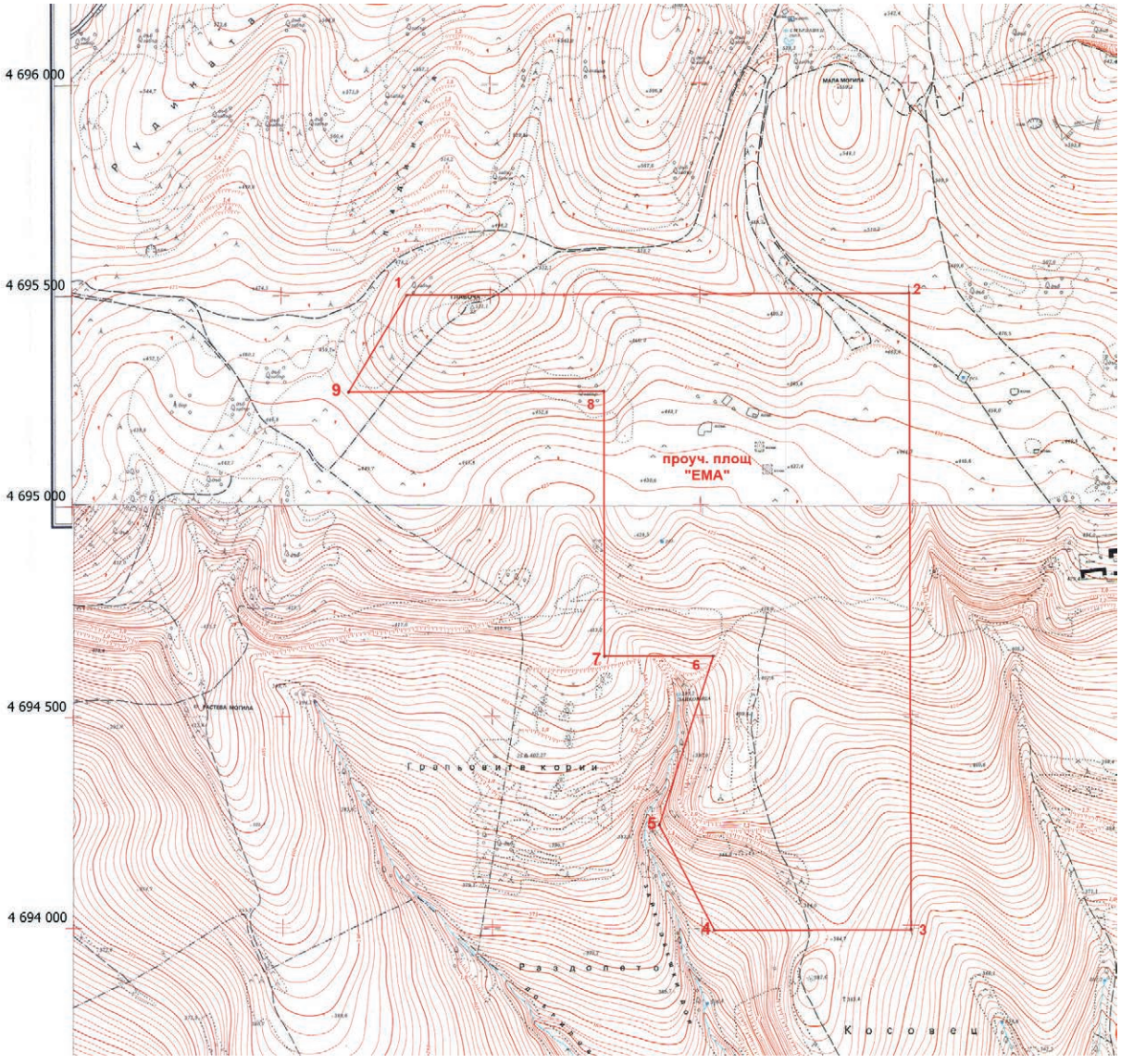

Обр. 1. Сателитно изображение с местоположение на площ „ЕМА", землища на с. Кален и с. Царевец, общ. Мездра, обл. Враца.

Fig. 1. Satellite imagery with location of the investment area "EMA", in the territories of Kalen and Tsarevets villages, Mezdra municipality, Vratsa district

Теренните издирвания се проведоха във връзка с инвестиционно намерение за добив на скалнооблицовъчни материали от площ „Ема" в землищата на селата Царевец и Кален, общ. Мездра, обл. Враца. Площ „Ема" обхваща 1,1 кв. км и е разположена на около 3 км южно от центъра на с. Кален (обр. 1). В рамките на два работни дни през ноември 2019 г. е обходен теренът на инвестиционното намерение (обр. 2). Документирани са няколко съвременни наземни структури, оградени с ломен варовик или изградени на суха зидария, използвани при отглеждането на овце в района. Археологически материали не са намерени.

При осъщественото теренно издирване в рамките на площ за добив на варовик „Ема" не са установени видими следи от недвижими и движими културно-исторически ценности.

Обр. 2. Топографска карта с гранични координати на площ „ЕМА“, М 1:5000

Fig. 2. Topographic map with boundary coordinates, scale 1:5000

FIELD SURVEY OF “EMA” CONCESSION AREA IN THE LANDS OF KALEN AND TSAREVETS VILLAGES, MEZDRA MUNICIPALITY, VRATSA DISTRICT

Aleksandra Petrova, Nartsis Torbov, Georgi Ganetsovski

Summary

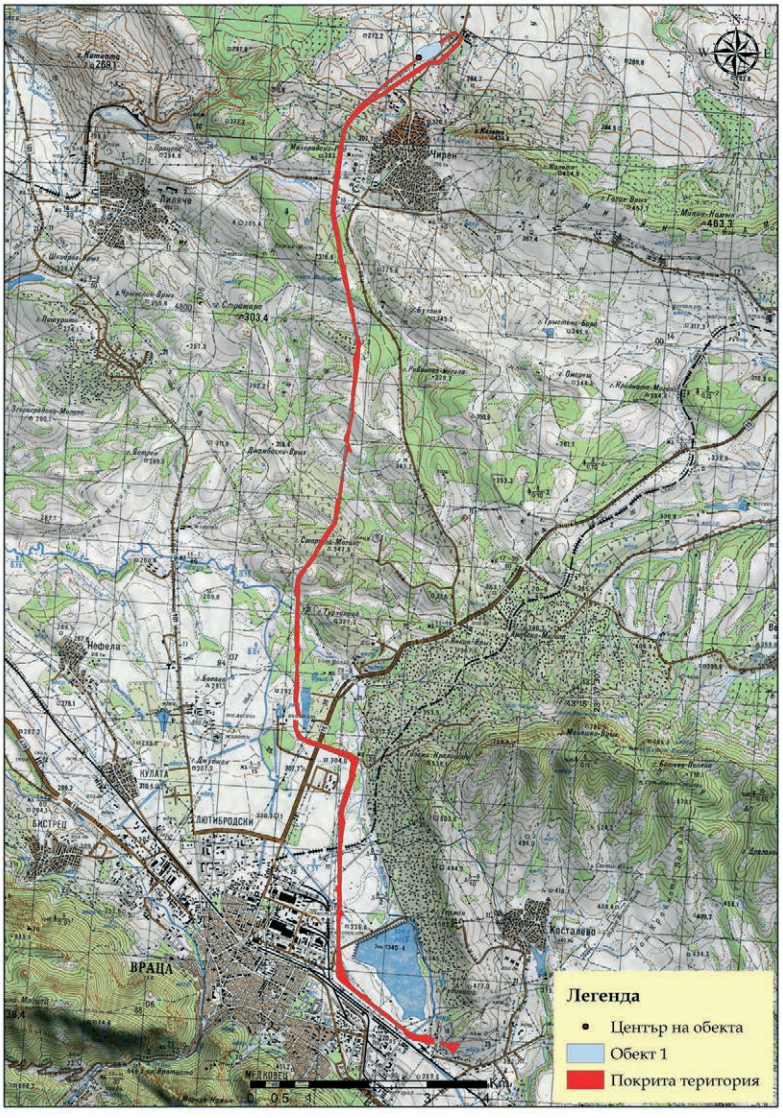
The “Ema” concession area measures 1.1 km^2, and it is intended for extraction of limestone (figs 1, 2).

The locality was surveyed in two days in November 2019. No archaeological sites, structures or finds were registered within the surveyed area.

Aleksandra Petrova, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, aleksandrapp@abv.bg
Nartsis Torbov, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, natorbov@mail.bg
Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ ВРАЦА 1 МЕЖДУ СЕЛАТА КОСТЕЛЕВО И ЧИРЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева

Обр. 1. Карта в мащаб 1:50 000 на проучвания участък с обозначение на трасето и регистрирания археологически обекта

Fig. 1. Map in scale 1:50 000 of the surveyed section with the route and the registered archaeological site

Теренните издирвания по трасето на газопроводно отклонение Враца 1 са реализирани за осем дни през периода 04 – 11.11.2019 г. Научен ръководител е Георги Ганецовски (РИМ – Враца), заместник-ръководител – Вивиана Митева и екип: Адлин Данчева (ГИС); Нели Иванова (археолог); Десислава Иванова (стажант) и Кристина Георгиева (стажант).

Експедицията е проведена с дигитален картен материал, предоставен от поръчителя, с обозначен актуален сервитут на трасето. Общата му дължина е около 22,5 км (обр. 1). Ширината на сервитута варира в различните участъци от 30 до 60 м. По време на обходите изследваната територия е разделена на 152 полигона, покриващи трасето на газопровода. Наблюдава се редуване на ливади с гъста, ниска растителност и видимост от 0 до 5 %; участъци, обрасли с гора или ниски храсти с видимост от 5 до 15 %; обработваеми площи с ожънати култури и видимост от 60 до 80 % и прясно обработени земеделски площи с видимост 90 – 100 %. Терените, обрасли с гори и ниски храсти, имат сравнително добра видимост благодарение на разчистен земен път, следващ сервитута на газопровода по указаното трасе. В обходените полигони от 1 до 147 не са установени следи от движими и недвижими културни ценности. В отделни участъци с добра видимост се наблюдава съвременна строителна керамика. В района на полигони 73 и 74 са установени кремъчни конкреции от местна суровина без следи от обработка; те са разположени в льосов седимент. Северно от с. Чирен, в полигони 147 и 152, е регистрирана строителна и битова керамика (обр. 2). Концентрацията на археологически материали е ниска – това са керамични фрагменти с датировка Античност и праистория, както и мазилки (обр. 3). Констатирано е, че количеството на материалите се увеличава в западна посока, извън сервитута на трасето. Вероятно става въпрос за археологически обект (с обозначение обект № 1). Той е ограден от север, запад и юг с малко поточе, разположен на около 1,9 км северно от с. Чирен, общ. Враца (обр. 2).

Теренните наблюдения показват, че трасето засяга периферията на археологически обект, чиято основна територия се развива в западна посока. Предложено е при извършване на изкопните работи в тази част от трасето, между полигони 147 – 152, да бъде реализирано археологическо наблюдение.

FIELD SURVEY ALONG THE RECONSTRUCTION ROUTE OF DIVERSION GAS PIPELINE VRATSA 1, BETWEEN KOSTELEVO AND CHIREN VILLAGES, VRATSA MUNICIPALITY

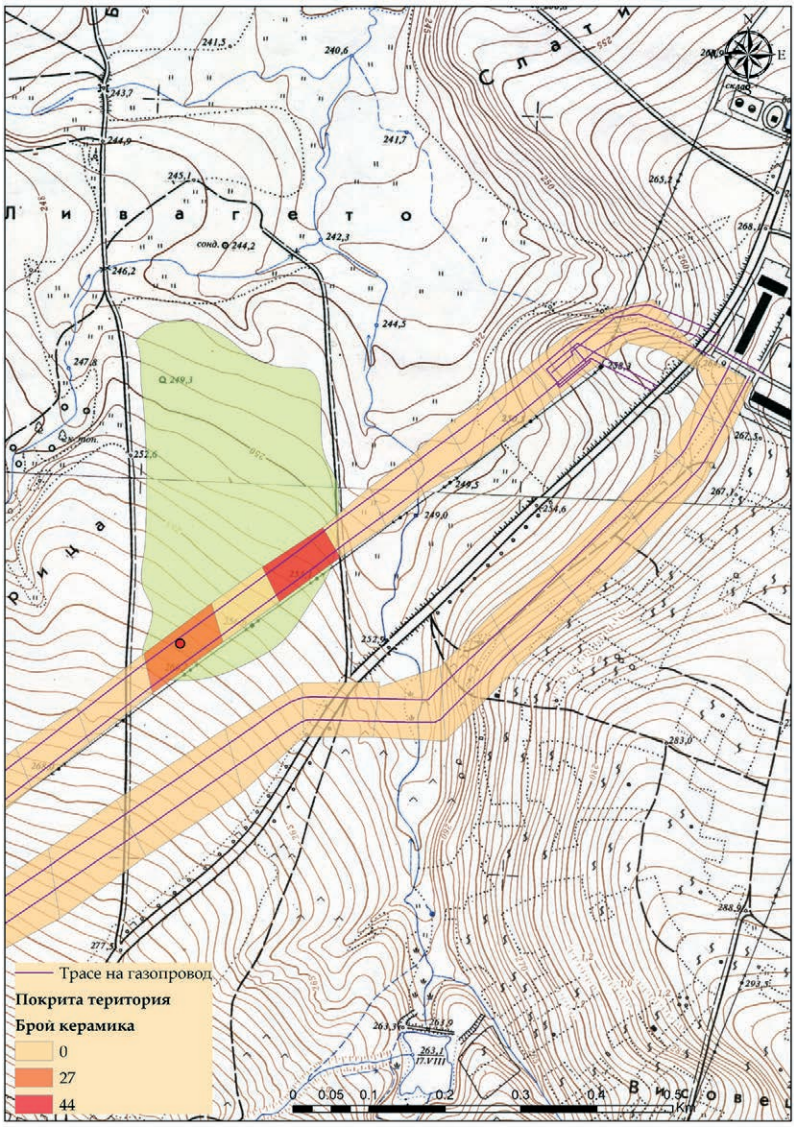
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

Summary

The field survey was conducted for eight days during the period 4–11 November 2019 by Georgi Ganetsovski – scientific supervisor, Viviana Miteva – deputy supervisor and a team.

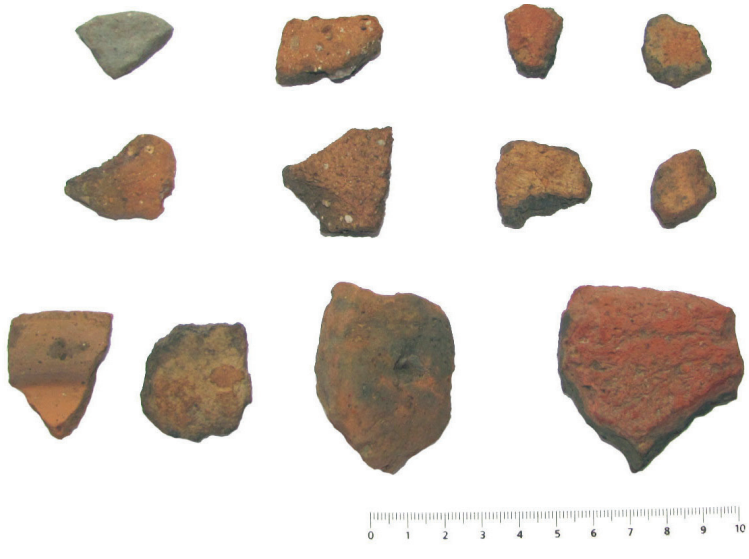
The total length of the gas pipeline route is about 22.5 km with a width varying between 30 to 60 m (fig 1). A total of 152 polygons are distributed over the area. Traces of movable and immovable cultural heritage were not found in the polygons 1 to 147. In polygons 73–74 flint concretions of local raw material were found, without traces of processing. To the N of Chiren village in the area of polygons 147 and 152 pottery fragments and fragments of tiles were found (fig. 2). A low concentration of archaeological artefacts were registered (pottery fragments dated to antiquity and prehistory, as well as pieces of daub, fig. 3). It is probably an archaeological site enclosed by a small stream to the N, W and S. It is located about 1.9 km N of Chiren village (fig. 2).

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Sq., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com

Обр. 2. Карта на полигони 147 – 49 с разположение на регистрирания обект

Fig. 2. Map of polygons 147 – 49 with the location of the registered archaeological site

Обр. 3. Керамични фрагменти от обект № 1, северно от с. Чирен

Fig. 3. Pottery fragments from site No 1, north of Chiren village

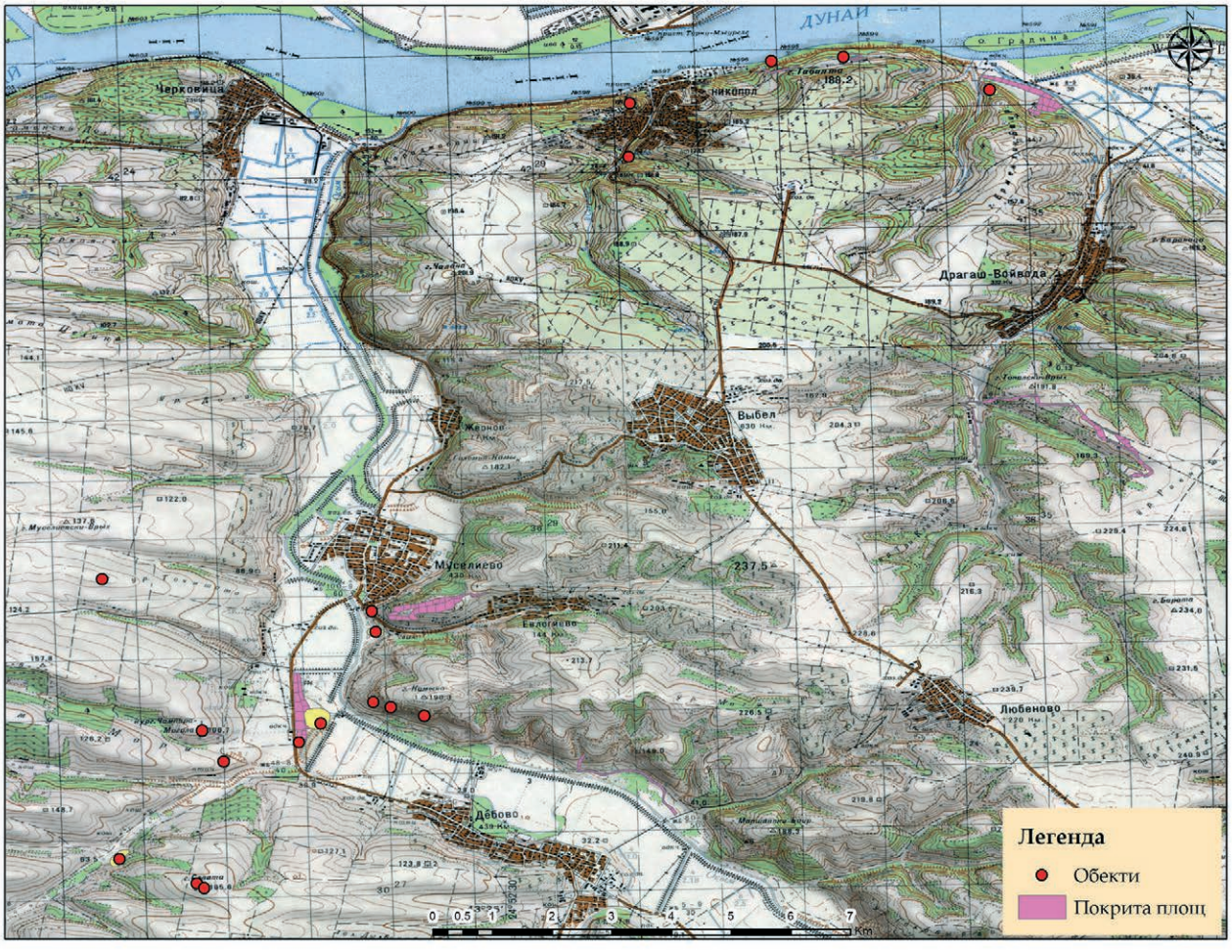
№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА МУСЕЛИЕВО, ВЪБЕЛ, ЕВЛОГИЕВО И ГР. НИКОПОЛ, ОБЩ. НИКОПОЛ, ОБЛ. ПЛЕВЕН

Станимира Танева, Мая Валентинова, Адлин Данчева, Петя Ангелова, Мирослав Нейчев

Теренните издирвания се проведоха в периода 28.10. – 06.11.2019 г. с финансиране по проект към Министерство на културата. В издирванията участваха: гл. ас. д-р Станимира Танева (НАИМ – БАН), научен ръководител; Мая Валентинова (РИМ – Ловеч), заместник-ръководител и членове на екипа – Адлин Данчева, Петя Ангелова (РИМ – Плевен), Мирослав Нейчев, Людмил Харалампиев.

Основна цел бе локализирането и регистрирането на археологически обекти в рамките на избраната територия, тяхното документиране, както и актуализиране на информацията в АИС АКБ за вече известни археологически паметници. Частично са обходени землищата на гр. Никопол и селата Муселиево, Въбел и Евлогиево. В землището на Никопол усилията ни бяха насочени изцяло към актуализация на информацията за вече регистрирани обекти.

Никополското кале е разположено в м. Змийската канара, на 6 км източно от Никопол (обр. 1). Намира се на естествено възвишение. Забелязват се останки от стени от ломен камък с хоросанова спойка. По повърхността личат множество иманярски изкопи.

Обр. 1. Регистрираните обекти и покрита територия в община Никопол (изготвил А. Данчева)

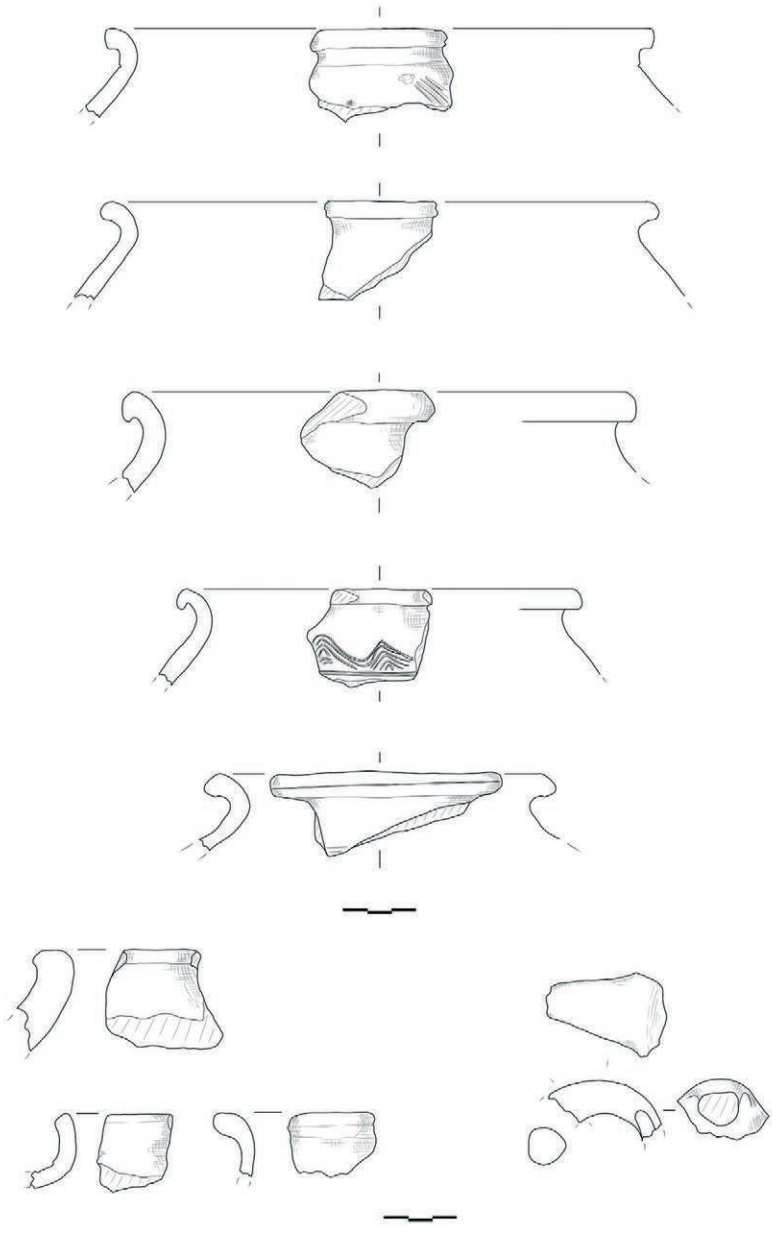
Fig. 1. Registered sites and covered area in Nikopol municipality (map by A. Dancheva)

Източно от Никопол, в северната периферия на възвишението Табията, е регистриран римски път. Първоначално той е споменат в публикацията за археологически обекти в Плевенски окръг (Митова-Джонова 1979, 52, № 302). През 2014 г. при теренни издирвания от С. Торбатов информацията за него е актуализирана (Торбатов и др. 2015, 795). Понастоящем се използва като черен път. В отделни участъци все още личи настилка от ломени камъни.

Друг посетен обект е скалната църква „Св. Стефан", разположена в м. Плавала, на 1 км И от Никопол. Църквата е изсечена във варовик. Била е част от манастирски комплекс от X – XI в. За съжаление, тя не е поддържана и не е в добро състояние.

Посетена и е крепостта Калето (наричана още Шишманова крепост), която се намира на западния хълм до гр. Никопол. Археологическите проучвания са установили укрепителна система от три крепостни стени, построени от камъни с бял хоросан. Според резултатите от проучванията крепостта е с размери 350 х 250 м (Митова-Джонова 1979, 52, № 302).

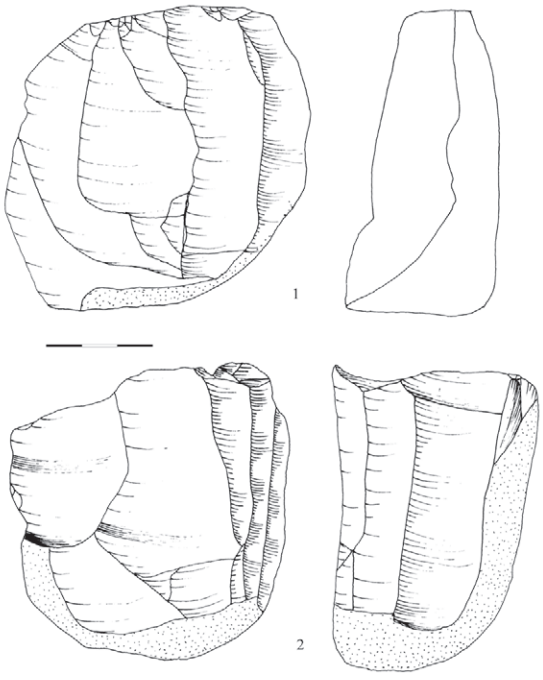
В землището на с. Муселиево са актуализирани данните за няколко известни обекта, регистрирани са и нови.

Обр. 2. Керамични фрагменти от съдове, селище при Муселиево (рис. Я. Димитрова)

Fig. 2. Pottery fragments, settelment near Muselievo village (drawing Y. Dimitrova)

Среднопалеолитната работилница за листовидни върхове е разположена на десния бряг на р. Осъм, в м. Нанин камък, в южните покрайнини на с. Муселиево. Първите артефакти са открити при построяване на пътя Муселиево – Евлогиево през 1965 г. В периода 1966 – 1967 г. Н. Джамбазов прави сондажни проучвания, с които се опитва да установи границите на обекта, както и да се ориентира в първоначалната стратиграфия на отложенията. От 1975 г. до 1978 г. той провежда археологически разкопки. В периода 1980 – 1988 г. проучванията са продължени от С. Сиракова. Палеолитните артефакти се намират в пластове, в които се разкриват големи варовикови блокове, покрити от льосови седименти. Най-долните пластове на находището се намират на 15 м над съвременната алувиална долина на р. Осъм. Характерен за ансамбъла е относително малкият дял на оръдията, при които не се установява типологическо разнообразие. За листовидните форми от обекта е характерно използването на конкреции като изходни форми и прилагането на по-груби двустранни ретуши в началния етап на обработка. В морфометрично отношение най-често срещани са върховете с ланцетовидна и форма на върбов лист, със съотношение дължина – ширина 3:1. Силно изразена е и тенденцията към симетричност на листовидните оръдия. Технико-типологическата структура на ансамбъла и специализацията в производството на един тип сечива е характерна за т. нар. палеолитни работилници. В подкрепа на това са и липсата на следи от огнища, както и останки от бивакуване, типични за селищните обекти. Сходни с листовидните върхове от Муселиево, само че в много по-малко количество са тези, намерени в

Обр. 3. Ядра (1, 2), селище при Муселиево (рис. С. Танева)

Fig. 3. Cores (1, 2), settelment near Muselievo village (drawing S. Taneva)

пещерата Самуилица до с. Кунино, Врачанско. Технологически, както и типологически, върховете от Муселиево и Самуилица са сходни, което дава основание на С. Сиракова да разграничени една локална среднопалеолитна култура – Източнобалкански мустериен с листовидни върхове.

Посетени са пещерите Мореница 1 и 2, където се откриха единични фрагменти керамика от халколита в Мореница 1 (проучвана от В. Гергов) и от по-късни периоди в Мореница 2.

В м. Долните чифлици, разположена по пътя за с. Евлогиево, на левия бряг на приток на р. Осъм, се установиха археологически материали. В продължение на около 20 м се виждат две плътни нива от кремъчни материали – ядра, пластини, разкриващи отломъци. Материалите се свързват с периода КБЕ – РЖЕ и вероятно са синхронни с обект „Осъм" – разположен в непосредствена близост и проучван през 80-те години на XX в. (Сиракова 2006).

На 2,6 км Ю от с. Муселиево, в разорани ниви, се установиха керамични фрагменти (обект 11) (обр. 2) и кремъчни артефакти (обр. 3). На терен се намират фрагменти от съдове от Средновековието (VIII – X в. и XVI – XVIII в.)[1]. В южната част на обекта се забелязва концентрация на кремъчни артефакти – отломъци, едноплощадкови ядра за отломъци и пластини. Открит е и фрагмент от лула от XIX в.[2]

В землището на с. Муселиево са регистрирани няколко надгробни могили, част от които фигурират на топографските карти. Могила 1 (обект 12) е разположена на 3 км Ю от с. Муселиево в непосредствена близост до обект 11. Могилата се намира в обработваеми площи и е слабо забележима на терен. Тя е с диаметър 15 – 20 м и височина 1 – 1,50 м, няма археологически материали. В нивите, в които е разположена могилата, се намери фрагмент от лула (втората половина на XVII в.).

Могила 3 (обект 14) се намира на 3,7 км ЮЗ от с. Муселиево. Разположена е в обработваеми площи (ниви), но е сравнително добре видима на терен. Тя е с диаметър 20 м и височина 1,5 – 2 м. На терена не се забелязват археологически материали.

Могила 4 (обект 15) отстои на 3,3 км З от с. Муселиево. Разположена в обработваеми площи (ниви) и е слабо различима на терен. Има диаметър 15 – 20 м и височина 1,5 м. Трите надгробни могили са застрашени от ежегодната обработка на земята.

Югозападно от селото е имало още една могила, но тя вероятно е унищожена при изграждането на циментов резервоар за вода.

В м. Сората е регистриран още един обект. Той е разположен на 5,5 км ЮЗ от с. Муселиево. На терен личат множество следи от иманярски изкопи, открити са няколко фрагмента нехарактерна керамика (вероятно антична). Поради ниската възможност за наблюдение, трудно могат да се определят точни граници на обекта.

В землището на с. Дебово са регистрирани две могили, едната от които е отбелязана на топографските карти. Първата могила (обект 17) е с диаметър около 15 м, височина 1,5 и е разположена в обработваеми ниви. Втората могила (обект 18), разположена непосредствено до първата, има землен насип с диаметър 15 – 20 м и височина 4 м. В източната ѝ част личи стар иманярски изкоп с размери 2 х 2 м.

В резултат на проведените теренни издирвания частично бяха изследвани землищата на селата Муселиево, Въбел, Евлогиево и гр. Никопол. Общата покрита площ е 0,81 кв. км. Регистрирани са нови десет обекта в АИС АКБ и е актуализирана информацията за други шест обекта. Четири археологически обекта, въведени в АИС АКБ, са посетени, но не са локализирани на терен (един в землището на с. Евлогиево и три в землището на с. Въбел).

---

[1] Благодарим на гл. ас. д-р А. Аладжов (НАИМ – БАН), който консултира керамичните фрагменти от обекта.

[2] Консултации с В. Тодоров (ИЕМПАМ – БАН), на когото благодарим.

Литература

Митова-Джонова 1979: Д. Митова-Джонова. Археологически паметници в Плевенски окръг. София, 1979.

Сиракова 2006: С. Сиракова. Къснопраисторическа експлоатация на кремъчни находища по долините на реките Осъм и Вит, Северна България, София, 2006.

Торбатов и др. 2015: С. Торбатов, К. Димитров, Б. Иванова. От Силистра до Тимок (проучване на българския участък от Римския долнодунавски лимес). – Археологически открития и разкопки през 2014 г., София, 2015, 793 – 795.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF MUSELIEVO, VABEL, EVLOGIEVO VILLAGES AND NIKOPOL TOWN, NIKOPOL MUNICIPALITY, PLEVEN DISTRICT

Stanimira Taneva, Maya Valentinova, Adlin Dancheva, Petya Angelova, Miroslav Neychev

Summary

The field survey was conducted from 28.10.2019 to 06.11.2019, and it was funded by a Ministry of Culture project. Its purpose was the localization, mapping and registration of archaeological sites in the specified territory. Documentation of the registered sites and of the surveyed territory, and update of the data stored in information system "Archaeological Map of Bulgaria" about already registered archaeological sites were also made. Due to the specifics of the researched area, the method of total coverage survey was not applied. Extensive methods were used.

As a result of the field survey the lands of Muselievo, Vabel, Evlogievo villages and Nikopol town, Pleven district were partially covered – a total area of 0.81 km^2 (fig. 1). In Nikopol's town land, our efforts were focused on updating the information about already registered sites. In addition to the several burial mounds visited, there are two new sites in the lands of Muselievo village – a settlement from the Middle Ages (fig. 2, 3) and a site with a high concentration of flint artefacts, with unclear date.

In conclusion, the information about six sites, already registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria", was actualized. Four sites were visited, but were not identified on the field. Ten new sites were registered in the information system.

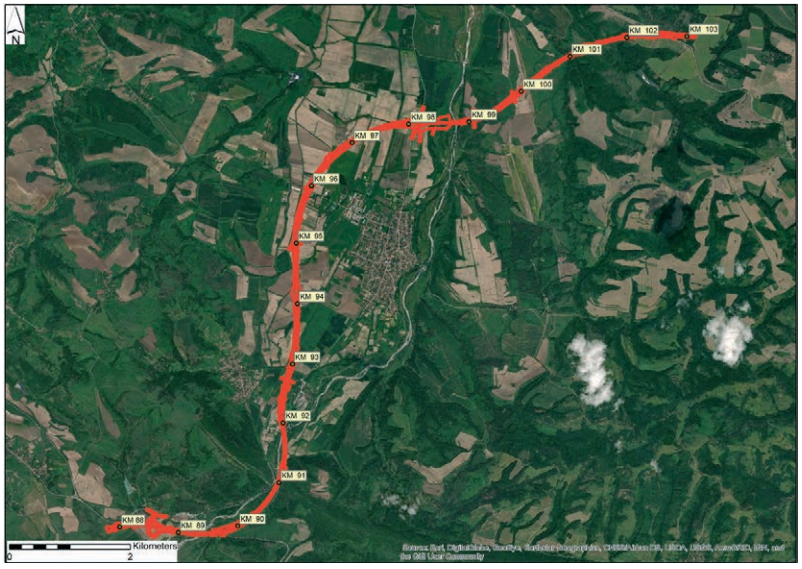
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stanimira.taneva@gmail.com
Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500, Lovech, maiadimitrova@hotmail.com
Adlin Dancheva, Space Research and Technology Institute – Bulgarian Academy of Sciences, Block 1, Acad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, girasolhrb@gmail.com
Petya Angelova, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, furor@abv.bg
Miroslav Neychev, miroslav1596@gmail.com

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС", УЧАСТЪК I НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ ЯБЛАНИЦА И ЛУКОВИТ

Кръстю Чукалев, Надежда Кечева, Деница Сандева

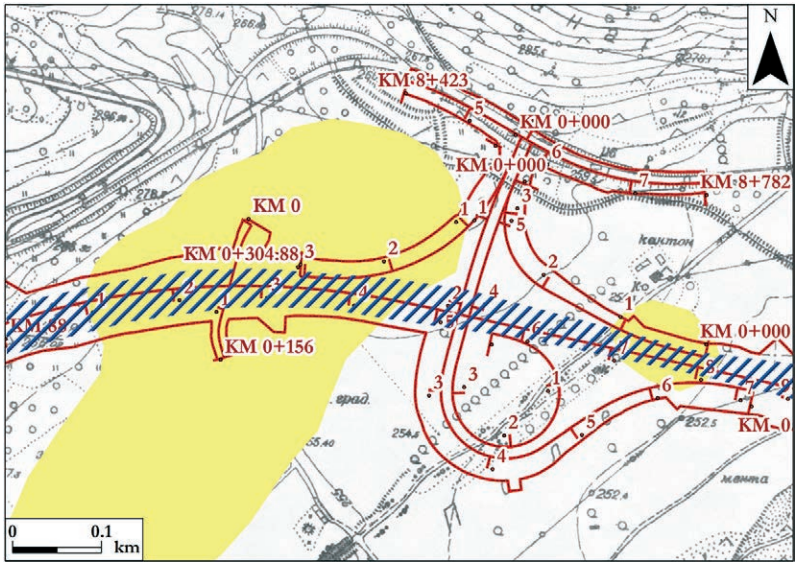
Теренните издирвания се проведоха през ноември 2019 г. в изпълнение на договор между НАИМ – БАН и Агенция „Пътна инфраструктура"[1]. През 2015 г. в този участък бяха извършени терени издирвания (Чукалев и др. 2016). Провеждането на нови такива се наложи поради промяна на трасето в тази част на автомагистралата. Трасето на участък I е с дължина от 15,26 км (обр. 1). Началото му е от връзката с изградената част от магистралата, западно от м. Боаза, включително пътен възел „Боаза", до пресичането с път III – 307 Луковит – Угърчин, включително пътен възел „Дерманци" (км

[1] Авторите благодарят на Николай Александров и Галин Драгиев, студенти от специалност „Археология", СУ „Св. Климент Охридски", които взеха участие в теренните издирвания.

Обр. 1. Карта с трасето на трасето на АМ „Хемус“, участък I (км 87+800 до км 103+150), включително п. в. „Боаза“ и п. в. „Дерманци“

Fig. 1. Map showing the road of Hemus highway, Section 1 (km 87+800 to km 103+060), including also Boaza and Dermantsi road junction

Обр. 2. Обекти с № 4 и 5 от 2015 г. (в жълто), трасето на АМ „Хемус“ (в червено) и построена част от АМ „Хемус“ преди началото на теренните проучвания (защриховано в синьо)

Fig. 2. Sites No 4 and 5 from 2015 (in yellow), the Hemus highway (in red) and part of the Hemus highway constructed prior to the start of field survey (shaded in blue)

87+800 до км 103+060). При издирването бе покрита площ от 0,95 кв. км, като над 50 % от нея бе с ограничена възможност за наблюдение на повърхността.

При издирването се установи, че от км 87+800 до км 92+500 се извършват интензивни строителни дейности. В равнинните части бе изградена подложката на автомагистралата, като предварително е бил отнет пласт от повърхността и след това е изграден насип от трамбована глина и чакъл, вероятно от речното корито на р. Вит. Всички тези дейности са извършени преди началото на теренните издирвания и без наблюдението на археолози. Беше установено, че при строителството са унищожени големи части от вече регистрирани през 2015 г. археологически обекти, попадащи в новото трасе на автомагистралата в участък I. Това са обект № 4 в м. Полето, с. Брестница, от РЖЕ, римската епоха и Късната античност (между км 88+100 и км 88+500 по проекта на трасето от 2015 г. и между км 88+100 и км 88+500 по новото трасе) и обект № 5 от Късната античност (между км 88+700 и км 88+800 по проекта на трасето от 2015 г. и между км 88+700 и км 88+825 по новото трасе) (Чукалев и др. 2016, 821)[2] (обр. 2). При строителството на автомагистралата територията на двата обекта, попадаща в сервитута на магистралата, е над 90 %. Тя бе затрупана от строителен насип, изграден след отнемането на между 0,50 и 0,80 м от повърхността на терена и, съответно, културните напластявания на археологическите обекти бяха унищожени. Интензивната строителна дейност в участъка от км 87+800 до км 92+500 наложи да бъде обходена територията от двете страни на сервитута на магистралата.

От км 94+960 до км 96+600 също се извършваше интензивна строителна дейност. По цялото протежение на тези 1,64 км подложката на автомагистралата бе изцяло изградена, като е бил отнет пласт от повърхността със средна дебелина между 0,50 и 0,80 м и след това е натрупан пласт чакъл. Всички тези дейности са извършени на новопроектирана част от трасето на автомагистралата преди началото на теренните издирвания и без наблюдението на археолози. Интензивната строителна дей-

[2] Виж отчетите на Иво Чолаков и Георги Иванов, както и на Стилиян Иванов, за извършените археологически проучвания на двата обекта през 2019 г., в настоящия том.

Обр. 3. Могила от некропола в м. Мечовото, с. Дерманци: 1. През 2015 г.; 2. През 2019 г.

Fig. 3. Burial mound from mound necropolis in Mechovoto locality near Dermantsi village: 1. In 2015; 2. In 2019

ност в участъка от км 94+960 до км 96+600 наложи да бъде обходена територията от двете страни на сервитута на магистралата.

При проучването на площта на сервитута на участък I, от км 87+800 до км 103+150, включително п. в. „Боаза“ и п. в. „Дерманци“, възлизаща на 1,24 кв. км, се установи, че на около ¼ от нея се извършват строителни дейности. От км 90+200 до км 100+800 (дължина 10,60 км) сервитутът на магистралата е изцяло променен в сравнение със старото трасе от 2015 г.

На две места в сервитута на автомагистрала „Хемус“ в землището на с. Торос, общ. Луковит, между км 97+800 до км 98+150 и в землището на с. Дерманци, общ. Луковит, между км 102+450 до км 102+650, се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на грънчарско колело и датиращи се в началото и средата на XX в. Фрагментите не представляват интерес от археологическа гледна точка, а само от етнографска. Липсата на археологически материали и структури в тези две места не позволи регистрирането на археологически обекти.

При изкирването бе пререгистриран могилният некропол в м. Мечовото, с. Дерманци, между км 101+350 и км 101+450, попадащ в сервитута на трасето на автомагистралата (регистрационна карта с № 10002872 в АИС АКБ) (обр. 3). Разположен е на било на рид, на 3,6 км югоизточно от с. Дерманци, 132° от църквата на селото. Състои се от три могилни землени насипа, с височина от 0,60 до 1,50 м и диаметри от 10 до 15 м, без археологически материали (Чукалев и др. 2016, 821). Всеки един от тях е с различна степен на разрушеност от иманярска дейност. През 2019 г. се установи, че избуялата тревиста растителност плътно „скрива“ могилните насипи и това е позволило те да бъдат още повече нарушени от засилена иманярска дейност.

Литература

Чукалев и др. 2016: К. Чукалев, Н. Кечева, М. Валентинова, П. Георгиев, В. Генчева, А. Григоров. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, етап 1, участък 1 от Ябланица до път III – 307. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 820 – 824.

FIELD SURVEY ALONG HEMUS HIGHWAY, SECTION 1 IN THE LANDS OF YABLANITSA AND LUKOVIT MUNICIPALITIES

Krastyu Chukalev, Nadezhda Kecheva, Denitsa Sandeva

Summary

The field survey was carried out in November 2019 according to a contract between NAIM–BAS and the Road Infrastructure Agency. Its implementation was necessitated by the change of the route in this part of the highway. Section 1 has a length of 15.26 km (fig. 1). It starts from Boaza, from the connection with the already built part of the highway, and goes to the crossing with road III–307 Lukovit–Ugarchin (km 87+800 to km 103+060), including also Boaza and Dermantsi road junctions.

During the survey it was found that intensive construction activities were carried out from km 87+800 to km 92+500. It was found that large parts of archaeological sites, already registered in 2015, were destroyed during construction – the sites in Poleto locality near Brestnitsa village, sites Nos 4 and 5 (fig. 2). During the search, the mound necropolis in Mechovo locality near the village of Dermantsi was re-registered (fig. 3).

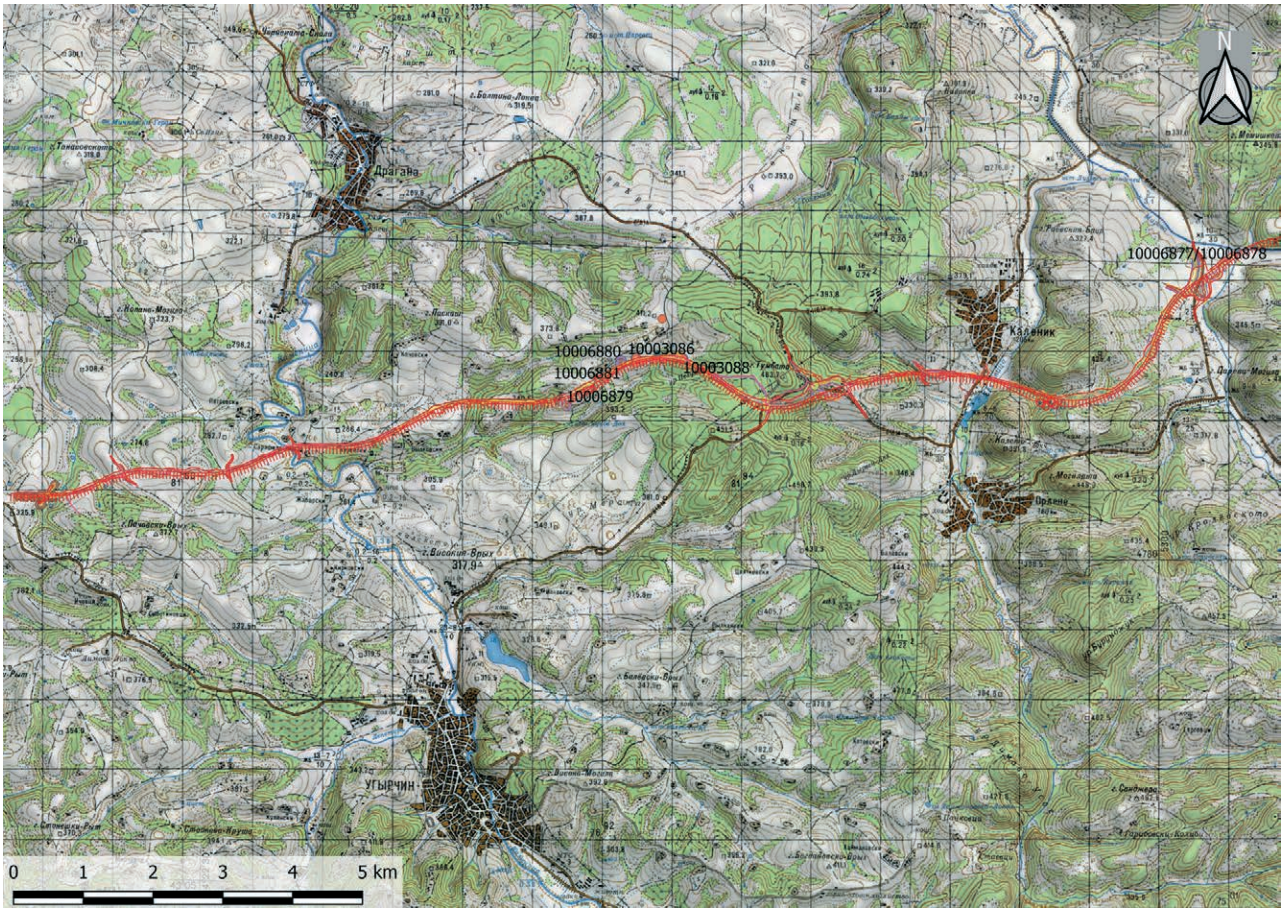
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg
Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, УЧАСТЪК II НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ УГЪРЧИН И ЛОВЕЧ

Пламен Георгиев, Радослав Александров, Йордана Николова

Теренните издирвания по коригираното трасе на АМ „Хемус“ се проведоха в периода 01 – 09.11.2019 г. В тях взеха участие: П. Георгиев (научен ръководител), Р. Александров (заместник-ръководител), Й. Николова (РИМ – София), В. Витанов и Г. Драгиев (СУ „Св. Климент Охридски“).

Определеното трасе на участък II е с дължина 19,2 км и попада в землищата на селата Каленик,

Обр. 1. Разположение на участък II от коригираното трасе на АМ „Хемус“ и регистрираните археологически обекти с техните номера на регистрационни карти в АИС АКБ

Fig. 1. Location of section 2 of the Hemus highway corrected route and the registered archaeological sites with labeled registration cards numbers in AIS AKB

Обр. 2. Археологически обекти в землището на с. Каленик. Два селищни обекта – Каленик 1 и Каленик 2. Открити археологически материали

Fig. 2. Sites in the territory of Kalenik village. Two settlement sites – Kalenik 1 and Kalenik 2. Discovered archaeological artefacts

Орляне и гр. Угърчин. В някои части то се различава от обходеното през 2015 г. трасе (Чолаков, Димитрова 2016). Покритата площ е 1,56 кв. км и се характеризира с над 50 % труднопроходима територия и ограничена възможност за наблюдение на повърхността. В процеса на теренна работа бе използвана установената методика чрез покриване на обхожданата площ с полигони с отчитане на наличието или отсъствието на подемни археологически материали и тяхната концентрация. Вземат се GPS координати на обособени на терена структури и на по-важни находки. В случай на откриване на обекти с архитектурни останки и фортификация се картира трасето на стените чрез трак. Изготвя се подробна фотодокументация, ако е необходимо се прави и графична скица на обекта. За надгробните могили се описват параметрите и характеристиките на могилния насип и видимите промени в него.

Издирването в участък II започна от източния му край (от територията на п. в. „Каленик“, землище на с. Каленик, общ. Угърчин) към западния му край, където сервитутът на бъдещата магистрала пресича настоящия асфалтов път Угърчин – Торос. По време на теренните проучвания от км 103+150 до км 122+260 на трасето, включително п. в. „Каленик“, се установи наличие на осем археологически обекта – три селища и пет могилни насипа (обр. 1). От запад на изток те са, както следва:

Каленик 1 (п. в. „Каленик“, от км 121+500 до км 121+850), землище на с. Каленик. Намира се на 3,2 км 74° от центъра на с. Каленик. Обектът е разположен на незаливна тераса на левия бряг на р. Тоша и във водосбора на реките Тоша и Мирева. Теренът е полегат склон с югоизточно изложение към коритото на реката. Регистриран е в АИС АКБ с № 10006877. Обектът попада в обработваеми площи с добра възможност за наблюдение в подножието на ниски оградни ридове. Вероятно представлява селище, с многоцентрична концентрация на археологическите материали с нисък интензитет. Открити са фрагменти от керамични съдове, изработени на грънчарско колело, фрагменти от строителна

Обр. 3. Землище на гр. Угърчин. Надгробни могили в местностите Пежигорски колиби и Пезулското

Fig. 3. Ugarchin town territory. Burial mounds in Pezhigorski kolibi and Pezulskoto localities

керамика, средни и дребни по размер камъни, както и три керамични тежести за стан. В южната, най-висока част на обекта, се наблюдават три издигания на терена, за които може да се предположи, че представляват руини от постройки. В тяхната периферия са разкрити ломени плочести камъни със средни и големи размери. Според откритите характерни керамични фрагменти съществуването на селището може да се отнесе към периода на Късната античност (обр. 2).

Каленик 2 (п. в. „Каленик“, от км 121+500 до км 122+020). Локализиран е на 3,4 км 74° от центъра на с. Каленик. Обектът попада в обработваеми площи източно от асфалтовия път от с. Радювене за с. Катунец. Разположен е на незаливна тераса на левия бряг на р. Тоша и във водосбора на реките Тоша и Мирева. Теренът е полегат склон с югоизточно изложение към коритото на реката. Регистриран е в АИС АКБ с № 10006878. Обектът попада в обработваеми площи с добра възможност за наблюдение в подножието на ниски оградни ридове. Вероятно представлява селище, с многоцентрична концентрация на археологическите материали с нисък интензитет. Открити са фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело, отухлени късове мазилки и замазки, средни и дребни по размер камъни. Според подемните археологически материали – фрагменти от керамични съдове правени на колело и ръка с украса, изпълнена в техника „фурхенщих“, функционирането на селището може да се отнесе към два археологически периода – този на Късната античност и на бронзовата епоха.

На 1,8 км западно от селищните обекти на територията на п. в. „Каленик“ са регистрирани пет могили. От тях три попадат в границите на сервитута на бъдещата магистрала и са пряко застрашени от строителните и изкопно-насипни дейности (обр. 3).

Могила 1 попада в м. Пежигорски колиби. Могилният насип е с диаметър около 30 м и височина 2,5 – 3 м. Теренът е равнинен със съвсем лек наклон на Ю – ЮИ. Площта на могилата не се обработва. Попада в ливада с висока тревиста и храстова растителност. По повърхността на могилния насип не се наблюдават нарушения от иманярски интервенции. Археологически материали също не са открити. Датировката е неясна. Въведена е в АИС АКБ с №10003086.

Координатите на втората могила (Могила 2), до която не успяхме да проникнем поради гъстата бодлива растителност (акация и къпини), са взети от АИС АКБ. Тя отстои на около 170 м югозападно от първата.

Могила 3 се намира на около 900 м източно от Могила 1. Диаметърът на могилния насип е около 40 м и с височина около 4 м. От центъра на могилата към североизточната периферия има иманярски изкоп с приблизителни размери 20 х 3,50 м и ориентация СИ – ЮЗ. В профилите му и в изкопаната пръст се наблюдава наличие на ломени камъни в ниска концентрация. В южния профил на изкопа е разкрит секторен камък. Има неправилна дъговидна форма с две плоски повърхности. Размери: 0,54 х 0,28 х 0,13 м. Характерът на околния терен е трудно установим поради гъстата растителност от акация и бодливи храсти. Археологическият паметник е въведен в АИС АКБ с №10003088.

Могила 4 отстои на 5,7 км североизточно от гр. Угърчин (азимут 13° от църквата). Могилата се намира във високата част на полегат склон с южно изложение, в малка дъбова горичка, заобиколена от необработваеми площи, обрасли с високи тръни. Диаметърът е ок. 50 м и височината 2,50 – 3 м. Северната периферия на могилата е заравнена при прокарването на горски път. По повърхността на могилния насип не се наблюдават иманярски интервенции. Археологически материали не са открити. Датировката е неясна. Могилата е разположена на около 60 м южно от сервитута на трасето на магистралата и не е пряко застрашена от неговото строителство.

В североизточна посока, на 1,2 км от Могила 4, са регистрирани още два разлати могилни насипа – Могила 5 и Могила 6. Двете надгробни могили са в непосредствена близост една до друга, като могилните им насипи частично се припокриват. Те са разположени върху високата част на плавен склон с Ю – ЮИ изложение, на 6,5 км и 19° от църквата на гр. Угърчин. Регистрирани са в АИС АКБ с № 10006881 и 10006880. Двете надгробни могили имат следните характеристики:

Могила 5 попада в землището на гр. Угърчин и е на 35 м северно от северния сервитут на магистралата. Диаметърът на могилния насип е 46 м, а височината – около 0,80 – 1 м (в зависимост от денивелацията на терена). Намира се във високата част на плавен склон с Ю – ЮЗ изложение, който завършва до дерето на малка рекичка със сезонен характер. Теренът се използва за ливада и пасище. Заобиколен е от широколистни дъбови гори. По повърхността на могилата не се наблюдават нарушения.

Могила 6 е разположена непосредствено от южната страна на Могила 5 и е по-близо до северния сервитут, като пряко застрашена е южната част на могилата. Има същите параметри и характеристики като Могила 5. В югозападната периферия на могилния насип се наблюдава пространство от около 4 – 5 кв. м с неправилна форма, заето от различна тревна растителност с леко понижение. В неговите граници са видими две малки дупки с правоъгълна форма. За тях може да се предположи, че са следи от стари иманярски дупки. Други нарушения на могилния насип не са регистрирани.

В западна посока, до края, възложеното за обход трасе на магистралата минава през открити обработваеми площи, предлагащи много добри условия за наблюдение. В тях бяха регистрирани многоцентрични концентрации от керамични фрагменти от съдове, правени на грънчарско колело. Те носят технологичните и декоративни белези на керамика, произведена през XIX и XX в., и не представлява археологически интерес.

Литература

Чолаков, Димитрова 2016: И. Д. Чолаков, Ю. Димитрова. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, етап 1, участък 2. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 824 – 827.

FIELD SURVEY ALONG HEMUS HIGHWAY, SECTION 2 IN THE LANDS OF UGARCHIN AND LOVECH MUNICIPALITIES

Plamen Georgiev, Radoslav Aleksandrov, Yordana Nikolova

Summary

Section 2 has a length of 19.2 km. It passes through the lands of Kalenik and Orlyane villages and Ugarchin town. The covered area is 1.56 km^2 and is characterized by more than 50 % difficult terrain and limited surface vis-

ibility. During the field survey from km 103+150 to km 122+260 on the highway, including Kalenik road junction, eight archaeological sites were registered – three settlements and five burial mounds (fig. 1).

Kalenik 1 is a settlement that is located on a fluvial terrace on the left bank of the Tosha river. The terrain is a slope with SE aspect to the riverbed. It is situated 3.2 km, 74° from the centre of Kalenik village. Wheelmade pottery fragments, fragments of tiles, medium- and small-sized stones as well as three ceramic weights were found (fig. 2). The site could be dated to the period of Late Antiquity.

Kalenik 2 is a settlement that is located in ploughed lands, east of the asphalt road from Raduvene village to Katunets village. It is situated 3.4 km, 74° from the centre of Kalenik village. Handmade and wheelmade pottery fragments, pieces of daub, medium- and small-sized stones. The site could be dated in two periods – Late Antiquity and Bronze Age.

The third settlement is located in the land of Ugarchin town. The site was registered in 2015 (No 10003055 in the in information system "Archaeological Map of Bulgaria"). Its boundaries have been refined during the current terrain campaign.

Five burial mounds were registered 1.8 km to the west of the settlements on the territory of Kalenik road junction. Three of them are within the route of the future highway and are directly threatened by future construction works (fig. 3).

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Radoslav Aleksandrov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, radoslav_aleksandrov@gmail.com
Yordana Nikolova, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Sq., 1000 Sofia, yordana.nikolova@abv.bg

---

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В М. ТАШ БАИР, ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА НОВГРАД И КАРАМАНОВО, ОБЩ. ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ, И С. ВАРДИМ, ОБЩ. СВИЩОВ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

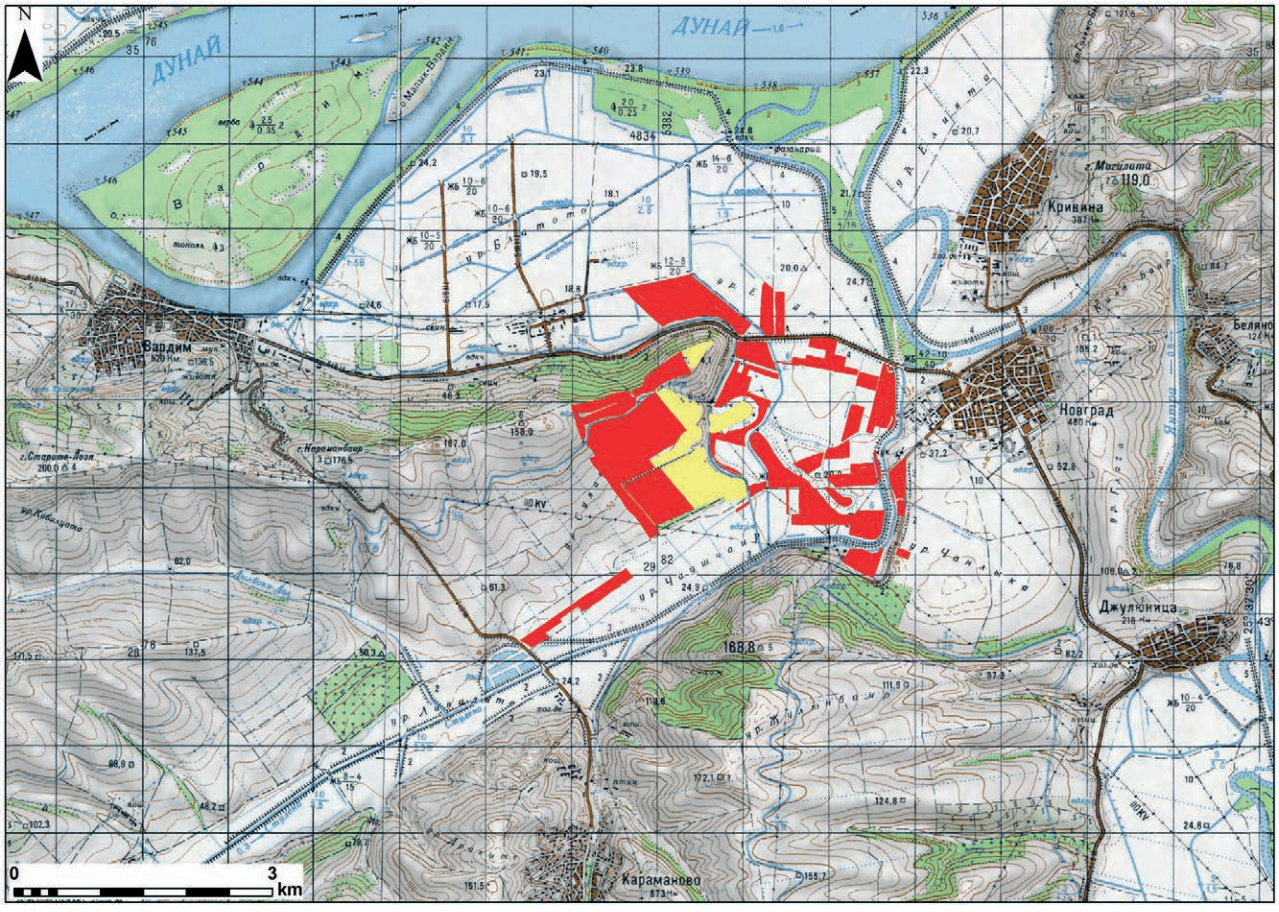
Людмил Вагалински, Свен Конрад, Райко Краус, Люба Трайкова, Надежда Кечева

Теренните археологически проучвания се извършват по договор за научно сътрудничество между НАИМ – БАН и Университета в Тюбинген „Еберхард Карл". Участваха немски студенти и Борис Борисов, студент във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий". В обработката на подемния материал се включи доц. д-р Мария Гюрова (кремъци, НАИМ – БАН). В рамките на две теренни кампании (март – април и август – септември 2019 г.) в м. Таш баир, западно от с. Новград, са извършени недеструктивни и интердисциплинарни проучвания и археологически разкопки[1].

Недеструктивните проучвания се проведоха през март – април 2019 г. и са продължение на проведените такива през март – април 2018 г. (Вагалински и др. 2019). Те включват: системни теренни издирвания с приложение на ГИС за документиране на данни на терен (българо-немския екип), геофизични проучвания чрез геомагнетика (Петър Зидаров, Университет в Тюбинген) и геоморфологични проучвания чрез сондиране (Университета в Льовен, Белгия). Първите две бяха осъществени през март – април 2019 г., а последното, покрай старото корито на р. Янтра, през август – септември 2019 г.

Покритата територия през пролетта на 2019 г. включва високи терени, разположени на рида Таш баир, ниски части около старите меандри на р. Янтра и на двата бряга на канализираното през 30-те г. на XX в. корито на р. Студена (обр. 1). Територията попада в землищата на селата Новград и Караманово, общ. Ценово, и Вардим, общ. Свищов. Екипът обхождаше единствено обработваеми площи с възможност за наблюдение на повърхността над 80 %. Покритата територия се маркираше с полигони с размери 10 х 10 м в смартфони с мобилни ГИС приложения. По този начин дистрибуцията на артефакти (битова керамика, изработена на ръка и на грънчарско колело, строителна керамика, късове горели мазилки, камъни, кремъци) получи по-висока пространстве-

[1] Виж публикацията за археологическите разкопки в м. Таш баир в настоящия том

Обр. 1. Покрита територия през 2018 (в жълто) и 2019 г. (в червено) в землищата на селата Новград, Караманово и Вардим (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Covered area in 2018 (in yellow) and 2019 (in red) in the territories of Novgrad, Karamanovo and Vardim villages (author N. Kecheva)

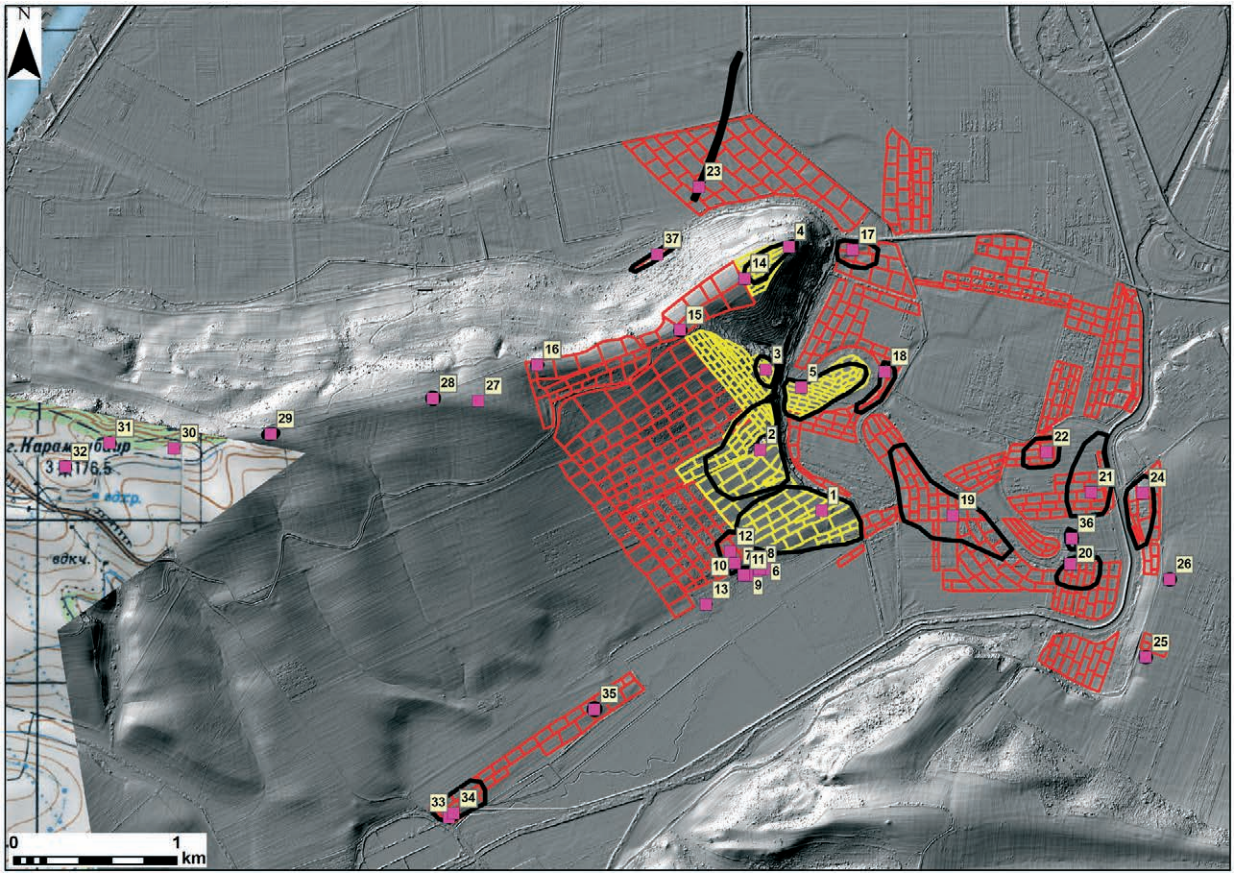
на резолюция и по-точно позициониране. Характерни археологически материали бяха събирани след всеки полигон с приблизителни размери 60 х 60 м. Създадената през 2018 г. геобазаданни за улеснено боравене с натрупаните геопространствени данни беше допълнена със събраната информация от 2019 г.

В покритата територия от 3,97 кв. км са разграничени 32 обекта (обр. 2). От тях 20 са идентифицирани като надгробни могили, 11 – като селищни обекти и обекти с неопределена функция и един като участък от античен път. Осем от надгробните могили вече бяха регистрирани в АИС АКБ, като информацията за тях беше актуализирана. Останалите 24 обекта са новорегистрирани.

Територията западно от с. Новград е гъсто заселена през КЖЕ, римската епоха[1] (основно II – III в.) и Ранното средновековие. Там се откриват и следи от обитаване и от праисторията (РЖЕ и единични следи от БЕ) и Късната античност. Регистрирани са единични материали от Зрялото средновековие (XIII – XIV в.). Археологически материали от късния неолит се откриват на повърхността единствено в южните ниски части на рида Таш баир – на територията на обект № 1, регистриран и системно обходен през пролетта на 2018 г. (Вагалински и др. 2019). Геоморфологичните проучвания установиха следи от културен пласт, в който е открит фрагмент от кремъчна пластина, датирана между късния палеолит и БЕ, около старите меандри на р. Янтра на дълбочина между 3,10 и 3,50 м от съвременната повърхност. Това показва, че в ниските части, З – ЮЗ от с. Новград, наноси с дебелина над 3 м са се натрупали преди началото на РЖЕ[2] (обр. 3). Площта на регистрираните селищни обекти варира между 14 и 200 дка.

Регистрираните останки от път са интерпретирани като част от трасето на римския път, свърз-

[1] При един от обектите е открита монета на Клавдий I (41 – 54 г.).
[2] На съвременната повърхност се откриват керамични фрагменти от РЖЕ.

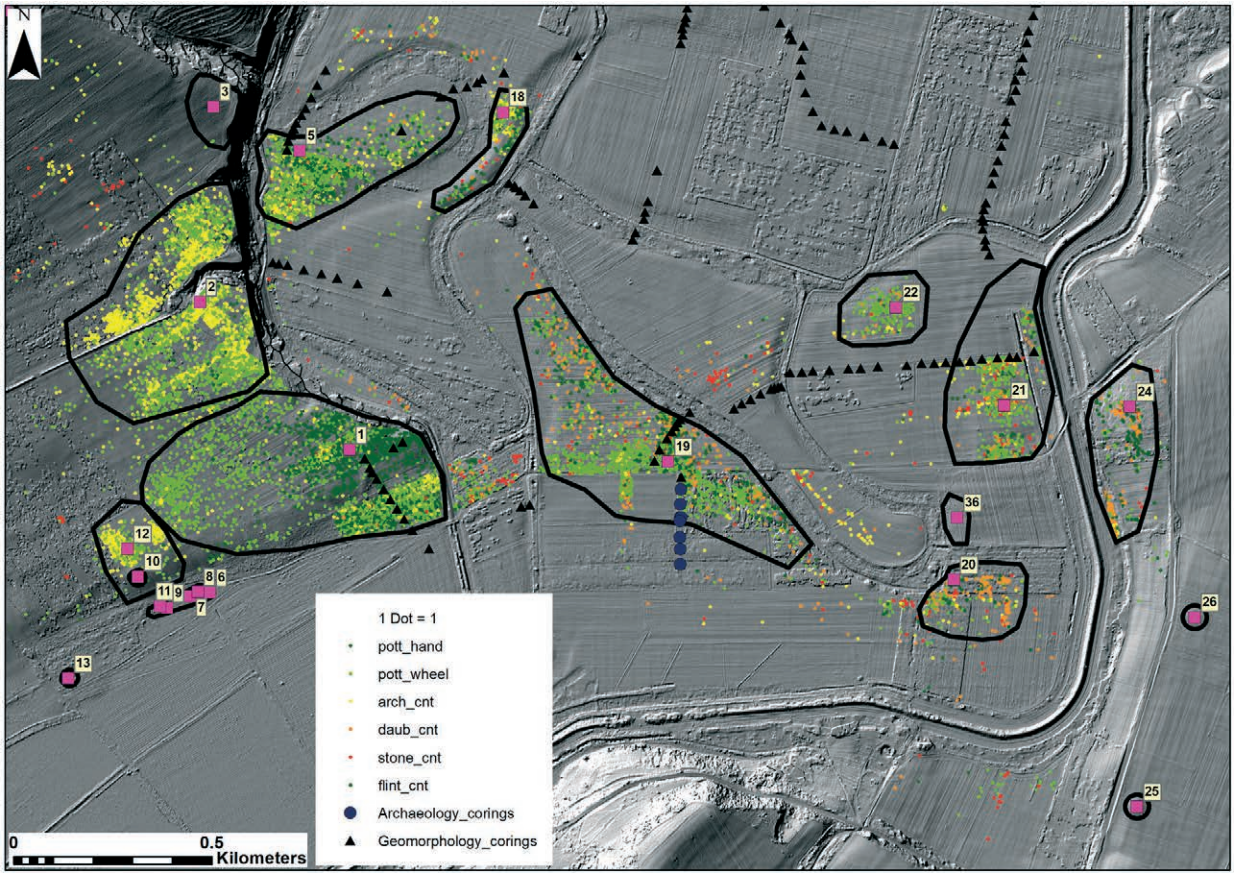
Обр. 2. Покрита територия чрез полигони през 2018 г. (в жълто) и 2019 г. (в червено) и регистрирани археологически обекти през 2018 и 2019 г. на подложка от засенчване на релефа на цифров модел на терена от въздушно лазерно сканиране (автор Н. Кечева)

Fig. 2. Covered area in units in 2018 (in yellow) and 2019 (in red) and registered archaeological sites in 2018 and 2019, background DTM hillshade of ALS data (author N. Kecheva)

ващ Нове с Ятрус. На терен се открива висока концентрация на камъни с дребни и средни размери по протежение на 0,5 км с посока ЮЗ – СИ (азимут 20° – 200°). Трасето на пътя с дължина 0,94 км е ясно видимо на данни от въздушно лазерно сканиране (обр. 5.3). На въздушни снимки от 1944 – 1945 г. ясно се виждат още 0,56 км, които рязко сменят посоката на пътя на И – СИ към Ятрус (азимут 80°), заобикаляйки един от старите меандри на р. Янтра (обр. 5.1). На въздушни снимки от 1970 г. са видими още 0,34 км в И посока (азимут 84°) (обр. 5.2), а на сателитно изображение от 04.03.2012 г. общата дължина на видимия участък от пътя е 2,45 км (обр. 5.4).

В землището на с. Новград са известни голям брой археологически обекти, повечето от които са регистрирани по време на няколко кампании за теренни издирвания през периода 1997 – 2001 г. (Вагалински и др. 2001а, Вагалински и др. 2001б, Станчев 2002, Conrad 2006, Krauß 2006). Една част от тях са регистрирани на десния бряг на р. Студена през 30-те г. на XX в., когато е коригирано коритото на реката (Стефанов 1956, 29, 41 – 44, 46, Стефанов 1974, Дремсизова-Нелчинова, Иванов 1983, 51 – 52). През 2019 г., Ю от старата мелница, непосредствено ЮЗ от с. Новград, бяха регистрирани археологически материали от РЖЕ, КЖЕ, римската епоха и Ранното средновековие.

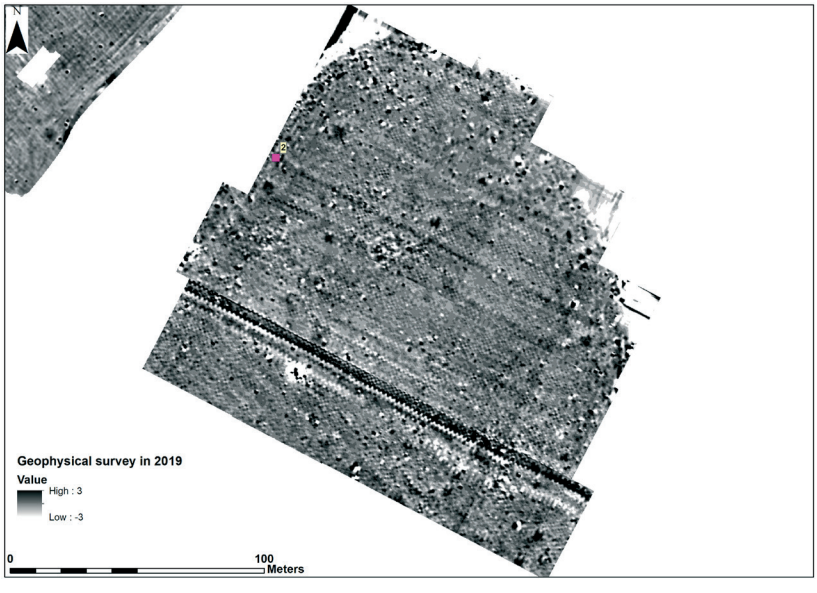
Геофизични проучвания на обект № 2, регистриран през пролетта на 2018 г., бяха извършени от Петър Зидаров с цезиев магнитометър G – 858, с два измервателни сензора, разположени вертикално един до друг на разстояние 0,60 м между тях и 0,25 м между повърхността на земята и долния сензор. Значителна част от измерената площ на север от черен път се заема от няколко линейни аномалии/корелации, които сключват различни ъгли помежду си и образуват трапецовидна форма. Със средна дължина на страната от 50 – 60 м заграденатa площ възлиза приблизително на 2,8 дка. Предвид размерите, формата и пространствената корелация с концентрация на битова и строителна керамика от римската епоха, която се наблюдава на повърхността, подобно съоръжение вероятно би могло да се свърже с архитектурните особености на *villae rusticae* (обр. 4).

Обр. 3. ЮИ част на покритата територия, регистрирани археологически обекти, дисперсия на различни по вид артефакти, местоположения на взетите проби чрез сондиране при геоморфологичното проучване (черни триъгълници), местоположения на взетите проби чрез сондиране при геоморфологичното проучване, в които има следи от археологически материали на дълбочина между 3,10 и 3,50 м от съвременната повърхност (сини кръгове) (автор Н. Кечева)

Fig. 3. SE part of the covered area, registered archaeological sites, different type of artefacts dispersion, geomorphological corings (black triangles), geomorphological corings with traces of archaeological artefacts in depth between 3.10 and 3.50 below the modern surface (blue circles) (author N. Kecheva)

Геоморфологичното проучване има за цел реконструкция на еволюцията на терасите на р. Янтра от късния глациален период и реконструкция на речния ландшафт през БЕ, ЖЕ и римския период (обр. 3) Проучването започва през август – септември 2018 г. През август – септември 2019 г. теренната кампания включва само взимане на проби чрез сонда през разстояние 10 – 50 м по трансекти, съобразени спрямо видими стари меандри на реката на цифров модел на терена от въздушно лазерно сканиране на района. За двете години теренна работа са взети общо 166 проби в 11 трансекта на площ от 3 кв. км.

Обр. 4. Обект 2, геофизични проучвания през 2019 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 4. Site 2, geophysical survey 2019 (author N. Kecheva)

Обр. 5. Участък от предполагаемия римски път между Нове и Ятрус. 1. Въздушни снимки от 1944 – 1945 г. с видимото трасе на пътя; 2. Въздушни снимки от 1970 г. с видимото трасе на пътя; 3. Данни от въздушно лазерно сканиране с видимото трасе на пътя; 4. Сателитни изображения от Google Earth от 04.03.2012 г. с видимото трасе на пътя

Fig. 5. Part of the probable Roman road between Novae and Iatrus. 1. Aerial photos from 1944 – 1945 with visible road route; 2. Aerial photos from 1970 with visible road route; 3 ALS data with visible road route; 4. Satellite imagery from Google Earth from 4th of March 2012 with visible road route

Общата покрита територия при проучванията през 2018 и 2019 г. е 4,71 кв. км, а регистрираните обекти – 37 (обр. 2). Данните от проведените терени издирвания значително обогатяват информацията за гъстата селищна система през древността в района на левите брегове на долните течения на реките Янтра и Студена.

Литература

Вагалински и др. 2001а: Л. Вагалински, Д. Станчев, Г. фон Бюлов, С. Конрад. Българо-немски терени проучвания в Ятрус – Кривина през 1999 г. – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г. София, 2001, 76 – 79.

Вагалински и др. 2001б: Л. Вагалински, Д. Станчев, Г. фон Бюлов, С. Конрад. Българо-немски терени проучвания в Ятрус – Кривина през 2000 г. – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г. София, 2001, 79 – 82.

Вагалински и др. 2019: Л. Вагалински, С. Конрад, Р. Краус, Л. Трайкова, Н. Кечева. Теренни археологически проучвания в м. Таш баир, землище на с. Новград, община Ценово, област Русе. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 83 – 85.

Дремсизова-Нелчинова, Иванов 1983: Ц. Дремсизова-Нелчинова, Д. Иванов. Археологически памет-

ници в Русенски окръг. Комитет за култура, НИПК, Окръжен съвет за култура – Русе, София, 1983.

Станчев 2002: Д. Станчев. Теренни археологически проучвания по проект „История на селищните системи около Ятрус и Нове на Долния Дунав“. – Археологически открития и разкопки през 2001 г. София, 2002, 88 – 89.

Стефанов 1956: С. Стефанов. Стариите по долния басейн на Янтра. Материали за археологическа карта на България, VIII. София, 1956.

Стефанов 1974: С. Стефанов. Новград. – Известия на Археологическия институт, XXXIV, София, 1974, 250 – 311.

Conrad 2006: S. Conrad. Archaeological Survey on the Lower Danube: Results and Perspectives. – In: P. G. Bilde and V. F. Stolba (eds.) Surveying the Greek Chora: Black Sea Region in a Comparative Perspective. 4. Denmark: Aarhus University Press, 2006, 309 – 331.

Krauß 2006: R. Krauß. Die prähistorische Besiedlung am Unterlauf der Jantra vor dem Hintergrund der Kulturgeschichte Nordbulgariens. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Rahden/Westf. Leidorf. 20. 2006.

FIELD SURVEY IN TASH BAIR LOCALITY, IN THE LANDS OF NOVGRAD AND KARAMANOVO VILLAGES, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE DISTRICT, AND VARDIM VILLAGE, SVISHTOV MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Lyudmil Vagalinski, Sven Conrad, Raiko Krauss, Lyuba Traykova, Nadezhda Kecheva

Summary

The archaeological investigations were executed in accordance with a contract between NAIM–BAS and the University of Tübingen. Two fieldwork campaigns were conducted in 2019. The field survey with application of GIS was conducted in the territory. Geophysical and geomorphological surveys were also conducted.

The covered area in 2019 included high terraces on Tash bair ridge, low terraces near the old riverbed of Yantra river and on both sides of the channeled in the 1930s riverbed of Studena river (fig. 1). The covered area in 2019 was 3.97 km^2. Thirty-two sites were registered – 20 burial mounds, 11 settlement sites, and a part of an ancient stone road. The territory to the west of Novgrad village was densely populated in LIA, Roman period (2nd–3rd c.), and Early Medieval period. Less artefacts from EIA, Late Antiquity and High Medieval period (13th–14th c.) were found. Late Neolithic artefacts were found only near site No 1, registered in 2018, situated in the southern parts of Tash bair ridge. The geomorphological corings in the old Yantra riverbed found traces of a cultural layer at a depth between 3.10 and 3.50 m below the modern surface (fig. 3). This observation suggested that a sediment deposition accumulated in the lower parts before the EIA.

The traces of an ancient road were interpreted as part of the Roman road between *Novae* and *Iatrus*. Its route was visible on different aerial and satellite imagery (fig. 5). High concentrations of small stones were registered on the ploughed field.

Geophysical survey was conducted on site No 2 which was registered in 2018. The results showed possible architectural specifications of *villae rusticae* (fig. 4).

The covered area in 2018 and 2019 was 4.71 km^2. Thirty-seven sites were registered (fig. 2).

Lyudmil Vagalinski, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, lfvagalinski@gmail.com

Sven Conrad, Institute of Prehistory, Early History and Medieval Archaeology, University of Tübingen, Burgsteige 11, D-72070 Tübingen, Germany, sven.conrad@uni-tuebingen.de

Raiko Krauss, Institute of Prehistory, Early History and Medieval Archaeology, University of Tübingen, Burgsteige 11, D-72070 Tübingen, Germany, raiko.krauss@uni-tuebingen.de

Lyuba Traykova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ltraikova@mail.bg

Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Мая Иванова, Илиян Петракиев

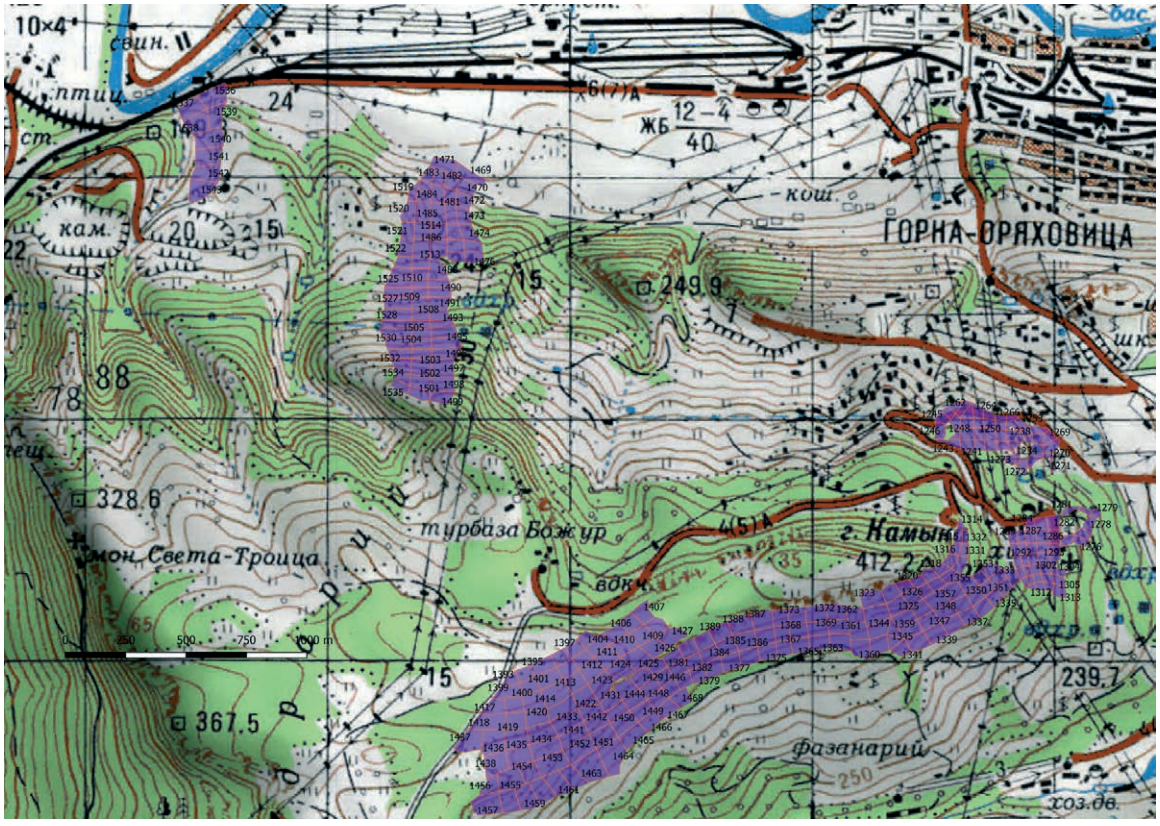
Издирванията са продължение на предходни проучвания, извършени на територията западно от гр. Горна Оряховица през 2017 г. и 2018 г. (Петрунова, Петракиев 2018, 587 – 589; Иванова 2019, 619 – 621). Те са реализирани в периода 1.11. – 9.11.2019 г., от екип в състав: М. Иванова (научен ръководител), И. Петракиев (заместник-ръководител), З. Петракиева и Н. Михайлова.

Проучванията са концентрирани в западната част на землището на Г. Оряховица – в местностите Чуруковец, Бабенец, Змеица и на южния склон на скалистото плато Камъка. Осъществени са по метода на „тотален обход". Големината и формата на полигоните е съобразена със спецификата на труднодостъпния терен, който е с гъста растителност и видимост в границите между 0 – 20 %. Обходени са 311 полигона с площ 1,256 кв. км (обр. 1). Общата покрита площ от проучванията в периода 2017 – 2019 г. е 5,963 кв. км (1543 полигона) (обр. 2).

Локализирани са два обекта (обр. 3 и 4).

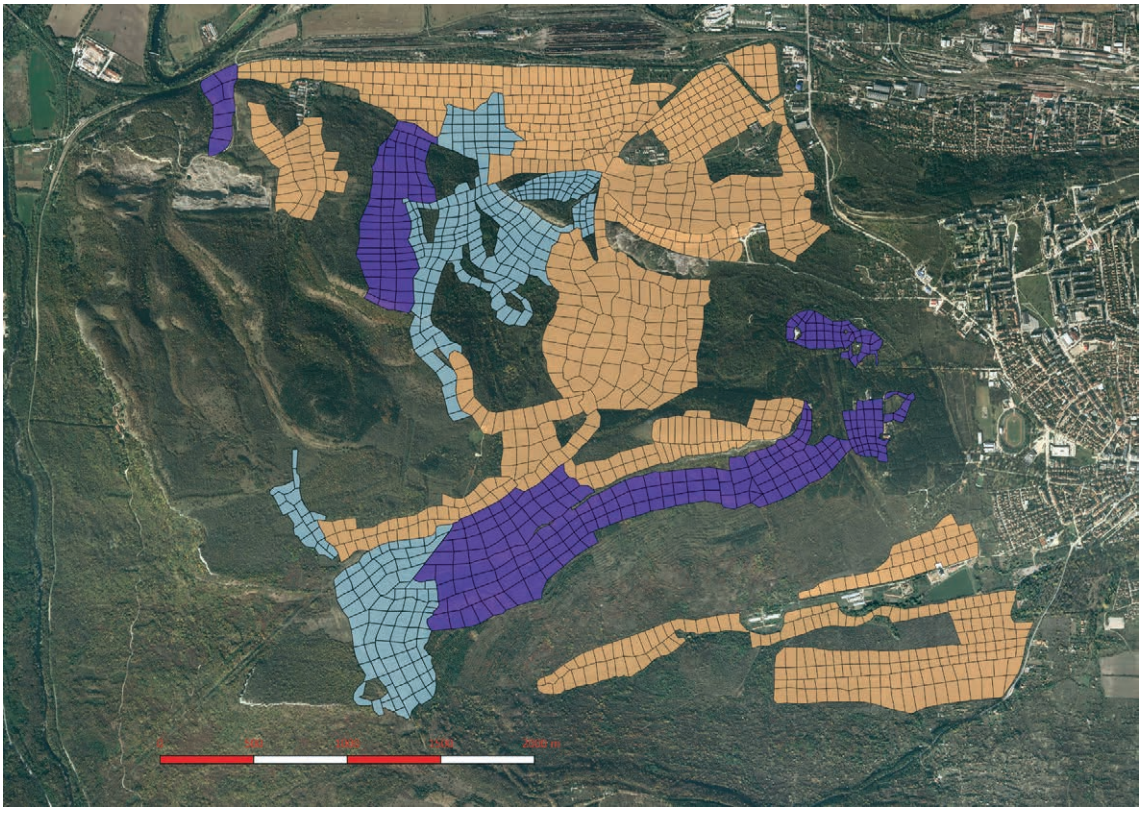
Обект № 1071 (АКБ № 10007061) се намира в м. Чуруковец. Той е с площ 18 дка, като границите му са определени на база едноцентрична концентрация от битова и строителна керамика. Съобразно откритите керамични материали (обр. 5.1) обектът е включен в АИС АКБ като вероятно селище от късната желязна, римската епоха, периода на Второто българско царство и Късното средновековие.

Обект № 1072 (АКБ № 10007062) се намира в м. Бабенец (43.12832600/25.665799). На склон със северно изложение се регистрира каменна структура от дребни и средни необработени камъни примесени с пръст, с ориентация юг – север, дължина около 30 м и ширина около 5 м, а около нея – едноцентрична концентрация от битова керамика, работена на колело, от късната желязна епоха. Керамичните фрагменти най-вероятно са свлечени по склона, над който се намира съвременна постройка. Предвид това са зададени по-широки граници на обекта – с площ 9 дка. Съобразно откритите керамични мате-

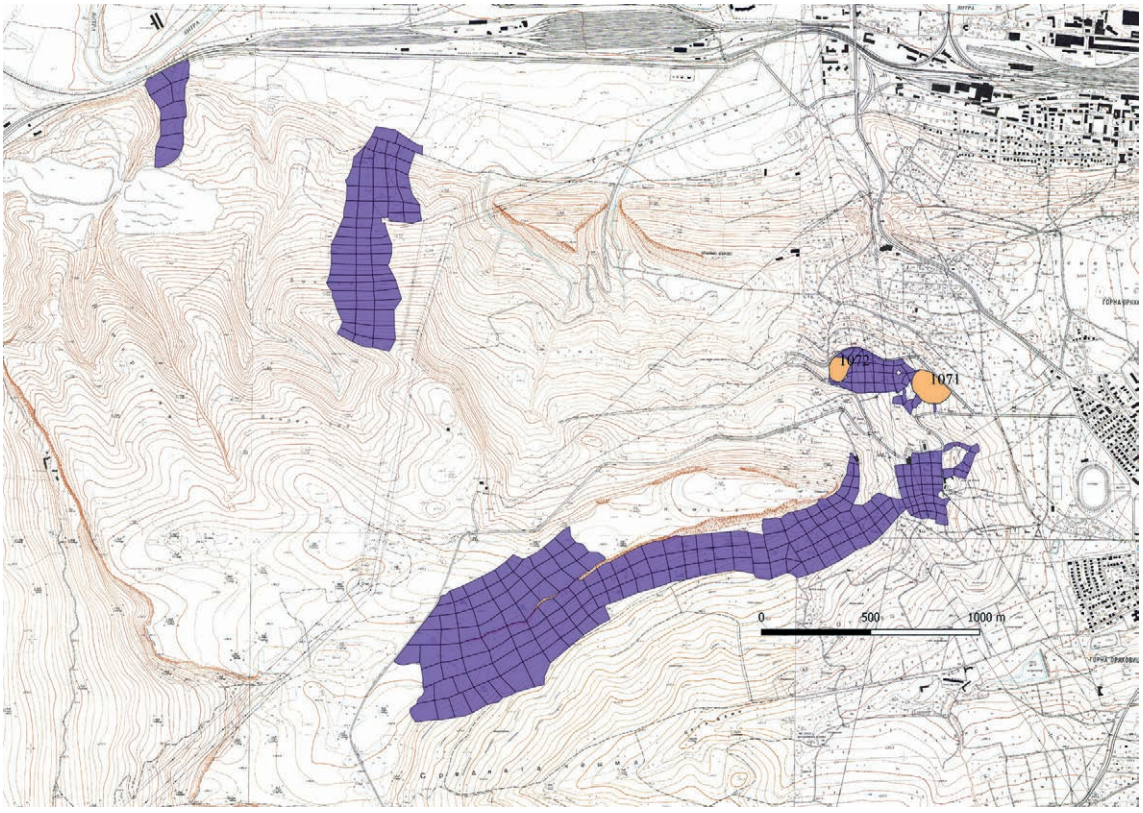
Обр. 1. Карта с мащаб 1:50 000 на покритата площ от проучванията

Fig. 1. A map with the scale 1:50 000 of the covered area

Обр. 2. Ортофото с покритата площ от проучванията през 2017, 2018 и 2019 г.

Fig. 2. Orthophoto imagery of the covered area in 2017, 2018 and 2019

Обр. 3. Карта с мащаб 1:5000 на покритата площ с локализираните обекти

Fig. 3. A map with the scale 1:5000 of the covered area with the registered sites

Обр. 4. Карта с мащаб 1:50 000 на локализираните обекти

Fig. 4. A map with the scale 1:50 000 of the registered sites

Обр. 5. Керамични фрагменти: 1 – обект № 1071; 2 – обект № 1072

Fig. 5. Pottery fragments: 1 – site No 1071; 2 – site No 1072

риали (обр. 5.2) обектът е включен в АИС АКБ като вероятно селище от късната желязна епоха.

На южния склон на скалистото плато Камъка са открити три случайни находки и 41 каменни структури.

Случайните находки са архитектурни каменни детайли от римската епоха, които най-вероятно представляват: част от надгробно съоръжение, част от преса за масло и заготовка за детайл. На около 0,7 км южно от откритите находки, в м. Пчелното място се намира регистриран вече в АИС АКБ обект от късноримската епоха № 1001 (АКБ № 0740008), възможно е архитектурните детайли да са свързани с него.

Каменните структури най-общо са: 27 масивни структури от малки, средни и големи необработени камъни примесени с пръст, с ориентация север – юг; две съоръжения с правоъгълна и трапецовидна форма от средни и големи камъни без спойка и 12 позитивни структури от дребни и средни необработени камъни примесени с пръст. Структурите не са регистрирани в АИС АКБ поради компрометирания терен, на който през XX в. се отглеждат лозови насаждения, а впоследствие се залесява с иглолистни дървета, както и поради липсата на керамичен или друг датиращ материал. Предвид близостта им с регистрирани вече в АИС АКБ обекти на платото, определени най-общо от желязната епоха, може да се предположи, че са със сходна културна принадлежност, поради което са картирани и подробно описани, с оглед изясняване на хронологическата и функционалната им принадлежност при бъдещи изследвания.

Литература

Петрунова, Петракиев 2018: Б. Петрунова, И. Петракиев. Теренни издирвания в община Горна Оряховица. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 587 – 589.

Иванова 2019: М. Иванова. Теренни издирвания в землищата на Горна Оряховица и с. Първомайци, общ. Горна Оряховица. – Археологически открития и разкопки през 2018. София, 2019, 619 – 621.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF GORNA ORYAHOVITSA TOWN

Maya Ivanova, Iliyan Petrakiev

Summary

The field survey is an extension of previous total coverage surveys which were concentrated in the western part of Gorna Oryahovitsa – in Churukovets, Babenets, Zmeitsa localities and on the southern slope of the rocky plateau Kamaka. The range and the shape of the polygons were defined taking into consideration the specifics of the difficult to access terrain – thick and bushy vegetation, with visibility within the boundaries between 0–20 %. There were 311 polygons covering an area of 1.256 km^2 (fig. 1). The fully surveyed area during the period 2017–2019 is 5.963 km^2 (fig. 2).

There are two sites (fig. 3 and 4) registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" according to the discovered single-center concentrations of pottery fragments (fig. 5.1-2). Site No 1071 (No 10007061 in the information system), in Churukovets locality was probably a settlement dated to the Late Iron Age, Roman period and the period of the Second Bulgarian Kingdom. Site No 1072 (No 10007062 in the information system) in Babenets locality was probably a settlement dated to the Late Iron Age.

On the southern slope of the plateau Kamaka three stray finds and 41 stone structures were discovered. The stray finds were architectural stone details from the Roman period, probably related to a registered site, located nearby. The stone structures were not registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" because of the compromised terrain and the lack of pottery fragments or other artefacts. Given their closeness to sites on the plateau, already registered in the information system, it may be assumed that they were of similar cultural origin, and therefore mapped and detailed to clarify their chronological and functional characteristics in future investigations.

Maya Ivanova, Museum of History – Gorna Oryahovitsa, 1 Antim I Str., 5100, Gorna Oryahovitsa, ma_q@abv.bg
Iliyan Petrakiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, petrakiev23@abv.bg

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО“, ОБЩИНИ РУСЕ, ИВАНОВО, ДВЕ МОГИЛИ, БОРОВО, ЦЕНОВО, ОБЛ. РУСЕ, ЕКИП 1

Надежда Кечева, Кръстю Чукалев, Деница Сандева, Върбин Върбанов, Тодор Дяков, Мария Гюрова

В изпълнение на договор между Агенция „Пътна инфраструктура“ и НАИМ – БАН през ноември и декември 2019 г. се проведоха теренни издирвания по трасето на автомагистрала „Русе – Велико Търново“. Общото трасе е с дължина 133,24 км на площ от 12,58 кв. км и със сервитут, вариращ между 40 и 500 м (обр. 1). Преминава през територията на общини Русе, Иваново, Две могили, Борово, Ценово, Бяла, Полски Тръмбеш, Павликени и Велико Търново (обр. 2). Разделено е между три екипа с ръководители от север на юг – гл. ас. д-р Надежда Кечева, Пламен Георгиев и гл. ас. д-р Камен Бояджиев, всички от НАИМ – БАН.

Най-северният участък е от км 0+000 и км 61+700 и преминава през общини Русе, Иваново, Две могили, Борово, Ценово с посока Ю – ЮЗ. Двете големи реки, които пресича, са р. Русенски Лом и р. Янтра. В резултат на проучването успешно беше изследвана площ от 6,8 кв. км, от която 1,7 кв. км попадат в територии с ограничена възможност за наблюдение на повърхността[1]. Теренните издирвания

[1] Авторите изказват благодарности на доц. д-р Стефан Александров (НАИМ – БАН) за проведените консултации на част от археологическите материали.

се провеждат в съответствие с използваните методи за пълно покриване на територия при работа по транспортни и газопроводни линейни инфраструктурни проекти, използвани от 2011 г. насетне на територията на България (Kecheva 2019). При наличие на археологически материали, използваните методи налагат обходът да не бъде ограничаван в сервитута, а да се покрива с полигони цялата територия на обекта.

При теренните издирвания са локализирани 22 археологически обекта, 13 от които са засегнати в различна степен от сервитута (обр. 3). От тях 11 са вече регистрирани в АИС АКБ. Повторното им посещение даде възможност да се актуализира информацията за тях и да се отразят промените в състоянието им. Регистрирани са 13 площни (вероятно селищни) обекта, една селищна могила и осем надгробни могили. Сервитутът засяга 11 от селищните обекти и две от могилите.

В землището на гр. Мартен и гр. Русе са регистрирани селищни обекти с № 1000[2] (РЖЕ и КЖЕ), 1001 (КЖЕ, праистория (?), БЕ (?), 1004 (КЖЕ) и 1005 (КБЕ – РЖЕ). Тяхната площ варира между 50 и 100 дка. Откриват се основно керамични фрагменти, горели късове дребни мазилки и кремъци. В обект № 1005 е открита кремъчна пластина с напречно затъпяване на пластина с билатерален ретуш. Десният ръб е с фин назъбващ ретуш и видимо излъскване. Тези характеристики на оръдието го родеят с типичните за БЕ (срещащи се и през ЖЕ) пластини – елементи от сърпове с назъбващ работен ръб, често в комбинация с латерално и/или трансверсално затъпяване на останалите ръбове.

В землището на с. Басарбово се намира обект № 1017, известен от научната литература като „селище от историческа епоха“ (Шкорпил 1914, 84, № 100 и карта № 4). Той е разположен в меандър във високата част на десния бряг на р. Русенски Лом. На терен се установи, че територията му не се обработва, заета е от пасища с ниска тревна и храстовидна растителност с много слаба възможност за наблюдение на повърхността. Теренът е компрометиран от изоставена каменна кариера, експлоатирана през XX в., а е възможно и в по-ранни периоди.

В землището на с. Тръстеник е регистриран обект № 1008, датиран в КЖЕ (II – I в. пр. Хр.) (обр. 4). Теренът е зает от обработваеми площи с ниска възможност за наблюдение на повърхността. В землището на с. Обретеник е регистриран обект № 1009, датиран в КЖЕ (IV – III в. пр. Хр.). Попада в обработваеми площи, в момента на издирването изорани ниви с добра възможност за наблюдение на повърхността. Откриват се фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело, единични късове горели мазилки, фрагменти от есхари с украси. Намерени са фрагменти от амфорна тара, включително и дръжка от амфора с частично запазен печат, внос от о. Тасос (последна четвърт на IV – първа четвърт на III в. пр. Хр.)[3].

В землището на с. Ценово и с. Белцов са регистрирани четири площни (вероятно селищни) археологически обекта с № 1010, 1018, 1014 и 1016 и три надгробни могили (обр. 5). В м. Черкуша / Хаджийска чешма в АИС АКБ има информация за археологически обекти. Част от нея се потвърди, тъй като на двата бряга на р. Чапкън дере, ляв приток на т. нар. Батинско дере, са регистрирани обекти с № 1010 и 1018, в които са открити археологически материали – фрагменти от битова керамика, изработена на ръка и на грънчарско колело, единични късове мазилки, кремъци и субфосилни животински кости от едри бозайници, една от които е горяла при температура 300 – 400 градуса[4]. Обектите са датирани в халколита, РЖЕ, КЖЕ, КА, Ранното средновековие. Най-многочислен е кремъчният ансамбъл от обект № 1010, но артефактите са основно от категорията на малко диагностичните фрагменти. Единственото оръдие е стъргалка, запазена само в областта на ретушираната ѝ част.

Непосредствено на левия бряг на р. Янтра, в м. Сърт баир / Драка е регистриран обект № 1014. Известен е в научната литература като селище от КЖЕ, късната римска епоха, Средновековието и Възраждането (Вехтото село), както и като християнски некропол с каменни кръстове на същото Вехто село (Стефанов 1956, 34 – 35, 45, 48; Дремсизова-Нелчинова, Иванов 1983, 66 – 67). По-голямата част от обекта попада в обработваеми площи, изорана нива в момента на издирването, с много добра възможност за наблюдение на повърхността. ЮЗ част попада в пасища, покрити с храстовидна растителност. Откриват се фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело, късове горели мазилки, покривни керемиди и два фрагмента от стъклени гривни. Известните датировки от научната литература се потвърдиха, но на повърхността няма запазени следи от християнски некропол.

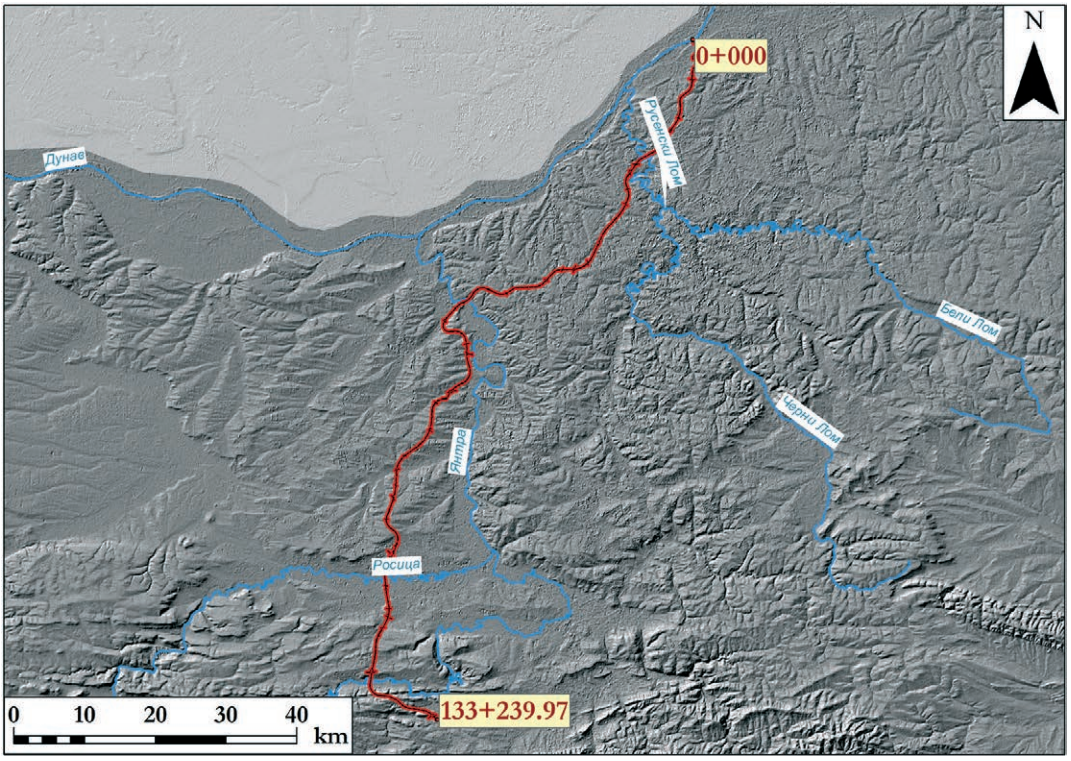
Обект № 1016 в землището на с. Ценово е единственият регистриран обект от римската епоха (II – III в.). На него се откриват материали и от късната римска епоха (IV – V в.).

---

[2] Съгласно единната номерация на проекта за теренни издирвания по трасето на автомагистрала „Русе – Велико Търново“.

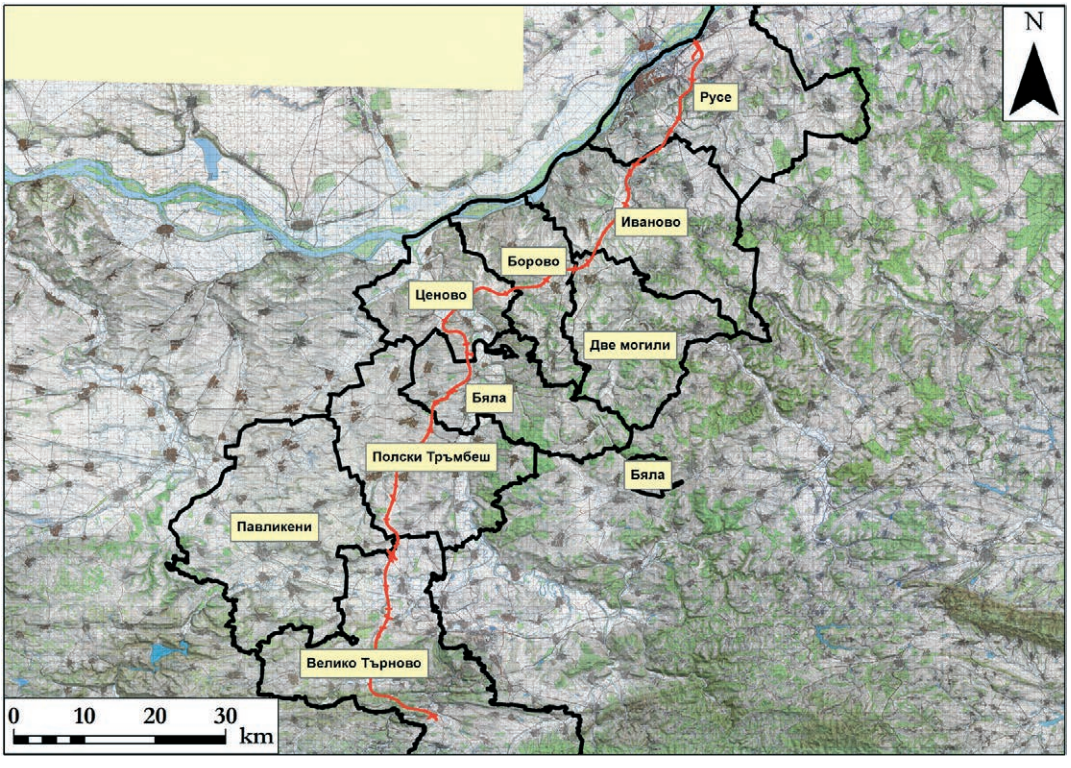
[3] Авторите изказват благодарности на гл. ас. д-р Калин Маджаров (НАИМ – БАН) за определянето на печата.

[4] Авторите изказват благодарности на д-р Надежда Карастоянова (НПМ – БАН) за определянето на животинските кости.

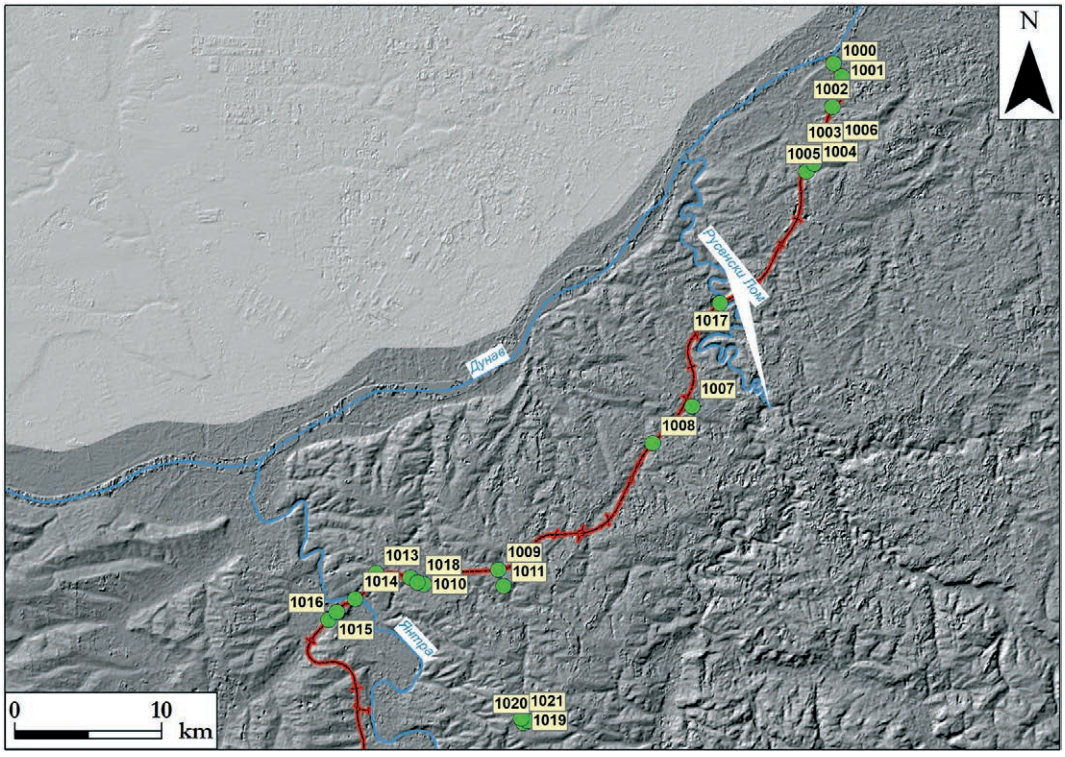
Обр. 1. Автомагистрала „Русе – Велико Търново“: трасе, начален и краен километър, по-големи реки, подложка – засенчване на релефа от цифров модел на терена с пространствена резолюция 30 м (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Highway "Ruse – Veliko Tarnovo": route, initial and final kilometers, larger rivers, background – DTM hillshade with spatial resolution of 30 m (author N. Kecheva)

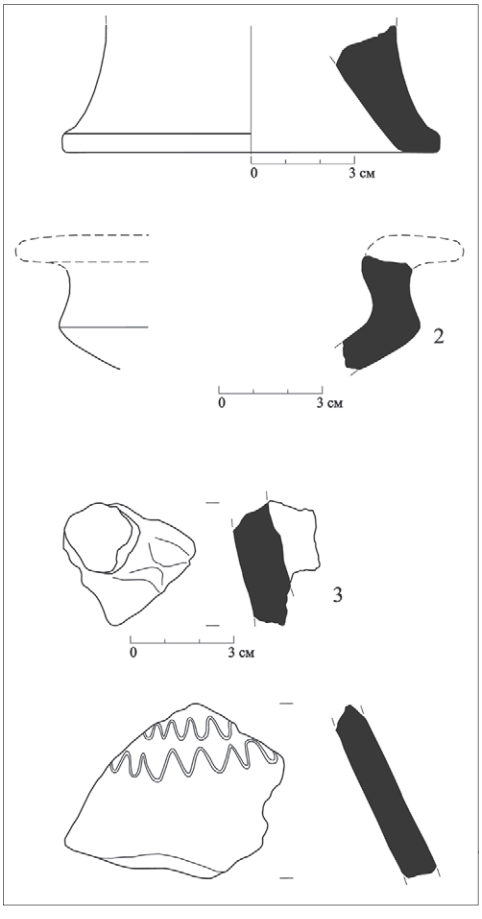
Обр. 2. Автомагистрала „Русе – Велико Търново“: трасе и общини, през които то преминава, подложка – топографска карта в мащаб 1:50 000 (автор Н. Кечева)

Fig. 2. Highway "Ruse – Veliko Tarnovo": route and municipalities, background – topographical map in scale 1:50 000 (author N. Kecheva)

Обр. 3. Екип 1: регистрирани археологически обекти върху и в близост до трасето на автомагистрала „Русе – Велико Търново“, подложка – засенчване на релефа от цифров модел на терена с пространствена резолюция 30 м (автор Н. Кечева)

Fig. 3. Team 1: registered archaeological sites on and near the highway route, background – DTM hillshade with spatial resolution of 30 m (author N. Kecheva)

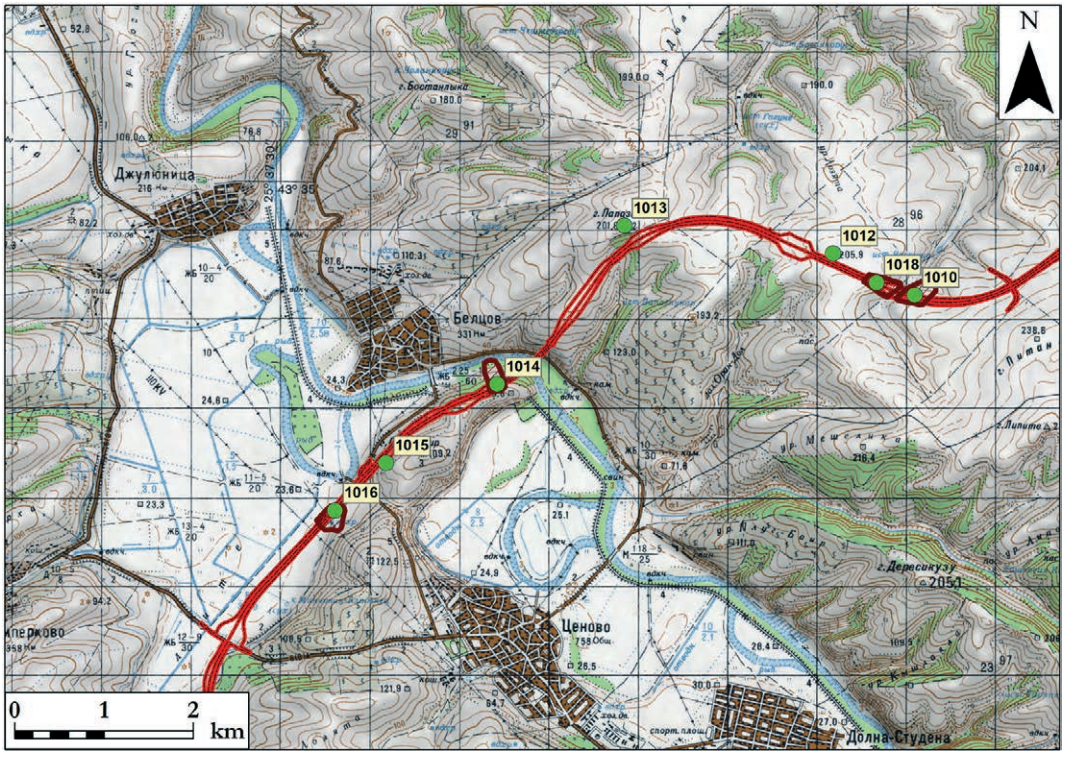
Регистрираните осем надгробни могили са с могилни насипи, нарушени в различна степен. Могили с № 1002, 1003, 1006, 1007, 1012 и 1015 са силно занижени от ежегодната машинна обработка на повърхността. Могилните насипи с № 1011 и 1013 са деформирани от стари иманярски изкопи.

Посетени са три археологически обекта, известни в научната литература и в АИС АКБ, разположени в землището на гр. Борово. В АИС АКБ обектите нямаха точни координати, които бяха актуализирани на терен. Това са селищната могила Чакмак тепе, праисторическият обект Борово – Магарицата и още един селищен обект, разположен Ю от предходния. От тях бяха събрани само единични керамични фрагменти и кремъци. Обект № 1020 (Борово – Магарицата) съдържа четири пластини и две оръдия (стъргалки) и като цяло принадлежността му към халколита е вероятна. Сред оръдията (четири стъргалки, три отломъка с ретуш, една пластина с напречно затъпяване и една с латерален ретуш) разпознаваема като продукт на халколитната индустрия е една изцяло запазена стъргалка на пластина.

Кремъчната колекция в цялост наброява 48 артефакта. Общата им техно-типологическа диференциация е следната:

Обр. 4. Екип 1, обект № 1008: част от откритите керамични фрагменти (рисунки В. Върбанов)

Fig. 4. Team 1, site No 1008: part of the pottery fragments (drawings V. Varbanov)

Обр. 5. Екип 1: регистрирани археологически обекти в землищата на селата Ценово и Белцов, подложка – топографска карта в мащаб 1:50 000 (автор Н. Кечева)

Fig. 5. Team 1: registered archaeological sites in the territories of Tsenovo and Beltsov villages, background – topographical map in scale 1:50 000 (author N. Kecheva)

фрагменти от ядра на пластини (2 бр.); отломъци (15 бр.); фрагменти (15 бр. – 10 от отломъци и пет неопределими); пластини (7 бр.); типологически оръдия (9 бр.). Макроскопски са разграничими няколко вида суровини с вариабилност по цвят, включения, цепителност и прозрачност. Не се регистрира доминиращо участие на определен тип суровина.

Литература

Дремсизова-Нелчинова, Иванов 1983: Ц. Дремсизова-Нелчинова, Д. Иванов. Археологически паметници в Русенски окръг. Комитет за култура, НИПК, Окръжен съвет за култура – Русе, София, 1983.

Стефанов 1956: С. Стефанов. Старините по долния басейн на Янтра. Материали за археологическа карта на България, VIII. София, 1956.

Шкорпил 1914: К. Шкорпил. Опис на старините по течението на р. Русенски Лом. Материали за археологическата карта на България. София, 1914.

Kecheva 2019: N. Kecheva. Archaeological Map of Bulgaria – Transport and Pipeline Infrastructure Projects. – Internet Archaeology, 51, 2019, https://doi.org/10.11141/ia.51.2.

FIELD SURVEY ALONG "RUSE – VELIKO TARNOVO" HIGHWAY ROUTE, RUSE, IVANOVO, DVE MOGILI, BOROVO, TSENOVO MUNICIPALITIES, RUSE DISTRICT, TEAM 1

Nadezhda Kecheva, Krastyu Chukalev, Denitsa Sandeva, Varbin Varbanov, Todor Dyakov, Maria Gurova

Summary

Field survey in November and December 2019 on the highway route "Ruse–Veliko Tarnovo" was executed according to a contract between Road Infrastructure Agency and NAIM–BAS. The highway's length is 133.24 km on an

area of 12.58 km^2 with width between 40 and 500 m (fig. 1). It runs through nine municipalities (fig. 2). The highway route was divided between three teams.

The northernmost part surveyed by team 1 has a length of 61.7 km and S–SW direction. It crosses the riverbeds of two large rivers – from E to W they are Rusenski Lom river and Yantra river. An area of 6.8 km^2 was surveyed, and 1.7 km^2 was with low visibility. Twenty-two archaeological sites are registered (fig. 3). Eleven of them were already registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria". Thirteen scatters (probably settlement sites), one tell and eight burial mounds are registered. Thirteen of the sites (11 settlements and two burial mounds) are on the highway route.

Settlement sites with Nos 1000 (EIA and LIA), 1001 (LIA, prehistory(?), BA(?), 1004 (LIA) and 1005 (LBA–EIA) are registered in the lands of Marten village and Ruse town. Site No 1008 dates back to LIA (2nd–1st c. BC), and it is registered in the land of Trastenik village (fig. 4). Site No 1009 dates back to LIA (4th–3rd c. BC), and it is registered in the land of Obretenik village. An amphora handle with a stamp from Thasos island is found on the site (last ¼ of 4th–the first ¼ of 3rd c. BC).

Four settlement sites (from the Chalcolithic period to the Bulgarian Revival) and three burial mounds are registered in the lands of Tsenovo and Beltsov villages (fig. 5). Pottery fragments dated back to the Roman period (2nd–3rd c.) are found only on site No 1016 in the land of Tsenovo village.

The flint assemblages do not have a dominant type of raw material used.

Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com
Varbin Varbanov, Regional Museum of History – Ruse, 3 Al. Battenberg Sq. 7000 Ruse, ramonearhaeology@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

---

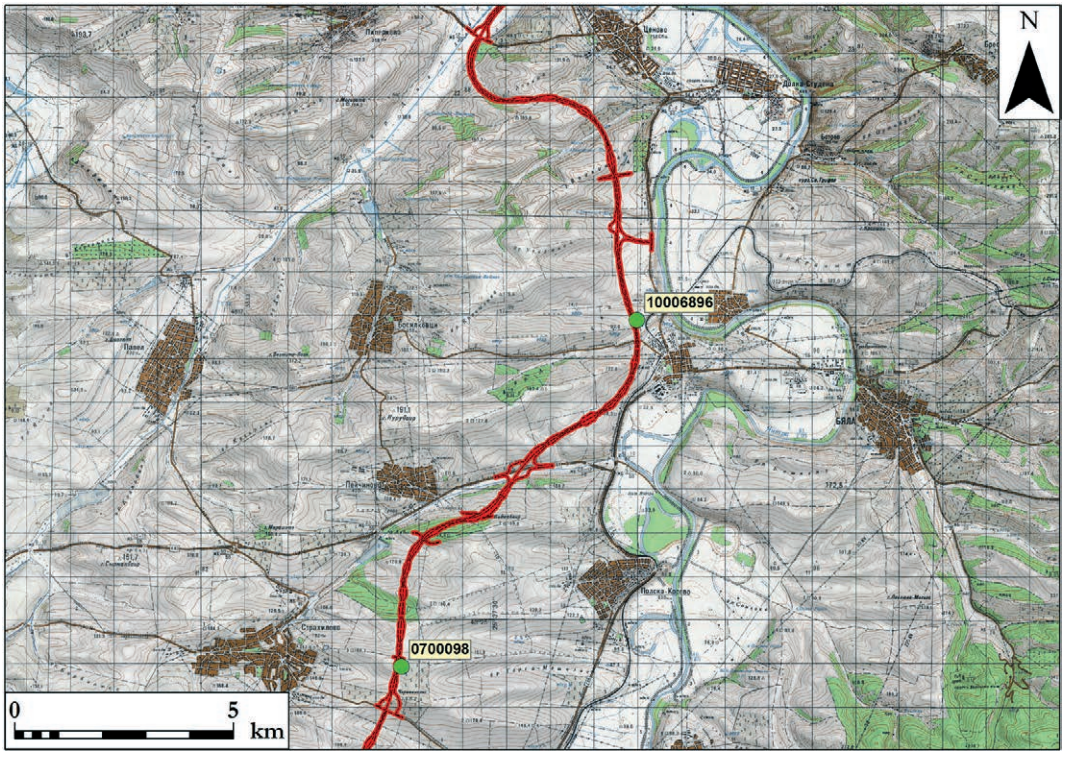
№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО", ОБЩИНИ ЦЕНОВО И БЯЛА, ОБЛ. РУСЕ, ОБЩ. ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ЕКИП 2

Пламен Георгиев, Станимира Танева, Иван Иванов, Йосиф Баев

Теренните издирвания се проведоха през ноември и декември 2019 г. във връзка с изпълнение на договор между Агенция „Пътна инфраструктура" и НАИМ – БАН. Трасето е с дължина 133,24 км и със сервитут, вариращ между 40 и 500 м. То попада в общини Русе, Иваново, Две могили, Борово, Ценово, Бяла, Полски Тръмбеш, Павликени и Велико Търново. Бяха сформирани три екипа и съответно трасето бе разделено на три участъка, като нашият екип работи в участъка от км 61+700 до км 82+250. При издирванията във възложения участък бяха регистрирани два обекта (обр. 1).

Обект 1. Надгробна могила, разположена в землището на с. Страхилово, върху било на рид, на 4,6 км източно (азимут 94°) от центъра на селото. Регистрирана е в АИС АКБ с № 0700098. Отстои на около 20 м извън трасето на магистралата в източна посока. Могилата попада в стари лозови масиви, обрасла е с тревиста и храстова растителност. Насипът ѝ вероятно е землен с приблизителни размери: диаметър 50 м и височина 2,50 – 3 м. В източната част на могилата личат следи от стари иманярски изкопи. Първият е с размери 1 х 1 м и дълбочина около 0,40 м. Южно от него, на около 1 м, се вижда втори изкоп с размери 3 м (С – Ю) х 2 м (И – З) и дълбочина 1,10 м. Не се откриват археологически материали (обр. 2).

Обект 2. Надгробна могила. По данни от топографска карта в мащаб 1:50 000 в непосредствена близост до зададения сервитут на скоростния път е отбелязано наличието на могилен насип. Той отстои на 2,3 км западно (азимут 260°) от центъра на с. Стърмен и на 900 м от коритото на р. Янтра. След посещение на място се установи наличие на ниска разлата могила. Тя попада в обработваеми

Обр. 1. Екип 2: регистрирани археологически обекти с номерата им в АИС АКБ върху и в близост до трасето на автомагистрала „Русе – Велико Търново“, подложка – топографска карта в мащаб 1:50 000 (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Team 2: registered archaeological sites with their numbers in AIS AKB on and near the highway route, background – topographical map in scale 1:50 000 (author N. Kecheva)

Обр. 2. Надгробна могила 1. АИС АКБ № 0700098 (автор П. Георгиев)

Fig. 2. Burial mound 1. AIS AKB No 0700098 (author P. Georgiev)

Обр. 3. Разположение на надгробна могила 2. АИС АКБ № 10006896 (автор П. Георгиев)

Fig. 3. Location of burial mound 2. AIS AKB No 10006896 (author P. Georgiev)

площи и е разорана. Диаметърът на могилния насип е около 70 м, а височината му не превишава 1 м, мерени от най-ниската точка на околния терен. Разположена е в билната част на ниско възвишение с плавни полегати склонове в северна и южна посока. Археологически материали по повърхността не са открити. Обектът е въведен в АИС АКБ с № 10006896 (обр. 3).

Наличие на други археологически обекти в границите на зададения сервитут не беше установено.

FIELD SURVEY ALONG "RUSE – VELIKO TARNOVO" HIGHWAY ROUTE, TSENOVO AND BYALA MUNICIPALITIES, RUSE DISTRICT, POLSKI TRAMBESH MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT, TEAM 2

Plamen Georgiev, Stanimira Taneva, Ivan Ivanov, Yosif Baev

Summary

The field survey was conducted in November and December 2019. Team 2 covered the area between km 61+700 to km 82+250. Two archaeological sites were registered (fig. 1).

Site No 1 is a burial mound. It is located in the land of Strahilovo village, around 4.6 km in E direction. Its approximate dimensions are: diameter 50 m and height around 2.50–3 m. In the E part of the mound there are traces of old looting activities (fig. 2).

Site No 2 is a burial mound. It is located around 2.3 km west (azimuth 260°) from the centre of Starmen village and 900 m from the riverbed of Yantra river. It is situated in regularly ploughed land. The diameter of the mound is around 70 m and its height does not exceed 1 m, measured from the lowest point of the surrounding terrain. Archaeological materials have not been found on the surface. The site was registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" with No 10006896 (fig. 3).

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stanimira_taneva@abv.bg
Ivan Ivanov, Regional Museum of History – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd, 8800 Sliven, ivan19.8@abv.bg
Yosif Baev, dexexed@yahoo.co.uk

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АВТОМАГИСТРАЛА „РУСЕ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО", ОБЩИНИ ПОЛСКИ ТРЪМБЕШ И ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО, ЕКИП 3

Камен Бояджиев, Александър Чохаджиев

Спасителните терени издирвания по трасето на АМ „Русе – Велико Търново", екип 3, бяха проведени през ноември 2019 г. от екип К. Бояджиев, А. Чохаджиев, В. Халева, В. Петров, А. Гуадели и В. Жекова. Обхванаха участък с дължина 51 км, при ширина на сервитута между 40 и 110 м. Трасето попада в землищата на гр. Дебелец и селата Шемшево, Леденик, Пушево, Момин сбор, Самоводене, Хотница, Ресен, Водолей (общ. Велико Търново, обл. Велико Търново), Стефан Стамболово, Обединение, Иванча и Климентово (общ. Полски Тръмбеш, обл. Велико Търново). Трябва да се отбележи ниската възможност за наблюдение върху голяма част от трасето – както попадащите в гори хълмисти участъци южно от пътя София – Велико Търново, така и редица неизорани ниви в северната част на проучвания участък.

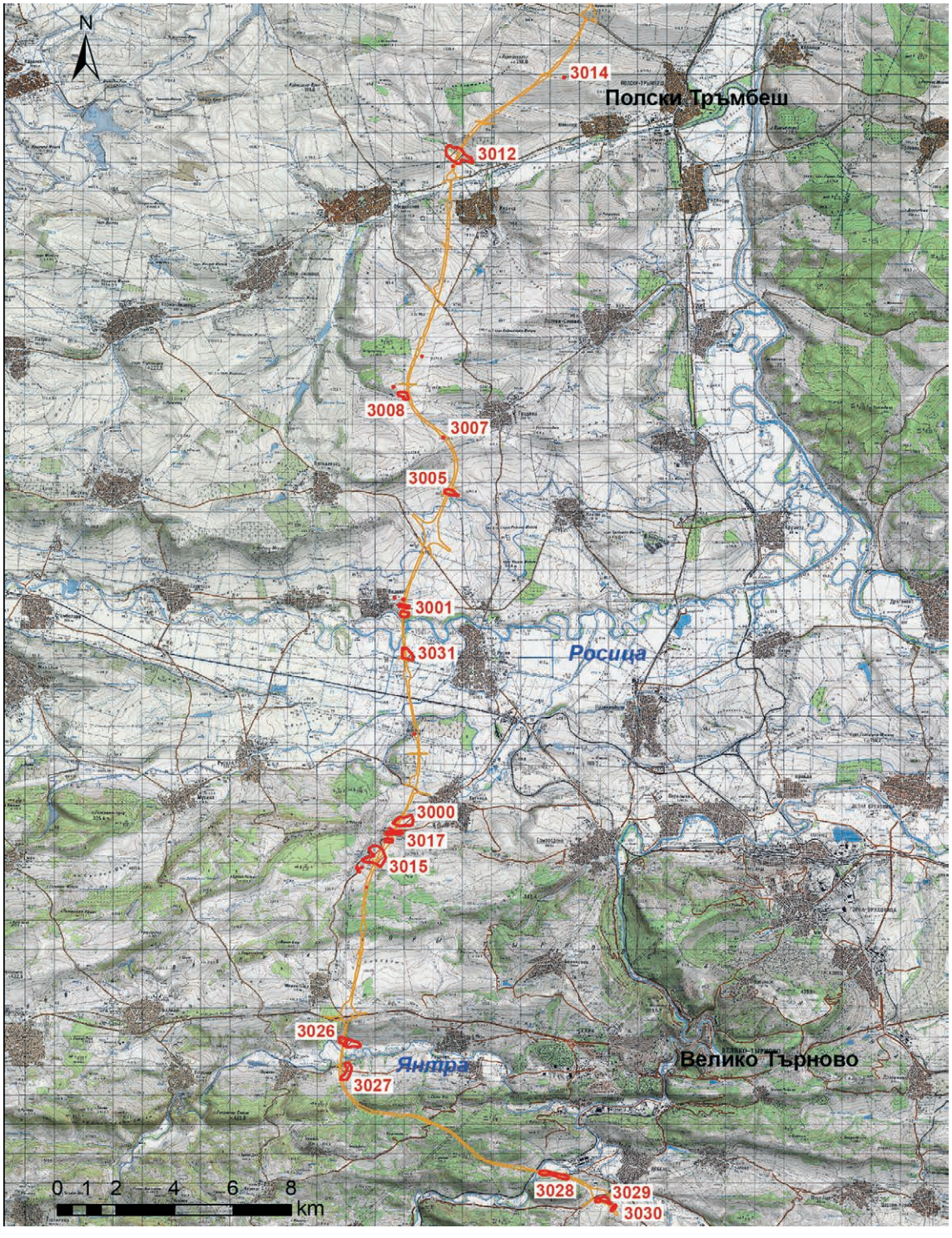
Бяха документирани 31 археологически обекта (обр. 1). Единадесет от тях са вече регистрирани в АКБ, а други три са известни в литературата, 21 от обектите се засягат от трасето или съпътстваща инфраструктура.

Тринадесет от обектите вероятно представляват селища, а други 13 са надгробни могили. Останалите включват кариери за добив на камък с път към тях; цистов гроб (?) (обект 3013); единична сграда (керамична работилница – обект 3024) и останки от зид с неясни характеристики и датировка (обект 3025). В 10 от селищата е засвидетелстван повече от един период на обитаване.

В хронологическо отношение преобладават обектите от римската епоха и Средновековието[1]. Към първата епоха се отнасят 11 обекта, а към втората – седем. Вероятно към римския период при-

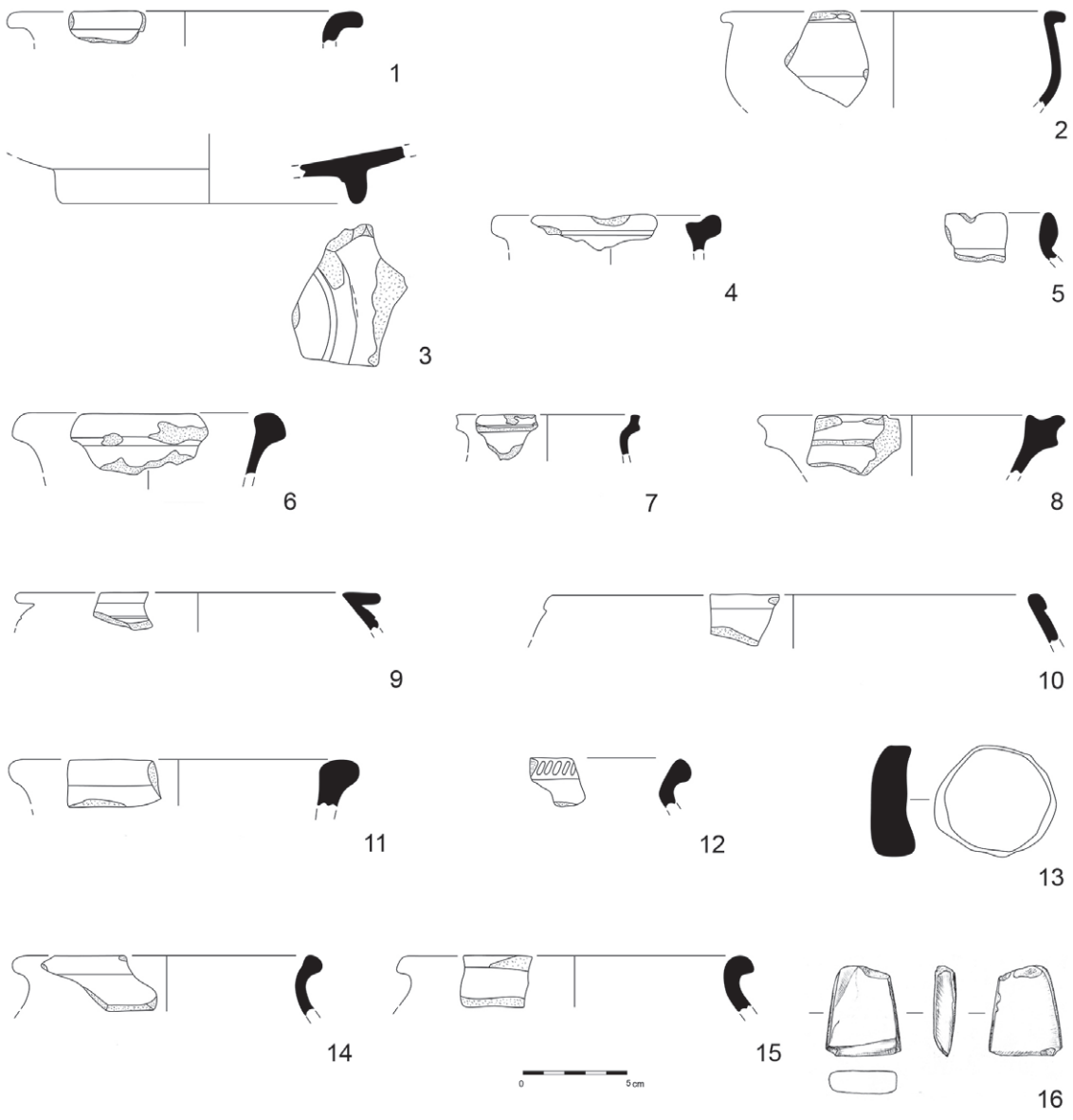
[1] Материалите от тези епохи са консултирани с доц. д-р П. Владкова (РИМ – Велико Търново) и доц. д-р Д. Рабовянов (НАИМ – БАН), на които благодарим.

надлежат и поне шест надгробни могили (от общо 13 регистрирани), в които не са открити археологически материали, но са разположени в близост до селища от тази епоха. Според информация в литературата през изследвания участък преминават и трасетата на два пътя от римския период – от Мелта през Никополис ад Иструм до Марцианопол и от Никополис ад Иструм към Августа Траяна (Дочев 1994, 67, 72; Маджаров 2009), както и на западния акведукт на Никополис (Църов 2010). Следи от тях не бяха регистрирани на терен. Материали от праисторията са регистрирани в шест

Обр. 1. Карта (1:50 000) на проучения от екип 3 участък от трасето на АМ „Русе – Велико Търново“ и документираните археологически обекти

Fig. 1. Map (1:50 000) of the part of the “Ruse – Veliko Tarnovo” highway route surveyed by team 3 and the documented archaeological sites

Обр. 2. Обект 3012, с. Иванча. Част от откритите материали

Fig. 2. Site 3012, Ivancha village. Part of the artefacts found

обекта; в четири – от късната желязна епоха и в четири – от османския период и Възраждането.

Обектите са представени от север на юг:

Обект 3012**.** Селище с площ над 300 дка, разположено от двете страни на малка река (Кощра), на 1,8 км северно от с. Иванча. Наблюдава се многоцентрична концентрация на ломени камъни и битова керамика. Преобладават материалите от римската епоха, но върху по-голямата част от обекта се откриват и такива от Средновековието (обр. 2). Няколко фрагмента от съдове и каменна тесла предполагат обитаване и през праисторията. Южно от селището бе регистрирана концентрация от няколко плочести камъка с размери до 0,70 х 0,40 м. Възможно е да произхождат от гробно съоръжение (обект 3013), част от некропола на античното селище.

Обект 3008. Селище с площ около 60 дка в м. Мянкова кариера, западно от с. Стефан Стамболово (бивше Градина). Регистрирани са концентрации от ломени камъни (може би останки от сгради) и малко фрагменти от керамични съдове и парчета отухлена мазилка. Отнася се към късната желязна епоха и Ранното средновековие.

В землището на с. Стефан Стамболово се намират голям брой надгробни могили. Една от тях (обект 3007) попада в трасето, а две се намират в близост (обекти 3009 и 3010). Една от тях (3010) досега не бе регистрирана в АКБ.

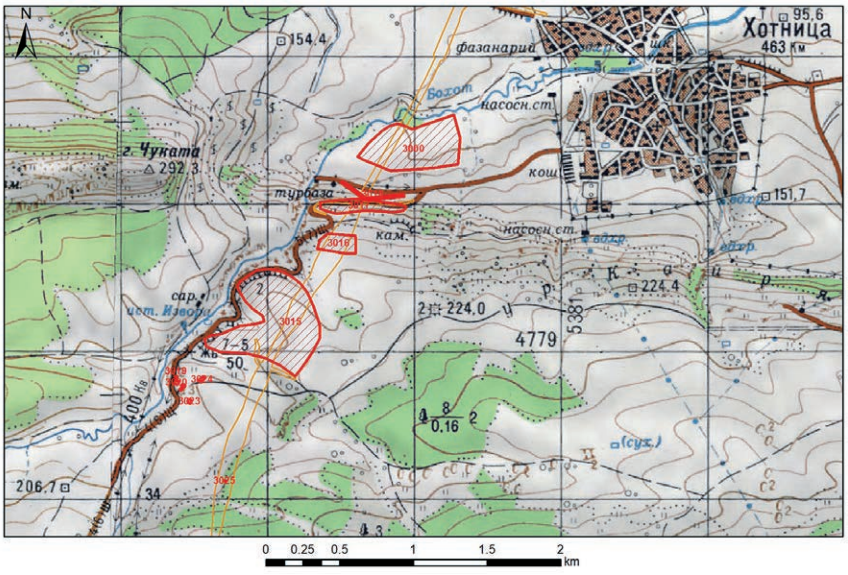
Обект 3005. Селище с площ около 55 дка в м. Ашаръ, на 5,5 км северно от с. Ресен. Разполо-

жено е в ниската част на полегат склон с южно изложение. Открити са малко материали, които могат да бъдат отнесени към римската епоха (II в.?). Източно до него бе регистрирана разлата надгробна могила, с диаметър 30 м и височина 1 м (обект 3006).

Обекти 3003 и 3004. Надгробни могили източно от с. Водолей, вероятно част от могилен некропол. Разположени са върху надзаливна тераса с южно изложение. Могила 3003 попада в трасето. Има полусферична форма, с диаметър 40 м и височина 3 м.

Обект 3001. Селище с площ около 50 дка, в м. Червения бряг, върху надзаливна тераса на левия бряг на р. Росица, на 800 м източно от с. Водолей. Открити са малко материали, които могат да бъдат отнесени към Ранното средновековие и османския период.

Обект 3031. Селище с площ около 110 дка в м. Ливадето, върху ниска тераса на десния бряг на р. Росица, на 2,1 км западно от с. Ресен. Наред с фрагментите от керамични съдове се откриха железен нож и парче шлака. Материалите се отнасят към Ранното средновековие и османския период. Селището се намира на отсрещния бряг спрямо обект 3001 и е възможно да е свързано с него.

Обр. 3. Концентрация на археологически обекти западно от с. Хотница, на десния бряг на р. Бохот

Fig. 3. Concentration of archaeological sites west of the Hotnitsa village, on the right bank of the Bohot river

Обр. 4. Новорегистрирани селищни обекти в землищата на с. Леденик и гр. Дебелец, общ. Велико Търново

Fig. 4. Settlement sites found in the lands of Ledenik village and Debelets town, Veliko Tarnovo municipality

В териториално отношение прави впечатление значителната концентрация на обекти, от неолита до Възраждането, в землището на с. Хотница, в близост до изворите на р. Бохот и Хотнишкия водопад (обр. 3; вж. също Илчева 2002; 2006).

Обект 3000. Селище с площ около 180 дка. Разположено е в м. Баали (Бавли) гьол и Търнива кривина, върху надзаливна тераса на десния бряг на р. Бохот, от двете страни на малък поток. Според информацията в АКБ и в литературата (Илчева 2002, 9) удобната за заселване тераса е обитавана през бронзовата, късната желязна и римската епоха. По време на издирването възможността за наблюдение е много ниска и са открити малко материали, отнасящи се към римската епоха и Възраждането.

Обект 3017. Кариери за добив на камък. Намират се в горната част на северен склон на десния бряг на р. Бохот, източно от Хотнишкия водопад. Личат няколко големи участъка с правоъгълни изсичания в скалата, с дълбочина от 0,50 до над 2 м, както и по-малки следи от добив на камъни. В миналото тук са откривани и недовършени каменни детайли, характерни за Античността, както и

Обр. 5. Обект 3026, с. Леденик. Част от откритите фрагменти от керамични съдове

Fig. 5. Site 3026, Ledenik village. Part of the pottery fragments found

римски монети (Sultov 1985, 19). Предполага се, че кариерите са използвани през римската епоха за добив на материал за Никополис ад Иструм. Непосредствено северно от тях, в гората по склона, се наблюдава ивица без дървета и по-хоризонтална спрямо околния склон (образува се леко „стъпало“). Ширината ѝ е 3 – 4 м. Възможно е да е трасето на път, обслужващ кариерите (обект 3018).

Обект 3015. Селище с площ около 300 дка в м. Кая бунар, върху висока надзаливна тераса на десния бряг на р. Бохот, на 2,9 км западно от с. Хотница. Мястото е обитавано през късния неолит, късната бронзова епоха, ранната и късната желязна епоха, римската епоха, Средновековието и Възраждането (Илчева 2002; 2006). Откриват се голямо количество археологически материали (строителна и битова керамика, ломени камъни и др.), като личат участъци със значителна концентрация. Преобладават материалите, които могат да се свържат със старото турско село Кая бунар, съществувало до края на XIX в. Следват находките от римската епоха. Селището от римската епоха вероятно е свързано с каменните кариери (обект 3017) и с могилен некропол, разположен на югозапад от него (в м. Лимановото). Регистрирани са пет могили (обекти 3019 – 3023), върху една от които са открити няколко фрагмента керамика от римската епоха. Нарушени са от иманярски изкопи. Не се засягат от трасето. В близост са намира и сграда, проучвана от Б. Султов и интерпретирана като керамична работилница (Sultov 1985, 18-25), (обект 3024).

Обект 3026. Селище с площ 46 дка, в долната част на склон с южно изложение, над ниската заливна тераса на левия бряг на р. Янтра, до Корийско дере, на 3,3 км западно от с. Леденик (обр. 4, 5). Наблюдава се висока многоцентрична концентрация на археологически материали (битова и строителна керамика, камъни), отнасящи се към римската епоха (III – IV в.). В северозападния край се откриха и няколко фрагмента от съдове от Ранното средновековие.

Обект 3027. Селище с площ 110 дка в м. Сухи дол, върху висока надзаливна тераса на десния бряг на р. Янтра, на 3,4 км западно от с. Леденик. В южната, по-висока част на обекта, се открива основно керамика от Средновековието (XIII – XIV в.), а в северната, по-ниска и близка до реката, се среща и керамика от късната желязна епоха.

Обект 3028. Селище с площ около 115 дка в м. Кръста, върху надзаливна тераса на Дряновска река, на 3 км западно от гр. Дебелец. При ниска възможност за наблюдение са открити малко материали, отнасящи се към Средновековието (XIII – XIV в.).

Обект 3029. Селище с площ около 60 дка в м. Драндарски мочур, върху надзаливна тераса в близост до р. Белица, на 1,5 км югозападно от гр. Дебелец. При ниска възможност за наблюдение са открити малко материали, които вероятно се отнасят към късната римска епоха. Прави впечатление концентрацията на парчета отухлена мазилка в западната част на обекта. В този участък се откриха и няколко нехарактерни фрагмента от съдове, изработени на ръка, както и кремъчна пластина. Вероятно са свързани с по-ранно обитаване от праисторията.

Обект 3030. Селище с площ 20 дка върху ниска тераса на десния бряг на малка рекичка (Селишко дере), на 1,6 км западно от гр. Дебелец. Открити са малък брой нехарактерни фрагменти от съдове, изработени на ръка, които могат да бъдат отнесени към праисторията.

Литература

Дочев 1994: К. Дочев. Стари римски пътища в централна Долна Мизия (II – IV в. сл. Хр.). – Сборник Ряховец, 1994, 61 – 76.

Илчева 2002: В. Илчева. Хотница: стари селища и находки. Част I: Праистория. Велико Търново, 2002.

Илчева 2006: В. Илчева. Хотница: стари селища и находки. Част II: Античност и Средновековие. Велико Търново, 2006.

Маджаров 2009: М. Маджаров. Римски пътища в България. Принос в развитието на римската пътна система в провинциите Мизия и Тракия. Велико Търново, 2009.

Църов 2010: И. Църов. Западният акведукт на Никополис ад Иструм: топография на трасето. – Известия на Регионален исторически музей – Велико Търново, XXIV–XXV, 2010, 107 – 126.

Sultov 1985: B. Sultov. Ceramic production on the territory of Nicopolis ad Istrum (II – IV century). – Годишник на Софийския университет „Климент Охридски“, Исторически факултет, София, 1985.

FIELD SURVEY ALONG "RUSE – VELIKO TARNOVO" HIGHWAY ROUTE, POLSKI TRAMBESH AND VELIKO TARNOVO MUNICIPALITIES, VELIKO TARNOVO DISTRICT, TEAM 3

Kamen Boyadzhiev, Alexander Chohadzhiev

Summary

One part of "Ruse–Veliko Tarnovo" highway route was surveyed by team 3 (K. Boyadzhiev, A. Chohadzhiev, V. Haleva, V. Petrov, A. Guadelli and V. Zhekova). It covered a strip of 51 km in the lands of Veliko Tarnovo and Polski Trambesh municipalities, Veliko Tarnovo district. Thirty-one archaeological sites were registered (fig. 1), 14 of them already known. Twenty-one of the sites will be affected by the highway or connected infrastructure.

Thirteen of the sites are settlements and other 13 – burial mounds. Stone quarries used during the Roman period were also recorded near Hotnitsa village. In 10 of the settlements occupation in different periods was registered.

The sites from the Roman and medieval periods prevail: 10 (fig. 2, 5) and seven sites, respectively. At least half of the burial mounds were probably also erected during the Roman period. Artefacts from the prehistory were found at six settlements, from the Late Iron Age – at four, and from the Ottoman and Revival periods – at other four sites.

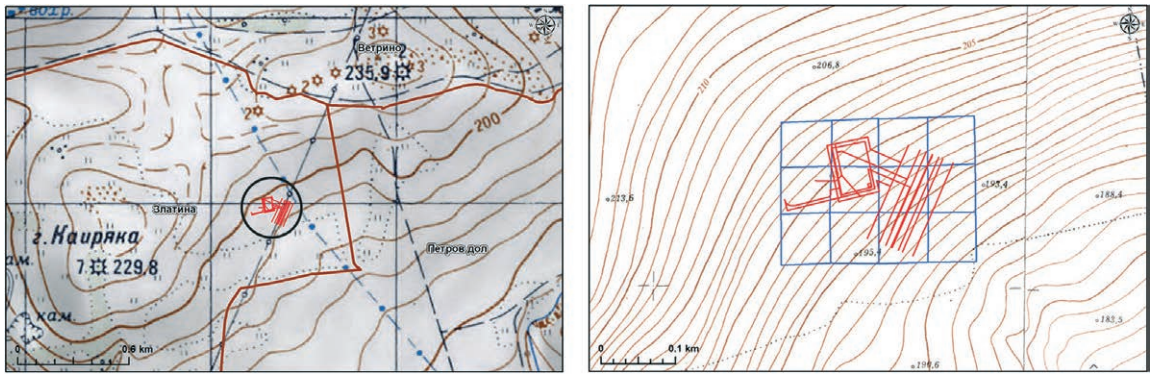
The concentration of sites on the right bank of the Bohot river, near Hotnitsa waterfalls, is worth noticing (fig. 3). The area has been inhabited since the Neolithic until the early 20th c. All sites south of the Sofia–Veliko Tarnovo road are newly recorded (fig. 4).

Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kamenyb@abv.bg
Alexander Chohadzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА ТЕХНОЛОГИЧНИ ВРЪЗКИ КЪМ ПРОЕКТ „РАЗШИРЕНИЕ НА ГАЗОПРЕНОСНАТА ИНФРАСТРУКТУРА НА „БУЛГАРТРАНСГАЗ" ЕАД"

Петър Лещаков, Игор Лазаренко

В изпълнение на договор между „Булгартрансгаз" ЕАД и НАИМ – БАН през април 2019 г. бяха проведени теренни издирвания в границите на три предвидени за строеж съоръжения към разширението на северния магистрален газопровод[1].

Обр. 1. Станция за очистване на газопровода и Кранов възел „Златина". Местоположение на съоръженията и граници на проучената площ

Fig. 1. Gas pipeline cleaning station and crane junction "Zlatina". Map layout of the constructions and outlines of the surveyed area

[1] Терената работа и извършена от екип в състав П. Лещаков (НАИМ – БАН) – научен ръководител, И. Лазаренко (РИМ – Варна) – зам.-ръководител и археолозите Н. Христов, С. Жечева и С. Трифонов от ИМ – Провадия и З. Петракиева от ИМ – Горна Оряховица.

Обр. 2. Технологична връзка при КС „Вълчи дол“: 1 – карта на трасето с граници на регистрираните археологически обекти; 2 – поглед към обект 1 от запад; 3 – керамични фрагменти от съдове, изработени на ръка от повърхността на обект 1

Fig. 2. Technological connection at CS “Valchi dol”: (1) map of the route with the outlines of the recorded archaeological sites; (2) site 1, view from the west; (3) surface shards of handmade pottery from site 1

Първото от тях – Станция за очистване на газопровода и Кранов възел „Златина“ е разположено в североизточната част на землището на с. Златина, общ. Провадия. Предвидената за реализиране на строителството площ попада в обработваема нива, която по време на проучването бе обработена и засята, с много добра възможност за наблюдение (до 80 – 100 %). Изследвана е площ от ок. 50 дка (обр. 1), в която не са открити следи от обитаване в древността.

Второто съоръжение – технологичната връзка при КС „Вълчи дол“ попада в обработваеми ниви, разположени в югоизточната част от землището на с. Брестак, общ. Вълчи дол. Екипът работи в сервитута на технологичната връзка при КС „Вълчи дол“ с ширина 30 м, като бе обхванатa и близката околност. Проучена е площ от ок. 137 дка, като в южната половина на трасето са открити два, неизвестни до този момент археологически обекта (обр. 2.1). Първият има селищен характер и се отнася към късната праистория. Върху високата част на склон със западно изложение, на площ от 10 дка, са регистрирани няколко петна от вторично изпечени дребни и средно големи парчета стенна мазилка и обезличени керамични фрагменти от съдове изработени на ръка (обр. 2.2 – 3). На този етап на проучване оскъдният подемен материал не позволява прецизиране на хронологията[1]. Вторият обект е разположен северно от праисторическия и представлява изолирана следа от дейността на човека, датираща към втората половина на I хил. пр. Хр. Локализира се в горната част на склон със западно изложение. На малка площ по терена е регистрирана ниска концентрация на фрагменти от амфорна тара и битова керамика на колело. Няма следи от архитектура и е възможно археологическите материали да са свързани с частично нарушени гробни или други вкопани съоръжения.

Третото съоръжение – технологична връзка при КС „Полски Сеновец“, попада в обработва-

[1] Обектът е проучен сондажно през лятото на 2019 г. под научното ръководство на гл. ас. д-р В. Петрова (НАИМ – БАН). Керамичният комплекс и AMS датирането на остеологични останки отнасят обитаването към късния неолит. Отчет за археологическото проучване е публикуван в настоящия том.

Обр. 3. Технологична връзка при КС „Полски Сеновец". Местоположение на съоръженията и граници на проучената площ

Fig. 3. Technological connection at CS "Polski Senovets". Map layout of the constructions and outlines of the surveyed area

еми ниви с добра видимост, разположени в североизточната част от землището на с. Полски Сеновец, общ. Полски Тръмбеш. По времето на проучването те бяха обработени и засети, с много добра възможност за наблюдение (до 80 – 100 %). В проучената площ от 63 дка (обр. 3), основно в северната половина на трасето, са открити единични фрагменти от битова керамика, отнасяща се към Късното Възраждане, вероятно отложени вследствие на временно обитаване или сезонни дейности в тази зона.

За новооткритите археологически обекти са предписани мерки, целящи тяхното опазване при реализиране на инвестиционните намерения.

FIELD SURVEY WITHIN THE LIMITS OF TECHNOLOGICAL CONNECTION AREAS, PROJECT "EXPANSION OF GAS TRANSMISSION INFRASTRUCTURE OF BULGARTRANSGAZ EAD"

Petar Leshtakov, Igor Lazarenko

Summary

According to a contract signed between Bulgartransgaz EAD and NAIM–BAS, an archaeological field survey was conducted within the limits of three construction areas, connected to the expansion of the north (main) gas pipeline.

The first area is a gas pipeline cleaning station and crane junction "Zlatina". It is located on an arable field with good visibility, in the northeast part of the land of Zlatina village, Provadia municipality. A total area of ca. 0.5 ha was surveyed (fig. 1) without any traces of archaeological artefacts.

The second area is the technological connection at CS "Valchi dol". It is located on arable lands, in the southeast part of the land of Brestak village, Valchi dol municipality. The area covered by the survey is ca. 13.7 ha. Two so far unknown archaeological monuments were recorded in the southern part of the route (fig. 2.1). The first is a settlement site dated to the later prehistory. It is located on the higher part of a west-faced slope. Several concentrations of burnt daub pieces and eroded handbuilt pottery fragments were recorded over an area of ca. 0.1 ha (fig. 2.2–3). The second site is located to the north of the prehistoric settlement and provides only isolated signs of human activities, dating to the second half of 1st mill. BC.

The third area – technological connection at CS "Polski Senovets" – is located on arable lands with good visibility, in the northeast part of the land of Polski Senovets village, Polski Trambesh municipality. A total of 0.63 ha was covered by the survey (fig. 3), with traces of human occupation/activities, dating to the later period of Bulgarian Revival.

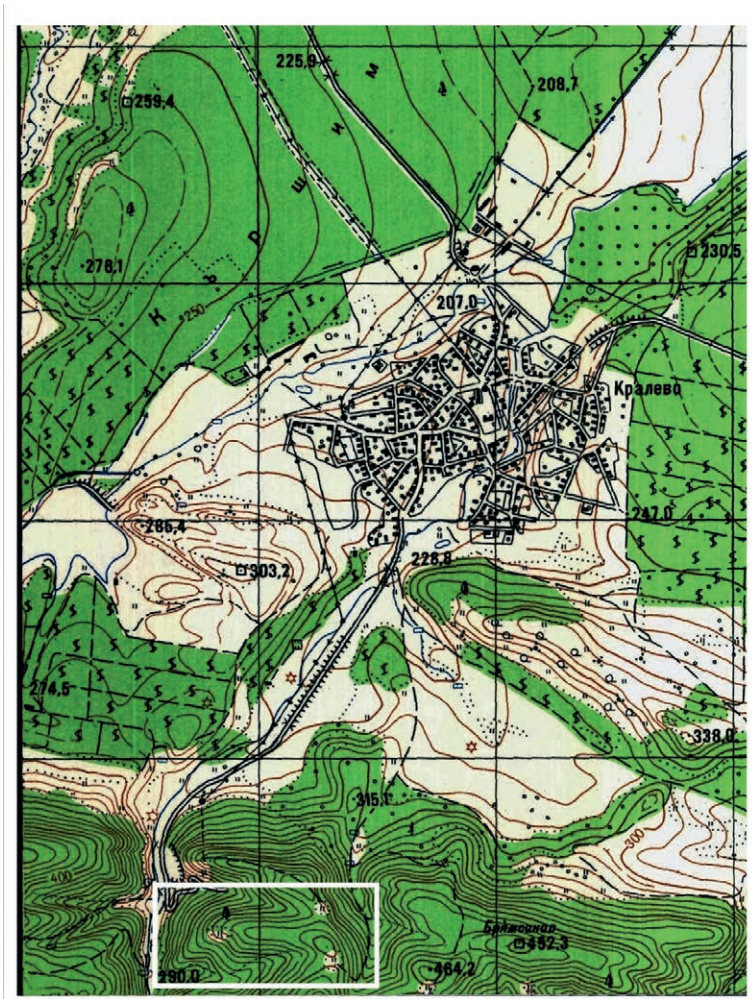
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Igor Lazarenko, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, lazarenko@mail.bg

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „КРАЛЕВО – 2“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. КРАЛЕВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Ангел Конаклиев

По искане от „Автомагистрали – Черно море“ АД, Шумен, бяха проведени теренни издирвания върху територията на находище „Кралево – 2“, ПИ 39390.222.18, в землището на с. Кралево, общ. Търговище (обр. 1).

Предвиденият за разработване терен с площ от 174 866 кв. м се намира на височина, южно от съществуващата в момента кариера за добив на инертни материали. Източно от нея са разположени проучваните от Георги Гинев тракийска крепост Кале дюзю и тракийски могилен некропол. Теренните издирвания бяха проведени по приложената от инвеститора скица. В участъка, предвиден за отдаване на концесия, не бяха локализирани недвижими и движими археологически културни ценности.

Обр.1. Карта на изследваната територия

Fig. 1. Map of the covered area

FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF “KRALEVO – 2” AREA, LAND OF KRALEVO VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Angel Konakliev

Summary

Field survey is conducted on an area “Kralevo–2”, in plot 39390.222.18, in the land of Kralevo village, Targovishte municipality, Targovishte district (fig. 1). The area is 174 866 m^2. It lies on a hill that is situated to the south of the currently active quarry. Thracian Kale dyuzyu fortification and a Thracian mound necropolis are situated nearby. They have been excavated earlier by G. Ginev. No archaeological sites, structures or finds were registered within the surveyed area.

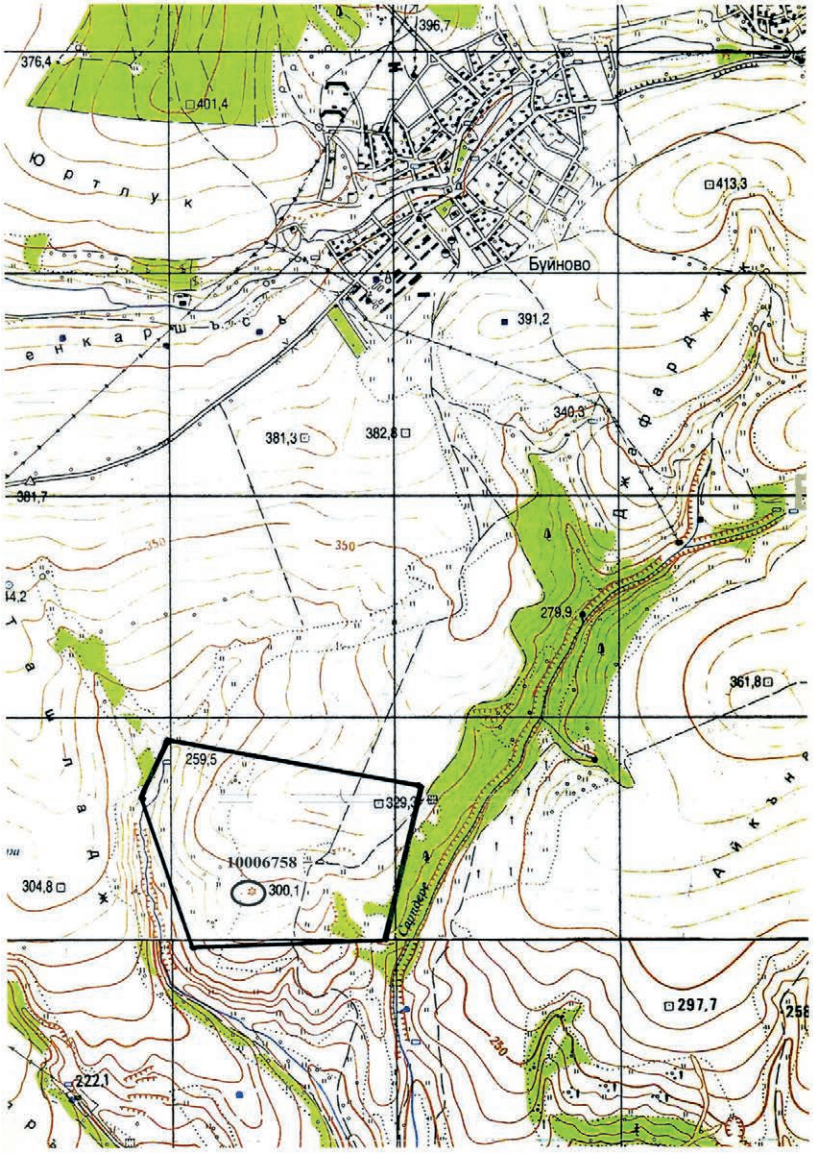
Angel Konakliev, Regional Museum of History – Targovishte, 2 Mitropolit Andrey Blvd, 7700 Targovishte, angel.konakliev@gmail.com

№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НАХОДИЩЕ „БЪЛГАРСКА ПОЛЯНА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БУЙНОВО, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Стефан Иванов

Теренните издирвания бяха извършени в периода 18 – 22.03.2019 г. от екип в състав: С. Иванов – научен ръководител и А. Конаклиев – член на екипа. Проведени са съгласно договор с фирма „Хидрострой“ АД – Варна за проверка за наличие на археологически структури на територията на находище „Българска поляна“. То е предназначено за добив на строителни материали и има площ от 825,8 дка. Находището се намира на 4,5 км югоизточно от с. Буйново, общ. Търговище.

Предвиденият за разработване терен е разположен на южен склон между две малки реки – Сап дере, източно от находището и Кършла дере, западно от концесионната площ. Той включва изцяло в м. Чергана, която обхваща северната половина от находище „Българска поляна“ и м. Юкалтъ, обхващаща южната му половина. В основната си част теренът представлява обработваеми земеделски земи с площ от около 450 дка. Западната част на концесионната площ е заета от пасища и дребни храсти, а източната част на концесионната площ е с новозасят горски масив. В тази част на терена се локализира една стара кариера за добив на строителни материали, използвана през 60-те години на XX в., с площ от около 20 дка. Югоизточно от концесионния терен и на около 120 м извън неговите рамки има друга кариера от същото време, с площ от около 25 дка. При работата на терен беше приложен принципът на тотални издирвания.

Обр. 1. Карта на изследваната територия и регистрирания археологически обект

Fig. 1. Map of the covered area and registered archaeological site

В резултат на извършеното издирване, в м. Юкалтъ, в югозападната част на предвидения за отдаване на концесия терен бе констатирано наличието на надгробна могила. Тя е отбелязана на топографска карта в М 1:50 000 (K–35–018–3) с височина от 2 м и на карта в М 1:25 000 (K–7–34–G–v) с н. в. 300,1 м (обр. 1). Понастоящем могилата се обработва ежегодно, в резултат на което височината и е намаляла до 1,5 м и има запазени размери: 27 м (И – З) х 26 м (С – Ю) (обр. 2). Могилният насип се състои от бяла глинеста пръст и се разли-

чава отчетливо от околния терен. По повърхността му, както и в околомогилното пространство, не бе констатирано наличието на недвижими културни ценности. Площта на могилата е засегната от селскостопанската обработка на терена, липсват иманярски изкопи. Могилата беше регистрирана в АИС АКБ под № 10006758.

В останалата част от проучената територия на находище „Българска поляна“ не бяха открити движими или недвижими културни ценности.

Обр. 2. Надгробна могила – поглед от юг

Fig. 2. Burial mound – a view from south

FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF “BULGARSKA POLYANA” AREA, BUYNOVO VILLAGE, TARGOVISHTE MUNICIPALITY

Stefan Ivanov

Summary

Field survey was carried out in the period 18–22.03.2019 under a contract with the company Hydrostroy AD, Varna. The surveyed area “Bulgarska polyana” has an area of 82.58 ha. It is intended for extraction of construction materials, and it is located 4.5 km SE of Buynovo village, Targovishte municipality (fig. 1).

One archaeological site is registered on the surveyed area – a burial mound. Its current height is 1.5 m, approximate dimensions – 27 x 26 m (fig. 2). It is registered in the information system “Archaeological Map of Bulgaria” with No 10006758.

Stefan Ivanov, Regional Museum of History – Targovishte, 2 Mitropolit Andrey Blvd, 7700 Targovishte, spi_tgv@abv.bg

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПРОЕКТ „ГАЗОПРОВОДНО ОТКЛОНЕНИЕ „ТЪРГОВИЩЕ“

Ангел Григоров

В изпълнение на предмета на договор № 4059 от 20.06.2019 г. между „Булгартрансгаз“ ЕАД и НАИМ – БАН през юни 2019 г. са проведени терени издирвания във връзка с изграждането на обект „Газопроводно отклонение „Търговище“ – DN 250, PN 5,4 MPa“, вариант 1 (западен) (обр. 1).

Археологическите дейности се извършват от екип в състав: А. Григоров (докторант в НАИМ – БАН) – научен ръководител; А. Конаклиев (РИМ – Търговище) – заместник-ръководител; С. Иванов (РИМ – Търговище) – археолог, член на екипа и А. Иванов (докторант в СУ „Св. Климент Охридски“) – стажант, член на екипа.

Терените издирвания се провеждат в съответствие с използваните методи за пълно покриване на територия при работа по транспортни и газопроводни линейни инфраструктурни проекти (Kecheva 2019). Екипът работи в сервитут с ширина 2 x 15 м. Данните се събират в мобилни приложения за устройства с Android операционна система (OruxMaps, SWMaps, MapIt), както и в различни модели GPS приемници Garmin. Обработката им става в десктоп ГИС софтуер. При работата на терен се прилага принципът на пълно покриване на територия, като тя се маркира в мобилни при-

ложения със съответните предварително дефинирани атрибути – възможност за наблюдение на повърхността, особености на терена, брой и вид на регистрираните артефакти. Резултатите от издирванията се обработват ежедневно и се въвеждат в ГИС софтуер. В процеса на теренните издирвания задължително се регистрират и документират всички археологически обекти, структури и следи от минала човешка дейност, независимо от техния характер и хронологически период.

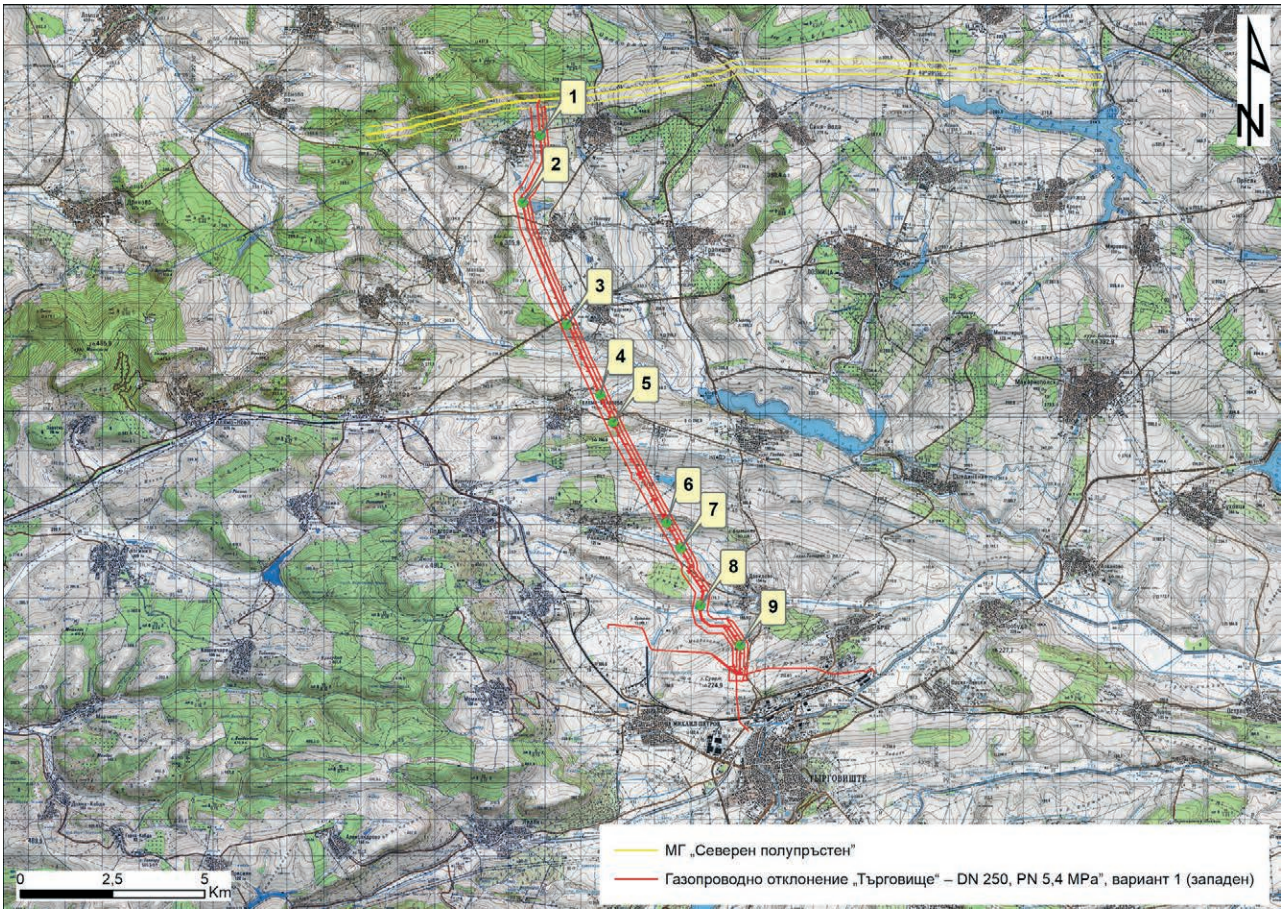
Изборът на методите на работа е наложен основно от естеството на терените, през които преминава сервитутната зона на бъдещия газопровод.

Над 95 % от територията, в която попада обект „Газопроводно отклонение „Търговище“ – DN 250, PN 5,4 MPa“, вариант 1 (западен), е заета от обработваеми ниви със засадени и вече поникнали до кръста житни и технически култури (жито, царевица и слънчоглед). На места слънчогледите достигат човешки ръст и дори над него. В тези терени видимостта на повърхността е между 0 и 20 % (обр. 2).

В резултат на проведените теренни издирвания, в споменатите вече условия, са регистрирани девет следи от минала човешка дейност (обр. 1).

Седем от тях са обявени за предварителни проучвания (обр. 1.1 – 3, 5 – 8).

В действителност обаче от тези седем, предвидени за предварително проучване, само за три може да се приеме, че са обекти (обр. 1.2 – 3, 8) – АКБ № 1000054, № 10006812 и № 10006813[1]. На останалите четири места (обр. 1.1, 5, 6 и 7) се откриваха едва по пет-шест керамични фрагмента. При други условия тези следи биха били регистрирани като „offsites“. За да не бъде застрашен потенциален обект, се взе решение те да бъдат предложени за спасителни разкопки (предварителни проучвания). Тези offsites ще бъдат регистриран в АИС АКБ след проучванията, когато бъдат изяснени характеристиките им.

Обр. 1. Карта с трасето на газопроводното отклонение и всичките регистрирани следи от човешка дейност по него

Fig. 1. Map with the gas pipeline detour route and all the registered remains of human activity on it

[1] Обект 1000054 е с актуализирана информация в системата на АКБ, докато останалите два са с новоизготвени регистрационни карти.

Две от зоните по трасето бяха определени като по-специфични и така наречени „зони за по-внимателно наблюдение“ (обр. 1.4, 9). По сведения на колегите от РИМ – Търговище, в източния край на с. Голямо Соколово, вдясно от пътя за с. Бистра, съществува обект (№ 4) от Ранното и Зрялото средновековие. Според техните данни обектът е с внушителна площ, но не е регистриран в АИС АКБ. При направения оглед на терена, който в този момент е пасище с нулева видимост, не се откриха археологически материали или структури. При това положение, за да не се рискува целостта на обекта, тази отсечка е предвидена за по-обстойно наблюдение по време на строителните работи. Друг участък от трасето (обр. 1.9) преминава между две надгробни могили и, за да не бъдат унищожени структури, разположени в околомогилното пространство, са предписани същите мерки (обр. 3).

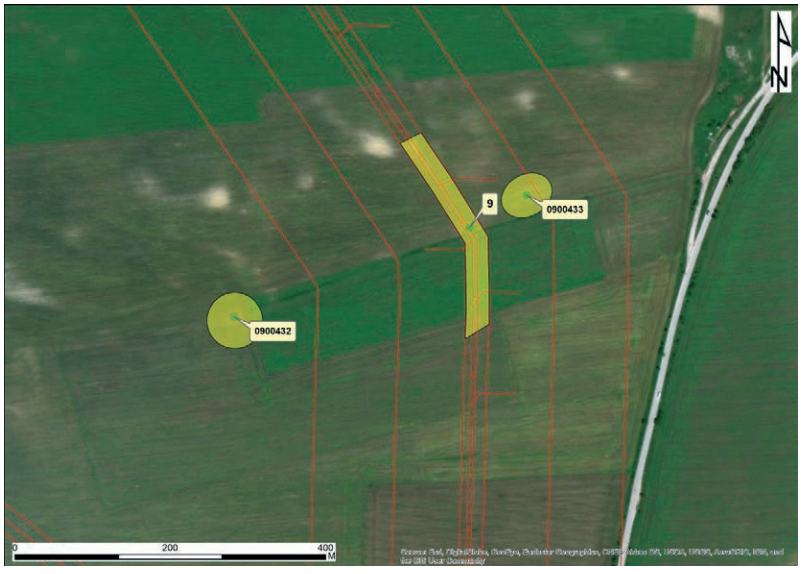
В резултат от издирванията са регистрирани два нови обекта. Първият (АКБ № 10006812) е известен на колегите от РИМ – Разград. Локализиран е в слънчогледова нива. На терен се открива голямо количество археологически материал, най-вече строителна керамика – основно керемиди.

Обект с АКБ № 10006813 е новооткрит. Представлява многослойно селище, вероятно с хоризонтална стратиграфия, което се развива по протежение на левия бряг на реката, преминаваща южно от с. Давидово. При посещението на обекта наблюденията бяха затруднени от високите слънчогледови насаждения. Въпреки това беше установена висока концентрация на керамични фрагменти от изработени на колело съдове от Ранното и Зрялото средновековие, както и голямо количество едри и дребни късове мазилка с отпечатъци от колове. От този обект произлизат няколко находки, едната от които е автономна монета на Одесос с изображение на Дарзалас (обр. 4).

Обр. 2. Снимка от първия ден от работата на терен, показваща условията на терена на почти цялото трасе

Fig. 2. Photo of the first working day in the field, showing the terrain conditions along almost the entire route

Обр. 3. Сателитно изображение с границите на зона с по-внимателно наблюдение, преминаваща между двете надгробни могили

Fig. 3. Satellite imagery showing the borders of a more precisely observed area between the two burial mounds

Обр. 4. Автономна монета на Одесос с изображение на Дарзала от обект с АИС АКБ № 10006813

Fig. 4. Autonomous coin of Odessos with a depiction of Darzalas from site with AIS AKB No 10006813

В процеса на издирванията беше актуализирана информацията за още две надгробни могили (АКБ № 0900433 и № 0900432).

Литература

Kecheva 2019: N. Kecheva. Archaeological Map of Bulgaria – Transport and Pipeline Infrastructure Projects – Internet Archaeology, 51, 2019, https://doi.org/10.11141/ia.51.2.

FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF "GAS PIPELINE DIVERSION TARGOVISHTE"

Angel Grigorov

Summary

Field survey of archaeological sites was carried out in June 2019, necessitated by the construction of the "Gas pipeline diversion Targovishte" (fig. 1).

The field survey was carried out in accordance with the methods applied for a full-coverage survey on transport and gas pipeline linear infrastructure projects. The surface visibility was very low (fig. 2).

Nine sites with traces of past human activity were registered (fig. 1). Seven of them are declared for preliminary investigations (fig. 1.1-3, 5-8).

Actually, of the seven sites, three represent clearly identifiable archaeological sites (fig. 1.2-3, 8) (information system "Archaeological Map of Bulgaria" No 1000054, No 10006812 and No 10006813). The remaining four (fig. 1: 1, 5, 6 and 7) are places where only five to six pottery fragments were discovered.

Two of the zones of the route were defined as more specific and were therefore called "zones for more precise monitoring" (fig. 1.4, 9). In one of these, point 4, there is a settlement site of the Early and High Middle Ages. According to the colleagues from the Targovishte Museum, the site covers an impressive area. The site was not registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria". During the observation of the terrain which at that moment was a pasture with zero surface visibility, no archaeological materials or structures were found. Another similar zone is point 9 (fig. 1.9), which is situated between two burial mounds (fig. 3).

Two new sites are registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria", the first one (No 10006812) being already known to the colleagues at the Razgrad Museum.

Site No 10006813 was until now completely unknown. It is a multilayer settlement, probably with horizontal stratigraphy, which developed along the left bank of the river passing south of Davidovo village. The site has yielded several finds, one of which is an autonomous coin of Odessos with a depiction of Darzalas (fig. 4).

During the field survey the information for two burial mounds was updated in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" as well (No 0900433 and No 0900432).

Angel Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, angel_bogdanov_grigorov@abv.bg

---

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЙОНКОВО, МАЛКО ЙОНКОВО, ЛУДОГОРЦИ И БЪРДОКВА, ОБЩ. ИСПЕРИХ

Мария Николаева, Теодора Василева, Християн Узунов

В периода 6.11. – 18.11.2019 г. се проведоха терени издирвания в землищата на селата Йонково и Малко Йонково, Лудогорци и Бърдоква, общ. Исперих. Екипът се състоеше от: М. Николаева, ръководител; Т. Василева и Х. Узунов, заместник-ръководители; Ю. Събева и Т. Марков, служители на ИМ – Исперих. В обхождането е привлечен А. Александров, бивш служител на музея и краевед.

Целта е да се продължат издирванията на археологически обекти, извършвани през различни периоди, последните от които през 2006 г. (Михайлова 2007) Ползвана е информация от Научен ар-

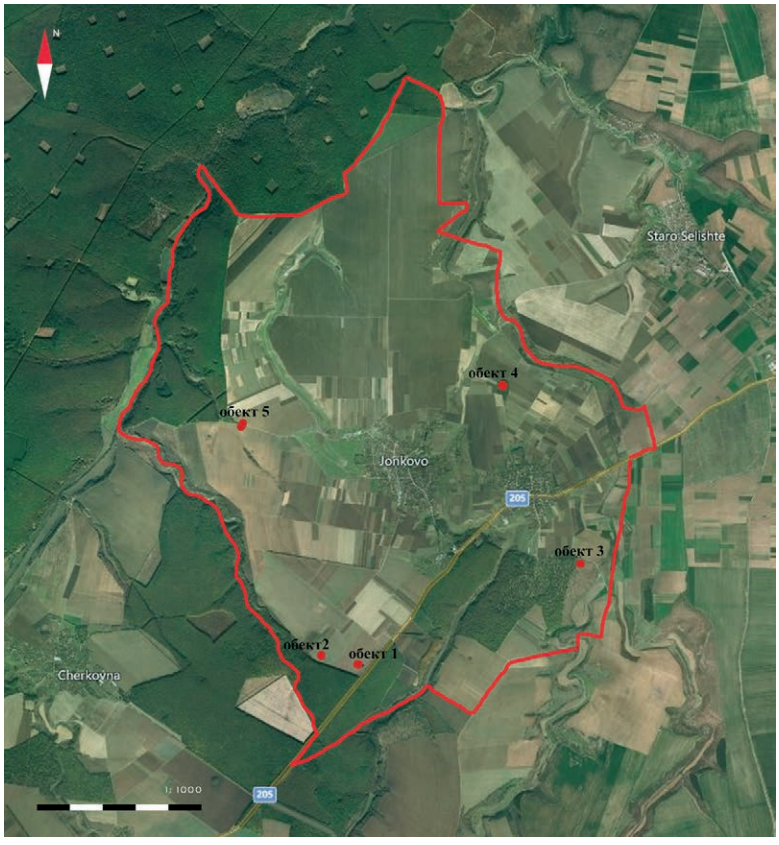
хив на ИМ – Исперих, изготвена от Й. Стефанов – бивш директор и А. Александров – уредник, както и помощта на жители на селата. Обхождането и регистрацията на обекти през 70-те години на XX в. са направени по инициатива на Координационния съвет за изкуство и култура и ръководството на АПК, гр. Исперих.

При издирването е приложен методът на тотално обхождане. За целта са използвани мобилни устройства, снабдени с GPS приемници и софтуер SW Maps и My Elevation, както и GPS устройство Garmin. Картният материал, свързан с точните граници на землищата е получен от Общинска служба по земеделие гр. Исперих. Използвана е електронната система за услуги на Държавен фонд земеделие.

Обходените площи са предимно терени с обработваеми ниви и добра видимост. Има и такива, които попадат в гора. Бяха регистрирани общо 39 обекта. Всички те са регистрирани в АИС АКБ.

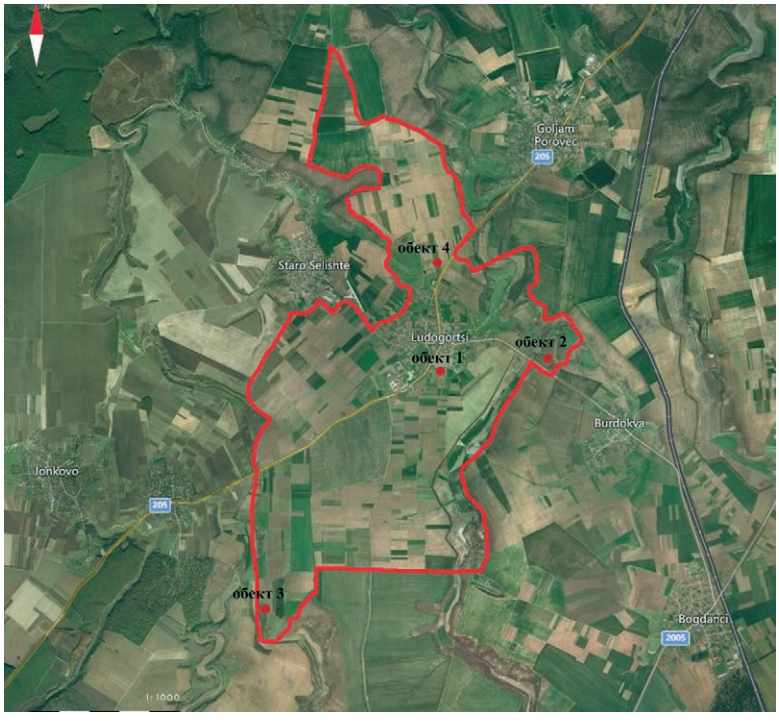
Събраният археологически материал от повърхността и от иманярски изкопи бе от полза за предварителна датировка на някои от обектите.

Землището на с. Йонково и с. Малко Йонково е с площ 30,594 кв. км. Малко Йонково е отделено от близкото село Йонково през 2007 г. и няма свое землище. Част от терена западно попада в Ловен резерват „Воден“, който е със специален режим за достъп. На изток от с. Малко Йонково преминава р. Лудна, на югоизток се отделя р. Война, а на запад от с. Йонково е р. Чайрлък. Обходена е сравнително малка площ, попадаща в по-голямата си част в обработваеми ниви. Регистрирани са пет обекта – три некропола, селищна могила и неукрепено селище от КЖЕ с площ от около 10 дка (обр. 1) Некрополите са с различен брой могили. Некрополи № 1 (с осем могили) и № 2 (с пет могили) са в обработваеми ниви и имат визуална връзка помежду си. Малките могили са силно обезличени от дългогодишната обработка. Върху по-големите има иманярски изкопи.

Обр. 1. Землище на селата Йонково и Малко Йонково с пет регистрирани обекта

Fig. 1. The territory of Yonkovo and Malko Yonkovo villages with five registered sites

Обр. 2. Землище на с. Лудогорци с четири регистрирани обекта

Fig. 2. The territory of Ludogortsi village with four regestered sites

Обр. 3. Землище на с. Бърдоква с един регистрирани обект и могилен некропол в землището на с. Богданци

Fig. 3. The territory of Bardokva village with one registered site and part of the territory of Bogdantsi village with one necropolis

Землището на с. Лудогорци е с площ 16,608 кв. км. Разположено е в северната част на тесния Хърсовски рът на Лудогорското плато, който е заключен между долините на реките Царацар и Война. Релефът е почти равнинен, разнообразява се от две суходолия. На изток – югоизток от селото преминава р. Царацар. Обходена е площ от 0,38 кв. км. Регистрирани са четири обекта – два некропола и две селищни могили, които се намират на брега на преминаващите реки – Царацар и Лудна (обр. 2). Двата некропола попадат в обработваеми частни имоти и са подложени на постоянна земеделска обработка. Единият се състои от три могили, а другият от четири. Върху тях няма иманярска интервенция.

Землището на с. Бърдоква е с площ 8,736 кв. км. Разположено е около средата на Самуиловския рът, между Исперихския рът и Хърсовския рът. Обходена е площ от 0,25 кв. км незалесени терени на ЮЗ от селото. Регистриран е само един обект – могилен некропол (обр. 3). Той се състои от три могили, като и трите са унищожени от иманярска дейност. Според малкото открита фрагментирана керамика те са от КЖЕ.

Регистриран е още един могилен некропол, който се намира в близост до с. Бърдоква, но попада в землището на с. Богданци, общ. Самуил. Състои от пет могили, открити в горски масив, който е общинска собственост. Четири от могилите са обект на иманярски интервенции. При издирванията не са открити археологически материали.

Литература

Михайлова 2007: Ж. Михайлова. Теренни археологически обхождания в землищата на селата Малък Поровец, Свещари, Вазово, Иван Шишманово на територията на община Исперих 2006 г. – Археологически открития и разкопки през 2006 г., София, 2007, 614 – 617.

Стефанов 2006: Й. Стефанов. Стомогилие. Велико Търново, 2006.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF YONKOVO, MALKO YONKOVO, LUDOGORTSI AND BARDOKVA VILLAGES, ISPERIH MUNICIPALITY

Maria Nikolaeva, Teodora Vasileva, Hristian Uzunov

Summary

During the period 6–18.11.2019 field survey was conducted in the lands of Yonkovo, Malko Yonkovo, Ludogortsi and Bardokva villages, Isperih municipality. The scientific supervisor was Maria Nikolaeva. Teodora Vasileva and Hristian Uzunov were deputy-advisors. Officials from the Historical Museum – Isperih participated in the survey as well.

The aim was to continue the regular field survey which had been carried out until 2006. The team used archive information gathered in the 1970s during the first survey and registration of archaeological sites in the land of Isperih municipality.

Thirty-nine sites were registered and included in the information system "Archaeological Map of Bulgaria". Five sites were located in the lands of Yonkovo and Malko Yonkovo villages – three necropoleis, a settlement mound and a settlement (fig. 1). Four sites were registered in the land of Ludogortsi village – two necropoleis and two settlement mounds (fig. 2). One site was located in the land of Bardokva village. Its territory has not been entirely surveyed (fig. 3).

Maria Nikolaeva, Museum of History – Isperih, 6 Tsar Osvoboditel Str., 7400 Isperih, marinikolai67@gmail.com
Teodora Vasileva, Museum of History – Isperih, 6 Tsar Osvoboditel Str., 7400 Isperih, tedivas@abv.bg
Hristian Uzunov, Museum of History – Isperih, 6 Tsar Osvoboditel Str., 7400 Isperih, arheologo@abv.bg

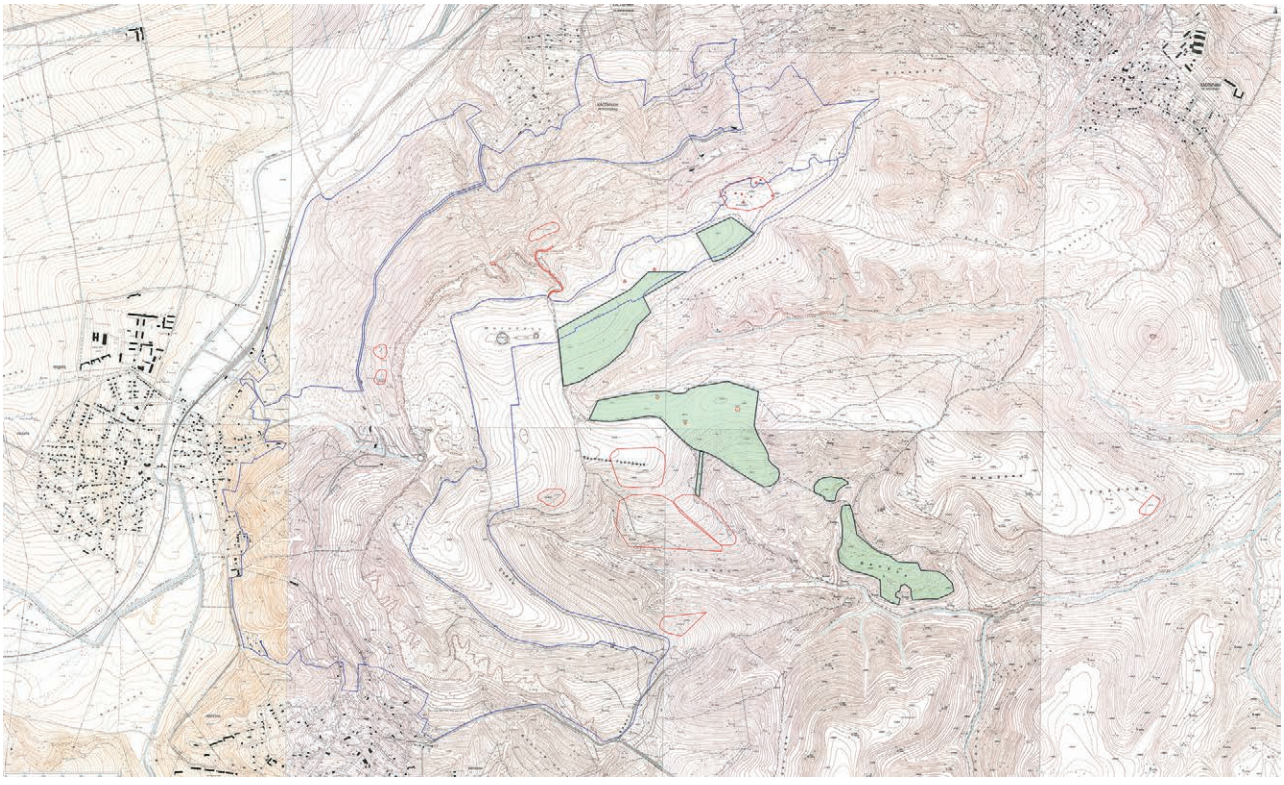
№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НИАР „МАДАРА“

Станимир Стойчев, Гергана Илиева

НИАР „Мадара“ е разположен в западното подножие на Мадарското плато, като територията му обхваща и част от платото. Общата площ, ведно с охранителната зона, е 9 141 дка, като самият резерват е 5 644 дка. Попада в землищата на с. Мадара, общ. Шумен и селата Кюлевча, Калугерица и гр. Каспичан, общ. Каспичан. Издирванията се проведоха в рамките на шест дни през м. септември и м. декември 2019 г.

Основна цел на проучването, вече трета поредна година, е посещаването на известни археологически обекти, издирването на нови обекти и тяхното регистриране в АИС АКБ, докато тотално бъде обходена територията на резервата.

В резултат на проведените издирвания през 2019 г. на територията на НИАР „Мадара“, охранителните зони, както и околните терени, са локализирани четири археологически обекта (обр. 1).

Обр. 1. Карта на НИАР „Мадара“ и покритата територия през 2019 г.

Fig. 1. Map of Madara Reserve and covered area in 2019

Регистрираните обекти са в землището на гр. Каспичан.

Три могилни насипа се намират в м. Каспичан гьолджук (АКБ № 10007179, 10007180 и 10007182). Те са ниски и са разположени в обработваема площ. Вследствие на селскостопанската дейност и трите имат запазена височина до 0,5 м. В центъра си имат разпръснати ломени камъни – вероятно от разбити съоръжения.

Късноантична крепост в м. Градището с площ около 10 дка (АКБ № 10007183). На терен ясно си личат разсипите на северната, източната и западната стена, на юг крепостта стига до ръба на склона. В крепостта има множество стари иманярски изкопи. На места се откриват фрагменти от тегули и фрагменти от питоси. Откритата битова керамика е много малко със силно обезличена повърхност. Крепостта е регистрирана още от К. Шкорпил.

По време на издирванията е обходена територия с площ около 1,6 кв. км.

За периода 2017 – 2019 г. е обходена цялата територия на резервата, попадаща в обработваеми площи, с изключение на един парцел в м. Сърта, с площ от 0,5 кв. км. Открити и регистрирани са 33 археологически обекта. Остава необходена територията, попадаща в горски масиви, покрити с гъста растителност, където терените издирвания могат да бъдат осъществени само след заснемане с LiDAR.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MADARA RESERVE

Stanimir Stoichev, Gergana Ilieva

Summary

The Madara Reserve is located at the West foothills of the Madara plateau, and its territory also covers part of the plateau. The total area, including the protection zone, is 914.1 ha, the reserve itself being 564.4 ha. It is part of the land of Madara village, Shumen municipality, and Kyulevcha, Kalugeritsa, Mogila villages, and Kaspichan town, Kaspichan municipality.

The main purpose of the field survey was to identify already known sites, to search for new archaeological sites and to register them in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" (fig. 1). Several sites were registered during the field survey. Three burial mounds were registered in the land of Kaspichan town. A late antique fortress in Gradishte locality with an area of around 1 ha was visited. It is in the land of Kaspichan town.

Four archaeological sites were registered as a result of the field surveys in 2019 on the territory of the Madara Reserve, the protection zones as well as the surrounding terrains. The covered area was approximately 1.6 km^2.

Stanimir Stoichev, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd, 9700 Shumen, s.stoichev10@gmail.com
Gergana Ilieva, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd, 9700 Shumen, gery_carey@abv.bg

---

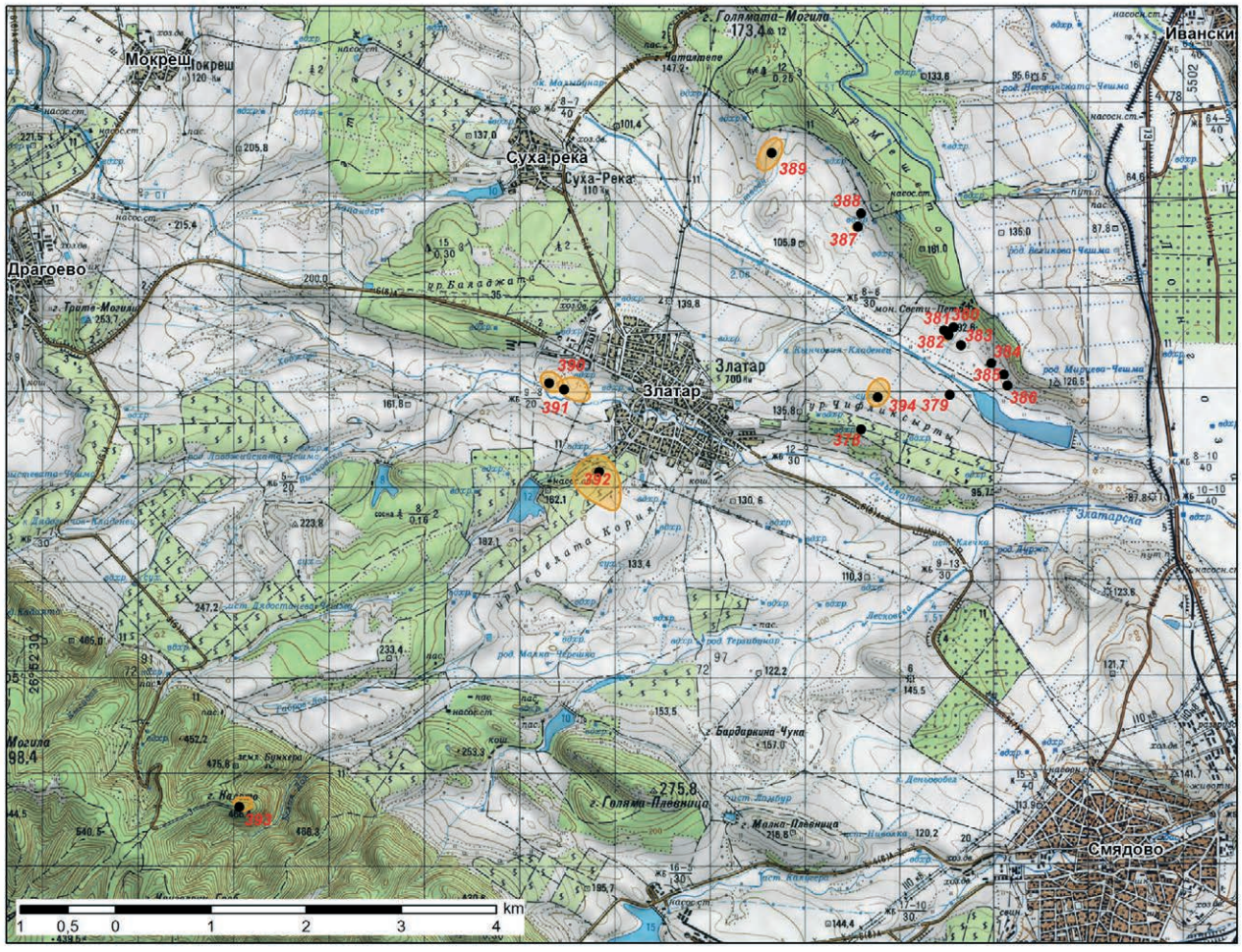
№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЛАТАР, ОБЩ. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов, Мария Гюрова

Терените издирвания в землището на с. Златар са продължение на системните проучвания по долината на Горна и Средна Камчия през последните 12 години, когато поетапно бяха обходени всички землища на общините Върбица и Смядово.

Регистрирани са 17 археологически обекта – 11 надгробни могили, пет селища и една крепост (обр. 1 и 2), за които са изготвени регистрационни карти в АИС АКБ. Обходеният терен е с надморска височина 90 – 160 м. Пет от регистрираните обекти се намират в гранични имоти, които според административното деление попадат в други землища – четири от могилите в землището на с. Ивански, общ. Шумен, а крепостта Златарското кале – в землището на гр. Смядово, общ. Смядово.

Всички могили, без изключение, са разположени в обработваеми земи, което е предпоставка за системното им разрушаване и обезличаване. В резултат на механизираната работа насипът на мо-

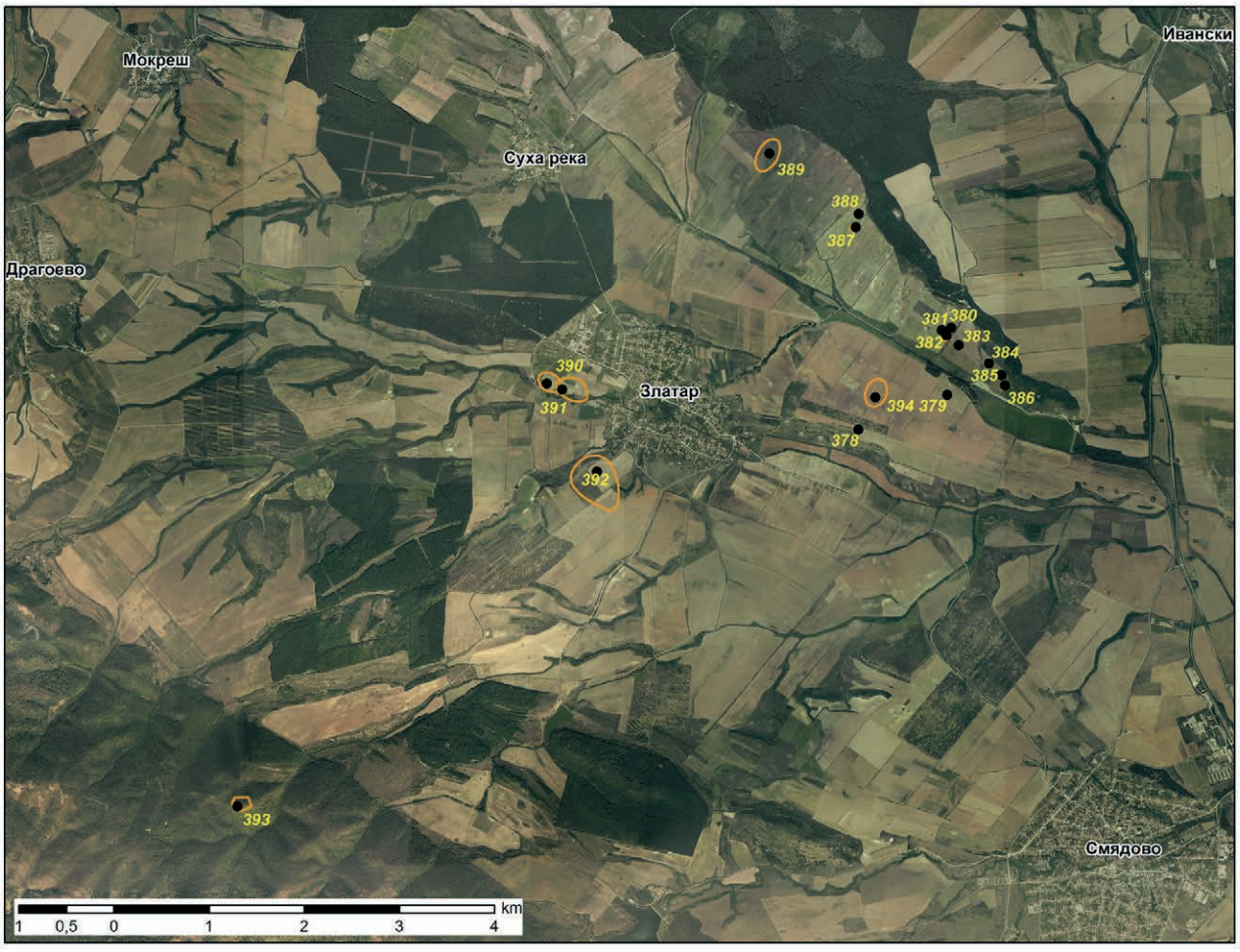
Обр. 1. Топографска карта с археологическите обекти, регистрирани през 2019 г. (Изображение П. Димов)

Fig. 1. Topographic map with the archaeological sites registered in 2019 (Map by P. Dimov)

гилите е разстлан и тяхната височина е около и под 2 м, а диаметърът при основата им е между 34 и 88 м. Могилите отстоят на 2,3 до 3,8 км на СИ от с. Златар, от двете страни на Златарска река. Две от могилите – обекти 378 и 379, са разположени върху висока тераса с наклон на север към реката. Те представляват единични могили, а разстоянието между тях е 1 км. Останалите девет могили се характеризират с еднаква топография – разположени са в подножието на възвишението Мешето и оформят две групи през разстояние от 1,4 км. Източната група е съставена от седем могили, обекти 380 – 386, отдалечени една от друга през разстояние от 100 до 400 м. Могилите са разположени северно от язовира при с. Кълново. Западната група е съставена от две могили, обекти 387 и 388, отдалечени през 140 м. Със своето местоположение могилите потвърждават наблюденията ни, че те маркират трасето на римския път, който пресича Ришка планина и е документиран южно от гр. Смядово с разклонение на запад към с. Златар.

По време на издирването през 2019 г. беше приложен методът на интензивно издирване и ГИС документиране чрез полигони. В рамките на проучването екипът успя да покрие площ от 3,37 кв. км, документирана с 80 полигона. Границите на селищните обекти са очертани по високите концентрации на археологически материали (обр. 3).

Обект 390 е селищна могила от късния халколит. Тя е разположена върху висока тераса на северния бряг на Селска река, на 1 км ЮЗ (277°) от с. Златар. Могилата е с височина 8 м и диаметри 70 и 90 м. Откритата керамика е с характеристиките на II – III фаза на култура Коджадермен (обр. 4). Количествено преобладават фрагментите с изразена биконичност, с подчертан и заоблен прелом, както и паниците с удебелен от вътрешната страна ръб на устието. При украсата водещо място заема графитната рисунка в негатив. Открити са оръдия от кост и рог, кремъчни и каменни сечива. На повърхността в централната част на обекта се установяват струпвания от горели деструкции и обмазки от пещ. Керамика се открива източно и югоизточно от могилата върху площ от 37,5 дка. Обектът е

Обр. 2. Сателитна карта с археологическите обекти, регистрирани през 2019 г. (Изображение П. Димов)

Fig. 2. Satellite map with the archaeological sites registered in 2019 (Map by P. Dimov)

публикуван през 60-те години на XX в. (Радунчева 1967, 11; Дремсизова, Антонова 1975, 25) и материали от него са постъпили в основния фонд на РИМ – Шумен.

Обект 392 е селище от РБЕ и КА с площ от 206 дка. Намира се на 900 м ЮЗ от центъра на с. Златар. Разположено е върху склон на рид, на ЮЗ от малък приток на Селска река и на около 700 м на СИ от стената на микроязовир. Материалът се открива в многоцентрични концентрации. Установени са голямо количество мазилки и значително по-малко керамика и кремъчни артефакти. Открит е фрагмент от каменна брадва. Керамиката е силно обезличена и лошо изпечена, с неравномерен сиво бежов цвят и шуплеста повърхност. В ЮИ част на обекта преобладава керамиката от РБЕ, а в СЗ част – от Късната античност.

Обект 394 е селище с площ 52 дка, разположено на 2,4 км И от с. Златар, между реките Селска и Златарска. Установена е слаба концентрация на керамика от РБЕ и единични фрагменти от Късната античност.

Селище от късноримския период и Ранното средновековие (обект 391) с площ от 55 дка е регистрирано на около 900 м ЮЗ от с. Златар. Разположено е върху висока тераса на северния бряг на Селска река, източно от селищната могила. Равномерно по целия терен е установена висока концентрация на керамика от кр. III – V в. В СИ край на обекта са открити малък брой фрагменти от ранносредновековна керамика.

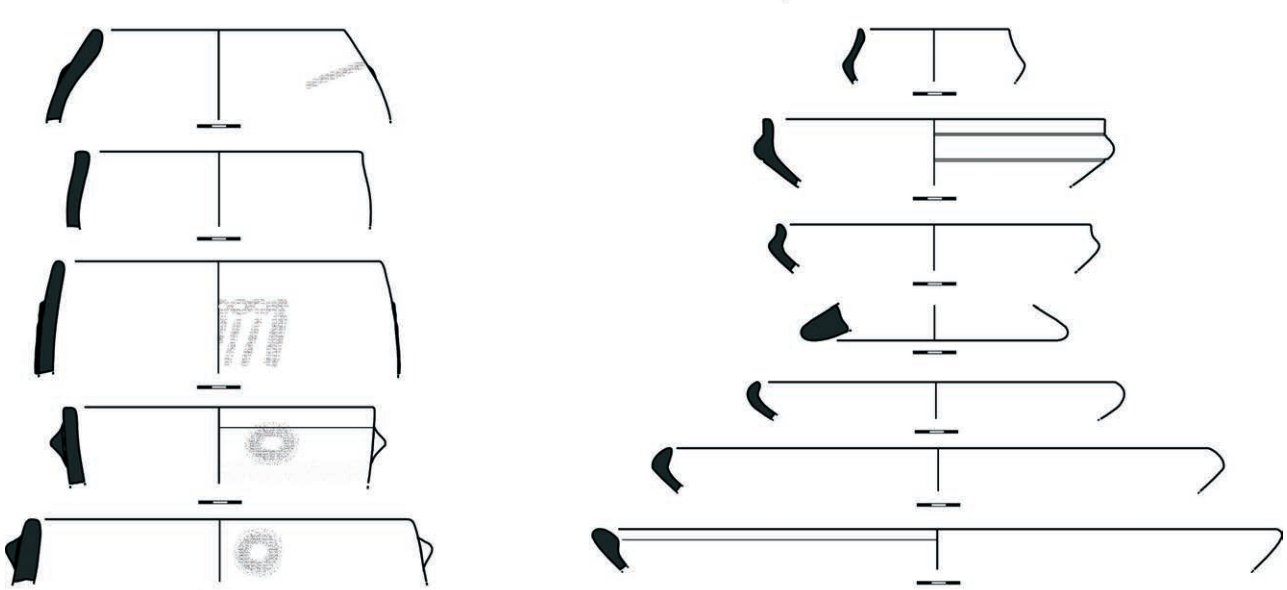
На 2,6 км северно от с. Златар е регистриран обект 389 – селище от периода на Първото българско царство. Селището е с площ 62 дка и е отдалечено на 900 м северно от Златарска река в подножието на възвишението Мешето. Установена е средно висока концентрация на керамика от кр. IX – X в. Керамиката е добре изпечена, със следи от бързо колело и врязана линейна украса.

По време на теренното издирване като обект 393 е регистрирана крепостта Златарското кале. Крепостта е публикувана (Шкорпил 1929, 88; Дремсизова 1965; Дремсизова, Антонова 1975, 24) и об-

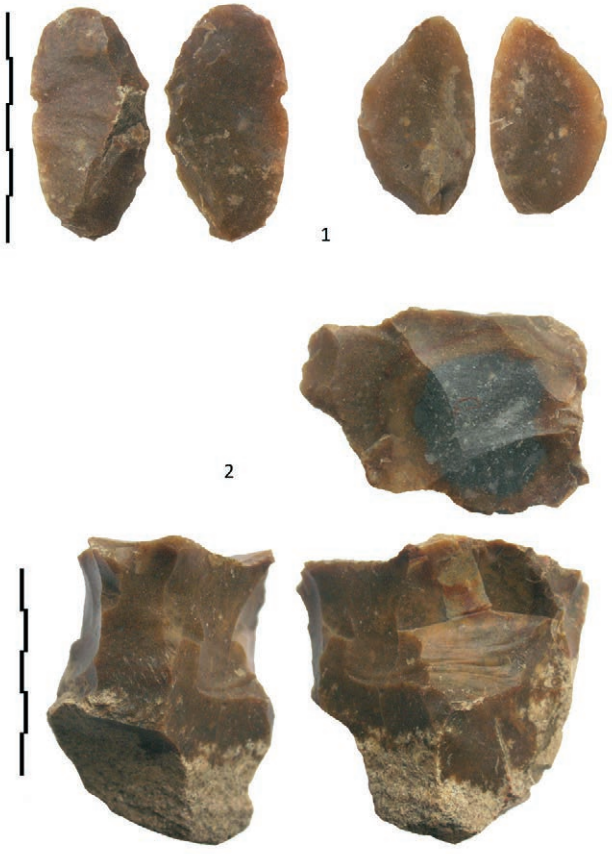
Обр. 3. Проучена територия през 2019 г. и дисперсия на археологическия материал (Изображение П. Димов)

Fig. 3. Researched area in 2019 and dispersion of the archaeological artefacts (Map by P. Dimov)

Обр. 4. Керамичен комплекс на обект 390 (Рисунки С. Венелинова)

Fig. 4. Ceramic complex of site 390 (Drawings by S. Venelinova)

Обр. 5. Кремъчни артефакти от обект 390 от с. Златар: 1 – етнографски елементи от диканя; 2 – кремъчно ядро от суровина тип Крива Река (Лудогорски кремък) (Снимки М. Гюрова)

Fig. 5. Flint artefacts from the site 390 of the Zlatar village: 1 – ethnographic tribulum inserts; 2 – core of Ludogorie flint, type Kriva Reka (Photo by M. Gurova)

народвана в ДВ. Тя е отдалечена на 9 км З от гр. Смядово и на равно разстояние – 6 км ЮИ от с. Драгоево и СЗ с. Златар. Обектът е с площ около 22 дка и е разположен върху билото на височина от Драгоевска планина с н.в. 430 – 470 м. Крепостта има формата на неправилен четириъгълник (140 х 110 х 120 х 140 м) и е изградена от плочести камъни, споени с хоросан. На височина до 1 – 2 м са запазени зидове от крепостната стена, от една правоъгълна кула, както и от постройки във вътрешността. Входът на крепостта е от ЮЗ с ширина 3,60 м, дължина на прохода 5,75 м и дебелина на зида 1 м. Според публикациите по терена са открити находки от строителна и битова керамика, питоси, глинени лампи и железни оръдия, а предложената датировка на обекта е IV – VI в.

По време на теренното издирване са открити 61 кремъчни артефакта, които са подложени на техно-типологически анализ. Те произхождат от обекти 390, 392 и 394. Разпределянето им по категории е както следва: ядра и фрагменти от ядра – четири (всички едноплощадкови, три за отломъци, едно за малки пластинки); отломъци – 19; фрагменти – четири; пластини – 17; типологически оръдия – 15; разни – две (корови конкреции със следи от ядруване).

Макроскопски са разграничими четири вида суровини. Лудогорският флинт е представен от типове Равно и Крива река, като последният е в двуцветна разновидност – тъмносив и кафяв. Представени са и суровини, идентифицирани в околностите на Шумен, които са жълтеникаво-кафяви и сиви (Gurova et al. in print).

В селищната могила при с. Златар (обект 390) основно са открити артефакти от лудогорски кремък в двете му основни разновидности. Преобладава типът Крива река, от особен интерес е ядро, представящо ясно двуцветната гама на този тип кремък (обр. 5.2). Сред събраните материали (извън направената статистика) е издължена кремъчна конкреция тип Крива река, с кора и частично естествено разкритие. Артефактите от обекта се характеризират с повече пластини и оръдия. Пластините са с успоредни ръбове и дорзални негативи. Оръдията се отнасят към два основни типа: ретуширани отломъци (5), които представляват елементи от дикани със следи от употреба и стъргалки на пластини (6). Елементите от дикани най-вероятно са с етнографски контекст (обр. 5.1). Стъргалките са разнокалибрени, като три са по-масивни (две от тях са на пластини с кора и са от кремък тип Равно). Две от пластините са с вентрални деформации, наподобяващи лющников ретуш в областта на челото. Такъв тип деформации и вторичен дебитаж се наблюдават често при оръдия от сигурен халколитен контекст.

Сред материалите от обект 392 преобладават кремъците от типове Шумен I и II. Ансамбълът е съставен от продукти на дебитажа и недиагностични оръдия. Размерът на полуфабрикатите и наличието на едно фрагментирано ядро за пластинки, както и на един характерен отломък се доближават до параметри, познати от късноеолитното кремъчно производство.

Сред артефактите отсъстват оръдия, диагностични за по-късни периоди – БЕ и ЖЕ.

Литература

Дремсизова 1965: Ц. Дремсизова. Из най-старата история на с. Драгоево. – в. Коларовградска борба, 7.07.1965.

Дремсизова, Антонова 1975: Ц. Дремсизова, В. Антонова. Каталог на археологическите паметници в Шуменски окръг. София, 1975.

Радунчева 1967: А. Радунчева. Праисторически селищни могили в Преславско. – Музеи и паметници на културата, 1967/4, 6 – 13.

Шкорпил 1929: К. Шкорпил, Старобългарската съобщителна мрежа около Преслав и крепостите по нея. – Българска историческа библиотека, 2, 1929.

Gurova et al. (in print): M. Gurova, P. Andreeva, E. Stefanova, A. Aladzhov. Provenance study of prehistoric flint raw materials from Bulgaria (Shumen district): petrography and LA-ICP-MS analyses. – Journal of Lithic Studies, in print.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF ZLATAR VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY

Svetlana Venelinova, Valery Grigorov, Petar Dimov, Maria Gurova

Summary

The field surveys in the Upper and Middle Kamchia valley have been conducted for the past 12 years. In 2019, agricultural land in the NE and SW part of the land of Zlatar village was covered. Seventeen archaeological sites have been registered – 11 mounds, five settlements and one fortress (figs 1 and 2).

The registered mounds are located 2.3 to 3.8 km NE of Zlatar village, on both sides of the Zlatar river. Most of the mounds are spaced 100 to 400 m apart. They are about 2 m high and 34 to 88 m in diameter.

During the 2019 field survey, intensive methods and GIS documentation through polygons were applied. The expedition covered an area of 3.37 km^2, which was documented with 80 polygons. The dispersion of the archaeological materials discovered is reported (fig. 3). According to the high concentration of finds, the area of five settlements was outlined – a settlement mound from the Late Chalcolithic (site 390 – fig. 4), two settlements from the Early Bronze Age (sites 392 and 394), a settlement from the late Roman period and the early Middle Ages (site 391), First Bulgarian Kingdom (Site 389), and a fortress from Late Antiquity (Site 393).

Four types of flint raw materials were identified (fig. 5).

Svetlana Venelinova, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd, 9700 Shumen, lihnida_sv@abv.bg
Valery Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, valerig@abv.bg
Petar Dimov, Institute of Biodiversity and Ecosystem Research – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Gagarin Str., 1113 Sofia, peterdi.bg@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

---

№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД В ОБЩ. ДУЛОВО

Георги Атанасов, Кристиан Михайлов

Във връзка с планирано от „Каолин“ ЕАД изграждане на директен разпределителен газопровод, преминаващ през землищата на селата Окорш, Вокил, Раздел и Черник, беше извършено археологическо издирване по трасето му с дължина 20 км. Издирването беше осъществено на два етапа (обр. 1) от екип, включващ проф. д.и.н. Г. Атанасов, Кр. Михайлов, Г. Мехмед и К. Димов.

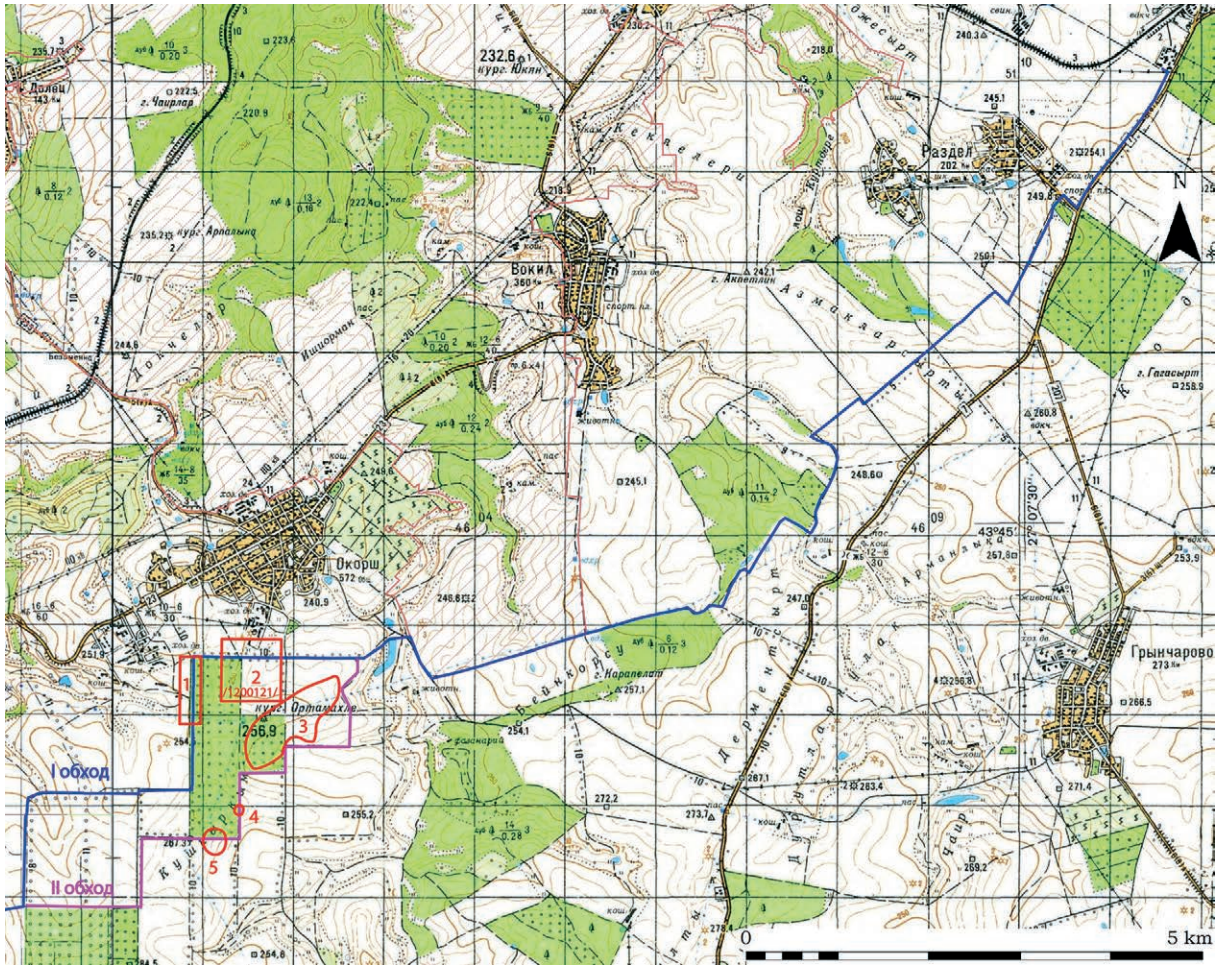
През първия етап, в края на септември 2019 г., беше обходена цялата дължина на трасето. На-

чалото му от запад е на границата между обл. Разград и обл. Силистра, а източният му край е при южната промишлена зона на гр. Дулово. Заедно с геодезист, нает от „Каолин“ ЕАД, екипът обходи ивица с ширина от 15 до 30 м (определеният сервитут е с ширина 2 м; реалната ширина на изкопа ще е 0,80 м, а дълбочината 1 – 1,20 м).

Трасето изцяло следва общински черни пътища, пресичащи разорани или ожънати земеделски земи, най-често с добра видимост. През първия етап на издирването са регистрирани два археологически обекта, разположени южно от с. Окорш.

Първият обект е със значителни размери. На дължина около 740 м от юг на север се откриваха материали от желязната, римската, късноантичната и ранносредновековната епохи (обр. 2). Западната граница на селището е приблизително по ръба на равната тераса, която то заема. Нашият обход обхвана неговата западна периферия, която се обработва. Източните части на обекта попадат на територията на голяма изоставена овощна градина, в която липсва видимост. Освен керамични фрагменти, в нивите на места има разпръснати ломени камъни, а върху черния път, който трасето на бъдещия газопровод следва, се откриха линейно разположени ломени камъни, вероятно останки от зид. Недалеч, западно от зида, има вододайна зона с кладенец, зидан с големи дъговидни варовикови блокове и запълнен с пръст. Върху него има останки от ръждясало ламаринено покритие, което показва, че е бил ползван през миналия век.

Източно от този обект трасето пресича археологически обект, регистриран в АИС АКБ с № 1200121. Според данните това е селище от късната желязна, римската и късноантичната епоха с площ 360 дка. Днес се обработва малка част от територията му, поради което не можахме да осъществим пълноценно наблюдение и да проверим неговите граници. Единствено в разорана нива в северозападния ъгъл на обекта открихме много керамични фрагменти от късната желязна епоха и няколко от IX – X в. (обр. 2).

Обр. 1. Карта на обходените трасета и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map of surveyed gas pipeline routes and registered archaeological sites

Резултатите от този първи обход са приети от Експертна комисия на Министерството на културата и са съставени препоръки за спасителното проучване на откритите археологически обекти преди изграждането на газопровода. След запознаване на инвеститора с решенията на Комисията, беше направено предложение за частична промяна на трасето. За да не бъдат засегнати двата археологически обекта, новото проектно трасе ги заобикаля от юг. То е с дължина 6,4 км и беше обходено на 12.11.2019 г. от същия екип.

При втория обход се установи, че новото трасе преминава покрай територията на изоставено селище от XVIII – XIX в. (обект 3). То се намира в м. Ортамахле (в превод – Средна махала). Постройките от селището личат на терена под формата на по-светли овални петна, които днес се разорават (обр. 3). В тях концентрацията на фрагментирана керамика от периода XVIII – XIX в. е висока. Заетата от петната територия е около 50 ха. Само в два пункта трасето на бъдещия газопровод пресича терени с материали от селището.

В югозападна посока бяха регистрирани още два обекта с по-малки размери.

При обект 4, върху черния път са намерени материали от XVIII – XIX в., включително бронзова пафта. От двете страни на пътя има стари овощни градини, което възпрепятства определянето на териториалния обхват на този обект.

Последният обект е № 5. Тук са намерени малко фрагменти от строителна и битова керамика и част от стъклена гривна от периода XVIII – XIX в. Върху сателитни снимки се вижда, че тук има голямо светло петно в нивата. Навярно в случая се касае за единична постройка.

Обр. 2. Фрагменти керамика, събрани при първия обход

Fig. 2. Pottery fragments from Sites No 1 и No 2

Обр. 3. Приблизителни граници на археологическите обекти върху сателитна снимка

Fig. 3. Approximate boundaries of the archaeological sites on a satellite imagery

Синхронните материали и териториалната близост на обекти № 3, 4 и 5 ни навеждат на предположението, че те са част от една селищна структура. В една скорошна публикация на голямата колекция от бронзови пафти на Дуловския музей, произхождащи от същия район, се предполага, че селището се е наричало Абдаррахман, съществувало е в периода XVII – средата на XIX в. и през първата половина на XIX в. жителите му са се преместили на 2 км в северна посока, където са поставили началото на днешното с. Окорш (Атанасов, Димов 2019, 378).

За всички новооткрити археологически обекти са изготвени регистрационни карти в АИС АКБ.

Литература

Атанасов, Димов 2019: Г. Атанасов, К. Димов. Отново за датировката и произхода на пафтите – corrigenda et addenda (по повод колекция в Дуловския музей от с. Окорш, Силистренско. – В: М. Е. Ткачук, Г. Г. Атанасов (ред.) В поисках сущности: Сборник статей в честь 60-летия Н. Д. Русева. Кишинев, 2019, 377 – 394.

FIELD SURVEY ALONG GAS PIPELINE ROUTE IN DULOVO MUNICIPALITY

Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov

Summary

In connection with the planned construction of a gas pipeline passing through the lands of the Okorsh, Vokil, Razdel and Chernik villages an archaeological field survey has been carried out along its route which has a length of 20 km. The survey has been carried out in two stages (fig. 1).

Five archaeological sites have been found, all located in the area south of Okorsh village. On the territory of Site 1 materials from the Iron Age, Roman period,, Late Antiquity and the Early Middle Ages were found (fig. 2). Site 2 has been registered back in 1992 as a settlement from the Late Iron Age, Roman period and Late Antiquity (fig 2). Site 3 is an abandoned settlement from 18th–19th c. The buildings in the settlement are visible on the terrain in the form of brighter oval spots which are being ploughed today. The area covered by spots is about 50 ha (fig. 3). In the southwest direction two other sites (Nos 4 and 5) have been registered, smaller in size, synchronous to Site 3. Probably Sites Nos 3, 4, and 5 are parts of a single settlement structure. It is suggested that this settlement was called Abdarrahman, which existed in the period 17th–mid-19th c. and during the first half of the 19th c. its inhabitants moved 2 km to the north where they laid the foundations of today's Okorsh village.

Georgi Atanasov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, geoatal@abv.bg
Kristian Mihaylov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, kristian1987@abv.bg

---

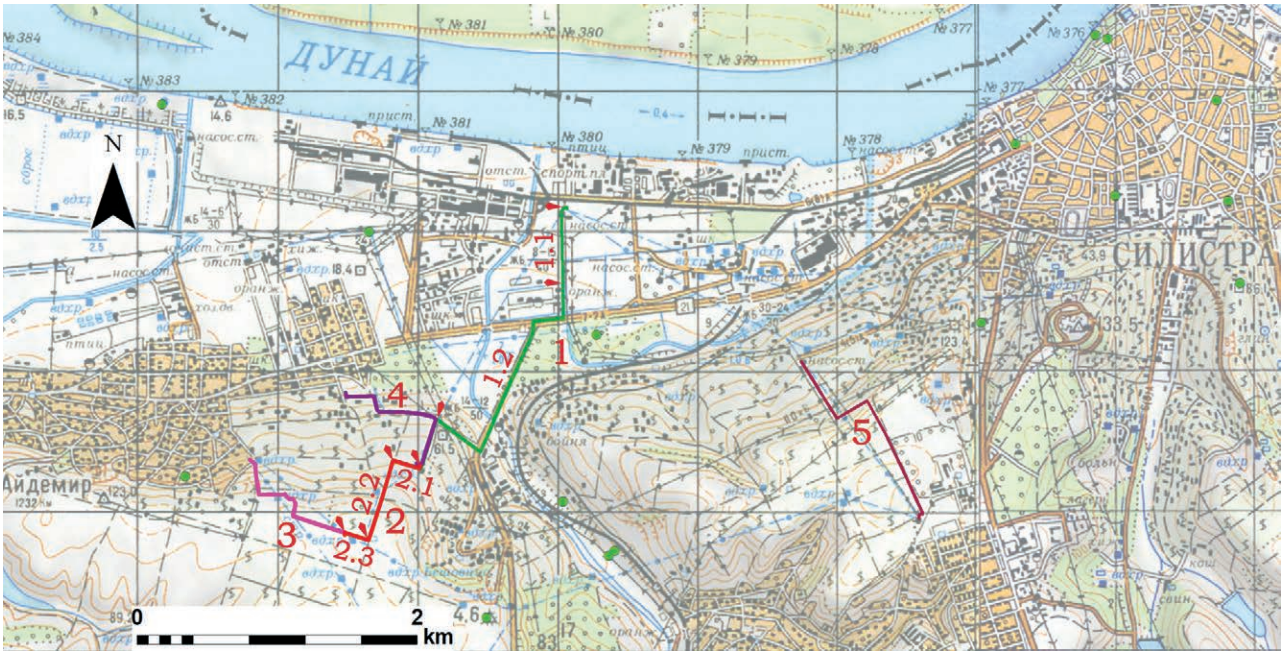
№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТАТА НА НОВИ ВОДОПРОВОДИ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. АЙДЕМИР, С. КАЛИПЕТРОВО И ГР. ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА

Георги Атанасов, Кристиан Михайлов, Георги Митев

Теренните издирвания бяха проведени във връзка с проект „Подпомагане регионалното инвестиционно планиране на отрасъл ВиК", осъществяващ се с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Околна среда 2012 – 2020 г.".

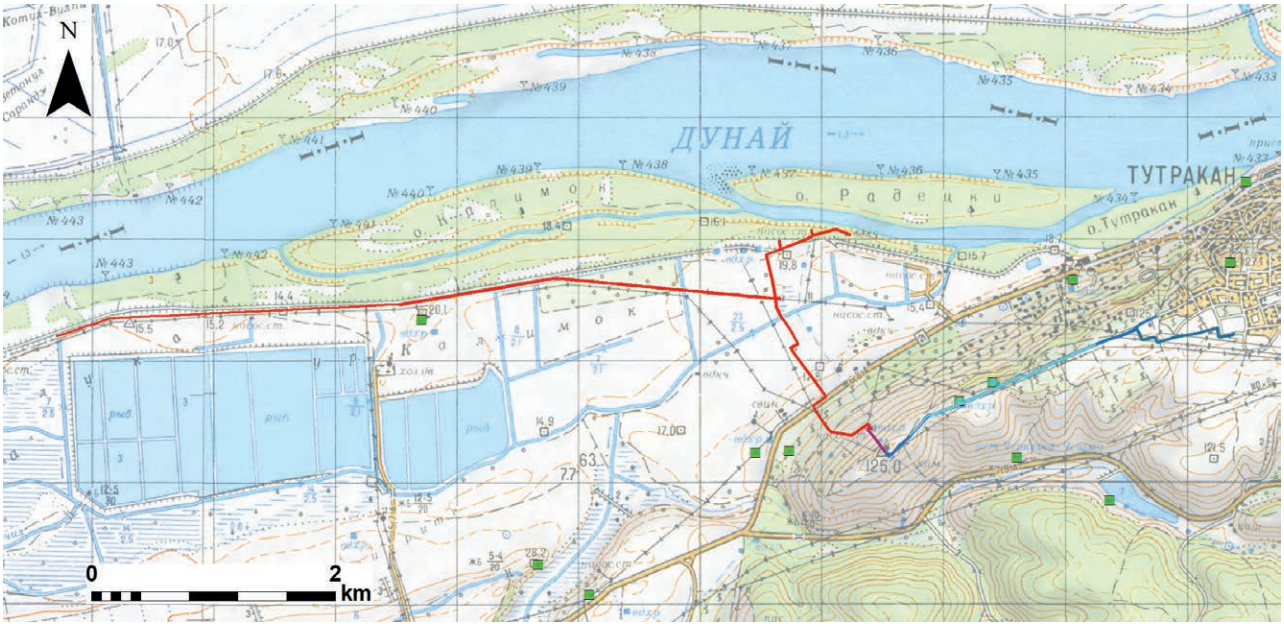
В територията между гр. Силистра, с. Айдемир и с. Калипетрово са предвидени пет трасета за нови водопроводи с обща дължина 7,3 км, четири от които са разположени източно от с. Айдемир и едно – северно от с. Калипетрово (обр. 1). Те бяха обходени за един ден на 22.01.2019 г. от проф. д.и.н. Г. Атанасов, Кр. Михайлов и двама служители на ВиК – Силистра.

При трасе № 1, участък 1.1, в разорана нива беше открит един малък керамичен фрагмент от гърне от XI в. При внимателния оглед на нивата не бяха намерени други характерни материали.

Обр. 1. Обходени трасета в района на гр. Силистра

Fig. 1. The detoured routes around Silistra town

Обр. 2. Обходени трасета в района на гр. Тутракан

Fig. 2. The detoured routes around Tutrakan town

При трасе № 2, участък 2.1, в разорана нива регистрирахме слаба керамична концентрация. Материалите са твърде нехарактерни: два малки фрагмента от строителна керамика с пясъчен примес, един малък фрагмент от гърне с почти обезличени врязани хоризонтални линии, две стени без украса: едната вероятно от антична амфора, а другата от тънкостенен античен съд, както и един по-груб фрагмент вероятно от тракийски съд.

По другите трасета (с номера от 3 до 5) не са открити археологически материали. Пълноценно издирване не беше възможно да се осъществи върху терените на трасета № 1.2, 2.3 и № 3. Трасе № 1.2 следва асфалтов и черен път, покрай които има висока растителност и намалена видимост. Трасе №

2.3 следва черен път, пресичащ лозов масив, в който видимостта е минимална. Трасе № 3 пресича същия лозов масив и терени с растителност.

Трасетата на водопроводи западно от гр. Тутракан с обща дължина 8 км бяха обходени за два дни на 24 – 25.01.2019 г. от Г. Атанасов, Г. Митев и служители на ВиК (обр. 2). Водопроводите ще преминават под съществуващата пътна мрежа от второкласни и черни пътища. Обследвани са пътят и прилежащите му терени от двете страни. При обхода не е открит подемен археологически материал. По-голямата част от трасетата преминават през заливна тераса на р. Дунав, отводнена през втората половина на XX в. посредством диги и канали.

FIELD SURVEY ALONG NEW WATER PIPELINES IN THE LANDS OF AYDEMIR AND KALIPETROVO VILLAGES, AND TUTRAKAN TOWN, SILISTRA DISTRICT

Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov, Georgi Mitev

Summary

On the territory between Silistra, Aydemir and Kalipetrovo there were five routes envisaged for new water pipelines with a total length of 7.3 km. Four of them were located east of Aydemir village and one of them – north of Kalipetrovo village (fig. 1). They were covered in one day by a team consisting of four members. At route 2.1 a low concentration of nondiagnostic pottery fragments has been recorded. Their probable date is the Roman period.

The water pipeline routes west of Tutrakan have a total length of 8 km (fig. 2). They were covered in two days by a team consisting of several members. The water pipeline routes pass through the floodplain of the Danube river. No archaeological materials have been found.

Georgi Atanasov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, geoatal@abv.bg
Kristian Mihaylov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, kristian1987@abv.bg
Georgi Mitev, Museum of History – Tutrakan, 1 Suvorov Sq., 7600 Tutrakan, lupusperegrinus@gmail.com

---

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗОНАТА НА СТЪПКИТЕ НА СТЪЛБОВЕТЕ ПО ТРАСЕТО НА НОВА ВЛ 110 KV ОТ ПОДСТАНЦИЯ „ВАРНА – СЕВЕР“ ДО ПОДСТАНЦИЯ „КАВАРНА“

Андрей Аладжов, Владимир Славчев

Теренните издирвания по трасето на „Нова ВЛ 110 KV от подстанция „Варна – Север“ до подстанция „Каварна“, обл. Варна“ се проведоха в периода 14 – 28.02.2019 г. от екип в състав: ръководител – гл. ас. д-р А. Аладжов (НАИМ – БАН), заместник-ръководител – гл. ас. д-р В. Славчев (РИМ – Варна), теренен археолог – С. Стойчев (РИМ – Шумен), ГИС-специалист – В. Вълчев (РИМ – Шумен).

По трасето с дължина 54 км бяха обходени 298 стъпки. Регистрирани бяха общо осем археологически обекта, от които: пет селища от средновековната и античната епохи, две надгробни могили и един път (обр. 1). Шест от обектите са разположени на територията на Добруджанското плато в обработваеми площи. Останалите два – селище от елинистическата епоха и античен път, заемат тераса на склон с югоизточно изложение, който се спуска от платото към Батова река.

От епохата на Средновековието регистрирахме две селища:

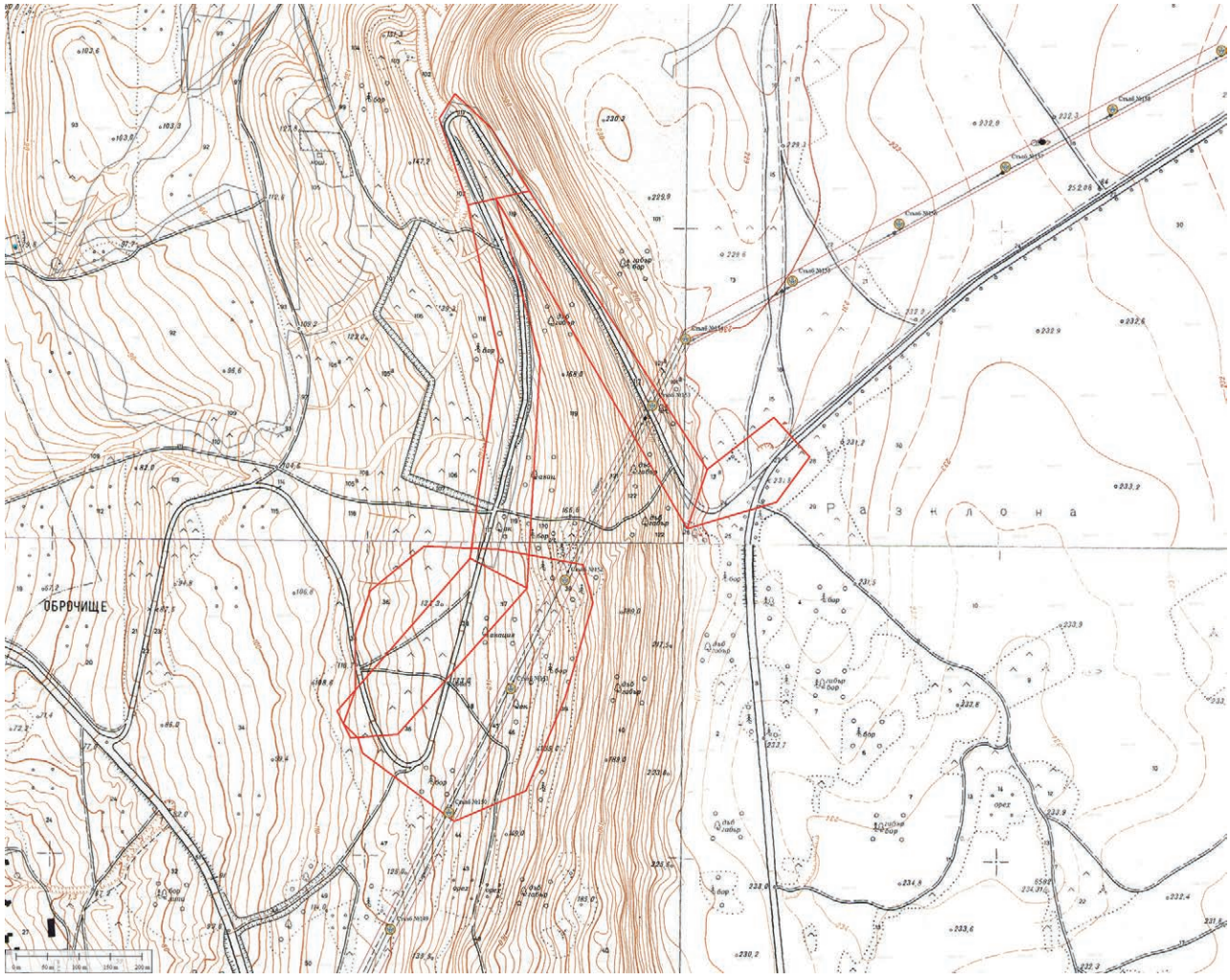
Еднослойно средновековно селище (обект 1) в землището на гр. Балчик. Разположено е на склон с южно изложение в обработваем терен. Заема площ от 34 дка. Според откритата керамика обектът се датира в периода X – XIV в.

Многослойно средновековно и късносредновековно селище (обект 3) в землището на с. Царичино. Разположено е върху висока равна част на малко възвишение и склон със слаба денивелация на северозапад, в обработваем терен. Заема площ от 82 дка. Откритата керамика принадлежи към два периода: IX – X и XVII – XVIII в.

Обр. 1. Карта на регистрираните обекти по трасето на ВЛ

Fig. 1. Map of the sites registered along the VL route

Обр. 2. Два от обектите – елинистическо селище и античен път

Fig. 2. Two of the sites – Hellenistic settlement and ancient road

От времето на Късната античност също регистрирахме две селища:

Еднослойно селище (обект 2) в землището на с. Гурково. Разположено е върху склон с югозападно изложение в обработваем терен. Заема площ от 473 дка. Според откритата керамика обектът се датира в периода IV – VI в.

Еднослойно селище (обект 4) в землището на гр. Балчик. Разположено е върху склон с югозападно изложение, в обработваем терен. Заема площ от 46 дка. Според откритата керамика обектът се датира в периода IV – VI в.

От Античността е регистрираното еднослойно елинистическо селище (обект 5) в землището на с. Оброчище. Разположено е върху тясна тераса, на стръмен склон със западно изложение, в горски фонд. Заема площ от 124 дка. Според откритата керамика обектът се датира в периода III – I в. пр. Хр. (обр. 2).

В непосредствена близост до елинистическото селище проследихме трасето на пътна настилка с дължина 1,4 км (обект 8) (обр. 2). Хронологията на пътя е неопределена, но най-вероятно е функционирал през античния период. Пътят е регистриран през 2018 г. от Г. Иванов и екип при теренни издирвания по проект „Археологическа карта на България“ (Иванов и др. 2019, 628).

При издирванията регистрирахме две могили с неопределена хронология. Могилите (обекти 6 и 7) са в землището на гр. Балчик. Първата заема площ 1 дка, а втората – 2 дка. Разположени са върху висока равна част на терена, в обработваеми площи.

Литература

Иванов и др. 2019: Г. Иванов, К. Чукалев, Р. Енчева, В. Славчев, Б. Тотев, М. Гюрова, К. Маджаров. Теренни издирвания на територията на общ. Балчик. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 626 – 628.

FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF THE NEW 110 KV POWER LINE FROM VARNA NORTH SUBSTATION TO KAVARNA SUBSTATION

Andrey Aladzhov, Vladimir Slavchev

Summary

The field survey along the route of "Nova VL 110 KV from Varna North Substation to Kavarna Substation, Varna district" was conducted in the period 14–28.02.2019 by Andrey Aladzhov, Vladimir Slavchev, Stanimir Stoychev and Vladimir Valchev.

The 54-km-long route consists of 298 steps. A total of eight archaeological sites are registered, of which: five settlements from the medieval and classical times, two mounds and one road (fig. 1, 2). Six of the sites are located on the territory of the Dobrudzha plateau. The other two – a settlement from the Hellenistic period and an ancient road – occupy a sloping terrace with a southeastern aspect close to Batova river.

Two medieval settlements:

- Medieval settlement (Site 1) on the land of Balchik town is dated back to the 10th–14th c.

- Medieval and late medieval settlement (Site 3) on the land of Tsarichino village is dated back to the 9th–10th and the 17th–18th c.

Two late antique settlements:

- Late antique settlement (Site 2) in the land of Gurkovo village is dated back to the 4th–6th c.

- Late antique settlement (Site 4) in the land of Balchik town is dated back to the 4th–6th c.

We also discovered one Hellenistic settlement (Site 5), which is dated back to the 3rd–1st c. BC.

In the vicinity of the Hellenistic settlement, we followed a stretch of pavement (Site 8) – a road which probably functioned during the period of classical antiquity. The road was registered in 2018 (Ivanov et al. 2019, 628).

Two mounds (Sites 6 and 7) were also registered.

Andrey Aladzhov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alajov@gmail.com

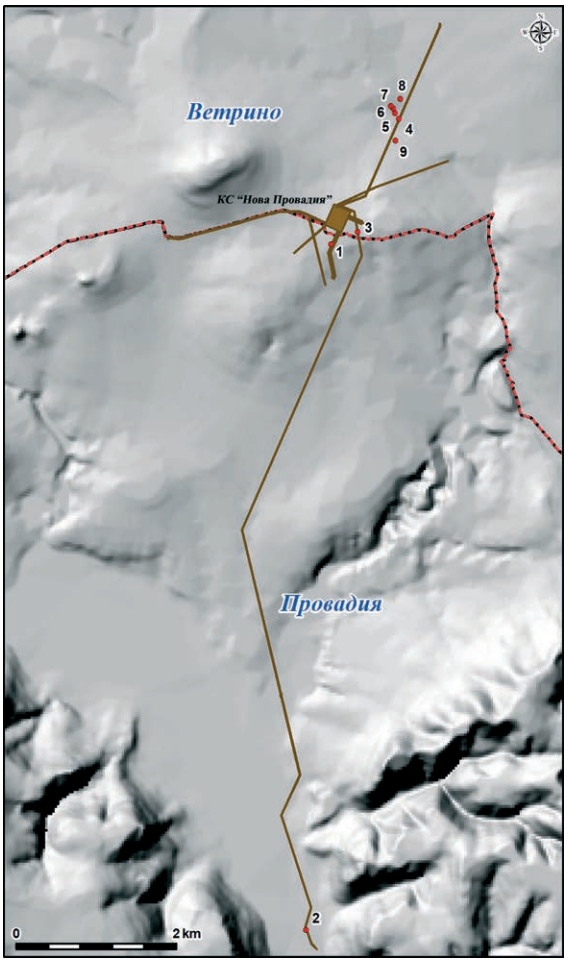
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА БЪДЕЩАТА ПЛОЩАДКА ЗА КОМПРЕСОРНА СТАНЦИЯ „НОВА ПРОВАДИЯ" И СЪПЪТСТВАЩИТЕ Я СЪОРЪЖЕНИЯ

Петър Лещаков, Николай Христов, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов

По договор между „Булгартрансгаз" ЕАД и НАИМ – БАН през първата половина на ноември 2019 г. бе проведено теренно издирване в границите на бъдещата площадка за Компресорна станция (КС) „Нова Провадия" (обр. 1)[1]. Предвидената за строителството площ, разположена в ЮИ ъгъл на землището на с. Ветрино, представлява правоъгълно петно с ориентация СИ – ЮЗ и размери 280 х 226 м. Тя попада изцяло в ливада, частично покрита с храсти и видимост под 20 % (обр. 2). На места повърхността представлява оголена скала, което свидетелства за тънък хумусен пласт и в останалата територия. В границите ѝ не са открити следи от обитаване в древността. Съпът-

[1] Археологическото издирване е реализирано от екип в състав: научен ръководител П. Лещаков (НАИМ – БАН), зам. ръководител Н. Христов (ИМ – Провадия) и археолозите С. Жечева и С. Трифонов от ИМ – Провадия.

Обр. 1. Карта с местоположението на компресорна станция „Нова Провадия“ и регистрираните при археологически обекти

Fig. 1. Map showing the location of CS Nova Provadia and the newly registered archaeological sites

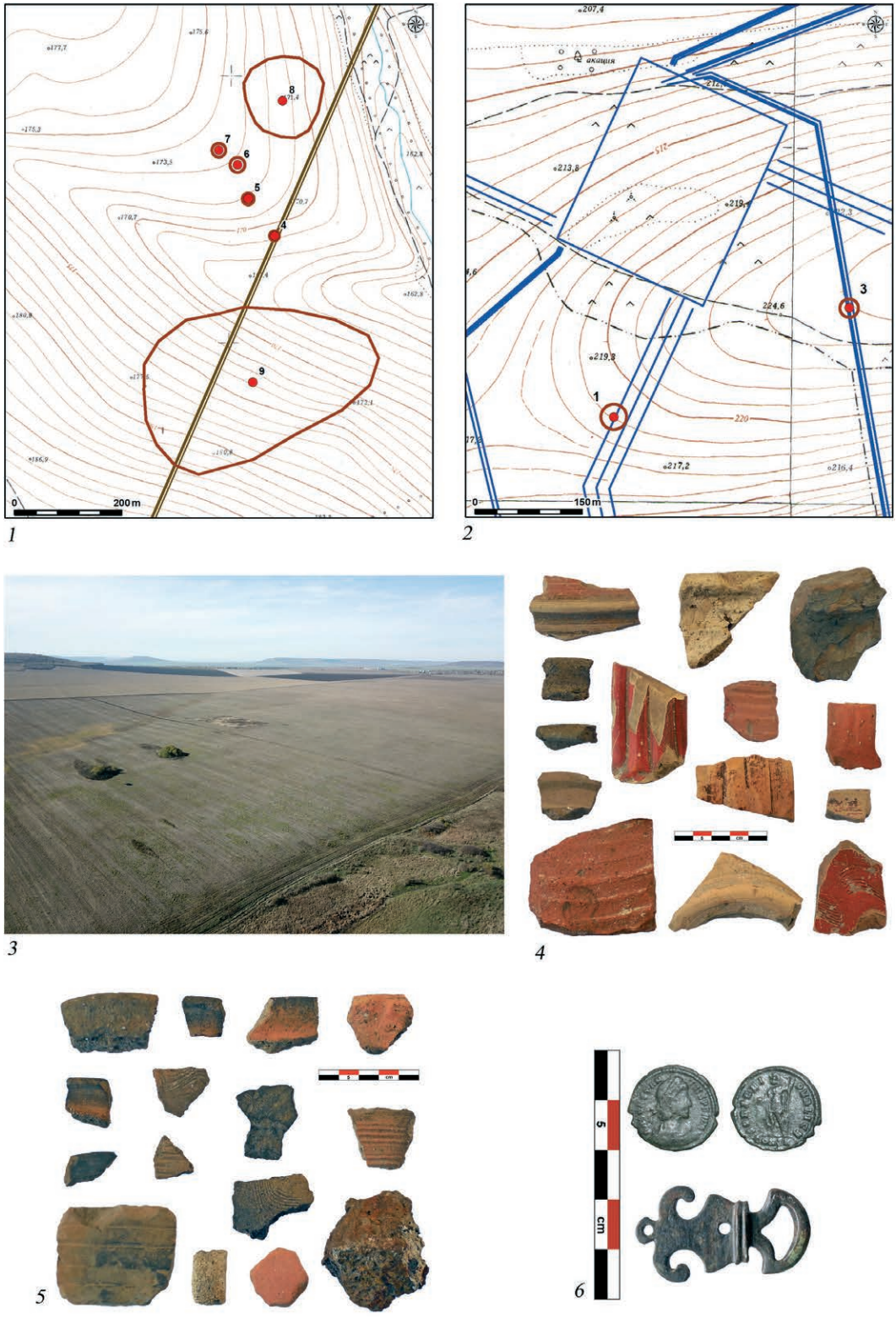

Обр. 2. Въздушна снимка на терена, предвиден за строителството на компресорната станция

Fig. 2. Aerial photo of the terrain of the future compressor station

стващите компресорната станция съоръжения (газопроводни връзки, асфалтов път, водопровод, електропровод и канализационно отклонение) имат линеен характер и попадат в землищата на гр. Провадия, с. Ветрино, с. Златина и с. Петров дол. Голяма част от трасетата им са разположени в обработваеми ниви. По време на теренното проучване, обработваемите площи бяха с добра възможност за наблюдение (до 60 – 80 %). При издирването в трасета на съпровождащата КС „Нова Провадия“ инфраструктура са регистрирани девет археологически обекта (обр. 1).

Два от обектите са интерпретирани като селища от Ранното средновековие и късноримския/ късноантичния период. Обект 8 се локализира се върху първата надзаливна тераса на десния бряг на р. Язтепенска (обр. 3.1), в землището на с. Ветрино. Попада в обработваема нива, която в момента на посещението е стърнище с ниска видимост. На площ от 17 дка (основно в разорана противопожарна бразда) е регистрирана ниска до средно висока концентрация на фрагменти от строителна и битова керамика (обр. 3.5). Границите на обекта не са изяснени със сигурност. Концентрация на археологически материали се проследява до 20 м З – СЗ от сервитута на новопроектираната електропреносна мрежа към КС „Нова Провадия“, но отделни фрагменти има и по самото трасе. Обект 9 се локализира върху висока надзаливна тераса на десния бряг на р. Язтепенска (обр. 3.1), в землището на с. Ветрино, на склон със СИ изложение. Попада в обработваема нива, в момента на посещение представляваща стърнище с ниска видимост. По повърхността е регистрирана висока концентрация на строителна и битова керамика (обр. 3.4) и няколко петна с дребни ломени камъни, вероятно принадлежащи на разрушени постройки. Около тях са открити бронзова монета на Констанций II

Обр. 3. Археологически обекти, открити по време на издирването: 1 – местоположение и граници на селище от римския период (обект 8), селище от средновековието (обект 9) и могилен некропол (обекти 4 – 7) в землището на с. Ветрино; 2 – местоположение и граници на надгробни могили в землището на с. Златина (обект 1) и с. Ветрино (обект 3); 3 – въздушна снимка от югоизток към обекти 4 – 8; 4 – керамика от повърхността на обект 9; 5 – керамика от повърхността на обект 8; 6 – бронзова монета и апликация от обект 9

Fig. 3. Archaeological sites discovered during the survey: (1) location and borders of a Roman period settlement (Site 8), Medieval settlement (Site 9) and a group of burial mounds (Sites 4 – 7) in the land of Vetrino village; (2) location and outlines of burial mounds in the land of Zlatina village (Site 1) and Vetrino village (Site 3); (3) aerial photo of sites 4 – 8, taken from southeast; (4) surface pottery from Site 9; (5) surface pottery from Site 8; (6) bronze coin and bronze appliqué from Site 9

Обр. 4. Надгробна могила в землището на с. Ветрино – поглед от юг

Fig. 4. Burial mound in the land of Vetrino village, view from the south

(337 – 361)[1] и бронзова апликация (обр. 3.6). Преобладават материалите от късноримския/късноантичния период, но се откриват и такива от Ранното средновековие, което не изключва наличието на структури и от този период. Сервитутът на новопроектирания ел. кабел към КС „Нова Провадия" пресича западната половина на обекта.

Обект 2, локализиран върху първата надзаливна тераса на десния бряг на р. Провадийска в землището на гр. Провадия, е с неопределена функция. На площ от 3 дка на терена се регистрира висока концентрация на фрагменти от строителна керамика – основно от керемиди, някои от които деформирани под въздействието на висока температура (брак). Вероятно останките могат да се свържат с временно съществували съоръжения за производство на строителна керамика отнасящи се към Възраждането.

Останалите шест обекта представляват две групи от надгробни могили с неопределена хронология. Първата група, съставена от седем могилни насипа, разположени върху билото и високата част на склона на възвишението Сюришките могили, е известна от предходни изследвания в района (Лещаков и др. 2013, 602). Две от могилите попадат в непосредствена близост до компресорната станция (обр. 3.2). Първият паметник (обект 1) попада в обработваема нива и е значително обезличен от земеделската обработка. Могилата е с диаметър 32 м (С – Ю) х 36 м (И – З) и височина 1,50 м. Насипът ѝ е землен с единични по-едри камъни по повърхността. Няма видими следи от иманярски интервенции. Втората могила (обект 3) с диаметър 24 м (С – Ю) х 26 м (И – З) и височина 1,20 м се намира в ливада (обр. 4). Насипът ѝ е каменно-землен. Централната част на обекта е унищожена от голям иманярски изкоп.

Втората група могили, разположена върху надзаливна тераса на десния бряг на р. Язтепенска (между селищните обекти 8 и 9), е съставена от четири паметника (обр. 3.1). Те са с размери: диаметър между 16 и 28 м и височина 1 – 1,80 м. Два от могилните насипи са обрасли с дървета (обекти 4 и 5), а другите попадат в нива и повърхността им се обработва. Насипът на могилата, означена като обект 4, е нарушен от плитки иманярски изкопи. Единствено около нея са открити единични керамични фрагменти от римската епоха и Средновековието, които по-скоро могат да се интерпретират като материали, произхождащи от близко разположените селища.

Два от новооткритите археологически обекта (1 и 9) ще бъдат значително засегнати при бъдещото строителство на компресорната станция и съпътстващите я съоръжения, което налага спасителното им проучване. За част от останалите е предписана мярка археологическо наблюдение.

Литература

Лещаков и др. 2013: П. Лещаков, И. Лазаренко, Г. Самичкова, Н. Христов, Й. Паринова, Й. Илиева, С. Трифонов. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток", сектор 7. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 600 – 602.

[1] Монетата е определена от Д. Огнянов (РИМ – Хасково).

FIELD SURVEY IN THE AREA OF THE FUTURE PLATFORM OF COMPRESSOR STATION NOVA PROVADIA AND THE ADJACENT FACILITIES

Petar Leshtakov, Nikolay Hristov, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov

Summary

In the first half of November 2019, an archaeological field survey was conducted, according to a contract between Bulgartransgaz EAD and NAIM–BAS, in the area of the future platform of compressor station (CS) Nova Provadia (fig. 1). The area is situated in the southeast corner of the land of Vetrino village and is non-cultivated land with low visibility (fig. 2). No archaeological sites have been discovered within it.

The adjacent facilities (e.g., gas transmission connections, an asphalt road, water pipeline, electrical conduit line, and sewer diversion) all have linear outlines and pass through the lands of Provadia, Vetrino, Zlatina and Petrov dol villages. The survey of their routes resulted in nine newly recorded archaeological sites (fig. 1). Sites 8 and 9 (figs 3.1, 3-6) are interpreted as settlements dated to the early Middle Ages and the late Roman period respectively. Site 2, dated to the Bulgarian Revival period, is of undetermined function. The rest of the sites, located at a hilltop and on a river terrace on the right bank of the Yaztepenska River, are two groups of burial mounds (figs 3.1-2; 4) of uncertain date.

Future construction works will directly affect two of the sites (1 and 9) and this necessitates their rescue excavations.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, n_hristov1968@abv.bg
Sevdalina Zhecheva, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, moqtrifonov@abv.bg

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ПЛОЩ „ПЕТРОВ ДОЛ“, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПЕТРОВ ДОЛ, ОБЩ. ПРОВАДИЯ, ОБЛ. ВАРНА

Игор Лазаренко

Теренните издирвания са проведени с цел да се получи информация за това дали в площ „Петров дол“ (обр. 1), където ЗСК – Девня АД има инвестиционно намерение за добив на строителни материали, попадат археологически културни ценности.

Проверка в архивите и фондовете на РИМ – Варна и ИМ – Провадия показа, че няма данни за археологически обекти в границите на поземления имот.

Обр. 1. Карта с нанесена граница на площта

Fig. 1. Map with the concession area

При теренните издирвания на място се установи, че площта представлява варовиков скален масив, покрит с тънък почвен слой, върху който вирее нискостеблена храстова и тревна растителност. По повърхността, в необраслите участъци и нарушените от повърхностни води и механични намеси (сондажни изкопи, извършени от инвеститора) почвени пластове, липсват материални следи от трайно човешко присъствие и дейност през праисторията, Античността и Средновековието.

FIELD SURVEY OF "PETROV DOL" AREA IN THE LAND OF PETROV DOL VILLAGE, PROVADIA MUNICIPALITY, VARNA REGION

Igor Lazarenko

Summary

The field survey aimed at obtaining information on the presence or absence of archaeological remains and cultural monuments within the concession area of "Petrov Dol" (fig. 1). The Factory for reinforced concrete structures – Devnya had an investment intention for extraction of construction material in this area. The surface of the concession area was covered with a thin soil layer. During the survey of the area it was found that there were no traces of human activities throughout the periods of Prehistory, Antiquity and Middle Ages.

Igor Lazarenko, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, lazarenko@mail.bg

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНИ МИРКОВО, ПРАВЕЦ, ЧЕЛОПЕЧ, ЗЛАТИЦА, ПИРДОП И ЧАВДАР

Боян Думанов, Ирена Димитрова, Живко Узунов, Биляна Костова[1]

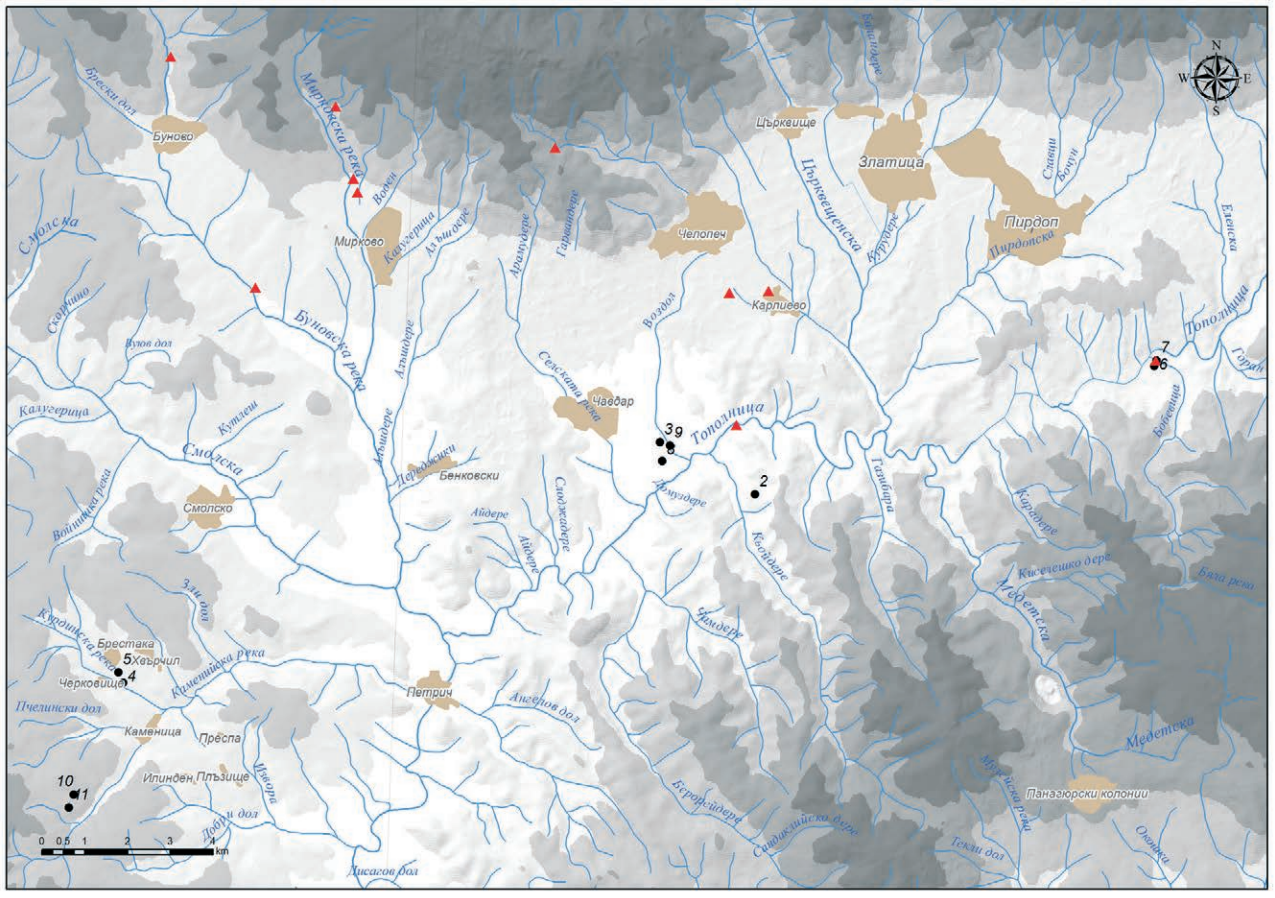
В рамките на втората кампания археологически издирвания по проект „Археология на суровините: химически и геоложки изследвания" (ARCH.GEO), финансиран по Договор ДН10/11 (2016) с ФНИ, МОН, между 13.10. и 10.11.2019 г. бяха обходени зони от териториите на общини Мирково, Правец, Челопеч, Златица, Пирдоп и Чавдар с основна цел търсене на следи от древен рудодобив и металопреработка с акцент върху металургията на желязото. Значителна част от обхожданията бяха посветени на изучаване на геоложкия строеж на избраните райони. Издирвани бяха и суровинни източници на други метали, както и разработки на неметални находища, които да бъдат поставени в контекста на местните селищни модели, регионалните и надрегионалните системи на обмен. В тази връзка бяха посетени и някои отдавна или в последно време регистрирани археологически обекти. Регистрирани са и нови 11 комплекса (обр. 1).

Поради разнообразните физико-географски характеристики на териториите на общините (планински, полупланински и равнинен релеф), предпочитан е методът на селективните теренни издирвания, като търсенето на евентуални обекти е уточнен по предварително зададени критерии, а обходите преминават по планиран маршрут. По-рядко, предимно в равнинните зони на котловините е приложен методът на екстензивните издирвания.

Според физико-географските си характеристики теренните издирвания се разделят на четири части:

1. Район на Ботевградски Предбалкан (общ. Правец). В землищата на селата Своде, Калугерово и Осиковица, разположени на водоизточници, които са част от водосбора на р. Малък Искър, не бяха открити нови археологически обекти, нито свидетелства за рудодобивна или металургична дейност. По-различна картина представи обхождането на СЗ край на Лакавишкия рид в землището на с. Правешка Лакавица. В м. Градището (обект 1) е установен малък укрепен пункт/укрепено селище със структури на суха зидария. Обектът стои във връзка с намиращия с в близост вр. Рупска могила, чието име, а и следите от изработки по склоновете, издават връзката с металодобив, като геоложките особености на рида предпоставят разработването на находища от мед и злато. Без да са свързани с конкретни археологически обекти, късове желязна шлака бяха открити по коритото на р. Малък

[1] Доц. д-р Б. Костова е консултант – геолог към проекта. Тя е щатен преподавател към департамент „Природни науки", НБУ.

Обр. 1. Карта на проучения район и местата с локализация на останки от металургична дейност (шлаки)

Fig. 1. Map of the surveyed area and the places with slags

Искър при селата Видраре, Джурово и Малки Искър, като в последния случай те са в непосредствена близост до могилен некропол, регистриран през 2010 г.

2. Район на Етрополска планина (южни склонове) (общ. Мирково, Челопеч, Златица). Късове желязна шлака са открити в околностите на два регистрирани през 60-те години на XX в. и проучвани през 2011 – 2012 г. обекта – откритото селище от V – IV в. пр. Хр. в м. Усте, което стои във връзка със синхронния височинен комплекс в м. Денинната плоча и късноантичния и средновековен комплекс в м. Градището (с. Мирково). В планинските части от землището на с. Буново, което традиционно е свързвано с рударска или желязопреработвателна дейност също са открити късове шлака, като от особен интерес са тези от м. Манастира, където излиза един от маршрутите, свързващи Етрополския железодобивен район с Подбалканските полета. Данни за обработка на крично желязо са открити в района на с. Челопеч при посещението на регистриран средновековен обект на рида Илинденски камък (2013 г.). Материали и нови археологически структури не са открити в землището на с. Църквище, въпреки че коритото на р. Клисекьойска е основно от гнайси и вулканити, като на места се появяват и валуни от гранодиорити.

3. Район на западната част на Златишко-Пирдопската котловина (общ. Мирково, Чавдар, Пирдоп). Централна ос на проучванията в района е р. Тополница и нейните притоци. Късове желязна шлака са открити в равнинните разливи на р. Буновчица преди водослива и с Мирковска река. В землището на с. Карлиево, край коритото на р. Златишка също са открити фрагменти шлака. В м. Самоковчаир е разположен желязопреработвателен център, функционирал до първите години на XX в. Свързани с регистрирани археологически обекти през 2013 г. (селище от римската епоха при църквата „Св. вмчк Евстатий“ и м. Енажийски кладенец – Възраждане) са откритите шлаки северно от селото.

Значителни количества желязна шлака са открити в м. Самоковелията, заемаща равнинната зона между вр. Демир тепе и меандрите по десния бряг на р. Тополница в землището на с. Чавдар. Местността е прорязана от множество изработки, свързани с проучвателна дейност, но и с по-къс-

ното придобиване на останките от металургичната дейност. Край с. Чавдар е регистриран обект 8 – открито селище с материали от КЖЕ и римската императорска епоха в м. Ментърлъс, затворена от водослива на р. Челопешка с р. Тополница. Вероятно във връзка с него е могилният насип (обект 3) в м. Угриното тепе. Обект 9 е самостоятелен могилен насип в м. Попадиина воденица. Насипът е с височина 3 м и приблизителен диаметър от 30 м.

При с. Душанци, на водослива на р. Бобьовица и р. Тополница, са регистрирани могилен некропол в м. Манафските могили (обект 6) и открито селище (обект 7), където материалите предполагат дата в КЖЕ и римската императорска епоха. В територията на селището са открити късове желязна шлака. Двата обекта са подложени на системно разрушаване от водите на яз. Жеков вир.

4.1. Район на южните склонове на Средна гора (Ихтиманска Средна гора, общ. Мирково). В района на селата Хвръчил и Черковище са извършени издирвания на неметални суровинни находища. В м. Отубел на незаливна тераса на р. Курдинска е локализирано открито селище (обект 4). Липсват структури, но керамичният материал позволява долна граница в РЖЕ до края на IV в. Северозападно от него се намира обект 5 – могилен некропол от два насипа.

В землището на с. Каменица при обхождането на рида, спускащ се от вр. Голямата Икуна са регистрирани два свързани обекта в м. Градището. Обект 10 е могилен насип с височина 3 м и диаметър 17 м. Той стои в основата на върха, на чието плато е разположен обект 11 – малък укрепен комплекс с площ 585 кв. м и структури на суха зидария.

4.2. Район на южните склонове на Средна гора (Същинска Средна гора, общ. Чавдар). По рида, спускащ се към м. Самоковелията, доминиран от вр. Братия е регистриран обект 2 в м. Асара (Калето). Това е малко укрепено селище, разположено на западен склон на рид към р. Къй дере. Фортификационните му съоръжения и вътрешните структури са на суха зидария, а датиращият материал го отнася към времето на Късната античност. Забележителното в градежите е фактът, че въпреки преобладаващата основа от гнайси и метаморфити, те са изградени от вулканити, чиито разкрития личат под западния край на обекта. Наличието на такава селищна структура в контекста на материалите от Самоковелията дава основание тя също да се свърже с металургичната дейност. Селището е свързано с вр. Демир тепе и Самоковелията чрез стар път.

Установената чрез археологически проучвания сравнително добре развита селищна система в котловината и прилежащите и планински формирования предполага и използване на желязото като съществена част от местната икономика. Геоложката обстановка в района показва възможности само за добив на мед и злато. В изучавания район няма железни руди, което отхвърля възможността суровината за изработка на предмети на бита, оръжия и инструменти от желязо да бъде с местен произход. Наличността на железни шлаки предполага пренасяне на руда или крично желязо в ковачниците на известните ни селищни комплекси. В случаите на обектите, които могат да се отнесат към периода на Античността или Средновековието (вкл. османския период), това става чрез пренасяне на необходимия материал от Етрополския металургичен център. След спирането на рудодобива там в края на XVIII в. и бързия икономически възход на Подбалканската зона (в това число и Златишко-Пирдопската котловина) занаятчиите и търговците могат да се подсигурят с внос от също така затихващия център при Самоков, но и чрез белградските си връзки от Босна.

Литература

Думанов 2013: Б. Думанов. Спасителни археологически проучвания на обект Късноантичен кастел и средновековни селище в м. Градището при с. Мирково, община Мирково. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 287 – 290.

Думанов и др. 2013: Б. Думанов, П. Зидаров, И. Боянов. Комплексно проучване на археологически обекти в землището на с. Мирково, Софийска област. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 540 – 543.

Милчев 1961: А. Милчев. Археологическо проучване в околностите на Мирково, Пирдопско. – В: Сборник в чест на Карел Шкорпил. София, 1961, 417 – 435.

Чукалев и др. 2014: К. Чукалев, Л. Трайкова, Ж. Узунов, Й. Цветанов. Издирвания на археологически обекти в площ за търсене и проучване на полезни изкопаеми „Св. Петка“, землище на с. Челопеч, община Челопеч. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 629 – 631.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF MIRKOVO, PRAVETS, CHELOPECH, ZLATITSA, PIRDOP AND CHAVDAR MUNICIPALITIES

Boyan Dumanov, Irena Dimitrova, Zhivko Uzunov, Bilyana Kostova

Summary

The general subject of the project is determined by the idea about the reconstruction of ancient and premodern economic systems, based on facts and assumptions relating to the extraction, processing and transport of raw materials and finished products (artefacts). Emphasis is placed on two basic metals – iron and copper and the accompanying extraction of stone materials.

The area of investigation comprises the mountain of Etropole (part of West Stara planina), the valley of Mirkovo and the north slopes of Ihtimanska Sredna gora mountain. The choice of the region is justified by its low level of research in the field of cultural heritage, but also because of the wealth of materials concerning the project (fig. 1).

The archaeological approach includes methods of conventional archaeology such as bibliographic research on geography, ethnography, toponymy and previous archaeological research (the most recent in 2012 with the participation of NBU); field studies (intensive, extensive and selective surface pickup; use of unmanned aerial vehicles).

The geological approach provides sampling and tracing of sources and mineral resources, as well the creation of a parallel to the Archaeological Map of Bulgaria geo-based map and placing the results from the investigation within the environment of the Geographical Information Systems (GIS).

Boyan Dumanov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, bdumanov@nbu.bg
Irena Dimitrova, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, idimitrova@nbu.bg
Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, jivko_uzunov@abv.bg
Bilyana Kostova, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, bkostova@nbu.bg

---

№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩА „ЧЕТАЛЕЧ – СЕВЕР“ И „РАВНАКА“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРКОВО, ОБЩ. МИРКОВО, СОФИЙСКА ОБЛАСТ

Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Яна Димитрова

Теренните археологически проучвания се проведоха съгласно договор между НАИМ – БАН и „Пролайф технолоджи“ ЕООД за четири календарни дни през пролетта на 2019 г. Те се извършиха на обща площ от 548,38 дка само в границите на находище „Четалеч – север“ и в границите на концесия за добив на подземни богатства по чл. 2, ал. 1, т. 5 от Закона за подземните богатства – строителни материали – глини, в находище „Равнака“, разположени в землището на с. Мирково, общ. Мирково, Софийска област (обр. 1).

Находището „Четалеч – север“ е разположено югоизточно от с. Мирково, в м. Рата. Централната му зона е на разстояние 1,54 км азимут 152° от центъра на селото. В северозападната му част е съвременното сметище на селото. До западната граница е гробището на селото. От запад то е ограничено и от асфалтов път, а от изток от коритото на р. Калугерица. До югоизточната граница на находището е микроязовирът на селото. Концесионната площ на находището е 364,8 дка.

Концесията за добив на подземни богатства „Равнака“ е разположена югоизточно от с. Мирково. Централната зона на концесията е на разстояние 3,5 км азимут 165° от центъра на селото. Концесията е разположена южно от главен път Е871, в участъка между селата Мирково и Чавдар. Северната граница се намира на ок. 70 м от главния път, западната граница е левият бряг на реката в Равнишкото дере. Източната граница преминава през голям селскостопански блок. В южната си част концесията попада във водослива на две реки. Почти цялата площ на концесията е в земеделски обработваеми земи, които в момента на обхождането бяха изорани и с добра видимост. Площта на концесията е 183,58 дка.

Обр. 1. Карта с местоположение и границите на находища „Четалеч – север" и „Равнака", и регистрираният археологически обект в м. Равнака, с. Мирково

Fig. 1. Map showing the location of the "Chetalech – North" and "Ravnaka" extraction areas and registered site in Ravnaka locality near Mirkovo village

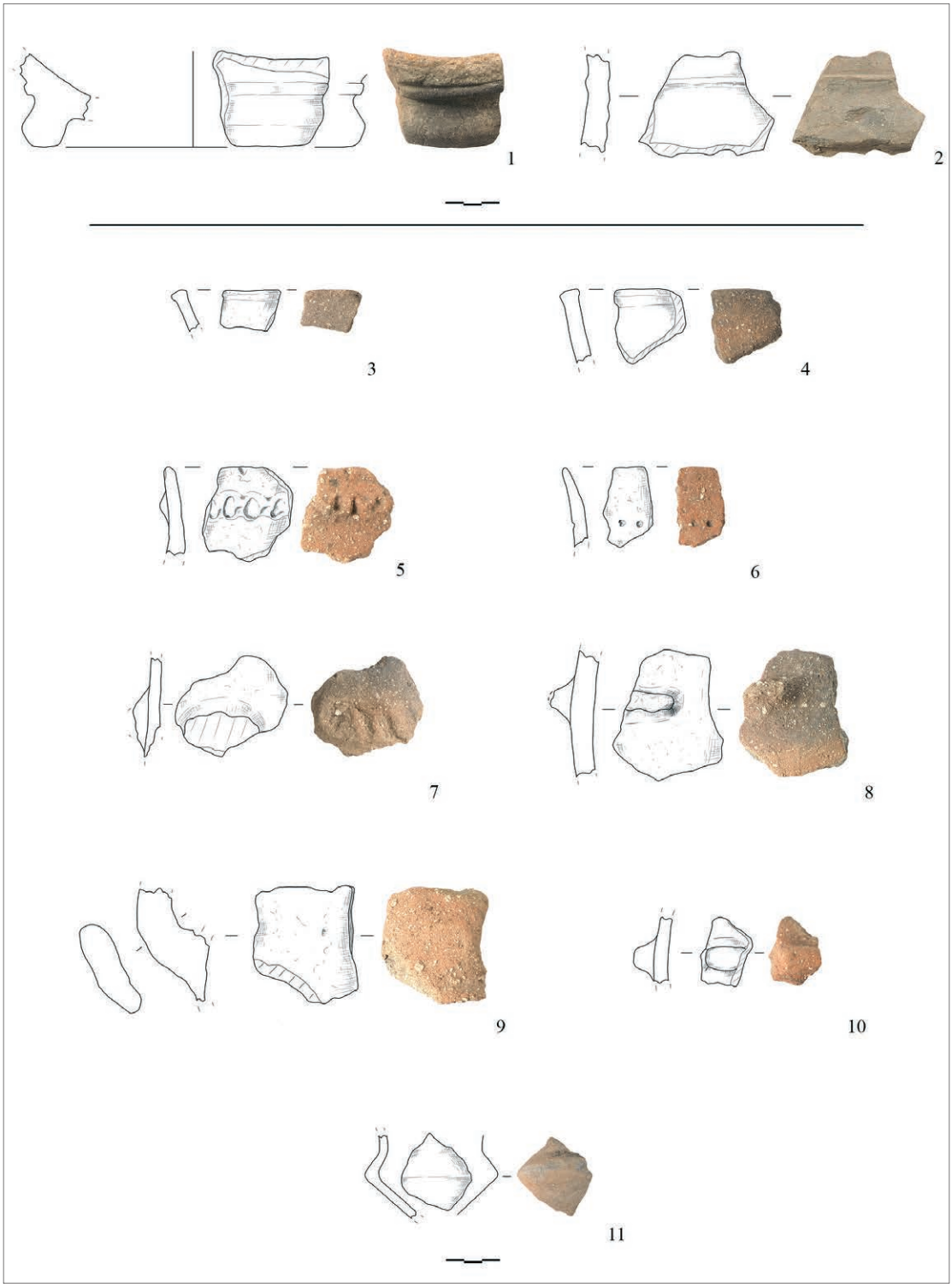
Обр. 2. Общ поглед към археологическия обект в м. Равнака, с. Мирково

Fig. 2. General view of the site in Ravnaka locality near Mirkovo village

За територията, на която са разположени двете площи, югоизточно от с. Мирково, в литературата, както и в АИС АКБ, няма известни археологически обекти.

Теренните издирвания се извършиха според методиката за спасителните теренни проучвания на големите инфраструктурни проекти в България, като се приложи принципът на тотални обхождания. В резултат от извършените предварителни археологически проучвания беше локализиран един археологически обект, който попада в южната част на границите на концесия за добив на подземни богатства „Равнака" (обр. 1). За опазването му беше препоръчана следната мярка: експлоатацията на находището по никакъв начин да не засяга територията му и за целта е необходимо територията, на която е регистриран да бъде изключена от границите на находището. В случай, че е предвидено извършването на експлоатационна дейност, то да бъде извършено предварително археологическо проучване.

Обектът (АИС АКБ № 10006760) е разположен във водослива на две безименни реки в м. Равнака, с. Мирково (обр. 2). Намира се на 3,7 км югоизточно от селото, азимут 166°. Площта му е 18,8 дка, а от тях ок. 12,9 дка са в границите на концесията „Равнака". Откриха се следните археологически материали – фрагменти от битова керамика, изработена на грънчарско колело, както и такава изработена на ръка, вкл. и дребни късове мазилки със следи от плет. Откритите археологически материали са в ниска степен на концентрация, освен в западната и източната му част, където те се откриха в средна степен. Материалите са разположени сравнително равномерно по цялата площ на обекта, освен в тези две зони. Вероятно на тези две места са били разположени постройки. Всички открити фрагменти от битова керамика (обр. 3), изработена на грънчарско колело, са от типа монохромна керамика със сив цвят на повърхността. Те са много добре запазени, за разлика от откритата битовата керамика, изработена на ръка, която е със слабо запазени повърхности. Сред фрагментите от монохромна керамика със сив цвят бяха установени дъно с пръстеновидно столче, както и стени от кратер, фрагмент от кана и др. (обр. 3.1 – 2, 11). Сред фрагментите от битовата керамика, изработена на ръка, има такива с апликирана релефна лента с прищипвания под устието, широки и езичести дръжки, фрагменти от гърневидни съдове и др. (обр. 3.3 – 10). Тази керамика е с много минерални примеси в тестото. Според керамиката археологическият обект се датира във втората половина на I хил. пр. Хр. (късна желязна епоха). Вероятно това е селище с малки размери, състоящо се от отделни постройки, разположени по протежение на двете реки.

Обр. 3. Керамични фрагменти от съдове, селище от късната желязна в м. Равнака, с. Мирково (рис. Я. Димитрова)

Fig. 3. Pottery fragments of vessels, site from the Late Iron Age in Ravnaka locality near Mirkovo village (Drawings by Y. Dimitrova)

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF "CHETALECH – NORTH" AND "RAVNAKA" EXTRACTION AREAS IN MIRKOVO VILLAGE, MIRKOVO MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Yana Dimitrova

Summary

The field survey was conducted in the spring of 2019 in accordance with a contract between NAIM–BAS and "Prolife Technology" Ltd Company. An area of 54.838 ha was covered. It is situated in the territory of "Chetalech–North" extraction area and in the concession area for extraction of underground natural resources, in accordance with Article 2, paragraph 1, point 5 of the Law on Underground Natural Resources – building materials – clay, in "Ravnaka" deposit in the land of Mirkovo village, Mirkovo municipality, Sofia district (fig. 1).

As a result of the field survey one archaeological site was localized, which is in the southern part of the concession area for extraction of underground natural resources "Ravnaka". It is situated by the point of confluence of two unnamed rivers in Ravnaka locality near Mirkovo village (fig. 2). Its area is 1.88 ha, 1.29 ha of which are in the territory of the concession area. The pottery (fig. 3) provides a date in the second half of the 1st millennium BC (Late Iron Age). Probabl thist is a settlement of a small size, consisting of separate buildings on the banks of the two rivers.

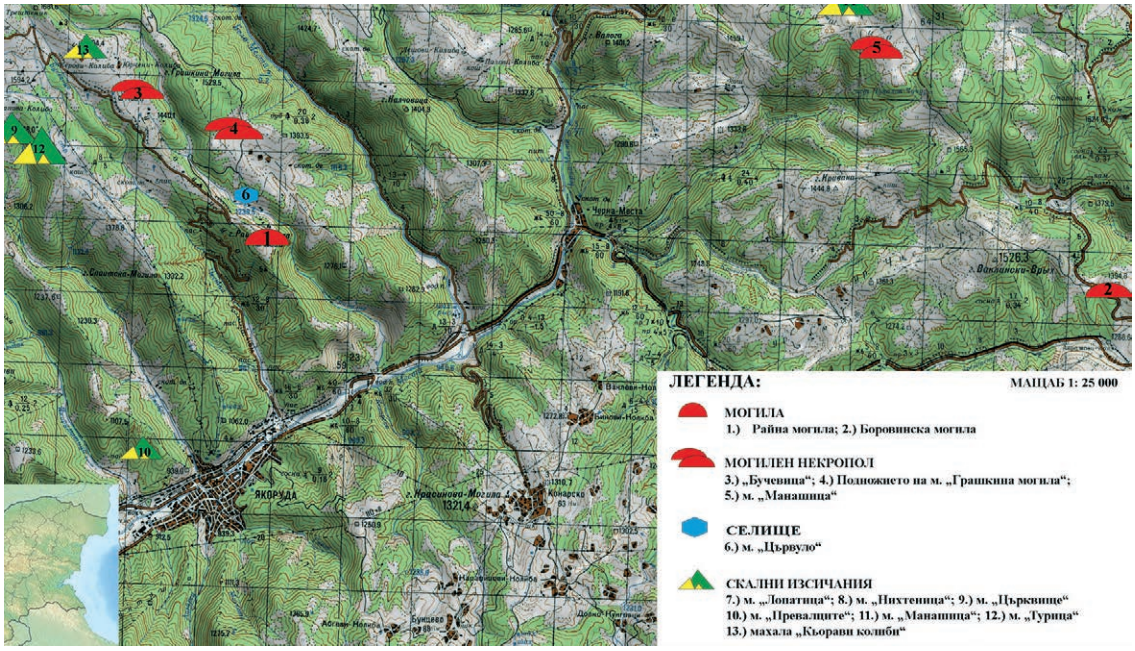
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg
Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, jivko_uzunov@abv.bg
Yana Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yanadimitr@yahoo.com

---

№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА ЯКОРУДА

Алексей Гоцев, Васил Марков

Теренните издирвания на територията на общ. Якоруда (Южна Рила) бяха проведени в периода 08. – 11.07.2019 г. В проучванията взеха участие гл. ас. Димитрия Спасова и гл. ас. Антон Генов от Югозападния университет „Неофит Рилски" и Ива Начева – реставратор. Финансирането бе осигурено по проект

Обр. 1. Карта на проучваната територия

Fig. 1. Map of the surveyed territory

Обр. 2. Скални обекти с или без изсичания по тях

Fig. 2. Rock sites with or without traces of cuts on them

„Проучване на тракийски мегалитни светилища в Югозападна България“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Целта на теренните издирвания беше посещение на отделни обекти за изясняване на техния характер, функция и хронология. Предварително бяха събрани данни за топонимията на района. Като основен информатор и водач бе привлечен Илиян Бучков, служител в Национален парк Рила. Методиката на работата включваше посещение на изявени паметници, тяхната точна GPS локализация и предварително описание на същностните характеристики на всеки един от тях (обр. 1).

Обр. 3. Обект Райкова могила

Fig. 3. Raikova mound site

Посетени са 13 различни по своята същност обекти, които се разделят на четири групи.

- Скални феномени с или без изсичания по тях. Основният въпрос, който стои пред проучвателя на тези структури, е умението да се разграничат естествените образувания от тези, които са резултат от частична или цялостна човешка намеса при оформянето им. Малко може да се каже и по отношение комплексния характер на тези паметници и на връзките между отделните им елементи (обр.

Обр. 4. Надгробни могили в м. Манашица

Fig. 4. Burial mounds in Manashitsa locality

Обр. 5. Структура от ломен камък в м. Нихтеница

Fig. 5. Stone structure in Nihtenitsa locality

2). Като правило при повечето от тях не се откриват археологически материали и това затруднява хронологическата им детерминация.

- Могилоподобни възвишения със значителни размери, повече или по-малко правилна форма и неясно предназначение. Такъв пример е т. нар. Райкова могила (обр. 3). Обектът представлява масивен хълм със стръмни склонове от три страни и плавен преход към главното било. Горната част на хълма е равнинна и това му придава обща форма на пресечен конус. Ограничената възможност за наблюдение не позволява категорично да се определи дали тази равнинна част е естествено оформена или е следа от човешка активност. Предстои по-подробно археологическо проучване, което може да даде отговори относно хронологията и функцията на паметника.

- Откриват се изолирани надгробни могили или части от некрополи. В някои случаи трудно може да се определи дали са изкуствени или естествени (обр. 4).

- Обекти със следи от градежи от големи ломени камъни, в повечето случай без спойка. Този тип градеж е типичен за планинските масиви в днешна Южна България и не е указание за хронологическата позиция на каменните структури (обр. 5).

Теренните археологически проучвания в планинските райони, покрити с гориста растителност, налагат специфичен подход и методика, която е различна от тази, прилагана в равнините. В планината не може да се говори за тотално обхождане на определен терен и изясняване на археологическата ситуация в него. Може обаче да се посетят някои местности с указания от топонимията на района, по информация от местни жители или след намесата на иманяри. Тяхната точна локализация, предварително описание и полева документация са условия за бъдещи проучвания на по-значимите от тях.

FIELD SURVEY IN YAKORUDA MUNICIPALITY

Alexey Gotsev, Vasil Markov

Summary

The field survey was conducted in the period 8–11.07.2019. It was financed by South-West University "Neofit Rilski" project funding. The purpose of the field survey in the Southern Rila region was to visit individual natural phenomena and cultural monuments, to record their localization through GPS, and to make a preliminary description

of the main characteristics of each of them. Whenever possible, the character, function and the date of the monuments were clarified (fig. 1).

Field surveys in mountainous areas do not allow full-coverage. They relate only to the visit and precise localization of different sites and form the basis for further in-depth study.

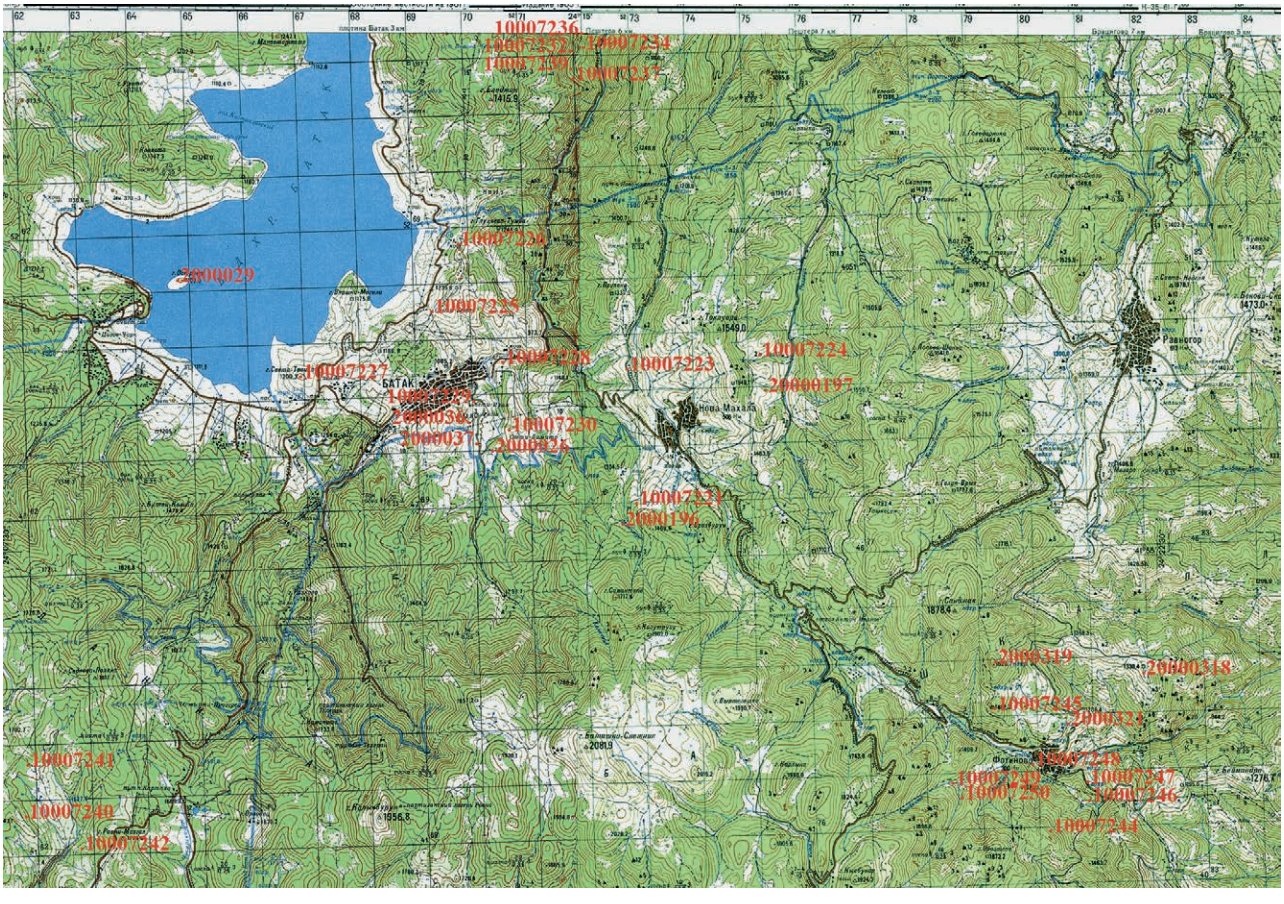
Thirteen sites were visited. All of them were of different type and function. They were divided into groups as follows: rock-cut structures (fig. 2), mound-like sites (fig. 3, 4), and sites with traces of stone structures.

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Vasil Markov, South-West University "Neofit Rilski", 66 Ivan Mihaylov Str., 2700 Blagoevgrad, markov@swu.bg

№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА БАТАК

Владимир Баряков, Светла Барякова

Теренните издирвания на територията на община Батак се проведоха в периода 6.11. – 25.11.2019 г. от екип в състав: Вл. Баряков – ръководител, Св. Барякова – заместник-ръководител и членове: А. Йорданова и Д. Пантов. Целта на проучването е издирване, локализиране и документиране на археологически обекти, като в процеса на работа се наложи и актуализиране на информация за вече регистрирани обекти в АИС АКБ. Събраната информация от обходите е обработена с помощта на ГИС. Изследването се финансира изцяло от Исторически музей – Батак.

Обр. 1. Актуализирани и новорегистрирани археологически обекти по време на теренните издирвания

Fig. 1. Visited and newly registered archaeological sites during the field survey

Обр. 2. Скално светилище в м. Чатал кая

Fig. 2. Stone sanctuary in Chatal Kaya locality

Обр. 3. Останки от църква в м. Бялата черква

Fig. 3. Remains of a church in Byalata tsarkva locality

Поради късния период на проучването, зачестилите валежи и ниски температури, методът на тотален обход бе заменен с издирвания в труднодостъпен терен. Посещаваха се достъпните терени, за който предварително бяха събрани данни и сведения за предполагаемо наличие на археологически обекти. Местностите в община Батак са изцяло гористи, със силно изразена денивелация и трудно проходими горски пътища с надморска височина над 1100 м.

Като резултат от археологическото издирване е актуализирана информацията за девет обекта, които са вече регистрирани в АИС АКБ (№ 2000026; 2000029; 2000036; 2000037; 2000196; 2000197; 2000318; 2000319 и 2000321) и са локализирани нови 25 археологически обекта (обр. 1). На всички са взети и въведени точни координати, направена е фотодокументация, оценено е състоянието им в момента на посещението на обекта и са интегрирани в ГИС среда.

Новите археологически обекти включват скални тракийски светилища, могили, некрополи, калета, крепости, стари пътища и мостове, църкви и манастири и водопроводно съоръжение.

Тракийските скални светилища, които бяха регистрирани, са пет и се намират в местностите Евлия баба, Новомахлянско кале, Кулиманов връх, Параклиса и Чатал кая (обр. 2).

Могилите и могилните некрополи са три и са разположени в местностите Тумбата, с. Нова махала, Ташкина къшла и Тумбата, гр. Батак.

Некрополите, които регистрирахме, са четири и се намират в м. Орта борун, м. Станкова къшла, м. Св. Илия и в м. Латинска Св. Богородица.

Регистрирани са и шест църковни комплекса, като към някои от тях има и прилежащ некропол. Намират се в местностите Св. Георги, Св. Троица, Св. Никола, Св. Илия, Бялата черква (обр. 3) и в подножието на Новомахлянско кале.

В м. Каушка над с. Фотиново в горист район бяха открити запазени части от стар път, застлан с големи и добре оформени каменни плочи. Той се намира на 1500 м източно от вече регистрирания път с АИС АКБ № 2000324.

В м. Калдърмите, северозападно от Батак, също се откриха участъци от път, застлан с каменни плочи.

В с. Фотиново и в околностите му има запазени пет каменни моста, които са изградени от добре оформени камъни под формата на арка, но за датировка им е трудно да се даде окончателно мнение.

В м. Ташкина кашла по пътя между м. Баташко кале и м. Калдърмите има каменен мост от една огромна плоча, а по пътя на няколко места се забелязват запазени участъци от стар път, застлан с добре оформени каменни плочи.

В м. Паунова кашла се откри водопровод, от който се вижда само една керамична тръба. Преди три години са били запазени 6 – 7 тръби, но вече са изчезнали, не се откриха и фрагменти.

В м. Баташко кале, намираща се северозападно от гр. Батак, успяхме да документираме неизвестно досега укрепление.

Всички обекти, посетени при издирването, са засегнати от иманярска дейност. По данните на нашите водачи има още много археологически обекти на територията на община Батак и се надяваме археологическото издирване да продължи и в бъдеще. За всички обекти са изготвени регистрационни карти в АИС АКБ.

FIELD SURVEY IN BATAK MUNICIPALITY

Vladimir Baryakov, Svetla Baryakova

Summary

The archaeological field survey in the land of Batak municipality was conducted during the period of 6–25.11.2019. It was conducted by a team composed of: Vladimir Baryakov – scientific supervisor, Svetla Baryakova – deputy supervisor and members: Antonia Yordanova and Daniel Pantov. The purpose of the survey was to discover, locate and document archaeological sites; the information about several sites, previously registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria", was also updated. Collected information is processed through GIS.

The research is entirely financed by the Historical Museum of Batak.

Because of the late time of the year in which the survey was conducted, characterised by intense rainfall and low temperatures, mostly accessible sites were visited and registered. The territory of Batak municipality is mostly covered by dense woodland, has rugged terrain and mountain roads that are not very suitable for vehicles at an elevation of more than 1100 m.

The methods of field surveying in mountainous terrain were followed, and mostly sites and areas of interest reported by local informants were visited (fig. 1).

As a result of the archaeological field survey the information about nine sites (already registered) was updated in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" (Nos 2000026, 2000029, 2000036, 2000037, 2000196, 2000197, 2000318, 2000319 and 2000321) and 25 new archaeological sites were located.

The exact coordinates of all of the sites were registered, a photo record with their current state was made and the sites were integrated in GIS.

The new archaeological sites include mounds, necropoleis, fortresses, Thracian rock sanctuaries, old roads and bridges, churches, monasteries and a water supply system (figs 2 and 3).

Vladimir Baryakov, Museum of History – Bansko, 3 Nikola Vaptsarov Str., 2770, Bansko, vlbaryakov@mail.bg
Svetla Baryakova, Museum of History – Bansko, 3 Nikola Vaptsarov Str., 2770, Bansko, mk_bansko@mail.bg

№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩЕ „КАМЪКА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧЕРНЬОВО, ОБЩ. ИХТИМАН, СОФИЙСКА ОБЛАСТ

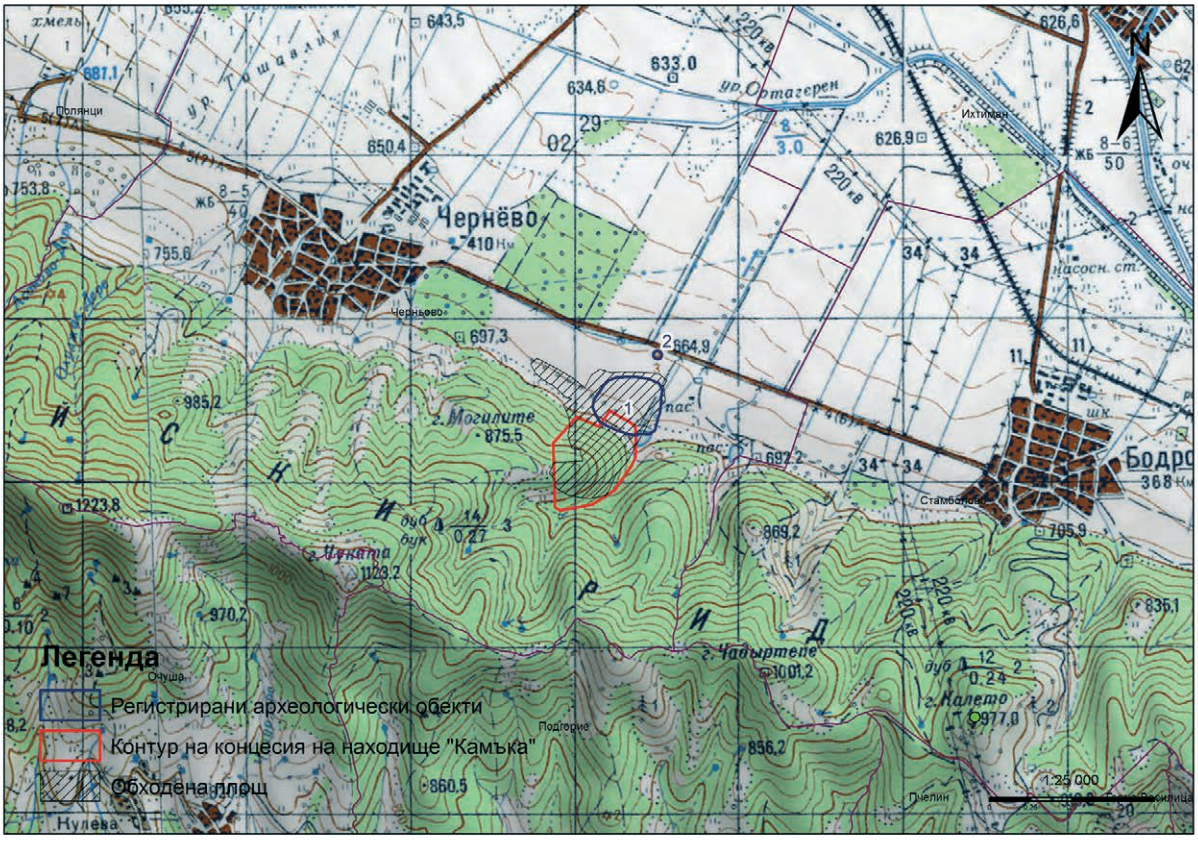
Пламен Георгиев, Кръстю Чукалев

Теренните издирвания се проведоха съгласно договор между НАИМ – БАН и фирма „Ягуар – 02“ ЕООД за четири календарни дни през май 2019 г. Извършени са на обща площ от 222,3 дка в границите на концесионната площ за добив на подземни богатства по чл. 2, ал. 1, т. 5 от Закона за подземните богатства. Находище „Камъка“ се намира в землището на с. Черньово, общ. Ихтиман, Софийска област и е предназначено за добив на строителни материали – гнайсгранити (обр. 1).

Концесионната площ е разположена на североизточния склон на Септемврийския рид (Карабаир, Черни рид), в южната част на Ихтиманска Средна гора. Централната зона на площта е на разстояние от ок. 2 км югоизточно (азимут 125°), от центъра на с. Черньово и има североизточно изложение към Ихтиманската котловина. В северна посока, обхваща подножието на хълма, което е заето от пасище. В границите ѝ е включена стара кариера за строителен камък, разположена в източния край на концесионната площ.

За територията на площта, югоизточно от с. Черньово, в литературата и в АИС АКБ няма данни за регистрирани археологически обекти.

Северните склонове на Септемврийския рид са много стръмни и към Ихтиманската котловина завършват с голям наносен шлейф, изграден от гнайси и гранодиорити. Склоновете са залесени с широколистни дървета и това наложи проучването на тези трудно достъпни терени да се

Обр. 1. Карта с местоположение и границите на находище „Камъка“ в с. Черньово, обходената площ и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map showing the location of the “Kamaka” extraction area, Cherniovo village, covered area and registered sites

извърши по трансекти, маркирани с GPS трак (ивици, в които е възможно наблюдение от малка група, движеща се в колона). В резултат от извършените предварителни археологически проучвания е локализиран един археологически обект, който частично попада в концесионната площ (обр. 1). За опазването му е препоръчана следната мярка: експлоатацията на площта по никакъв начин да не засяга територията на обекта и тя да бъде изключена от границите на концесията. В случай, че се предвижда извършването на експлоатационна дейност, да бъде проведено предварително археологическо проучване.

Обектът (АКБ № 10007144) се намира в м. Юртищата, сред пасище и обработваеми земеделски площи, заобиколени от напоителни канали. Южната му част попада в североизточния край на концесията за добив на строителни материали, където е предвидена промишлена площадка. Намира се на 2 км югоизточно (азимут 116º) от центъра на селото. Площта му е 112,5 дка, от тях ок. 10,4 дка са в границите на концесията. Откритите археологически материали са фрагменти от битова керамика, изработена на ръка и грънчарско колело; фрагментирана строителна керамика и късове мазилки със следи от плет и дъски. Археологическите материали имат средна до висока концентрация, в границите на дисперсията им. Откриват се сравнително равномерно по цялата площ на обекта. В централната му част се наблюдават няколко издигнати части на терена, с по-висока концентрация на археологически материали. Вероятно на тези места са били разположени постройки. Всички открити фрагменти от битова керамика, изработена на грънчарско колело, имат сивокафява огладена повърхност. Тези, които са изработени на ръка, са с черна излъскана или тъмносиво-кафява огладена повърхност. В профила на един от отводнителните канали, прокопан в чашата на микроязовира, и пресичащ дигата в северозападната му част, е регистриран културен пласт с дебелина 0,60 м. Извършена е фотодокументация на участък с линейна дължина от ок. 2 м и посока И – З. От него произхождат голямо количество фрагменти от битови съдове и хранилища, изработени на грънчарско колело; устие на питос; фрагмент от подница; глинена тежест за вертикален тъкачен стан и др. (обр. 2). Няколко от керамичните фрагменти са с украса от врязани вълнообразни линии. Открити са и фрагменти от съдове, изработени на ръка, с тъмносива до черна излъскана повърхност. Един от тях е част от устие на паница с канелирана украса. Според откритите археологически материали обектът може да се определи като селище, а обитаването му е през периодите желязна епоха, Късна античност и Средновековие.

Обр. 2. Керамична тежест за вертикален тъкачен стан

Fig. 2. Ceramic loom weight

Обр. 3. Могилен насип в м. Юртищата, с. Черньово

Fig. 3. Burial mound in Yurtishtata locality, Cherniovo village

Извън границите на концесията за добив на строителни мате-

риали, непосредствено до пътя между селата Черньово и Стамболово, е регистриран могилен насип (АИС АКБ № 10007150) (обр. 3). Той се намира в м. Юртищата, на 2,05 км югоизточно (азимут 106°) от центъра на с. Черньово, в центъра на голям земеделски блок. Насипът частично е унищожен от иманярски ями, както и от ежегодната селскостопанска обработка. Има размери: диаметър 35 м (И – З) х 30 м (С – Ю) и запазена височина ок. 1,5 м. По повърхността му не са открити археологически материали.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF "KAMAKA" EXTRACTION AREA IN CHERNIOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, SOFIA DISTRICT

Plamen Georgiev, Krastyu Chukalev

Summary

The field survey was conducted in May 2019 in accordance with a contract between NAIM–BAS and "Jaguar–02" Ltd Company. An area of 22.23 ha was covered. It is situated on the territory of "Kamaka" extraction area in Cherniovo village in the concession area for extraction of underground natural resources in accordance with Article 2, paragraph 1, point 5 of the Law on Underground Natural Resources – building materials – granite gneiss (fig. 1).

As a result of the field survey one archaeological site was localized, which partially coincides with the concession area for extraction of underground natural resources "Kamaka" (fig. 1). Its southern part is situated on a territory at the northeast end of the concession area, on a spot intended for an industrial ground. Its area is 11.25 ha, 1.04 ha of which are in the concession area. According to the archaeological materials (fig. 2), the site can be defined as a settlement and can be dated to three periods – the Iron Age, Late Antiquity and the Middle Ages.

Outside the concession area for extraction of building materials, right by the road between Cherniovo and Stambolovo villages, in Yurtishtata locality, 2.05 km southeast of Cherniovo village, a mound is registered in a large agricultural plot (fig. 3).

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg

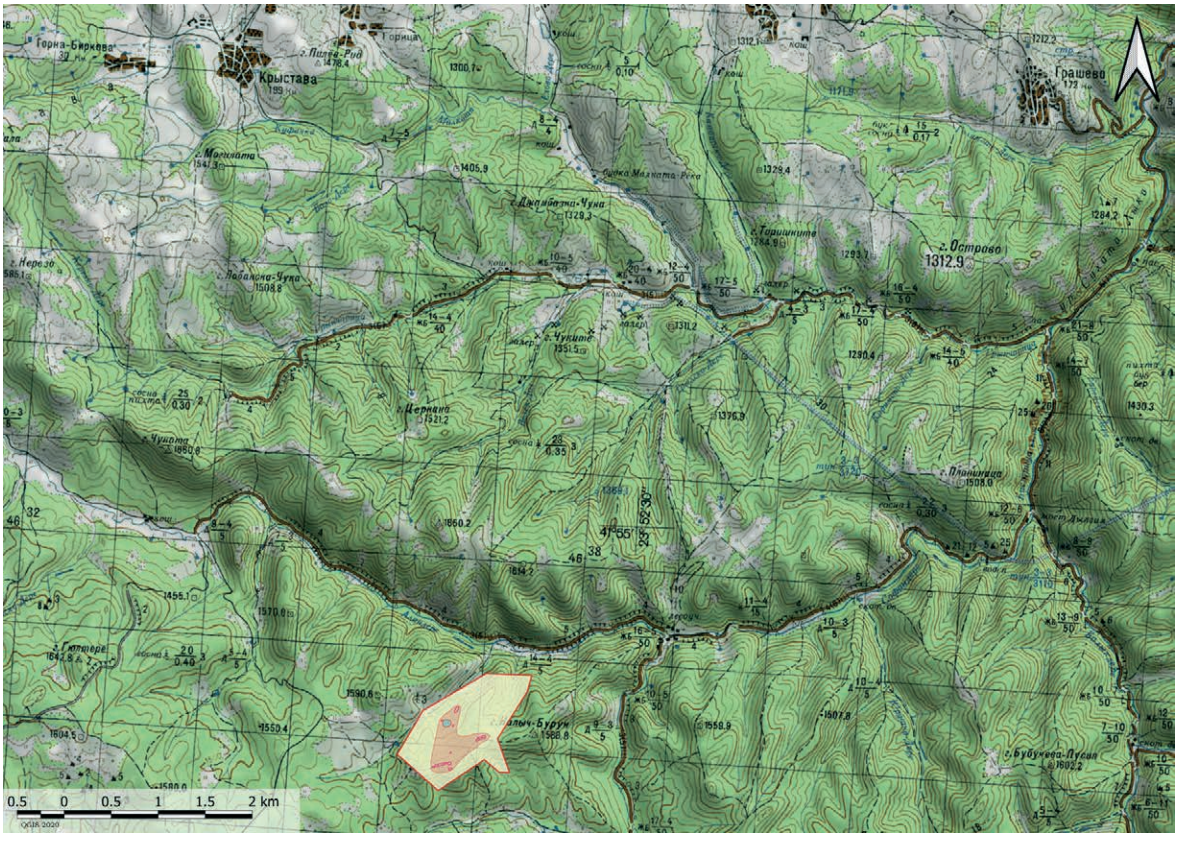

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „ЗЛАТАРИЦА", ЗЕМЛИЩЕ НА С. КРЪСТАВА, ОБЩ. ВЕЛИНГРАД, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

Пламен Георгиев, Димитър Байраков, Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Петър Минков, Иван Иванов

Теренните издирвания се извършиха в края на май и началото на юни 2019 г. на основание договор между фирма „Евромакс Сървисис" ЕООД и НАИМ – БАН за спасителни археологически проучвания.

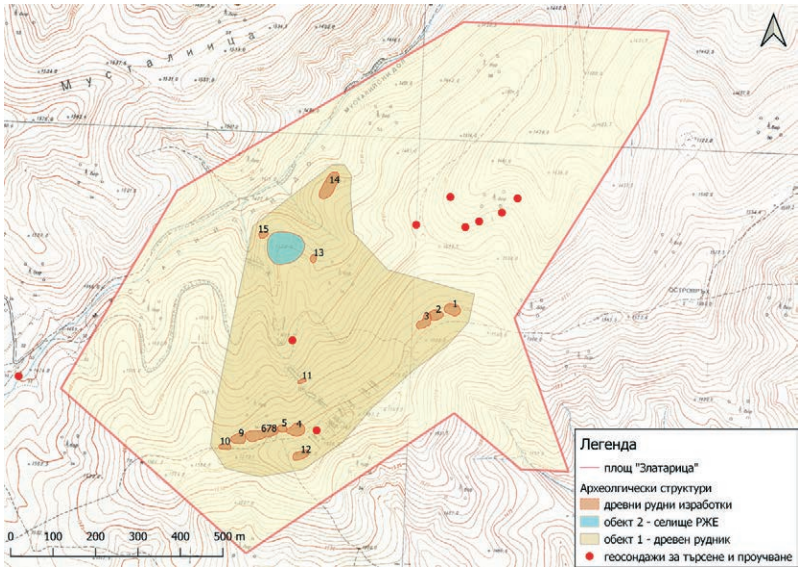
Концесионната площ „Златарица" е разположена в западната част на родопския масив. Заема югозападната билна част на планинския рид Калъч борун и неговото северозападно подножие. В западна и северозападна посока границата на площта минава по дерето на малка рекичка в м. Мусталийски дол, а в източна и югоизточна посока – в подножието на рида. Отстои на 7,5 км югоизточно (азимут 160°) от центъра на с. Кръстава (обр. 1). Релефът е силно пресечен – със стръмни склонове и дълбоки дерета. Растителната покривка се състои преобладаващо от иглолистни и ниски храстови видове. Размерът на площ „Златарица" е 998,2 дка по граници, определени с приложени координати и картен материал. Теренната работа се извърши според методиката за спасителните терени проучвания, като се приложи принципът на тотални обхождания. В процеса на издирването, задължител-

Обр. 1. Местоположение на концесионна площ „Златарица“ в землището на с. Кръстава, общ. Велинград

Fig. 1. Location of Zlataritsa concession area in the territory of Krastava village, Velingrad municipality

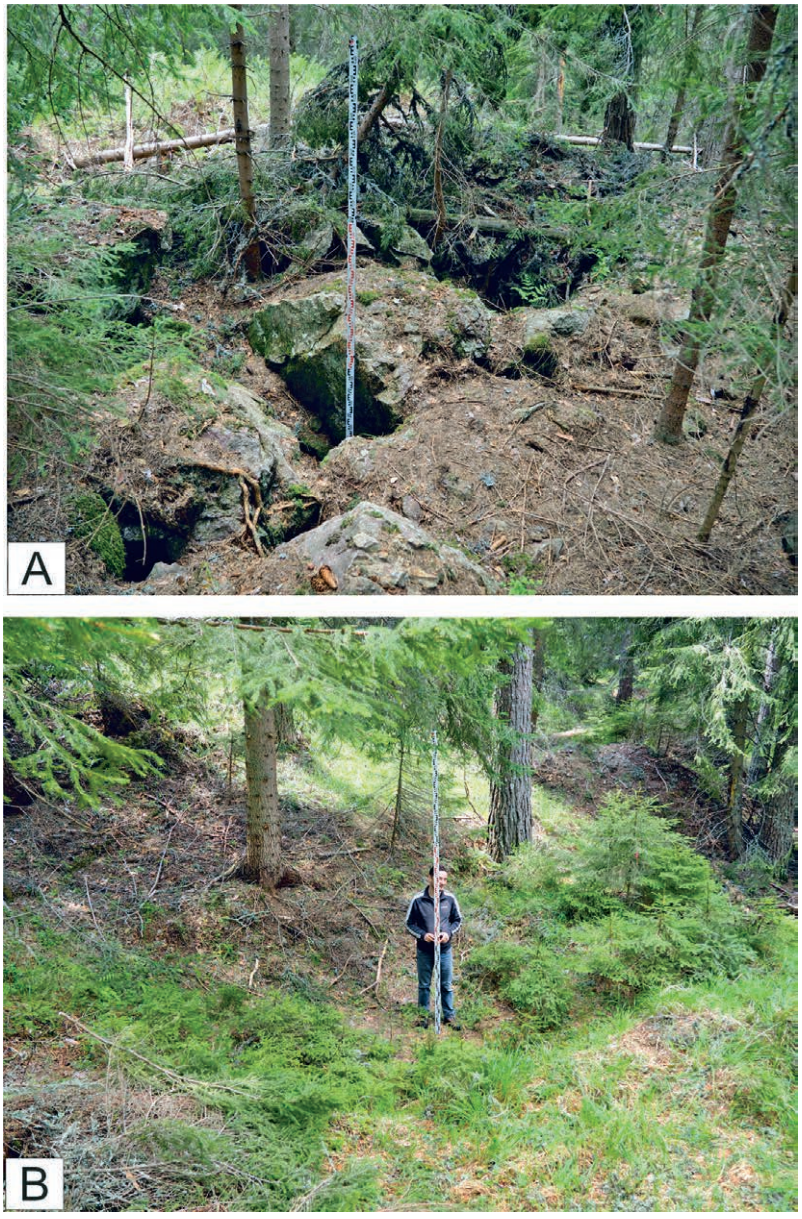
но се регистрираха и документираха всички археологически обекти, структури и следи от минала човешка дейност, независимо от техния характер и хронологически период. Резултатите от обхожданията се обработваха и въвеждаха в обща геобаза данни. В резултат на извършеното проучване в подадените от възложителя граници на площта за търсене и проучване на метални полезни изкопаеми са регистрирани два археологически обекта (обр. 2).

Обр. 2. Регистрирани археологически обекти в концесионна площ „Златарица“

Fig. 2. Registered archaeological sites in the Zlataritsa concession area

Първият обект е определен като древен рудник и попада в югоизточната част на площта, заявена от фирмата инвеститор. Намира се на 7,5 км югоизточно (азимут 160°) от центъра на с. Кръстава. Обектът е разположен във високите билни части на планинския рид Калъч борун и частично по северозападния му склон, по протежението на рудна зона с преобладаваща пиритна минерализация. На терена, в границите на площта за търсене и проучване, са регистрирани следи от 13 стари рудни изработки. Структурите представляват негативни форми с издължена овална форма (обр. 3). Тяхната ориентация е СИ – ЮЗ и съвпада с посоката на рудната зона. Дължината по дългата им ос варира между 25 м и 75 м, максималната им ширина достига до 30 м, а дълбочината им до 4 – 5 м. При всички

Обр. 3. Следи от древен рудодобив. А – вероятно срутен свод на подземна галерия; В – следи от рудодобив по открит способ (рупи)

Fig. 3. Traces of ancient mining activity. A – probably a collapsed vault of an underground gallery; B – traces of open cast mining (rupi)

структури се наблюдават локални вдълбавания. Те са резултат от изчерпването на рудните жили в дълбочина. Образувалите се отвали от отпадъчна скална маса започват от бордовете на изработките и се развиват в С – СИ посока по стръмния склон на рида. Обрушванията на големи скални късове, с ясно изразени хидротермални изменения и образувалите се кухини при изработки № 1, 2 и 3 свидетелстват за прилагането на закрит способ при експлоатацията на рудните залежи в миналото и наличието на подземни галерии, вероятно с неголяма дълбочина. За останалите може да се предполага използването на открит способ и изчерпване само на повърхностните рудопроявления. Археологически материали в и около старите рудни изработки не са разкрити. Това може да се обясни с неблагоприятните условия за наблюдение и напредналата вегетация на растителната покривка.

Вторият обект е разположен на северозападния склон на рида Калъч борун на н. в. 1473 м. Намира се на 7,56 км югоизточно (азимут 161°) от центъра на с. Кръстава. Заема полегат северозападен склон в централната част на площ „Златарица“. В участък, определен за сечище от горското стопанство, се откриха фрагменти от керамични съдове изработени на ръка. Те имат сиво-черна и сиво-кафява огладена повърхност. Един фрагмент е с релефна лента с коси насечки, а едно устие на съд (от малко хранилище?) има равно отрязан устиен ръб и украса от релефна лента с ямички. Според откритите характерни керамични фрагменти този обект вероятно представлява селище, обитавано през ранната желязна епоха. Разположено е на сравнително заравнена част от склона, в близост до реката в м. Мусталийски дол. В радиус 100 м са разположени три древни рудни изработки. Подобно на повечето селищни структури от ранната желязна епоха и тук културният пласт вероятно е тънък, като частично е нарушен от прокарването на горски път. Поради отсъствието на археологически материали в рудните изработки за момента не може да се каже със сигурност доколко съществуването на двата регистрирани обекта е синхронно. Функционалното им обвързване също би било в известна степен спекулативно, но не и невъзможно.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF "ZLATARITSA" CONCESSION AREA, IN THE LAND OF KRASTAVA VILLAGE, VELINGRAD MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Plamen Georgiev, Dimitar Bayrakov, Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Petar Minkov, Ivan Ivanov

Summary

Concession area "Zlataritsa" is located in the western part of the Rhodope Mountain (fig. 1). It occupies the southwestern ridge of the elongated height of Kalach Borun and its northwestern foothills. As a result of the survey, two archaeological sites were registered within the area of interest (fig. 2).

The first site was defined as an ancient mine. It is located in the southeastern part of the area intended for prospecting and exploration of minerals by the investor. Traces of 13 old developments were registered. The structures are negative forms with elongated oval shape (fig. 3). Their orientation is along the northeast – southwest axis and coincides with the direction of the ore zone. The length along their long axes varies between 25 m and 75 m, their maximum width reaches 30 m and their depth is up to 4–5 m. The collapses of large rock fragments with pronounced hydrothermal changes and the formed cavities in the sites Nos 1, 2 and 3 testify to the use of underground exploitation of ore deposits in the past and the presence of underground galleries, probably not of great depth. For the rest of them the use of open-cast mining can be assumed, which suggests only the depletion of surface ore deposits. Archaeological materials have not been discovered in and around the old ore mining places.

The second site is located on the northwest slope of Kalach Borun ridge, at an altitude of 1473 m. Fragments of handmade pottery were discovered in the area designated for clearing by the forestry. They have greyish-black and greyish-brown smooth surfaces. One fragment has a relief band with oblique incised lines, while one mouth of a vessel (small storage vessel?) has an evenly cut rim edge, decorated with a relief band with holes. The distinctive pottery fragments suggest human presence at Kalach Borun hill back in the Early Iron Age.

Whether the existence of the two registered sites on Kalach Borun height is synchronous cannot be affirmed at this stage of the research, due to the absence of dating archaeological materials from the structures. Associating them in terms of their functions would also be somewhat speculative, but not impossible.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Dimitar Bayrakov, Museum of History – Velingrad, 4 Vlado Chernozemski Str., 4600 Velingrad, dimitarbayrakov@gmail.com
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg
Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, jivko_uzunov@abv.bg
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, petraki_orlovski@abv.bg
Ivan Ivanov, iv1960@abv.bg

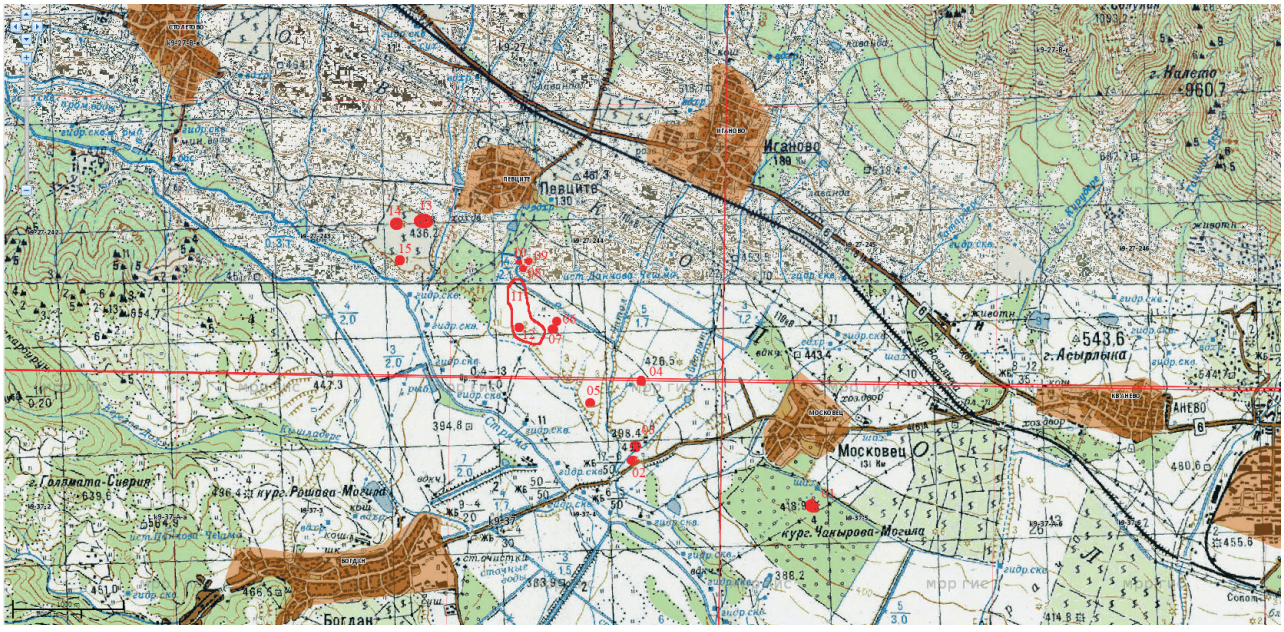
№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАН, ПЕВЦИТЕ И МОСКОВЕЦ, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов, Иван Иванов

Теренните издирвания са проведени през март 2019 г. Основна тяхна цел е изследването на територия в района на раннобронзовото селище в землището на с. Богдан.

При издирванията са регистрирани 14 могилни насипа, повечето от които без ясна датировка (обр. 1). Част от тях са в землището на с. Московец, а други попадат в това на с. Певците. По-голямата част се намират в обработваеми земеделски земи. Три от могилите са обрасли с храстова растителност, което ограничи видимостта на терен.

Насипите имат различни размери – диаметър до 35 м и височина до 4,50 м. Малка част могат да се датират в късната желязна епоха – обекти 8, 9 и 10, в чиито насипи са открити керамични фрагменти. Почти няма могилни насипи, незасегнати от иманярска дейност, а някои от тях са наполовина унищожени с едрогабаритна техника.

Обр. 1. Карта на новорегистрираните обекти

Fig. 1. Map of the new sites

В землището на с. Певците е регистриран обект от Античността. Той заема площ с дължина около 470 м и максимална ширина от 290 м или около 100 дка. Обектът е известен в научната литература от публикациите на Д. Цончев и е свързан с преминаващия там римски път (Tsontchev 1959, 166 – 168). На терен се откриват отделни фрагменти римска керамика, както и струпвания от едри камъни, вероятно останки от жилищни структури.

Литература

Tsontchev 1959: D. Tsontchev. La voie romaine Philippopolis – Sub Radice. – Latomus, 18, 1, 1959, 154 – 170.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF BOGDAN, PEVTSITE AND MOSKOVETS VILLAGES, KARLOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Ivan Ivanov

Summary

The field survey was conducted in March 2019. The main objective was to gather information about the region around the EIA settlement which is situated in the land of Bogdan village. Fourteen burial mounds and one settlement were registered (fig. 1). Some of them are in the land of Moskovets village and the rest – in the land of Pevtsite village. The burial mounds have different dimensions. Their diameter varies up to 35 m, and their height – up to 4.50 m. Some of them could be dated back to LIA because pottery fragments were found in looters' trenches. The settlement has an area of around 10 ha. It was published in 1959, and it is related to a Roman road passing nearby. Fragments of Roman pottery were found on the surface with stone piles which were interpreted as remains of dwellings.

Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, Museum of History – Klisura, 20 April Sq., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com

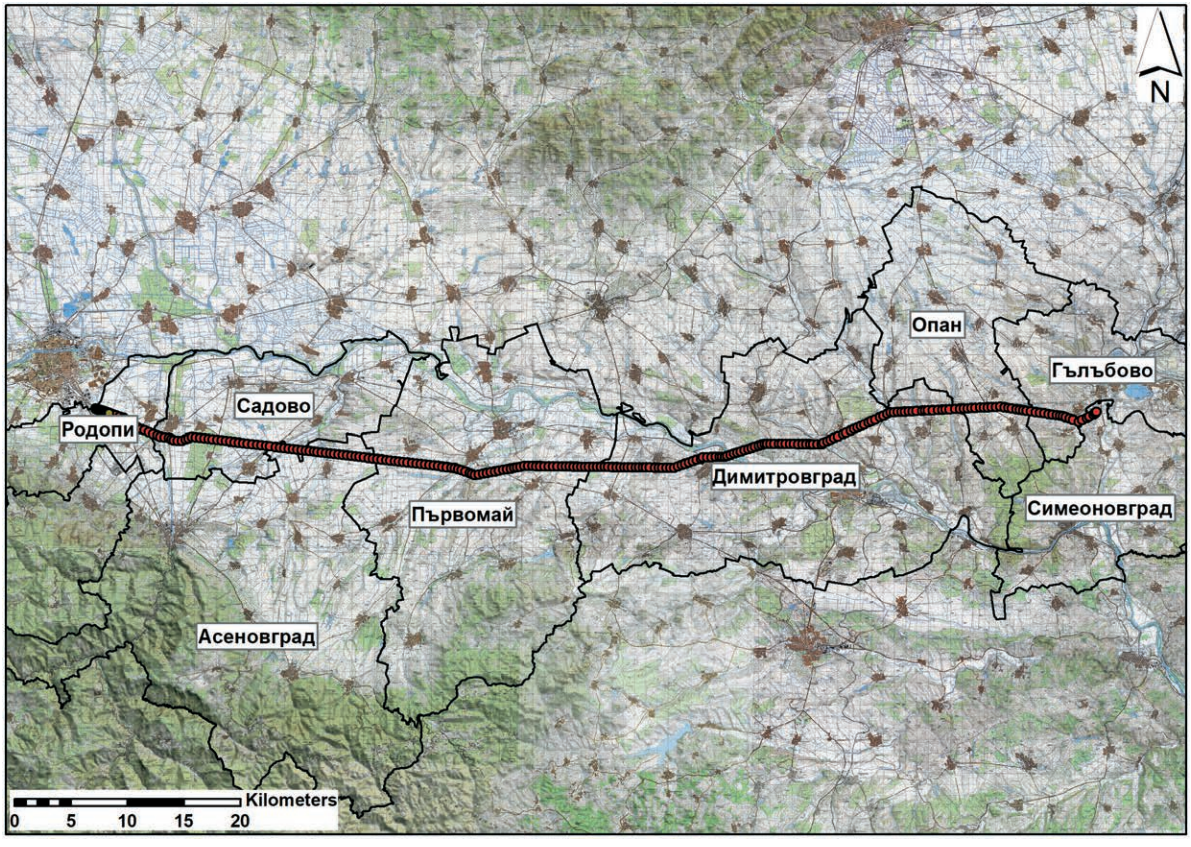
№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ДАЛЕКОПРОВОД ОТ ПЛОВДИВ ДО ГЪЛЪБОВО

Елена Божинова, София Христева

Проучването е възложено от „Електроенергиен системен оператор“ ЕАД във връзка с инвестиционен проект „Нова ВЛ 400 kV от п/ст „Пловдив“ до п/ст „Марица – изток“ (обр. 1). В него участваха доц. д-р К. Станев, Р. Златев и М. Драганова. Методиката на проучване включва следване на зададеното трасе от GPS, като членовете на екипа (четири души) са подредени в редица, на отстояние между 10 и 40 м един от друг. Така се покрива полоса с ширина между 50 и 160 м. Използвани са топографски карти, сателитни снимки и GPS устройства.

Трасето е с дължина 92 км и преминава през землищата на 28 населени места: с. Брестник (1 селище), с. Крумово (1 селище) и с. Ягодово, общ. Родопи; с. Катуница, с. Караджово (2 селища), с. Болярци (1 селище и 1 надгробна могила) и с. Богданица (1 селище), общ. Садово; с. Избеглии и с. Конуш (3 селища и 3 надгробни могили), общ. Асеновград; с. Татарево (1 селище), гр. Първомай (2 селища и 1 надгробна могила), с. Бяла река и с. Караджалово, общ. Първомай, обл. Пловдив; с. Вървица (1 надгробна могила), с. Скобелево, с. Сталево (3 селища), с. Ябълково (1 селище), гр. Димитровград (2 селища и 1 надгробна могила), с. Бряст (1 селище), с. Радиево, с. Голямо Асеново (1 селище) и с. Малко Асеново (1 селища и 2 надгробни могили), общ. Димитровград; с. Пясъчево (1 надгробна могила), общ. Симеоновград, с. Бащино, с. Столетово и с. Васил Левски, общ. Опан и с. Мусачево и гр. Гълъбово (3 селища), общ. Гълъбово, обл. Стара Загора.

Общият брой на откритите обекти е 35, като за 32 от тях са изготвени нови регистрационни

Обр. 1. Карта на общините, през които преминава проектът на трасе „Нова ВЛ 400 kV от п/ст „Пловдив“ до п/ст „Марица-изток“

Fig. 1. Map with municipalities of a planned construction of a new transmission line route

Обр. 2. Сателитна снимка с границите на обекти АКБ № 10006784 (5) и 10006787 (6)

Fig. 2. Satellite imagery with the borders of the sites AKB No 10006784 (5) and 10006787 (6)

Обр. 3. Сателитна снимка с границите на обекти АКБ № 10006794 (15), 10006901 (16) и 10006795 (17)

Fig. 3. Satellite imagery with the borders of the sites AKB No 10006794 (15), 10006901 (16) and 10006795 (17)

карти в АКБ.[1] Регистрираните селищни обекти са общо 21. От тях девет са определени като многослойни, тъй като се откриват фрагменти от поне два периода.

Обитаване от неолита и халколита е регистрирано в четири селищни обекта. Във всички тях са открити артефакти и от по-късни периоди. При с. Богданица, м. Капаклията, върху ниските тераси на десния бряг на р. Сушица се регистрира обект с площ около 140 дка (АКБ № 10006788). Картирането на материалите показва хоризонтална стратиграфия: върху голяма площ в горната част на надзаливна тераса се откриват керамични фрагменти от ранния халколит (култура Марица) и Късната античност, а в най-ниската част е концентрирана керамика от КБЕ или РЖЕ и КЖЕ (V – III в. пр. Хр.).

Многослоен обект е регистриран Ю от кв. Дебър, гр. Първомай (АКБ № 10006794) (обр. 2.15). Разполага се върху склоновия ръб на първата надзаливна тераса на левия бряг на р. Мечка. Площта му е около 22 дка. Откриват се материали от късния неолит (обр. 5.3 – 6), ранния халколит (обр. 5.1 – 2), КЖЕ и вероятно РЖЕ.

Селищният обект при с. Сталево, м. Мутафовите герени (АКБ № 10006798) се разполага върху първа надзаливна тераса на десния бряг на р. Каялийка, непосредствено след вливането на Чешме дере в нея. Тук личи позитивна овална форма на релефа, с размери 50 х 70 м и височина 2 – 3 м. Върху и около нея, на площ от около 12 дка, се открива керамика от ранния неолит, КЖЕ и вероятно РБЕ. Не е ясно дали тази форма е естествена или представлява ниска селищна могила.

Върху левия бряг на р. Марица при с. Ябълково, в м. Върбалака, на ръба на първа надзаливна тераса се регистрира обект с АКБ № 10006800. Материали във висока концентрация се откриват върху площ от около 25 дка. Те датират в ранния халколит (култура Марица), КЖЕ, Късната античност (IV в.) и Средновековието (XII – началото на XIII в.). Обектът е на около 2,2 км С от обект „Ябълково“, където периодите на обитаване са близки до тези на новорегистрираното селище (Roodenberg, Leshtakov, Petrova 2014).

Материали от бронзовата епоха са открити при селищния обект, разположен в землището на

[1] По-малките и тънкослойни обекти и тези от османския период не са представени тук.

с. Брестник, в ЮИ периферия на гр. Пловдив (АКБ № 10006780). Селището заема площ от над 1200 дка. Откриват се керамични фрагменти от РБЕ, КЖЕ, Късна античност и Средновековие (XII в.). Три обекта с близка хронология, регистрирани през 2017 г. се разполагат в неговата периферия: АКБ № 10005023 – Античност и желязна епоха, АКБ № 10005024 – РЖЕ и АКБ № 10005025 – КЖЕ и вероятно се касае за един многопластов обект (Чолаков, Христева 2018, 646).

Обр. 4. Обект АКБ № 10006799 (20), поглед от запад

Fig. 4. Site AKB No 10006799 (20), view from west

Обектът в м. Гьолтарла, с. Болярци (АКБ № 10006784) е разположен върху надзаливна тераса на левия бряг на р. Черкезица. Върху площ от около 90 дка се откриват фрагменти битова керамика и керемиди от римския период (обр. 5.9), а в С част на обекта – фрагменти битова керамика от ЖЕ (обр. 5.7 – 8). В ЮЗ част на обекта личи голямо петно с размери 70 м х 110 м с много висока концентрация на фрагменти и ломени камъни, в С посока има второ с диаметър около 20 м. До И граница на обекта има могила с височина около 1,50 м, като по повърхността ѝ почти липсва керамика (АКБ № 10006787). Още пет могили са отбелязани върху топографските карти в ЮЗ посока и вероятно могилата е част от некропол. На сателитната снимка на терена се вижда старо русло на река, което съвпада със СЗ граница на селището (обр. 3).

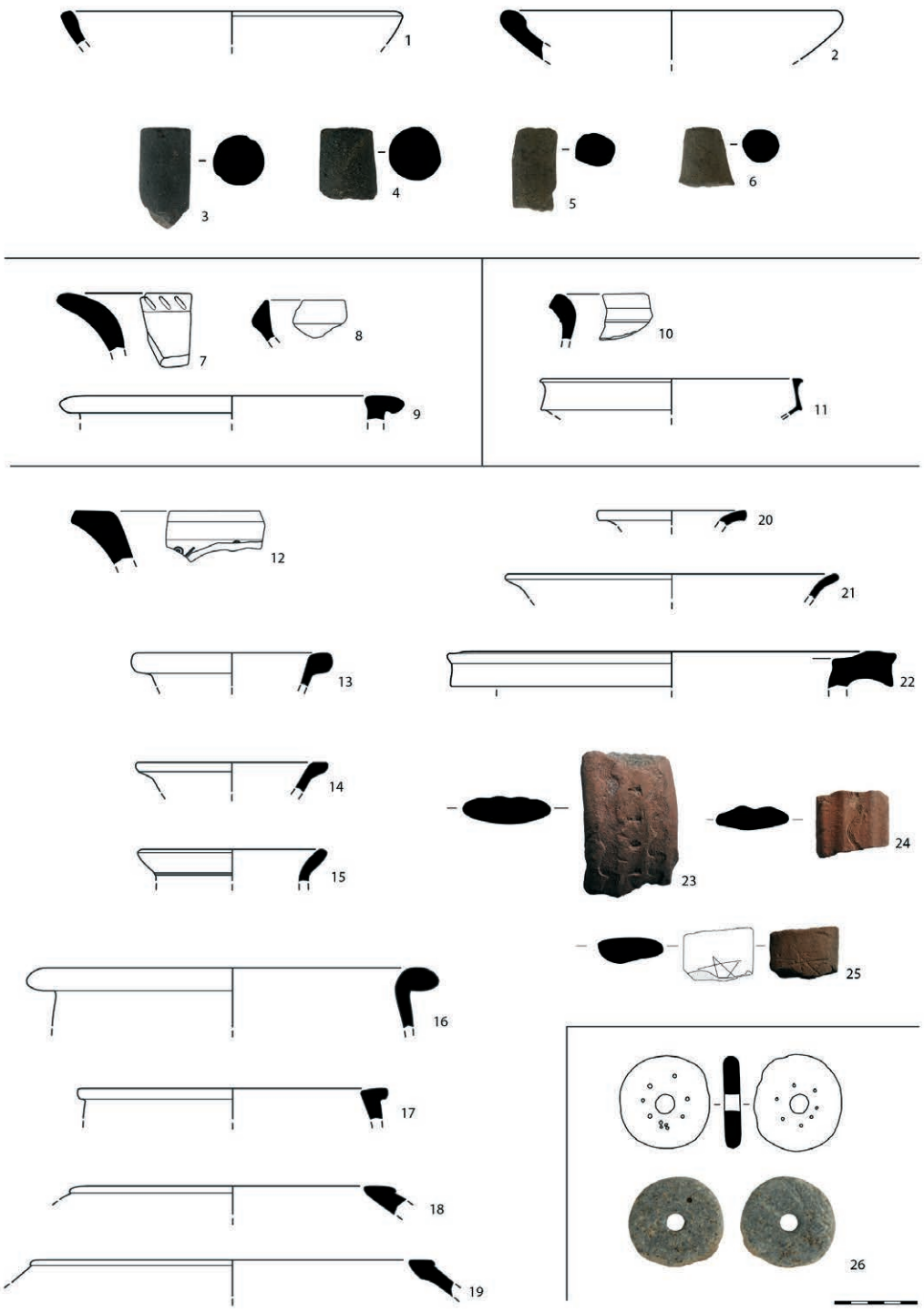
При с. Сталево, трасето преминава през Ю подножие на възвишението Хисара, върху което е разположена антична и средновековна крепост (АКБ № 10002915) (Аладжов 1997, 249 – 251). В Ю подножие е локализирано светилище на Аполон и Херос (АКБ № 10002916) (Аладжов 1997, 249). При настоящото проучване тук е регистриран нов обект (АКБ № 10006799) върху площ от около 500 дка (обр. 4), с обитаване през РЖЕ (обр. 5.12), римски и късноантичен период (обр. 5.13 – 19), Средновековието – XII в. (обр. 5.20 – 25), и османския период. По повърхността се открива битова керамика от тези периоди, фрагменти от антични керемиди, чукалки, крици, кремъчни пластини и люспи, както и фрагмент от дръжка на средновековен керамичен съд с графит. Обектът следва да се разглежда като част от един комплекс заедно с крепостта върху възвишението.[1]

Освен при споменатите многослойни обекти, средновековна керамика се открива на още два селищни обекта, като и при двата се регистрира обитаване и през Античността. Те са при с. Крумово (АКБ № 10006781) и с. Сталево (АКБ № 10006903). Артефакти от обекта, разположен в м. Турското гробе при с. Крумово, датират от Късната античност, Средновековието (втората половина на XII – началото на XIII в.) и османския период. Тук, освен фрагменти битова и строителна керамика, са открити и каменен прешлен за вретено, украсен от двете си страни с окръжност от вдълбани точки (обр. 5.26) и фрагмент от стъклена гривна от османския период.

От всички 12 еднослойни селищни обекти три се датират в желязната епоха: при с. Конуш – Ранен елинизъм (АКБ № 10006789); при гр. Първомай (АКБ № 10006901) и при гр. Гълъбово (АКБ № 10006914), а останалите девет в периода на Античността. Обектът при гр. Гълъбово е разположен в м. Дайлиявия алчак, върху билната част на нисък хълм. Върху площ с размери 90 х 230 м се откриват фрагменти от битова керамика от РЖЕ и мазилки. Селищният обект при гр. Първомай е разположен на първата надзаливна тераса на десния бряг на р. Мечка, в С подножието на изявен рид с ориентация Ю – С (обр. 2.16). Върху терена личат петна с концентрация на камъни, които е възможно да маркират жилищни структури. Откриват се фрагменти битова керамика от късния елинистически период (обр. 5.10 – 11) и керемиди. На топографските карти върху билото, северните склонови тераси и в подножието на рида са отбелязани общо шест могили с височина между 4 и 6 м. Едната от могилите – Тютьова могила (АКБ № 10006795), попада в трасето на обхода (обр. 2.17). Тя е със землен насип и има височина 4 м.

От еднослойните селищни обекти, датирани в периода на Античността, три са датирани в къснориманския период. Те са при с. Караджово (АКБ № 10006782 и 10006783) и при с. Конуш (АКБ № 10006790). Два са от периода на Късната античност – при с. Малко Асеново (АКБ №

[1] Локализацията на античното светилище е в И част на новорегистрирания обект. Откритите материали по повърхността не показват зониране на находките по хронология.

Обр. 5. Керамични фрагменти, открити при обекти: АКБ № 10006794, гр. Първомай (1 – 6); АКБ № 10006784 с. Болярци (7 – 9); АКБ № 10006799, с. Сталево (12 – 25) и каменен прешлен за вретено от обект АКБ № 10006781, с. Крумово (26). Съдовете, изработени на ръка са представени с ляв профил, а тези, изработени на грънчарско колело – с десен профил

Fig. 5. Pottery fragments found on sites: AKB No 10006794, the Parvomai town (1 – 6); AKB No 10006784, Boliartzi village (7 – 9); AKB No 10006799, Stalevo village (12 – 25) and a stone spindle whorl from the site AKB No 10006781, Krumovo village (26). The handmade pottery fragments are presented with a left section and the wheelmade pottery fragments – with a right section

10006916) и при гр. Гълъбово (АКБ № 10006912). Двата обекта при с. Караджово, м. Герена са разположени на разстояние около 150 м един от друг. И при двата обекта личат петна с диаметър около 20 м с концентрация на речни камъни и фрагменти керемиди и битова керамика, вкл. питоси. Близките им характеристики, хронология и разположение предполагат, че са част от един комплекс. Възможно е да се касае за отделни махали на едно и също селище или изместване на селището.

Освен при споменатите обекти при с. Конуш (АКБ № 10006784) и при гр. Първомай (АКБ № 10006901), при още два еднослойни селищни обекта са регистрирани надгробни могили в близост. И двата датират в периода на Късната античност (IV в.). Две могили с височина съответно 1,50 м и 2 м (АКБ № 10006917, 10006918) са разположени на около 400 м ЮЗ от обекта при с. М. Асеново, м. Бистрето и м. Арпа дере (АКБ № 10006916). Три могили (АКБ № 10006791, 10006792 и 10006890), с височина съответно 1 м, 1,50 м и 3,50 м, са регистрирани И от обекта в м. Кайряка, при с. Конуш (АКБ № 10006790) на разстояние от 250 м до 850 м от него.

Общо 11 надгробни могили са регистрирани в АКБ при настоящото проучване. Освен споменатите, могили са локализирани при с. Върбица, м. Хай бюлюк (АКБ № 10006902); гр. Димитровград, м. Пеневски чуки (АКБ № 10006905); с. Бряст, м. Татар ели (АКБ № 10006905); и с. Пясъчево, м. Чанлъците (АКБ № 10006915).

В резултат на проучването е препоръчано поставянето на пет от планираните стълбове на далекопровода да бъде предшествано от спасителни археологически разкопки (обекти с АКБ № 10006788, 10006799 и 10006800), а при поставянето други 28 стълба да се осъществи археологическо наблюдение.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Чолаков, Христева 2018: И. Д. Чолаков, С. Христева. Теренни издирвания по проект „Развитие на железопътен възел Пловдив". – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018 г., 644 – 647.

Roodenberg, Leshtakov, Petrova 2014: J. Roodenberg, K. Leshtakov, V. Petrova (eds). Yabalkovo, Vol. 1 (Maritsa Project, vol. 2). Sofia, 2014.

FIELD SURVEY ALONG A TRANSMISSION LINE FROM PLOVDIV TO GALABOVO

Elena Bozhinova, Sophia Hristeva

Summary

The field survey is conducted because of a planned construction of a new transmission line. The track is 92 km long and passes through the lands of 28 villages and towns (fig. 1). A total of 35 sites are registered; 31 new registration cards are introduced in the Archaeological Map of Bulgaria and one old card is updated. Among the surveyed sites, 21 are settlements, of which nine are inhabited during two or more periods (fig. 2 and 3). The registered burial mounds are 11 and seven of them are located next to settlement sites dated in the Hellenistic and/or the Roman period.

For three of the most significant sites it is recommended that the building of electric posts should be preceded by archaeological excavations. These are: the site at Bogdanitza village, Sadovo municipality and the ones at Stalevo and Yabalkovo villages, Dimitrovrad municipality, all situated at the low river terraces. The first one is a large settlement (14 ha) with artefacts from the Early Chalcolithic period, the Early Iron Age, the Early Hellenistic period and Late Antiquity. The site is located 2.3 km SW of another site – a tell, not excavated.

The site at Stalevo village is the lower settlement of an antique and medieval fortress located over the top of the Hissara hill (fig. 4). An ancient sanctuary dedicated to Apollo and Heros is located there. During the current survey, materials dated in the Early Iron Age (fig. 5.12), the Roman period, Late Antiquity (fig. 5.13-19), the medieval (12th c., fig. 5.20-25) and the Ottoman periods have been found over an area of 50.00 ha.

The site at Yabalkovo village contains artefacts from the Early Chalcolithic period, the Late Iron Age, Late Antiquity and the medieval period (12th c.). The site is located 2.2 km N of the Yabalkovo site where similar periods of habitation have been determined (Roodenberg, Leshtakov, Petrova 2014).

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Sophia Hristeva, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, sophiahristeva@gmail.com

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩИНА ДЕВИН

Христина Вълчанова

Теренните издирвания в землището на с. Осиково се проведоха в рамките на десет календарни дни през октомври – ноември 2019 г. Финансирането бе от община Девин и фирма „Евро Болкан“ ЕООД.

Село Осиково отстои на 40 км северно от гр. Девин. Землището му се намира върху западен склон от рида Чернатица, с н. в. от 860 до 2000 м. За първи път в района са извършени теренни издирвания през 2018 г. (Вълчанова 2019). Тогава е събрана информация за 40 археологически обекта, от които 25 са посетени и регистрирани. Една от задачите през тази година е проверката на останалите обекти и допълване на наличната информация. При теренните издирвания се регистрираха пет селищни структури, два могилни некропола, две единични могили, един християнски некропол, две култови сгради, два обекта, свързани с древен металодобив и десет рупи от открит рудодобив (обр. 1).

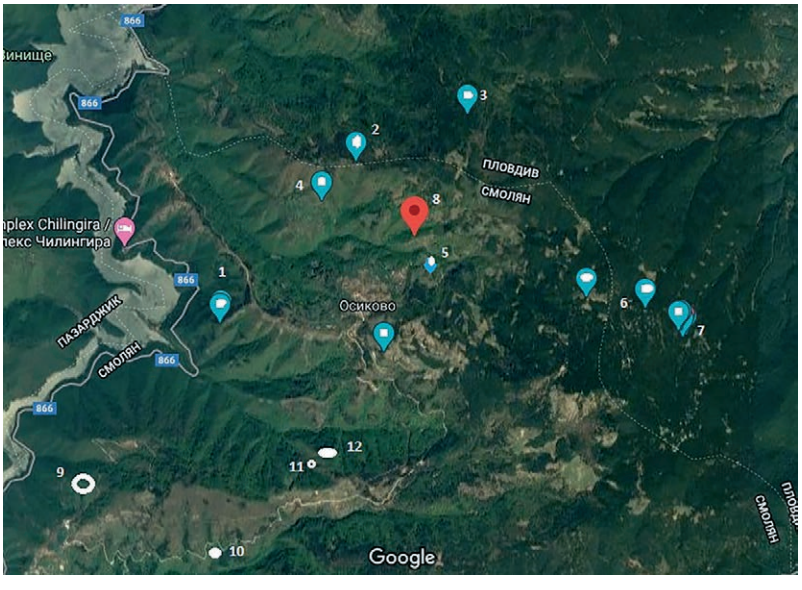
Обект 1. Селище в м. Трепавица. Теренът е обрасъл с гора и е с намалена видимост. На разстояние 150 м една от друга се намират основите на две сгради и част от ограден зид с дължина 100 м. Градежът е суха зидария от необработени камъни. Липсва керамичен материал. Наблюденията на терен, както и информацията от местни жители позволяват обектът да се определи като чифлик от османския период.

Обект 2. В м. Горна Блаца, върху било на рид, ограждащ селото от север, са регистрирани две могили. Те са на разстояние 20 м една от друга. Имат диаметри 8,5 м и 10 м и височини съответно 1 и 1,5 м. (обр. 2). В централните им части има иманярски изкопи, без датиращ материал в тях.

Обект 3. Селище в м. Ушите, на 8 км СИ от с. Осиково. Регистрирани са останки от сграда с размери 10 х 10 м и запазена височина на стените до 0,50 м. На мястото се откриха ковани железни пирони, железен нож и парчета от бял хоросан. В близост до сградата, по повърхността, има следи от други постройки. По информация от местни жители, тук са открити бронзови монети с „М“ на реверса, на император Анастасий (491 – 518).

Обект 4. Селище в м. Голямо Дъбово, на 4,5 км от с. Осиково. Намира се върху един от склоновете на рида, обграждащ селото от север. Допреди 40 години местността е обработвана и на дълбочина до 0,80 м са откривани римски монети и голямо количество шлака. На терен са регистрирани зидове на две сгради и кладенец. Поради силно обраслия терен не бе открит датиращ материал.

Обект 5. В м. Бушов дъб, на 2 км С от селото, са регистрирани основи на параклис. Постройката е разположена на малко плато и има размери 10 х 3,5 м. В ограденото пространство има стар изкоп. Вероятно параклисът е разрушен след помохамеданчването на местното население.

Обр. 1. Сателитна снимка на района с регистрираните обекти

Fig. 1. Satellite image of the registered sites

Обект 6. Селище в м. Цървула, на 12 км И от селото и на 0,5 км И от подножието на вр. Маркова чука. Теренът е изоставена нива, в която са регистрирани зидове от големи необработени камъни. В източния край на нивата личат основите на ограден зид с дължина 25 м. От западната му страна е локализиран участък от 15 кв. м с черна и мазна пръст и висока концентрация на шлака. По сведения на собствениците на имота, по време на оран е откривана фрагментирана керамика и шлака. На мястото е намерена и фибула с датировка от втория пе-

риод на ранната желязна епоха.

Обект 7. На около 0,7 км източно от м. Цървула, до Рибно дере, е локализиран участък с множество рупи от древно рударство. Поради гъстата гора и ниска видимост се документираха само 10 от тях. Размерите им са: ширина 6 – 10 м и дълбочина 1,5 – 3,5 м. По повърхността се забелязват различни по размер камъни, чиято повърхност и сърцевина е със зелен цвят, дължащ се на медните съединения. В района с рупите се откри и втори обект на древен металодобив. Намира се в м. Попови ниви, до дерето, което идва от м. Влашките мандри. Върху трасе на горски път, по протежение на 15 м, е засечена голяма концентрация от късове шлака с различни размери.

Обр. 2. Могила в м. Горна Блаца

Fig. 2. Mound in the area Gorna Blaca fields

Обект 8. В м. Малко Дъбово, на 3 км С от селото, е регистриран некропол от две могили. Могила № 1 е изградена от големи камъни, върху естествено възвишение. Размери: диаметър – 10 м (И – З) х 8 м (С – Ю), височина – 2 м. За този район това е сравнително голяма могила. Върху насипа ѝ има няколко плочести камъни, вследствие на иманярска интервенция. По информация тук са открити няколко фибули. Могила № 2 е на 150 м СИ от първата. Повърхността ѝ е обрасла с треви и храсти. Могилният насип е разрушен с тежка техника. Запазените размери на могилата са: диаметър – 12 м и височина – 1,5 м. В профила на иманярския изкоп са открити недиагностични фрагменти от съд, изработен на ръка.

Обект 9. Селищна структура в м. Селището. Намира се на склон, върху последната тераса над яз. Въча. Регистрирани са основи на сгради, намиращи се на разстояние една от друга. Зидовете са от реден камък, някои споени с глина, други без спойка. В източния край на местността се регистрират фрагменти от тегули и парчета шлака. При прокарване на път е разрушен подът на една от сградите. Той е от трамбована глина, а в ската на пътя е запазена част от подовото ниво. По информация на местни жители при обработка на земята тук са намерени голямо количество монети и върхове на копия. В кметството на с. Осиково се съхраняват три железни кирки и една ножица, открити в тази местност. Вероятната датировка на селището е Средновековие.

Обект 10. В м. Обамски ниви е регистрирана единична могила. Намира се в южния равен край на местността и е една от най-големите могили, открити досега. Размерите: диаметър – 17 м, височина – над 2 м. В центъра има иманярски изкоп с размери: 2 х 3 м, дълбочина – 1 м. В него са разкрити камъни с големи размери, като един от тях има следи от обработка.

Обект 11. Единична могила, намираща се северно от с. Петвар. Локализирана е върху малко възвишение с гледка към с. Осиково и яз. Въча. Могилата е напълно разрушена с тежка техника от иманяри. Запазената основа има диаметър от 8 м. Разхвърляните камъни са средни по размер, необработени. Керамика не бе открита.

Обект 12. Плосък некропол. Намира се на 0,2 км от обект 11. На площ над 1 дка, се забелязват очертания на гробове. На места пръстта липсва и се виждат плочестите камъни от огражданията им. Ориентацията на гробовете е И – З. Върху някои от тях, на мястото при главата и краката са поставени издялани камъни. Подобен некропол бе регистриран в м. Българско гробе, близо до с. Осиково. Вероятно се касае за християнски некропол, който е използван и след помохамеданчването, когато все още се спазват старите погребални практики, а новите не са възприети.

Резултатите от обходите допълниха картината на селищния живот, очертана от теренните издирвания през 2018 г. Потвърди се изводът за разпръснатия тип малки селища или махали, разположени около по-голям център. Това най-ясно се откроява за времето на късната желязна и римската епохи. Селищата винаги са разположени на места с южно изложение и защитени от ветрове. Основният фактор за развитата селищна мрежа тук е наличието на древен рудник и свързания с него рудодобив и металодобив.

Литература

Вълчанова 2019: Хр. Вълчанова. Теренни издирвания в общ. Девин. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019 г., 654 – 656.

FIELD SURVEY IN DEVIN MUNICIPALITY

Hristina Valchanova

Summary

The field survey took place in October–November 2019 in the territory around the Osikovo village, as a continuation of the 2018 field survey. The area is located on the western slope of Chernatitsa ridge, at an altitude between 860 and 2000 m. The newly registered sites are as follows: five settlement structures, two mound necropoleis, two single mounds, one Christian necropolis, two cult buildings, two sites of ancient ore mining and ten holes of open-cast mining (fig. 1 and 2). Chronologically, the discovered sites are dated within the period between the Iron Age and the Late Middle Ages. The registered sites on the land of Osikovo village outline a dynamic picture of settlement life and dense population from the Late Bronze Age to the Late Middle Ages. The discovered locations associated with ancient mining and metallurgy evidence that this is the main factor for the dynamics of the settlement development.

Hristina Valchanova, h.valchanova@gmail.com

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „НАДЕЖДА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. МАКЕДОНЦИ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ

Станислав Илиев, Полина Пиперкова

Теренните издирвания в територията на инвестиционно предложение – концесионна площ „Надежда“, се проведоха в периода 27.11. – 12.12.2019 г. в изпълнение на договор между „Горубсо – Кърджали“ АД и НАИМ – БАН. В проучването взеха участие Полина Пиперкова, Благовест Молев и Дамян Дамянов, а като консултант – геологът инж. Иван Иванов.

Площта, предмет на инвестиционно намерение, е разположена на 0,25 км западно (азимут 275°) от центъра на с. Македонци, общ. Кърджали. Според координатите, предоставени от страна на инвеститора, концесионна площ „Надежда“ е разположена на 1 940,8 дка. Пресечена е от две дерета, отточащи се на изток към р. Върбица. Южното от тях е р. Арматла дере (надолу по течението р. Карагьоз дере), а северното е р. Душуме дере. Тези дерета естествено разделят площ „Надежда“ на три части – южна, централна и северна.

Южната част на площта, в която попадат бъдещите участъци „Дънгово 1“ и „Дънгово 2“, е заета от нисък рид, спускащ се на изток. На изток ридът достига до обработваеми площи и пасища, покрити с ниска растителност, където възможността за обсервация е много добра. Последните влизат и в обхвата на концесията. Централната част на билото на рида е заета от малка кулминация – вр. Тепеджик с н. в. 436,7 м. На запад, през тесен хребет със стръмно спускащи се от север и от юг дерета, се излиза на платовидно възвишение, пресечено от западната граница на площ „Надежда“. Южната част на площта е отделена от централната по долината на р. Арматла дере.

Централната част на площта, в която попада бъдещият участък „Македонци“, е заета от вр. Калето с н. в. 570 м. На север централната част на площта опира в р. Душуме дере. Там, също и на изток и на запад, склоновете на възвишението са стръмни, с наклон в долната си част над 40°. В повечето случаи теренът е изкуствено терасиран заради залесяване. В тези площи възможността за обсервация е сведена до минимум. На юг от върха се спуска рид, който след малка заравнена седловина се издига в кулминацията Съртдурасъ с н. в. 545 м. Южните склонове на рида Съртдурасъ се спускат под голям наклон към долината на р. Арматла дере. Местността в този участък се нарича Качаля баир. Теренът

е зает от борови дървета, много от тях повалени. Възможностите за обсервация в този участък също са силно занижени.

Северната част на площта се локализира по левия бряг на р. Душуме дере. Тук теренът е силно пресечен. Обособяват се няколко отделни рида, спускащи се в посока изток. Те водят началото си от малко възвишение, намиращо се на около 55 м от западната граница на площ „Надежда".

По време на теренните издирвания в границите на площта на находище „Надежда" бяха открити 13 археологически обекта – недвижими културни ценности с категория от национално значение, съгласно чл. 146, ал. 3 от ЗКН (обр. 1).

Обр. 1. Извадка от картен лист К-35-87-Б, М 1:50 000 с отложени граници на регистрираните археологически обекти (за реферирание е ползван QGIS v. 2.18.18 Las Palmas)

Fig. 1. Part of topographic map sheet K-35-87-B, M 1:50 000 with boundaries of the registered archaeological sites (for georeferencing QGIS v. 2.18.18 Las Palmas was used)

Обект с неустановена функция (АКБ № 10006920). Локализира се в югоизточната част на площта на инвестиционното намерение. Разположен е близо до основата на полегатия източен склон на вр. Тепеджик. Откриват се фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело. Хронология: праистория (бронзова епоха), Средновековие.

Обект с неустановена функция (АКБ № 10006921). Разположен е на вр. Тепеджик с н. в. 436,7 м. Върхът представлява плато с овална форма с приблизителни размери 80 х 80 м. Регистрирани са множество иманярски изкопи, а откриваната в тях фрагментирана керамика е късноантична и средновековна.

Отвал на площ 6 дка (АКБ № 10006922). На север площта му, с форма на правоъгълник, е покрита от силно орудени и окварцени пясъчници с остри ръбове и размери между 0,20 – 0,40 м и отделни късове с размери 0,60 – 0,70 м. Размери на отвала: 100 м (И – З) х 50 м (С – Ю).

Обект (АКБ № 10006923) селище (?) от ранната желязна епоха с площ 7 дка. Развива се в заравнената централна част на език на рида Съртдурасъ, спускащ се на юг от вр. Калето, върху малка кулминация с н. в. 550,7 м. Заема цялото било на малкото хълмче. Има форма на издължена елипса с размери: 140 м (И – З) х 50 м (С – Ю). При огледа на нарушеното пространство се откри керамика, работена на ръка, на още по-широка площ.

Отвал – следи от древен рудодобив на площ 1,7 дка (АКБ № 10006924). Обектът е разположен на сравнително заравнена площ с лек наклон в източна посока. Установени размери: 50 м (И – З) х 15 – 20 м (С – Ю). Не е възможно да се установи дебелината на структурата.

Рупа – следи от древен рудодобив с площ 1,1 дка (АКБ № 10006925). Локализира се в централната част на площта на инвестиционното намерение. Рупата представлява слабо изразена негативна форма на терена с приблизителни размери: ок. 60 м (И – З) х 40 м (С – Ю) и установима дълбочина до 1,20 м (в западната част).

Отвал – следи от древен рудодобив с площ 0,8 дка (АКБ № 10006926). Отвалът се състои от късове от окварцени камъни (пясъчници).

Крепост и обект от РЖЕ с площ 13 дка (АКБ № 2510098). Обектът е известен от предходни проучвания (Балкански 1977).

Отвал – следи от древен рудодобив с площ 7 дка (АКБ № 10006927). Отвалът заема долната част на северния склон на вр. Калето.

Селище от Средновековието (откриват се и материали от КЖЕ) с площ 7 дка (АКБ № 10006928). В тази част на рида отново са констатирани множество нарушения със земекопна техника. На терена се наблюдават няколко сондажни площадки на площ от ок. 2 дка. В заравнената площ има средна концентрация на битова керамика от късната желязна епоха, Античност, Средновековие и османски период.

Отвал – следи от древен рудодобив с площ 20 дка (АКБ № 10006929). Отвалът се развива на изток по склона на рида Съртдурасъ. Има дължина по хоризонтала – 250 м (С – Ю). Ширината му по склона е 150 м (И – З).

Отвал – следи от древен рудодобив с площ 6 дка (АКБ № 10006930). Отвалът се развива на сравнително стръмен склон с наклон 25°, обрасъл с храсти и дървета. Площта му е с размери: 100 м (С – Ю) х 70 м (И – З) по склона.

Отвал – следи от древен рудодобив с площ 5 дка (АКБ № 10006931). По стръмния склон се забелязва леко хлътване на терена. Размери: 100 м (И – З) х 40 – 50 м (С – Ю).

Най-висока е концентрацията в централната част на находището, в участък „Македонци", където са регистрирани множество следи от древен рудодобив. Това са обекти с работни № 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12 и 13. Въпреки че към момента не можем да определим хронологията им, предполагаме, че в тази част на площта се локализира голям древен рудник. В централната част на площта са регистрирани и три обекта, свързани с обитаване – две селища и една крепост.

Останалите два обекта (№ 1 и № 2) се локализират в южната част на площта, предмет на инвестиционното намерение. Хронологията им обхваща значителен отрязък от време – от праистория до османски период.

Литература

Балкански 1977: Ив. Балкански. Източно-родопски крепости. София, 1977.

FIELD SURVEY OF "NADEZHDA" CONCESSION AREA, LAND OF MAKEDONTSI VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY

Stanislav Iliev, Polina Piperkova

Summary

The archaeological field survey was conducted according to a contract between Gorubso–Kardzhali Ltd. and NAIM–BAS between 27.11 and 12.12.2019. An area of 194.08 ha was covered, occupying two low hills and the valleys of Armatla dere and Dushume dere, right tributaries of Varbitsa river. Thirteen sites were registered during the survey (fig. 1): seven are related to the extraction of gold ore – dumps, gaps, etc. The rest are related to different types of habitation (settlements, fortresses). The archaeological sites date to a large chronological span – between the Bronze Age and the late medieval period. The information about one archaeological site was updated during the survey. It is a medieval fortress occupying the highest part of the Kaleto hilltop (570.1 m). The newly registered settlement from the Early Iron Age situated along the southern slope of Kaleto hill is worthy of attention. Unfortunately, one part of it is damaged by a modern road and geological drilling sites. The highest percentage of archaeological structures is related to gold mining. However, at this time, we cannot determine the period during which this extraction took place.

Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Polina Piperkova, Regional Museum of History – Kardzhali, 4 Republikanska Str., 6600 Kardzhali, polinka_1989@abv.bg

---

№ 35. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ 400 KV ОТ П/СТ „МАРИЦА ИЗТОК" ДО П/СТ „НЕА САНТА", ГЪРЦИЯ: ЮЖЕН УЧАСТЪК – ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО С. ЗОРНИЦА, ОБЩ. ХАСКОВО

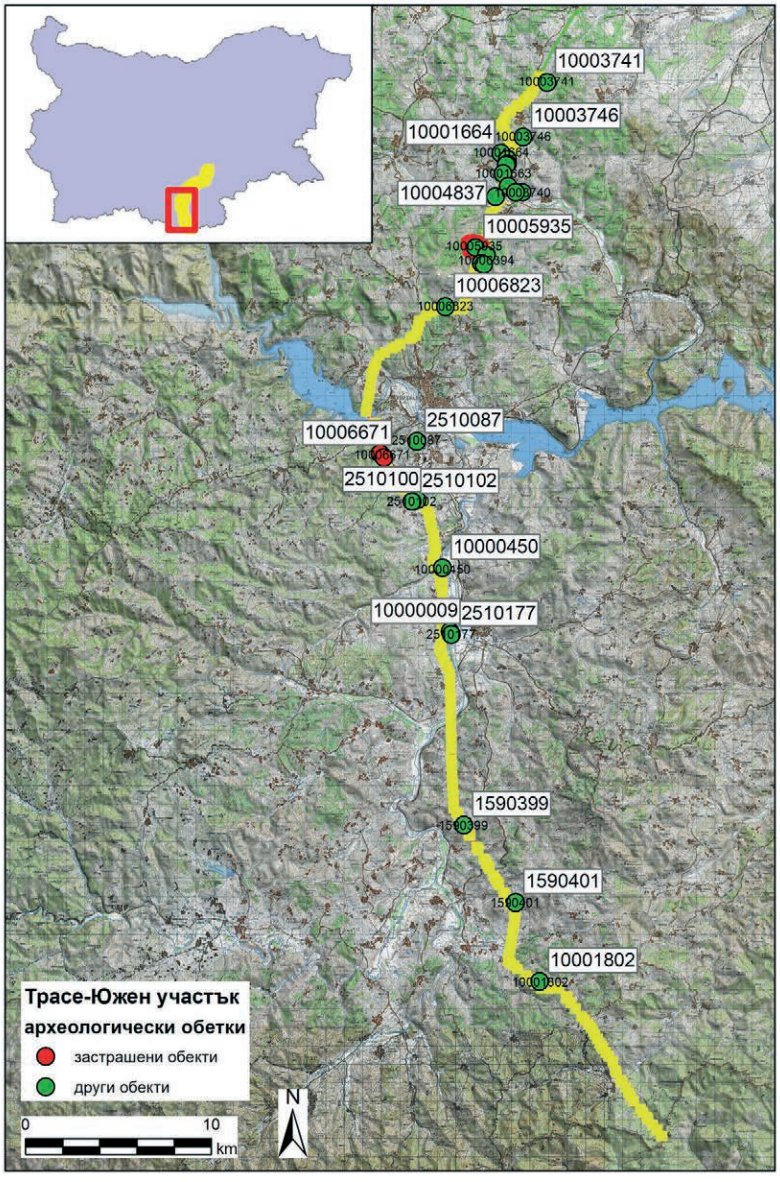
Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Ивет Кирилова

През септември 2019 г. бяха проведени терени издирвания по българския участък от трасето на въздушна електропреносна линия 400 кV от п/ст „Марица Изток" до п/ст „Неа Санта", Гърция. Целта на проучването е да се установи дали при предстоящите строителни дейности ще бъдат застрашени известните археологически обекти, както и дали няма да бъдат засегнати неизвестни досега

такива. Издирванията се проведоха от два екипа. Южната част от трасето обхвана участъка от българо-гръцката граница в района на с. Тихомир, общ. Кирково до границата между землищата на с. Бели пласт, общ. Кърджали и с. Зорница, общ. Хасково с обща дължина около 68 км, която изцяло попада в област Кърджали.[1]

Методика на теренна работа

Теренните издирвания се проведоха по единна методика, прилагана при работа по линейни инфраструктурни проекти. Данните се събират в мобилни приложения за устройства с Android операционна система (SW Maps, MapIt GIS), както и в различни модели GPS приемници. Обработката им става в десктоп ГИС софтуер. При работата на терен покритата територия се маркира в мобилни приложения с предварително дефинирани атрибути. Резултатите от издирванията се обработват ежедневно и се въвеждат в ГИС софтуер. В процеса на теренните издирвания задължително се регистрират и документират всички археологически обекти, структури и следи от минала човешка дейност, независимо от техния характер и хронологически период. Поради теренните дадености и ограничената възможност за обсервация, както и поради особеностите на проекта, при проучванията бяха използвани основно екстензивни методи на работа.

Обр. 1. Карта на трасето на електроповода в южния участък и археологическите обекти в близост

Fig. 1. Map of the route of the power line in the southern section and archeological sites nearby

Условия на работа

Южната половина на трасето на въздушната електропреносна линия прекосява силно разчленения релеф на Източните Родопи. То преминава основно през гори, покрити с храсти зони, ливади и пасища; обработваемите площи са изключение. По тази причина възможността за наблюдение е силно ограничена. Освен това, най-често площадките за стълбове са разположени на склонове, на които вероятността за наличие на археологически обекти е минимална. Въпреки това всички площадки бяха посетени и беше проведен оглед в околността им. В много случаи стълбовете са планирани така, че да осигурят прехвърлянето на дерета, дълбоки оврази, реки и дори част от язовир Кърджали. По тази причина не беше възможно навсякъде стриктно да се следва трасето на електропровода. В такива случаи по обходни пътища се достигаше до площадките и се провеждаше оглед на терена около тях.

Резултати от проучванията

В процеса на издирванията през 2019 г. бяха посетени всички известни археологически обекти, разположени в близост до трасето на електропровода и бяха направени нови наблюдения, които

[1] В издирването участваха и студентите по археология Мартин Георгиев и Стефан Пейчев от СУ „Св. Климент Охридски“.

Обр. 2. Участък от път, застлан с камъни

Fig. 2. A section of road covered with stones

позволяват да се оцени днешното им състояние и да актуализира информацията за тях (обр. 1). Освен това бяха регистрирани и неизвестни досега обекти. В зависимост от различната степен на застрашеност от бъдещите строителни работи и препоръчаните мерки за опазване, археологическите обекти могат да се разпределят в две групи. В първата влизат обекти, в територията на които попадат площадки за стълбове. Това са обекти с АКБ номера: 10006671 – средновековно селище при кв. Резбарци на гр. Кърджали и 10006705 – участък от древен път в землището на кв. Петлино, гр. Кърджали, който преминава през обект 10006671 (обр. 2).

Територията на втората група обекти не е пряко застрашена от бъдещото строителство, но границите им са твърде близо до площадки за стълбове. Това са обекти с АКБ номера: 10001666 и 10001665 – две надгробни могили в землището на с. Ястреб, общ. Кърджали; 10004837 – некропол от ранната желязна епоха в землището на с. Стремово, общ. Кърджали; 10005935 – античен рудник за злато в землищата на с. Стремци и с. Рани лист, общ. Кърджали; 2510100 – надгробна могила в землището на с. Македонци, общ. Кърджали и 1590399 – светилище от ранната желязна епоха в землището на с. Старейшино, общ. Кирково.

Обектите от двете групи са представени на възложителя на проекта с кратко описание, включващо данни за вида и хронологията им, местоположение, площ и мерки за опазване.

При теренните издирвания в южния участък беше регистриран само един неизвестен археологически обект – малка надгробна могила с АКБ № 10006823 в землището на с. Рани лист, общ. Кърджали. Могилата не е застрашена от изграждането на електропровода.

FIELD SURVEY ALONG THE 400 KV ELECTRICITY POWER LINE FROM "MARITSA IZTOK" TO "NEA SANTA", GREECE: SOUTHERN SECTION – FROM THE GREEK-BULGARIAN BORDER TO ZORNITSA VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Ivet Kirilova

Summary

In September 2019, an archaeological field survey was carried out in the Bulgarian part of the 400 kV electricity power line from "Maritsa Iztok" to "Nea Santa", Greece. The survey covered a total of 68 km, in the southern part of the power line route – from the Greek-Bulgarian border to Zornitsa village (Haskovo municipality). It was found that the construction of two of the pillars will affect the territory of two archaeological sites. Pillars will be constructed in close vicinity to six other sites (figs 1 and 2). Measures for their protection were suggested. During the survey, one new archaeological site was located – a small mound near Rani list village, Kardzhali municipality. It is not endangered by the power line construction.

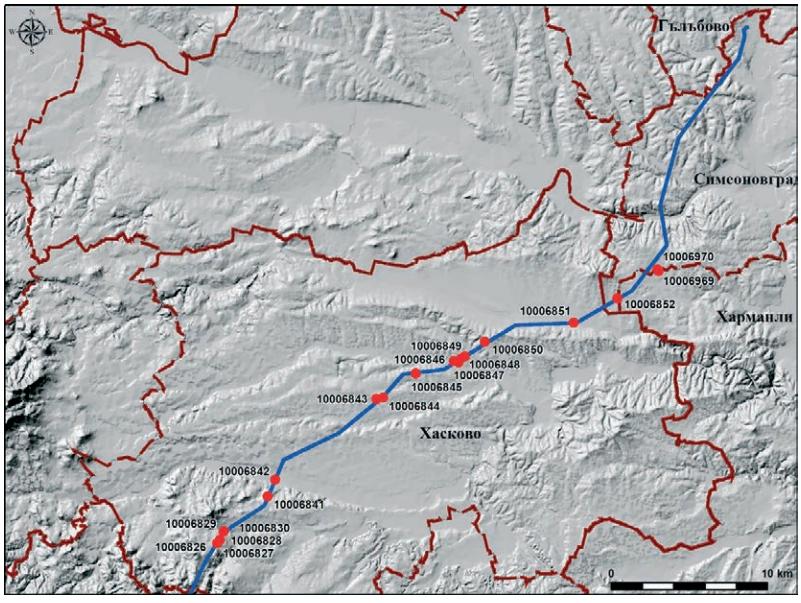
Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Julia Tzvetkova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, tzvetkova09@gmail.com
Ivet Kirilova, ivettkirilova@gmail.com

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРЕНОСНА ЛИНИЯ 400 KV ОТ П/СТ „МАРИЦА ИЗТОК“ ДО П/СТ „НЕА САНТА“, ГЪРЦИЯ: СЕВЕРЕН УЧАСТЪК – НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛ. ХАСКОВО

Петър Лещаков, Станислав Илиев, Данаил Огнянов

През октомври 2019 г. бяха проведени теренни издирвания по трасето на „Въздушна електропреносна линия 400 kV от подстанция „Марица Изток“ до подстанция „Неа Санта“ в частта, попадаща на територията на област Хасково (обр. 1), от землището на с. Зорница, общ. Хасково до землището на с. Пясъчево, общ. Симеоновград (км 55+100 – 0+000)[1]. Изследването се проведе в сервитута на съоръжението, който е с ширина от 15 м до 60 м. В проучваната зона малка част от трасето преминава през пасища/ливади или горски масиви с минимална видимост. В останалата част преобладават обработваемите площи, повечето от които по времето на издирването бяха изорани и засети с житни култури, и имаха добра възможност за наблюдение (до 60 – 80 %). Регистрирани са 19 археологически обекта, частично или изцяло попадащи в трасето на електропровода.

Повечето новооткрити паметници представляват площни обекти със селищен характер, в границите на които се откриват материали от една или няколко епохи (късна праистория, желязна и римска епохи). В землището на с. Поляново, в близост до трасето на електропровода, е регистриран комплекс от праисторическо селище (АКБ № 10006970) и селищна могила (АКБ № 10006969)[2] (обр. 2.1 – 2). Те се локализират на водослива на два потока, образуващи десен приток на р. Азмака, върху тераса с ЮИ изложение. Селищната могила е с диаметър 75 – 80 м и височина 3 – 4 м. Повърхността ѝ се обработва и на терена се открива много висока концентрация от керамични фрагменти, отнасящи се към ранния халколит. Преобладават фрагменти от съдове с врязана украса и бяла инкрустация, а графитната орнаментация е много слабо представена (обр. 2.4). Около северното подножие на могилата се откриват материали от късния неолит, които вероятно са свързани с разположеното непосредствено до нея праисторическо селище. То заема площ от 21 дка и има неправилна елипсовидна форма. От изток и югозапад обектът е ограничен от две плитки дерета. В обработена нива с добра видимост е регистрирана висока концентрация на вторично изпечени парчета от стенна мазилка и керамични фрагменти, отнасящи се предимно към късния неолит. Добре представена е керамика с врязана и канелюрна украса,

Обр. 1. Карта с трасето на въздушна електропреносна линия от подстанция „Марица Изток“ до подстанция „Неа Санта“ на територията на област Хасково и регистрираните при терените издирвания обекти

Fig. 1. Map showing the route of s/s Maritsa East – Nea Santa overhead power line in the land of Haskovo district with the newly recorded archaeological sites

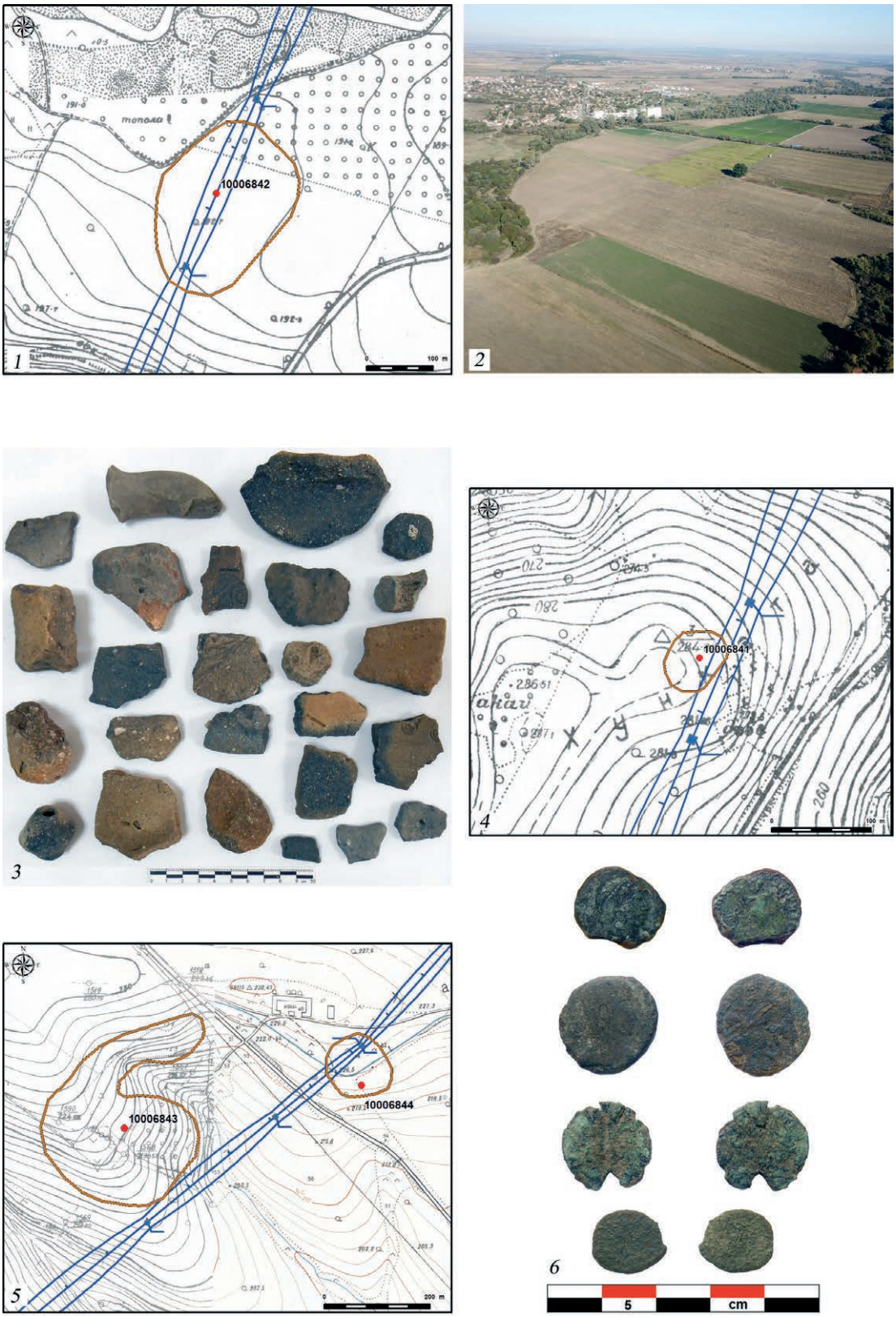
[1] Изследването беше реализирано от екип в състав: П. Лещаков (НАИМ – БАН) – научен ръководител, С. Илиев (РИМ – Хасково) – заместник-ръководител и Д. Огнянов (РИМ – Хасково).

[2] Вероятно селищната могила е тъждествена на споменатия от Д. Аладжов праисторически паметник в землището на с. Поляново (Аладжов 1997, 206).

Обр. 2. Археологически обекти от късната праистория и желязната епоха: 1 – селище и селищна могила от късния неолит и халколита в землището на с. Поляново; 2 – въздушна снимка на праисторическите обекти; 3 – керамика от повърхността на къснонеолитното селище; 4 – керамика от повърхността на селищната могила; 5 – обекти със селищен характер от халколита и желязната епоха в землищата на с. Стамболийски и с. Подкрепа; 6 – керамика от повърхността на обект 10006846; 7 – поглед от изток към обект 10006846

Fig. 2. Archaeological sites from the later prehistory and the Iron age: (1) open-air settlement and a tell site from the Late Neolithic and the Chalcolithic period in the land of Polyanovo village; (2) aerial photo of the prehistoric sites; (3) surface pottery from the Late Neolithic settlement; (4) surface pottery from the tell site; (5) settlement sites with Chalcolithic and Iron age materials in the lands of Stambolijski and Podkrepa villages; (6) surface pottery from site 10006846; (7) site 10006846, view from east

Обр. 3. Обекти от желязната и римската епоха в землището на с. Конуш и гр. Хасково: 1 – селище от РЖЕ; 2 – въздушна снимка на обект 10006842; 3 – керамика от повърхността на обект 10006842; 4 – обект от РЖЕ и римската епоха в землището на с. Конуш; 5 – обекти от РЖЕ, КЖЕ и римската епоха в землището на гр. Хасково; 6 – римски бронзови монети от обект 10006843

Fig. 3. Iron age and Roman period sites in the lands of Konush village and Haskovo town: (1) EIA settlement; (2) aerial photo of site 10006842; (3) surface pottery from site 10006842; (4) EIA/Roman period site in the land of Konush; (5) EIA, LIA and Roman period sites in the land of Haskovo; (6) Roman bronze coins from site 10006842

Обр. 4. Могилен некропол в землището на с. Козлец: 1 – местоположение и граници на могилите от некропола; 2 – обект 10006830 – поглед от североизток

Fig. 4. Mound necropolis in the land of Kozlets village: (1) location and borders of the burial mounds; (2) site 10006830, view from northeast

характерна за периода Караново IV (обр. 2.3). В границите на селището се откриват и единични фрагменти от халколита и бронзовата епоха.

Интересен комплекс от два близко разположени обекта (АКБ № 10006846 и 10006847), вероятно със селищен характер, е регистриран на границата между землищата на селата Стамболийски и Подкрепа (обр. 2.5, 7). Те са разположени върху южен склон на левия бряг на р. Хасковска и са разделени един от друг от плитко дере. В южното им подножие има водоизточник с голям дебит. От повърхността им е събран подемен материал със сходен хронологически диапазон, датиращ в ранния халколит, бронзовата епоха, РЖЕ и КЖЕ (обр. 2.6).

Селище от ранната желязна епоха (АКБ № 10006841) е локализирано в землището на с. Конуш, общ. Хасково. То е разположено върху терен със североизточно изложение на първата надзаливна тераса (обр. 3.1 – 2), на десния бряг на р. Харманлийска (Олу дере). Попада в обработваеми ниви. На площ от 41 дка са регистрирани голям брой концентрации от едри и дребни парчета, добре изпечени стенни мазилки, каменни оръдия и фрагменти от съдове, изработени на ръка и единични на колело (обр. 3.3). Малък процент от характерните керамични фрагменти е с щампована украса.

Към римската епоха и Късната античност се отнасят обекти с АКБ № 10006843[3] и 10006844 землище на гр. Хасково (обр. 3.5), АКБ № 10006849[4] и 10006850, землище на с. Узунджово. Те представляват села и/или единични постройки. В граници им са разкрити струпвания от ломени камъни, строителна керамика и в някои случаи бучки хоросан, които предполагат наличието на жилищни и стопански сгради с каменна конструкция и покриви от керемиди. От обект с АКБ № 10006843 произхождат четири бронзови монети на императорите Констанций Гал (351 – 354), Валент (364 – 378) и две обезличени от втората половина на IV в. (обр. 3.6). Нумизматичен материал е открит и в обект с АКБ № 10006849 – две бронзови монети на императорите Констанций II (337 – 361) и Валент (364 – 378).

Един обект със селищен характер в землището на с. Козлец (АКБ № 10006827) се отнася към Османския период/Възраждането.

Обект с АКБ № 10006841 (от РЖЕ и римска епоха) в землището на с. Конуш и обект АКБ № 10006848 (от късна праистория и Античността) в землището на с. Узунджово са с неопределена функция. Те са разположени върху билото или високата част на склона на ниски възвишения (обр. 2.5; 3.4). Характеризират се с по-ниска концентрация на археологически материали по повърхността и вероятно представляват следи от негативни структури, свързани с ритуални, стопански или др. дейности в древността.

В землищата на с. Войводово и гр. Симеоновград са регистрирани петна с ниска концентра-

[3] Римското обитаване частично припокрива по-ранни обекти от РЖЕ и КЖЕ.
[4] В границите на обекта се регистрира и ниска концентрация на керамика от съдове, изработени на ръка, отнасящи се към РЖЕ.

ция на археологически материали, определени като изолирани следи от дейността на човека през римската епоха. Те вероятно са свързани с близко разположени до трасето на електропровода синхронни обекти, които поради естеството на изследването остават нелокализирани на този етап на проучване.

Седем от новорегистрираните обекти представляват единични надгробни могили и могилен некропол. Единични могили са локализирани в землищата на селата Козлец (АКБ № 10006828), Стамболийски (АКБ № 10006845), Александрово (АКБ № 10006851), общ. Хасково и Константиново, общ. Симеоновград (АКБ № 10006852). Насипите им са каменно-землени или землени. Всички са нарушени от плитки иманярски изкопи. В границите на първия и третия паметник са открити фрагменти от съдове, изработени на ръка, което позволява отнасянето им към желязната епоха.

Могилният некропол се локализира в землището на с. Козлец, общ. Хасково. Състои се от три (обр. 4.1), близко разположени върху билото на ниско възвишение паметника (АКБ № 10006828, 10006829 и 10006830), с диаметри съответно 14, 12 и 18 м и височина 0,40 – 2 м (обр. 4.2). Насипите им са нарушени от иманярски изкопи, от които произхождат керамични фрагменти с червен цвят от съдове изработени на колело, отнасящи се към римската епоха.

В границите на три от археологическите обекти (АКБ № 10006828, 10006842 и 10006844) попадат площадки за електропреносни стълбове, което налага спасително проучване на засегнатите зони. Част от останалите обекти, застрашени в по-малка степен от бъдещите изкопни дейности, ще бъдат наблюдавани при строителството на електропровода.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници и находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

FIELD SURVEY ALONG THE 400 KV ELECTRICITY POWER LINE FROM "MARITSA IZTOK" TO "NEA SANTA", GREECE: NORTHERN SECTION – IN THE LAND OF HASKOVO DISTRICT

Petar Leshtakov, Stanislav Iliev, Danail Ognyanov

Summary

In October 2019 a field survey was conducted in advance of the construction of 400 kV power line between s/s Maritsa East (Bulgaria) and Nea Santa (Greece) in the land of Haskovo district (fig. 1) – from the lands of Zornitsa (Haskovo municipality) to Pyasachevo (Simeonovgrad municipality) villages (km 55+100–0+000). The survey was carried out in a 15 to 60 m wide strip of territory within the route of the construction. A total of 19 archaeological sites were recorded, partially or totally affected by the route of the power transmission line.

Most of the newly registered monuments are settlement sites, with surface materials from one or several periods (later prehistory, Iron Age, Roman period), or sites with uncertain function (fig. 2-3). Noteworthy are a Late Neolithic settlement and a Chalcolithic tell site recorded in the land of Polyanovo village, close to the Maritsa river (fig. 2.1-4).

Seven of the newly registered monuments are single burial mounds or mound necropoleis (fig. 4).

Potential risk of damage linked to the construction of foundations for power line poles is evaluated for three of the sites (10006828, 10006841 and 10006844), which necessitates rescue excavations of the affected zones. Potential impact is evaluated also for a number of other sites, which should be subject to monitoring during the future construction works.

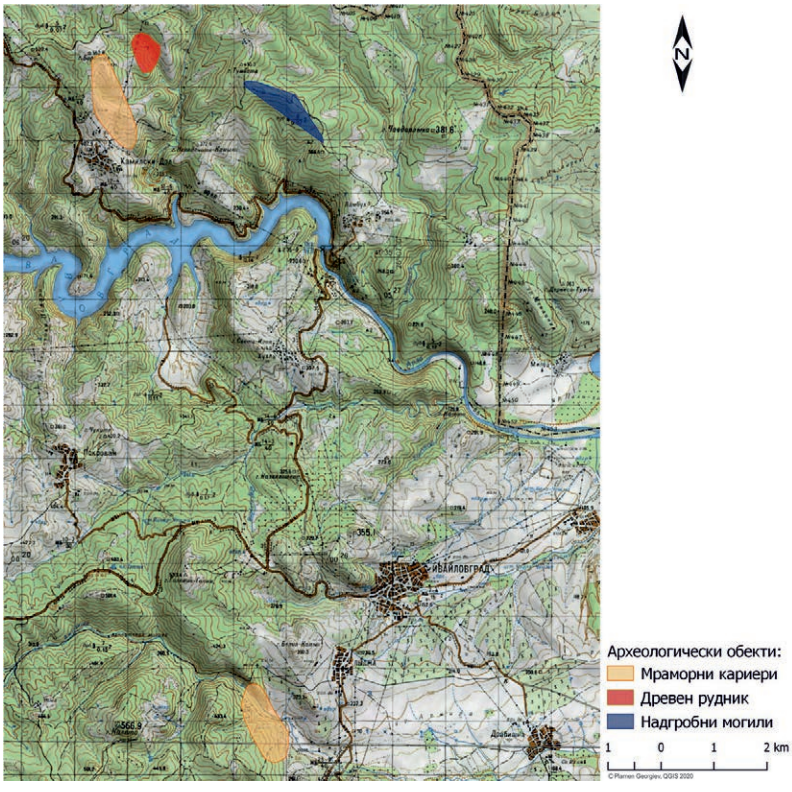
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Danail Ognyanov, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, dognianow@yahoo.com

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА АНТИЧНА ВИЛА „АРМИРА“, В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СВИРАЧИ, КАМИЛСКИ ДОЛ, ЛАМБУХ И ХУХЛА, ОБЩ. ИВАЙЛОВГРАД

Пламен Георгиев, Христо Попов, Станислав Илиев, Руслан Стойчев, Иван Иванов

Теренните издирвания са проведени в периода 18 – 24 март 2019 г. Основната цел е събирането на информация за ресурсните източници в хинтерланда на античната вила „Армира“. Създадената база данни ще послужи за основа на бъдещ международен проект (обр. 1). Към екипа са привлечени проф. Валтер Прохазка (Montan Univesität Leoben, Austria) и неговите сътрудници – Василики Ангелаиди и Киара Ченати (Österreichische Akademie der Wissenschaften). Вила „Армира“ е един от най-представителните архитектурни ансамбли от римската античност на Балканския полуостров. Тя провокира научния интерес и по отношение на стопанския източник на демонстрираното благосъстояние, както и на социално-икономическия статус и взаимоотношенията на хората, обитавали района до третата четвърт на IV в. Непосредствените полеви задачи бяха локализация, картиране и археологическа интерпретация на суровинните източници и археологически обекти в близост до паметника. Акцентът е поставен върху находища и кариери на мрамор и/или други подземни богатства.

Първата посетена кариера отстои на 0,65 км западно от античната вила, по десния бряг на р. Армира. Заема стръмни склонове със североизточно изложение на близкия хълм. При огледа ѝ не бяха открити археологически материали. Според проф. Прохазка структурата на мрамора, използван при някои от интериорните детайли от античната вила и този от пробите, взети от кариерата, съвпадат. По сведения и с помощта на местен жител беше локализирана втора кариера за добив на мрамор (обр. 2). Тя отстои на 1,3 км северозападно от вила „Армира“. Заема долната, югозападна част на стръмния, почти отвесен скат на височината Ликуда по левия бряг на р. Армира. Няма сведения за нейната експлоатация в близкото минало. По информация на водача ни тук е намерен железен каменоделски инструмент (шило), с вероятна датировка в Античността. Фронтът на кариерата има посока СЗ – ЮИ, с дължина около 30 – 40 м и височина около 6 – 7 м. Средната част е напречно вдълбана в склона и показва мястото, от където най-интензивно е извличана мраморната суровина. В забоя се вижда отцепен мраморен блок, който не е бил отнет и стои на място. На 18 м югоизточно от него е намерен мраморизиран скален къс, по повърхността на който има следи от каменоделски инструменти – линейни вдълбавания с дължина 30 – 40 см. Вероятно е бил изоставен, поради лошо качество на материала. В подножието на склона, под кариерата, е локализирано разрушено подзиждане в 6 до 8 реда плочести камъни без спойка и малък отвал от отпадъчна скална маса около него. Конструкцията, разположението и ориентацията

Обр. 1. Покрита територия през 2019 г.

Fig. 1. Covered area in 2019

на подзиждането позволяват то да бъде интерпретирано като рампа. По нея, с помощта на система от лостове и/или скрипци, добитият материал е свличан до брега на реката, откъдето е транспортиран към места за по-прецизна обработка. Подобна ситуация се наблюдава на няколко места по отсрещния бряг. В ниските части на вр. Петков баир също има кариера, от която местните жители се снабдявали със строителен камък до към 80-те години на миналия век. От нея са добивани както мрамор, така и гнайс. По повърхността личат множество кариерни гнезда с различни размери. Представляват овални или линейни негативни форми, около които се развиват отвали. До повечето от тях водят черни горски пътища. Въпреки това, при огледа на отвалите беше установено наличието на антична строителна керамика и един фрагмент от устие на долиум (обр. 3). Според геоложките наблюдения на инж. Иван Иванов върху отвалите и повърхностните скални проявления вероятно съществуват места, където е извършвана сепарация на добития материал, като мраморът е отделян от гнайса.

Обр. 2. Антична (?) кариера на десния бряг на р. Армира в хинтерланда на античната вила

Fig. 2. Ancient (?) quarry on the right bank of the Armira river in the hinterland of the ancient villa

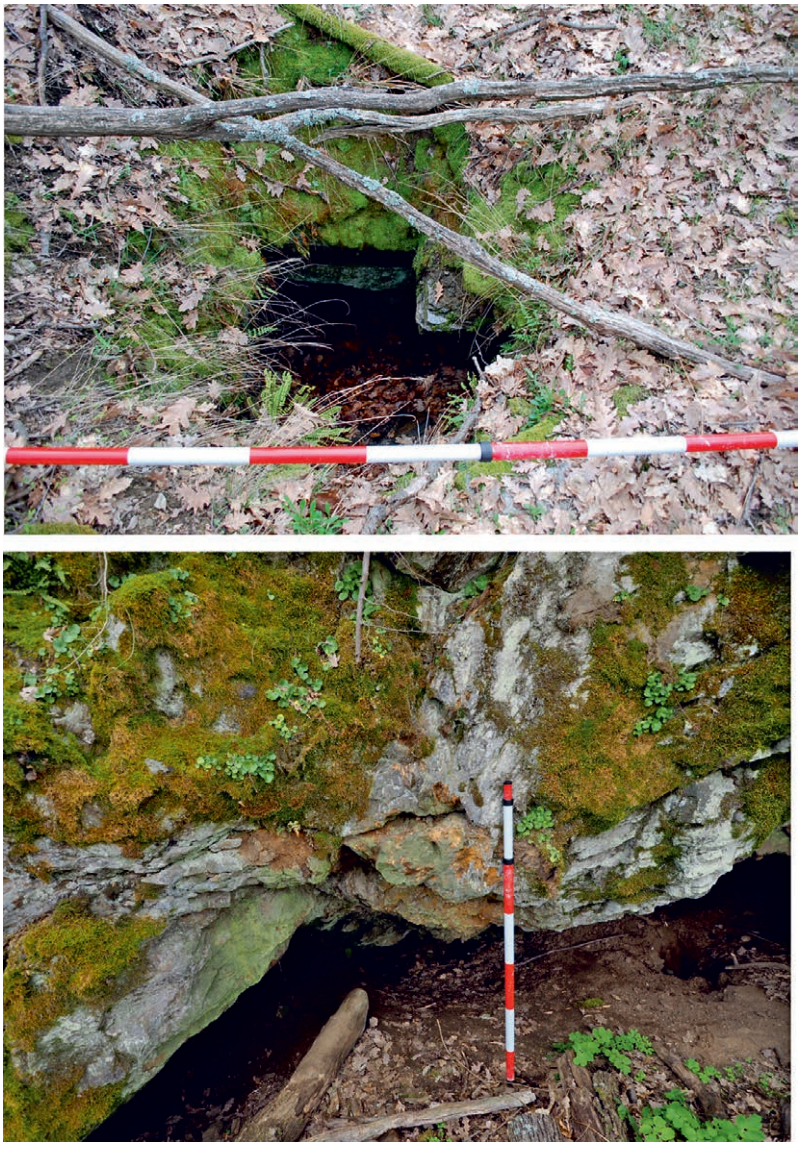

Обр. 3. Отвали от отпадна скална маса около кариерните гнезда за добив на мрамор. Фрагмент от устие на долиум, намерено сред камъните от отвала

Fig. 3. A dump of waste rock around the quarry nests for marble extraction. A fragment of the mouth of the dolium found among the stones of the heap

Издирванията на археологически структури и древни ресурсни източници продължиха в землищата на с. Камилски Дол и с. Ламбух, общ. Ивайловград. Те попадат в Източнородопския руден район. През 2005 г. стартира малък пионерен проект „Минното дело през желязната епоха и металургични центрове в Източни Родопи и Централен Балкан“ (Цинцов и др. 2006, 79 – 84; Popov et al. 2011, 254 – 290). В рамките на проекта, освен проучването на металургични пещи за преработка на желязо в землището на с. Вълче поле (Попов и др. 2009, 215 – 218), са извършени теренни издирвания в землищата на селата Вълче поле, Камилски дол и Ламбух. Допълнителни сведения за геоложките дадености на района получаваме от обяснителната записка на картен лист К – 35 – 89 – А (Ивайловград) в Геоложка карта на Република България (Саров и др. 2008). В непосредствената околност на с. Камилски дол са познати две съвременни кариери за добив на мрамор и гнайс. Те се намират съответно на 0,8 км и 1,7 км северно от центъра селото. Въпреки че не представляват археологически интерес, от тези находища също са взети референтни проби за анализ.

Следвайки наличната информация, настоящите издирвания продължиха в североизточна посока към височината Караиванца. В средната и ниска част на североизточния склон е м. Хрий дере.

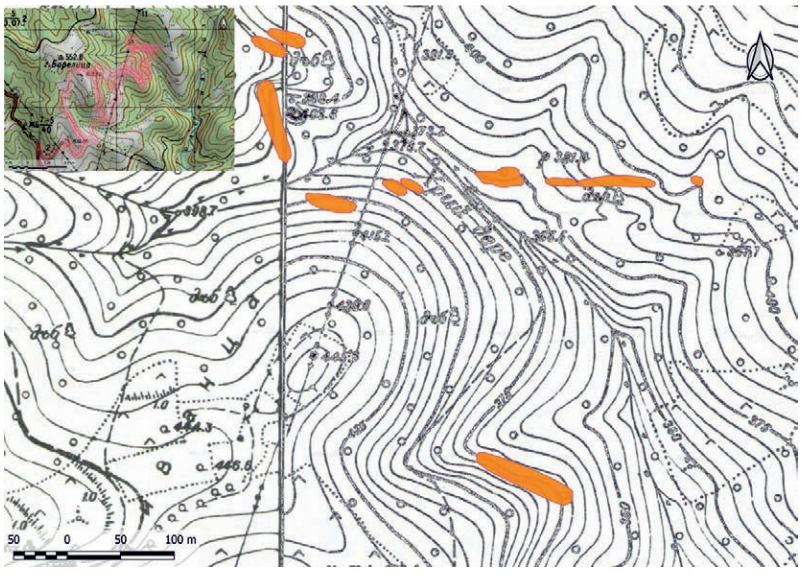
Обр. 4. Следи от подземен рудодобив в границите на древния рудник при с. Камилски дол

Fig. 4. Traces of underground mining in the ancient mine near Kamilski dol village

В нея, на площ от 240 дка се наблюдават множество следи от стар рудодобив (обр. 5). По повърхностните скални проявления са отчетени рудни жили и зони с ясно изразени хидротермални промени с кварц-злато-полиметални формации. В подножието на един скален избив с подобни характеристики е регистриран вероятен вход към подземна галерия. Той е затрупан и на повърхността личи само горната част на свода. Останалите 11 структури, свидетелстващи за стар рудодобив, са следи от открити изработки. Към настоящия момент те представляват негативни образувания на повърхността с издължени овални форми, тип рупи. С едно изключение, ориентацията им по дългата ос съвпада с основната посока на рудопроявлението: И – З с леко отклонение в СЗ посока. Линейната им дължина варира между 20 и 80 м, ширината им е 15 – 20 м, а дълбочината при някои надхвърля 5 м. Макар да съществуват сведения за активни геолого-проучвателни дейности в района от 80-те години на миналия век, следите от тях са малко. В придънната част на една геоложка канава, вероятно при разчистване, е регистрирано пропадане в дълбочина, което може да се интерпретира като срутен свод на подземна галерия (обр. 4). Наличие на още стари рудни изработки може да се предполага в източна и северна посока.

Издирванията в землището на с. Ламбух се проведоха в участък, който се намира на 2 км И – ЮИ от древния рудник при с. Камилски дол. Теренът е с мек релеф, с плавни приливащи се склонове на околните височини. Растителната покривка се състои от рядка широколистна растителност, а равнинните части са заети от обработваеми площи. Местността Айкър път е разположена на 2,8 км СЗ от селото. В нейната западна част и в южното подножие на възвишението Борелица бяха регистрирани четири ниски надгробни могили и един долмен под могилен насип. Петте съоръжения са разположени в непосредствена близост върху сравнително равен терен. Три от могилите са линейно подредени по оста И – З. Те са с малка височина – до 0,60 м и диаметър на могилния насип между 10 и 15 м. В непосредствена близост от север е разположен друг могилен насип с овална форма и диаметър 8 м. В централната му част на повърхността се наблюдават вертикално побити гнайсови плочи, оформящи поне две съоръжения. Едното от тях, което се намира в южната периферия на могилния насип е пострадало от иманярска интервенция. От него е запазена само северната надлъжна плоча, която е спукана през средата. От профила на иманярския изкоп е видно, че могилният насип се състои от пръст и кварцитни каменни късове, някои от които с големи размери, достигащи 0,50 – 0,60 м. Петата могила отстои на 8 м северно от насипа на мегалитното съоръжение. Повърхността ѝ не е нарушена. В западната периферия дъговидно са подредени едри кварцови късове, които вероятно са част от периферно ограждане на могилния насип.

Още две надгробни могили са регистрирани северно от центъра на с. Ламбух. Едната се намира в близост до черен горски път (Айкър път), в ЮЗ край на м. Стратиев куз, на 2,6 км СЗ (азимут 330°) от центъра на селото. Разположена е в билната част на планинска височина със слаб наклон на изток. Диаметърът на могилата е около 20 м, а височината над 4 м. В централната ѝ част има дълбок иманярски изкоп с големи размери, който почти напълно е унищожил могилния насип. Втората могила също се намира северозападно от селото, на разстояние от 1,6 км. Могилният ѝ насип не е нарушен. Има диаметър около 15 м и височина 1,50 м. По повърхността в северната периферия се наблюдават кварцови и гнайсови каменни късове с големи размери (до 0,60 м) във висока концентрация.

Обр. 5. Карта на древния рудник в м. Хрий дере в землището на с. Камилски дол

Fig. 5. Map of the ancient mine in Hriy Dere locality in the land of Kamilski dol village

Литература

Попов и др. 2009: Х. Попов, А. Чолакова, К. Гроор. Сондажни разкопки на металургична пещ в м. Кутела, землище на с. Вълче поле. – Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 215 – 218.

Саров и др. 2008: С. Саров, Б. Йорданов, С. Георгиев, В. Вълков, Е. Балканска, В. Гроздев, Р. Маринова, Н. Марков, К. Колчева, Б. Банушев. Обяснителна записка към геоложката карта на Република България М 1:50000. Картен лист К – 35 – 89 – а (Ивайловград). София, 2008.

Цинцов и др. 2006: З. Цинцов, Х. Попов, Б. Банушев. Археометалургични проучвания в района на с. Вълче поле, Хасковско. – Годишник на Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, 49, св. I, Геология и геофизика, 2006, 79 – 84.

Popov et al. 2011: H. Popov, A. Jockenhovel, Z. Tsintsov, S. Iliev. Montanarhcäologische Forschungen in den Ostrhodopen, Südostbulgarien. – V. Nikolov, K. Bacvarov, H. Popov (Hrsg.), Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel. Sofia, 2011, 254 – 290.

FIELD SURVEY IN THE AREA OF ANCIENT *VILLA* "ARMIRA", IN THE LANDS OF SVIRACHI, KAMILSKI DOL, LAMBUH AND HUHLA VILLAGES, IVAYLOVGRAD MUNICIPALITY

Plamen Georgiev, Hristo Popov, Stanislav Iliev, Ruslan Stoichev, Ivan Ivanov

Summary

The field surveys took place in the period 18th–24th of March 2019 in relation with the creation of a database, containing archaeological information and documentation about the resources in the hinterland of the ancient *villa* "Armira" (fig. 1). Four marble quarries were visited in the area adjacent to the archaeological site. One of them stands at 1.3 km northwest of *villa* "Armira" (fig. 2). It occupies the lower southwest part of the steep slope of Likuda hill on the left side of Armira river. There is no memory of its exploitation in the recent past. To our guide's knowledge an iron stone cutting tool, most likely an awl, was found here. It is unknown to the modern toolkit and in all likelihood dates back to antiquity. The front of the quarry faces northwest–southwest, its length is about 30–40 m and its height is about 6–7 m. At the foot of the slope, under the quarry there is a destroyed wall with 6–8 rows of stone slabs without binder and a small dump of fallout rock mass spread around it. The construction, placement and orientation of the wall allow

it to be interpreted as a ramp, on which, with the help of a system of levers, the acquired material is slid down to the river and from there it is transported to other places for further and more precise processing. In the lower part of Petkov bair hilltop there's another quarry, from which the locals extracted building materials until the 1980s. Both marble and gneiss were extracted from it. A number of quarry nests with different sizes are visible on the surface. The presence of ancient building ceramics and a fragment of the mouth of a *dolium* has been identified (fig. 3).

The search of archaeological structures and ancient raw materials sources continued in the lands of Kamilski dol and Lambuh villages, Ivaylovgrad municipality. In the middle and lower part of the northwest slope of the Karaivanitsa height is Hrii dere locality. There, on an area of 24 ha, many traces of old ore mining can be noted. Twelve archaeological structures – ten open-cast mines and two broken archways of underground galleries were registered (figs 4 and 5).

The survey in the land of Lambuh village was carried out in an area standing at a distance of 2 km southwest of the registered ancient mine near Kamilski dol village. In the southern part of Aikur put locality and in the southern foot of the Borelitsa hill four low mounds were discovered. Two more mounds are registered north of the center of Lambuh village. One of them is in close proximity to a dirt forest road (Aikur road), in the southwest end of Stratiev kuz locality, 2.6 km northwest (azimuth 330°) of the center of the village.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, plamen_georgiev@naim.bg
Hristo Popov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, popovhristo@yahoo.co.uk
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Ruslan Stoichev, Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences, 21 Krakra Str., 1504 Sofia, ruslan.stoychev@gmail.com
Ivan Ivanov, iv1960@abv.bg

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА НАУЧЕНЕ, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА И СТРУПЕЦ, ОБЩ. СЛИВЕН

Веселин Игнатов, Николай Сираков

Теренните издирвания през 2019 г. се извършиха благодарение на предоставена целева финансова подкрепа от Министерството на културата. Обходените територии са разположени по южните и северните склонове на Източна (Сърнена) Средна гора, където реките Блатница и Тунджа с техните притоци формират развита речна мрежа. Надморската височина в района варира от 188 до 445 м.

При теренните издирвания в землищата на селата Научене и Струпец е обходена площ от 2,1 кв. км, разпределена в 352 полигона със събрана информация за 51 археологически обекта (обр. 1). Създадени са регистрационни карти за 18 нови обекта и беше актуализирана информацията за 33 други, регистрирани в АИС АКБ. Голяма част от археологическите обекти в района са известни от архиви, публикации и предишни проучвания (Бацова-Костова 1969; Бънов 1995; Игнатов и др. 1996; Делирадев 1953; Кънчева-Русева и др. 1992; Китов 2009; Ковачев 2009; Койчев 1997; Табаков 1986; Шкорпил 1885; Шкорпил 1888). Данните за част от тях не можаха да бъдат проверени и актуализирани, поради изоставянето на обработваеми площи през последните години и обрастването им с ниски дървета и храсти или натрупване на сметища.

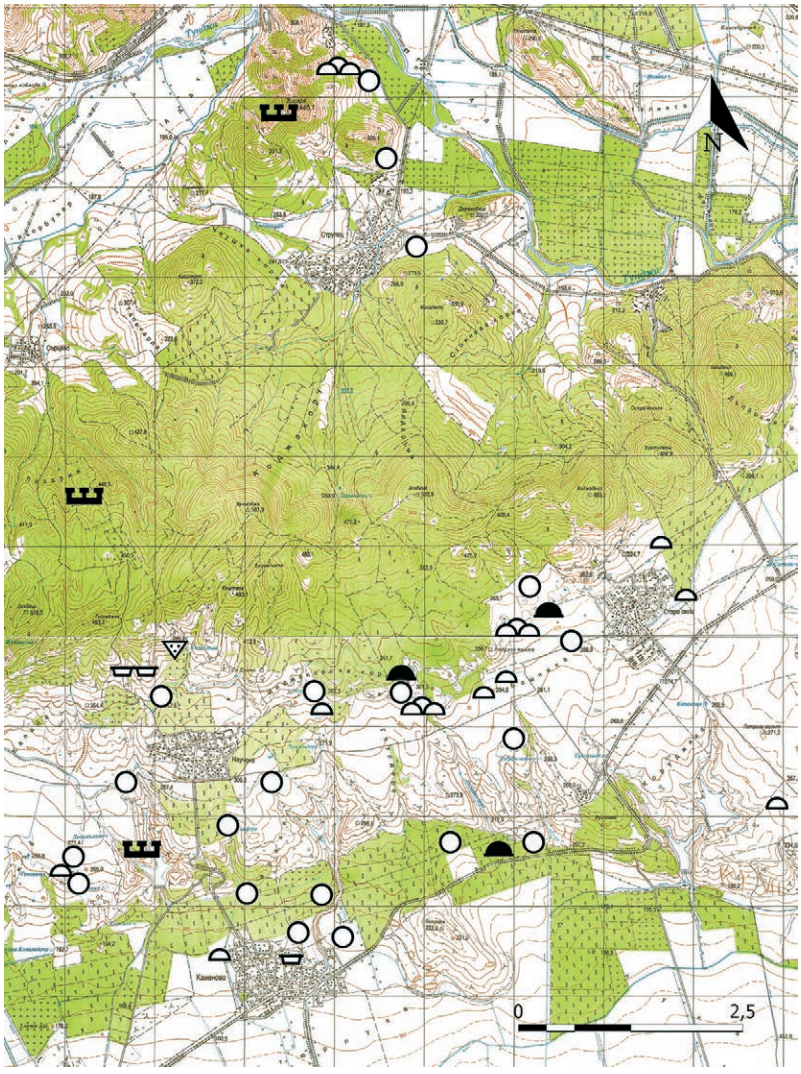
Обходените обекти заемат терени предимно с излужени канелени горски почви. Те се разполагат главно върху незаливни тераси и естествени възвишения. Голяма част от недвижимите културни ценности от различни епохи, които могат да бъдат определени като селища, заемат едни и същи терени (10 обекта). Почти равностоен е броят и на тези, в които се откриват археологически материали само от една епоха (15 обекта).

По време на теренните издирвания са регистрирани и е актуализирана информация за различни видове недвижими културни ценности: селищни могили (4), обекти от селищен тип (24), крепости (3), антични пътища (2), надгробни могили (15), плоски некрополи (2), светилища (1). Те обхващат хронологическия диапазон от късния неолит до Възраждането. Селищните обекти (нови и актуализирани) са: два обекта от неолита (АКБ № 5700135 и 10006858); четири обекта от халколита (АКБ № 5700360, 5700117, 2600063 и 10006858); два обекта от бронзовата епоха (АКБ № 5700135, 5700117 и 10006858); три обекта от ран-

ната желязна епоха (АКБ № 5700363, 10006858 и 10006840); три обекта от късната желязна епоха (АКБ № 5700363, 10006858 и 10006856); 13 обекта от римската епоха (АКБ № 5700141, 5700363, 5700365, 5700366, 5700367, 5700118, 2600127, 10005964, 10006840, 10006857, 10006854, 10006856 и 10006855); четири обекта от Средновековието (АКБ № 5700361, 5700363, 5700365 и 10006857) и два обекта от Възраждането (АИС АКБ № 5700362 и 10006839). Три обекта представляват крепости или укрепени селища (АКБ № 5700142, 10006868 и 10007054), а други два са пътища (АКБ № 10006867 и 10006866).

Обектите, свързани с погребални практики са могилни некрополи, единични надгробни могили и плоски некрополи.

В обходените площи са регистрирани три могилни некропола, два от които съставени от по две могили, а един от пет могили. Единичните могили са шест на брой. Всички (общо 15 надгробни могили) имат регистрационни картони в АИС АКБ (АКБ № 5700137, 5700139, 5700140, 5700359, 5700119, 2600064, 2600065, 2600066, 2600067, 2600068, 2600069, 2600070, 10006864, 10006861 и 10006863). Архивната информация и подемният материал (фрагменти от строителна и битова керамика) при повечето от тях показват, че тези обекти се отнасят към римския период. Паметници, свързани с погребални практики, са и два плоски некропола. Единият е от римската епоха (АКБ № 5700121), а другият – от Средновековието (АКБ № 5700364).

Обр. 1. Карта на изследваната територия и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map of the territory and the registered archaeological sites

Откритият подемен материал по време на теренните издирвания дава важна информация за вида, хронологията и континуитета на регистрираните обекти, а някои от откритите находки са ценни попълнения във фонда на РИМ – Сливен.

Литература

Бацова-Костова 1969: Е. Бацова-Костова. Библиография за историята на селищата в Сливенски окръг до падането им под турско робство. Сливен, 1969.

Бънов 1995: П. Бънов. Крепости, църкви и манастири в Сливенско по записките на Г. Гюлмязов. – Известия на музеите от Югоизточна България, 18, 1995, 61 – 84.

Игнатов и др. 1996: В. Игнатов, Т. Кънчева-Русева, К. Велков. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. – В: Проучвания на надгробни могили в Сливенско и Новозагорско. Русе, 1996, 9 – 16.

Делирадев 1953: П. Делирадев. Принос към историческата география на Тракия. Част 1. София, 1953.

Кънчева-Русева и др. 1992: Т. Кънчева-Русева, В. Игнатов, К. Велков. Теренни проучвания в Новозагорска община. – Археологически открития и разкопки през 1991. София, 1992, 141 – 145.

Китов 2009: Г. Китов, Д. Димитрова, Н. Сираков. Спасителни археологически проучвания на могили в землището на Старо село, община Сливен. – Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 286 – 290.

Ковачев 2009: Г. Ковачев. Могилен некропол край село Старо село, Сливенско. – Проучвания на надгробни могили в Сливенско и Новозагорско. Варна, 2009, 44 – 95.

Койчев 1997: Н. Койчев. История на Нова Загора. Новозагорско през вековете. Стара Загора, 1997.

Табаков 1986: С. Табаков. Опит за история на град Сливен. Т.1. София, 1986.

Шкорпил 1885: В. Шкорпил, К. Шкорпил. Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия. Пловдив, 1885.

Шкорпил 1888: В. Шкорпил, К. Шкорпил. Паметници из Българско. Т. I. Тракия. София, 1888.

FIELD SURVEY IN THE LANDS OF NAUCHENE VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY, AND STRUPETS VILLAGE, SLIVEN MUNICIPALITY

Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

Summary

The territories covered by the field survey are located on the southern and northern slopes of the Eastern (Sarnena) Sredna Gora Mountain. The altitude in the area of the localized sites varies from 188 to 445 m.

During the field survey in the lands of Nauchene and Strupets villages, an area of 2.1 km^2 was covered, distributed in 352 polygons. Information on 51 archaeological sites was gathered (fig. 1). Registration cards were created for 18 new sites and the information on 33 others, registered previously in the information system "Archaeological Map of Bulgaria", was updated.

Information on various types of immovable cultural heritage sites has been recorded and updated: tells (4), settlements (24), fortresses (3), ancient roads (2), burial mounds (15), flat necropoleis (2), sanctuaries (1).

They cover the chronological range from the Neolithic to the period of Bulgarian Revival.

The settlements (newly registered and updated) date to the following periods: Neolithic (2 sites); Chalcolithic (4 sites); Bronze Age (2 sites); Early Iron Age (3 sites); Late Iron Age (3 sites); Roman period (13 sites); The Middle Ages (4 sites); Bulgarian Revival (2 sites).

Three fortified sites and two roads are localized.

There are three mound necropoleis and six single mounds (15 burial mounds in total). Most of them date to the Roman period.

Sites related to burial practices include two flat necropoleis from the Roman era and the Middle Ages.

The findings discovered during the field surveys are valuable sources of information on the type, chronology and continuity of the registered sites.

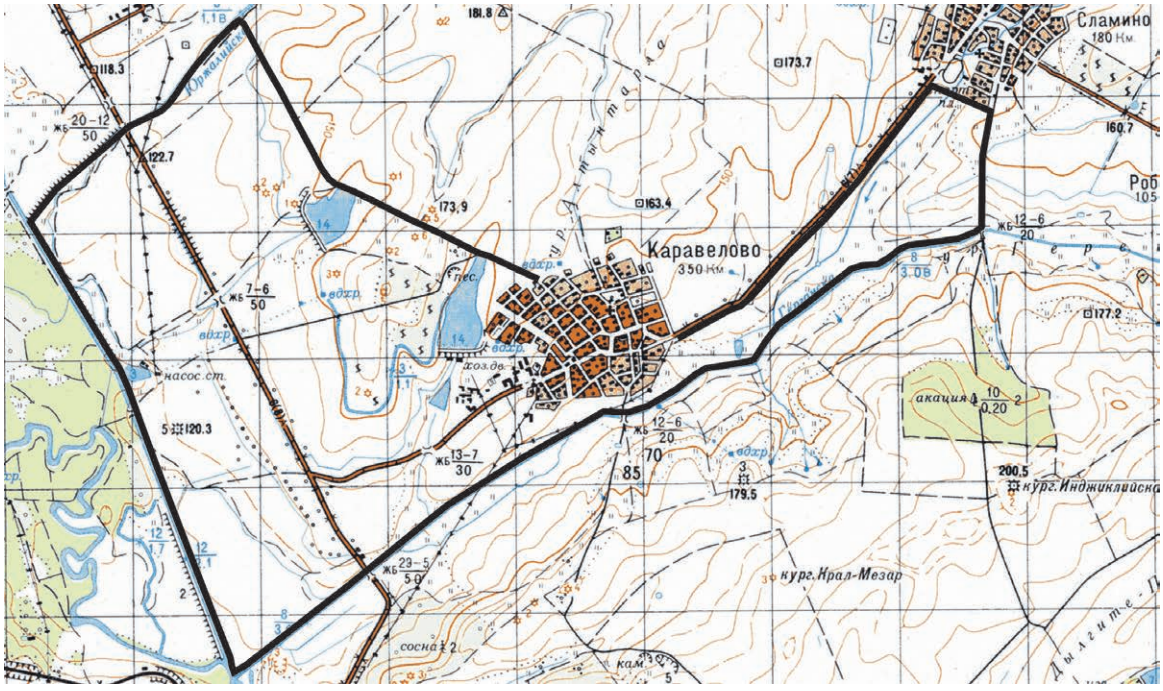
Veselin Ignatov, Regional Museum of History – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd, 8800 Sliven, ignatov_v@abv.bg
Nikolay Sirakov, Regional Museum of History – Sliven, 18 Tsar Osvoboditel Blvd, 8800 Sliven, niki_sirakov@abv.bg

---

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВОДОСБОРНИЯ БАСЕЙН НА Р. АДА В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА КАРАВЕЛОВО И СЛАМИНО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ

Тодор Вълчев, Станислав Марчовски

Терените издирвания във водосборния басейн на р. Ада на територията на община Тунджа са проведени в периода 9 – 22.09.2019 г. Ръководител на терените проучвания е Тодор Вълчев (РИМ – Ямбол), заместник-ръководител – Станислав Марчовски и научен консултант – доц. д-р Георги Нехризов (НАИМ – БАН). Финансирането е осигурено от Министерството на културата.

Обр. 1. Проучената територия между р. Ада и р. Геренска

Fig. 1. Covered area between Ada and Gerenska rivers

По време на теренните археологически проучвания тотално са обходени 13,1 кв. км между р. Ада (известна и като Юржалийска) от север, р. Геренска (наричана още Герганска или Боадере) от юг и канал, успореден на р. Тунджа от запад. Това е приблизително 1/5 от предвидената за цялостни проучвания територия между двете реки (обр. 1). Реките Ада и Геренска са леви притоци на р. Тунджа и текат успоредно една на друга. През 2009 г., по време на реализацията на международния проект TRAP (Tundzha Region Archaeological Project) тотално е обходена територията между реките Геренска и Дереорман, също леви притоци на р. Тунджа (Илиев и др. 2012; Ross et al. 2018). Десет години по-късно започнаха обхождания на зоната, разположена непосредствено на север.

Обр. 2. Фрагменти от тегули от антично селище

Fig. 2. Tegulae fragments from antique settlement

По време на тоталните теренни издирвания се обхождат всички геоморфологични форми на терена, включително и тези, при които вероятността за намиране на движими и недвижими културни ценности е минимална. Резултатите от този тип теренни археологически проучвания може да се използват при научно разработване на проблеми, свързани със селищния живот в даден район или през дадена епоха (Kecheva 2014, 2 – 3).

В землището на с. Каравелово са локализирани общо 28 археологически обекта. Това са: едно селище от късната желязна епоха; две селища от късната желязна и античната епохи; четири селища от античната епоха; едно селище от Късната античност; две селища от османския период, както и 18 надгробни могили. В землището на с. Сламино са локализирани две селища с датировка в късната желязна епоха.

Обр. 3. Керамичен фрагмент от антично селище

Fig. 3. Pottery fragment from antique settlement

Територията на всички археологически обекти е обходена с GPS и по границите на керамичните концентрации са взети максимален брой точки. Така се установи с относителна точност площта на недвижимите културни ценности. С GPS точки са маркирани и всички по-значими концентрации на мазилки и фрагменти от строителна керамика. Регистрираната концентрация от тегули вероятно е свързана с паднал покрив на сграда от античната епоха (обр. 2). По време на теренните издирвания е следван принципът на минималистичното събиране на археологически материали. Вземани са само диагностични фрагменти от керамични съдове – устия, дръжки, дъна и стени с украса (обр. 3). При липса на такива са отделяни по-характерни фрагменти от масовия керамичен материал.

Всички надгробни могили са маркирани с GPS точки. Моментното им състояние е описано, направено е графично и фотодокументиране.

Регистрираните недвижими културни ценности се позиционират с помощта на GPS точки изключително точно на географската карта. Това спомага за тяхната ефективна защита при различни инфраструктурни проекти и инвестиционни намерения.

Издирванията на недвижими културни ценности (археологически обекти) са важен елемент от теренните археологически проучвания. Те дават възможност за сравнително бързо събиране на основна информация за селищния живот през отминалите времена. Всички археологически обекти не могат да се проучат чрез разкопки, но резултатите от теренните издирвания могат да се използват за различни научни изследвания. Правилно обмислените и съвестно проведените теренни издирвания могат да предоставят важна научна информация.

Литература

Илиев и др. 2012: Ил. Илиев, Ш. Рос, А. Соботкова, Ст. Бакърджиев, С. Конър. Регионален археологически проект „Тунджа“ (Проучване в Елховско). Ямбол, 2012.

Kecheva 2014: N. Kecheva. Established archaeological survey methods revised. Application of new GIS technologies in Bulgaria. – Be-JA, Supplementa 3, 2014, 1 – 16.

Ross et al. 2018: Sh. Ross, A. Sobotkova, J. Zvetkova, G. Nekhrizov, S. Connor (eds). The Tundzha Regional Archaeology Project Surface Survey, Palaeoecology, and Associated Studies in Central and Southeast Bulgaria 2009 – 2015. Oxford, 2018.

FIELD SURVEY ON THE TERRITORY OF ADA RIVER IN THE LANDS OF KARAVELOVO AND SLAMINO VILLAGES, TUNDZHA MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Todor Valchev, Stanislav Marchovski

Summary

In the autumn of 2019 a regular field survey was carried out on the territory of the catchment basin of Ada River (fig. 1).

During the field survey an area of 13.1 km^2 was covered and 28 archaeological sites were located. Ten settlements were registered: one of them date to the Late Iron Age, two of them date to the Late Iron Age to the classical period,

five – to Roman and late Roman period (fig. 2) and two – to the Ottoman period. The territories of all settlements are described with GPS points. During the survey only characteristic pottery fragments are collected: rims, bases, handles and pieces with decoration (fig. 3). Eighteen burial mounds are registered. All of them are recorded with a GPS point, photographed and described.

Visiting these sites and registering their location with mobile GIS systems that use internal or external GPS sensors improves the precision of spatial coordinates. This helps to protect more effectively the archaeological sites during different infrastructure and development projects.

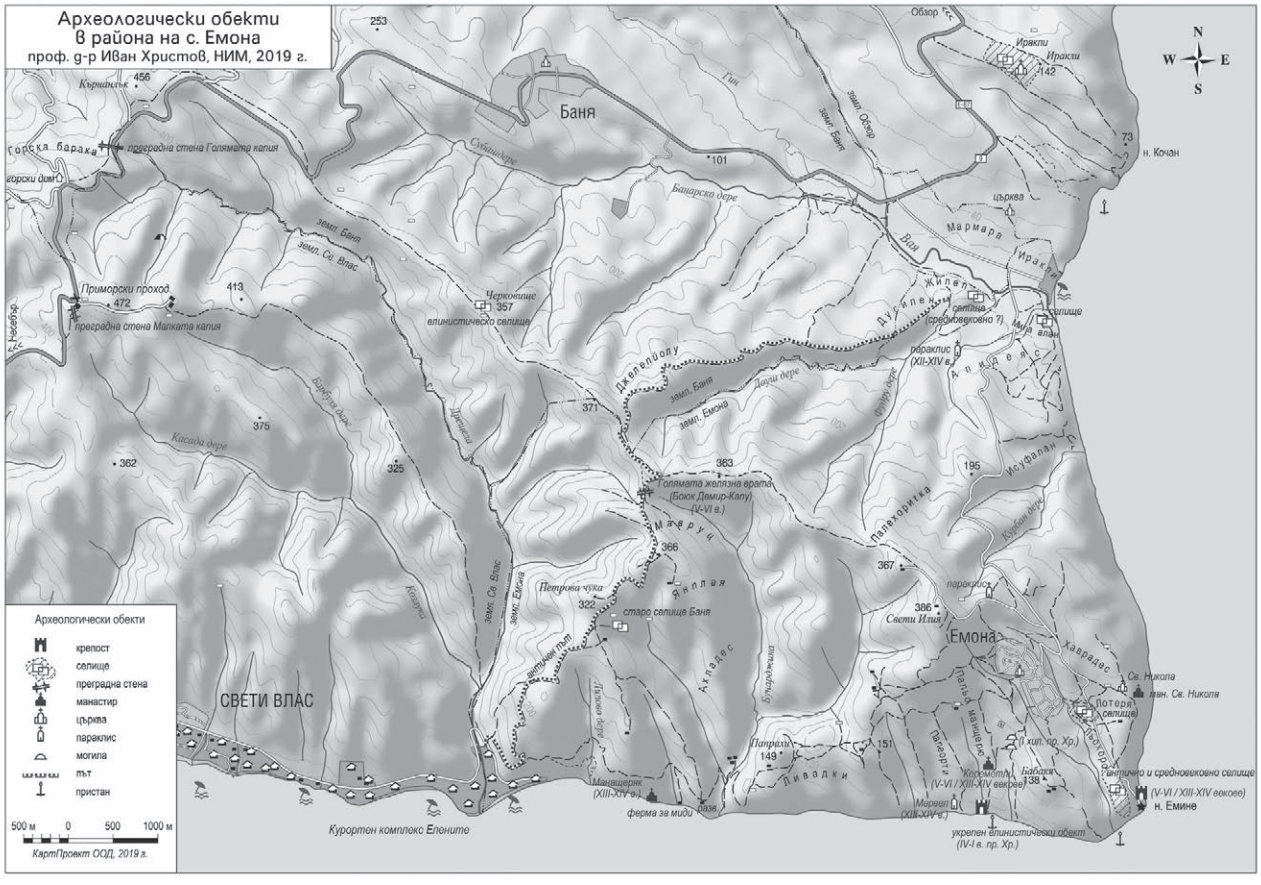
The conducted field survey gave important scientific information for the archaeological map of Tundzha municipality.

Todor Valchev, Regional Museum of History – Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com
Stanislav Marchovski, s.marchovski@gmail.com

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЕМОНА, ОБЩ. НЕСЕБЪР

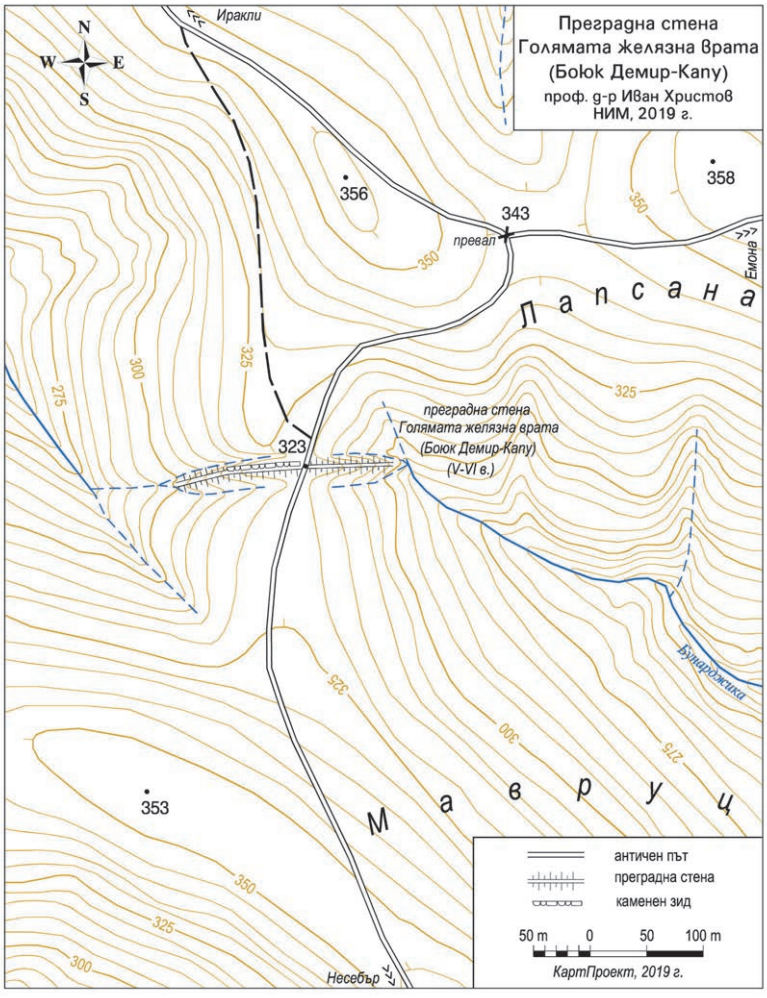
Иван Христов, Найден Прахов, Маргарита Попова

Проучванията са проведени в края на октомври 2019 г. в рамките на седем дни. Те са продължение на археологическите разкопки на нос Емине от лятото на 2019 г. Като резултат са локализирани осем нови обекта, които са нанесени на подробна археологическа карта на района (обр. 1). Актуализирана е информацията за средновековния манастир Св. Николай и неукрепеното селище в м. Пальохо-

Обр. 1. Карта на локализираните археологически обекти в землището на с. Емона

Fig. 1. Map of the archaeological sites in the land of Emona village

Обр. 2. План на преградната стена Демир Капия

Fig. 2. Plan of the barrier wall Demir Kapiya

Обр. 3. Останки от преградната стена

Fig. 3. Remains of the barrier wall

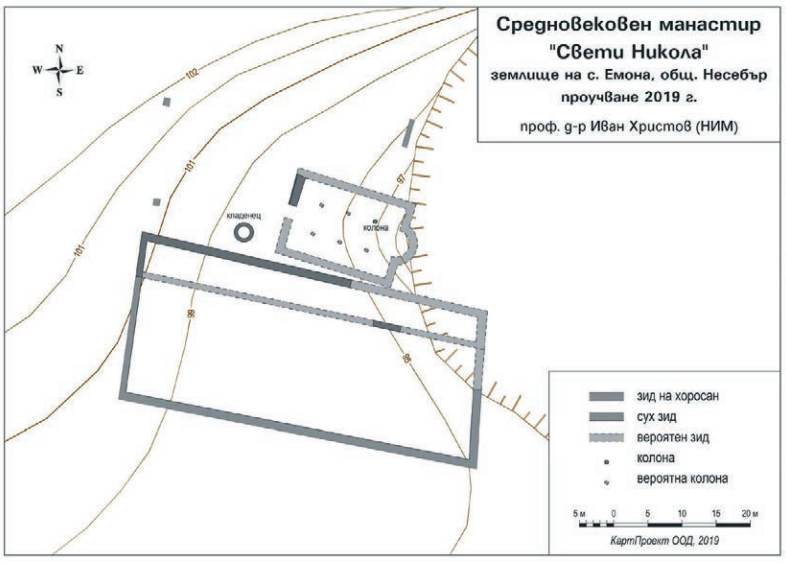
ра. В резултат на теренните издирвания са документирани останките от следните археологически обекти:

- Неукрепено антично селище в м. Льохоро, Пальохора. Представлява обширно селище или селища. Разположено е в заградената площ на военно поделение 32300 и се развива на север към днешното село Емона. Селището е ситуирано южно от нос Емине. Представлява равна тераса, оградена от дълбоки долове, които се спускат към Черно море. На площ от 10 дка се откриват дребни фрагменти от късноантични и средновековни керамични съдове с ниска концентрация и разнесени по повърхността необработени камъни. При строежи в различни части на поделението са открити общо шест вкопани питоса. През последните 30 години на терен са намерени предмети от различни епохи (накити, сечива, монети).

- Керемети. Обектът е разположен на сравнително равна тераса на 300 м западно от морския бряг и на 1,5 км югозападно от центъра на с. Емона. По повърхността се забелязват силно разрушени структури от голям комплекс, заемащ площ от около 1 дка. Открояват се дълги насипи от ломени камъни без наличието на хоросан. Дължината и ориентацията на предполагаемите зидове е 45 м (И – З) и 23 м (С – Ю). Обектът е изграден на н. в. 70 м. В североизточния му ъгъл са регистрирани останки от централна постройка с размери 10 м (С – Ю) х 15 м (И – З). Тя е силно разрушена от иманярски изкопи. Като спойка в зидовете е използван хоросан, примесен със счукана керамика. Възможно е да се касае за култова християнска постройка. При оглед на терена са открити фрагменти от късноантични и средновековни керамични съдове. От тук произхождат и няколко железни селскостопански сечива, предадени за съхранение в РИМ – Бургас.

- Марвел. Обектът е разположен южно от м. Керемети върху равна тераса до брега на морето, на н. в. 13 м. Отдалечен е на 2 км

ЮЗ от центъра на с. Емона. Заема площ от ок. 1,6 дка. По подобие на м. Керемeтели, тук са забелязват каменни струпвания, вероятно части от зидове. Откриват се множество фрагменти от строителна керамика. В средата на обекта се откроява структура с площ 30 кв. м, нарушена от многобройни иманярски изкопи. В тях са регистрирани блокове от бигор от вероятни стени. Ориентацията на зидовете, с глинена спойка, е И – З. Забелязва се леко извиване на стените в източна посока, което предполага, че се касае за малък параклис. Не е открита битова керамика, а вероятната датировка е Средновековие (XIII – XIV в.).

Обр. 4. План на средновековния манастир Св. Николай при с. Емона

Fig. 4. Plan of the Medieval monastery of St. Nikolay near Emona village

Обр. 5. Детайл от апсидата на манастирската църква

Fig. 5. The apse of the monastery church. Detail

- Трасе на стар път от с. Св. Влас за гр. Обзор. Локализиран е участък от 6 км до билото, разделящо землищата на селата Емона и Баня. В района на Демир капия е документиран участък от път с каменна настилка и ширина 3 м. На много места пътят е вкопан в околния терен до 1 м от продължителното му използване. Той започва от с. Св. Влас, в близост до морския бряг се насочва в източна посока към в. с. Елените, а от там в северна посока изкачва билен участък, където пресича преградна стена.

- Голямата желязна врата (Буюк Демир Капу). К. Шкорпил пише, че тази врата се намира в седловина върху южния склон на Светиилийския гребен на Еминската планина (Шкорпил 1929). Преградата е ситуирана стратегически на най-тясното място на склона, до началото му на водораздела между долините на Кариез и Козлук дере. Изследователят приема, че там се намират развалините на най-източната преграда върху главния старопланински гребен. Тя е известна с името Демир капия или просто Капията. В началото на XX в. от преградата е останал само каменен насип, предполагаемо място на порта и зид с дължина от двете страни по 200 м. Шкорпил приема, че преградата е на правия път, който според него е водел от Месемврия към крепостта при днешния гр. Обзор. Всички наблюдения на К. Шкорпил са потвърдени при издирванията на терен. Днес от стената са запазени приблизително същите посочени размери (обр. 2). На места личат къси участъци от външно и вътрешно лице на зид от плочести камъни, граден без спойка. Дебелината на стената е ок. 3 – 3,5 м (обр. 3). Запазената суперструкция на зидовете е 0,50 м. Съоръжението е изградено на н. в. 323 м. При така предаденото описание, би следвало да го интерпретираме като късноантична *clausura*. С този термин се означават линейни отбранителни съоръжения, преграждащи проходи в планински масиви или входове в долини. Укрепления от този тип са известни на редица места в Стара планина, особено в нейните източни части.

- Манащеряк. Обектът е разположен в най-югозападната точка на землището на с. Емона, върху стръмен морски бряг на н. в. 9 м. Отдалечен е от центъра на селото на 6,5 км. От него е запазен каменен зид на глинена спойка с дължина ок. 20 м, надвиснал над морския бряг. Вътрешността на обекта е обрасла с плътна тревна, храстовидна и дървесна растителност. За съжаление, в няколкото дълбоки иманярски изкопа не е открита керамика или друг датиращ археологически материал. Жителите на с. Св. Влас и с. Емона припознават това място като един от емонските манастири.

- Могилен некропол. Разположен е на около 1,1 км югозападно от центъра на с. Емона, между м. Бабакя и м. Трите дъба. Състои се от три могили. Две от тях са сигурни надгробия. Третата е под въпрос.

- Укрепен обект в м. Палеоря. Над плажа в м. Трите дъба, южно от старата рибарска сграда, върху равна тераса на високия морски бряг, е регистриран укрепен елинистически обект. Попада в най-южната част на м. Палеоря, на 1,7 км югозападно от с. Емона. Той е с размери 20 х 20 метра и н. в. 16 м. Ориентиран е по световните посоки. Обектът е силно пострадал от иманярски набези. Градежът му е от средно големи камъни, извлечени от морето. На места са използвани и ломени камъни с едно и две лица. Регистрирано е огромно количество строителна гръцка керамика и няколко фрагмента от битова – основно стени на амфори. Предполагаемата му датировка е IV – I в. пр. Хр.

- Средновековен параклис в м. Епидес. Обектът е на разстояние 7 км северно от центъра на с. Емона, в близост до устието на р. Вая. Намира се в обработваема нива в равна платовидна местност на н. в. 30 м. Частично са запазени северен и източен зид с височина до 0,40 м. На места е използван хоросан. В иманярските изкопи се регистрират фрагменти от тухли и керемиди. Открит е и малък фрагмент от стенопис с тъмносин цвят. Приблизителни размери на постройката са 8 м (И – З) х 5 м (С – Ю). Предполагаемата му датировка е XIII – XIV в.

- Средновековен манастир „Св. Никола“. Най-значимото културно средище в източната част на Еминска Стара планина е „царският и патриаршески манастир „Св. Никола“. Емонският манастир „Св. Николай Мирликийски“ се намира на ок. 1 км източно от с. Емона, на н. в. 70 м. Основите на манастира представляват интерес за редица изследователи, посетили го през годините. Задълбочено картиране и описание на останките на комплекса са извършени едва през 2019 г. от екип на Националния исторически музей (обр. 4). Днес върху крайбрежния терен ясно се очертава големият южен двор на манастира с размери 55 м (И – З) х 20 м (С – Ю). Зидовете от юг, изток и запад са изградени от ломени камъни на глинена спойка с дебелина 0,80 м. От север са документирани два успоредни каменни зида, чиято спойка е от бял плътен хоросан. На терен се открояват един зид от юг с ширина 0,80 м и втори на север, доста по-масивен, който е широк 1,20 м. Разстоянието между тези два зида, северно от дворното открито пространство е 5 м. Забелязват се слаби пропадания на терена, които могат да бъдат интерпретирани като места на помещения, долепени до крайния северен зид. В откритото дворно място не са регистрирани структури. До североизточния край на северния зид е документирана щерна/кладенец с диаметър 2 м, запазен днес до дълбочина 1,50 м. Кладенецът е грижливо измазан с хидрофобен разтвор. На 2 м източно от него, се развиват основите на голям християнски храм с предполагаеми размери 19,5 м (И – З) х 12,8 м (С – Ю). От запад е запазен част от зид с дължина 5 м и дебелина 1,20 м. Стената е изградена от големи каменни блокове, споени с хоросан. Предполага се, че в южния край и на отстояние 5 м от големия северен зид на дворното пространство е мястото за вход на храма. Описаният по-горе северен зид всъщност представлява южната стена на църквата. Големите геоложки разломи и пропадания от сушата са нанесли непоправими поражения върху целостта на храма. От източната периферия на постройката е запазена *in situ* каменна база за колона. Тя е с диаметър 0,50 м и е залепена с хоросан върху каменна основа. Базата маркира южния тесен кораб на постройката. На изток следва стръмно пропадане към наклонена малка тераса по посока на морския бряг. Именно на тази малка тераса са документирани късове от стените на храма и неговата апсида. Апсидата е с дебелина 1,20 м и запазена височина 1,20 м. Може да се предположи, че тя е имала дължина 4 м и дълбочина до 2 м (обр. 5).

Литература

Шкорпил 1929: К. Шкорпил. Стратегически постройки въ Черноморската областъ на Балканския полуостровъ. Варна, 1929.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF EMONA VILLAGE, NESEBAR MUNICIPALITY

Ivan Hristov, Nayden Prahov, Margarita Popova

Summary

The field surveys were carried out within 7 days at the end of October. They were a continuation of the archaeological excavations on Cape Emine in the summer of 2019. As a result of the investigation, eight new sites were located and mapped on a detailed archaeological map of the area (fig. 1). The information about the medieval monastery of St. Nikolai (fig. 4 and 5) and the unfortified settlement in Palyohora locality was updated.

As a result of the surveys, remains of the following archaeological sites were recorded: an unfortified ancient settlement, situated in the enclosed area of the military unit 32300 (Lyohoro/ Palyohora locality) and on agricultural land in the direction of Emona village; a supposed medieval chapel in Keremetli locality; a presumed medieval chapel in Marvel locality; an old road leading from Sv. Vlas village to Obzor town; a late antique barrier wall (*clausura*) – Buyuk Demir Kapu (figs 2 and 3); a medieval monastery in Manashteryak locality; a mound necropolis located about 1.1 km southwest of the centre of Emona, between Babakya and The Three Oaks localities; a Greek fortified site in Paleoria locality, supposedly dating from the 4th–1st c. BC; a medieval chapel in Epides locality.

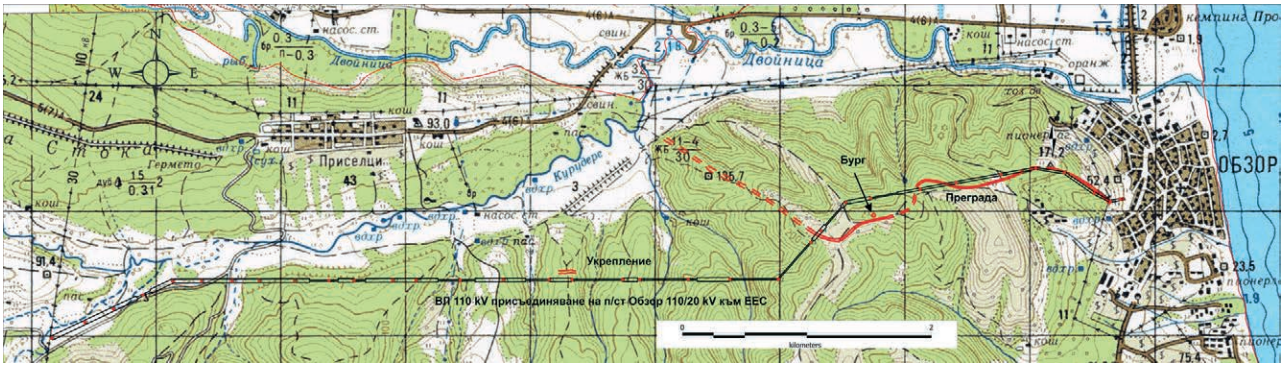
Ivan Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, ivchristov70@abv.bg
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, naydenprahov@gmail.com
Margarita Popova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, margarita_po@abv.bg

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ЕЛЕКТРОПРОВОД В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. ОБЗОР И СЕЛАТА ПРИСЕЛЦИ И БАНЯ, ОБЩ. НЕСЕБЪР, ОБЛ. БУРГАС

Тодор Марваков, Мартин Гюзелев, Константин Господинов

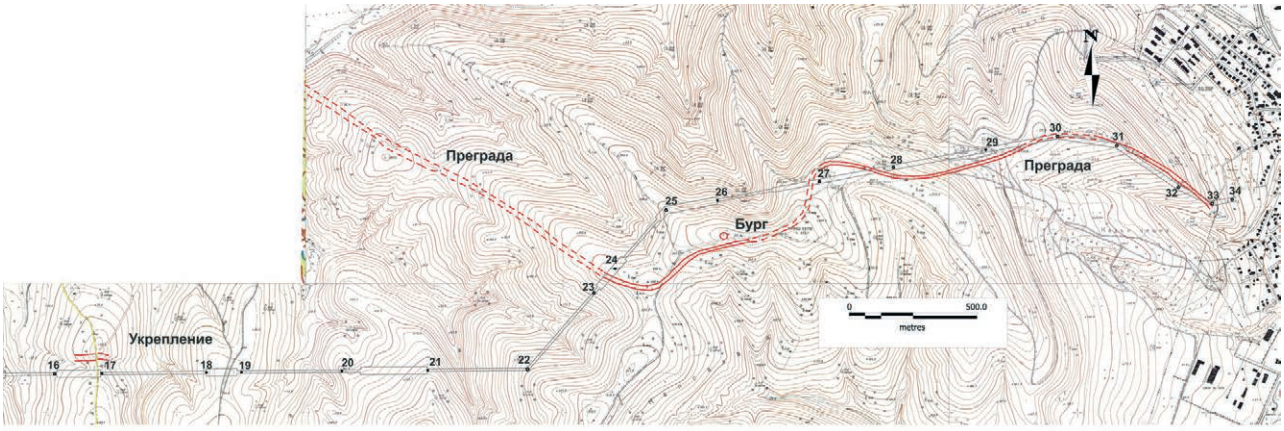
Спасителните терени археологически издирвания се проведоха в периода 16 – 19.02.2019 г. Бе проучено трасето на обект „ВЛ 110 kV присъединяване на п/ст Обзор 110/20 kV към ЕЕС“ (обр. 1). То представлява сервитутна ивица и места за 34 стълба за прокарване на електропровод до гр. Обзор. Трасето минава през землищата на гр. Обзор и селата Приселци и Баня, общ. Несебър. По права линия дължината на сервитута е 9,1 км. При теренното проучване са получени следните резултати.

От стълб № 24 до стълб № 33 сервитутът минава върху или успоредно на част от ранновизантийската Източнобалканска преградна линия (обр. 2). В тези рамки, от стълб № 24 до стълб № 28, сервитутът пресича преградната линия на три места. Първото е точно на мястото на стълб № 24, вто-

Обр. 1. Карта на трасето

Fig. 1. Map of the route

Обр. 2. Карта на регистрираните археологически структури

Fig. 2. Map of registered archaeological structures

Обр. 3. Източнобалканска преградна стена, източен сектор

Fig. 3. East-Balkan fortification wall, east section

рото точно на мястото на стълб № 27, третото на около 60 м З – ЮЗ от стълб № 28. В останалите участъци между стълб № 24 и № 28, сервитутът следва успоредно преградната линия на максимално разстояние до ок. 170 м.

Между стълб № 28 и точка от сервитута, която е на ок. 150 м (З – СЗ) от стълб № 30, сервитутът следва преградата на максимално разстояние до 46 м. От същата точка на сервитута, до стълб № 33, преградната линия попада почти изцяло в трасето на сервитута, с максимално отклонение до ок. 15 м (обр. 3). Върху ранновизантийската преграда попадат стълбове № 30, 31 и 33. Стълб № 32 е на разстояние около 13 м югозападно от нея.

Източнобалканската преградна линия днес се забелязва като разсип от камъни и пръст с ширина ок. 10 – 15 м и височина до 1,50 м спрямо околния терен. На много места се откриват разпръснати тухли и хоросан, особено в участъка между стълбове № 30 и 33. В целия този участък лицата на стената вероятно са изградени от добре обработени каменни блокове, споени с варов разтвор, примесен с едро натрошена керамика. Пълнежът между лицата е от ломени камъни, залети със същия разтвор. Стената е имала и тухлени пояси, фрагменти от които бяха регистрирани на терена. В по-голямата част преградата минава по северните участъци на билата и възвишенията. По осевата линия на трасето на разсипа на много места има дълги изкопи, вероятно следи от съвременни военни съоръжения.

На разстояние 110 м южно от сервитута и стълб № 26 са регистрирани следи от съоръжение. Намират се на ок. 20 м северно от преградата и вероятно представляват останки от бург (обр. 2). Разсипът от камъни и пръст, между които има тухли и хоросан, представлява неправилен кръг с диаметър ок. 30 м и височина ок. 1,50 – 2 м спрямо околния терен. Голяма част от съоръжението е унищожено от иманярски изкопи.

Между стълбове № 16 и № 17, на разстояние ок. 35 м северно от сервитута, е регистрирана преграда, съставена от вал и ровове от двете му страни (обр. 4). Северният ров е доста по-плитък от южния. Преградата преграждa шийката на възвишение, обособено от околните долове. Така се оформя укрепление, което е защитено само от достъпната му южна страна. Валът е с ширина приблизително 5 м и дължина около 140 м. Максимално запазената му височина е около 2,5 м. Дълбочината на рова от юг е 3,5 – 5 м. Ровът от север (от вътрешната страна на укреплението) има дълбочина ок. 1 м. Ровът от

юг се слива с доловете, фланкиращи от изток и запад възвишението, върху което е укреплението.

По трасето между стълбове № 1 – 23 липсват археологически структури в рамките на сервитута, както и керамика по повърхността.

Обр. 4. Вал от укреплението северно от сервитута между стълбове 16 и 17

Fig. 4. Bank from the fortification, north of the easement, between poles No 16 and No 17

FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF A POWER LINE IN THE LAND OF OBZOR TOWN AND PRISELTZI AND BANYA VILLAGES, NESEBAR MUNICIPALITY, BURGAS DISTRICT

Todor Marvakov, Martin Gyuzelev, Konstantin Gospodinov

Summary

The rescue field survey was conducted within four days, during the period between 16th and 19th of February, 2019. The route and the places designated for the construction of the poles along it, from pole No 34 to pole No 1, were covered (fig. 1). Part of the Early Byzantine East-Balkan fortification wall was located from pole No 24 to pole No 33 (fig. 2 and 3). The route of the power line in this section runs on top of the wall or parallel to it. The fortification is visible on the ground as a scattering of stones and earth with a width of about 10 to 15 m and a height of 1.0–1.5 m above the surrounding terrain. Bricks and mortar can also be seen in many places. Along the entire section the faces of the wall were probably built of well-worked stone blocks, bound together with a solution of lime mixed with large pieces of crushed ceramics. The filling between the faces consists of quarry stone covered with the same solution. The wall has had brickwork courses as well, fragments of which were registered on the ground. For the most part, the fortification runs along the northern sides of the ridges and the elevations. Along the centerline of the scattering there are long excavations – modern military trenches. Approximately 20 m north of the wall and 110 m south of pole No 28, remains of what was probably a tower were found. North of the route, between pole No 16 and pole No 17, a barrier, composed of an embankment and ditches on both of its sides, was discovered (fig. 4).

Todor Marvakov, Museum Ancient Nessebar, 2a Mesembriya Str., 8231 Staria Grad, Nessebar, tmarvakov@abv.bg
Martin Gyuzelev, University "Prof. d-r Asen Zlatarov", 1 Prof. Yakimov Str., 8010 Burgas, martingiuzelev@abv.bg
Konstantin Gospodinov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, gospodinov_kt@mail.bg

№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. СРЕДЕЦ

Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева

Теренните издирвания се проведоха в рамките на 15 дни през октомври 2019 г., с целево финансиране от Министерство на културата.[1]

Цел. Проучването се извърши в границите на община Средец като продължение на започнатите изследвания през предходната година, по проект „Археологическа карта на България" (Чолаков, Георгиева 2019). Отново, предмет на изследване е територията на римската колония Деултум. Целта е да се събере информация за наличието на археологически обекти, намиращи се в близката околност

[1] Екипът включваше още Цветина Гетовска (СУ „Св. Климент Охридски"), Добрина Харбалиева и Емил Дакашев (ОИМ – Средец). Обработката на кремъчния ансамбъл е дело на доц. д-р Мария Гюрова (НАИМ – БАН), а част от керамиката е консултирана с гл. ас. д-р Калин Маджаров (НАИМ – БАН).

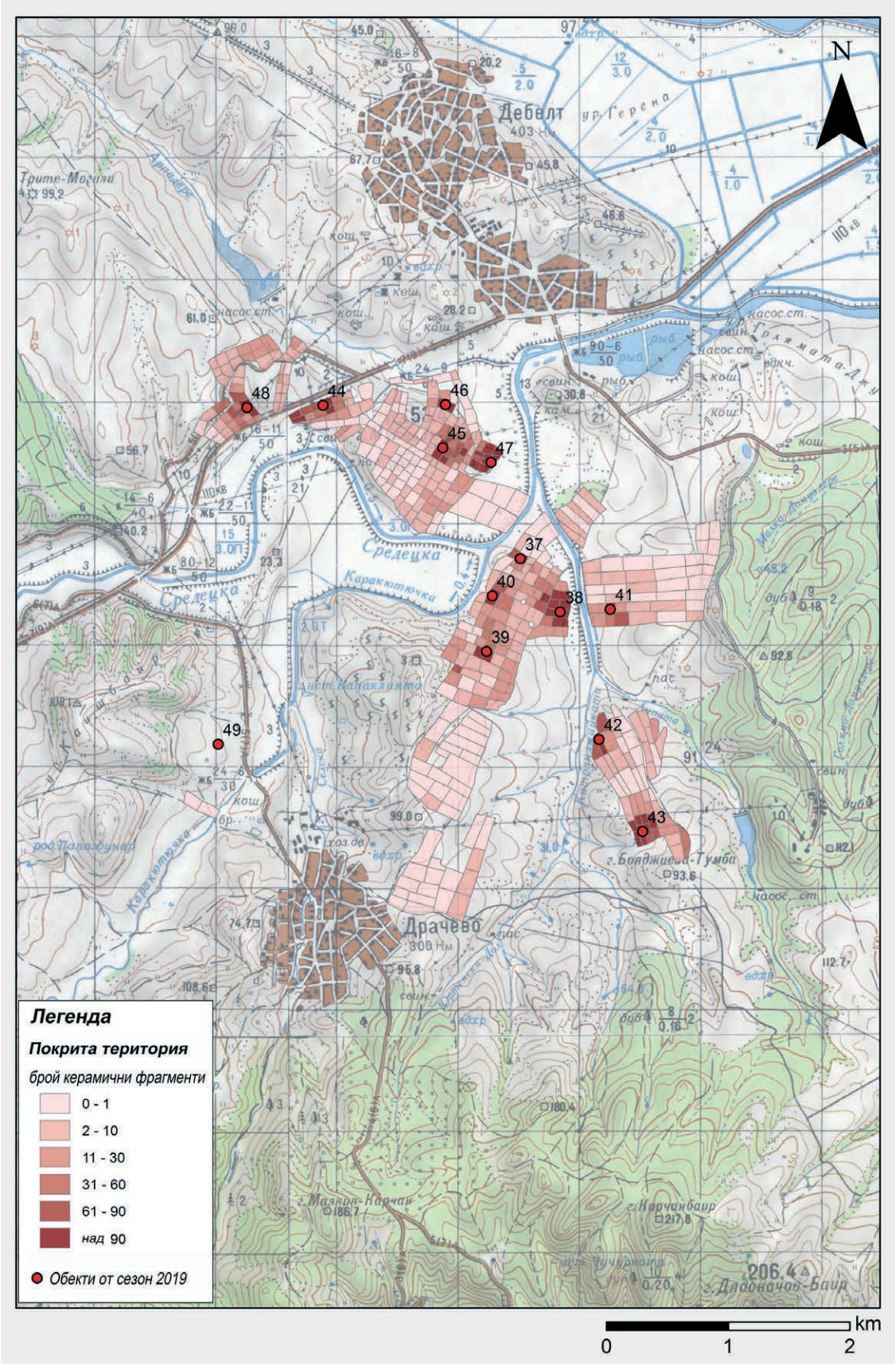
на античния и средновековен град. Площите за обхождане са определени според спецификите на релефа и възможността за наблюдение.

Методика. При теренното издирване е приложен методът на тотално обхождане. Покритата територия е разделена на полигони, всеки от които носи информация за площ, видимост, земно покритие, избрана стратегия, брой и вид на откритите керамични фрагменти и регистрирани артефакти. В зависимост от видимостта и вида на терена са прилагани различен тип обходи. Основно това са интензивни (при 93 % от полигоните), много по-малко са екстензивни (5 %) и само на отделни места е прилагана методиката за трудно достъпни терени (2 %). По-голямата част от площите, в момента на проучването, са с видимост 80 – 100 %. При издирванията са използвани смартфони, снабдени със софтуер SW Maps и Oruxmaps, както и три отделни GPS устройства. Получените резултати са обработвани ежедневно и въвеждани в обща база данни, разработена под ArcGIS. След анализ на данните са обособени зони с по-висока концентрация на археологически материали. По този начин са определени и предполагаемите граници на обектите.

Резултати. Извършен е тотален обход на териториите с добра видимост по течения на р. Средецка и нейните притоци – реките Катранджийката, Липата, Каракютючка и Кавак дере (обр. 1). Покрити са всички площи, които през 2018 г. останаха непроучени поради напредналата вегетация на селскостопанските култури. За двата сезона на теренни издирвания успяхме да обходим по-голямата част от територията по долното течение на р. Средецка, намираща се в непосредствена близост до Деултум. Заедно с тоталните обхождания в землищата на селата Дебелт и Драчево, целенасочено са посетени паметници в землищата на селата Белила, Радойново, Малина, Орлинци, Загорци и Суходол. Това са единични надгробни могили и могилни некрополи (обр. 2).

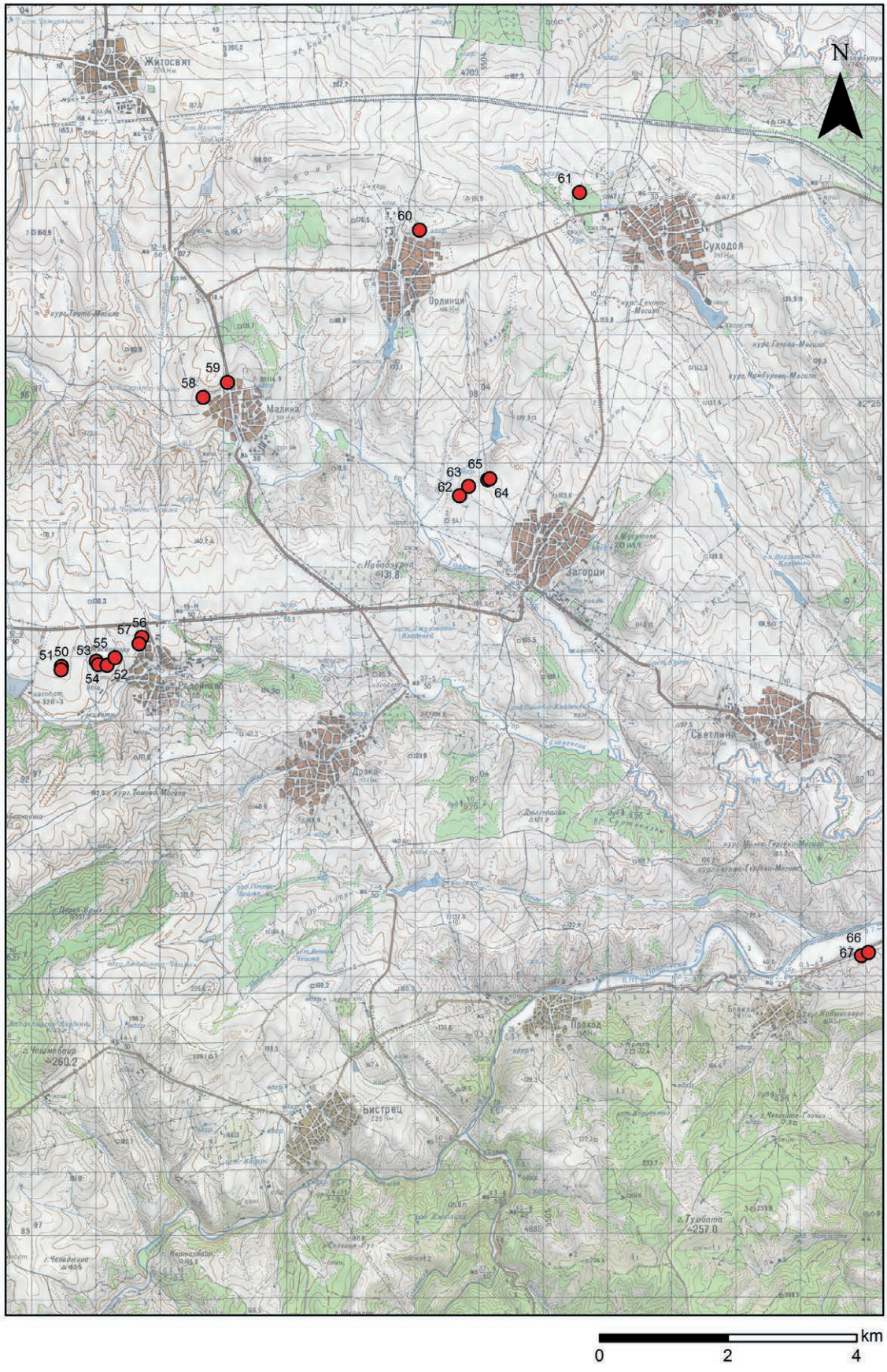
Като резултат е покрита площ от 4,4 кв. км и са регистрирани общо 31 археологически обекта. За всички тях са изготвени нови регистрационни карти в АИС АКБ. По-голямата част от обектите са нови, а някои от могилите са известни, но нерегистрирани до момента. Разпределението по видове обекти е следното: един път, две вилни стопанства, 10 селища и 19 надгробни могили. Част от могилите са обособени в четири различни могилни некропола. Някои от регистрираните селища имат голяма площ, при които дисперсията на керамични фрагменти надхвърля 120 дка. Като хронология, очаквано преобладават обектите синхронни на римската колония. В девет от тях има материали, свързани основно с римската епоха, а и в почти всички останали обекти е регистрирана антична керамика. В два обекта има установено обитаване в праисторията, в осем присъства керамика от ранната и късната желязна епохи, а в три от обектите, освен предходни периоди, има и средновековни материали. Всички регистрирани надгробни могили са с неопределима хронология, а предполагаемата датировка на пътя е Античност и/или Средновековие.

Потвърдиха се наблюденията ни от 2018 г., че в близката околност на Деултум има много висока концентрация на археологически обекти. В почти всички удобни за обитаване места, по поречията на реките, има следи от трайно човешко присъствие (обр. 1). Два от новорегистрираните обекти (№ 46 и 47) са стопанства и вероятно са пряко свързани с колонията. Те отстоят на ок. 1,4 км от Деултум и според първоначалните ни данни представляват вила рустика. Площите, в които са регистрирани керамични фрагменти, са съответно 30 и 60 дка. И при двата обекта, концентрацията на керамични фрагменти на терен е много висока (обр. 3). Освен голямото количество тухли, керемиди и римска битова керамика са регистрирани дребни метални находки, късове желязна шлака и керамични запушалки. В обект № 47 е открит фрагмент от стенна двуцветна мазилка, което е индикация за наличието на представителна част на вилата (обр. 3.4). В най-западната част на този обект се откриват керамични фрагменти от желязната епоха (обр. 3.6). Те вероятно са свързани с обект № 45, който има подобна хронология и е разположен на източния склон на Муселин баир (обр. 1). Висока концентрация на археологически обекти има на речната тераса, преди вливането на реките Катранджийката и Каракютючка в река Средецка. През миналата година успяхме да я покрием изцяло с полигони. Така, през двата сезона на издирвания, на тази сравнително малка площ от ок. 1,5 кв. км са регистрирани шест селищни обекта и две надгробни могили (обекти № 33 – 40) (обр. 4). Мястото е удобно за обитаване поради близостта на реките, плодородната почва и незаливния терен със слаб наклон. Едно от тези селища – обект № 38, има площ от над 120 дка и следи от обитаване през бронзовата, желязната и римската епохи. В някои полигони е регистрирана много голяма концентрация на керамика – битовата е над 2000, а строителната над 2300 фрагмента. Откритите дребни находки включват част от теракота, керамични запушалки, прешлен за вретено и кремъчни пластини. В два селищни обекта (№ 42 и 43), разположени в близост един до друг, се открива предримска амфорна тара. От обект № 42 са разпознати амфори от Тасос и Хиос. В обект № 43 е регистриран внос от Книд, Хераклея Пон-

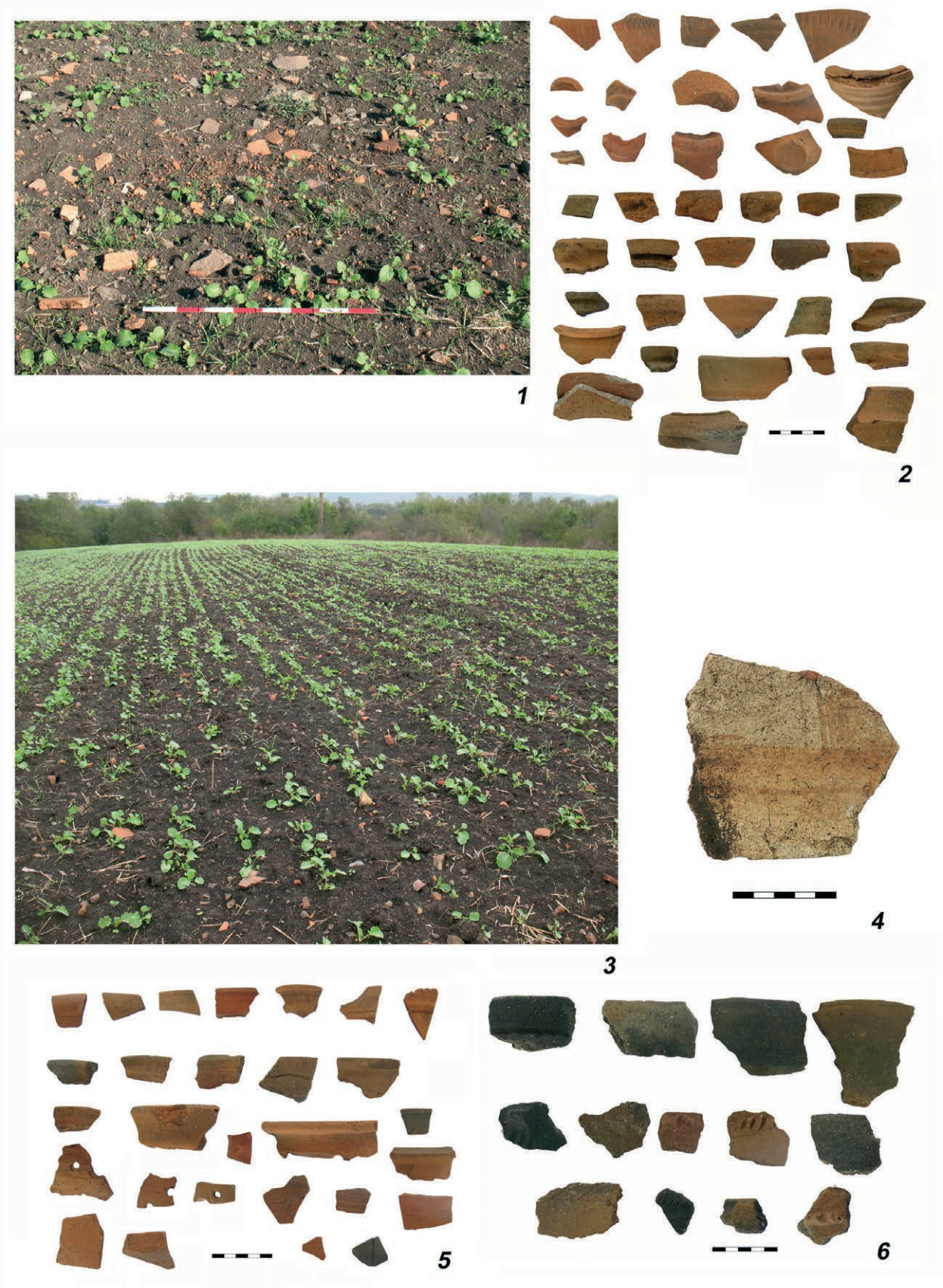
Обр. 1. Обходена територия, концентрации на керамични фрагменти и регистрирани обекти в землищата на с. Дебелт и с. Драчево

Fig. 1. Covered area, dispersion of ceramic fragments and registered archaeological sites in the vicinity of Debelt and Drachevo villages

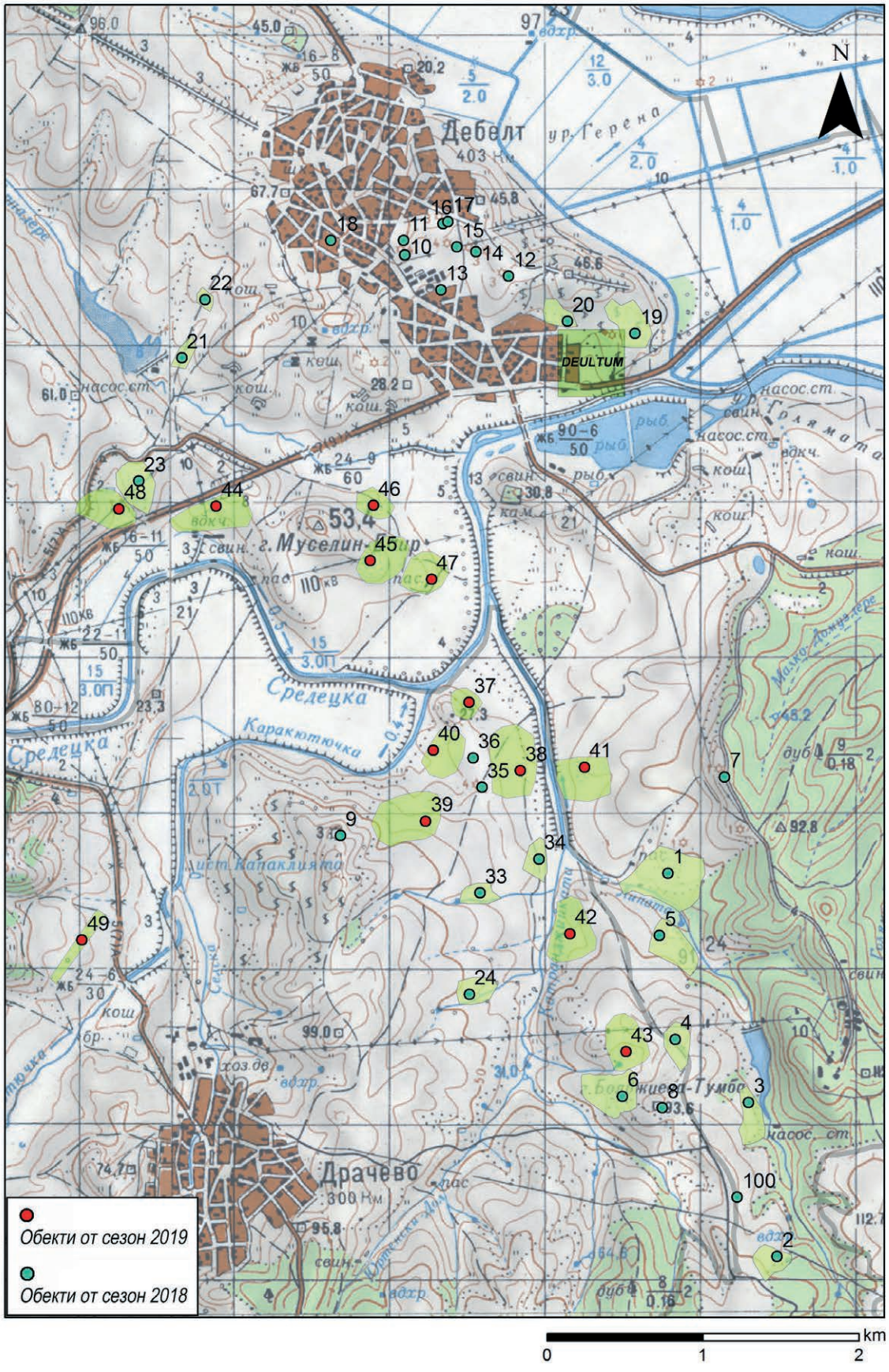
Обр. 2. Регистрирани обекти в землищата на селата Белила, Радойново, Малина, Орлинци, Загорци и Суходол

Fig. 2. Registered archaeological sites in the vicinity of Belila, Radoynovo, Malina, Orlintsi, Zagortsi and Suhodol villages

Обр. 3. 1. Обект № 46. Керамични струпвания по терена. 2. Римска керамика от обект № 46. 3. Обект № 47. Керамични струпвания по терена. 4. Обект № 47. Фрагмент от стенна мазилка. 5. Римска керамика от обект № 47. 6. Предримска керамика от обект № 47

Fig. 3. 1. Site No 46. Pottery fragments on the terrain. 2. Roman pottery from site No 46. 3. Site No 47. Pottery fragments on the terrain. 4. Site No 47. Wall plaster fragment. 5. Roman pottery from site No 47. 6. Pre-Roman pottery from site No 47

Обр. 4. Регистрирани археологически обекти в близката околност на Деултум през двата сезона на обходи

Fig. 4. Registered archaeological sites in the vicinity of Deultum during the two seasons of field surveys

тика, Менде и Пепарет. Това селище вероятно е свързано с вече регистрирания обект № 6, намиращ се в ЮЗ посока. И двата обекта са разположени на полегати склонове, спускащи се към малък извор, който днес е каптиран. В периферията на обект № 5, регистриран през 2018 г. като селище от Късната античност и Късното средновековие, при сегашните издирвания се откриха фрагменти от амфорна тара. Тя е внос от Хиос и от неизвестен северно-егейски център. Така, в площта ограничена от реките Липата и Катранджийката, са регистрирани поне три обекта, в които е открита вносна керамика от V – IV в. пр. Хр. (обр. 4). Беше направен оглед на вероятен римски път, намиращ се СЗ от с. Драчево. На сателитните снимки и на място се откроява прав необработваем участък. Той е с дължина ок. 500 м, с посока СИ – ЮЗ и е обрасъл с дървесна и храстова растителност. На места личи подредба на камъни и вероятен бордюр. Датировката му би могла да е в широките граници от Античност до Възраждане.

В различни землища на общ. Средец бяха посетени надгробни могили, отбелязани на топографска карта с мащаб 1:50 000, но невъведени в АИС АКБ (обр. 2). В землището на с. Малина са регистрирани две надгробни могили, които вероятно са част от един могилен некропол (обекти № 58 и 59). В землищата на селата Орлинци и Суходол е регистрирана по една надгробна могила (обекти № 60 и 61). В землището на с. Радойново са посетени осем надгробни могили, принадлежащи на един некропол (обекти № 50 – 57). Повечето могилни насипи са подложени на селскостопанска обработка и имат много разлата форма. Не са регистрирани материали и съоръжения, както и сериозни иманярски изкопи. В западна посока, на топографската карта са отбелязани още могили, но въпреки внимателния оглед такива не са открити. Друг некропол, от четири надгробни могили, е регистриран в землището на с. Загорци (обекти № 62 – 65). Някои от могилните насипи частично се обработват. Не личат иманярски изкопи и не са открити материали и съоръжения. Последните две могили са в землището на с. Белила и вероятно също са част от един некропол (обекти № 66 и 67). Насипът на първата частично се обработва и има иманярски изкоп в централната си част. Втората могила е с височина ок. 4 м и е гъсто обрасла с храсти и дървета. Има няколко иманярски изкопа, единият от които е направен с машина, до нивото на съвременния терен. Могилният насип е землен, но в профила на изкопа има ивица от камъни, които биха могли да са част от съоръжение. Южно от могилите, в обработваема нива, се откриват фрагменти от антична битова керамика в голяма концентрация, вероятно останки от селище. Останалите могили от некропола, отбелязани на топографска карта с мащаб 1:5000, не са регистрирани на терен.

С настоящото изследване продължихме тоталното покриване на територията на римската колония Деултум. Увеличи се информацията за селищната и пътна мрежа, както и за високата концентрация на обекти в най-близката околност на колонията (обр. 4). За двата сезона теренни издирвания в общ. Средец са регистрирани нови 67 археологически обекта, като всички са въведени в АИС АКБ. Намерението на екипа е да продължи с попълването на информацията за древната селищна мрежа, като бъдат покрити всички възможни за изследване площи в района.

Литература

Чолаков, Георгиева 2019: И. Д. Чолаков, П. Георгиева. Теренни издирвания на територията на общ. Средец. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 679 – 682.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF SREDETS MUNICIPALITY

Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

Summary

In October 2019, a field survey was carried out within fifteen days. This survey is a continuation of the research started in the previous year as part of the Archaeological Map of Bulgaria project.

A thorough survey of the areas with good visibility along the lower Sredetska river and its tributaries was conducted (fig. 1). Monuments located in the vicinity of Belila, Radoynovo, Malina, Orlintsi, Zagortsi and Suhodol villages were purposefully visited and registered. These are mound necropoleis and single tumuli (fig. 2).

As a result of the conducted survey, an area of 4.4 km^2 was covered, and a total of 31 archaeological sites were registered. Most of them are new, however, some of the tumuli were already known but have not been registered until now. Their distribution by type is: one road; two villas; 10 settlements and 18 tumuli. Part of the tumuli are grouped in

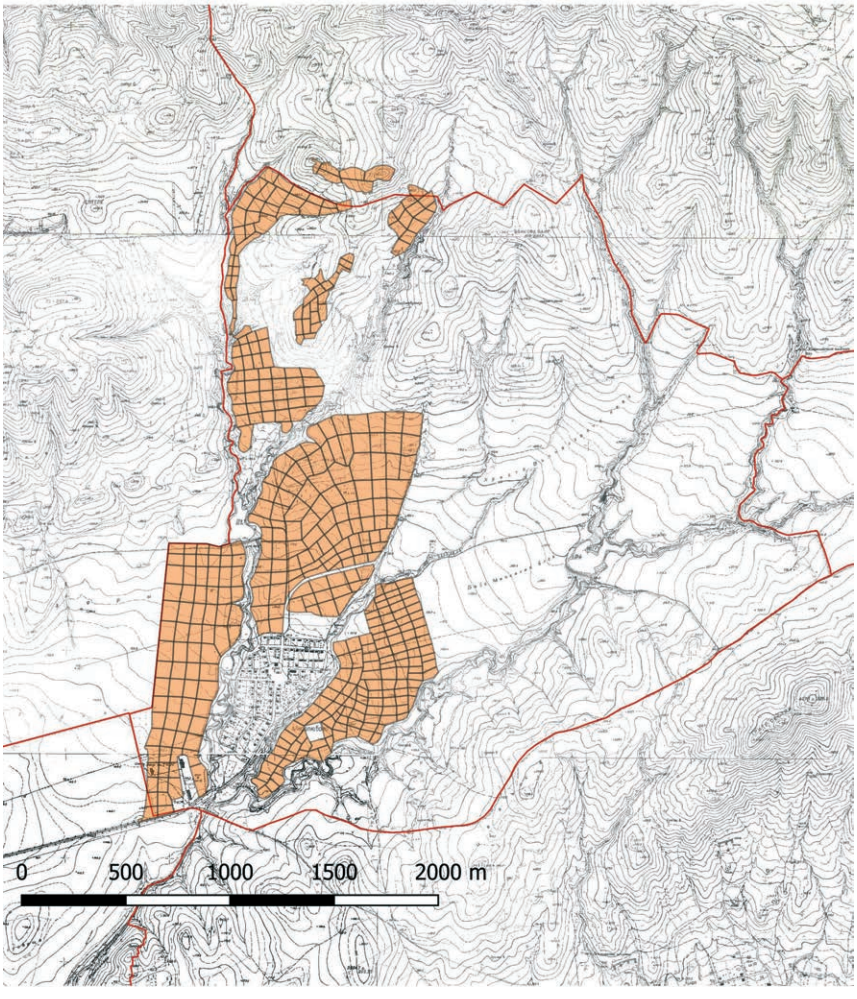
four mound necropoleis. Some of the registered settlements have very large areas, with dispersion of pottery fragments exceeding 12 ha. Chronologically, as expected, the sites contemporaneous with the Roman colony are predominant. In nine of them there are materials related to the Roman period, and in almost all other sites similar pottery is registered (fig. 3). In two of the sites there is evidence of prehistoric habitation; in eight – there is pottery from Early and Late Iron Age; in three there are materials from the Middle Ages as well as from the previously mentioned periods. All of the tumuli have indefinable chronology and the supposed date of the road is antiquity and/or the Middle Ages. All of the sites mentioned above are now registered in the in information system "Archaeological Map of Bulgaria". The results of two years of research showed that there is a very high concentration of sites in the vicinity of Deultum. In almost all habitable places along the river banks there are traces of lasting human presence (fig. 4).

Ivo D. Cholakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivocholakov@gmail.com
Plamena Georgieva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, plamgeorgieva@abv.bg

---

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРОЛЮБОВО, ОБЩ. БУРГАС

Мирослав Класнаков

Обр. 1. Обходена площ

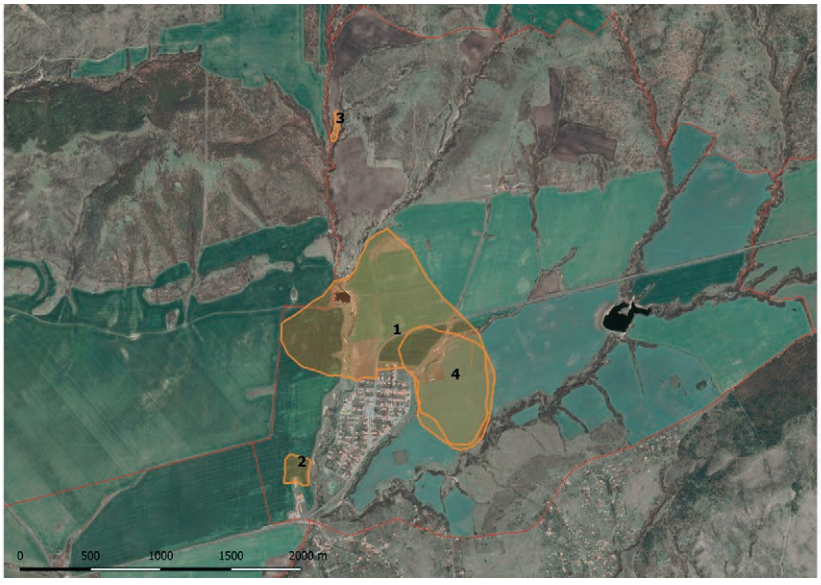
Fig. 1. Covered area

Село Миролюбово (до 1951 г. Домусорман) е разположено в централната северна част на общ. Бургас. Основано е през 1926 – 1928 г. от бежанци от Одринска Тракия, от с. Харала Гюню в дн. Република Турция (Дончев 2018, 4 – 23). Землището му обхваща 7,08 кв. км и има средна надморска височина 157 м.

Археологическото издирване е реализирано за период от 10 работни дни с финансовата подкрепа на Министерство на културата. Обходена е площ от почти 1,7 кв. км, включваща 428 полигона (4 дка средна площ на полигон), разположени в западната част на землището (обр. 1). Регистрирани са четири археологически обекта (обр. 2).

Обект № 1 (АКБ № 10007055) е разположен в няколко местности: най-източните части на м. Домус орман, част от м. Лозята, м. Дядо Георгиевите ниви и част от м. Бабиният Минкин блок. Площта му е ок. 800 дка. На този обширен терен са открити материали от няколко епохи. Това са единични фрагменти от керамични

съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело, датиращи от ЖЕ. Регистрирано е голямо количество фрагментирани керамични съдове, изработени на грънчарско колело и фрагменти строителна керамика, датиращи от римската и късноантичната епохи. Срещат се и фрагменти от керамични съдове, изработени на грънчарско колело и строителна керамика, датиращи от Средновековието. Откриват се многобройни ломени, необработени камъни. В много от случаите камъните са ситуирани на петна/струпвания с почти кръгла форма и диаметър 20 – 30 м. Трудно може керамика от определена епоха да се свърже с конкретно струпване. Теренът интензивно се обработва и материалите са смесени.

Обр. 2. Регистрирани обекти

Fig. 2. Registered sites

Обект № 2 (АКБ № 10007056) е разположен в най-източните части на м. Домус орман, непосредствено на североизток от стопанския двор. Има площ ок. 20 – 25 дка. Материалите са фрагменти от керамични съдове, предимно изработени на ръка, но има такива и на грънчарско колело, които датират от ЖЕ.

Обект № 3 (АКБ № 10007057) е разположен в най-южната част на м. Училищна нива. Намира се върху „език", образуван при събирането на две дерета. Площта му е ок. 4 – 5 дка, обрасла с треви, храсти и дървета. Откриват се материали като ломени и необработени камъни, дребни фрагменти от изпечена мазилка, фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и фрагменти строителна керамика. Регистрирани са и две находки – фрагмент от желязна фибула (лък с две намотки от пружината) и фрагмент от връх на желязна стрела. Обектът датира от ЖЕ. Вероятно е възникнал през РЖЕ, но обитаването е продължило и по-късно, тъй като непосредствено от север, в м. Училищна нива, има много дребни фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка, но и на грънчарско колело.

Обект № 4 (АКБ № 10007058) е разположен предимно в м. Бабиния Минкин блок, но продължава и на северозапад, през дере с име Дядо Васильовата ряка. Има площ от ок. 280 дка. Територията му се припокрива от обект № 1 (обр. 2). Вероятно тук е най-ранното обитаване на района. Открити са фрагменти от керамични съдове, изработени предимно на ръка. Няколкото фрагмента от съдове, изработени на грънчарско колело, вероятно принадлежат на обект № 1. Според третирането на повърхността и нанесената украса върху керамиката обектът в м. Бабиният Минкин блок има датировка ранен халколит. В същата местност и северозападно през дерето се развива и обектът от желязната епоха.

В процеса на проучването е събрана и информация за топонимията и хидронимията на населеното място.

Литература

Дончев 2018: М. Дончев. Записки по родова история. Бургас, 2018.

FIELD SURVEY IN THE LAND OF MIROLYUBOVO VILLAGE, BURGAS MUNICIPALITY

Miroslav Klasnakov

Summary

Mirolyubovo village (until 1951 known as Domusorman) is situated in the central northern part of Burgas municipality. The archaeological survey was performed with financial support of the Ministry of Culture of the Republic

of Bulgaria. The village's land has an area of 7.08 m^2 and has an average altitude of 157 m. The area surveyed is almost 1.7 km^2, including 428 polygons (fig. 1).

Four archaeological sites were registered (fig. 2): 1. Dated to the Iron Age, Roman period, Late Antiquity and the Middle Ages. It has an area of approximately 80 ha; 2. Dated to the Iron Age. It has an area of 2–2.5 ha; 3. Dated to the Iron Age. It has an area of 0.4–0.5 ha; 4. Dated to the Late Chalcolithic and Iron Ages. It has an area of approximately 28 ha. Site No 4 probably represents the earliest habitation in the region.

Information about toponymy and hydronymy of the village area was also gathered in the course of the research.

Miroslav Klasnakov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, miro_klasnakov@abv.bg

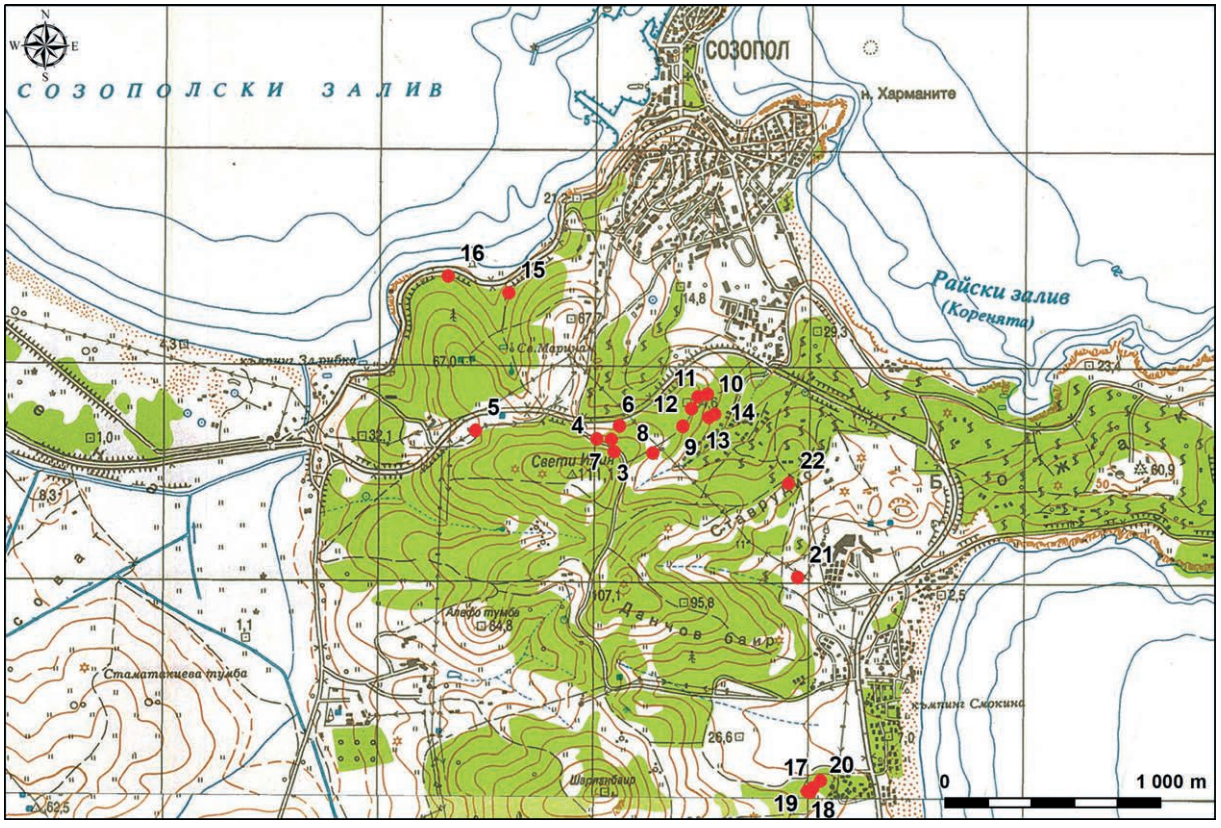

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗОНАТА НА ВЪЗВИШЕНИЕТО МЕДЕН РИД, ЗЕМЛИЩЕ НА СОЗОПОЛ

Теодора Богданова, Димитър Недев, Огнян Лулев

През септември 2019 г. се извършиха теренни издирвания на територията на общ. Созопол, в района на възвишението Меден рид. Целта е откриване и регистрация на неизвестни до момента археологически структури в зоната на близката крайградска територия на Аполония Понтика от нос Св. Агалина до нос Атия.

Теренната работа е финансирана от ОКИ „Музеен център", гр. Созопол и е съсредоточена основно в зони с висок потенциал за откриване на следи от древна антропогенна дейност. Такива има по протежението на Меден рид, между рида и морския бряг; в местностите Св. Агалина – Мапи – Синетуди; по северния склон на Шарлан баир; м. Хаджиали дере; контактната зона между рида Св.

Обр. 1. Местоположение на регистрираните обекти

Fig. 1. Location of the registered sites

Илия и крайморското възвишение Св. Марина (обр. 1). Локални издирвания са проведени и в зоната между гр. Черноморец и с. Атия. В указаните райони са посетени и някои известни от предишни проучвания каменни могили, в резултат на което са събраха нови данни за тяхната датировка, функции и произход. Регистрирани са общо 23 обекта (обр. 1).

Обр. 2. Каменна кариера

Fig. 2. Stone quarry

В резултат на теренните издирвания по северния склон и по североизточното разклонение на възвишението Св. Илия (западният бряг на Хаджиали дере) са локализирани и документирани 12 нови обекта. Представляват открояващи се на терена каменни струпвания (обекти 3 – 14). От предишни проучвания са известни подобни структури, локализирани по неговия северен склон и надгробни могили, разположени по билото на рида. С новите регистрирани обекти може да се заключи, че зоната е с висока концентрация на археологически обекти, част от които вероятно са сгради. При археологическите проучвания в м. Мисари, намираща се северно от сега изследваната площ, са разкрити селищни структури, некропол и път, водещ към рида Св. Илия. Възможно е сега регистрираните обекти да са свързани с тези структури, а разкритият пътен участък да осъществява връзката между тях и градското ядро на Аполония. Вероятен континуитет с тази извънградска формация има и група обекти, регистрирани по североизточното разклонение на възвишението Св. Илия, по западния бряг на Хаджиали дере. Те са разположени в близост един до друг. Групирани са в една и съща зона, в която има както каменни могили, така и културни останки, които биха могли да принадлежат на сгради. Характерна особеност за този район е наличието на кариера (обект 8), от която, вероятно на място, е добиван строителен материал. По склона на по-ниското възвишение Св. Марина, в близост до морския бряг, са регистрирани останки от две сгради (обекти 15, 16).

Друга зона с регистриран голям брой археологически паметници са местностите Синетуди и Мапи и в района на Каваците (обекти 17 – 23). Местността Синетуди, в резултат от проведените в началото на XX в. археологически проучвания, е известна като участък от некропол. При настоящите теренни издирвания са регистрирани две надгробни могили. Това потвърждава досегашните резултати и маркира вероятна връзка с некропола в м. Каваците – Солинария. В южна посока, на отстояние около 1,5 км в м. Близки Мапи е регистрирана висока концентрация на сгради и каменни надгробни могили. Четири от новорегистрираните паметници (две сгради и две могили) заемат платовидното било на местността. Така се оформя комплекс, вероятно свързан с регистрираните по-рано обекти в зоната между Шарлан баир, Мапи и Св. Агалина, който би могъл да се интерпретира като обширно извънградско селище.

Каменните струпвания се различават по форма и площ. За момента не могат да се определят техните произход и функции, но повечето от тях са регистрирани на слабо полегати склонове или заравнени била. Археологическите материали, открити при издирванията, основно са фрагменти от строителна керамика, амфорна тара, питоси и малък брой трапезна керамика. Датировката им най-общо е през втората половина на IV до края на III в. пр. Хр. и маркира периода на разрастването на Аполония. В хронологическо отношение се отличава неукрепеното селище от ранната желязна епоха, регистрирано в северната част на м. Аклади, близо до нос Хрисосотира, землище на гр. Черноморец (обект 2). Площта му е неопределима, поради новото строителство в района.

Новорегистрираните археологически структури допълват резултатите от предишни теренни издирвания и представите за организацията на извънградската територия на Аполония Понтийска през късноклasическия и елинистически период.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MEDEN RID LOCALITY, SOZOPOL

Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Ognyan Lulev

Summary

The field survey was focused in: Meden Rid locality; between it and the seashore in the areas of St. Agalina, Mapi and Sinetudi localities; along the northern slope of Sharlan Bair; the Hadzhiali Dere locality and in the contact zone between St. Iliya ridge and the seaside height of "St. Marina" (fig. 1). Twenty-three sites were found and registered.

As a result of the field survey along the northern slope of St. Iliya ridge, Hadzhiali Dere and St. Marina, many new sites have been located and documented; they could be interpreted as remains of buildings, stone tumuli and a quarry (sites Nos 3–14, fig. 2). They are probably related to the site situated in the neighbouring Misarite locality (previously explored), located north from the survey zone, where part of a suburban agglomeration with a necropolis and a road have been discovered.

Another area in which a concentration of archaeological structures has been registered includes Sinetudi and Mapi localities, in Kavatsite area, where a number of buildings and tumuli have been registered (sites Nos 17–23).

The archaeological materials from the sites (building ceramics, amphorae, *pithoi* and tableware) could be dated to the second half of the 4th–end of the 3rd c. BC and mark the period of *Apollonia*'s growth.

The only site that stands out in chronological terms is the unfortified settlement from the Early Iron Age, registered in the northern part of the Akladi locality, near cape Hrisosotira, in the land of Chernomorets town.

Teodora Bogdanova, Museum of Archaeology – Sozopol, 12 Han Krum Sq., 8130 Sozopol, vorbog@yahoo.com
Dimitar Nedev, Museum of Archaeology – Sozopol, 12 Han Krum Sq., 8130 Sozopol, am_sozopol@abv.bg
Ognyan Lulev, Museum of Archaeology – Sozopol, 12 Han Krum Sq., 8130 Sozopol, am_sozopol@abv.bg

---

ГЕОФИЗИЧНИ И ДРУГИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ

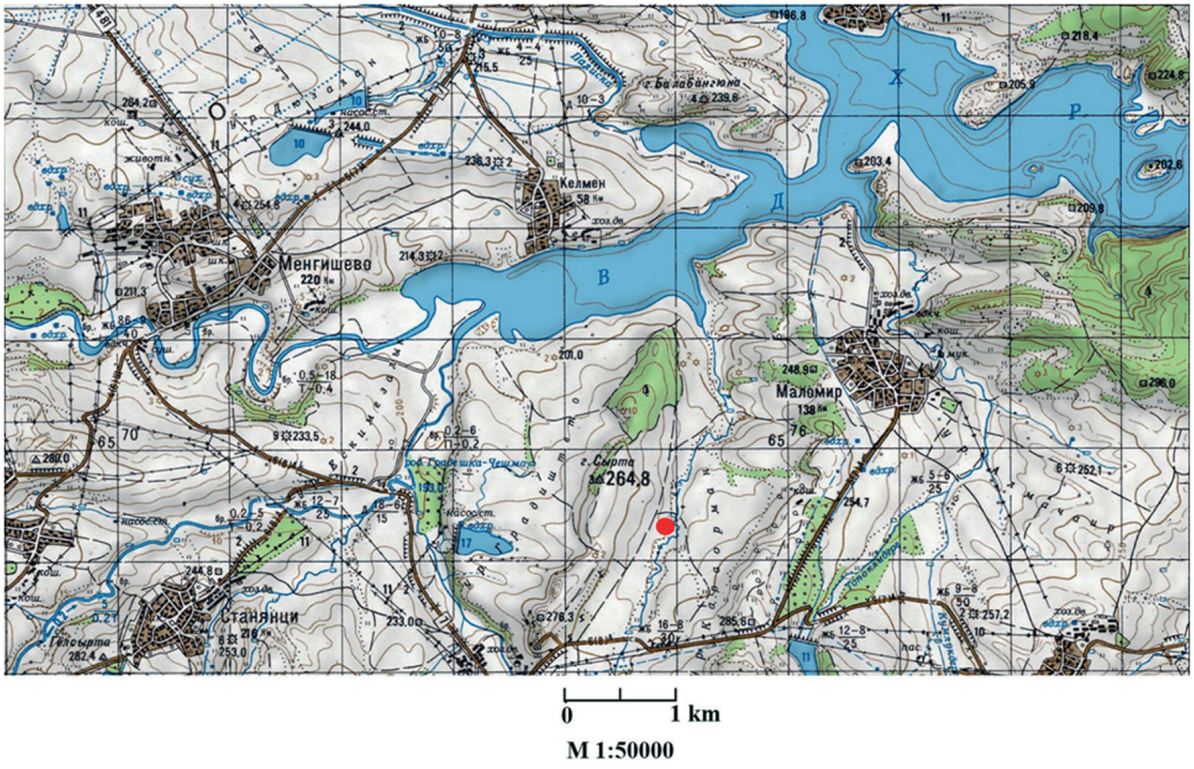
№ 45. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО СЕЛИЩЕ ПРИ ВЪРБИЦА, ОБЛ. ШУМЕН

Светлана Венелинова, Никола Тонков, Валери Григоров

Археологическият обект се намира в м. Кеневира, на западния бряг на Върбишка река, на около 2,5 км североизточно от гр. Върбица (обр. 1). Селището е с площ около 13 дка, като в централната част теренът е повдигнат с около 5 м спрямо периферията му. Обектът е с надморска височина 232,62 м в най-високата част и 227,38 – 228,37 м в периферията.

През 2014 г. върху ¼ от площта на обекта беше извършено геомагнитно проучване и определена неговата югозападна граница (Цанков и др. 2015). С цел да бъде изяснена културната хронология на обекта са проведени археологически разкопки през 2015 и 2017 г. (Григоров и др. 2016; Венелинова и др. 2018). В централната част на селището и в неговата югозападна периферия са направени два стратиграфски изкопа.

Целта на настоящото проучване е със средствата на електросъпротивителния метод да се установи дълбочината на глинената основа на терена и дебелината на културния пласт, който заляга върху него. Приложен е методът на непрекъснатото вертикално електрическо сондиране (НВЕС) (Тонков 2013). Методът се състои в измерването на привидното електрическо съпротивление по профилни линии с няколко (от 6 – 7 до над 10) прогресивно нарастващи дължини на една или няколко електродни конфигурации, при което се получават данни за съпротивлението на различни дълбочини от геоложкия разрез. В случая беше използвана триелектродна конфигурация (известна в западната литература като pole-dipole или half-Schlumberger).

Обр. 1. Местоположение на многослойното селище при град Върбица

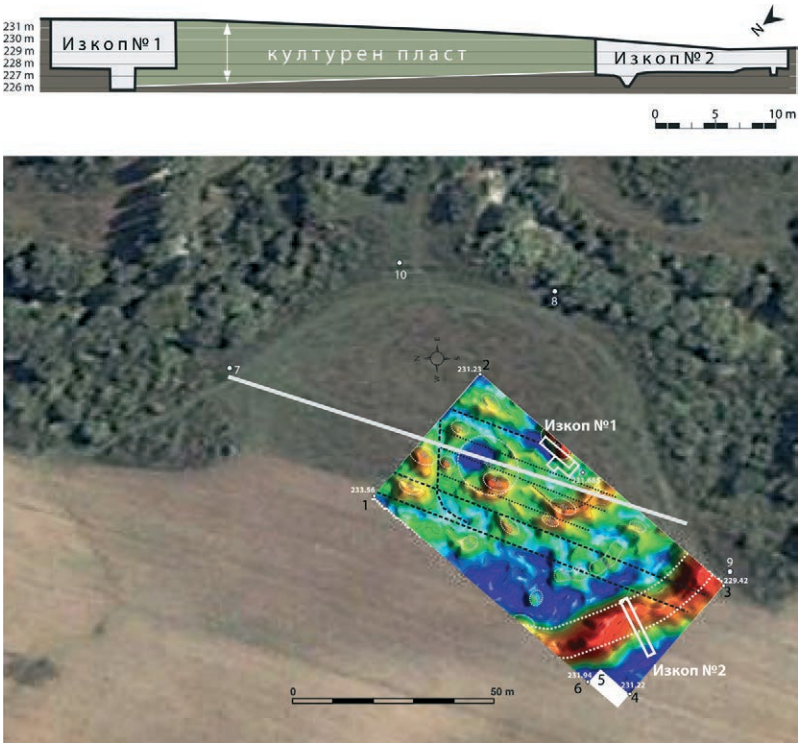
Fig. 1. Location of the multilayered settlement near Varbitsa town

В централната част на обекта между сондажи 1 и 2 е заложен профил с дължина 118 м (обр. 2). Извършени са две измервания (обр. 3). Първото измерване е направено със стъпка от 1 м, с 11 различни дължини (АО = 1.5 ÷ 11.5 м) на избраната схема. Измерени са общо 1125 точки. Постигната е дълбочина на проучване от порядъка на 4,5 м. След това, с цел увеличаване дълбочината на проучването, по същата линия е измерен профил с дължина 34 м, с 16 дължини на схемата (АО = 1.5 ÷ 23 м). Измерени са общо 380 точки и е достигната дълбочина на проучване около 10 м.

Получените резултати от НВЕС са обработени с инверсионни програми и като резултат е получен двумерен модел на реалното разпределение на електрическото съпротивление в дълбочина. Процедурата е известна с термина двумерна електросъпротивителна томография (2D ЕСТ). За коректното извършване на инверсионното моделиране е нужно прецизно отчитане на котите на отделните електроди по профилните линии. За ускоряване на процеса на работа бяха използвани многожилни кабели и автоматичен превключвател, чрез които се осъществява автоматичен избор на електродната схема и преместването на измервателните точки по профилите. Изготвени са карти на профилите.

И по двата представени разреза сравнително добре се отделя един повърхностен слой с дебелина между 0,30 и 0,50 м и съпротивления между 25 и 50 ohm. m, който е образуван най-вероятно от земеделската обработка на почвата. Под него, до дълбочина 1,8 – 2 м, се отделя по-високоомен слой (съпротивления 50 – 100 ohm. m), който може да се интерпретира като културен пласт с археологически останки. В него се отделят отделни зони с повишени съпротивления, които могат да са предизвикани от някакви по-добре запазени археологически структури. Под този пласт, с рязка стратиграфска граница, заляга трети, сравнително нискоомен (съпротивления 20 – 35 ohm. m). Той е с дебелина между 3,5 и 4 м (дълбочина от повърхността между 2 и 5,5 – 6 м). Относително ниските стойности на съпротивлението на този пласт могат да се обяснят с високо съдържание на глина (речни наноси?), която е много добър проводник на електричеството, и вероятно липсата на археологически структури. Под този пласт, със сравнително добре изразена стратиграфска граница, започва друг с високи съпротивления (над 100 ohm. m), който представлява най-вероятно коренната скала.

Направеното проучване е с научно-изследователски характер и има за цел да се провери надеждността на електросъпротивителната томография при установяване дебелината на културния пласт в селищен обект от праисторическата епоха.

Обр. 2. Сателитна снимка на обекта с местоположение на участъка, проучен с геомагнитен метод (2014 г.), на двата сондажа (2015 и 2017 г.) и линията на геофизичния профил по електросъпротивителния метод (2019 г.). Изображение В. Григоров

Fig. 2. Satellite imagery of the site with the location of the site investigated by the geomagnetic method (2014), of the two trenches (2015 and 2017) and the line of the geophysical traverse by electroresistivity method (2019). Picture by V. Grigorov

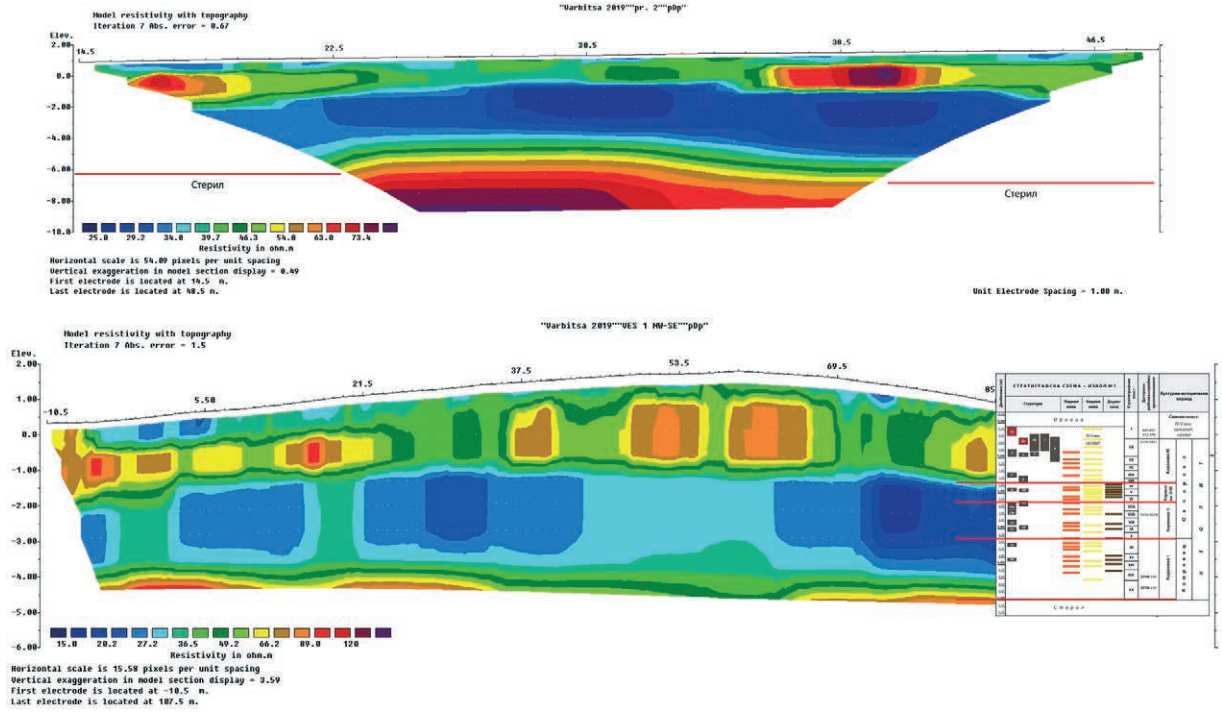
Резултатите от геофизичното проучване показват, че културният пласт на обекта е с дебелина между 4,50 – 5,50 м. Резултатите са в потвърждение на сондажните проучвания, при които е установено, че в централната част на селището културният пласт е с дебелина между 4,75 и 5,10 м, а в югозападната периферия 1,30 – 2,70 м.

Установени са хоризонтално отложени пластове без следи от вкопавания, с изключение на повърхността, където по време на разкопките бяха проучени вкопани структури от късноримския период.

Литература

Венелинова и др. 2018: Св. Венелинова, В. Григоров, Я. Бояджиев, М. Гюрова, П. Зидаров, А. Цветанов, М. Велев, В. Василев. Археологическо проучване на многослойно селище в м. Кеневира до гр. Върбица, Шуменско. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 14 – 17.

Григоров и др. 2016: В. Григоров,

Обр. 3. Инверсионни модели на електрическото съпротивление. Изображение Н. Тонков

Fig. 3. Inverse models of electrical resistivity. Picture by N. Tonkov

Св. Венелинова, Я. Бояджиев, М. Гюрова, В. Василев. Археологическо проучване на многослойно селище в м. Кеневира до гр. Върбица, Шуменско. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 78 – 81.

Тонков 2013: Н. Тонков. Геофизични методи в археологията. Оптимизиране на методиката за проучване на надгробни могили. – Българско е-Списание за Археология. Supplementum 2, София, 2013. https://be-ja.org/index.php/Be-JA_Supplements/article/view/19

Цанков и др. 2015: Хр. Цанков, В. Григоров, Св. Венелинова. Геофизично проучване на обект „Селище“ в м. Кеневира до гр. Върбица. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 855 – 857.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE "MULTILAYERED SETTLEMENT" SITE NEAR VARBITSA, SHUMEN DISTRICT

Svetlana Venelinova, Nikola Tonkov, Valery Grigorov

Summary

The archaeological site is located in Kenevira locality, on the western bank of Varbishka river, about 2.5 km northeast of Varbitsa town (fig. 1). The aim of the study was to test the potential of the electrical resistivity tomography (ERT) for determining the thickness of the cultural layer and the depth of the bedrock in the case of a site like this.

A 188 meters long traverse crossing the central part of the site between trenches 1 and 2 was laid (fig. 2). Two separate series of measurements applying the technique of continuous vertical electrical soundings (CVES) were performed (fig. 3). The obtained depth of investigation was, respectively, 4.5 and 10 meters.

The combined observations of the inverse resistivity models show that the depth of the cultural layer of the site reaches about 4.5–5.5 meters. This confirms the results of the previous trench excavations which established that the thickness of the cultural layer in the central part of the site is between 4.75 and 5.10 m and 1.30–2.7 m in the southeast periphery.

The bedrock, characterized with a resistivity of 100 ohm. m and even more, occurs at a depth of 5.5–6 m.

Svetlana Venelinova, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd, 9700 Shumen, lihnida_sv@abv.bg
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia,
Valery Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, valerig@abv.bg

---

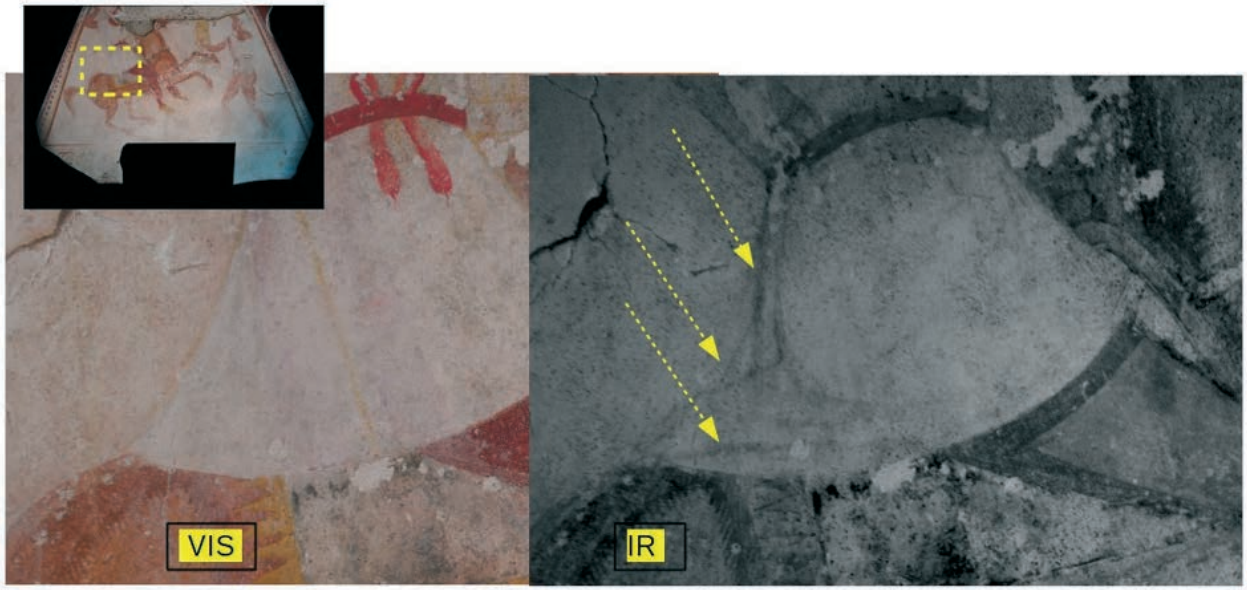
№ 46. ИЗСЛЕДВАНЕ С НЕДЕСТРУКТИВНИ МЕТОДИ НА СТЕНОПИСИТЕ В ГРОБНИЦАТА ПРИ С. АЛЕКСАНДРОВО

Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Антонино Козентино, Китан Китанов, Ангела Пенчева, Найден Прахов, Даниела Стоянова, Станислав Илиев

Проектът е финансиран от Министерството на културата по програмата за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация. В организирането и реализацията на проекта участва Фондация „Балканско наследство“, която осигури и съфинансирането му от J. M. Kaplan Fund.

За изпълнението на планираните дейности по проекта работиха: доц. д-р Георги Нехризов (НАИМ – БАН); доц. д-р Юлия Цветкова (СУ „Климент Охридски“); д-р Китан Китанов (НАИМ – БАН); д-р Ангела Пенчева (Фондация „Балканско наследство“); гл. ас. д-р Найден Прахов (НАИМ – БАН); Станислав Илиев (РИМ – Хасково) и гл. ас. д-р Даниела Стоянова (СУ „Климент Охридски“).

Основната цел на проекта е посредством прилагане на серия от съвременни техники на фотодокументиране да бъдат установени похватите за изписване на фреските и да се открояят избледнелите изображения и цветове, да се установят използваните пигменти. Фотографските дейности бяха осъществени от привлечения като експерт към проекта д-р Антонино Козентино (Dr. Antonino

Обр. 1. Фотографирането с инфрачервена флуоресценция позволява да се разкрият по-ранни варианти от сцените

Fig. 1. Infrared fluorescence photography reveals earlier variants of some scenes

Cosentino, Cultural Heritage Science Open Source). Основната дейност бе свързана с проучването на стенописите с акцент върху фигуралните композиции, геометричните и растителни орнаменти. С цел максималното извличане на информация, при проучването на изследваните зони бяха използвани комбинации от различни фотографски техники – рефлексно-преобразувателната фотография, документиране при ултравиолетово осветление, документиране при инфрачервено осветление, дигитална цветова декорелация и др.

Като резултат бяха установени остатъчни следи от по-ранни варианти на сцените, въпреки старанието на художника да покрие следите. Този ефект може да бъде свързан със загубата на покриващия слой от египетско синьо, който е установен чрез фотографирането с инфрачервена флуоресценция. Пример от сцена от предгробната камера показва, че художникът първоначално е нарисувал дрехата на конника по-къса, разкривайки повече от гърба на коня, а след това е променил композицията, удължавайки дрехата (обр. 1).

Интересно наблюдение беше осъществено с помощта на ултравиолетова флуоресценция при някои от фигурите от фриза. Силна жълта флуоресценция се забелязва върху седлото на един от конниците и в дрехата на един от пешите ловци. Не е изключена възможността това да е консолидант, прилаган от консерваторите. Но много по-вероятно е да е пигмент или смола, нанесена съзнателно от художника (обр. 2). Прилагането на фотографския метод с инфрачервена флуоресценция показва присъствието на египетско синьо на редица сцени в различните части на гробницата. Прилагането на този метод разкрива дори малки зърна от синия египетски пигмент, които стават ярки на тези снимки (обр. 3).

Комбинирането на информацията от различните фотографски техники прави възможно да се осъществи виртуална реконструкция на някои от стенописите. Например, при сцената в предгробната камера ултравиолетовата флуоресценция показва присъствието в долната част на правоъгълно поле. Инфрачервената флуоресценция разкрива, че поне част от това поле е била оцветено в синьо, както и някои детайли по фигурите.

Дигитална цветова декорелация се приложи върху стандартни снимки и изображения, постигнати с ултравиолетова флуоресценция, за да се създаде възможност за подобряване на разчитането на избледнели детайли. Може да се посочат няколко примера. В сцената вляво от входа на външната стена на предгробната камера става видима оцветената в бледо жълто долна част на дрехата на фигурата. Използването на този метод позволява да се види украсата от червени кръгчета по периферията на щита на дясната фигура, но по-важно е, че разкрива по-добре третата фигура в дъното вдясно, която държи ножница (?) в дясната ръка в сцената на южната стена на дромоса (обр. 4).

Добри резултати се постигнаха при документирането, анализирането и реконструирането на силно избледнелите сцени от фрагмента от стенопис от долния ред на гробната камера. Освен че се

установи наличие на египетско синьо, за подобряване на разчитането на изображението се приложи ултравиолетова рефлектография, тъй като земните пигменти като червената и жълтата охра, използвани тук, абсорбират ултравиолетовата светлина и се проявяват по-контрастно (обр. 5).

Графитът в гробната камера беше документиран чрез 38 снимки с приложение на техниката рефлексно-преобразувателна фотография (RTI). Впоследствие, след обработката на данните с

Обр. 2. С помощта на ултравиолетова флуоресценция се забелязва силна жълта флуоресценция в резултат от използването на пигмент или смола в някои сцени

Fig. 2. Using ultraviolet fluorescence, a strong yellow fluorescence is observed as a result of the use of pigment or resin in some scenes

Обр. 3. Инфрачервената флуоресценция показва присъствието на египетско синьо на редица сцени

Fig. 3. Infrared fluorescence shows the presence of Egyptian blue in a number of scenes

Обр. 4. Дигиталната цветова декорелация създава възможност за подобряване на разчитането на избледнели детайли

Fig. 4. Digital colour-decorrelation improves the possibility perceive faded details

Обр. 5. Прилагането на ултравиолетова рефлектография също подпомага изявяването на неясни изображения

Fig. 5. The use of reflected ultraviolet also aids in the clarification of blurred images

използване на различни фотографски методи, се получиха изображения с добра контрастност и яснота.

При посещението на екипа беше извършен и визуален оглед на актуалното състояние на гробницата и стенописите, като бяха осъществени и измервания на температура и съдържанието на влага в интериора на гробницата. Освен това беше проведен оглед на надгробната могила, отводняването, защитната сграда, системата на електрозахранване и осветление, както и на галерията, ограждаща гробницата. Установени бяха множество нередности по опазването на паметника, за които Министерството на културата многократно е уведомявано и преди. Най-тревожно е проникването на влага през засипания, но не добре хидроизолиран, изкоп, през който иманярите са влезли в дромоса. Отворът в покритието на дромоса е затворен с ръждясала ламарина, поддържана от силно корозирали железни подпори. Екипът сподели впечатленията и бележките си със специалистите от РИМ – Хасково и пое ангажимент да подготви подробен доклад за състоянието на гробницата, с препоръки до министъра на културата.

В резултат на проведените визуални наблюдения се констатира, че състоянието на стенописите на гробницата е задоволително. Стенописите са подложени на въздействието в интериорна среда със силно завишени параметри на температура (23° – 24° C) и влажност на въздуха (94 – 96 %). При стенописите в гробната камера се констатира увеличаване на участъците с люпежи на живописния слой, пукнатини и слягане на горележащи слоеве върху по-долни такива. В зоната на фигуралния фриз местата с прояви на микробиологична активност са силно увеличени. Това е отчетено при визуалното наблюдение, но по-силно бе изявено при заснемането в ултравиолетово лъчение.

Тревожна е ситуацията на стенописите в дромоса на гробницата. Помещението е със силно завишена активност на влага. В настоящия момент то е основен приносител на влага в гробницата. Констатира се наличие на лишеи, които са проникнали и в значителна степен в стенописната структура. При композициите на южната и северната стена се установяват ерозионни процеси, които са

силно проявени при сцената на северната стена. Тя е със следи от деструктивна дейност, предизвикана от проникналите фини лишеи, като част от нея е силно претрита наскоро, вероятно при опит те да бъдат отстранени.

В резултат от направената специализирана фотография на стенописите се допълниха нови данни по отношение на иконография на сцените, използвани материали, подготвителни техники на изписване, както и регистриране на протичащите разрушителни процеси. Проучването даде ясна картина на подготвителни рисунки във фигуралния фриз в гробната камера, както и множество детайли на сцената „Погребално угощение“ в най-долната зона на стенописната украса. Чрез приложените недеструктивни аналитични методи бе установено, че са използвани два особено ценни и рядко срещани пигмента – александрийско синьо и бял пигмент на базата на цинк.

Изпълнението на дейностите по проекта позволи да се изяснят важни детайли по стенописването на гробницата, което ще спомогне за общото разбиране и интерпретиране на изображенията.

STUDY WITH NON-DESTRUCTIVE METHODS OF THE MURAL PAINTINGS IN THE TOMB NEAR ALEXANDROVO VILLAGE

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Antonino Cosentino, Kitan Kitanov, Angela Pencheva, Nayden Prahov, Daniela Stoyanova, Stanislav Iliev

Summary

The project is funded by the Ministry of Culture under the program for targeted financial support for field archaeological surveys and field conservation and by Balkan Heritage Foundation.

The main objective of the project is to determine the techniques used for painting of the murals, to identify the pigments used and to make faded images and colours stand out through the application of a series of contemporary photo-documentation methods. The photographic activities were carried out by Dr. Antonino Cosentino, Cultural Heritage Science Open Source – an external expert involved in the project. The main activity was related to the study of the murals with an emphasis on figural compositions, geometric and floral ornaments. During the study of the examined areas, combinations of different photographic techniques were used in order to retrieve maximum amount of information – reflectance transformation imaging (RTI), ultraviolet fluorescence and reflected ultraviolet, infrared and infrared fluorescence, digital colour-decorrelation and others.

Through the special photographic techniques applied on the murals, new data were added regarding the iconography of the scenes, the materials used, the painting preparation techniques, as well as the ongoing destructive processes (fig. 1–5). The study provided a clear picture of the preparatory drawings in the figural frieze in the burial chamber, as well as many details of the "Funeral feast" scene in the lower section of the mural decoration. Using non-destructive analytical methods, it was found out that two particularly valuable and rare pigments were used: Egyptian blue and zinc-based white pigment.

The implementation of the project activities made it possible to clarify important details about the painting of the murals in the tomb, which will contribute to the overall understanding and interpretation of the images.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com
Julia Tzvetkova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, tzvetkova09@gmail.com
Antonino Cosentino, Cultural Heritage Science Open Source, Via Matrice, 4, Viagrande 95029 Italy, antoninocose@gmail.com
Kitan Kitanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kitankitanov@abv.bg
Angela Pencheva, Balkan Heritage Foundation, 204 Sveta Troitsa Str., 6004 Stara Zagora, angelapbh@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, naydenprahov@gmail.com
Daniela Stoyanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, daniela.stoyanova.su@gmail.com
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com

№ 47. НЕДЕСТРУКТИВНО ПРОУЧВАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА „СВ. СТЕФАН“ (НОВАТА МИТРОПОЛИЯ) В НЕСЕБЪР

Здравка Георгиева, Найден Прахов

През 2019 г. бе проведено документиране на графити, намиращи се във вътрешното пространство на църква „Св. Стефан“ (Новата Митрополия) в гр. Несебър, чрез рефлексно-преобразувателна фотография. Това е част от по-мащабен проект за проучване, документиране и обнародване на историческите графити от църкви в Несебър. Графитите са малко познати, но много важни културно-исторически паметници. Врязани са върху вътрешните и външните фасади на четири несебърски църкви: „Св. Йоан Алитургетос“, „Св. Стефан“, „Св. Спас“ и „Св. Тодор“. Те попадат в хронологическите граници XIV – XIX в., но основната група са от XVII – XIX в. (Овчаров 1992; Георгиева и др. 2019). Повечето от тях са изображения на кораби и представляват важен извор за корабоплаването, корабостроенето, презморските контакти, поминъка и светогледа на населението по Западното черноморско крайбрежие. Проектът е изпълнен от Музей „Старинен Несебър“, с финансиране от Министерството на културата и техническата подкрепа на фондация „Балканско наследство“. Ръководител на проекта е З. Георгиева, а заместник-ръководител – Н. Прахов. В теренната работа взе участие М. Райковска, специалист по дигитално документиране на културни паметници.

Обр. 1. Процес на RTI заснемане на панел от югозападния пиластър. Снимка – З. Георгиева

Fig. 1. RTI capturing of a pane located in the southwestern pilaster. Photo – Z. Georgieva

Целта на проекта е заснемането епиграфските паметници със съвременни фотографски техники за изследване и документиране, както и създаване на дигитален архив на графитите. През 2018 г. е проведено първото подобно документиране на графити от църквите „Св. Спас“ и „Св. Тодор“ (Георгиева и др. 2019). Тогава бяха регистрирани и документирани общо 202 графита.

Рефлексно-преобразувателната фотография (Reflectance Transformation Imaging – RTI) (обр. 1) е техника, използваща серия от поне 60 стандартни снимки на даден обект, заснети със стационарна камера и насочена светлина от различен ъгъл. Специализиран софтуер обединява кадрите в модел, съхраняващ и представящ подробен документален архив на повърхностната морфология на обекта. Моделът дава възможност обектът да бъде разглеждан в желано от изследователя увеличение и различен ъгъл на осветяване, като изображе-

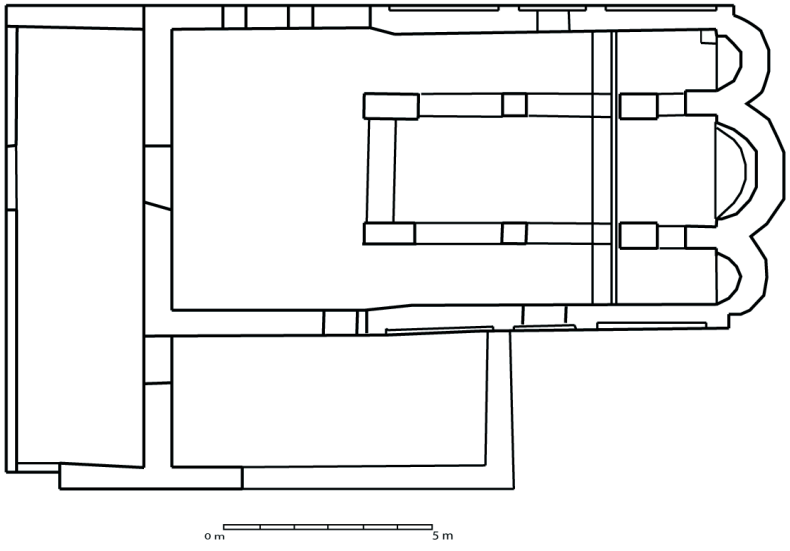
нието може да бъде експортирано в графичен файл. Техниката дава възможност за изследване, документиране и визуализиране на детайли от повърхността, невидими за невъоръжено око.

Църквата „Св. Стефан“ (Новата Митрополия) (обр. 2) е трикорабна базилика с размери 12,10 м дължина и 9,50 м ширина (обр. 3). Централният кораб се отделя от страничните с четири пиластъра и две мраморни колони, чиито бази представляват обърнати късни коринтски капители. Олтарът има три части: презвитерий, протезис и дяконикон, които завършват с кръгли апсиди. Те са отделени една от друга с 80 см дебели зидове (Рашенов 2006, 14 – 15). Предполага се, че най-ранната част на църквата се отнася към X – XI в. Преустроена е по времето на несебърския митрополит Христофор, което се разбира от запазен над входа на южната стена надпис на гръцки език от 1599 г. Оттогава са и стенописите във вътрешността на църквата (Рашенов 2006, 17).

Обр. 2. Църква Св. Стефан, поглед към южната стена и апсидата. Снимка – Т. Марваков

Fig. 2. St. Stefan church, look towards south wall and the apse. Photo – T. Marvakov

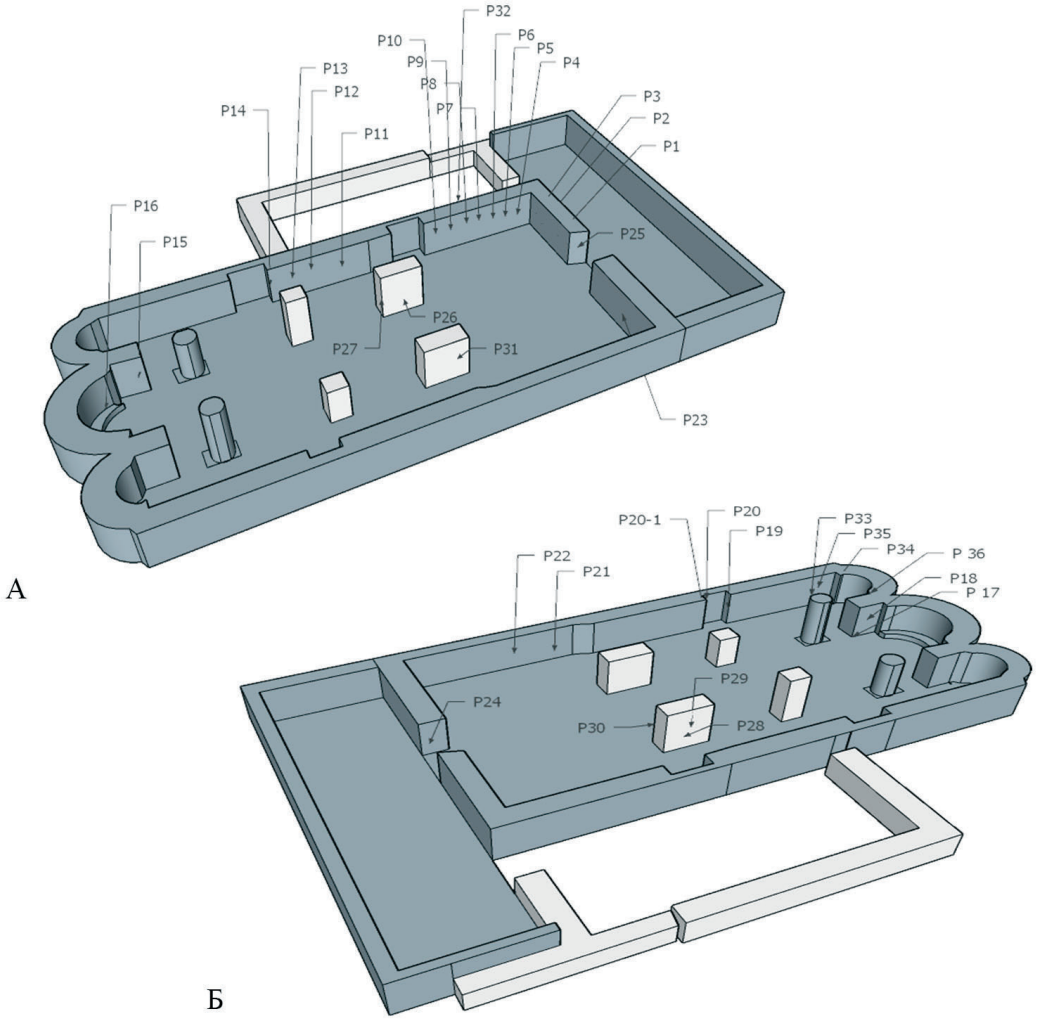

Обр. 3. План на църква Св. Стефан. Изработил – З. Георгиева

Fig. 3. Plan of the St. Stefan church. Z. Georgieva

Графитите от „Св. Стефан“ са разположени както вътре – в наоса и олтара, така и по външната фасада на сградата. През 2019 г. проучването беше фокусирано върху графитите, намиращи се в олтарното пространство и в наоса. Теренната работа бе проведена в периода от 21 – 31 октомври със заснемане на графитните изображения чрез RTI техника. Беше използван дигитален огледално-рефлексен фотоапарат NIKON D810 с 60 мм макро обектив NIKKOR, поставен на статив и управляван чрез безжично предавателно устройство (Cam Ranger), свързано към смартфон за по-голяма стабилност и бързина на процеса. Като източник на светлина се използваха външни светкавици NIKON Speedlight SB-800 и Godox, синхронизирани към фотоапарата. Рефлекторна черна сфера с полирана повърхност, прикрепена към статив, беше използвана за генерирането на информация относно промяната на позициите на насочената светлина при всеки нов кадър. Позиционирането на фотоапарата беше съобразено с площта на композициите от графити и разстоянието до обекта варираще между 1 и 2 м. За целта на заснемането отделните графити бяха обединени в панели, които бяха номерирани според последователността на документирането им. Бяха заснети 36 панела, които включват 124 графита (обр. 4).

Теренната работа продължи с обработване на изображенията и генериране на модели. Отделните панели заснети чрез RTI фотография бяха обработени с програма RTI Builder, в която множеството кадри се обединяват в едно интерактивно изображение, съдържащо информацията от всички останали. Впоследствие моделите се разглеждат с програма RTI

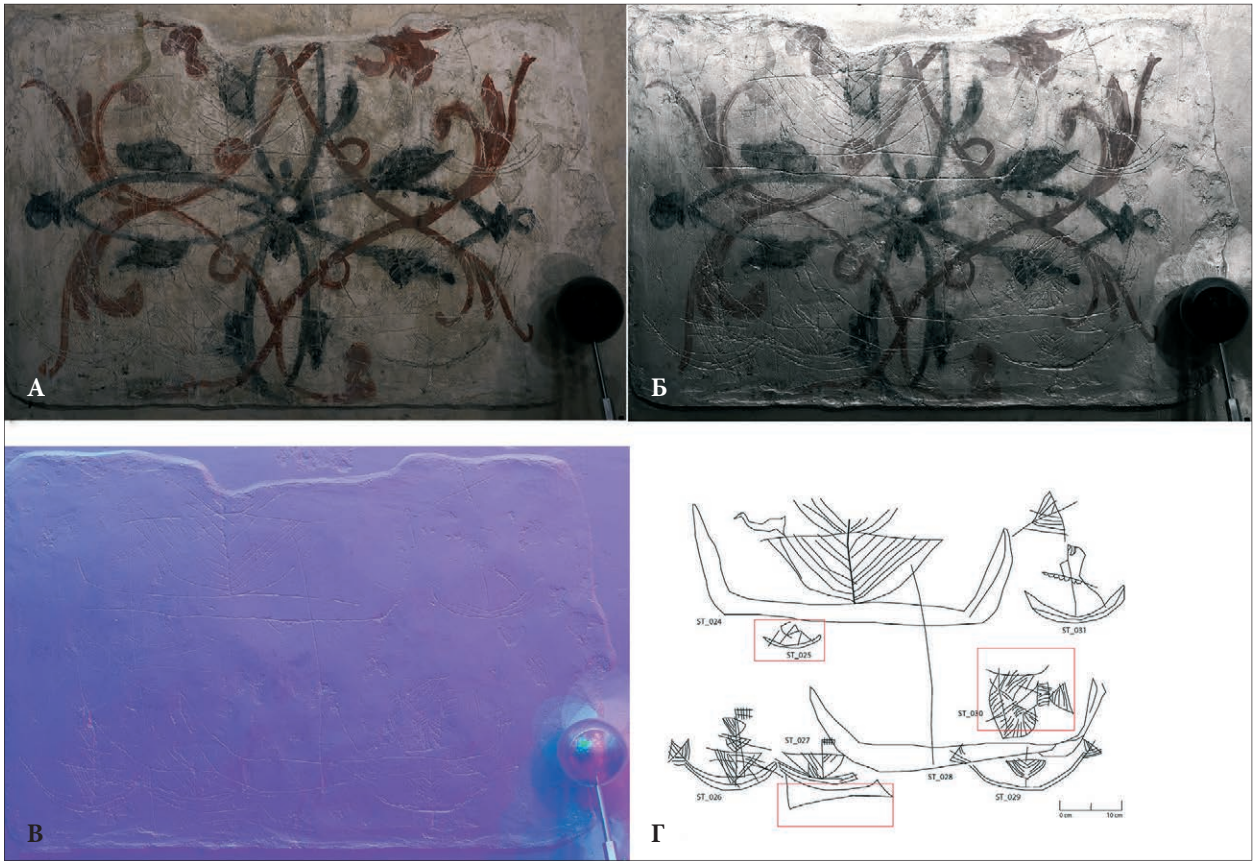
Обр. 4. Разположение на заснетите панели във вътрешното пространство на църква Св. Стефан: А. Изглед от север на юг – южна, западна стена, пиластри, част от олтарното пространство; Б. Изглед от юг на север – северна, западна стена, пиластри, олтарно пространство. Изработил – З. Георгиева

Fig. 4. Location of recorded panels in the interior of St. Stefan's church: A. Look from north to south – south, west walls, pilasters, a sector of the altar; Б. Look from south to north – north, west walls, pilasters, altar. Z. Georgieva

Viewer с необходимото увеличение и различен ъгъл на осветление. Последва графично илюстриране на заснетите графити (обр. 5).

По-голямата част от графитите представят плавателни съдове (114). Единици са с изобразени детайлни картини на лодки или кораби. Многобройни са схематизираните, недовършените или полузаличените графити. Друга част от графитите изобразяват животни (един на козел, пет на птици, два на коне). Третата група графити са надписи на гръцки език – основно имена и години. Повечето от тях са лошо запазени и нечетливи.

Графитите са разположени основно в ниския регистър на северната и южната стена на наоса, както и в олтарното пространство по стените на презвитерия, протезиса и дяконикона. Повечето сякаш спазват композиционната схема на стенописите, но част от тях, главно в горния регистър, са издълбани върху стенописите без да бъдат съобразени с композиционна им подредба.

Обр. 5. Етапи от обработката на заснетите панели. Примерен RTI модел на панел 4: А. Генериран модел с цвят по подразбиране; Б. Модел в монохромни цветове (Specular Enhancement filter); В. Модел с изключване на цветовете (Normals Visual filter); Г. Графично изображение генерирано от модела с монохромни цветове. В червено са заградени новорегистрираните графити. Изработил – З. Георгиева

Fig. 5. Stages from the RTI processing of the panels. An example of RTI model of panel 4: A. RTI model by default colour; Б. RTI model in Specular Enhancement mode; B. RTI model in Normals Visuals mode; Г. Graphic illustration of RTI model in Specular Enhancement mode. In red are traced the newly registered graffiti. Z. Georgieva

Литература

Георгиева и др. 2019: З. Георгиева, Н. Прахов, К. Димитров. Недеструктивно проучване и документиране на графити от средновековните църкви „Св. Спас“ и „Св. Тодор“ в Несебър. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 682 – 685.

Овчаров 1992: Н. Овчаров. Корабоплаването по българското черноморско крайбрежие през XIV – XIX век. София, 1992.

Рашенов 2006: А. Рашенов. Месемврийски църкви. Музей Старинен Несебър, 2006.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY AND DOCUMENTATION OF GRAFFITI OF ST. STEFAN MEDIEVAL CHURCH IN NESEBAR

Zdravka Georgieva, Nayden Prahov

Summary

The survey of graffiti of the St. Stefan's church is a part of a larger project aiming to record, study and disseminate all graffiti inscribed in medieval churches in Nesebar (fig. 1). Most of them represent ships and are an important source of information for maritime traditions along the Western Black Sea coast. They are cut on four churches – St. Spas, St. Todor, St. John Aliturgetos and St. Stefan and are dated between the 14th–the beginning of 19th c., mostly after the 17th c. In 2018, overall 202 graffiti were recorded from the churches St. Spas and St. Todor.

St. Stefan's church (fig. 2) is a three-nave basilica built on a rectangular space measuring 12.10 m in length and 9.50 m in width (fig. 3). The earliest part of the church is supposed to date back to the 10th–11th c. The murals in the interior of the church have been dated in 1599.

Fieldwork in 2019 was focused primarily on the RTI capture of all graffiti located in the altar space and interior walls of the southern and northern nave. For the purpose of the capturing process, individual graffiti are combined into panels. During this phase, a total of 36 panels were captured (fig. 4). Fieldwork was followed by processing the acquired photographic data, generating RTI models and graphically illustrating them (fig. 5).

In the interior of the church 124 graffiti were registered, recorded and illustrated in total. The majority are vessels – 114 graffiti. There are numerous sketched, unfinished or half-erased graffiti of vessels. Very few of the surviving graffiti depict a detailed picture of boats or ships. Another part of the graffiti depicts animals (one graffito of a goat, five of birds, and two of horses). The third group consists of inscriptions (mainly names with Greek letters) and years. The majority are poorly preserved and illegible.

Zdravka Georgieva, Museum Ancient Nessebar, 2a Mesembriya Str., 8231 Staria Grad, Nessebar, zdravka.h.georgieva@gmail.com
Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, naydenprahov@gmail.com

---

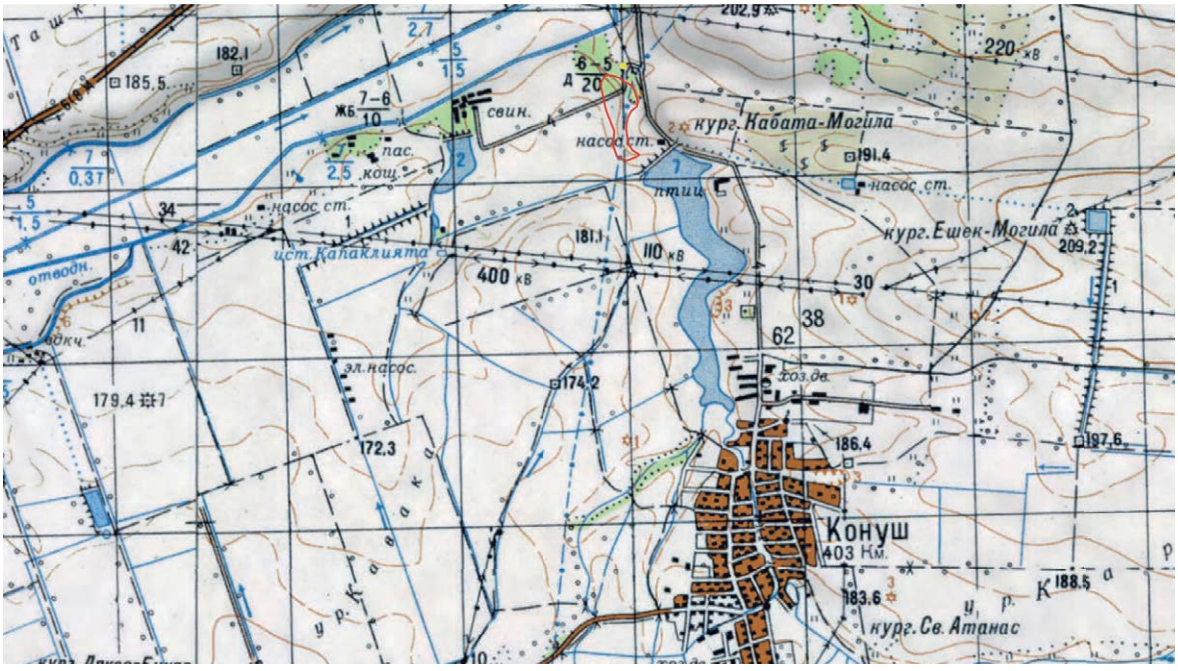
№ 48. НЕДЕСТРУКТИВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ XV – XIX В. В М. ТУРСКО КОНУШ, С. КОНУШ, ОБЩ. АСЕНОВГРАД

Чавдар Кирилов

Теренното проучване се проведе между 16.09. и 30.09.2019 г. То бе предхождано от многомесечна кабинетна работа, при която бяха извлечени всички налични към момента данни от писмени извори, от старинен и съвременен картен материал, както и от сателитни изображения, с помощта на които бяха уточнени точното местоположение на селището, някои негови характеристики и връзката му с местната и надрегионалната пътна инфраструктура.

То се разполага на значителна площ между днешните села Конуш и Богданица. Част от него се намира в м. Турско Конуш в землището на първото, а останалата – в м. Джамията в землището на второто. Двете землища се делят от широк коларски път с трошенокаменна настилка, разполовяващ обекта (обр. 1).

Селището възниква, съгласно писмените данни, в първата третина на XV в., когато на това място се заселват колонисти-татари от Мала Азия, предвождани от Миннет бей. Неговият син, Миннетоглу Мехмед бей, се радва на завидна кариера през третата четвърт на XV в., играе значителна роля в османското завоевание на Западните Балкани и става последователно санджакбей на Смедерево и Босна. Родното си място той ще да превръща в значим резиденциален комплекс, изграждайки в него импозантни сгради (джамия, кервансарай, баня и т. н.). Наред с това провежда целенасочена колонизационна политика, заселвайки тук вкл. християнско население от Босна. През първата половина на XVI в. около резиденцията, за издръжката на която е учреден вакъф, вече има четири

Обр. 1. Местоположение на обекта (в червено) и старинния мост (в жълто)

Fig. 1. Location of the site (in red) and the old bridge (in yellow)

сателитни селища, две от които християнски, а другите две – мюсюлмански. Значителна част от населението им (все мюсюлмани) са ангажирани с производството на ориз, което е отличителна черта на местния аграрен ландшафт.

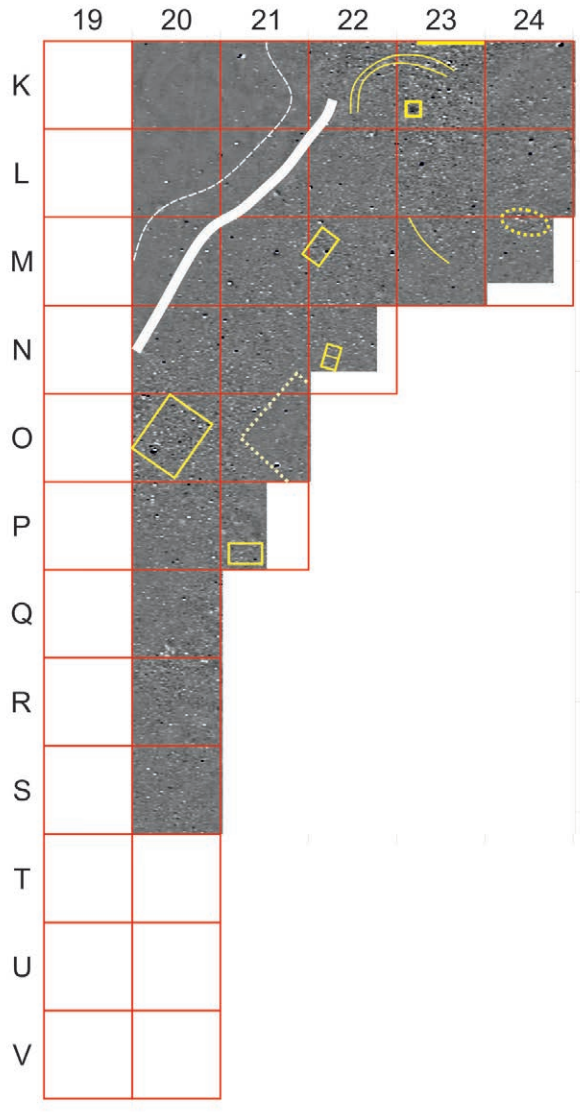
Селището се разполага на главния път от Белград за Константинопол и особено от 30-те години на XVI в. насетне, в течение на около половин век, в него отсядат или през него преминават редица западноевропейски пътешественици и дипломати, които оставят описания на видяното. Конуш изчезва от итинерарите през 80-те години на XVI в., тъй като трасето на пътя е изместено с няколко километра на север, плътно покрай южния бряг на Марица, и мястото му като пътна станция заема основаното през 70-те години на същото столетие близко село Поповица. Изместването на трасето е свързано със значителни усилия по преодоляването на голямото блатисто пространство между Пловдив и дн. Садово, при които около 1570 г. се изгражда и мост (известен днес като „Кемера“) над река Чепеларска, недалеч от вливането ѝ в Марица.

Животът в Конуш продължава и след това, а селището остава център на нахия в рамките на каза Филибе, стоейки на по-предно място в селищната йерархия дори от традиционно средище като Станимака. По една или друга причина обаче развитието му като (малък) градски център е прекършено и то постепенно деградира, като в крайна сметка се разделя на две села – християнско (Българско Конуш) и мюсюлманско (Турско Конуш). Първото е живо и днес, а във второто животът постепенно изтлява през XIX в., за да бъде прекратен окончателно най-късно около 1890 г.

От топографска гледна точка селището се разполага на широка, равна и незаливна тераса, заключена между теченията на три малки реки и ниското възвишение Баалък сърт, която превишава дъната на долините им с между 5 и 7 м. Преди началото на същинското археологическо проучване бе проектирана план-квадратна мрежа със страна на квадратите 40 м, обхващаща цялата тераса с площ от около 1 кв. км. Малка част от тях бе отложена в нивите в м. Турско Конуш, където се съсредоточи проучването през 2019 г.

То се състоя от геомагнитно измерване на около 38 000 кв. м и тотално теренно обхождане на малко над 60 000 кв. м, при което бе събирано всичко с изключение на камъни и строителна керамика, наличието и концентрациите на които бяха описвани с „окомерни“ термини като „много“, „малко“ и др. Бе направено и тахиметрично заснемане на проучената площ.

В геомагнитната картина (обр. 2) се изяви добре селищната граница в западна посока, както и няколко зони с голяма концентрация на аномалии вътре в селището (с площ между 1000 и 3000 кв. м), индикиращи наличието на големи сгради или групи от сгради. Именно в техните граници се установиха и най-значителните концентрации на камъни, строителна керамика и прозоре-

Обр. 2. Интерпретация на данните от геомагнитното проучване

Fig. 2. Interpretation of the geophysical survey data

чно стъкло, които иначе се срещат по цялата площ на обекта. Погледнато като цяло, магнитни аномалии, отразяващи наличието на антропогенни структури, има по цялата площ на обекта, който изглежда гъсто обитаван на цялата си територия. Единствените две изключения са донякъде североизточната му периферия, където терасата бързо понижава височината си и преминава в заливна, както и пространство с що-годе правилна четвъртита форма и площ от поне 2 дка, което може да се интерпретира като площад („мегдан“) в рамките на селището. Случайно или не, основната концентрация на фрагменти от лули и филджанчета за пиене на кафе бяха съсредоточени именно в периферията на предполагаемия площад. Тук се откри и фрагмент от мънисто, което най-вероятно е било част от броеница.

Ясно очертани импозантни сгради, за каквито знаем от писмените извори, липсват в магнитната картина. Вероятно те се разполагат извън проучваната площ, и по-точно северно от нея, под коларския път, отделящ м. Турско Конуш от м. Джамията, и северно от него. Впрочем непосредствено южно него на повърхността личаха останките от силно разрушен масивен зид с дължина над 20 м, а теренът наоколо бе осеян с внушително количество строителна керамика и камъни, сред които личаха и фрагменти от мрамори. Впрочем именно тук при земеделски дейности е изваден и голям гранитен блок с форма на паралелепипед и размери 2 х 0,70 х 0,40 м. Откриването му буди интерес, най-малкото защото най-близкото находище на гранит са Пловдивските тепета, които се намират на около 40 км.

Битовата керамика е сравнително равномерно разпределена по цялата площ на обекта, но при някои други находки се наблюдават повече или по-малко ясни зони на концентрация. Бяха намерени десетки кремъци от дикани, които без изключение се откриват в западните и югозападните участъци на проучваната площ, т. е. в периферията на селището или дори извън нея. Те несъмнено засвидетелстват упражнявана в тези участъци вършитба. Интересно е да се отбележи, че досущ както и житото, оризът също се вършее с дикани, а икономическият профил на местните обитатели, както и на цялата околност, несъмнено е свързан с отглеждането на ориз. Тепърва трябва да разберем дали изобщо има възможност да се установи по трасологичен път за какво точно са използвани диканите.

Отново, най-вече в периферията на обекта, се откриваха шлаки, крици и стопилки от упражнявано тук железарство.

Подобно на керамиката и стъклените гривни демонстрират сравнително равномерно разпространение по площта на обекта. Досущ като нея, на практика и те не прекрачват селищните граници и се откриват само в рамките на същинския селищен ареал. Те, както и фрагментите от прозорци и от стъклени съдове, са ясно свидетелство за употребата на стъклото в бита на обитателите на Конуш. Поне част от тях е произвеждана на място, както показва откритата капка стъкло, която без всякакво съмнение е отпадъчен продукт на стъкларска работилница.

На този етап липсват стратифицирани материали от обекта. Заключенията относно хронологията на добития керамичен материал (класифициран най-вече според фактурата на глината и начина на украса, предвид невъзможността за възстановяване на цели форми) могат да се осно-

ват единствено на паралели с материали от други обекти. На първо място е ясно, че не бе открит нито един фрагмент, който да подсказва по-ранно обитание; селището е основано на голо място.

Възникването му в началните десетилетия на XV в. се потвърждава от наличието на т. нар. „милетска керамика“ сред откритите материали. Най-често срещани, разбира се, са фрагментите от съдове без покритие, а сред глазираните доминират фрагментите с монохромна зелена глазура, датата на които на този етап трудно може да бъде стеснена повече от най-общото XVI – XVIII в. Има и представители на керамиката със сграфито-украса, датата, на поне част от които, вероятно е синхронна на образците от „милетска керамика“, макар производството на сграфито-съдове да продължава и през следващите столетия. Немалка част от намерения керамичен материал принадлежи на т. нар. група „Изник“, а впечатление прави и значителният брой на фрагментите, покрити с червена ангоба. Към по-напредналите фази от живота на селището изглежда спадат фрагментите от порцеланови съдове, лулите, както керамиката, рисувана с ангоба под зелена и жълта глазура, каквато е произвеждана например в керамичния център в Димотика. Има и рисувана глазирана керамика, а сравнително рядко срещани фрагменти от съдове с гълъбовосиня глазура вероятно са част от производствената палитра на керамичния център в Чанаккале.

Обр. 3. Мостът северно от селището

Fig. 3. The bridge to the north of the settlement

Трасето на Диагоналния път между Пловдив и някогашното село Дервент (дн. кв. Дебър на гр. Първомай), на което се разполага проучваното селище, е установимо с известно приближение между Пловдив и Болярци (някогашното село Кара реиз) и с доста голяма точност (вкл. защото личи на сателитни изображения) след това, в това число и в зоната непосредствено около Конуш. На ок. 120 метра северно от северната граница на проучвания участък над малката Конушка рекичка установихме наличието на старинен мост от османската епоха (обр. 3). Той несъмнено не служи за вътрешелищна комуникация (най-малкото защото на десния бряг на реката няма никакви следи от живот), а е част от инфраструктурата на главния път. Мостът е изграден с помощта на поне две (днес видими), а вероятно и три, арки и има дължина от поне 6,80 м (а вероятно над 10 м) при ширина от 3,70 м.

NON-DESTRUCTIVE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A 15TH – 19TH C. SETTLEMENT IN TURSKO KONUSH LOCALITY NEAR KONUSH VILLAGE, ASENOVGRAD MUNICIPALITY

Chavdar Kirilov

Summary

Between September 16th and 30th 2019, a geophysical survey was carried out of a small Ottoman town founded by a group of Tatars from Asia Minor during the first half of the 15th century, and finally abandoned at the end of the 19th century. It was once located on the old “diagonal road” between Belgrade and Constantinople and consisted of a central residential part and at least four satellite (rural?) settlements, both Christian and Muslim. The settlement agglomeration was called Konush and was an important road station in the period between approximately 1530 and 1580 (fig. 1).

Due to the archaeological prospection carried out parallel to the geophysics, we were able to verify immediately the preliminary geophysical measurement results using the surface finds.

Large-scale anomalies (between approx. 1000 and 3000 m^2) prove the existence of representative architecture and/or large households in various places within the settlement (fig. 2).

An “anomaly-free” area of about 2000 m² almost in the middle of the settlement can probably be interpreted as a “square”; almost no surface finds were collected there.

Both the geophysics and the prospecting revealed a clear settlement boundary on the western side of the settlement (the eastern border is the bank of a creek). To the west of this border, no pottery fragments were found, but smelting slag, and several dozen flints that were once part of threshing boards were uncovered. A drop of glass slag (re-solidified glass) testifies for glass production on site. The use of glass is evidenced by numerous fragments of window glass panes and glass bracelets.

Thousands of ceramic sherds belonging to different categories and types of pottery were collected. The earliest of these are fragments of Miletus-ware. We did not find any traces of previous habitation.

Approximately 100 m to the north of the area examined, we discovered a bridge (fig. 3) which is between 6.80 and 10.00 m long and was once a part of the infrastructure of the “diagonal-road”.

Chavdar Kirilov, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, kirilovarch@gmail.com

№ 49. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ В РАЙОНА НА НОС СВ. ДИМИТЪР (СКОМБОЛИТО)

Калин Димитров, Даниел Пантов, Християн Цанков

Обр. 1. Местоположение на нос Св. Димитър (Скомболито); със стрелка е посочена зоната, изследвана през 2019 г.

Fig. 1. Location of Cape St. Dimitar (Skombolito). The arrow indicates the area studied in 2019

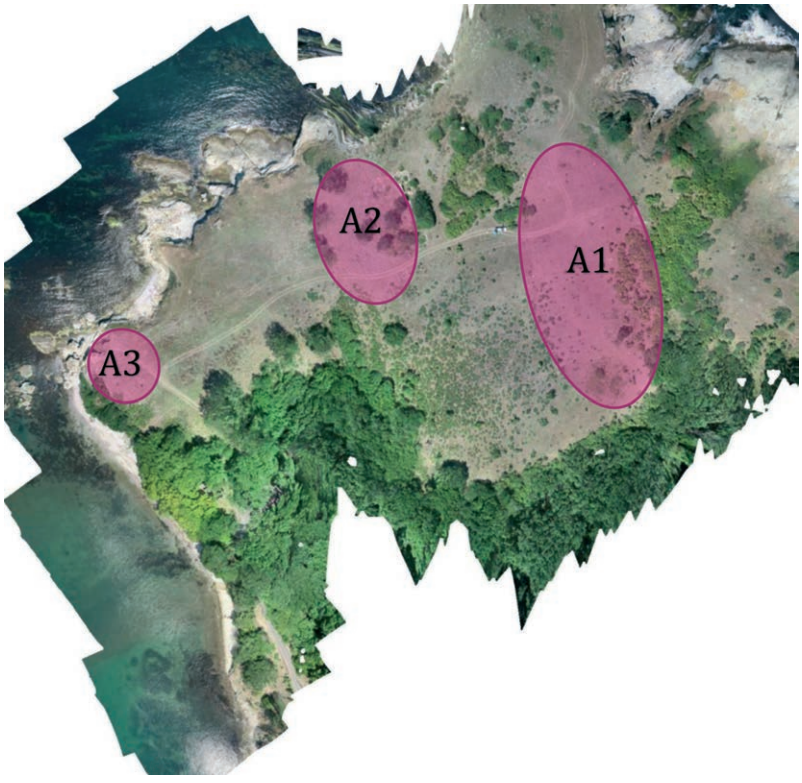
В средата на юли 2019 г. е осъществено геофизично проучване в района на нос Св. Димитър (Скомболито) (обр. 1). Проучването е във връзка с провеждащите се в залива подводни разкопки и е насочено към изясняване на археологическата и палеогеографската ситуация в района. То има за задача да провери и разшири изследването на някои от аномалиите, регистрирани през 2018 г. Целта е да се продължи търсенето на антропогенни структури на брега, които да могат да се свържат с времето, когато заливът е бил използван за пристанище. Зоните за проучване са определени съобразно резултатите от 2018 г., анализа на данните от аерофотозаснемане и спътникови снимки, както и от даденостите на терена (растителност, релеф, достъпност).

Извършени са два вида измервания: геомагнитно измерване и георадарно проучване. За по-добра ориентация при обработка на данните е изготвен DEM с висока резолюция чрез заснемане с дрон и обработка на фотограметричен модел.

Геомагнитните проучвания са реализирани с два отделни потонни магнитометъра (градиентометри) модел GSM-19TGW.

Изследваната зона в участък А1 е с размери 81 х 30 м, А2 е с размери 45 х 30 м и А3 е с размери 15 х 20 м (обр. 2). В проучения участък геомагнитните профили са изпълнени така, че да имат ориентация ЮЗ – СИ. Измерването на геомагнитното поле е извършено чрез зигзагообразно обхождане по профилна мрежа. Измервателната мрежа се състои зигзагообразно измерени успоредни профили, разположени през 1 м.

Георадарните проучвания са извършени с георадарна система тип UtilityScan, произведена от Geophysical Survey Systems Inc. (GSSI) USA. Измерванията са водени по профилна мрежа, аналогична на тази при магнитните измервания. Използвана е средночестотна георадарна антена модел 5104A. Техниката на събиране на данни е идентична с магнитните измервания. Анализът и интерпретацията са извършени, като са разгледани съвместно и поотделно данните от магнитните изследвания, георадара и въздушната фотограметрия.

Обр. 2. Местоположение на основните аномалии, проучвани през 2019 г.

Fig. 2. Location of the anomalies studied in 2019

Общото заключение, след анализ на данните от измерванията, е, че никоя от наблюдаваните аномалии не може положително да се свърже с антропогенна дейност. Аномалиите очевидно имат геоложки произход. Отрицателните резултати от геофизичното проучване по отношение идентифициране на антропогенни структури се дължи на силно изявената геология на региона, доминирана от вулканската дейност на Росенския палеовулкан.

GEOPHYSICAL SURVEY IN THE AREA OF CAPE ST. DIMITAR (SKOMBOLITO)

Kalin Dimitrov, Daniel Pantov, Christian Tsankov

Summary

In mid-July 2019, a geophysical survey was conducted in the area of Cape St. Dimitar (Skombolito) (fig. 1). The study is related to the underwater excavations taking place in the bay and it is aimed at clarifying the archaeological and paleogeographic situation in the area. The geophysical survey was focused on some of the anomalies recorded in 2018 (fig. 2). The aim is to continue the search for anthropogenic structures on the shore that can be linked to the time when the gulf was used as a harbour. The research areas are defined in accordance with the results from 2018, the analysis of aerial and satellite imagery data, as well as the terrain situation (vegetation, relief, accessibility).

The geomagnetic surveys were performed with two separate magnetometers (gradientmeters) of the GSM-19TGW model. Geo-radar survey was performed with a UtilityScan type radar system manufactured by Geophysical Survey Systems Inc. (GSSI) USA. The geomagnetic and geo-radar profiles are designed to have a southwest – northeast orientation, achieving coverage by zigzagging on the terrain.

The overall conclusion after analysing the measurement is that none of the observed anomalies can be positively associated with anthropogenic activity. The anomalies are obviously of geological origin. The negative results of the geophysical survey regarding the identification of anthropogenic structures are due to the highly pronounced geology of the region, dominated by the Rosen paleovolcano.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Daniel Pantov, Museum of History – Primorsko, 5 Albatros Str., 8180 Primorsko, danielpantov@abv.bg
Christian Tsankov, University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1 Prof. Boyan Kamenov Str., 1700 Sofia, ch.tzankov@gmail.com

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ

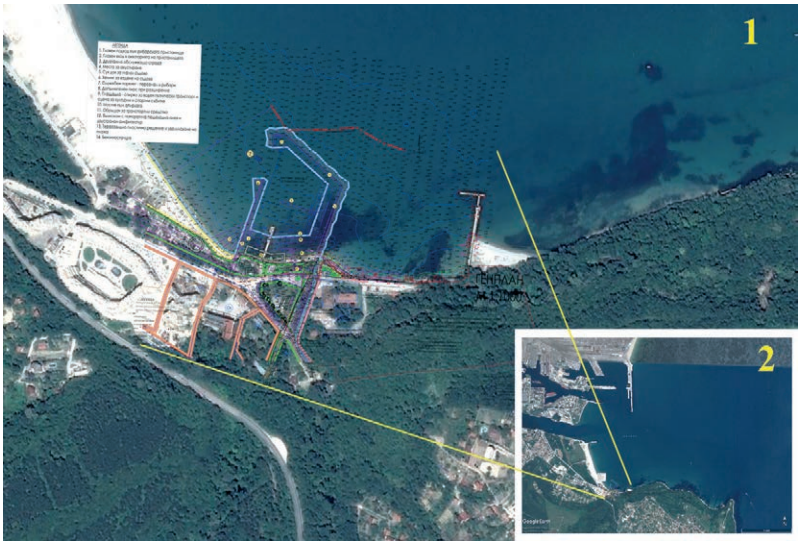
№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ВЪВ ВРЪЗКА С „МОДЕРНИЗАЦИЯ И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА РИБАРСКО ПРИСТАНИЩЕ „КАРАНТИНАТА“, КВ. АСПАРУХОВО, ВАРНА

Калин Димитров, Кирил Велковски, Павел Георгиев

Спасителното археологическо проучване в м. Карантината, кв. Аспарухово, гр. Варна, беше извършено, за да се установи дали реализацията на проект за „Модернизация и реконструкция на рибарско пристанище „Карантината“ ще засегне подводно културно наследство (обр. 1).

Основание за провеждане на проучването е информация в популярна публикация от 60-те години. Там се съобщава с доста подробности (описания, скици и разрези), че в района на м. Лазурен бряг (популярно название на м. Карантината от това време) има древен вълнолом, корабокрушение, амфори, дървени греди и квадри. Вълноломът в м. Карантината според Г. Тончева е с дължина ок. 250 м, перпендикулярен е на брега и се издига от дъно на 4 м до дълбочина 2 – 2,5 м. Корабокрушението е описано като амфорно струпване с находки от червенолакова керамика, питоси и отделни дървени греди, които били откривани на дълбочина между 8,5 м и 2 – 3 м. Г. Тончева съобщава и за откриване на същото място на две котви четирирожки и на една желязна силно окаменяла котва (Тончева 1964, 18 – 24, фиг. 12 – 21). Освен структурите в акваторията, непосредствено източно от мостика на „Карантината“, Г. Тончева описва и вълнолом в залива западно от нос Галата (Тончева 1964, 22, фиг. 14).

Спасителното проучване в акваторията на м. Карантината се проведе в периода 8 – 19 май и протече на два етапа: геофизично издирване и водолазни огледи по избрани цели и райони.

Обр. 1. Генерален план и местоположение на Рибарско пристанище Карантината. 1. Зона на инвестиционното намерение. 2. Общо разположение във Варненския залив.

Fig. 1. Master plan and location of the Karantina Fishery Port. 1. Area of archaeological interest. 2. Location within the Varna bay

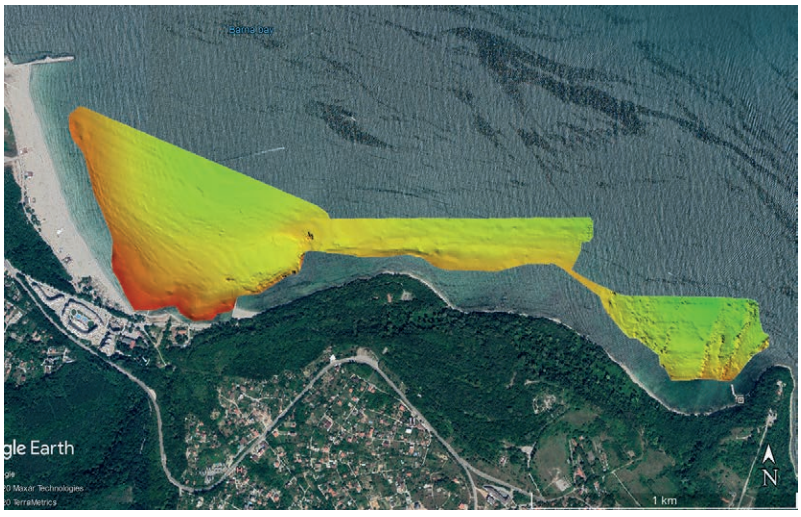
В рамките на геофизичното проучване, освен прекия район на инвестиционното намерение, беше проучена и една по-широка акватория между плажа на кв. Аспарухово и нос Галата, в която би трябвало да се намират описаните от Г. Тончева вълноломни структури.

При геофизичното проучване беше извършено заснемане с многолъчев ехолот, чрез който беше получен цифров теренен модел и беше създадена батиметрична карта на акваторията с висока резолюция (обр. 2). Беше извършено и заснемане със странично-сканиращ сонар и поддънен профилограф (обр. 3). Всички данни и заснемания бяха направени при позициониране с DGPS система.

Събраните геофизични данни показват, че в зоната на бъдещето строителство дъното е пясъчно

и без видими аномалии. При детайлен анализ на батиметричните данни и сонарните данни и съпоставянето им с публикуваните скици на местоположение на корабокрушения и вълнолом се установи, че регистрираните през 60-те години обекти са изцяло извън обхвата на инвестиционното намерение и няма да бъдат засегнати от него.

Чрез водолазни огледи беше проверена информацията за наличие на вълнолом и корабокрушения източно от мостика в м. Карантината. Данните от батиметричното заснемане, изготвеният теренен модел и водолазните огледи не потвърдиха съществуването на изкуствено линейно съоръжение. Регистрира се единствено риф с неправилна форма, оформящ плитчина с посока север – юг. Няма данни това да е изкуствена структура. Описаните от Г. Тончева квадри и блокове не бяха открити, но при оглед на брегoвия клиф се установи, че седиментните скали на това място естествено се цепят на правоъгълни късове (обр. 4). Вероятно именно подобни естествени късове са били интерпретирани като изкуствени „блокове".

Обр. 2. Теренен модел от заснемане с многолъчев ехолот в изследваната акватория

Fig. 2. DTM of the studied area, multibeam echosounder mapping

Обр. 3. Фотомозайка от заснемане със странично сканиращ сонар

Fig. 3. Photo mosaic from side-scan sonar mapping

При водолазните огледи в основата на шкарпа на дълбочина 3 – 4 м бяха събрани отделни фрагменти от силно обезличена амфорна тара и строителна керамика (обр. 5). Посочените от Г. Тончева т. нар. „амфорни находища" не бяха локализирани. Не може, разбира се, да се изключи, че те са съществували някога, а през изминалите десетилетия да са обрани от любители на морски сувенири. Откриването на цели и фрагментирани амфори и строителна керамика не следва задължително да се свързва с корабокрушение. В ситуацията на „Карантината" най-вероятно те следва да се отнесат към брегово или крайбрежно съоръжение от Късната античност, а не към корабокрушение. Възможно е също така тези находки да маркират естествена котвена стоянка, функционирала в миналото на това място.

При проучването беше заснет и заливът западно от нос Галата в акватория, в която Г. Тончева локализира друг вълнолом. Височинният модел, изготвен от данните на многолъчевия ехолот, показва, че има пет до седем линейни каменни структури с ориентация С – Ю, които започват от брега и могат да се проследят в морето до дълбочина 4 – 5 м, след което се губят в пясъка (обр. 1, 2). Очевидно това са геоложки структури, характерни за нос Галата, а не антропогенни съоръжения.

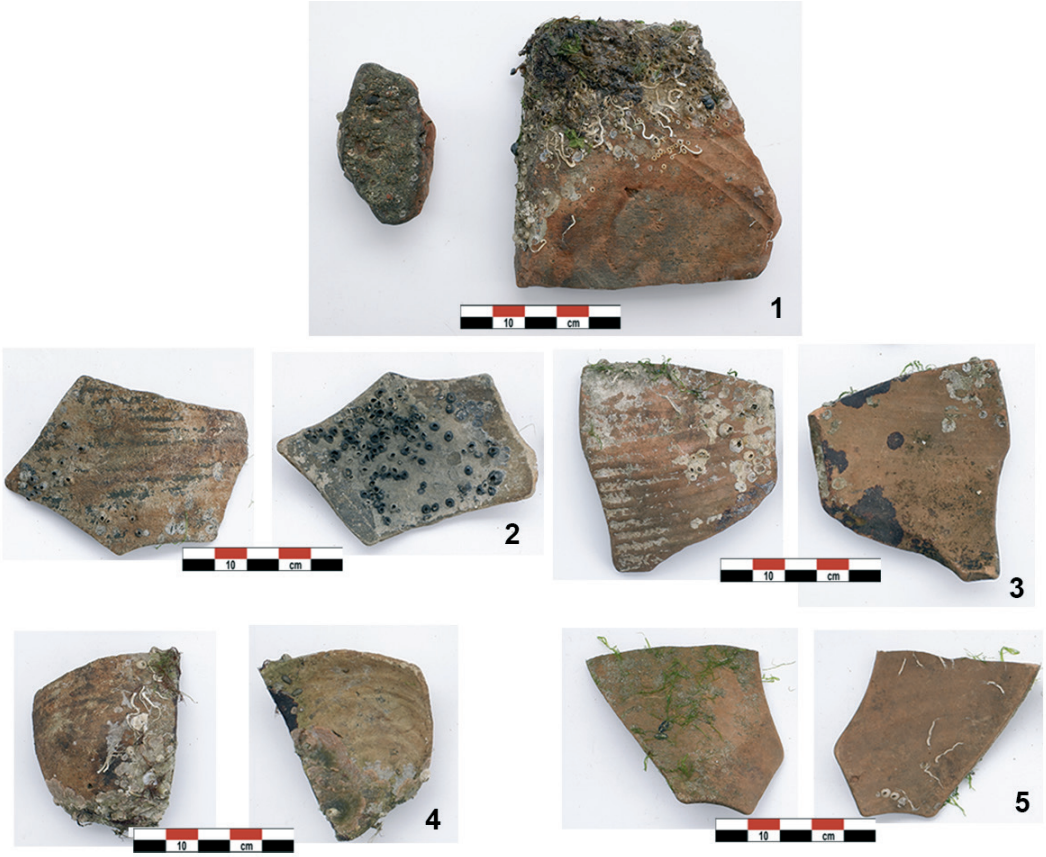
Проучването във връзка с проекта за „Модернизация и реконструкция на рибарско пристанище „Карантината", кв. Аспарухово, гр. Варна, приключи със следните заключения. В пряката зона на инвестиционното намерение и по-широката акватория източно от нея няма видими археологи-

Обр. 4. Естествени камъни с правилни форми, клифов бряг недалеч от м. Карантината

Fig. 4. Natural stones with regular shape from a cliff close to Karantinata

чески структури. Дълго битуващото в литературата твърдение за наличие на изкуствени древни вълноломи в м. Лазурен бряг (позната и като м. Карантината) и край нос Галата следва да се отхвърли. Наблюдаваните линейни каменни структури нямат антропогенен произход, а са повтарящи се естествени геоложки формации на Галатската свита. Събраните археологически материали са твърде оскъдни и асинхронни, за да може по тях да се дефинира късноантично корабокрушение. Това обаче не изключва възможността в началото на 60-те години на XX в. да е имало много повече находки, маркиращи не корабокрушение, или котвена стоянка, функционирала в миналото в акваторията на м. Карантината.

Обр. 5. Находки от подводни огледи в м. Карантината: строителна керамика (1) и фрагменти амфорна тара (2-5)

Fig. 5. Finds from underwater surveys in Karantinata locality: tiles (1) and fragments of amphorae (2-5)

Литература

Тончева 1964: Г. Тончева. Потънали пристанища. Варна, 1964.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL SURVEY FOR THE PROJECT OF RECONSTRUCTION OF "KARANTINATA" FISHING PORT, ASPARUHOVO NEIGHBOURHOOD, VARNA

Kalin Dimitrov, Kiril Velkovski, Pavel Georgiev

Summary

The rescue archaeological survey in Karantinata locality, Asparuhovo neighbourhood of Varna town, aimed to determine whether the implementation of the project for reconstruction of "Karantinata" fisherman port would affect underwater cultural heritage (fig. 1). The reason for conducting the study is a publication reporting that in the area there is an ancient breakwater and a shipwreck with amphorae (Тончева 1964, 18 – 24, figs 12 – 21). Another breakwater is described in the same publication in the bay west of Cape Galata (Тончева 1964, 22, fig. 14).

The survey was conducted in May 2019 through geophysical research (bathymetric multibeam sonar and side-scan sonar mapping) followed by diving surveys (figs 2, 3). The data collected shows that in the area of construction of the new facilities of "Karantinata" fisherman port the bottom is sandy and without visible anomalies. The information about the ancient breakwaters and shipwreck east of the actual "Karantinata" jetty was verified by diving inspections. Only natural, irregularly shaped reef with north–south direction was recorded. The ashlar stone blocks described by G. Toncheva were not found, but it was observed that the sedimentary rocks in the area naturally split into rectangular pieces (fig. 4). Some amphorae shards as well as bricks and tile fragments were collected at the base of the scarp at a depth of 3–4 m during the diving inspection (fig. 5). The "amphorae deposits" mentioned by G. Toncheva were not located. The study regarding the project for Reconstruction of "Karantinata" Fishermen's Port, Asparuhovo, Varna, was closed with the following conclusions: 1) There are no visible archaeological structures in the area of the investment intent and the wider water area east of it. 2) The claim of the presence of artificial ancient breakwaters in Lazuren Bryag locality (known also as "Karantinata") and near Cape Galata should be rejected, since the observed linear stone structures are natural geological formations of the Galata Formation. 3) The archaeological materials collected in the "Karantinata" waters are too sparse and asynchronous to be recognized as a ship cargo. However, this does not exclude the possibility that the finds could mark an anchorage that had previously functioned in the area.

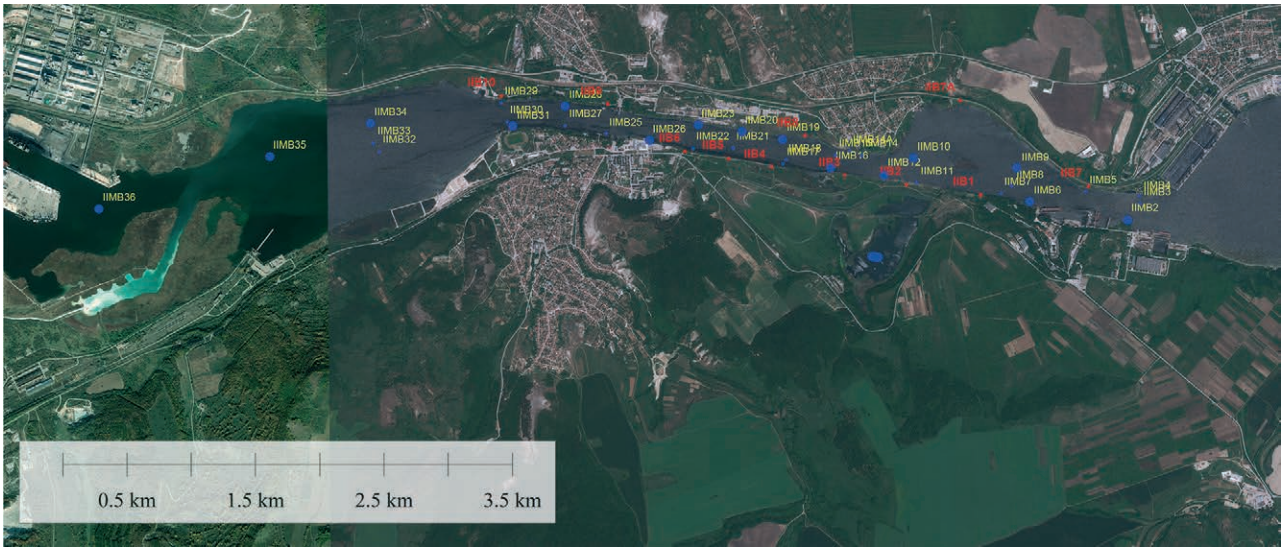
Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Kiril Velkovski, kvelkovsky@gmail.com
Pavel Georgiev, Center for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ГЕОТЕХНИЧЕСКИ СОНДАЖИ ВЪВ ВАРНЕНСКОТО И БЕЛОСЛАВСКОТО ЕЗЕРО

Калин Димитров, Владимир Славчев

В края на ноември 2019 г. от Център за подводна археология беше поискано съгласуване за извършване на спешни морски геотехнически сондажи във Варненското и Белославското езеро. Те се правят във връзка с предпроектните проучвания на обект „Проектиране и удълбочаване на Канал 1 и Канал 2, Пристанище Варна – инженеринг".

Съгласно този проект се предвижда фарватерът от морския вход на Канал 1 до Пристанище Запад в Белославското езеро да се удълбочи, като се достигне проектна дълбочина 12,5 м. Подготвителните проучвания включват геотехническо морско и сухоземно сондиране в зоната на Канал 1 (между морето и Варненското езеро), Канал 2 (между Варненското и Белославското езеро), както и в подходите към каналите, по техните брегове на сушата и подхода към пристанище „Варна Запад". След представяне на документация за сондажите стана ясно, че част от планираните морски и сухоземни сондажи в района на Канал 2 са в непосредствена близост до някои от т. нар. „наколни" селища („Страшимирово 1", „Страшимирово 2", „Белослав", „Арсенала" и „Лъджата"). Тъй като на никое от споменатите селища не са установени границите, се наложи да се проведе археологическо наблюдение на морските сондажи. За съжаление, наблюдение на сухоземните сондажи не е проведено, тъй

Обр. 1. Местоположение на сондажите в обхвата на Канал 2. С червено са показани бреговите сондажи. С по-големи сини точки са означени местата на реално изпълнените сондажи, на които е извършено археологическо наблюдение

Fig. 1. Location of drillings in Channel 2 area. Drillings on shore s are shown in red. Larger blue dots indicate the locations of drillings that have been archaeologically monitored

Точки на морски сондажи в Канал 2 и подходите му Marine drilling points in Chanel 2 and its entrances	WGS 84 UTM/35N E	WGS 84 UTM/35N N	Дата на наблюдение Date of archaeological monitoring
IMB2	561756.652	4782040.416	08.12.2019
IMB6	560987.822	4782187.731	16.12.2019
IMB9	560895.327	4782433.706	09.12.2019
IMB10	560081.967	4782519.023	10.12.2019
IMB12	559857.350	4782393.642	15.12.2019
IMB16	559450.538	4782451.774	15.12.2019
IMB19	559064.928	4782664.317	11.12.2019
IMB20	558748.453	4782723.326	12.12.2019
IMB23	558409.379	4782782.106	12.12.2019
IMB26	558026.753	4782655.429	13.12.2019
IMB28	557369.886	4782927.508	13.12.2019
IMB31	556964.939	4782769.853	13.12.2019
IMB34	555858.786	4782791.528	14.12.2019
IMB35	555070.859	4782538.302	14.12.2019
IMB36	553742.393	4782126.627	14.12.2019

Обр. 2. Координати на морските сондажи, на които е извършено археологическо наблюдение

Fig. 2. Coordinates of drillings that have been archaeologically monitored

като работата по тях беше приключила още през първата половина на ноември, без за това да бъде уведомен РИМ – Варна (обр. 1).

Археологическото наблюдение на морските сондажи имаше за цел да събере данни за наличието или отсъствието на праисторически материали в точките на сондиране и да събере данни за контекста на селищата (местоположение и корито на палео-Девненска река, геоложка стратиграфия).

Най-важната задача бе да се прецени дали и доколко бъдещата реализация на проекта за удълбочаване на Канал 1, Канал 2 и подходите в пристанище Варна ще засегне някое от праисторическите потопени селища.

Археологическо наблюдение беше извършено през декември 2019 г. (обр. 2). В нито една от сондажните ядки не бе установено наличието на културен пласт или на археологически находки. Въпреки този пряк негативен резултат, наблюдението има принос за изясняване на важни детайли за палеосредата през късния плейстоцен и през холоцена. Бе установено наличието на кафяви кватернерни глини в източната част на канала на дълбочина от 7 до 12 м под съвременното морско равнище. Това кореспондира добре с известната информация от стари топографски карти за състоянието на терена около с. Страшимирово преди прокопаването на стария (1921 – 1923 г.) и новия дълбоководен канал (1976 – 1978 г.). На това място е имало обширна заливна низина, през която меандровидно се е виела връзката между Варненското и Белославското езеро. В тази част на Девненска река са се вливали няколко малки потока. В сондажите южно от с. Страшимирово, около изкуствения остров, образувал се след прокопаването на дълбоководния канал, на дълбочина от -12,50 м до -13,00 м бяха установени чакъли, довлечени от въпросните странични притоци.

В сондажите в зоната на с. Страшимирово бяха констатирани материали, които потвърдиха, че Варненското и Белославското езера са съществували устойчиво като отделни басейни, свързани само с тесния проток между тях.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF GEOTECHNICAL DRILLINGS IN VARNA AND BELOSLAV LAKES

Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev

Summary

In December 2019, over 70 geotechnical drillings were carried out in relation with engineering studies for a project for dredging the navigable pass in Lake Varna and Lake Beloslav (fig. 1). Archaeological monitoring was carried out on those of them, located near underwater archaeological sites (fig. 2). No archaeological material was found during the monitoring. Most likely this means that there are no prehistoric settlements in the drilling points.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

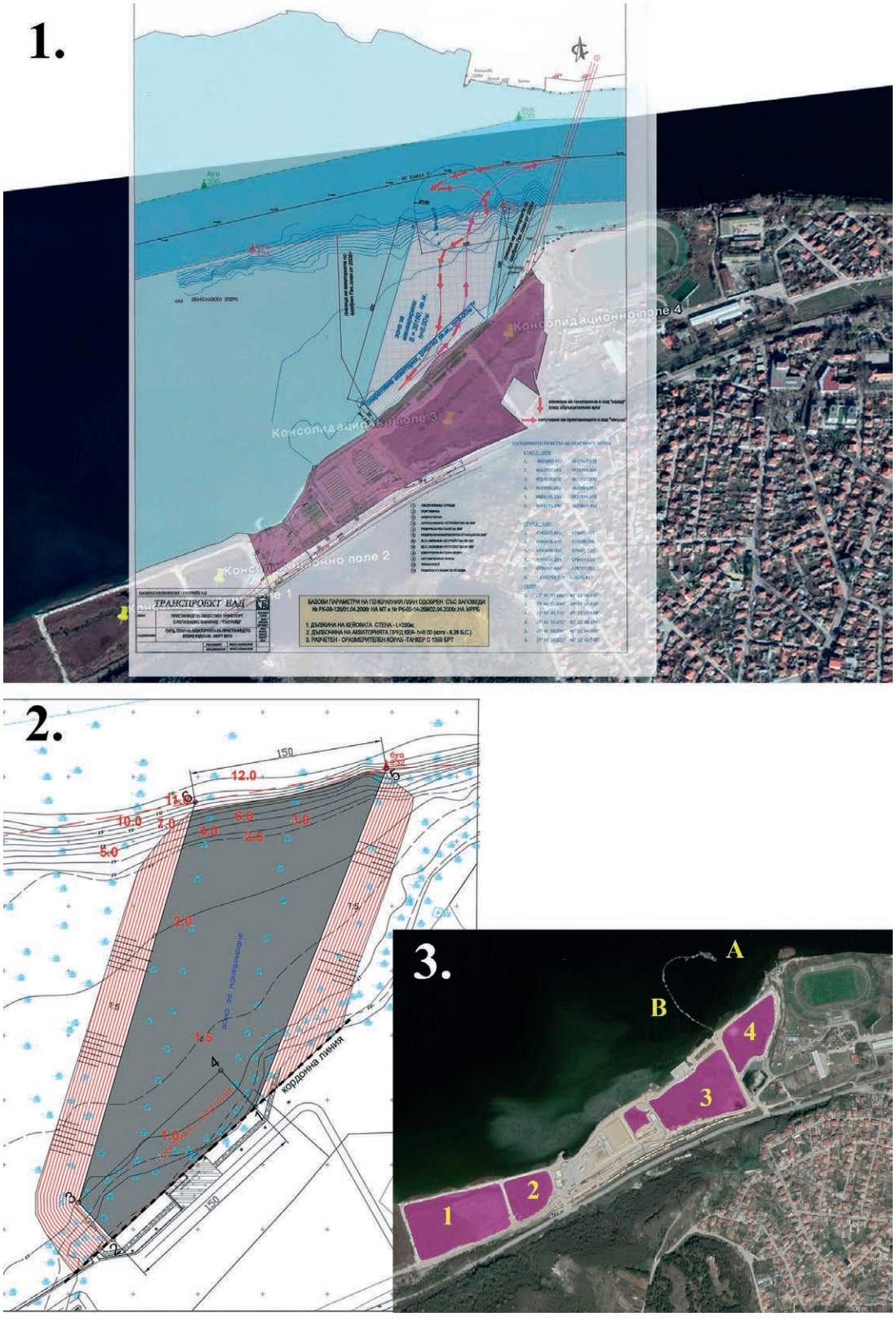

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ДРАГАЖНИ РАБОТИ В БЕЛОСЛАВСКОТО ЕЗЕРО ПО ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРИСТАНИЩЕ „ГАЗТРЕЙД“ АД

Калин Димитров, Владимир Славчев, Павел Георгиев

„Пристанище за обществен транспорт от регионално значение за горива – Варна“ на фирма „Газтрейд“ АД се намира на южния бряг на Белославското езеро. То е разположено в непосредствена близост до входа на дълбоководния плавателен канал, свързващ Варненското и Белославското езеро (Канал 2). От югоизточната страна пристанището граничи с железопътна линия и второкласен асфалтов път, водещ до с. Разделна, а в североизточна посока достига стадиона и индустриалната зона на гр. Белослав (обр. 1.1). Теренът на сушата представлява ниска, допълнително заравнена тераса. Дъното пред бъдещето пристанище следва сходна конфигурация. То е песъкливо-тинесто, със слаб естествен наклон и не е засегнато от предишни изкопни дейности.

Съгласно проекта беше предвидено да се прокопае проход с ширина 150 м, дължина 195 – 322 м и дълбочина 10 м, с който да се постигне дълбоководна връзка с Канал 2 (обр. 1.2).

Обр. 1. „Пристанище за обществен транспорт от регионално значение за горива – Варна“ на фирма „Газтрейд“ АД: 1. Обща локализация на пристанището и драгажните работи в западните покрайнини на гр. Белослав. 2. План на драгажните работи. 3. Сателитна снимка на района по време на драгирането: 1 – 4 утайни басейни, A – дълбачка „Скития“, B – тръбопровод за изпомпване на драгажната маса в утайните басейни

Fig. 1. Regional public port of regional importance for fuels "Gastrade" S.A.: 1. General location of the port and the dredging works in the western vicinities of Beloslav town. 2. Volume of dredging works. 3. Image of the area during the dredging: 1 – 4 pools for consolidation of the dredged mass, A – dredge "Scythia", B – pipeline for pumping the dredge material

Целта на проведеното археологическо наблюдение беше да се контролира дали при този мащабен подводен изкоп няма да бъдат засегнати археологически структури, подобни на откриваните в миналото (Ivanov 1993; Прахов и др. 2019).

Основно предизвикателство беше ефективно извършване на наблюдението и постигане на целите му при вписване в използваната технология за удълбочаване. Тя включва хидравлично драгиране и изпомпване на добитата маса на брега чрез смуконагнетателната дълбачка „Скития". Специфична особеност на приложената технология за изграждане на пристанището е фактът, че драгажната маса се изпомпваше на брега в четири утайни басейна. Съгласно проекта след тяхното запълване и отцеждане, материалът ще се използва като насипна основа за разширение на кейовите съоръжения (обр. 1.3).

Археологическото наблюдение се осъществи в периода март – декември 2019 г. чрез 45 периодични посещения на място. Посещенията се извършваха един път седмично, обикновено в почивните дни. Това се оказа сполучлив подход, тъй като през петте работни дни, смукачката последователно пълни четирите басейна и преди началото на следващия работен цикъл (седмица) има добра видимост върху отцедената драгажна маса в утайниците.

При археологическото наблюдение не беше установено засягане на археологически структури. Бяха регистрирани и документирани отделни археологически материали: няколко фрагмента керамика от различни епохи, кости от животни и парчета обработено дърво. Тези археологически материали не могат да се свържат с конкретна археологическа структура. Споменаваме ги тук, за да потвърдим, че избраната методика на наблюдение – оглед на отцедени земни маси – е достатъчно ефективна. При наблюдението бяха потвърдени описаните при предишни драгажи пластове от различни видове морски миди. Вероятно те маркират различни етапи на соленост на езерото и промени в палеосредата.

Литература

Ivanov 1993: I. Ivanov. À la question de la localisation et des études des sites submergés dans les lacs de Varna. – Pontica 16, 1993, 19 – 26.

Прахов и др. 2019: Н. Прахов, К. Димитров, В. Славчев. Комплексно археологическо проучване в акваторията и по бреговете на Варненските езера. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 735 – 737.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF DREDGING WORKS FOR THE CONSTRUCTION OF "GAZTRADE" SA PORT IN BELOSLAV LAKE

Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev, Pavel Georgiev

Summary

Between March and December 2019 an archaeological monitoring of the dredging works for the construction of "Gaztrade" SA port was carried out in Beloslav Lake, Varna district (fig. 1).

According to the project, a passage (150 m wide, 195–322 m long and 10 m deep) was dug to make a deep water connection with the navigable channel linking the Beloslav and Varna lakes (fig. 1.2). The objective of the archaeological monitoring was to make sure no archaeological structures would be affected by this large-scale underwater dredging. The main challenge was to effectively carry out the monitoring and fulfil its objectives while complying with the technology used for hydraulic dredging and pumping the extracted mass on the shore (fig. 1.3).

No archaeological structures have been found to be affected by the port construction. Only some stray archaeological materials were recorded and documented: several pottery fragments from different ages, animal bones, pieces of processed wood. None of these archaeological materials could be linked to a specific archaeological site.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com
Pavel Georgiev, Center for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com

№ 53. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“

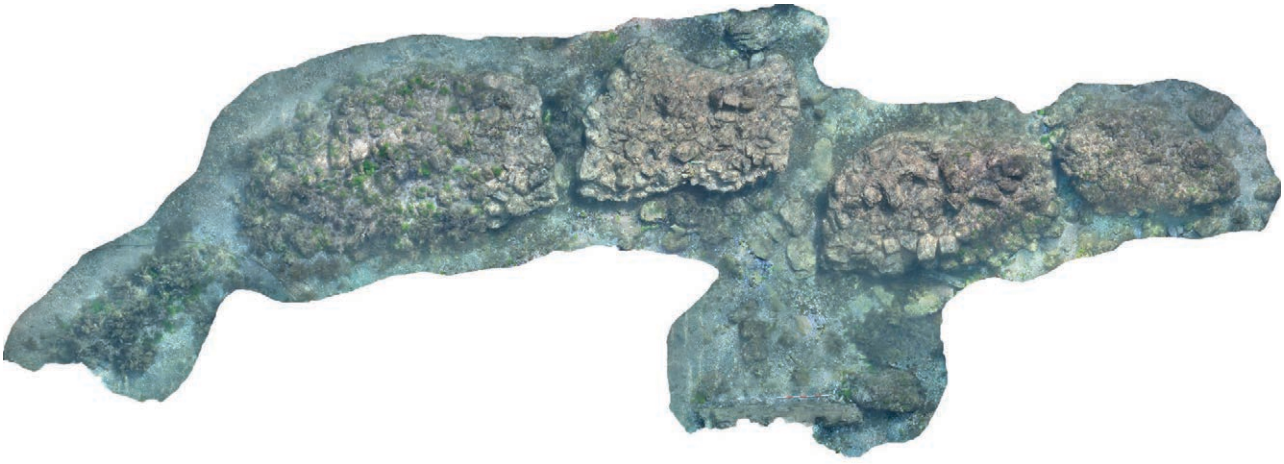
Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Георгиев

През 2019 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) продължи редовните археологически проучвания в акваторията на гр. Несебър, започнали през 2017 г. Финансирането бе осигурено от МК и фондация „Балканско наследство“ (ФБН), съорганизатор на проучванията. Ръководител бе Н. Прахов (НАИМ – БАН и ФБН), а заместник-ръководител – К. Димитров (ЦПА и НАИМ – БАН). Научният екип включваше: Х. Прешленов, консултант (НАИМ – БАН), археолозите И. Петкова и П. Георгиев (ЦПА) и инж. К. Велковски – геофизик. Проучването се състоеше от археологически разкопки, водолазни издирвания, документиране на археологически структури и геофизично заснемане. Както досега, работата беше съсредоточена в акваторията западно и източно от „Южната буна“ и западно от „Аргировата (Северната) буна“.

В залива западно от „Южната буна“ бе направен сондаж в основата на най-източния участък от крепостния зид от ранновизантийската епоха, открит от експедицията на Л. Огненова (Preshlenov, 2012, 512, 503, Fig. 6.12) и документиран при проучванията през 2017 и 2018 г. (Прахов и др. 2018, 725, обр. 1). Зидът е изграден от камъни, споени с хоросан със счукана керамика. Дебелината му е ок. 2 м, като ясно разпознаваемо лице липсва. Проследен е по протежението на почти целия залив, следващ втората изобата, като е запазен в отделни участъци, които в западна посока са по-къси и на по-голямо отстояние един от друг (Прахов и др. 2018, 725; Прахов и др. 2019, 738). Дължината на най-добре запазения, най-източен участък, е ок. 15 м. Южно от него, на ок. 2 м, бе открит фрагмент от хоросанова „стена“ с дължина 2 м и дебелина 0,2 м, с отпечатъци на хоризонтални и вертикални греди с правоъгълно и кръгло сечение. Сондажът беше направен между двете структури, на дълбочина до ок. 2,6 м и площ ок. 4 кв. м (обр. 2). Целта бе да се установи дали зидовете имат ясна основа и върху какво стъпва тя. В дълбочина бе достигнат глинест терен, в който са фундирани структурите. При основата на крепостната стена бяха открити 12 успоредни, силно заострени пилоти, забити в глинестия пласт. Те са силно наклонени (обр. 2, маркер 1). При хоросановата структура също бяха открити две греди. От тях не бе взета проба и са оставени *in situ*. Сондажът беше документиран и запълнен с пясък и камъни.

Непосредствено до брега, в централната част на залива, на дълбочина 1,5 м, бе открит барабан от каменна колона (през 2018 г. там бе намерен още един). В тази акватория бяха регистрирани и обработени каменни блокове.

Източно от „Южната буна“ проучването бе съсредоточено върху структури, известни от експедициите на Л. Огненова (Preshlenov 2012) и изследвани през 2017 и 2018 г. Почистена е правоъгълната кула с размери 8 х 8 м на дълбочина ок. 3 м (обр. 3, 4) (Прахов и др. 2018, 725 – 726, обр. 2; Прахов и др. 2019, 738 – 739; Preshlenov 2012, 511). Пясъкът от вътрешността ѝ, както и от малък участък извън нея, до североизточния ѝ ъгъл, бе изчистен посредством ежектори, като е достигната скалната основа. При североизточния ъгъл е установен подравняващ ред неголеми плочести камъни, поставени плътно един до друг, под първия ред от големи блокове. Блоковете от първия ред са с различни размери и форма, като някои са добре оформени паралелепипеди. Били са подредени така, че лицата им да паснат, оформяйки правилна фасада. Горната им страна също е била добре подравнена. Само при югозападния ъгъл на кулата са запазени два блока един върху друг, като долният по-скоро е компенсирал денивелацията на терена. Повечето от блоковете днес са разместени. Не е ясно дали вътрешността на кулата е представлявала помещение, или е била запълнена с пръст и по-малки камъни, каквито днес заемат вътрешното пространство. Кулата е разделена на две части – 6 х 8 м и 2 х 8 м от зид от по-малки камъни, първоначално възприет като северната стена на кулата. Издължен камък до зида може да е бил трегер или праг на входа към основното помещение на кулата. От северната страна зидът на кулата е направен от големи плочести камъни. Западно и източно от кулата има крепостни зидове, чиято основа е направена отново от големи блокове. Западният зид е свързан с кулата, а източният достига на около 5 м от нея. Според Л. Огненова и Х. Прешленов кулата и двете стени са части от една фортификационна система, принадлежаща на класическия полис (Preshlenov 2012, 511). Общата запазена дължина на този комплекс е ок. 65 м (обр. 3, 4).

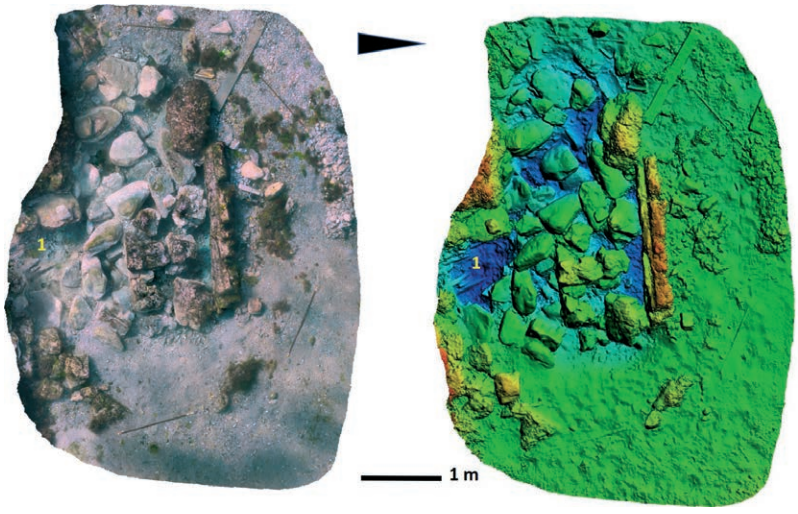
Обр. 1. Византийска стена в залив Хонолулу, западно от Южната буна. Фотомозайка. Изработил – П. Георгиев

Fig. 1. Byzantine wall in Honolulu bay, west of Southern Jetty. Photomosaic. P. Georgiev

През 2019 г. стената западно от кулата е почистена от водорасли и пясък, посредством шпакли и ежектори, и документирана фотографски. От нея е запазен основният ред големи плочести камъни. Може да бъде проследена ок. 20 м (обр. 3, маркер 2).

Стената източно от кулата бе почистена и документирана през 2018 г. Запазената ѝ дължина е ок. 25 м (обр. 3, маркер 3).

За първи път е проучен чрез археологически разкопки крепостният зид, изграден от големи квадри, с дълбочина на основата 4,5 – 4,7 м (Прахов и др. 2018, 725 – 726, обр. 1.6; Прахов и др. 2019, 739, обр. 2; Preshlenov 2012, 512, 503, fig. 6. 11). Отстоянието му от брега е ок. 130 м, има запазена дължина ок. 20 м. Ориентацията му е ЮИ – СЗ. Разположен е в основата на стръмен скат, издигащ се от ниво ок. -4,5 м докъм -2 м. Зидът представлява еднолицев градеж с фасада на югозапад. Запазен е в два реда. Първият ред е от по-малки камъни. Вторият е от големи блокове, достигащи до 1 х 0,5 м. Камъните са със запазена естествена форма, която при някои блокове представлява правоъгълник или трапец. Височината на блоковете е приблизително 0,4 – 0,5 м. Те са подредени така, че горната им повърхност оформя равна основа за следващ ред. Повечето блокове са с дългата си ос напряко на зида, но в някои случаи оста е надлъжна, при което са слагани два блока, за да се запази относителната дебелина на зида, която е ок. 1,2 м. Тъй като не е установено вътрешното лице на зида (на североизток, към брега и ската), е възможно той да е бил еднолицев и да е служил като подпорен зид, а пространството между него и склона е било запълнено, като така се е получавала укрепена тераса.

Обр. 2. Сондаж до византийската стена. Фотомозайка и фотограметричен триизмерен модел. – Изработил П. Георгиев

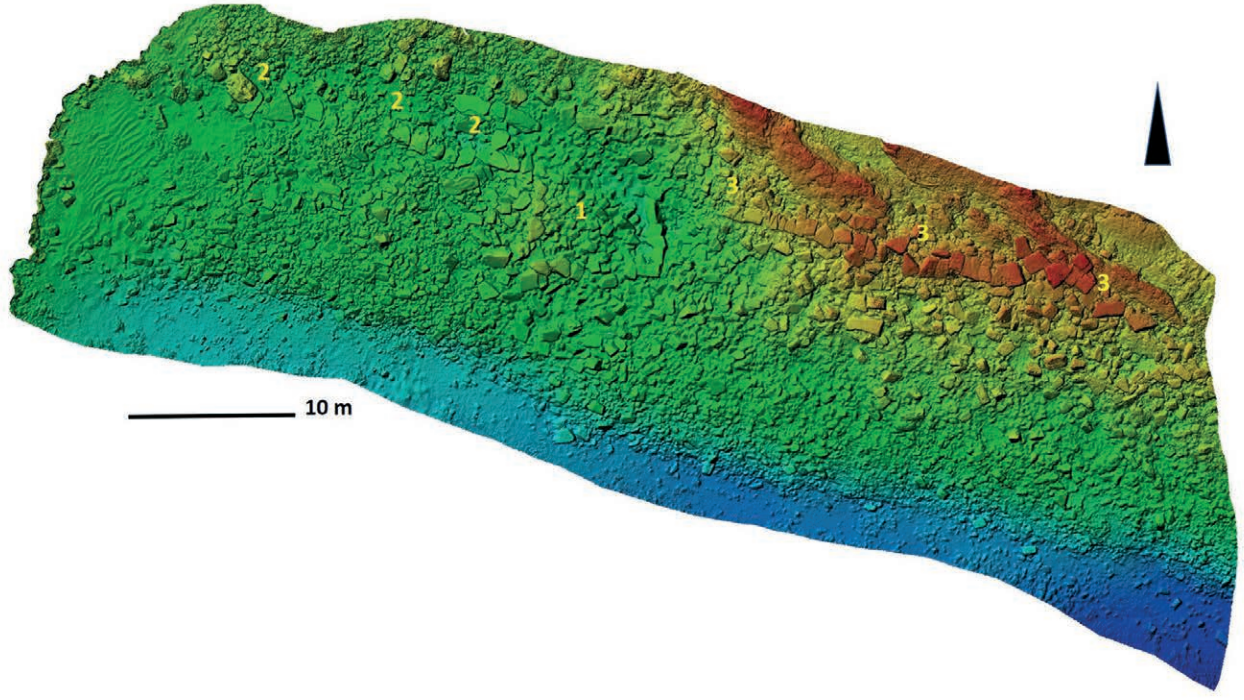
Fig. 2. Trench next to the Byzantine wall. Photomosaic and photogrammetric 3D model. P. Georgiev

Правилните форми на блоковете по склона над зида показват, че те са деструкции от крепостна стена. Възможно е те да са паднали от горни редове на разглеждания зид. Не е изключено и да са от крепостната стена източно от кулата, спомената по-горе, която навярно е продължавала по горния ръб на склона. Подобни разхвърляни блокове не са открити югозападно, пред зида, което поставя въ-

Обр. 3. Крепостен комплекс от кула (1), източна (2) и западна (3) стена, източно от Южната буна. Фотомозайка. Изработил – П. Георгиев

Fig. 3.Fortification complex of tower (1), eastern (2) and western (3) wall, eastwards of the South jetty. Photomosaic. P. Georgiev

Обр. 4. Крепостен комплекс от кула (маркер 1), източна (маркери 2) и западна (маркери 3) стена, източно от Южната буна. Фотограметричен триизмерен модел. Изработил – П. Георгиев

Fig. 4. Fortification complex of tower (marker 1), eastern (markers 2) and western (markers 3) wall, eastwards of the South jetty. Photogrammetric 3D model. P. Georgiev

проса дали във височина той е продължавал с каменна зидария.

Проучването бе извършено с два ежектора и продължи два дни. Бе направена траншея с приблизителни размери 8 х 1 м по протежение на предната (югозападната) страна на зида и малък сондаж от 1 х 1 м от задната му страна. Преди началото на работата теренът пред зида бе песъклив и равен, с отделни масивни плочести камъни стърчащи над пясъка и с ниво -4,3 – -4,4 м. Теренът зад зида представлява долната част на ската и е покрит с различни по размер камъни и блокове. Траншеята бе дълбока 0,4 – 0,5 м, като на ниво ок. 4,7 – 4,5 м бе достигната скалната основа, която има наклон към югозапад. Тъй като камъните лежат *in situ*, не бе установено дали скалата под тях е била изравнена за полагането им. Бяха открити пет хоризонтални греди между блоковете от първия ред, напречни на оста на зида (обр. 5). Поставени са на места, където при полагането на блоковете остава естествена празнина между тях. Гредите са сравнително добре запазени, въпреки че са загубили първоначалната си форма. Гредата в най-добро състояние има квадратно сечение със страна ок. 0,20 м. Взета е проба от нея за дендроанализ и датировка. Сондажът от задната страна на зида имаше за цел да установи дължината на една от гредите. Голямото количество натрупани масивни блокове зад стената даде възможност за сондиране единствено в пространство от ок. 1 кв. м между блоковете, на място, където би трябвало да бъде засечено продължението на гредата. На ок. 4,3 м бе достигната материковата скала, без следи от дървената конструкция.

Обр. 5. Основа на крепостния зид с две напречни греди. Снимка – К. Димитров

Fig. 5. Foundation of the fortification wall with two wooden posts. Photo – K. Dimitrov

При разкопките в траншеята бяха открити много фрагменти от плоски керемиди – коринтски тип, които според Д. Стоянова (СУ „Св. Климент Охридски“) могат да бъдат датирани през елинистическата епоха. Те лежат в един хоризонтален пласт на дълбочина ок. 4,3 – 4,4 м. Присъствието им може да е индикация за наличие на покрив, което поставя въпроса за наличие на покрити пространства или за изграждането на крепостната стена във височина от кирпич, с предпазно покритие от керемиди срещу дъжд и сняг.

Проучването в акваторията западно от „Аргировата буна“ включваше подводни разкопки на деструкциите от ранновизантийската крепостна стена. В рамките на два дни бе разширен сондажът, започнат през 2018 г. (Прахов и др. 2019, 740, обр. 3).

Литература

Прахов и др. 2018: Н. Прахов, К. Димитров, К. Велковски, В. Драганов, П. Георгиев, З. Георгиева, Л. Трендафилова, Х. Прешленов. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 725 – 728.

Прахов и др. 2019: Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 738 – 740.

Preshlenov 2012: H. Preshlenov. Mesambria Pontica in *orbis Romanus*. – In: R. Ivanov (ed.). Roman Cities in Bulgaria. Sofia, 2012, 493 – 536.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev

Summary

In 2019 the Center for Underwater Archaeology, supported by the Ministry of Culture and Balkan Heritage Foundation, continued the archaeological survey of submerged Mesambria. In the aquatory westwards of the South Jetty an excavation trench (fig. 2) was made next to a 15 m long fragment of an Early Byzantine wall, made of irregular stones and mortar (fig. 1). The trench was about 4 m^2 and reached a depth of 2.6 m. The wall is founded in a dense clay stratum which was reinforced with wooden tapered piles. Twelve of them, parallel to each other, have been discovered (fig. 2, mark 1).

Eastwards of the South Jetty the rectangular tower (8 x 8 m) and the fortification walls eastwards and westwards of it, all made of big blocks, were cleaned of seaweeds and sand and recorded (fig. 3, 4). The preserved architectural complex is about 65 m long. The depth of the structures' foundations is about 3 m (in the western and central part) and 1 m (in the eastern part) (Прахов и др. 2018, 725–726, fig. 2; Прахов и др. 2019, 738–739; Preshlenov 2012, 511).

A trench 1 x 8 m was excavated along the southwest façade of the wall, built with big blocks, at 4,5 m depth. The wall lays on a slightly tilted bedrock at the base of a steep slope under a terrace at 2 m. It is preserved in two rows. The first is made of stones with irregular shape. In gaps between them, five wooden crossbeams were found (fig. 5). The cross-section of the best preserved one is 20 x 20 cm. The second row is made of big, mostly rectangular blocks. At 4.4 m depth numerous fragmented Corinthian-style *tegulae* were discovered (Прахов и др. 2018, 725–726, fig. 1.6; Прахов и др. 2019, 739, fig. 2; Preshlenov 2012, 512, 503, fig. 6. 11).

North of the peninsula, westwards of the North Jetty, the excavations of the Byzantine fortification wall in *opus mixtum* continued (Прахов и др. 2019, 740, fig. 3).

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, naydenprahov@gmail.com
Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg
Pavel Georgiev, Center for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com

---

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ЛИНЕЙНО ТРАСЕ НА ГАЗОПРОВОД ОТ С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ДО С. БОРИСЛАВ, ОБЩ. ПОРДИМ

Мая Валентинова, Мартин Христов

Наблюдението се проведе в периода 12.11. – 16.12.2019 г. във връзка с проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А, участък А6, от км 288+700 до км 346+100 и обекти № 3009 и № 3013. Трасето в този участък е с дължина 57,4 км, от км 288+700 до км 346+100, като в по-голямата си част преминава през земеделски масиви (обр. 1).

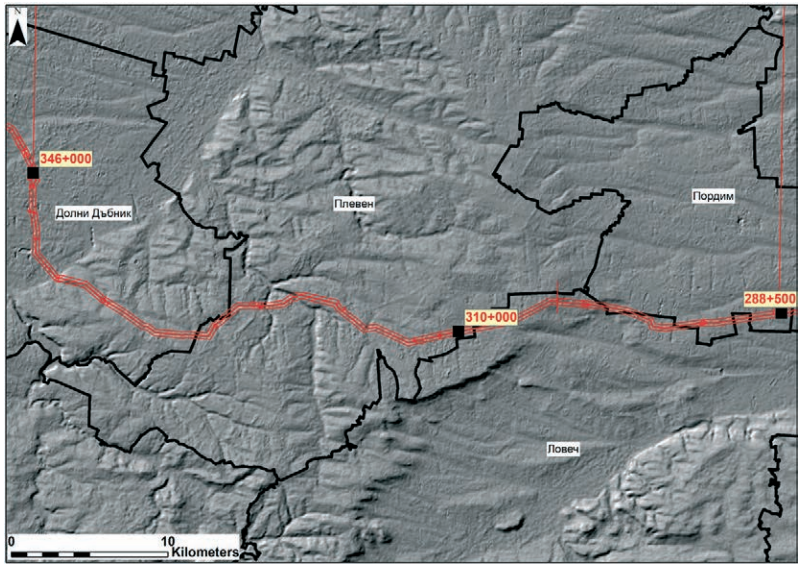
Наблюдението започна от западния край на трасето при км 346+100 и завърши при км 310+000, като основно се проследяваше отнемането на хумусния пласт. Максималната дълбочина на изкопите достига до 0,30 м в по-голямата част и само в отделни малки участъци до 0,50 – 0,60 м.

При наблюдението е регистриран един археологически обект в м. Димитрината трънка, с. Бъркач, общ. Долни Дъбник. Той е локализиран в участъка от км 334+835 до км 334+870. Разкрита е част от зид, изграден от ломени варовикови камъни, ориентиран И – З. Ширината му е 0,70 м. Проследя-

ва се в дължина от ок. 14 м. В двата края завива на юг и продължава до края на трасето в тази посока. Около зида и върху него има парчета от отухлен кирпич. Откритите наоколо керамични фрагменти са от късноримския период – IV в. Съгласно решението на проведената Експертна комисия на МК в тази част се извърши пълно спасително проучване в рамките на сервитута на газопровода.[1]

В останалата част от трасето не са регистрирани археологически структури. В границите на трасето при обект № 3009 в землището на с. Крушовица и обект № 3013 при с. Бъркач също не бяха открити археологически материали и структури.

Археологическото наблюдение в останалата част от определеното трасе, в участъка от км 310+000 до км 288+700, от с. Владиня, общ. Ловеч до с. Борислав, общ. Пордим, не се реализира през 2019 г.

Обр. 1. Част от трасето на северния магистрален газопровод – участък А6 (км 346+100 до км 288+700), извършено наблюдение между км 346+100 и км 310+000 през 2019 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Part of gaspipeline route in North Bulgaria – part A6 (km 346+100 to km 288+700), archaeological monitoring in 2019 is between km 346+100 to km 310+000 (author N. Kecheva)

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON A LINEAR GAS PIPE ROUTE BETWEEN GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY, AND BORISLAV VILLAGE, PODRIM MUNICIPALITY

Maya Valentinova, Martin Hristov

Summary

In 2019 an archaeological monitoring was carried out along the linear gas pipe route between Gorni Dabnik village, Dolni Dabnik municipality and Borislav village, Podrim municipality (fig. 1). One archaeological site is registered during the monitoring. It is situated at Barkach village, Dolni Dabnik municipality. A lower part of a stone wall is found. Its width is 0.70 m and its length – 14 m. The wall has an east–west orientation. The pottery fragments found around are dated to the 4th c. AD.

Maya Valentinova, Regional Museum of History – Lovech, 1 Todor Kirkov Sq., 5500, Lovech, maiadimitrova@hotmail.com
Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com

№ 55. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „МИХАИЛ КЕФАЛОВ“ № 23, ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Евгени Дерменджиев

Обектът „Реконструкция на жилищна сграда по автентични данни с адаптация за съвременни нужди“ се намира в УПИ VII – 1856, квартал 31, по плана на гр. Велико Търново (обр. 1 и 2). Площта на изкопа е около 500 кв. м. Този терен не е проучван чрез археологически разкопки. Той остава

[1] За резултатите от проведените през 2019 г. спасителни археологически проучвания на обекта виж публикацията на Вл. Живков, Ат. Данов, С. Иванов и Р. Радев в настоящия том.

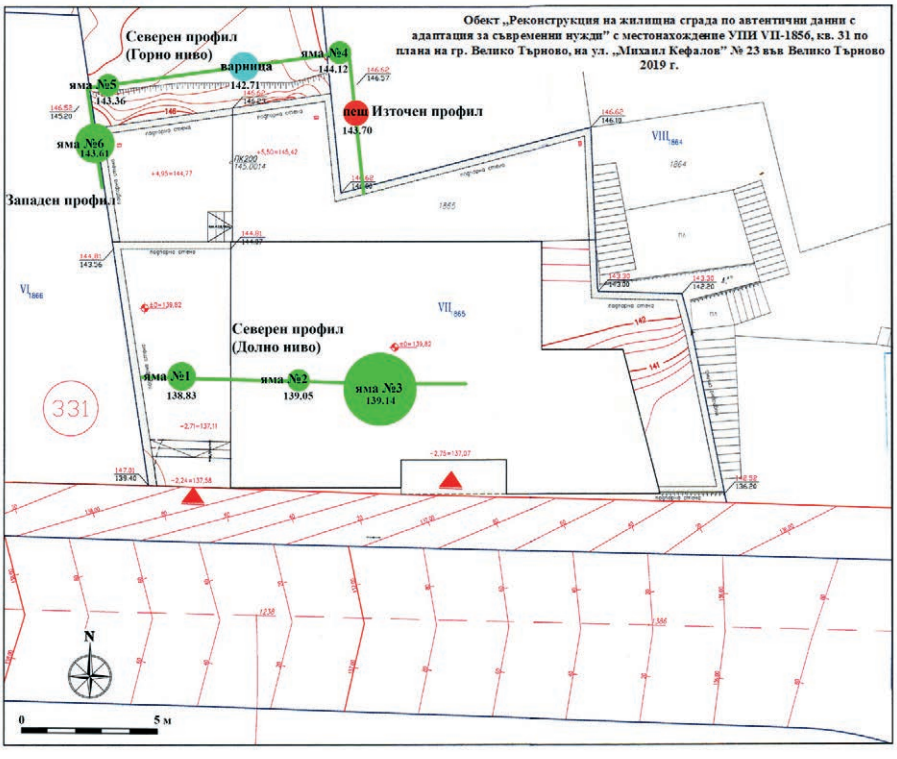
Обр. 1. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site location

в най-западната необитаема периферия на столичното подградие на Търновград в южното подножие на цитаделата, издигната на хълма Царевец.

Дълбочината на изкопа достигна 8 м, като културните пластове имат височина до 3 м. В профилите се очертаха следните основни пластове: съвременен насип от кафява пръст; жълта пръст за нивелация от XX в; кафява пръст с материали най-общо от XV – XIX в.; светлокафява пръст; жълта, стерилна пръст.

В изкопите са пресечени шест ями, повечето от които са септични, една варница и една битова пещ, които се датират във втората половина на XIX – нач. на XX в. Формата на ямите е различна – крушовидна, трапецовидна или цилиндрична, дълбочината им е до 3 м, а диаметърът – от 0,75 м до 2,80 м. Пълнежът им се състои от кафява пръст, дребни камъни и фрагменти от турски керемиди, отделни фрагменти керамика от XIX – XX в.

Обр. 2. Общ план на обекта

Fig. 2. General plan of the site

В пръстта от изкопите се намериха няколко фрагмента тракийска керамика (I хил. пр. Хр.) и средновековна керамика (XIII – XIV в.), но културни пластове от тези епохи не се разграничават. Находки също не са открити.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 23 MIHAIL KEFALOV STR. IN VELIKO TARNOVO

Evgeni Dermendzhiev

Summary

The terrain is situated in the westernmost uninhabited periphery of the suburb of the capital city of Tarnovo, at the southern foot of the citadel erected on Tsarevets hill. During the excavations six pits were found, one lime pit and one household furnace from the second half of the 19th–the beginning of the 20th c. (figs 1 and 2).

During the excavations several fragments of Thracian pottery (1st millennium BC) and medieval pottery (13th–14th c.) were found. No cultural layers from these two periods can be differentiated.

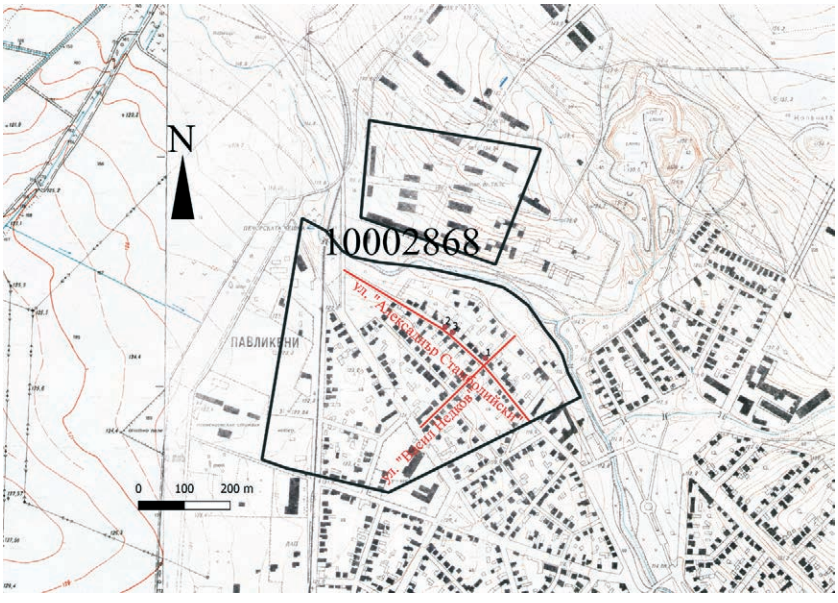
Evgeni Dermendzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, e_dermendgiev@abv.bg

№ 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В ГР. ПАВЛИКЕНИ И С. БУТОВО, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ

Калин Чакъров

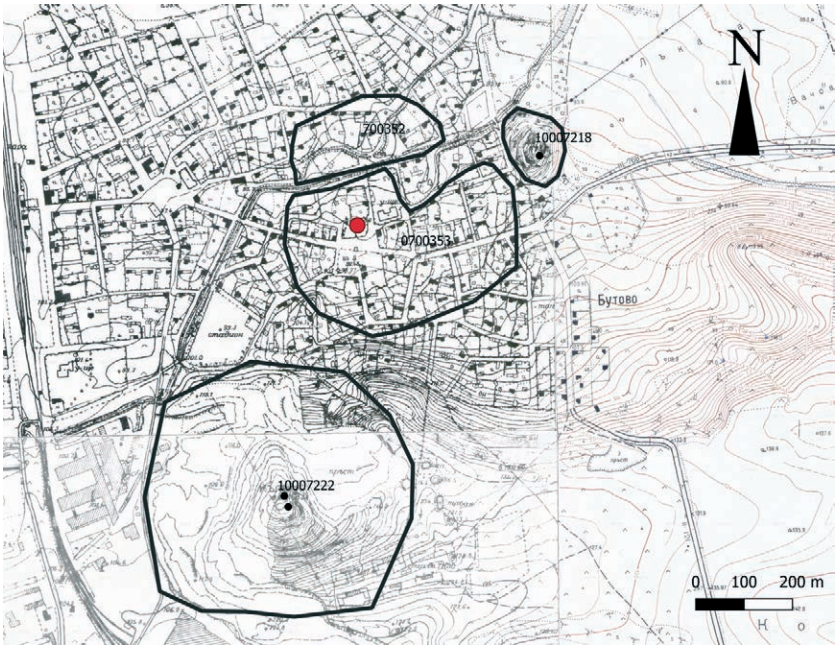
Наблюдението е осъществено в периода 13.03. – 01.04.2019 г. в гр. Павликени и в с. Бутово по проект „ЕСИ – подземна канална мрежа и оптичен кабел с. Бутово – гр. Павликени, общ. Павликени“. Изкопните работи по проекта са свързани основно с направата на траншеи за полагане на оптичен кабел, които имат ширина 0,40 м и дълбочина до 0,80 м. Предварително е направена справка с Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ (АИС АКБ) за наличието на застрашени обекти по трасето.

Работата по проекта засяга археологически обект с АКБ № 10002868, регистриран в северозападната част на гр. Павликени (обр. 1). По време на наблюдението са открити основно керамични фрагменти от началото на XX в. и от римската епоха (втора половина на II – първа половина на III в.), които са без контекст. Компрометирани археологически структури са установени единствено на ул. „Александър Стамболийски“ № 70 и № 72 и при кръстовището с ул. „Васил Недков“. На ул. „Александър Стамболийски“ № 54 се установи, че собственикът на къщата съхранява римо-йонийска база за колона от редуциран тип. Тя е изработена от доломитизиран варовик.

Обр. 1. Карта с разположението на археологически обект № 10002868 и трасе на наблюдението

Fig. 1. Map with the location of site No 10002868 and route of the archaeological monitoring

Обр. 2. Карта с разположение на новорегистрираните обекти № 10007218 и 10007222

Fig. 2. Map with the location of newly registered sites No 10007218 and 10007222

В землището на с. Бутово потенциално засегнати от изкопните дейности ще са обекти с АКБ № 0700352, 0700353, 10007218 и 10007222 (обр. 2). Предвиденото трасе по проект преминава в непосредствена близост до обекти с АКБ № 0700352 и 0700353, намиращи се в регулацията на с. Бутово, но без да засяга териториите им.

Извън наблюдението е посетена базалтовата могила Драчовица, намираща се в североизточния край на с. Бутово. Тя е в непосредствена близост до трасето за наблюдение и до обекти с АКБ № 0700352 и 0700353. Установени са следи от добив на базалт, като е възможно част от тях да датират от Античността. Кариерата за базалт е регистрирана като обект с АКБ № 10007218.

Посетена е и другата базалтова могила в с. Бутово – Калвака, използвана днес интензивно за добив на глина. На върха ѝ, в ската към съвременната кариера, е регистрирана опожарена постройка от късния халколит. Керамика от същата епоха се открива в съседство в иманярски изкопи и къртичини. Обектът е регистриран в бр. 78 на „Държавен вестник“ от 1968 г. под № 16, а след сега проведеното наблюдение е въведен в АИС АКБ с № 10007222.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN PAVLIKENI TOWN AND BUTOVO VILLAGE

Kalin Chakarov

Summary

The monitoring was carried out because of a project for underground channel network and optical cable in the town of Pavlikeni (fig. 1) and in the village of Butovo (fig. 2).

The project concerns an archaeological site from the 2nd–3rd c. AD in Pavlikeni (registered in the information system “Archaeological Map of Bulgaria” with No 10002868).

In Butovo a basalt hill called Drachovitsa, used as a stone quarry, is registered as No 10007218 in the information system “Archaeological Map of Bulgaria”; a Late Chalcolithic site on the neighbouring Kalvaka hill is registered as No 10007222.

Kalin Chakarov, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg

---

№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В СИЛИСТРА, УЛ. „ПИРИН“ № 11

Георги Атанасов, Кристиан Михайлов

Строителният обект е с наименование „Основен ремонт, промяна на предназначението и осигуряване на достъпна градска среда в сградата на бившата детска градина „Ян Бибиян“ № 2“, ПИ с идентификационен № 66425.501.484. Намира се в територията на зона за археологическо наблюде-

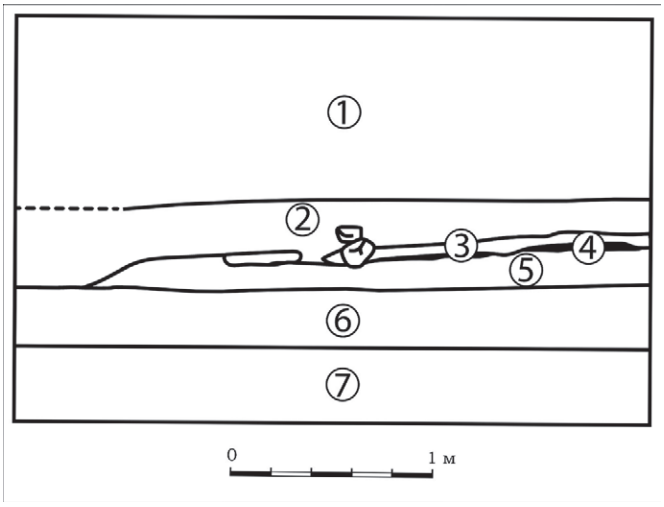
Обр. 1. Карта на гр. Силистра. 1. Разположение на обекта; 2. Римски некропол; 3. Предполагаема укрепена площ на Дуросторум през късната античност

Fig. 1. Map of the town of Silistra. 1. Location of the site; 2. Roman necropolis; 3. Supposed fortified area of Durostorum in Late Antiquity

ние с некрополи, на ок. 260 м източно от легионния лагер. В миналото в района са открити гробове с трупополагане от II – IV в. (обр. 1) (Доневски и др. 2006, 243, обр. 1). В обекта са оформени три изкопа – един за асансьорна шахта пред южната фасада на детската градина и други два за рампи към северните входове на сградата. В изкопите не са открити човешки кости.

Изкопът за асансьорна шахта е изкопан с багер и има размери: 3,10 х 3,25 м и дълбочина 2 м. В профилите на дълбочина 1,10 м се наблюдава пласт от жълто-червеникава пръст с дебелина 2 – 9 см, който наподобява глинен под със слаб наклон на север. Структурата личи най-отчетливо в източния профил (обр. 2). Застъпва овъглен слой, дебел ок. 1 см. Под него има сбит сиво-кафяв пласт с дебелина до 0,13 м, в който са открити фрагменти от битова керамика от III в. В дълбочина следва кафяво-жълт предльос без археологически материали, който в дълбочина прелива в жълт льос. Върху пода е натрупан културен пласт, дебел ок. 0,20 м. Съдържа битова керамика с подобна датировка.

Двата изкопа за рампи са изкопани ръчно. Имат П-образна форма. Ширината на изкопите е 0,30 м, а дълбочината 0,35 – 0,60 м.

Обр. 2. Източен профил на изкопа за асансьорна шахта. 1. Кафява, сравнително чиста пръст; 2. Сиво-кафяв пласт с дребни камъни, въгленчета, бучки варовик и битова керамика от III в.; 3. Жълто-червеникав пласт (под?); 4. Овъглен слой; 5. Сбит сиво-кафяв пласт с керамични фрагменти от III в.; 6. Стар хумус с кафяво-жълт цвят; 7. Льос с жълт цвят

Fig. 2. Eastern cross-section of the excavation for an elevator shaft. 1. Brown, relatively clean soil; 2. Grayish-brown layer with small stones, charcoals, lumps of limestone and pottery fragments from 3rd c.; 3. Yellowish-red layer (floor?); 4. Burned layer; 5. Gray brown solid layer with pottery fragments from 3rd c.; 6. Old humus with brownish-yellow colour; 7. Yellow-coloured loess.

Дължината на изкопа за източната рампа е 17,70 м, а за западната е 5,40 м. В тези плитки изкопи преобладават материалите от XX в., но са открити и няколко фрагмента от антична битова керамика, един от VI в. и един от IX – X в.

Античната керамика от обекта е консултирана с д-р Н. Русев. Според него като цяло тя може да се датира в III в, като тази от асансьорната шахта е малко по-ранна в рамките на века. Някои от керамичните фрагменти, открити при източната рампа, могат да се датират и в IV век.

Резултатите от извършеното археологическо наблюдение показват обитаване на мястото в периода III – IV в.

Литература

Доневски и др. 2006: Р. Иванов, Г. Атанасов, П. Доневски. Античният Дуросторум. История на Силистра. Том I. Силистра – София, 2006.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SILISTRA, 11 PIRIN STR.

Georgi Atanasov, Kristian Mihaylov

Summary

The construction site is located on the territory of the necropolis of Durostorum. In the past, graves with inhumations from the 2nd–4th c. AD were found in the area (fig. 1).

Three trenches, from 0.35 to 2.00 m deep, have been made on the site. A cultural layer with pottery from the 3rd–4th c. AD has been discovered in the excavations (fig. 2).

As a result of the archaeological monitoring we can conclude that this spot was inhabited for some time during the 3rd–4th c. AD.

Georgi Atanasov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, geoatal@abv.bg
Kristian Mihaylov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, kristian1987@abv.bg

---

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В СИЛИСТРА, УЛ. „Т. КАБЛЕШКОВ“ № 5

Георги Атанасов, Калоян Димов

Строителният обект представлява жилищна сграда на ул. „Т. Каблешков“ № 5, ПИ № 66425.501.9197 по КК и КР, УПИ 5 – 9197, кв. 77 по плана на гр. Силистра. Попада в зона за археологическо наблюдение с некрополи и се намира на ок. 60 м западно от западната стена на римския легионен лагер (обр. 1).

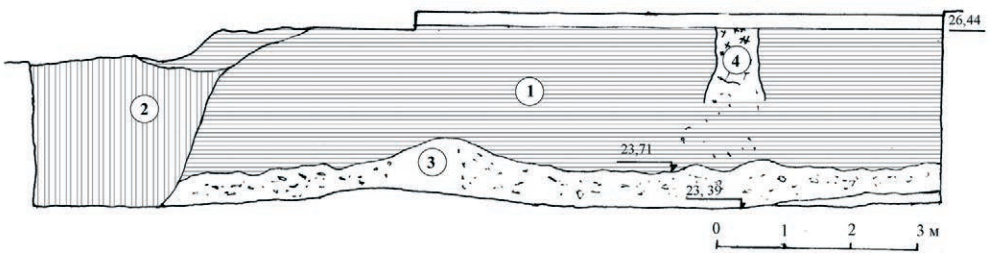
Със земекопна техника, в продължение на два дни, е оформен изкоп с размери ок. 13 х 11 м и дълбочина ок. 3 м – до кота 23,39 м. В дъното на изкопа в източния профил се разкриха следи от културен пласт с монети от IV – V в. (обр. 2). В северния край на изкопа пръстта е смесена, рохка с примеси и се открива керамика от XIX – XX в. В източния профил се очертава границата на дълбоко вкопан ров, проследен на ширина около 3,50 м на юг от северния профил. Вероятно сме попаднали на рова от XVIII – XIX в., изграден пред османската крепостна стена. Тя е разрушена през 1887 г., след което и нейният ров е запълнен. В западния профил проследихме голяма боклучна яма с керамика от XIX в. В изкопите не са открити човешки кости.

Резултатите от извършеното археологическо наблюдение показват обитаване на мястото през периода на Късната античност.

Обр. 1. Карта на гр. Силистра. 1. Разположение на обекта; 2. Римски некропол; 3. Предполагаема укрепена площ на Дуросторум през Късната античност

Fig. 1. Map of the town of Silistra. 1. Location of the site; 2. Roman necropolis; 3. Supposed fortified area of Durostorum in Late Antiquity

Обр. 2. Източен профил на изкопа. 1. Черна пръст с примеси; 2. Жълта пръст с примеси; 3. Смесена пръст с късноантични материали; 4. Пожар, въглени и пепел

Fig. 2. Eastern excavation section. 1. Black soil; 2. Yellow soil; 3. Mixed soil with late antique materials; 4. Fire, charcoals and ash

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN SILISTRA, 5 TODOR KABLESHKOV STR.

Georgi Atanasov, Kaloyan Dimov

Summary

The construction site is in an area with necropoleis, designated for archaeological monitoring, about 60 m west of the western wall of the Roman Legionary Camp at Durostorum (fig. 1).

A mass excavation of about 13 x 11 m in size and a depth of up to 3 m was formed.

At the bottom of the excavation in the profiles (fig. 2) traces of a cultural layer with ceramics and coins from the 4th–mid-5th c. AD was revealed. A ditch from the 18th–19th c. was outlined. In the southern profile a pit with ceramics from the 19th c. was revealed.

As a result of the archaeological monitoring we can conclude that this area, west of the Roman Legion Camp, which is provisionally classified as the Roman necropolis of Durostorum, was inhabited during the 4th–5th c. AD.

Georgi Atanasov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, geoatal@abv.bg
Kaloyan Dimov, Regional Museum of History – Silistra, 74 Simeon Veliki Str., 7500 Silistra, kokinio@mail.bg

---

№ 59. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТИ № 84 И 85 ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН, И С. БУХОВЦИ, ОБЩ. ТЪРГОВИЩЕ

Янко Димитров, Станислав Иванов

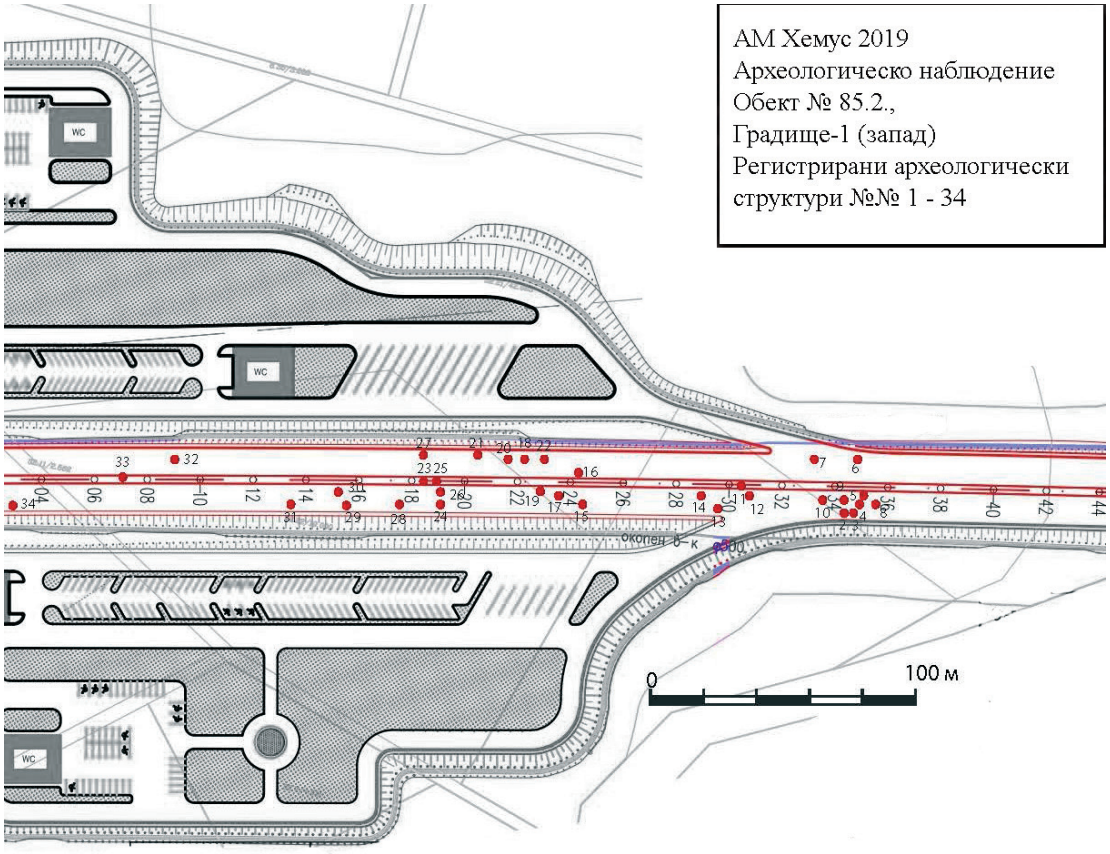
Наблюдението е извършено при отнемане на повърхностния почвен слой на дълбочина 0,40 – 0,70 м в две отсечки от трасето на АМ „Хемус“. Това са обект № 84 (от км 313+900 до км 314+300) в м. Сасънтлъка, землище на с. Буховци, обл. Търговище и обект № 85 (от км 322+400 до км 322+700) в м. Гяуролсън, землище на с. Градище, област Шумен.

При наблюдението в участъка на на обект № 84 бе установено, че по цялата площ на сервитута липсват археологически структури и движими материали, поради което теренът бе освободен за строителство.

В резултат на наблюдението в участъка на обект № 85 и западно от него, от км 322+060 до км 322+730, е събрана информация, според която могат да бъдат обособени два отделни обекта.

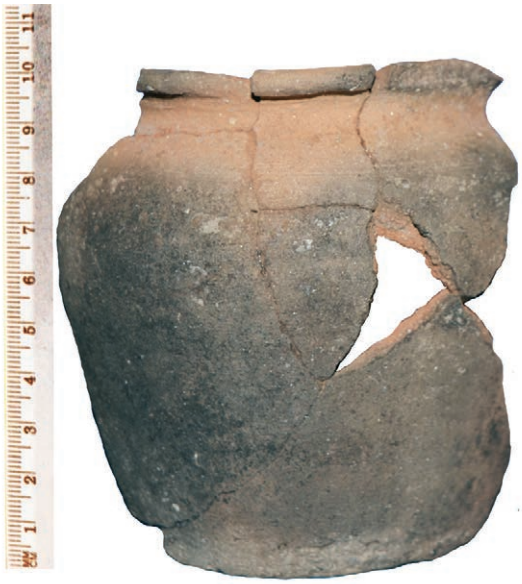
Първият е обект № 85.1. Намира се в източната част на обект № 85, от км 322+480 до км 322+730. Регистрирани са археологически структури и движими археологически материали, които сочат интензивно обитаване на терена през римската епоха (II – IV в.). Открити са и отделни фрагменти битова керамика, датиращи от праисторията, Първо българско царство и османския период.

Обект № 85.2 е в западната част на обект № 85, от км 322+060 до км 322+440. Регистрирано е неизвестно досега селище от епохата на Първото българско царство. Откритите повече от 30 петна от вкопани жилища(?), пещи и огнища, са разположени равномерно и нагъсто по цялата отсечка на сервитута (обр. 1). Голямото количество движими материали – основно битова керамика, могат да бъдат датирани в периода от кр. на VIII – ср. на X в. (обр. 2). В границите на обекта са открити и единични фрагменти керамика от праисторията и от османския период. Те, за разлика от средновековните, се откриват извън петната на археологическите структури.

Обр. 1. Обект № 85.2, Градище-1 (запад). Новооткрито селище от Първото българско царство (кр. VIII – ср. X в.). Регистрирани при наблюдението петна от структури (червените точки)

Fig. 1. Site No 85. 2. Gradishte village, Shumen district. Unknown settlement dated in First Bulgarian Kingdom (end of the 8th c. until the middle of the 10th c.). Registered archaeological structures (red dots)

Обр. 2. Гърне от обект № 85.2, Градище (кр. VIII – нач. IX в.).

Fig. 2. Pot from Site No 85. 2. Gradishte (end of 8th – beginning of 9th c.).

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON SITES NOS 84 AND 85 ALONG THE HEMUS HIGHWAY, IN THE LAND OF GRADISHTE VILLAGE, SHUMEN DISTRICT, AND BUHOVTSI VILLAGE, TARGOVISHTE DISTRICT

Yanko Dimitrov, Stanislav Ivanov

Summary

The monitoring was carried out during the removal of the surface soil stratum at a depth of 0.40 to 0.70 m in two sections of the Hemus highway.

During the monitoring on Site No 84 (registered between km 313+900 and km 314+300), no archaeological structures and movable materials were found in the entire area, and therefore the site was cleared for construction activities.

As a result of this monitoring, the acquired data allowed identification of two separate sites in the section belonging to Site No 85 and west of it, from km 322+060 to km 322+730.

Site No 85.1 (between km 322+480 and km 322+730) can be defined as a settlement that was most intensively inhabited during the Roman times in the period 2nd–4th c. AD.

Site No 85.2 (between km 322+060 and km 322+440) is a settlement, unknown so far, from the period of the First Bulgarian Kingdom. More than 30 spots of dugouts (?), furnaces, fireplaces and other structures were registered. They are situated evenly and densely throughout the entire construction ground (fig. 1). The pottery fragments discovered within the boundaries of the site date to the period between the end of the 8th c. (fig. 2) until the middle of the 10th c.

Yanko Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Shumen Branch, 4 General Toshev Str., 9701 Shumen, yanko_aim@mail.bg
Stanislav Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Shumen Branch, 4 General Toshev Str., 9701 Shumen, stanislavivanov@gmail.com

---

№ 60. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В АНТИЧЕН ГРАД ГЕРМАНИЯ, САПАРЕВА БАНЯ, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ

Светла Петрова

Археологическото наблюдение на източната порта на античния и ранновизантийски град Германия, се извърши по искане на община Сапарева баня. В края на II в. *Chohors II Lucensium* (Velkov 1989, 247 – 256), изгражда тук укрепен лагер, с правоъгълна форма. Първоначалното проучване на източната порта е през 1962 г. и с прекъсвания продължава през периода 1977 – 1980 г. (Иванов 1992, 5 – 25). Портата е разположена по средата на източната крепостна стена, като цялата дължина на стената е 139,50 м (обр. 1). Отворът на вратата ѝ е с ширина 3 м отвън и 3,23 м от вътрешната страна. Построена е от големи рустицирани гранитни блокове в техника биндер-лойфер. Блоковете са свързвани чрез железни скоби в легла тип „лястовича опашка". След каменната зидария на лицето ѝ стените са изградени от тухли. Прагът

Обр. 1. Кадастър на града с разположението на лагера и източната порта

Fig. 1. Town cadastre with the location of the camp and the Eastern gate

е оформен от два каменни блока с перваз на източната страна, а портата се е отваряла навътре (обр. 2). Фланкирана е от север и от юг от по една почти квадратна кула, изградени на разстояние 4,55 м от страниците на входа. Кулите са изцяло изнесени напред и навън на 4,5 м от лицето на крепостната стена (обр. 3). Гранитни рустицирани каменни блокове образуват ъглите им. Стената между тях е изградена от речни и дялани камъни, споени с бял хоросан. Върху късите стени на кулите, към портата, е била оформена по една амбразура, от издълбан каменен блок, понастоящем липсващи. От входа на портата започва *via praetoria* – постлана с големи каменни плочи.

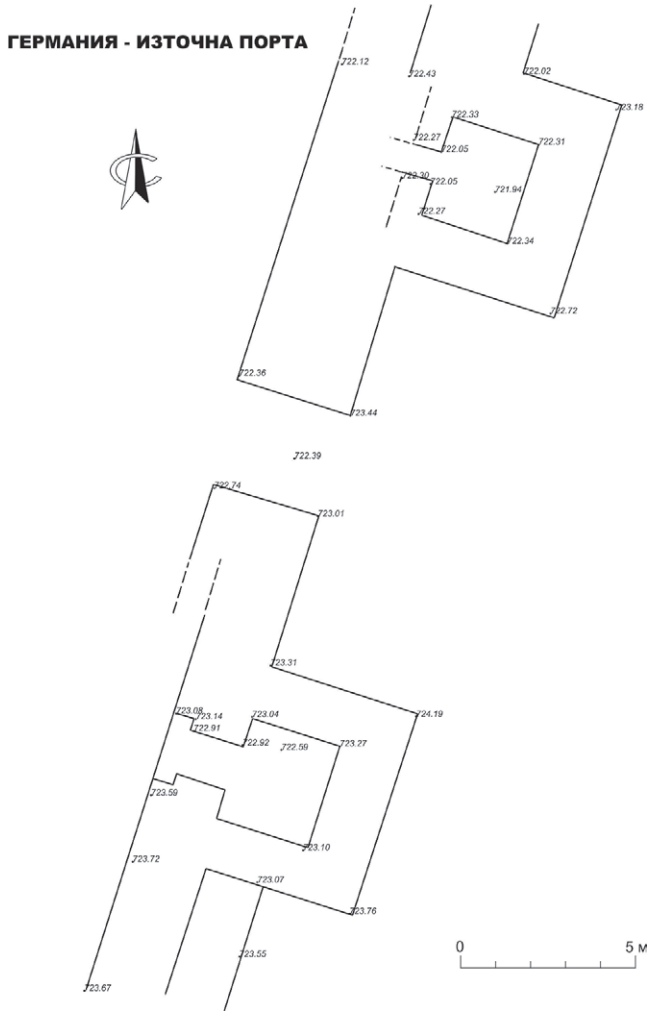
Установи се голямо разрушение на северната тухлена страница на портата, която сега почти липсва. Не се установиха обявените от проф. Т. Иванов стълби на южната страница на крепостната порта. Разкри се помещение, изградено през късноантичната епоха и „възседнало“ две стени с посока изток – запад. Тези стени са от по-ранно помещение, вероятно изградено след средата на III в., когато кохортата напуска лагера и в него се заселва цивилно население.

Археологическото наблюдение даде нови резултати за планова структура на цивилното селище и материалната му култура – керамика, стъкло, метал и монети от кр. II – VI в.

Обр. 2. Портата и Via praetoria. Поглед от запад

Fig. 2. The gate and Via praetoria. A view from the west

Обр. 3. Източна порта – план

Fig. 3. Eastern gate – plan

Литература

Иванов 1992: Т. Иванов. Укрепителната система на римския кастел и ранновизантийски град Германея (Сапарева баня). – Военноисторически сборник, 4, 1992, 5 – 25.

Velkov 1989: V. Velkov. Cohors II Lucensium equitata in Moesia and Thrace. – Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. 41, Budapest, 1989, 247 – 256.

EASTERN GATE OF THE ROMAN, LATE ANTIQUE AND EARLY BYZANTINE CITY GERMANIA, SAPAREVA BANYA, KYUSTENDIL DISTRICT

Svetla Petrova

Summary

In the end of the 2nd c. AD, the *Chohors II Lucensium* (Velkov 1989, 247–256) built a fortified camp with rectangular plan at the present-day town of Sapareva banya, SW Bulgaria. The gate was investigated in 1962 and between 1977 and 1980 (Иванов 1992, 5–25 and lit. cit.). The gate is double-winged and arched (figs 1 and 2), built in the middle of the eastern fortress wall. It was built in Binder-Leufer technique. It is flanked to the north and south by one almost square tower (fig. 3) from each side. From this gate starts *via praetoria* – paved with big stone slabs. There are new results regarding the spatial planning of the settlement and its material culture – ceramics, glass, metal, coins (the end of the 2nd–6th c. AD).

Svetla Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, svetlapetrova57@abv.bg

---

№ 61. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ № 2, ЛОТ 3.1 НА АМ „СТРУМА“, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПОКРОВНИК, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД

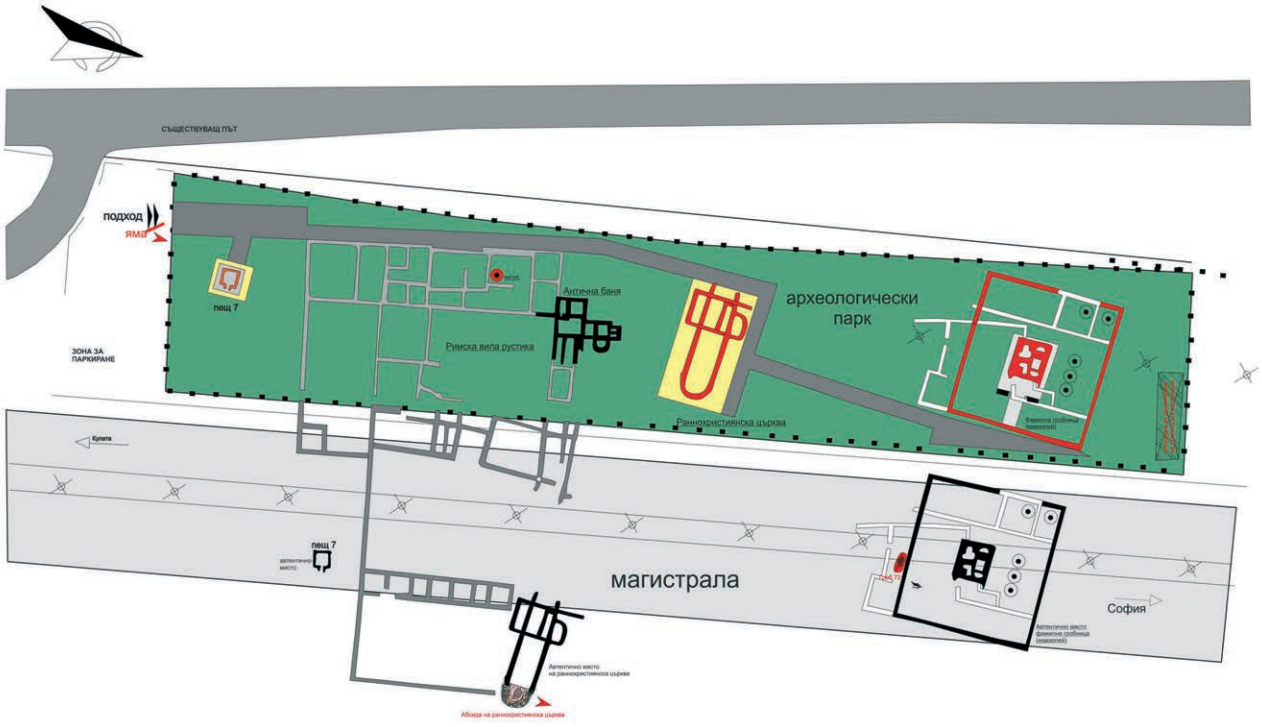
Илия Кулов, Мария Пашова

Археологическото наблюдение на обект № 2, ЛОТ 3.1 на АМ „Струма“ (от км 359+625 до км 360+080), в м. Ширините, землище на с. Покровник, общ. Благоевград, се проведе в периода 25.03. – 29.08.2019 г. Наблюдаваха се изкопните дейности по време на изграждането на трасето на магистралата в сервитута на обект № 2. Екипът участва и при преместването и теренната консервация на следните археологически структури: римска вила (III – V в.); римска баня и антични гробници (III – нач. на IV в.); раннохристиянска църква (V – VI в.) и пещи за керамика (обр. 1). Структурите са проучени през 2017 – 2018 г. от екип с научен ръководител доц. д-р З. Димитров (НАИМ – БАН). Наблюдението и реставрационно-консервационните дейности се проведоха от два основни екипа. Археологическият екип е в състав: И. Кулов, ръководител (РИМ – Благоевград); М. Пашова, заместник-ръководител (РИМ – Благоевград) и участници Н. Хаджиева (РИМ – Благоевград) и Г. Лазарски. Екипът от архитекти-проектанти, реставратори и консерватори е от арх. С. Бозаджиева; инж. Т. Тодоров; арх. В. Петкова; арх. П. Кубадински; арх. К. Пенчев; арх. И. Стоянов и реставраторите К. Тодоров и Л. Китанова (РИМ – Благоевград). Отделни работни групи, сформирани специално за дейностите по преместването и консервирането на археологическите структури, спомогнаха изключително много в работния процес.

Наблюдението се проведе в рамките на целия период, общо за 94 работни дни в следния ред:

1. Демонтаж на структурите, които попадат под трасето на проектираното шосе за магистралата. Събрани и депонирани са всички камъни и строителна керамика от жилищните постройки, за да бъдат използвани впоследствие за консервация и реставрация на помещенията от римската вила, църквата и гробниците.

2. Преместена е пещ № 7, разположена в сектор „Юг“, кв. О111. Тя е демонтирана на отделни елементи и пренесена на предварително подготвена бетонова площадка в югозападна част на бъдещия археологически парк (обр. 1). След това пещта е сглобена от оригиналните части, реставрирана и консервирана. В план има квадратна форма с централен стълб, а в ъглите – пиластри за поддържане на сводовете на горната камера, която не е запазена. В западния профил (югозападен ъгъл) на изкопаната площадка за преместване на пещта е засечена яма, срязана наполовина при изкопни дейности с багер (обр. 1). Ямата е проучена и документирана. Целият насип е боклучен и се състои от речни камъни, дребен чакъл и фрагменти от строителна керамика. Керамичният материал в по-голямата си част е с датировка късноантична епоха (IV – VI в.), но има и глазиран фрагмент от стена на съд от османския период (след XV в.).

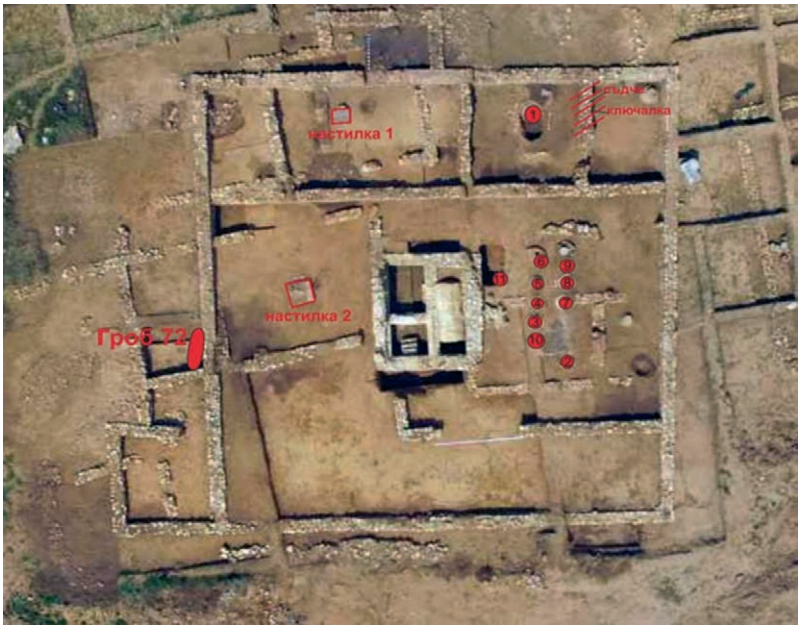

Обр. 1. План (1:250) на проектирания археологически парк. Преместване и теренна консервация на следните археологически структури: римска вила рустика, римска баня, Антична гробница, раннохристиянска църква и пещ № 7. Основата – предоставена от арх. Венета Петкова

Fig.1. Plan (1:250) designed for the Archaeological Park. Relocation and field conservation of the following archaeological structures: Roman villa rustica, Roman bath, Ancient tomb, Eearly Christian church, kiln No 7. The background plan was given to us by Arch. Veneta Petkova

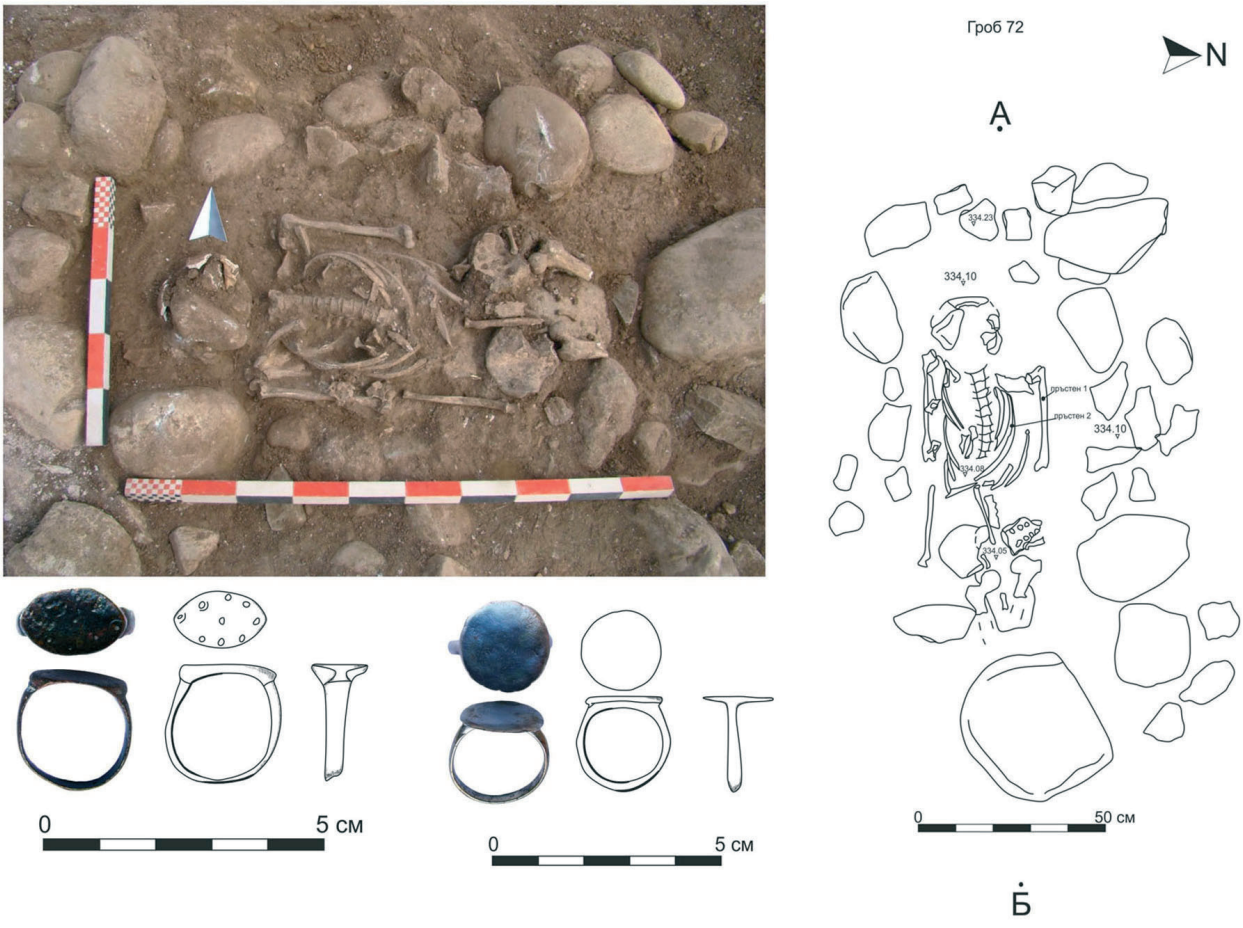
3. Демонтирани са структурите в рамките на комплекса около фамилната гробница (мавзолей). Това са складови помещения от IV – V в. заедно с 11 броя питоси, разположени северозападно и северно от гробницата (обр. 2). Пълнежът им е от буци хоросан, парчета строителна керамика, речни камъни и фрагменти от самите питоси. Капаците им представляват кръгли плоски камъни, като някои са открити на дъната на съдовете. Фрагментите от питосите са събрани под специално изградено покритие и подготвени за реставрация.

4. Разкрит е пореден гроб (№ 72) от некропола, проучван от екипа на доц. д-р З. Димитров и датиран през османския период (XVII – XVIII в.). На него се попадна при демонтиране на южния зид от комплекса със складови помещения около античните гробници (обр. 2). При проучването му се разкриха

Обр. 2. Ортофото на фамилна гробница (мавзолей). С кръгчета са отбелязани номерата на питосите, а с елипса – гроб № 72

Fig. 2. An orthophoto of an Ancient family tomb (mausoleum) with drawings of the places of grave No 72 (ellipse) and the pithoi (circles and numbers)

Обр. 3. Гроб № 72 с гробния инвентар – два пръстена. XVII – XVIII в.

Fig.3. Grave No 72 with the grave inventory – two rings. 17th – 18th c.

силно разрушени кости от човешки скелет с гробен инвентар от два пръстена – меден и сребърен. Скелетът е положен с ориентация З – И върху каменна подложка и е затрупан с камъни. Той е в анатомичен ред, но има известно разместване на някои кости, прешлени и ребра. Части от долните крайници са унищожени при демонтирането на зида (обр. 3).

5. Демонтиран е оградният зид на комплекса с античните гробни съоръжения (обр. 4.1). Разрушената южна гробница е срязана и пренесена на фрагменти, след което те са събрани, укрепени и подзидани от консерваторите (обр. 4.3). Тук задачата на археологическия екип е да следи за възстановяването на гробницата максимално близко до оригиналния ѝ вид. Северната гробница е вдигната с кран в цялостния си вид и преместена на подготвената предварително площадка за експониране (обр. 4.2). Извършено е почистване и консервация със съответните химически материали. Изграден е каменният „ковчег“, обграждащ двете гробници във вида, в който е открит при проучването, а каменната зидария е фугирана с подходящ разтвор, наподобяващ оригиналния. Накрая е президан и ограждащият гробния комплекс зид (обр. 4.4).

6. При прокарване на помощен път за извозване на земна маса от трасето на магистралата, е регистриран пореден питос – зърнохранилище (№ 12). Той е разположен на 84 м северозападно от двете антични гробници. Питосът е проучен и демонтиран.

7. Извършено е проучване на апсидното пространство в централната част на раннохристиянската църква, където хоросановата подложка е разрушена. На това място, обикновено при изграждане на култови постройки от този тип, символично са погребвани мощи на светци. При нашето проучване в дълбочина не е установен такъв ритуал. След проучването цялата култова постройка е засипана с пръст и по този начин съхранена на място. На предвиденото за експониране място църквата беше президана, като се спази принципът 1:1 с оригинала (обр. 1).

8. Западната част от римската вила рустика е президана, като се спазваха предписанията на консерваторите за изграждането на отделните помещения в необходимата височина. Градежът е до

Обр. 4. Антична гробница – преди и след преместване и етапи от реставрацията и консервацията: 1. Антична гробница (мавзолей) – преди преместване; 2. Северна гробна камера – преместване с кран; 3. Южна гробна камера – сглобяване на елементите; 4. Антична гробница (мавзолей) и оградния зид след завършена реставрация и консервация и поставяне на навес

Fig. 4. Ancient tomb – before and after relocation and stages of restoration and conservation: 1. Ancient tomb (mausoleum) – before relocation; 2. North tomb chamber – relocation with a crane machine; 3. South tomb chamber – putting together the fragments; 4. Ancient tomb (mausoleum) and the surrounding wall after finished restoration and conservation and installing the shelter

два реда камъни, взети от оригиналните градежи (до 0,30 м). Накрая зидарията на помещенията е фугирана, а вътрешността застлана с бял геотекстил, върху който е положен пласт филц, трамбован с машини. Финалният слой е от счукана строителна керамика – обработен масов материал от обекта. Бе зачистен и консервиран на място питос (зърнохранилище) в югоизточния ъгъл на помещение 19 от вилата (кв. E106) (обр. 1).

9. Разкрито е пространството около банята към римската вила. Тя е консервирана на място.

До средата на септември 2019 г. екипът, който отговаря за реставрацията и консерваци-

Обр. 5. Археологическия парк с поставени информационни табла. Поглед от югозапад

Fig. 5. The Archaeological Park with information panels. A view from the southwest

ята, продължи своята дейност с помощта на работници. При тези довършителни дейности нямаше необходимост от наблюдаващ археолог. В момента археологическият парк е завършен, като е изграден паркинг от юг, вход с метална врата, алеи с бордюри, застлани с филц. Над археологическите структури са поставени покрития, а под тях са изградени навсякъде дренажни система за оттичане на дъждовните води. Пространствата около алеите са засадени с растителност. До началото на 2020 г. са поставени информационни табла, подготвени от екипа реставратори и консерватори в съвместна работа с проучвателите на обекта (обр. 5).

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE NO 2, LOT 3.1, ALONG "STRUMA" HIGHWAY ROUTE IN THE LAND OF POKROVNIK VILLAGE, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY

Ilia Kulov, Maria Pashova

Summary

The monitoring was carried out in relation to current construction works and during relocation and field conservation of the following archaeological structures: Roman *villa rustica* (3rd–5th c. AD), Roman bath, late Roman tomb (3rd–the beginning of 4th c. AD), Early Christian church (5th–6th c. AD), kilns and furnaces within the boundaries of site No 2 (fig. 1).

The monitoring took place in the following order:

- Dismantling of the archaeological structures situated along the planned route of the highway.
- Kiln No 7 was disassembled and moved to the concrete platform prepared for it. After that it was restored by joining the original fragments (fig. 1).
- Dismantling of storage rooms (4th–5th c. AD) and 11 *pithoi* located to the north and northwest of the late Roman tomb (fig. 2).
- A grave (No 72) was discovered and excavated (fig. 2). It belongs to a previously researched necropolis and dates to the 17th–18th c. Two rings were found as grave goods (fig. 3).
- The late Roman tomb complex (fig. 4.1) – the south chamber was disassembled into fragments, transferred and restored to its original form (fig. 4.3). The entire north chamber was lifted, using a crane, and moved to the platform prepared for it (fig. 4.2). The final stage comprised the rebuilding of the wall that surrounded the whole complex (fig. 4.4).
- The remains of an early Christian church were explored and then re-buried and thus preserved intact at their authentic place. The monument was rebuilt with original materials and exhibited at the place that was prepared for it (fig. 1).
- The western part of the Roman *villa rustica* and the Roman bath were preserved at their authentic places.

At the present moment the Archaeological Park has alleys that are covered with gravel. The archaeological structures are covered with specially designed protective coverings and beneath them – drainage system. The spaces between the alleys are planted with rye-grass. Finally, information boards were installed (fig. 5).

Ilia Kulov, iliakulov@yahoo.com
Maria Pashova, Regional Museum of History – Blagoevgrad, 1 Rila Str., 2700 Blagoevgrad, m_pashova@gbg.bg

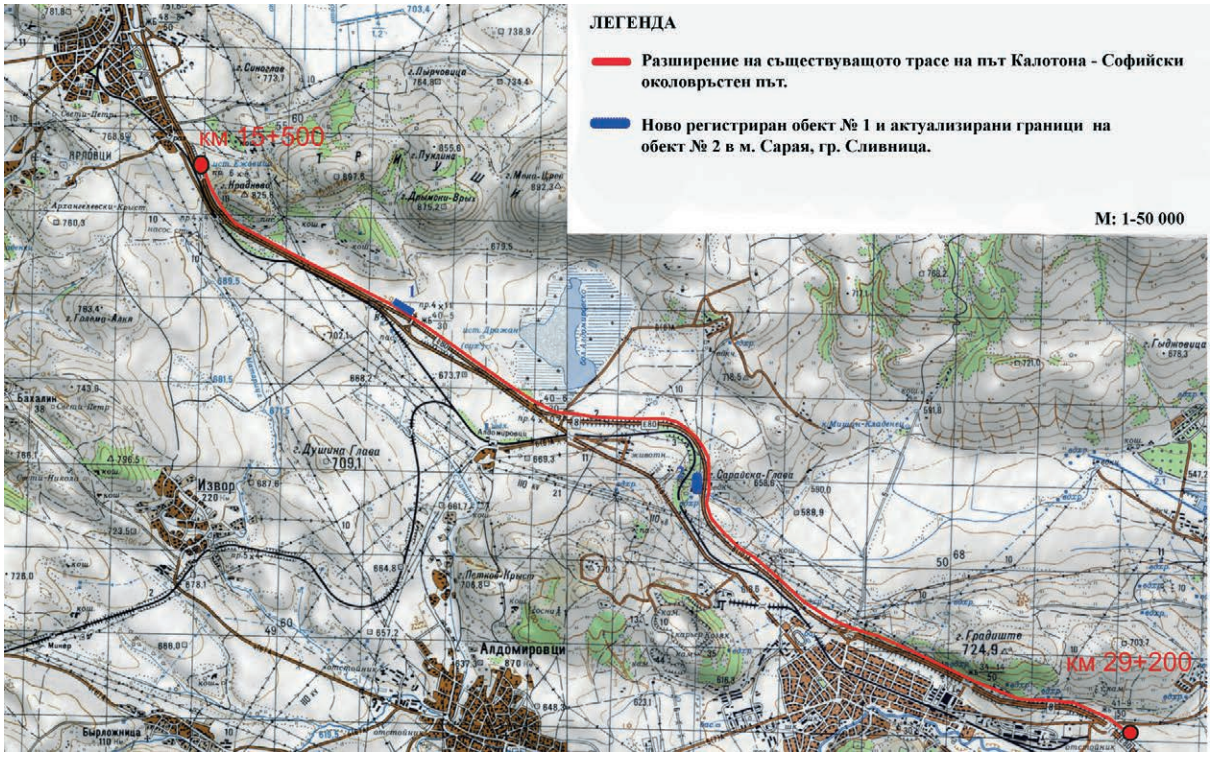

№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ТРАСЕТО КАЛОТИНА – СОФИЙСКИ ОКОЛОВРЪСТЕН ПЪТ

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова

Археологическото наблюдение е във връзка с модернизацията на съществуващото трасе на пътя Калотина – Софийски околовръстен път. То се проведе в периода юни – октомври 2019 г. с финансиране по договор между НАИМ – БАН и АПИ. Наблюденията се провеждаха периодично в зависимост от интензитета на строителните дейности (обр. 1).

Преди началото на строителните работи по трасето са проучени спасително два археологически обекта. Обект № 2 (от км 23+400 до км 23+700) е селище в м. Сарая до гр. Сливница (Гоцев и др. 2019). Обект № 3 (от км 18+600 до км 18+800) е могилен некропол с четири могили, една от които

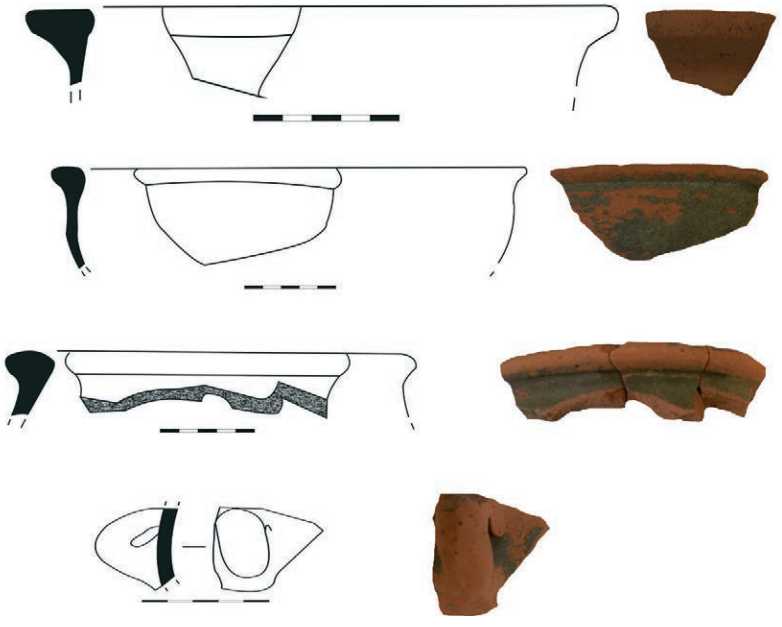

Обр. 1. Карта на разширението на трасето и отбелязаните два обекта

Fig. 1. Map of the extension of the route and the marked two sites

е проучена (Димитрова, Георгиева 2019).

В отсечката от трасето, където попада и проучената могила, е предвидено изграждането на площадка за отдих и принудително спиране в участъка от км 18+600 до км 18+700. При археологическото наблюдение са регистрирани фрагменти битова керамика, работена на колело, строителна керамика, шлака и въглени (обр. 2). Материалите се откриват на дълбочина 0,40 – 0,80 м, от нивото на съвременния терен. След премахването на пласт с дебелина от 0,30 м се откриха две струпвания (кремации) с фрагменти битова керамика, работена на колело, останки от кости, въглени, фрагментиран стъклен съд и част от бронзов накит. Свиканата комисия от МК установи наличието на археологически обект и набеляза мерки за проучването му (обр. 1).

Обр. 2. Керамични фрагменти от обект № 1

Fig. 2. Pottery fragments from site No 1

При направеното наблюдение в участъка на обект № 2 се установи, че той се развива в северозападна посока, но тази част няма да бъде засегната от строителството (обр. 1).

Строителните дейности по цялото трасе ще продължат и през 2020 г.

Литература

Гоцев и др. 2019: А. Гоцев, В. Кацаров, В. Петрова. Спасителни археологически проучвания на обект № 2 по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на път I – 8 Калотина – София“ в землището на гр. Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 89 – 92.

Димитрова, Георгиева 2019: Д. Димитрова, Л. Георгиева. Могила (обект № 3) при с. Алдомировци, общ. Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 183 – 185.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE MODERNIZATION OF THE EXISTING ROAD "KALOTINA – SOFIA RING ROAD"

Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova

Summary

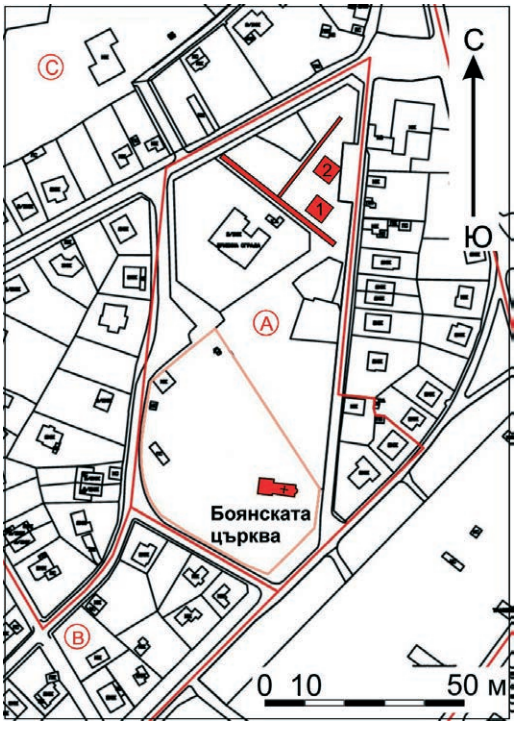
The archaeological monitoring took place between June and October 2019 with interruptions determined by the intensity of the construction activities. All affected territories were included in the monitoring. An archaeological site has been registered in the section from km 18+000 to km 18+700 (figs 1 and 2), most likely a necropolis with cremation; after evaluation the need for archaeological research has been prescribed. The site is registered in the information system "Archaeological Map of Bulgaria".

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Vasil Katsarov, Museum of History – Panagyurishte, 30 Rayna Knyaginya Str., 4500 Panagyurishte, vaskoqaz@gmail.com
Vyara Petrova, Museum of Archaeology – Septemvri, 70 Bulgaria Blvd, 4490 Septemvri, vyara.petrova.vp@gmail.com

---

№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. БОЯНА, СОФИЯ

Методи Златков, Александър Станев

Обектът се намира в парковото пространство между ул. „Белите брези“ и ул. „Брезовица“, на 130 – 150 м северно от Боянската църква (обр. 1). Той попада в охранителна зона А на недвижимата културна ценност със световно значение „Боянска църква“. Теренът е обитаван до 60-те години на XX в., когато къщите тук са съборени и е изграден парк.

При планираното облагородяване на парковото пространство се предвижда изграждането на две алеи. Едната е успоредна на бившата музейна сграда на „Боянска църква“, понастоящем Детска градина № 112, а втората – перпендикулярно на първата се спуска от входа на детската градина към площад „Сборище“ пред Боянското ханче. Освен двете алеи, ще се изградят и две площадки с размери 10 х 10 м. Едната (№ 1) е предвидена за „Детска площадка“, а втората (№ 2) – за „Фитнес на открито“.

Обр. 1. Местоположението на обекта спрямо Боянска църква. С червените квадрати са обозначени площадки 1 и 2

Fig. 1. The location of the site to Boyana church. Red squares mark the ground 1 and ground 2

Изкопните работи по проекта започват без съгласуване с археолози. След свикването на комисия от Министерството на културата строежът е спрян до провеждането на археологическо наблюдение.

То се проведе в рамките на един ден. С малък багер се изкопаха 14 фундамента на съоръжения за площадките. Изкопите са малки, с ширина 0,30 м, дълбочина 0,40 – 0,60 м и дължина 0,60 – 1,70 м. Пластът е еднороден. Съдържа черна пръст, примесена с камъни и материали от последните 100 години – отделни фрагменти битова керамика, животински кости и железни предмети (пирони, монети, ключове и т.н.).

Само във „Фундаменти" № 1 и 2 на „Детската площадка", на ок. 0,70 м от повърхността се достигна здрава стерилна жълтеникава пръст. Тук липсва средновековен културен пласт.

Във „Фундамент" № 8, принадлежащ на площадката за „Фитнес на открито", е регистриран нестабилен зид на глинена спойка. Южно от него има голяма концентрация на фрагментирана битова керамика от XIX в.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF A SITE IN BOYANA NEIGHBOURHOOD, SOFIA

Metodi Zlatkov, Alexander Stanev

Summary

The site is located approximately 130–150 m north from the Boyana church (fig. 1). The archaeological monitoring was carried out in one day, it was part of a project for improvement of the park area. Fourteen foundation trenches were excavated with a small excavator. No traces of medieval cultural layers were found, only items from the 19th–20th c.

Metodi Zlatkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, metodi_man@abv.bg
Alexander Stanev, Regional Museum of History – Sofia, 1 Banski Sq., 1000 Sofia, alexander.stanev@gmail.com

---

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА" И „ПСПВ" В ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК

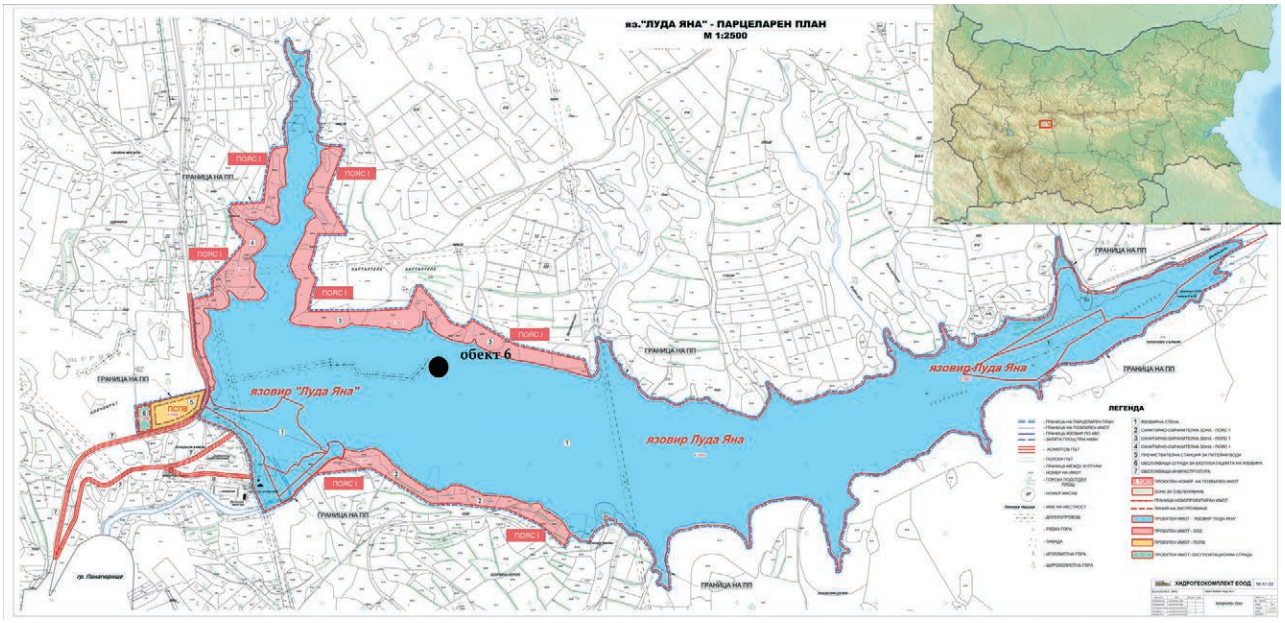
Алексей Гоцев, Васил Кацаров

Археологическото наблюдение се извърши във връзка със строителни дейности по изграждането на язовир „Луда Яна" и пречиствателна станция за питейни води (ПСПВ) в землището на общ. Панагюрище (обр. 1) (Гоцев 2018). През 2019 г. дейностите са свързани с довършването на ПСПВ и премахване на хумуса в площта, предвидена за водно огледало. Наблюдението е извършено в рамките на един работен ден, без осигурено финансиране.

То се проведе в зоната на обект № 6, проучен през 2018 г. (Харизанов, Косева, 2019). Обектът е освободен за строителство и според плана на изпълнителя площта трябва да бъде почистена до материкова скала. Премахването на хумуса в наблюдаваната зона се извърши с булдозер с отнемане на пластове с дебелина до 0,20 м. Като материали са открити една сребърна монета (статер) и три фрагмента от стена на керамичен съд, работен на грънчарско колело. Пластът с материали лежи върху материковата скала. При свалянето на пластовете в източната периферия на обекта, се откриха хромелен камък и два фрагмента нехарактерна керамика, работена на колело.

Откритата монета е с диаметър 2,2 х 2,4 см, на лицевата част има релефно изображение на сатир и менада, а на опакото – вдлъбнат квадрат. Датировка ѝ е 520 – 480 г. пр. Хр. (обр. 2).

Работата по целия проект е преустановена за неопределен период от време.

Обр. 1. Карта на местоположението на язовир „Луда Яна“ и „ПСПВ“ и обект № 6

Fig. 1. Map with location of Luda Yana dam, “WTP”, and site No 6

Обр. 2. Монета, сребърен статер (520 – 480 г. пр. Хр.)

Fig. 2. Silver stater coin dated in 520 – 480 BC.

Литература

Гоцев, Кацаров 2018: А. Гоцев, В. Кацаров. Теренни издирвания на територии за изграждане на язовир „Луда Яна“ и „ПСПВ“ в землището на Панагюрище. – Археологически разкопки и открития през 2017 г. София, 2018, 631 – 634.

Харизанов, Косева 2019: А. Харизанов, К. Косева. Спасително археологическо проучване на късноантичен жилищно-стопански комплекс до гр. Панагюрище. (проект „Луда Яна“ обект № 6). – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 385 – 388.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORKS AT “LUDA YANA” DAM AND “WTP” IN PANAGYURISHTE MUNICIPALITY, PAZARDZHIK DISTRICT

Alexey Gotsev, Vasil Katsarov

Summary

The archaeological monitoring was carried out in relation with the ongoing activities for the construction of the dam (fig. 1) and continued for one day due to lack of funding. Upon removal of the humus, a silver coin measuring 2.2 x 2.4 cm was discovered; the front face has an embossed image of a satyr with a maenad while on the back face there is a concave square. The coin dates from 520–480 BC (fig. 2).

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Vasil Katsarov, Museum of History – Panagyurishte, 30 Rayna Knyaginya Str., 4500 Panagyurishte, vaskoqaz@gmail.com

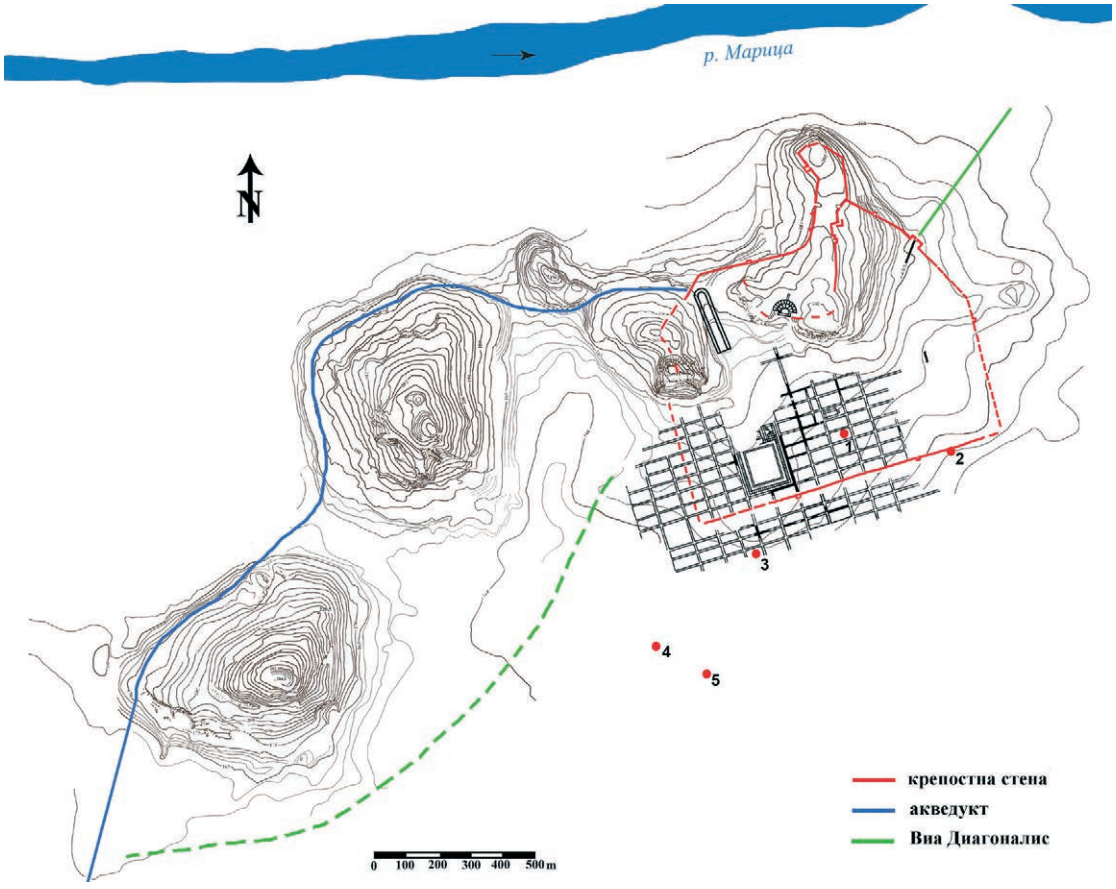
№ 65. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ИВАН ВАЗОВ“ № 11, ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Камен Станев

Спасителното археологическо проучване е извършено във връзка с технически инвестиционен проект на „ЕВН България Топлофикация“ ЕАД.

Обектът е разположен в южната част на античния Филипопол, където са проучвани част от жилищни сгради от римския период (обр. 1.3). След III в. тук се локализира южният некропол на града. От него през 2012 – 2013 г. са проучени гробове, оградени от фрагменти строителна керамика и дребни камъни и/или със стреховидно покритие от тегули от кр. на III – нач. на IV в., зидана гробница със стенописи от IV в. и гробове в плитки ями от IV – V в. (Мартинова-Кютова 2013, 320; Мартинова-Кютова 2014а). В северна посока е установен и запазен културен пласт от XII – XIII в. (Мартинова-Кютова 2014б).

Обектът се намира на ул. „Цар Асен“ и тротоара към нея, до ъгъла с ул. „Иван Вазов“ (кота на тротоара 159,40 м). Изкопът има Т-образна форма с обща площ от 18 кв. м, ориентация СИ – ЮЗ, а достигнатата дълбочина от нивото на тротоара, е 1,35 м (обр. 1). Основната част от обекта е заета от стар изкоп за полагане на топлопроводни тръби. Най-горният пласт, до дълбочина 0,35 – 0,45 м, съдържа съвременни материали и чакъл, свързани с изграждането на тротоара и улицата. Под него следва културен пласт с няколко стратиграфски слоя с материали от Античността и Средновековието. Като последователност, от горе надолу са следните: черен глинест пласт с материали от Средновековието и

Обр. 1. Карта на Филипопол с проучваните през 2019 г. от екипа: 1. Ул. „Леонардо да Винчи“ № 13; 2. Ул. „Родопи“ № 28; 3. Ул. „Иван Вазов“ № 11; 4. Ул. „Иван Вазов“ № 42 и 5. Ул. „Г. М. Димитров“ № 27

Fig. 1. Map of Philippopolis with the sites under investigation in 2019 by the team: 1. 13 Leonardo da Vinchi Str.; 2. 28 Rhodopi Str.; 3. 11 Ivan Vazov Str.; 4. 42 Ivan Vazov Str. and 5. 27 G. M. Dimitrov Str.

Обр. 2. Разкритата част от гробното съоръжение в направения изкоп

Fig. 2. The trench with the excavated grave construction

Античността с дебелина 0,35 – 0,90 м; кафяв глинест пласт с материали от Средновековието с дебелина 0,40 – 0,50 м, регистриран единствено в североизточната част на обекта; неенороден светлокафяв песъклив пласт, на места с буци жълта глина, с материали от Античността, който продължава в дълбочина извън достигнатото в изкопа ниво.

В източната част на изкопа е проучено частично запазено гробно съоръжение (обр. 2). Има ориентация СИ – ЮЗ (65°) и разкрити размери: дължина 0,55 м, вътрешна ширина 0,55 м, външна ширина 1,19 м, максимално запазена височина 0,38 м. Югозападната му част е унищожена от стария изкоп за поставяне на тръби, а на североизток се развива извън границите на изкопа, под уличното платно на ул. „Цар Асен“. Стените и подът му са изградени от тухли на глинена спойка. Гнайсова плоча, открита в по-горните пластове, вероятно е била част от покритието му. Фугите между тухлите при вътрешните лица на стените са обмазани с бял хоросан. От южната страна са запазени девет реда тухли от градежа, а от северната – пет реда. Най-високата запазена част е с кота 159,82 м. Тухлите са с размери 0,044 х 0,32 х 0,33 м. Фугите между тях са с ширина 4 – 5 см. Подът също е бил настлан с тухли, впоследствие извадени (нивото на пода е с кота 159,23 м). Пръстта под пода на съоръжението е със следи от отухляване, което е възможно да е от характеристиките на заварения културен пласт или е отпечатък от тухлите на пода. В източната част, където съоръжението влиза в профила на изкопа, върху пода му се открива тухла с наклон на изток, а върху нея – сиенитен камък. Пластът във вътрешността на съоръжението е неенороден, с буци от бяла хоросанова обмазка, фрагменти тухли, фрагменти битова керамика и единични кости – вероятно човешки фаланги. Пластът е примесен с кирпичени деструкции. Такива са характеристиките и на околния пласт, в който е вкопано съоръжението. Съоръжението попада в най-долния стратиграфски пласт и следва да се датира в период от Античността. Гробът е бил разграбен и частично разбит още в древността, най-вероятно през Средновековието, съгласно откритите във вътрешността му фрагменти. Проученият гроб се разполага на около 50 м северозападно от разкритата през 2012 г. зидана гробница със стенописи.

В северозападния профили на изкопа са регистрирани две средновековни вкопавания, вероятно ями, запълнени с тъмнокафява до черна рохка пръст, от които в обема на изкопа попадат само периферииите им. В тях се откриват малко фрагменти керамика от XI – XII в.

Литература

Мартинова-Кютова 2013: М. Мартинова-Кютова. Спасително археологическо проучване на обект „ЕВН – разпределителен тръбопровод“, ул. „Г. М. Димитров“, ул. „Крали Марко“, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 320 – 321.

Мартинова-Кютова 2014а: М. Мартинова-Кютова. Спасително археологическо проучване на обект „Изграждане на присъединителен топлопровод за ЦДГ Люляк по ул. Иван Вазов“ – гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 396 – 397.

Мартинова-Кютова 2014б: М. Мартинова-Кютова. Спасително археологическо проучване на обект „Изграждане на присъединителен паропровод за топлоснабдяване на хотел Тримонциум – Принцес“ – гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 397.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 11 IVAN VAZOV STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova, Kamen Stanev

Summary

The archaeological monitoring was carried out during trenching for pipelines (fig. 1.3). The site is situated in the southern part of the ancient Philippopolis where parts of dwelling structures and streets dated in the Roman period and graves from the 3th–4th c. AD have been excavated previously (Мартинова-Кютова 2013; Мартинова-Кютова 2014a). Habitation from the medieval period is registered in the area north of the site (Мартинова-Кютова 2014b).

The trench is 18 m² large and 1.35 m deep. Layers with artefacts from the medieval and Roman periods have been documented. In the eastern corner of the trench a part of a grave facility is excavated (fig. 2). The structure has 65° azimuth orientation. The studied part measures 0.55 x 1.19 m, the height is 0.38 m. It is made of bricks with clay binder. The joints between the bricks at the inside of the walls are plastered with white mortar. The construction is dug in the lowest studied stratigraphic layer with materials from antiquity and thus must be dated within this period. The grave has been robbed most probably during the Middle Ages, as shown by a few pottery fragments found in the layer inside the structure.

Two pits with pottery from the 11th–12th c. are registered in the western part of the trench of which only small peripheral parts are excavated.

Elena Bozhinova, Regional Museum of Archaeology – Plovdiv, 1 Saedinenie Sq., 4000 Plovdiv, elena.bozhinova@gmail.com
Kamen Stanev, Cyrillo-Methodian Research Center – Bulgarian Academy of Sciences, 13 Moskovska Str., 1000 Sofia, kamen_stratiot@abv.bg

---

№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА КОНСЕРВАЦИОННО-РЕСТАВРАЦИОННИ ДЕЙНОСТИ НА ЦЪРКВА „СВ. ГЕОРГИ“ В С. СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО

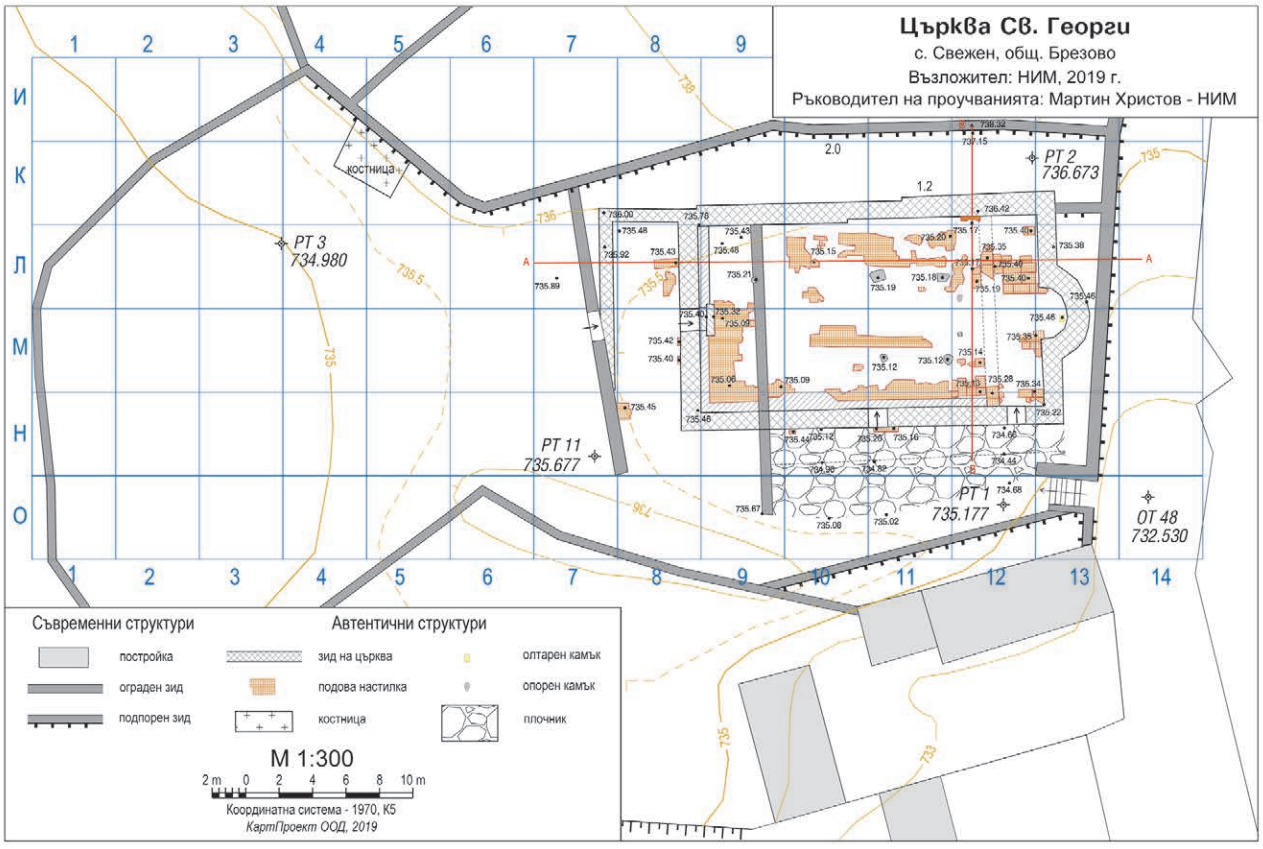
Мартин Христов

Основната част от наблюденията са проведени в периода 12 – 17.07.2019 г. и при отделни посещения на обекта при необходимост.

Разкрита е цялата вътрешна част на църквата. Плочникът на пода е запазен частично, което бе констатирано и при археологическото проучване през 2018 г. (Христов и др. 2019) (обр. 1). Значителна част от плочите липсват и вероятно са извадени при разрушаването на сградата след нейното опожаряване. Открити са пет от шестте основи за дървени колони, поддържащи конструкцията във височина. Според тях църковната сграда е от базиликален тип. В най-западната част, при един от входовете на сградата, са разкрити каменни стъпала. При прокопаването на вътрешната дренажна система – ями с размери 2 х 2 х 2 м, не са засегнати по-ранни структури и липсват открити по-ранни материали. Това личи добре в профилите на направените изкопи и потвърждава вече предложената датировка на храма във втората половина на XVIII в. Многото нарушения показват отново, че извършените разкопки през 1950 г. от отец Филип Балтов и последващи дейности в немалка степен са разрушили храма.

Във вътрешността на църквата е положен геотекстил и дребно счукан камък. Стените на църквата са частично реставрирани. На западната и южната стена, това е направено до височина 0,50 м, а източната до 2,60 м. При разчистването, южно от сградата, е разкрита калдъръмена настилка от средни по размер ломени камъни. Западно от входа на църквата е открит плочник, ограден със стена, в северозападния ъгъл на който са запазени основи за колони. Вероятно това е външният, отворен притвор и с него общата дължина на сградата е ок. 30 м (обр. 1).

При изграждането на параклиса-костница и при подравняването на терена в района на гробището на църквата не са засегнати по-ранни структури. Извършено е окончателно архитектурно заснемане на обекта.

Обр. 1. План на църквата Св. Георги

Fig. 1. Plan of the St. George church

Литература

Христов и др. 2019: М. Христов, Ф. Петрунов, В. Кирякова. Спасителни археологически проучвания на изгорялата църква „Св. Георги“ в с. Свежен, община Брезово – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 594 – 596.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSERVATION WORKS OF ST. GEORGE CHURCH IN SVEZHEN VILLAGE, BREZOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov

Summary

During the monitoring of the conservation works a new open pronaos was discovered (fig. 1). It changed the previously known dimensions of church. The newly measured length is 30 m. In the process of work no other structures were found. The date of St. George church was the second half of the 18th c.

Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com

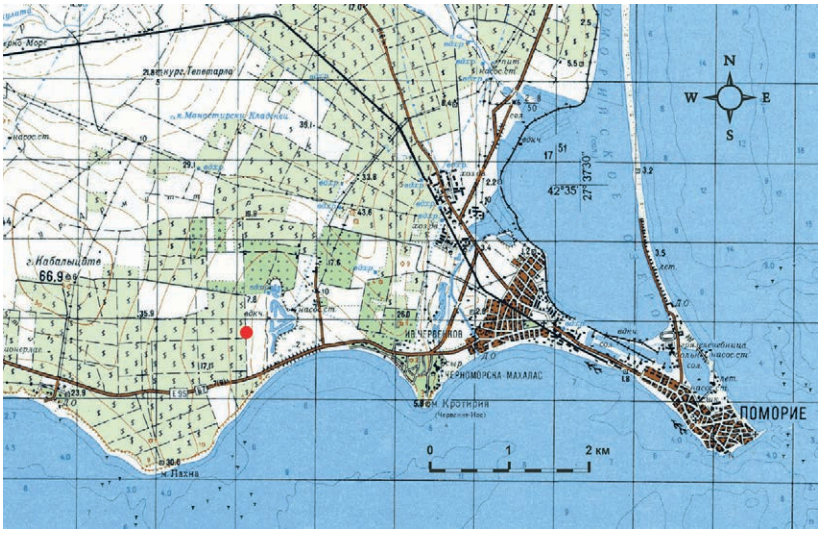
№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ № 1 ПО ТРАСЕТО НА ОБХОДНИЯ ПЪТ ПРИ ПОМОРИЕ

Владислав Тодоров, Константин Господинов

Трасето на обходния път край гр. Поморие пресича обект № 1, определен при теренните издирвания като селище от османския период (обр. 1). Препоръчано е археологическо наблюдение при извършване на изкопните дейности в участъка от км 222+150 до км 222+680 (обр. 2).

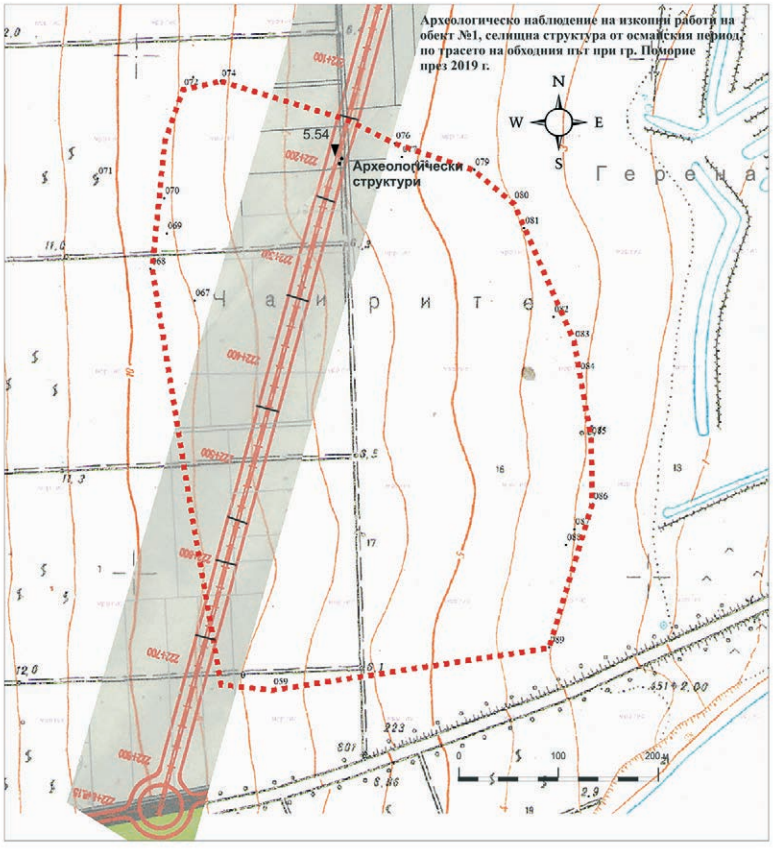
При пристигането на екипа на място е установено, че по-голямата част от източното платно е изкопана с ширина ок. 6,50 м и дълбочина 0,60 – 1,00 м от съвременната повърхност. На този етап са изградени два водосточни тръбопровода, перпендикулярни на сервитута. Те се намират на км 222+200 и км 222+600. Изкопите за бетонните им фундаменти са широки 3 м. В техните профили ясно се разграничават два пласта. Първият е орница, с тъмнокафяв цвят. В нея се откриват преотложени фрагменти битова и строителна керамика, предимно от Античността и османския период, както и отделни кремъчни пластини с и без ретуш. В някои участъци орницата достига дебелина до 0,50 м. Под нея се разкрива светлокафяв глинест пласт, без материали.

Регистрирани са две структури – дъно на боклучна яма (обр. 3.1) и каменно струпване (обр. 3.2). В запълнителя на ямата се откриват средно големи ломени камъни; фрагментирани животински кости; ковани железни пирони с квадратно сечение; фрагменти строителна керамика (предимно керемиди от т. н. „турски тип“) и отделни фрагменти от съдове с жълта и зелена глазура и неглазирани дъна от гърнета. Материалите от ямата са характерни за османския период, с което не

Обр. 1. Позиция на археологическия обект

Fig. 1. Archaeological site location

Обр. 2. Обходен път при град Поморие и обект № 1

Fig. 2. The bypass road to Pomorie town and site No 1

Обр. 3. 1. Дъно на боклучна яма. 2. Каменно струпване

Fig. 3. 1. Bottom of a garbage pit. 2. Stone pile

се различават от общата датировка на обекта. Между камъните на струпването се откриват няколко фрагмента керемиди, подобни на тези от ямата. В останалата част на наблюдаваното трасе не са регистрирани археологически структури и материали. Вероятно теренът попада в периферията на регистрираното при археологическите издирвания селище.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE NO 1 ALONG THE BYPASS ROAD, POMORIE

Vladislav Todorov, Konstantin Gospodinov

Summary

During the archaeological monitoring (fig. 1), two structures were registered in the 530 m long section (km 222+680 to km 222+150) (fig. 2). They were: the bottom of a garbage pit with materials from the Ottoman period (fig. 3.1) and a stone pile (fig. 3.2). Most likely the bypass road near Pomorie town runs through the periphery of a settlement from the Ottoman period.

Vladislav Todorov, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, 1113 Sofia, vladislavtodorov@abv.bg
Konstantin Gospodinov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, gospodinov_kt@mail.bg

---

№ 68. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. СВ. ГЕОРГИ, ПОМОРИЕ

Мирослав Класнаков

Наблюдението е проведено на два етапа в периода 28.05 – 26.07.2019 г. във връзка с полагане на ел. кабел. Трасето е с дължина 2,23 км и обхваща части от кв. Св. Георги на гр. Поморие (обр. 1). Теренът е със средна н. в. 3,236 м. Изкопите са с максимална дълбочина от 2,70 м и ширина 0,30 – 0,45 м.

Обичайно наблюдаваната стратиграфия е пясъчно-чакълеста подложка с дебелина 0,15 – 0,40 м за тротоарни плочи и обратни насипи от съвременни строежи и подземни комуникации (електрически, телевизионни и телефонни кабели, ВиК трасета и др.). Откриваните материали основно са съвременни предмети, изработени от различни материали и отделни фрагменти керамика от Късната античност и Средновековието.

Регистрирани са археологически структури на ул. „Възраждане“ № 18 (римска епоха), № 21 (ранновизантийска епоха), № 28 (ранновизантийска епоха) и ул. „П. Волов“ № 53 (късноримска епо-

ха). Всички те са покрити с геотекстил и посипани с пясък, а ел. кабелите са положени над тях. Структурите са проучени частично при подновяване на ВиК мрежата на гр. Поморие. Датират от късноримската/ ранновизантийската епохи (Иванов 2016). На ул. „Възраждане“ № 19 е открита заготовка за колона.

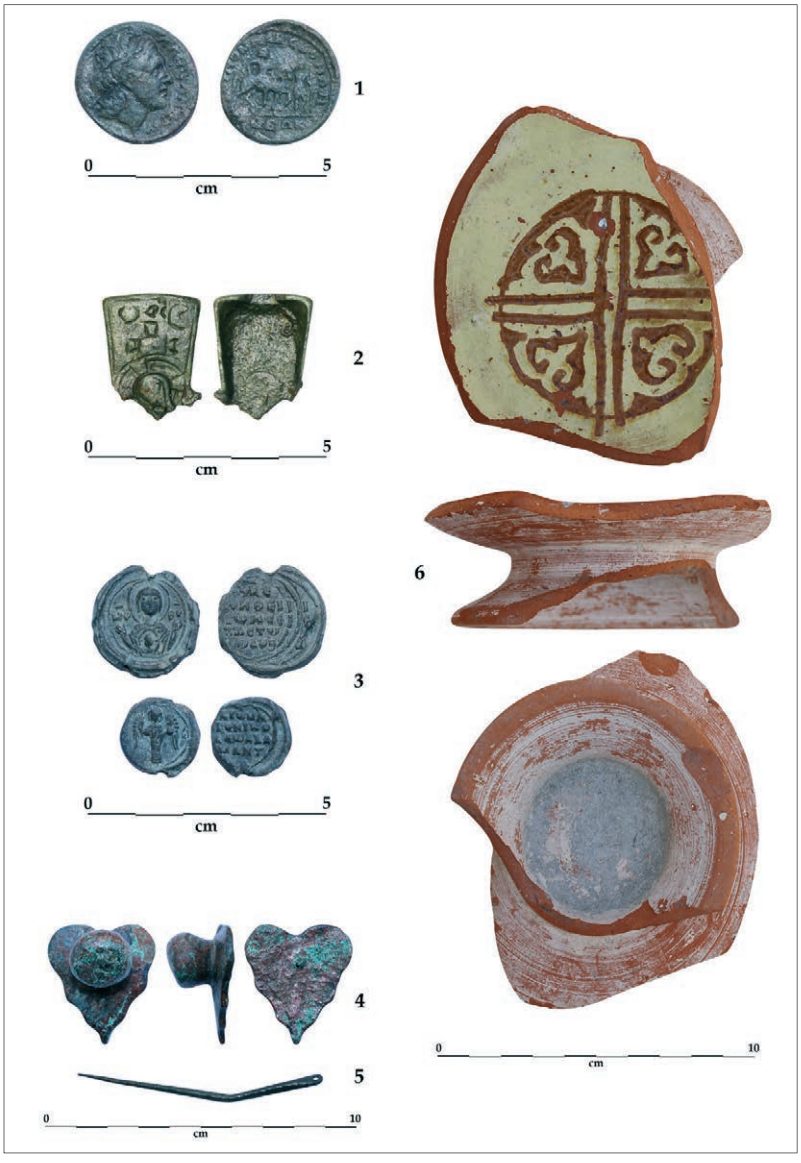
Керамичният материал е основно от две епохи – римска епоха и Късна античност IV – VI в. и Средновековие XII – XIV в. (обр. 2.6). Открити са 36 монети, датирани: римска епоха и Късна античност – 15 (обр. 2.1), Византия – 11, Латинска империя – 7, Второ Българско царство – 1.

Откритите по-интересни находки са: облицовъчна мраморна плоча за база на колона от II – III в.; фрагмент от бронзов кръст – енколпион от X – XI в. (обр. 2.2); оловни печати от XI в. (обр. 2.3); бронзова апликация (вероятно за дърво) – без сигурна датировка (обр. 2.4) и бронзова игла – без сигурна датировка (обр. 2.5).

Обр. 1. Гр. Поморие – с червена линия е обозначен теренът за археологическо наблюдение

Fig. 1. Pomorie town – the terrain intended for archaeological monitoring is marked with red line

Обр. 2. Находки от метал и керамика: 1. Бронзова монета на Македонския койнон, отсечена при Гордиан III; 2. Фрагмент от бронзов кръст – енколпион, X – XI в.; 3. Оловни печати, XI в.; 4. Бронзова апликация; 5. Бронзова игла; 6. Дъно на купа със сграфито украса, XIII – XIV в.

Fig. 2. Metal and ceramic findings: 1. Bronze coin of Macedonian koinon, cut under Gordion III; 2. Bronze cross – encolpion fragment, dated 10th – 11th c.; 3. Lead seals, 11th c.; 4. Bronze application; 5. Bronze needle; 6. Bowl bottom with sgraffito ornamentation, 13th – 14th c.

Литература

Иванов 2016: С. Иванов. Археологическо наблюдение и спасително проучване във връзка с реконструкция и рехабилитация на ВиК мрежата на гр. Поморие, осъществявана върху територията на „Античен град Улпиа Анхиало – Палеокастро“, гр. Поморие, Бургаска област. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 355 – 359.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN ST. GEORGE NEIGHBOURHOOD, POMORIE

Miroslav Klasnakov

Summary

The monitoring was carried out between 28.05 and 26.07.2019. The route for the electric cable placement is 2230 m long. It encompassed parts of Strandzha Str., Manastirska Str., Musala Str., P. Slaveikov Str., P. Volov Str., Vazrazhdane Str., Tsvetnitsa Str. (fig. 1). The terrain has a medium altitude of 3.236 m.

Four archaeological features were registered, one dated to the Roman period, one dated to the late Roman period and two others, dated to the early Byzantine age. The archaeological materials include:

- Pottery fragments: from the Roman and late antique period 4th–5th/6th c. AD, and from the Middle Ages, 12th–13th/14th c. AD (fig. 2.6).

- Coins: 36 in total (fig. 2.1).

- Other finds: fragment of a bronze cross – encolpion, dated to the 10th–11th c. (fig. 2.2); lead seals, dated to the 11th c. (fig. 2.3); bronze appliqué with no certain dating (fig. 2.4); and bronze needle with no certain dating (fig. 2.5).

Miroslav Klasnakov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, miro_klasnakov@abv.bg

---

№ 69. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В М. БУДЖАКА, СОЗОПОЛ

Йото Валериев, Константин Господинов

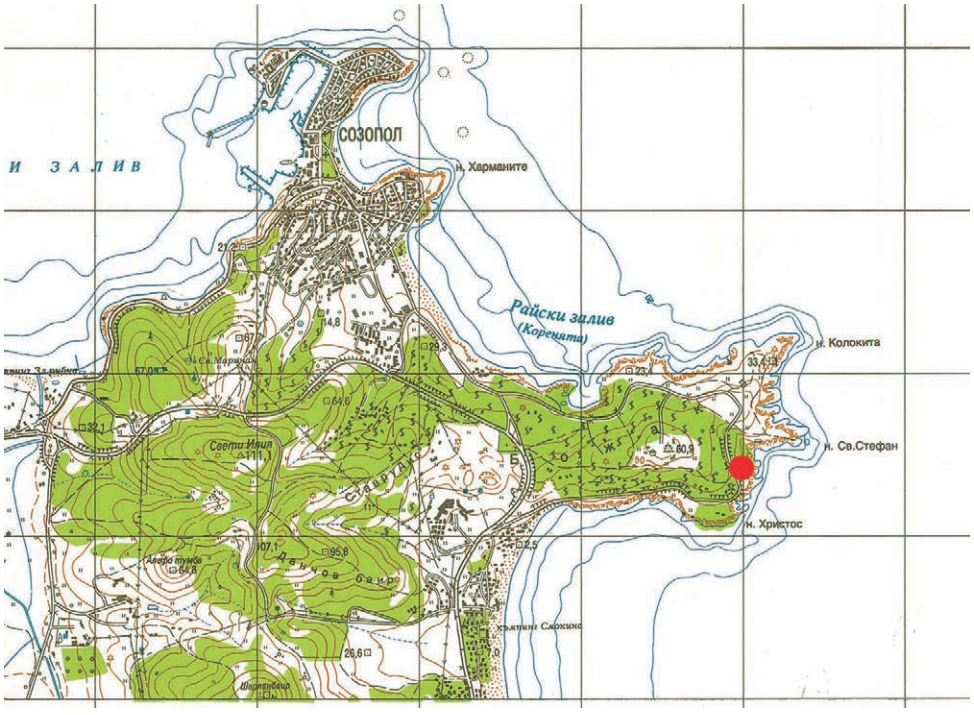
През декември 2019 г. бе извършено археологическо наблюдение при изкопни работи за вилни сгради и басейни в „Обект в охранителната зона на Античен некропол на Аполония Понтика, ПИ с идентификатор 67800.8.211 и ПИ с идентификатор 67800.8.117“ в м. Буджака, гр. Созопол (обр. 1).

При археологическото наблюдение на единадесет изкопа структура е разкрита единствено в най-източния от тях (№ 7) в ПИ с идентификатор 67800.8.117, предназначен за басейн.

Изкопът е разположен близо до морския бряг над висок скален венец. В северната и централната му част е разкрита и частично проучена част от каменен зид. Той е изграден от ломени камъни на глинена спойка и има видима ширина 0,75 м (обр. 2). Зидът е ориентиран С – Ю, с 20° отклонение на северозапад. Частично са запазени два реда камъни от него. Източно от зида има струпване от елинистически керемиди – солени и калиптери. Стената е част от структура с неизяснени към момента функции.

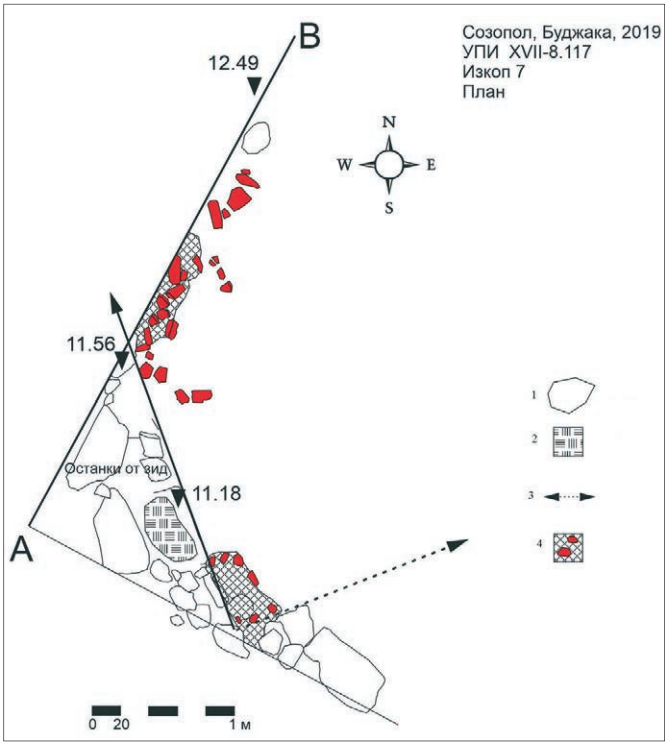
Стратиграфските ни наблюдения са следните: под повърхностния пласт от тъмна и тъмнокафява пръст (с дебелина 0,40 – 0,50 м) има тънък пласт (0,10 – 0,20 м) от сивопепелява пръст, а под нея пласт от сбита светлокафява пръст (дебелина 0,50 м). Под светлокафявата пръст има пласт с фрагменти от антични керемиди (солени и калиптери) и отухлени буци пръст (обр. 3).

Предстои цялостното проучване на частично разкритата археологическа структура.

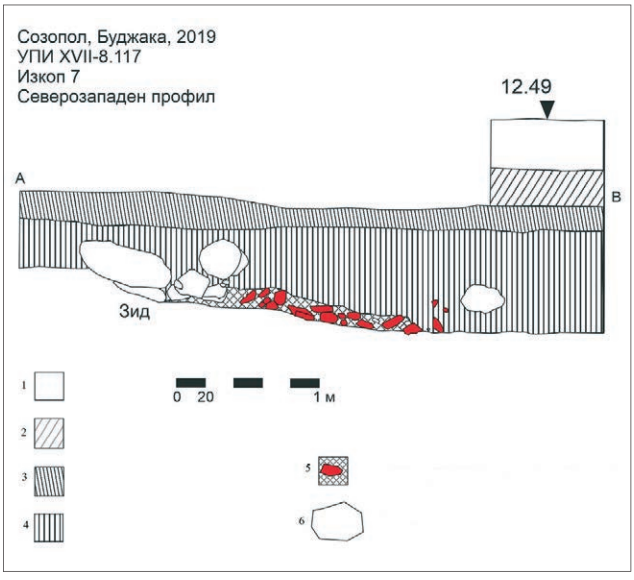
Обр. 1. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site location

Обр. 2. План на зачистената структура в изкоп № 7: 1. Камък; 2. Калова спойка; 3. Линия на лицето на зачистения зид; 4. Фрагменти от антични керемиди и петна от изпечена пръст

Fig. 2. Plan of the excavated archaeological structure in trench No 7: 1. Stone; 2. Mud bonding; 3. Line of the face of the cleaned wall; 4. Fragments of antique tiles and spots of burned soil

Обр. 3. Северозападен профил в изкоп № 7: 1. Насип; 2. Кафява пръст от съвременната повърхност; 3. Светлосива пръст примесена с пепел; 4. Сбита кафява пръст; 5. Пласт фрагменти от антични керемиди и петна от изпечена пръст; 6. Камък

Fig. 3. Northwestern section of trench No 7: 1. Embankment; 2. Brown soil from the modern surface; 3. Light gray soil mixed with ash; 4. Compact brown soil; 5. Fragments of antique tiles and spots of burned soil; 6. Stone

ARCHAEOLOGICAL MONITORING IN BUDZHAKA LOCALITY, SOZOPOL

Ioto Valeriev, Konstantin Gospodinov

Summary

An archaeological structure was found during the monitoring of excavation works in Budzhaka locality, Sozopol town (fig. 1). The structure is a wall, built with quarry stone with clay binder (fig. 2). Below the surface there were layers of gray ash-like soil and light-brown soil (fig. 3). Below them there was a layer of ancient roof-tile fragments. Archaeological excavations of the structures will take place in 2020.

Ioto Valeriev, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, yotov_81@abv.bg
Konstantin Gospodinov, Regional Museum of History – Burgas, 69 Slavyanska Str., 8000 Burgas, gospodinov_kt@mail.bg

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

№ 70. АНТРОПОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРЕЗ 2019 г. (ПРЕДВАРИТЕЛНИ РЕЗУЛТАТИ)

Виктория Русева, Надежда Атанасова

През 2019 г. се проведоха антропологични изследвания на 44 обекта (табл. 1) с комплекси, съдържащи човешки костни останки. Предварителните резултати от тях се представят в настоящата статия.

Праистория

На некропола при с. Каменово, обл. Разград, с разкопките от 2019 г. се проучиха още два гробни комплекса. Те потвърждават резултатите от предходните сезони – преобладаване на женския пол в сектора и относително висока за халколита средна продължителност на живота на израсналите в популацията.

На селищна могила Юнаците човешки костни останки се идентифицират в пет нови контекста и в един, проучван от 2017 г., както и при почистване след вдигане на проучени структури. На фрагменти от две десни теменни кости се разкриват дефекти, възможно получени след въздействие върху „свежа" кост при или наскоро след смъртта. Общо се откриват фрагменти от единични кости от скелетите на поне 12 индивида, като е възможно костните фрагменти от контекст № 1000 да принадлежат на регистрирания от 2017 г. индивид. Някои от костите показаха следи от горене, но не се регистрират характерните кремационни фрактури.

Тракийска археология

За разлика от предишните археологически сезони, в проучените през 2019 г. гробове с трупоизгаряне от некропола при с. Балей преобладават, макар и незначително, израсналите с най-голям дял на жените във възрастова група *Adultus*.

В друг некропол с кремации от КБЕ, „Кула – Чойка", обл. Видин, човешките костни останки са с много малки размери и малко количество, което затруднява полово-възрастовата идентификация. Въпреки това, се установява преобладание на подрастващите индивиди (под 18/20-годишна възраст) и най-вече на тези до седем години.

В землището на с. Гложене, общ. Козлодуй, се разкриха шест гроба от КБЕ – два с погребален обред трупоизгаряне и четири – с трупополагане. В две от гробните структури с инхумация са положени по четири индивида. В гроб № 3 са идентифицирани един израснал мъж и три подрастващи индивида, а в гроб № 5 – трима мъже между 20 и 40 години и едно дете.

И през изминалия археологически сезон се проучиха гробни структури, които могат да се отне-

сат към т.нар. „необичайни гробове“. В разкритата яма при спасителните разкопки на об. № 44, газова връзка Гърция – България, с. Орлово, общ. Хасково, се идентифицират шест индивида (две деца, двама юноши и двама израснали), както и животински скелет в анатомичен порядък. Странното и необичайно положение на човешките скелети в ямата предполага различни хипотези, но най-вероятната е, че след настъпването на смъртта индивидите са положени тенденциозно в съответната позиция (обр. 1).

Обр. 1. Яма с човешки костни останки, спасителните разкопки, обект № 44, газова връзка Гърция – България, с. Орлово, общ. Хасково, етап от разчистването

Fig. 1. Pit with human remains, rescue excavations, site No 44, Greece–Bulgaria gaspipeline route, Orlovo village, Haskovo district, stage of uncover.

На обект № 34/3008, Северен магистрален поток, с. Горни Дъбник, обл. Плевен, е проучена ритуална яма с човешки (жена, 25 – 35 години) и животински скелет в анатомичен порядък и необичайна позиция. При същото село, в обект № 33/3007, са открити две гробни структури, като в едната са идентифицирани разпръснати човешки кости на израснала жена и голямопищялна животинска кост с ясни следи от обработка (отвор с правилна форма).

Надгробна могила в землището на с. Дражево, обл. Ямбол, представи гроб с богат инвентар (датиран от проучвателите в III в. пр. Хр.) на млад мъж в юношеска възраст.

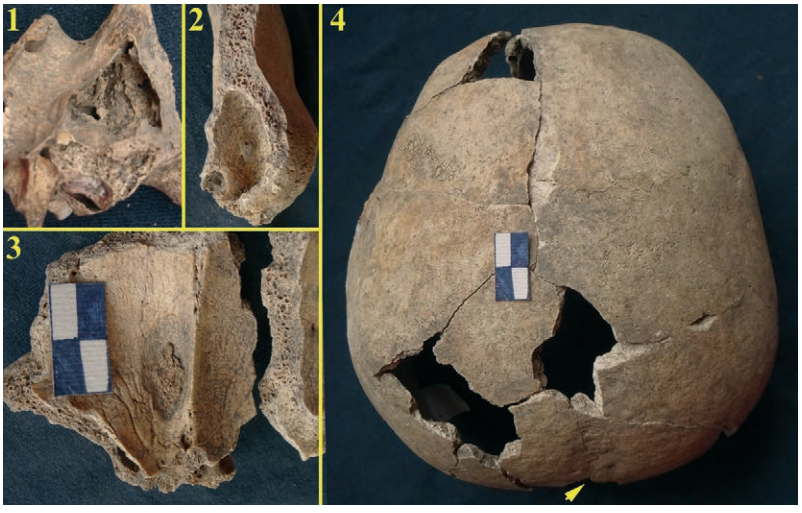
В два комплекса, проучени при гр. Вълчедръм, обект № 24/2005, се разкриват човешки костни останки. В гроб № 1 се установява непълен скелет на жена на около 25 – 30 до 35 години. Костите са вторично депонирани. Вкопана структура № 4 представи пълен скелет на доносено новородено (липсващите фрагменти се обясняват с естествена деструкция).

Античност

На обект в ПИ 67800.503.193, м. Буджака, землище на гр. Созопол, са регистрирани гробни структури с инхумирани и кремирани човешки костни останки, включително кости на новородено (0 – 1 постнатален месец), открити в амфора.

На обект № 88, трасето на АМ „Хемус“, при с. Градище, общ. Шумен, се разкриха ями с отделни човешки кости, основно от краниалния скелет. В яма № 21 се разкриват фрагментирани черепи без долночелюстни кости, като преобладават черепи на индивиди в *Infans II* (7 – 14 години). Яма № 60 представя основно долночелюстни кости, като е възможно част от тях да принадлежат на черепите от яма № 21, което може със сигурност да се установи с ДНК анализ, който би спомогнал и за установяването на точния брой на индивидите в проучените структури. Някои от черепите показват изменения – *cribra orbitalia*, индикиращи анемични състояния. При дете на 7 – 8 години се наблюдава преждевременна синостоза на сагиталния черепен шев. Върху челната кост на дете на 12 – 13 години при настъпването на смъртта се идентифицира следа от удар *perimortem*.

При разкопките от 2019 г. в ИАР Сердика – Средец, ул. „Ив. Денкоглу“ № 6, е проучен античен зидан гроб (края на III – IV в.). Костните останки от него са на мъж в зряла възраст (40 – 50 години),

Обр. 2. Созопол, УПИ XXIX -415, кв. 36, ул. „Чайка“. Патологични изменения на черепни кости. 2.1. Гроб № 2, дете, 3 – 3 ½ г. при настъпване на смъртта. Костна реакция, предизвикана от възпаление в максиларен синус. 2.2-4. Гроб № 10. 2.2-3. Препогребани костни останки от черепен покрив, calva, в гр. № 10, мъж, 45 – 50 до 55 г. Фрагмент от челна кост. 2.2. Лом при фронтален синус, детайл – натрупване на порьозно вещество при пролиферативна костна реакция следствие от възпаление на фронтален синус. 2.3. Ендокраниална повърхност, детайл – костна реакция. 2.4. Основен скелет в анатомичен порядък, мъж, 40 – 50 г. Реконструиран черепен покрив, calva, предварително сраствне на сагитален шев (craneostenosis) с деформация на черепа, стрелка

Fig. 2. Sozopol, land XXIX -415, sq. 36, Chaika Str. Pathological changes on cranial skeleton. 2.1. Grave No 2, infant, 3–3 ½ years at death. Bone reaction after inflammation of maxillary sinus. 2.2-4. Grave No 10. 2.2-3. Reburied skeletal remains from a skull vault, calva, in pit grave of grave No 10, male, 45–50 up to 55 years. Frontal bone fragment. 2.2. Section of the frontal sinus, detail – porous bone accumulation in proliferative bone reaction after inflammation of frontal sinus. 2.3. Endocranial surface, detail – bone reaction. 2.4. Main skeleton in anatomical position, male, 40–50 years at death, reconstructed skull vault, calva, premature suture obliteration (craneostenosis) causing deformation of the skull, arrow

като част от скелета е с вторично нарушен анатомичен порядък.

При разкопките на некропола на римската крепост Тримамиум са проучени антични и средновековни гробове с трупополагане. Античните скелети се отличават с влошен зъбен статус, включително и детските, характерно за епохата. При мъж в зряла възраст (50 – 55 години) е идентифицирана силно изразена артроза в областта на дясната раменна става с асимилация на главата на раменната кост, водеща до инвалидизация. Възможната етиология на изменението е преживяна травма. Лявата раменна става е незасегната.

Комплексите от два римски некропола с кремация при с. Соколяне и с. Големанци показаха малобройни костни фрагменти, свързващи се ясно или с по-малка сигурност с индивиди в детска възраст.

Гробен комплекс, вкопан в римски пласт на обект № 32/3006 при с. Горни Дъбник, представя пореден случай на погребана млада жена с фетус, чиято смърт е настъпила около термина на бременността. Подобни случаи са обясними с усложнения в родилния процес, завършили летално за майката и плода[1].

Средновековие

В средновековния Червен, при църква № 16, се проучиха 11 гроба от средновековния некропол. Откриват се множество препогребани костни останки. Преобладават бебетата и децата в първа детска възраст. Върху череп на мъж в зряла възраст се установява отвор с неправилна форма, получен в резултат от травма, вероятно причина за смъртта. На череп на друг индивид от мъжки пол, 50 – 55 години, се регистрира комплекс от патологични изменения – в долната част на носовия отвор и средната част на горната челюст (обеззъбена) се наблюдава лезия на костната тъкан с вероятна етиология от лепроза (проказа). Находката представя възможност за потвърждаване на диагнозата с изследване на патогенна ДНК.

През 2019 г. в землището на гр. Грамада се проучи голям средновековен некропол (XIII – XIV в.). Сред подрастващите (до 18/20 години) преобладават децата в първа детска възраст (0 – 7 години) – тенденция, отчитана от повечето палеодемографски изследвания. При израсналите, макар и незначително, преобладават починалите във възрастовия интервал 20 – 40 години.

При проучване на средновековния некропол на Глухите камъни бяха изследвани останки от два комплекса, които допълниха данните от проучената досега серия. Особеност на полово-възрастовото разпределение на погребаните в некропола е ниската представеност на детските възрасти и голям превес на мъжкия пол. Установява се висока честота на засегнатите от тежки болестни изменения, с висока степен на инвалидизация и зависимост от чужда помощ за различен период от време. В

[1] Полево и лабораторно изследване – Л. Мануилова

*Таблица 1. Полово-възрастово разпределение на индивидите. Бр. – брой на установените индивиди; % – от полово-възрастово определените; Об. – общо антропологично изследвани индивиди от обекта с предходни години; (31) – общо установени индивиди с включени полово-възрастово неопределени; * – процент от общо установени индивиди, с възрастово определените като израснали; Ad.+ – израснали, над 20 г. • за използваното в настоящата статия хронологично и културно отнасяне на материала вж. съответния автор в настоящия том*

*Table 1. Age and sex distribution of the individuals. Бр. – number of identified individuals; % – from age-sex identified; Об. – total number of anthropologically studied individuals from the site with included results from previous excavation seasons; (31) – total number of individuals, including age and sex unidentified; * – percent from total number of individuals including age ascertained as adults; Ad+ – adults over 20 years of age. • For used in present paper chronological and cultural identification see the cited authors in the present volume*

ОБЕКТ	**Антрополо-гично изследване**	**•Археологи-ческо изследване**		**Infans I**	**Infans . II**	**Juvenis 14-18 (20)**	**Подрастващи, неопределени**	**Adultus 20-40**		**Maturus 40-60**		**Senilis 60+**		**Ad+**	**Об.**
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	**Неопреде-лени**	
Об. № 45/4002, с. Владиня, общ. Ловеч	Н. Атанасова	М. Валентинова						1							1
Селище и некропол, с. Каменово	В. Русева	Я. Бояджиев, Д. Чернаков	Бр.						1		1?				2
			Об.	5		2		4	5+2?	1	1+1?			1	21 (22)
			%	23,81		9,52		19,05	33,33	4,76	9,52				
Селищна могила Юнаците	В. Русева	Я. Бояджиев, К. Бояджиев	Бр.	2				3	1+1?					5	7 (12)
			Об.	3	2		4?	3	2	2				7	16 (23)
			%	13,04*	8,70*		17,39*	18,75	12,50	12,50				30,43*	
Об. № 88, АМ „Хемус“, с. Градище	Н. Атанасова	С. Стойчев, Л. Лещаков			1					1	1				3
Об. № 45/4002, с. Владиня	Н. Атанасова	М. Валентинова				1		1							2 (3)
Об. № 74, с. Тракия	Н. Атанасова	Ст. Иванов	Бр.	2											2
с. Балей, СБЕ-КБЕ	Н. Атанасова	Т. Христова, Г. Иванов, С. Александров	Бр.	4			3	1	4					3	15 (18)
	Н. Атанасова Б. Гълъбова		Об.	48	10	2	14	6	10	1				30	121 (134)
			%	39,67	8,26	1,65	11,57	4,96	8,26	0,83				24,79	

ОБЕКТ	Антрополо-гично изследване	♦Археологи-ческо изследване		Infans I	Infans . II	Juvenis 14-18 (20)	Подрастващи, неопределени	Adultus 20-40		Maturus 40-60		Senilis 60+		Ad+	Об.
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	Неопреде-лени	
Об. № 4/1003, „Кула – Чойка“	Н. Атанасова	Т. Христова	Бр.	4			3							2	9 (16)
Об. № 13/1012, гр. Грамада	Н. Атанасова	С. Александров, З. Димитров	Бр.	5		1	1	1						13	21 (31)
Об. № 26/2007, с. Гложене	Н. Атанасова	М. Занева	Бр.	1	2	3	1	5	1					2	15
			%	6,67	13,33	20,0	6,67	33,33	6,67					13,33	
с. Осина, общ Сатовча	Н. Атанасова	И. Киров					1								1
Об. № 57/5021, с. Иванча	Н. Атанасова	Д. Рабовянов, С. Иванов							1						1
Могилен некропол, с. Врабча, общ. Трън, РЖЕ	Н. Атанасова	Ф. Михайлов					1							2	3 (6)
Об. № 88, АМ „Хемус“, с. Градище	Н. Атанасова	Л. Лещаков, С. Стойчев					1							2	3 (4)
Об. № 87, АМ „Хемус“, с. Градище	Н. Атанасова	В. Петрова, Е. Найденова	Бр.	1			1	1	1					7	11 (12)
Об. № 45/4002, с. Владиня, общ. Ловеч	Н. Атанасова	М. Валентинова	Бр.	6	1	1		2	1	3					14 (18)
			%	42,86	7,14	7,14		14,29	7,14	21,43					
Об. № 44, с. Орлово, общ. Хасково	Н. Атанасова Л. Овнарска	П. Лещаков			2	2			1	1					6
Об. № 34/3008, с. Горни Дъбник	Н. Атанасова	М. Тонкова							1						1
Об. № 33/3007, с. Горни Дъбник	Н. Атанасова	М. Райчева								1				1	2
с. Дражево, обл. Ямбол,	Н. Атанасова	С. Александров P. Wlodarczak				1									1

ОБЕКТ	Антрополо-гично изследване	♦Археологи-ческо изследване		Infans I	Infans . II	Juvenis 14-18 (20)	Подрастващи, неопределени	Adultus 20-40		Maturus 40-60		Senilis 60+		Ad+	Об.
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	Неопреде-лени	
Об. № 24/2005, с. Вълчедръм	В. Русева	М. Даскалов, К. Петкова, К. Трендафилова		1					1						2
ПИ 67800.503.193, гр. Созопол (Буджака)	Н. Атанасова	Р. Христова	Бр.	2		2	1			1				5	11 (13)
Об. № 88, АМ „Хемус“, с. Градище	Н. Атанасова	С. Стойчев, Л. Лещаков		3	6	1		1		2				3	16 (18)?
Надгробна могила, гр. Лясковец	Н. Атанасова	К. Чакъров												1	1
Тримамиум	Н. Атанасова	Н. Русев	Бр.	5		1				3	2				11
ИАР Сердика-Средец	Н. Атанасова	Ю. Мешеков								1					1
Об. № А12, могилен некропол, с. Големанци	В. Русева	Б. Бориславов, Н. Бориславова		2+1?			1	1						1	6 (8)
Об. 29, надгробна могила, с. Соколяне, общ. Кърджали	В. Русева	Г. Нехризов		1		1?									2
Об. № 32/3006, с. Горни Дъбник	Л. Мануилова, В. Русева	Е. Нанков		1					1						2
Филипопол, Южен некропол	Г. Томов	М. Кютова									1				1
Об. № 26/2007, с. Гложене	Н. Атанасова	М. Занева				1		1		1					3
Тримамиум	Н. Атанасова	Н. Русев		1				1		1	2				5
Об. № 9/1008, с. Бранковци, общ. Грамада	Н. Атанасова	Г. Иванов, А. Аладжов, Е. Коматарова, Н. Казашки				1		2	1	1					5

ОБЕКТ	Антрополо-гично изследване	♦Археологи-ческо изследване		Infans I	Infans . II	Juvenis 14-18 (20)	Подрастващи, неопределени	Adultus 20-40		Maturus 40-60		Senilis 60+		Ad+	Об.
								♂	♀	♂	♀	♂	♀	Неопреде-лени	
Об. № 22, с. Звезден, общ. Кърджали	Н. Атанасова	В. Динчев		1				1		1	4				7
м. Калето, с. Дебнево, общ. Троян	Н. Атанасова	С. Иванов									1	1			2 (3)
Червен, ВБЦ	Н. Атанасова	С. Великова, В. Жекунова	Бр.	18 (5 фетуса)		1		2		8	3			6	38 (39)
			%	47,37		2,63		5,26		21,05	7,89			15,79	
Об. №13/1012, гр. Грамада	Н. Атанасова	З. Димитров, С. Александров	Бр.	18	13	7		17	7	16	6	5		5	94
			%	19,15	13,83	7,45		18,09	7,45	17,02	6,38	5,32		5,32	
Об. № 42, с. Орлово, общ. Хасково	В. Русева	Г. Грозданова, Д. Грозданов	Бр.					1							1
м. Глухите камъни, средновековен некропол	В. Русева	Г. Нехризов	Бр.						1					1	2
			Об.	6				7	5	7		2		7	27 (34)
			%	17,65*				25,93	18,52	25,93		7,41		20,59*	
Калиакра	В. Русева, Л. Мануилова	Б. Петрунова, Е. Ендарова	Бр.	18		2		3	2	4	4	1		11	34 (46*)
			%	39,13*		4,36*		8,82	5,88	11,76	11,76	2,94		23,91*	
Об. № 57/5021, с. Иванча	Н. Атанасова	Д. Рабовянов, С. Иванов	Бр.	4	1	1	1		2	3					12
			%	33,33	8,33	8,33	8,33		16,67	25,0					
Сексагинта Приста	Н. Атанасова	В. Върбанов, Р. Йорданова, С. Тодорова		2	1										3
Созопол, УПИ XXIX -415, кв. 36, ул. „Чайка“	В. Русева, Л. Мануилова	А. Манев		4	2	1	1	11	4	2	3		1	8	28 (37*)
				10,81*	5,41*	2,7*	2,7*	39,29	14,29	7,14	10,71		3,57	21,62*	
Кремиковски манастир	В. Русева, Л. Мануилова	В. Тодоров		1		2		6	3	5		3		1	20 (21)
				5,00*		10,00		30,00	15,00	25,00		15,00		4,76*	

шест случая измененията насочват интерпретацията към разкриване на инфекциозно заболяване, в един от тях – напреднал туберкулозен процес. При един индивид е възможно да се допусне провеждане на лечебна манипулация. По-голямата част от израсналите над 20 години показват развитие на зъбен кариес и напреднало обеззъбяване. Повечето индивиди над 30 – 40-годишна възраст са засегнати от дегенеративно-дистрофични изменения на ставите.

Продължиха изследванията върху средновековната популация от крепостта на нос Калиакра. Проучиха се материали от 13 гробни комплекса и препогребвания, регистрираха се поне 46 индивида. Отново се установяват голям брой препогребвания. Представени са всички възрастови групи, между двата пола се отчита превес на мъжкия, характерна тенденция в некрополите от градските центрове на Второто българско царство.

Османска епоха и Възраждане

Проучи се антропологично християнски некропол от османския период в землището на с. Иванча, общ. Полски Тръмбеш. При мъж в зряла възраст се наблюдава силна периостална реакция върху антериорната повърхност на диафизата на левите пищялни кости, като най-вероятната диференциална диагноза е начален остеосарком. Върху черепа на дете на 5 – 6 години при настъпването на смъртта се отчитат силно изразена трабекуларна форма на *cribra orbitalia* и ектокраниална и ендокраниална поротична хиперостоза. Измененията са обясними с анемично състояние. Необичайната погребална поза, нехарактерна за християнския погребален обред, може да се обясни с патологично състояние на детето.

Материалите от некропола от ул. „Чайка“, гр. Созопол, отново показват голям брой препогребвания, характерни за некрополите от периода. При четири от 27 израснали се установиха сигурни данни за преждевременна облитерация на черепните шевове, при някои довела до изменение на формата на черепа (обр. 2). Детските възрасти са слабо представени, при двата пола отново се наблюдава превес на мъжкия пол.

Материалът от разкопките на манастира при кв. Кремиковци, гр. София, допълва информацията от предходния сезон. Голям превес има мъжкият пол. Жените са представени с един непълен скелет и две единични кости, следствие на препогребване, едната в гробния комплекс с регистрирания индивид от женски пол. Само един индивид е в детска възраст. Двата индивида в юношеска възраст също показват развити белези, характерни за мъжкия пол. Мъжете се разпределят във всички възрастови групи от юношеска до старческа.

ANTHROPOLOGICAL INVESTIGATIONS IN 2019 (PRELIMINARY RESULTS)

Victoria Russeva, Nadezhda Atanassova

Summary

Investigated materials are presented in Table 1.

Further investigations on the chalcolithic site near Kamenovo village confirm previous results – prevalence of females and relatively high life duration for adults. Materials from Yunatsite site present at least 12 individuals. Two right parietals present defects, obtained on “wet” bones. Remains from three individuals present traces of burning, but no cremation fractures are identified.

Materials from Bronze Age necropolis near Baley village reveal more female skeletons this year. In cremations from “Kula–Choika” site prevalence of adolescents is ascertained. From the six graves excavated near Glozhene village two contain skeletons of four individuals each – grave No 3 – a male and three adolescents, and grave No 5 – three males between 20 and 40 years of age and a child. The pit from site No 44 near Orlovo village contains skeletons of two children, two adolescents and two adults, placed in unusual intentional positions. It adds to our knowledge of rituals of so called “deviant burial” (fig. 1). A ritual pit containing a female and an animal skeleton in unusual positions is excavated on site No 34/3008 near Gorni Dabnik village. The site No 33/3007 near the same village reveals two pit graves – one with bone remains from a disturbed female skeleton. On site No 24/2005 a grave with secondary placed skeletal remains of a female, 25–35 years, and a pit with an undisturbed skeleton of a newborn are registered. Pits excavated on the site No 88 near Gradishte village present unusual situation – in the pit No 21 fragmented skulls with no mandibles, mostly from individuals 7–14 years of age are identified, while pit No 60 presents mostly mandibles, which could have been extracted from skulls from pit No 21. On a frontal bone of an individual of 12–13 years of age a defect from a hit *perimortem* is recognized.

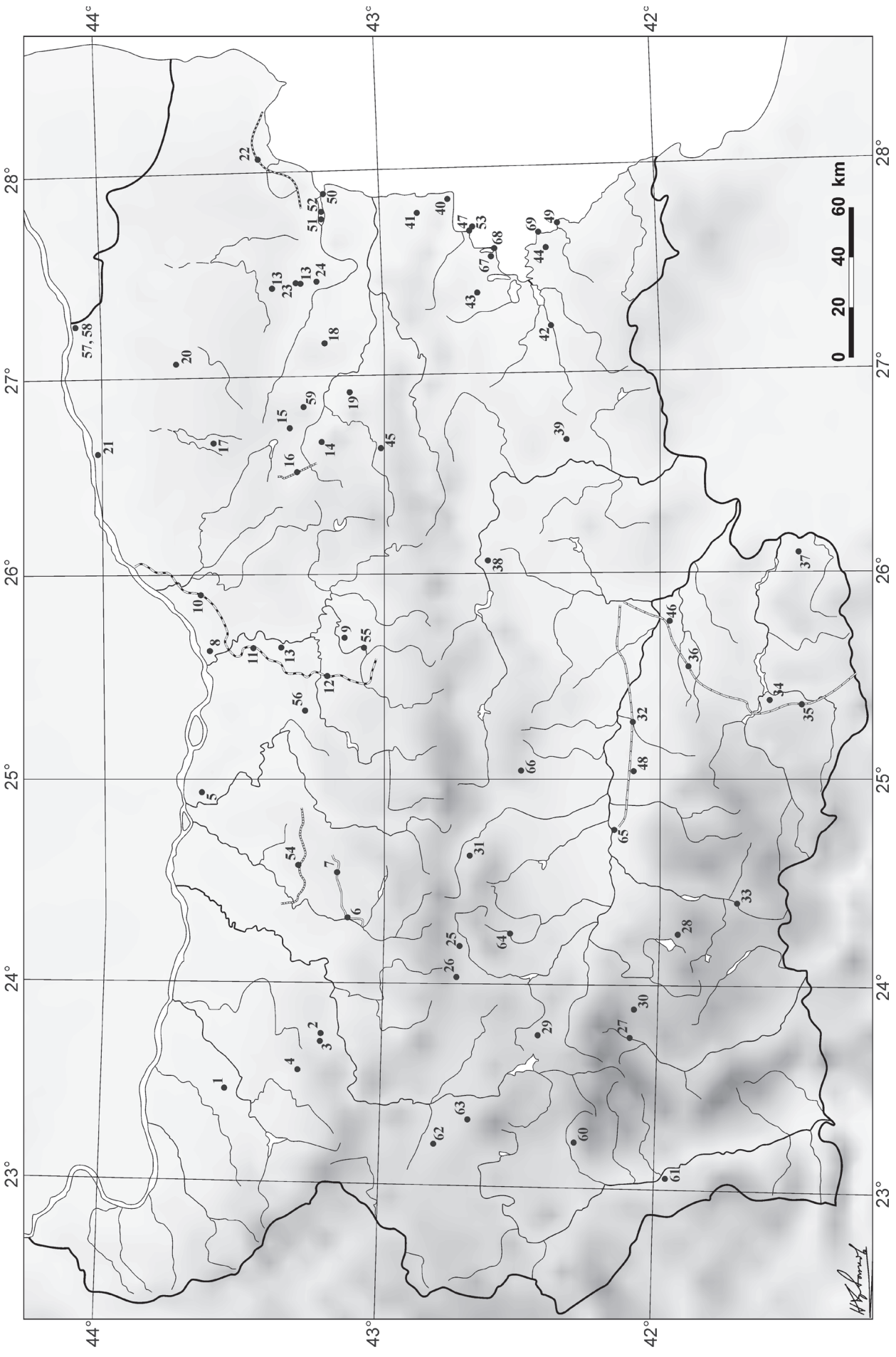
The series from Roman inhumations from the necropolis of *Trimammium* fortress present worse dental health in all individuals, including children. A skeleton of a male of about 50–55 years presents changes in the right elbow with

assimilation of the caput, which have led to a state of disability. A grave dug in the Roman layer on the site No 32/3006 near Gorni Dabnik village contains a skeleton of a young woman with a full term fetus which could be explained with death after complications during birth.

Medieval and Ottoman period necropoleis from urban populations present many reburied bones (Cherven, Kaliakra, Sozopol, Chaika Str.). Skeletal populations from Kaliakra and Cherven present high infant mortality, which is specific for the period, while those from Gluhite kamani and Kremikovtsi are unrepresentative about mortality in this age, possibly because of the specifics of the sites. The latter two series present also high prevalence of males. Series from Chaika Str. in Sozopol town present four cases with premature suture obliteration (fig. 2).

Victoria Russeva, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, victoria_russeva@yahoo.com.bg

Nadezhda Atanassova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, naditimeva@gmail.com

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km

II. ПРАИСТОРИЯ

№ 1. ПАЛЕОЛИТНО ПЕЩЕРНО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА: СРЕДНИ ЕТАПИ НА СРЕДНИЯ ПАЛЕОЛИТ, НАЧАЛНИ/СРЕДНИ ФАЗИ НА КЪСНИЯ ПАЛЕОЛИТ

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели, Алета Гуадели, Станимира Танева, Свобода Сиракова, Ивайло Крумов, Ирена Димитрова, Николай Захариев

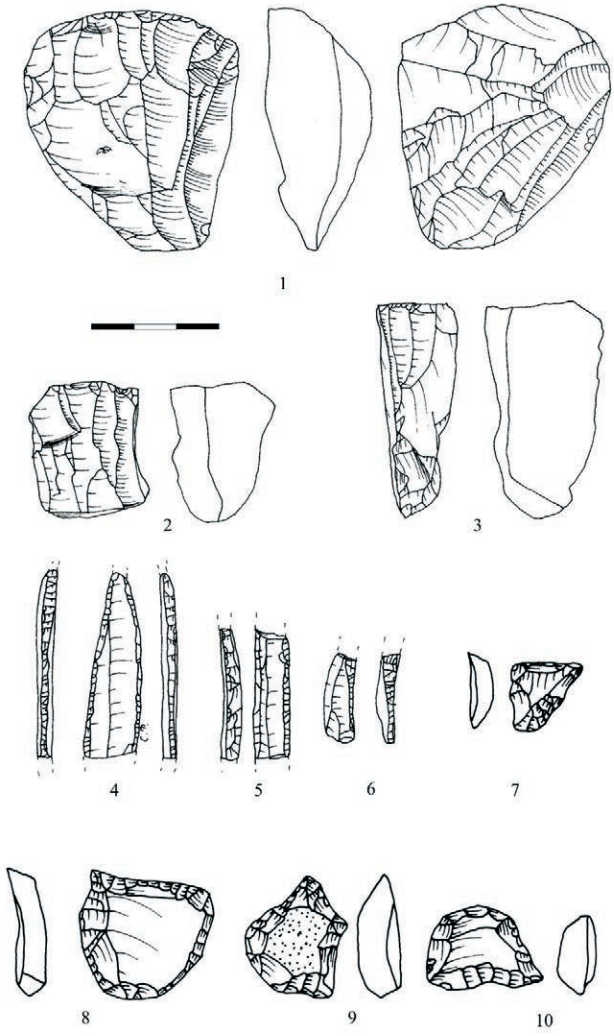
Проучванията се осъществяват по българо-френски изследователски проект "Най-ранни изяви на човешко присъствие в България и на Балканите" на НАИМ – БАН и Института PACEA – UMR 5199 на CNRS и Университета Бордо с основно финансиране от френското Министерство на външните работи и подпомагане от Университетите в Бордо, Оксфорд и Милано, Институт Макс Планк и БАН, на които екипът ни изразява своята признателност.

През 2019 г. продължихме разкопаването на Сектори I и III, съответно във входната зала на пещерата и след нея в галерията към вътрешността. То бе планирано в ограничен обем с опит да се довършат започнати, но недоизчерпани части от контексти – съществени подразделения на палеолитната секвенция в Козарника, в литостратиграфско и геохронологическо отношение свързани с процесите на културното развитие.

Проучването в Сектор III продължи в контекста на вторично деформирани пластове, на места значително, след нагъване, най-вероятно под сеизмично въздействие. Тези седименти се корелираха преобладаващо със средните и отчасти с началните фази на късния палеолит в ненарушената секвенция от входната зала – основно по характеристиката на сериите кремъчни артефакти и общо в палеонтологично отношение.

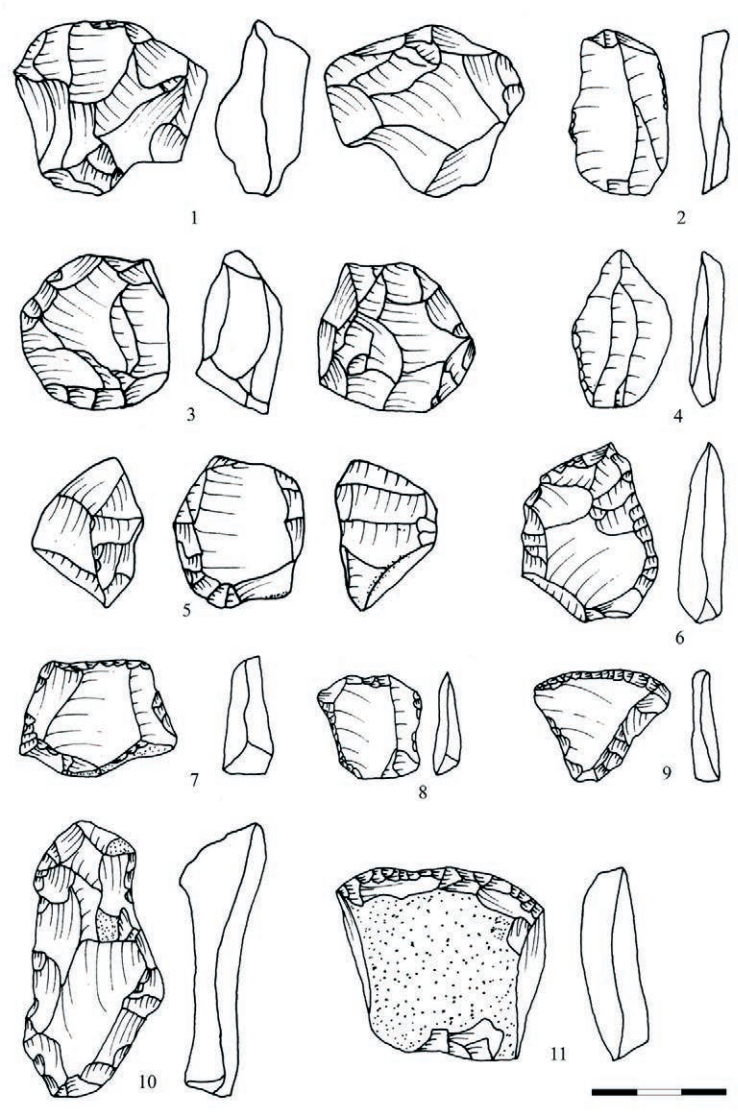
Там се разкриха серии кремъчни артефакти, технологично свързани с пластинков дебитаж, а типологията им с присъствие на ретуширани пластинки, някои със затъпяващи ретуши, свързани с граветската традиция като средните етапи на късния палеолит във входната зала (обр. 1.1-6).

В някои части на този контекст се разкриха единични находки с различен характер например опростено костено връхче. То е сравнимо с подобни форми от пласт 6/7 и 5c (преход среден/късен и начален късен палеолит) във входната зала. В сектор III проучени

Обр. 1. Козарника. Сектор III. Късен палеолит, граветска традиция. Кремъчни ансамбли: 1-3 – ядра с пластинков дебитаж; 4-6 – връхче и пластинки със затъпяващи ретуши (рис. С. Танева). Сектор I. Среден палеолит. Кремъчни ансамбли: 5-10 – ъглови стъргала

Fig. 1. Kozarnika. Sector III. Upper Paleolithic, Gravettian tradition, lithics: (1-3) cores of bladelet debitage; (4-6) backed point and bladelets (drawings by S. Taneva). Sector I. Middle Paleolithic, lithics: (5-10) angular side-scrapers

Обр. 2. Козарника. Сектор I. Среден палеолит, Източнобалкански левалуа-мустериен. Кремъчни ансамбли: 1, 3, 5 – левалуазки ядра, някои в комбинация с други методи на дебитаж (като на дисковидното ядро); 2, 4, 7, 8 – левалуазки отломъци, неретуширани, ретуширани и често използвани; 9, 11 – напречни стъргала; 10 – двойно право-изпъкнало стъргало
(рис. С. Сиракова, И. Димитрова, Н. Сираков)

Fig. 2. Kozarnika. Sector I. Middle Paleolithic, East Balkan Levallois-Mousterian, lithics: (1, 3, 5) Levallois cores, some (3) in combination with other debitage methods; (2, 4, 7, 8) Levallois flakes – unretouched, retouched, frequently used; (9, 11) transversal side-scrapers; (10) double, right-convex scraper (drawings by S. Sirakova, I. Dimitrova, N. Sirakov)

вече контексти с подобни връхчета, понякога и с ориняшки кремъчни елементи, са датирани 37 800±900 – 36 600±750 BP.

В Сектор I бе продължена работата в кв. DE7 – DE10 само между коти 505 и 515 см, където се навлезе в средните фази на средния палеолит – над 75 000 BP.

Те са в пласт 10a, предимно във фациеса му 10a-fm с много нива от размити огнища и концентрации на кремъчни артефакти, фаунистични останки и други следи от последователни епизоди на по-интензивно обитаване.

В кремъчните ансамбли от средните етапи на средния палеолит се разкриват аспекти от характеристиката на Източнобалканския левалуа-мустериен, но без типичните за него листовидни бифациални върхове в изследваното пространство, които в Козарника са по-редки.

Технологично предпочитаните методи на дебитаж са в рамките на левалуазката и близки концепции – центростремителен, едно- и двуполюсен, преференциален. Понякога левалуазките методи са съчетавани с тези на дисковидното ядро (обр. 2). На този етап от проучванията всъщност нямаме аргументи за наличие на относително добре организиран пластинов дебитаж с по-значителна продукция.

Типологически преобладават стъргала, сред които доста напречни, придружени от странични, по-рядко ъглови и др. Много от левалуазките и други отломъци са с оформящи и утилизационни ретуши. Сред ретушираните форми, някои близки до стъргалки, пробои и техни комбинации, са поне условно от къснопалеолитен тип, но реално не са същински предвестници на късния палеолит (обр. 1, 2).

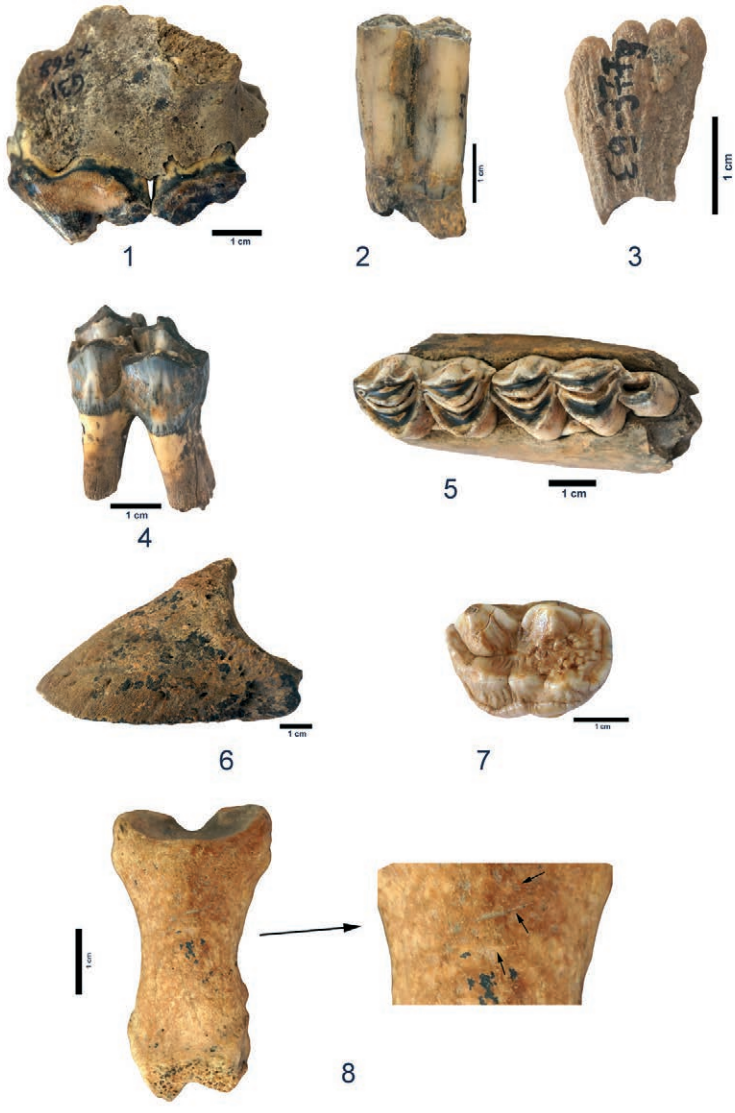
Останките от едра фауна включват в ловната плячка предимно диви кози – кавказки козирог (*Capra* cf. *Caucasica*), еленови (Cervidae ind.), с гигантския елен (*Megaloceros giganteus*), по-рядко коне (*Equus caballus* cf. *Germanicus)* и съвсем рядко мамут (*Mammuthus primigenius*), а от хищниците основно пещерна мечка (*Ursus spelaeus)*, пещерна хиена (*Crocuta crocuta spelaea)*, вълк (*Canis lupus*), по-рядко лисица (*Vulpes vulpes)* (обр. 3). Съставът на тази фауна е без особени различия между късните и средните фази на средния палеолит.

Въпреки присъствието на *Mammuthus primigenius*, което е и доста спорадично, фаунистичните ансамбли от средния палеолит в сектор I, или от късния палеолит в сектор III, нямат характерните особености за околна среда с остро изразени северни климатични влияния. Напротив, тази фауна отговаря на тревисто-степен пейзаж с гористи райони, с умерена влажност, което се добавя към дока-

зателствата, че периглациалните условия на север от Дунав са оставали без влияние на юг от реката.

Проучените етапи на средния палеолит биха могли да се отнесат хронологически приблизително към периода между 110 000 и 80/75 000 г. пр. Хр.

Както вече установихме и бе публикувано (Tillier et al. 2017), участниците в това културно развитие са местни неандерталски групи. Не бихме отхвърлили обаче предположения, че дори още в средните фази на средния палеолит е възможно включване в тези процеси и на близкоизточни, по-ранни представители на съвременния човек *(Homo sapiens),* които са били все още среднопалеолитни (Hershkovitz et al. 2018).

Обр. 3. Козарника. Сектор I (среден палеолит) и сектор III (късен палеолит). Останки от едра фауна: 1 – вълк (Canis lupus), горна лява челюст, пл. V2; 2 – кавказки козирог (Capra cf. Caucasica), зъб UM2, пл. V1; 3 – мамут (Mammuthus primigenius), постоянен зъб, пл.10a-fm; 4-6 – гигантски елен (Megaloceros giganteus): десен UD3, пл. U2; долна лява челюст, пл. U и 3-та фаланга, пл. K; 7, 8 – пещерна мечка (Ursus spelaeus): горен ляв M1, пл. 10a-fm и 1-ва фаланга с нарези от одиране, пл. 10a-fm (сн. Ж.-Л. Гуадели)

Fig. 3. Kozarnika. Sector I (Middle Paleolithic) and Sector III (Upper Paleolithic). Faunal remains: (1) Canis lupus, left maxilla, l. V2; (2) Capra cf. Caucasica, left UM2, l.V1; (3) Mammuthus primigenius, decidual tooth, l. 10a-fm; (4-6) Megaloceros giganteus: right UD3, l. U2; left mandible, l. U; Phalanx 3, l. K; (7, 8) Ursus spelaeus: left UM1, l. 10a-fm, Phalanx 1 with skinning cut-marks, l. 10a-fm (photos by. J.-L. Guadelli)

Литература

Tillier et al. 2017: A.-M. Tillier, N. Sirakov, A. Guadelli, Ph. Fernandez, S. Sirakova, I. Dimitrova, C. Ferrier, G. Guerin, M. Heidari, I. Krumov, J.-Cl. Leblanc, V. Miteva, V. Popov, S. Taneva, J.-L. Guadelli. Evidence of Neanderthals in the Balkans: The infant radius from Kozarnika Cave (Bulgaria). – Journal in Human Evolution, 2017, 111, 54 – 62.

Hershkovitz et al. 2018: I. Hershkovitz, G. W. Weber, R. Quam, M. Duval, R. Grun, L. Kinsley, A. Ayalon, M. Bar-Matthews, H. Valladas, N. Mercier, J. L. Arsuaga, M. Martinon-Torres, J. M. Bermudes de Castro, C. Fornai, L. Martin Francés, R. Sarig, H. May, V. A. Krenn, V. Slon, L. Rodrigez, R. Garcia, C. Lorenzo, J. M. Carretero, A. Frumkin, R. Shahack-Gross, D. E. Bar-Yosef, Mayer, Y. Cui, X. Wu, N. Peled, I. Groman-Yaroslavski, L. Weissbrod, R. Yeshurun, A. Tsatskin, Y. Zaidner, M. Weinstein-Evron. The earliest modern humans outside Africa. – Science, 2018, 359, 456 – 459.

THE PALEOLITHIC CAVE SITE OF KOZARNIKA: MIDDLE STAGES OF THE MIDDLE PALEOLITHIC, EARLY/MIDDLE PHASES OF THE UPPER PALEOLITHIC

Nikolay Sirakov, Jean-Luc Guadelli, Aleta Guadelli, Stanimira Taneva, Svoboda Sirakova, Ivaylo Krumov, Irena Dimitrova, Nikolay Zahariev

Summary

The research was carried out within framework of the Bulgarian-French project of NAIM-BAS, PACEA-UMR5199 of CNRS, and the University of Bordeaux 'The Earliest Manifestations of Human Presence in Bulgaria and the Balkans'.

In Sector III, the sediments correlated with the middle and partly with the early phases of the Upper Paleolithic in the entrance hall. They revealed a series of flint artefacts technologically related to bladelet debitage, and their typology with backed bladelets associated with the Gravetian (fig. 1). In some parts of this context, individual finds of different nature were discovered, such as a bone tip, comparable to similar ones from layers 6/7 and 5c in the entrance hall and in Sector III, in contexts, dated to 37 800±900 – 36 600±750 BP.

The excavation in Sector I entered the middle phases of the Middle Paleolithic, represented by levels of destroyed fireplaces from episodes of intense occupation associated with the East Balkan Levallois-Mousterian (figs. 1, 2). The levels could date back to the period between 110 000 and 80/75 000 BC. As we have already established, the participants in this cultural development are local Neanderthal groups.

In the faunal remains (fig. 3) the carnivores are rare, most abundant is the Cave Bear (Ursus spelaeus). Among Cervidae, only the Megaceros (Megaloceros giganteus) was recognized (s. III). Among Bovidae, the Caprinae are represented by the Caucasian ibex (Capra caucasica). The Bovinae are represented (s. I, III) but only the Bison (Bison cf. priscus) has been recognized. This year, the rare Perissodactyla are only represented by the Horse (Equus caballus cf. germanicus). The Mammoth (Mammuthus primigenius) is extremely rare (10a-fm facies).

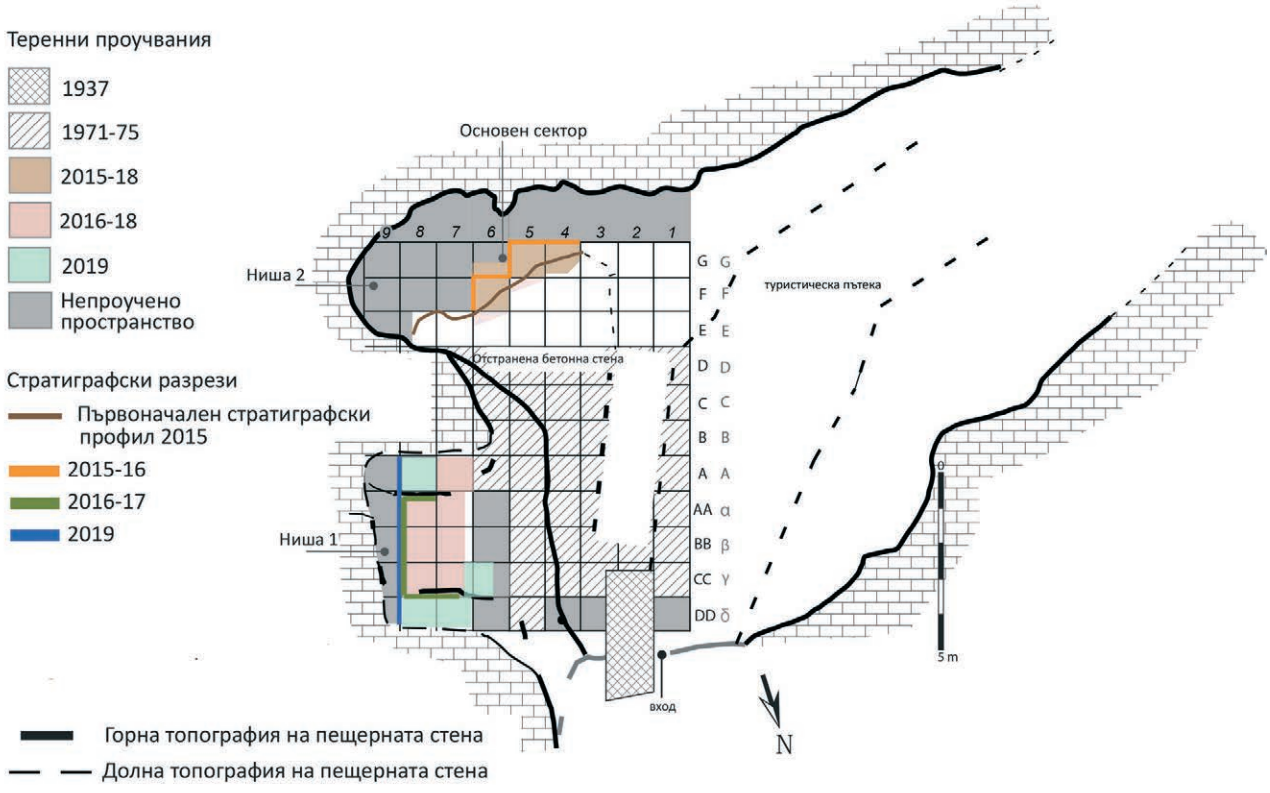
Nikolay Sirakov, nikolaysirakov@gmail.com
Jean-Luc Guadelli, UMR 5199 – De la Préhistoire à l'Actuel : Culture, Environnement et Anthropologie, Centre national de la recherche scientifique, Université de Bordeaux, Bât. B8, Allée Geoffroy Saint Hilaire, CS 50023, 33615 Pessac Cedex, France, jeanluc.guadelli@wanadoo.fr
Aleta Guadelli, National Institute of Immovable Cultural Heritage, 7 Lachezar Stanchev Str., 1756 Sofiia, aleta.guadelli@gmail.com
Stanimira Taneva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stanimira.taneva@gmail.com
Svoboda Sirakova, bodysirakova@yahoo.com
Ivaylo Krumov, Museum of History – Belogradchik, 1 Tsolo Todorov Str., 5031 Belogradchik, krumes@abv.bg
Irena Dimitrova, Department of Archaeology, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str., 1618 Sofia, dimitrova.irena@gmail.com
Nikolay Zahariev, eruilovatar@yahoo.com

№ 2. ПЕЩЕРАТА БАЧО КИРО: ПРЕХОД СРЕДЕН – КЪСЕН И НАЧАЛЕН КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ

Николай Сираков, Ценка Цанова, Жан-Жак Юблен, Свобода Сиракова, Шенън Макферън, Хелън Фюлас, Ивайло Крумов, Росен Спасов, Елена Ендарова, Николай Захариев, Джефри Смит, Матея Хаджиняк, Желько Режек, Вера Алдеаш, Жоао Марейрош, Наоми Мартисиус, Елка Анастасова, Фридо Велкер

Проучванията се осъществяват по българо-германски изследователски проект на НАИМ – БАН и Института Макс Планк за еволюционна антропология (MPI – EVA), Лайпциг (Германия). Основното финансиране е от MPI – EVA с административно съдействие от НАИМ – БАН, на които изследователският екип изказва своята признателност.

През 2019 г. проучванията на обекта продължиха основно във входната зала с разкопаване на

Обр. 1. Бачо Киро. План на входната зала с проучваното пространство в координатна система

Fig. 1. Bacho Kiro. Layout of the cave's entrance hall with the excavated area within the grid

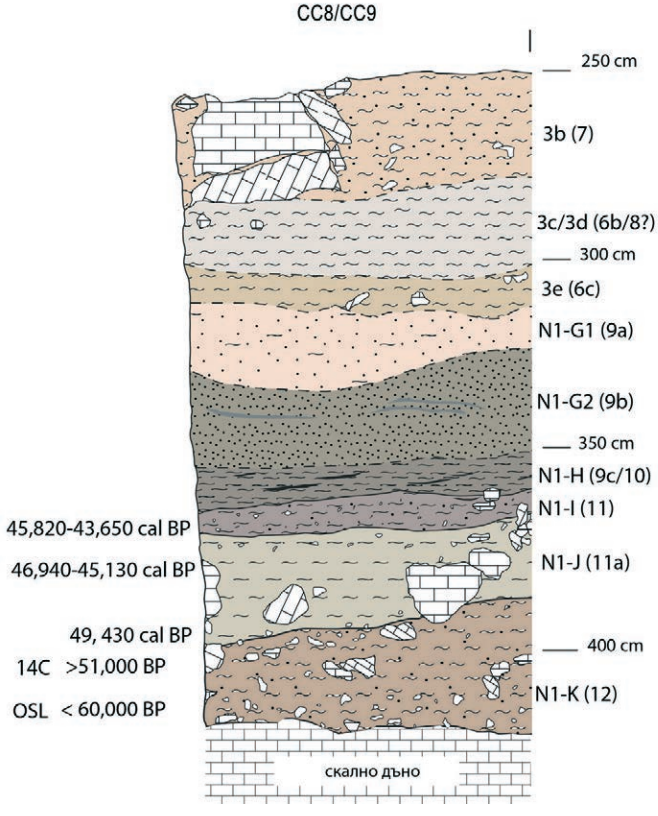
част от пещерните отложения. В Основния сектор поради свличане на варовикови блокове не бе възможно да се осъществи нормална експлорация, което ни ограничи до спасително проучване на свлечените с тях седименти. В сектор Ниша 1 изследванията продължиха с известно разширяване на обхвата им, където се напредна както следва:

1. Експлорацията продължи предимно в нововключените с разширението подсектори на нишата: в северната ѝ част кв. DD8, в северозападната кв. CC6 и в южната кв. A8, обхващайки общо около 4 кв. м (обр. 1).

2. В това пространство основна цел бе да се проучи долната част на археологическата секвенция за детайли, за които информацията ни бе по-ограничена. В стратиграфско отношение се достигна до контекста на пласт J горна част (повърхността в кв. DD7/DD8 между коти -3,78/-3,83 м (обр. 2).

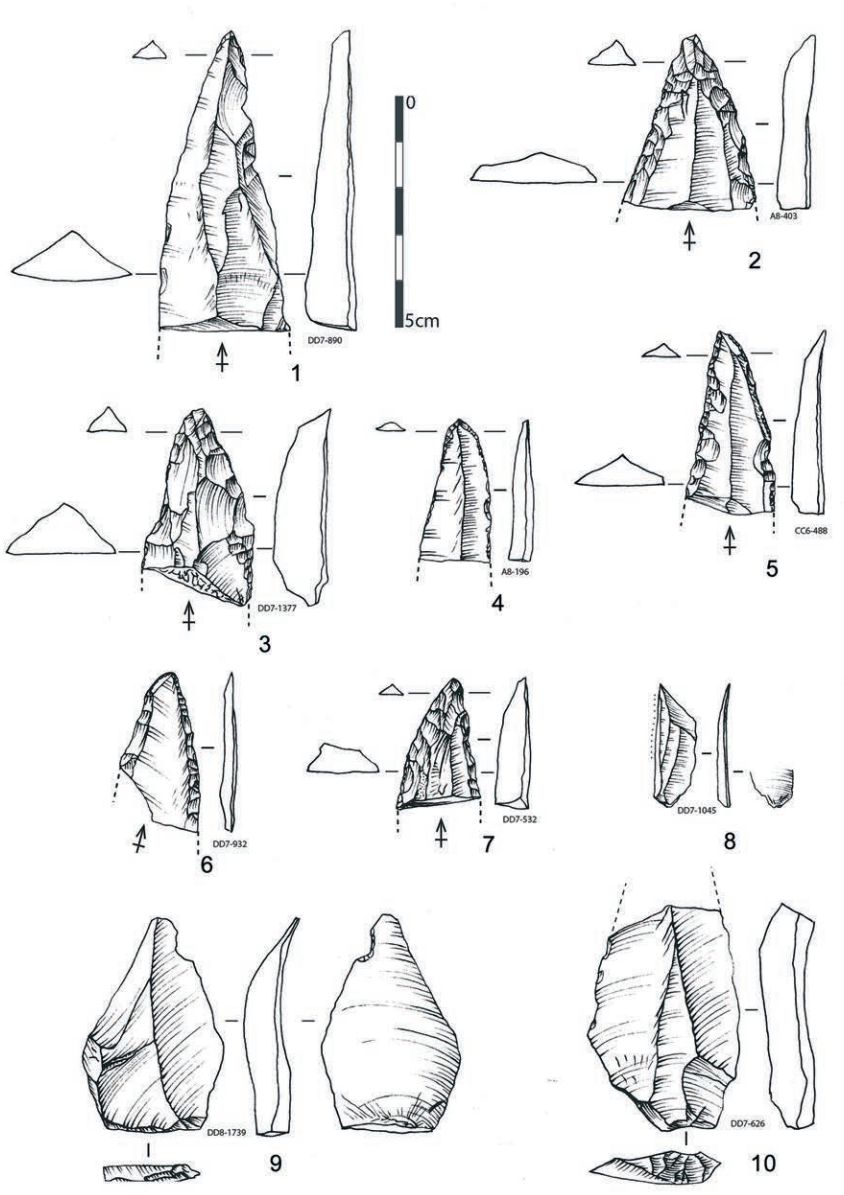
3. Във вътрешността на нишата се потвърди установената вече тенденция към силно изклиняване на отложенията, характерно за периферията ѝ под пещерните стени.

4. В долната част на секвенцията се установиха и на места по-добре разграничиха следните стратиграфски подразделения, отгоре надолу: долна част на пласт H и контактът му с пласт I; пласт I, с разграничими

Обр. 2. Бачо Киро. Ниша 1. Стратиграфия и хронология на палеолитната секвенция – долна част

Fig. 2. Bacho Kiro. Niche 1. Stratigraphy and chronology of the Palaeolithic sequence – lower part

Обр. 3. Бачо Киро. Преход среден – късен и начален късен палеолит. Кремъчни артефакти. Ниша 1. Пласт N1-I/J: 1 – дебитажно заострена пластина; 9 – триъгълен левалуазки отломък. Пласт N1-I: 2, 5-7 – заострени ретуширани пластини; 8 – заострена асиметрична пластинка; 10 – триъгълен левалуазки отломък. Пласт N1-J: 3 – мустиерски връх. Пласт N1-H/I: 4 – фино заострена лека пластина (рис. И. Крумов)

Fig. 3. Bacho Kiro. Transition Middle/Upper Palaeolithic and Initial Upper Palaeolithic. Flint artefacts. Niche 1. Layer N1-I/J: (1) pointed unretouched blade; (9) triangular Levallois flake. Layer N1-I: (2, 5, 6, 7) retouched pointed blades; (8) pointed asymmetrical bladelet; (10) triangular Levallois flake. Layer N1-J: (3) Mousterian point. Layer N1-H/I: (4) finely pointed light blade (drawings by I. Krumov)

горни и долни, на места и средни части; контакт на пласт I и пласт J; пласт J, с горната му, на места към средната част.

5. В периодизацията на тези стратиграфски контексти биха могли да се предложат следните уточнения, отнасяйки ги генерално към две групи: горната част на пласт J и донякъде най-долната част на пласт I – основно към прехода среден/късен палеолит, но с тендеции за по-изявено навлизане към началото на късния палеолит; средната и горна части на пласт I, контакта му с пласт H и самия пласт H – към същинския, вече добре изразен начален късен палеолит.

Новоразкритите каменни ансамбли от прехода среден/късен и началния късен палеолит развиват и допълват диагностичните форми с: елементи с преобладаване на среднопалеолитни аспекти основно в техно-типологично, донякъде и в суровинно отношение, сред които мустиерски върхове (обр. 3.3), стъргала например конвергентно с едър зъбчат ретуш (обр. 4.1), левалуазки отломъци (обр. 3.9,10), люшникови отломъци с левалуазки облик (обр. 4.3,5); елементи обединяващи технологично-типологически средно- и къснопалеолитни аспекти – заострени пластини, с преобладаване на ретушираните (обр. 3.2,5-7), по-рядко само с дебитажно заостряне (обр. 3.1), отломъци и фрагменти с люшников редебитаж и ретуш (обр. 4.4,7); елементи с преобладаване на къснопалеолитни аспекти – фино-частично и по-систематично заострени леки пластини (обр. 3.4), ретуширани пластини (обр. 4.2), включително връшници, ядра и пластинки, вторичен продукт от люшников редебитаж (обр. 3.8; 4.6).

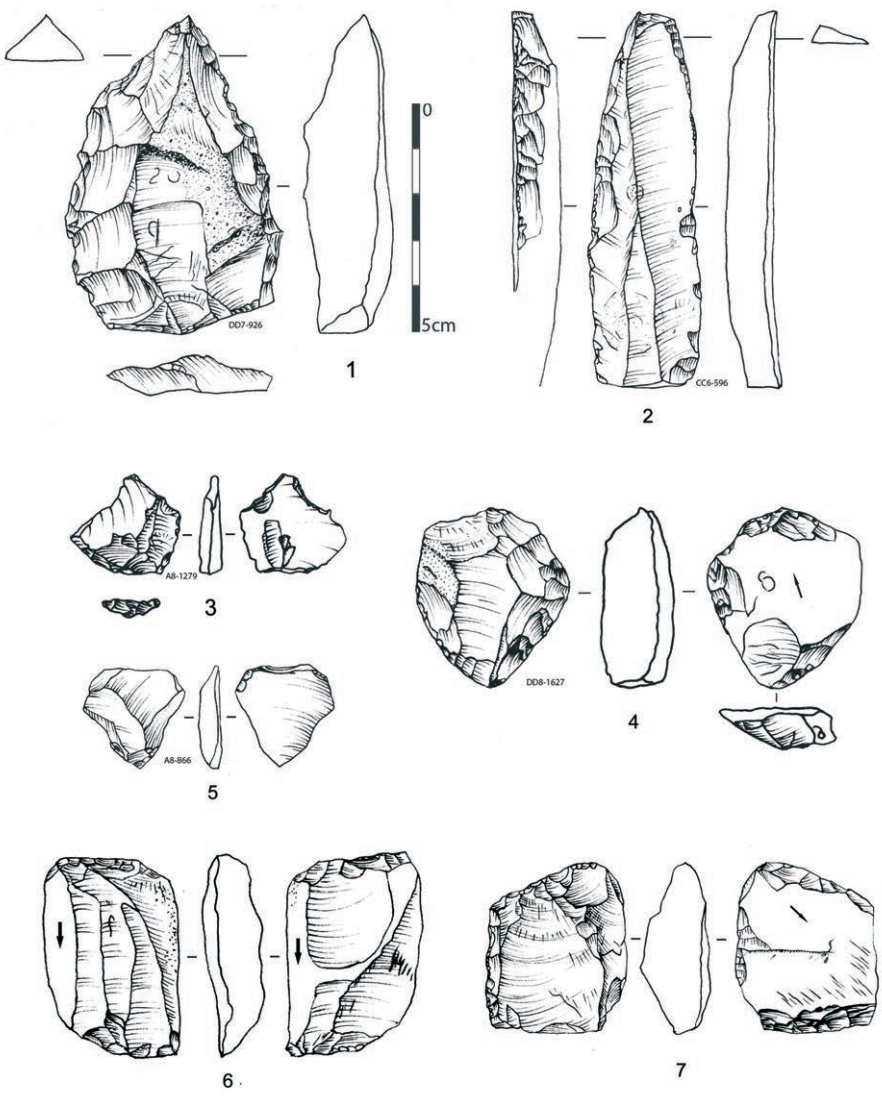
Преработка на твърди животински тъкани, преобладаващо кости и зъби, бе установена отчасти или спорадично в контекста на прехода среден/късен палеолит (пласт J и пласт I/J) и преобладаващо в началния късен палеолит (пласт I и пласт H/I). Към серията лични украшения, разкри-

ти предходните сезони, се добавиха пандантиви от резци на пещерна мечка (*Ursus spelaeus)* и други хищници, както и костени шайбовидни мъниста, някои от бивни на вълнест мамут (*Mammutus primigenius)*, всички от пласт I (обр. 5.1-3,5).

Според последните данни за ловната плячка както от прехода, така и в началния късен палеолит, сред едрите тревопасни се установиха степен бизон (*Bison priscus*), благороден елен (*Cervus elaphus*), алпийски козирог (*Capra ibex*), степен кон (*Equus ferus*), диво магаре (*Equus hydruntinus*). Сред хищниците, разбира се, преобладават пещерната мечка (*Ursus spelaeus*) и пещерната хиена (*Crocuta spelaea*) (обр. 5.4,6).

В контакта на пласт I и J се разкриха (от експлорираните седименти след тяхното промиване/пресяване) и поредните останки от ранна популация на *Homo sapiens* (Hublin et al. 2020, accepted), сред които кътник от периода между 47 000 и 45 000 BP (обр. 5.7).

В обобщение, актуалното развитие на проучванията върху долната част на палеолитната секвенция в пещерата Бачо Киро даде следните резултати:

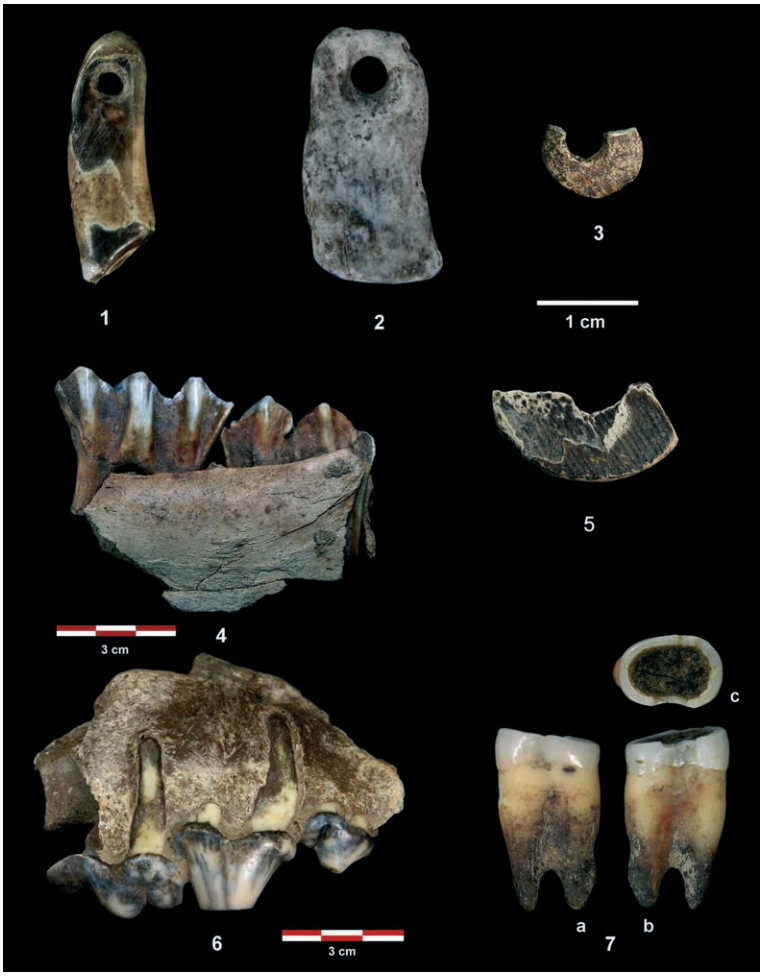
Обр. 4. Бачо Киро. Преход среден – късен и начален късен палеолит. Кремъчни артефакти. Ниша 1. Пласт N1-I: 1 – конвергентно стъргало със зъбчат едър ретуш; 3, 5 – лющникови отломъчета с левалуазка морфология, 4 – лющник-оръдие, 6 – лющниково ядро за пластинки. Пласт N1-I/J: 2 – ретуширана пластина (рис. И. Крумов)

Fig. 4. Bacho Kiro. Transition Middle/Upper Palaeolithic and Initial Upper Palaeolithic. Stone artefacts. Niche 1. Layer N1-I: (1) convergent denticulate sidescraper; (3, 5) splintered flakes of Levallois morphology; (4) splinter tool; (6) splintered bladelet core. Layer N1-I/J: (2) retouched blade (drawings by I. Krumov)

1. Установените стратиграфски контексти биха могли да се отнесат според новите данни (новокоригирани и калибрирани дати) периодизационно и хронологически така: горната и отчасти средната част на пласт J, контактът му с пласт I, както и най- долната част на пласт I – към прехода среден/късен палеолит, но с постепенно засилващи се тенденции за навлизане към началото на късния палеолит, с хронологически обхват между 47 000 и 45 000 BP (Fewlass et al. 2020, accepted); средната и горна части на пласт I и пласт H – към началния късен палеолит, с хронологически обхват между 45 000 и 43 000 BP (обр. 2) (Fewlass et al. 2020, accepted).

2. В контекстите от самия край на прехода и на началния късен палеолит рязко и значително нараства интензивността на обитаване (пласт I).

3. Ансамблите каменни артефакти се характеризират както следва: в контекстите на прехода винаги присъстват среднопалеолитни компоненти, доминирани технологично от левалуазката концепция, но с нарастваща тенденция към по-слабо участие; в контекстите от началния късен палеолит среднопа-

Обр. 5. Бачо Киро. Преход среден – късен и начален късен палеолит. Костни останки и украшения. Ниша 1. Пласт N1-I: 1, 2 – пандантиви; 3 – костено мънисто; 5 – мънисто от мамутска бивна. Пласт N1-I/J: 4 – долна челюст от благороден елен (Cervus elaphus); 7 – кътен зъб от ранен Homo sapiens. Пласт N1-J: 6 – горна челюст от пещерна хиена (Crocuta spelaea) (сн. Р. Спасов)

Fig. 5. Bacho Kiro. Transition Middle/Upper Palaeolithic and Initial Upper Palaeolithic. Bone remains and personal ornaments. Niche 1. Layer N1-I: (1, 2) pendants; (3) bone bead; (5) ivory bead. Layer N1-I/J: (4) red deer (Cervus elaphus) lower jaw; (7) early Homo sapiens molar tooth. Layer N1-J: (6) cave hyena (Crocuta spelaea) upper jaw (photos by R. Spassov)

леолитните компоненти са съвсем спорадични, при това вече почти изключително от кремък, докато характерната за средния палеолит експлоатация на порфиритен сиенит се преустановява напълно, започва все по-интензивно прилагане на люцников редебитаж и ретуш, свързано от една страна с преизползване на дефицитната в началния късен палеолит кремъчна суровина, а от друга – с нови, типично къснопалеолитни приложения.

4. За преработката на твърди животински тъкани се установи, че в прехода среден/късен палеолит е спорадична, в начален стадий, а в контекстите от началния късен палеолит е много по-интензивна. Между съществените резултати на тази преработка е появата и нарастващото разнообразие на личните украшения. Именно в тази преработка намират приложение някои люцникови артефакти, специално подготвени за обработка на твърди животински тъкани.

5. За участниците в процесите на културното развитие в прехода среден/късен и началния късен палеолит се установи, че те са преобладаващо от ранна популация на *Homo sapiens* (Hublin et al. 2020, accepted). Вероятни са коекзистенция, културни и други взаимоотношения между групи от местните неандерталци и от ранните *Homo sapiens*. Би следвало да се вземат предвид всички аргументи за и против възможното участие в по-ранните етапи на тези процеси, или дори преди тях, на групи от модерния *Homo sapiens,* които са били още среднопалеолитни.

Литература

Fewlass et al. 2020, accepted: H. Fewlass, S. Talamo, L. Wacker, B. Kromer, T. Tuna, Y. Fagault, E. Bard, S. P. McPherron, V. Aldeias, R. Maria, N. L. Martisius, L. Paskulin, Z. Rezek, V. Sinet-Mathiot, S. Sirakova, G. M. Smith, R. Spasov, F. Welker, N. Sirakov, T. Tsanova, J.-J. Hublin. New ^{14}C chronology for Middle–to–Upper Palaeolithic transition at Bacho Kiro Cave (Bulgaria). – Nature, accepted, 2020.

Hublin et al. 2020, accepted: J.-J. Hublin, N. Sirakov, V. Aldeias, S. Bailey, V. Delvigne, E. Endarova, H. Fewlass, M. Hajdinjak, I. Krumov, J. Marreiros, N. Martisius, V. Sinet-Mathiot, M. Meyer, V. Popov, S. Sirakova, G. Smith, R. Spasov, Ž. Režek, S. Talamo, F. Welker, A. Wilcke, N. Zahariev, Sh. P. McPherron, T. Tsanova. Initial Upper Palaeolithic *Homo sapiens* remains from Bacho Kiro Cave (Bulgaria). – Nature, accepted, 2020.

THE BACHO KIRO CAVE: TRANSITION FROM MIDDLE TO UPPER PALAEOLITHIC AND INITIAL UPPER PALEOLITHIC

Nikolay Sirakov, Tsenka Tsanova, Jean-Jacques Hublin, Svoboda Sirakova, Shannon P. McPherron, Helen Fewlas, Ivaylo Krumov, Rosen Spasov, Elena Endarova, Nikolay Zahariev, Geoffrey Smith, Mateja Hajdinjak, Željko Režek, Vera Aldeas, João Marreiros, Naomi Martisius, Elka Anastasova, Frido Welker

Summary

The 2019 excavation of the lower part of the Bacho Kiro sequence (fig. 1) contributed with additional stratigraphic context for the new radiocarbon chronology. The upper and partly the middle part of Layer J and its contact with Layer I (I/J), represent the arrival of the Initial Upper Paleolithic, dating between ca. 47 000 and 45 000 cal BP. Layers I and H (Initial Upper Paleolithic) date from ca. 45 000 to 43 000 cal BP (fig. 2). The intensity of occupation increases throughout Layers J and is remarkably higher in Layer I.

The lithics from Layer J have a Levallois component (fig. 3) which decreases in the Initial Upper Paleolithic. In the latter, blanks of fine grain flint are imported and artefacts are intensively recycled and reshaped using the bipolar on anvil technique (fig. 4).

The bone industry from Layer J is sporadic and personal ornaments are absent. In the Initial Upper Paleolithic in Layer I, however, there are several personal ornaments (fig. 5). The inhabitants of the Initial Upper Paleolithic are the earliest known European Homo sapiens associated with the Upper Paleolithic. Interactions between the already present Neanderthals and the newly arriving Homo sapiens are likely to be established.

Nikolay Sirakov, nikolaysirakov@gmail.com
Tsenka Tsanova, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, tsenka_tsanova@eva.mpg.de
Jean-Jacques Hublin, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, hublin@eva.mpg.de
Svoboda Sirakova, bodysirakova@yahoo.com
Shannon P. McPherron, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, mcpherron@eva.mpg.de
Helen Fewlas, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, helen_fewlass@eva.mpg.de
Ivaylo Krumov, Museum of History – Belogradchik, 1 Tsolo Todorov Str., 5031 Belogradchik, krumes@abv.bg
Rosen Spasov, spasovrs@gmail.com
Elena Endarova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, elendarova@gmail.com
Nikolay Zahariev, eruilovatar@yahoo.com
Geoffrey Smith, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, geoffrey_smith@eva.mpg.de
Mateja Hajdinjak, Department of Genetics, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, mateja_hajdinjak@eva.mpg.de
Željko Režek, Department of Human Evolution, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, 6 Deutscher Platz, D-04103 Leipzig, Germany, zeljko_rezek@eva.mpg.de
Vera Aldeas, Interdisciplinary Centre for Archaeology and the Evolution of Human Behaviour, Universidade do Algarve, Campus de Gambelas, Edificio 1, 8005-139 Faro, Portugal, veraldeias@gmail.com
João Marreiros, MONREPOS Archaeological Research Centre and Museum for Human Behavioural Evolution, Schloß Monrepos, 56567 Neuwied, Mainz, Germany, marreiros@rgzm.de
Naomi Martisius, Department of Anthropology, University of California, 1 Shields Ave, Davis, CA 95616, USA, nlmartisius@ucdavis.edu
Elka Anastasova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, elka.anastasova@gmail.com
Frido Welker, Natural History Museum of Denmark, University of Copenhagen, Gothersgade, 128DK-1353 Copenhagen K, Denmark, frido_welker@eva.mpg.de

№ 3. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Недко Еленски

Археологическите проучвания на раннонеолитното селище Джулюница-Смърдеш се проведоха от 07.10.2019 г. до 07.12.2019 г. Проучваната площ е общо 160 кв. м в централния сектор и попада в модул 1 – кв. 3401 и кв. 3402 и модул 2 – кв. 3506, кв. 3507, кв. 3611 и кв. 3612.

Обр. 1. Джулюница-Смърдеш. Структура 102. Депозит на керамични фрагменти. Първа фаза на ранния неолит

Fig. 1. Dzhulyunitsa-Smardesh. Feature 102. Deposit of ceramic fragments from the first phase of the Early Neolithic

Обр. 2. Джулюница-Смърдеш. Структура 104.1. Две камери от отоплителното съоръжение. Първа фаза на ранния неолит

Fig. 2. Dzhulyunitsa-Smardesh. Feature 104.1. Two chambers of a thermal installation from the first phase of the Early Neolithic

Тази година проучванията се съсредоточиха върху мястото, където се разполагат структури 102, 102.1 и 104. Първите две структури представляваха концентрация от материали върху стерилната основа, третата е вкопана структура с достигнато ходово ниво. Първите две принадлежат към най-ранния пласт на селището Джулюница I. След почистването на модула се видя, че там, където се разполага стр. 102, се разкрива малка концентрация от материали, а до тях се вижда трудно доловимо по-тъмно овално петно. Това показваше наличието на две самостоятелни структури. В структура 102 се проследиха три нива от струпвания на керамични фрагменти, камъни, отухлени мазилки и животински кости (обр. 1) Запълнителят е жълто-кафяв и плътен, глинест, в него се разкриват още и кости от риба, камъни, кремъчни артефакти и лабрета. Размери на структурата: дължина 1,40 м, ширина 1,03 м, дълбочина 0,48 м. Структурата до нея има същата характеристика на запълнителя, но при нея нямаме тази повишена концентрация от материали. Ямата има стъпаловидно сечение и овална форма със слабо коси стени. Дъното е неравно и леко стъпаловидно. Размерите са: дължина 2,24 м, ширина 1,34 м, дълбочина 0,50 м; дължина на първо стъпало 0,98 м, ширина на първо стъпало 1,16 м и височина 0,16 м; дължина на второ стъпало 1,65 м, ширина на второ стъпало 1,10 м и височина 0,50 м.

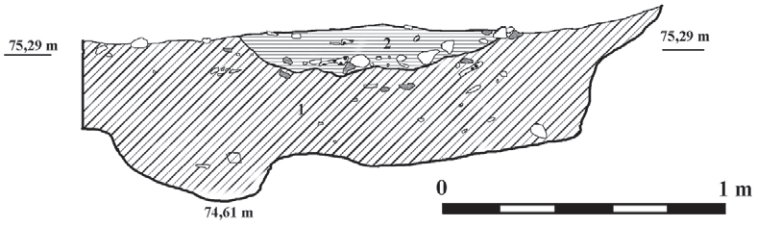
В южната част на модула при структури 102.1 и 104 след проучването се оказа, че тук е имало вкопана жилищна постройка, като тя се развива в южна посока. Проучванията установиха вероятното наличие на три ходови нива в нея. Те са дефинирани съответно от петте големи концентрации от

керамични фрагменти, животински кости, камъни, черупки от миди и охлюви и други находки, които се установиха при проучването. С първото ходово ниво се свързват концентрациите на дълбочина 75,49 м и 75,40 м, с второто – на дълбочина 75,30 м и 75,22 м и последното ниво на това вкопаване е на ниво 75/74,95 м. На всички нива в процеса на проучването се регистрираха дупки от колове, две подложки за стълбове/колове, две следи от греди и легла за колове. Две от нивата са маркирани от лежащи върху тях съдове. По източния склон на вкопаването се разкриват множество включвания от пепел на прослойки. Някои от нивата са свързани с разкритите отоплителни съоръжения. В североизточната част се разкриват две камери от пещи (обр. 2). Те са вкопани в склона на вкопаването. Входът на камерите е слабо разрушен. Те имат овална форма. Куполът не е измазан, а само основата е измазана с тънък пласт глина. Пред двете камери има два „джоба", страничните стени на които са измазани. Размери на камера 1: отвор – ширина 0,27 – 0,30 м, дължина 0,27 м и височина 0,18 м; джоб 1: дължина на лява стена 0,43 м, дължина на дясна стена 0,30 м, ширина при входа 0,15 м. Размери на камера 2: дължина по централната ос 0,27 м, ширина при отвора 0,27 м, ширина в централната част на отвора 0,35 м и височина при отвора 0,25 м; джоб 2: дължина 0,70 м и ширина 0,38 м. Разстоянието между двете камери е 0,25 м. Тези съоръжения са свързани с началото на изграждането на вкопаната постройка. Следващото отоплително съоръжение е свързано със структура 102.1. То представлява струпване от основно ломени и речни камъни, но сред тях се разкриват и фрагменти от основа на пещ. Натрупването на камъните е на един, а някъде на два реда. Тези камъни представляват подложката в основата на пещта. Според мен платформата е имала четириъгълна форма. При проучването се вижда, че те се вписват в ситуацията във вкопаването. При съответните нива се разкриват камъни и фрагменти от основа за пещ. Размерите са: дължина 1,40 м и ширина 1,40 – 0,80 м. Основата за пещ може да се свърже с второто ходово ниво на структурата – 75,22 м. Запълнителят на вкопаната сграда е наситен с керамични фрагменти, животински кости, кремъчни артефакти, култови масички, зооморфни фигурки, лабрети, керамични гривни, каменни тежести и други находки, както и два почти цели съда и един цял съд. Разкритите размери на структурата са: дължина 4,70 м, ширина 2,80 м. Разкритата част има полукръгла форма (обр. 3). Това вкопаване представлява жилище, което принадлежи към най-ранния етап на селището – Джулюница I (обр. 4).

Обр. 3. Джулюница-Смърдеш. Структура 104.1. Субструкция на вкопаното жилище. Първа фаза на ранния неолит

Fig. 3. Dzhulyunitsa-Smardesh. Feature 104.1. Substructure of a dugout house from the first phase of the Early Neolithic

Обр. 4. Джулюница-Смърдеш. Структура 104.1. Профил север – юг в кв. 3401. Източен изглед. Легенда: 1 – жълто-кафяв пласт; 2 – жълто-бял, пепелив пласт

Fig. 4. Dzhulyunitsa-Smardesh. Feature 104. 1. Profile in sq. 3401. View from the east. Key: (1) yellow-brown layer; (2) yellow-white, ashy layer

Започнаха проучванията и в модул 2 – кв. 3506, кв. 3507, кв. 3611 и кв. 3612. Първоначално се проучва кафяво-сив пласт (76,60/76,45 м) с нормална плътност. В него има плътни тъмносиви бучки пръст. Пластът е наситен с керамика, животински кости, отухлени мазилки, кремъчни артефакти и други. Керамиката, която се разкрива, принадлежи към двете фази на селището – Джулюница II и Джулюница IV. Вероятно представлява подравнително ниво. В северната част на кв. 3506 се разкриват негативите от четири дупки от колове в една редица и още две в съседните квадрати. Проучи се и една малка яма. Запълнителят ѝ е жълто-кафяв, наситен с бучки от светложълта глина, преминала през огън. В него се разкриват керамични фрагменти, животински кости, камъчета, черупки от миди. В тази част се разкрива голям рог от тур. В западна част се разкрива струпване от фрагмент от хромелен камък, камъни (0,15 х 0,10 м) и керамични фрагменти. Размери на структурата: дължина 2,40 м, ширина 1,50 м и дълбочина 0,28 м. Има правоъгълна форма със заоблени ъгли. Стените са отвесни. Следващият пласт от нива 76,45/76,34 м до 76,10/76,01 м е с кафяв цвят, нормална плътност и ронлива структура. Наситен е с керамични фрагменти, животински кости, лабрети, кремъчни артефакти и камъчета. Срещат се и черупки от миди и охлюви. На достигнатото ниво се разкрива концентрация от керамични фрагменти, част от съд, животински кости, камъни и един голям керамичен съд. Това ниво принадлежи към втората фаза на селището – Джулюница II.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF DZHULYUNITSA-SMARDESH, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Nedko Elenski

Summary

The archaeological excavations in 2019 continued the research from the previous campaign. The studied area covers 160 m^2 in the central sector. This year, the studies were focused on module 1. The excavated features belong to the earliest level of the settlement – the Dzhulyunitsa I phase. We finished excavating feature 102 (fig. 1) and 102.1 from the first phase of the Early Neolithic. A house (feature 104.1) dug into the ground was partially excavated measuring 4.70 by 2.80 m and 0.70/0.80 m deep, as it continues into the adjacent module (figs. 2-4). There are four levels and two main stages of habitation within the house. In the earliest stage, two kiln chambers were cut into the substructure of the wall to the northeast, with a small 'well' in front of each chamber plastered with clay. In the final stage, a furnace was built, from which only the stone base and single fragments of the plaster were preserved. Several postholes were recorded. North of this feature, two cut features were excavated, filled with ceramic fragments, animal bones, burnt daub and flint artefacts. In the adjacent module, the study of the Dzhulyunitsa II phase began. We reached a level with three fragmented ceramic vessels and a high concentration of ceramic fragments, animal bones and stones. The two earliest phases of the Early Neolithic settlement of Dzhulunitsa I and II date between 6200 – 5950 BC.

Nedko Elenski, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, diviat.elen@abv.bg

---

№ 4. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова

През 2019 г. е реализиран осемнадесети сезон от редовните проучвания на праисторическия обект край с. Оходен. Екипът е в състав Георги Ганецовски (РИМ – Враца) – ръководител, д-р Вивиана Митева – заместник-ръководител, д-р Радка Златева, студентите от СУ „Св. Климент Охридски" Деница Сандева и Десислава Иванова и осем местни работници. Продължават изследванията на вкопани или наземни структури, принадлежащи съответно към етапи Оходен I и Оходен II (Ганецовски и др. 2019). Проучена е площ от 80 кв. м с демонтиране на четири контролни профила и разкопаване на три квадра-

та с обща дебелина на културния пласт в тях от 0,60 м до 1,8 м (обр. 1).

Продължи разкопаването в дълбочина на вкопана **структура 17** върху площ от 25 кв. м, като беше достигнато нейното дъно в изследвания участък. Установени са два пласта на запълване, съдържащи многобройни керамични фрагменти от дебелостенни и тънкостенни съдове, кремъчни артефакти (пластини, ядра и отломъци), каменни оръдия, силно разложени животински кости, опалени, неопалени мазилки, въглени и камъни от разрушено отоплително съоръжение (обр. 2). Открити са кремъчни артефакти, костени шила, керамичен диск, керамична тежест и керамична лабрета (втора за тази структура). Подемният керамичен материал показва, че е изследвана кухненската част на структура с жилищно предназначение. Стартиграфски са установени два периода на нейното функциониране (обр. 3), принадлежащи към раннонеолитните етапи Оходен I с паралели в керамичните комплекси от култура Протостарчево (Pavuk 1993, 231 – 237) и Оходен II с паралели в керамичните комплекси от култура Старчево II (Garashanin 1979, 134 – 138).

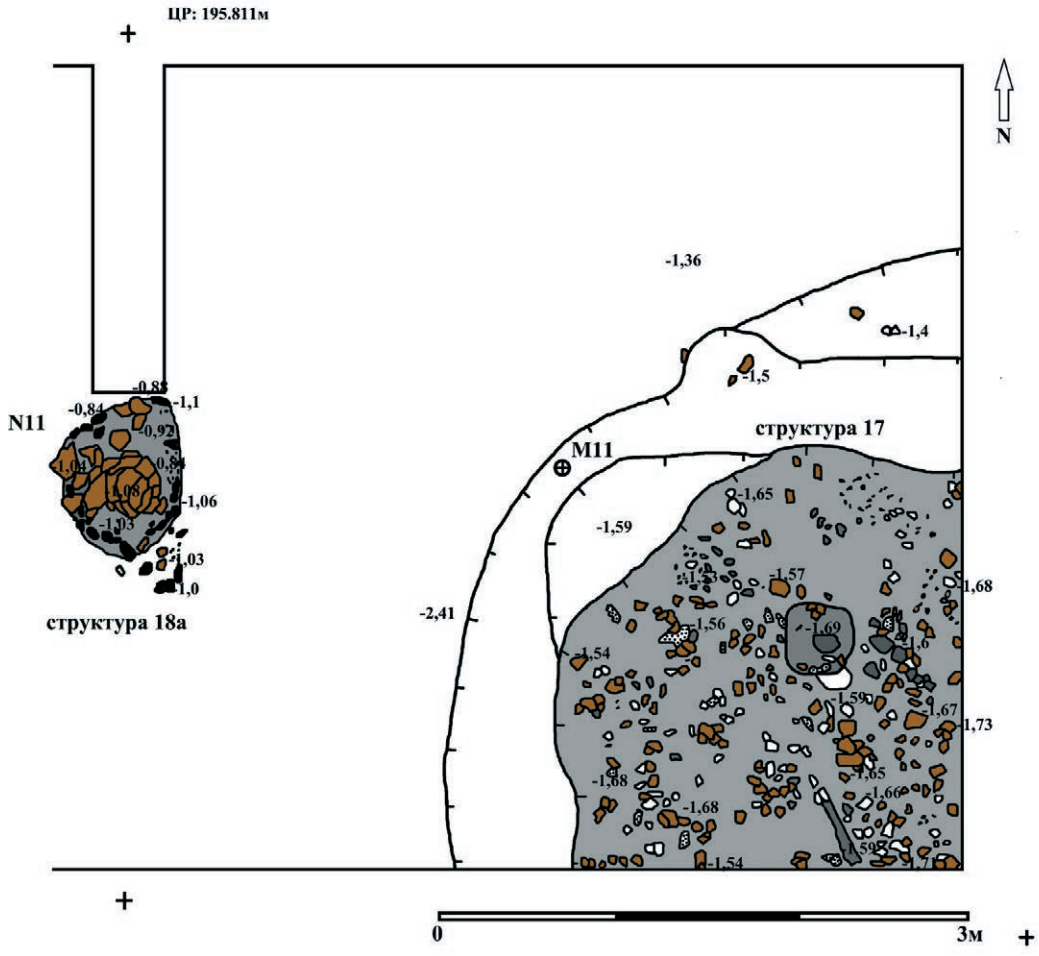

Обр. 1. Оходен-Валога. Въздушна снимка на обекта с обозначение на проучваните през 2019 г. структури

Fig. 1. Ohoden-Valoga. An aerial photograph of the site indicating the features excavated in 2019

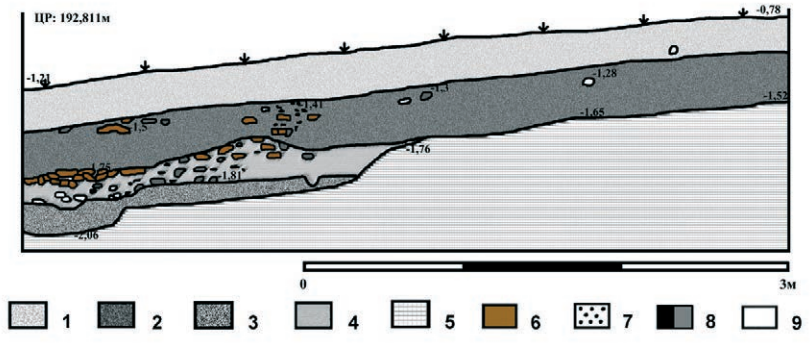
Западно от нея продължи проучването на **структура 18**. Намерени са разпръснати археологически материали, което показва, че вероятно тази структура се намира извън проучваната площ в западна посока. Между двете структури се попадна на отоплително съоръжение (**структура 8а**, обр. 2) с куполообразна форма и керамични фрагменти от счупени на място три дебелостенни съда с кухненско предназначение. Те са разположени върху плитко вкопана, опалена глинена подложка, и под опален глинен купол (обр. 4). Това е първото за обекта наземно съоръжение за изпичане на керамични съдове. Според намерените в него керамични съдове то е функционирало през етап Оходен II.

Продължиха поетапните изследвания на **структура 15/15А** (обр. 1). През 2018 г. се установи, че върху площ от около 32 кв. м в този участък през ранния неолит последователно са функционирали три вкопани структури, вероятно с обредно предназначение, съответно принадлежащи към установените в обекта два хронологически етапа Оходен I и Оходен II (Ганецовски 2019). По-късните вкопани структури от етап Оходен II са заемали по-голяма площ. Те изцяло са застъпили по-ранната структура и до голяма степен са я нарушили. На това обстоятелство и на заливанията, сполетели обекта в древността, се дължи разбъркването на намерения керамичен материал от двата хронологически периода. След демонтирането на контролните профили през 2019 г. добре се очертаха установените вече останки от седем жертвени огнища с характерен сиво-пепеляв седимент в тях, съдържащ счупени на място керамични съдове, части от керамични култови масички, части от зооморфни или антропоморфни фигурки, черупки на миди, кремъчни артефакти, костни изделия. Откриват се още костни останки на елен, говедо, коза/овца и дива свиня. Потвърди се, че след приключване на ритуала жертвеният депозит е бил замазван с глина, върху която е палено ново обредно огнище, което е запечатало по-ранното обредно съоръжение. В горните обредни огнища преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен II, докато в долните „запечатани" съоръжения преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен I. Открити са част от керамична зооморфна фигурка, горна част от керамична антропоморфна фиурка и кремъчни артефакти.

Обр. 2. Оходен-Валога. Структура 17, ниво на вкопаване, и структура 18А, план

Fig. 2. Ohoden-Valoga. Feature17, excavation levels and layout of feature 18A

Обр. 3. Оходен-Валога. Южен контролен разрез на структура 17 в кв. М11. Легенда: 1 – орница; 2 – тъмнокафяв пласт с археологически материали, етап Оходен I-II; 3 – кафяв плътен пласт, етап Оходен I; 4 – светлокафяв пласт с льосовидни включения, етап Оходен II; 5 – льосовидни глини; 6 – керамични фрагменти; 7 – кости; 8 – червено опалени мазилки; 9 – камък и кремък

Fig. 3. Ohoden-Valoga. South cross section of feature 17 in sq. M11. Key: (1) topsoil; (2) dark brown layer with archaeological artefacts from stages Ohoden I-II; (3) brown compact layer from Ohoden I stage; (4) light brown layer mixed with loess from Ohoden II stage; (5) loess clays; (6) potsherds; (7) bones; (8) red burnt daub pieces; (9) stones and flint

Керамиката от структура 15/15А няма промяна във формите, технологичните групи, дъната, дръжките и украсите, представени в трите периода от нейното функциониране. По данните от събрания керамичен материал към етап Оходен II са регистрирани два хронологически пласта Оходен IIA и Оходен IIB. През 2019 г. тези заключения са потвърдени и от радиовъглеродни анализи, извършени в лабораторията в Глазгоу, Шотландия: етап Оходен I (6060 – 5940 BC); етап Оходен IIA (5750 – 5890 BC) и етап Оходен IIB (5550 – 5640 BC).

Регистрираният нов хронологически период Оходен IIB е представен и от керамичните находки, открити в някои структури и най-вече в структура 15/15а:

високи конични столчета на съдовете, заострена профилация на преломите и дъната, както и двуцветна украса върху червена повърхност.

Структура 15/15A допълва информацията за обредните съоръжения в обекта, използвани през различните етапи от неговото функциониране (Ганецовски 2014).

В **сектор „север"** е разкопан нов квадрат с площ от 25 кв. м на дълбочина до 2,10 м спрямо съвременния терен с цел да продължат проучванията на преднеолитните отложения в този участък (обр. 1). Потвърден е раннонеолитен пласт с дебелина около 0,50 м, съдържащ силно фрагментирана и измита керамика от етапи Оходен I и Оходен II. Под него са регистрирани два пласта с кафяв цвят и средна плътност с обща дебелина 1,10 м, в които се откриват само обработени кремъчни артефакти и животински кости. Намерени са пет животински кости и над двеста кремъчни артефакта (ядра, пластини, отломъци и люспи, някои от които имат характерните за неолита технологични белези). Считаме, че стратиграфската ситуация в кв. J22 е оформена от транспортиран (преотложен) седимент, заедно със съдържащите се в него археологически материали в следствие заливане или водни потоци.

Обр. 4. Оходен-Валога. Структура 18A на границата на квадрати M11 и N11, поглед от юг

Fig. 4. Ohoden-Valoga. Feature 18A between squares M11 and N11, view from the south

Проучванията обаче отново показват отсъствие на керамика в тези културни отложения, което означава, че те предхождат ранния неолит. Установена е голяма негативна форма в древния льосов терен, който лежи върху кафяв, песъчлив седимент. В двата седимента в дълбочина (льосовидни глини и кафяви, песъчливи почви) също се попадна на обработени кремъчни артефакти.

Получени са две дати от проби на животински кости. Анализите се извършени в лабораторията в Глазгоу, Шотландия.

Сходно стратиграфско наблюдение е извършено в контролен разрез на западния профил на **кв. I15**, непосредствено до яма 8 (известна още като „олтар с еленови рога", от който има получени четири радиовъглеродни дати, отнасящи съоръжението към късния мезолит). Тези наблюдения ни дават основание да потвърдим наличието на трети културен пласт в обекта, обозначен като етап Прото-Оходен (7050 – 6800 BC). Неговото проучване дава възможност да се проследи преходът от късен мезолит към ранен неолит в днешна Северозападна България (Krauss 2016).

Литература

Ганецовски 2014: Г. Ганецовски. Свещеното място в раннонеолитното селище Оходен-Валога. – В: В. Петрова, С. Танева, К. Бояджиев (ред.). In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets (Годишник на Националния археологически музей, 12). София, 2014, 71 – 82.

Ганецовски и др. 2019: Г. Ганецовски, Р. Златева, В. Митева. Редовно археологическо проучване на раннонеолитното селище в м. Валога (Долната лъка) край Оходен, община Враца. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 15 – 17.

Garašanin 1979: M. Garašanin. Centralnobalkanska zona. – In: M. Garašanin (ed.). Praistorija Jugoslavensjih zemalja. II Neolitsko doba. Sarajevo, 1979, 79 – 212.

Krauss 2016: R. Krauss. The Mesolithic-Neolithic transition in the Carpathian Basin. – In: R. Krauss and N. Floss (eds.). Southeast Europe before Neolithisation. Proceedings of the international workshop within the Collaborative Research Centres SFB 1070 "RessourcenKulturen", Schloss Hohentübingen, 9th of May 2014. Tubingen, 2016, 193 – 222.

Pavuk 1993: J. Pavuk. Beitrag zur definition der Protostarčevo Kultur. – Anatolica, 1993, 19, 231 – 237.

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VALOGA LOCALITY (DOLNATA LAKA) NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova

Summary

This year marks the eighteenth season of excavations at the prehistoric settlement site near the village of Ohoden. The research covered an area of 80 m^2. Four control profiles were dismantled and three 5 x 5 m squares were excavated with a cultural layer 0.6 – 1.8 m thick (fig. 1).

The study of part of the cut feature 17 over an area of 25 m^2 was completed (fig. 2). Two phases of functioning were established within the feature (fig. 3) belonging to the Early Neolithic stages of Ohoden I with parallels in the Protostarchevo ceramic complexes, and Ohoden II with parallels in the Starchevo II ceramic complexes.

To the west of feature 17, a dome-shaped thermal installation was uncovered (feature 8a, fig. 2) along with the remains of three fragmented ceramic vessels (fig. 4) pertaining to Stage II.

Excavation continued in feature 15/15A (fig. 1). It was confirmed that three ritual cut features were successively functioning in this section during the Early Neolithic period. They correspond to the three chronological stages registered in the site: Ohoden I, Ohoden IIA and Ohoden IIB.

In the north sector, excavations began in a new area of 25 m2 reaching a depth of down to 2.10 m relative to the present terrain (fig. 1). A third cultural layer was identified at the site, designated as Proto-Ohoden stage (7050 – 6800 BC). The study of the Proto-Ohoden stage makes it possible to trace the transition from the late Mesolithic to the Early Neolithic period in present-day Northwestern Bulgaria.

Georgi Ganetsovski, Regional Museum of History – Vratsa, 2 Hristo Botev Str., 3000 Vratsa, ganetsovski_ar@abv.bg.
Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com
Radka Zlateva-Uzunova, Earth and Man National Museum – Sofia, 42 Baba Ilijtsa Str., 1000 Sofia, radul@mail.bg

---

№ 5. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯРЛОВИЦА, ОБЛ. ВИДИН

Владислав Тодоров, Анета Бакъмска, Мария Гюрова

Спасителното археологическо проучване в землището на с. Ярловица, общ. Димово, обл. Видин, км 491+290 – 491+530 по трасето на „Разширение на газопреносната инфраструктура на Булгартрансгаз ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница, етап Линейна част – подетап А" беше проведено на два етапа – сондажни разкопки през месец април и пълно проучване през август и септември 2019 г.

Обект 18/1016 се простира на 240 м по трасето на газопровода и се намира на около 3 км югозападно от центъра на с. Ярловица (обр. 1). Разположен е на висока надзаливна тераса на левия бряг на р. Мечкобор, приток на р. Скомля, десен приток на р. Дунав. Северната част на обекта е с малък наклон (до 5 %) и попада в обработваеми площи, докато южната се спуска стръмно към реката (9 %) и е заета от широколистна гора.

Обектът е регистриран като селище от римската епоха и османския период.

Проведеното геофизическо изследване показа увеличение на геомагнитните аномалии в южна посока.

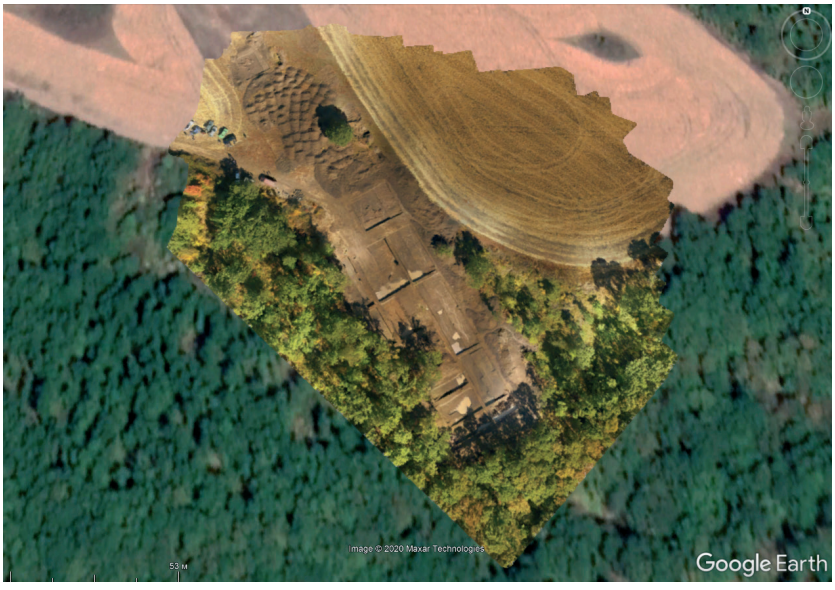
Първоначално обектът беше проучен сондажно. По трасето на газопровода с ширина 35 м бяха заложени 31 сондажа само в северната част на обекта с дължина 125 м, защото южната по това време беше заета от гора. Установи се следната стратиграфия: 1. хумус с дебелина 0,10 – 0,40 м, в него се откриват отделни керамични фрагменти от Античността и Възраждането; 2. светлокафяв пласт с дебелина 0,30 – 0,40 м, без археологически материали; 3. черно-кафяв пласт с дебелина 0,20 – 0,40 м, в който се откриват раннонеолитни материали; 4. светлокафяв (жълто-кафяв) глинест стерилен пласт (обр. 2). Откриването на неолитна керамика и кремъчни инструменти наложи пълното проучване на обекта.

След изсичането на гората беше заложена план-квадратна мрежа със страна 5 м и в южната част на обекта, оставен е централен профил с посока север – юг. За по-прецизна документация проучваната площ беше разделена на сектори. Изкореняването на дънерите не наруши пласта с керамика заради сравнително голямата му дълбочина (0,80 – 1 м от повърхността).

В основни линии беше потвърдена стратиграфията от сондажите. Бяха открити две големи струпвания от керамика и мазилки в северната част на обекта, две ями и няколко хлътвания на древния терен, изглежда с неантропогенен характер. Значителна част от археологическите находки произлизат именно от въпросните структури, а останалата част от материалите се откриват в кафяво-черния пласт.

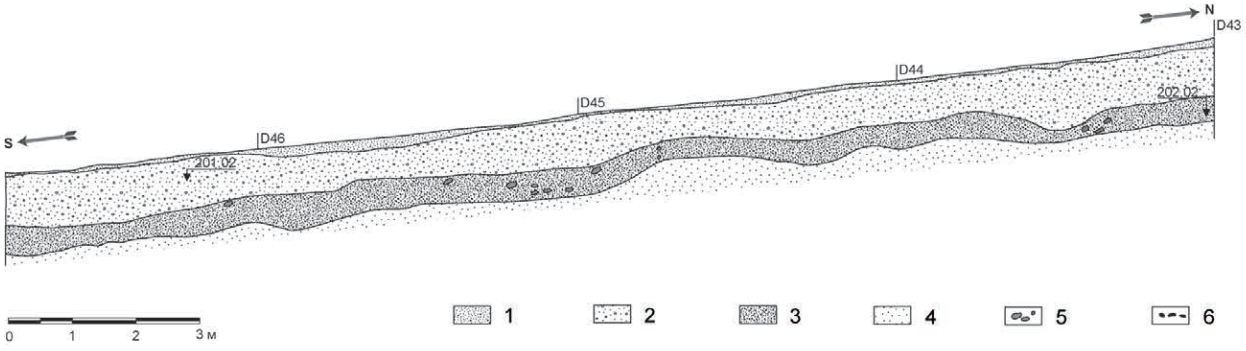
Основната част от находките са кремъчните инструменти – 119, 25 са каменните и шест са керамичните находки.

Кремъчният ансамбъл от обекта е много интересен. Проучена е репрезентативна колекция от 148 артефакта, отнасящи се към следните технико-типологически категории: ядра – 13, отломъци – 17, фрагменти – 11, пластини – 52, оръдия – 48, разни – 7. Сред всички групи артефакти от проучената колекция доминират суровинни разновидности на

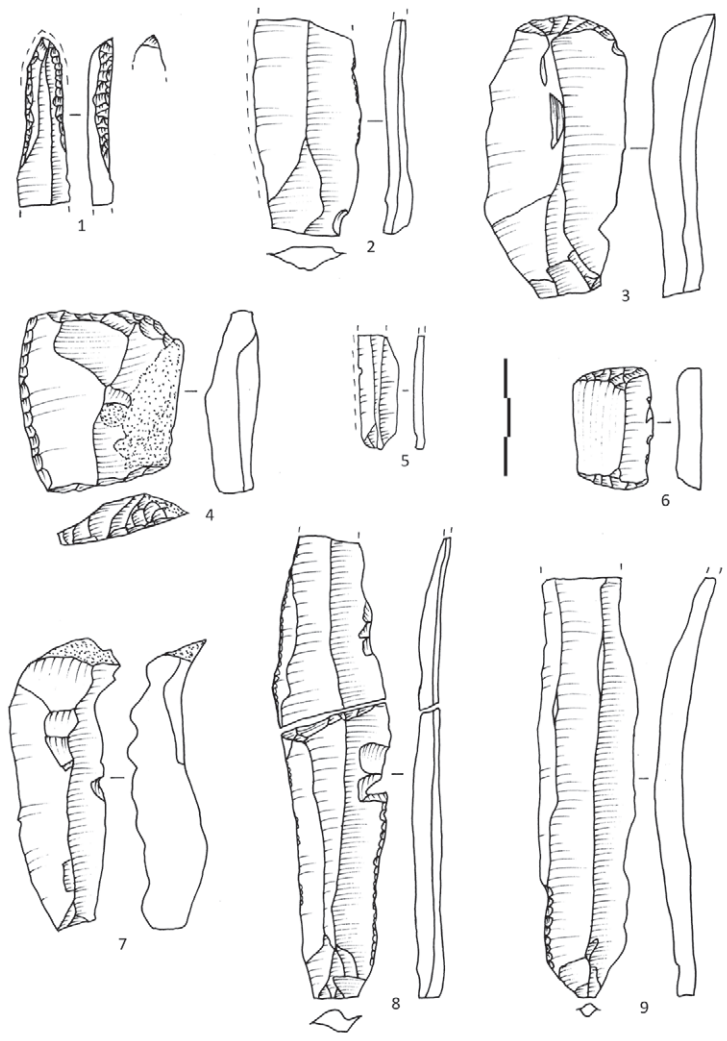
Обр. 1. Ярловица. Ортофотография на обекта

Fig. 1. Yarlovitsa. Ortophoto of the site

Обр. 2. Ярловица. Централен профил. Легенда: 1 – хумус; 2 – светлокафява пръст; 3 – черно-кафява пръст с археологически материали; 4 – светлокафява глинеста пръст (стерилна основа); 5 – струпвания от керамика; 6 – струпвания от мазилки

Fig. 2. Yarlovitsa. Central cross section. Key: (1) topsoil; (2) light brown layer; (3) black-brown layer with archaeological artefacts; (4) light brown clayey layer (sterile soil); (5) potsherds; (6) burnt daub pieces

Обр. 3. Ярловица. Кремъчни артефакти: 1, 3, 4, 6, 8, 9 – оръдия; 2, 5, 7 – пластини. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 3. Yarlovitsa. Flint artefacts: typological tools (1, 3, 4, 6, 8, 9) and blades (2, 5, 7). Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

балканския флинт. Дебитажът предлага продукти от три частични производствени вериги: за големи пластини, позволяващи оформяне на диагностични раннонеолитни оръдия (formal tools), за малки до средни пластини (до 5 см) и за пластини и отломъци.

Основите на пластините индикират два типа отделяне/дебитаж – чрез натиск и с помощта на посредник. Ядрата са в напреднала фаза на експлоатация, не могат да се свържат с отделянето на наличните големи пластини и често са преизползвани в чукалки. Сред тях буди недоумение едно микроядърце за пластинки, което определено не се вписва в контекста на масовото производство, регистрирано на обекта.

Типологическият репертоар е доминиран от ретуширани пластини, следвани от пластини с напречно затъпяване, пробои и свредели, стъргалки и др. Срещат се и диагностичните за Караново I оръдия (обр. 3). Идентифицирани са 28 артефакта със следи от използване, свързани с жътва и рязане на растения, третиране на кожа, кост, камък/минерал и др.

Направеният петрографски анализ на проби от ансамбъла показва сходства с характеристиките на балканския флинт, чиито основни находища са идентифицирани в Никополско и Плевенско (Гюрова и др. 2012; Gurova et al. 2016). Предстои изясняване на източника на суровини за ансамбъла от Ярловица.

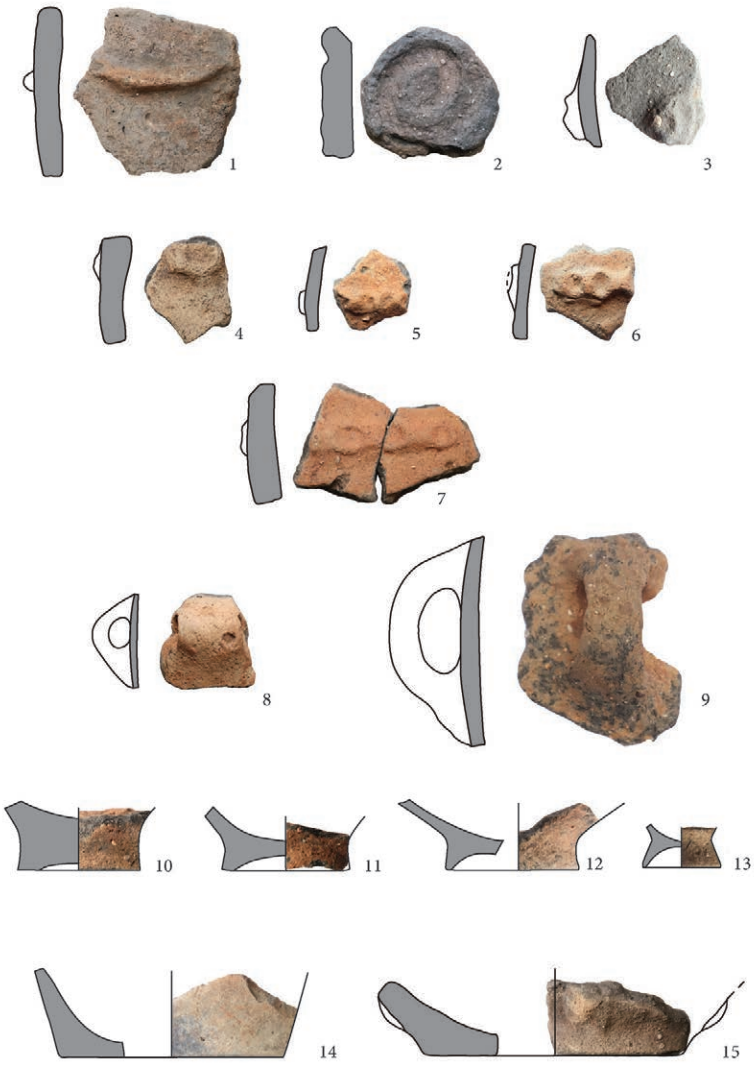
Каменните оръдия са типичните за ранния неолит тесли и брадви, но повечето са със затъпени работни части, някои превърнати в чукалки.

Керамиката е силно фрагментирана и с унищожена повърхност. Общото ѝ количество е 111 кг за 2700 фрагмента. Опоснителят е едновременно органичен и минерален. Цветът основно е оранжев, но се срещат и сиви фрагменти, като това не е оригиналният цвят на керамиката, тъй като повърхностният пласт напълно липсва. Запазени са само 50 устия от паници, купи и шии. Повече и по-диагностични са дъната. Освен равните и плътни дъна се срещат ниски и високи кухи крачета (обр. 4.10-16). Малобройната украса е представена от релефен ръб с ямички и релефна розета (обр. 4.1-7). Керамичният ансамбъл има пълно сходство с керамиката от Оходен (Ганецовски 2007, 154 – 155) и се датира в етапа Старчево IIв (Гарашанин 1968, 301).

От керамичните находки най-представителни са култовите масички (обр. 5). Фрагментите са предимно от един и същи тип – четириъгълно тяло с плитка паничка и сводести крачета, типичен за културната група. Необичайна за района е една триъгълна култова масичка с триъгълно легенче, синхронна с останалите, но характерна за Горна Струма (Pavúk, Bakamska 2014, Abb.11).

Откритите диагностични находки могат да бъдат отнесени към края на ранния неолит, култура Старчево II. Вероятно през този период върху удобната за обитаване надзаливна тераса е съ-

ществувало селище, чиито останки са разрушени в древността и погребани под пластове, образувани в покъсно време. По всяка вероятност обектът попада в периферията на въпросното селище. Не е напълно изключено и обитаване на мястото през късния неолит или халколита – няколко удебелени отвътре устия и фрагмент от съд с врязана украса са основанията за това предположение. Открити са и малък брой фрагменти от съдове, изработени на колело. Въпреки лошата им запазеност, може да се датират през римската епоха, Късната античност и XIX в.

Обр. 4. Ярловица. Керамични фрагменти

Fig. 4. Yarlovitsa. Potsherds

Обр. 5. Ярловица. Култови масички

Fig. 5. Yarlovitsa. Altars

Литература

Ганецовски 2007: Г. Ганецовски. Нови данни за ранния неолит в Северозападна България. – In: H. Todorova, M. Sefanovich, G. Ivanov (eds.). The Struma/Srymon River Valley in Prehistory. In the Steps of James Harvey Gaul, 2. Sofia, 2007,147 – 164.

Гюрова и др. 2012: М. Гюрова, С. Иванова, П. Андреева, М. Павликовски. Издирване на археологически обекти в област Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 510 – 513.

Гарашанин 1968: М. Гарашанин. Положај Централног Балкана у хронологији неолита југоисточне Европе. – В: Л. Трифуновић (ред.). Неолит Централног Балкана. Београд, 1968, 331 – 336.

Gurova et al. 2016: M. Gurova, P. Andreeva, E. Stefanova, Y. Stefanov, M. Kočić, D. Borić. Flint raw material transfers in the prehistoric Lower Danube Basin: An integrated analytical approach. – Journal of Archaeological Science: Reports, 2016, 5, 422 – 441.

Pavúk, Bakamska 2014: J. Pavúk, A. Bakamska. Typologie und Chronologie der Neolithischen Altärchen auf dem Balkan. – Slovenska archaeologia, 2014, 62/1, 1 – 78.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SITE NEAR THE VILLAGE OF YARLOVITSA, VIDIN DISTRICT

Vladislav Todorov, Aneta Bakamska, Maria Gurova

Summary

The site is situated on a high fluvial terrace of the Mechkobor river, a tributary of the Danube (fig. 1). A 240 m long section of the pipeline route has been excavated. The settlement remains are destroyed and covered by natural layers (fig. 2).

The flint assemblage (fig. 3) offers representative series of cores, blades and tools made of Balkan flint (BF) including formal tools, which are characteristic for the Early Neolithic Karanovo I culture. A challenging problem arises: was the BF brought on the site from the sources along the Danube (near Nikopol) or are there other unknown BF outcrops in Vidin district which are yet to be identified and thus would shed new light on the Early Neolithic BF distribution.

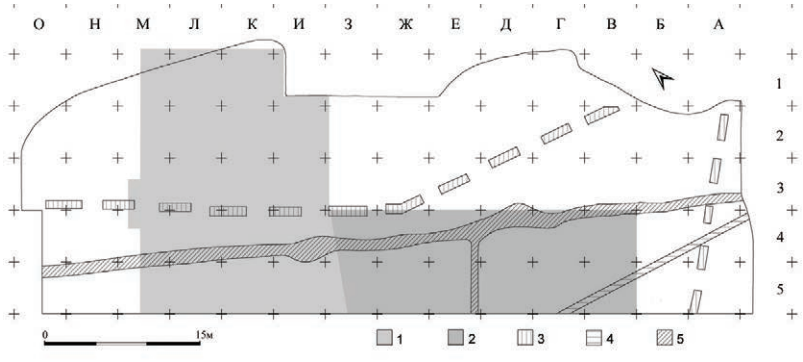
The pottery is poorly preserved. The few diagnostic sherds (fig. 4), as well as the altars (fig. 5) correspond with those of the early Neolithic culture Starčevo II.

Vladislav Todorov, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Block 25, Akad. Georgi Bonchev Str., 1113 Sofia, vladislavtodorov@abv.bg
Aneta Bakamska, Regional Museum of History – Pernik, 2 Fizkulturna Str., 2300 Pernik, abakamska@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 6. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов

Седми сезон продължават възобновените археологически разкопки на раннонеолитно селище Слатина-София. През 2019 г. те са финансирани от Столична община чрез проект на Студентско читалище „Св. Климент Охридски – 1997“ по програма „Култура“, както и чрез директно финансиране от Столична община през РИМ – София. Неоценимо съдействие за поредна година оказа и Столичният инспекторат.

Обр. 1. Слатина-София. План на проучваната площ. Легенда: 1 – проучвана площ през 2013 – 2018 г.; 2 – проучвана площ през 2019 г.; 3 – колекторни ями; 4 – бетон; 5 – изкопи за кабел

Fig. 1. Slatina-Sofia. Layout of the excavated area. Key: (1) Area excavated in 2013 – 2018; (2) Area excavated in 2019; (3) modern disturbances; (4) concrete; (5) cable trenches

Селището се намира на левия бряг на Слатинска река. Площта му е била около 300 дка, но голяма част от културния пласт е унищожена в резултат на строителни дейности в най-ново време. Запазената част от селището е около 8 дка.

През тази година започна проучването на нова площ от разкопавания сектор, край южния му профил, където работите са преустановени след документирането на останките от I строително ниво през 80-те години на миналия век (обр. 1). Проучването обхваща площ от около 300 кв. м и попада в границите на линии В, Г, Д, Е, Ж

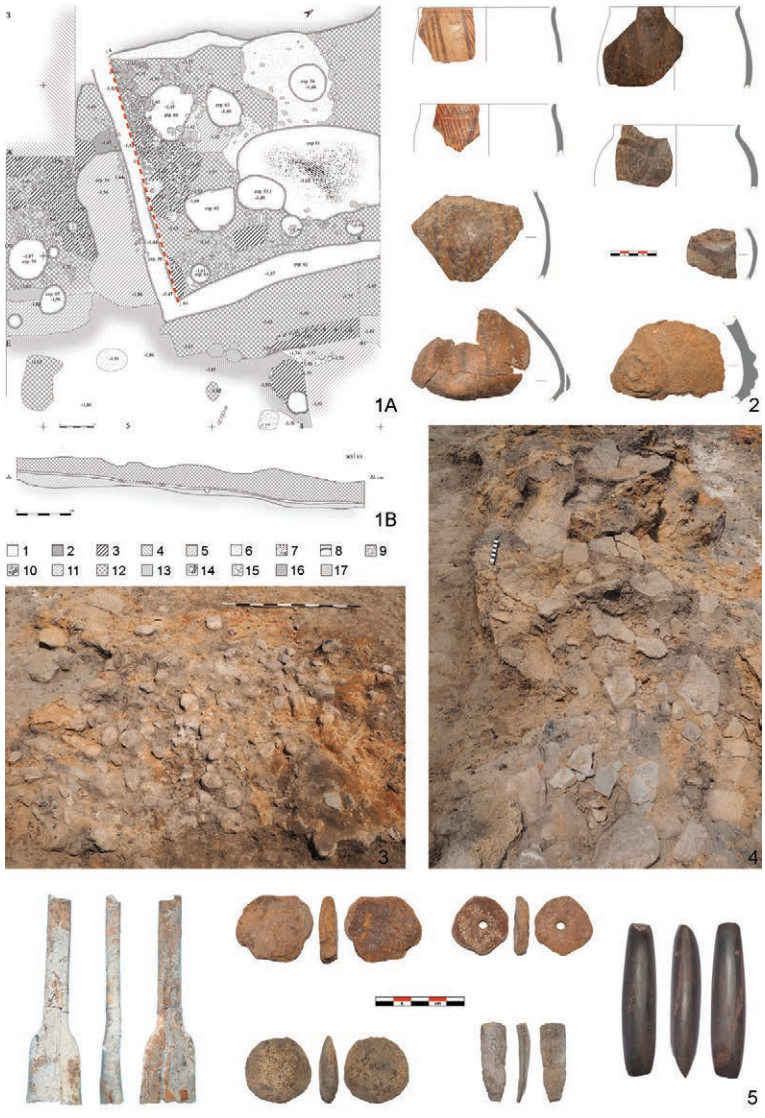
и 3 и 4, 5 и 6. Дебелината на проучения културен пласт варира между 0,10 до 0,40 м.

Проучванията са съсредоточени предимно в разкриването и разчистването на опожарени деструкции, принадлежащи вероятно на една къща. Стратиграфската ситуация и данните от полевата документация от края на 80-те години на XX в. ни дава основание да смятаме, че тази постройка се отнася към IV строително ниво в този участък на селището. Означена е като къща AIV.1. В деструкциите ѝ ясно се очертава субструкцията на по-късна къща – AIII.1. Проучени и документирани са и редица други ями, нарушаващи опожарените останки.

Къща AIV.1. Компактно струпани изпечени деструкции са разкрити под повърхностния пласт в квадрати Е4, Ж4, Ж5, 34 и 35. Те са силно нарушени от множество ями от горни нива, както и от съвременни нарушения и биотурбации (обр. 2.1А). Регистрираната дебелина на пласта от изпечени деструкции, видима в рамките на съвременно нарушение в кв. Ж4, е около 0,30 м. Те имат ясно изразена денивелация в източна посока – около 0,20 м (обр. 2.1В).

Размери. Границите на нивото изпечените деструкции не са установени, тъй като излизат извън рамките на проучваната площ. На този етап размерите на струпването са около 10,00 (С – Ю) х 9,60 м (И – З).

Източна стена. В суперструкция е разкрита малка част от източната стена. Тя е ориентирана С – Ю. Разположена е по източната граница на установена, но непроучена още траншея, с която най-вероятно е свързана. Дължина 0,95 м, дебелина около 0,10 м, запазена височина около 5 см. По източната, външна, страна на стената личи замазка с дебелина около 1 см. Регистрирани са и три дупки от нейни стълбове. Те са с диаметър около 8 см, разположени на разстояние около 0,20 м една от друга.

Обр. 2. Слатина-София. Къща AIV.1: 1А – план; 1В – профил; 2 – керамични фрагменти; 3 – останки от пещ; 4 – останки от хранилища; 5 – дребни предмети. Легенда: 1 – бяла пепел; 2 – стена; 3 – жълто-кафяв опален пласт; 4 – повърхностен пласт; 5 – сиво-кафяв пласт; 6 – черна пепел; 7 – съвременно нарушение; 8 – яма/вкопаване; 9 – замазка на пещ с лицето надолу; 10 – камъни; 11 – сиво-кафяв пепелив пласт; 12 – пласт с изпечени деструкции; 13 – изпечени деструкции; 14 – керамични фрагменти; 15 – замазка на пещ; 16 – фрагменти от хранилища; 17 – тъмносив пепелив пласт

Fig. 2. Slatina-Sofia. House AIV.1: (1A) layout; (1B) section; (2) ceramic sherds; (3) remains of an oven; (4) storage bin remains; (5) small objects. Key: (1) white ash; (2) wall; (3) yellow-brown burnt layer; (4) surface layer; (5) grey-brown layer; (6) black ash; (7) modern disturbance; (8) pit/cut feature; (9) oven plaster (face down); (10) stones; (11) grey-brown ashy layer; (12) burnt debris (orange dust); (13) solid burnt daub debris; (14) ceramic sherds; (15) base plaster of oven; (16) storage bin fragments; (17) dark gray ashy layer

Южна стена. В югозападната част на струпването е разкрит един сравнително голям фрагмент от съборена стена. Има с размери около 0,70 х 0,70 м. Лежи с лицевата си страна надолу, като по обратната му част личат негативи от плет – напречно преплетени пръчки с дебелина около 1 см. Този фрагмент лежи до ръба на южната строителната траншея на къщата от горно ниво. Предвид практиката, засвидетелствана в селището, да се повтаря планът на по-ранните къщи, не е изключено тази късна траншея да съвпада с южната граница на къща AIV.1, а разкритият фрагмент да е

Обр. 3. Слатина-София. Къща AIII.1: 1 – субструкция на къща AIII.1, поглед от юг; 2 – план; 3А – каменна тежест, открита в строителна траншея на южната стена in situ; 3В – каменна тежест. Легенда: 1 – яма/вкопване; 2 – пласт изпечени деструкции; 3 – тъмносив пепелив пласт; 4 – сиво-кафяв пепелив пласт

Fig. 3. Slatina-Sofia. House AIII.1: (1) substructure of house AIII.1, view from the south; (2) layout; (3A) stone loom weight found in the building trench of the southern wall (in situ); (3B) stone loom weight. Key: (1) pit/cut feature; (2) burnt debris; (3) dark grey ashy layer; (4) grey-brown ashy layer

от южната ѝ стена. Наблюденията се потвърждават и от напластяванията, видими в профилите на тази по-късна траншея – в северния подовото ниво на къща AIV.1 е ясно различимо, докато в южния – напълно липсва.

Под. Маркиран е от черна пепелива прослойка с дебелина 3 – 4 см, видима в множеството по-късни нарушения (обр. 2.1В). Има изразен наклон в посока от запад към изток (денивелация около 0,35 м).

Пещ. В югозападната част на изпечените деструкции е разкрито струпване от речни камъни, сред които се откриват замазки от пещ (обр. 2.3). Те са концентрирани на площ около 1,50 х 1,50 м. Камъните са с размери около 8 х 8 х 6 см и носят следи от силно нагряване. Разположени са без ред, като лежат върху по-едри фрагменти от изпечени мазилки със запазени лица нагоре, лежащи на около 0,20 м по-ниско. Те са с размери около 0,20 х 0,30 м. Засега не е регистрирана запазена *in situ* част от пещта, към която се отнасят.

Хранилища. Западно от останките от пещ са разкрити едри фрагменти от вторично изпечени хранилища (обр. 2.4). Струпването е нарушено от южната траншея на къщата от горно ниво, както и от ями, разположени северно от тази траншея. Фрагментите лежат един върху друг без ред. Размерите на струпването са около 2 (И – З) х 1 м (С – Ю). Между разчупените фрагменти има сив запълнител с ниска плътност, съдържащ голямо количество разтрошени мазилки. Откриват се също вторично изпечени керамични фрагменти и животински кости. Между фрагментите от хранилища има мазилки със загладени повърхности, като част от фрагментите лежат върху тях.

Двуетажност. При разкриването на останките от пещ и хранилища е установено, че те лежат върху едри фрагменти изпечени деструкции, разположени със загладената част нагоре. Под тях дебелината на деструкциите е около 0,30 м, а самото подово ниво е на около 0,40 м. Това дава основание да се предполага, че къщата е имала горен етаж. При разчистването на деструкциите се откриват множество вторично изпечени керамични фрагменти (обр. 2.2) и някои дребни находки (обр. 2.5). Проучванията на тази къща ще продължат.

Къща AIII.1 – субструкция. Постройката е проследима само по следи от носещата конструкция – траншеите на източната и южната стена, както и седем дупки от стълбове от носеща конструкция на покрива, разположени в две приблизително успоредни линии. Посочените структури нарушават деструкциите на къща AIV.1 и културния пласт под нея (обр. 3.1-2). Субструкцията на къща AIII.1 е разположена в квадрати З4, З5, Ж4, Ж5, Е4 и Е5. Нивото на регистриране съвпада с нивото на пласта деструкции на къща AIV.1. Постройката е ориентирана по посоките на света, вероятно с дълга ос С – Ю. Не е установена цялостната ѝ форма. Регистрирана е ширината на сградата по оста И – З, която съвпада с дължината на траншеята на южната стена. Документираните размери са 8,50 (И – З) х 6,40 м (С – Ю), предполагаеми размери – 8,50 (И – З) х 11 м (С – Ю).

Строителна траншея за южната стена. Вкопана е в пласта деструкции на къща AIV.1, в южната му част, и в сив до кафяв културен пласт надолу. Размерите ѝ са 8,50 (И – З) х 0,40/0,50 м (С – Ю), максимална дълбочина 0,45 – 0,50 м. Като част от конструкцията на стената е проследена редица от 17 дупки от дървени стълбове, разположени приблизително в средата на траншеята по централната дълга ос. Имат диаметър между 0,10 и 0,14 м (с едно изключение 0,27 м), разположени са на разстояние от 0,10 до 0,40 м една от друга. Между две от дупките от стълбове в източната част на траншеята е открит каменен предмет с отвор в средата (обр. 3.3).

Строителна траншея за източната стена. Нарушава пласта деструкции на къща AIV.1 в източната им част. Регистрирани размери 6,40 (С – Ю) х 0,60/0,80 м (И – З), дълбочина около 0,40 м. Като част от конструкцията на стената е проследена редица от 11 дупки от дървени стълбове, разположени в източната част на траншеята. Диаметърът им е около 0,10 м (с изключение на две от тях, разположени в най-южната и най-северната част с диаметър съответно 0,24 и 0,16 м). Разположени са на разстояние една от друга от 0,15 до 0,35 м. Двете траншеи сключват приблизително прав ъгъл, формиращ югоизточния ъгъл на описаната постройка.

Носеща конструкция на покрива. Регистрирани са седем дупки за стълбове, част от носеща конструкция на покрива. Вероятно съществува осма, която попада в съвременно нарушение. Разположени са в две приблизително успоредни по между си линии – източна (с три дупки) и западна (с четири дупки), които са с посока на дългата ос С – Ю и са приблизително успоредни на източната стена. Източната редица е разположена на около 2 м от траншеята на източната стена, а западната редица – на около 3 м от източната. Най-южните дупки са на отстояние около 2 м от южната траншея, разстоянието между стълбовете в северна посока е около 1 м между първия и втория, 2 м между втория и третия и отново 1 м между третия и четвъртия. Ямите за стълбовете са с различен диаметър, вариращ около 1 м, а самите стълбове са с диаметър 0,30 м, в дълбочина са регистрирани на 0,70 – 0,80 м.

EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov

Summary

In 2019 research started in a new part of the sector, next to the south profile, where during excavations in the 1980s, building level I was reached (fig. 1). The survey covered ca. 300 m^2.

The research focused on uncovering the burnt remains of house AIV.1. The substructure of a later house – AIII.1, can clearly be distinguished, disturbing the debris of the earlier house.

House AIV.1 (fig. 2). The exact size of the house cannot be determined since the debris continues outside the excavated area. The visible part measures 10.00 by 9.60 m (N – S by E – W). A 0.95 m long section of the superstructure of the eastern wall was uncovered, measuring about 0.10 m in width. Its preserved height is around 5 cm. The floor level can be seen in the walls of the later disturbances as a black ashy layer, slanting from west to east. In the southwest part of the uncovered debris, a feature made of stones was excavated. Fragments of an oven base were found among the stones. Fragmented, burnt storage bins were uncovered to the west. The location of these features, and the characteristics of the burnt daub debris visible underneath them, suggest that the house had a second floor.

House AIII.1. – substructure (fig. 3). The building was registered solely based on traces of its substructure – building trenches for the eastern and southern walls, as well as seven postholes from the supporting structure of the roof, which form two approximately parallel rows. These cut features have disturbed the debris of house AIV.1 and the cultural layers underneath it. The exact layout of the building could not be established. The visible size is 8.50 by 6.40 m (E – W by N – S). An assumption can be made that the house measures 8.50 by 11 m (E – W by N – S).

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Emiliya Sirakova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, emasirakova@abv.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, violeta.stoicova@gmail.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com

№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ VI-808

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов, Галина Самичкова

В периода март – април 2019 г. е проведено спасително археологическо проучване в рамките на УПИ VI-808 в кв. 116,. район Слатина, София. Теренът с обща площ 850 кв. м попада в границите на раннонеолитното селище Слатина-София. Намира се на ул. 593 № 3, на около 70 м североизточно от мястото на редовните разкопки и на около 100 м западно от Слатинска река. Поставена е план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света и свързана с използваната при предходните спасителни проучвания на селището, северно от бул. „Шипченски проход“. Поставен е репер, приет за 0, чиято стойност – н. в. 549,75 м – е идентична за спасителните проучвания от 2018 г. насам.

Под съвременните насипи с дебелина до 0,40 м, върху цялата разкопавана площ е разкрит културен пласт с променяща се дебелина до 2,40 м. В него има две ясно разграничими нива (обр. 1А):

1. Горно, регистрирано върху цялата проучвана площ: тъмнокафяво до черно, с глинеста структура, което има различна дебелина – от 0,30 – 0,40 м в северозападната, до около 1 м в югозападната и до 1,60 м в югоизточната част. В него се откриват голямо количество керамични фрагменти и находки от края на ранния неолит. Всички те са с отмита повърхност – ясно свидетелство за

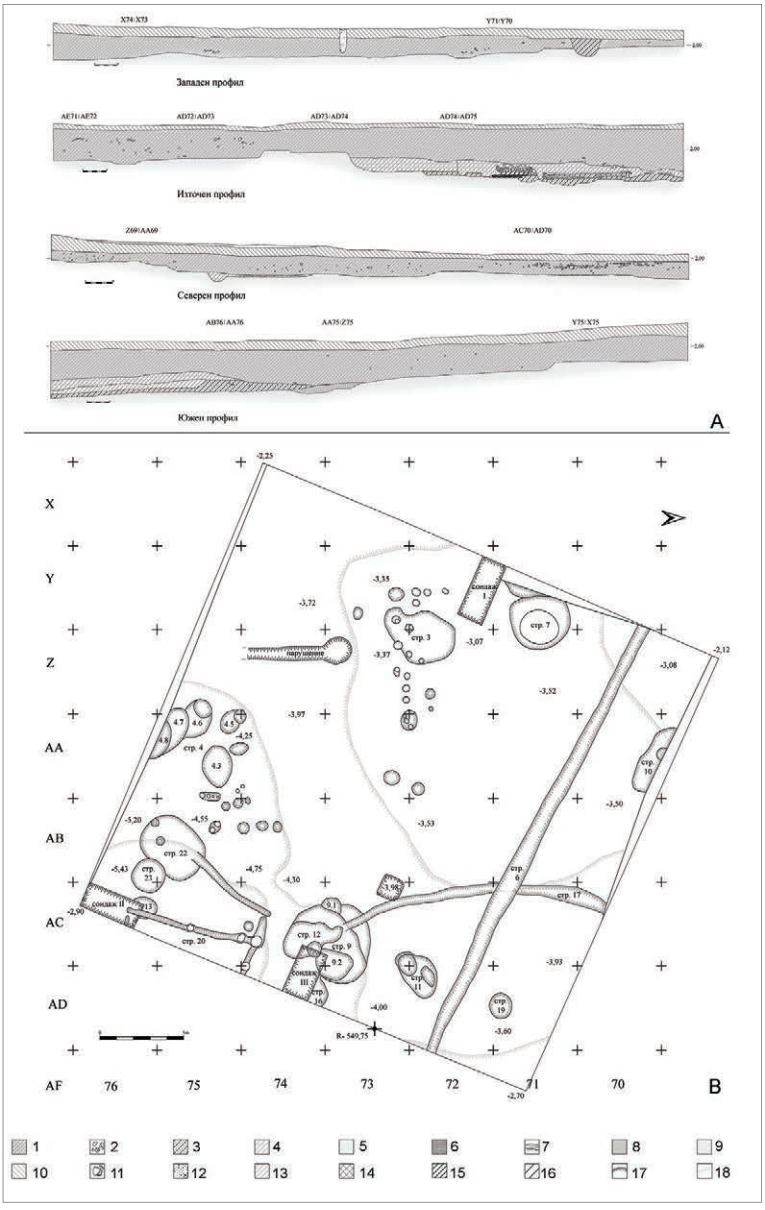
висока влажност на контекста и може би воден транспорт.

2. Долно, регистрирано само в югоизточната част на проучваната площ: сиво, с пепелива структура – дебелина до 0,80 м. Материалите са със запазена повърхност; също се отнасят към втората половина на ранния неолит.

След изчерпването на културния пласт е установено, че парцелът попада на границата на две древни речни тераси, които днес не са различими (обр. 1В). Денивелацията е около 2 м. Вероятно промяната на релефа е настъпила още в края на ранния неолит в резултат на активна водна дейност.

Долната, по-ниска речна тераса е регистрирана частично само в югоизточната част на парцела. В границите ѝ е проучена част от къща, както и два гроба.

Къщата (структура 20) попада частично в границите на парцела – проучена е най-западната ѝ част (обр. 2). Изградена е върху кафяв пласт с черни примеси, който е положен върху стерилната основа за подравняване на древния терен. Изцяло е документирана западната стена (7,60 м) и частично северната (1 м). За основите им са изкопани плитки траншеи в стерилната основа (ширина до 0,40 м, дълбочина до 0,20 м), в които се откриват единични дупки от стълбове. Самите стени на къщата са с дебелина около 0,18 м. Регистрирани са поне две подови нива, които са свързани с два етапа на преустройство на пещта. Тя е разположена в северозападната половина на къщата, на 0,50 м от западната стена. Проучена е западната ѝ, задна половина. Запазени размери 1,60 (С – Ю) х 0,90 м (И – З). Следите от купола са разкрити като пласт отухлени деструкции с дебелина 7 – 8 см, лежащи върху подовата замазка на пещта. Тя е с дебелина 1 – 2,5 см. Следва подложка от дребни камъни с дебелина около 9 – 11 см. Под нея е запазена по-ранна замазка също с дебелина между 1 – 2,5 см и подложка от дребни камъни с дебелина 7 – 8 см.

Обр. 1. Слатина-София. УПИ VI-808. Профили (А) и план (В) на проучената площ. Легенда: 1 – черно-кафяв пласт; 2 – камъни; 3 – кафяв пласт с черни примеси; 4 – сиво-кафяв пласт; 5 – под 2; 6 – стена на пещ; 7 – пепеливи прослойки; 8 – под 1; 9 – жълто-кафяв чакълест пласт (стерилна основа); 10 – повърхностен пласт; 11 – керамични фрагменти; 12 – съвременно нарушение; 13 – сиво-кафяв пепелив пласт; 14 – пласт изпечени деструкции; 15 – жълто-кафяв опален пласт; 16 – дупка от стълб; 17 – яма/вкопаване; 18 – естествен релеф на терена

Fig. 1. Slatina-Sofia. Plot VI-808. (A) Profiles and (B) layout of the excavated area. Key: (1) black-brown layer; (2) stones; (3) brown payer with black inclusions; (4) grey-brown layer; (5) floor 2; (6) oven wall; (7) ashy layers; (8) floor 1 (9) yellow-brown rocky layer (bedrock); (10) topsoil; (11) ceramic sherds; (12) modern disturbance; (13) grey-brown ashy layer; (14) burnt daub layer; (15) yellow-brown fired layer; (16) posthole; (17) pit/cut feature; (18) ancient surface

При деструктивното проучване на съоръжението, в пода на къщата, са установени дупки с диаметър 5 – 6 см от дървената конструкция на купола на пещта. Разположени са в две редици по пет (северна и южна) на разстояние 1,40 – 1,60 м. Отстоянието между самите дупки е 0,10 – 0,12 м, с едно изключение от 0,35 м.

Обр. 2. Слатина-София. УПИ VI-808. Структура 20. Етап от проучването

Fig. 2. Slatina-Sofia. Plot VI-808. Feature 20 during excavation

Обр. 3. Слатина-София. УПИ VI-808. Гроб 1

Fig. 3. Slatina-Sofia. Plot VI-808. Grave 1

Югозападно от къщата са проучени два гроба на разстояние около 1 м един от друг. И в двата има данни за по-късни интервенции върху положените останки[1]. Не са регистрирани гробни ями.

Гроб 1 (обр. 3). Скелетът е на жена на около 50 – 60 годишна възраст. Ориентация И – З, с глава на изток. Положена е в свита позиция наляво, със силно свити крака в коленете. Черепът е силно извит назад с поглед на изток. Краката са успоредни един на друг, силно свити в коленете. Ръцете вероятно са били кръстосани пред гърдите, силно свити в лактите. Част от костите на лявата ръка (ulna и radius) са разнесени в близост до скелета от биотурбации. Непосредствено южно от черепа са регистрирани два камъка, два фрагмента от слабо опожарени мазилки, една животинска кост и един човешки прешлен.

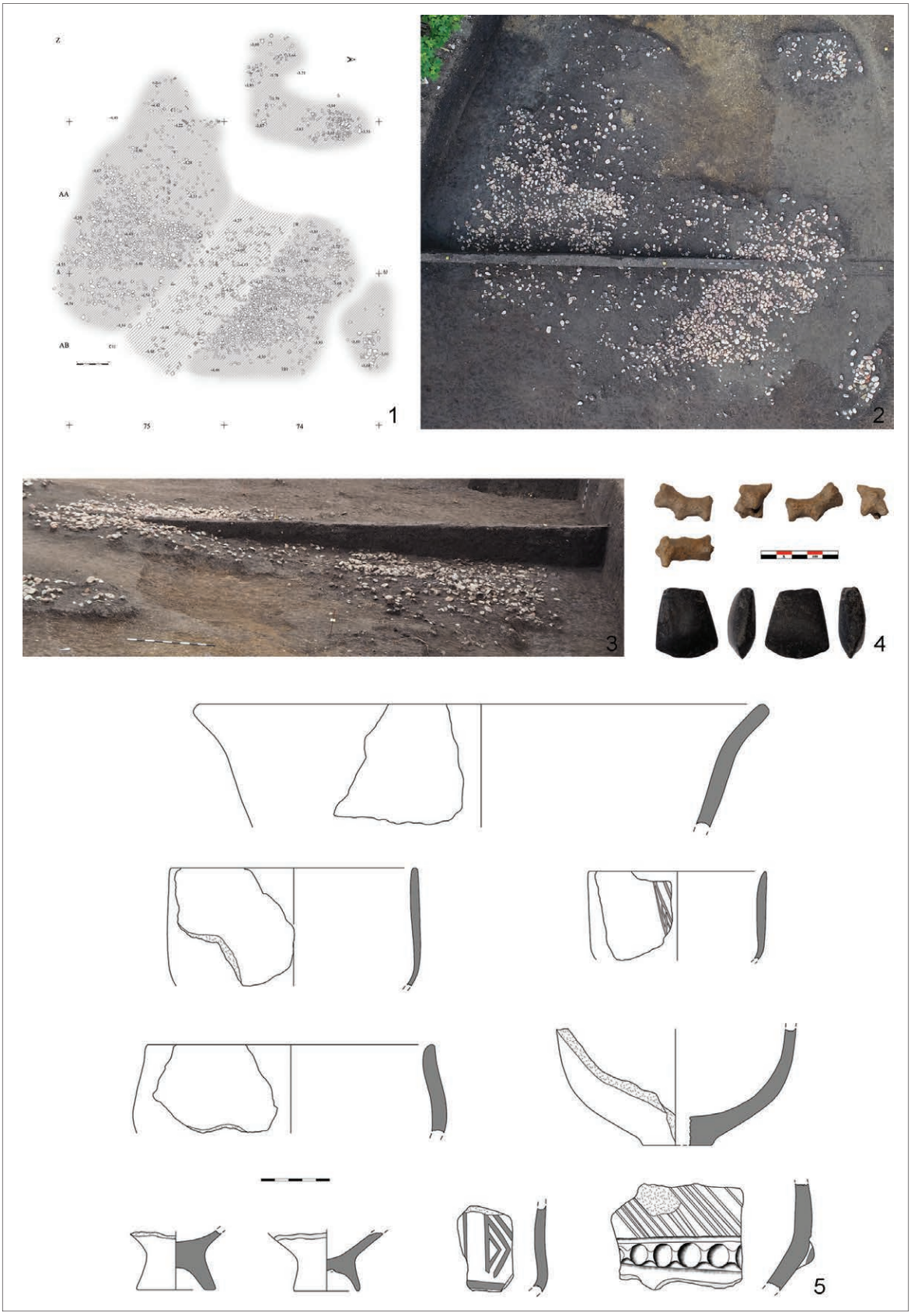
Гроб 2. Представлява разрушен гроб на дете, като са открити само няколко кости в анатомичен порядък – няколко ребра и дълги кости от ръка между тях.

На горната, по-висока речна тераса, са проучени няколко концентрации от археологически материали, както и различни по вид и големина вкопани структури.

Интерес представлява една яма, чиято западна граница частично попада извън рамките на парцела (структура 7). Има овална форма. Запазени размери 2,90 (И – З) х 3,80 м (С – Ю). Стените са полегати. Дъното ѝ е неравно (обр. 4.3). Горната част на структурата е вкопана в културния пласт, а долната – в стерилната основа. Запълнителят е тъмнокафяв до черен, с много висока плътност, сравнително хомогенен, на места примесен с дребни чакълести камъни (обр. 4.2). Концентрацията на археологически материали е много висока – керамични фрагменти (обр. 4.5) и животински кости в лошо състояние. В запълнителя на структурата, в западната горна част, са депонирани останки от пещ – едно ниво от средноголеми необработени речни камъни от основата, върху които лежат фрагменти от замазката (обр. 4.1). Концентрацията от замазки на пещ и камъните под нея са разположена непосредствено до западната граница на ямата, следвайки наклона на западната стена. Източно и южно от струпването на останките от пещ се наблюдава висока концентрация от керамични фрагменти със зле запазена повърхност, част от които разчупени на място, и единични животински кости. В запълнителя на ямата е открито краче от култова масичка, което е оставено кухо. В кухината са открити четири миниатюрни кремъчни пробои (обр. 4.4).

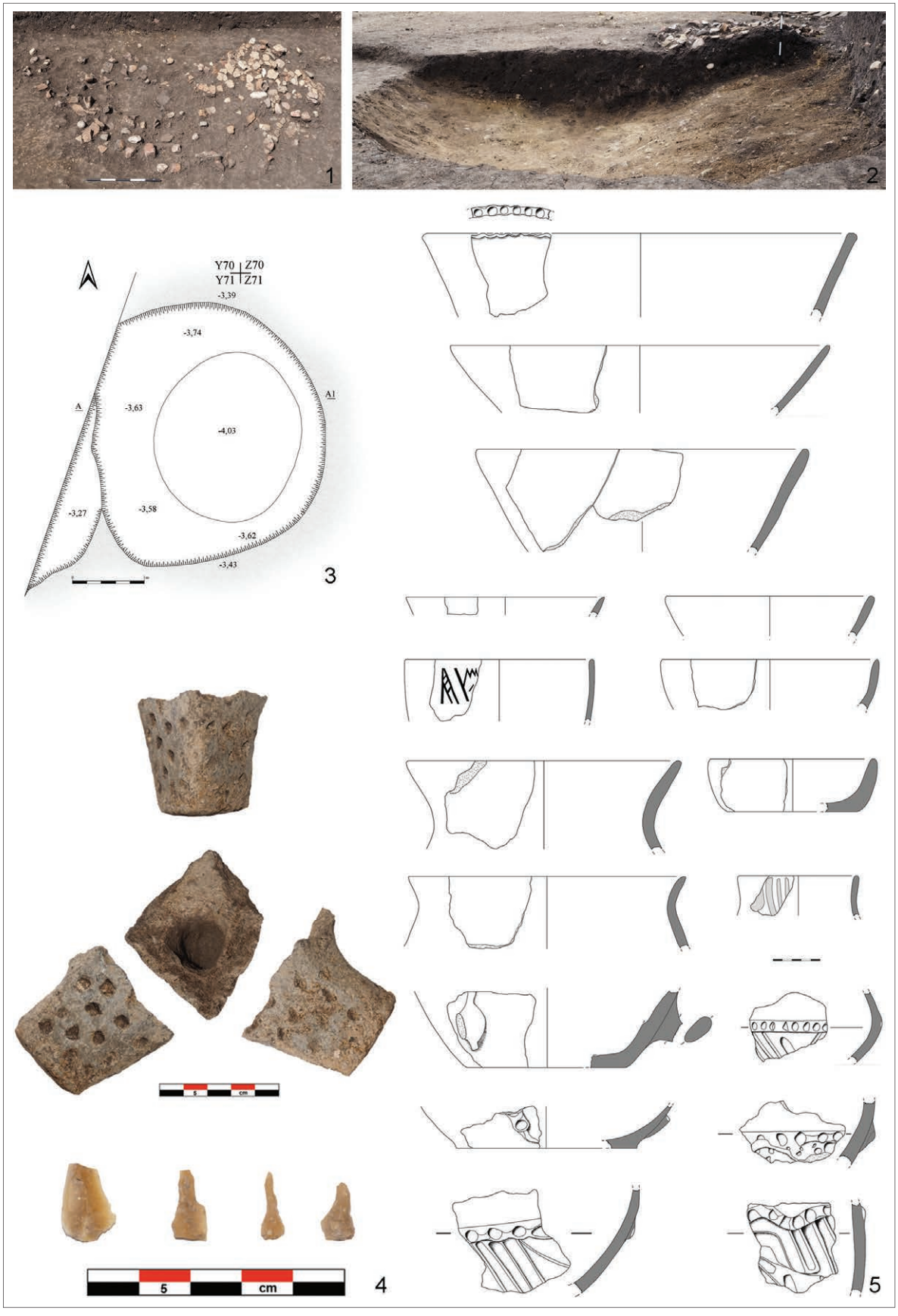
На границата на двете тераси са проучени няколко вкопавания, както и значително по-размер каменно струпване (обр. 5.1-2). То (структура 4) е с неправилна овална форма с посока на дългата ос С – Ю и размери 10,5 х 9,5 м. Представлява концентрация от речни необработени камъни (с размери около 10 х 8 х 7 см), разположени в непосредствена близост един до друг или частично застъпвайки се. Максималната дебелина на струпването е около 0,30 м, регистрирана в югоизточната част. В северна посока дебелината му намалява до около 0,10 м. То следва естествения наклон на терена (обр.

[1] Антропологическите изследвания са направени от д-р Катлийн Максуини, Университет Единбург.

Обр. 4. Слатина-София. УПИ VI-808. Структура 7: 1 – етап от проучването; 2 – разрез; 3 – план; 4 – фрагмент от култова масичка, с открити в кухината на крачето ѝ кремъчни пробои; 5 – керамични фрагменти

Fig. 4. Slatina-Sofia. Plot VI-808. Feature 7: (1) during excavation; (2) section; (3) layout; (4) fragment of a cult table, with small flint tools found in its hollow part; (5) ceramic sherds

Обр. 5. Слатина-София. УПИ VI-808. Структура 4: 1 – план; 2 – въздушна снимка; 3 – профил С – Ю, поглед от запад; 4 – дребни находки; 5 – керамични фрагменти

Fig. 5. Slatina-Sofia. Plot VI-808. Feature 4: (1) layout; (2) aerial photo; (3) profile (north – south) view from the west; (4) small finds; (5) ceramic sherds

5.3), който в тази част е с изразена денивелация на югоизток (към реката). От север на юг промяната в нивото на терена е около 1 м, а от запад на изток около 0,70 м. Разположено е на границата между две речни тераси, като северната му част лежи върху по-високата тераса, направо върху стерилната основа. Южната е разположена върху по-ниската и покрива сиво-кафявия ранноенеолитен пласт. Около камъните се откриват единични дребни находки (обр. 5.4), керамични фрагменти (обр. 5.5), животински кости и отухлени мазилки. Събраната информация при проучването на тази структура позволява да я отнесем към втората половина на ранния неолит, но не дава възможност за категорично интерпретиране. Предвид разположението ѝ може да се предположи, че в първоначалния си вид е представлявала укрепване на склона на границата на двете речни тераси.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA WITHIN PLOT VI-808

Vasil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov, Galina Samichkova

Summary

The rescue excavations took place in March and April 2019. The research covers an area of 850 m^2 within the Early Neolithic settlement site of Slatina-Sofia (plot VI-808 in sq. 116, located at 593 Str. No 3) ca. 70 m northeast of the location of the planned excavations site and ca. 100 m west of the Slatinska river.

Under the modern layers (about 0.40 m thick), a cultural layer up to 2.40 m thick was reached. Two layers are clearly distinguishable within it (fig. 1A):

1. Upper layer, covering the whole area, between 0.30 – 0.40 and 1.60 m thick. Many stones, and archaeological artefacts were found, dating to the end of the Early Neolithic. Their surface is poorly preserved, indicating high humidity and probable water activity.

2. Lower layer, present only in the southernmost part of the surveyed area. It is about 0.80 m thick. The artefacts in it have a well preserved surface and date to the second half of the Early Neolithic.

It was established that the surveyed area is situated on the border between two ancient river terraces, which can no longer be distinguished in the modern landscape (fig. 1B). The shift in the relief, probably occurred around the end of the Early Neolithic, as a result of water activity.

The lower terrace was partially registered only in the southeast part of the plot. The remains of a house (fig. 2) and two graves were excavated there (fig. 3).

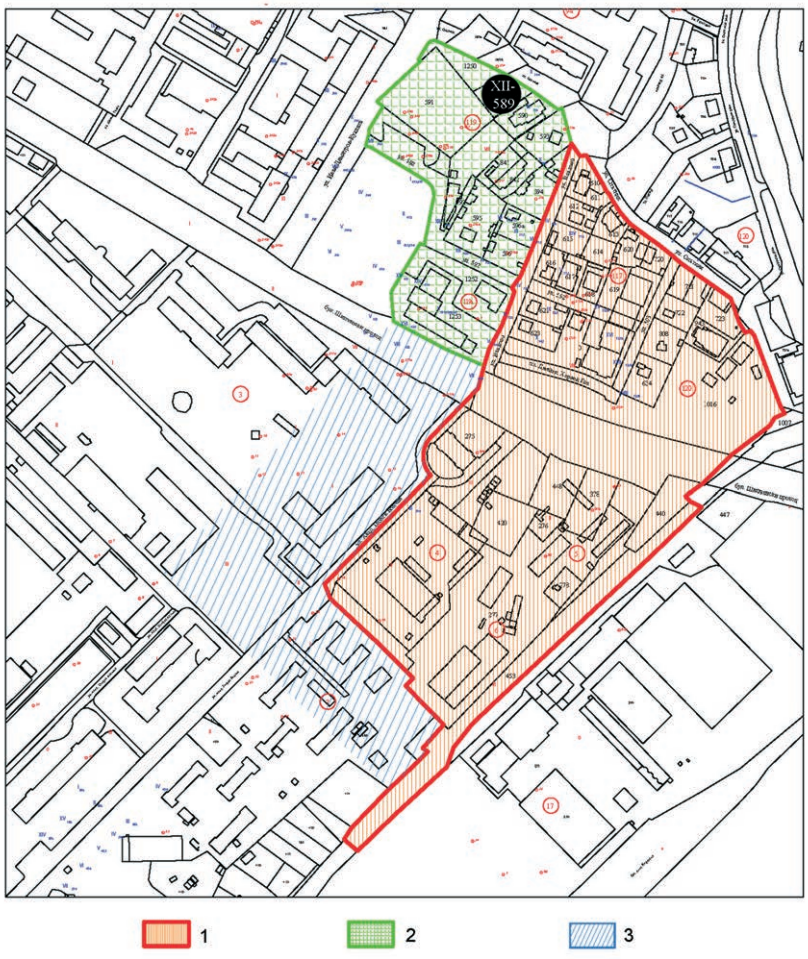
Several clusters of archaeological artefacts and cut features of various types were excavated on the upper terrace (fig. 4).

Cut features and a large cluster of stones (fig. 5) were excavated on the border between the two terraces. Taking into account the location of the stone feature, it is highly probable that it was there to reinforce the slope between the two terraces.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, violeta.stoicova@gmail.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Galina Samichkova, galinas03@abv.bg

№ 8. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ XII-589 В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Кръстан Митов, Виолета Стоицова

Обр. 1. Слатина-София. УПИ XII-589. Местоположение на терена в границите АНКЦ „Неолитно селище Слатина-София“. Легенда: 1 – граница на селището; 2 – охранителна зона; 3 – зона под наблюдение

Fig. 1. Slatina-Sofia. Plot XII-589. Location of the RPL within the Archaeological cultural heritage site 'Early Neolithic settlement of Slatina-Sofia'. Key: (1) – area of the settlement; (2) Archaeological protected zone; (3) Archaeological surveillance zone

През октомври 2019 г. беше проведено спасително археологическо проучване в границите на УПИ XII-589 в кв. 119, м. Христо Смирненски, кв. Слатина, гр. София. Теренът с обща площ 814 кв. м попада в границите на охранителна зона на АНКЦ „Неолитно селище Слатина-София“ (обр. 1). Намира се на ул. „Спътник“, на около 300 м северозападно от мястото на редовните разкопки и на около 250 м западно от Слатинска река.

Поставена е план-квадратна мрежа, ориентирана по посоките на света и свързана с използваната при редовните проучвания на селището северно от бул. „Шипченски проход“. Поставен е репер, приет за 0, чиято стойност – н. в. 549,75 м – е идентична за спасителните проучвания от 2018 г. насам.

По време на настоящото археологическо проучване не е установено наличието на културен пласт, както и на вкопани структури в стерилната основа (обр. 2). В множеството съвременни нарушения, концентрирани предимно в западната част на терена, са събрани единични керамични фрагменти от ранния неолит и късната желязна епоха.

Проучванията дават възможност да бъдат направени два основни извода:

1. Този терен не попада в прилежащия ареал на раннонеолитното селище.

2. Проученият частично през 2018 г. късноантичен некропол в границите на УПИ XIV-594 не се развива в североизточна посока.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA WITHIN PLOT XII-589 IN SLATINA, SOFIA

Vasil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova

Summary

The rescue excavations within plot XII-589 in sq. 119, on Hristo Smirnenski Str. in Slatina, Sofia, took place in October 2019. The research covered 814 m^2 within the area of the Archaeological cultural heritage site 'Early Neolithic settlement of Slatina-Sofia' (fig. 1).

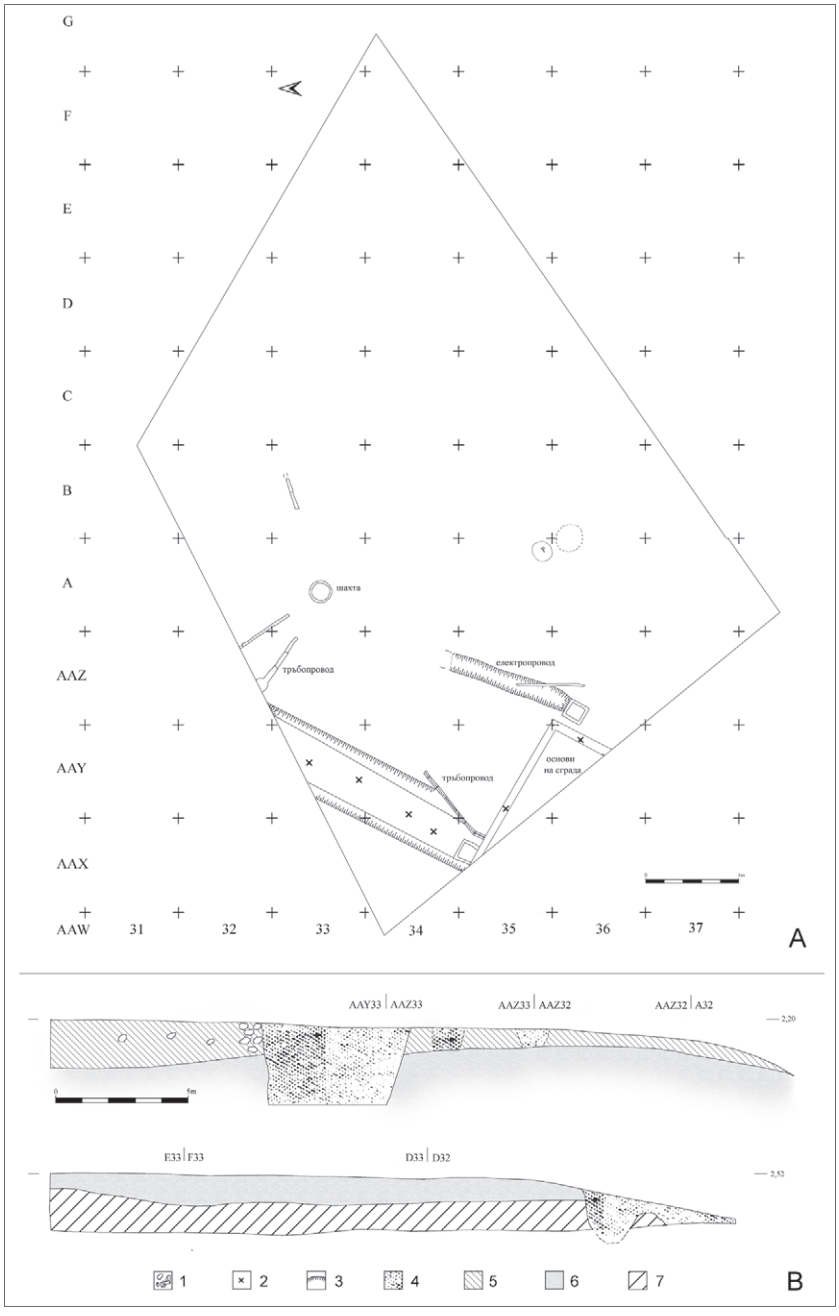
No cultural layer or cut features were discovered (fig. 2). Only several ceramic sherds were found, dating to the Early Neolithic and the Late Iron Age.

As a result of the excavations, some conclusions can be made:

1. The plot covered by the research is not within the boundaries of the Early Neolithic settlement.

2. The late antique necropolis, partially excavated in the nearby plot (plot XIV-594) in 2018, does not extend to the northeast.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Desislava Takorova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desislava.takorova@naim.bg
Todor Dyakov, todorsd@abv.bg
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Violeta Stoitsova, violeta.stoicova@gmail.com

Обр. 2. Слатина-София. УПИ XII-589. План (A), западен и северен профил (B). Легенда: 1 – камъни; 2 – бетон; 3 – вкопаване; 4 – съвременно нарушение; 5 – повърхностен пласт; 6 – жълто-кафяв чакълест пласт (стерилна основа); 7 – жълта глина (стерилна основа)

Fig. 2. Slatina-Sofia. Plot XII-589. (A) Layout and (B) Northern profile. Key: (1) stones; (2) concrete; (3) disturbance; (4) modern disturbance; (5) topsoil; (6) yellow-brown rocky layer (bedrock); (7) yellow clay (sterile layer)

№ 9. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В С. БЕРСИН, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ

Веселина Вандова

Археологическите разкопки на неолитното селище в с. Берсин се проведоха през есента на 2019 г. от екип на РИМ – Кюстендил в състав: ас. В. Вандова (научен ръководител), ас. Р. Спасов (зам.-ръководител), Р. Стоянова (технически сътрудник), К. Моску (стажант). В екипа участва инж. А. Димитров (Съюз на архитектите – Кюстендил) – геодезично заснемане. Финансирането е осигурено от РИМ – Кюстендил.

Проучва се площ от 75 кв. м в кв. A1, B1 и C1 (Вандова, Спасов 2019, 29).

Културният пласт е изчерпан до стерилна основа в кв. B1 и C1. Максималната му дебелина в кв. B1 е 1,95 м, а в кв. C1 – 1,50 м (с вкопаните структури в кв. B1 достига 3,05 м).

Изследвани са негативни структури – ями, част от ров с посока югоизток – северозапад, една траншея и дупки за колове от бялорисувания етап на ранния и от късния неолит.

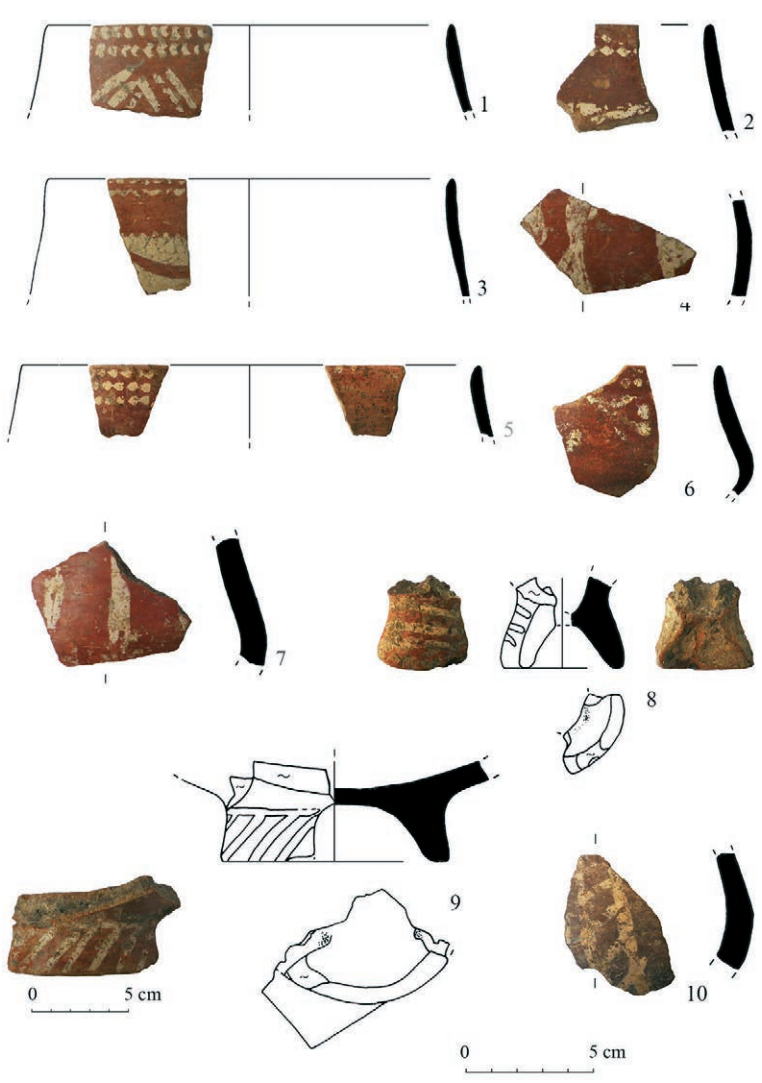
Ранен неолит. В кв. B1 е проучена част от негативна структура – ров, с посока югоизток – северозапад (Вандова, Спасов 2019, 30). Изследваният участък от нея има дължина 6 м, ширина 2,60 – 2,80 м и дълбочина 1,20 – 1,30 м спрямо нивото на фиксиране (обр. 1.1). Широчината при дъното е от 0,60/0,70 м до 0,90 м. Вероятно ровът има отводнителни функции.

Част от вкопана структура се ситуира в кв. B1/C1 (обр. 1.2). Максималните размери на проучвания участък от нея на нивото на фиксиране са 1,80 (по линията на северния профил) х 2,60 (югоизток-северозапад) м. Ямата е нарушена от по-късни вкопавания. Дълбочината ѝ спрямо нивото на фиксиране от юг е 0,62 м.

Обр. 1. Берсин. Общ изглед на кв. B1 на нивото на стерилната основа: 1 – поглед от юг; 2 – поглед от север

Fig. 1. Bersin. General overview of sq. B1 on the level of the sterile surface: (1) view from the south; (2) view from the north

Обр. 2. Берсин. Фрагменти от керамични съдове с ангобирана повърхност и рисувана с бяла боя украса (автори В. Вандова и Р. Стоянова)

Fig. 2. Bersin. Fragments of ceramic vessels with engobed surface and white painted decoration (authors V. Vandova, R. Stoyanova)

Обр. 3. Берсин. Керамична пинтадера

Fig. 3. Bersin. Ceramic pintadera

В източната част на кв. С1 е проучена траншея с посока югоизток – северозапад и дължина 3,20 м, която в двете посоки продължава извън границите на изследвания терен. Дълбочината ѝ е около 0,40 – 0,45 м, а широчината при дъното 0,40 – 0,50 м. В траншеята се очертават дупки за колове от конструкцията на югозападната стена на раннонеолитното жилище (Жилище № 1), части от което бяха проучени през 2007 и 2012 г. (Вандова 2016, 124).

Фрагментите от раннонеолитни керамични съдове имат тъмночервена (предимно) ангобирана повърхност и рисувана с бяла боя орнаментация (обр. 2). Украсата се състои от хоризонтални редове от точки, малки триъгълници, в единични случаи ромбове или ъгловидни елементи под устийния ръб, успоредни прави, по-рядко вълнообразни линии, „стълбичка" и пр. Представени са разчленени столчета, орнаментирани с хоризонтални, в отделни случаи наклонени успоредни линии (обр. 2.8,9).

От късния неолит са проучени части от три ями с диаметър от около 0,70 до 1,40 м. Дълбочината им спрямо нивото на фиксиране достига до 0,80 м.

При разкопките са намерени находки от камък и кост, подлежащи на графична реконструкция керамични съдове, фрагменти от култови масички и др. (обр. 3, 4).

Литература

Вандова 2016: В. Вандова. Нови проучвания на неолитни обекти в долината на Струма. – В: Б. Борисов (ред.). Проф. д-р Борис Д. Борисов. Ученици и приятели. Studia in honorem professoris Borisi Borisov

Обр. 4. Берсин. Фрагмент от костена лъжичка

Fig. 4. Bersin. Fragment of a bone spoon

(ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий" и българската археология, 2). Велико Търново, 2016, 121 – 137.

Вандова, Спасов 2019: В. Вандова, Н. Спасов. Археологически проучвания на неолитното селище в с. Берсин, обл. Кюстендил. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 29 – 31.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VILLAGE OF BERSIN, KYUSTENDIL DISTRICT

Vesselina Vandova

Summary

The archaeological excavations at the Neolithic settlement site in the village of Bersin took place in the autumn of 2019 with a team from the Kyustendil Regional History Museum.

An area of 75 m² was excavated in sq. A1, B1 and C1. The cultural layer was fully studied reaching the sterile level in sq. B1 and C1. Its maximal thickness in sq. B1 is 1.95 m and in sq. C1 – 1.50 m (including the depth of the cut features it riches 3.05 m in sq. B1). Negative features – a pit, a part of a ditch running southeast – northwest, a trench and postholes were found, dating to the white pained period of Early Neolithic and the Late Neolithic.

A part of an Early Neolithic cut feature was excavated – a ditch running southeast – northwest, in sq. B1 (fig. 1). The excavated part is 6 m long and between 2.60 and 2.80 m wide. Its depth is between 1.20 – 1.30 m. The bottom's width varies between 0.60/0.70 m and 0.90 m. Fragments of white painted vessels were found in its fill. Presumably, the ditch had been used for draining purposes.

The Early Neolithic pottery uncovered at the site mainly has an engobed surface of dark red colour and white painted decoration (fig. 2). The decoration consists of horizontal rows of points, small triangles; occasionally – rhombs or V-shaped elements under the rim, parallel lines; and only rarely wave-shaped lines, 'ladder' motives, etc. Segmented short pedestals ornamented with horizontal lines, rarely with inclined parallel lines (fig. 2.8, 9).

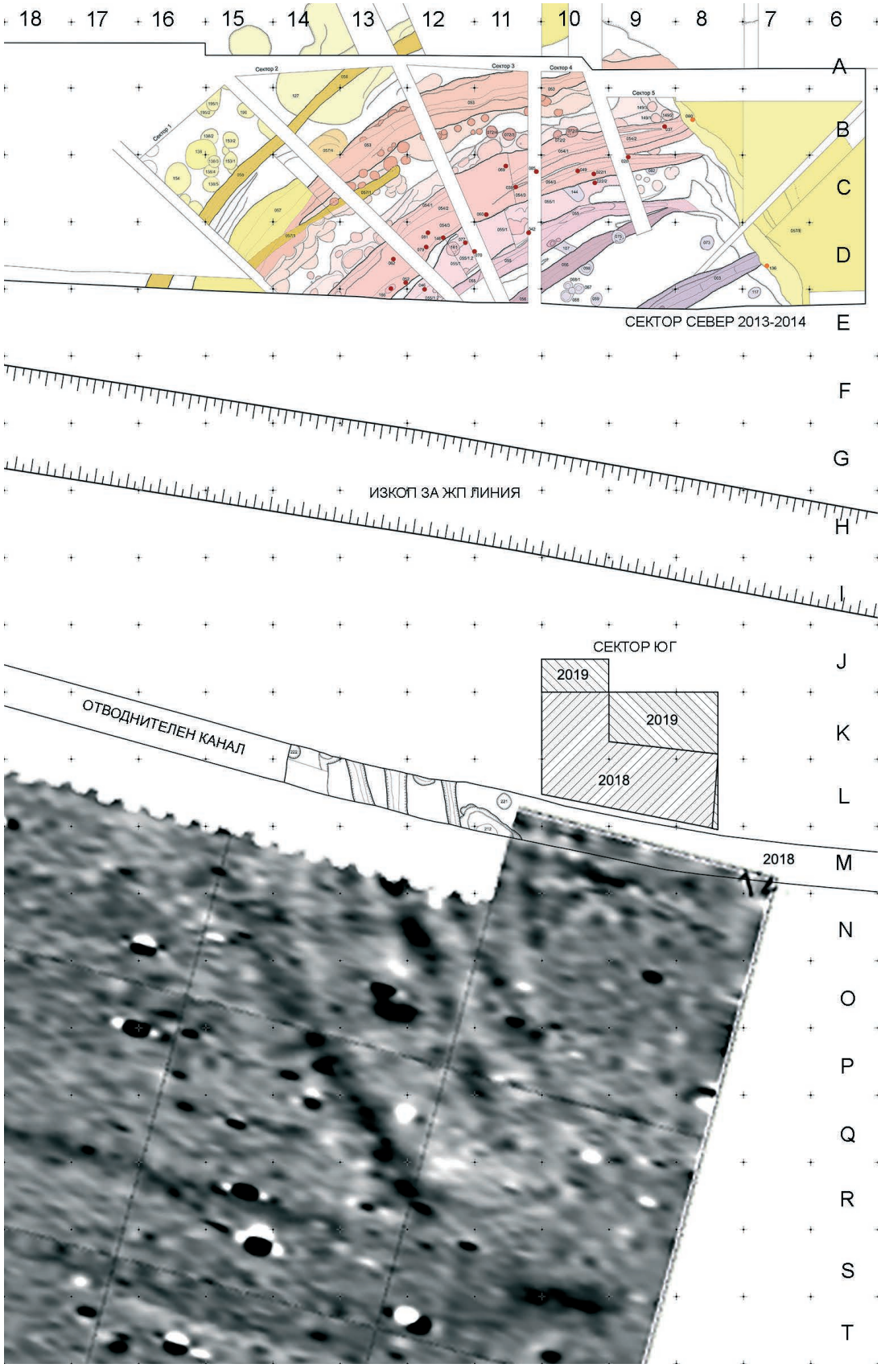
During the excavations, among other artefacts, stone and bone tools were found along with fragments of ceramic vessels and cult tables that can be graphically reconstructed (figs. 3, 4).

Vesselina Vandova, Regional Museum of History – Kyustendil, 55 Bulgaria Str., 2500 Kyustendil, v.vandova@abv.bg

№ 10. РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА

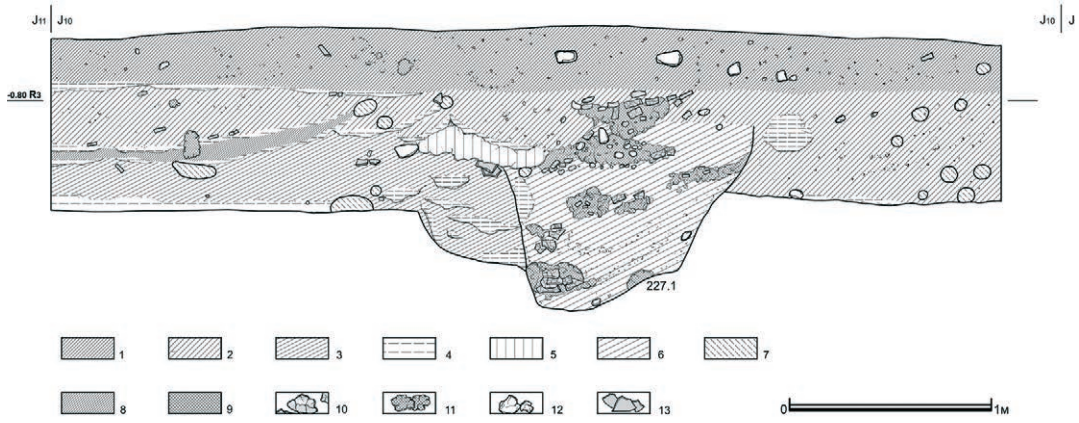
Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев

Редовното археологическо проучване през 2019 г. беше проведено в рамките на проект „Социални, културни и екологични аспекти на неолитизацията по средното течение на река Марица: археологическо проучване на праисторическия обект при с. Нова Надежда", финансиран от Министерството на културата. С оглед на изпълнение на основните цели на проекта, сектор Юг беше разширен с 52,5 кв. м и с това общата проучвана площ достигна около 130 кв. м (обр. 1). Тя е разположена между най-сериозните съвременни нарушения в южната част на раннонеолитното селище: изкопа за старата жп линия и канавката на вече нефункциониращ магистрален кабел на север и отводнителния канал на юг (Бъчваров и др. 2019, 33).

Обр. 1. Нова Надежда. Общ план на раннонеолитната част от праисторическия обект при Нова Надежда, допълнен с резултатите от геомагнитното картиране. Квадратите са с размери 5 х 5 м

Fig. 1. Nova Nadezhda. Layout and magnetic mapping of the Early Neolithic part of the prehistoric site of Nova Nadezhda. Grid squares measure 5 x 5 m

Обр. 2. Нова Надежда. Северен профил на кв. J10, отразяващ по-късни раннонеолитни фази от обитаването на това място. Легенда: 1 – повърхностен пласт (рохкав, сиво-кафяв, със зърнеста структура); 2 – сив до сиво-кафяв нехомогенен пласт; 3 – светъл, сивкав хомогенен пласт; 4 – светъл, бял до белезникав глинесто-песъчлив седимент; 5 – жълто-кафеникава глина с хомогенна, компактна структура; 6 – сивкав рохкав, оцветен на места до розово от деструкции на термични съоръжения запълнител на стр. 227.1; 7 – запълнител на нарушения; 8 – тъмен, кафяво-черен глинест седимент (основа/подложка?); 9 – деструкции от термични съоръжения; 10 – опалена глина – части от термични съоръжения; 11 – опожарени безформени и разпръснати деструкции; 12 – камъни; 13 – фрагменти от керамични съдове

Fig. 2. Nova Nadezhda. North profile of square J10 representing later Early Neolithic occupation phases. Key: (1) topsoil (loose, gray-brown, grainy); (2) gray to gray-brown nonhomogeneous layer; (3) light, grayish homogeneous layer; (4) light, white to whitish clayey/sandy sediment; (5) yellow-brownish clay, homogeneous, compact; (6) grayish, loose, to rosy-colored by the thermal installation remains in the fill of feature 227.1; (7) disturbance fill; (8) dark, brown-black clayey sediment (thermal installation base?); (9) ruins of thermal installations; (10) burnt clay pieces from thermal installations; (11) shapeless and scattered burnt ruins; (12) rocks; (13) ceramic sherds

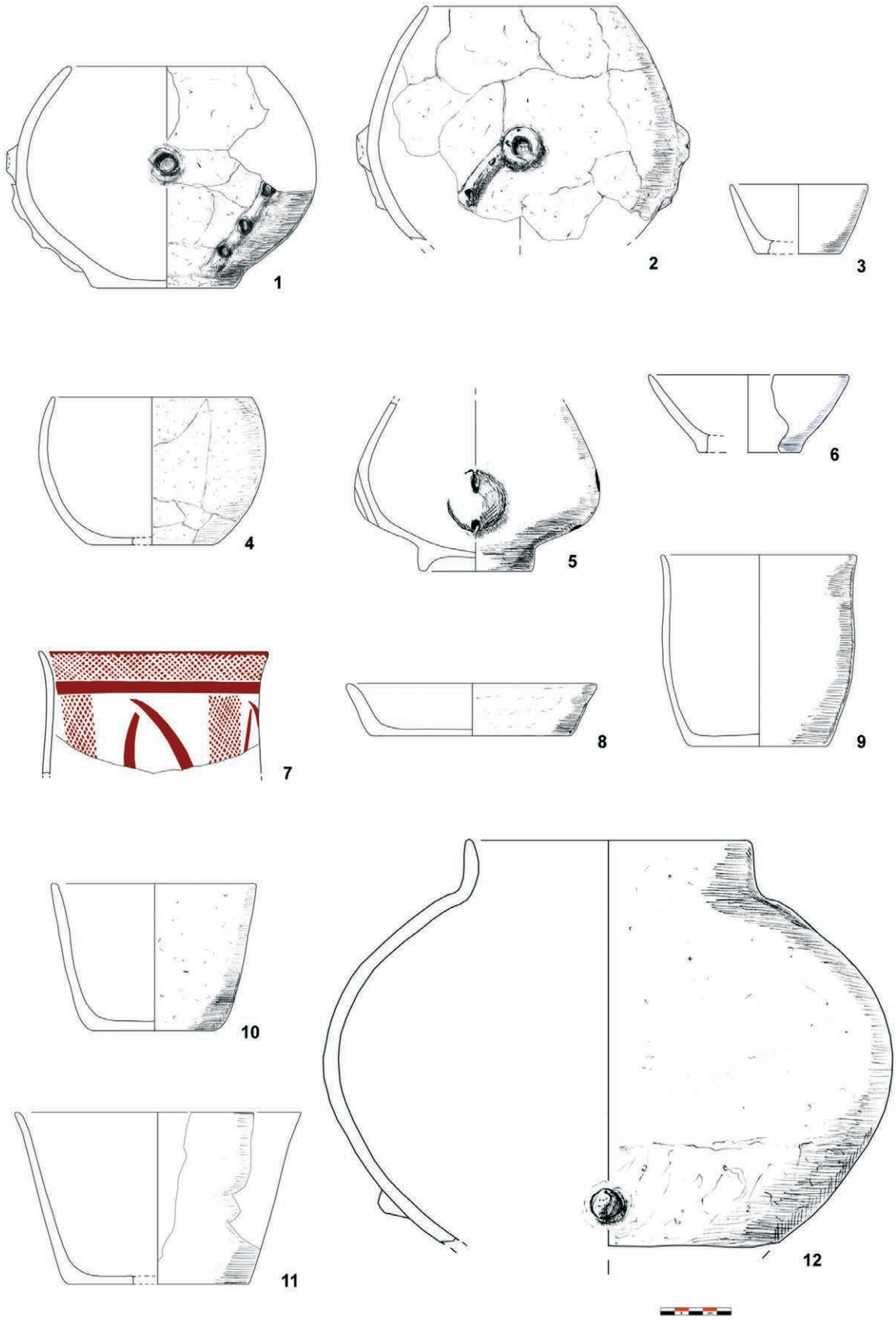
Обр. 3. Нова Надежда. Останки от пещ в кв. K9. Поглед на югозапад

Fig. 3. Nova Nadezhda. Oven remains in square K9. View looking southwest

Средната достигнатата дълбочина в разширението е 0,70 – 0,85 м от съвременната повърхност и нивото е приблизително изравнено с това в разкритата през 2018 г. площ. Установени са културни напластявания и силно нарушени археологически структури, отнасящи се към по-късна фаза от обитаването през ранния неолит в този сектор от обекта (обр. 2). В същото време отново беше констатирано, че липсват напластявания от последните етапи на ранния неолит, каквито са регистрирани при спасителните проучвания в сектор Север. По всичко личи, че този най-късен раннонеолитен пласт е напълно унищожен.

В кв. K9 са проучени останки от постройка с правоъгълен план (стр. 231), чиято западна част е регистрирана по време на предишната кампания. Стените от юг и изток ясно са маркирани от белезникави ивици с широчина около 0,20 м, които сключват приблизително прав ъгъл. Видимата запазена дължина на останките от южната стена е 1,30 м. Източната стена се проследява на дължина около 2 м, след което е нарушена от по-късно вкопаване. Северно от него слабо се различава подобна светла ивица, която вероятно представлява нарушената северна стена на постройката. В ивиците се очертават няколко дупки за стълбове (две в южната и три в източната стена). Проучването на структурата е прекратено поради наличие на по-късни вкопавания в и около нея и ще продължи след тяхното изчерпване.

В кв. J10 започна проучването на пещ (стр. 233), която вероятно е била разположена на открито. Запазени са основата и части от стените и купола (обр. 3). Има четириъгълна форма със заоблени ъгли и

Обр. 4. Нова Надежда. Керамични съдове от раннонеолитния пласт, проучен през 2019 г.

Fig. 4. Nova Nadezhda. Ceramic vessels from the Early Neolithic deposits investigated in 2019

приблизителни размери 1,20 (И – З) х 0,90/1,00 м (С – Ю). Изградена е върху предварително подравнено ниво (сбит белезникав пласт) и непосредствено върху подравнените останки на друго, все още непроучено съоръжение (стр. 219). Основата е от дребни и средно големи обли речни камъни и замазка с дебелина между 1 и 2 см. Запазена е само северната половина на замазката, а на юг е нарушена от подравняване на терена в древността. Останките в самия северен край са пропаднали в дълбочина, вероятно в хлътване на терена. От изток и запад е запазена стена от опалена кафеникава глина с дебелина до 0,1 м. Останки от стените (включително с лицева повърхност) и купола са пропаднали на север заедно с части от основата.

Освен тази пещ са установени още четири термични съоръжения (стр. 225, 227, 232 и 237), вероятно огнища, които, изглежда, също са функционирали извън постройки. Основите им са изградени от речни камъни, главно дребни, и замазка с дебелина до 3 см. Доколкото може да се съди по зле запазените останки, диаметърът/широчината им не надвишава 0,90 м.

Под едно от огнищата (стр. 227) в кв. J10 е проучена яма, съдържаща структуриран депозит (стр. 227.1: обр. 2). Отворът има кръгла форма и диаметър около 0,80 м, дълбочината достига 0,80 м. Стените са стръмни, дъното е полегато, заоблено към централната, най-дълбока част. Вкопаването е запълнено с компактни деструкции от едно или повече термични съоръжения: дребни речни камъни, масивни късове замазка с дебелина между 1,5 и 3 см и отделни фрагменти от стационарни хранилища. Изглежда много вероятно запълването на ямата непосредствено да предхожда и да е в пряка връзка с изграждането на покриващото я термично съоръжение.

Подобен депозит е установен в още едно вкопаване (стр. 216). Ямата има цилиндрична форма, кръгъл отвор с диаметър около 0,80 м, отвесни стени и слабо заоблено дъно; дълбочина ѝ е около 0,90 м. Стените и дъното са обмазани с белезникав материал (калциев карбонат) с дебелина от 2 – 3 до 5 – 7 см. В структурата са депонирани останки от едно или повече термични съоръжения, които в горната ѝ част представляват пласт с дебелина до 0,25 м, съставен от дребни и средно големи речни камъни и масивни късове замазка с дебелина от 2 до 3,5 см. Фрагментите от замазка обикновено лежат с лицевата си повърхност надолу и настрани, по-рядко нагоре; някои са под камъните от подложката. Под това ниво е регистриран пласт от пепелив тъмносив до черен запълнител с дебелина до 0,30 м. В него е открита колективна находка от четири костени инструмента, положени в централната част на ямата. Следва тридесетсантиметров пласт жълто-зеленикава глина, съдържащ фрагменти от стени на стационарни хранилища и късове замазка от същите или други термични съоръжения. Дъното на вкопаването е покрито с пласт карбонизирана органична материя, дебел 0,1 м.

Съвсем различен е депозитът в други две негативни структури. Стр. 229 представлява обмазана яма с кръгъл отвор (диаметър 0,50 м) и неправилна форма – тя постепенно се разширява в дълбочина и на места в стените ѝ са се образували „ниши“, вероятно в резултат на тафономични процеси. Дъното (с диаметър около 0,80 м) е плоско, с наклон на СИ; дълбочината е 0,80 м. Ямата е обмазана с плътен белезникаво-зелен карбонатен материал с дебелина до 4 см. Запълнителят е по-плътен, песъчлив в горната част на ямата; в дълбочина се редуват пластове тъмен и по-светъл рохкав седимент с прослойки черна, бяла и сива пепел. Над дъното запълнителят е много по-плътен и съдържа повече камъни, част от които се цепят при контакт – възможно е да са били подложени на висока температура. Депозитът се състои от голям брой фрагменти от керамични съдове. Част от тях принадлежат на пет отделни съда, но са открити на различни места и на различна дълбочина. Впечатление прави и голямото количество неартикулирани животински кости.

Депозит от фрагментирани керамични съдове е установен и в стр. 234, значително по-малка, необмазана яма с дълбочина 0,40 м.

Керамичният ансамбъл от раннонеолитния пласт, проучен през 2019 г., се състои от типичните за селището форми. При много съдове се наблюдават елементи, които изглежда предполагат влияния с югоизточен произход, както по отношение на формата, така и на бялорисуваната орнаментация. Особен интерес представляват две гърнета с профилирано навътре устие (holemouth), открити в яма (обр. 4.1, 2), и част от тънкостенно гърне с цилиндрична шия, което е изключително фино, независимо от големите си размери (обр. 4.12).

Единствената структура, датираща от друга епоха, е ранносредновековна яма в кв. K8/9, вкопана в раннонеолитния пласт (стр. 235). Проучена е южната половина на ямата (северната попада извън проучваната площ). Има кръгъл отвор с диаметър около 1,70 м и U-образно напречно сечение. Стените са почти отвесни, дъното е равно, с диаметър 1,30 м, дълбочината е около 0,80 м. Запълнителят е кафяв, рохкав, хомогенен, малко по-плътен към дъното. Вкопаването съдържа голям брой фрагменти от раннонеолитни керамични съдове и пет фрагмента, включително един от питос, датиращи от Ранното средновековие.

Литература

Бъчваров и др. 2019: К. Бъчваров, А. Цурев, Н. Тодорова, Г. Кацаров, Н. Николова, Р. Глезер, В. Бекер, М. Янева. Праисторическо селище при Нова Надежда. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 33 – 35.

THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA

Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev

Summary

The planned 2019 excavation season was supported by the Ministry of Culture within the framework of the project 'Social, Cultural and Environmental Aspects of the Neolithization along the Middle Maritsa Valley: Archaeological Investigations at the Prehistoric Site of Nova Nadezhda'. The South area was extended by 52.5 m^2, thus totaling to c. 130 m^2 (fig. 1).

The average excavated depth within the extension measured 0.70 – 0.85 m from the modern surface, thus reaching the level of the area uncovered in 2018. Cultural deposits and badly damaged features were investigated that date to a later phase of the EN occupation in this area (fig. 2). However, the excavation demonstrated the absence of deposits related to the latest EN phases, such as the ones identified by the rescue digs in the North area.

Ruins of a rectangular structure (feature 231) were unearthed in square K9 whose west part had been identified in 2018. The south, east and north walls were marked by whitish strips of c. 0.20 m width that joint at a more or less right angle. Several postholes were identified within the strips.

The remains of several thermal installations – an oven (fig. 3) and four hearths – were also investigated that seem to have had been built in open-air spaces, as well as pits, some of them featuring structured deposits.

The ceramic assemblage of the EN layer investigated in 2019 demonstrates shapes that are common for this site. Many vessels show elements that seem to suggest southeast influence, in respect to the form as well as to the white painted decoration. Of special interest are two holemouth pots found in a pit (fig. 4.1, 2), and a thin-walled necked jar which is, in spite of its large size, extremely finely made.

The only feature that dates to another period is an Early Medieval pit in square K8/9 that cuts through the EN layer (feature 235).

Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krum.bacvarov@naim.bg
Georgi Katsarov, gkatzarov@yahoo.com
Nikolina Nikolova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia,nikolina_vr@yahoo.com
Atanas Tsurev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, a.tsurev@gmail.com

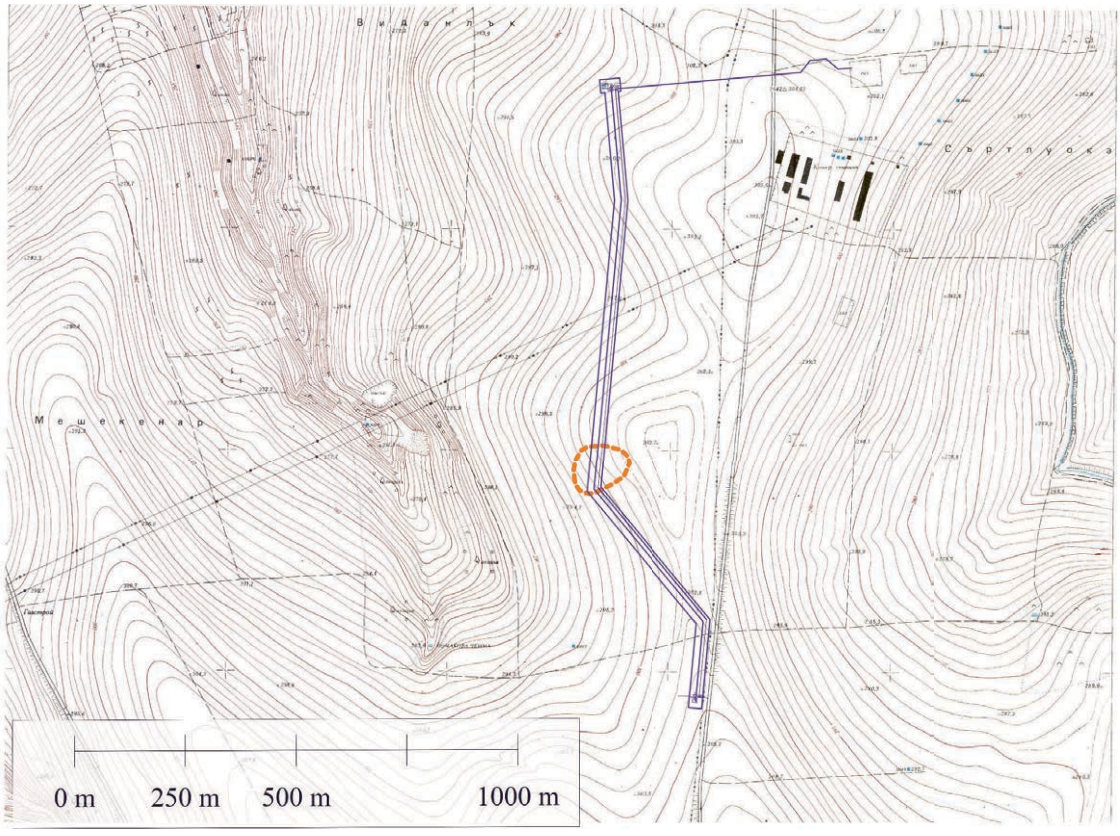

№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ВЪЛЧИ ДОЛ, ВАРНЕНСКО

Виктория Петрова

Археологическият обект Вълчи дол се намира в землището на с. Брестак, на около 5 км северно от гр. Вълчи дол, Варненска област. Локализиран е в южната част на Добруджанското плато върху склон със западно изложение (обр. 1). Намира се на 299 – 301 м надморска височина.

Регистриран е като обект 1, попадащ в южната половина на трасето на технологичната връзка при КС „Вълчи дол". Проучването е извършено в рамките на проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница".

Обр. 1. Вълчи дол. Топографска карта с разположението на археологическия обект (карта П. Лещаков)

Fig. 1. Valchi dol. Topographic map with the location of the archaeological site (map P. Leshtakov)

Археологическите разкопки са проведени в периода 31.07.2019 – 27.08.2019 г. под научното ръководство на гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН). Проучената площ е около 3 дка. Направени са общо 21 сондажа, чиито размери и ориентация са съобразени с установените от предварително направеното геофизично изследване аномалии. В по-голямата част от тях не са разкрити археологически останки. В шест сондажа, разположени в западната, северната и централната част на обекта, са проучени шест археологически структури (обр. 2.1).

Установена е следната стратиграфска последователност (отдолу нагоре) (обр. 2.2):

– стерилна основа – жълтеникав пласт, примесен с голямо количество варовикови конкреции;

– кафяв, глинест пласт с дебелина до 0,20 м;

– кафяв плътен пласт, примесен с миниатюрни мазилки. Дебелината му е около 0,20 – 0,30 м и в него са разкрити единични нехарактерни керамични фрагменти, изработени на ръка. На това ниво са регистрирани проучените археологически структури.

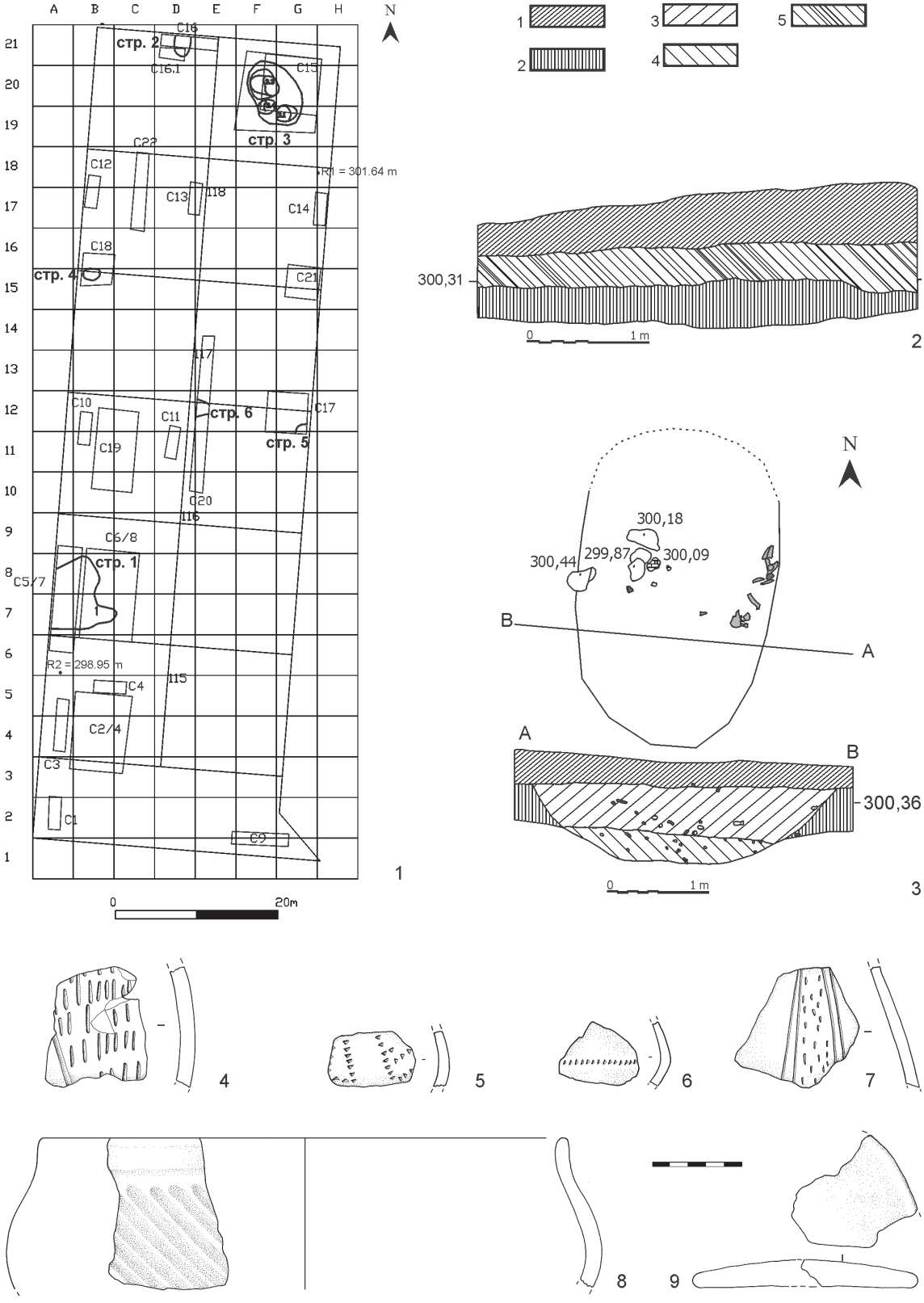
– сиво-кафяв плътен пласт с дебелина до 0,40 м (повърхностен). В него са разкрити единични керамични фрагменти.

Проучените археологически структури се намират непосредствено под повърхностния пласт. Те представляват ями, комплекс от ями и пласт опожарени деструкции.

Ямите имат овална или кръгла форма и размерите им варират от 1,30 до 2,50 м (структури 2, 4 – 6). В тях са разкрити струпване от опожарени деструкции или нива от керамични фрагменти и различни находки (обр. 2.3).

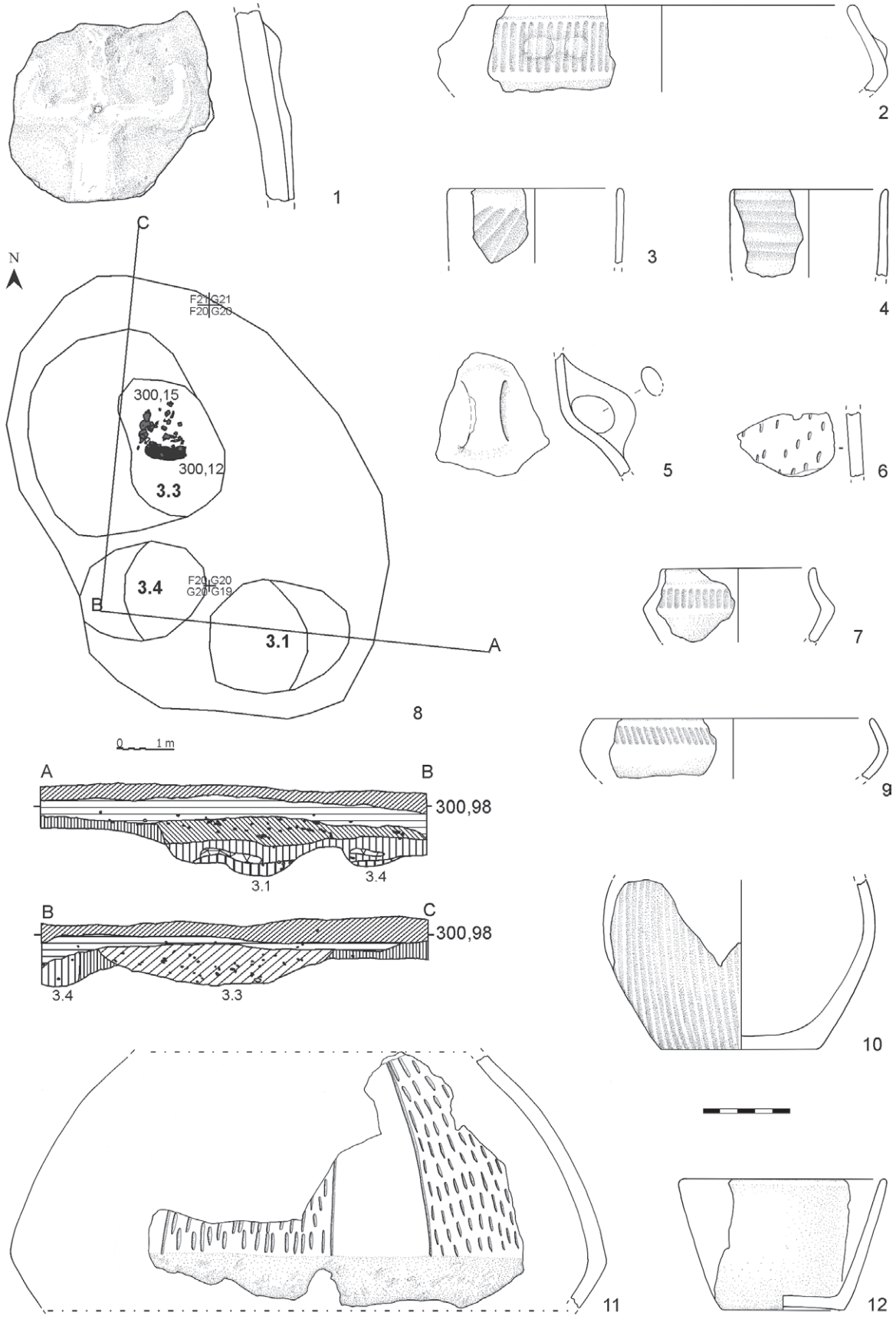
Комплексът от ями (структура 3) има овална форма, чиято дълга ос е ориентирана в посока СЗ – ЮИ. Размерите му са 8,5 х 5,50 м (обр. 3.8). Представлява комплекс от три ями, запълнени със сиво-кафяв пласт, примесен с опожарени деструкции. В тях са разкрити късноеолитна керамика и единични находки. Горната част на комплекса е запълнена със сиво-черен пласт с дебелина до 0,30 м, който покрива ямите.

Проучен е и пласт опожарени деструкции (структура 1), който има неправилна форма с проучени размери 18,5 х 14 м. Продължава в западна посока извън определената за проучване площ. Той се намира на около 0,30 – 0,40 м под повърхността, поради което е частично разрушен. Между отделните

Обр. 2. Вълчи дол: 1 – хоризонтален план на археологическия обект; 2 – стратиграфски профил. Структура 2: 3 – план; 4-9 – керамика. Легенда: 1 – сиво-кафяв плътен пласт; 2 – кафяв, глинест пласт; 3 – кафяв плътен пласт, примесен с миниатюрни мазилки; 4 – светлосив, белезникав пласт, примесен с мазилки и варовикови конкреции; 5 – сиво-кафяв плътен пласт, примесен с мазилки

Fig. 2. Valchi dol. (1) Layout of the archaeological site; (2) stratigraphic profile. Feature 2: (3) layout; (4-9) pottery. Key: (1) gray-brown solid layer; (2) brown, clay layer; (3) brown solid layer mixed with miniature burnt daub pieces; (4) light gray, whitish layer mixed with burnt daub pieces and calcareous nodules; (5) gray-brown solid layer mixed with burnt daub pieces

Обр. 3. Вълчи дол. Структура 1: 1 – керамика. Структура 3.3: 2-4, 6, 7, 9-11 – керамика. Структура 5: 5 – керамика. Структура 3: 8 – план

Fig. 3. Valchi dol. Feature 1: (1) pottery. Feature 3.3: (2-4, 6, 7, 9-11) pottery. Feature 5: (5) pottery. Feature 3: (8) layout

деструкции са открити едри вторично изпечени фрагменти от хранилищни съдове; върху два от тях са разкрити антропоморфни апликации (обр. 3.1).

Керамичните комплекси от всички проучени структури в археологическия обект Вълчи дол показват сходни черти, което доказва тяхната синхронност. Формите са представени от биконични купи със заобленобиконичен и биконичен прелом (обр. 3.2, 7, 9), плоски капаци (обр. 2.9), вертикални дръжки на кани (обр. 3.5). Орнаментацията е канелюрна, разположена върху горните части на съдовете (обр. 3.2-4, 7, 9) или покрива почти цялата външна повърхност (обр. 3.10); среща се и украса тип винчанска лента (обр. 2.7; 3.11).

Археологическият обект Вълчи дол се намира в район с малко проучени археологически обекти, особено от периода на късния неолит. Неговото местоположение в южната част на Добруджанското плато, както и наличието на няколко фрагмента с характерна набодена украса (обр. 2.5, 6) го свързват с ранните, късноеолитни етапи (I – II) на култура Хаманджия и намират паралели в най-близкия проучен на север обект Дуранкулак-Нивата (Димов 1982, обр. 5а, 6а, в, 8б). Останалите характеристики на комплекса (биконични и заобленобиконични купи, кана, плосък капак, канелюрна украса и украса тип винчанска лента: обр. 2.4, 8, 9; 3.2-7, 9-12) го вместват в общата картина на късноеолитната култура и го синхронизират с култура Усое I (Тодорова, Вайсов 1993, рис. 125 – 126).

Предложената датировка на археологическия обект Вълчи дол категорично се потвърждава и от радиовъглеродните дати, които определят времевия интервал на съществуване: 5027 – 5002 cal BC.

Литература

Димов 1982: Т. Димов. Землянка от неолитното селище при Дуранкулак. – Археология, 1, 1982, 33 – 48.

Тодорова, Вайсов 1993: Х. Тодорова, И. Вайсов. Новокаменната епоха в България. София, 1993.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE SITE OF VALCHI DOL, VARNA DISTRICT

Viktoria Petrova

Summary

The Valchi Dol archaeological site is located in the south of the Dobrudzha Plateau, ca. 5 km north of the town of Valchi Dol (fig. 1). The area covered by the survey is ca. 0.3 ha. Three layers were represented in the stratigraphic sequence, between 0.20 and 0.40 m thick (fig. 2.2) (listed from the bottom): a silty brown layer; a compact brown layer mixed with eroded plaster (the excavated archaeological features belong to this layer); a compact grey-brown layer.

During the study, six archaeological features were discovered (fig. 2.1). These include three oval or round pits, 1.3 to 2.5 m wide (fig. 2.3), a complex of three oval pits, measuring 8.5 x 5.5 m (fig. 3.8), as well as a level of burnt daub debris covering an area with an irregular shape, of which a section 18.5 x 14 m large was excavated. Among the debris, secondarily fired sherds of storage vessels were discovered, some with anthropomorphic applications (fig. 3.1).

The pottery assemblage included biconical bowls with a smooth or carinated transition (fig. 3.2, 7, 9), flat lids (fig. 2.9), and vertical handles of jugs (fig. 3.5). The preferred ornamentation techniques are fluted decoration (fig. 3.2-4, 7, 9, 10) or a Vinca type band (fig. 2.7; 3.11).

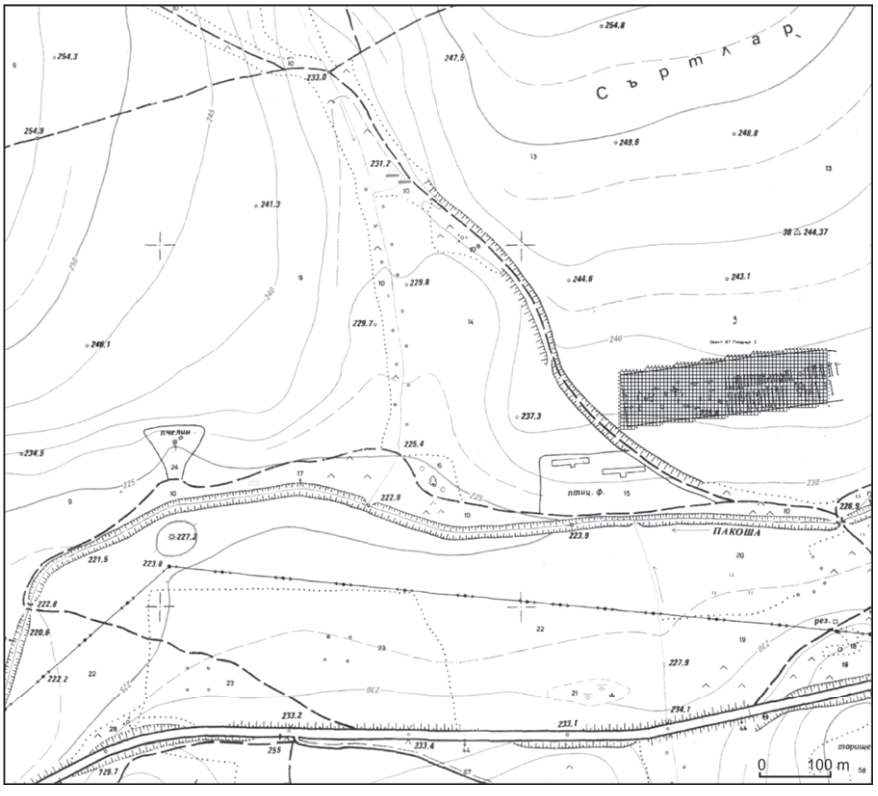
The geographical position of the archaeological site, coupled with the presence of several sherds bearing distinctive stabbed decoration (fig. 2.5, 6), tie it to the early phases (I – II) of the Hamangia culture. The remaining characteristics of the complex (biconical and rounded biconical bowls, jugs, flat lids, the fluting and the Vinca type band decoration) (fig. 2.4, 8, 9; 3.2-7, 9-12) situate it within the general context of the Late Neolithic culture and synchronize it with the Usoe I culture.

The site's date is corroborated by the radiocarbon dates, which place its existence between 5027 and 5002 cal BC.

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com

№ 12. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ГРАДИЩЕ 3, ШУМЕНСКО, АМ ХЕМУС (323+100 – 323+400)

Виктория Петрова, Евгения Найденова, Любомир Тодоров

Обр. 1. Градище 3, Шуменско. Топографска карта с разположението на археологическия обект (карта В. Вълчев)

Fig. 1. Gradishte 3, Shoumen district. Topographic map with the location of the archaeological site (map V. Valchev)

Археологически обект 874003 (Градище 3) се намира на левия бряг на р. Пакоша (обр. 1) в землището на с. Градище, разположено на около 10 км северозападно от Шумен. Той попада в проектното трасе на АМ Хемус, което наложи спасителното му археологическо проучване, разделено в два етапа. Първият се осъществи през периода 19.06.2019 – 18.07.2019 г. с научен ръководител гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН) и заместник-ръководител д-р Евгения Найденова (ИМ – Оряхово). През втория етап, провел се между 29.09.2019 – 27.11.2019 г., научни ръководители са гл. ас. д-р Виктория Петрова и д-р Евгения Найденова, а заместник-ръководител е Любомир Тодоров.

Преди започването на археологическите разкопки е направено геофизично картиране, резултатите от което показаха наличието на множество аномалии, за част от които е предположено, че маркират археологически структури[1].

В границите на предвидената за проучване площ от 21 дка са направени общо 91 сондажа, чиито размери и ориентация са съобразени с разкритите от геофизичното изследване аномалии.

Установена е следната стратиграфска последователност на пластовете в обекта (отдолу нагоре) (обр. 2.2 – 3):

– стерилна основа – жълтеникава основа, примесена с голямо количество варовикови конкреции;

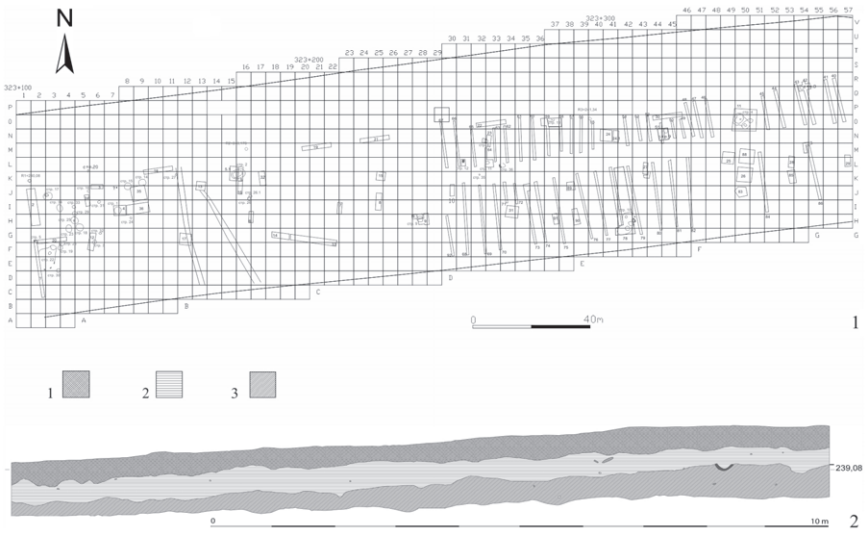
– светлокафяв глинест пласт;

– сиво-кафяв плътен пласт, примесен с миниатюрни мазилки, въгленчета и голямо количество варовикови конкреции. Дебелината му е около 0,40 м в западната част на обекта, 0,10 м в централната и 0,40 м в източната част на обекта. В него са разкрити малко количество керамични фрагменти от прехода към ранния халколит. Проучените праисторически структури са свързани с този пласт;

– тъмнокафяв плътен пласт, чиято горна част представлява орница. В него са разкрити огладени праисторически керамични фрагменти, керамични фрагменти, изработени на колело и единични съвременни материали. Дебелината му е 0,40 – 0,50 м. В долната част на този пласт е разкрит некропол от РЖЕ.

[1] Геомагнитното картиране е извършено от д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН).

Праисторическите структури са разположени по цялата проучена площ на обекта и на голямо разстояние една от друга, без да е установена определена подредба (обр. 2.1). Те представляват цилиндрични ями с диаметът около 1,10 – 1,30 м (обр. 3.4) или имат овални отвори с размери достигащи до 2,50 м, в които понякога са обособявани една плитка и една по-дълбока до 0,70 м част (обр. 3.1). Ямите са запълнени с вторично изпечени деструкции (фрагменти от стени на постройки, от замазки на огнище/пещ) или в тях са установени нива от керамични съдове и фрагменти, животински черепи и др. Често срещани са части от големи хранилищни съдове с богато орнаментирана горна половина. Разкрити са и керамични струпвания от фрагменти от един или няколко съда, около които не са установени очертания на ями или друг вид структури.

Обр. 2. Градище 3, Шуменско: 1 – хоризонтален план на археологическия обект; 2 – стратиграфски профил. Легенда: 1 – тъмнокафяв плътен пласт; 2 – сиво-кафяв мек пласт с голямо количество варовикови примеси; 3 – кафяв, глинест пласт

Fig. 2. Gradishte 3, Shoumen district: (1) layout of the archaeological site; (2) stratigraphic profile (2). Key: (1) dark brown compact layer; (2) grey-brown compact layer with limestone inclusions; (3) compact clayish layer

Характеристиките на керамичните комплекси от проучените праисторически ями показват, че те се отнасят към два последователни хронологически периода: прехода късен неолит/ранен халколит и ранен халколит.

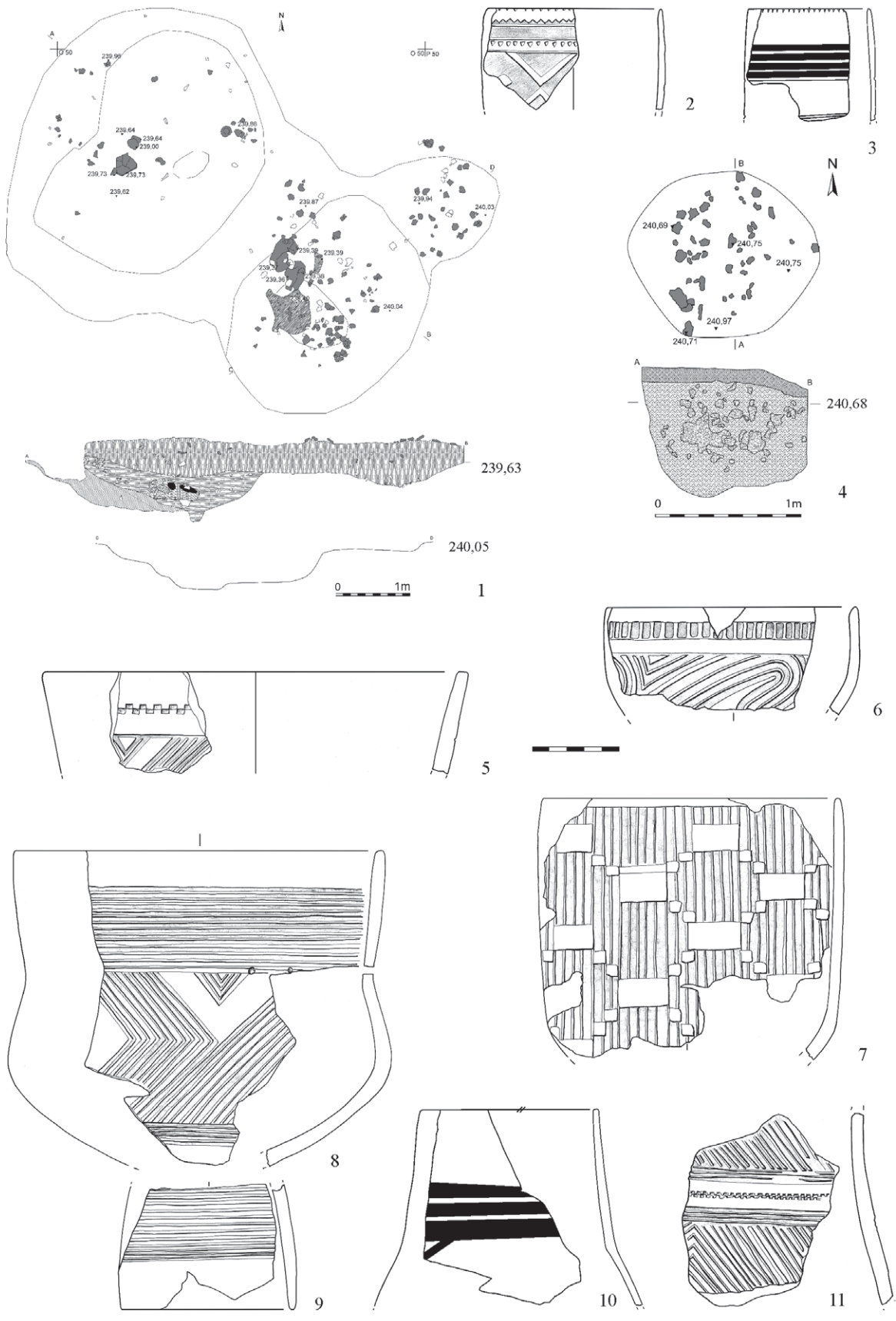
За прехода към ранния халколит са характерни цилиндричните и слабо конични чаши, преобладаваща врязана и инкрустирана с бяла паста украса (обр. 3.8, 9), добре застъпена канелюрна украса, украса чрез отнемане на глината („отнета“ украса) (обр. 3.2, 5-7, 11); среща се и комбинация от канелюри и червена охра и др. Характерен белег е и наличието на големи хранилищни съдове, чиято горна част е богато орнаментирана с врязана и „отнета“ украса.

Раннохалколитният период е представен от една яма, в която са разкрити фрагменти, украсени с графитна рисунка (обр. 3.3), червена охра и др.

Некрополът от РЖЕ е разположен в западния край на проучената част от археологическия обект. Датиран е към VII – VI в. пр. Хр. Проучената му част обхваща площ около 1,6 дка и е представена от общо седем гробни ями с кръгъл отвор и диаметър от 2,20 до 2,40 м. Пет от тях имат по един керамичен съд (урна) с кремирани човешки останки, като в един от случаите около урната има правоъгълно каменно съоръжение. Важна информация дава отделен колективен гроб с три урни и разположени около тях шест керамични съда, над които са подредени камъни (обр. 4.1-2, 4-5).

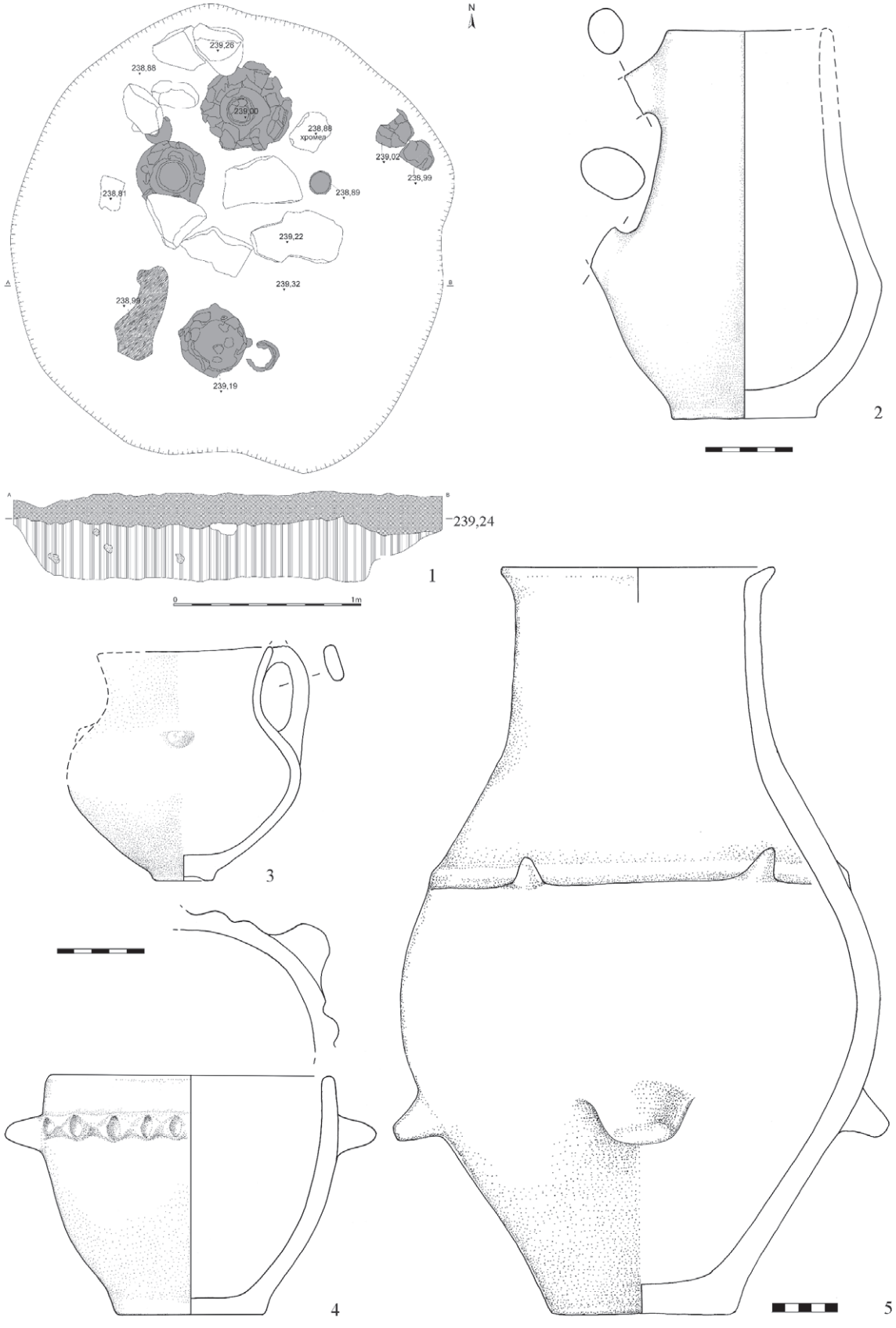
Кремираните човешки кости са полагани в долните части на урните и сред тях са разкрити гробни дарове (бронзови фибули, железни ножове и др.). След запълването, урните са покривани с плитки съдове (паници, купи). Гробни дарове (железни ножове, железен връх за копие, желязна апликация и др.) са поставяни и непосредствено до или под урните.

В югозападната част на некропола са проучени и пет ями с размери от 1 до 2 м. В тях са разкрити цял съд (обр. 4.3) и нива от керамични фрагменти.

Обр. 3. Градище 3, Шуменско. Структура 4: 1 – план; 11 – керамика. Структура 2: 2 – керамика. Структура 7: 3, 10 – керамика. Структура 6: 4 – план. Структура 10: 6, 7 – керамика. Структура 9: 5, 8, 9 – керамика

Fig. 3. Gradishte 3, Shoumen district. Feature 4: (1) layout; (11) pottery. Feature 2: (2) pottery. Feature 7: (3, 10) pottery. Feature 6: (4) layout. Feature 10: (6, 7) pottery. Feature 9: (5, 8, 9) pottery

Обр. 4. Градище 3, Шуменско. Структура 1: 1 – план; 2, 4-5 – керамика. Структура 19: 3 – керамика

Fig. 4. Gradishte 3, Shoumen district. Feature 1: (1) layout; (2, 4-5) pottery. Feature 19: (3) pottery

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE GRADISHTE 3 SITE, SHUMEN DISTRICT, HEMUS MOTORWAY (323+100 – 323+400)

Viktoria Petrova, Evgena Najdenova, Lyubomir Todorov

Summary

The archaeological site Gradishte 3 is located ca. 10 km north – west of Shumen, on the left bank of the Pakosha River (fig. 1). The survey covers an area of 2.1 ha. The stratigraphic sequence (listed from the bottom) is as follows (fig. 2.2):

- compact clayish layer overlying the bedrock;
- grey-brown compact layer with limestone inclusions; it is associated with the registered prehistoric archaeological features;
- dark brown compact layer (surface); an EIA necropolis is associated with the lower section of this stratum.

The prehistoric features are widely spaced (fig. 2.1). These are round pits with diameters between 1.10 and 1.30 m (fig. 3.2), or, with oval ones with measuring up to 2.50 m (fig. 3.1). The features date to the transition between Late Neolithic/Early Chalcolithic (cylindrical and slightly conical cups, incised and white encrusted decoration (fig. 3.8-9), fluted decoration, decoration through excision of the clay ("excised" decoration) (fig. 3.2, 5-7, 11). The Early Chalcolithic period is represented by one pit containing sherds with graphite painted ornament (fig. 3.3).

The EIA necropolis (7th – 6th c. BC) is situated at the west edge of the archaeological site. About 0.16 ha of its area was excavated, and in withit seven burial pits were registered with diameters between 2.20 – 2.40 m. Five pits contained one ceramic vessel (urn) each, with cremated human remains. In one instance, around the urn, a rectangular stone structure was registered. A collective grave was also excavated, with a total of twelve ceramic vessels, including three urns (fig. 4.2, 4-5). The cremated human bones were placed at the bottom of the vessels and mixed with burial gifts (bronze fibulae, iron knives, etc.) Burial gifts were also placed right next to, or, under the urns.

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com
Evgenia Najdenova, Museum of History – Oryahovo, 13 Vasil Levski Str., 3300 Oryahovo, evgenia_ar@abv.bg
Lyubomir Todorov, robo_sf@abv.bg

№ 13. НЕО-ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ГОЛО БЪРДО

Володя Попов, Иван Вайсов, Йордан Евлогиев, Христина Маркова, Драгомир Марков, Габриела Джурковска

Нео-енеолитното селище „Голо бърдо" се намира в м. Голо бърдо, попадаща в землищата на селата Градище и Асеновци, общ. Левски, Плевенска област, GPS координати: N 43°17'52", E 25°08'17". Основания за извършване на теренните проучвания[1] е обстоятелството, че оттам преминава трасето на новоизграждащ се газопровод – разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД. Селището има служебен № 50/4007 по номенклатурата на газопровода. Извършените теренни археологически проучвания са спасителни по смисъла на ЗКН и са извършени в рамките на на определения сервитут, участъка от км 272+764 до 273+462, който е с дължина 698 м и ширина 35 м (обр. 1).

Селището се намира в южната част на Долнодунавската равнина, върху една от терасите на льосовата р. Осъм. Терасата принадлежи към високото долиностроене. Надморската ѝ височина ва-

[1] Изследването се извършва във връзка с *разширението на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А*. Членове на екипа бяха: Павел Попов (РИМ – Плевен), Георги Иванов (СУ), Николай Захариев (НБУ – София), Елена Начева (НБУ – София), Недка Димитрова (НБУ – София), Анета Бакъмска (РИМ – Перник), Георги Костов (археолог-реставратор), Петър Зидаров (НБУ – София), Владимир Найденов (РИМ – Плевен), Мартин Дяков (РИМ – Плевен), Петя Ангелова (РИМ – Плевен), Венко Иванов (РИМ – Плевен), Галя Вандова (НБУ – София), Росица Миткова (АМ – Пловдив), Мария Атанасова, Борис Драганов, Стойко Шатов, Мирослав Нейчев (ВТУ), Радослав Боянов (ВТУ), инж. Юри Боянин (МА – ВТУ), Татяна Цукова, Петьо Пенев (ВТУ), Емил Михов (ВТУ), Тинка Кръстева (РИМ – Плевен), Вечеслав Николов (НБУ – София), Георги Мавров (реставратор), Християн Цанков (геофизик от МГУ), Димитър Стоев (геофизик) и др.

рира от 140 до 160 м, според топографски картни листове К-3-47-78 и К-3-47-79. Релефът на терена е равнинен с лек наклон на север и североизток към близката безименна река.

Геолого-геоморфоложки условия

В района е установено наличието на ниска заливна тераса (T_{2-3}), тази при руслото на р. Осъм и висока такава (T_{80-100}), върху която е разположено и самото селище (обр. 2). Цокълът на последната е оформен в мергелите на Тръмбешката свита (tK_1^{ap}), над който е отложен алувий от речни чакъли и пясъци (3 – 4 м), покрити от льосовидни глини и глинест льос (4 – 5 м). Тук повърхностният хумусен почвен слой е с дебелина 1,00 – 1,40 м.

Формирането на цокъла на терасата, върху която е разположено селището е свързано със студения (MIS 20) и топъл (MIS 19) климатичен оптимум – края на алувиалната седиментация (0,793 – 0,760 Ma), т.е. той е образуван в самия край на ранния и в началото на средния плейстоцен, като льосовият разрез е с редуцирана дебелина и литостратиграфия и определяема възрастта на горницата ≈ 8 Ka BP (вж. Евлогиев 2019).

Съвременният почвен слой е образуван през холоцена. За него са характерни климатичните флуктуации – пребореал (10,2 – 9,0 Ka BP), бореал (9,0 – 8,0 Ka BP), атлантик (8,0 – 5,0 Ka BP), суббореал (5,0 – 3,0 Ka BP) и субатлантик (3,0 Ka BP до днес). В повечето случаи материали от ранните фази на късния неолит се откриват както на дъното на вкопаните структури, така и в долната част на хумусния хоризонт – на около 0,15 м над границата между него и илувиален такъв, т.е. появата им попада в ранния атлантик. За разлика от тях, неолитно-енеолитните и енеолитните материали се откриват под или близо до средната част на хумусния хоризонт, което като време отговаря на средната част на атлантика. Литологостратиграфията на обекта е представена на обр. 3.

Археологическо проучване

Етап 1, предварително проучване на участъка от км 272+764 до 273+262

Предварителните археологически проучвания имаха за цел изясняване на хронологията, стратиграфията, културната принадлежност и териториалния обхват на селището. За нуждите на изследването бе положена планквадратна мрежа, ориентирана по магнитния север, състояща се от квадрати с размери 5 х 5 м. Номерацията на квадратите имат цифрови обозначения, започващи от 1 в северозападния ъгъл на проучваната зона, нарастващи по посока запад – изток и буквени такива (на латиница), започващи от югозападния ъгъл на проучваната площ, развиващи се по посока юг – север. Същата е обвързана със сервитутната маркировка, положена от представители на „Булгартрансгаз“ ЕАД, където са маркирани и 13 реперни точки с координати по Балтийската височинна система и кадастралната координатна такава – БГС 2005.

Обр. 1. Голо бърдо. Аерофотография на нео-енеолитното селище, поглед от югозапад. Фотография от етап 3

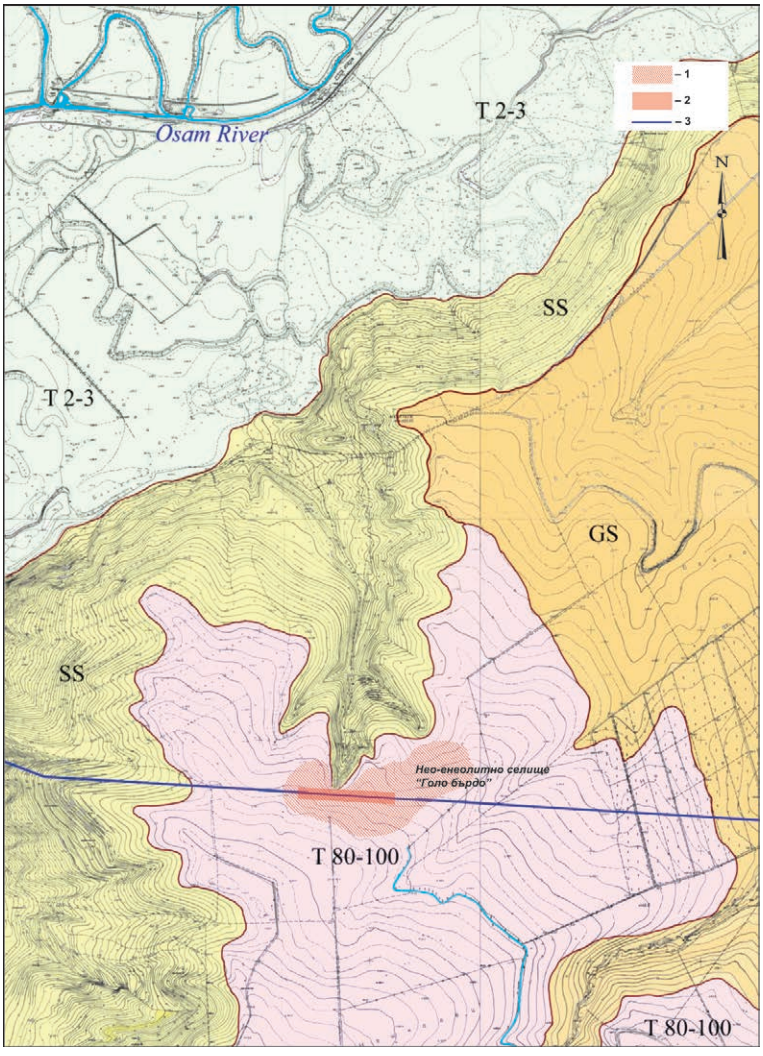
Fig. 1. Golo Bărdo. Aerial photo of the Neo-Eneolithic settlement, view from the southwest. Photo from Stage 3

При предварителните проучвания бяха положени 29 сондажа с различна дължина и широчина. Резултатите показаха, че на това място е имало няколко последователни праисторически селища от началото на късния неолит, късния неолит, прехода от неолита към енеолита и ранния енеолит, което е и основанието за продължаване на проучванията.

Етап 2, пълно проучване на участъка от км 272+764 до 273+262

При продължилото пълно археологическо проучване се установи наличието на културни напластявания с вариращa дебелина между 0,30 – 1,10 м, достигаща във вкопаните структури и до 3 м. Проучени са 143 археологически структури. Така установихме, че на това място най-ранното селище

е възникнало в началото на късния неолит, като структурите от този период са неравномерно разпределени върху цялата проучвана площ. Всички те представляват вкопани сгради и ями с различно предназначение (култови, боклучни, такива за извличане на инертни строителни материали и др.). По-големите вкопани обекти – тези, които могат да се интерпретират като сгради, са разположени на разстояние от 4 до 9 м една от друга и са предимно с овална форма (обр. 4.2). Много е вероятно същите да са имали и наземна дървена конструкция, върху която са били разположени и топлинните съоръжения. Предположенията ни в тази насока се базират на факта, че във вкопаните им части се открива пласт от нападалите им отухлени глинени замазки, покриващ такъв от бяла пепел, възникнал вероятно при опожаряване на носещата дървена конструкция. При някои от тези структури са регистрирани по няколко етапа на обитаване.

Обр. 2. Голо бърдо. Геоморфоложка карта в района на нео-енеолитното селище: 1 – предполагаемата обща площ на селището; 2 – археологически проучвания през 2019 г.; 3 – трасето на новия газопровод; $T_{80–100}$ – тераса с височина 80 – 100 м, спрямо средното ниво на р. Осъм, късен плейстоцен/ранен-среден плейстоцен; $T_{2–3}$ –холоценска заливни тераса; GS – полегат склон; SS – стръмен склон

Fig. 2. Golo Bărdo. Geomorphological map of the area of the Neo-Eneolithic settlement: (1) the settlement's total estimated surface area; (2) the 2019 archaeological season; (3) the route of the new gas pipeline; $T_{80–100}$ – a terrace, 80–100 m above the medium altitude (62 – 63 m) of Osăm River, Late Pleistocene/Early-Middle Pleistocene; $T_{2–3}$ – Holocene flood terrace; GS – gentle slope; SS – steep slope

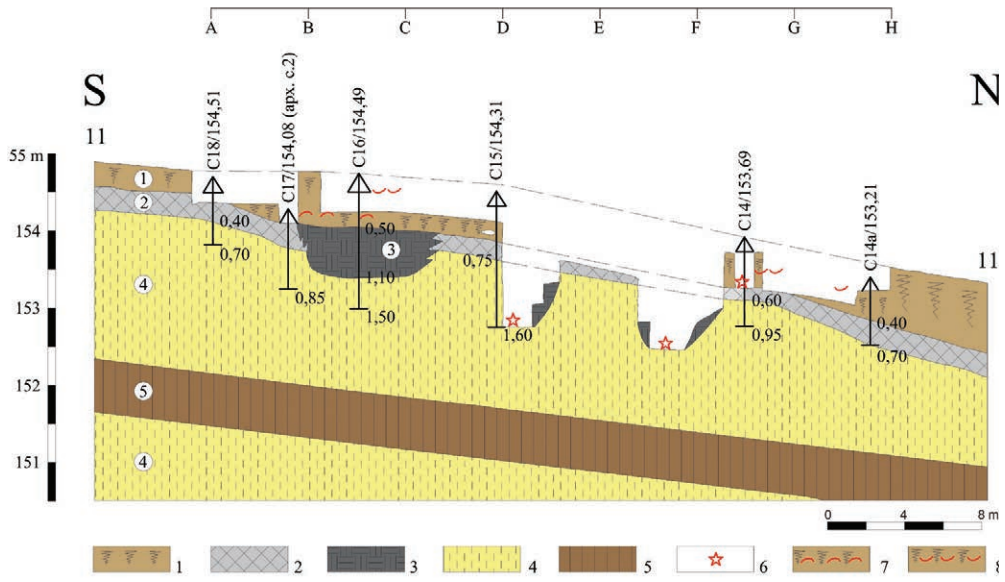
Следващият етап от развитието на селището е този от късния неолит. Структури от този период се открива върху цялата площ на обекта в пласт с дебелина до 0,40 м. Те представляват наземни и полувкопани сгради, ями и др. Сградите от този етап са негорели, като при наземните ориентацията и формата им не можа да бъде установена. Последните са регистрирани като петна от разнесени деструкции от пещи и обилно количество фрагментирани керамични съдове. За отбелязване е, че тук се откриха и обособени зони за обработка на кремъчни и костни сечива.

Късният неолит в селището завършва с присъствието на културната група Подгорица, като прилежащите към нея вкопани структури са малко на брой и се откриват предимно в централната и западна част на проучваната територия.

Етапът на ранния енеолит е регистриран единствено в най-западната част на обекта, като структурите от това време представляват деструкции от наземни сгради, депозити, боклучни ями, ями със специално предназначение и др. Те се откриват на дълбочина 0,30 – 0,40 м, но съвременните земеделски дейности са причина за почти пълното им унищожение.

Етап 3, пълно проучване на участъка от км 273+262 до 273+462 км

Спецификата на работа през предишните етапи на проучване наложи полагането на локална план-квадратна мрежа така, че тя да е ориентирана по магнитния север и да има номерация, започваща непосредствено от северозападния ъгъл на проучваната площ. Това затрудни разширяването, което наложи за проучване на новите участъци от селището, тези западно от нея (км 273+262 – 273+462 км), да се положи нова локална мрежа, ориентирана този път по географския север, с номерация,

Обр. 3. Голо бърдо. Литологостратиграфски профил 1-I: 1 – хумусно-акумулативен хоризонт, сиво-черна глина; 2 – преходен илувиален хоризонт от бежово-светлокафява глина; 3 – пласт със следи от антропогенно присъствие; 4 – глинест льос, жълто-бежов; 5 – льосовидна глина, кафеникава – погребана почва; 6 – материали от ранните етапи на късния неолит открити във вкопани структури; 7 – материали от ранните етапи на късния неолит, установени на 0,15 м над контакта хумусен/илувиален хоризонт в естествения геоложки разрез; 8 – материали от прехода между неолита и ранен енеолит, откривани в средата на хумусния хоризонт и малко под нея

Fig. 3. Golo Bărdo. Lithostratigraphic profile 1-I: (1) humus-accumulation horizon – grey-black clay; (2) transitional illuviated horizon of beige-light brown clay; (3) layer with traces of anthropogenic presence; (4) clayish loess, yellow-beige; (5) loess clay, brownish – buried soils; (6) assemblages from the early stages of the Late Neolithic, found in cut features; (7) assemblages from the early stages of the Late Neolithic, registered 15 cm above the humus/illuvial horizon contact zone, in the natural geological scarp; (8) assemblage from the Late Neolithic – Early Eneolithic transitional period, discovered at the middle line of the humus horizon and close below it

покриваща по-голяма площ, включваща и тази извън проучваната такава. Същата е обвързана с мрежата от етап 1 и 2 и с положената от представители на „Булгартрансгаз“ ЕАД сервитутна маркировка.

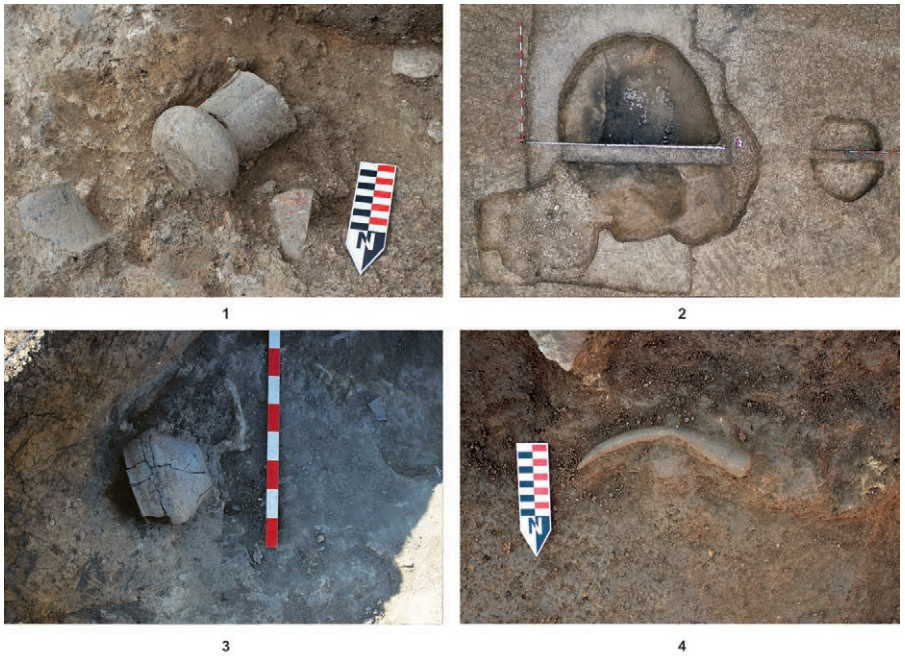
В началото на проучванията предвидената за това зона беше изследвана с методите на геомагнетиката. При последвалите теренни проучвания се установи почти пълно покриване на регистрираните при геофизичните изследвания аномалии с откритите вкопани и наземни археологически структури. За отбелязване е, че според резултатите от тези изследвания обектът се пресича от изразена линейна аномалия, която можеше да се интерпретира или като ров, или като наличието на голям заблатен участък, или като погребано корито на древна река. Последващите археологически проучвания доказаха наличието на такава аномалия, пресичаща обекта по посока югозапад – североизток, характеризираща се с плътен тъмнокафяв алувиален запълнител. На това място бяха направени и още няколко геофизични изследвания с методите на геоелектриката (ВЕС)[1], които доказаха, че става дума за голямо хлътване на терена с дълбочина 2,50 – 3,50 м, което във времето е предизвиквало продължително му заблатяване. За отбелязване е, че стратиграфската ситуация на мястото показва, че това заблатяване е съществувало много преди антропогенното присъствие.

Резултатите от археологическите проучвания през третия етап потвърдиха наблюденията от предишните етапи и добавиха към проучените предишни структури още 41. Същите представляват различни по вид, хронология и функция ями, наземни, полувкопани и вкопани сгради и др. (обр. 4 и 5).

Заключение

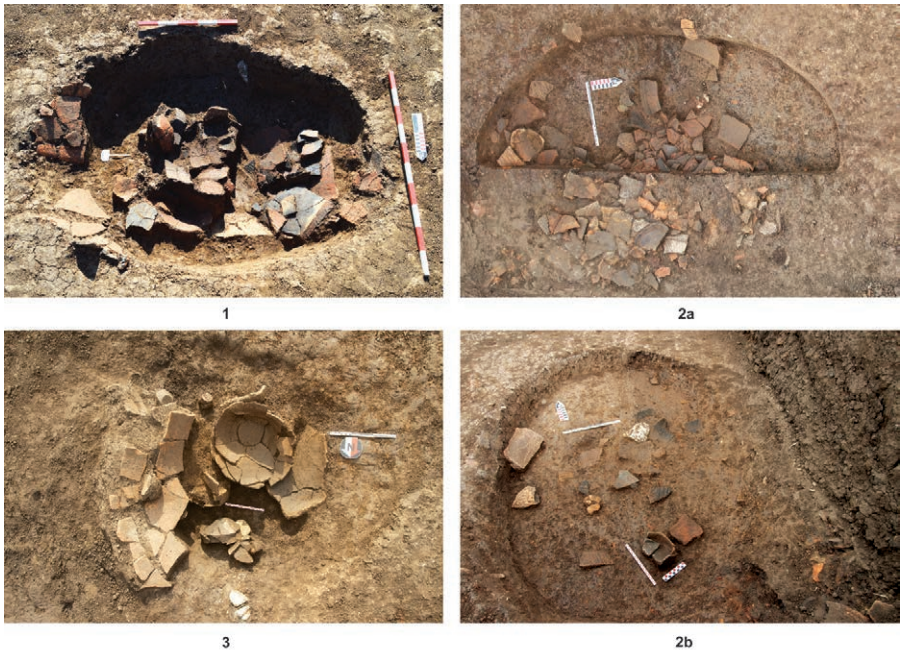
Разкритите в нео-енеолитното селище „Голо бърдо“ структури отстоят на различни разстояния една от друга и са от различни хронологически периоди. Най-ранното антропогенно присъствие тук е от времето на култура Винча А3/В1-Самоводене-Овчарово (обр. 4.1, 4). След прекъсване имаме присъствие на късно неолитната културна група Подгорица (обр. 4.3), на ранната култура Градешница (фазата Бреница) и на късната фаза от ранния енеолит, култура Поляница-Видра (обр. 5).

[1] Тези изследвания са направени от инж. Димитър Стоев.

Обр. 4. Голо бърдо. Неолитни структури: 1 – керамичен съд от структура № 59 in situ (етап 2 от проучването); 2 – аерофотография на структури № VII-003 (етап 3 от проучването); 3 – керамичен съд от структура № 76 in situ (етап 2 от проучването); 4 – съставна част от костен сърп, открит в пепеливия пласт в структура № I-002 (етап 3 от проучването)

Fig. 4. Golo Bărdo. Neolithic features: (1) ceramic vessel from feature No. 59 in situ (Survey Stage 2); (2) aerial photographs of features No. VII-003 (Survey Stage 3); (3) ceramic vessel from feature No. 76 in situ (Survey Stage 2); (4) fully preserved bone sickle, from the ashy deposit in feature No. I-002 (Survey Stage 3)

Обр. 5. Голо бърдо. Енеолитни структури: 1 – структура № II-003, яма облицована с фрагменти от голям питос и депо от керамични фрагменти от различни съдове, сред фрагментите са открити и малки керамични шайбовидни маниста, съставни части от една огърлица; 2 – структура № I-001A, плитка яма и депо от керамични фрагменти, сред които и такъв от квадратен съд с четири крачета – „ритуална масичка" (?); 3 – структура № I-003, яма облицована с фрагменти от голям питос и депо от шест керамични съда

Fig. 5. Golo Bărdo. Eneolithic features: (1) feature No. II-003, pit lined with sherds from a large pithos, with a depot of pottery sherds from various vessels; mixed with the sherds were also small pottery discoid beads, from a necklace; (2) feature No. I-001A, shallow pit with a depot of pottery sherds, including from a four footed square vessel – a ritual table; (3) feature No. I-003, pit lined with sherds from a large pithos, with a depot of six ceramic vessels

Литература

Евлогиев 2019: Й. Евлогиев. Кватернерна геология и геоморфология на Дунавската равнина. София 2019.

THE NEO-ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF GOLO BĂRDO

Volodya Popov, Ivan Vajsov, Jordan Evlogiev, Hristina Markova, Dragomir Markov, Gabriela Dzhurkovska

Summary

The Neo-Eneolithic settlement site of "Golo Bărdo" (fig. 1) is located in the Golo Bărdo locality, within the territory of the villages Gradishte and Asenovtsi, Levski Municipality, Pleven District. It is located in the south part of the Lower Danube Valley, on a river terrace of the Osăm River (fig. 2). The terrain is flat, slightly inclined to the north and north-east.

In the first stage of the excavations, 29 test trenches were made, with different dimensions. Results indicated the presence of several consecutive prehistoric settlements on the site (fig. 3), dated to the beginning of the Late Neolithic (the time of the Vinca A3/B1 and the Samovodene – Ovcharovo cultures, fig. 4.1-2, 4); the Late Neolithic (the Podgoritsa cultural group, fig. 4.3); the transition from the Neolithic to the Eneolithic (the Brenica phase of the Gradeshnitsa culture); the Early Eneolithic (the Polyanitsa – Vidra culture, fig. 5).

In the second and the third excavation phases, 184 archaeological features were excavated – buildings and pits with various functions (cult pits, refuse pits, pits for extraction of inert construction raw materials, etc.). The larger cut features, which could be interpreted as buildings, were spaced 4 to 9 m apart and as a rule had oval plan. We assume these also featured suspended wooden floor superstructures, upon which the ovens were found.

The next phase in the settlement's development is associated with the Late Neolithic, with features including ground level and semi-dug buildings, pits, etc. Notably, designated flint and bone tools processing areas belong to this period.

The Early Eneolithic phase is registered only in the site's west sector. The respective features include destructions of the superstructures of buildings, deposits, refuse pits, special purpose pits, pits with deposited burnt wall plaster, etc.

Volodya Popov, Regional Museum of History – Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5804 Pleven, director_dz@abv.bg
Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivan.vajsov@naim.bg
Jordan Evlogiev, evlogiev.evlogi@gmail.com
Hristina Markova, Museum of History – Nova Zagora, 3 Svoboda Sq., 8900 Nova Zagora hdmarkovi@gmail.com
Dragomir Markov, Museum of History – Nova Zagora, 3 Svoboda Sq., 8900 Nova Zagora, dhmarkov@gmail.com
Gabriela Dzhurkovska, gabriela.dzhu@gmail.com

№ 14. ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ БОХОТ

Иван Вайсов, Владимир Славчев

Енеолитното селище се намира в м. Кремика и в южната част на м. Червенско ниве, землището на с. Бохот, община Плевен, GPS координати: N 43°17'52", E 25°08'17". Основания за извършване на теренните проучвания[1] е обстоятелството, че оттам преминава трасето на новоизграждащ се газопровод – разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД. Селището има

[1] Изследването се извършва във връзка с разширението на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А. Членове на екипа бяха: Павел Попов (археолог, РИМ – Плевен), Борис Драганов (археолог), Митко Велев (стажант, ВТУ), Николета Николаева (стажант, РИМ – Добрич), Николай Захариев (стажант, НБУ – София), Стоян Александров (стажант, ВТУ), Стоян Иванов (стажант, НБУ – София), Мария Атанасова (стажант), Георги Костов (археолог-реставратор), Ивелина Славчева (стажант, ШУ), Нилс Олдсен (археолог, Университета в гр. Хайделберг, Германия), Георги Иванов (археолог, докторант СУ), Вечеслав Николов (археолог, НБУ – София), Габриела Джурковска (археолог, НБУ – София) и Християн Цанков (геофизик, МГУ) и др.

служебен № 43/4000. Извършените теренни археологически проучвания са спасителни по смисъла на ЗКН и са извършени в рамките на определения сервитут, участъка от км 312+350 – 312+820, който е с дължината 470 м и ширината 35 м (обр. 1, 2).

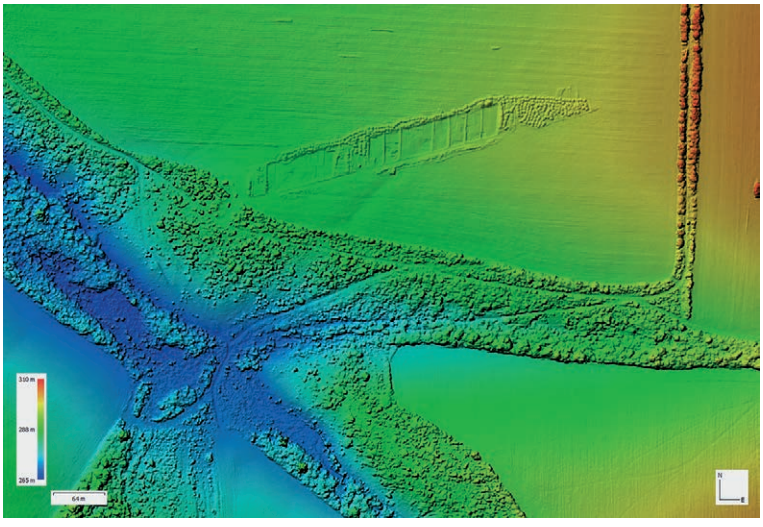
Селището се намира в южната част на Долнодунавската равнина. Разположено е върху висока надзаливна тераса. Теренът има денивелация с посока североизток – югозапад. В южна посока се спуска към дълбокото дере на малка, безименна река, десен приток на р. Чернялка. Теренът представлява обработваеми ниви с добра видимост.

Проучванията се извършиха на два етапа: първи етап, предварителни археологически проучвания, и втори – пълни археологически проучвания.

Обр. 1. Бохот. Аерофотография на енеолитното селище, поглед от юг, етап 1: предварително проучване

Fig. 1. Bohot. Aerial photo of the Eneolithic settlement, view from the south, Stage 1, preliminary survey

Обр. 2. Бохот. Генериран дигитален DEM модел на терена и проучваната площ

Fig. 2. Bohot. Generated digital DEM model of the terrain and studied area

Първи етап

Геофизични проучвания – геомагнетика. За целите на проучванията бяха направени геофизични изследвания, като бе изследвана цялата предвидена за проучване площ. Резултатите показаха наличието на различни геомагнитни аномалии, от които малки вкопани структури, концентрирани предимно в западната зона на обекта, и други с повишена концентрация на аномалии, интерпретирани първоначално като концентрация на керамика и горели деструкции от сгради, концентрирани в източната зона.

Археологическо проучване. Върху предвидената за проучване площ са положени 51 сондажа, ориентирани север – юг, в 16 от които бяха открити археологически структури. Сондажите с откритите археологически структури са с номера 1, 3, 4, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28 и 31. Те попадат в зоната от км 312+350 до км 312+820. При проучванията се установи, че геомагнитните аномалии в източната част на обекта, от км 312+350 до км 312+500, са вследствие от геоложките наслаги, разположени в дълбочина, а не такива, показващи следи от антропогенно присъствие.

През този етап от проучванията са открити няколко вида археологически структури: 1. вкопани (негативни) структури – ями – в сондажи № 1 (1 бр.), № 3 (3 бр.), № 4 (1 бр.), № 10 (1 бр.), № 11 (1 бр.), № 14 (1 бр.), № 16 (1 бр.), № 17 (1 бр.), № 21 (4 бр.), № 22 (1 бр.), № 23 (1 бр.), № 28 (1 бр.) и 2. хоризонтални структури – следи от наземни жилища и др. – в № 18 (повишена концентрация от керамични фрагменти, кремъчни артефакти и др.), № 22 (1 бр.), № 24 (повишена концентрация от керамични фрагменти, кремъчни артефакти и др.), № 26 (горели деструкции от сграда, концентрация от керамични фрагменти, кремъчни артефакти и др.), № 28 (керамично струпване), № 29 (горели деструкции от плитко вкопана сграда с индикации за наличието на работилница за кремъчни артефакти, сред които има открити и миниатюрни пробои за мъниста) и № 31 (горели деструкции от сграда, концентрация от керамични фрагменти, кремъчни артефакти и др.).

Обр. 3. Бохот. Археологически ситуации: 1 – керамичен съд, открит до южния бряг на преминаващата през селището река; 2 – ниво с кости и керамични фрагменти от структура 80; 3 – кости и керамични фрагменти тип Вадастра от сондаж № 13, структура II-13.02; 4 – фрагментиран керамичен съд от структура 29.01

Fig. 3. Bohot. Archaeological situations: (1) ceramic vessel, discovered by the south bank of the rivulet running through the settlement; (2) deposit of bones and pottery sherds, from feature No 80; (3) bones and Vadastra type pottery sherds, from test trench no. 13, feature no. II-13.02; 4 – a fragmented ceramic vessel from feature no. 29.01

Обр. 4. Бохот. Археологически ситуации: 1 – наземни структури II.09.01 и II.09.02; 2 – наземна структура II.09.02; 3а – структура 3.3 от сондаж № 3, вкопана структура от КЖЕ; 3b – метална халка от структура 3.3

Fig. 4. Bohot. Archaeological situations: (1) ground level features Nos. II.09.01 and II.09.02; (2) ground level feature No. II.09.02; (3a) a cut feature from test trench No. 3, feature 3.3 from the LIA; (3b) metal hoop from feature 3.3

В източните сондажи с номера 34, 51 и 41 бе засегната северната периферия на регистрираната при аерозаснемането и геофизичните проучвания голяма вкопана структура с овална форма (диаметър 60 – 70 м). Стъпаловидно оформената северна периферия на това вкопаване, регистрирано в сондажи № 41 и № 51, ни дава основания да предположим, че това са следи от затлачен стар изкуствен водоем с неясна датировка.

Втори етап

За нуждите на изследването предвидената за проучване площ бе разделена допълнително на отделни сектори (15 бр.) с широчина 30 м и дължина 35 м.

Зона 1 – западна – от км 312+685 до 312+820 (сектори 2, 3, 4 и 5). С цел прецизиране местоположението на подлежащите на проучване археологически структури тук бяха направени допълнителни геофизични изследвания. Резултатите от тези проучвания, корелирани с тези от предварителните такива, показаха наличието на спорадични археологически структури като малки вкопани ями, концентрирани предимно в югозападната част на зоната, и по-големи ями, регистрирани в централната му част. Тук се очертаха и няколко големи аномалии с диаметър 18 – 27 м, попадащи в кв. AZ30, AZ31, AY 31 и BA31, в кв. AZ34, BA32, BC32 и BB33, в кв. BA 35, в кв. BA35 и BB35, в кв. BA40, BB40, BA41 и BB41, в кв. AT43, AT44, AU43 и AU44 и в кв. BA41 и BA42. Първоначално те бяха определени като такива с потенциал за проучване, но резултатите от изследванията показаха, че това са петна с неправилна форма – концентрации от разнесени при съвременната селскостопанска обработка на земята керамични фрагменти отстоящи на 0,30 – 0,40 м от повърхността. Вероятно това са следи от съществувалите на това място наземни сгради, чиято форма и стратиграфия не можа да бъде идентифицирана.

В този зона бяха проучени и няколко вкопани в стерилната основа овални ями, отстоящи на около 20 – 25 м една от друга. Четири от тях са

с диаметър 0,60 – 0,70 м и дълбочина 0,45 – 0,70 м. Откритите в тях материали са керамични фрагменти и кремъци, отнасящи се към прехода между неолита и енеолита (култура Вадастра-Брениица). Запълнителят им е хомогенен без следи от постъпателно запълване. Същите са разположени в и/или в близост до споменатите вече големи петна от разнесени керамични фрагменти. В близост до тях бяха открити и три малки овални ями диаметър 0,20 – 0,30 м, вероятно следи от дървена колова конструкция на наземни жилища.

Бяха проучени и три малки вкопани структури от КЖЕ (овални ями с диаметър 0,70 – 1 м и дълбочина 0,60 – 0,90 м). Всичките те са открити в югозападнатата част на сектор 2. Една от тях, структура II-2.2, е с конусовидна форма. Останалите две, структури II-2.1 и II-2.3 са с цилиндрична форма, с прави стени. За отбелязване е, че в яма II-2.1 бяха открити само единични керамични фрагменти. Подобни ями бяха открити и при предварителните проучвания в близките сондажи № 3 и № 10, като в една от тях тогава бе открита бронзова обеца със застъпващи се краища (обр. 4.3a-3b). Подобно на ямата открита в сондаж № 3 и тук в тях бяха открити няколко ломени камъка от мек бял варовик.

Зона 2 – източна – от км 312+500 до 312+655 (сектори 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 и 15). При проучванията на източната зона бяха открити вкопани в стерилната основа ями с различна големина и наземни структури от енеолита (обр. 4.1-2), както и съвременни стопански постройки от началото на XX в.

Откритите тук археологически структури са няколко вида: вкопани (негативни) структури – ями – 23 бр.; плитко вкопани наземни сгради, следи от каквито са струпвания от натрошени керамични съдове и малко количество обрушени горели мазилки, и следи от наземни жилища и др., където се наблюдава повишена концентрация от керамични фрагменти, кремъчни артефакти и др.

В сектор 13-14 бе открита една плитко вкопана в стерилната основа сграда (?) с индикации за наличието на работилница за кремъчни артефакти, сред които има открити и миниатюрни пробои за мъниста. Откритите тук многобройни кремъчни артефакти и значително количество кремъчен дебитаж говори, че вероятно на това място е имало някакво специализирано производство на кремъчни артефакти. Засега е трудно да се определи дали това производство е било за лични нужди или за надрегионален обмен.

В зона 2 са открити деструкциите на общо три плитко вкопани в терена праисторически сгради, в централните части на които има керамични фрагменти от големи питоси, украсени с типичната за култура Вадастра вдълбана украса (обр. 3.3). Интерес представляват структури II-09.01 и II-09.02 концентрации на фрагменти от три-четири големи питоса, хромелни подложни камъни, някои от които направени от ронлив пясъчник. Тези питоси са били поставени по северната периферията на една от големите вкопани структура II-09.04 (обр. 4.1-2).

В сектор 11 се откри коритото на древна малка река, която е преминавала напречно през селището. По нейните брегове се откриха два почти изцяло запазени керамични съда от периода на култура Брениица-Вадастра (обр. 3.1).

Както и при предварителните проучвания, така и сега регистрираме наличието на средни по размери вкопани ями, на дъното на които има депонирани животински кости и фрагментирана керамика (обр. 3.2). Тук това явление е отшумяваща традиция от времето на късния неолит, култура Хотница.

Заключение

Преобладаващата част от откритите археологически материали са от прехода от късния неолит към енеолита, своеобразна симбиоза между култура Вадастра и ранната фаза Брениица на култура Градешница. Въпросът, който остава, е дали появата на някои по-късни материали на обекта, такива от класическата култура Градешница, не са привнесени елементи от новопристигнало на мястото население от западните територии на културата. Ако това е така, то „забавянето“ в развитието на културата на това място би могло да се дължи и на временно прекъснати връзки на местното население с това от селищата разположени на запад.

THE ENEOLITHIC SETTLEMENT SITE NEAR BOHOT

Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev

Summary

The Eneolithic settlement site near Bohot is found in the “Kremika” locality, the south sector of “Chervensko Nive”, within the territory of the village of Bohot, Pleven municipality, Pleven district (fig.1). It is situated in the south-

ern Lower Danube Valley, on a high fluvial terrace. The terrain has a north-east – south-west inclination.

The preliminary geophysical survey indicated the presence of various geomagnetic anomalies, some of which are cut features and some – ground level structures (fig. 2).

Other than some final Late Neolithic Hotnica culture features, the majority of the registered features date to the Neolithic – Eneolithic transition (figs. 3, 4) and represent a kind of a symbiosis between Vadastra culture and the early Brenica phase of the Gradeshnitsa culture. It remains to be clarified whether the presence at the site of certain later materials – i.e. classical Gradeshnitsa artefacts, are introduced by newly arrived people from the western cultural area. If so, the locally observed retardation in the evolution of the culture could perhaps be attributed to temporarily severed ties between the local inhabitants and the settlements to the west.

Also registered at the site were several small pits from the Late Iron Age, as well as remains of outbuildings from the early 20th c.

Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivan.vajsov@naim.bg
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

№ 15. ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ С КРЕМЪЧНА РАБОТИЛНИЦА КРАЙ С. ГОРТАЛОВО, ПЛЕВЕНСКО (ОБЕКТ 41/3015)

Васил Николов, Галина Самичкова, Недко Еленски, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Николай Христов, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов, Елка Анастасова

Обр. 1. Обект 41/3015, Горталово. Местоположение на обекта

Fig. 1. Site 41/3015, Gortalovo. Location of the site

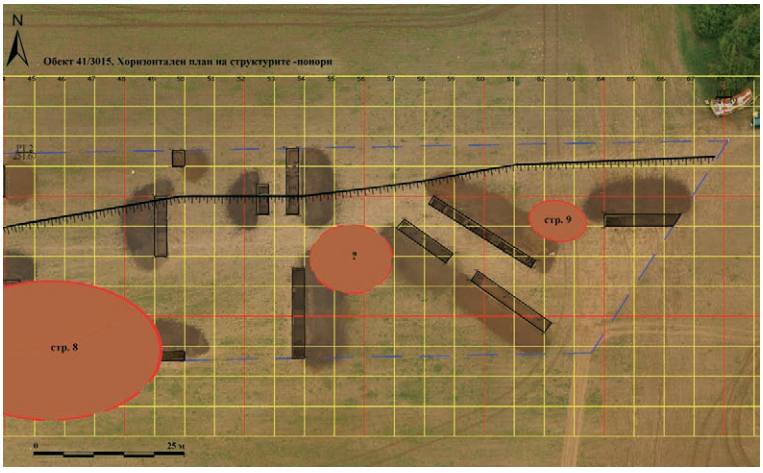
Спасителното археологическо проучване на обект 41/3015 до с. Горталово, Плевенско, е във връзка с разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния магистрален газопровод. Проведено е на два етапа: април – май и юни – юли 2019 г.

Археологическият обект е разположен на платовидна тераса с югоизточно изложение (обр. 1). Заема площ от около 80 дка, като в сервитута на газопровода попада южната му периферия.

Предвиденият за първоначално проучване терен с площ малко над 10 дка е условно разделен на три сектора – Западен, Централен и Източен. През първия етап на разкопките са направени 38 различни по площ сондажа. Местата им са съобразени с данните от геофизичното заснемане. В края на сондажните проучвания, в цялата източна и централна част от сервитута, на площ над 3 дка е установен черен глинест пласт с висока влажност и концентрация на археологически материали, предимно кремъчни артефакти, керамични фрагменти и по-малко каменни и костени предмети. Животинските кости са също малко. Дебелината на пласта варира от 0,15 до над 1 м. Регистриран е на дълбочина от 0,60 м в северната до 2 м в южната половина. Анализът на доста обезличените керамични фрагменти позволява датиране на пласта към финала на късния нео-

лит или началото на ранния халколит.

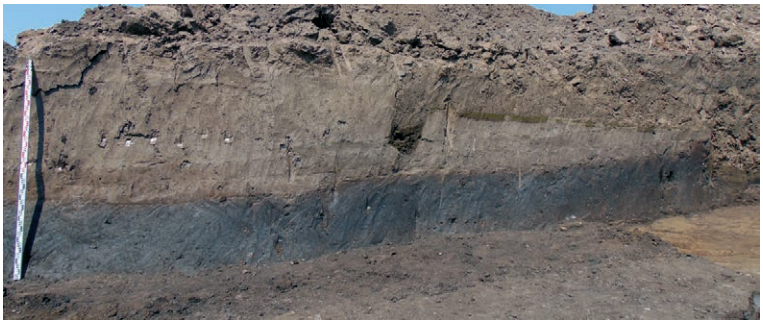
Спасителните археологически проучвания през месеци юни и юли 2019 г. са съсредоточени предимно в Източния и Централния сектор на площ около 3,5 дка. В хода на работата се очертават две големи приблизително кръгли структури от тъмна пръст, които запълват съответно две карстови форми – понори (или вртопи) (обр. 2). В запълнителя на тези понори е регистрирана висока концентрация на кремъчни артефакти – ядра в различен етап на експлоатация, отломъци, типологически оръдия и др., както керамични фрагменти и животински кости (обр. 4, 5).

Обр. 2. Обект 41/3015, Горталово. Хоризонтален план на структурите – понори

Fig. 2. Site 41/3015, Gortalovo. Layout of the features – sinkholes

По-голямата структура, която представлява „леща“ от черна пръст, запълваща понор, е разположена в най-западната част от проучвания сектор. Регистрираните в сервитута размери са 18,70 м И – З х 13,10 м С – Ю, но черният запълнител всъщност е доста по-обхватен, с диаметър около 30 м и поне половината структура остава извън проучваната площ. Изцяло установена е само северната и част от източната му граница. Дебелината на черния пласт на юг, към центъра на структурата, достига 0,80 м.

Обр. 3. Обект 41/3015, Горталово. Западен профил на структура 8 – понор

Fig. 3. Site 41/3015, Gortalovo. Western profile of feature 8 – sinkhole

Втората структура се намира в източната част на проучвания сектор. Понорът има приблизително овална форма, с размери по оста изток – запад над 8 м, а север – юг 6 м. Дълбочината му е около 0,35 м, стените му плавно падат към дъното без изразена граница с околния терен. Черният пласт е много богат на артефакти.

Към края на сезона в проучвания сектор са направени три широки разреза с посока север – юг, които прерязват напречно сервитута. Над стерилната основа, която плавно пада от север на юг и от запад на изток, е установен черният пласт, а над него – сиво-кафявият наносен пласт (обр. 3). В централната зона на сектора е регистрирано естествено карстово образование (малък понор), но то остава частично проучено.

В северната зона на сервитута са проучени пет вкопани структури – четири ями и един ров. Ямите са с овална форма, с размери от 0,60 до 1,30 м, дълбочина до 0,70 м. Запълнителят им е черен, глинест. Повърхността на едната яма е маркирана от струпване на керамични фрагменти и кремъчни артефакти. В друга яма са разчистени фрагменти от два съда без украса, в лошо състояние, а до тях е разчистен рог от говедо, също в много лошо състояние.

Проучена е и една голяма структурата в западната и централна част на обекта. Представлява сравнително прав, широк и дълбок ров, проследен на дължина 40 м, но на север, където прави чупка, излиза от сервитута. Има денивелация на дъното от север на юг. Пълнежът на структурата е с висока концентрация на кремъчни артефакти – предимно чукалки, кремъчни стъргалки, ядра и пластини.

Частично проучена е и една структура от римска епоха (III в.) – ров, който пресича наносния и черния пласт и достига до жълто-кафявата стерилна глина. Ориентацията на проучената част от трасето на рова е от североизток на югозапад, излиза извън сервитута в южна посока.

Предвид сложността на интерпретирането на археологическия обект са извършени разноаспектни теренни и лабораторни изследвания от различни специалисти.

Обр. 4. Обект 41/3015, Горталово. Структура 8. Кремъчни артефакти и каменен предмет

Fig. 4. Site 41/3015, Gortalovo. Feature 8. Flint artefacts and a stone object

Теренни геоложки изследвания са направени от Чавдар Начев и Живка Янакиева, Национален музей „Земята и хората“ и д-р Михаел Брандл от Института за ориенталска и европейска археология на Австрийската академия на науките, Виена. Платото с изследвания обект се намира отляво на каньона на р. Чернялка. При теренното обхождане е регистрирано най-близкото до обекта използвано кремъчно находище, което се намира на около 500 м от него. Разположено е в къса сляпа долина, започваща от склона по левия бряг на малката р. Сушица. Късове варовик и тествани кремъчни конкреции покриват повърхността на сравнително голям участък.

Д-р Елена Маринова от Регионалната служба по културното наследство на Баден Вюртемберг, Хеменхофен, Германия, анализира растителните макроостанки от понорите и направи поленови анализи на секвенция от големия понор. Най-чести и многобройни са находките на плевести пшеници и то предимно еднозърненка, на второ място е ечемикът. От особен интерес са находките на твърда/хлебна пшеница. Бобовите култури са представени с единични находки от леща и уров. Растенията, обект на събирателство, са доминирани от дрян, слива, плодове на мехунка, дяволски орех – последните два вида растения произхождат от влажни зони. Установени са единични семена на дива лоза – растение, елемент на естествената растителност в алувиални гори от околността. Трябва да се отбележи и присъствието на степната трева коило, която е индикатор за наличие на отворена, тревиста растителност в околностите.

Резултатите от поленовите проби представят еднородна картина на растителността, която отговаря на ландшафт, покрит от тревисти растителни съобщества (до 60 % от полена) и смесени дъбови гори. Сравнително високото съдържание (до 15 %) на полен от култивирани житни трябва да се разглежда като сигнал за обработка на житни (вършитба, почистване на зърно от плявата, смилане на зърно за булгур или брашно), при които поленът, полепен по плявата и зърната, се освобождава и разнася във въздуха в близост до изследваните отложения.

Резултатите от проучванията на доц. д-р Димитър Костов от Тракийски университет, Стара Загора, върху животинските кости също свидетелстват за съществуването в непосредствена близост до понорите на земеделско-скотовъдно селище. От установените около 450 цели и фрагментирани кости от домашни животни основното количество (около 75 %) принадлежат на говедо, почти всички останали – на свиня и малобройни кости са от коза.

Химичните анализи на пробите от черния пласт (интерпретирани от проф. д-р Методи Теохаров от Института по почвознание) го определят като среднокисел, слабо глинест, с висок сорбционен капацитет, характерен за торфените почви. В исторически план това е бивш повърхностен хоризонт на продължително преовлажнени почви с анаеробни процеси, респективно довели до редукционни

процеси, доказателство за което е, че в черната почва се установяват локални манганови. По-късно тази преовлажнена почва е припокрита (погребана) с дебел льосов пласт.

Почвените изследвания напълно потвърждават и значително обогатяват представата за проучвания участък като район с два или три понора, в които при силни валежи от обитаваното непосредствено на север място (селище) се е свличала органика и разнообразни материали, включително керамични фрагменти и значително количество кремъчни артефакти, помалко животински кости. Условията в пълнежа на понора предопределят възникването на черния пласт там. Увеличената му киселинност, съответно на водата в него, навежда на мисълта, че понорът може да е използван и за дъбене на кожи.

Изследванията върху кремъчните сечива е в начален стадий. Извършени са от ст.н.с. д-р Наталия Скакун от Института по история на материалната култура на РАН, Санкт Петербург със съдействието на Елка Анастасова от НАИМ – БАН и Боряна Матева. При теренните проучвания е събрана значителна кремъчна колекция от около 10 – 12 хиляди артефакта. От тях поне около 3400 са типологически оръдия, но със сигурност броят им ще се увеличи. На проучване е подложена произволна извадка от 244 артефакта.

Обр. 5. Обект 41/3015, Горталово. Структура 8. Фрагменти от керамични съдове. Късен неолит/ранен халколит

Fig. 5. Site 41/3015, Gortalovo. Feature 8. Ceramic sherds. Late Neolithic/Early Chalcolithic

Основната суровина на проучената извадка е сивият непрозрачен мизийски кремък, извлечен като конкреции от долното ниво на горнокредните кампански варовици в района, но не липсват артефакти и от светлокафява суровина от горното ниво на кампанския етаж. Качеството на кремъка е много добро. Действието върху кремъчното ядро основно е насочено към получаване на пластини като заготовки за сечива – предимно средно големи; микропластините са малко. Прилагана е техника за отцепване със силен натиск.

Всички 244 артефакта са изследвани трасологически с бинокуляр с увеличение X 90. Според стопанското им използване оръдията са обособени в пет групи: земеделски, кожообработващи, за обработка на месо, дървообработващи, за обработка на кост.

Обособена е голяма група изделия без следи от използване и това не са само пластини и отломъци без вторична обработка, но и много морфологически стъргалки и пластини с ретуш – около 30 %.

Неголямото количество проучени материали не дава възможност засега по-точно да се определи статусът на обекта. От една страна в кремъчния комплекс има оръдия, типични за едно късноеолитно/раннохалколитно селище, а от друга – той включва значително количество типични останки от кремъчно производство, както и много типологически оръдия, които нямат следи от използване. Това позволява все пак заключението, че проучваният археологически обект включва много голяма кремъчна работилница, която е в комплекс със земеделско-скотовъдно селище.

PREHISTORIC SETTLEMENT AND FLINT TOOL WORKSHOP SITE NEAR GORTALOVO, PLEVEN DISTRICT (SITE 41/3015)

Vassil Nikolov, Galina Samichkova, Nedko Elenski, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Nikolay Hristov, Todor Diakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov, Elka Anastasova

Summary

The rescue excavations of site 41/3015 near Gortalovo, Pleven region, took place in two stages. The site is situated on a plateau, near a shallow valley (fig. 1).

During the first stage of the excavations, 38 test trenches were excavated. A black clayey, humid layer containing archaeological material, mainly flint artefacts, ceramic fragments and few stone and bone objects and animal bones, lied above the bedrock (fig. 3). The layer dates to the end of the Late Neolithic or the beginning of the Early Chalcolithic.

The second stage of the excavations covered an area of 0.35 ha. Two large round features were discovered, which turned out to be sinkholes (fig. 2). Many flint artefacts were found in the fill, carrying traces of different stages of flint tool production, along with fewer ceramic fragments and animal bones. (fig. 4, 5).

The larger sinkhole is filled with black sediment, up to 0.80 m thick and has a diameter of around 30 m. The smaller one has an oval shape, measuring 8 x 6 m. It is filled with the same black sediment, up to 0.35 m thick.

Four oval-shaped pits and a 40 m long segment of a wide and deep ditch were also excavated. All of them contained a huge amount of flint artefacts.

To establish the exact character of the site and to help interpret the discovered archaeological and geological features, a wide variety of studies were carried out during the excavations (geological, paleobotanical and pollen analysis, paleozoological analysis, as well as a typological and use-wear analysis on the huge repertoire of flint artefacts). The on-site observations and the supplementary studies point to the conclusion that the excavated site includes a large-scale flint tool workshop functioning near a settlement.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Galina Samichkova, galinas03@abv.bg
Nedko Elenski, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, diviat.elen@abv.bg
Sevdalina Zhecheva, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, n_hristov1968@abv.bg
Todor Diakov, todorsd@abv.bg
Violeta Stoitsova, violeta.stoicova@gmail.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Elka Anastasova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, elka.anastasova@gmail.com

---

№ 16. СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНИЯ НЕОЛИТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БРАНКОВЦИ, ОБЩ. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН

Надежда Кечева, Петя Георгиева, Ангел Григоров, Деница Сандева, Цветина Гетовска, Мария Гюрова

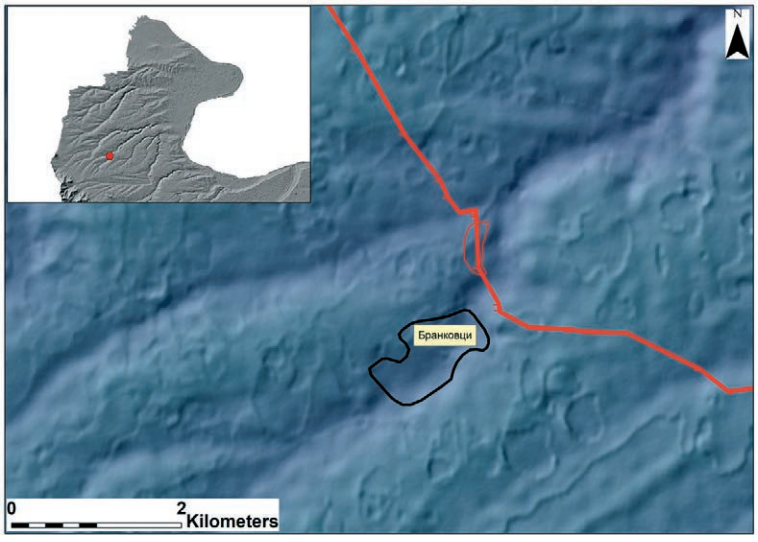
Обект 7/1006 е предложен за предварителни археологически проучвания въз основа на научен доклад за проведени теренни издирвания през 2012 г. по трасето на газопровода Южен поток като обект с неопределена функция (Кечева 2013).

Обектът е разположен на междудолинен рид, сравнително равнинно плато, на югозапад от водослива на р. Смръдла и р. Калчовец, на левия бряг на р. Смръдла (обр. 1). Територията му е заета от необработваеми площи, покрити с тревиста и храстовидна растителност, както и с единични дървета. През 2012 г. е установена ниска концентрация на археологически материали – 15 дребни фрагменти нехарактерна битова керамика, основно изработена на ръка, както и единични фрагменти строител-

на керамика. Ограничената видимост на повърхността не позволява да се открият повече характерни фрагменти за по-прецизна датировка.

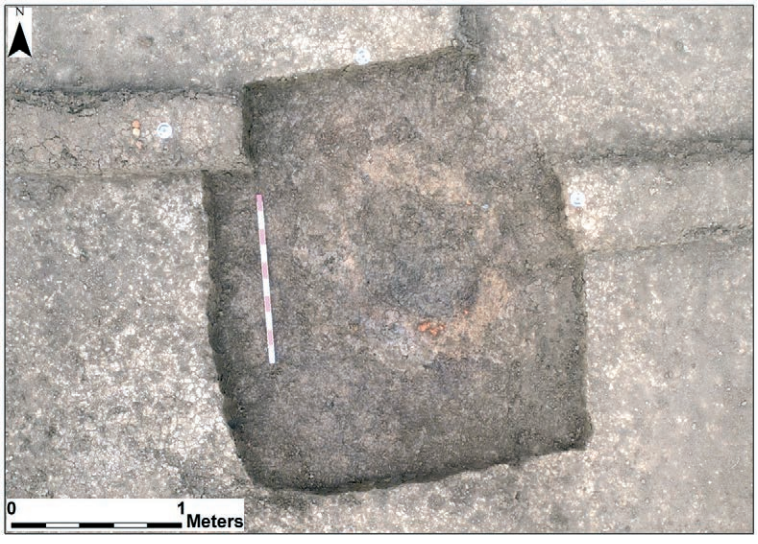
Във връзка с изпълнението на договор между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз“ ЕАД по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А“ в рамките на 30 работни дни през април и май 2019 г. са проведени спасителни теренни археологически проучвания на 2,2 дка в сервитут с ширина от 35 м. Зам.-ръководител е А. Григоров, докторант в НАИМ – БАН. Членове на екипа са Т. Вълчев (РИМ – Ямбол), И. Кирилова, Е. Митринова, Ц. Гетовска, Д. Дунгаров (СУ „Св. Климент Охридски“), К. Кирилова и О. Миланова.

В този участък равнинното плато е с лека денивелация от З на И и от Ю на С. Територията е изградена в два процеса – еоличен и делувиален смив (площна ерозия)[1]. Вероятно на места теренът е бил преовлажнен. Преобразуването на еоличните глини е довело до увеличаването на глинестите минерали, нарастването на желязото и магнетита и на въглефицираната дървесина. По тази причина се предполага, че хората в древността са живели в по-студен климат, с повече гори и по-голяма река.

Обр. 1. Обект 7/1006, Бранковци. Местоположение на обекта спрямо населеното място и трасето на газопровода

Fig. 1. Site 7/1006, Brankovtsi. Site location to the village and the gaspipeline route

Обр. 2. Обект 7/1006, Бранковци. Аерофотоизображение на вкопаването с червена пръст на н. в. 213,92 м

Fig. 2. Site 7/1006. Brankovtsi. Aerial photograph of the cut feature, filled with red soil at 213.92 m

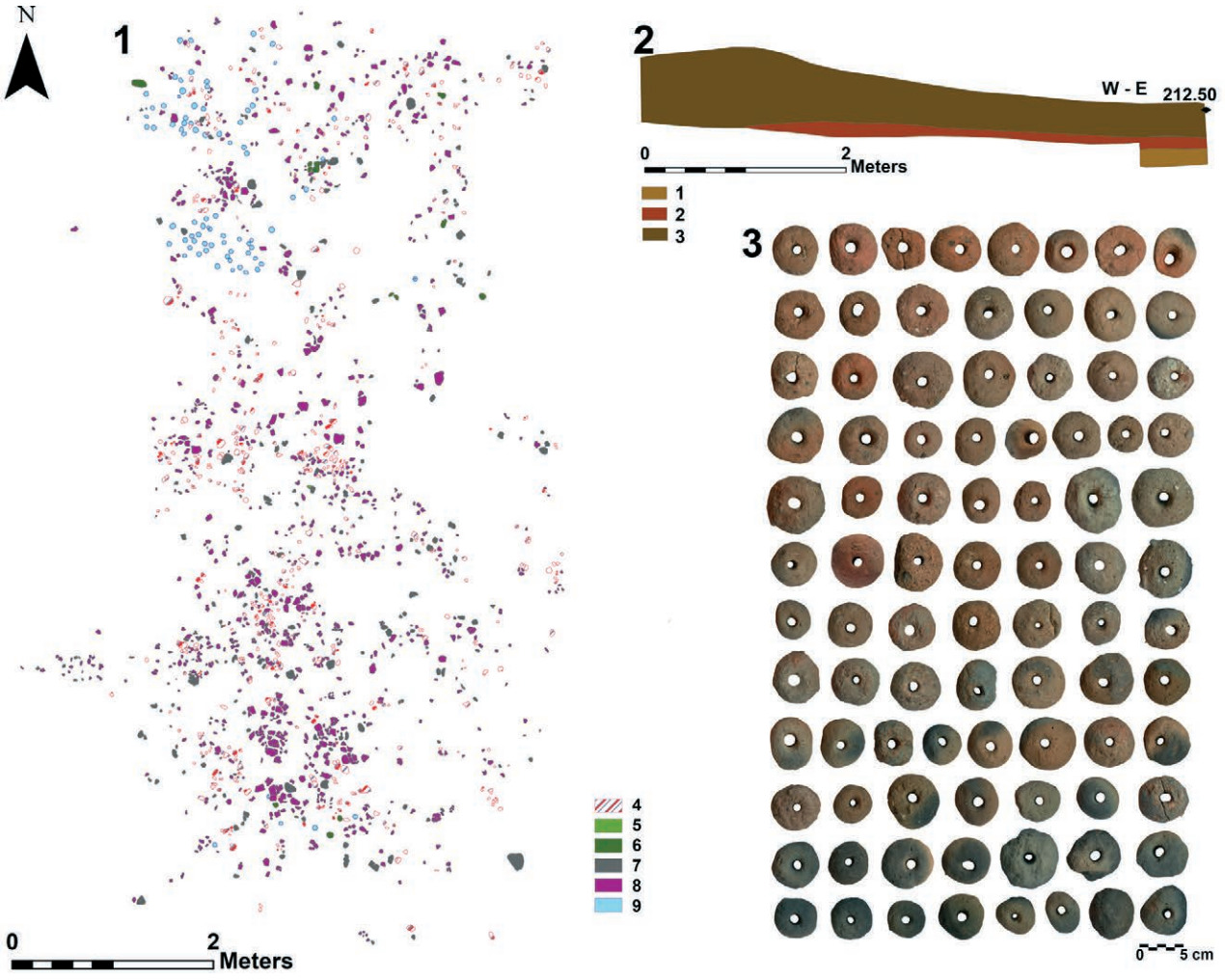
След изчистването на терена от растителност П. Зидаров извърши геофизични проучвания с помощта на цезиев магнитометър G-858 с два измервателни сензора. В централната и южната част на територията на обекта заложените квадрати по аномалии от геофизичните проучвания потвърдиха наличието на отделни археологически структури от края на VI хил. пр. Хр. на площ от около 10 дка и разстояние между 10 и 100 м една от друга.

В рамките на 30 работни дни през юни и юли 2019 г. са извършени пълните проучвания на част от територията на обекта. Зам.-ръководител е доц. д-р П. Георгиева (СУ „Св. Климент Охридски“). Членове на екипа са Т. Димитров, Д. Сандева и студенти от СУ „Св. Климент Охридски“ и Националната художествена академия.

При пълните проучвания се потвърди регистрираната стратиграфия при предварителните проучвания:

– В участъците, в които няма археологически материали и структури, са регистрирани два/три пласта – орница (хумус), под нея жълт глинест пласт, в някои участъци отдолу има тъмнокафяв/черен пласт, следван от кафяв глинест пласт.

[1] Обобщения във връзка с геоморфологичните особености са направени от проф. д-р Р. Кендерова, СУ „Св. Климент Охридски“.

Обр. 3. Обект 7/1006, Бранковци. Постройка № 3: 1 – план на н. в. 212,30 м, в СЗ част има струпване на керамични тежести; 2 – северен профил; 3 – част от откритите керамични тежести. Легенда: 1 – кафяв стерилен глинест пласт; 2 – тъмнокафяв глинест пласт с артефакти – керамични фрагменти, дребни и средни късове горели мазилки, кълбовидни керамични тежести, каменни оръдия; 3 – орница (хумус), сиво-кафяв пласт с единични артефакти; 4 – горяла мазилка; 5 – зооморфна фигурка; 6 – каменно оръдие; 7 – камък; 8 – керамичен фрагмент; 9 – керамична тежест (рис. Д. Сандева)

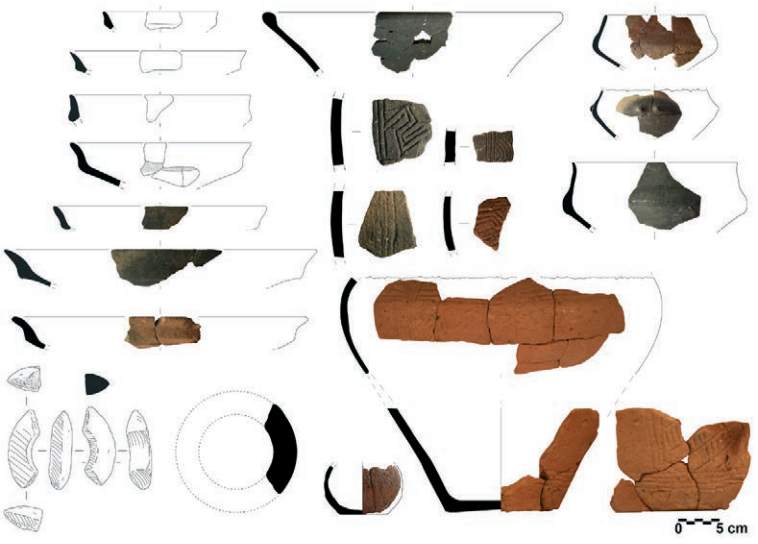
Fig. 3. Site 7/1006. Brankovtsi. House No. 3: (1) layout at 212.30 m height, in the NW corner there is a cluster of ceramic weights; (2) northern section; (3) some of the ceramic weights discovered on the site. Key: (1) brown sterile clay layer; (2) dark brown clay layer with artefacts – pottery fragments, small and middle-sized pieces of burned daub, ceramic weights, stone tools; (3) plough zone – grey-brownish layer with single artefacts; (4) burnt daub; (5) zoomorphic figure; (6) stone tool; (7) stone; (8) ceramic sherd; (9) ceramic weight (drawings by D. Sandeva)

– При наличие на археологически материали и структури са регистрирани три пласта – орница (хумус), под нея червен глинест пласт, върху и в който се откриват археологически материали и структури *in situ*, с дебелина на културния пласт от 0,30 м при наземните структури до 2,20 м при една от вкопаните структури, на места се открива тъмнокафяв/черен глинест пласт с висока концентрация на артефакти и най-отдолу се открива кафяв глинест пласт без повече археологически материали и структури.

На места жълтият глинест пласт е оцветен в червено от разтворените горели деструкции от глинени обмазки и вторично горели керамични фрагменти.

В южната част на обекта геофизичните проучвания показаха най-силни аномалии. В най-южната висока равнинна част, където геомагнитните проучвания показват силен интензитет на аномалии, още в орницата се откриват археологически материали. Между н. в. 214,64 м и 214,34 м се регистрират артефакти – единични големи буци горели глинени обмазки, преобладаващо вторично горели керамични фрагменти, кълбовидни керамични тежести, единични фрагменти от хромели, каменни чукалки и гладилки. На н. в. 214,22 м се очертават следи от кръгло вкопаване с диаметър

около 1,90 м. Външните 0,40 м са заети от червена пръст. Във вътрешността пръстта е тъмнокафява, без артефакти. При отнемането на червената пръст артефакти продължават да се откриват единствено в нея. В червената пръст между 214,31 и 213,98 м са открити 10 кълбовидни керамични тежести. Вкопаването се стеснява в дълбочина и е изчерпано на н. в. 213,70 м. На площ от 25 кв. м и между 215,06 и 213,98 м са открити общо 76 (33 цели и 43 фрагмента) кълбовидни керамични тежести. Възможно е това да е вид съоръжение, използвано за тяхното изпичане (обр. 2).

Обр. 4. Обект 7/1006, Бранковци. Керамични фрагменти и фрагмент от каменна гривна (рис. Ц. Гетовска)

Fig. 4. Site 7/1006. Brankovtsi. Pottery sherds and a stone bracelet fragment (drawings by Ts. Getovska)

На разстояние от 60 м в СИ посока и н. в. 212,30 м са регистрирани следи от постройка с размери 9 х 4 м, ориентирана в посока С – Ю. В нея се откриват вторично горели керамични фрагменти, дребни и средни късове горели мазилки, каменни чукалки и фрагменти от хромели. В СЗ част на постройката, на площ от 4 кв. м е проучено струпване *in situ* на 98 кълбовидни керамични тежести (обр. 3).

На разстояние между 40 и 50 м в северна посока са проучени останки от четири археологически структури на площ от 360 кв. м. Едната е силно опожарена постройка с размери 12 х 4,50 м, с ориентация СИ – ЮЗ (азимут 30° – 210°), която лежи на н. в. 211,80 – 212,00 м. В нея се откриват висока концентрация на дребни към средни късове горели мазилки, стенни обмазки със следи от пръти, колове и въжета, вторично горели керамични фрагменти, сред които цяла паница, паница с удебелявания от вътрешната страна и фрагменти от три големи хранилища[1], единични кълбовидни тежести, части от хромели и каменни тесли.

Проучено е частично запазено глинобитно съоръжение с дължина 1,50 м и ориентация СЗ – ЮИ (азимут 342° – 162°), на н. в. 211,38 м. То се намира на разстояние 9 м И – ЮИ от постройката. В близост до него се откриват единични кълбовидни керамични тежести, керамичен прешлен за вретено, негорели фрагменти битова керамика. То е силно нарушено, не се откриват следи от запазена подложка, но се открива връзка между замазката и обмазката на бордюра му. Вероятно е използвано за съхранение и е част от постройка, развиваща се в източна посока извън сервитута.

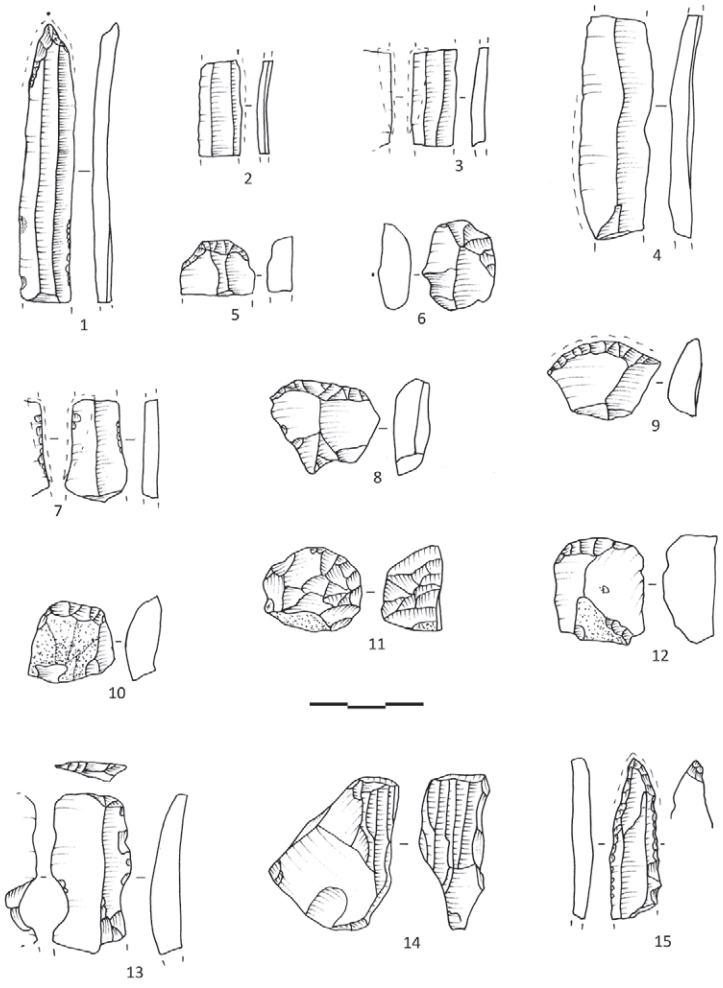
На 5 м на З от постройката е проучено вкопаване (яма). Диаметърът ѝ на н. в. 211,36 м е 2,20 м, а формата – пресечено конусовидна. Запълнителят ѝ е пръст с черен цвят, силно наситена с артефакти, сред които единични въглени, единични животински кости, късове непечена глина, дребни и по-едри късове горели мазилки, керамични фрагменти със сравнително добре запазена повърхност.

На 10 м северозападно от ямата, на н. в. между 212,90 и 212,68 м, са проучени следи от лека постройка с размери на деструкциите 7 х 2 м и ориентация СИ – ЮЗ (азимут 38° – 218°), в която се откриват единични горели мазилки, керамични фрагменти и 25 кълбовидни керамични тежести.

Откритите въглени са идентифицирани като останки от дрян и върба[2]. Намерените единични, дребни и много лошо запазени фрагменти от животински кости са идентифицирани като фрагменти от дълги кости от говедо, рог от коза и зъб от прасе[3].

Повечето от керамичните фрагменти са вторично изпечени при опожаряването на селището. По-голямата част от тях са с унищожена повърхност поради силния пожар, екстремно-киселата до силно-киселата тежка льосовидна песъчлива глина, вариращa между pH 4,2 и pH 5, и слабата

[1] Керамичните фрагменти от тази постройка са събрани, консервирани и реставрирани от В. Караилиева, СУ „Св. Климент Охридски“.
[2] Идентификацията е направена от доц. д-р Е. Маринова, Регионалната служба по културното наследство на Баден Вюртемберг, Хеменхофен, Германия.
[3] Идентификацията е направена от Ш. Вермееш, Университет в Тюбинген, Германия.

Обр. 5. Обект 7/1006, Бранковци. Кремъчни артефакти: 1, 5-13, 15 – оръдия; 2-4 – пластини; 14 – ядро. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 5. Site 7/1006. Brankovtsi. Flint artefacts: (1, 5-13, 15) typological tools; (2-4) blades; (14) core. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

водопроницаемост[4]. Керамичният ансамбъл носи характеристики на културите Винча и Градешница (обр. 4). Получените резултати от радиовъглеродни анализи на овъглените пет проби от дрян и върба датират обекта около 5200 – 5100 г. пр. Хр.[5] Прави впечатление високата концентрация (218, от които 154 са изцяло запазени) на кълбовидни керамични тежести за рибарска мрежа/тъкачен стан.

Кремъчният ансамбъл наброява 311 артефакта (обр. 5). Технико-типологическата им диференциация е: ядро – едно (за пластинки); фрагменти – 203 (111 са неопределими); отломъци – 38; пластини – 32 (всички са фрагментирани с преобладаване на средните фрагменти); типологически оръдия – 34, разпределени в седем категории; разни – три (два кремъчни къса със следи от ядруване и една чукалка върху ядро за отломъци).

Макроскопски са разграничими няколко вида суровини, сред които е и балканският флинт, който се среща сред всички техно-типологически категории, но основно сред пластините и оформените върху тях оръдия. Типологическият репертоар е подчертано доминиран от стъргалки върху отломъци (16 от 34 оръдия), които са диагностични за късноеолитните индустрии. Кремъчни артефакти се срещат във всяка от разграничените структури, сред които могат да се отличат постройката с тежестите, ямата и пространството между постройка № 1 и глинобитното съоръжение. Следи от използване са идентифицирани върху седем пластини и шест оръдия. За отбелязване е хомогенната функция на пробоите/свредели (три екземпляра), използвани за пробиване на камък/минерал. Сред пластините се срещат пет елемента от сърп и три ножа за кожа.

Литература

Кечева 2013: Н. Кечева. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 1. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 581 – 583.

[4] Анализите са направени в ИПАЗР „Никола Пушкаров“, а обобщенията – от доц. д-р Е. Велизарова, МОСВ.
[5] Обобщенията на радиовъглеродните датировки са направени с помощта на проф. д-р Р. Краус, Университет в Тюбинген, Германия.

SETTLEMENT SITE FROM THE LATE NEOLITHIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF BRANKOVTSI, GRAMADA MUNICIPALITY, VIDIN DISTRICT

Nadezhda Kecheva, Petya Georgieva, Angel Grigorov, Denitsa Sandeva, Tsvetina Getovska, Maria Gurova

Summary

Site 7/1006 was excavated following a report regarding the planned construction of a gas pipeline (Кечева 2013). The rescue excavations were conducted in two stages during the spring and the summer of 2019. The site is situated on a ridge, southwest of the confluence of two rivers (fig. 1). Artefacts and features in situ were found under the plough zone. The house layers' thickness was up to 0.30 m. The features were situated between 10 and 100 m distance from each other and at an altitude of 211.80 – 212.90 m. The settlement area was around 1 ha. No traces of ovens, postholes or floors were found. Four of the excavated features were ground features. Two features were dug into the soil. A high concentration of ceramic weights used for fishing net was found (218 in total, 154 of them completely preserved). One of the cut features was probably used for ceramic weight production since between 215.06 and 213.98 m, on an area of 25 m2, 76 ceramic weights were found (fig. 2). In a dwelling, 98 ceramic weights were found on an area of 4 m^2 (fig. 3). The flint assemblages show several raw materials, including the Balkan flint (fig. 5). A lot of burnt daub pieces with traces of sticks, as well as burnt pottery fragments were discovered. Other artefacts included fragments of stone tools, millstones, stone bracelets, pintadera. The settlement had been heavily burnt. All of the artefacts were with very poorly preserved surface because of the fire, low soil pH and poor water permeability. The site dates to the Late Neolithic (radiocarbon analysis of five samples of Cornus sp. and Salix sp. dated the site between 5200 – 5100 BC) with the characteristics of Vinča and Gradeshnitsa cultures (fig. 4).

Nadezhda Kecheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.kecheva@gmail.com
Petya Georgieva, Department of Archaeology, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, petyageorg@gmail.com
Angel Grigorov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, angel_bogdanov_grigorov@abv.bg
Denitsa Sandeva, denitsa.sandeva.arch@gmail.com
Tsvetina Getovska, tsgetovska@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

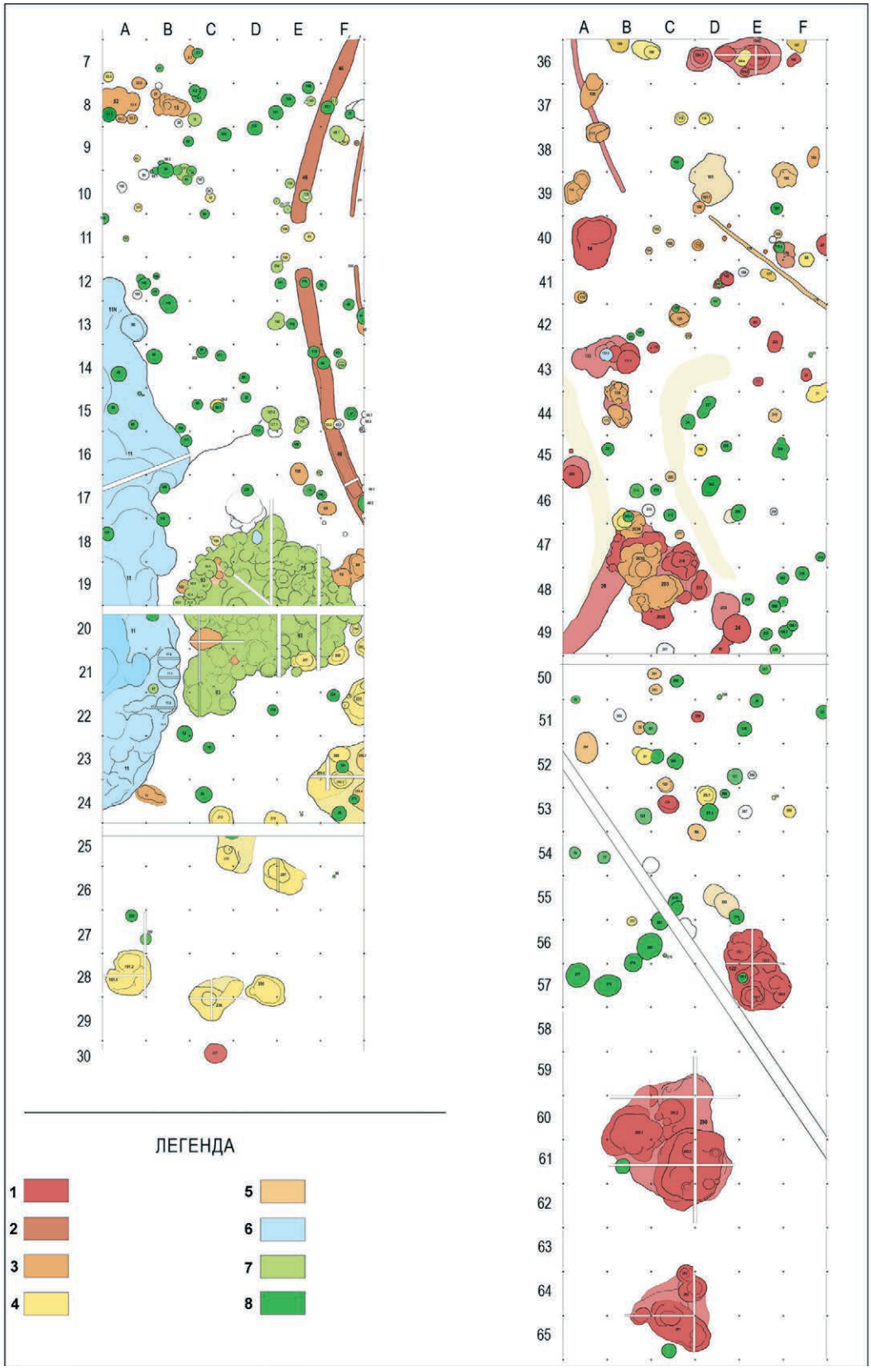
№ 17. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В М. БЕЛЕНЕ, С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО

Петър Лещаков, Надежда Тодорова, Ваня Петрова, Станислав Илиев

През 2019 г. продължи спасителното археологическо проучване на обект 44 (Лещаков и др. 2019) в засегната част от проектното трасе на Междусистемна газова връзка Гърция – България (км 84+210 – 84+515). То се реализира в периода 01.05 – 09.08.2019 г.[1] Изследвана е площ от 8845 кв. м. Изцяло или частично са проучени повече от триста археологически структури (обр. 1), представляващи вкопавания в стерилната основа, отнасящи се към следните епохи:

Късен неолит. Сигурно разграничените и проучени структури от този период са най-малко 30, концентрирани основно в южната част на проучената площ. Обособяват се няколко типа

[1] В теренната работа взеха участие Р. Александров, М. Люнчева, В. Халева, П. Лахнев, П. Койчева, В. Жекова, Д. Димитров, Б. Великов, Р. Радев, Й. Баев, Н. Стоилова, Е. Поповянска, Н. Христовска, М. Гочев и Н. Бялков. Полевата и лабораторна консервация е извършена от М. Николова (ИМ – Септември), д-р П. Пенкова (НАИМ – БАН) и П. Петров (РИМ – Сливен). Интердисциплинарните изследвания са дело на: д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН) – антропологически останки, д-р Н. Карастоянова (ПНМ – БАН) – археозоологически остани, Х. Христова (НАИМ – БАН) – археоботанически останки, д-р С. Танева (НАИМ – БАН) – кремъчни артефакти и Д. Огнянов (РИМ – Хасково) – нумизматичен материал.

Обр. 1. Орлово. Общ план на проучената площ от обекта. Легенда: 1 – късен неолит; 2 – късен неолит – финал; 3 – ранен/среден халколит; 4 – късен халколит; 5 – неолит/халколит (неопределими); 6 – бронзова епоха; 7 – ранна желязна епоха; 8 – късна желязна епоха/късен елинизъм

Fig. 1. Orlovo. Layout of the excavated area of the site. Key: (1) Late Neolithic; (2) final stage of the Late Neolithic; (3) Early/Middle Chalcolithic; (4) Late Chalcolithic; (5) Neolithic/Chalcolithic (uncertain date); (6) Bronze age; (7) Early Iron age; (8) Late Iron age/ Late Hellenistic period

структури – отделни ями/вкопавания, понякога със значителни размери, комплекси от вкопани структури, заемащи площ до 100 кв. м, обхващащи различни по големина и форма по-плитки и по-дълбоки вкопавания с различна наситеност и характеристика на археологическите материали в тях, както и плитки линейни вкопавания („канавки"). Особен интерес представлява яма с приблизително кръгла форма (структура 34), диаметър около 2,70 м и дълбочина 2,50 м. На нивото на регистриране в централната част на ямата е документирана „тапа" от светла стерилна глина, под която е проучен пласт с дебелина до 1 м, компактно наситен с животински кости, почти без други материали (обр. 2). По предварителни данни костите принадлежат преди всичко на едър рогат добитък, значително по-малко кости са от дребни преживни.

Обр. 2. Орлово. Структура 34, късен неолит

Fig. 2. Orlovo. Feature 34, Late Neolithic

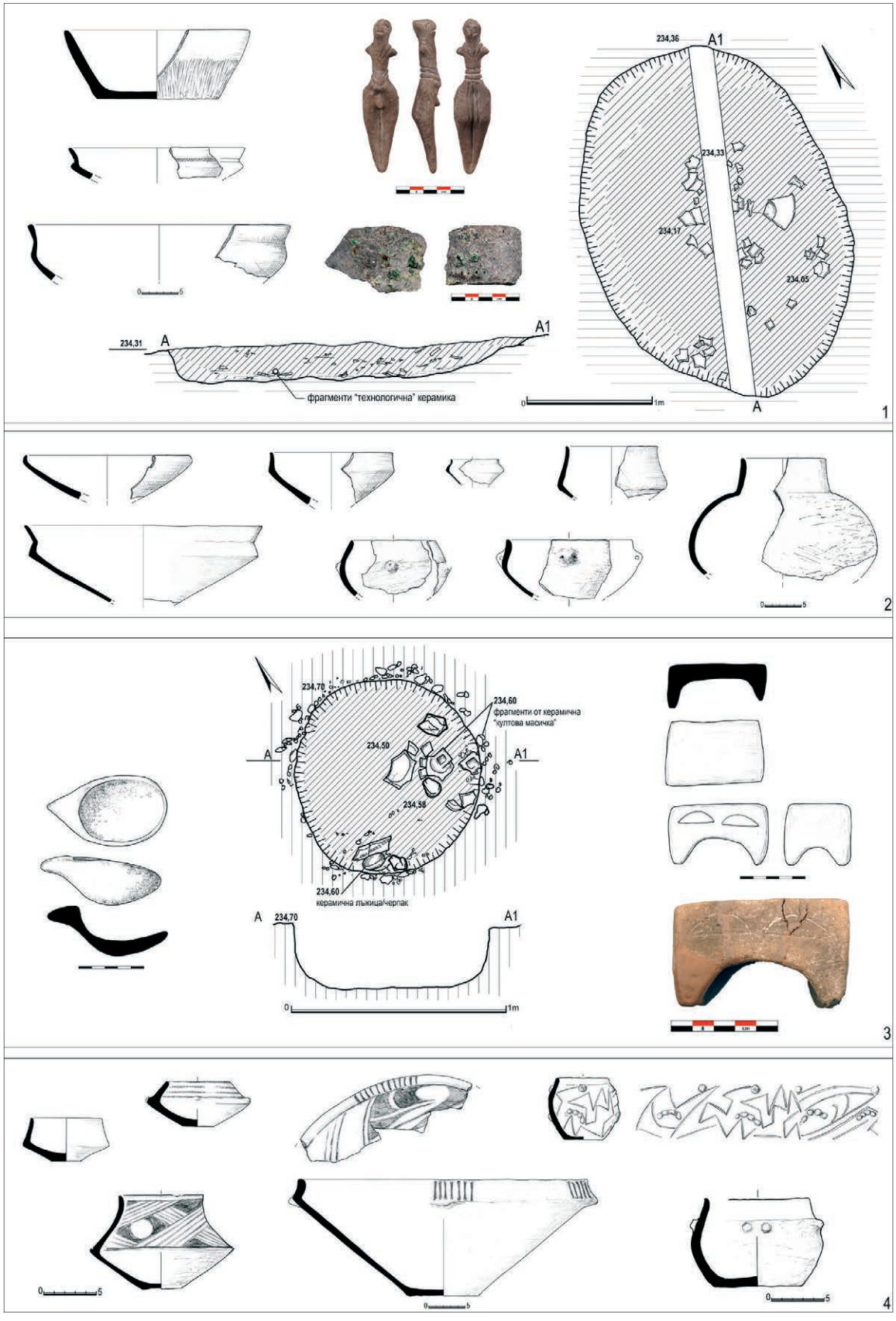
Късноеолитният керамичен комплекс в тази част на обекта е относително хомогенен и може да бъде отнесен към първата половина на периода Караново IV. Към финала на неолита се отнася частично проучен ров (ширина 2,00 м, максимално запазена дълбочина 0,80 м), с два периода на функциониране, по-голяма част от който остава на изток извън трасето на газопровода (структура 46).

Халколит. Общо към халколита сигурно отнесени са 79 структури, които обхващат един продължителен период от време – от края на ранния/средния до началото на късния халколит (според възприетата периодизация на халколита в Тракия).

Към по-ранните структури се отнасят плитки (или слабо запазени) вкопавания с неправилна, близка до овал форма, с голямо количество фрагментирани на място съдове, малки находки, замазки на термични съоръжения и опожарени деструкции (обр. 3.1-2). При по-добре запазените материалите се разкриват на няколко нива, с най-висока концентрация непосредствено над дъното. Повечето са концентрирани в северната и централната част на проучената площ (обр. 1). За отбелязване са откритите в няколко съседни и вероятно синхронни структури фрагменти керамика с полепнали по повърхността пръски мед, по всяка вероятност свързани с преработката на медна руда или стапяне на метал за изработване на изделия (обр. 3.1).

Към структурите с по-късни материали се отнасят отделни по-дълбоки ями с почти правилна цилиндрична форма, богати на археологически материали – цели съдове и малки находки, регистрирани по цялата проучвана площ (обр. 3.3). При някои от тях е установено обмазване на дъното и долната част на стените с хигроскопична глина. Често в тях са положени фрагментирани на място съдове с капацитет на хранилища. Към късния халколит се отнасят и големи вкопавания или комплекси от вкопани структури, със значително количество фрагментирана керамика (обр. 3.4), животински кости и находки, концентрирани преди всичко в централната част на обекта.

Бронзова епоха. Към нея се отнася голяма вкопана структура, няколко отделни ями и евентуално единственият документиран в границите на проучената площ гроб. Археологически материали от същия период са регистрирани и в запълнителя на редица по-късни ями, маркирайки наличието и на други, унищожени при по-късни антропогенни дейности, структури от бронзовата епоха. Основната структура от този период е разположена в централната част на обекта, представлява кръгово (?) вкопано съоръжение с диаметър над 65 м, по-голямата част на което остава извън сервитута на газопровода (обр. 1). Разкритата и проучена площ е около 430 кв. м. Максималната му дълбочина е 1,60 м, като в северната част има полегати стени и сравнително равно дъно, покрито с настилка от плътно разположени чакъли, камъни, керамични фрагменти и животински кости. В южната част същата настилка е разположена върху по-ранни вкопавания с различна форма и големина. По източната периферия на структурата са документирани и серия по-малки ями с приблизително кръгла или овална форма. Засега функцията на съоръжението трудно може да бъде еднозначно определена. Вероятно съществува продължителен период от време, началото на който може да се постави във

Обр. 3. Орлово. Структури и материали от халколита: 1 – структура 108, ранен/среден халколит; 2 – керамика ранен/среден халколит; 3 – структура 144, късен халколит; 4 – керамика от къснохалколитни структури

Fig. 3. Orlovo. Features and finds from the Chalcolithic: (1) feature 108, Early/Middle Chalcolithic; (2) Early/Middle Chalcolithic pottery; (3) feature 144, Late Chalcolithic; (4) Late Chalcolithic pottery

финала на РБЕ 3 (материали от този период са открити единствено в най-ранните вкопавания), а краят не достига началото на КБЕ, т.е. може да бъде отнесен към края на III – началните векове на II хил. пр. Хр. В запълнителя на структурата са открити огромно количество керамични материали, в по-голямата си част силно фрагментирани, отделни цели и по-цели части от съдове, значителен брой находки, включително предмети от бронз (обр. 4) и единични стопилки.

Обр. 4. Орлово. Метални находки от средната бронзова епоха

Fig. 4. Orlovo. Metal finds from the Middle Bronze age

Ранна желязна епоха. Проучени са 29 структури, сигурно отнесени към тази епоха. Могат да се разграничат няколко различни типа, документирани по цялата проучена площ на трасето, с концентрация най-вече в северната и централната част (обр. 1). Към периода се отнасят отделни по-дълбоки ями с цилиндрична форма, както и по-плитки вкопавания с неправилна форма. Част от ямите се отличават с богати археологически материали преди всичко фрагментирани на място съдове и части от съдове, включително напълно запазен амфоровиден съд с голям обем и четири тунелести дръжки (обр. 5.1). Най-значителната структура от тази епоха представлява комплекс от вкопавания, напълно проучен върху площ от около 300 кв. м в централната част на обекта. Комплексът включва над 70 ями, частично пресичащи се, по-плитки в северната част, по-дълбоки и с по-големи размери в южната част на структурата. Функцията на комплекса все още трудно може да бъде ясно определена. Въпреки данните за известна разновременност и вътрешна периодизация на отделните ями, керамичните материали представляват сравнително хомогенен комплекс с доминиращ дял на канелираната украса, значително по-редки са съдовете украсени с щампа. Специфичен елемент за комплекса е големият брой съдове (най-често кани и чаши), украсени с фалшив шнур и рисувани с битум.

Късна желязна епоха. На този етап на проучване към периода са отнесени 93 вкопани структури. Те са разположени по цялата площ на обекта, като в някои зони се наблюдава по-голяма концентрация с пространствено планирани ядра (обр. 1). Основно са представени ями с кръгъл или елипсовиден отвор и дълбочина 0,90 – 2 м и разнообразни вертикални сечения. Запълнителят на ямите е предимно от сиво-черна или сиво-кафява на цвят пръст, като при част от тях, предимно по периферията, са документирани ивици от стерилна пръст, вероятно маркиращи отделни етапи на запълване или обрушване на стените им. В запълнителя на вкопаванията се откриват депозити от материали, характерни за епохата – фрагментирани керамични съдове, части от преносими огнища и първази, повечето украсени с геометрична врязана украса, вторично изпечени парчета стенни мазилки и замазки от огнища, хромели, метални находки и др. (обр. 5.2-3).

Обособена е и група от положени в плитки ями цели съдове, изработени на колело или на ръка (обр. 5.4).

В една от ямите с кръгла форма е проучен „нетрадиционен“ гроб, съдържащ артикулирани останки от шест индивида (четири подрастващи – две деца във втора детска възраст, двама юноши и два израснали индивида – мъж и жена), както и скелет на заек без глава (обр. 5.5). При два от скелетите се наблюдава липса на някои от крайниците и черепа, без следи от разчленяване.

Характеристиките на комплекса от негативни структури позволяват интерпретацията му като поле от ритуални ями отнасящи, се към късната елинистическа епоха.

В резултат от извършеното пълно археологическо проучване са изяснени характеристиките

Обр. 5. Орлово. Структури и материали от I хил. пр. Хр.: 1 – структура 127, ранножелязна епоха; 2 – керамика от късноелинистически ями; 3 – бронзова ножица; 4 – структура 96, трапезна амфора; 5 – структура 141 с артикулирани човешки останки, долно ниво

Fig. 5. Orlovo. Features and finds from the 1st mill. BC: (1) feature 127, Early Iron age; (2) Late Hellenistic pottery; (3) bronze scissors; (4) feature 96, table amphora; (5) feature 141 with articulated human remains, lower level

на обекта в засегнатата от реализирането на инвестиционното намерение зона. Изследваната площ се характеризира с висока концентрация на следи от древни антропогенни дейности, датиращи към различни хронологически периоди. Регистрирана е липсата на културен пласт, като проучените структури изцяло имат негативен характер с разнообразна форма, дълбочина и етапи на запълване. Те се отнасят към късния неолит, ранния и късния халколит, СБЕ, РЖЕ и КЖЕ и вероятно имат разнообразни функции (утилитарни, ритуални, стопански и др.), свързани с дейности, извършвани от обитателите на близкоразположеното в западна посока многослойно селище.

Литература

Лещаков и др. 2019: П. Лещаков, Н. Тодорова, Н. Тонков. Спасителни археологически проучвания на обект от късната праистория, бронзовата и желязната епоха в м. Белене, с. Орлово, общ. Хасково. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 36 – 38.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE LATER PREHISTORY, BRONZE AND IRON AGE IN THE BELENE LOCALITY NEAR ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Nadezhda Todorova, Vanya Petrova, Stanislav Iliev

Summary

The rescue excavation covered an area of 8845 m^2. More than 300 features have been completely or partially explored, dating from the end of the 6th till the end of the 1st mill. BC (fig. 1).

Late Neolithic. The earliest period at the site is represented by single pits, larger sunken features and linear cuts. Most of them are concentrated in the southern part of the excavated area. Noteworthy is a large pit with a huge quantity of animal bones accumulated in the upper part (fig. 2). Based on the pottery assemblage, most of the features date to the first half of Karanovo IV period. An exception is a partially explored ditch in the northern sector, with an initial date at the very end of the period.

Chalcolithic period. Chalcolithic features span from the end of the Early to the Late Chalcolithic. Earlier features are shallow cuts, concentrated in the northern part of the area. Later ones comprise large features of irregular shape, mostly recorded in the central area, as well as smaller circular pits, located in both the northern and southern part (fig. 3).

Bronze Age. A vast linear feature of uncertain function, the major part of which remained beyond the explored area, can be dated to the end of the 3rd – beginning of the 2nd millennium BC, based on the pottery and small finds (fig. 4).

Iron Age. The most numerous single pits at the site belong to the Early Iron age and the Late Hellenistic period. Some of them contain rich deposits of finds, including whole and fragmented ceramic vessels, small finds, decorated andirons, more or less complete animal skeletons, burnt organic matter, etc. Noteworthy is a pit with the remains of six individuals of different sex and age, laid in the pit in two groups, one atop the other (fig. 5).

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Nadezhda Todorova, Department of Archaeology, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, ntodorovabg@yahoo.com
Vanya Petrova, vanyapetrova18@yahoo.co.uk
Stanislav Iliev, Regional Museum of History – Haskovo, 19 Svoboda Sq., 6300 Haskovo, utah1912@abv.bg

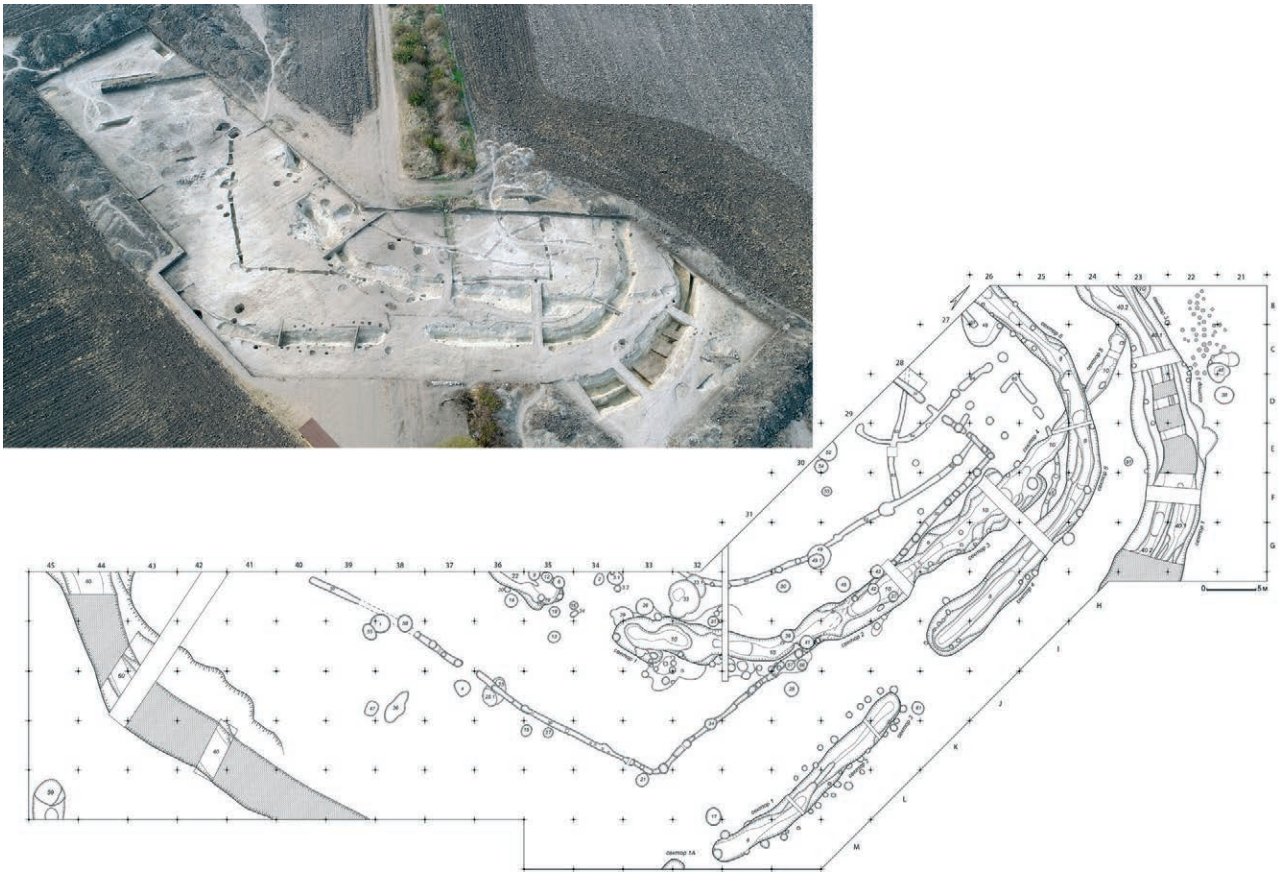
№ 18. РАННОХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ПРИ СТАМБОЛИЙСКИ, ХАСКОВСКО

Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Николина Николова, Атанас Цурев, Катлийн Максуини, Красимир Ников

Археологическият обект е разположен върху високата, сравнително равна част на възвишение в м. Хайдар кър при с. Стамболийски, общ. Хасково. Приблизителната му обща площ, определена въз основа на повърхностния материал, надхвърля 30 дка. Северната му част е пресечена от нефункциониращ напоителен канал с ориентация изток – запад. През втората половина на XX в. целият район е бил включен в лозов масив и е риголван.

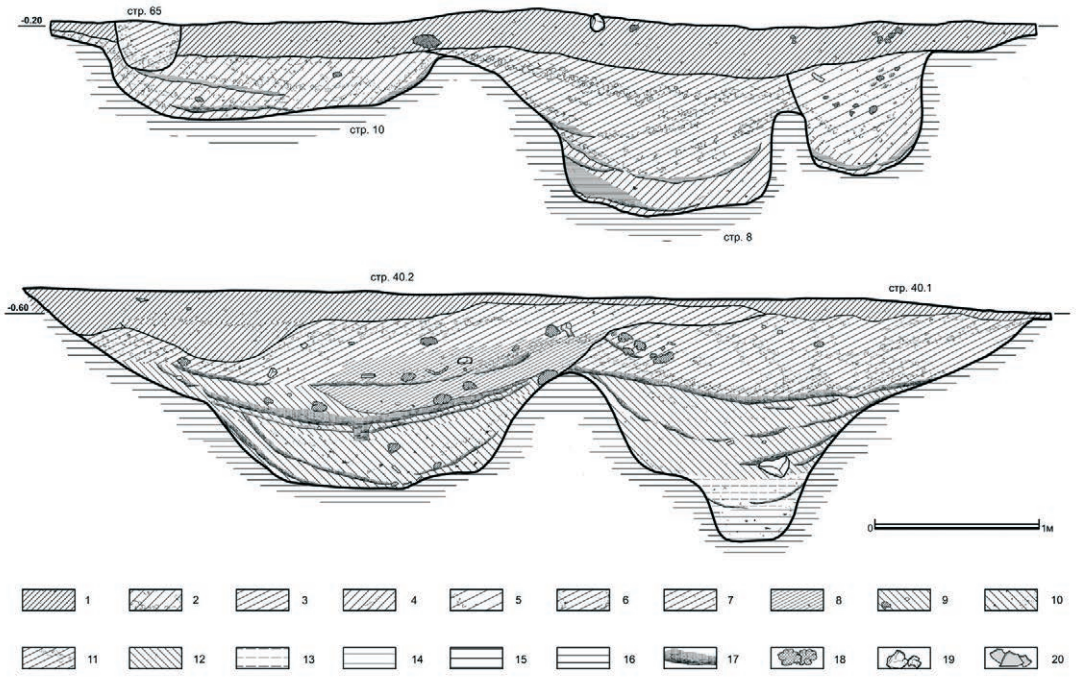
Обектът е регистриран по време на теренно издирване във връзка със строежа на междусистемната газова връзка Гърция – България като „обект А14, км 93+250 – 93+500“ (Лещаков 2019, 666, обр. 1-2). През пролетта на 2019 г. беше проведено предварително археологическо проучване, включващо магнитно картиране и сондажни разкопки, в резултат на което границите на обекта в рамките на сервитута на газопровода бяха стеснени (км 93+330 – 93+500). През лятото и есента на същата година последва тримесечно пълно спасително проучване, което обхвана площ от 3,4 дка (обр. 1).

Още по време на сондажните разкопки беше установено, че културен пласт липсва и са запазени почти изключително негативни структури (обр. 2). Акумулираните селищни напластявания са унищожени напълно още през късната праистория в резултат на интензивни природни процеси, доказателство за което са и регистрираните в югозападната част на обекта мащабни свличания на маси от стерилната основа, частично запълнили най-късния от проучените раннохалколитни ровове.

Обр. 1. Стамболийски. Общ план на проучените структури и въздушна панорамна снимка на проучената площ (поглед на запад)

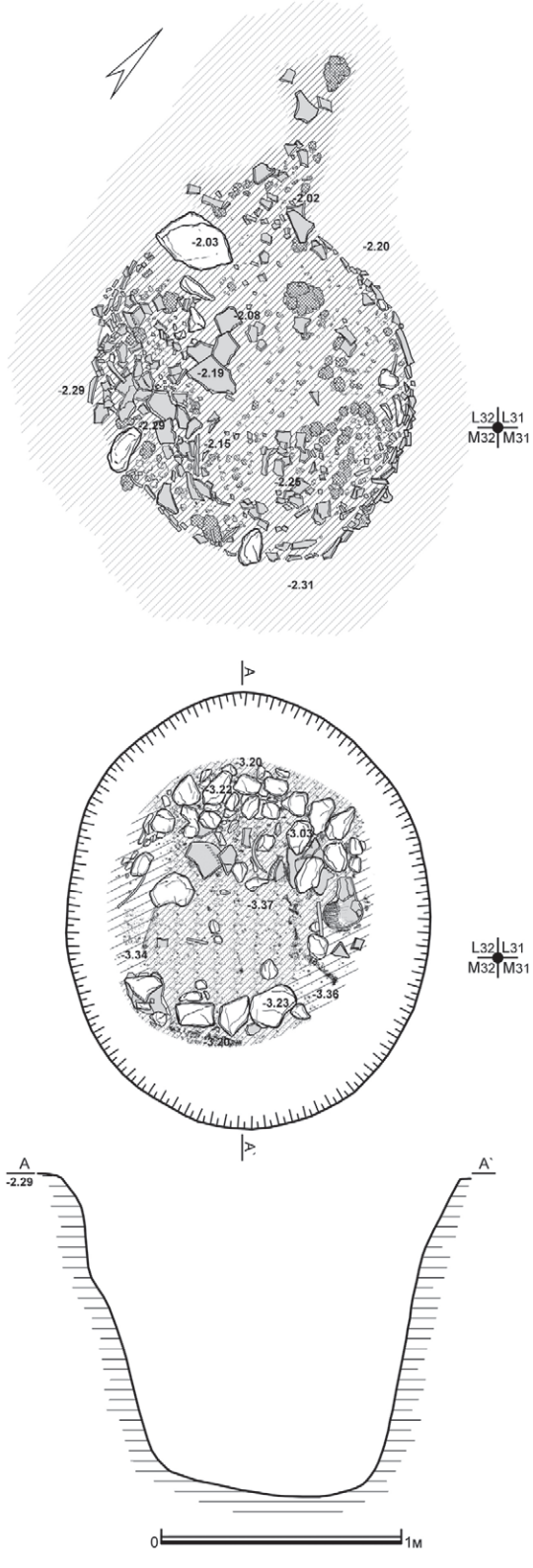
Fig. 1. Stamboliyski. Layout of the excavated area and aerial panoramic view of the site looking southwest

Обр. 2. Стамболийски. Горе: северен профил на структура 8, сектор 5, и структура 10, сектор 4; кв. E25/E-D24. Долу: южен профил на контролен разрез в кв. G23-24, структура 40, сектор 1. Легенда: 1 – повърхностен пласт (смолник); 2 – светъл, сиво-кафяв песъчлив запълнител, примесен с бели прослойки, стр. 10; 3 – светлосив песъчлив запълнител, наситен с бели петна и прослойки, стр. 8; 4 – тъмен, кафяв до сиво-кафяв хомогенен песъчлив запълнител с въгленчета и бели прослойки, стр. 8; 5 – светлосив песъчлив запълнител на дупка от стълб, примесен с разпрашени опожарени деструкции; 6 – светлосив до сиво-кафяв фин, хомогенен запълнител, стр. 65; 7 – светлосив запълнител, стр. 40.2; 8 – тъмносив хомогенен запълнител, стр. 40.2; 9 – кафеникав хомогенен запълнител, примесен с въгленчета и бели прослойки, стр. 40.2; 10 – кафяв песъчлив запълнител над дъното на стр. 40.2; 11 – сив запълнител, наситен с бели петна и прослойки, стр. 40.1; 12 – кафяв зърнест, песъчлив запълнител, стр. 40.1; 13 – сиво-зелен песъчлив запълнител, стр. 40.1; 14 – кафеникав силно песъчлив запълнител, примесен с въгленчета, стр. 40.1; 15 – жълтеникав песъчлив пласт; (16) – жълто-зеленикав пясъчен пласт; 17 – овъглена органична материя; 18 – опалени безформени късове мазилка; 19 – камъни; 20 – фрагменти от керамични съдове

Fig. 2. Stamboliyski. Up: north profile of feature 8, sector 5, and feature 10, sector 4; squares E25/E-D24. Down: south profile of the test trench in squares G23-24, feature 40, sector 1. Key: (1) topsoil (vertisol); (2) light, gray-brown sandy fill, mixed with white streaks, feature 10; (3) light gray sandy fill mixed with white spots and streaks, feature 8; (4) dark, brown to gray-brown, homogeneous, sandy fill mixed with charcoals and white streaks, feature 8; (5) light gray, sandy fill of a posthole mixed with pulverized burnt daub; (6) light gray to gray-brown, fine, homogeneous fill, feature 65; (7) light gray fill, feature 40.2; (8) dark gray, homogeneous fill, feature 40.2; (9) brownish, homogeneous fill mixed with charcoals and white streaks, feature 40.2; (10) brown, sandy fill above the bottom of feature 40.2; (11) gray fill mixed with white spots and streaks, feature 40.1; (12) brown, grainy, sandy fill, feature 40.1; (13) gray-green, sandy fill, feature 40.1; (14) brownish, sandy fill mixed with charcoals, feature 40.1; (15) yellowish, sandy layer; (16) yellow-greenish, sandy layer; (17) carbonized plant remains; (18) shapeless burnt daub; (19) rocks; (20) ceramic sherds

Раннохалколитното селище. Основната част от получените 27 радиовъглеродни дати поставят съществуването на селището през периода около 4800 – 4700 cal BC, макар че има данни за човешка дейност непосредствено преди и след това време. Най-ранната установена структура е ров (структура 10/22), който вероятно огражда приблизително правоъгълно пространство в по-високата северна част от обекта, с шестметров вход от юг. Широчината на основното му трасе на нивото на вкопаване в стерилната основа варира и най-често е около 3 м, а широчината на дъното му обикновено е 1,80 – 2 м. Дълбочината му достига около 1,60 м. На няколко места по дъното са оформени по-дълбоки елипсовидни вкопавания и стъпаловидни участъци. Напречните му сечения са U-образни; той е по-дълбок и с по-стръмни стени на юг и по-плитък, с по-полегати стени на север. Край външната стена на рова непосредствено на изток и север от входа са регистрирани няколко по-плитки разширения, в които са вкопани дупки за стълбове.

Обр. 3. Стамболийски. Структура 17, яма. Горе: депозит в горната част на ямата. В средата: депозит на дъното. Долу: напречен разрез

Fig. 3. Stamboliyski. Feature 17, pit. Up: deposit in the pit's upper part. Middle: deposit on the bottom. Down: section

След запълването на този ров е изкопан нов (структура 8/59), който огражда четириъгълно пространство със заоблени ъгли и вероятни размери 105/110 С – Ю х 80/85 м И – З. Регистрирани са два входа от изток и един от юг. Широчината му на нивото на вкопаване в стерилната основа е от 2,50 до 3 м, а при входовете – до 5 м. Широчината на дъното е от 0,35 до 1,10 м, а при входовете до 2 м. Дълбочината му е между 1,20 и 1,40 м, а при входовете – от 0,50 до 1 м. Напречното му сечение варира: от широк и разлат U-образен до V-образен и трапецовиден профил. По вътрешната и по-рядко по външната стена са установени стъпала. По дъното са оформени по-плитки и по-дълбоки участъци, образуващи издължени сегменти с дължина 8 – 10 м. От двете страни на рова са проучени около 60 дупки от стълбове, предполагащи асинхронно изграждане на дървени стени (палисади), включително след запълването на рова. На север той пресича по-ранния ограден ров (структура 10/22).

Вероятно най-късният ров (*структура 40/60)* огражда овално или четириъгълно пространство със заоблени ъгли и приблизителни размери 110/115 С – Ю х 90/95 м И – З. В границите на проучената площ не е регистриран вход. В северната му част са регистрирани две разновременни трасета със самостоятелно оформени дъна: стр. 40.1 и стр. 40.2. По-късното трасе 40.2 пресича и на отделни места изцяло унищожава по-ранното 40.1. В южната дъга на рова е проследено само едно трасе, но на профила в най-западната му проучена част могат да бъдат разграничени две отделни дъна.

Дъното на по-ранното трасе в северната част на рова (40.1) се състои от два сегмента със заоблени краища и по-плитък участък между тях. Дълбочината му от нивото на вкопаване в стерилната основа достига 2 м. Стените са полегати в горната си част и отвесни към дъното. То е равно и тясно, с широчина 0,30 – 0,80 м. Напречното сечение варира от V- до U-образно.

По-късното трасе (40.2) е разположено от вътрешната страна на по-ранното и го пресича или изцяло го унищожава. Широчината му на нивото на вкопаване в стерилната основа е от 2,5 до 4,5 м, а дълбочината му – от 1 до 1,40 м. Има U-образно напречно сечение, с полегати стени и заоблено дъно с широчина между 0,70 – 0,90 и 1,60 – 2 м.

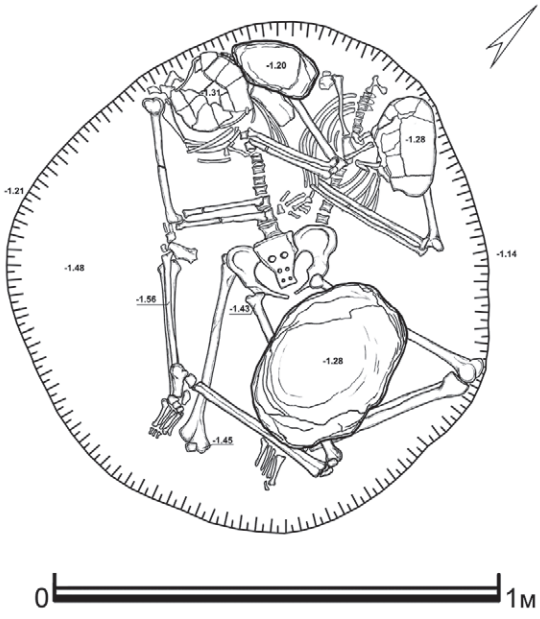
От двете страни на рова са проучени дупки от стълбове с диаметър 0,40 – 0,50 м. В северната си част той пресича най-ранния ров (структура 10/22).

Във всички ровове са установени депозити с различен характер: развалини от опожарени постройки, фрагментирани и цели керамични съдове, брадви от еленов рог (обр. 4.10-11), дребни предмети от различни материали, животински кости/рога и черепи, дезартикулирани човешки кости.

Обр. 4. Стамболийски. Находки от раннохалколитното селище: 1 – керамичен капак; 2, 4 – керамични съдове; 3 – керамична „култова масичка“; 5, 10-11 – брадви от еленов рог; 6-9 –керамични предмети с антропоморфно лице

Fig. 4. Stamboliyski. Finds from the Early Copper Age settlement site: (1) ceramic lid; (2, 4) ceramic vessels; (3) ceramic 'cult table'; (5, 10-11) antler axes; (6-9) ceramic pieces with anthropomorphic faces

Обр. 5. Стамболийски. Структура 6, двоен гроб на мъж и жена. Ранна желязна епоха

Fig. 5. Stamboliyski. Feature 6, double burial of a male and female. Early Iron Age

След запълването на най-ранния ров е издигната масивна дървена стена, от която са запазени траншеи с дупки от стълбове (структура 30). Тя огражда пространство с четириъгълна форма, ориентация по главните посоки на света и площ не помалко от 1,8 дка. Регистрирано е прекъсване в западната стена с широчина около 1 м. По дължината на източната стена са установени три прекъсвания с широчина 0,20 – 0,50 м, разположени близо едно до друго. Траншеите са широки 0,50 – 0,60 м и имат отвесни стени и равно дъно. Средната им дълбочина е 0,30 – 0,50 м, а на места достига 0,80 м. В проучената им част има над 40 дупки от стълбове със среден диаметър 0,60 – 0,80 м (максимален диаметър 1,20 м) и дълбочина 0,50 – 1,30 м.

Тъй като оградената от тази стена площ е вписана в пространството, опасано от двата по-късни рова (структури 8/59 и 40/60), възможно е тя да е съществувала едновременно с един от тях или дори през последователните етапи на функциониране и на двете ограждения.

Проучени са и близо 50 раннохалколитни ями с различна форма и размери. Две от тях съдържат понеобичаен депозит. Структура 17 представлява вкопаване с обърнатоконична форма, елипсовиден отвор с размери 1,60 м С – Ю х 1,70 м И – З, приблизително равно дъно (1,10 м С – Ю х 1,05 м И – З) и дълбочина 1,60 м (обр. 3). Дъното е покрито с почти стерилен пласт, дебел 5 – 10 см, образуван в резултат на свличане на седимент от стените и повърхността. Върху него са депонирани цели и фрагментирани керамични съдове (напр. обр. 4.2 и 4.4) със следи от опушване, лежащи сред запълнител, наситен с овъглен органичен материал, включително дървесина. Те са частично покрити със средно големи камъни. Отворът на ямата е запечатан с дебел до 0,60 м плътен пласт фрагменти от вторично изпечени керамични съдове и стационарни съоръжения, както и развалини от опожарена постройка. Сред тях са и фрагменти от няколко керамични предмета с моделирано човешко лице (обр. 4.6 и 4.9) и хромелен камък, лежащ с работната повърхност надолу.

Много подобен е структурираният депозит в структура 1, яма с обърнатоконична форма, овален отвор с размери 2 м И – З х 1,65 м С – Ю и дълбочина около 1,30 м. Върху дъното лежи пласт с прослойки овъглена органична материя. Ямата е запечатана с компактен депозит (дебелина 0,80 м) от фрагменти от вторично изпечени керамични съдове, развалини от опожарена постройка и късове от стационарни съоръжения, както и фрагменти от керамични предмети с моделирано човешко лице (обр. 4.7-8), аналогични на онези от стр. 17, голям фрагмент от хромелен камък и цяла брадва от еленов рог (обр. 4.5).

В раннохалколитния керамичен комплекс от Стамболийски доминира тъмно оцветяване, но се срещат и екземпляри със светъл бежов цвят. Изпичането е много добро, глината е сравнително добре пречистена. Като цяло повърхността е много добре загладена, а при голяма част от тънкостенните съдове е и излъскана. Представени са следните форми: обърнатоконични и полусферични паници, паници с прелом; полусферични и биконични купи, купи с прелом и с S-овиден профил; кани с една или две дръжки; гърнета с или без шия; капаци; „цедки“. Някои купи и паници са поставени върху сравнително ниско кухо столче. Украсата е релефна, врязана, набодена, канелюрна и рисувана.

Ями от ранната желязна епоха. В по-високата и равна част от обекта са проучени седем ями от първата фаза на ранната желязна епоха (X – IX в. пр. Хр.). В една от тях (структура 13) – вкопаване с полусферична форма, диаметър на отвора 1,40 м и дълбочина 0,60 м, е депониран фрагментиран амфоровиден съд с отчупена шия и устие.

В непосредствена близост до три от ямите е открит и гроб (структура 6), датиращ от същата епоха (обр. 5). Гробната яма има приблизително полусферична форма, кръгъл отвор с диаметър 1,15 м и запазена дълбочина 0,60 см. В нея са погребани двама индивиди, мъж (6.2) на около 25 години и жена (6.1) на около 20 години. Мъжът е положен отдолу, тазът на жената е върху неговия. Гърбовете им са опрени един до друг на стената на ямата. Положени са в свита поза с длани върху гръдната об-

ласт, само дясната длан на мъжа е под главата на жената. Ориентирани са с глави на север (6.2) и запад – северозапад (6.1). Върху бедрата на жената е положен долен хромелен камък с работната повърхност надолу, а до (върху?) главата ѝ – средно голям камък. И двамата индивиди са пряко датирани: 996 – 844 cal BC (6.1) и 996 – 842 cal BC (6.2).

Ямите и гробът вероятно са част от по-голям ранножелезен ямен комплекс, продължаващ на запад от проучената площ.

Литература

Лещаков 2019: П. Лещаков. Теренни издирвания по трасето на газопровод „Междусистемната газова връзка Гърция – България“ от землището на с. Големанци, общ. Хасково до землището на с. Малко Кадиево, общ. Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 665 – 668.

EARLY COPPER AGE SETTLEMENT SITE AND EARLY IRON AGE PITS AT STAMBOLIYSKI, HASKOVO DISTRICT

Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Atanas Tsurev, Kathleen McSweeney, Krasimir Nikov

Summary

The site is situated on the high and more or less flat part of upland at the village of Stamboliyski, Haskovo District. Its tentative area has been estimated at more than 7 acres on the basis of scattered surface material. It was identified by a survey in advance of the Greece-Bulgaria gas interconnector construction as 'site A14, km 93+250 – 93+500". In the spring of 2019, magnetic mapping and test trenching were carried out, thus narrowing the endangered area to km 93+330 – 93+500. In the summer and fall of the same year, a three-month complete excavation was undertaken on an area of 0.84 acres (fig. 1).

The trenching demonstrated a lack of cultural deposit; almost exclusively cut features were preserved (fig. 2). The accumulated settlement layer was washed away as early as in prehistory by extensive flooding episodes; this was also evidenced by massive sliding of sterile ground in the southwest part of the site that partially filled the latest Early Copper Age ditch.

The Early Copper Age settlement. The major part of the obtained 27 radiocarbon dates put the existence of the settlement at c. 4800 – 4700 cal BC, even though there is also evidence of occupation immediately before and after this time. The site was successively enclosed by three ditches and several palisades. Almost 50 pits were investigated featuring different shapes, sizes and deposits (figs. 3, 4).

Early Iron Age pits. Seven pits were excavated at the higher and flatter part of the site that date to the earliest phase of the Early Iron Age (10th – 9th c. BC). Next to three of the pits, a double grave of a male and female was uncovered dating to the same period (fig. 5). It seems that the pits and the grave were part of a larger Early Iron Age pit complex extending west of the excavated area.

Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krum.bacvarov@naim.bg
Georgi Katsarov, gkatzarov@yahoo.com
Nikolina Nikolova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nikolina_vr@yahoo.com
Atanas Tsurev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, a.tsurev@gmail.com
Kathleen McSweeney, School of History, Classics and Archaeology, University of Edinburgh, William Robertson Wing, Teviot Place, EH8 9AG, Edinburgh, UK, kath.mcsweeney@ed.ac.uk
Krassimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com

№ 19. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК

Иван Вайсов, Владимир Славчев

През 2019 г. за 28-ма година продължиха теренните археологически проучвания на с. м. „Големия остров” при с. Дуранкулак[1] (обр. 1), като целта бе проучване на сградите № 8/VII, № 25/VII, № 24/VIII и прилежащите им междинни пространства – улиците (обр. 2).

Обр. 1. Дуранкулак – Големия остров. Аерофотография, поглед от горе (фотография И. Вайсов, 2019 г.)

Fig. 1. Durankulak – Golemija ostrov. Aerial photograph, view from above (by I. Vajsov 2019)

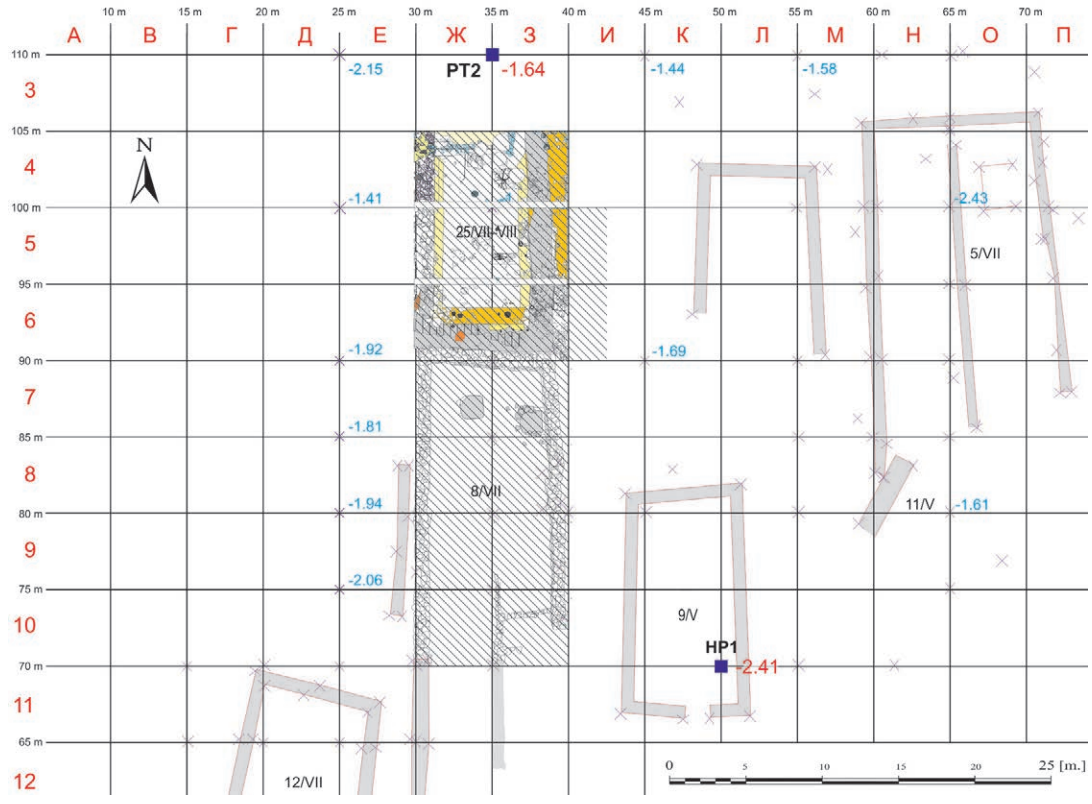
Сграда № 8/VII (култура Хаманджия IV). При продължилото проучване на сграда № 8/VII, до вътрешната страна на източната стена, се достигна до основната скала на острова, при което имахме възможността да установим етапите на подготвителните дейности, извършени преди изграждането на първите сгради от VIII хоризонт. Така установихме че:

1. Първоначално скалният терен (цокълът) е бил изцяло подравнен с насипна червеникава субстанция, състояща се от ситно натрошена, ръждивочервеникава скална маса (дебелина на зърното 3 – 5 мм), инертен материал с локален произход – варовикови скални късове, оцветени с червеникави примеси, вероятно следствие от наличието на натурални примеси от желязо и/или друг метал с високо съдържание на естествени феромагнитни частици. Не е изключено при започване на тази дейност това да е била и заварената отложена ерозионна покривка на острова, която е преизползвана за подравняване на терена. В зависимост от конфигурацията на скалната подложка дебелината на тази първоначална засипка варира от 0,15 до 0,50 – 0,60 м.

2. След това е бил положен втори, „нивелиращ“ пласт, този път от привнесена фина сива блатна глина с дебелина 0,10 – 0,15 м. Едва след полагането и на този пласт са започнали поетапните строителни дейности по изграждане на сградите от VIII хоризонт. Обръщаме внимание на факта, че тук сива блатна глина се използва като субстанция за подравняване на терена и при строителството на сградите от VIII хоризонт, тези свързвани с култура Хаманджия IV.

3. Преди изграждане на сграда № 8/VIII върху сивия пласт е положен трети такъв, който е и първата жълта замазка на сградата от VIII хоризонт. Тя е с дебелина 3 – 5 см. Фактически това е и първото подово ниво на тази сграда. По същото време са изградени и подиумът с отоплителното съоръжение, открит до западната стена (кв. Ж9), дървената покривна конструкция на първата сграда и още едно малко отоплително съоръжение, открито до източната стена на сградата (кв. З9). Последното заляга под по-късно изградената източна каменна стена, тази от времето на VII хоризонт. Краят на живота на сградата от първия етап бележи тънък горял пласт с дебелина 2 – 3 мм, вероятно отложен при умишлено опожаряване на място на лекото временно покритие на сградата, което се е случило

[1] Изследването се извършва в изпълнение на научно-изследователски проект „Дуранкулак – врата към цивилизацията“, финансиран от Министерството на културата по програма за „Предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация”. През 2019 г. в екипа участваха: Митко Велев (стажант, ВТУ), Нилс Олдсен (Университета в гр. Хайделберг, Германия), Ивелина Славчева (стажант, ШУ), Николета Николаева (стажант, РИМ – Добрич), Галя Вандова (стажант, НБУ – София), Станимир Първанов (докторант, СУ), Габриела Джурковска (НБУ – София), Вечеслав Николов (НБУ – София), Георги Иванов (СУ), Десислава Милева (НБУ – София), Темелко Темелков (фотограф) и Георги Костов (реставратор).

Обр. 2. Дуранкулак – Големия остров. План на проучваната площ и структури

Fig. 2. Durankulak – Golemija Ostrov. Layout of the studied area and features

след демонтиране на масивната носещата дървена конструкция и подготовката на терена за изграждане на сградата от втория етап.

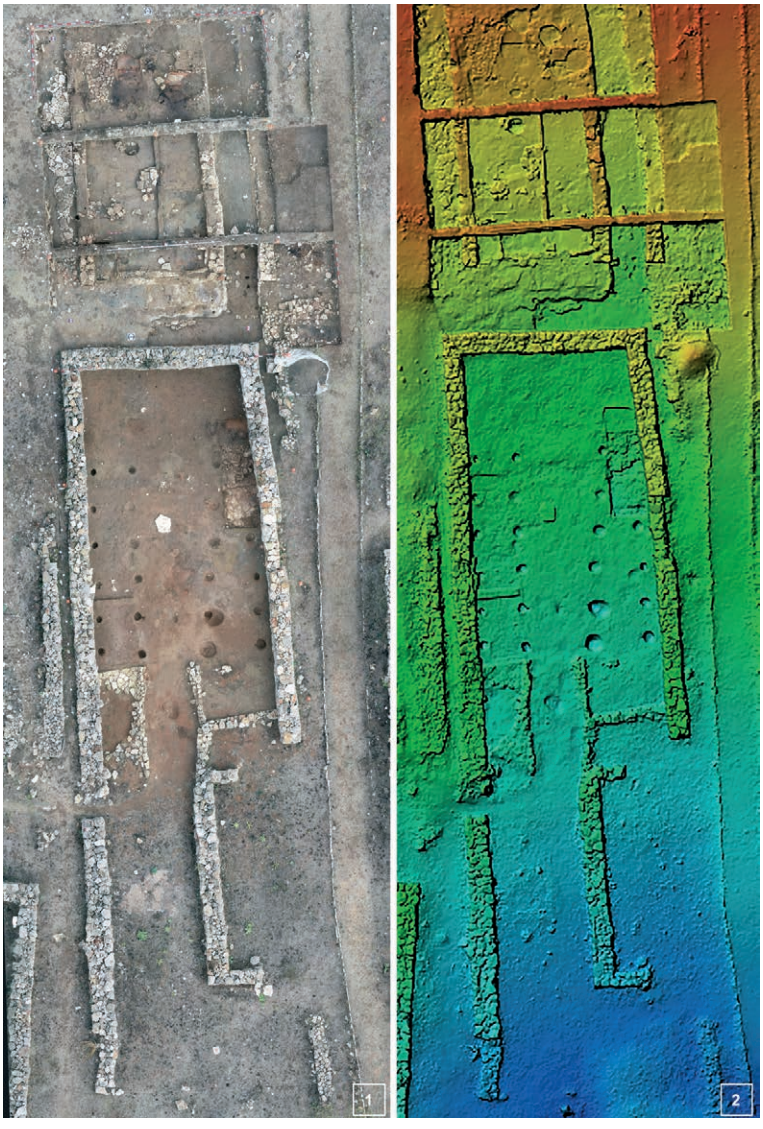
4. След изграждане на каменните стени от втория етап вътрешността на сградата е покрита с допълнителен нивелиращ пласт от жълта глина с дебелина 5 – 7 см, като на места същият обмазва и цоклите на каменните стени. Същата глина е използвана и за подложка и спойка на първите редове от основите на каменните стени. Тя е с незначителни примеси от дребни камъчета. За отбелязване е липсата на каквито и да е органични примеси в глината, използвана като материал за първото подово покритие на сграда № 8/VII.

Сграда № 24/VII (култура Варна II и култура Хаманджия IV). През 2019 г. започна проучването и на сграда № 24/VII (кв. И6 и И5). Оказа се, че западната стена на сградата е била използвана и през един по-късен период – времето на култура Варна II (VI хоризонт). Тогава стената е надградена във височина със седем реда от по-малки плочести камъни. През 2019 г. в проучваната част от тази сграда успяхме да изследваме пласта от VI хоризонт, култура Варна II и да достигнем до този от времето на култура Хаманджия IV (VII хоризонт).

Продължихме проучването и на част от източната улица, тази между сграда № 25/VII-VIII и № 24/VII, като установихме етапите от урбанизиране на околното пространство, които се оказаха идентични с тези, открити в сграда № 8/VII. Разликата е само в това, че тук както при сграда № 25/VII-VIII, така и при сграда № 24/VII, с жълта глина са обмазани и външните страни на каменните цокли, като на места тази обмазка е със запазена височина до 0,35 м.

Сграда № 25/VII-VIII (култура Хаманджия IV). При проучването на сграда № 25/VII-VIII изцяло бяха демонтирани откритите през 2018 г. глинобитно съоръжение и топлинно и хромелно такова в северната половина на сградата (Вайсов и др. 2019). При това се установи, че последният етап на сградата е бил с два периода: първи, когато сградата е била само с една пещ (вероятно куполна) и с едно хромелно съоръжение, и втори, когато и двете съоръжения са преправени и към тях е добавено още едно глинобитното съоръжение за съхранение и първична обработка на зърно. Откритите археологически материали (обр. 4.4) показаха, че и двата етапа се отнасят към култура Хаманджия IV – времето, когато сградата е била вече с ясно изразени стопански функции и отворено преддверие от юг, чиито под, подобно на улицата от запад, е покрит с двукратно преправян каменен плочник.

През този последен етап от живота на сградата от юг тя е била и с колонада от дървени подпорни колове, разположени на 0,60 – 0,80 м един от друг. На улицата пред нея е открита плътна субстанция от въглени и пепел, вероятно депонирани там при преустройството на термичните съоръжения на сградата. Сградата от този последен етап е била затворена с високи стени с каменни цокли от запад (обр. 5), север и изток, като северната е с все още неизяснени очертания, причината за което е фактът, че камъните от нея са демонтирани по времето на VI хоризонт. Подът във вътрешността на сградата, отнасящ се към този финален етап, е бил обмазван шест пъти с редуващи се замазки – тъмнокафяви и жълти, които са с вариращa дебелина от 5 до 7 мм.

Обр. 3. Дуранкулак – Големия остров. Проучваната през 2019 г. площ: 1 – ортофотография; 2 – дигитален DEM модел

Fig. 3. Durankulak – Golemija Ostrov. The area excavated in 2019: (1) orthophotography; (2) digital DEM model

През 2019 г. продължихме проучванията и на южната и централна части на сградата (кв. Ж5, Ж7, З5 и З6). Там бе достигнато до подовото ниво от по-ранния, първи етап, от времето на култура Хаманджия III. За разлика от сградата от периода на култура Хаманджия IV, сега входът на сградата е бил от изток. Вътрешното пространство на сградата е било с по-малки размери, като отвън, към южната стена, са прилепени две самостоятелни стопански „клетки“ (обр. 4.2), отделени една от друга с тънки стенички. Подът им е покрит с изпепелена неидентифицирана органична материя, откривана като тънък бял пласт (1 мм). И двете камери са с отвори от към южната улица и са отделени от вътрешността на сградата с малка глинена стеничка с широчина 0,20 – 0,25 м. Тя е изградена от жълта глина, положена върху двуредна подложка от малки плочести камъни. Не е ясно колко е била висока тази стена, но е видно, че тя отделя камерите от вътрешността на сградата.

На дъното на по-малката камера, разположена в югоизточния ъгъл на сградата, е открито струпване от фрагментирана керамика, представляващо концентрация на съставните части от големи питоси (вероятно два), куполовидни капаци (също два), една полузапазена чаша с високо гърло (обр. 4.3), плоска паница с високо кухо столче и врязана украса и др., все типична керамика за периода на култура Хаманджия III. До вътрешната страна на прилежащата преградната стена се откри топлинно съоръжение, вероятно куполна пещ (обр. 4.1), което е само с една подова замазка.

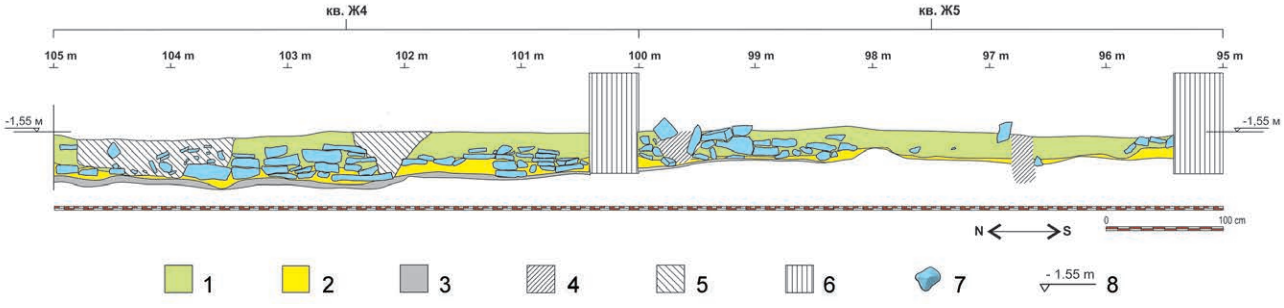
Във втората камера, разположена западно от първата, под покриващата пода опалена органична материя се откри пласт, с дебелина 5 – 10 мм от жълта глина, обилно примесена с негоряла, непресята еднозърнеста пшеница, осили от същата и други растителни останки, което ни води до заключението, че вероятно тази камера е била използвана за съхраняване на растителни храни преди първичната им преработката.

Първият етап на сградата е отделен от втория с дебел нивелиращ пласт с дебелина 0,25 – 0,45 м, покриващ цялото ѝ вътрешно пространство. Този нивелиращ пласт представлява пакет от няколко различни по дебелина и структура прослойки от редуващи се пластове от жълта глина, сива блатна

Обр. 4. Дуранкулак – Големия остров. Археологически ситуации в сграда № 25/VII-VIII: 1 – подовата замазка на пещта от първи етап на сградата, култ. Хаманджия III; 2 – югоизточната „камера" от южното преддверие на сградата, първи етап, култ. Хаманджия III; 3 – цилиндрична чаша от керамичното струпване в югоизточната камера от южното преддверие на сградата, първи етап, култ. Хаманджия III; 4 – горна част от голям питос, обърнат с устието надолу, открит до хромелното съоръжение в северната част на сградата, втори етап, култура Хаманджия IV

Fig. 4. Durankulak – Golemija Ostrov. Archaeological situations from building No. 25/VII–VIII: (1) floor plaster from the oven of the building's first phase, Hamangia III; (2) the south-east cubicle of the south anteroom of the building, first phase, Hamangia III; (3) cylindrical cup, from the pottery cachet in the south-east cubicle of the south anteroom of the building, first phase, Hamangia III; (4) the upper body of a large pithos, placed mouth down, discovered next to the millstone set-up in the north sector of the building, second phase, Hamangia IV

Обр. 5. Дуранкулак – Големия остров. Профил на западната стена на сграда № 25/VII-VIII. Легенда: 1 – жълта глина от надграждането на стените; 2 – жълта глина от подложката на каменните стени; 3 – втори общ нивелиращ пласт от сива блатна глина; 4 – дупка от дървената конструкция на сградата; 5 – нарушение от VI хор. (култ. Варна); 6 – профил между квадратите; 7 – камък от VII и VIII хор.; 8 – н. в. спрямо репер 1

Fig. 5. Durankulak – Golemija Ostrov. The west wall of building No. 25/VII–VIII. Key: (1) yellow clay from the superstructure of the walls; (2) yellow clay from the substructure of the stone walls; (3) second leveling layer of grey marsh clay; (4) posthole; (5) disturbance from layer VI (Varna culture); (6) profile between the squares; (7) stone from leyers VII and VIII; (8) altitude from benchmark 1

глина и такива от ситно натрошени червеникави скални маси. Последното ниво от този пласт е и първото подово ниво на сградата от VII хоризонт.

За нас все още остава нерешен въпросът имало ли е времеви хиатус между фазите III и IV на култура Хаманджия. Засега нямаме податки за наличието на такъв. Фактът, че запечатаните с по-късния мощен изравнителен пласт негорели растителни останки, открити в споменатите южни камери,

отнасящи се към третата фаза на култура Хаманджия, са открити неразложени, т.е не са престояли дълго време на открито, говори за липсата на такъв.

При продължилото проучване на прилежащите улици отново констатираме ниско съдържание на депозити в запълнителя им, този отлаган по времето на култура Хаманджия III и IV. Малко количество разпръснати костни останки е открито само в една ограничена зона от улицата между сгради № 8 и № 25 – мястото, където по времето на култура Хаманджия IV е бил и входът на сграда № 25.

Литература

Вайсов и др. 2019: И. Вайсов, В. Славчев, Ц. Попова. Археологически проучвания на „Големия остров“ при с. Дуранкулак. – Археологически разкрития и разкопки през 2018. София, 2019, 38 – 41.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIYA OSTROV NEAR DURANKULAK

Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev

Summary

In 2019, the excavations at Golemiya Ostrov Tell near the village of Durankulak (fig. 1) took place for the 28th consecutive season. This year, the research focused on buildings 8/VII, 24/VII and 25/VII-VIII. In building 8/VII the bedrock was reached and we registered traces of the preparation of the terrain for the construction of the buildings of the earliest horizon VIII (figs. 2, 3):

1. At the time of the initial settling of the island, the entire rocky terrain had been levelled by spreading layers of reddish, finely crushed (grain size 0.3 – 0.5 cm) locally sourced rust-red coloured rock – limestone fragments with red hue, likely due to naturally occurring inclusions of iron and/or other metal with high content of natural ferromagnetic particles. The thickness of this initial backfill ranges 0.15 – 0.50 m.

2. On top of the reddish backfill a “levelling” layer had been laid, consisting of fine grey marsh clay, 0.10 – 0.15 m thick. Actual construction work towards the urbanization and the erection of the earliest buildings of horizon VIII, dated to the time of the Hamangia III culture, began only after the setting of the second backfill.

During the resumed excavation of building 25/VII-VIII we reached the floor of the first phase in the building’s functioning – the one associated with Hamangia III. During this time, the building featured an entrance on the east side, while to the south wall, several storage cubicles (fig. 4.2) for unsorted wheat had been attached (such wheat was found on the floors of the cubicles). In one cubicle, a cluster of fragmented pottery was found, consisting of components from large pithoi, semi-spherical lids, half-preserved cup with tall neck, low bowl on a high hollow foot, etc. The stratigraphic situation observed in building 25/VII-VIII (fig. 5) indicates the absence of a hiatus between phase III and phase IV of the Hamangia culture.

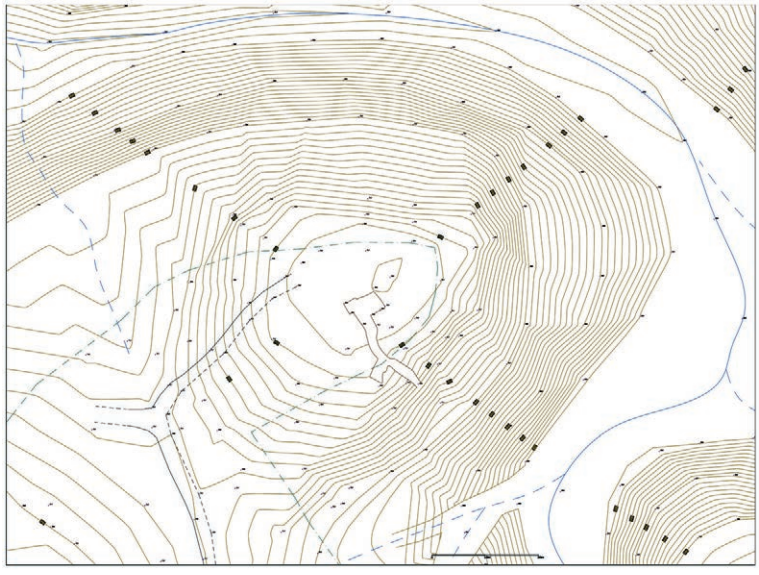
Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivan.vajsov@naim.bg
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

№ 20. ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КОМУНАРИ

Владимир Славчев, Иванка Христова, Христина Маркова

Селищната могила Комунари се намира на брега на малък безименен десен приток на р. Голяма Камчия, върху естествен хълм западно от с. Комунари, общ. Дългопол, обл. Варна. Размерите ѝ са около 80 х 60 м, а площта – 13 дка. Височината на хълма заедно с културните напластявания е около 14 м.

През 50-те години на XX в. под ръководството на Димитър Златарски от ИМ – Дългопол в нея е направен сондаж, в който не са изчерпани културните пластове. Резултатите от това проучване са непубликувани. Обектът е регистриран в АИС „Археологическа карта на България“ през 2017 г.

Обр. 1. Селищна могила Комунари. Могилата с границите на иманярския изкоп

Fig. 1. Tell Komunari. The tell and the looters trench

Обр. 2. Селищна могила Комунари. Работа по изправянето на северозападния профил на иманярския изкоп

Fig. 2. Tell Komunari. Clearing the northwestern profile of the looters trench

През април 2018 г., след получен от гражданин сигнал, могилата е посетена от археолози от ИМ – Дългопол и РИМ – Варна, които констатират, че в центъра ѝ е направен изкоп с приблизителни размери 6 х 4 м, ориентиран с дългата си страна по линията югозапад – североизток, с дълбочина до 8 м в южната и до 6 м в западната половина. Към него е прокопан „канал“ за извозване на пръст с широчина около 1 м и дължина до 20 м, който го свързва с източната периферия на могилата (обр. 1). В стените на изкопа се проследяват прерязани културни хоризонти, като общата дебелина на културния пласт е 4,70 м. През октомври 2018 г. експертна комисия на Министерство на културата установява, че иманярската намеса продължава, като дълбочината на изкопите достига вече до 13 м и че нови площи от културните пластове, граничещи с дълбоките изкопи, са застрашени от унищожаване. Тя предлага спешно да бъдат проведени археологически проучвания, които да спасят от пълно унищожение незасегнатите части на могилата. Поради това през 2019 г. с договор между Министерство на културата и РИМ – Варна са финансирани разкопки на обекта.

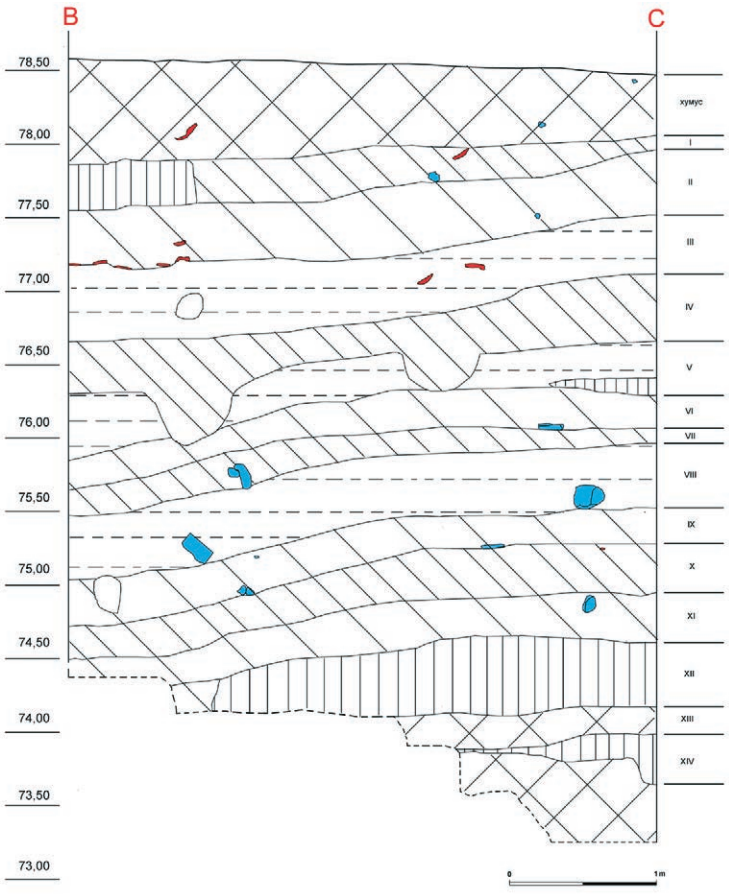
Проучването протече през октомври 2019 г. в рамките на три седмици. Поставените цели бяха две:

1. Изправяне, почистване и документиране на профилите на централния иманярски изкоп с цел изясняване стратиграфията на могилата.

2. Събиране на археологически материали по хоризонти за изясняване хронологията на обекта.

За изпълнението им бяха изправени и изсечени северозападният, североизточният и югоизточният про-

фили на иманярския изкоп, като покрай тях бяха отнети в дълбочина стъпала с широчина по 0,80 м (обр. 2). С това размерите на изкопа станаха 6,30 х 4,10 м. В него културните пластове са напълно изчерпани на дълбочина 4,70 м от съвременната повърхност. Установено е наличието на общо четиринадесет строителни хоризонта, от които поне три са опожарени (обр. 3). Най-ранният хоризонт се отнася към ранния халколит (III фаза на култура Сава). Вторият хоризонт (отдолу нагоре) се датира в същата фаза, а останалите дванадесет илюстрират развитието на къснохалколитния културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI. Под най-ранния хоризонт има дебел 0,70 м слой погребан хумус, съдържащ разнесени въглени, отухлени мазилки и обезличен керамичен материал. Вероятно обитаването на могилата е започнало по-рано от последната фаза на ранния халколит, но на мястото на иманярския изкоп следи и остатъци от археологически структури не бяха установени. Не бе регистриран хиатус между последния ранохалколитен хоризонт и най-ранния къснохалколитен. Опожарената сграда от III хоризонт директно застъпва останките от по-ранна постройка на култура Сава. Съдейки от профилите, първоначално селището е било с по-големи размери. През време на обитаването на XI, X и IX хоризонт е застроена североизточната му част, като през следващите хоризонти границите му отново се разширяват.

Обр. 3. Селищна могила Комунари. Североизточен профил на иманярския изкоп

Fig. 3. Tell Komunari. Northeastern profile of the looters trench

С цел събиране на информативна и представителна колекция масов материал, южно от иманярския изкоп по линиите на план-квадратната мрежа бе заложен контролен сондаж с трапецовидна форма с площ 10 кв. м. В него бе достигната дълбочина от съвременното ниво от 2,10 м, на която е разкрита северната част от негоряло жилище. Общо в рамките на сондажа са проучени части от горните четири къснохалколитни хоризонта.

По време на проучването от всички хоризонти са събрани общо 18 проби за радиовъглеродно датиране и палеоботанически изследвания. Сред дървесината преобладава дъб (Quercus). Други разпознати видове са бряст, както и видове от семейство Rosaceae (слива, круша, ябълка и др.). Пробите от овъглено зърно най-вероятно са част от припаси. Идентифицираните житни култури са еднозърненка (Triticum monococcum), двузърненка (Triticum dicoccum), плевест (Hordeum vulgare var. vulgare) и голозърнест ечемик (Hordeum vulgare var. nudum). В една от пробите от най-ранния къснохалколитен хоризонт (XII) е идентифицирана единична останка от културно бобово растение – уров (Vicia ervilia). В нито една от пробите не са открити плевелни, рудерални или други диворастящи растения, което показва, че припасите са били пречистени и подготвени за по-нататъшна обработка и консумация.

По време на разкопките са открити 50 костени изделия. От тях 15 са от сграда 3 и три предмета са от повърхността. Откритите в сграда 3 са: две шила, три игли, осем маниста, антропоморфна фигурка и неопределен костен артефакт, които ясно илюстрират бита. Шилата и иглите са свързани с обработването на кожи, разнообразни тъкани и влакна. Следи от експлоатация се наблюдават по дисталните им части. Останалите костени находки от XII хоризонт са основно инструменти: 11 рогови инструмента (брадви, копачки, ретушьори: обр. 4), осем шила, длето, стъргалка и шпатула. Колекци-

Обр. 4. Селищна могила Комунари. Брадва от еленов рог, имитация на медна брадва тип Плочник

Fig. 4. Tell Komunari. Imitation of the copper shaft-hole axe of Plochnik type, made of antler

Обр. 5. Селищна могила Комунари. Съд от I строителен хоризонт

Fig. 5. Tell Komunari. Ceramic vessel from level I

ята съдържа и шест върхове за стрели и риболовна кукичка. Разнообразни са също и неутилитарните предмети: пет астрагала, две обработени фаланги, четири гривни, две зооморфни фигурки, мънисто и декоративна игла. Изделията показват голямо разнообразие в използването на животинската кост в различни аспекти от живота в селището. Роговите инструменти имат своята роля в по-тежки дейности като дървообработването, земеделието и обработката на по-твърди животински кожи. Като суровина костта не отсъства също от забавленията, игрите и естетиката на населението, видно от фигурките, декоративните елементи и астрагалите.

Откритите археологически находки са направени от няколко скелетни елемента на различни видове животни, като най-голяма популярност има дългата кост (29 предмета). Източниците на дългата кост са основно дребните животни като овцата (*Ovis aries*) и козата (*Capra hircus*) – 13, след тях е едрият рогат добитък (*Bos.sp.*) – 7, птиците (*Aves*) – 7, и накрая свинете (*Sus sp.*) – 2. От дълги кости са изготвяни по-голямата част от предметите: шилата, длетата, стъргалките, шпатулите, върховете за стрели, кукичката, фигурките и мънистата.

Вторият по популярност скелетен елемент е рогът от благороден елен, от който са изготвяни инструменти, предназначени за груба дейност (копачки, ретушьори, др.). Изборът на подходящ сегмент обикновено е съобразен с естествено заострените върхове от разклоненията на еленовия рог, но понякога са селектирани и мезиални части.

Използвани са и други кости като фалангите и ребрата на едрия рогат добитък, скочната кост на козите и овцете и черупките от средиземноморската мида *Spondylus*. Приложението им се ограничава в производството на неутилитарни предмети като декоративни принадлежности, предмети за игра/хазарт и други подобни.

Събран е значителен обем остеологически материал.

Натрупана е изключително богата кремъчна колекция – над 800 екземпляра от ядра, инструменти и отломъци, доказваща обработката на място на местните залежи на кремък. По-малобройни са каменните изделия.

Богатият керамичен материал илюстрира в детайли последователната промяна на техники и стилове на украса, както и промяната на формите на съдовете през каменно-медната епоха (обр. 5).

Интердисциплинарните изследвания на материалите продължават. Направена е обща статистика на керамичния комплекс, като предстои негов обстоен анализ.

От научна гледна точка селищната могила Комунари е от изключително важно значение. Тя представя пълната картина на развитие на халколита по долното течение на р. Голяма Камчия, което досега не е изследвано. Резултатите от нейното проучване, съпоставени с данните от цялостно разкопаната селищна могила Голямо Делчево (на брега на р. Луда Камчия, днес на дъното на язовир Цонево, на 8 км на изток от обекта), разкриват културно-историческите процеси в микрорегиона на Лонгоза, който е контактна зона между носителите на къснохалколитните култури, обитаващи крайбрежието (култура Варна) и вътрешността от страната (културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI). През тази зона минава и един от основните пътища за комуникация между обитателите на Дунавската равнина и Тракийската низина. Детайлното изследване на находките от селищната могила Комунари има ключова роля в изясняването на характера на културните връзки и взаимодействия между Черноморския регион, Североизточните Балкани и Източна Тракия през V хил. пр. Хр.

EXCAVATIONS AT TELL KOMUNARI

Vladimir Slavchev, Ivanka Hristova, Hristina Markova

Summary

Tell Komunari is situated on a natural hill near the bank of a small creek close to the Golyama Kamchia River, to the west of the village of Komunari, Varna district. It is 14 m high (including the height of the hill), measuring 80 x 60 m in size. In the middle of 20th century D. Zlatarski from the Dalgopol Museum made a test trench on it.

In 2018 looters dug a 6 x 4 m trench in the center of the tell. Its depth was 13 m. A 1 m wide channel connected the trench with the periphery of the tell (fig. 1).

In 2019 the profiles of the trench were cleared by a team from the Varna Museum of Archaeology (fig. 2). We counted 14 building levels with a total thickness of 4.70 m (fig. 3). The lowest two belong to Early Copper Age culture Sava. Directly on the top of the second one, without a hiatus, lay 12 Late Copper Age layers. The tell was inhabited by the tribes of the KGKVI cultural complex. During the existence of the levels 11-9, the area of the tell was smaller.

In total 18 samples for AMS and archaeobotanical studies were collected from all levels. We found 50 artefacts made of antler and bone (fig. 4). Numerous animal bones for osteological analysis were collected, as well as more than 800 flint artefacts – cores, flakes, tools. A couple of thousand ceramic sherds illustrate the dynamic change of techniques and styles of pottery decoration and forms during the Copper Age (fig. 5).

Tell Komunari demonstrates the full development of the Copper Age at the Golyama Kamchia River lower basin. The results of its excavations could be compared with the materials from the fully excavated tell Golyamo Delchevo, which was situated 8 km to the east, on the bank of the Luda Kamchia river (today on the bottom of Tsonevo dam). The study is of great importance for understanding of the intercultural relations between the Pontic area, Northeastern Balkans and Eastern Thrace in 5th millennium BC.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com
Ivanka Hristova, Environmental Archaeology Lab, Umeå University, SE-90187 Umeå, Sweden, ivanka.hristova@umu.se
Hristina Markova, Museum of History – Nova Zagora, 3 Svoboda Sq., 8900 Nova Zagora, hdmarkovi@gmail.com

---

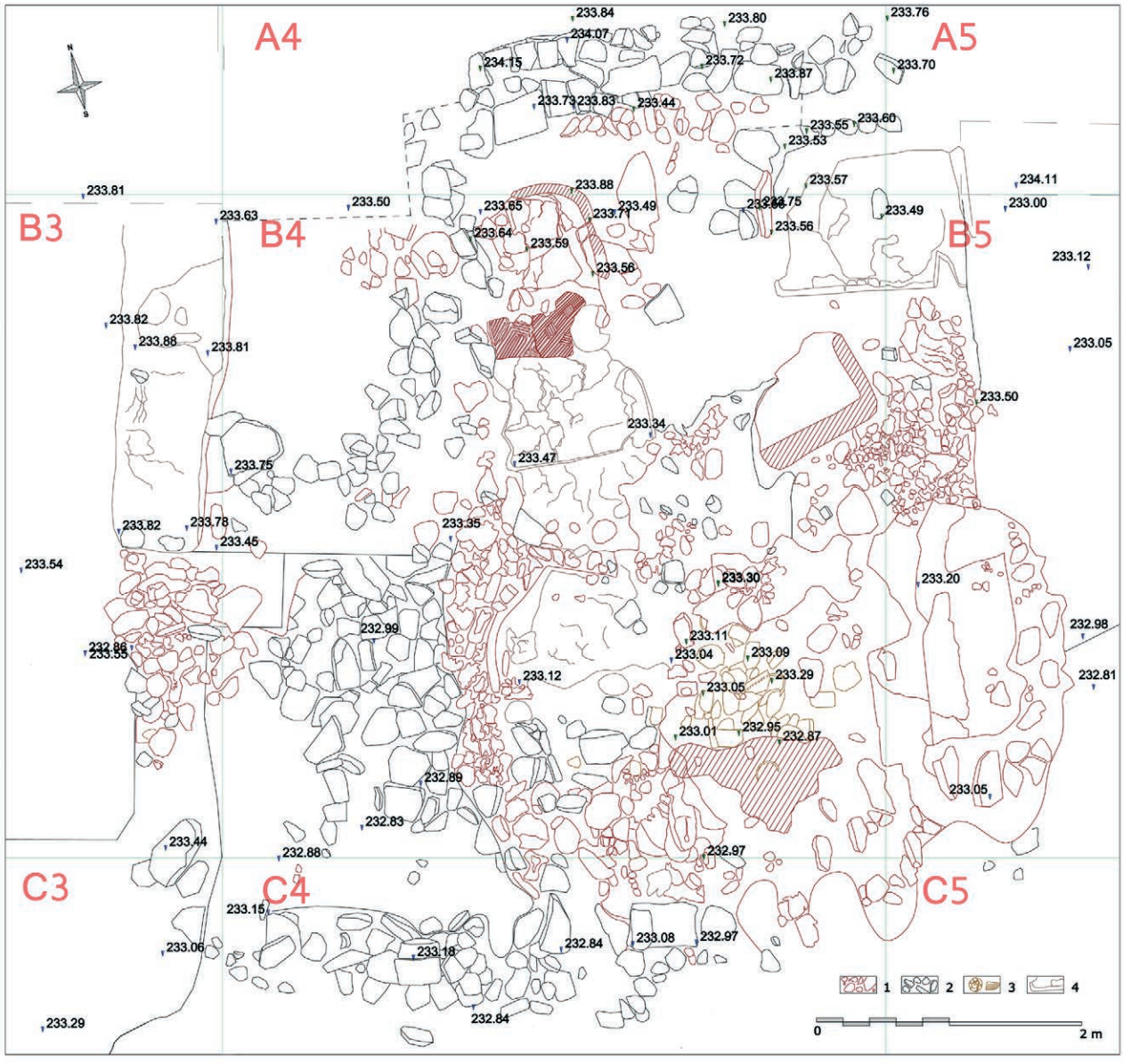
№ 21. ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО ГР. СУВОРОВО

Владимир Славчев, Станимир Първанов, Мария Гюрова

През настоящия сезон проучванията на обекта край гр. Суворово, обл. Варна, бяха финансирани от Министерството на културата. За този сезон задачата бе да продължи разчистването на сграда 11-1 и да бъдат разчистени деструкциите на сграда 12-1, като тя бъде подготвена за проучване през следващия сезон. В проучването участваха студенти от СУ „Св. Климент Охридски“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и ШУ „Епископ Константин Преславски“ и един докторант на СУ.

В **сграда 11-1** (обр. 1) се работеше в два участъка – разчистване на площадката в югоизточната част на югоизточното помещение и премахване на пътеката между квадрати А4 и В4, за да бъде разкрито изцяло северното помещение.

През изминалия сезон бе направен разрез на глинобитната площадка в югоизточния ъгъл на сградата. Бе установено наличието на поне три отухлени обмазки на това съоръжение и още два вероятни етапа на преправяне. Общата дебелина на структурата бе 0,50 м от най-горната до най-долната обмазка (вероятно нивото на пода на помещението, тъй като тя лежи на същата дълбочина като изпечения под, достигнат в източната част на същото помещение). Започна поетапното премахване на отделните преправки на площадката. Бе установено, че всяка е с различна дебелина, но всичките са били подложени на високи температури, в резултат от което са се опекли до оранжево-червен цвят и са се втвърдили. Общо бяха отнети 11 последователни обмазвания на площадката. Този участък е бил използван за специални цели, тъй като през различните периоди на съществуването си непрекъснато е бил поправян и преправян, като са издигани различни по форма и размери глинобитни площадки-

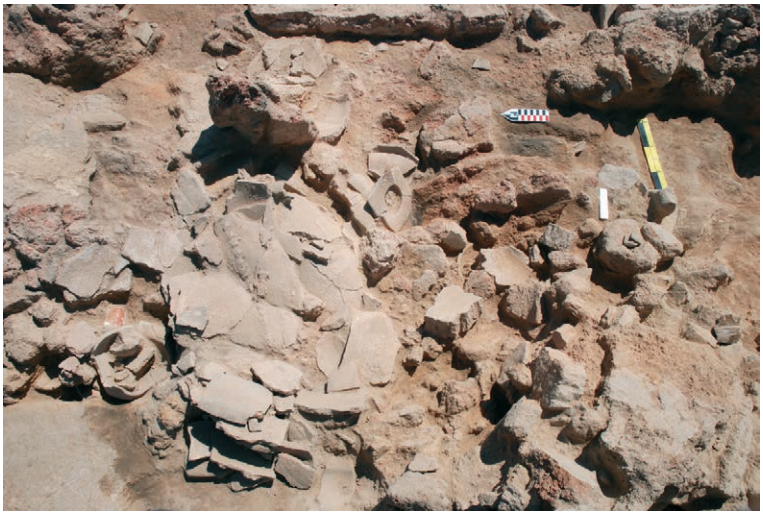
Обр. 1. Суворово. Сграда 11-1. План (автор М. Вълчев)

Fig. 1. Suvorovo. Plan of building 11-1 (autor M. Valchev)

подиуми, но винаги долепени към южната и източната стени на помещението. Достигнато е нивото на подравняването на пода му с този на северното помещение. Върху него бяха замазани едри фрагменти от горял голям съд-хранилище. Източната част на югоизточното помещение е била по-ниска, тъй като под изравнителния под бе открито стъпало, слизащо в дълбочина. То е продължение на също такова, разкрито през предходните сезони в северното помещение. Височината му не бе установена, тъй като след вдигането на изравнителния под в югоизточната част на югоизточното помещение бе достигнато струпване от горели съдове (обр. 2). Те изглеждат като наредени един до друг върху подолен под. Проучването през този сезон в участъка спря, тъй като времето (и финансите) за разчистването на ситуацията бе недостатъчно.

В северната част на сградата бе премахната пътеката между квадрати А4 и В4. Тук бяха разкрити отухлени мазилки, нападали плътно една до и върху друга, непосредствено до северната стена. Започна тяхното постепенно премахване, като в процеса късовете бяха описвани, заснемани и рисувани. Те са от колово-плетена конструкция, дебело обмазана с глина. При рухването си в резултата на силния пожар те са погребали под и между себе оставения от обитателите на сградата инвентар. Колово-плетената обмазана конструкция се е издигала върху стена, иззидана от ломени плочести варовикови камъни. От каменната зидария с дебелина 0,30 м са запазени четири реда с обща височина 0,40 м. За-

пазената дължина на каменната стена е 3,10 м. Липсва източният ѝ ъгъл, който е унищожен от по-късна яма. Разкрита е изцяло и североизточната глинобитна площадка в помещението, която се оказа, че е оградена откъм стената с един ред варовикови камъни. Площадката не е била долепена до стената, а отстои от нея на 0,20 м. От западната страна тя е оградена с глинобитна стеничка, дебела 6 см, която е запазена до 0,35 м височина. Изцяло разкрита е и керамичната вана, ползвана вероятно за омесване и формуване на глина за керамични съдове. Размерите ѝ са 0,90 х 0,90 м. По височината на запазения бордюр, дебел 6 см в устийната си част, може да се определи дълбочината на ваната – 0,30 м. Тя вероятно е била поставена на дървена поставка, тъй като лежи не директно на пода, а е паднала върху него от височина, при което е разтрошила под себе си керамични съдове, поставени в пространството под нея. На свой ред върху южната ѝ част е полегнала глинобитна стеничка, ограждащата площадката от юг (обр. 3). От западната страна на северното помещение бе разкрит ред варовикови камъни с широчина 0,20 – 0,25 м. Това вероятно е основата на изградената с колово-плетена конструкция западна стена, рухнала изцяло на изток, която бе разкрита и вдигната през 2013 г.

Обр. 2. Суворово. Сграда 11-1. Струпване от керамични съдове в югоизточния ъгъл на сградата (сн. В. Славчев)

Fig. 2. Suvorovo. Pottery in the southeastern corner of building 11-1 (photo by V. Slavchev)

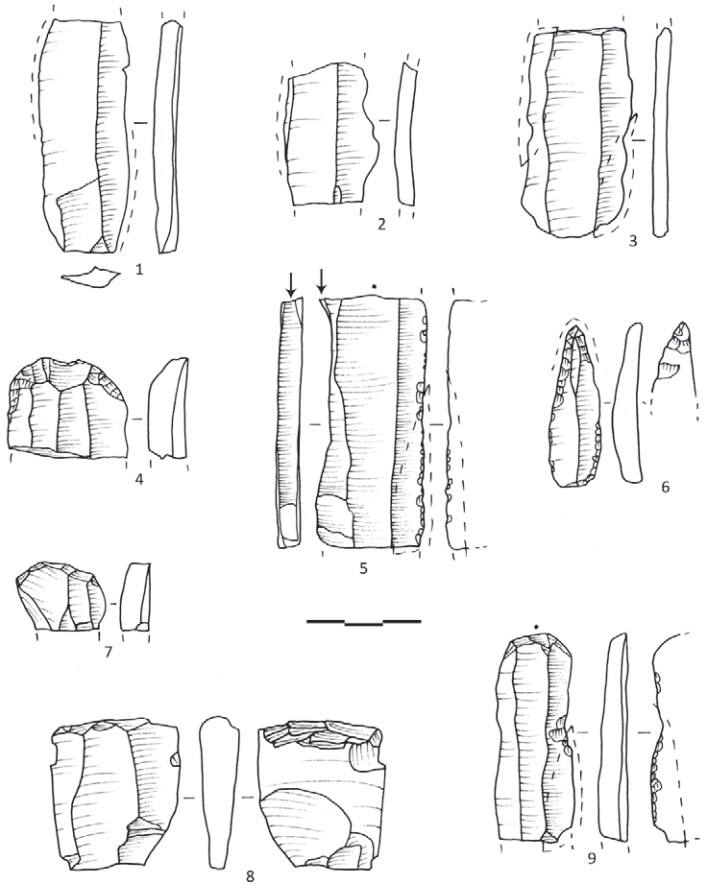

Обр. 3. Суворово. Сграда 11-1. Северна стена на сградата, глинена вана и глинобитна стеничка с релефна украса (сн. В. Славчев)

Fig. 3. Suvorovo. Northern wall of building 11-1, large clay square vessel and clay wall with decoration in relief (photo by V. Slavchev)

В източната част на сграда 11-1 бе разкрит неголям участък пред останките от разрушената пещ, долепена до източната стена. Бе разчистен запазен къс от купола ѝ с размери 0,40 х 0,45 м. Пред него сред деструкциите бе запазен цял керамичен съд.

Северно от сграда 11-1 започна работата в четири нови квадрата с обща площ 90 кв. м. Разкрит е участък от нападали отухлени мазилки, покриващи площ от около 60 кв. м (около 8,20 м по линията север – юг на 7,10 м по линията изток – запад) – останките от опожарена сграда от същия хоризонт, както и 11-1. Нейното означение е **сграда 12-1**. В рамките на кв. А4 участък от нея с обща площ от около 4 кв. м е нарушен от по-късно вкопаване от времето на Ранното средновековие. Запазен е един ред камъни от постройка с широчина по линията север – юг от 2,00 м. Южната ѝ стена е по-добре запазена – до височина от 0,40 м, от пет реда варовикови камъни, споени с жълта глина. Тя е почти долепена до северната стена на сграда 11-1, но между двете има разстояние от 0,12 м, а и изграждането на средновековната стена започва на 0,20 м по-високо. На свой ред средновековният изкоп е нарушен от траншея, изкопана по линията северозапад – югоизток, с широчина 0,70 м. От пълнежа ѝ бе изваден стъклен буркан с излята на дъното му дата на производство – 1972 г. В югозападния ъгъл на сграда 12-1 е запазен участък от под на пещ/огнище с размери 0,20 х 0,40 м. Западната му част е унищожена вероятно от оранта (останките от сградата се разкриват на дълбочина около 0,45 м от нивото на съвременния терен). Останки от разрушен под на пещ/огнище са открити и в югоизточния ъгъл на кв. I5. Те са с размери 0,50 х 0,30 м.

Обр. 4. Суворово. Кремъчни артефакти: 1-3 – пластини; 4-9 – оръдия. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 4. Suvorovo. Flint artefacts: (1-3) blades; (4-9) typological tools. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

По време на проучването през 2019 г. бяха открити 90 находки – предимно кремъчни сечива и костени инструменти. Сред по-интересните са горна част на антропоморфна керамична фигурка и отчупени стъпала на друга подобна. След реставрация ще бъдат възстановени десетина керамични съда.

Проучената кремъчна колекция наброява 44 артефакта, отнасящи се към следните техно-типологически групи (обр. 4): отломъци – 7, фрагменти – 12 (два от отломъци и 12 неопределими), пластини – 15 (една цяла и 14 фрагментирани с преобладаване на основните фрагменти), оръдия – 9, разни – 1 (масивен отломък със следи от ядруване). По-голямата част от находките произхождат от квадрати А и I (4 и 5) и са извън контекста на конкретни структури.

Макроскопски са разграничени двата типа лудогорски кремък с превес на тип Равно при пластините и оръдията.

Типологическите оръдия са малобройни, но разнообразни. Разпределението им по типове е следното: стъргалки (3) и по един екземпляр пластина с ретуш, с напречно затъпяване, ъглов резец, свредел, комбинирано оръдие и отломък с ретуш. И в този ансамбъл се забелязва тенденция за вторично оформяне/модифициране на оръдия с вентрален лющников ретуш.

В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на осем артефакта – четири пластини и четири типологически оръдия. И двете категории артефакти са представени с по три елемента от сърп и единични оръдия за обработка на кожа и камък/минерал.

EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT SITE IN THE KORIATA LOCALITY NEAR THE TOWN OF SUVOROVO

Vladimir Slavchev, Stanimir Parvanov, Maria Gurova

Summary

The work in 2019 in building 11-1 (fig. 1) covered two areas. In the southeastern corner under the solid clay platform with a thickness of 0.50 m, numerous burnt vessels were uncovered (fig. 2). The northern part of the building was cleared. The stone wall there is 0.40 m high. At the northwestern corner, a large clay square vessel was found. It fell on some vessels, and its southern side was damaged by the fallen clay wall of the podium to the south of it (fig. 3).

To the north of building 11-1 the remains of building 12-1 belonging to the same level were cleared. There, a compact group of pieces of burnt clay covers approx. 60 m^2. Its western part is partially damaged by an Early Medieval disturbance. Later, a modern-day trench was dug there. Building 12-1 should be excavated in the upcoming seasons.

During the excavations, 90 artefacts were found: mainly flint tools (fig. 4) and bone implements. The most interesting items are the upper part of an anthropomorphic clay figurine, as well as the broken legs of another one.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com
Stanimir Parvanov, stynyto@mail.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 22. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ХАЛКОЛИТНАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ИВАНОВО, ШУМЕНСКО

Светлана Венелинова, Мария Гюрова, Цветана Попова, Калоян Кавръков

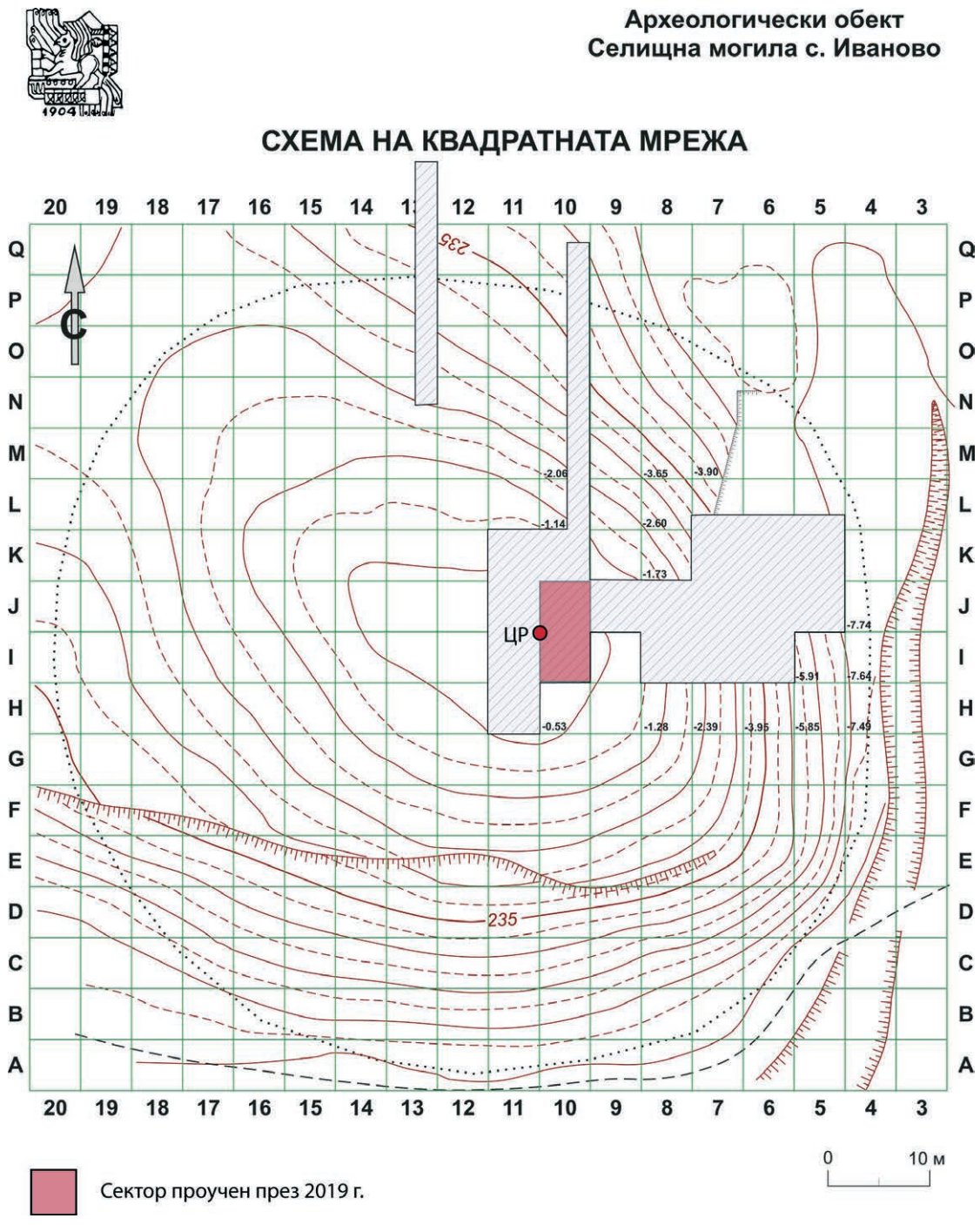
След три годишно прекъсване археологическите разкопки на селищната могила при с. Иваново бяха възобновени през 2019 г. Работата продължи в централната част на обекта, във вече отворените за проучване квадрати I_{10} и J_{10} (обр. 1). Предвиденият за проучване сектор е с размери 5,30 х 10,80 м и площ от 57,24 кв. м. Основната задача пред екипа беше да се проследи хронологическата последователност между сграда № 1 от хоризонт VII, проучвана в периода 2011 – 2016 г. (Венелинова и др. 2017) и разположената под нея сграда № 2 от хоризонт VI. СИ ъгъл на сграда № 2 е проучен през 2010 г. (Венелинова и др. 2011).

В най-западната част на двата квадрата е свален пласт от проучената вече сграда № 1 до нивото на горелите деструкции от сграда № 2 и е оформен западен стратиграфски профил (обр. 2). Върху площ от 1,95 х 0,65 м са демонтирани мазилките от глинения подиум в централното помещение на сграда № 1. Подиумът е с височина 0,43 м и представлява обмазана дървена скара с 10 – 11 реда хоризонтални мазилки. В основата на платформата са запазени отпечатъци от три хоризонтално наредени греди, обмазани с неравномерно опалена глина със сиво-оранжев цвят. Гредите са с диаметър 8 – 10 см, разположени са през разстояние от 0,44 и 0,28 м и следват ориентация И – З. Подложката на подиума лежи на нивото на дървен под, дъски от който са запазени в централното помещение на сградата, а в северното помещение от него е останал тънък черен слой. Овъгленият дървен под в сграда № 1 е с дебелина между 5 и 13 см. Той лежи върху подложка от плътна негоряла глина със сиво-зелен цвят, чиято дебелина варира между 0,15 и 0,30 м. Двойна редица от дупки от тънки колове е установена източно от сграда № 1. Тя принадлежи на навес, ограждение или друг вид съоръжение с лека конструкция, долепено до източната стена на сграда № 1.

Под основата на сграда № 1 (дълбочина 0,79/1,19 м) следва дебел 0,30 – 0,40 м пласт от пръст, смесена с буци негоряла глина, размити мазилки, голямо количество керамични фрагменти и животински кости. Под него се оформя горял трошлив пласт, който лежи върху деструкциите на сграда от VI жилищен хоризонт – сграда № 2 (обр. 3, 4). Горелите мазилки обхващат цялата площ на проучвания сектор и продължават в южна и източна посока към съседните квадрати (I_9 и H_{10}). Пластът с деструкции е с дебелина 0,55/0,62 м (дълбочина 1,01/1,70 м). Установяват се мазилки с отпечатъци от греди с диаметър 0,15 – 0,25 м, както и от перпендикулярно на тях наредени тънки пръти с диаметър 4 – 5 см. Открити са фрагменти от мазилки с множество обмазвания, някои от които с бяла боя.

В северната половина на разкритата сграда, върху площ от 3 х 4 м, са установени няколко значителни концентрации от овъглени семена. Зърното се намира на нивото на деструкциите и под тях на дълбочина 1/1,46 м. Резултатите от палеоботаническия анализ на взетите проби показват, че семената са смес от еднозърнеста и двузърнеста пшеница, мека пшеница, ечемик и уров. Между деструкциите в сектора с горялото зърно са открити керамични струпвания от големи хранилищни съдове, две чукалки и три хромелни камъка.

Горелите мазилки, както и част от зърното в северната половина на проучвания сектор (квадрати J_9 и J_{10}), лежат върху дървен под. На дълбочина 1,34/1,48 м върху площ от 2,40 х 1,60 м са установени следи от силно изтлели дъски с дебелина до 6 см. Дървеният под е положен върху основата на сграда

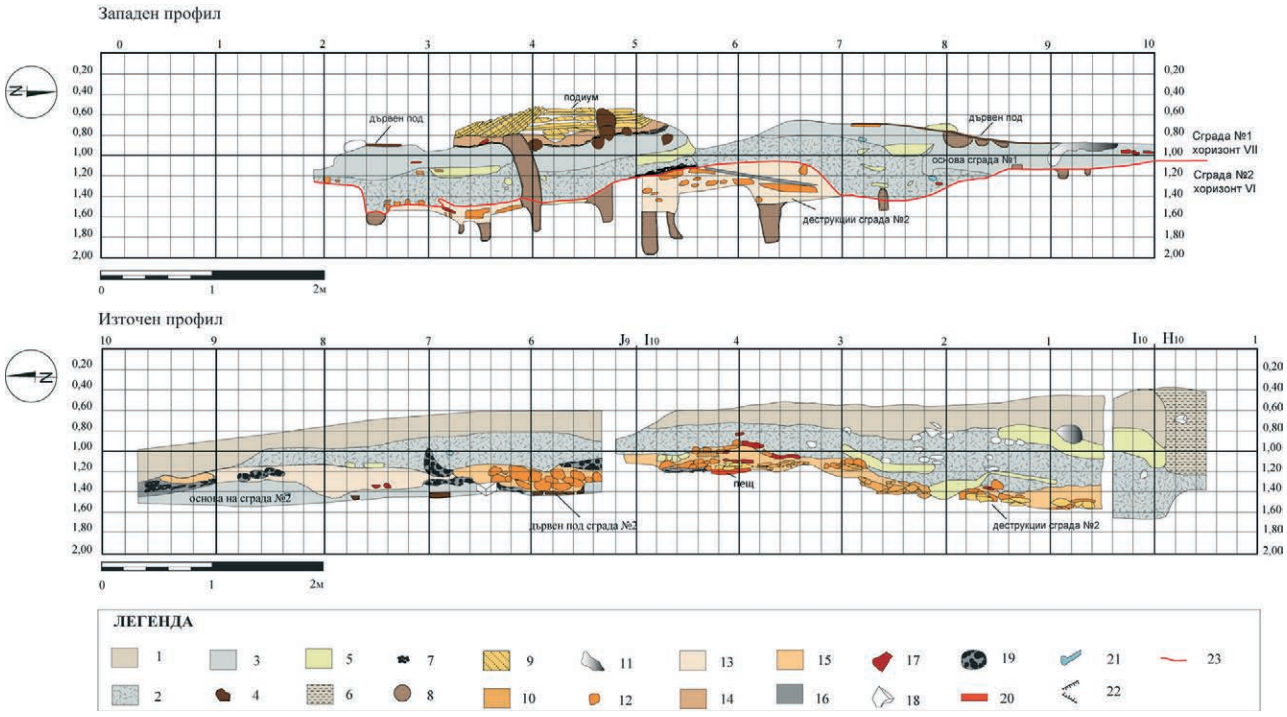
Обр. 1. Селищна могила Иваново. Схема на план-квадратната мрежа с проучваната през 2019 г. площ

Fig. 1. Tell Ivanovo. Grid layout showing the excavated sector in 2019

№ 2 – трамбована глина, на места горяла до оранжев цвят, а на други – негоряла зелена, с дебелина до 0,20 м.

На дълбочина 1,22 м в централната източна част на проучвания сектор е установена основа на пещ (обр. 2, 3). Съоръжението се намира под деструкциите и по-голямата част от него остава под източния профил. Мазилките южно от пещта са силно горели и в резултат на високата температура са придобили охра-червен цвят и остъклен вид.

Пред западния профил е разкрита редица от 16 дупки от колове с ориентация С – Ю. Дупките са регистрирани на дълбочина 1,39/1,69 м, разположени през разстояние от 0,20 до 0,80 м и са с диаметър 0,10 – 0,30 м. Редицата маркира западната стена на сграда № 2. Източната стена на сградата е разкрита частично при проучванията през 2010 г. в квадрат J_9. Редица от четири дупки с ориентация С – Ю е регистрирана на ниво 1,69/1,73 м. Дупките са с диаметър 0,27 – 0,35 м и са разположени през

Обр. 2. Селищна могила Иваново. Западен (А) и източен (В) стратиграфски профил. Легенда: 1 – сиво-кафява пръст; 2 – сиво-зелена глина с деструкции; 3 – сиво-зелена глина; 4 – дъски, греди; 5 – жълто-зелена глина; 6 – иманярски изкоп; 7 – въглени; 8 – дупка от кол; 9 – мазилки с две лицеви страни; 10 – мазилки с една лицева страна; 11 – животинска дупка; 12 – деструкции; 13 – пръст с деструкции; 14 – плътна горяла глина; 15 – оранжеви мазилки; 16 – пепел; 17 – керамика; 18 – камък; 19 – горяло жито; 20 – пещ; 21 – кости; 22 – вкопаване; 23 – разделителна линия между строителни хоризонти (рис. С. Венелинова)

Fig. 2. Tell Ivanovo. Stratigraphy of the levels in the West (A) and the East (B) profiles: (1) gray-brown soil; (2) gray-green clay with burnt daub debris; (3) gray-green clay; (4) boards, beams; (5) yellow-green clay; (6) modern-day trench; (7) charcoal; (8) posthole; (9) plasters with two faces; (10) plasters with one face; (11) animal hole; (12) burnt daub debris; (13) soil with burnt daub debris; (14) dense burned clay; (15) orange plasters; (16) ash; (17) ceramics; (18) rock; (19) burned grain; (20) oven; (21) bone; (22) disturbance; (23) dividing line between construction horizons (drawing by S. Venelinova)

1 до 1,20 м. Разстоянието между източната и западната стена е 5,85 м. Успоредно на тях и на същото ниво (1,49/1,59 м) по надлъжната ос на сградата преминава трета редица от пет дупки с диаметър 0,30 -0, 40 м, разположени през 0,90 до 1,30 м.

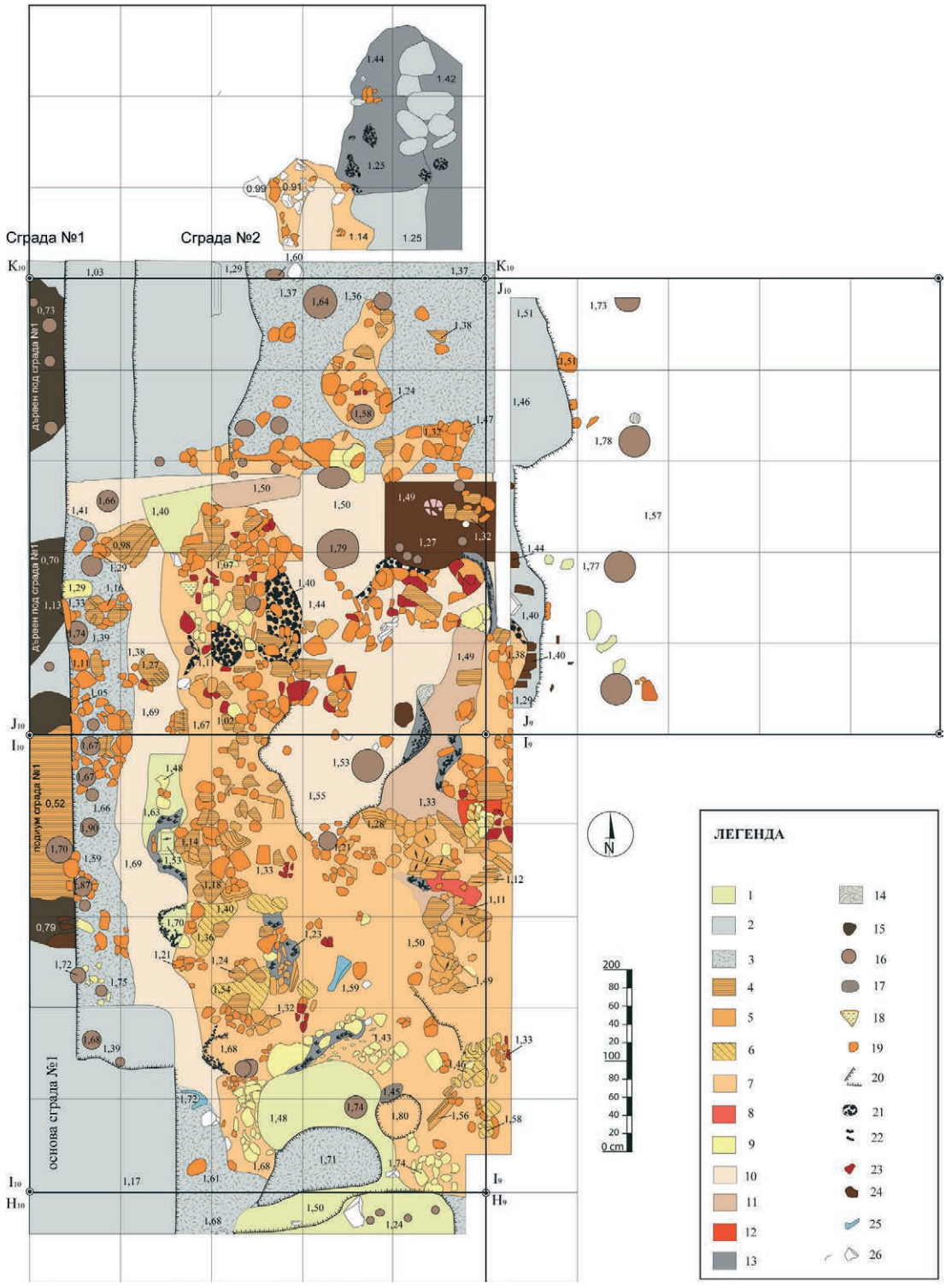
Квадрат J_{10} е разположен по линията И – З от две успоредни редици с дупки от колове, някои от които с диаметър до 0,10 м, а други: 0,16 – 0,30 м. Разстоянието между двете редици е 0,40 м и е запълнено от нападали деструкции. Те маркират трасето на тънка преградна стена. На 1 м северно от нея се оформя втора редица, от която са разкрити две дупки с диаметър 0,26 и 0,36 м. Тя бележи северната граница на сграда № 2. На север от нея горелият пласт е с дебелина до 0,30 м, регистрират се отделни късове мазилки, струпване от камъни и пепел.

Обр. 3. Селищна могила Иваново. Сграда № 2 от хоризонт VI. Въздушна снимка

Fig. 3. Tell Ivanovo. Building No. 2 from horrison VI. Aerial photograph

При проучването бяха открити 75 находки – керамична антропоморфна фигурка и два модела на сгради, каменни чукалки, гладилки и хромел, оръдия от кост и рог, кремъчни находки.

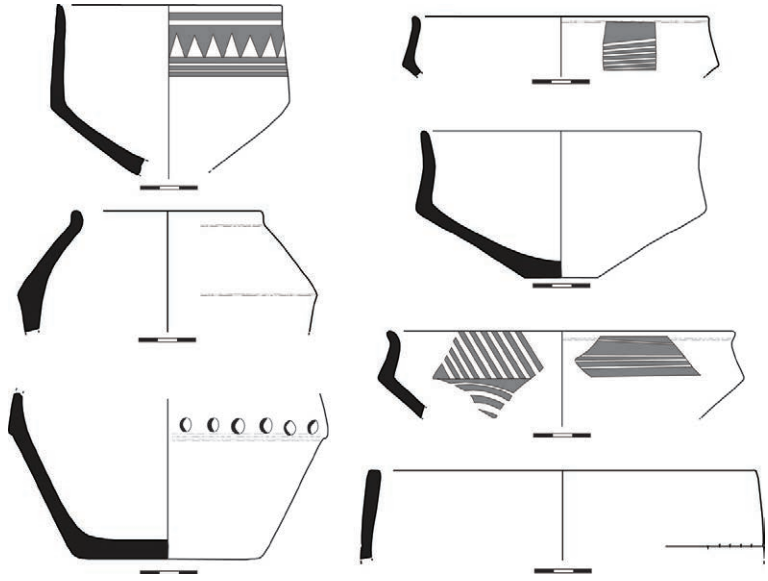

Обр. 4. Селищна могила Иваново. Сграда № 2 от хоризонт VI. План. Легенда: 1 – жълто-зелена глина; 2 – сиво-зелена глина; 3 – сиво-зелена глина с деструкции; 4 – мазилки с отпечатъци от колове; 5 – мазилки с една лицева страна; 6 – мазилки с две лицеви страни; 7 – оранжеви мазилки; 8 – охра-червена глина; 9 – жълти мазилки; 10 – пръст с деструкции; 11 – плътна горяла глина; 12 – пещ; 13 – пепел; 14 – бяла пепел; 15 – горяла пръст; 16 – дупка от кол; 17 – горяла мазилка; 18 – мазилка с бяла боя; 19 – деструкции; 20 – вкопаване; 21 – горяло зърно; 22 – въглени; 23 – керамика; 24 – дъски, греди; 25 – кост; 26 – камък (рис. С. Венелинова)

Fig. 4. Tell Ivanovo. Building No. 2 from horrison VI. (1) yellow-green clay; (2) gray-green clay; (3) gray-green clay with burnt daub debris; (4) plasters with marks from stakes; (5) plasters with one face; (6) plasters with two faces; (7) orange plasters; (8) ocher-red clay; (9) yellow plasters; (10) soil with burnt daub debris; (11) dense burned clay; (12) furnace; (13) ash; (14) white ash; (15) burnt soil; (16) posthole; (17) burnt plaster; (18) plaster with white paint; (19) burnt daub debris; (20) disturbance; (21) burnt grain; (22) charcoal; (23) ceramics; (24) boards, beams; (25) bone; (26) stone (drawing by S. Venelinova)

Кремъчната колекция наброява 46 артефакта (61 % от находките) от следните техно-типологически групи: седем отломъци, осем фрагменти, 20 пластини и 10 оръдия. По-голямата част от находките произхождат от хоризонт VII. Преобладават пластините и производните им оръдия, чиито репертоар се свежда до стъргалки (6), ъглови резци (2), пластина с напречно затъпяване и пластина с еднолатерален ретуш.

Макроскопски са разграничени няколко вида кремъчна суровина, като значителен превес сред пластините и оръдията имат тези от Лудогорието, а сред отломъците и фрагментите се срещат сиви разновидности, разпознати сред находищата в Шуменско.

Обр. 5. Селищна могила Иваново. Сграда № 2 от хоризонт VI. Керамичен комплекс (рис. С. Венелинова)

Fig.5. Tell Ivanovo. Ceramic assemblage of building No. 2 from horrison VI (drawings by S. Venelinova)

В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на 10 артефакта – седем пластини и три типологически оръдия. Сред функциите преобладава обработката на кожа, диагностицирана върху три оръдия и две пластини. Традиционно сред материалите от селищната могила при Иваново се откриват артефакти с първична употреба като елементи от сърп, вторично преизползвани за остъргване на кожа.

Керамичният комплекс на сграда № 2 има характеристиките на култура Поляница IV и отразява прехода между средния и късния халколит (обр. 5). Сред формите количествено преобладават съдовете с изразена остра биконичност и се наблюдава тенденция към S-овидност на профила. При украсата водещо място заема графитната рисунка в негатив. Открити са малък брой фрагменти, украсени с червена охра и графит, както и от съдове-хранилища с орнаменти от кербшнит и бяла инкрустация. Единични примери на съдове с украса тип „стълбичка" са индикация за културното влияние на култура Марица от Тракия в края на средния халколит върху керамичния комплекс от Иваново.

Литература

Венелинова и др. 2011: С. Венелинова, М. Гюрова, Ц. Попова, П. Зидаров. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 73 – 77.

Венелинова и др. 2017: С. Венелинова, Я. Бояджиев, М. Гюрова, А. Цветанов, Н. Николова, С. Манолова. Археологически разкопки на халколитната селищна могила при с. Иваново, Шуменско. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 87 – 90.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC TELL SITE NEAR THE VILLAGE OF IVANOVO, SHUMEN REGION

Svetlana Venelinova, Maria Gurova, Tsvetana Popova, Kaloyan Kavrakov

Summary

The excavation in 2019 continued in sq. I10 and J10 (fig. 1). The excavated area measures 5.30 x 10.80 m, or ca. 57.24 m^2.

In the westernmost part of the two squares the remains of building No. 1 were completely studied, thus reaching the level of the ruins of building No. 2. A stratigraphic profile was formed to the west (fig. 2). Building No. 1 belongs to Horizon VII and was studied in 2011 – 2016. Building No. 2 belongs to Horizon VI. Its northeast corner was studied in

2010. Between the two buildings there is a thick (0.30 – 0.40 m) layer of soil mixed with lumps of unburnt clay, amorphous pieces of plaster, a large amount of ceramic fragments and animal bones.

Building No. 2 was burnt (figs. 3, 4). Its ruins are 0.55/0.62 m thick. In the northern half of Building No. 2 (3 x 4 m area), a large concentration of burnt seeds was found. In the same part, an area of 2.40 x 1.60 m suggests the presence a wooden floor. At 1.22 m depth, an oven base was found in front of the east profile (figs. 2, 3). The west, the north and part of the east wall of building No. 2 were revealed. The building is about 6 m wide. The pottery complex of building No. 2 represents the transition between the Middle and Late Chalcolithic (fig. 5).

The scarce flint assemblage features the characteristics of the Chalcolithic production: predominance of high quality Ludogorie flints among blades and typological tools which represent a typical repertoire, dominated by end-scrapers on blades. Hide work prevails within the identified functions of 10 used artefacts.

Svetlana Venelinova, Regional Museum of History – Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, lihnida_sv@abv.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Tzvetana Popova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, paleobotani_tz@abv.bg
Kaloyan Kavrakov, kaloyan_ik@abv.bg

№ 23. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ

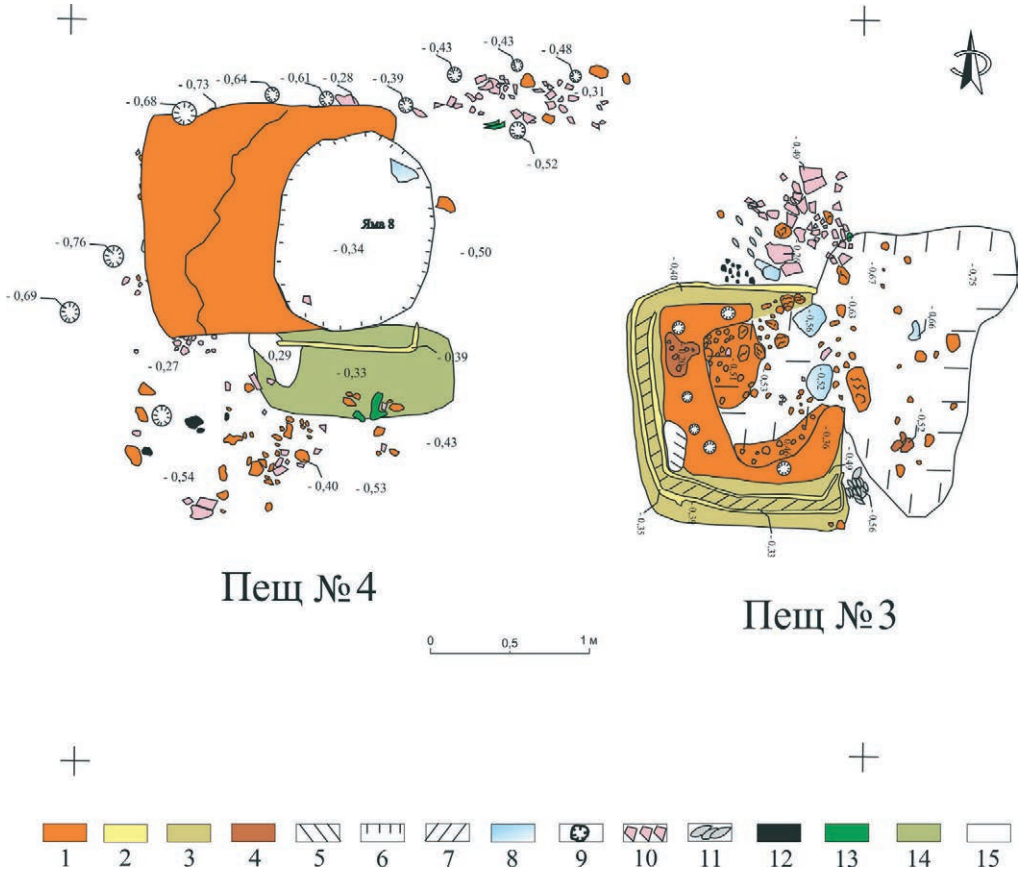
Димитър Чернаков, Борис Борисов, Йордан Милев, Ирена Русева, Десислава Христова, Радослав Рачев, Мария Гюрова

През 2019 г. проучванията са съсредоточени върху пласта от ранния халколит в източния сектор на могилата на площ от 90 кв. м.

В квадрати Л10/К10 продължи проучването на останките от две пещи, които бяха регистрирани през предходния сезон (Чернаков и др. 2019). Те са разположени на 1,05 м една до друга по оста североизток – югозапад (обр. 1).

Пещ № 3. Тя е с размери 1,20 х 1 м. Изградена е върху основа от сиво-зелена глина с размери 1,40 х 1,20 м и с дебелина 0,20 м. В центъра на деструкциите от носещите стени се наблюдават последователни шест броя дупки с диаметър 5 – 6 см. Пещта е съставена от две камери, разположени една над друга. Долната камера е частично вкопана на дълбочина 0,26 м. Тя има овална форма и височина 0,42 м, дължина 0,85 м и ширина 0,75 м. Отделни мазилки от суперструкцията са открити нападали в долната камера. Върху североизточната основа на стената на пещта са регистрирани няколко обмазки с гладката си част нагоре, образуващи равна повърхнина, по всяка вероятност останки от скара между двете камери. Отворът на пещта е с широчина 0,74 м и се намира в югоизточната ѝ част. От двете му страни има по един камък с неправилна форма и размери 0,23 х 0,18 м и 0,13 х 0,20 м. Непосредствено източно от отвора е регистрирано плитко вкопаване с неправилна форма на дълбочина 0,20 – 0,40 м и размери 1,80 х 0,95 м, вероятно предназначено за складиране и подаване на горивен материал. Върху краищата на глинената основа около пещта от южната и западната страни са изградени две успоредни стенички от жълто-зелена глина, оформяйки две прегради. Стените са на разстояние 0,10 м една от друга и са с дебелина 2 – 4 см и височина 0,10 – 0,12 м. Външната стеничка продължава и върху цялата северна част на подиума на пещта. Запълнителят между преградите е кафяв хомогенен глинест седимент без примеси.

Пещ № 4. Има правоъгълен план с видими размери на деструкциите 1,30/1,40 м (И – З) х 1,50/1,95 м (С – Ю). Пещта е нарушена в източната част от по-късна яма (яма № 8). Изградена е върху подложка от 343 бр. фрагменти от керамични съдове с размери 1,88 х 1,80 м. Регистрирани са три последователни пласта от деструкции (преправки), които в края на използването на съоръжението образуват напластявания с дебелина 0,30 м. Обмазки от пещта са регистрирани върху последния пласт, някои от които са нападали в южна и западна посока. Южно от пещта е проучено преградно съоръжение със запазени размери 1,20 м в посока изток – запад и 0,40 м в посока север – юг. Отделено е от нея с ниска глинена стеничка с височина 0,05 – 0,10 м и дължина 0,82 м. Тя е слабо извита в северна посока

Обр. 1. Селищна могила Бъзовец. Археологически разкопки 2019. Кв. Л 10. Пещ № 3 и № 4. Ранен халколит. Легенда: 1 – горели деструкции; 2 – преградни глинени стени; 3 – основа на пещ; 4 – обмазка на под (скара на пещ № 3); 5 – сивокафяв аморфен седимент; 6 – вкопаване; 7 – биотурбация; 8 – камъни; 9 – дупка от колона; 10 – керамика; 11 – черупки от миди; 12 – въглени; 13 – животински кости; 14 – трамбован под на преградно съоръжение; 15 – бяла пепел

Fig. 1. Tell Bazovets. Archaeological excavations in 2019. Sq. L10. Early Chalcolithic ovens No. 3 and No. 4: (1) burnt clay debris; (2) clay partition walls; (3) base of an oven; (4) ground plaster (grate of oven No. 3); (5) gray-brown amorphous soil; (6) disturbance; (7) bioturbation; (8) stones; (9) posthole; (10) pottery sherds; (11) mussel shells; (12) charcoal; (13) animal bones; (14) rammed floor of the partition installation; (15) white ashes

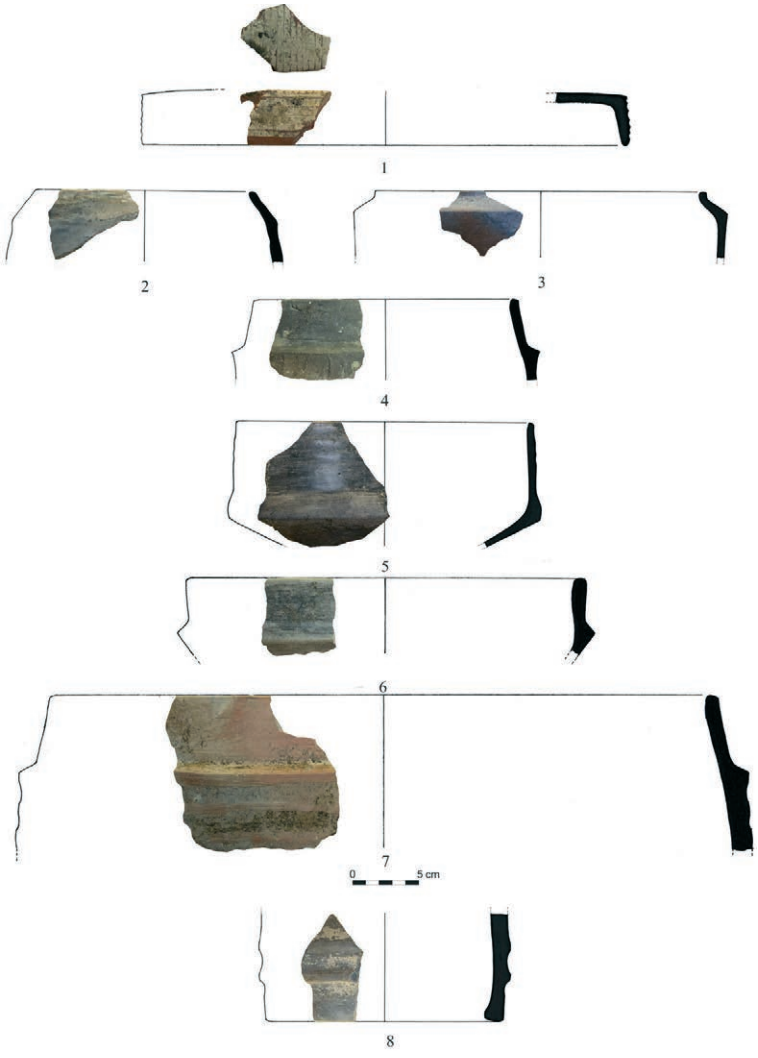
под прав ъгъл с дължина 0,17 м. Върху съоръжението са открити напластявания с дебелина 0,20 м от бяла пепел, въглени, мазилки и животински кости.

От северната и западна страни на пещ № 4 са открити две редици от дупки от колове с диаметър 0,20 – 0,10 м. Първата редица се намира на разстояние 0,20 м западно от пещ № 4 и е ориентирана почти по оста север – юг. Състои се от три дупки с диаметър 0,20 – 0,25 м. Втората редица се състои от осем дупки, разположени непосредствено северно от съоръжението, с диаметър 0,08 – 0,15 м, ориентирани по оста изток – запад. Вероятно северната редица от дупки от колове (стена) продължава в източна посока към пещ № 3. Не успяхме да я проучим изцяло, тъй като тя попада под контролния профил, който ще бъде премахнат следващия сезон. Ситуацията по всяка вероятност маркира останки от дървен навес, изграден над пещите.

Северно от пещ № 4 са регистрирани три струпвания на бяла пепел, а около двете пещи бяха открити концентрации на фрагменти от керамични съдове, черупки от речни миди и охлюви, отделни животински кости.

В края на разкопките на 2 – 2,5 м южно от пещите в кв. М 10 беше регистрирана частично горяла структура, която ще се проучва през следващия сезон. Разкрит е участък от южната ѝ стена с дължина 4,15 м, състоящ се от редица от осем дупки от колове с диаметър 0,10 – 0,15 м. Структурата се е развивала в северна и западна посока от редицата от дупки, където са открити пет негорели дървени греди, които лежат в тънък слой от изтляла дървесина.

Керамиката от ранния халколит е представена от съдове с най-често цилиндрично-конична, полусферична и по-рядко биконична форма, открити са фрагменти от съдове на високо стол-

Обр. 2. Селищна могила Бъзовец. Керамични съдове, ранен халколит

Fig. 2. Tell Bazovets. Ceramic vessels, Early Chalcolithic

че, поставки, похлупаци с Г-образен профил. Украсата е от канелюри, кербшнит, релефно-пластична, врязана и запълнена с бяла боя, графит в негатив (обр. 2).

Открити са общо 102 находки от кремък, керамика (фрагменти от антропоморфни и зооморфни фигури, фрагменти от тежести за тъкачен стан, макара), кост (шила, длета, игли, апликации), инструменти от рог, камък (брадви, тесли, топки).

Предоставената за проучване репрезентативна кремъчна колекция наброява 35 артефакта: 11 пластини, 22 типологически оръдия и два броя разни. Сред суровините преобладава лудогорският флинт, тип Равно. Пластините са представени изцяло от фрагменти (шест средни, четири основни и един върхов). Могат да се впишат в контекста на домашно производство с използване на индиректен дебитаж – удар с посредник. Един среден фрагмент (9 см налична дължина) предполага регулярна пластина над 15 см (обр. 3). Типологическият репертоар включва седем категории оръдия. Преобладават стъргалките на пластини (8), следвани от ретуширани пластини (6), пластини с напречно затъпяване (3), люшници (2), резец, отломък с ретуш и комбинирано оръдие. Интерес представляват две изделия – оръдие от едрозърнеста суровина с начална бифасиална обработка и масивна стъргалка с двустранен и двуполюсен люшников ретуш. Деформирането на халколитни стъргалки с елементи на вторичен дебитаж е широко застъпена практика в халколитните ансамбли. В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на 14 артефакта – три пластини и 11 типологически оръдия. Сред идентифицираните функции доминират елементите от сърп, представени от шест оръдия (ретуширани пластини) и една неретуширана пластина. Застъпени са и обработката на кожа, кост, рог, месо и др.

Литература

Чернаков и др. 2019: Д. Чернаков, К. Янакиева, П. Ангелова, Б. Борисов, Й. Милев. Халколитна селищна могила Бъзовец. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София 2019, 44 – 46.

THE CHALCOLITHIC TELL SITE BAZOVETS

Dimitar Chernakov, Boris Borisov, Yordan Milev, Irena Ruseva, Desislava Hrisotva, Radoslav Rachev, Maria Gurova

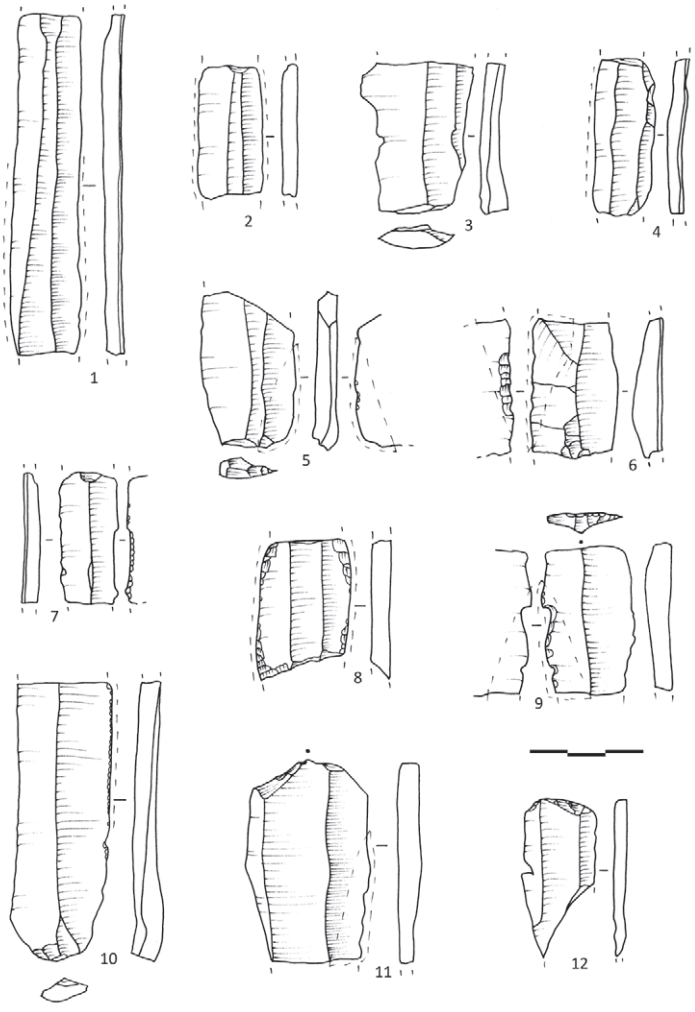
Summary

The archaeological excavations were focused on the Early Chalcolithic layer (figs. 2,3) in the eastern sector of the tell. This season the research covers four 5 x 5 m grid squares.

The remains of two ovens (fig. 1), which were registered during the previous season, were uncovered in sq. L10/K10. They are situated at a distance of 1.05 m one from another along the axis northeast-southwest. Two rows of columns were discovered to the west and to the north from the ovens – probably the base of a wooden shelter.

Oven No. 3. Its base measures 1.20/1 m. The structure has two chambers one above the other. There are remains of a clay grill between them. Two parallel small walls of yellow-green clay were made on the edges of a platform around the oven, connecting in a right angle in the southern and the western part.

Oven No. 4. It is more or less square, measuring 1.80 by 1.88 m. It has three successive alterations. A partition installation, measuring 1.20 m (E – W) and 0.40 m (N – S) was uncovered directly to the south of the oven.

Обр. 3. Селищна могила Бъзовец. Кремъчни артефакти: 1-5 – пластини; 6-12 – оръдия. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 3. Tell Bazovets. Flint artefacts: (1-5) blades; (6-12) typological tools. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Rousse, 3 Batenberg Sq., 7000 Rousse, dpristensis@yahoo.co.uk
Boris Borisov, borisborisovdm@abv.bg
Yordan Milev, jsmilev@uni-sofia.bg
Irena Ruseva, Museum of History – Svilengrad, 150 Bulgaria Blvd, 6500 Svilengrad, Ruseva.1993@abv.bg
Desislava Hrisotva, Regional Museum of History – Dobrich, 18 D-r Konstantin Stoilov Str., 9300 Dobrich, dehristova@mail.bg
Radoslav Rachev, radoraxhev@gmail.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com

№ 24. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО

Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку, Радослав Боянов, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова

През 2019 г. проучвания бяха съсредоточени в сондаж Е (Чохаджиев и др. 2019, обр. 1.6). Започнаха с премахването на останките от пода на жилище Е5. Той е бил от дърво (бе установено използването на три вида дървесина – дъб, ясен и бряст). Дървеният под е бил положен върху старателно изградена глинена подова площадка с дебелина 0,14 – 0,18 м (обр. 1.9). Подобна площадка констатирахме и при горното жилище – Е3. Тези площадки са били изграждани не само под подовете, но са обхващали участъци от поне метър извън стените. След премахването на площадката достигнахме до опожарените деструкции на друго жилище – обект Е26. То, както и горното, е силно нарушено от множество ями и траншеи от по-горни нива на обитаване. Жилище Е26 е унищожено от пожар. Дебелината на деструкциите на това жилище достига до 0,22 м. Западната му стена попада под профила, а източната е унищожена от изкопа за тръба (Чохаджиев и др. 2014). Минималните му размери са 12 х 6 м. Керамичният комплекс и инвентар са много подобни на тези от горното жилище (Е5). След проучването на останките от Е26 бе проучена и подовата му площадка. За разлика от горните две жилища, при Е26 тя е доста по-тънка – около 7 см и по-скоро представлява нивелиращ пласт, покриващ деструкциите на долното жилище.

Следващото проучено жилище е обект Е39. То е почти напълно унищожено при подравняване на терена при строежа на Е26. Дебелината на деструкциите в най-запазените му части достига едва 0,12 – 0,15 м. И при него не бе установена ясна северна граница, но вероятно е покривало същата територия, както по горните – Е26, Е5 и Е3. Може да твърдим, че жилища Е39, Е26, Е5 и Е3 са четири последователни постройки, заемащи едно и също пространство в рамките на селището.

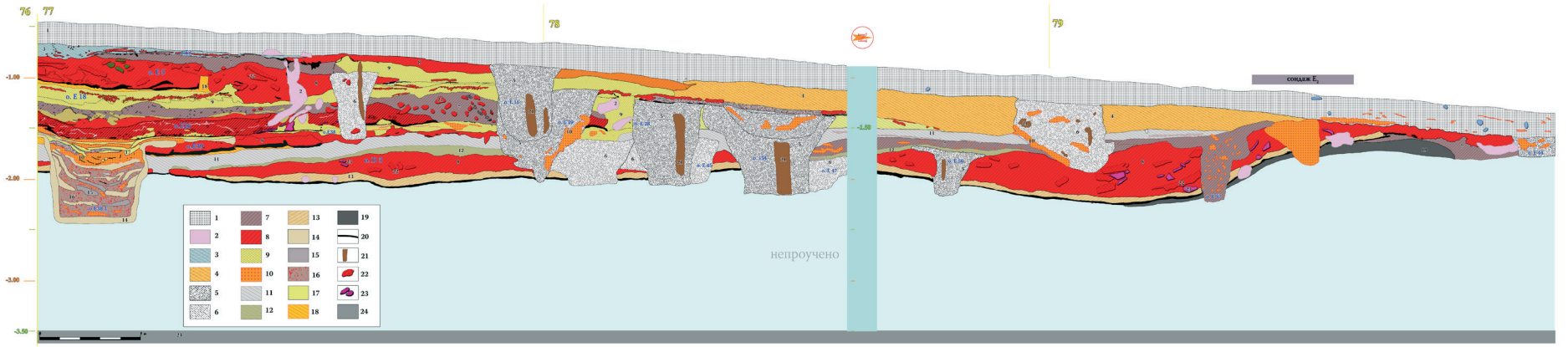
При проучване на подовата площадка на жилище Е26, в югозападния ъгъл на сондажа бе частично проучена една особена яма (обект Е38-1: обр. 1.16). Тя е с диаметър 0,90 м и дълбочина 0,85 м. Стените ѝ са измазани с дебел слой (8 – 9 см) бяла пречистена глина (обр. 1.14). Запълнителят ѝ е основно сива пръст, примесена с бучки мазилки в долната част, а в горната част – само с трошляк от опалени мазилки. Отгоре е запечатана с жълта глина. В ямата липсва инвентар. Вероятно е била хранилищна, функционирала в рамките на съществуването на жилище Е26 и вкопана в деструкциите на долните две. В един момент, още преди опожаряването на Е26, е изгубила функциите си и е била запълнена и запечатана в пода на жилището. Западната половина на ямата не е проучена, тъй като попада в профила.

Под жилище Е39 бяха проучени два сходни пласта с обща дебелина 0,15 – 0,20 м, които залягат деструкциите на долното опожарено жилище (обр. 1.11-12). Поради наличието на множество цели съдове и находки само от почистването на профила на това жилище в сондаж D (Чохаджиев и др. 2018, 40), оставихме неговата стара сигнатура – обект D3. Както и при горните жилища, и тук останките са силно нарушени от множество ями и траншеи от по-късните обитатели на могилата.

И това жилище е опожарено при среден по сила пожар. Много малка част от инвентара е деформиран, какъвто е случая с по-ранните жилища. Но керамичните съдове и кремъчните артефакти са с променени цвят и повърхност в следствие на пожара. Деструкциите са на дребни бучки, почти липсват запазени масивни архитектурни детайли. Ясно могат да се разграничат три пласта. Най-горният са опожарените деструкции. В тях изобилстват фрагментирани керамични съдове. Мазилките са оранжеви на цвят. Дебелината на този пласт варира от 0,5 до 0,2 м, като средно е около 0,3 м в поголямата част от жилището. Подът е сивокафеникав (обр. 1.13), с леки следи от пожара. Върху него са разположени предимно цели съдове. Той е с дебелина между 7 и 9 см. Под него е черна овъглена прослойка. Тя е представлявала дървена подложка от тънки цепени колове, наредени плътно един до друг, върху които е бил изграден подът. На много малко участъци успяхме да установим единичните стволове. В останалата част тази дървена конструкция се е превърнала в хомогенна черна прослойка с дебелина 3 – 5 см.

Останките от жилището са разположени на стъпало (обр. 1). В северната част нивото на черната прослойка е с 0,60 м по-високо, отколкото в южната.

Жилището D3 е констатирано и в двата профила на сондаж D, а това означава, че най-малко два метра от неговата ширина са унищожени от тръбата. Изхождайки от натрупаните познания от-

Обр. 1. Селищна могила Петко Каравелово. Западен профил на сондаж Е. Легенда:1 – орница; 2 – биотурбация; 3 – сив пласт E; 4 – сиво-жълт пласт F; 5 – траншея; 6 – яма; 7 – сива пръст с множество мазилки; 8 – опожарени деструкции на жилище; 9 – сиво-жълта плътна глина – „площадка“; 10 – преотложени опожарени мазилки; 11 – сив плътен нивелиращ пласт; 12 – сиво-жълт плътен подравнителен пласт; 13 – сивобелезникав опален под на D3; 14 – сиво-бяла плътна глина (замазка на яма E 38.1); 15 – сива плътна глина (в яма E 38.1); 16 – фина сива пръст, примесена с мазилки (в яма E 38.1); 17 – жълта плътна пречистена глина (яма E 38.1); 18 – жълта глина (под/стена), опалена при пожар; 19 – сив пласт (непроучен) под D3; 20 – черна подова прослойка; 21 – останки от дървен стълб/кол; 22 – масивни опожарени архитектурни детайли; 23 – фрагменти от керамични съдове; 24 – очаквано ниво на стерилен терен

Fig. 1. Tell Petko Karavelovo. Western stratigraphic profile of trench E. Key: (1) topsoil; (2) bioturbation; (3) grey layer E; (4) gray-yellow layer F; (5) foundation trench; (6) pit; (7) gray soil with abundant sintered daub; (8) burnt house debris; (9) gray-yellow dense clay “platform”; (10) relocated burnt house debris. (11) yellow dense leveling layer; (12) yellow-grayish dense leveling layer; (13) white-grayish fired floor of D3; (14) gray-white pure dense clay (pit E 38.1 plaster); (15) grayish pure dense clay (in pit E 38.1); (16) fine gray soil, mixed with sintered daub (in pit E 38.1); (17) yellow pure compact clay (pit E 38.1); (18) yellow clay floor/wall, slightly fired; (19) gray layer under D3; (20) black charred floor layer; (21) wooden post remains; (22) massive burnt wall daub; (23) ceramic sherds; (24) expected level of sterile terrain

носно архитектурата в могилата, предположихме, че ширината му е под 7 м и това бе причина сондаж Е да е с ширина 5 м. Оказа се, че жилище D3 продължава и в западния профил. В северните си части то лежи директно под орницата и, възползвайки се от това, решихме да проверим неговата ширина чрез плитък контролен сондаж (Е2) на запад. Той е с ширина 1 м и дължина (И – З) 4 м. Оказа се, че жилището продължава още 2,6 м в западна посока, с което минималната му ширина (И – З) достига 10,3 м. Достигнатите в сондаж Е2 деструкции не бяха проучвани, а само консервирани. Северната стена на жилището е унищожена от траншея. Южна граница не бе достигната, тъй като попада в южния профил. Така минимални размери на D3 са 14,5 м (С – Ю) х 10,3 м (И – З), което означава поне 149 кв. м застроена площ. Това прави обект D3 най-голямата постройка регистрирана досега в могилата. От D3 произхождат повече от 120 керамични съда, повечето от които силно фрагментирани. Впечатление при теренното проучване правеше фактът, че фрагментите от керамични съдове бяха буквално на камари, особено в северната част на жилището (обр. 2).

Обр. 2. Селищна могила Петко Каравелово. Керамика и мазилки в жилище/обект D3

Fig. 2. Tell Petko Karavelovo. Ceramics and burnt debris in feature D3

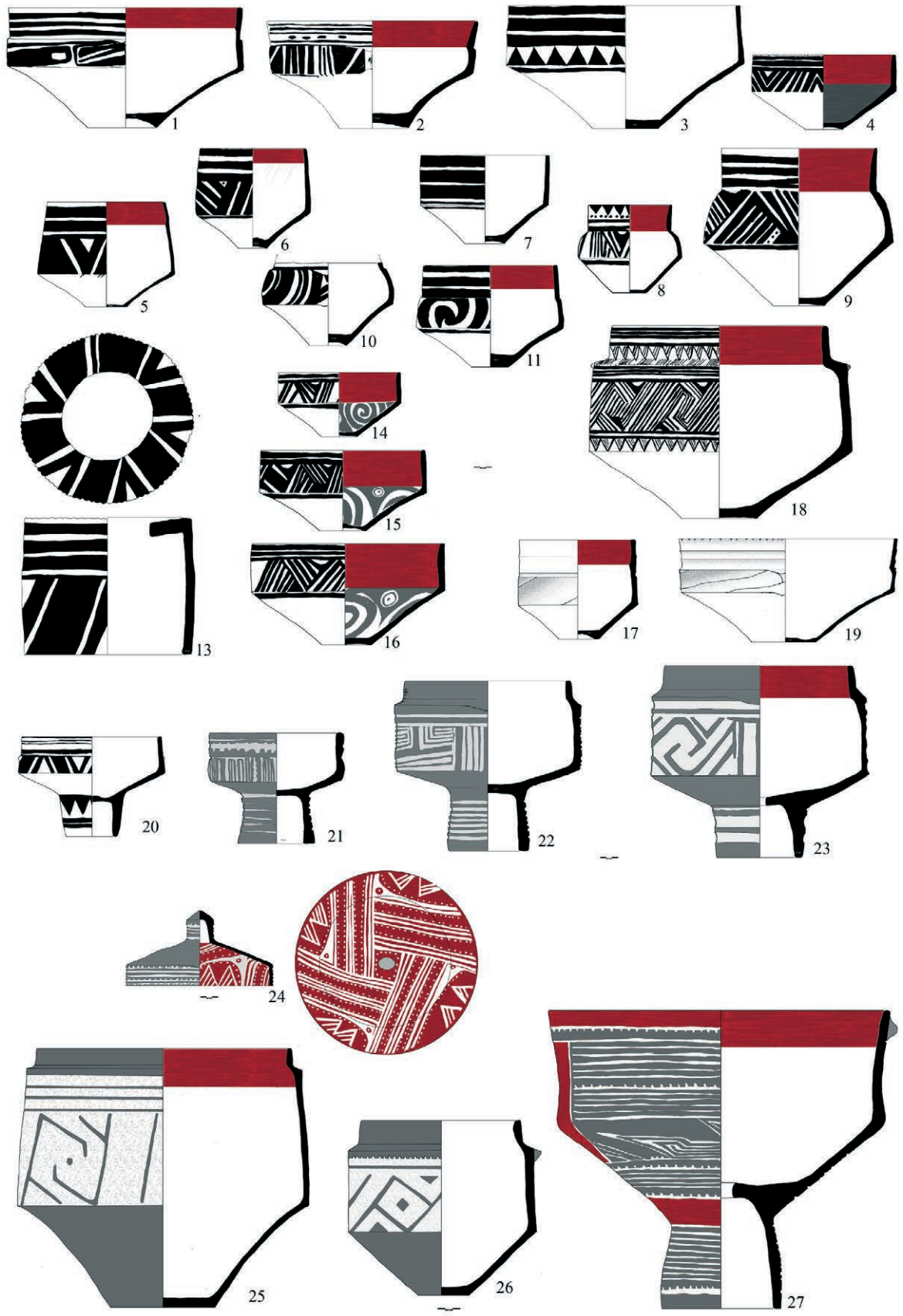
Количеството на керамичните съдове и степента на съхраненост на комплекса са несъпоставими с никое от проучените досега жилища. Прави впечатление наличието на еднакви по форма и украса съдове. Някои от тях се различават един от друг само по размер (обр. 3.14-16). Също така впечатляват сходствата в декоративния подход. Керамичният комплекс показва сходства и с по-ранните етапи – големи и по-малки купи върху слабо конично столче (обр. 3.21-23, 27), украсени с бяла инкрустация и понякога пояси с червена боя. В обект D3 са най-късните от този тип за могилата. Големите хранилищни съдове, украсени с широка инкрустация (обр. 3.25-26) пък показват сходства с известните ни подобни от по-късните етапи (характерни са за жилища Е3, Е5, Е26 и Е39) – началото на късния халколит.

Съдовете, украсени с графит, независимо от формата и орнаментацията (с малко изключения), имат червена лента от вътрешната страна на устието си. Тази червена лента дава характерния облик на почти целия комплекс, като с нея са декорирани дори и съдове с инкрустация на столче, цилиндрично конични купи с канелюри и дори някои големи хранилищни съдове. Този тип фини съдове с графитна украса, съчетана с червена подустийна лента от вътрешната страна, са характерни само за един хронологически етап на могилата – т. нар. Петко Каравелово В (обекти D3, 155, 36, 25, 44а и 103). Макар и малко, в D3 са появяват и паници с украса от графит и от вътрешната страна (обр. 3.14-16). Графитната орнаментация, независимо от композицията, задължително включва хоризонтални линии под устието от външната страна (най-често три). В много от съдовете бе откривано минимално количество овъглено зърно.

По комплекса от обект D3 ясно можем да обособим среднохалколитен керамичен стил в могилата. От сериите с абсолютни дати можем да конкретизираме този период във времето между 4880 – 4600 г. пр. Хр.

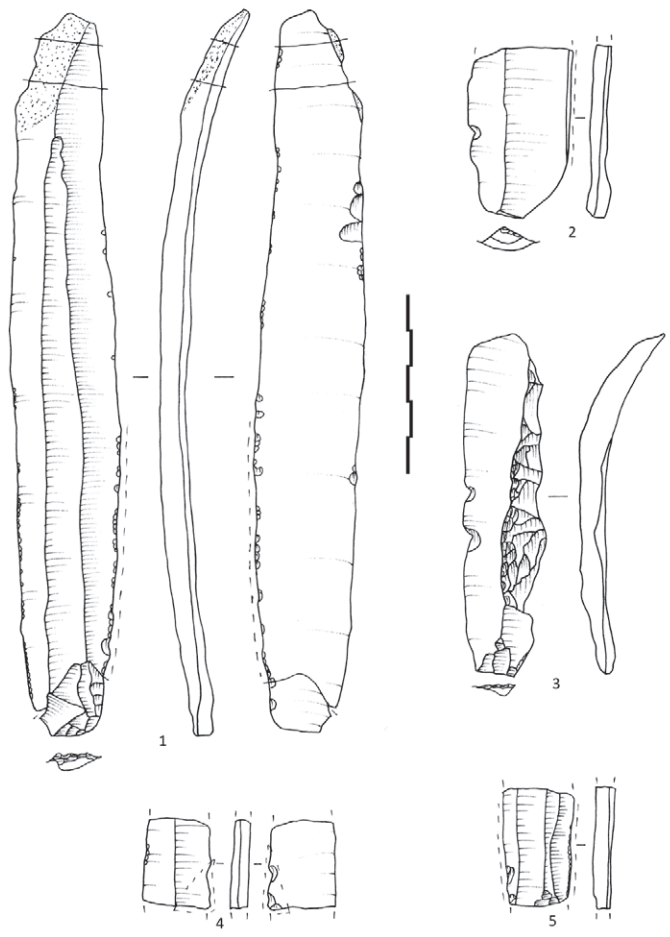
Сред животинските останки от D3 преобладават тези от домашна свиня и дребните преживни – коза и овца. Говедото е по-слабо представено. Останките от диви животни са значително по-малко. Те принадлежат на благороден елен и заек. Върху пода на жилище D3 е открит долен крайник от коза в артикулация. Възрастовият профил при говедата и дребните преживни показва само зрели индивиди, докато при свинете костите са от млади животни до шест месеца.

Проучената кремъчна колекция наброява 71 артефакта (обр. 4) със следната техно-типологическа диференциация: ядро – 1, отломъци – 41, фрагменти – 14 (един от отломък и 13 неопределими), пластини – 24 (две цели и 22 фрагментирани), оръдия – 18.

Обр. 3. Селищна могила Петко Каравелово. Украсени керамични съдове от опожарено жилище/обект D3 (рис. А. Янакиева)

Fig. 3. Tell Petko Karavleovo. Decorated vessels from feature D3 (drawings by A. Yanakieva)

Обр. 4. Селищна могила Петко Каравелово. Кремъчни артефакти: 1 – оръдие; 2-5 – пластини. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 4. Tell Petko Karavelovo. Flint artefacts: (1) tool; (2-5) blades. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

Пластините и оформените на тях оръдия разкриват характерните особености на халколитната кремъчна индустрия. За отбелязване е, че все още не са открити ядра, свързани с отделянето на пластини; единственото налично ядро е за малки и средни отломъци. Типологическият репертоар е доминиран от стъргалки на пластини (10), следвани от ретуширани пластини (4) и единични бройки на лющник, пластина с напречно затъпяване, отломък с ретуш и фрагмент от неопределимо оръдие.

Наред с типичните халколитни стъргалки се срещат стъргалки на отломъци – като реминисценти форми от предходния период (преход късен неолит/ранен халколит).

От особен интерес е една голяма пластина от лудогорски кремък (тип Равно) с локално износване на единия ръб (обр. 4.1). Тази пластина без да е в конкретен контекст произхожда от пласта над жилище D3 (обр. 1.12) и несъмнено е попаднала в селището в резултат на циркулацията на суперпластини от СИ България. Друг акцент от колекцията е двойна стъргалка, силно засегната от термично въздействие (обр. 4.3). Тя е намерена в съд от D3, в който бе открито и минимално количество овъглено зърно. Оръдието е използвано с проксималната си част за рязане на суха кожа.

Литература

Чохаджиев и др. 2014: А. Чохаджиев, А. Атанасов, Н. Карастоянова. Археологически разкопки на селищна могила при с. Петко Каравелово, община Полски Тръмбеш. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 83 – 84.

Чохаджиев и др. 2018: А. Чохаджиев, К. Митов, А. Янакиева, Л. Ферлан, П. Баку, Р. Боянов, М. Гюрова. Халколитната селищна могила при с. Петко Каравелово. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 40 – 44.

Чохаджиев и др. 2019: А. Чохаджиев, К. Митов, А. Янакиева, П. Баку, Р. Боянов, М. Гюрова Н. Атанасова. Халколитна селищна могила при с. Петко Каравелово – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 46 – 49.

THE CHALCOLITHIC PETKO KARAVELOVO TELL SITE

Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova, Nadezda Karastoyanova

Summary

In 2019 we continued the excavations in trench E. After the study of two poorly preserved consecutive burnt houses (features E26 and E39) we reached the remains of the burnt house – feature D3. Although there are no clear outlines established, there is enough evidence to determine that the house measures ca. 10.3 x 14.10 m, which consider-

ably exceeds the expectations. The thickness of the remains varies between 0.20 and 0.50 m. The floor in the northern part is on a higher level, while in the middle there is a depression (fig. 1). The difference is about 0.60 m. The study of the architectural remains was very complex, as only a few architectural components were preserved. The thick layer of ruins consists mostly of pottery and construction clay "powder". Although the structure is heavily disturbed by later pits and trenches, it yielded the richest ceramic complex of the entire site of more than 120 restorable vessels (fig. 3). The amount of the ceramic sherds in some zones even exceeds that of the burnt debris (fig. 2). The assemblage contains some early elements (encrusted ceramics) but the most distinctive feature is the graphite ornamentation and the red stripe on the inner upper part of the rim. Charred grain was discovered in many of the preserved vessels. Several lids were found. Most of them were not fired initially, with high amount of organic temper and decorated with white paint on red surface. They were fired in the house blaze. One baked ceramic lid is very impressive with its combination of encrusted decoration from the outer side and white on red ornamentation on the inside (fig. 3.24). The assemblage is characteristic for the Middle Chalcolitic (Petko Karavelovo B) phase of the site which could be dated between 4880 – 4600 BC.

Alexander Chohadzhiev, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, alcho_2000@yahoo.com
Krastan Mitov, kruki21vd@yahoo.com
Aleksandra Yanakieva, Regional Museum of History – Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, snuphy@abv.bg
Paul Bacoup, ED 112 – Université Paris 1 Panthéon Sorbonne, UMR 7041 – Archéologies et Sciences de l'Antiquité, Maison René Ginouvès, 21 Allée de l'Université, 92023 Nanterre Cedex, France, paul.bacoup@gmail.com
Radoslav Boyanov, radko995@abv.bg
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Nadezda Karastoyanova, National Museum of Natural History, 1 Tzar Osvoboditel Blvd, 1000 Sofia, n_karastoyanova@nmnhs.com

№ 25. ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ И КРЕМЪЧЕН ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР В С. КАМЕНОВО, РАЗГРАДСКО

Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели

Археологическите разкопки на обект Каменово през 2019 г. се осъществиха благодарение на финансиране от Министерството на културата. Те бяха съсредоточени в три съседни участъка, означени като сондажи – 10, 13 и 14 (обр. 1).

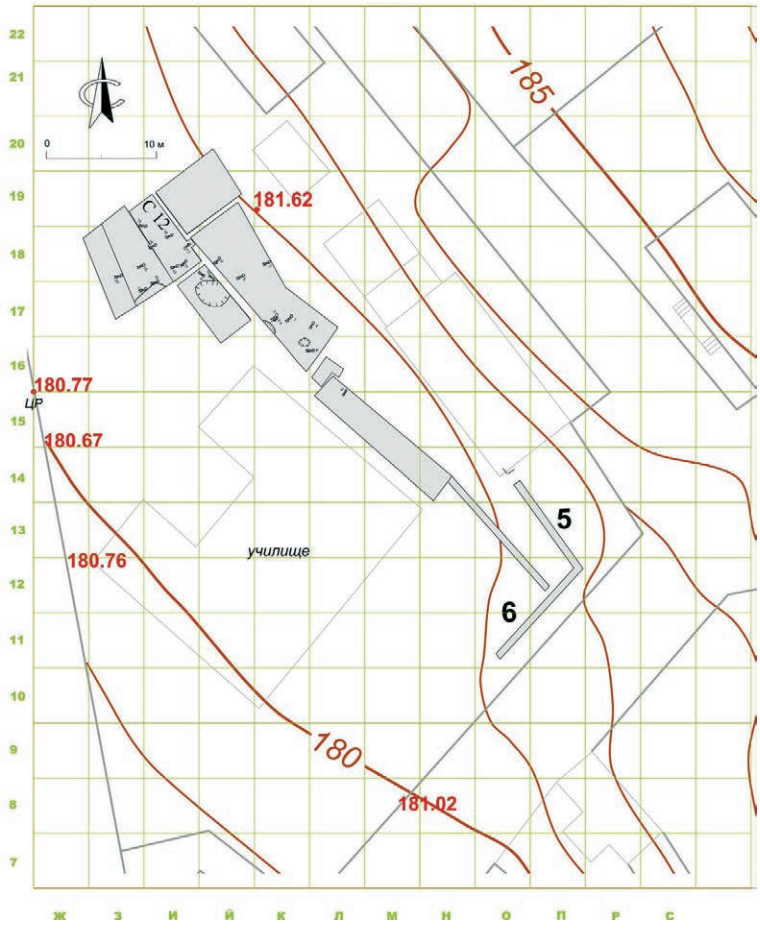
В сондаж 10 продължи проучването на наситения с кремъчни артефакти пласт. През настоящата година бяха проучени квадрати 9-16 с обща площ 8 кв. м от дълбочина 0,25 м (в квадрат 9) до 0,61 м на цялата площ. Извърши се проследяване на нивата с особено висока концентрация на кремъчни артефакти – с дебелина обикновено 4 – 5 см. Броят на слоевете е до пет – различен в отделните участъци. Регистрирани са и съвременни нарушения – в квадрати 13, 14, 15 и 16. Общият брой на кремъчните артефакти е 8570. Направен е анализ на ансамбъла в две основни направления – технико-типологически анализ и пространствен анализ на кремъчните артефакти. Първоначалните наблюдения потвърждават данните от 2018 г.:

– Ядрата в ансамбъла са под 0,5 % или липсват. Когато са представени, са в крайна фаза на експлоатация и често използвани като чукалки.

– При оръдията ситуацията е идентична. Изключително малък брой оръдия, които също са под 1 %. Слабо типологическо разнообразие, като представените оръдия са фрагментирани или недовършени и обикновено грубо изработени за задоволяване на непосредствените нужди.

– Пластините са спорадични и винаги фрагментирани, като съставляват 2 – 3 % от артефактите. Рядко се срещат пластинки, които също са фрагментирани.

– Дебитажът от различните етапи на експлоатация съставлява на практика 100 % от находките. Количеството на коровите отломъци от първоначалното оформяне и подготовка на ядрата е 13 – 15 %, като отломъците с повече или по-малко от 50 % кора са приблизително равен брой. Отломъците са около 25 %, а най-значителната част са отломъци с размери под 2 см – около 60 % от артефактите. Тези данни показват ясно, че се касае за производство на място. Готовата продукция

Обр. 1. Каменово. План на археологическите разкопки

Fig. 1. Kamenovo. Layout of the archaeological site

е била предназначена за износ и/или използване на друго място.

Пластът с кремъчни отломъци продължава и в сондаж 14. В североизточния ъгъл на сондажа се регистрира рязко стъпаловидно хлътване на древния терен (обр. 2). В този участък дебелината на пласта се увеличава, като достига до 0,80 м. И тук се разграничават отделни нива. Особено висока концентрация на кремъци (предимно корови отломъци) се наблюдава в долната половина на пласта.

И в двата сондажа се откриха кремъчни тесли (обр. 3). Откри се и каменен посредник. Изключително високата концентрация на кремъчни артефакти забавя значително работния процес. Откриваната керамика е малобройна, силно фрагментирана. Отнася се към късния халколит.

В профила между сондажи 13 и 14 бе проучен гроб № 19, регистриран в края на разкопките през 2018 г. Касае се за скелет в позиция полу по гръб – полу наляво (обр. 4). Краката са много силно свити в колената (под ъгъл от ~ 20˚) и под ъгъл от ~ 45˚ спрямо гръбнака. Ръцете са пред гърдите, дясната свита в лакътя под ъгъл от ~ 60˚, а лявата под ъгъл от ~ 25˚, като дланите им са една до друга. Главата е извита към гърдите. Ориентацията на скелета е изток (глава) – запад. Жена, между 18 – 20 и 25 години.[1]

В сондаж 14 бе установен и проучен още един гроб – № 20 (обр. 5). Остава на 0,40 м под долния край на пласта с кремъчни отломъци. Позата е идентична с тази на скелета в гроб № 19 – хокер полу по гръб – полу наляво. Краката са много силно свити в колената и под ъгъл от ~ 45˚ спрямо гръбнака. Ръцете са пред гърдите, дясната свита в лакътя под ъгъл от ~ 60˚, а лявата под ъгъл от ~ 35˚, като пръстите на дясната ръка докосват дланта на лявата. Върху главата, близо до дясното слепочие, има наниз от шест мъниста от зелен минерал. Ориентацията на скелета е изток – запад с леко отклонение на север. Неопределен пол, по-скоро жена, на около 50 – 60 години.

Гробовете остават под нивото на наситения с кремъци слой. В пласта жълт льос, в който лежат скелетите, се срещат малобройни кремъчни артефакти, както и единични фрагменти керамика.

Сондаж 14 бе окончателно проучен, като е проверен за гробове до дълбочина 0,60 м под гроб № 20 – до 2,70 м от съвременната повърхност.

Проучванията през 2019 г. потвърдиха наблюденията от предходните години, че районът е използван последователно за некропол и за работилница за изработка на кремъчни инструменти. Производството е било високо специализирано, предназначено основно за търговия.

[1] Антропологичният материал е изследван от д-р Виктория Русева, ИЕМПАМ – БАН, на която изказваме нашата благодарност.

CHALCOLITHIC NECROPOLIS AND FLINT PRODUCTION CENTER IN KAMENOVO, RAZGRAD REGION

Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli

Summary

The excavations in 2019 were carried out in three adjacent trenches – 10, 13 и 14 (fig. 1).

In trench 10, the chalcolithic flint workshop layer was excavated. We followed the levels of high concentration of flint artefacts, with an average thickness of 4 – 5 cm. In different parts of the trench we recognized up to five flint levels, with high concentration of flint artefacts. A total of 8570 flint artefacts were found and recorded.

The flint layers continue in trench 14. There is an abrupt step-like drop of the ancient terrain in the northeast; the layer thickness here is up to 0.80 m (fig. 2). We distinguished more flint levels, as well. A very high concentration (mostly cortex flakes) is observed at the lower part of the layer.

The flint adzes are present in both trenches (fig. 3).

A grave (No. 19) was excavated in the profile between trenches 13 and 14. A female aged between 18 – 20 and 25 years, in a crouched position, laid partly on her left side, partly on her back (fig. 4). The orientation is East (head) – West.

Another grave (No. 20) was excavated in trench 14 (fig. 5). Undefined gender, probably female, aged 50 – 60 years. The deceased is in a crouched position, laid partially – left, partially on the back, oriented east – west, slight incline to the north. There are six green mineral beads near the right temple. The graves are under the flint layer. In the yellow loess layer whit skeletal remains there are a few flint artefacts and sporadically ceramic fragments.

The results confirmed that there is an alternation in the use of the area for both production and ritual activity: workshop – necropolis – workshop.

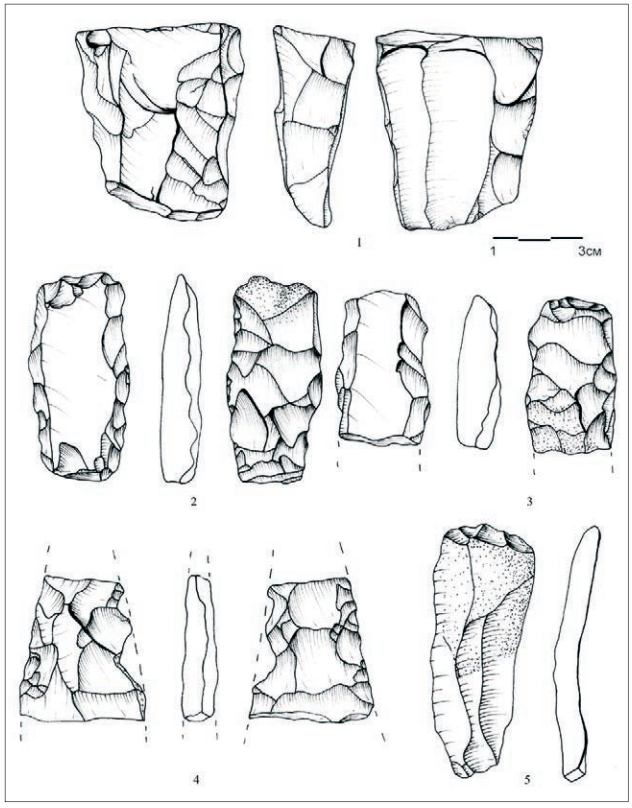
Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg

Dimitar Chernakov, Regional Museum of History – Rousse, 3 Batenberg Sq., 7000 Rousse, dpristensis@yahoo.co.uk
Dilen Dilov, Regional Museum of History – Razgrad, 70 Aprilsko Vastanie Str., 7200 Razgrad, dilen@mail.bg
Aleta Guadelli, National Institute of Immovable Cultural Heritage, 7 Lachezar Stanchev Str., 1756 Sofiia, aleta.guadelli@gmail.com

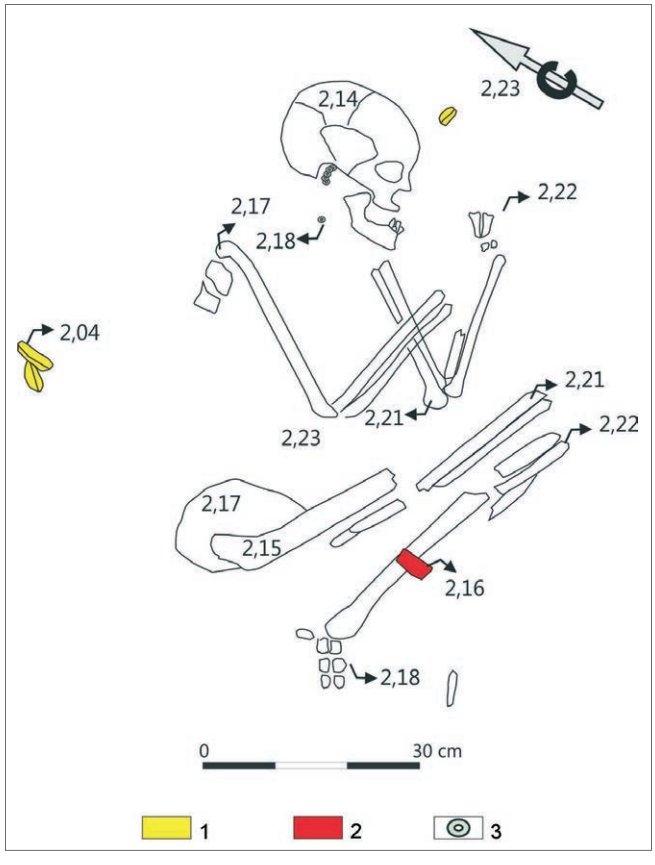
Обр. 2. Каменово. Сондаж 14 с гроб № 20 и ниво с концентрация на кремъчни артефакти в северния му край

Fig. 2. Kamenovo. Trench 14 with grave No. 20 and a stratum with a concentration of flint artefacts in the northern corner

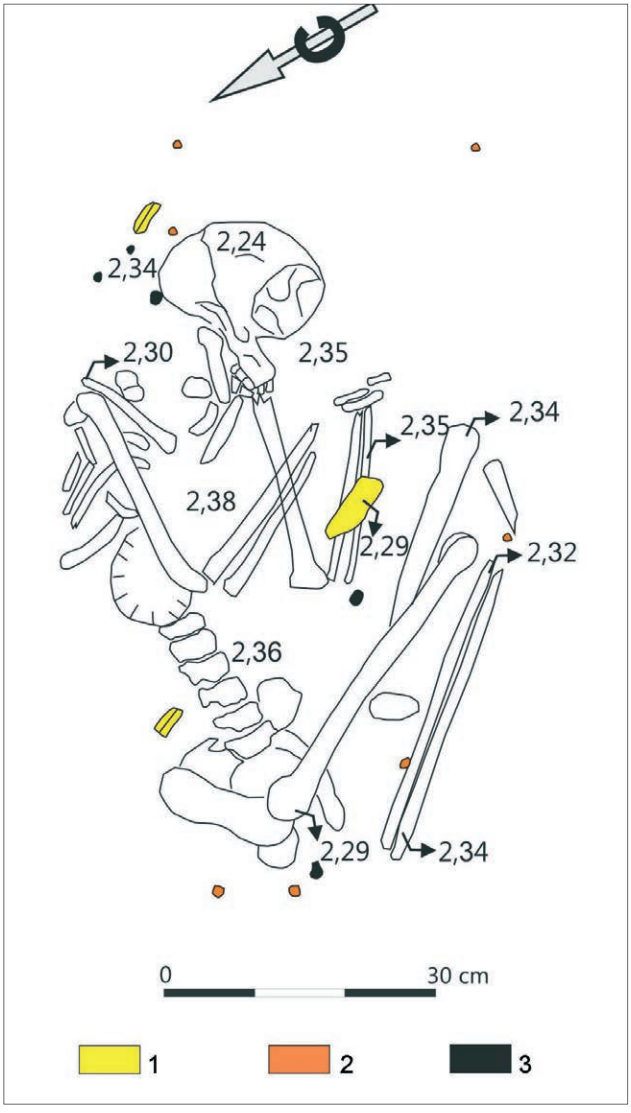
Обр. 3. Каменово. Кремъчни артефакти: 1-3 – тесли и полуфабрикати за тесли; 4 – фрагмент от връх на стрела; 5 – корова пластина от погребение № 19

Fig. 3. Kamenovo. Flint artefacts: (1-3) adzes and semi-manufactured articles for adzes; (4) fragment of an arrow point; (5) corticated lamella from grave No. 19

Обр. 5. Каменово. Погребение № 20. Легенда: 1 – кремъци; 2 – керамични фрагменти; 3 – мъниста от зелена скала

Fig. 5. Kamenovo. Grave No. 20. Key: (1) flints; (2) ceramic sherds; (3) green mineral beads

Обр. 4. Каменово. Погребение № 19. Легенда: 1 – кремъци; 2 – охра; 3 – въглени

Fig. 4. Kamenovo. Grave No. 19. Key: (1) flints; (2) ochre; (3) charcoal

№ 26. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА

Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Тодор Дяков, Маргарита Люнчева, Дениз Кая, Орхан Кая, Катлийн Максуини, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров

Разкопките през сезон 2019 обхващат два от дяловете на праисторическия комплекс – селищната могила и солодобивния производствен център.

Селищна могила

Късен неолит (5500 – 5200 г. пр. Хр.)

Под пода на проучената вече постройка 16 (среден халколит) в ЮЗ сектор остават видими пукнатините, следствие от сеизмична дейност. Най-откроващата се пукнатината е с посока СИ – ЮЗ. Регистрираната ѝ дължина е 12,70 м, ширина 2 – 3 см. От нея на запад е установено рязко потъване на стерилната основа с удължена приблизително триъгълна форма с ширина на север 3 – 4 м и дълбочина между 0,60 и 0,80 м. В южния край е установена яма. Тази изкуствено получена празнина е насипана с къснонеолитен пласт.

Среден халколит (4700 – 4600 г. пр. Хр.)

Работата е съсредоточена върху останките от двуетажно опожарено жилище (17), две ями и част от основата на каменна стена 1.

Постройка 17 (обр. 1). Проучвана е през 2018 г. Намира се в южната част на селищната могила, в непосредствена близост до вътрешното лице на каменна стена 1. Загинала е в унищожителен пожар, вероятно причинен от земетресение с висок магнитут, предизвикало разрушаването и на каменната стена. В резултат на земетресението подът се е наклонил силно на запад. Самата постройка е с правоъгълен план и посока на дългата ос И – З. Регистрираните размери са 13,10 (И – З) х 6,40 м (С – Ю). Състои се от две помещения – източно и западно, разделени чрез преградна стена, унищожена в северната си част от яма. В северна посока част от къщата остава под основите на каменна стена 2 (късен халколит), а в западна продължава в непроучената площ. Южната стена на постройката вероятно е долепена до вътрешното лице на каменна стена 1. Регистрирани са добре запазени части от източната и северната стена на жилището. Досега са разкрити над 40 съда (фрагментирани на място), пет зърнохранилища с разпиляно овъглено зърно, пещ, хромелно съоръжене и др.

Отбранителна каменна стена 1. Работата е съсредоточена в участък, разположен в южната част на могилата. След премахване на част от нападалите върху къща 17 камъни е достигната основата на стената. Външното южно лице е проследено на дължина 17,50 м (И – З), на височина до 0,50 м, с един до три последователни реда камъни. Вътрешното северно лице е регистрирано на дължина 5,50 м (И – З), запазена височина до 0,60 м, с до три реда камъни. Дебелината на основата е 3 м (С – Ю). Изградена е от големи необработени камъни, разположени по външното и вътрешното лице, а в централната зона са използвани по-малки. Стената се е срутила на С – СЗ върху горящите деструкции на постройка 17.

Късен халколит (4600 – 4350 г. пр. Хр.)

Работата е насочена към проучването на останки от четири двуетажни опожарени жилища, голяма структура за добив на сол, възстановяване на вътрешното лице на каменна стена 2 в новоразкрити участъци, възстановяване на няколко радиални съоръжения.

Постройка 14. Демонтирани са масивните деструкции от пода на втория етаж, разпукани при падането. Дебели са до 0,30 м, имат поне три замазки по горната страна. По обратната им страна има отпечатъци от цели или разцепени греди, разположени успоредно една до друга. Запазената максимална дължина на един отпечатък е 4 м, а ширината – между 8 см и 0,17 м. Под пода на втория етаж са разкрити три керамични съда и над десет заготовки за оръдия от рог. В пода са разкрити четири дупки от дървени стълбове, носели конструкцията на втория етаж.

Постройка 18. Разположена е в ЮЗ сектор. Почти напълно е унищожена от множество ями от Късния елинизъм. Регистрирани са отделни участъци от подовото ниво с опожарени безформени деструкции над него.

Постройка 19. Лежи в западната част на могилата, като от нея е проучен малък участък. Разчистени са силно изпечени разтрошени деструкции, между които има голямо количество безредно нападали камъни със следи от директно или косвено опалване. В северозападната част са разкрити останките от пещ, силно разрушена от падналите върху нея ломени камъни. В източна посока опожарените жилищни деструкции остават под пода на постройка 14.

Постройка 20. Разположена е в ЮЗ сектор. Загинала при силен пожар, като изпечените ѝ останки образуват пласт с дебелина над 1 м. Постройката е частично нарушена в южната част от покъсни интервенции, както и от две късноелинистически ями.

Отбранителна каменна стена 2. Проучен е участък от вътрешното лице на стената, попадащ в ЮЗ сектор, с дължина 6,50 м и посока СЗ – ЮИ. Проследени са два до три последователни реда от големи лицеви камъни. Непосредствено до вътрешното лице е регистрирана редица от 15 дупки от дървени стълбове с дълбочина повече от 1 м.

Обр. 1. Тел Провадия-Солницата. Югозападен сектор. Постройка 17 с част от основата на каменна отбранителна стена 1. Среден халколит (4700 – 4600 г. пр. Хр.)

Fig. 1. Tell Provadia-Solnitsata. Sector southwest. Building 17 with part of the base of wall 1. Middle Chacolithic (4700 – 4600 BC)

В СИ сектор е отворена нова площ с цел установяване на вътрешното лице на стената. На този етап от работата то все още не е достигнато. Във вече регистрираните части с вътрешно лице е извършена т. нар. анастилоза. Някои от разместените камъни са внимателно приплъзнати, за да могат да заемат правилните си места и да легнат по оригиналната линия на вътрешното лице.

Структура 18 (обр. 2). Попада в ЮЗ част на обекта. Представлява комплекс от различни по вид плитки и дълбоки улеи и вкопавания – две издължени успоредни, четири по-малки с овална форма и един кладенец. С цел установяване на западната граница на структурата е отворена нова площ за проучване с размери около 25 м в посока И – З и 7 м С – Ю. Тук ясно се проследяват двата тесни и дълги улея, като северният продължава в западна посока в непроучената площ. Структурата дава много важна информация за нов вид съоръжение за производство на сол през времето на започналото засушаване на климата. Чрез кладенеца явно е направен опит за достигане на „потъващия“ поради засушаването солен извор.

Каменна стена 3 (обр. 3). Подновено е проучването на третата каменна отбранителна система, изградена през последния етап на късния халколит (около 4450 г. пр. Хр.). Тя представлява сложна фортификационна система, съставена от три елемента – каменен кожух, радиални стени и масивна каменна стена. Досега са ре-

гистрирани повече от 21 радиални стени, разположени в СЗ и СИ сектор. Размерите им варират от 7,20 м до 18,30 м дължина и от 0,70 м до 1,80 м ширина в различните части. Начинът на градеж при всички е аналогичен – изградени са върху кожуха, основата им е от средни и големи камъни, споени с жълта глина, а над тях – по-дребни камъни. Тази година са доразчистени радиалните стени, разположени в СЗ сектор. След почистването и документирането им започна поетапното им укрепване и възстановяване. Над радиалните стени е регистрирано струпване от камъни, което маркира трасето на самата отбранителна стена. Направени са два разреза, в които е достигнато до вътрешното ѝ лице. Във височина са запазени до четири реда камъни.

Обр. 2. Тел Провадия-Солницата. Северозападен сектор. Структура 18. Съоръжение за производство на сол. Късен халколит (4600 – 4350 г. пр. Хр.)

Fig. 2. Tell Provadia-Solnitsata. Sector northwest. Feature 18. Salt-producing installation. Late Chalcolithic (4600 – 4350 BC)

Обр. 3. Тел Провадия-Солницата. Северозападен сектор. Радиални стени (след анастилоза), част от каменна отбранителна система 3. Късен халколит (4600 – 4350 г. пр. Хр.)

Fig. 3. Tell Provadia-Solnitsata. Sector northwest. Radial walls (after anastylosis), part of defense system 3. Late Chalcolithic (4600 – 4350 BC)

Палисада. При проучването на останките от постройка 19, върху пода се очертават общо седем ями в права линия. Те са разположени в посока СИ – ЮЗ, на разстояние около 0,60 – 0,70 м една от друга, с диаметър около 0,60 м и дълбочина около 0,80 м. Възможно е да маркират трасето на, изградена след загиването на каменна стена 3, палисада.

Неолитно-халколитен производствен комплекс

Късен неолит

С цел да се установи начинът на изграждане на три от късноеолитните съоръжения за производство на сол е направен напречен разрез. Структура 15 е изградена чрез частично вкопаване на отделните коридори в стерилната основа. След това стените на съоръжението са обмазани със слой глина, а във височина са надградени отново с глина. Другите две структури – 11 и 13 са изградени по сходен начин.

Късен халколит

Работата е съсредоточена върху проучването на структура 12 – голямо вкопано съоръжение за производство на сол от края на средния и началото на късния халколит (обр. 4). Има неправилна, приблизително овална форма, с размери 15,40 (С – Ю) х около 9,50 м (И – З). Максималната ѝ дълбочина достига до 2 м. Вкопана е в късноеолитния пласт и в стерилната основа. СЗ част на структурата е по-плитка и вероятно чрез нея е осигуряван по-лесен достъп до вътрешността ѝ.

В южната и в северната периферия на съоръжението има две по-плитки вкопавания, чрез които вероятно е запалван и контролиран огънят по време на производствения процес. На дъното, в същинската част на производственото съоръжение, са регистрирани пет по-малки вкопавания – „басейни“. Оформени са чрез допълнително изградени стени от глина с височина около 0,20 – 0,30 м или са директно вкопани в стерилната основа.

Преди плътното запълване на съоръжението с фрагментирани производствени съдове, в

Обр. 4. Тел Провадия-Солницата. Неолитно-халколитен производствен комплекс. Структура 12. Късен халколит

Fig. 4. Tell Provadia-Solnitsata. Neolithic-Chalcolithic salt-production site. Feature 12. Late Chalcolithic

Обр. 5. Тел Провадия-Солницата. Неолитно-халколитен производствен комплекс. Гроб 63. Късен халколит

Fig. 5. Tell Provadia-Solnitsata. Neolithic-Chalcolithic salt-production site. Grave 63. Late Chalcolithic

северната му част са погребани две възрастни жени, а в централната са депонирани вторично останки от скелетите на четири души. Единият гроб – 60, е проучен през 2017 г. Гроб 63 попада в кв. М65 (обр. 5). Гробна яма не е регистрирана, за такава е използвано вкопаване/стъпало, част от структура 12. Положена е възрастна жена на около 40 – 50 години, в свита позиция надясно с глава на СИ и поглед на С. Тялото е частично по корем. В лявата длан на погребаната е поставена цилиндрично-конична купа, орнаментирана с графит. На няколко места в гроба има следи от посипване с охра.

Двата гроба – 60 и 63, са разположени симетрично на дъното на структурата, на разстояние около 2 м един от друг. Погребаните жени са положени в идентична позиция (хокер надясно), а главите им са насочени една към друга. Вероятно двете погребения са извършени в кратко време. Приблизително в централната част на структурата, в най-дълбоката ѝ част, е проучено струпване на човешки кости – гроб 62. Разкрити са на площ с размери 1,24 х 1,45 м, на 0,20 м над дъното на съоръжението. Гробна яма не е регистрирана. Открити са общо 20 човешки кости – предимно части от черепи, принадлежали на поне четири индивида: жена, мъж и две деца. Сред тях са разкрити част от оръдие от еленов рог и два плоски костени предмета.

THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA

Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Todor Diakov, Margarita Lyuncheva, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Kathleen McSweeney, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov

Summary

The excavations in 2019 were focused on the prehistoric tell and the salt-production site.

During research in the Late Neolithic layer in the south periphery of the tell, cracks and collapses caused by a high magnitude earthquake were discovered.

Excavations continued on the Middle Chalcolithic building 17 (fig. 1), destroyed by fire, caused by an earthquake. Stones from wall 1 fell on top of the house. Dozens of ceramic vessels and other archaeological artefacts were found in the house debris. The remains of wall 1 are 3.00 m wide in this section.

Excavations in the Late Chalcolithic layer focused on the remains of four two-storey burnt houses, as well as on a large salt-producing installation (fig. 2). A section of wall 2 and several radial walls were restored (fig. 3). Work continued on wall 3; traces of a wooden palisade were discovered near it.

In the Chalcolithic salt-production site, research was focused on feature 12, a large salt-producing installation, dating to the end of the Middle and the beginning of the Late Chalcolithic (fig. 4). It has an approximately oval shape, measuring 15.40 x 9.50 m. The maximum depth of the feature is 2.00 m.

In the south and north periphery of feature 12, two shallow cuts were excavated. These were probably used for igniting and controlling the fire during the production process. On the bottom in the main part of the feature, several smaller cuts were excavated.

Before the feature was completely filled with potsherds, two elderly women were buried (fig. 5) in its north part, while in the central part, partial remains of four individuals were secondarily deposited.

Vassil Nikolov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassil.nikolov@abv.bg
Krum Bacvarov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krum.bacvarov@naim.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Galina Samichkova, galinas03@abv.bg
Nikolay Hristov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, n_hristov1968@abv.bg
Violeta Stoitsova, violeta.stoicova@gmail.com
Sevdalina Zhecheva, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, sevdalina.jecheva8@gmail.com
Stoyan Trifonov, Museum of History – Provadiya, 3 Opalchenska Str., 9200 Provadiya, stojan_trifonoff@abv.bg
Todor Diakov, todorsd@abv.bg
Margarita Lyuncheva, margo_l@abv.bg
Deniz Kaya, Department of Anthropology, University of Notre Dame, 208 Corbett Family Hall, Notre Dame, IN 46556-5611, USA, d4sho@sbcglobal.net
Orhan Kaya, orhan_kaja@hotmail.com
Kathleen McSweeney, School of History, Classics and Archaeology, University of Edinburgh, William Robertson Wing, Teviot Place, EH8 9AG, Edinburgh, UK, kath.mcsweeney@ed.ac.uk
Maria Slavkova, National Academy of Arts, 1 Shipka Str., 1000 Sofia, mariq.slavkova@abv.bg
Anton Atanasov, anton_illustrator@abv.bg
Valentin Todorov, todorov.valentin@abv.bg

№ 27. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ АВРЕН-БОБАТА, ОБЛ. ВАРНА

Петър Лещаков, Мария Иванова, Екатерина Митринова, Виктория Халева, Йорданка Илиева

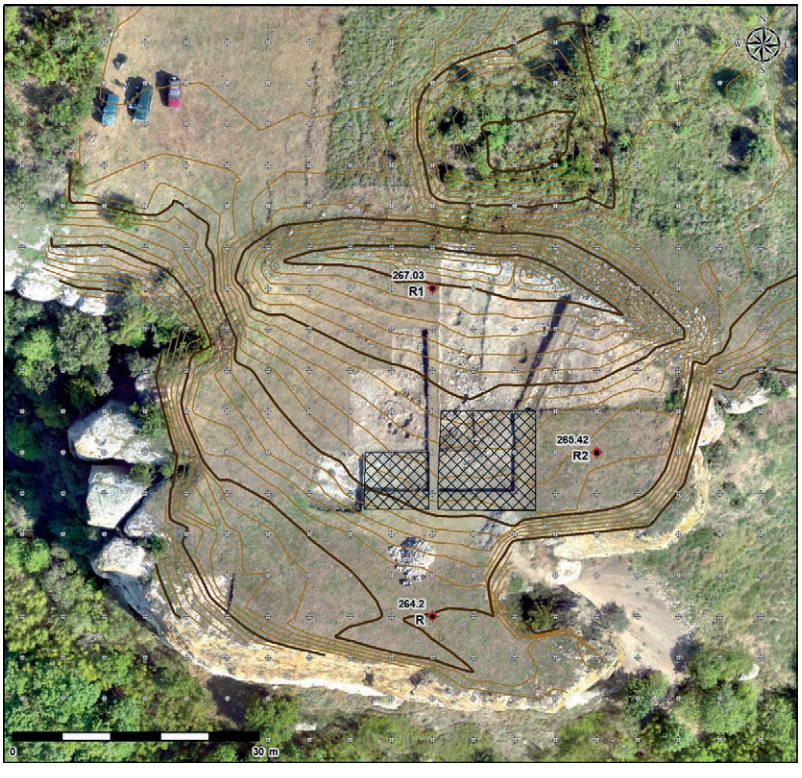
През 2019 г. по договор между Министерството на културата и НАИМ – БАН, за шести пореден сезон продължиха археологическите разкопки на укрепеното халколитно селище в м. Бобата, землище на с. Аврен (обр. 1). Те се проведоха в периода 01.09 – 22.09.2019 г.[1]Работата бе съсредоточена в централната южна част на обекта, като е започнато проучване в северната половина на квадрати 20L78-79, 20M70-71, с ширина 2 м С – Ю и западната половина на 20M52/62/72, с ширина 2,50 м И – З (обр. 2). Основна цел е доразкриване на южната част на структура 18 и структура 32, сгради от различни фази на обитаване на обекта, частично проучени през 2017 – 2018 г. (Лещаков и др. 2018; Лещаков, Иванова

[1] Проучването е реализирано от екип в състав: П. Лещаков (НАИМ – БАН), доц. М. Иванова (Университет Хайделберг), Е. Митринова, В. Халева и Й. Илиева.

Обр. 1. Аврен-Бобата. Северозападна част на Авренското плато и местоположение на халколитния обект – поглед от югозапад

Fig. 1. Avren-Bobata. Northwest area of the Avren plateau and location of the chalcolithic site, view from southwest

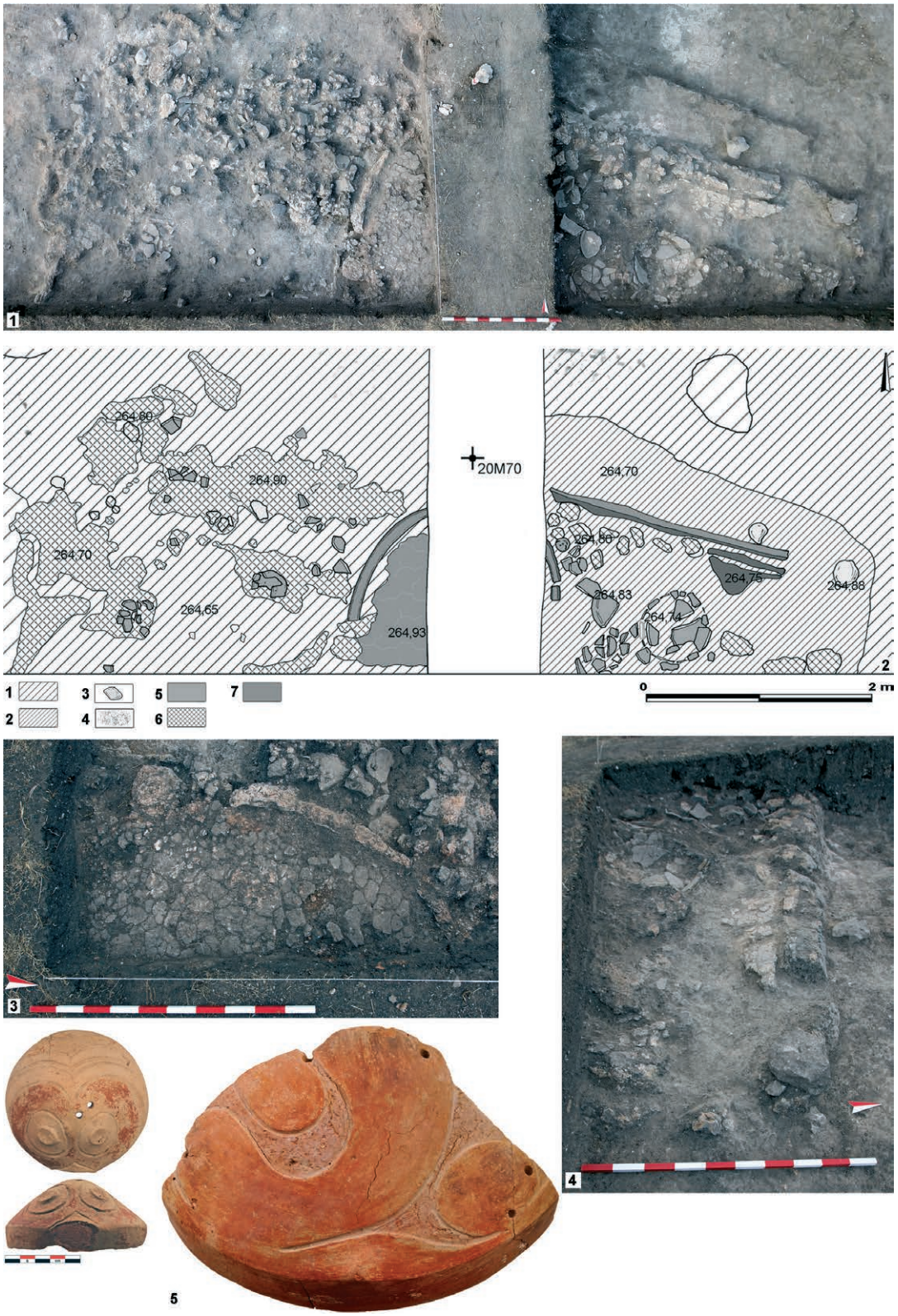
Обр. 2. Аврен-Бобата. Фотограметрия на обекта с план на проучваната площ през 2019 г.

Fig. 2. Avren-Bobata: photogrametry of the site and layout of the excavated area in 2019

2019). Разкопана е нова площ от 65 кв. м на дълбочина 0,50 – 0,60 м от съвременната повърхност, в която освен известните до момента структури е регистрирана още една нова с прилежащи към нея съоръжения.

В северната половина на кв. 20L79/20M70, непосредствено под хумусния пласт е разкрито компактно петно от вторично изпечени стенни мазилки, изградено на място зърнохранилище и основа на пещ (структура 33). То продължава в неразкопаната площ на юг (обр. 3.1-2). Видимите размери на постройката са 6,80 ЮИ – СЗ х 2,80 м СИ – ЮЗ. Ориентирана е североизток – югозапад, което се потвърждава и от регистрираната геофизична аномалия при геомагнитната градиентометрия от 2015 г. (Лещаков и др. 2016, 125, обр. 1). В кв. 20M70 е разкрита глинобитна стена с дебелина 0,25 – 0,30 м, паднала в югозападна посока. Запазена е във височина до 0,22 м и дължина 2,30 м (обр. 3.4). Тя е с ориентация ЮИ – СЗ. На този етап трасето ѝ на запад от централния профил не е проследено. Там са разкрити компактни парчета от добре изпечени при пожара стенни мазилки, повечето от които с лица и голямо количество фрагментирани керамични съдове. В кв. 20L79 се откри част от пещ, продължаваща под източния и южния профил на квадрата (обр. 3.3). Стената на купола, с дебелина 0,10 м, са запазени във височина до 0,25 м над предполагаемото подово ниво. Проследени са поне два етапа на обмазване на основата. Входът на пещта е от ЮЗ, където стената прекъсва и е фланкирана от глинено стълбче с овално напречно сечение и размери 0,20 х 0,25 м. Във вътрешността на сградата, в кв. 20M70, е открито изградено на място вторично изпечено зърнохранилище с диаметър около 0,60 м. Северно от стената (извън жилището) *in situ* е разкрит частично запазен съд, стоящ върху дъното си, запълнен с деструкции от опожарената постройка.

Керамичните съдове, открити през настоящия сезон в рушевините на опожарената постройка, позволяват отнасянето ѝ към култура Варна (обр. 3.5). Стратиграфската позиция на сградата и някои от декоративните характеристики на керамиката свидетелстват за синхронност с подобна проучена

Обр. 3. Аврен-Бобата. Структура 33 – опожарена постройка от късния халколит: 1 – въздушна снимка; 2 – план на проучената площ; 3 – западна част на пещ разкрита в сградата; 4 – северна стена на сградата; 5 – керамични капаци открити в деструкциите на сградата. Легенда: 1 – сива пръст; 2 – тъмносива пръст; 3 – камъни; 4 – пепел; 5 – керамика; 6 – безформени мазилки; 7 – компактни деструкции

Fig. 3. Avren-Bobata. Feature 33 – burnt building from the Late Chalcolithic period: (1) aerial view; (2) plan of the excavation area; (3) west part of an oven from the building; (4) north wall of the building; (5) ceramic lids from the layer of debris in the building. Key: (1) grey soil; (2) dark grey soil; (3) stones, (4) ashes; (5) pottery; (6) shapeless pieces of burnt daub; (7) solid wall rubble

Обр. 4. Аврен-Бобата. Структура 32 – постройка от ранния халколит. Въздушна снимка

Fig. 4. Avren-Bobata. Feature 32 – building from the Early Chalcolithic period. Aerial view

сграда (структура 2), принадлежаща към най-късното ниво на обитаване в границите на отбранителната система.

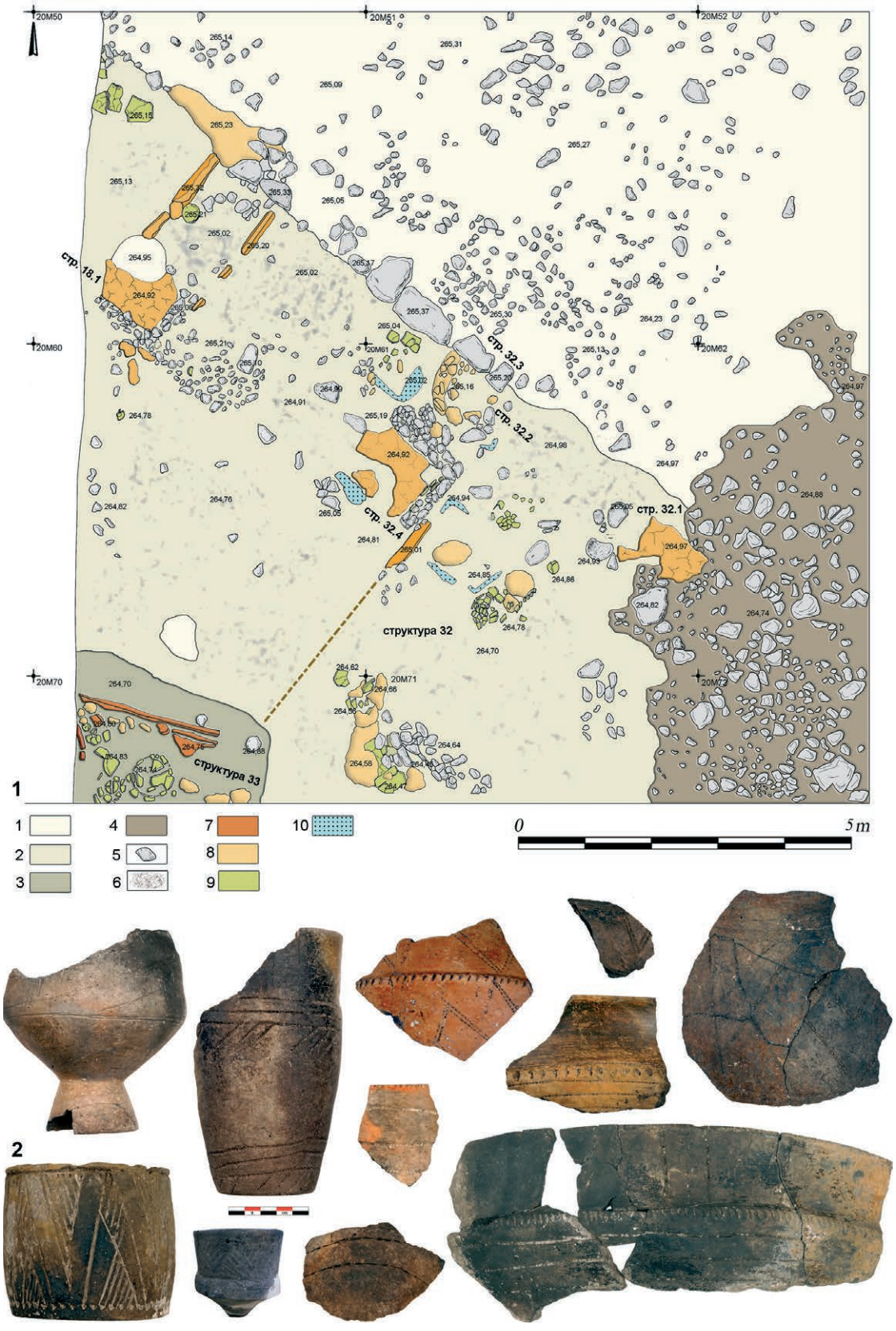
В квадрати 20L68-69 са демонтирани деструкциите от опожарената постройка (структура 18), разкрита при предходните сезони и е достигнато нивото на пода. Останките от стените са силно натрошени и образуват компактен пласт с дебелина 0,10 – 0,15 м. В него са регистрирани няколко нарушения с кръгла или елипсовидна форма, запълнени с фина сива пръст, отнасящи се към по-горен стратиграфски пласт. Върху слабо запазеното подово ниво, маркирано от фина кафява до сиво-черна прослойка от овъглена органика, са разкрити няколко силно фрагментирани керамични съда. Налице е ясно изразена денивелация на пода в посока север – юг, следваща тази на терена. Не са открити запазени на място стени и на този етап на проучване планировката и ориентацията на постройката остава неизяснени.

С цел разкриване източната граница на структура 32 е започнато проучване в западната половина на квадрати 20M52, 62 и 72. Непосредствено под хумусния пласт е достигнат каменен разсип от дребни, средни и единични едри камъни, лежащи в тъмнокафява пръст. В кв. 20M62 между камъните се откриват парчета от вторично изпечени мазилки, част от които с лица и отпечатъци от колове. Каменният разсип е с дебелина до 0,30 м, като под него е достигнат сив пласт, в който лежи друго ниво от камъни (обр. 4). Сред камъните, в тъмнокафявия пласт, са открити един цял и няколко фрагментирани съда с щампована и врязана украса. Макар на този етап да не е разкрита източната стена на структура 32, струпването от камъни и мазилки вероятно маркира нейното трасе.

Във вътрешността на постройката е завършено проучването на няколко запазени на място съоръжения (обр. 5.1). Установи се, че термичното съоръжение, разположено в кв. 20M50 (структура 18.1) и отнесено по време на откриването му към сграда от късния халколит, принадлежи на разглежданата постройка. В кв. 20M61 напълно е разкрито термично съоръжение (структура 32.1), проучено частично през 2018 г. Замазката му е слабо запазена и има неправилна форма с размери 1,30 (ЮИ – СЗ) х 0,80 м (ЮЗ – СИ). Вероятно представлява правоъгълна пещ с вход от югозапад.

Следващото съоръжение (структура 32.2), попадащо в кв. 20M61, непосредствено до каменната основа на североизточната стена на сградата, има неправилна правоъгълна форма с размери 1 х 0,90 м. Западната му стена е глинобитна, запазена до височина 0,20 м. Тя е паднала на изток и вероятно е завършвала с перваз, от който са открити отделни преотложени фрагменти. Съоръжението е запълнено с пепелива черна пръст. По източната и южната му периферия са разкрити средни и едри камъни, вероятно принадлежащи на основата. Северозападно от него е открит фрагментиран на място керамичен съд.

В западната периферия на кв. 20M61 е допроучено съоръжение 32.4. То представлява пещ с правоъгълна форма и ориентация СИ – ЮЗ. Разкрити са основите на североизточната и югоизточната стени, изградени от два реда дребни и средно големи камъни, с дебелина до 0,20 м, запазени във височина до 0,25 м (обр. 5.1). Основата на северозападната вероятно е унищожена и са открити само единични преотложени камъни. Вътрешността на съоръжението е запълнена със сива сбита пръст с дребни камъчета и дребни горели мазилки. Под този пласт е открита добре изпечена замазка от фина глина, чиято югозападна част е нарушена. От вътрешната страна на ЮИ стена е запазена опалена глинена замазка с дебелина 5 см, конструктивно свързана с изпечения под на съоръжението. Непосредствено на изток от структура 32.4, конструктивно свързана чрез няколко камъка с нея, е разкрита изпечена двулицева глинобитна стена с дебелина 0,13 – 0,16 м, запазена в дължина 0,70 м и височина

Обр. 5. Аврен-Бобата. Структура 32 – постройка от ранния халколит: 1 – план на проучената площ; 2 – керамични съдове от постройката. Легенда: 1 – светлосива пръст; 2 – сива пръст; 3 – тъмносива пръст; 4 – тъмнокафява пръст; 5 – камъни; 6 – пепел; 7 – компактни деструкции; 8 – безформени мазилки; 9 – керамика; 10 – бяла глина

Fig. 5. Avren-Bobata. Feature 32 – building from the Early Chalcolithic period: (1) plan of the excavation area; (2) ceramic vessels from of the building. Key: (1) light grey soil; (2) grey soil; (3) dark grey soil; (4) dark brown soil; (5) stones; (6) ashes; (7) solid wall rubble; (8) shapeless pieces of burnt daub; (9) pottery; (10) white clay

до 0,18 м. Трасето ѝ е успоредно на ЮИ стена на структура 32.4 и перпендикулярно на каменната основа на СИ стена на постройката. Външната и граница се проследява в ЮЗ посока от запазената на място конструкция и може да се интерпретира като интериорна стена разделяща сградата на две помещения. Част от останките ѝ са паднали на изток и образуват компактно петно от мазилки с отпечатъци от колове с диаметър 9 см.

На границата между кв. 20М70 и 71 е документирано струпване от средно големи камъни с линейна ориентация (ЮИ – СЗ), опожарени деструкции и фрагментирани на място керамични съдове. Петното с археологически материали продължава на юг в непроучената площ и естеството на структурата предстои да бъде изяснено през следващия сезон. Предполагаемото трасе на югозападната стена на постройката вероятно попада под северната част на деструкциите от структура 33 и южната непроучена площ на кв. 20М71-72.

Подът на структура 32 е частично запазен във вид на сиво-черни и кафяви петна в северната част на жилището и отделни белезникави или сиви трамбовани петна в южната. Той е маркиран освен от проучените съоръжения, изградени върху него, и от няколко открити на място фрагментирани керамични съда. Има ясно изразена денивелация в посока Ю/ЮИ, следваща тази на терена. На този етап на проучване размерите и планировката на опожарената постройка все още остават неизяснени. В хронологически аспект откритите цели и фрагментирани керамични съдове (обр. 5.2) върху подовото ниво и в рушевините на сградата дават сигурни основания комплексът да бъде отнесен към хоризонта Сава III/Хаманджия III, което значително разширява диапазона на обитаване на селището.

Литература

Лещаков и др. 2016: П. Лещаков, М. Иванова, Г. Самичкова, Й. Илиева, Т. Димитров, Ф. Фокс, Х. Цанков, А. Кисьов. Археологически разкопки и геофизично проучване на късновалколитен обект Аврен-Бобата, област Варна. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 124 – 127.

Лещаков и др. 2018: П. Лещаков, М. Иванова, Й. Илиева, Г. Самичкова, Т. Димитров, Т. Дяков, В. Стоицова. Археологически проучвания на халколитно укрепено селище Аврен-Бобата, област Варна. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 57 – 59.

Лещаков, Иванова 2019: П. Лещаков, М. Иванова. Археологически проучвания на халколитно укрепено селище Аврен-Бобата, обл. Варна. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 57 – 59.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE AVREN-BOBATA, VARNA DISTRICT

Petar Leshtakov, Maria Ivanova, Ekaterina Mitrinova, Viktoria Haleva, Yordanka Ilieva

Summary

The archaeological excavations at Avren-Bobata (fig. 1) in 2019 continued in the central and southern areas of the site (fig. 2). In the extension made to the south, the northern part of a burnt building (Feature 33) of the Late Chalcolithic was uncovered (fig. 3). It is oriented northeast-southwest. In the compact destruction layer within the building the remains of a heating installation, a stationary pithos and a large number of fragmented ceramic vessels were uncovered in situ.

In the western part of the excavation area, part of the rubble from a late Chalcolithic burned building (Feature 18) was removed and the floor of this building was uncovered, on which several fragmented ceramic vessels were discovered in situ.

In the eastern part of the excavation area, the investigation of Feature 32 continued (fig. 4). This is a two-room building with a rectangular layout and northwest-southeast orientation (fig. 5.1). The northeast exterior wall of the building has a stone fundament of large stones. The interior partition wall is constructed in pisé technique. Three thermal installations, built of clay, have been uncovered in the interior of the building. The wall foundations of two of them were constructed of small and larger rounded stones. The formal typological characteristics of the ceramic complex (fig. 5.2) from Feature 32 suggest that this building dates to the chronological horizon Sava III / Hamangia III.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Maria Ivanova, Institut für Ur-und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie, Universität Heidelberg, 4 Marstallhof Str., 69117 Heidelberg, ivanova@uni-heidelberg.de
Ekaterina Mitrinova, ekii_13@abv.bg
Viktoria Haleva, victoria_haleva@abv.bg
Yordanka Ilieva, pinkmotoo@gmail.com

№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН

Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев

Археологическите проучвания през 2019 г. са финансирани от Министерство на културата и подпомогнати от частни лица. Работихме със студенти от специалността „*Археология*“ към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и наети работници от селото.

Работната програма бе изработена с оглед възможностите, които предоставя тазгодишното ниско ниво на водата в язовира.

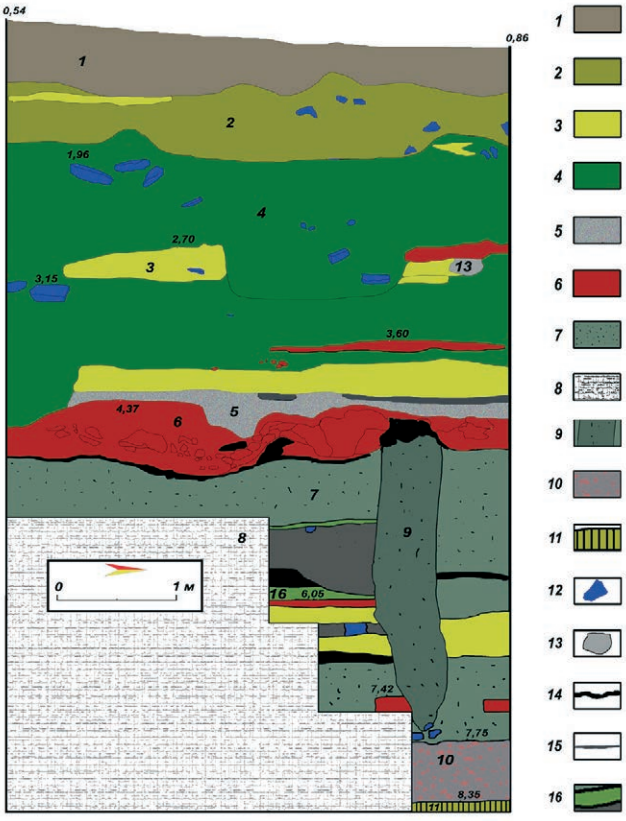
Много важни резултати бяха постигнати при проучване трасето на каменната отбранителна стена. Ниското ниво на водата в язовира даде възможност за нейното проучване в дълбочина и на различни места в могилата. Добихме представа за множество конструктивни особености: подзиждане с дребни камъчета за постигане на относително хоризонтални редове и намаляване на фугите; каменна плоча, с ясни следи от обработка; употребата на значително по-обемни камъни в изграждането на най-ниската част в „завоя“ на стената; особено впечатляващо е допълнителното укрепване в най-южната част на стената, приличащо на апсида. Възможно е да представлява и бастион, от който да се отбранява югозападната част на селището.

За да проверим съмненията си за цялостно ограждане на могилата със стена, а не само от най-достъпната западна страна, очертахме сондажи № 9, 10 и 11, разположени в северната и източната част на могилата. Продължихме проучванията и в сондаж № 8. И в четирите сондажа попаднахме на подредени в редове камъни, явно от ограждаща каменна стена. Така вече със сигурност може да се твърди, че могилата е била изцяло оградена. Да се установи дали конструкцията на стената е аналогична на тази от добре проучената западна част, е една от задачите за следващия археологически сезон.

Важен резултат от проучванията бе установяването на дебелината на културния пласт в могилата. С прекъсване от два месеца, поради високото ниво на водата, в кв. I6, на дълбочина 8,35 м, бе достигнат стерилен пласт – т.нар. „Дунавски льос“. Над него има сиво-зелен пласт с обилни примеси от ситни въгленчета и дебелина около 3 м (обр. 1).

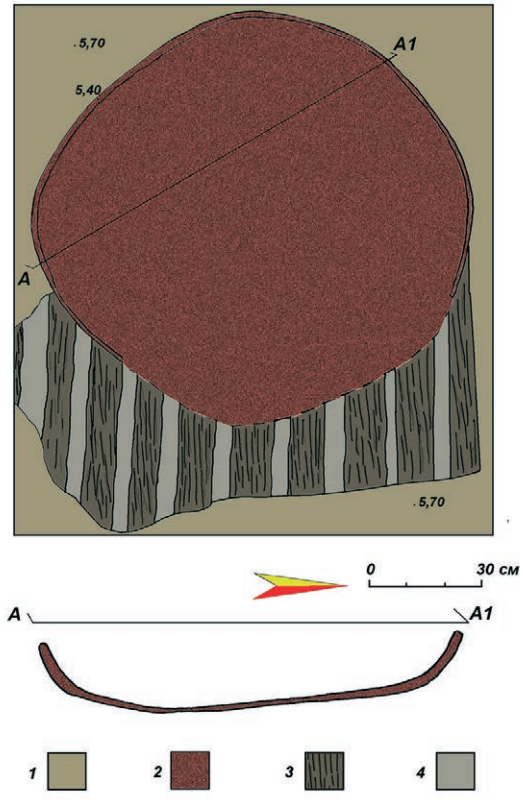
Керамиката, открита в него, показва значителна промяна във формата и украсата – появяват се цилиндрично-конични форми вече в пропорция 1:1 между горната и долната част, считано от прелома. В украсата се наблюдават непознати досега елементи – врязвания, насечки и триъгълни набождания върху устието, върху прелома, или върху хоризонтална врязана линия. Често срещано е и удебеляване на вътрешната повърхност на устието, надраскано и украсено с червена хоризонтална лента. Подобна най-обща характеристика на керамиката от този пласт дава основание да бъде отнесен към времето на средния халколит.

Пак в този среднохалколитен пласт бе проучено непознато и с неясно предназначение съоръжение от дървесина (обр. 2), обозначено като обект 33. То е с почти кръгла форма с диаметър около 1,15 м и запазена височина около 0,25 – 0,30 м. Изработено е изцяло от дърво. Изтлялата дървесина е със запазена дебелина на стената 0,2 – 1 см. Вероятно съоръжението е било поставено върху тавана. След напускането на жилището за продължително време предметът заедно с част от дъските от тавана е пропаднал върху дюшемето на пода. Независимо от полевата консервация, при новото покачване на водното ниво, ако съоръжението не се „вдигне“, изтлялата дървесина е обречена на пълно унищожение.

Обр. 1. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Западен стратиграфски профил в кв. I6. Легенда: 1 – сиво-кафяв пласт, рохкав; 2 – сиво-жълт пласт; 3 – жълт пласт с песъчинки (трамбуван); 4 – жълто-зелен пласт; 5 – ситно натрошени мазилки с пепелни ивици; 6 – опожарени мазилки; 7 – сиво-зелен пласт с въгленчета; 8 – непроучен терен; 9 – траншея 4,50 – 7,90 м; 10 – тъмносив с ръждиви включения; 11 – стерилен пласт („Дунавски льос“); 12 – камък; 13 – биотурбация; 14 – сиво-черна пепел; 15 – сиво-кафява трамбувана глина; 16 – зелена глинеста прослойка

Fig. 1. Tell Nuriyuk. Sushina. Western stratigraphic profile in square I6: (1) grey-brown loose layer; (2) grey-yellow layer; (3) yellow sandy layer (rammed); (4) yellow-green layer; (5) small pieces of burnt daubs with ashy stripes; (6) burnt daub; (7) grey layer with charcoals; (8) unexplored area; (9) foundation trench 4.50 – 7.90 m; (10) dark grey with rusty inclusions; (11) sterile soil – Danube loess; (12) stone; (13) bioturbation; (14) grey-black ash; (15) grey-brownish rammed earth; (16) green clayish layer

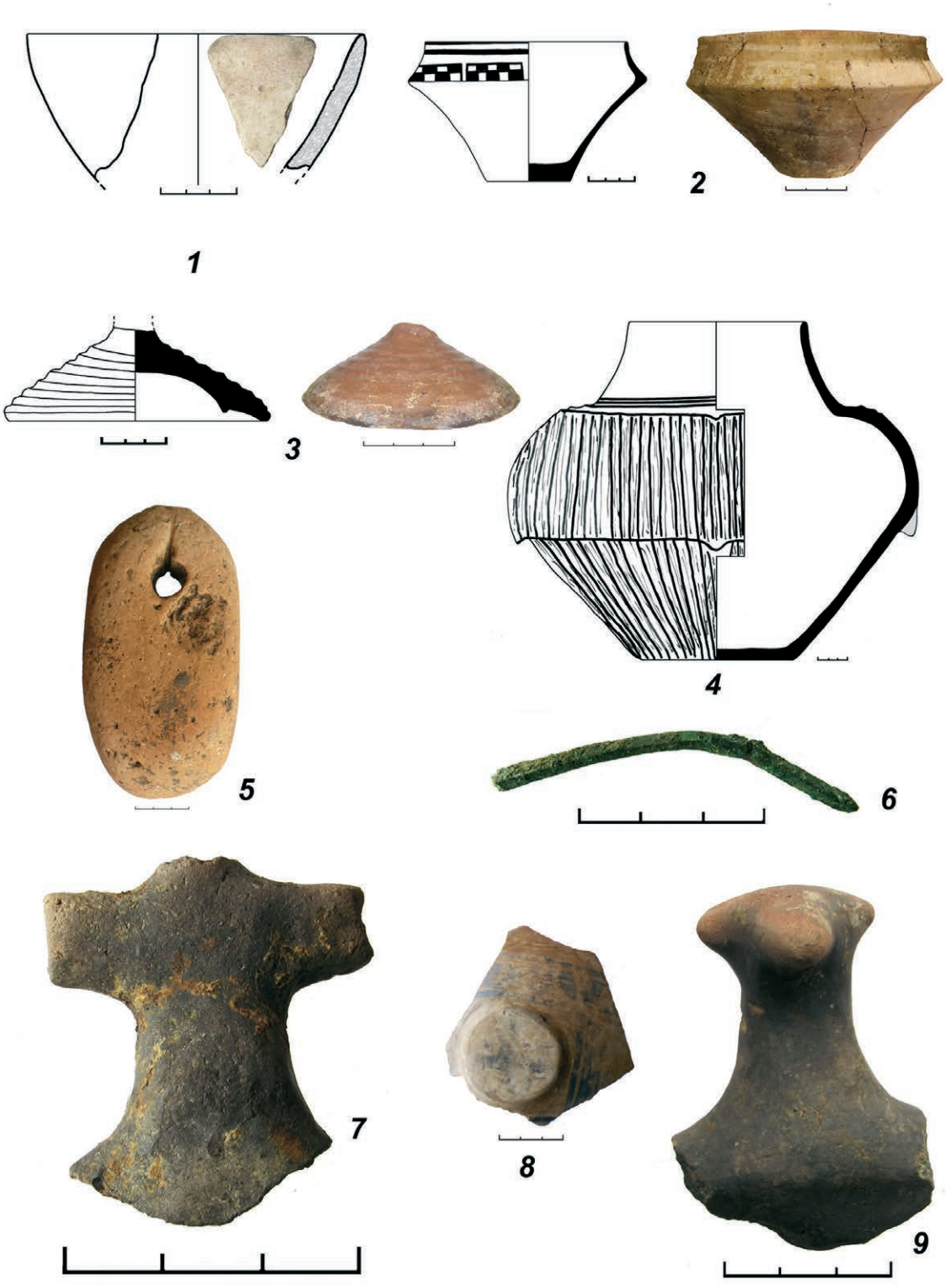

Обр. 2. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Съоръжение от изтляла дървесина – обект 33, кв. I6, 5,40 – 5,70 м. Легенда: 1 – сиво-зелена замазка на под (дебелина около 1 см); 2 – изтляла дървесина, обект 33; 3 – останки от греди/талпи (дюшеме);
4 – запълнител между гредите/талпите

Fig. 2. Tell Nuriyuk. Sushina. Structure of decayed timber – feature 33, Sq. I6, 5.40 – 5.70 m. Key: (1) grey-greenish floor plaster (`~ 1 cm thick); (2) decayed timber – feature 33; (3) remains of beams/planks (wooden flooring);
(4) filler between the beams/planks

Бе довършено и проучваното от четири години опожарено двуетажно жилище, обозначено като обект 13. От него ни бяха известни северната и западната стена, като южната е унищожена от язовира. Опитът ни да установим източната му стена, работейки в кв. H11, се оказа без особен резултат. Този участък от източната част на жилището е почти напълно унищожен при подготовката за строителство на следващото жилище, както и от две по-късни траншеи. Запазен е само пласт от ситно натрошени опожарени мазилки с дебелина 8 – 10 см, в който попаднахме на колективна находка от обгорели фрагменти от мида *Spondylus* (обр. 4.1).

Довършихме проучването на контролния профил на това жилище, който е с посока север – юг. В него попаднахме на още 25 силно фрагментирани и деформирани от високата температура съдове. С тях общият брой на съдовете от жилището достигна 148 – 98 съда на първия етаж и 50 на втория. За този керамичен комплекс трябва да се отбележи силно изявената стандартизация във форми и укра-

Обр. 3. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Подбрани находки от сезон 2019 г.: 1 – мраморна паница; 2 – керамичен съд с рядка графитна украса; 3 – керамичен похлупак с канелюрна украса; 4 – керамичен съд – хранилище; 5 – керамична тежест за вертикален стан; 6 – меден връх на копие; 7 – керамична антропоморфна статуетка; 8 – дръжка на похлупак с графитна украса – кръстовиден знак; 9 – зооморфно изображение върху дръжка на керамична лъжица

Fig. 3. Tell Nuriyuk. Sushina. Selected finds from the 2019 campaign: (1) marble plate; (2) ceramic vessel with rare graphite decoration; (3) ceramic lid with fluted decoration; (4) ceramic storage vessel; (5) clay loom-weight; (6) copper spearhead; (7) ceramic anthropomorphic statuette; (8) lid handle with graphite pained cross-like sign; (9) zoomorphic depiction on the handle of ceramic spoon

Обр. 4. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Подбрани находки от сезон 2019 г. 1 – колективна находка от мида Spondylus; 2 – плоска костена фигурка; 3 – апликация от глига; 4 – керамично съдче с предписмени знаци; 5-6 – костена игла; 7 – сечиво от рог (скиптър?); 8 – зооморфна керамична статуетка; 9 – рибарска кука от кост

Fig. 4. Tell Nuriyuk. Sushina. Selected finds from the 2019 campaign: (1) collective find of Spondylus shells; (2) flat bone figurine; (3) boar tooth application; (4) ceramic vessel with proto writing signs; (5-6) bone needle; (7) antler tool (scepter?); (8) ceramic zoomorphic statuette; (9) bone fishing hook

си. Планиграфията на откритите съдове дава възможност за установяване на някои закономерности, свързани предимно с тяхното предназначение. Сигурно е, че повечето хранилища са разполагани на втория етаж, а средните и малките по размер – предимно на първия.

При проучването на долния пласт бе разчистена част от негоряло жилище и струпване от множество животински и няколко човешки кости. Попаднахме и на повече от 20 артефакта от кост и рог (обр. 4). Разчистена бе и редица от дупки от колове с диаметър 0,20 – 0,50 м, очертаваща дъга – вероятно от дървена палисада.

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NURIYUK TELL SITE IN THE CHANADZHIK LOCALITY, THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICT

Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev

Summary

The work program took into account the opportunities provided by this year's low water level in the Ticha reservoir.

Important results were achieved in the study of the stone defensive wall: masonry with small pebbles, to achieve relatively horizontal rows; stone slab with clear traces of workmanship, especially impressive is the additional reinforcement in the southernmost part of the wall, resembling an apse.

A study in four trenches along the periphery of the tell established that the mound was completely enclosed by the stone defensive wall. The total thickness of the cultural layer at the tell was also established. At a depth of 8.35 m, in Sq. I6, a sterile layer was reached. Above it is the approximately 3 m thick grey-green layer with abundant inclusions of fine charcoals (fig. 1). The ceramics found there give reason to refer it to the Middle Chalcolithic period.

Yet again, in this Middle chalcolithic layer, a wooden facility with unclear function was explored (fig.2). It is almost circular in shape, with a diameter of about 1.15 m and a height of 0.20 – 0.30 m. It is made entirely of wood. The decayed timber has a wall thickness of 0.2 – 1 cm.

The two-storey house (Feature 13) was fully excavated – a process that took four years. We found another 25 ceramic vessels. With them, the total number found in the house reached 148 – 98 vessels on the first floor, and 50 on the second. A collective find of burnt fragments of Spondylus shells was also discovered (fig. 4.1).

During the exploration of the lower layer, a part of an unburnt house was cleared, and a cluster of animal and several human bones was uncovered. We also came across more than 20 bone and antler artefacts (fig.4). A row of postholes 0.20 – 0.50 m in diameter was also excavated, probably from a wooden palisade.

Stefan Chohadziev, s_choha@abv.bg
Anton Atanasov, anton_atanasov@gbg.bg
Mitko Velev, mitko.velev@abv.bg

№ 29. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКО

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров

През 2019 г. работата бе съсредоточена в три участъка: в централната част на проучваната площ на могилата – сондажа на В. Миков и линии О, П и кв. Р5 от южната му страна; дълбоката негативна структура от вътрешната страна на отбранителната стена (кв. У9-8); сондажи извън могилата, от южната ѝ страна (обр. 1).

Централна част на проучваната площ на могилата

Сграда ВII-21 (обр. 2). За да се установят южната и западна граници на сграда ВII-21 от хоризонт ВII, разкопките бяха разширени в кв. Р5 и П6. В южното помещение на сградата (в целия кв. П5 и северния край на кв. Р5) се разчисти слой с фрагментирани съдове и разпиляно зърно – еднозърнеста, двузърнеста мека/сбита пшеница, ечемик, ръж и овес, както и леща. Разкри се скелет на малко дете, изгоряло при пожара, унищожил сградата. Скелетът е затрупан изцяло от фрагментирани съдове. Те

Обр. 1. Селищна могила Юнаците. Общ поглед на могилата и разположението на сондажи № 20 и № 21 спрямо нея

Fig. 1. Tell Yunatsite. Aerial view of the tell from the east and trenches No. 20 and No. 21 to the south of it

Обр. 2. Селищна могила Юнаците. Сграда BII-21, подово ниво

Fig. 2. Tell Yunatsite. Building BII-21, floor level

не лежат директно върху пода, а върху слой черна пепел, в който се срещат горели деструкции, както и зърна/семена. Явно съдовете са паднали от известна височина. Откриха се и кости от израснал индивид.

В кв. О4 бе проучен глиненият подиум, долепен до преградната стена, отделяща го от северното помещение. В основата му се разкриха успоредни цилиндрични отвори, пресичащи го изцяло в посока С – Ю. По стените му има следи от червена и бяла боя. Той заляга върху по-ранен подиум, също оцветен с червена боя.

Сградата е разчистена до подово ниво (обр. 2). Подът е бил многократно обмазван с тънки слоеве (1 – 3 мм) глина – сива (различни нюанси), жълта, зеленикава. В кв. П4 се установи източната стена на сградата, маркирана от траншея с дупки от колове в нея. Западният край на сградата е проследен в източната част на кв. П6. В западната част на същия квадрат е проучена частично сграда BII-20 (развиваща се на запад и север, в кв. О6-О7, където е проучена през предишни сезони).

Сграда BIII-1 (кв. Н6, Н7, О6 и О7). Проучиха се два етапа в експлоатацията на сградата, свързани с някои вътрешни преустройства. В северното ѝ помещение е достигнат началният ѝ под. В южното са разкрити няколко последователни подови нива, като в някои от тях личат и останки от неовъглена дървесина. Установена е западната ѝ стена (в кв. Н7). Продължи откриването на украшения от *Spondylus* – предимно мъниста в югозападнатата част (обр. 5.4-12) и фрагменти от гривни в северната.

В северната половина на кв. О6 бе изчерпано голямото вкопаване от хоризонт BI, унищожило северните части на сгради BII-20, BII-21 и BIII-1. В долната му част се наблюдава висока концентрация на керамика, камъни, кости и горели мазилки, които образуват ясно изразен слой.

Сграда BV-1. В кв. М4 се проучи западната част на пода на сграда BV-1 (запазеният ѝ участък, който не е нарушен от сондажа на В. Миков). И тук основата му е от буци пречистена белезникава глина, подредени почти плътно една до друга. Както и в източната част, ясно се обособяват две нива. Над тази основа има дебел пакет подови обмазки – най-малко 16 броя. Разкри се и западната стена на пещта с врязана украса, запазена във височина до 0,20 м. До нея, от западната ѝ страна, лежи фрагментиран съд и малко струпване от овъглено зърно.

Негативна структура в кв. У9-8

От хоризонталната част на опожарената платформа надолу проучваната част се разширява, като по целия диаметър на негативната структура е направен профил с посока С – Ю (западно от

предишния), по който се слиза в дълбочина.

По северната стена на негативната структура се установиха четири последователни обмазвания със зеленикава глина. Те са под наклон – приблизително между 40˚ и 70˚. Наклонът им се увеличава от долу нагоре (от по-ранните към по-късните). Долните две от тях са свързани и с дървени конструкции. Най-ранната (засега) се състои от две успоредни кръгли греди с посока И – З (успоредно на северната страна на негативната структура). Те лежат на границата между пласта кафява пръст и зеленикавата обмазка (в долния ѝ край). Следващата конструкция, на дълбочина 13,77 – 13,85 м, е от три успоредни греди с посока И – З, лежащи на различни нива една спрямо друга и три перпендикулярни на тях дъски (обр. 3). Северният край на дъските лежи директно върху зеленикава обмазка (втората от долу нагоре), а южният заляга върху гредите, които лежат в пласта кафява глинеста пръст, в който лежат и гредите от долната структура. Възможно е обмазването със зелена глина да маркира достъпа към селището от речния бряг. С издигането на терена в резултат на натрупването на жилищни хоризонти брегът е ставал все по-стръмен и висок, поради което се е увеличал и наклонът на зеленикавата обмазка.

Обр. 3. Селищна могила Юнаците. Голямата негативна структура в кв. У9-8: дървена конструкция на дълбочина 13,77 – 13,88 м

Fig. 3. Tell Yunatsite. 'Big negative feature' in sq. У9-8: wooden construction at a depth of 13.77-13.88 m

В южната половина на запълнителя на негативната структура се откри слой от парчета горяла глина – явно останки от горяла платформа, предшестваща тази от хоризонт ВІ. Слоят е с денивелация от юг на север (~ 15 – 20˚) – противоположна на зеленикавите обмазки, като достига до долния край на най-ранната от тях, залягайки върху първата дървена конструкция. Същевременно слоят остава под гредите с посока И – З от втората дървена конструкция.

Сондажи от южната страна на могилата

На 73,50 м южно от южния репер на селищната могила са направени два сондажа, ориентирани север – юг: № 20, с размери 10 х 2,50 м, и на 12 м южно от него № 21, с размери 16 х 2 м (обр. 1).

В сондаж № 20 е установен пласт от ранната бронзова епоха, който показва, че селището е продължавало и от тази страна на могилата. Проучени се три жилищни хоризонта. В най-ранния хоризонт (Б20-III), в северната му част, се разкри голямо плитко вкопано съоръжение с овална форма и добре обмазани стени. Друго вкопано съоръжение с кръгла форма се разкри в южната част на сондажа. То се отнася към следващия хоризонт – Б20-II. От западната му страна се намират две ями, в които са положени по един съд. Единият е урна, в която е положено бебе – силно свито, на лявата си страна (обр. 4). Ямите са вкопани от най-горния хоризонт от РБЕ. От него личи под на сграда, от който обаче в сондажа попадат само 5 – 6 см, останалата част остава под непроучен терен.

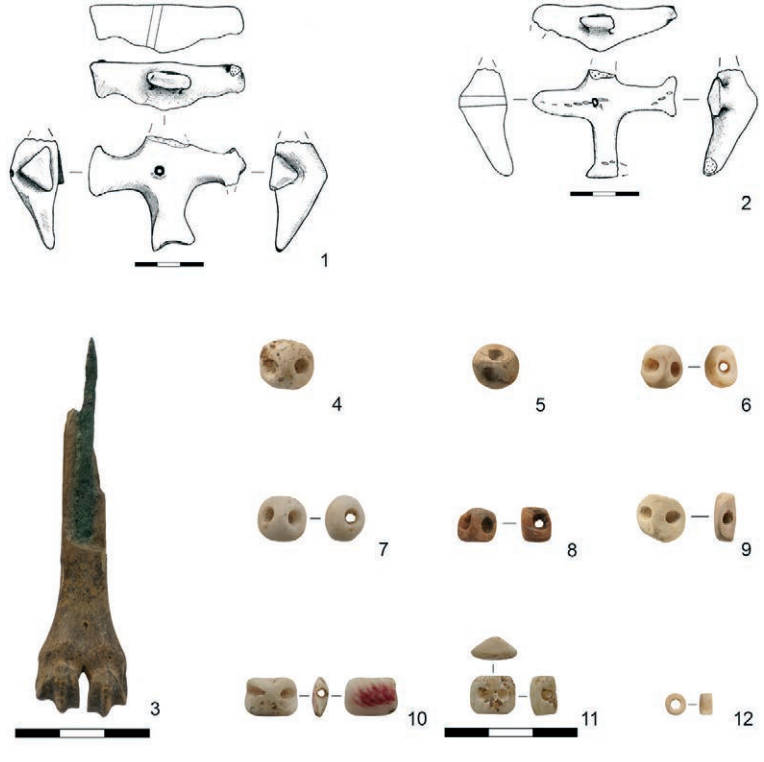
Непосредствено под пласта от РБЕ започва поне 0,60 м дебел хомогенен светлокафяв пласт, в който няма структури, но керамиката е многобройна, изцяло от халколитната епоха.

В сондаж № 21 липсва пласт от РБЕ, което показва, че селищата от този период са се простирали до около 80 м южно от могилата. Регистрирани са отделни вкопавания и материали от РБЕ и Античността.

Обр. 4. Селищна могила Юнаците. Погребение на бебе в урна – сондаж № 20, горен пласт от РБЕ

Fig. 4. Tell Yunatsite. Baby urn-burial. Trench No. 20, uppermost EBA layer

Обр. 5. Селищна могила Юнаците. Находки. Яма от строителен хоризонт BI: 1-2 – керамични орнитоморфни фигури; 3 – медно шило в костена дръжка. Сграда BIII-1: 4-12 – мъниста от мида Spondylus и от камък

Fig. 5. Tell Yunatsite. Small finds. A pit from level BI: (1-2) ceramic ornitomorphic figurines (1 is double-headed); (3) copper awl in a bone handle. Buliding BIII-1: (4-12) Spondylus and stone beads

В сондажа са регистрирани три нива от халколитната епоха, като в долното има останки от пещ и опожарени деструкции. В двете по-горни се регистрираха вкопани структури, чиято основна част остава извън сондажа. Халколитните напластявания продължават до около 11 – 12 м от северния край на сондажа, което показва, че в южна посока селищата от халколитната епоха са се простирали на около 105 м от южния край на могилата. Керамиката се отнася към ранния халколит, като в най-долния пласт се появяват и фрагменти, които може да се свържат с късния неолит.

И в двата сондажа не е достигнат стерилен терен.

Открити са многобройни находки: оръдия на труда от кремък, камък, кост, рог и глина; антропоморфни изображения от глина и от кост; глинени зооморфни и орнитоморфни фигурки; украшения от *Spondylus* и *Dentalium* (обр. 5). Сред тях ще отбележим медно шило със запазена костена дръжка (обр. 5.3) и орнитоморфна фигурка с две глави (обр. 5.1).

TELL YUNATSITE, PAZARDZHIK REGION

Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

Summary

The excavations in the central-eastern part of the tell were focused on three buildings.

In the southern room of Building BII-21, a layer of fragmented vessels, charred grain and fruits was studied. A child skeleton, burnt and covered with fragmented vessels fallen during the fire, was found as well. The floor level of the building, plastered multiple times, was reached (fig. 2). The eastern wall of the building was found, marked by a trench with postholes.

In Building BIII-1 two occupation phases were further revealed. They are marked by some interior changes.

The western part of the floor of Building BV-1 was excavated in sq. M4. The floor-base is made of clay lumps placed next to each other. Two construction levels are visible. A 'package' of floor plasters lies on top of them.

The excavations in the so called 'Big negative feature' in sq. У9-8 continued. Four consecutive plasters of green clay were attested next to the northern wall. Their slope rises the higher they stand. The lower two go together with wooden constructions. The lower one consists of two parallel planks, oriented E-W. The upper one consists of three parallel E-W planks and three planks perpendicular to them (fig. 3). In the southern half of the 'Big negative feature' a layer of burnt clay was attested – probably the remains of a burnt platform, preceding the one from level BI.

Two trenches oriented N – S were made 73.50 m south of the southern datum point of the tell: No. 20 is 10 x 2.50 m and No. 21 is 16 x 2 m, located 12 m to the south of No. 20 (fig. 1). Three building levels from the Early Bronze Age were excavated in trench No. 20. In each of the lower two, a round, shallow cut feature was attested. A baby urn-grave was found related to the last EBA level (fig. 4).

In trench No. 21 three levels from the Early Chalcolithic were recorded. Remains of an oven and burnt daub were found in the lower one.

Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg
Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kamenyb@abv.bg
Valeri Petrov, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 6A Moskovska Str., 1000 Sofia, petroff.v@abv.bg

№ 30. КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ ОТ ЕНЕОЛИТА

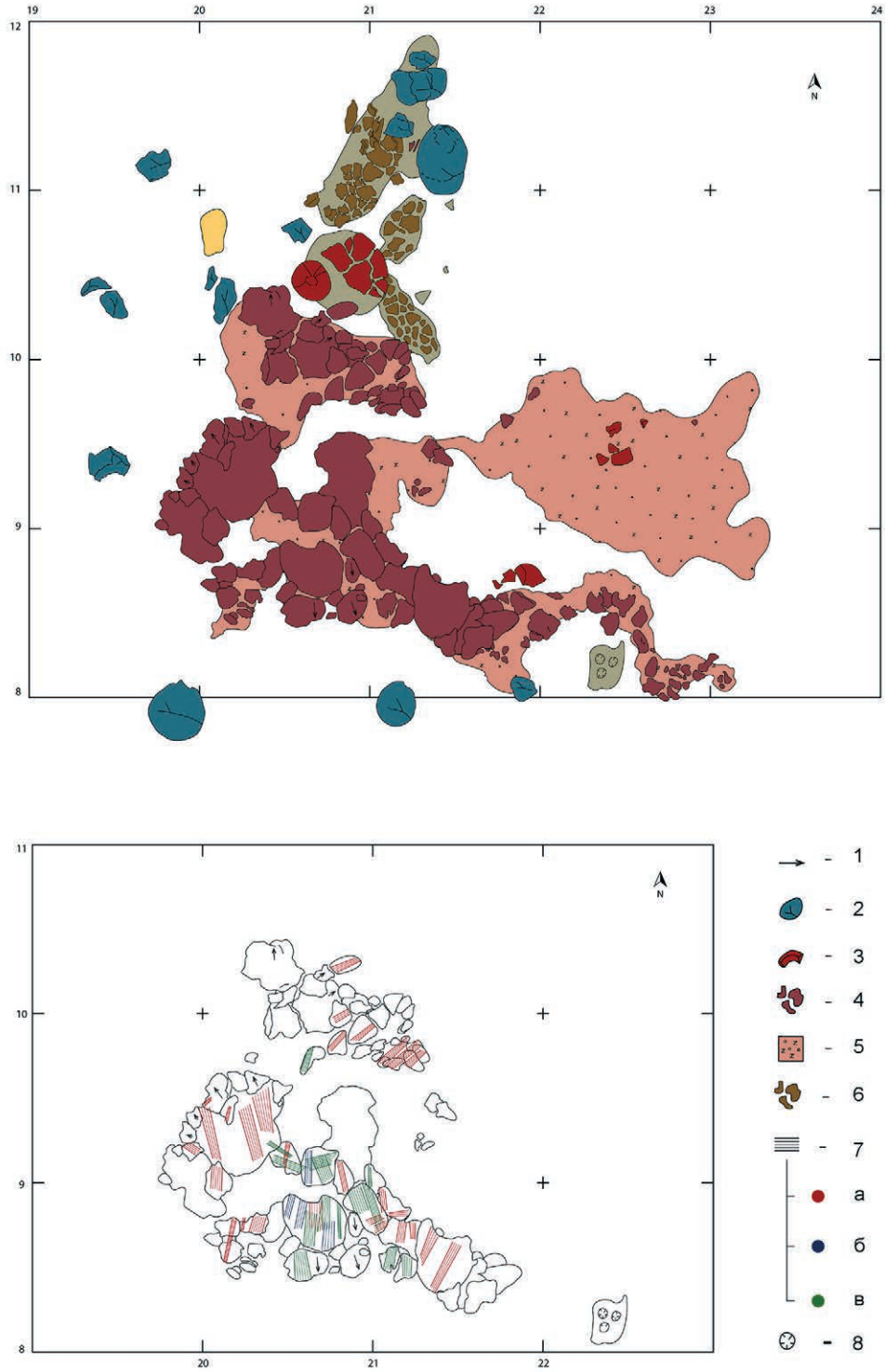
Петя Георгиева, Веселин Данов, Ваня Ставрева, Йордан Милев

Обектът се намира в землището на гр. Каблешково, Бургаско. Има културни останки от различни епохи (*Георгиева 2004; 2010; 2014; Георгиева, Костов 2014;* Georgieva 1998; 2012; 2019; Georgieva et al. 2018; Georgieva, Russeva 2016). През последните години проучванията са фокусирани върху изследването на финала на енеолита. Разкрити са няколко, в значителна степен запазени сгради и части от такива от опожарен хоризонт, обозначен като I горял късноенеолитен хоризонт. Той се отнася към финала на фаза III на култура Коджадермен – Гумелница – Караново VI. Над него на места са запазени следи от хоризонт от фаза IV на същата култура. Има малко запазени структури от хоризонти от РБЕ и Елинистическата епоха. В некропола са проучени общо 51 гроба, по-голямата част от които са от енеолита.

Разкопките се проведоха през месец август успоредно с лятната практика на студентите от бакалавърската и магистърската програми по археология на СУ „Св. Климент Охридски" с участието и на студенти от Националната художествена академия.

Селищната могила

Беше проучена запазена част от сграда от I горял късноенеолитен хоризонт, открита през 2018 г. в североизточната периферия на горната част на могилата. Установи се, че е запазен сравнително малък участък от сградата, а останалото е разрушено от ерозията. Запазен е югозападният ъгъл. Както при другите проучвани досега сгради, по периферията има камъни, които вероятно са били използвани за стабилизиране на основите на стените от външната страна. Бяха разчистени и демонтирани два, на места даже три пласта фрагменти от дебело обмазана с глина платформа, опечена при пожара. При много от тях от долната страна бяха запазени отпечатъците от коловете, които са били обмазани. При вдигането отпечатъците бяха нанасяни върху чертежа и така добихме представа за подреждането на коловете от дървената част на платформата (обр. 1). Вижда се, че повечето са с ориентация север – юг. Вероятно това е подът на втория етаж на сградата. Глинената обмазка, положена върху дървената основа, е с дебелина 0,12 – 0,15 до 0,20 м. Върху тези деструкции бе намерен един малък цял съд и няколко фрагмента от съдове. Под деструкциите също имаше няколко сравнително добре запазени съда (обр. 2). За разлика от останалите проучени досега сгради от същия жилищен хоризонт, при тази няма данни да е с вкопана основа. Това позволи да се установи, че в рамките на един строителен хоризонт има значително разнообразие в подходите при планирането и построяването на сградите.

Обр. 1. Козарева могила. Част от сграда от I-ви горял късноенеолитен хоризонт (А) и схема на отпечатъците от колове по долната страна на деструкциите на платформата на втория етаж (Б). Легенда: 1 – наклон; 2 – камък; 3 – големи фрагменти горели обмазки от платформата; 4 – малки фрагменти горели обмазки от платформата; 5 – натрошени до пясък обмазки от платформата; 6 – жълтеникава обмазка от долния етаж; 7 – отпечатъци от колове по големите фрагменти от платформата: а – горно ниво, б – средно ниво, в – долно ниво; 8 – отпечатъци от вертикално поставени колове върху обмазка от долния етаж

Fig. 1. Kozareva mogila. Part of a building from I burnt Late Eneolithic horizon (A) and plan of the stake prints on the lower side of the debris of the second floor platform (Б). Key: (1) slope; (2) stone; (3) large fragments of burnt plaster from the platform; (4) small fragments of burnt plaster from the platform; (5) plaster from the platform broken down to sand; (6) yellowish plaster from the lower floor; (7) stake prints on the large fragments of the platform: (а) upper level; (б) middle level; (в) lower level; (8) prints from vertically placed stakes on lower floor plaster

Западно от тази сграда, на площ от 25 кв. м, бе проучен пласт от терен извън сградите на I горял късноенеолитен хоризонт. Той се отнася към поранен хоризонт. Не бяха намерени следи от опожаряване, както и от сгради. В пласта имаше много фрагментирана керамика от късния енеолит, както и много други дребни находки от кремък, камък, кост и мед (дълга игла с шайбовидно оформена тилна част).

Обр. 2. Козарева могила. Съдове под деструкциите на сграда от I-ви горял късноенеолитен хоризонт

Fig. 2. Kozareva mogila. Vessels under the debris of a building from I burnt Late Eneolithic horizon

Обр. 3. Козарева могила. Част от сграда с каменна стена от хоризонт IA

Fig. 3. Kozareva mogila. Part of a building with a stone wall from horizon IA

В участъка от 1 до 5 м север и от 25 до 30 м изток бе разширена проучваната площ с цел да се разкрият още материали от хоризонт IA, представящ IV фаза на късния енеолит или началото на преходния период към бронзовата епоха. В този участък е началото на склона на могилата. При разкопките се установи, че в горния пласт, на около 0,15 м от съвременната повърхност, материалите са от всички представени тук епохи, включително ранен енеолит. След този пласт се достигна до нарушен на много места пласт, с дебелина около 0,15 м, в който преобладават материали от ранната бронзова епоха. Под него следва пластът на хоризонт IA, в който на това място се попадна на сграда. Запазена е западната ѝ част. Оградена е с редица от вертикално забити каменни плочи. Запазена е само част от западната стена (обр. 3). В сградата бяха намерени около 15 съда, запазени в различна степен. Сградата е горяла и съдовете в нея са вторично опечени до керемиденочервено. За разлика от сградите от долния хоризонт, количеството на деструкции от горели глинени обмазки е много малко и цветът им е различен. Това предполага, че сградата е била изградена в по-голяма степен от дърво и камъни. В другите проучени участъци от същия хоризонт също имаше следи от опожаряване, много камъни и малко останки от опечени глинени обмазки. Освен съдове в сградата и около нея бяха намерени фрагменти от антропоморфни фигурки, модел на пещ, много костени астрагалуси, върхове на стрели и други дребни предмети от кост.

Сондажи в нивите, северозападно от селищната могила

Направени бяха с цел разкриване на нови части от некропола. Гробове не бяха намерени.

Сондаж 1. Разположен е в нивата северно от селищната могила, непосредствено източно от черния път между Каблешково и Каменар. Обхваща площ от 65 кв. м. В този участък при геофизичното проучване бе установена голяма аномалия с продълговата форма. Горният пласт орница бе отнет с багер, а след това разкопките продължиха с ръчни инструменти. При работата правеше впечатление, че пръстта е значително по-мека от смолника в останалите проучвани участъци на нивата. Имаше керамика и други дребни находки от праисторията и Античността. В северната част на сондажа се достигна до стерилна почва на дълбочина 1,30 м. До тази дълбочина пластовете не следваха познатия от другите сондажи порядък, а запълнителят е еднороден с малко примеси на артефакти и животински кости от различни епохи. В процеса на работа се установи, че това е голямо вкопаване, чийто край бе достигнат само в северната

страна. То се развива на големи полегати стъпала в дълбочина, като максималната достигната дълбочина е 2,40 м от съвременната повърхност. На тази дълбочина се разкрива песъчлива скала и избива подпочвена вода. До това ниво в запълнителя продължавахме да откриваме керамични фрагменти, включително антична строителна керамика и животински кости. Възможно е това да е ров от Средновековието или някакъв естествен разлом. Характерът на запълнителя и културните останки в него показват, че е запълнен сравнително бързо с пръст, съдържаща материали от културните напластявания в района.

Сондаж 2. Този сондаж бе заложен западно от черния път и от сондаж 1, на 2 м от сондаж от 2018 г. Обхваща площ от 16 кв. м. Горните 0,30 м бяха свалени с багер, а след това работата продължи на ръка. Тук се достигна до стерилна жълтеникава песъчлива пръст на дълбочина 0,60 – 0,65 м. На две места се очертаха малки тъмни петна, които бяха проучени. В тях се откриха само дребни фрагменти керамика. На дълбочина 0,80 м проучването бе прекратено.

Литература

Георгиева 2004: П. Георгиева. За края на късния енеолит в Западното Черноморие. – Добруджа, 21, 2004, 216 – 230.

Георгиева 2010: П. Георгиева. Керамична работилница от Козарева могила – възможности за интерпретация. – В: L. Getov et al. (eds.). Stephanos archaeologicos: In honorem professoris Stephcae Angelova (Studia Arhaeologica Universitatis Serdicensis, Suppl. V). Sofia, 2010, 25 – 39.

Георгиева 2014: П. Георгиева. Костени антропоморфни фигурки от Козарева могила. – Годишник на Националния археологически музей, 12, 2014, 225 – 232.

Георгиева, Костов 2014: П. Георгиева, *Р. Костов.* Геоархеологични и археоминералогични изследвания на обекта "Козарева могила" – селище и некропол, Бургаско. – Геология и минерални ресурси, 2014, 5, 17 – 23.

Georgieva 1998: P. Georgieva. Early Eneolithic pottery from a burnt dwelling – Kozareva mogila, a tell near Kableskovo. – In: M. Stefanovich, H. Todorova, H. Hauptmann (eds.). James Harvey Gaul – In Memoriam. In the steps of James Harvey Gaul, vol. 1. Sofia, 1998, 153 – 160.

Georgieva 2012: P. Georgieva. A newly discovered necropolis in the southern part of the West Black Sea coast – issues of cultural interpretation. – Pontica, XLV, 2012, 395 – 404.

Georgieva 2019: P. Georgieva. On the organization of ceramic production within the Kodjadermen-Gumelniţa-Karanovo VI, Varna and Krivodol-Sălcuţa-Bubanj-Hum Ia cultures. – In: S. Amicone, P. Sean Quin, M. Marić, N. Mirković-Marić, M. Radivojević (eds.) Tracing pottery-making recipes in the Prehistoric Balkans 6th – 4th millennia BC. Oxford: Archaeopress archaeology, 2019, 38 – 53.

Georgieva, Russeva 2016: P. Georgieva, V. Russeva. Human skull artefacts – roundels and a skull cap fragment from Kozareva mogila, a Late Eneolithic site. – Archaeologica Bulgarica, 2016, 2, 1 – 28.

Georgieva et al. 2018: P. Georgieva, M. Popova, V. Danov. Kozareva mogila – a settlement and a necropolis from the West Black sea region. – In: S. Dietz, F. Mavridis, Ž. Tankosić, T. Takaoğlu, (eds.). Communities in transition: the Circum-Aegean area in the 5th and 4th millennia BC (Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 20). Oxford: Oxbow, 2018, 107 – 119.

KOZAREVA MOGILA: SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS FROM THE ENEOLITHIC

Petya Georgieva, Veselin Danov, Vanya Stavreva, Yordan Milev

Summary

Debris from a building in a horizon destroyed by fire and belonging to the end of Phase III of the Kodjadermen – Gumelniţa – Karanovo VI culture was explored in the north-eastern part of the settlement mound. Only its south-western part is preserved (fig. 1). The northern part has been destroyed by erosion. Unlike the partly dug below ground buildings explored in recent years, this one is on the ground level. The lower part of the debris carries imprints from the load-bearing stakes of the second floor. Several ceramic vessels were found under the debris (fig. 2).

A section of an unburnt horizon preceding the burnt one was explored to the west of this building. A cluster of ceramic fragments from different vessels and small finds, such as arrowpoints, beads, and a copper needle were found in that section.

A preserved part of a stone wall of a building with a few complete vessels inside it (fig. 3) was encountered in the periphery of the central western part of the mound. It belongs to Phase IV of the Late Eneolithic or to the beginning of

the transition to the Bronze Age. It was also burnt, but there are very few burnt debris from clay plaster. It was probably built of wood and stones.

Two exploratory trenches were excavated in the cultivated field to the north of the mound. No burials were found. A large moat dating from historical times was cleared in one of the trenches.

Petya Georgieva, Department of Archaeology, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, petyageorg@gmail.com
Veselin Danov, azgard@abv.bg
Vanya Stavreva, Sofia University "St. Kliment Ohridski", 15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia / Regional Museum of History – Vidin; 13 Tsar Simeon Veliki, 3700 Vidin, vmstavreva@uni-sofia.bg
Yordan Milev, jsmilev@uni-sofia.bg

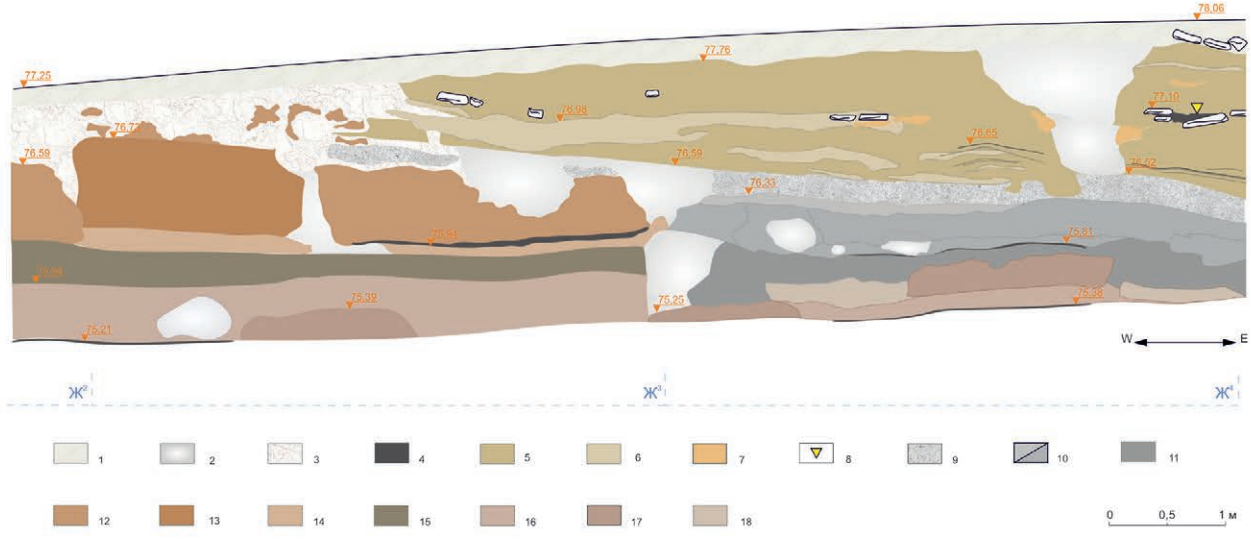
№ 31. СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ

Маргарита Попова, Петър Лещаков, Мария Гюрова, Ханна Христова

През есента на 2019 г. продължи започналото през 2018 г. редовно проучване на селищна могила в м. Скритата могила, с. Порой, общ. Поморие (Попова 2020).

Разкопките през 2019 г. се проведоха северно и западно от разкрития през 2018 г. участък. Общата разкрита площ възлиза на 10,70 м запад – изток, 8,20 м север – юг и дълбочина до 2,65 м.

Продължи проучването на регистрираните през 2018 г. части от сгради. Благодарение на работата в северна посока, към най-високата част на селището, се установи наличието на още две селищни

Обр. 1. Скритата могила. Северен стратиграфски профил. Легенда: 1 – хумус; 2 – животинска дупка; 3 – сиво-кафява пръст; 4 – пепелив пласт над подово ниво на сгради; 5 – трамбован глинест пласт с жълтеникав цвят; 6 – глинеста пръст със сив цвят; 7 – отухляване; 8 – проба С14; 9 – пласт от сива пръст, примесена с въгленчета (5-9: селищно ниво 1); 10 – деструкции на стени на горяла сграда; 11 – пласт под подово ниво (10-11: селищно ниво 2); 12 – деструкции на стени на горяла сграда; 13 – пещ; 14 – подово ниво; 15 – глинест пласт със зелен цвят (12-15: селищно ниво 3); 16 – ситно натрошени деструкции от стени на горяла сграда; 17 – глинеста пръст върху подово ниво на сграда; 18 – сива глинеста пръст (16-18: селищно ниво 4)

Fig. 1. Skritata mogila. Northern section. Key: (1) humus (2) animal hole; (3) grayish-brown layer; (4) ashy floor level; (5) compact yellow layer; (6) compact grey layer; (7) burnt daub. (8) C14 sample; (9) compact light gray layer admixed with charcoals (5-9: building level 1); (10) burnt debris from a building; (11) loose layer beneath floor level (10-11: building level 2); (12) burnt debris from the walls of a building; (13) kiln; (14) floor level; (15) compact green layer (12-15: building level 3); (16) small pieces of building burnt debris; (17) compact yellow floor layer; (18) compact gray layer (16-18: building level 4)

Обр. 2. Скритата могила. Части от сгради от селищни нива 2-4

Fig. 2. Skritata mogila. Burnt houses debris – building levels 2-4

Обр. 3. Скритата могила. Подово ниво на сградата от селищно ниво 4

Fig. 3. Skritata mogila. Floor level of a house from building level 4

нива. Така стратиграфията на обекта предствя следната картината (обр. 1): горяло селищно ниво – 4 (регистрирано през 2018 г.), горяло селищно ниво – 3 (регистрирано през 2019 г.), горяло селищно ниво – 2 (регистрирано през 2018 г.) и негоряло селищно ниво – 1 (регистрирано през 2019 г.).

Продължи разкриването на сградата от селищно ниво 4. Установи се, че в северозападна посока градежът е силно нарушен от вкопаната в него постройка от селищно ниво 3. Двете сгради са нарушени от вкопаване с неправилна форма (размери 5 м север – юг и 5,70 м запад – изток), запълнено с материали от енеолита и Късната античност и от вкопаната в тях постройка от селищни ниво 2 (обр. 2, 3). Установи се, че сградите от селищно ниво 4 и 3 продължават на север, извън границите на разкопаната площ. При проучването им бяха разкрити счупени на място съдове и различни предмети – части от антропоморфни фигурки, модели на съдове, каменни и кремъчни оръдия и др. (обр. 4).

От сградата от селищно ниво 3 е частично проучена добре запазена пещ с форма близка до квадрат с размери 1,90 м запад – изток и 1,78 м север – юг и запазена височина 0,80 м.

Продължи проучването и на сградата от селищно ниво 2, която се развива на север и изток, извън рамките на проучената площ. Тя е изградена върху пласт от трамбована глина и необработени плочести камъни, който заляга директно върху предварително заравнените деструкциите на сградите от селищни нива 4 и 3. Между силно горелите деструкции на стени и върху пода на постройката бе открито сравнително голямо количество разпръснато и овъглено зърно. След извършен анализ се установи наличието на еднозърнест (*Tiriticummonococcum* L.) и двузърнест лимец (*Triticumturgidum* ssp. *dicoccum* Shrank.), мека пшеница (*Triticumaestivo/durum* L.) и плевест ечемик (*Hordeumvulgare* ssp. *Vulgare* L.) – вероятно част от един или повече разпилени зърнени запаси, както и широколистен дървесен вид – дъб (*Quercusrobur* L.). В пробата не са открити останки от заплевителни растения или вторични продукти от обработката на зърното, като доминиращо присъствие има T. *monococcum*.

Установи се, че животът в тази част на могилата приключва със селищно ниво 1: 4530 – 4438 cal BC (получена дата по метода AMS в лаборатория SUERC). Нивото не е горяло и е регистрирано като пласт глинеста, трамбована пръст с жълт цвят. На отделни места бяха разкрити необработени камъни и хромели без ред, сред които се откриха части от съдове, различни предмети, сред които фрагмент от медна гривна, кремъчни и каменни оръдия, модели на съдчета и други.

Материалът, намерен при проучванията, дава основание регистрираните четири нива на обитаване да бъдат отнесени към първата половина на късния халколит (култура Коджадермен – Гумелница – Караново VI).

Проучената кремъчна колекция е малочислена, но много репрезентативна. Наброява 34 арте-

факта, отнасящи се към селищни нива от 1 до 4. Артефактите са съответно 20 типологически оръдия и 14 пластини.

Пластините са основно от лудогорски кремък, тип Равно. Представени са изцяло от фрагменти (девет средни, четири основни и един върхов). Наличните основи индикират техника на отделяне с удар и посредник. Пластините са с дължини между 3 и 5 см и ширини по-малки от 3 см – оптимални метрични показатели за използване на пластините в съставни оръдия.

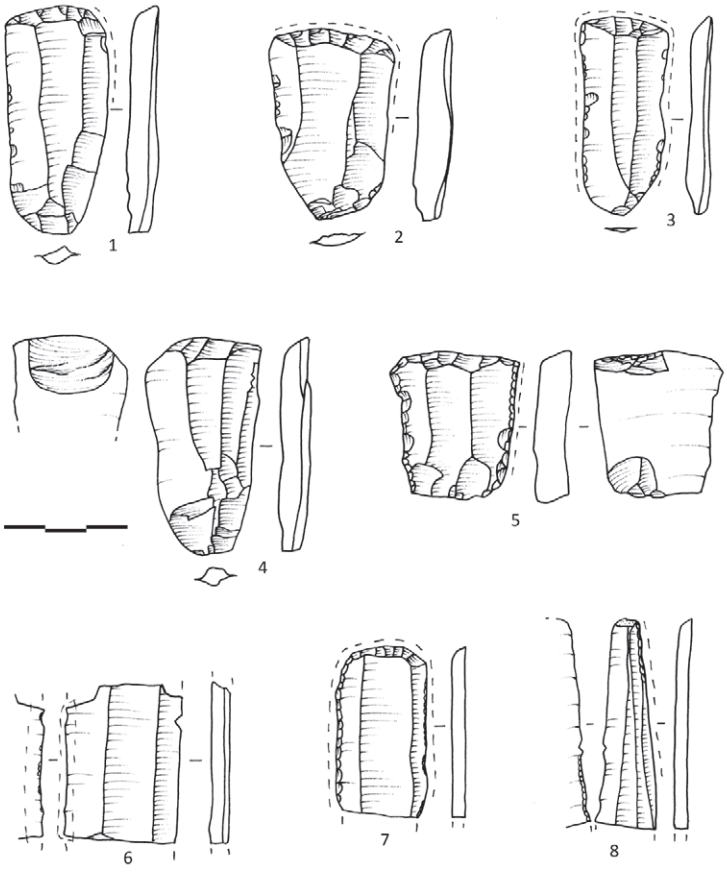
Типологическият репертоар включва шест категории оръдия с подчертано доминиране на стъргалките (12 от 20 оръдия), следвани от ретушираните пластини, два ъглови резеца и единични екземпляри от лющник, пластина с напречно затъпяване и комбинирано оръдие (обр. 5).

В резултат на трасологическия анализ са идентифицирани следи от употреба на 18 артефакта – осем пластини и 10 типологически оръдия. Сред разпознатите обработвани материали преобладава кожата, чиято обработка се свързва със седем оръдия (основно стъргалки) и две пластини. Обработката на растения (вкл. елементи от сърп) е по-добре представено сред пластините.

Обр. 4. Скритата могила. Материали от селищни нива 1-4

Fig. 4. Skritata mogila. Artefacts from building levels 1-4

Обр. 5. Скритата могила. Кремъчни артефакти: 1-5,7-8 – оръдия; 6 – пластина. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир (рис. М. Гюрова)

Fig. 5. Skritata mogila. Flint artefacts: (1-5,7-8) typological tools; (6) blade. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line (drawings by M. Gurova)

Литература

Попова 2020: М. Попова. Селищна могила в м. „Скритата могила“, с. Порой, общ. Поморие. Резултати от проучванията през 2018 г. (предварително съобщение). – Известия на Национален исторически музей, XXXII, 2020, 9 – 35.

SETTLEMENT MOUND IN THE ‘SKRITATA MOGILA’ LOCALITY, VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY

Margarita Popova, Petar Leshtakov, Maria Gurova, Hanna Hristova

Summary

The archaeological excavations at the settlement mound in the ‘Skritata mogila’ locality, village of Poroy, Pomorie Municipality continued in 2019, thanks to the support of the National History Museum and the Ministry of Culture of the Republic of Bulgaria. The tell is situated ca. 12 km to the east from the Black sea coast. The mound measures 102 m in length (E – W), 77 m in width (N – S) and 10 m in height. Its upper parts are strewn with looters’ pits.

The research during the new archaeological season continued the work from 2018, focusing on two consecutive cultural layers and the parts of buildings related to them. A third settlement layer has been registered where a partly preserved building with a kiln was found (fig. 1). The three buildings discovered are solid built. It seems that the buildings as well as the settlements related to them had been destroyed in fierce fires (figs. 2-3). That is the reason why all over the floors of the premises, objects from the daily life of the prehistoric man have been found: deliberately broken pottery vessels and fragmented clay figurines (fig. 4), flint scrapers and knives (fig. 5), stone adzes and axes, bone awls and chisels, etc. The archaeological research in 2019 provided us with new data about the cultural development at the South Black sea coast during one little known for the region period – the Late Eneolithic Age (Karanovo VI culture).

Margarita Popova, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, margarita_po@abv.bg
Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Maria Gurova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Hanna Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, hkh@mail.bg

№ 32. КЪСНОХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ ОРЛИЦА – ОБЕКТ А1 ПО ICGB

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев

Спасителното археологическо проучване е осъществено от 01.04. до 26.04.2019 г. във връзка с изграждането на Междусистемна газова връзка Гърция – България, с финансиране от ICGB.

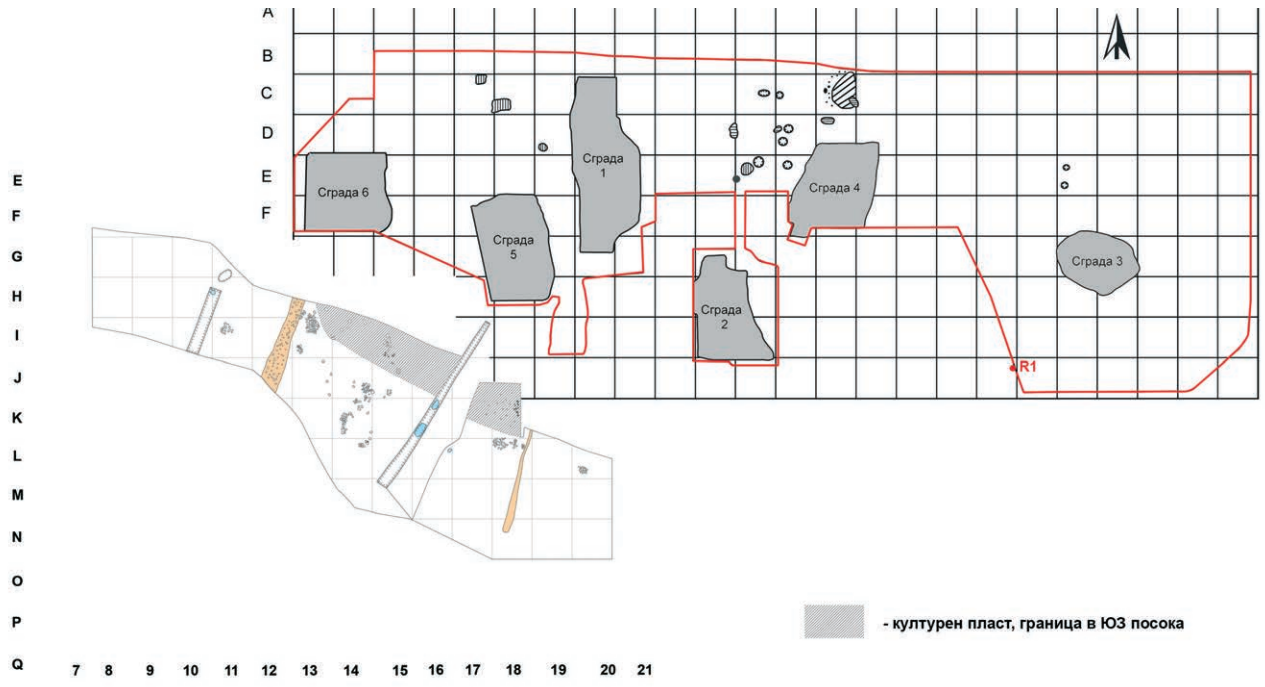
Халколитното селище Орлица се намира в Източните Родопи, в района на община Кирково, област Кърджали. Разположено е в южното подножие на ниско възвишение, при водослива на реките Орлишка и Лозенградска (обр. 1). Проучвано е през 2003 и 2004 г. във връзка с прокарването на пътя, свързващ гр. Кърджали с гр. Комотини (Boyadzhiev, Boyadzhiev 2016). От север то е ограничено от склоновете на хълма, в подножието на който е разположено. Западната му граница се е определяла от дерето на поток, десен приток на р. Лозенградска, вливащ се в нея непосредствено след сливането ѝ с р. Орлишка. Селището се е простирало от това дере в източна посока покрай десния бряг на р. Лозенградска в продължение на поне 125 м, където са регистрирани останки от жилищна сграда.

Трасето на газопровода преминава от южната страна на западната половина на селището, в посока северозапад – югоизток. В западната си част сервитутът минава от 7,50 до 30 м западно от сграда 6 (най-западната в проучената през 2004 г. площ), като най-близката му точка е само на около 3 м от югозападния ъгъл на проучената част от сградата. През северозападния край на сервитута в момента преминава чакълиран път, свързващ с. Лозенградци с път 1-V Кърджали – Маказа, поради което не бе възможно да се изследва този участък, оставащ най-близо до халколитното селище. В централната си част северният му край остава на 5 до 10 м южно от сграда 6, а в източната – на приблизително 12 – 15 м южно от сграда 5. План-квадратната мрежа с посока север – юг бе синхронизирана с тази от 2003 – 2004

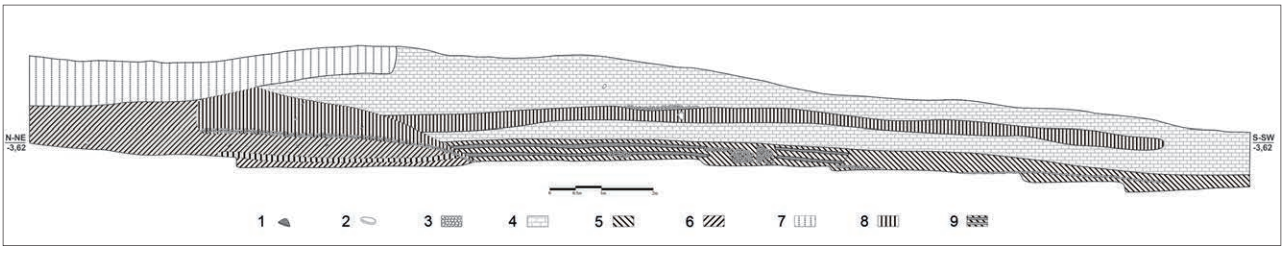
Обр. 1. Орлица. Общ поглед от юг

Fig. 1. Orlitsa. View from the south

Обр. 2. Орлица. Общ план на проучената площ от обекта през 2003 – 2004 г. и 2019 г.

Fig. 2. Orlitsa. Layout of the excavated area and features from 2003-2004 and 2019

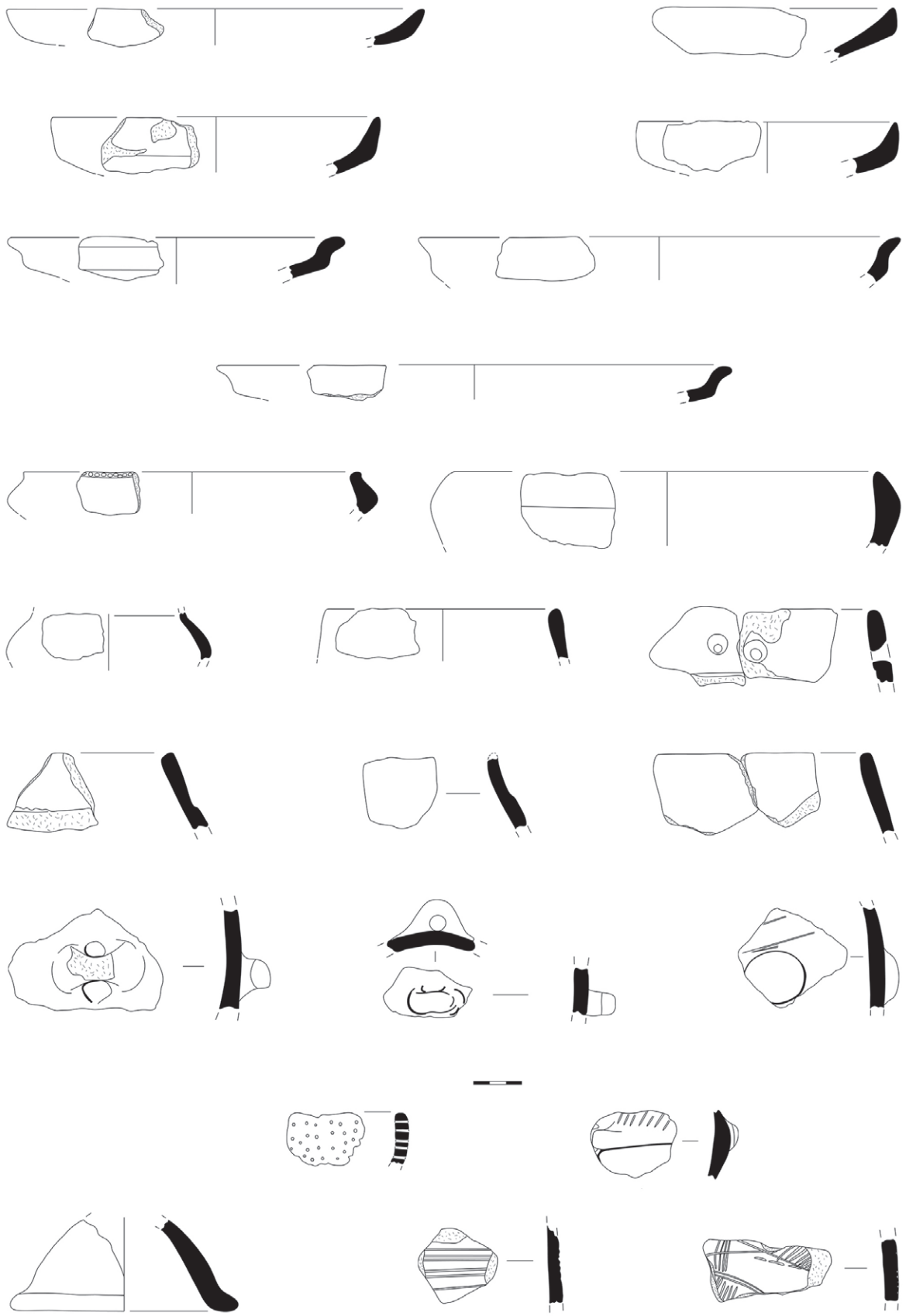
Обр. 3. Орлица. Централен профил, западно лице. Легенда: 1 – керамика; 2 – камъни; 3 – струпвания от чакъл и пясък; 4 – светлокафява пръст; 5 – кафява пръст; 6 – кафява/тъмнокафява пръст (културен пласт); 7 – чакълирана настилка на черен път; 8 – тъмна сиво-кафява пръст; 9 – пакет от песъчливи наносни прослойки (ивици кафява и светлокафява пръст)

Fig. 3. Orlitsa. Central profile, western face. Key: (1) pottery; (2) stones; (3) concentrations of pebbles and sand; (4) light brown sediment; (5) brown sediment; (6) brown/dark brown soil (cultural layer); (7) macadam; (8) dark grey-brown sediment; (9) consecutive thin sandy layers of brown and light brown soil

г., като се явява нейно продължение (обр. 2). Разкопките бяха съсредоточени в северната част на определената за проучване площ, в участък отстоящ от 5 до 30 м южно от сграда 6, както и от 10 до 35 м южно от сграда 5. Проучена бе площ от около 850 кв. м, на дълбочина до 2,50 м от съвременната повърхност. Целият терен е с ясно изразен наклон от север (склона на хълма) на юг (руслото на р. Лозенградска).

От южната страна на сгради 5 и 6, в най-северната част на проучената площ – на 10 – 15 м от сграда 5 и на 10 – 13 м от сграда 6, бе установен културен пласт. Той е съвсем тънък – около 0,10 – 0,15 м дебелина в квадрати I14-15, J15-16 и до 0,20 – 0,30 м в квадрати J-K 17-18 (обр. 2 и 3). По цвят и структура отговаря на културния пласт в междужилищното пространство в селището. В него няма запазени структури, обаче концентрацията на кремъчни артефакти и керамични фрагменти е чувствително по-висока от тази извън него. Керамиката е и по-добре запазена отколкото тази извън пласта.

Южно от културния пласт се откриват разнесени материали – основно керамични фрагменти. Те са дребни и с унищожена повърхност – явно влачени от вода и престояли дълго време в нея. Отнасят се към късния халколит (обр. 4). Срещат се и единични кремъчни артефакти. В участъка южно

Обр. 4. Орлица. Керамика от халколита от проучването през 2019 г.

Fig. 4. Orlitsa. Late Chalcolithic pottery from the excavations in 2019

от сграда 6 (кв. J15 – L15) се разкриха струпвания от необработени камъни, както и единични такива. Сред тях има и каменни плочи, които като размери и дебелина са много близки до тези, използвани в основата на стените на сграда 6. Те обаче не образуват свързана структура. Възможно е да са принадлежали на южната стена на сграда 6, като са довлечени от планинските потоци. За синхронността на отлагането на тези камъни с разрушаването на сградите в селището говори обстоятелството, че сред струпванията се откриха два хромелни камъка, а в непосредствена близост до тях (в кв. J15) се разкри малко струпване от отухлени мазилки.

В западната част на сервитута бе направен сондаж с широчина 2 м и дължина 20 м в посока северозапад. Сондажът достигна до подпочвена вода без да се установи наличието на културен пласт. Повишената концентрация на пясък и малки камъни на нивото, съответстващо на повърхността през халколитната епоха, предполага често заливане на района, оставащ западно от сграда 6. Приблизително по линията на западната ѝ стена в кв. H-J12 се проследява леглото на поток, ясно личащо поради много високата концентрация на пясък и дребни камъни. Ситуацията дава основание да се предположи, че сграда 6 е била последната в западна посока.

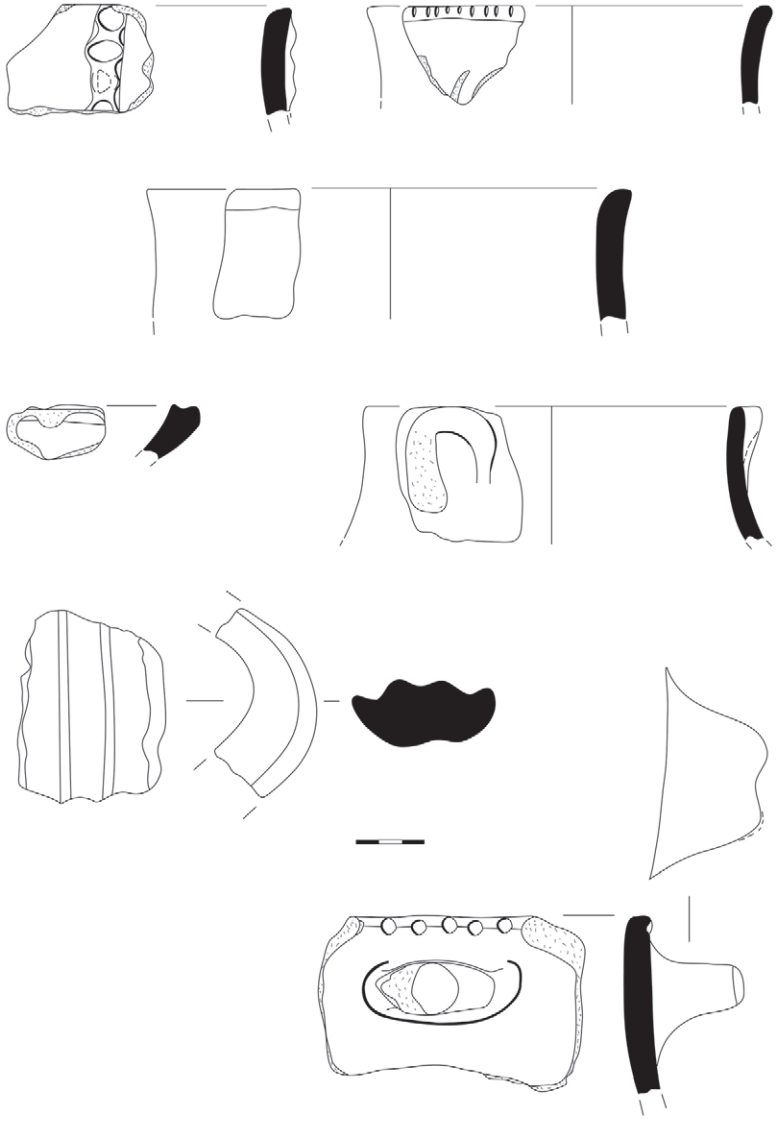
Бяха установени няколко русла на планински потоци на различни нива, на или над това на повърхността през халколита. В два от тях се откриха фрагменти керамика от късната бронзова епоха (обр. 5) и от Античността.

Концентрацията на археологически материали намалява от север на юг, по склона към р. Лозенградска. На няколко метра южно от края на културния пласт на различни места в обекта и с известна разлика в дълбочината изби подпочвена вода от отделни малки източници. Явно това са подземни потоци, чието ниво се колебае около и малко под това на халколитното селище. Като се има предвид и установеният в югозападната част на селището извор с настилка от камъни около него, вероятно от южната страна на селището, по склона към р. Лозенградска, и през халколита са избивали подпочвени потоци, поради което (а и заради опасността от прииждане на р. Лозенградска) не е било застроено цялото пространство до реката.

Проучванията през 2019 г. показаха, че през 2003 – 2004 г. е разкрита почти цялата площ на селището. То явно не продължава източно от сграда 6. Може да се приеме, че културният пласт е продължавал около 10 – 15 м южно от установените тогава сгради, като в него обаче не е имало по-солидни постройки или други съоръжения.

Находките от проучването през 2019 г. са малобройни. Сред тях преобладават кремъчните артефакти – 16 броя, предимно продукти на дебитажа: шест пластини и четири отломъка. Има само едно типологическо оръдие – стъргалка.

Откриха се също два хромелни камъка, каменна чукалка, глинен прешлен за вретено, дръжка от глинена лъжица и глинено кръгче от стена на съд.

Обр. 5. Орлица. Керамика от късната бронзова епоха

Fig. 5. Orlitsa. Late Bronze age pottery

Литература

Boyadzhiev, Boyadzhiev 2016: Y. Boyadzhiev, K. Boyadzhiev. The Late Chalcolithic site of Orlitsa. – In: Z. Tsirtsoni (ed.). The Human Face of Radiocarbon. Reassessing chronology in Prehistoric Greece and Bulgaria, 5000-3000 cal BC (Travaux de la Maison de l'Orient 69). Lyon, 2016, 209 – 230.

THE LATE CHACOLITHIC SETTLEMENT SITE OF ORLITSA – SITE A1 ALONG ICGB

Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev

Summary

The Late Chalcolithic settlement site of Orlitsa is located in the Eastern Rhodope Mountains, in Kirkovo municipality, Kardzhali region. It is situated in the southern foothills of a low hill, at the confluence of Orlishka and Lozengradska rivers (fig. 1). Excavations took place back in 2003 and 2004. The gas-pipeline of ICGB runs to the south of the western part of the settlement, NW to SE (fig. 2).

During the excavations in 2019 a cultural layer was attested only in the northern part of the studied area: about 10 – 15 m away from Building 5 (from 2004) and 10 – 13 m from Building 6. It is thin – 0.10 to 0.20 m (figs. 2; 3). No preserved features were found but the concentration of pottery and chipped stones in this layer is higher than outside of it. To the south of the cultural layer some scattered materials were found. These were mainly small pottery sherds with washed surface that were obviously transported by water. Most of them date to the Chalcolithic (fig. 4) and some – to the Late Bronze age (fig. 5). Few small concentrations of stones (including stone slabs) and some burnt daub were attested, both in and outside the cultural layer. In several spots to the south of this layer water sprang.

The excavations in 2019 revealed the southern end of the settlement and showed that most of it was in fact excavated in 2003 – 2004. The cultural layer continued 10 – 15 m to the south of the buildings attested then but no other buildings existed in this part.

The finds include mainly chipped-stone artefacts (16), as well as two pieces of grinding stones, pestle, spindle-whorl, part of a clay spoon and a disk made of a reused potsherd.

Yavor Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, yavordb@abv.bg
Kamen Boyadzhiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kamenyb@abv.bg

№ 33. ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И АЕРОФОТОЗАСНЕМАНЕ НА ОБЕКТ ДУРАНКУЛАК-НИВАТА

Иван Вайсов, Петер Мило, Християн Цанков, Томаш Тенцер, Махал Вагнер

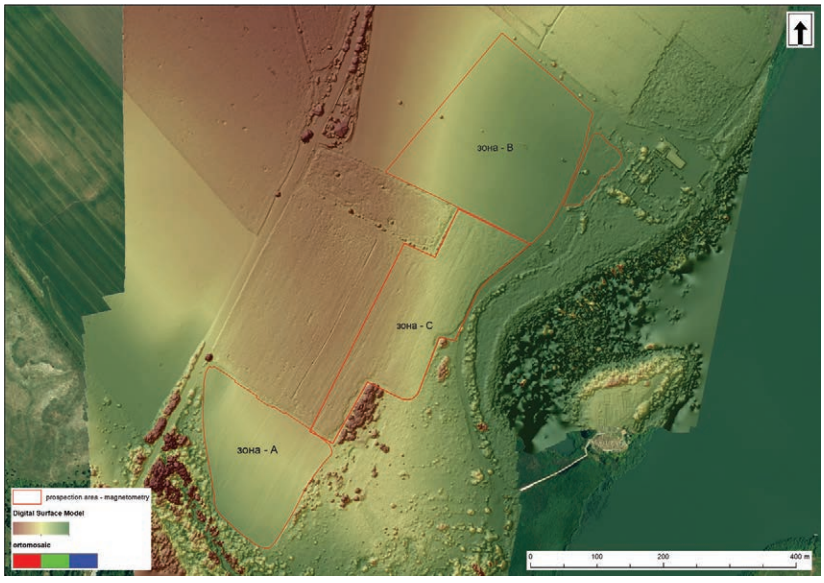
През 2019 г. бяха направени мащабни геофизични изследвания на западния бряг на Дуранкулашкото езеро – обект Дуранкулак-нивата, зона Б от охранителната такава на „Археологически комплекс Дуранкулак". Също така беше направена пълна аерофото документация на обекта, от която, с цел визуална идентефикация на археологически структури, бяха генерирани и редица дигитални (DEM) модели[1].

Недеструктивните изследвания на „Археологически комплекс Дуранкулак" са своеобразно продължение на подобни такива, извършени в района на подобект Дуранкулак-некропола (1984 – 1986, 1993 – 1994, 2012 и 2015 година).

[1] Освен авторите през 2019 г. в екипа участваха: Веселина Хайдушка, Вечеслав Николов (НБУ – София), Мартин Войтас, Анна-Мария Рексомова и Анета Бунджова от Масариковият университет в гр. Бърно (Чехия), Беата Милова (Археологически институт при Словашката академия на науките) и Давид Шалка от Университета в гр. Търнава (Словакия).

Условно проучваната територия бе разделена на четири сектора – A, B, C и D. През настоящата година обект на изследване са първите три сектора (обр. 1).

За целите на изследването е използвана многосензорна система от магнитометри LEA MAX. Тази система се състои от компютърна конзола, регистратор на данни, рамка и 10 магнитометъра, от фирмата FEREX CON 650, Foerster, Германия. Предимството на този многосензорен магнитометър е ниската му консумация на енергия, чрез което се получава по-голяма плътност на измерените данни. Този матнитометър е в състояние да отчита непрекъснато стойностите на интензитета на магнитното поле с точност до 0,1 nT/m при честота на стотици измервания в секунда, като записът се генерира едновременно с данните за пространственото позициониране приемани от GNSS приемник. Магнитометърът е проектиран и като градиометър за измерване на вертикалния наклон на локалното магнитно поле – разликите във вертикалните компоненти на магнитното поле на две различни височини от повърхността. Вертикалното разстояние между два сензора във всяка от геосондите е 0,65 м, а хоризонталното – 0,50 м. Чрез тази апаратура постигнахме плътност на геомагнитните измервания от 0,5 м на оста X и 0,1 м на оста Y, като посоката на измерване е ос Y.

Обр. 1. Дуранкулак-нивата. Дигитален DEM модел на терена с маркирани проучваните през 2019 г. зони

Fig. 1. Durankulak-nivata. Digital DEM model of the terrain marking the areas surveyed in 2019

Обр. 2. Дуранкулак-нивата. Ортофотография с имплантирани резултати от геофизичните изследвания на зоните A и B

Fig. 2. Durankulak-nivata. Orthophotography, with implanted results of the geophysical survey of Area A and Area B

При получените магнитограми на изследваните области могат да бъдат идентифицирани редица магнитни аномалии (обр. 2). На база физическите им стойности те могат да бъдат разделени на положителни, магнитно отрицателни и биполярни аномалии.

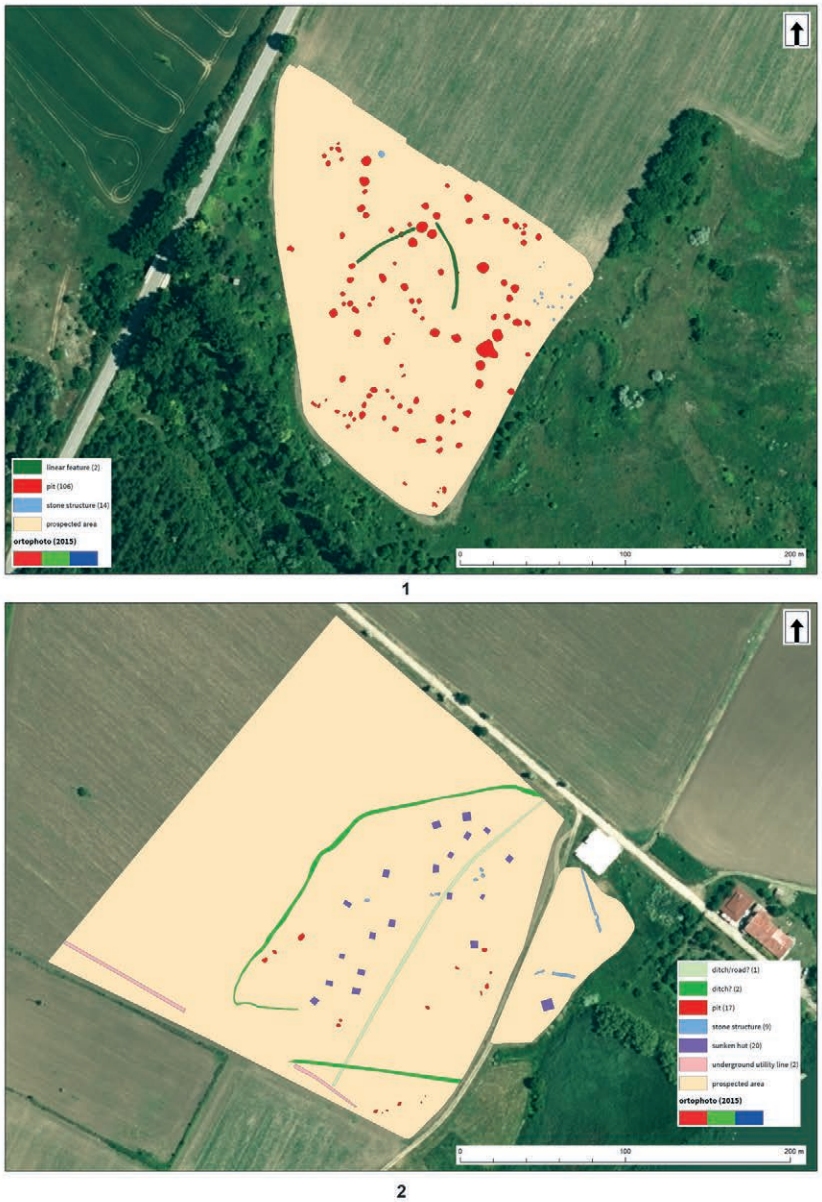
Положителните аномалии се характеризират с предимно положителни стойности на промяна на интензивността на магнитното поле, като вкопаните археологически структури са включени предимно в тази категория. В случаите, когато идентифицирахме отрицателни аномалии ние ги интерпретираме като такива с геоложки характер или като предизвикани от неорганизирани скални отломъци, или като следи от съвременни отпадъчни продукти (нерегламентирани депозити) или терена депресия (следи от използването на съвременна селскостопанска техника). Това обаче не може да се определи по категоричен начин, затова оставяме възможността това да са и археологически структури със слабо магнитно съдържание като концентрация на пепел например.

Резултатите от изследванията показаха наличието и на значителни биполярни аномалии.

Незначителните биполярни аномалии представляват най-вече различни съвременни обекти и/или фрагменти от магнитни скали (магматити), каквито има в изобилие в района, като изследване на такива образци беше направено през 2015 г. В случая обаче предполагаме, че засечените аномалии са причинени от замърсяване на почвата с метални предмети, вероятно със съвременен произход. Концентрации от подобни аномалии се наблюдават най-вече в сектор В, в близост до съвременните структури – границите на поземлените имоти, електрическите стълбове, оградите, пътища и др. Тук обаче въпросът остава дискусионен и не изключваме възможността някои от тях да показват наличието и на археологически структури или следи от сакрални дейности, като например погребения без каменни покрития или производствени активности.

В резултат от геофизичните изследвания на обект Дуранкулак-нивата (обр. 2, 3 и 4) се установи че:

1. В южната зона А има концентрация на множество малки по форма аномалии, вероятно от погребения с каменни ограждения, и по-големи, вероятно следи от вкопани структури (обр. 3.1). За отбелязване е, че върху повърхността са открива множество късноеолитна керамика, което ни навежда на мисълта, че вероятно тук се намират и някои от вкопаните структури на ранната фаза Блатница на култура Хаманджия, подобно на тези открити в обект Дуранкулак-нивата. По малките аномалии, които може да се интерпретират като погребения, вероятно са от Античността, а близостта на античния некропол, откритите каменни плочи на повърхността, както и няколкото фрагмента от тилни части на човешки скелети говорят в полза на тази интерпретация.

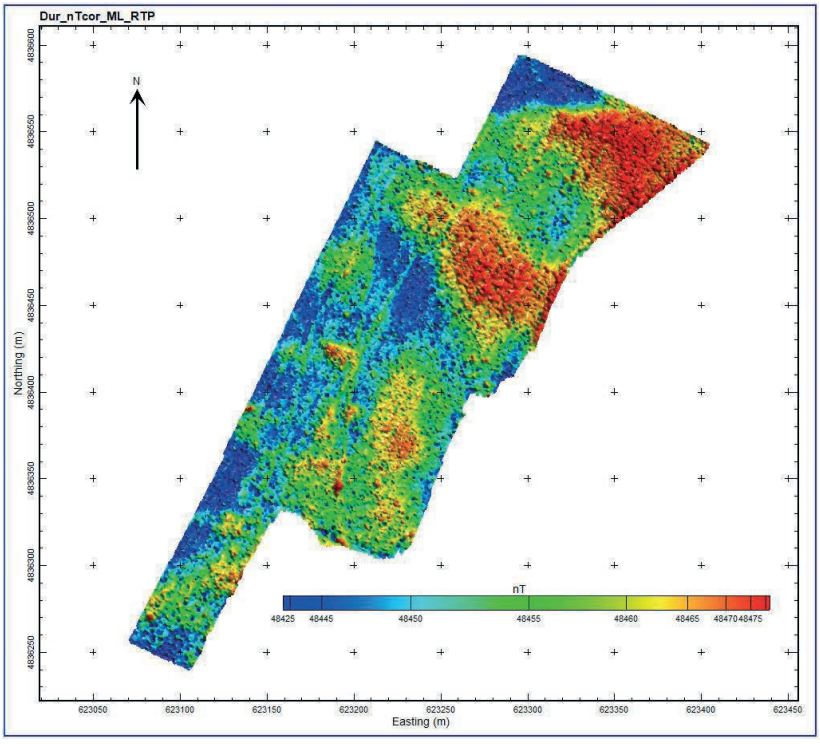
Обр. 3. Дуранкулак-нивата. Интерпретация на резултатите от геофизичните изследвания: 1 – на зона А; 2 – на зона В

Fig. 3. Durankulak-nivata. Interpretation of the results of the geophysical survey: (1) of Area A; (2) of Area B

2. В северната зона В също се регистрират множество, отстоящи на 15 – 20 м една от друга аномалии, които могат да указват местата на антични или ранносредновековни сгради (обр. 3.2). Фактът, че на това място навремето са откривани антични и средновековни материали, потвърждава това наше заключение. Тук ще припомним, че при прокарване на надлъжни сондажи през 1976 г. с цел откриване на средновековния некропол в зоната западно от изследваната, бяха открити и няколко наземни средновековни куполни пещи с изразени производствени функции.

3. В централната част, зона С, се регистрира наличието на три големи концентрации от камъни (обр. 4), които сега са разпръснати и по повърхността. Интерпретирайки тази ситуация и имайки предвид, че сградите от Средновековието са с далеч по-скромни размери, предполагаме, че в случая се касае за наличието на деструкции от антични сгради, подобни на тази, открита в подножието на западния бряг.

Геофизичните изследвания на Дуранкулак-нивата допълниха липсващата ни информация относно вероятността са наличието на археологически структури и в тази част от „Археологически комплекс Дуранкулак“ и очертаха по недвусмислен начин зоните с потенциал за последващо археологическо проучване.

Обр. 4. Дуранкулак-нивата. Резултати от геофизичните изследвания на зона С

Fig. 4. Durankulak-nivata. Results of the geophysical survey of Area C

GEOPHYSICAL SURVEY AND AERIAL PHOTOGRAPHY OF THE DURANKULAK-NIVATA SITE

Ivan Vajsov, Peter Milo, Christian Tzankov, Tomáš Tencer, Michal Vágner

Summary

In 2019 a large-scale geophysical survey was conducted at the Durankulak-nivata site, of the greater Durankulak Archaeological Complex.

As a result of the survey of the Durankulak-nivata site (figs. 1-4) it was established that:

1. In the southern Area A, numerous small-scale anomalies were found (most likely graves), as well as larger ones, most likely cut features (fig. 3.1). It should be noted that the surface scatter is rich in Late Neolithic pottery, which inclines us to seek here some of the cut features of the early Blatnitsa phase of the Hamangia culture. The small-scale anomalies, which could be interpreted as graves, likely date to Antiquity. The proximity to the necropolis from the same period, coupled with surface finds of stone slabs, as well as several fragments of occipital bones from human skeletons speak in favour of this interpretation.

2. In the northern Area B, a great number of anomalies, spaced 15 – 20 m apart, were registered, which could indicate sites dating to Antiquity, or Early Medieval buildings (fig. 3.2). The fact that materials of Antiquity and the Middle Ages have been reported in this area, supports our conclusion.

3. In the central Area C, three large stone concentrations were discovered, presently scattered on the surface (fig. 4). Interpreting the situation, and accounting for the much more modest size of the Medieval buildings, we assume that, said clusters come from the remains of buildings from Antiquity, like the structure registered at the foot of the west bank.

Ivan Vajsov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivan.vajsov@naim.bg

Peter Milo, Department of Archaeology and Museology, Masaryk University, bud. M/123, 220/13 Joštova Str., 66243 Brno, 101090@mail.muni.cz

Christian Tzankov, University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, Studentski Grad, prof. Boyan Kamenov Str., 1700 Sofia, ch.tzankov@gmail.com

Tomáš Tencer, Department of Archaeology and Museology, Masaryk University, bud. M/123, 220/13 Joštova Str., 66243 Brno, 64281@mail.muni.cz

Michal Vágner, Department of Archaeology and Museology, Masaryk University, bud. M/123,220/13 Joštova Str., 66243 Brno, vagner@phil.muni.cz

№ 34. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ МЕДЕН РУДНИК В М. АЙ БУНАР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТАРОЗАГОРСКИ МИНЕРАЛНИ БАНИ, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Христо Попов, Пламен Георгиев, Никола Тонков, Кръстю Чукалев

В периода 1971 – 1974 година в местността Ай бунар (възвишения Малка Тумба, Чаирлъшка усойна и Хасанов трап) българо-съветска научна експедиция провежда първоначално теренна регистрация, а в последствие и археологически разкопки на древен меден рудник. Въз основа на получените теренни резултати неговите ранни етапи на експлоатация са отнесени към халколитната епоха.

Въпреки последвалите няколко публикации (Черних, Радунчева 1972, 61 – 66; Черных 1974, 380 – 381; Черных 1975, 132 – 152; Черных 1978, 56 – 78), последните остават по-скоро с предварителен характер, без да бъдат представени в детайли откритите археологически материали и документацията по проведените разкопки. Независимо от изключително перспективните и много обещаващи от самото начало на полевата работа резултати изследванията не са продължени. Много основни въпроси като тези за абсолютната хронология, за началото на експлоатация на находището и за териториалния обхват на праисторическия рудодобив остават неизяснени. Същото може да се каже и за предполагаемите различни исторически периоди, през които находището в местността Ай бунар е предоставяло медна суровина. Някои от публикуваните керамични находки засвидетелстват човешко присъствие в района на рудниците през ранната желязна епоха и през различни етапи на бронзовата епоха (Черних, Радунчева 1972, 64 – 65, Обр. 4 – 5; Черных 1975, 139, рис. 5). Въпросът дали това присъствие е свързано и с рудодобив остава открит.

Значението на Ай бунар за проучването на ранната история на рударството и металургията и за добива на суровини в общоевропейски план безсъмнено е много голямо. Размерът на праисторическите рудници свидетелства за промишлен рудодобив още през V хил. пр. Хр. Обектът е един от знаковите за Европейската праистория и неговото дългосрочно и последователно проучване би трябвало да е основна задача за българската археологическа наука. Отчитайки тези обстоятелства и силно разширения набор от научни методи, към които археологията вече може да се обърне, НАИМ-БАН със съдействието на РИМ Стара Загора предприе стъпки към подновяване на археологическите проучвания на Ай бунар.

През пролетта на 2018 г. по програма за актуализиране на Археологическа карта на България (АКБ), финансирана от МС на Република България, бе извършено въздушно лазерно сканиране (LiDAR) на 22 кв. км западно от Стара Загора, в които попадат и територията на древните рудници при Ай бунар и Тъмнянка. Впоследствие през есента на същата година бе проведено теренно издирване и верификация на информацията получена от въздушното лазерно сканиране (Георгиев, Попов, Лещаков 2019).

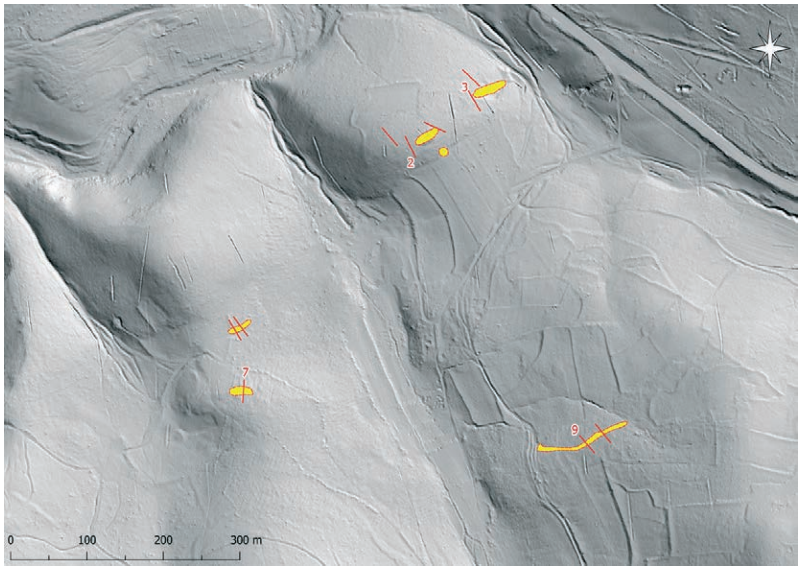
Обр. 1. Ай бунар. Панорамен поглед от юг към Малката Тумба и южните склонове на Хасанов трап

Fig. 1. Ay Bunar. Panoramic view from the south to Malkata Tumba and the southern slopes of Hasanov Trap

През 2019 г. работата бе продължена. Полевата дейност през тази кампания бе финансирана по Национална научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ (КИННПОР). След като през 2018 г. бе установено, че площта, на която се разпростират

старите рудни изработки, е значително по-голяма от първоначално установената, бе пристъпено към проучване с недеструктивни геофизични методи. Основна цел на проведената през есента на 2019 г. кампания бе с помощта на геофизични – недеструктивни методи – да бъдат проверени някои от теренните резултати, постигнати през 2018 г., и да се съпостави тази информация с информация, придобита по време на първоначалното проучване на рудника в началото на 70-те години на XX в. (обр. 1).

С електросъпротивителен метод бяха направени профили на някои от регистрираните рудни изработки. Резултатите показаха, че с помощта на осъществената електросъпротивителна томография могат да бъдат разпознати и регистрирани изчерпани в миналото рудни тела. При проведеното геофизическо проучване бе използван резистивиметър 4Point Light HP на фирмата LGM-Lippmann, Германия. За ускоряване на измервателния процес бяха използвани многожилни кабели и автоматичен превключвател на електродите (обр. 2). Резултатите от измерванията са обработени с компютърната програма Res2DInv на фирмата Geotomo Software. Методът е иновативен за проучване на древни рудници и в България се използва за първи път.

Обр. 2. Ай Бунар. Местоположение на електросъпротивителни профили, направени през 2019 г., отразено върху цифров модел на терена, съобразно въздушно лазерно сканиране (LiDAR), направено през 2018 г.

Fig. 2. Ay Bunar. The locations of the electric resistivity profiles created in 2019, plotted on a digital model of the terrain obtained from the aerial laser survey (LiDAR) in 2018

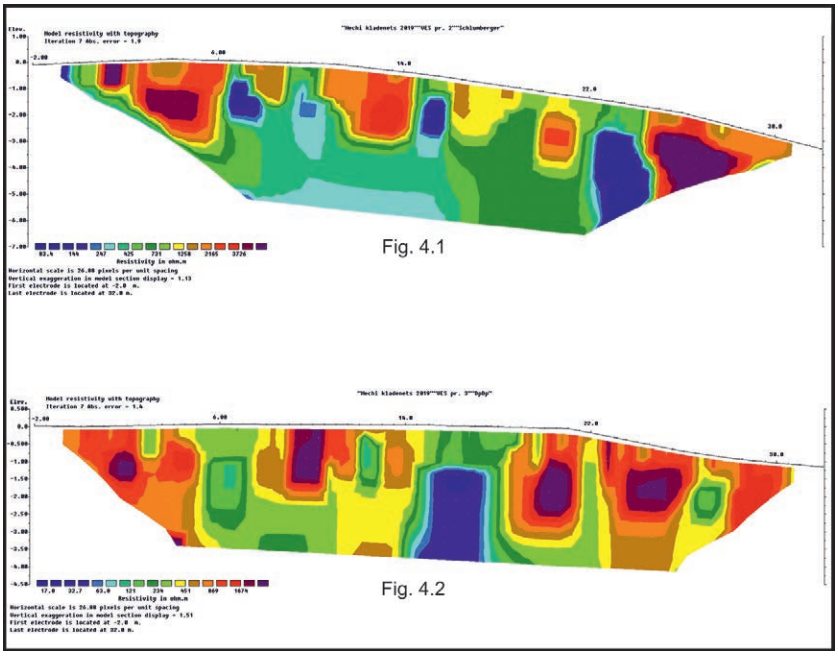

Обр. 3. Ай бунар. Момент от геофизичното проучване. Инж. Никола Тонков (НАИМ-БАН) работи с резистивиметър 4Point Light HP при измерването на поредния електросъпротивителен профил

Fig. 3. Ay Bunar. Working moments from the geophysical survey: Dr. Nikola Tonkov (NAIM-BAS) works with a 4Point Light HP resistivity meter during the measuring of yet another electrical resistivity profile

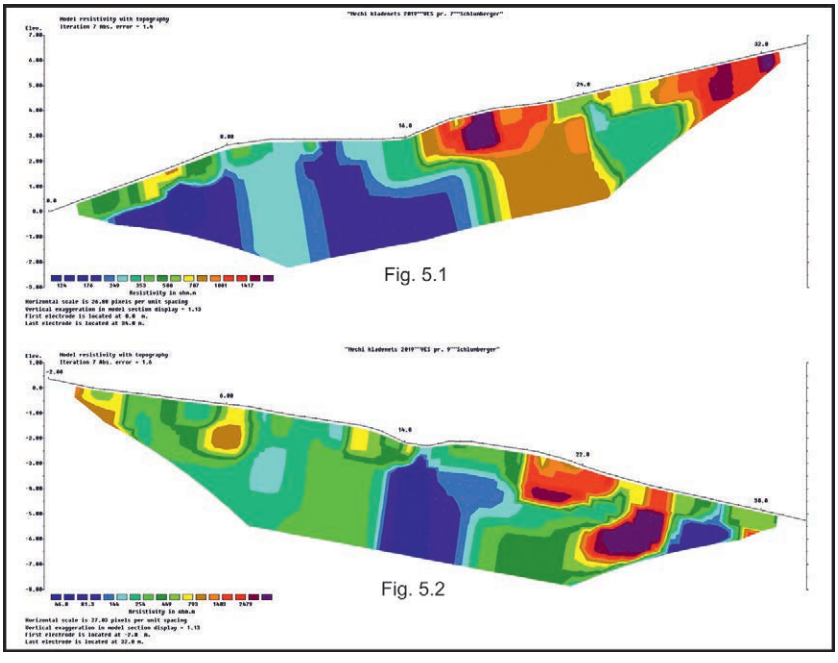
В своите публикации Е. Н. Черных говори за регистрирани и частично проучвани девет открити рудни изработки от кариерен тип. Най-значителни по обем на проведената теренна работа и на постигнатите резултати са разкопките на изработки 2, 3 и 4. И трите са сравнително близо разположени една спрямо друга – по северните склонове и билото на Малката Тумба (№ 3, 4) и в южното подножие на височината Хасанов трап (№ 2). През 2018 г. след осъщественото въздушно лазерно сканиране и последвалото верифициране на резултатите на терен, броят на регистрираните на този етап стари рудни изработки достигна 22.

През есента на 2019 г. бяха направени общо 10 електросъпротивителни профила (обр. 3). За по-голяма целесъобразност бе решено първоначално да се направят измервания в участъците на известни от разкопките през 1972 – 1974 г. рудни изработки, а впоследствие се корелират с измервания на някои от новорегистрираните през 2018 г. структури. Първите два профила бяха заложени северно и

Обр. 4. Ай бунар. Инверсионен модел на привидното електрическо съпртивление: 4.1. По профил № 2 (в района на рудна изработка № 4 по Черных); 4.2. По профил № 3 (в района на рудна изработка № 3 по Черных)

Fig. 4. Ay Bunar. Inversion model of the apparent electrical resistivity: 4.1. along Profile No. 2 (in the area of Mining Pit No. 4 after Chernyh); 4.2. along Profile No. 3 (in the area of Mining Pit No. 3 after Chernyh)

Обр. 5. Ай бунар. Инверсионен модел на привидното електрическо съпртивление: 5.1. Профил № 7; 5.2. Профил № 9

Обр. 5. Ay Bunar. Inversion model of the apparent electrical resistivity: 5.1. Profile No. 7; 5.2. Profile No. 9

южно от изработка № 4 (по Черных), която се намира на самото било на Малката Тумба. Третият и четвъртият профил бяха заложени в района на изработка № 3 (по Черных). И в двата случая (обр. 4) получените инверсионни модели на електрическото съпротивление показаха много добро съответствие с информацията за стратиграфията и структурата на запълнителя на рудните изработки, публикувани Черних (Черных 1978, рис. 32, рис. 37). Според Е. Н. Черных (който е регистрирал част от проучваните рудни изработки в канавите, направени при геолого-проучвателската дейност на Ямболското предприятие / поделение на ГОРУБСО) е напълно възможно да има засипани изработки, които не могат да бъдат разпознати на повърхността. Някои скални избиви по северните склонове и билото на Малката Тумба дават основание за проверка на подобно предположение, по тази причина профил № 10 бе заложен по-късно по западните склонове на Малката Тумба.

След извършеното верифициране при профили 1-4 и получените положителни резултати бе преминато към електросъпротивително измерване на рудни изработки, регистрирани през кампания 2018 г. Профили № 5 и 6 са разположени в подножието на Чаирлъшката усойна близо до черен път, водещ от север на юг и водещ към долината на Сазлийка и прилежащата вилна зона. При проверка на резултатите от профили № 5 и 6 бе установено, че те напълно се различават от досегашните и не кореспондират с тях. Високото електрическо съпротивление на терена показва, че тук по-скоро няма изчерпано рудно тяло и стара кариерна изработка.

Не така стоят нещата с профил № 7, където може да се предположи наличието на значителен отвал, натрупан пред фронта на открита рудна изработка, която е заложена по склона (обр. 5.1). От този участък произхождат и най-добрите образци на малахит и азурит, намерени при теренните издирвания през 2018 г.

Следващите два напречни профила (№ 8 и 9) бяха направени при една от най-дългите рудни изработки, регистрирана през 2018 г. Намира се източно-югоизточно по склоновете на съседното на Малката Тумба възвишение (обр. 2). Прегледът на резултатите показва, че те кореспондират много добре със ситуацията при профили № 1 – 4 от района на старите археологически разкопки. Полученият инверсионен модел показва добро съответствие спрямо стратиграфията на запълване на старите рудни изработки, описана от Черних (обр. 5.2).

Последният профил бе заложен по западните склонове на Малката Тумба в участъци, които не са разкопавани през 70-те години на миналия век. Отново бяха получени много добри резултати, кореспондиращи с тези от профили № 1 – 4 и даващи основание да се предполага наличие на стари рудни изработки и на това място.

След приключването на полевата кампания от 2019 г. и анализът на получените резултати екипът предвижда като следваща стъпка верифициране на постигнатите резултати с помощта на сондажни контролни разкопки. Освен сондажни археологически разкопки на следващия етап от теренната работа ще бъде полезно да се направят допълнителни електросъпротивителни профили и на други от проучваните през 70-те години на миналия век и от новорегистрираните през 2018 г. рудни изработки, разположени по склоновете на Хасанов трап.

Литература

Черных 1975: Е. Н. Черных. Об основных этапах древнейшей металлургии меди на территории Болгарии (IV – начало I тыс. до н.э. – Thracia, III, 1974, 379 – 395.

Черных 1975: Е. Н. Черных. Аибунарский медный рудник IV тысячилетия до н.е. на Балканах (Исследования 1971, 1972 и 1974 гг.). – Советская археология, 1975, 4, 132– 153.

Черных 1978: Е. Н. Черных. Горное дело и металлургия в древнейшей Болгарии. София, 1978.

Черних, Радунчева 1972: Е.Н. Черних, А. Радунчева. Старите медни рудници около гр. Стара Загора (предварителен текст). – Археология, 1972, 1, 61 – 67.

Георгиев, Попов, Лещаков 2019: П. Георгиев, Х. Попов, П. Лещаков. Теренни издирвания за верификация на резултати от въздушно лазерно сканиране (Airborn LiDAR) в района на праисторически рудници Ай бунар и Тамнянка, община Стара Загора. – В: Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 699 – 701.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE TERRITORY OF THE PREHISTORIC COPPER MINE IN AY BUNAR LOCALITY IN THE VICINITY OF STAROZAGORSKI MINERALNI BANI, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Hristo Popov, Plamen Georgiev, Nikola Tonkov, Krastyu Chukalev

Summary

Between 1971 – 1974, in the Ay Bunar locality (Malka Tumba, Chairlashka Usoyna, and Hasanov Trap hills), a Bulgarian-Soviet research expedition carried out initial field surveys and identification, followed by archaeological excavations of an ancient copper mine. Despite the fact that several publications appeared, they remained rather preliminary, without presenting in details the archaeological materials that were discovered and the documentation from the the servey. From the very beginning, the results from the work in the filed were very promising, but nonetheless the the research was discontinued were discontinued. In the last few years, NAIM-BAS in collaboration with RHM Stara Zagora took steps towards resuming the archaeological research at Ay Bunar.

In the spring of 2018, an aerial laser survey (LiDAR) was carried out over 22 km^2 to the west of Stara Zagora, including the territories of the ancient mines at Ay Bunar and Tamnyanka.

In 2019, the investigations started with non-destructive geophysical methods (fig. 1). The electrical resistivity method was used to create profiles of some of the ancient mining pits. A 4Point Light HP resistivity meter of the German company LGM-Lippmann was used (fig. 3). The results were processed with the Res2DInv software of the company Geotomo Software.

For expediency's sake, it was decided that the first measurements should be taken in the area of some of the mining pits known from the excavations in 1972 – 1974, and later a correlation was to be made with the measurements of some of the new structures, registered in 2018. A total of 10 electrical resistivity profiles were created (fig. 2).

The resulting inversion models of the resistivity revealed a very close correspondence with the evidence about the stratigraphy and the structure of the filling of the mining pits that was published by E. N. Chernyh (fig. 4). Among the measurements of the archaeological structures detected in 2018, profiles Nos. 7 – 10 closely resemble profiles Nos. 1-4. (fig. 5).

Hristo Popov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, popovhristo@yahoo.co.uk
Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum–Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pl_georgiev@hotmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, krastyu.chukalev@gmail.com

№ 35. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ ДО С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ЯМБОЛСКО

Виктория Петрова, Никола Тонков

Районът до с. Хаджидимитрово, Ямболско е обект на дългогодишни археологически проучвания (разкопки и геомагнитно картиране), чиято основна цел е установяване на разположението, териториалния обхват и характеристиките на разкритите археологически паметници.

Акцентите в изследването през 2019 г. са поставени върху два от археологическите обекти: Казлача, където е приложена електросъпротивителна томография на част от кръговите структури, и Хаджидимитрово, където чрез геомагнитно картиране е изследван участък, южно от местността Тандарски баир. Обектите са разположени от двете страни на Махленското дере, което се намира непосредствено на запад от селото и се развива в приблизителна посока С – Ю (обр. 1).

Проучването се проведе под ръководството на гл. ас. д-р Виктория Петрова (НАИМ – БАН); геофизичните изследвания са дело на гл. ас. д-р Никола Тонков (НАИМ – БАН). Финансирането е осигурено от Министерството на културата по програма за предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация.

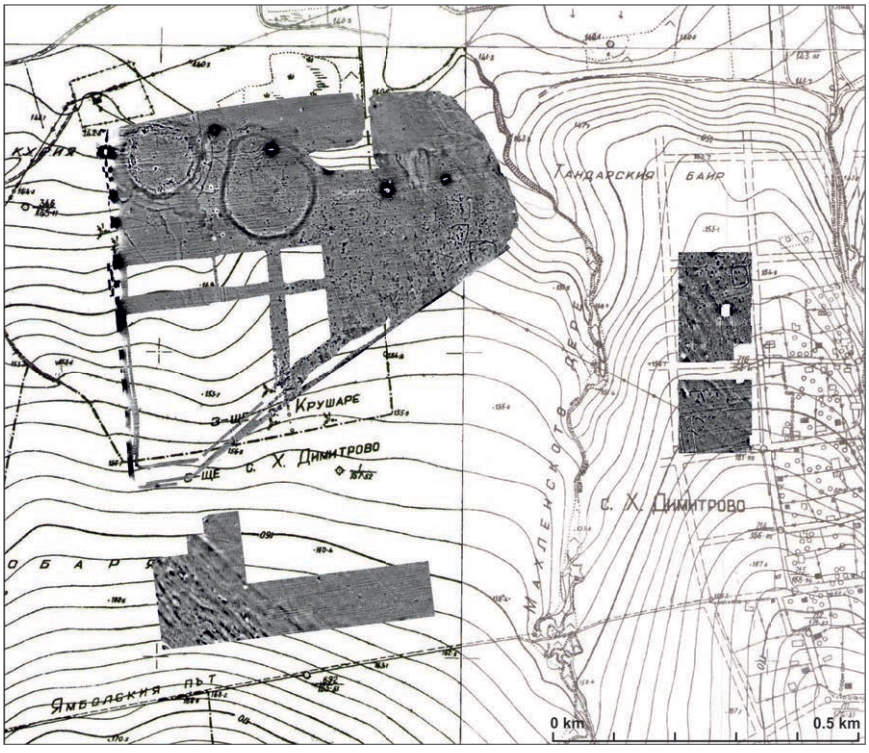
Казлача. Представлява комплекс от пет припокриващи се кръгови структури (A, B, C, D, E), състоящи се от една до четири вписани окръжности (обр. 1, 2.1). Четири от кръговите структури (A, B, C, D) са регистрирани през 2011 г. (Петрова, Зидаров 2012, 52 – 54, обр. 2, 3), а петата (E) – през 2014 г. (Зидаров и др. 2015, 868 – 870, обр. 1). През 2015 г. сондажно археологическо проучване на кръгова структура E установи наличието на два успоредни рова с ширина 4,30 и 6,50 м и дълбочина 2 и 2,80 м, датирани към раннонеолитния период Караново I (Петрова и др. 2016, 75 – 78, обр. 1 – 3).

Цел на изследването през 2019 г. бе чрез електросъпротивителна томография на профили на кръгови структури A, B, C, D да бъде получена предварителна информация за характеристиките на вписаните окръжности (предполагаеми ровове). Заложени са четири профила с дължина 34 м (ВЕС от 1 до 4), ориентирани перпендикулярно на кръговите структури (обр. 2.1).

Измерванията са извършени по метода на непрекъснатото вертикално електрическо сондиране (НВЕС) със стъпка от 1 м с 10 различни дължини (АО=1.5÷10.5 м) на триелектродна схема, което осигурява дълбочина на проучване от порядъка на 4 м, както и шест дължини на диполна схема, приложена при профил 2. Използван е резистивиметър 4Point Light HP на фирмата LGM-Lippmann, Германия. За ускоряване на процеса на работа са използвани многожилни кабели и автоматичен превключвател, чрез които се осъществява автоматичен избор на електродната схема и преместването на измервателните точки по профилите. Данните от измерванията са обработени с инверсионната компютърна програма Res2dinv на фирмата Geotomo Software. Като резултат са получени двумерни модели на реалното разпределение на електрическото съпротивление в дълбочина. Процедурата е известна с термина двумерна електросъпротивителна томография (2D ECT).

Резултати от инверсионното моделиране

Профил 1. Разположен е в югозападната част на кръгова структура А и е ориентиран в посока СИ – ЮЗ. Много добре се очертава един повърхностен слой с дебелина около 0,8 – 1 м със сравнително високи съпротивления: 60 – 90 ohm. M (обр. 2.2). Под него заляга стерилната основа, характеризираща се с ниски съпротивления (около 10 ohm. m), което говори за среда с много високо съдържание на глина, вероятно овлажнен глинест пласт. Точно в средата на профила, със съпротивления от порядъка на 30 – 40 ohm. m, ясно се регистрира ров. Той е с ширина около 6 м и дълбочина 3 – 3,5 м. От външната му страна се очертава стъпало с ширина 2 – 2,5 м и дълбочина 1,5 – 2 м. Подобно стъпало може би има и от вътрешната страна, но е много по-слабо очертано. Прави впечатление също, че съпротивлението на повърхностния пласт във вътрешността на пространството заградено от рова е отчетливо по-високо (80 – 100 ohm. m) от това извън него (0 – 80 ohm. m).

Обр. 1. Районът на с. Хаджидимитрово. Топографска карта с резултатите от магнитна градиометрия (автори Н. Тонков, П. Лещаков; по Зидаров и др. 2015, обр. 1; Петрова, Тонков 2019, обр. 2)

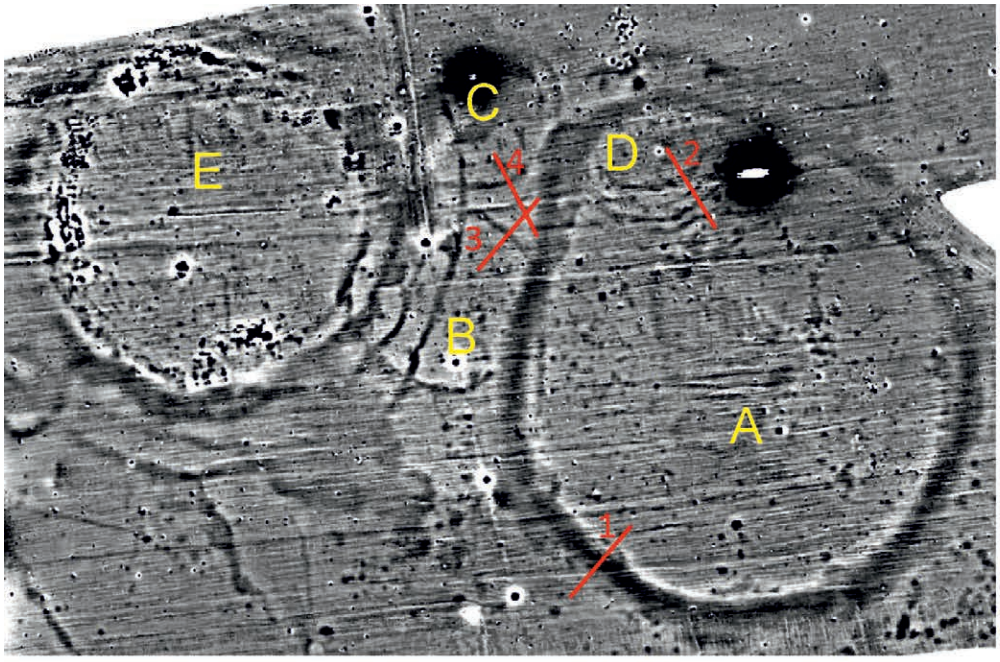
Fig. 1. The area of the village of Hadzhidimitrovo. Topographic map with the results of the magnetic gradiometry (authors N. Tonkov, P. Leshtakov; after Zidarov et al. 2015, fig. 1; Petrova, Tonkov 2019, fig. 2)

Профил 2. Разположен е в югоизточната част на кръгова структура D и е ориентиран в посока СЗ – ЮИ. На инверсионния модел по резултатите от измерванията с триелектродната схема не се регистрират никакви негативни структури, а единствено повърхностният пласт с високи съпротивления с дебелина около 0,8 м и стерилната основа под него (обр. 2.3-4). На разреза по резултатите от измерванията с диполна схема се очертава вкопаване с ширина около 12 м (между 3-тия и 15-тия метър) и дълбочина около 1,7 м със съпротивление 20-30 ohm. m.

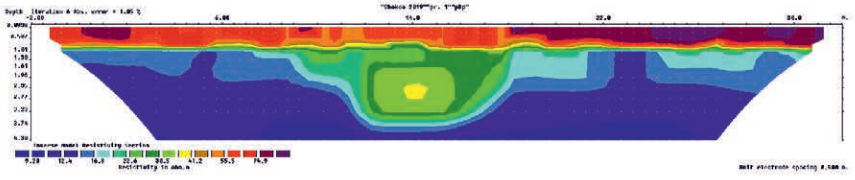
Профил 3. Разположен е в югоизточната част на кръгова структура В и е ориентиран в посока СИ – ЮЗ. И на този инверсионен модел се очертават ясно двата пласта – повърхностният с дебелина около 0,8 м и стерилната основа. В средата на разреза се очертава негативна структура (ров) с ширина и дълбочина по около 2 м, вкопана в стерилния пласт (обр. 2.5).

Профил 4. Разположен е в югоизточната част на кръгова структура С и е ориентиран в посока СЗ – ЮИ. Отново ясно се очертават двата пласта – повърхностният с дебелина около 0,8 м и стерилната основа (обр. 2.6). На този фон още от началото на разреза се очертава широка негативна структура (най-вероятно външното стъпало на големия ров от профил 1). Следва негативна структура с ширина и дълбочина около 2 м между 11-тия и 13-тия метър. След това, между 15,5 м и 22 м се очертават не много ясно други две плитки вкопавания, достигащи дълбочина до около 1,3 м от повърхността.

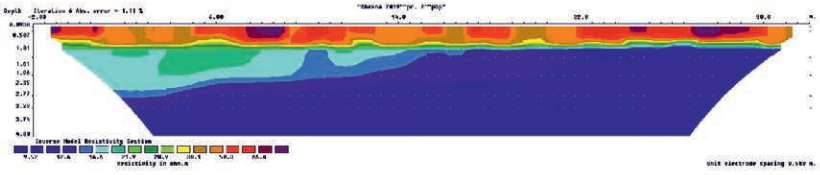
Хаджидимитрово, м. Тандарски баир. Геомагнитното картиране през 2019 г. обхвана площ от 40 дка, разположена югозападно от бензиностанция OMV, на чието място през 2013 г. е проучен археологически обект от периода на късния неолит и прехода към ранния халколит. Цел на изследването бе да се разкрият южната част и граница на праисторическия обект. За геомагнитното картиране е положена план-квадратна мрежа, състояща се от общо 44 квадрата от 30 х 30 м, ориентирана по посоките на света. В средата е пресечена от селски път с посока И – З (обр. 3).

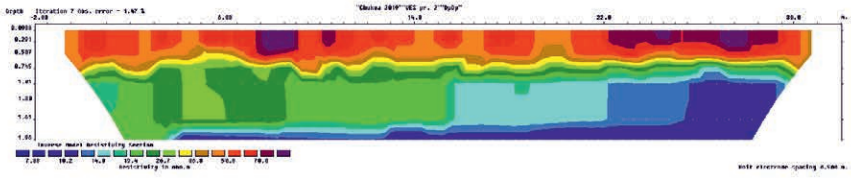
1

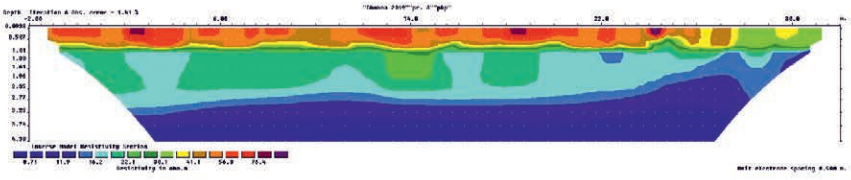
2

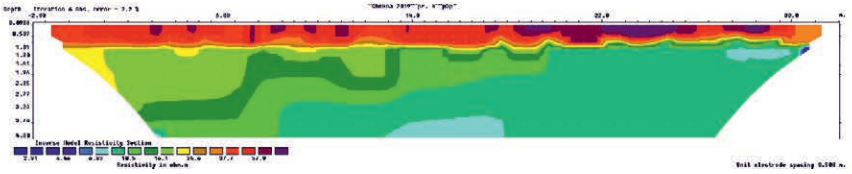
3

4

5

6

Обр. 2. Археологически обект Казлача. Резултати от електросъпротивителната томография (Н. Тонков)

Fig. 2. Archaeological site Kazlacha. Results of electroresistivity tomography (N. Tonkov)

Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Заложената апаратурна точност на уреда е 0,1 nT. Гъстотата на измерване е 8 точки на кв. м (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

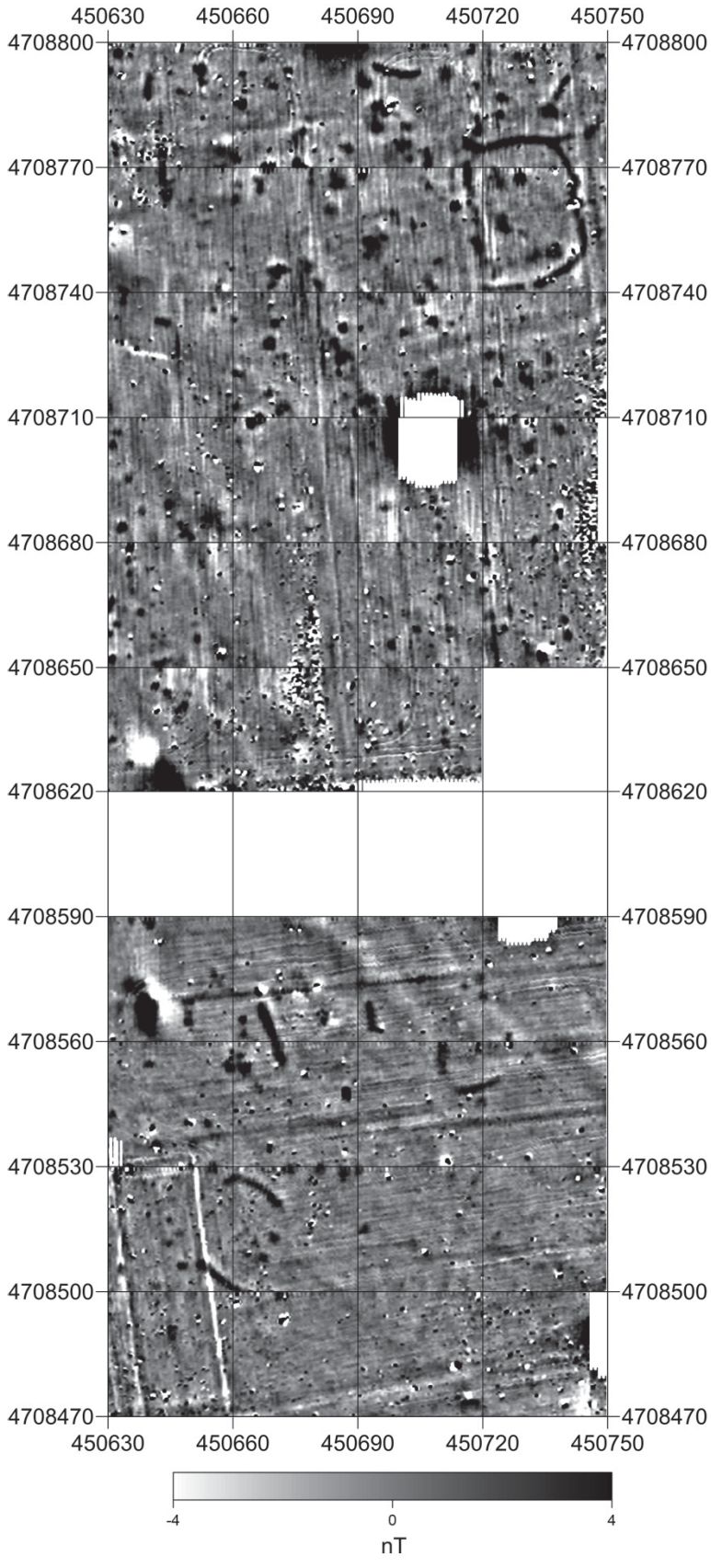
Резултати от геомагнитното картиране

Регистрирани са множество, привидно безразборно разпръснати аномалии с нисък (4 – 5 nT) до среден (15 – 20 nT) интензитет. Най-вероятно те са предизвикани от негативни структури – ями (имат овални очертания в план) и структури с четириъгълна форма (имат линейни очертания). Особено висока е концентрацията на аномалии в северната част на изследваната площ. На юг тя забележимо намалява, като в последните 30 м не са регистрирани никакви отчетливи аномалии (обр. 3).

Аномалиите с овални очертания са подобни на регистрираните от предходни картирания, обхващащи голяма площ южно от Казлача и северно от АМ Тракия. Част от тях със сигурност са част от големия късноеолитен ямен комплекс Хаджидимитрово, чиято южна граница би трябвало да се намира южно от АМ Тракия и северно от картираната през 2018 г. площ (Петрова, Тонков 2019, 722).

Продължението на тази южна/югоизточна граница е маркирана в южната част на Тандарски баир в картираната през 2019 г. площ. На запад от Махленското дере ямният комплекс е съществувал от начало на късноеолитния период Карановo IV до самия му финал, а на изток от дерето се е развивал през финалните етапи на късния неолит и прехода към ранния халколит. Освен него, южно от Казлача със сигурност има останки и от по-късни хронологически периоди (напр. КЖЕ).

Линейните аномалии с четириъгълна форма са подобни на тези, раз-

Обр. 3. Археологически обект Хаджидимитрово. Резултати от геомагнитното картиране (Н. Тонков)

Fig. 3. Archaeological site Hadzhidimitrovo. Results of the magnetic mapping (N. Tonkov)

крити на около 400 м в западна посока, непосредствено на запад от Махленското дере и вероятно са част от един и същ обект с неясни засега функция и датировка.

Литература

Петрова, Зидаров 2012: В. Петрова, П. Зидаров Геомагнитно проучване на археологически обект Чокоба-Казлача, Сливенско. – Археологически открития и разкопки през 2011. София, 2012, 52 – 54.

Зидаров и др. 2015: П. Зидаров, В. Петрова, К. Димитров, М. Круме. Магнитно картиране на археологически ландшафт в м. Казлача между с. Хаджидимитрово, Ямболско и Чокоба, Сливенско. – Археологически открития и разкопки през 2014. София, 2015, 868 – 870.

Петрова и др. 2016: В. Петрова, П. Зидаров, В. Митева. Сондажно проучване на археологически обект Казлача до с. Чокоба, Сливенско. – *Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 75 – 78.*

Петрова, Тонков 2019: В. Петрова, Н. Тонков. Геомагнитни проучвания на археологически обект при с. Хаджидимитрово, общ. Тунджа. – *Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 721 – 722.*

GEOPHYSICAL SURVEY NEAR THE VILLAGE OF HADZHIDIMITROVO, YAMBOL DISTRICT

Viktoria Petrova, Nikola Tonkov

Summary

Two archaeological sites were subject of the survey:

Kazlacha. Electroresistivity tomography along four sections with a length of 34 m yielded the following results (fig. 2.1):

1. A ditch about 6 m wide and 3-3.5 m deep is registered in the middle of the section. A step 2 – 2.5 m wide and 1.5 – 2 m deep can be outlined on its outside. A similar step could be present on the inside too, but is less visible (fig. 2.2).

2. No negative features were recorded on the inverse model according to the results of the measurements with the pole-dipole array. A section, approx. 12 m wide (between the 3rd and 15th meters) and about 1.7 m deep (fig. 2.3-4) is shown along the section of the dipole-dipole array.

3. In the middle of the section, a negative feature (ditch) with a width and depth of about 2 m is dug into the sterile layer (fig. 2.5).

4. A wide negative feature is outlined, most probably the outer step of the ditch of section 1 (fig. 2.6). The following one is a negative feature with a width and depth of about 2 m between the 11th and 13th meters. Between 15.5 m and 22 m, there are two other, not very clear, shallow depressions with a depth of up to 1.3 m from the surface.

Hadzhidimitrovo. The magnetic mapping covers an area of 4 ha (figs. 1, 3). Several, seemingly randomly scattered, anomalies of low (4 – 5 nT) to moderate (15 – 20 nT) magnitude have been registered. They are probably negative features – pits (oval outlines) and quadrangular features (linear outlines). No clear anomalies have been reported in the last 30 meters.

The oval anomalies are probably part of the big Late Neolithic pit complex next to the village of Hadzhidimitrovo, which developed on both sides of the Mahlensko dere throughout the LN Karanovo IV and the transition to the ECh. The linear quadrangular anomalies are similar to those located about 400 m to the west; they have no certain date so far.

Viktoria Petrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, viki5rova@yahoo.com

Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

№ 36. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“, УЛ. „ФИЛИП ТОТЮ” № 26, ГР. ВАРНА

Владимир Славчев, Валерий Йотов

Във връзка с инвестиционен проект за изграждане на външна асансьорна шахта и стълбище в границите на УПИ V-3, кв. 168А, по плана на 11-и м.р., ул. „Филип Тотю” № 26, гр. Варна, в рамките на шест работни дни бе извършено спасително археологическо проучване (обр. 1).

До западната стена на съществуваща масивна жилищна постройка, приблизително в средата на парцела, бе направен изкоп с размери 4 х 6 м (обр. 2).

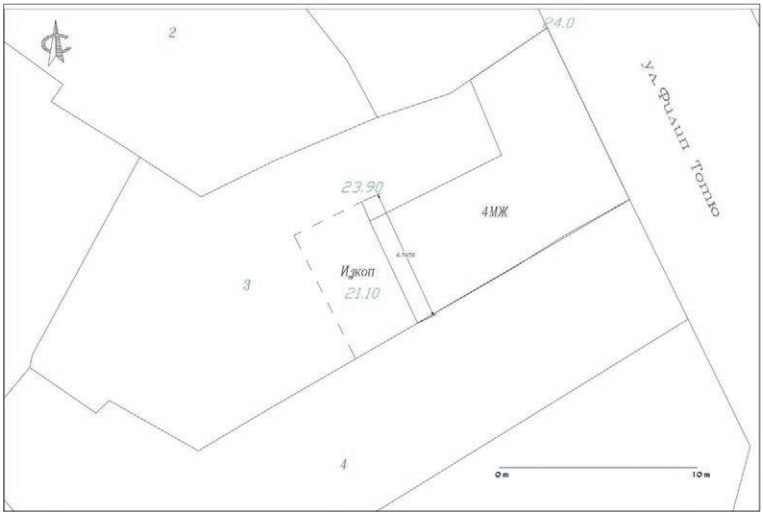
В профилите бе проследена следната картина на напластяванията:

1. Хумус и съвременни наслаги – с дебелина от 0,95 до 1,00 м.

2. Жълто-кафява плътна глина – с дебелина от 0,60 до 0,75 м.

3. Бял твърд варовиков мергел.

В нито един от пластовете археологически структури и следи от човешко присъствие (с изключение на съвременните насипи) не бяха установени. Теренът бе освободен за по-нататъшни строителни дейности.

Обр. 1. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ V-3. План на проучвания участък

Fig. 1. Third Varna chalcolithic cemetery. Plot V-3. Layout of the studied area

Обр. 2. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ V-3. Югоизточен профил на проучваната част

Fig. 2. Third Varna chalcolithic cemetery. Plot V-3. Southeast profile of the studied area

RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP, 26 FILIP TOTYO STR., VARNA

Vladimir Slavchev, Valeri Yotov

Summary

The archaeological excavations within plot V-3, sq. 168A on 26 Filip Totyo Str., were carried out in advance of an investment project (fig. 1).

No archaeological remains or artefacts were found. Under the modern remains only the geological stratigraphy of the clays and bedrocks was revealed, as follows (fig. 2): (1) humus and modern remains: 0.95 – 1.00 m thick; (2) yellowish-brown clay: 0.60 – 0.75 m; (3) white hard marl (fig. 2).

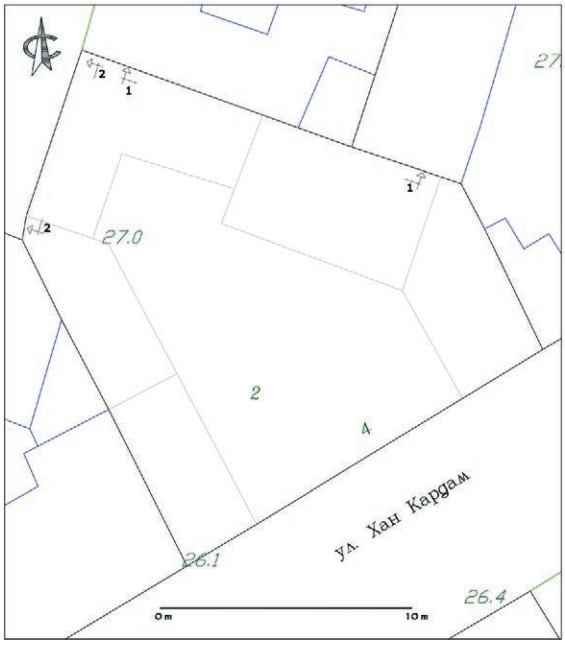
Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

Valeri Yotov, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, valeri.yotov@gmail.com

№ 37. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“, УЛ. „ХАН КАРДАМ” № 4, ГР. ВАРНА

Владимир Славчев

Във връзка с инвестиционен проект за изграждане на жилищна сграда в границите на УПИ VII-2, кв. 166, по плана на 11-и м.р., ул. „Хан Кардам” № 4, гр. Варна бе извършено спасително археологическо проучване (обр. 1).

Обр. 1. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ VII-2. План на проучвания участък

Fig. 1. Third Varna chalcolithic cemetery. Plot VII-2. Layout of the studied area

Обр. 2. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ VII-2. Профилите в северозападния ъгъл на проучваната част

Fig. 2. Third Varna chalcolithic cemetery. Plot VII-2. Profiles of the trench in the northeast corner of the studied area

Първоначално покрай северозападната граница на парцела бе изкопана траншея с широчина 2 м. Бе отнет пластът от съвременни наслаги и хумус с дебелина 0,80 – 0,85 м, след което бе достигната сиво-зелена песъчлива глина с дебелина 0,90 м. В нея културни останки не бяха открити. Под нея залягаше светлозелена плътна глина с дебелина около 1,20 м. На дълбочина 3 м от съвременната повърхност бе достигнат плътен бял варовиков мергел. Той бе отнет до ниво -3,60 м от съвременната повърхност (23,09 м н. в.). Археологически структури и следи от човешко присъствие не бяха установени.

Изкопът бе разширен в цялата площ на парцела. Разкопаването му показа аналогичен резултат – под пласта съвременни наслаги следва пласт сиво-зелена глина, под който – светлозелена глина, а отдолу – бял варовиков мергел (обр. 2). Археологически структури и културни останки отново не бяха открити в нито един от изброените пластове.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP, 4 KHAN KARDAM STR., VARNA

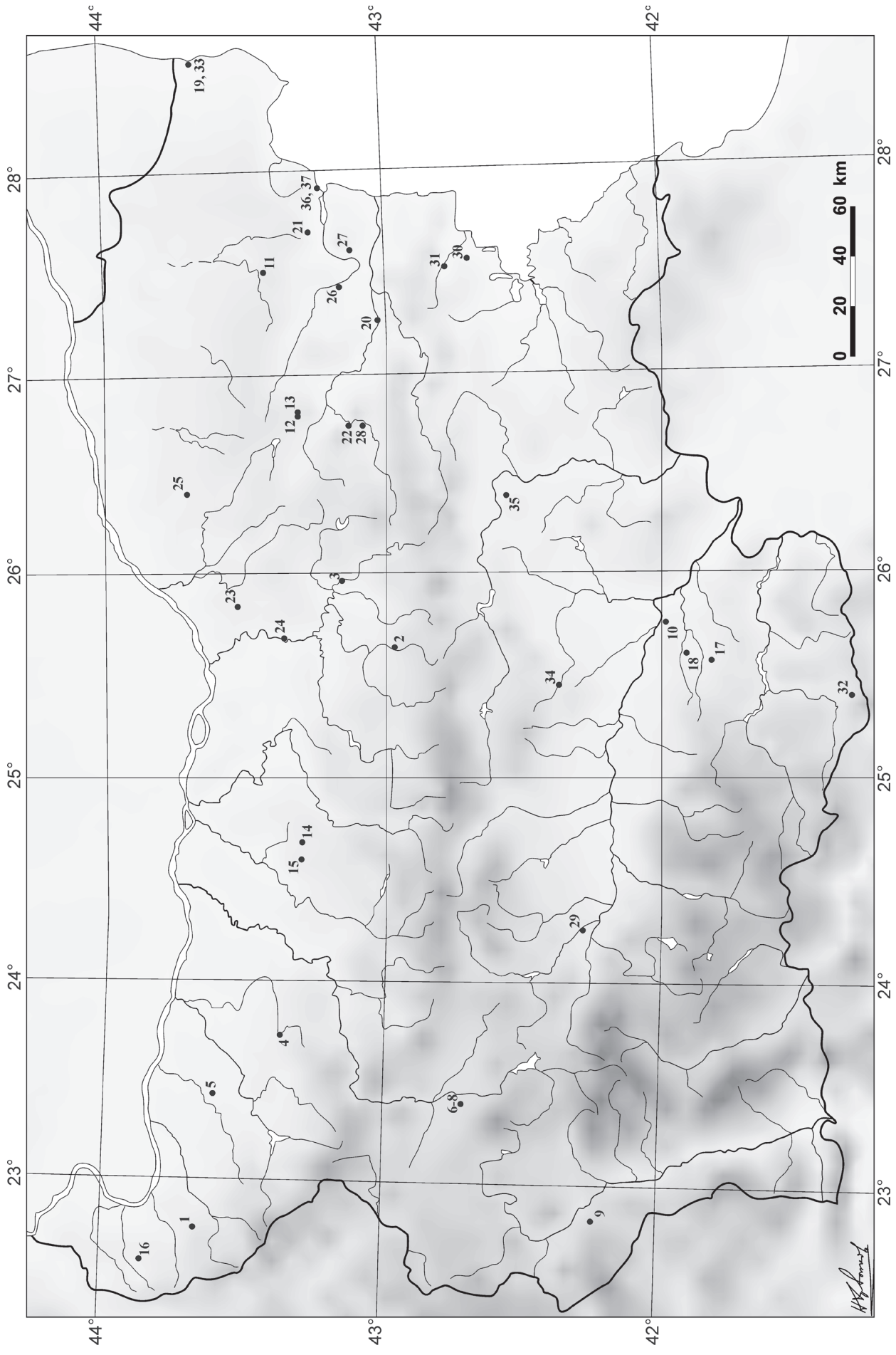
Vladimir Slavchev

Summary

The archaeological excavations within plot VII-2, sq. 166A on 4 Khan Kardam Str., were carried out in advance of an investment project (fig. 1).

Initially a test trench was excavated, in the northwstern part of the plot in order to check the stratigraphy of the site. It was 2 m wide. No archaeological contexts or archaeological artefacts were found. Under the modern remains a layer of grayish green sandy clay was found, covering light green clay. Below it white-greenish marl was reached (fig. 2). The total thickness of the humus and clay layers was 3.40 m.

Vladimir Slavchev, Regional Museum of History – Varna, 41 Maria Luiza Blvd, 9000 Varna, vladosl@yahoo.com

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
1
2
3
4
5
6-8
9
10
11
12, 13
14
15
16
17
18
19, 33
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
34
35
36, 37

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ
БРОНЗОВА ЕПОХА

№ 1. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДЕПОНИРАН ПЛАСТ В ПЕЩЕРА ХАРАМИЙСКА ДУПКА (ОТ КАМЕННО-МЕДНАТА ДО РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА), С. ТРИГРАД, ОБЩ. ДЕВИН

Борислав Бориславов, Христина Вълчанова

Пещерата Харамийска дупка се намира на 2 км от с. Триград, в началото на Триградското ждрело. Археологическите проучвания в нея започват през 1981 г. и продължават до 1984 г. под ръководството на Христина Вълчанова (ОИМ – Смолян). Те са съсредоточени в първа зала и е установено, че пещерата е благоустроявана и използвана от края на каменно-медната и началото ранната бронзова епоха. Най-активният период на обитаване се отнася към финала на култура Караново VI – Коджадермен – Гумелница и Сервия – Рахмани на юг (Вълчанова 1983, 17 – 18; Вълчанова 1984, 33 – 34; Вълчанова 1985, 49 – 50).

През 2016 г. археологическите проучвания бяха възобновени благодарение на инициативата и финансирането, осигурени от ТД „Орфей-1970" – Девин и община Девин (Бориславов, Вълчанова 2017, 113 – 116). Намеренията за благоустрояване на пещерата и превръщането ѝ в обект за културен туризъм, както и предстоящите дейности, свързани със социализацията на обекта, изведоха като приоритет цялостната и внимателна проверка на рампата от разкопките в периода 1982 – 1984 г. Именно на тази задача бяха посветени усилията на екипа през сезон 2019 г.[1].

Проучването е извършено в периода 7.06. – 24.06.2019 г. Беше констатирано, че туристи продължават да посещават пещерата, но се използва пътеката, маркирана от екипа с ограничителна лента в края на сезон 2016 г. Зазимените структури не са нарушени. Направени са стъпала до западната стена на входа на пещерата с цел улесняване на достъпа на туристите. Те са оформени в рампата от разкопките през сезони 1981 – 1984 г. Част от пръстта е изхвърлена под козирката на пещерата, а друга – прехвърлена до източната стена на входа.

Задачата на екипа през този сезон беше проверка на рампата от археологическите разкопки през 1982 – 1984 г. за метални и други находки, керамика, кости. Рампата е ситуирана на входа на пещерата, като по-голямата част от нея е натрупана до западната стена (обр.1). Общата ѝ площ е около 35 – 40 м^2. Преди започване на работа актуалното състояние на рампата беше фотодокументирано.

Работата започна от най-високата част. Оформяни са равни те-

Обр.1. Входът на пещерата и рампа от проучванията в периода 1982 – 1984 г.

Fig. 1. The cave entrance and the dump of excavated soil from the investigations in 1982 – 1984

[1] Екип: зам.-ръководител Христина Вълчанова; членове: Петя Василева, СУ, и Иван Иванов и Стойчо Зарев, Българско пещерно дружество – клон Ракитово; костен материал: доц. д-р Лазар Нинов, НАИМ – БАН; нумизматика: проф. д-р Иля Прокопов.

Обр. 2. Керамична антропоморфна фигура (РБЕ)

Fig. 2. Ceramic anthropomorphic figurine from the EBA

Обр. 3. Керамична зооморфна фигура на бик (финален халколит)

Fig. 3. Ceramic bull figurine (Final Chalcolithic)

Обр. 4. Пробита сребърна пластина (апликация) (финален халколит)

Fig. 4. Pierced silver applique (Final Chalcolithic)

раси, които са проверявани за керамични, костени, каменни и кремъчни находки, както и с метал-детектор. Пръстта се депонира под козирката на пещерата.

Открити са една антропоморфна (обр. 2) и една зооморфна (обр. 3) керамични фигурки, както и три медни шила. Регистрираните керамични прешлени за вретено, модел на колело и керамична пота, както и керамичното мънисто се отнасят, почти без изключение, към най-ранния период на обитаване на пещерата – края на каменно-медната епоха.

Отново, както и през 2016 г., правят впечатление откритите украшения от сребро. Намерени са девет мъниста, миниатюрен сребърен нит, пластина с две дупки за окачване – вероятно апликация (обр. 4) и още две прегънати пластини. Трябва да се отбележи, че – поне на този етап – украшения от бронз почти липсват, а такива от злато напълно отсъстват.

Кремъчните находки са 65 броя. Те представляват продукти на дебитажа, предимно от местни родопски суровини, но и от други, по-отдалечени региони.

Почти 90% от керамичните фрагменти се отнасят към късния халколит и значително по-малко – към началото на РЖЕ.

Бяха открити няколко монети: бронзова монета на Маронея (?) и корубести византийски монети, железни „трипери" стрели, инструменти и др. Тези находки са свидетелство, че, макар и инцидентно, пещерата е била посещавана и в по-късни епохи.

Проучването на рампата не е завършено и се предвижда като основна дейност през следващ археологически сезон.

Литература

Вълчанова 1983: Хр. Вълчанова. Разкопки на енеолитно жилище в пещерата "Харамийска дупка" край с. Триград, Смолянски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1982 г. Плевен, 1983, 17 – 18.

Вълчанова 1984: Хр. Вълчанова. Разкопки в пещерата "Харамийска дупка" край с. Триград, Смолянски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1983 г. Смолян, 1984, 33 – 34.

Вълчанова 1985: Х. Вълчанова. Разкопки в пещерата "Харамийска дупка" край с. Триград, Смолянски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1984 г. Сливен, 1985, 49 – 50.

Бориславов, Вълчанова 2017: Б. Бориславов, Х. Вълчанова. Археологически проучвания в пещера Харамийска дупка, с. Триград, община Девин. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 113 – 116.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A DEPOT LAYER IN HARAMIYSKA DUPKA CAVE (FROM THE LATE CHALCOLITHIC TO THE EARLY IRON AGE) NEAR THE VILLAGE OF TRIGRAD, DEVIN MUNICIPALITY

Borislav Borislavov, Hristina Valchanova

Summary

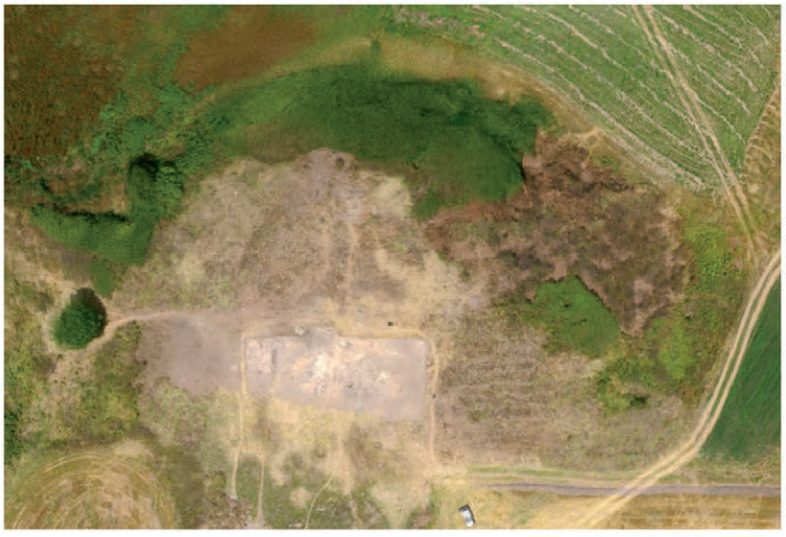
Haramiyska Dupka Cave is located in the Yagodina–Trigrad karst region, near the village of Trigrad in the Western Rhodopes. Hristina Valchanova carried out the first archaeological excavations (1982–1984). The intentions to develop the cave as a tourist attraction led to the investigations of the excavated soil from the archaeological campaigns in 1982–1984. The investigations were carried out in June 2019. The dump of excavated soil was spread near the entrance and the west wall of the cave (fig. 1). The soil was removed in thin layers and many finds were discovered – one clay anthropomorphic figurine from the EBA (fig. 2), one clay zoomorphic figurine (fig. 3), and three copper awls. Some of the finds – clay spindle whorls, ceramic crucible, and a clay bead date from the end of the Chalcolithic period. The silver finds are nine beads, one rivet, a pierced applique (fig. 4), and two more appliques that were folded. At this stage of research, the bronze adornments are very rare and there are no golden adornments. The flint artefacts are 65. The pottery fragments were exclusively of Late Chalcolithic date and some date from the Early Iron Age. A bronze coin of *Maroneia*, Byzantine coins, iron arrowheads, iron tools etc. indicate that the cave was visited occasionally in later periods. The research of the excavated soil will probably be finished in the next archaeological season.

Borislav Borislavov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, b_borislavov@hotmail.com
Hristina Valchanova, h.valchanova@gmail.com

№ 2. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И ГЕОАРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛАСТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ХИМИТЛИЯТА, ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛ, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Красимир Лещаков, Деница Илиева, Зои Цирцони, Артюр Гле

През 2019 г. бе проучена площ от 425 м^2 в рамките на 17 стандартни квадрата – L/M$_{3-9}$ и N$_{5-7}$ (обр. 1 – 2). Извършени бяха и редица дейности по стабилизиране на план-квадратната мрежа и нейното георефериране; въздушно заснемане с дрон; генериране на триизмерни модели на проучената площ, на могилата и на нейната среда. Усилията на екипа бяха насочени към: разкриване на допълнителни площи западно от централната част на могилата и разчистване на сградите, очертани през предходния сезон; разширяване на проучванията на юг и установяване на общата дебелина на културния пласт от РБЕ в ЮЗ сектор; изясняване на плановете и строителството на сградите от РБЕ. Продължиха и интердисци-

Обр. 1. Изглед от въздуха на селищна могила „Химитлията“ до с. Сокол преди началото на разкопките през 2019 г.

Fig. 1. Aerial view of Tell Himitliyata near the village of Sokol before the beginning the excavations, 2019

Обр. 2. Изглед от въздуха на проучената площ

Fig. 2. Aerial view of the investigated area

плинарните проучвания, засягащи палеосредата, археоботаниката, палеозоологията, кремъчната индустрия и технологията на керамиката[1]. Поради усложнената стратиграфска ситуация проучванията се проведоха по комплекси, групирани съобразно критериите на микростратиграфията и планиграфията. Това прави използването на стандартната единица „строителен хоризонт“ твърде условно.

В централната част на могилата (кв. К/L_8) бяха проучени съоръжения за съхраняване на зърно. Съоръжение № 8 (кв. К/L_8) има диаметър 1,50 м и дебелина на стените 0,07 – 0,09 м, запазени във височина ок. 0,10 м (-0,43 м RW). Съоръжение № 7 в кв. L_8 е с диаметър ок. 1,10 м, дебелина на стената 0,07 м и запазена височина 0,05 м. Съоръжение № 9 попада в кв. K_8/L_8 и продължава под централния профил. Южната му част е с диаметър 0,90 м.

В квадрати M_{7-8} са проучени кирпичени деструкции, а под тях – дебел пласт органика и подово ниво на дълб. -0,92 м RW.

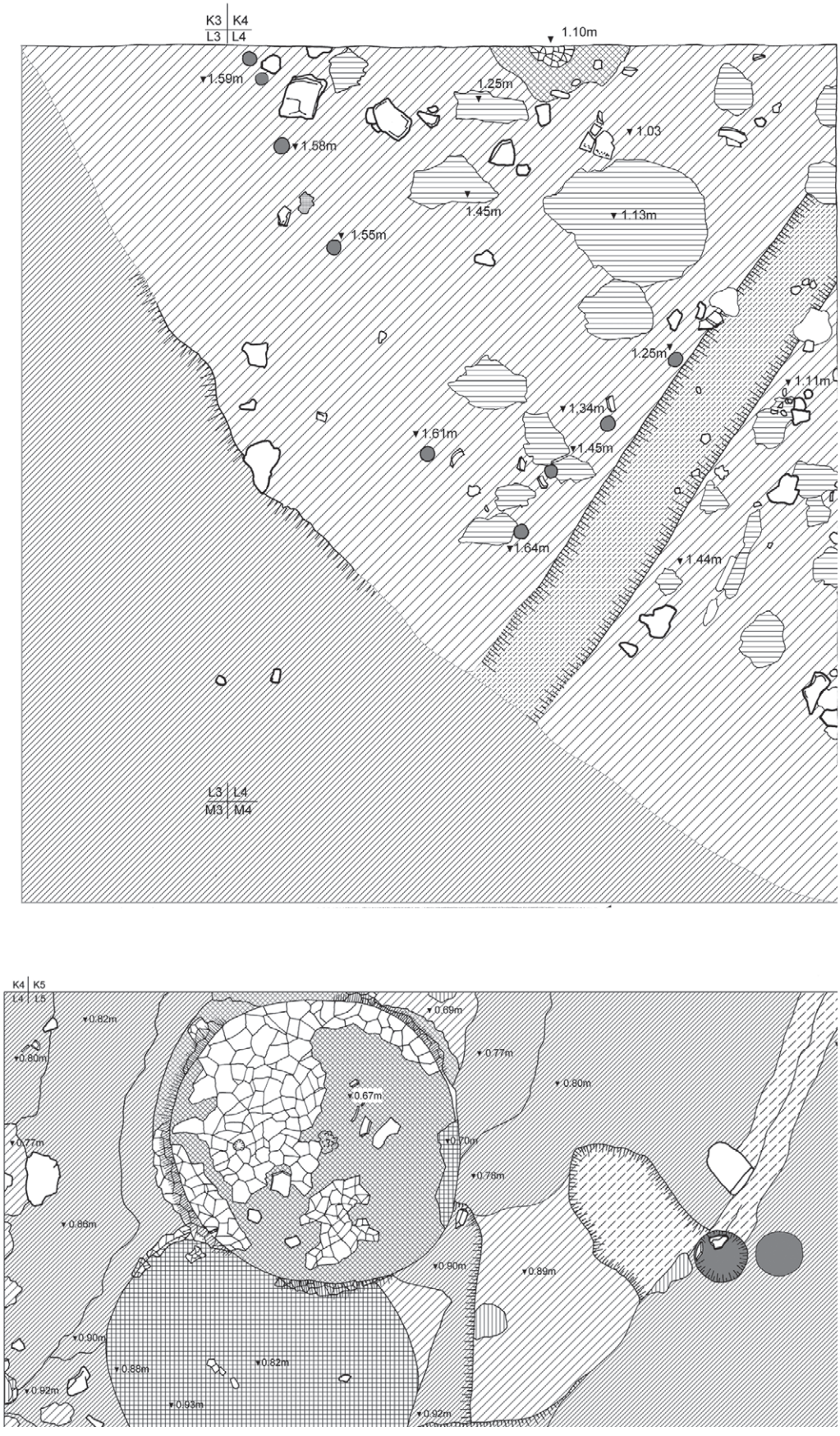
Централната и южна част на кв. M_7 са заети от деструкции, чиято южна част е демонтирана и е разкрито огнище. Замазката е със запазени размери 0,95 × 0,55 м, -0,91 м RW; западната част е ограничена от перваз. Западно от него следва слабо горяло подово ниво на -0,92 м RW. В L_7 бяха проучени слабо горели кирпичени деструкции и под тях е достигнато слабо горяло подово ниво на дълб. -0,61 м RW.

В централната част на кв. L_6 е направен разрез на кирпичени деструкции с размери С – Ю 2,60 м и И – З 1,60 м. Западната част е демонтирана и е достигнато отоплително съоръжение със запазени размери на замазката С – Ю 0,45 м и И – З 0,40 м, дълб. -0,64 м RW.

В северната част на кв. L_5 е проучен контролният профил над огнище № 1 с ниво на замазката -0,70/0,75 м RW (обр. 3.2). То има диам. 1,20/1,25 м; първазът му е добре запазен. Подът източно от него е на дълб. -0,77 м RW. Непосредствено на юг е разкрита основата на по-ранна пещ (№ 1А) на дълб. -0,82 м RW, покрита от северната част на огнище № 1; подовото ниво е на дълб. -0,98 м RW. Съоръженията са в рамките на жилище, чиято източната стена е ориентирана СИ – ЮЗ; маркирана е от кирпичени деструкции и дупки от колове и е преправяна няколко пъти. В ЮЗ част на кв. L_5 на дълб. -1,05 м RW е проследено слабо горяло подово ниво с огнище № 2. Западната стена на жилището е ориентирана СИ – ЮЗ и е проследена на дълж. 3,50 – 4 м. Стената е маркирана от дупки от колове с диам. от 0,08 – 0,15 м.

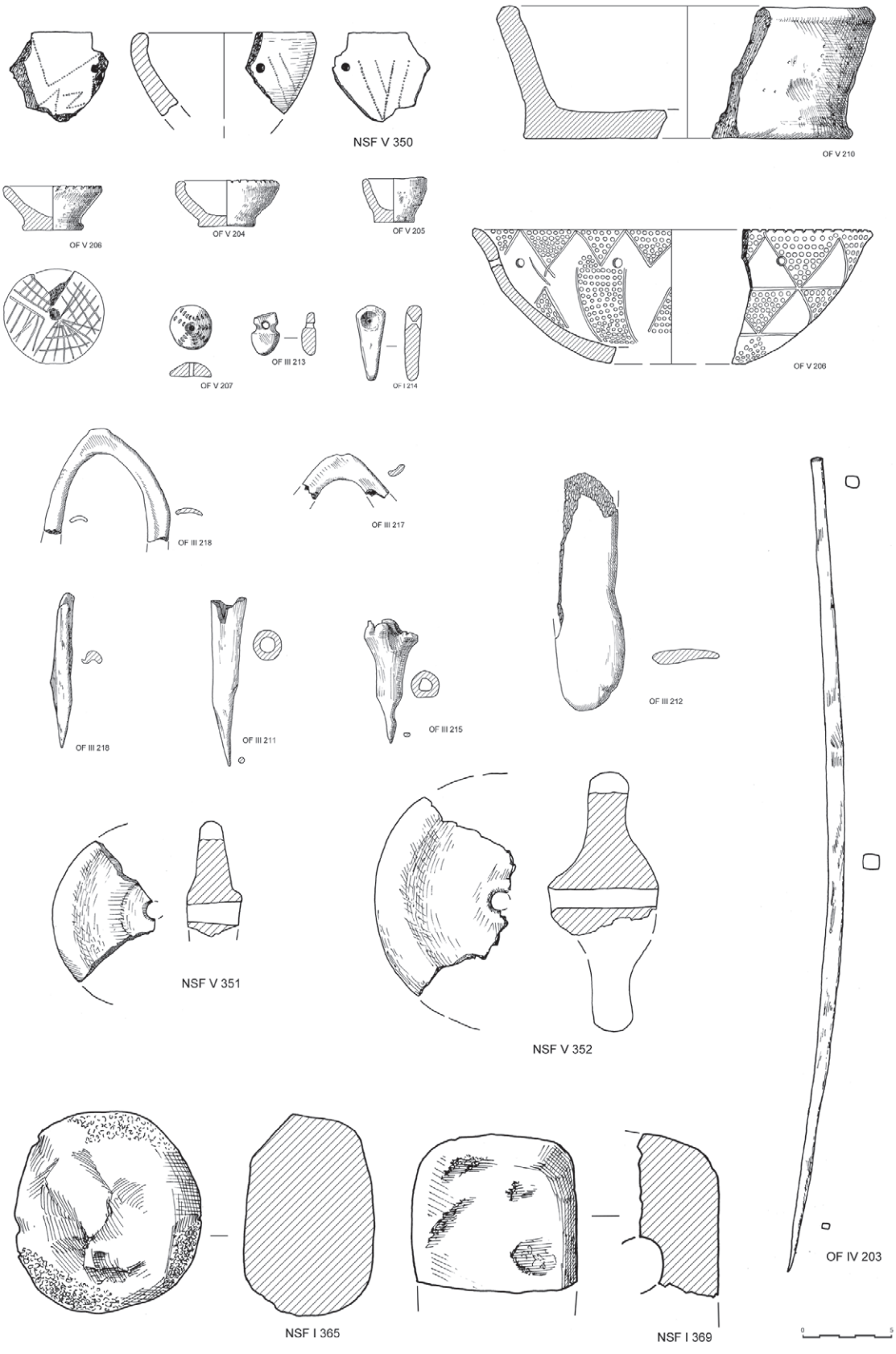
Квадратите L/M_{3-4} са изцяло нови (обр. 3.1). В тях се проследяват деструкции на няколко жилища. В кв. L_4 – север те са на дълб. -1,15/1,25 м RW. В едно от тях има огнище на дълб. -1,10 м RW. Жилищата са вероятно синхронни на комплекса в кв. L_5 – север. В кв. L_3 на -2,30 м RW, в Ю част на

[1] Изследванията са ръководени от Цв. Попова и Х. Христова (археоботаника), Д. Костов (археозоология), Р. Златева (кремъчна индустрия), М. Семото (технология на керамиката), Ф. Мачев (геоархеология), З. Цирцони и А. Гле (геоморфология).

Обр. 3. 1. План на припокриващи се пещ и огнище, жилище в кв. L_5. 2. План на деструкциите на жилища в кв. L_{3-4} и M_{3-4}

Fig 3. 1. Layout of overlapping oven and a fireplace, dwelling in sq. L_5. 2. Layout of the dwelling debris, sq. L_{3-4} and M_{3-4}

Обр. 4. Керамика и малки находки

Fig. 4. Pottery and small finds

кв. L_4 (-1,78 м RW) и в СИ част на M_4 (-1,95 мRW) са почистени деструкции на други жилища, които предхождат тези от кв. L_4 – север.

В заключение може да се констатира:

1. В ЮЗ сектор на могилата дебелината на пласта от РБЕ е ок. 3 м. Той е отделен от късния халколит чрез стратиграфски хиатус с деб. до 0,30 м. Стратиграфски са документирани поне седем или осем строителни хоризонта, датирани в РБЕ 1 и 2. Трябва да се подчертае, че поради мирния живот и многобройните преправки на жилищата, броят на конвенциналните строителни хоризонти не може да се установи с достатъчно голяма точност.

3. Архитектура. Разкрити са части от основите на поне дузина жилища, които се проследяват в три или четири строителни хоризонта над нивото на хиатуса. Те фланкират незастроената площ на селището от запад и са ориентирани СИ – ЮЗ. Плановете са правоъгълни, входовете – от юг. Няма данни за повече от едно помещение. Строителството е стабилно – с траншеи за кирпичените стени, носени от стълбове. Съоръженията са представени от пещи, огнища, зърнохранилища и глинобитни площадки около тях.

4. Керамиката е типична за развитата фаза на РБЕ 1 като форми и украса (обр. 4).

5. Находките са малко и само няколко екземпляра са намерени *in situ*. Цели съдове няма. Масовите находки (от кост, рог на елен, камък, кремък, керамика и метал) са типични за РБЕ 1 – 2. Сечивата са в крайна степен на експлоатация. Липсват тежести за стан и биконични прешлени за вретено. Персоналните вещи – накити и миниатюрни съдове/играчки (?) – сякаш са случайно изпуснати, без индикация за някакви драматични събития (обр. 4).

6. Археоботаника. Броят на флотираните проби е 77. Установени са четири вида зърнено-житни култури – еднозърнест лимец (*Triticum monococcum* L.), двузърнест лимец (*Triticum turgidum* ssp. *dicoccum* Shrank.), мека пшеница (*Triticum aestivo/durum* L.) и плевест ечемик (*Hordeum vulgare* ssp. *vulgare* L.); два вида бобови култури – леща (*Lens culinaris* Medik.) и бакла (*Vicia faba* L.); един вид тревисто растение от семейство Лападови – *Polygonum aviculare* L.; черен бъз (*Sambucus nigra* L.) и три широколистни дървесни вида – дъб (*Quercus* sp.), елша (*Alnus glutinosa* Gaertn.) и габър (*Carpinus betulus* L.).

7. Археозоология. Идентифицирани са само костите от животни, използвани за направата на сечивата; обработката на масовия материал не е завършена. Разграничени са шила, копачки, длета, шпатули и накити.

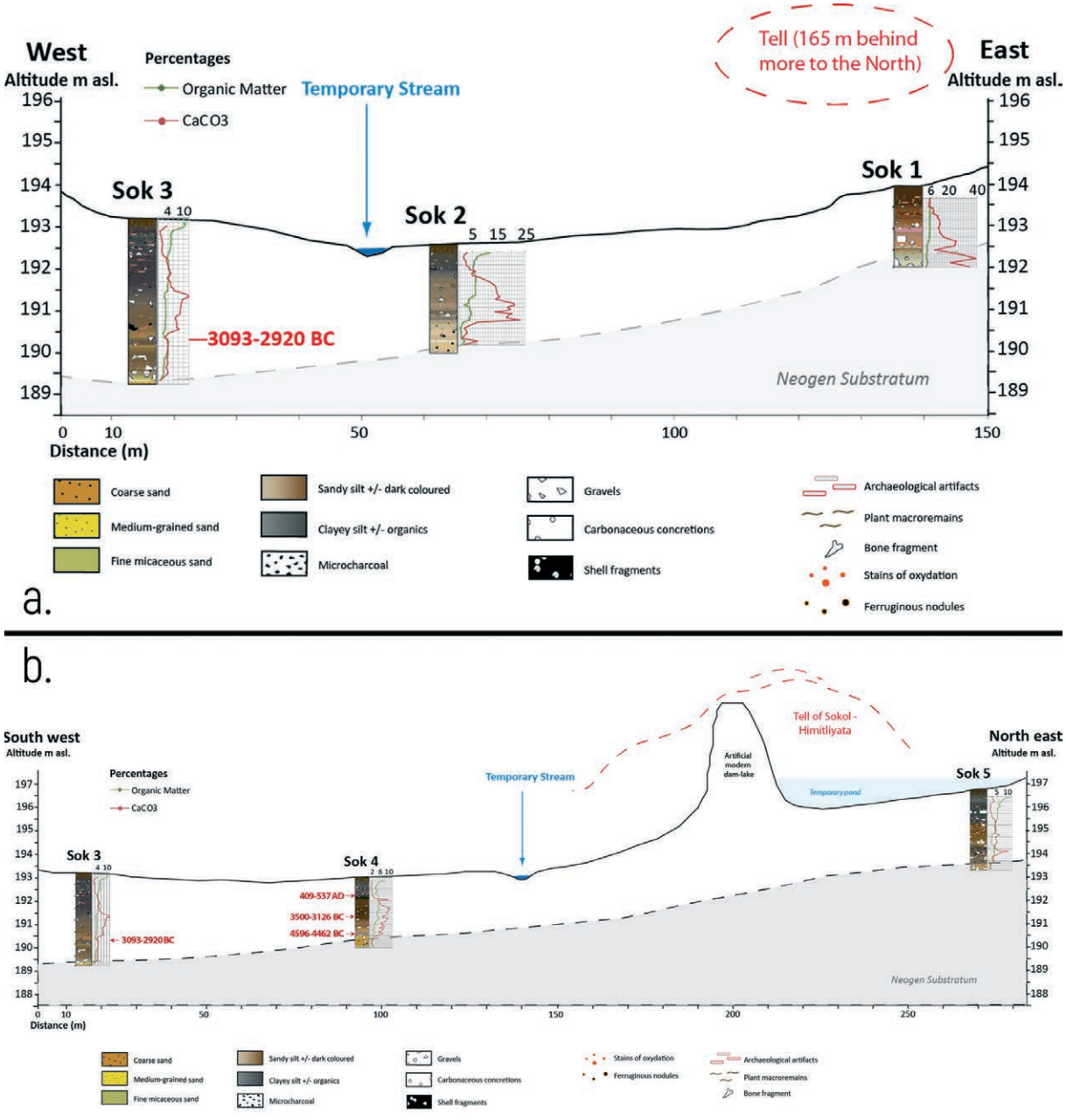
8. Кремъчна индустрия. Изследвани са 40 кремъчни артефакта. Сред тях не са установени ядра. Дебитажът е представен от шест фрагментирани пластини, две от които с макроскопски различими следи от използване, девет отломъка (пет от тях под 15 мм), както и пет неопределяеми фрагмента. Почти без изключения полуфабрикатите са отделяни от едноплощадкови ядра в напреднала фаза на експлоатация. Не са установени нови суровинни разновидности.

9. Керамично производство. Анализите на 38 керамични фрагмента със сигурен стратиграфски контекст са извършени в лабораториите на Center for Obsidian and Lithic Studies of Meiji University, the branch office in Tokyo, Япония. Петрографските данни позволяват да се определят пет групи. Химически са идентифицирани четири основни съединения – SiO_2, Al_2O_3, MgO, CaO. Корелацията на резултатите с тези от селищната могила до с. Дядово позволява да се заключи, че са експлоатирани локални глини и пълнители.

10. Металургия. Единственото сечиво, намерено през 2019 г., е типологически определено като голямо шило, но функцията му е неясна. Изработено е от легирана с арсен мед (95,65% Cu и 3,55% As).

Геоархеологическите проучвания представляват част от проект върху динамиката на ландшафта и археологическата видимост на праисторическите обекти в Северна Гърция и Южна България, финансиран от френския клъстер на върхови постижения Labex DynamiTe към Университет Париж 1. Проведени са изследвания в предварително подбрани микрорегиони, обитавани от ранния неолит до края на КБЕ. Използваната методология е извличане на ядки чрез ръчно перкусионно устройство от дълб. 2 – 7 м, имащи диаметър 6 см. Практикуваха се два вида сонди: (1) открити ядки, позволяващи директно наблюдение на извлечения седимент и вземане на проби за археологически материал, за ^{14}C датиране и за поленов анализ; (2) ядки в затворени туби от местата с богати на палеобиологичен материал седименти[1]. Направени са общо шест сонди: пет около могилата, организирани в два перпендикулярни трансекта и една върху самата могила. На обр. 5.а е обобщена информацията, която получихме от трите сонди, разположени по трансекта И – З на юг от могилата. Всички те са бедни на органичен материал; един-

[1] Полевата работа и анализите бяха координирани от д-р Артюр Гле – геоморфолог, постдокторант на Labex DynamiTe, който също направи и палинологичния анализ под надзора на проф. Лоран Леспез от Университета Източен Париж-Кретей (UPEC). Археологическите работи бяха проведени от проф. К. Лещаков, д-р В. Петрова и д-р Н. Тодорова, СУ „Св. Климент Охридски“, както и от д-р Зои Цирцони – Френски национален център за научни изследвания (CNRS).

Обр. 5. а. Схема на трансект И/З: ядки № 1 – 3 с означение на получените радиокарбони дати. b. Схема на трансект СИ/ЮЗ: ядки № 3 – 5 с означение на получените радиокарбонни дати

Fig. 5.a. Transect E/W & drillings Nos 1 – 3. b. Transect NE/SW: drillings Nos 3 – 5, with ^{14}C dates of the sediments

ствената ^{14}C дата от ядка № 3 попада в началото на III хил. пр. Хр.[1]. Интересно е, че при всички ядки първият слой с антропогенен материал е в пряк контакт с неогенския субстрат, а оригиналната холоценска палеопочва не е запазена никъде. Обр. 5.b илюстрира трансекта СИ/ЮЗ. Най-интересна тук е ядка № 4, която беше поставена в тубус и осигури малка, но добра последователност от ^{14}C дати. Тези дати отново са в пълна хармония с данните от разкопките върху могилата. Палинологичният анализ показва, че районът не е бил гъсто залесен през целия период на обитаване. Между халколитния и раннобронзовия пласт е регистриран пясъчен слой с по-груба структура, който предполага промяна в режима на седиментация. Единственият сондаж, направен върху могилата (Sok-6), показва, че секвенцията на обитаване е изключително плътна и ядката се състои почти изцяло от последователни жилищни нива. Важно е да се подчертае, че ^{14}C датата, която получихме от най-ранния антропогенен слой над холоценската палеопочва (т.е. първото заселване), попада в късния неолит (края на VI хил. пр. Хр.).

[1] Всички дати са реализирани в лабораторията Direct AMS, USA, с финансиране от Labex DynamiTe (ANR-11-LABX-0046).

ARCHAEOLOGICAL AND GEOARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS AT THE EBA LAYER OF TELL SOKOL, NOVA ZAGORA REGION

Krassimir Leshtakov, Denitsa Ilieva, Zoï Tsirtsoni, Arthur Glais

Summary

An area of 425 m^2 was investigated in 2019. The excavations were carried out in features and complexes, according to the methods of micro-stratigraphy and planigraphy. The studies of the paleo-environment, archaeobotany, zooarchaeology, chipped-stone industry and ceramic technology were continued. Due to the peaceful settlement life, it is hard to determine the number of conventional building levels, making the term 'building level' rather conditional. The thickness of the EBA layer in the SW part of the tell is c. 3 m, lying on top of a 0.30 m thick stratigraphic hiatus. In this part, at least seven occupational levels are distinguished. The bases of several dwellings are partially exposed. The layouts are rectangular, with entrances from the south. The walls are made of mudbrick with foundation trenches and construction of wooden beams. The pottery is typical for the developed phase of EBA 1 in terms of shapes and decoration. The small finds are few and the tools are in final stage of exploitation. Flint artefacts are made of local and imported raw materials, suggesting two models of procurement. Petrographic and chemical analyses of the pottery paste show production based on local raw materials. The single metal find is made of copper alloy (95.6 percent Cu and 3.55 percent As) and has the shape of an awl, yet its function remains unclear.

We had the opportunity to conduct some geoarchaeological investigations in and around the tell. This was part of a broader project, funded by the French Cluster of Excellence DynamiTe (ANR-11-LABX-0046, Paris 1 University). The methodology used core-drills with a diameter of 6 cm and a depth of 2 to 6–7 m, made with a hand-driven percussion device. Six cores were extracted. The results confirm the occupation of the site around the middle of the 5th mill. BC (Late Chalcolithic) and in the late 4th mill. BC (Early Bronze Age) but leave open the possibility for an even earlier start, at the end of the 6th mill. BC.

Krassimir Leshtakov, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, leshtakov@abv.bg

Denitsa Ilieva, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, deni.t.ilieva@gmail.com

Zoï Tsirtsoni, ArScAn-UMR 7041 CNRS, University of Paris 1, Paris 10 and French Ministry of Culture, 21 Allée de l'université 92023, Nanterre Cedex, France, zoi.tsirtsoni@mae.u-paris10.fr

Arthur Glais, LabEx DynamiTe, University of Paris 1, ArScAn-UMR 7041, Nanterre, France

№ 3. ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК

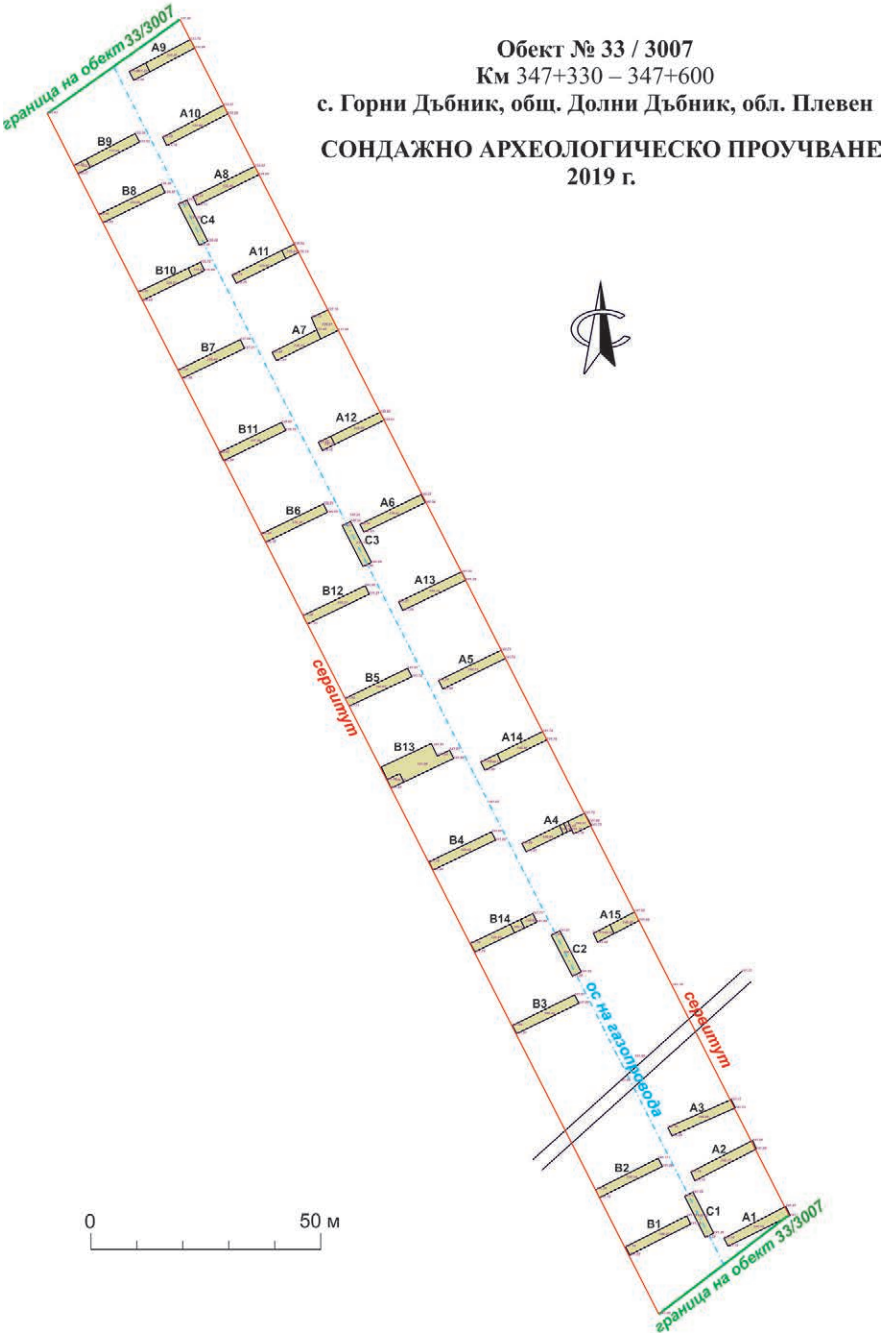
Милена Райчева, Александър Алексиев

Обект 33/3007 по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А в землището на с. Горни Дъбник (км 347+330 – км 347+600) е регистриран като такъв с неопределена функция, датиращ от праисторията и Античността[1]. Разположен е на висока част на склон със северно изложение, близо до р. Барата, в м. Божкови могили, на 1,6 км, 63° от центъра на с. Горни Дъбник. Намира се между две малки полузаличени могили, вероятно част от могилен некропол. Теренът представлява предимно разорани и засяти ниви. В южната си част той е пресечен от бетонен напоителен канал.

[1] Екипът бе в състав: М. Райчева, А. Алексиев, П. Георгиева, Г. Узунова, Н. Гюров, П. Харалампакис. В проучването и анализа на материалите се включиха и други специалисти, на които дължим благодарност: геодезическо заснемане – инж. А. Каменаров; антропологичен анализ – гл.ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ); археозоологичен анализ – гл.ас. д-р Н. Карастоянова (Национален природонаучен музей); обработка на керамичен материал – доц. д-р Ст. Александров (НАИМ – БАН), докторанти З. Кръстева, П. Минков и Вл. Живков.

Заложени са 33 сондажа из цялата площ на обекта (обр. 1), като проученото пространство възлиза на ок. 980 м^2. Във всички сондажи е достигнат стерил, а изчерпаните пластове са с дебелина от 1,20 до 1,70 м. В 29 от заложените сондажи не са регистрирани археологически структури, а материалът е представен от оскъдно количество керамични фрагменти или изцяло липсва. В едва четири от сондажите са установени структури.

В сондаж В14 е регистрирана яма с овален план, прави стени и равно дъно. В запълнителя ѝ са намерени въглени, отухлена глина, животински кости и голямо количество битова керамика, изработена на ръка (обр. 2). Керамиката е представена предимно от гърнета с насечки, дупки и пъпки по устията, тунелести дръжки, украса от дебели или фини врязани линии, понякога запълнени с бяла паста. Открит е и частично запазен малък аскос с украса от хоризонтални и коси врязани линии. В близост до съоръжението е регистрирано керамично струпване. То е разкрито на нивото, от което е вкопана ямата и съдържа множество дребни и обезличени фрагменти от няколко големи съда, изработени на ръка, с врязана украса, наподобяваща тази на съдовете от вкопаването. Керамичният комплекс от ямата и струпването до нея датира от ранннобронзовата епоха (РБЕ), като намира най-близки паралели в материала от с. Крушовица, м. Попската могила (Иванов и др. 2014, 106 – 108).

Обр. 1. Общ план на проучените сондажи (автор: А. Каменаров)

Fig. 1. General plan of the excavated trenches (author: A. Kamenarov)

В сондаж А4 е разкрита още една яма с овален план и полусферична форма. На нивото на засичане запълнителят ѝ се състои от пръст, примесена с въглени и петна от отухлена глина, единични кости от домашна свиня и овца; в дълбочина той съдържа дребни варовикови включения, въглени, дребни фрагменти битова керамика и късчета отухлена глина. На дъното е открит скелет на двугодишно средноголямо куче в пълен анатомичен порядък (обр. 3). Животното е страдало от некроза на левия заден крайник, довела до куцане и болки; причината за смъртта му е неизвестна. Под скелета, в дъното на ямата, е установено по-малко вкопаване с цилиндрична форма, запълнено с тъмнокафява пръст без археологически материали. Работната датировка на тази структура е поставена най-общо в желязната епоха, въз основа на ритуала.

В сондаж В13 е открит гроб на зрял индивид

от мъжки пол, на 45 – 50-годишна възраст (обр. 4). При проучването не са открити различими граници на вкопаване на гробна яма или следи от друго съоръжение. Покойният е положен по гръб, с глава на север, в анатомичен порядък. Костният материал е в лошо състояние. Установени са слабо изразени дегенеративно-деструктивни изменения (спондилоза) в тораколумбалния (гръдно-поясния отдел) на гръбначния стълб. Инвентарът се състои единствено от железен нож с право лезвие и дръжка с два нита, открит отляво на таза. В областта на лявото рамо е регистрирана тъмна ивица, вероятно от органична материя (ремък?). Липсва датиращ материал. Въглеродният анализ на костния материал посочва дата 556 – 500 г. пр. Хр.

Обр. 2. Аскос от Сондаж B14, Яма 1 (РБЕ) (снимка: П. Минков)

Fig. 2. Askos from Trench B14, Pit 1 (EBA) (photo: P. Minkov)

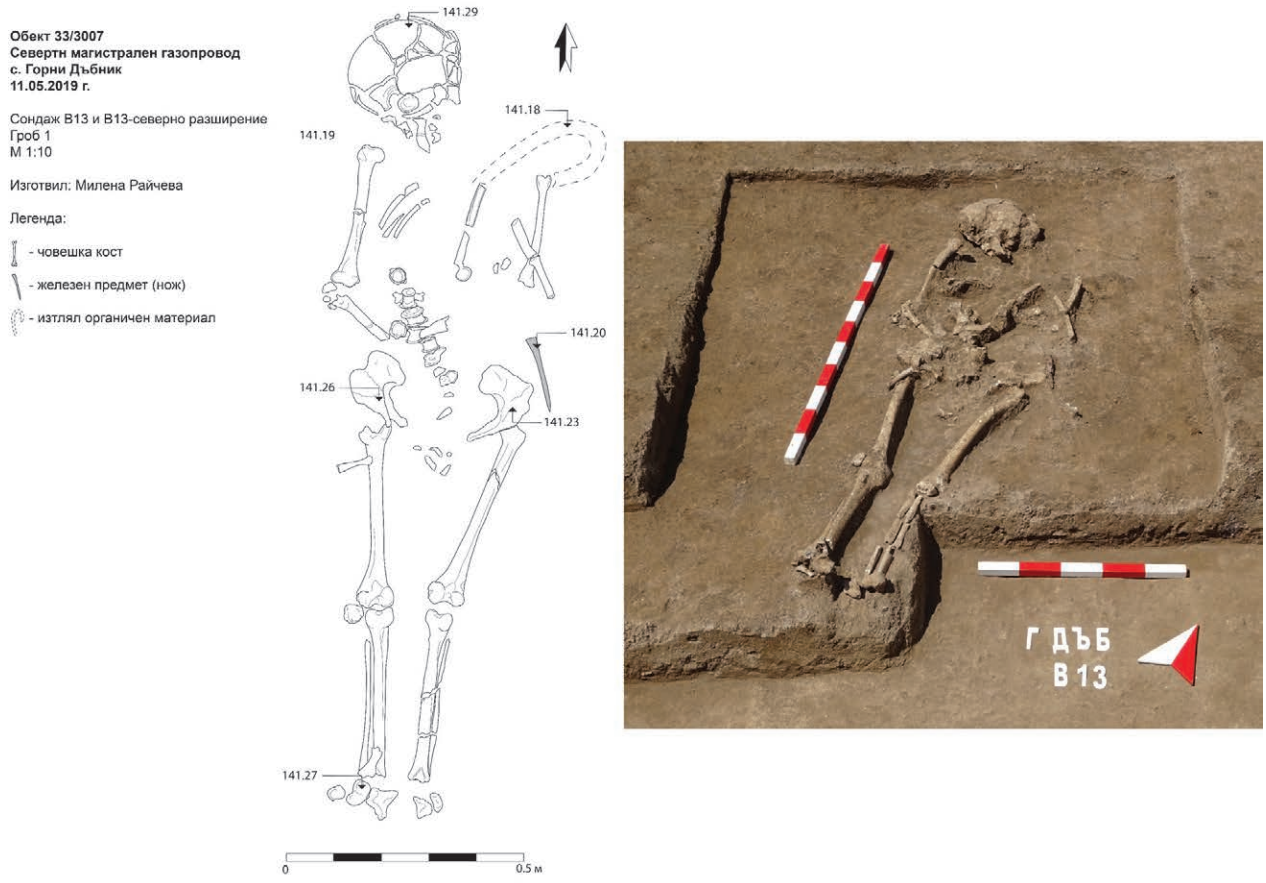
Обр. 3. Сондаж А4, Яма 1 – скелет на куче (снимка: П. Георгиева)

Fig. 3. Trench A4, Pit 1 – dog skeleton (photo: P. Georgieva)

В сондаж А7 е установено дълбоко вкопаване (гроб?), съдържащо човешки останки. Ямата е с издължен овален план, ориентирана в посока И – З, едностъпална. Запълнителят е от кафява пръст, примесена с глина и варовикови включения. В него е регистрирано малко количество нехарактерна битова керамика, изработена на ръка, и един фрагмент от съд, изработен на грънчарско колело. На дъното ѝ са открити костни останки на израснал индивид от женски пол, на възраст поне 18 – 20 години (обр. 5). Скелетът не е цялостно представен, костите са в лошо състояние и не са в анатомичен порядък, а са преположени (или разхвърляни?). Установена е хипоплазия на долните първи кътни зъби, индикираща краткотраен стрес в развитието на индивида в детска възраст. Състоянието на костите не позволява да се правят изводи за насилствена смърт или евентуално разчленяване на трупа. Няма археологически данни и за по-късни нарушения и разнасяне на костите, които се намират единствено на дъното на ямата. Сред скелетните останки е намерен предмет с неясна функция, изработен от пробита кост на коза (*tibia*). Според въглеродното датиране, останките датират от периода 262 – 318 г. сл. Хр.

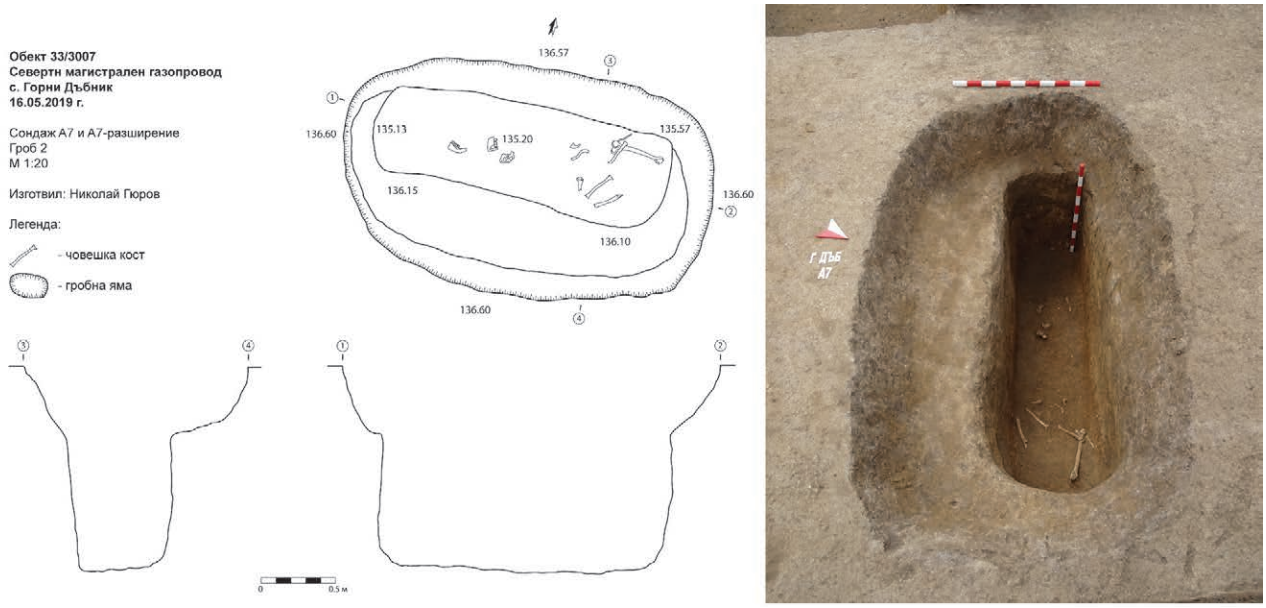
Гробовете са сравнително отдалечени един от друг (на около 100 м) и се намират в близост до две разорани, трудно различими днес могили, попадащи извън сервитута на обекта. Двете съоръжения са разновременни (желязна епоха, късноримска епоха). Възможно е структурите да имат връзка с разположените в близост могили, тъй като са концентрирани в периферииите им. Останките от раннобронзовата и ранножелязната епоха са в издигнатата южна част на обекта, при по-голямата видима могила, докато късноримският гроб е в ниската северна част на обекта, в близост до дерето на р. Барата и съседния обект 32/3006.

След проучването изчерпаната пръст бе върната в сондажите и теренът бе освободен.

Обр. 4. Сондаж В13-разширение, Гроб 1 (снимка: П. Георгиева)

Fig. 4. Trench B13-extension, Grave 1 (photo: P. Georgieva)

Обр. 5. Сондаж А7, Гроб 2 (рисунка: Н. Гюров)

Fig. 5. Trench A7, Grave 2 (drawing: N. Gyurov)

Литература

Иванов и др. 2014: Г. Иванов, П. Зидаров, М. Дяков. Обект от бронзовата епоха в м. Попска могила, община Долни Дъбник. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 106 – 108.

SITE FROM THE BRONZE AND THE IRON AGES IN THE LAND OF GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNUCIPALITY

Milena Raycheva, Alexander Alexiev

Summary

The rescue excavations of Site 33/3007 were carried out due to a gas pipeline construction project. The site is at ca. 1.6 km NE of the village of Gorni Dabnik, on a sloping terrain located between two tumuli.

A total of 33 trenches were excavated (fig. 1). While nearly 90 percent of them yielded no archaeological material, four of them revealed various structures – ritual pits and burials.

A pit of oval plan, straight sides and flat bottom was found in trench B13 (fig. 2). In its fill, a large assemblage of handbuilt pottery dated to the EBA was registered. It consisted mainly of pots and bowls, but also a small *askos*. The closest parallels are from the site of Krushovitsa. Next to the pit was found a deposit of more fragmented EBA vessels.

Another pit, semi-spheroid and containing dog skeletal remains, was discovered in trench A4 (fig. 3). The dog was medium size and its left hind-leg suffered from necrosis. A small, cylindrical hole was dug into the bottom of the pit. It possibly dates from the IA, based on the ritual characteristics.

Trench B13 (fig. 4) revealed a supine inhumation with the head to the north. No grave borders or pit were detected. The buried individual is male, 35–50 years of age. The only grave find was an iron knife placed by the pelvis. Carbon dating: 556–500 BC.

In trench A7 (fig. 5), another possible grave was found, in an oval one-stepped pit. Scattered and incomplete skeletal remains were discovered on the bottom. The bones belong to a woman of 18–20 years. The trench appeared undisturbed. Together with the remains was found a goat bone with a hole drilled in it. Carbon dating: 262–318 AD.

The finds are concentrated in the peripheries of the two tumuli. Following the excavations, the trenches were refilled with the extracted soil and the site was left to the investor.

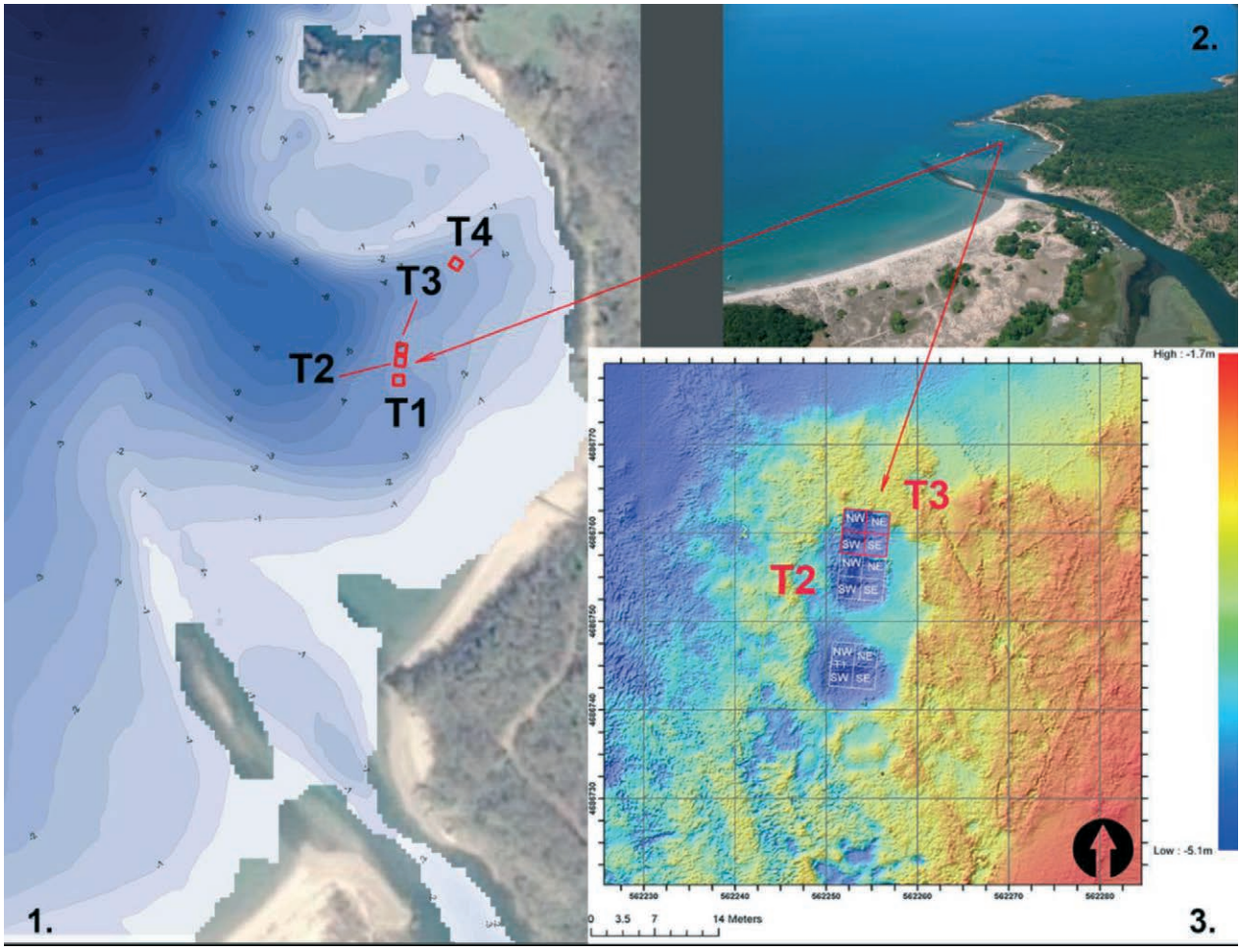
Milena Raycheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, milenaraycheva@gmail.com
Alexander Alexiev, alexander.alexiev.1990@gmail.com

№ 4. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ (РАННА БРОНЗОВА ЕПОХА, АНТИЧНОСТ, ОСМАНСКИ ПЕРИОД) В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА Р. РОПОТАМО, ОБЛ. БУРГАС

Калин Димитров, Джон Адамс, Йохан Рьомби, Крум Бъчваров, Павел Георгиев, Веселин Драганов

Археологическият обект в залива между н. Св. Димитър (Скомболито) и устието на р. Ропотамо е открит случайно през 1976 г. и е проучван през 80-те години на XX в. от екип под ръководството на проф. Иван Карайотов (Карайотов 2012).

От 2017 г. изследванията са подновени с провеждане на геофизично проучване и подводни археологически разкопки. При проучванията през 2017 и 2018 г. в частично разкопаните квадрати Т1 и Т2 – Т3 е установено, че заливът южно от н. Скомболито е използван като естествено пристанище от Античността до късната османска епоха (обр. 1). Вследствие на това на дъното се натрупват три стратиграфски различими пласта (I, II, III), маркиращи най-интензивните периоди на използването

Обр. 1. Местоположение на археологическото проучване през 2019 г.

Fig. 1. Location of the archaeological excavation in 2019

му – османския период, Късната античност и римския период. От тафономична гледна точка тези пластове, лежащи на дълбочина от -3,2 м (горната повърхност на морското дъно) до -4,5 м под морското ниво, имат характер на пристанищна акумулация. Под тях на дълбочина между -4,5 до -5,0 м е проследен пласт от морски седименти, който е стерилен откъм археологически находки и се явява културен хиатус (пласт IV). Под стерилните седименти от дълбочина -5,0 м до -5,6 м под морското ниво лежат останки от селище от ранната бронзова епоха, маркирано от керамика, отделни находки и вертикално забити дървени колове (пласт V). Тези материали се отнасят към първата фаза на РБЕ и са датирани с девет ^{14}C проби в периода 3080 – 2970 cal. BC (при 95,4% вероятност). Пластът от РБЕ е натрупан върху литифициран пясъчен пласт, лежащ от своя страна върху еоличен пясък (пласт VI и VII) (Вагалински и др. 2018; Димитров и др. 2019).

Проучването през 2019 г. беше проведено на два етапа (юни – началото на юли и септември – октомври), като общо се работи 49 дни.

Проучването имаше следните цели и задачи:

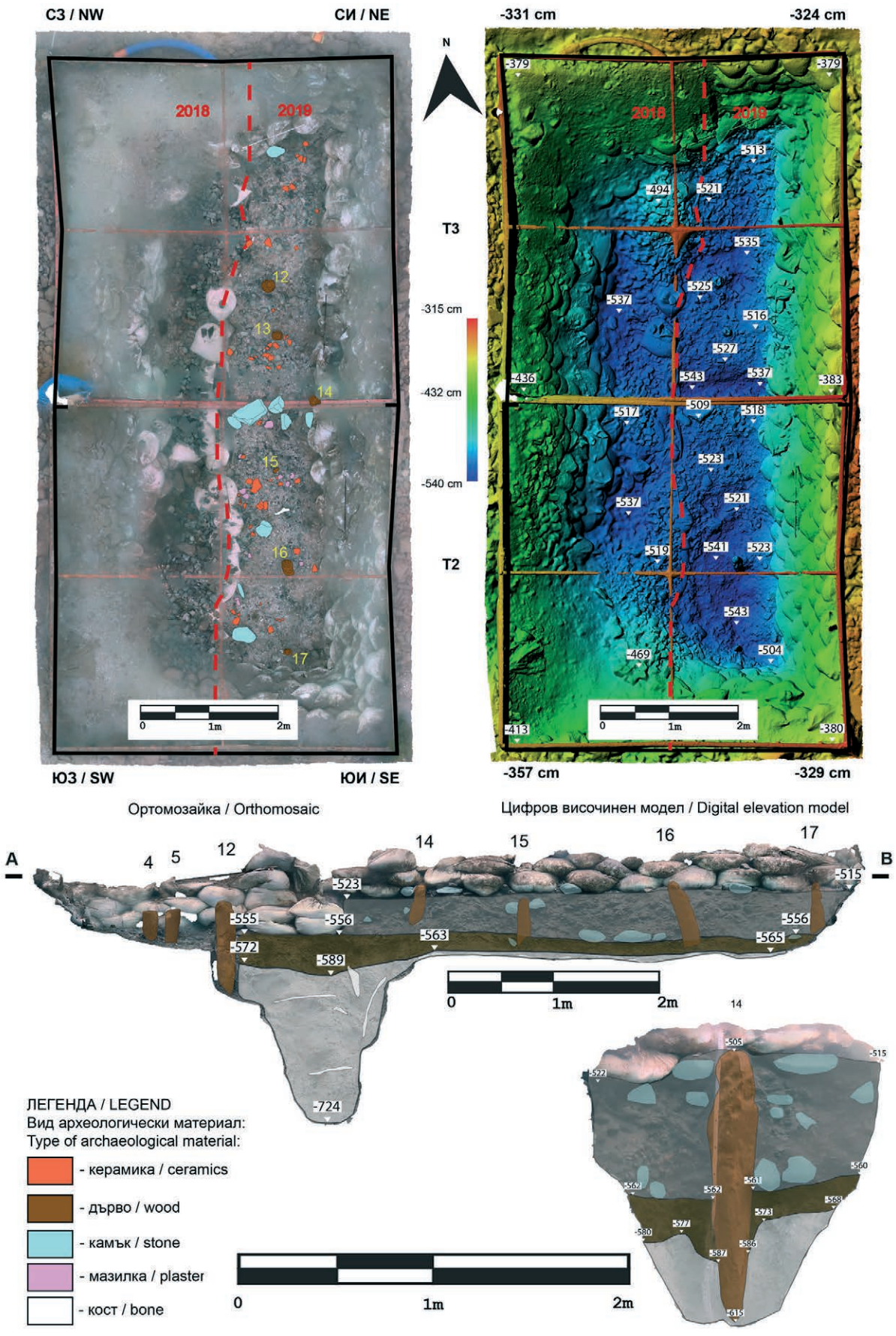
- Да се изчерпи културният пласт от РБЕ върху цялата технологично възможна площ на пл. кв. Т2 – Т3.

- Да се направи сондаж в дълбочина под пласта от РБЕ, с цел да се установи дали има по-ранно обитаване или други следи от антропогенна дейност на мястото.

- Да се съберат проби и образци за дендрохронология, ^{14}C, палеоботаничен анализ и други интердисциплинарни изследвания.

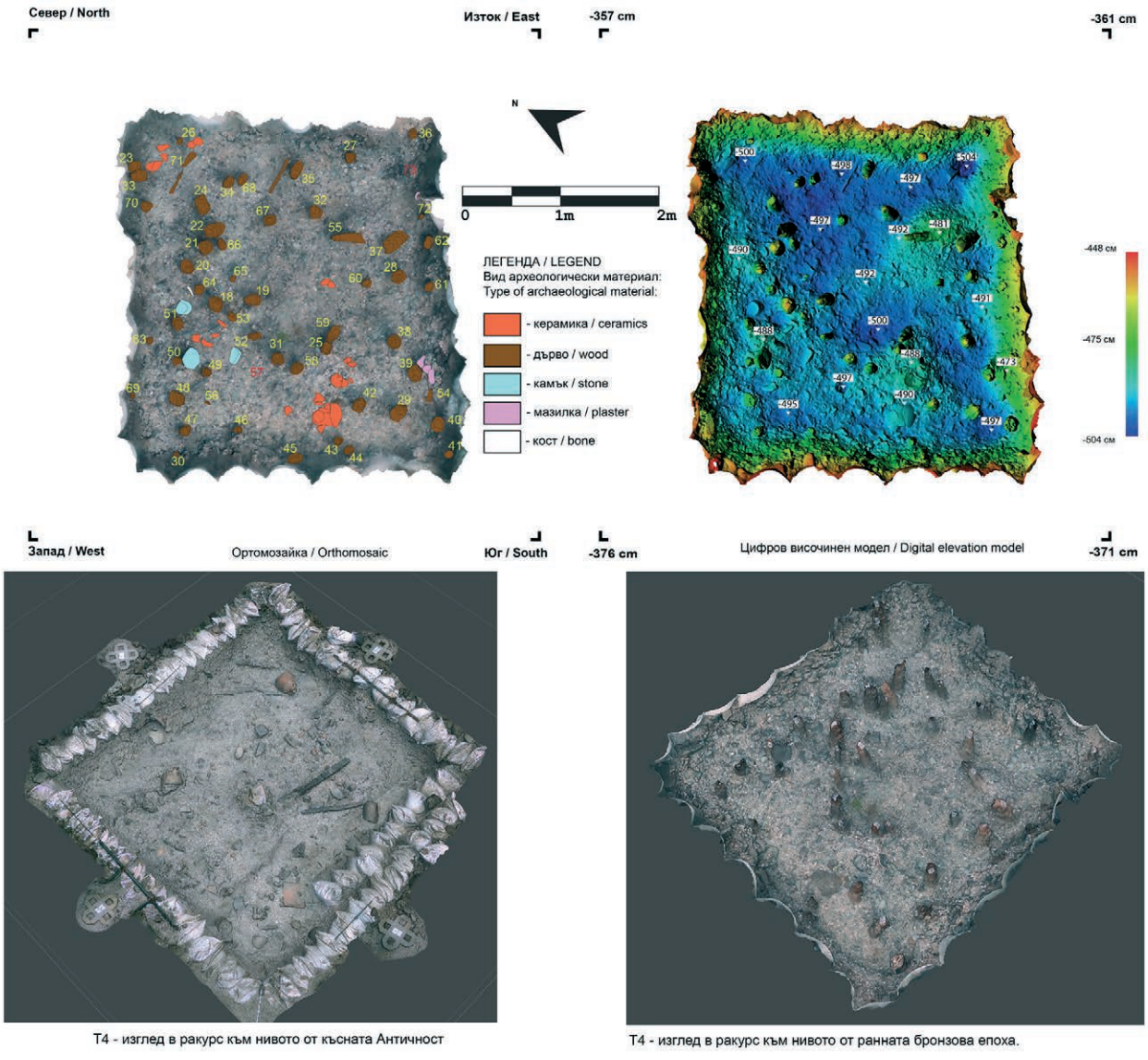
- Да се разкопае нов квадрат (Т4) по-близо до брега с цел търсене на „централна част“ на селището от РБЕ.

- Да се заснеме прецизно пространствената позиция на всички проучени от 2017 г. досега квадрати.

Обр. 2. Кв. T2 – T3: ортофотографски изглед и цифров височинен модел; източен профил

Fig. 2. Grid square T2 – T3: orthophotographic view and digital elevation model; eastern profile of trench

Обр. 3. Квадрат Т4 в края на проучването през 2019 г.: ортофотографски изглед и цифров височинен модел; в ракурс: документирано ниво от Късната античност, документирано ниво от ранната бронзова епоха в края на проучването през 2019 г.

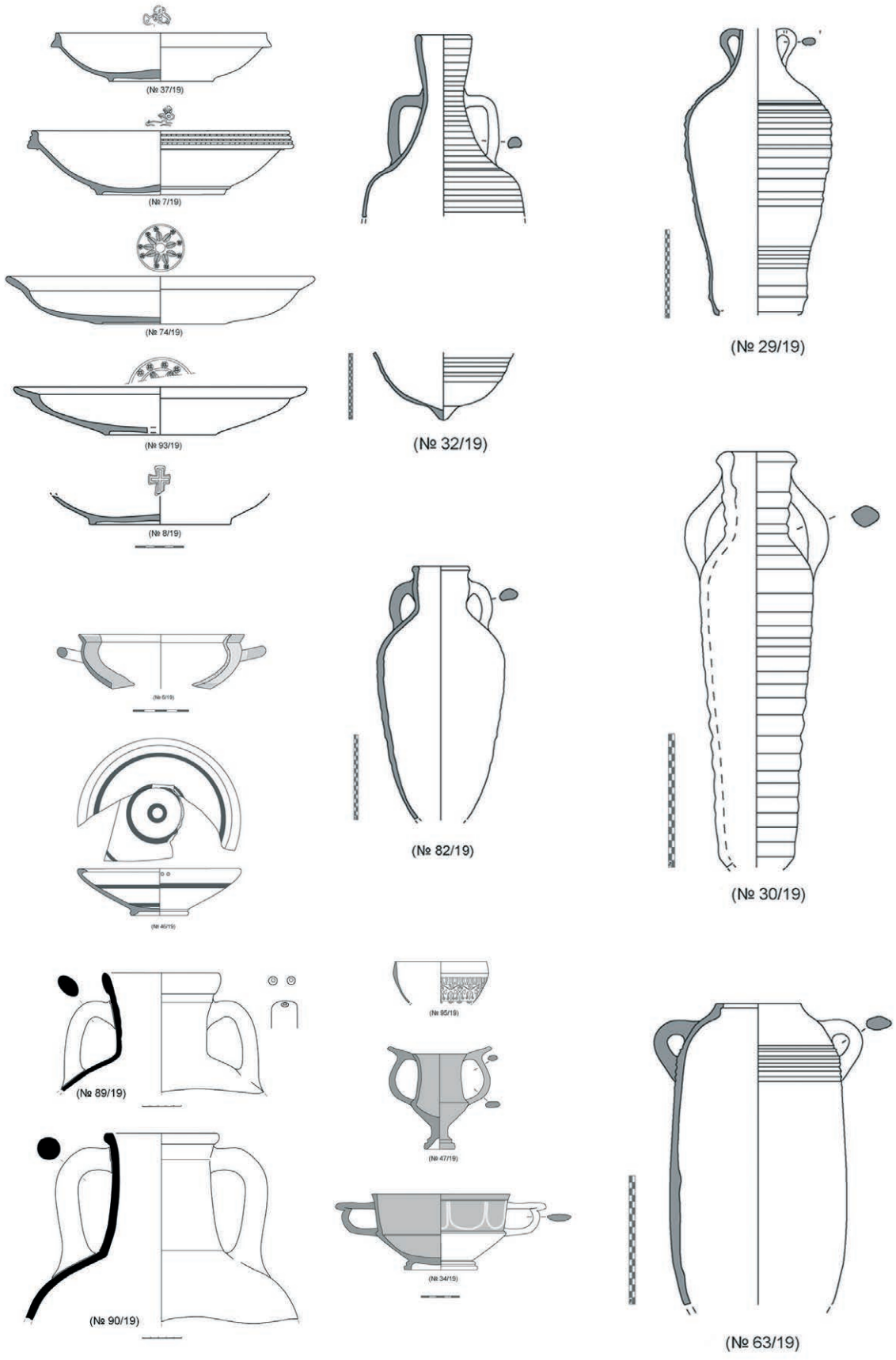
Fig. 3. Grid square T4 at the end of 2019 season: orthophotographic view and digital elevation model; in perspective: the documented level of Late Antiquity, the Early Bronze Age level at the end of the 2019 excavation

- Да се почисти дъното от всички материали и остатъци, свързани с археологическото проучване, като се демонтират металните укрепващи рамки и се изнесат чувалите с пясък в квадрати Т1, Т2 – Т3.

Методика на разкопаване и документиране. Над обекта през цялото време на работа беше закотвен изследователският кораб на ЦПА. От него се извършваха всички водолазни спускания и там бяха разположени двете моторни помпи, захранващи четири ежектора. Археологическото разкопаване бе осъществено от водолази на механични пластове от по 0,10 м, с оставяне на място на структури и ситуационни комплекси. След отнемането на всеки механичен пласт се извършваше заснемане с три камери GoPro Hero в режим time laps и заснемане на ситуации и детайли с цифров фотоапарат Nikon D200. Снимките от камерите бяха обработвани със софтуер Agisoft за получаване на фотограметрични тримерни модели с висока резолюция. Чрез прилагане на локални мащаби и пространствено фиксирани с GNSS точки беше постигната милиметрова точност на документиране. От фотограметричните модели бяха генерирани ортофотографски изгледи, разрези и височинни модели.

Обхват на работата. През 2019 г. се работи в три сектора: Т1, Т2 – Т3 и Т4.

Т1 е проучен частично през 2017 г. и в него е разкопан само пластът от историческите периоди.

Обр. 4. Трапезна керамика и амфорна тара: архаичен период, елинистически период, римски и късноантичен период, рис. М. Дамянов, Вл. Тодоров

Fig. 4. Tableware and amphorae: Archaic Period, Hellenistic Period, Roman and Late Antique Period, drawings: M. Damyanov, Vl. Todorov

Обр. 5. Керамика и рогови брадви от кв. Т4, ранна бронзова епоха, рис. Хр. Василева

Fig. 5. Ceramics and horn axes from grid square T4, Early Bronze Age, drawings: Hr. Vassileva

Оценката на екипа бе, че в този квадрат няма смисъл да се продължи разкопаването, тъй като площта за работа е малка, а археологическата ситуация е сходна с тази в Т2 – Т3. Поради това през 2019 г. работата в Т1 бе сведена до демонтиране на металната рамка и почистване.

В Т2 – Т3 задачата през 2019 г. бе да се разкопае цялата възможна площ и да се продължи в дълбочина до стерилен пласт. Първоначално бе вдигнато покритието от геотекстил. Продължи се с разкопаването до нивото на плътния литифициран пясък, означен през 2018 г. като пласт VI. Беше оставен профил, перпендикулярен на източната стена на границата на Т2 – Т3, за да се проследи стратиграфията и начинът на полагане на коловете. Северно от този профил като негово продължение бе направен дълбок сондаж през пласт VI и пласт VII (пласт от стерилен ситен бял пясък). При сондажа се работи с воден ежектор до дълбочина -7,50 м и след това беше продължено в дълбочина до -7,90 м с ръчна геоморфологическа сонда. В сондажа в пласт VI и VII не бяха регистрирани археологически материали. Заключението е, че под пласта от РБЕ (пласт V) няма по-ранно обитаване и белият пясъчен пласт (пласт VII) е напълно стерилен. При проучването на Т2 – Т3 и внимателното разчистване на колове № 10 и 14 се направиха наблюдения, които недвусмислено сочат, че коловете са забивани в сухоземна среда – на място, което е било непосредствено над нивото на древната крайбрежна ивица (обр. 2). От това важно наблюдение може да се заключи, че древното морско ниво по време на изграждането на селището (самия край на IV хил. пр. Хр.) е било около 5,80 м по-ниско от съвременното. Общо в Т2 – Т3 през 2017, 2018 и 2019 г. са открити 18 дървени кола. От всички са взети проби и са извадени за последваща обработка и датиране.

След приключване на стратиграфския сондаж в Т2 – Т3 се демонтираха металните рамки и се извадиха чувалите от укрепването на шкарповете. По време на този „демонтаж“ бяха събрани късни материали и находки от профилите на Т2 и Т3.

Т4 е нов квадрат, заложен през 2019 г. на 25 м СИ от Т2 – Т3. Ориентиран е с ъглите по посоките на света. Ориентацията на Т4 е съобразена с релефа на дъното, конфигурацията на плитчината от югозападната страна на н. Скомболито и грунта на дъното. Изхождайки от опита и характеристиката на грунта на Т1, Т2 и Т3, бе решено Т4 да се укрепва само с чували с пясък и да не се полагат метални рамки от кофражни колонни платна. За опора на водолазите бе поставена подвижна тръбна конструкция, която може да се мести по най-външния ред чували. При проучването бяха поставени маркери за фотограметрично заснемане, монтирани на четири бетонни елемента.

В горните пластове на Т4 (естественото дъно е на -3,4 м) бе констатирана познатата пристанищна акумулация и бяха събрани материали от всички исторически периоди, като римският период е представен най-силно. В Т4 бяха открити архаични и елинистически материали (обр. 4). На дълбочина около -4,30 м бе достигнат стерилният пласт IV. Под него бе разчистен пласт с едри камъни (Va), като на -4,4 – -4.5 м бяха регистрирани първите върхове на колове от РБЕ. В края на проучването бе достигната дълбочина около -4,7 м, като пластът от РБЕ не е изчерпан. Очаква се кв. Т4 да се допроучи през 2020 г. (обр. 3).

В Т4 е проучена площ около 10 м^2 от нивото на раннобронзовото селище. На това ограничено пространство бяха регистрирани 55 кола. Разкрити са голямо количество находки от РБЕ: стотици парчета горяла мазилка, фрагменти от пещ, пет рогови оръдия с отвор за дръжката, кремъчни оръдия, хромелни камъни и чукалки, не по-малко от 14 керамични съда (обр. 5). Заключението от тези находки и количеството колове на тази малка площ е, че Т4 вероятно лежи е съвсем близо до „централната“ част на раннобронзовото селище.

Резултати. Главните резултати от проучванията в акваторията пред устието на река Ропотамо през 2019 г. могат да бъдат обобщени така:

1. Приключи работата в Т1 и Т2 – Т3. Възстановен е подводният ландшафт, като са премахнати металните рамки и чувалите за укрепване на изкопите.

2. При проучването на Т4 са потвърдени общите стратиграфски наблюдения от предишните сезони относно последователността на пластовете на обект Ропотамо и техния характер – пристанищна акумулация и останки от селище от РБЕ.

3. В Т2 – Т3 се отхвърли се хипотезата за съществуване на селище от халколитната епоха, което да лежи под това от РБЕ.

4. Количеството и характерът на находките и структурите, разкрити в Т4, недвусмислено сочи, че центърът на селището от РБЕ лежи в посока към брега в основата на шкарпа на нос Скомболито (обр. 5).

5. Установи се, че селището в участъка, чието проучване приключи през 2019 г. (Т2 – Т3), е изградено на сушата и едва по-късно е залято при покачването на нивото на морето.

6. Установи се, че нивото на морето в района на селището Ропотамо за последните 5000 години се е покачило с 5,80 м. Тази промяна на нивото на морето най-вероятно се отнася за цялото българско Южно Черноморие.

Литература

Димитров и др. 2019: К. Димитров, В. Драганов, Н. Прахов, Д. Адамс, Й. Рьомби, Д. Гърбов, Р. Пачеко-Руиз, Ф. Педроти, З. Георгиева. Подводни археологически разкопки в залива пред устието на река Ропотамо. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 743 – 746.

Вагалински и др. 2018: Л. Вагалински, Д. Адамс, К. Димитров, К. Бъчваров, Р. Пачеко-Руиз, В. Драганов, П. Георгиев, Д. Гърбов, Й. Рьомби, Ф. Педроти, Н. Прахов, З. Георгиева, П. Георгиев. Подводни археологически разкопки в акваторията пред устието на р. Ропотамо. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 720 – 723.

Карайотов 2012: И. Карайотов. Херсонесос – Ориоспотамо – Падама – пристанище пред устието на Ропотамо. – Морски вестник, ноември 2012 http://www.morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/21112012_karajo.html

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS (EARLY BRONZE AGE, ANTIQUITY, OTTOMAN PERIOD) IN THE SEA BAY AT THE MOUTH OF ROPOTAMO RIVER, BURGAS REGION

Kalin Dimitrov, Jonathan Adams, Johan Rönnby, Krum Bachvarov, Pavel Georgiev, Veselin Draganov

Summary

In 2019, the third season of renewed underwater archaeological excavations took place in the bay between Cape St. Dimitar (Skombolito) and the mouth of Ropotamo River (fig. 1).

The work was conducted in two stages (June – early July and September – October) with a total of 49 working days. The study had the following main research goals and objectives:

- To excavate the EBA layer over the entire technologically possible area of T2–T3.

- To make a stratigraphic trench below the EBA layer in order to determine whether there is earlier occupation or other anthropogenic activity at the site.

- To excavate a new area closer to the shore in order to search for the "central part" of the EBA settlement.

The main results of the 2019 season can be summarized as follows:

1. The work in T1 and T2–T3 was completed (fig. 2). The underwater landscape has been restored, with metal frames and trench sacks removed.

2. The exploration of a new trench (T4) began (fig. 3), confirming the general observations from previous seasons of the stratigraphic sequence of Ropotamo site – a port accumulation from the historical periods over settlement remains from the EBA (figs 4–5).

3. The quantity and character of the finds and structures discovered in T4 unambiguously indicate that the EBA settlement center lies towards the shore at the base of the shallow waters to the SW of Scombolito Cape (fig. 6).

4. In T2–T3, the hypothesis for the existence of a Chalcolithic settlement below that of the EBA was rejected.

5. It was found that the EBA settlement (at least in the section T2–T3) was built on land and was only later flooded when sea level rose (fig. 2).

6. The detailed stratigraphic observations demonstrated that at the end of the 4th mill. BC in the area of Ropotamo the sea level was -5.80 m below the modern one.

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Street, 8130 Sozopol, kalin.d@abv.bg
Jonathan Adams, Centre for Maritime Archaeology, University of Southampton, jjra@soton.ac.uk
Johan Rönnby, Södertörn University, Maritime Archaeology Research Institute, johan.ronnby@sh.se
Krum Bachvarov, University of Connecticut, Department of Anthropology, kroum.batchvarov@gmail.com
Pavel Georgiev, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Street, 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com
Veselin Draganov, Centre for Underwater Archaeology, 1 Apolonia Street, 8130 Sozopol, veselindraganov@abv.bg

№ 5. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БОГДАН, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов

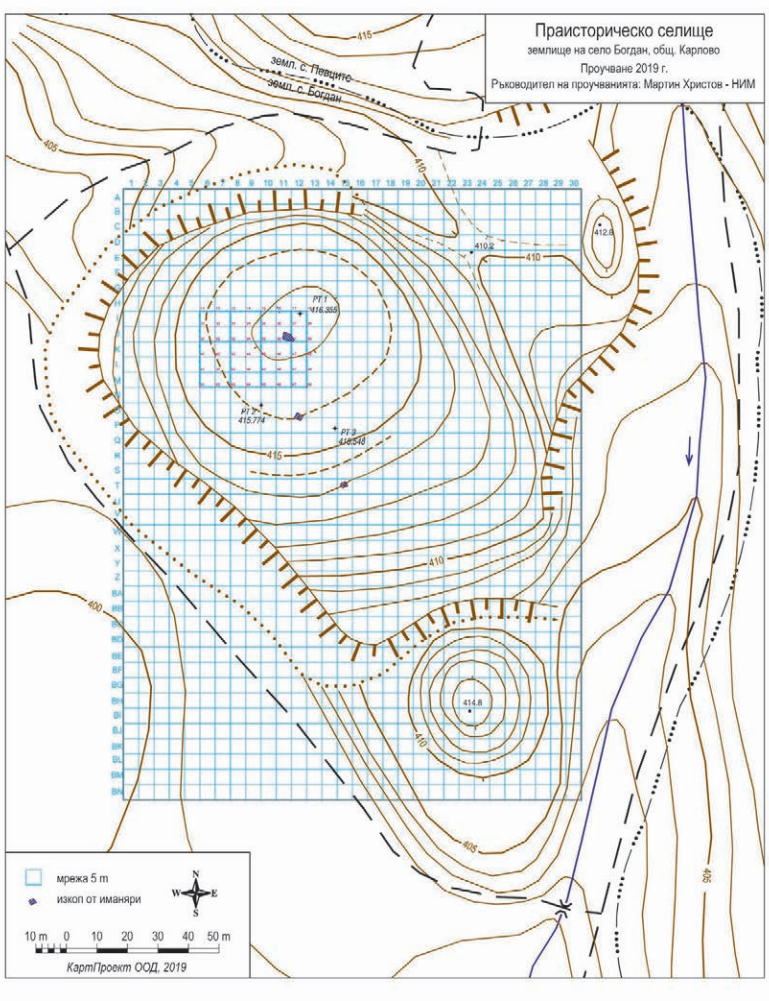
Археологическите проучвания са продължение на започнатите през 2018 г. Във всички квадрати, както и на площта на цялото селище е установено разораване през 70-те или 80-те години на XX в., което е довело до разрушаването на част от културния пласт. Това пряко се е отразило на състоянието и на частично запазените структури отдолу. Проучена е площ от 81 м^2 в централната част (обр. 1 – 2). Пластът в горната част е сив и рохък от разораването. В дълбочина и около откритите съоръжения става сиво-пепеляв и рохък. Концентрацията на керамични фрагменти в сивия пласт е висока.

Квадрат I10. До северния профил на квадрата е разкрито частично запазено термично съоръжение (ТС) от почти чиста глина с дебелина до 3 см, която е положена върху подложка от глина с керамични фрагменти в нея.

Южно от това термично съоръжение се разкрива трамбовано ниво (под?) от дребни камъни, жълтеникава глина и сива пръст с неправилна форма и обща ориентация СИ – ЮЗ. Размерите на трамбовката са 3 м (И – З) и 2,28 м (С – Ю). Върху трамбовката е открит и един керамичен прешлен за вретено, а ЮЗ от термичното съоръжение се разкри и един фрагмент от хромел. Тази трамбовка липсва в южната част на квадрата, но отделни части от нея са разкрити до И профил.

Източно от съоръжението са разкрити червеникави глини. Те липсват в самия ъгъл на квадрата, където вероятно има по-късна яма. Това термично съоръжение най-вероятно е свързано с керамичните фрагменти и камъни от СЗ ъгъл на кв. I11. Те изглежда образуват и най-горното доловимо в този участък ниво.

В ЮИ четвъртина на квадрата се разкриват жълтеникави глини. Каква е връзката им с термичното съоръжение до северния профил на този етап не е ясно, но вероятно са свързани с някакво долно ниво. Пак там е открита друга замазка с тъмночервен цвят, като отдолу изсветлява до жълтеникаво. Тя е нарушена от поредица биотурбации. Тук добре е установена вертикална стратиграфия: трамбованият под и термичното съоръжение лежат върху обмазката на това второ термично съоръжение. Върху самото него също има част от трамбовката. Горното термично съоръжение до северния профил и трамбовката са върху второто и по-ранно съоръжение.

Обр. 1. Богдан – селище от РБЕ. Тахиметрично заснемане на обекта с план-квадратната мрежа

Fig. 1. Bogdan – EBA site. Tachymetry of the site with the grid system

Южно от новото съоръжение има участъци с глини. Те са жълти на цвят с дребни камъчета и са силно нарушени от биотурбации. Вероятно са свързани с някакво долно ниво.

Замазката влиза в профила от И към кв. I11. Тази замазка е по-ниско от първата, открита до северния профил.

Обр. 2. Богдан – селище от РБЕ. Въздушна снимка на обекта

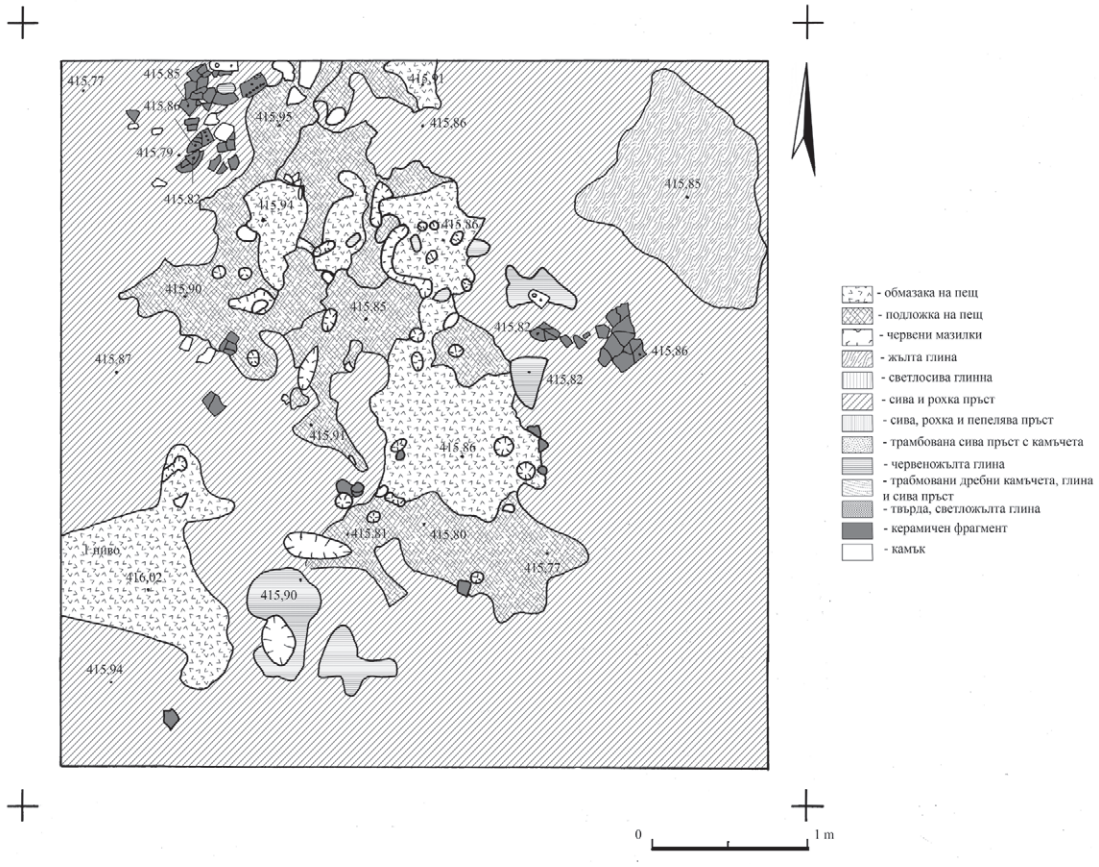
Fig. 2. Bogdan – EBA site. Aerial view of the site

В З част на квадрата са разкрити глини със светложълт цвят. Те вероятно са от нивото на трамбовката на това най-горно ниво или по-ранни. Това на този етап не е изяснено.

Квадрат I11. В СЗ ъгъл на квадрата са открити *in situ* керамични фрагменти и ломени камъни, ограждащи ги от Ю и И. Те вероятно маркират най-късното установено ниво и кореспондират като ниво с глините, трамбовките и най-късното термичното съоръжение в С част на кв. I10.

При зачистването е установено, че южно и под тях е разкрита обмазка с червеникав цвят. В Ю си част тази обмазка хлътва надолу. Съоръжението също е силно нарушено от биотурбации.

В останалата част на квадрата, но най-вече в С част, също са от-

Обр. 3. Богдан – селище от РБЕ. Кв. J 11 с частично запазено първо и второ ниво

Fig. 3. Bogdan – EBA site. Grid sq. J 11 with partly preserved first layer and second layer

крити керамични фрагменти, които са един до друг или са от един съд. На това ниво също се откриват ломени камъни със средни размери. Те не оформят някаква конфигурация. Тези керамични фрагменти и ломени камъни вероятно маркират долно, по-ранно ниво, което е възможно да кореспондира с по-ранното термично съоръжение в кв. I10 или с обмазката в СЗ ъгъл на кв. I11.

В Ю и най-вече в ЮИ част на квадрата се появяват петна от жълтеникава глина с пясък. Те са силно разнесени и много нарушени от биотурбации. Възможно е да са във връзка с подобните им в Ю разположения квадрат J11.

Квадрат J10. В ЮИ ъгъл са разкрити частично отделни мазилки, както и керамични фрагменти от един съд и няколко ломени камъка. Керамичните фрагменти са на място и вероятно маркират ниво. Тази ситуация вероятно има връзка с червеникавите мазилки (ТС?) в ЮЗ четвъртина на кв. J11. При изграждането на съоръженията вероятно е направено подравняване на терена, което обяснява и разрушаването на по-ранните термични съоръжения и наличието на сивия пепеляв пласт между тях. По-горно ниво няма запазено поради разораването на терена.

Установено е, че съоръжението има два етапа на експлоатация. Под нивото, което е открито първоначално, се разкрива долно ниво на обмазка. Съоръжението е нарушено.

В З част на квадрата е открито компактно петно от червеникаво-жълта горяла глина (мазилки). Те имат денивелация в различните посоки и са нарушени както от дупките за колове, така и от множеството биотурбации. Такива има в централната част и в периферите на мазилките. На Ю, СЗ и С от тази мазилки са разкрити жълтеникави глини или подобни мазилки във вид на отделни петна. Техният характер остава неясен. Не може да се установи и дали те са във връзка с основните.

Квадрат J11. В СИ част в сиво-пепелявия пласт са открити керамични фрагменти и камъни със средни размери, които лежат на едно ниво и маркират най-горното установено ниво. Сиво-пепелявият пласт около тях е с дебелина около 0,10 м и под него са разкрити други съоръжения. В него концентрацията на керамични фрагменти и части от обмазки е висока. Може да се предположи, че този пласт е и подравнителен.

В ЮЗ четвърт частично е разкрита замазка от ТС (огнище?), като част от нея попада в непроучваната площ на З профил. Предвид нивата на съоръжението, вероятно то може да се отнесе към по-късния установен етап.

В квадрата под сивия, вероятно подравнителен пласт са открити две други термични съоръжения със съответните материали около тях (обр. 3).

ТС № 3. Ориентирано е според реброто в централната си част СЗ – ЮИ и има следи от по-късни преправки. Съоръжението и силно нарушено от по-късни интервенции. Предвид нивата, това съоръжение е по-ранно от другото, което е разположено СЗ от него – № 4.

ТС № 4. Разположено е непосредствено на СЗ от № 3 и е по-късно от него, защото е по-високо като кота. Ориентацията му е същата според посоката на реброто в средата му. Като подложка е използвана глина, дребни камъни и керамични фрагменти. То също има преправка, която лежи върху първичната обмазка. Това съоръжение също е има множество нарушения, които се дължат на биотурбации и последвалото подравняване на терена за най-късното установено ниво.

Около и над това съоръжение се откриха множество части от двулицеви дъговидно извити мазилки, някои от които с оформен ръб, вероятно от купол на пещ. Предвид близостта им с ТС № 4, може да се допусне, че преди преправката или подравняването то е представлявало пещ със закуполяване.

С оглед нивата съдът, който е *in situ* на СЗ от ТС № 4, и фрагментите от съда на ЮИ от него са на едно ниво и трябва да се свържат с него. Част от фрагментите от съда на СЗ от ТС № 4 са покрити с глина от по-късната преправка и може да се предположи тяхната връзка с първичното обмазване.

И двете термични съоръжения в горната си част си силно разрушени от по-късните подравнявания и от многобройните биотурбации.

При зачистването на термичните съоръжения от З част (ТС № 3 и № 4) са откриха три дупки в редица. Посоката им е СЗ – ЮИ, без да има сигурност какъв е техният характер. Ако са от колове, то те трябва да се свържат с най-късното установено ниво.

В И част на квадрата, под най-горното ниво, се откриват жълтеникави и песъкливи глини с камъчета, които вероятно са от по-ранно ниво. Подобни се откриват и в разположения на С кв. I11 и продължават в профила на И в кв. J12.

Костните останки представят както домашни, така и диви животни от различни възрасти. Принадлежат на т.нар. хранителни останки със съответните белези, а малка част носят следи от човешка дейност. Впечатление прави фрагмент от ноктева фаланга на голям мечок.

Стени на този етап не са открити, но наличието на толкова термични съоръжения говори, че вероятно това е стопанската част на селището – факт, който е предположен още при зачистването на профилите на иманярски изкоп № 1 през 2018 г.

Датировката на съоръженията е на базата на керамичния материал, който се отнася към РБЕ 2 или към прехода между РБЕ 2 и РБЕ 3, култура Юнаците – що се отнася до най-късните установени на терен или съществували такива, но унищожени при разораването на терена структури.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF EARLY BRONZE AGE SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov

Summary

The archaeological excavations near the village of Bogdan, Karlovo Municipality, were conducted in October and November 2019.

Several thermal features dating from different chronological periods were distinguished within the investigated area of 81 m². The later structures are situated in the northern part of the site and represent rammed platforms with clay and stones. The NW sector of the site contains a concentration of pottery sherds. Similar features were discovered in the southern part of the site, where another concentration of ceramic sherds was found. Of great interest is the discovery of a partly preserved large ceramic vessel.

The oldest structures are located in the western and the central area of the site. The center of the excavated area reveals two features, one of which shows traces of a later repair. A ritually broken ceramic vessel was also discovered in relation to the primary kiln.

Plasters from the earlier layer of occupation are found beneath the structures and at different places of the site. The fragments belong to domes – evidence that some of the thermal features were kilns.

No walls have been identified so far. Most probably, there were walls that were largely destroyed in result of modern ploughing or of leveling during later stages of the site's occupation.

The pottery collected during the archaeological excavations in 2019 date the excavated features to the Early Bronze Age.

Martin Hristov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com

---

№ 6. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА И РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ ДО БРЕЗНИК

Пламен Георгиев, Петър Минков

Археологическите проучвания на Обект № 1 в концесионна площ „Брезник", находище „Милин камък", се извършиха съгласно Анекс № 10 към Рамков договор № ДІІ–34/19.03.2014 г. в периода 1.10 – 30.11.2019 г. Обектът се намира на 2,3 км южно по права линия от центъра на гр. Брезник, в южното подножие на вр. Св. Никола и хълма Бърдото в м. Горна Дабовица. Разположен е на полегат склон с наклон между 4% и 10% с южна експозиция. През 2019 г. се проучиха чрез сондажи останалите 120 дка от Обект № 1, които обхващат северната, западната и южната му зони (обр. 1). Наблюденията върху културния пласт и характеристиките му от кампанията през 2018 г. се потвърдиха и през настоящата (Георгиев и др. 2019). Проучени са осем археологически структури, с поредност от № 10 – 17 (продължение от 2018 г.).

Структура № 10 е регистрирана в Сондаж IX-8 на дълбочина 0,65 м от повърхността, на нивото на стерилния терен. Представлява придънната част на яма с издължена овална форма. Запълнителят е от тъмнокафява, сбита глинеста пръст с фини варовикови включения и бели частици. Археоло-

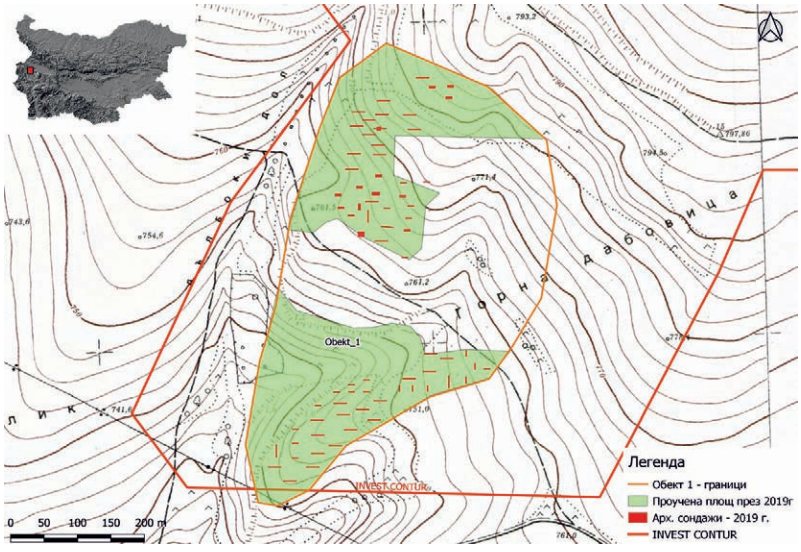
гическите материали в него са единични фрагменти от керамични съдове, правени на ръка, чиито характеристики отнасят структурата към РБЕ.

Структура № 11 е локализирана в сондаж IX-6. Представлява две застъпващи се концентрации от керамични фрагменти и късове от глинени мазилки. Те залягат в плитко вкопаване в мергеловата скала (обр. 2). Структурата има неправилна овална форма с ориентация по дългата ос ЮИ – СЗ и размери 3,80 × 2,50 м. Запълнителят е от светлокафява до сиво-кафява сбита и глинеста пръст, наситена предимно с керамични фрагменти от груба кухненска керамика, правена на ръка, малко количество фрагменти от фина трапезна керамика, както и от пирауноси. На база керамичния материал структурата може да бъде датирана през РЖЕ.

Структура № 12 е регистрирана на дълбочина 0,60 м от нивото на съвременния терен в Сондаж IV-4 в северната част на обекта. Естествените ѝ граници от север, запад и изток са високи избиви на естествената скала. Ориентирана е И – З и има размери 8,00 × 6,00 м. Културният пласт е от тъмнокафява до сиво-кафява сбита и глинеста пръст. Разкритите археологически материали са керамични фрагменти от груби кухненски съдове, правени на ръка, и фрагменти от поне пет пирауноса, чиято локализация предполага мястото на евентуалната им употреба. Разкритите археологически материали в нея предполагат функционирането ѝ през РЖЕ.

Структура № 13 е регистрирана в сондаж X-10, на дълбочина 0,80 м от повърхността. Локализирана е по интензивно струпване от археологически материали – керамични фрагменти, животински кости, глинени мазилки и обмазки, кремъчни пластини и един хромел. В източната си част тя заляга върху материковата скала, а в западната част на сондажа има вкопаване до 0,40 м в нея, вероятно с нивелираща цел. Културният пласт, в който са разположени антропогенните останки, не се различава от околната почвена покривка. Поради това формата и размерите на структурата са трудно установими. Най-общо концентрацията от археологически материали е с ориентация И – З и размери 7,80 × 4,30 м. Пластът е от сиво-кафява сбита глинеста пръст. Керамичният материал е представен от фрагментирани съдове, принадлежащи към грубата кухненска керамика, но не липсват фрагменти и от фини трапезни съдове. Открити са цели профили от чаши, паници и дълбоки купи с набодена и врязана украса, характерни за РБЕ (Alexandrov 1994).

Структура № 14 се намира в сондаж XIV-9 (обр. 3). Регистрирана е на дълбочина 0,40 м от нивото на съвременния терен. Има овална

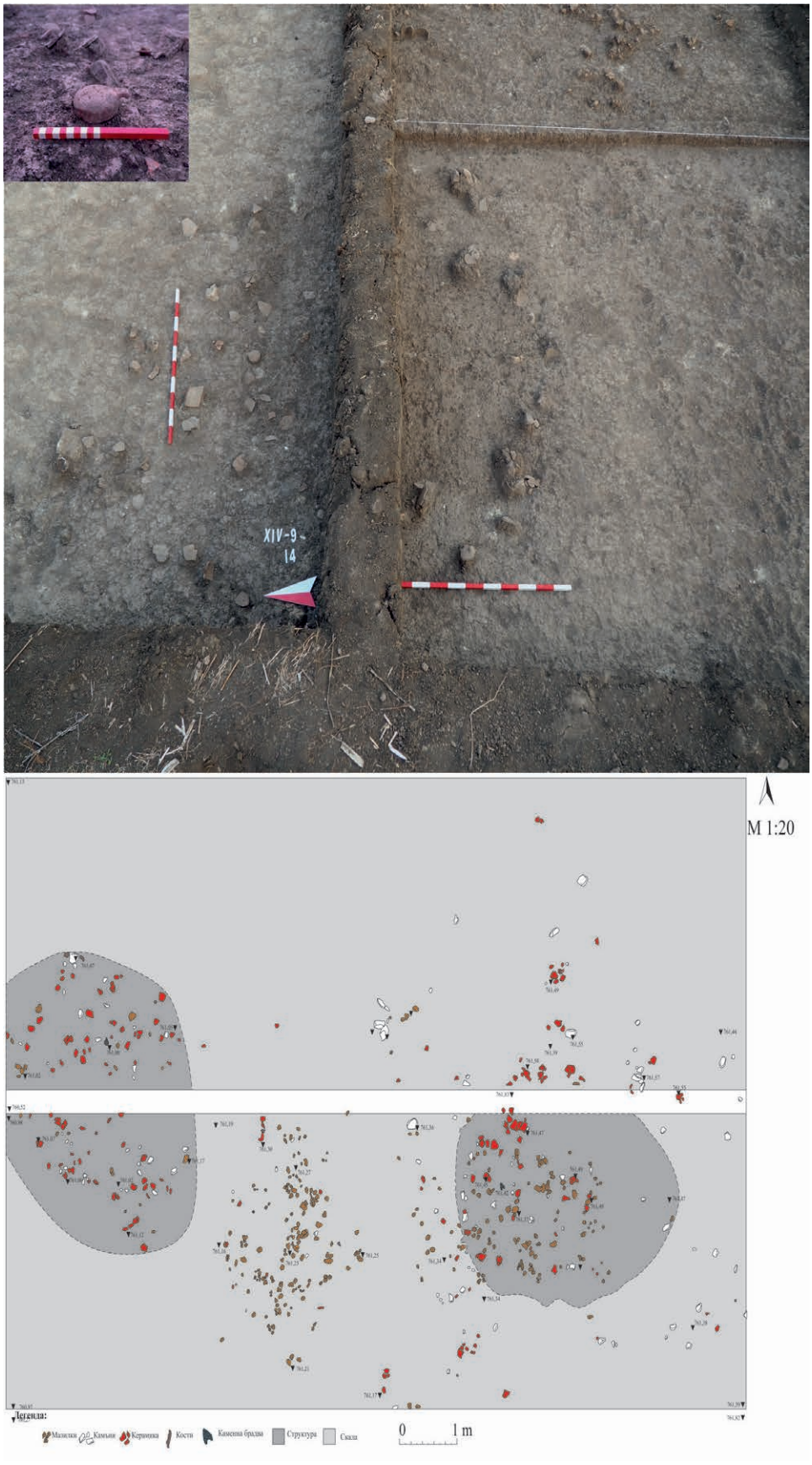
Обр. 1. Площ на археологическото проучване през 2019 г.

Fig. 1. Area of the archaeological survey in 2019

Обр. 2. Сондаж IX-6, структура №11. Яма с голямо количество фрагменти от съдове за съхранение и пирауноси от РЖЕ

Fig. 2. Trench IX-6, Structure 11. Shallow pit with numerous sherds from storage jars and pyraunoi from the EIA

Обр. 3. Сондаж XIV-9, структури № 14 и № 15. Културен пласт и плитко вкопаване с археологически материали от РБЕ

Fig. 3. Trench XIV-9, Structures nos. 14 and 15. Cultural layer with a shallow pit from the EBA

форма със среден диаметър 3,40/3,50 м. Тя също е локализирана по концентрация на археологически материали – предимно фрагментирана керамика. При проучването ѝ се установи, че е леко вкопана в меката материкова скала. Запълнителят е от светлосиво-кафява рохка пръст. В него са открити четири цели профили от чаши и купа, други фрагменти от съдове на ръка, характерни за РБЕ, ашик със следи от силно горене, рог от едър добитък, късове мазилки и лицеви обмазки.

Обр. 4. Сондаж V-5, структура № 16. Останки от лека жилищна постройка от РЖЕ. Етап от проучването

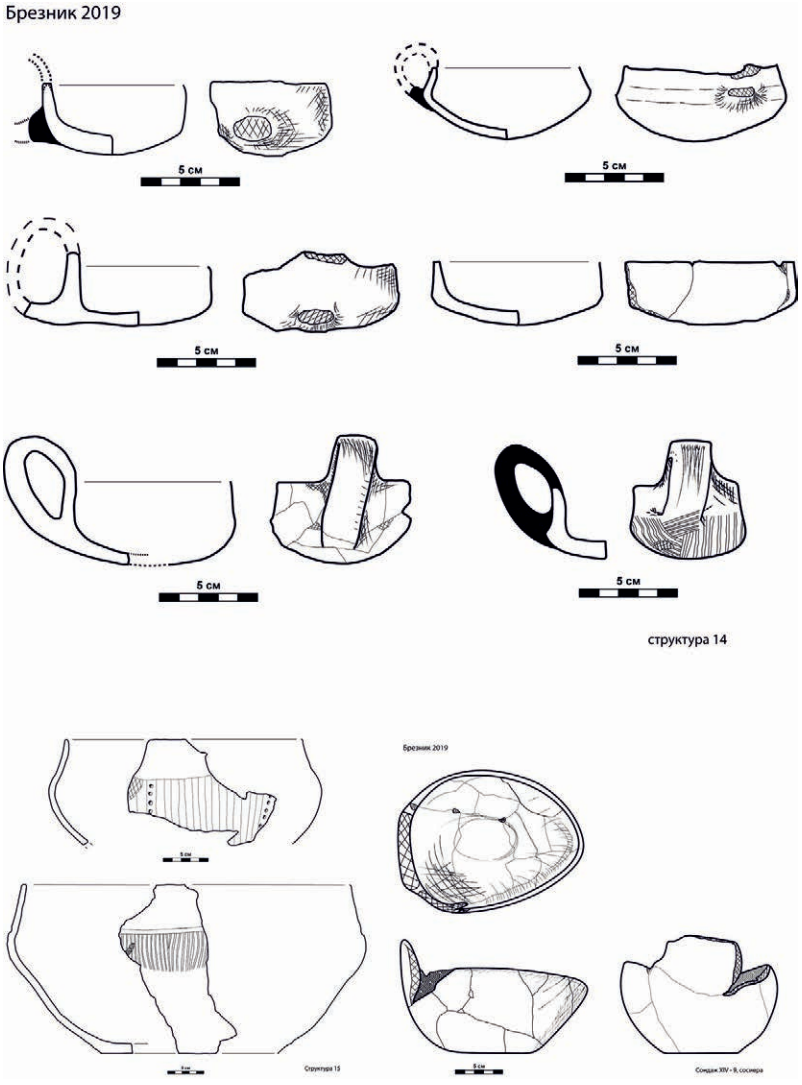
Fig. 4. Trench V-5, Structure no. 16. Remains of a residential structure with archaeological materials from the EIA. Stage of the excavations

Структура № 15 е регистрирана в източната част на същия сондаж. При проучването ѝ, освен керамични фрагменти, са разкрити почти цяла сосиера с липсваща част от дръжката (обр. 5), керамична тежест за стан и половин каменна брадва със запазена част от втулката. Вкопаване не се установи. Пространството между структури № 14 и № 15 е заето от друго струпване на късове мазилки, част от които са със запазени лицеви повърхности или с отпечатъци от колово-плетна конструкция. Теренната ситуация в сондажа предполага хипотезата, че са разкрити останките от лека постройка с овален план, чиито деструкции са разчистени югоизточно от нея. За пространството западно от тях може да се предположи, че е външно и представлява зона за стопански дейности на обитателите през РБЕ.

Структура № 16 е регистрирана в най-северната част на обекта, в сондаж V-5, непосредствено под чима на дълбочина 0,20 м от повърхността (обр. 4). Представлява компактно струпване от голямо количество мазилки и керамични фрагменти в северната и източната част на площ с неправилна правоъгълна форма от по-тъмна и рохка пръст. Приблизителните размери са 3,40 (И – З) × 2,00 м (С – Ю). В южна посока са разкрити две овални струпвания от камъни със средни и дребни размери и диаметър 0,40 – 0,50 м. Те отстоят на 3 м едно от друго по оста И – З и на 1,70 м от южния край на структурата. При проучването ѝ в дълбочина се установи, че тя не е вкопана в материковата скала. Разкритият керамичен материал носи типологическите белези и декоративна схема, характерни за късната ранножелязна култура Басараби (Динчев 2008, 336, обр. 5 – 11, 14). За една по-късна датировка в рамките на РЖЕ допринася и откритият нехарактерен фрагмент от стена на сив монохромен съд. Голяма част от мазилките са с отпечатъци от колове и дъски с големи размери. Други имат характеристики на части от огнищни обмазки или подници. Теренната ситуация в Сондаж V-5 позволява да се направи работна хипотеза, че Структура № 16 представлява лека наземна постройка с вероятно жилищни функции. Имала е правоъгълен план с ориентация по дългата ос И – З и размери ок. 3,50 × 2,00 м. Във височина е изградена с колово-плетна конструкция, като само северната ѝ стена е била измазана с глина. За разкритите от юг две овални каменни струпвания може да се допусне, че представляват подложки за дървени подпори, които са носили навес от нетрайни материали, разположен пред южната фасада на постройката.

Към РЖЕ се отнася и Структура № 17 (яма) в Сондаж XXVI-5. Тя е регистрирана на дълбочина 1,50 м от повърхността, на нивото на светлия стерилен пласт с вкопаване в материка до 0,12 м. Запълнителят ѝ на по-малка дълбочина не се отличава по цвят и съдържание на археологически материали от околната почвена покривка. По тази причина съществуването ѝ бе установено едва в придънната ѝ част. В запълнителя бяха открити два камъка (до 0,20 м), дребни въглени и разпрашени мазилки в ниска концентрация, както и единични нехарактерни керамични фрагменти, които по технологични признаци позволяват да бъдат датирани в РЖЕ.

Резултатите от археологическите проучвания през 2019 г. показват човешко присъствие, обхващащо два хронологически периода – РБЕ (структури № 10, 13, 14 и 15), РЖЕ (структури № 11, 12, 16 и 17).

Обр. 5. Фрагментирани керамични съдове правени на ръка, разкрити при проучването на Структури №14 и 15 от периода на РБЕ II

Fig. 5. Fragmentary hand-made pottery from structures Nos. 14 and 15, Early Bronze Age II

Териториалният обхват на структурите е ок. 45 дка, без да са проследени топографски закономерности и установена планиграфия. По отношение на стратиграфията може да се каже, че археологическите материали заемат един културен пласт. Той е с дебелина между 0,20 м и 0,40 м и е разположен между най-горния хумусен пласт, чиято дебелина варира в широки граници (от 0,10 м до 1,50 м), и стерилния пласт от мека скала. Според функционалните им специфики археологическите структури са два типа – вкопавания (ями) и леки наземни съоръжения. Те са нарядко разположени, с обширни празни пространства между тях, често над 50 м. Отсъствието на следи от трайни конструкции (достатъчно количество стенни или подови мазилки) ги характеризира като леки постройки, изградени от нетрайни материали. В редки случаи те са били леко вкопани до нивото на стерилния терен или малко под него. При проучванията не бяха разкрити цели керамични съдове, а само фрагментирани форми. Това е показателно, че обитаваното пространство през всички установени хронологически периоди е напуснато спокойно и организирано, като обитателите му са изоставили излезлия от ежедневна употреба битов инвентар. Също така дава основание да се предполага, че обитаването е сезонно, от малка група хора.

Литература

Георгиев и др. 2019: П. Георгиев, П. Минков, Р. Александров, В. Георгиева, Е. Нанков. Спасителни археологически проучвания на структури от РБЕ и РЖЕ до гр. Брезник. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 92 – 94.

Динчев 2008: В. Динчев. Желязната епоха в западната част на Софийска област. – В: Phosphorion. Studia in honorem Mariae Čičikova. София, 2008, 319 – 338.

Alexandrov 1994: S. Alexandrov. The Prehistoric Site of Radomir – Vahovo: Some Problems of the Early Bronze Age in South-Western Bulgaria (Northern Connections). – In: Rélations Thraco-Illiro-Helléniques, Actes du XIV Symposium National de Thracologie, Baile Herculane. Bucharest, 1994, 319 – 338.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF FEATURES FROM THE EARLY BRONZE AGE AND EARLY IRON AGE NEAR BREZNIK

Plamen Georgiev, Petar Minkov

Summary

The archaeological site has a total area of 20.7 ha. In 2019, the second stage of excavations took place. The remaining area of 1.2 ha was investigated with trenches. The results from 2019 show that there was human presence in two chronological periods – EBA (structures Nos 10, 13, 14 and 15) and EIA (structures Nos 11, 12, 16 and 17). Archaeological structures cover an area of 4.5 ha. No topographical patterns were identified in the locations of the structures. In terms of stratigraphy, the archaeological materials, regardless of their date, occupy one cultural layer. It is between 0.20 m and 0.40 m thick and is located between the uppermost humus layer, whose thickness varies widely (from 0.10 m to 1.50 m), and the sterile soft bedrock. According to their functional specifics, the archaeological structures are two types – pits and light ground structures. They are widely spaced, with large gaps between them, often over 50 m. The absence of traces of more solid structures (with sufficient amount of wall or floor plasters) determined them as light structures made of perishable materials. In rare cases, they were slightly dug in the sterile level. The excavations did not reveal any intact ceramic vessels, but only pottery sherds. The structures that are scattered throughout the archaeological area suggest that the site was inhabited by a small group of people, episodically or seasonally.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pl_georgiev@hotmail.com
Petar Minkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, petraki_orlovski@abv.bg

№ 7. НОВООТКРИТО СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ С. ИЗВОР МАХАЛА, ОБЩ. КУЛА, ОБЛ. ВИДИН

Филип Михайлов, Анета Бакъмска

Обектът е регистриран през 2012 г. в АИС АКБ под № 10001173 от Н. Кечева след провеждането на мащабни теренни издирвания по трасето на газопровода „Южен поток“. Тъй като теренът е бил затревен и не е имало видимост, са дадени много широки граници (обр. 1). Намерените нехарактерните керамични фрагменти не са позволили обектът да бъде хронологически определен.

През март 2019 г. са проведени сондажни археологически разкопки в трасето на бъдещия газопровод. Приблизително са установени хронологията, характерът и размерите на обекта. Това обаче не е резултат от разкопките. В момента мястото представлява нива, която се обработва интензивно, условията за наблюдение са добри и на повърхността може да се намери диагностичен археологически материал. Така бяха определени границите на селище от ранната бронзова епоха (РБЕ), което се намира на около 100 м северно от трасето. То е с площ

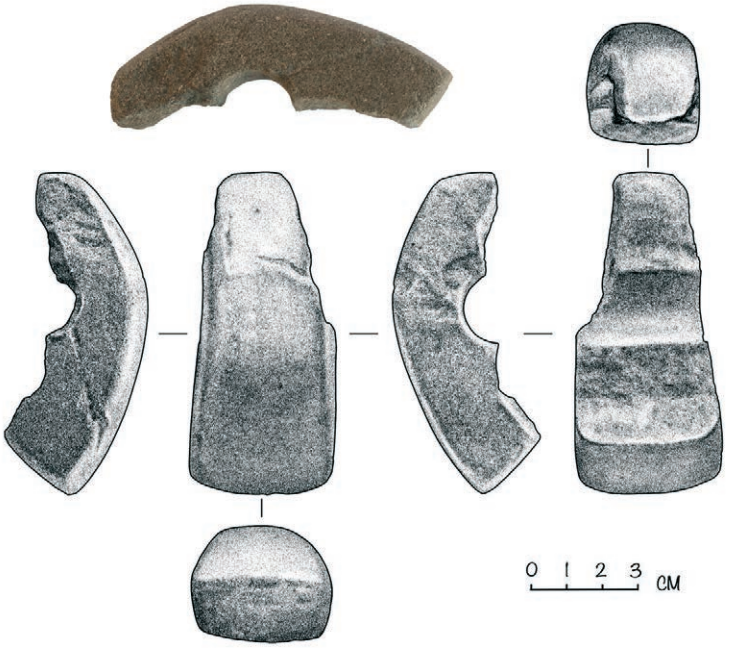
Обр. 1. Сателитна снимка с нанесени граници на обекта

Fig. 1. Satellite image with borders of the site

Обр. 2. Варница от по-ново време. Снимка: Ф. Михайлов

Fig. 2. Limekiln from the modern period. Photo: Ph. Mihaylov

Обр. 3. Брадва от РБЕ. Рисунка: Е. Спасова

Fig. 3. EBA axe. Drawing: E. Spasova

около 2 дка (обр. 1). Тук беше намерена част от каменна брадва (обр. 3), както и заготовка за каменно оръдие (обр. 4). Брадвата е с неправилна елипсовидна форма. От нея е запазена около половината, има конусовиден отвор за дръжка (обр. 3), дължина 8,76 см и височина 3,9 см. Изработена е от трахит. За заготовката е използван диабаз[1]. Тя е с форма на неправилен многоъгълник (обр. 4), с дължина 9 см, ширина 4,5 см и височина 5,1 см. Вероятно откритите в трасето на газопровода археологически материали произхождат от този участък.

Разкопаната площ се намира в м. Стаменовото в землището на с. Извор махала, община Кула. Разположена е по средата между реките Мостище и Николовец.

В определената за проучване площ по трасето на газопровода беше развита план-квадратна мрежа, в рамките на която беше направено геофизично проучване[2]. То регистрира три аномалии с предполагаем антропогенен произход и следи от висока термална дейност (обр. 5).

Изкопани бяха 25 траншеи. От тях 23 са с размери 5 × 1,5 м и по една 14 × 1,5 м и 10 × 1,5 м.

В района на трите регистрирани с магнитометър геофизични аномалии (обозначени като А 1-3 – обр. 5) са заложени седем стандартни археологически квадрата с размери 5 × 5 м. Общата проучена площ е 384 м^2. В рамките на трасето се намира съвременен кладенец с циментова замазка, в която е издраскана годината на нейното изливане – 1964 г. На двайсетина метра северозападно, в сондаж 2, е регистрирана първата структура – септична яма. Не са открити археологически материали, които да я датират, но цялата среда и близко разположеният кладенец определят съвременния ѝ произход.

Всички сондажи попадат в стерилен пласт от редуващи се светли и тъмни глини. Само в сондажи 6 и 7 повърхностният пласт е черен, органичен и с включения от варовик. Максималната достигната дълбочина в сондажите е 1,20 м. На дълбочина 1 м се достига до воден пласт. Под него е разположена основната скала – белезникав мергел.

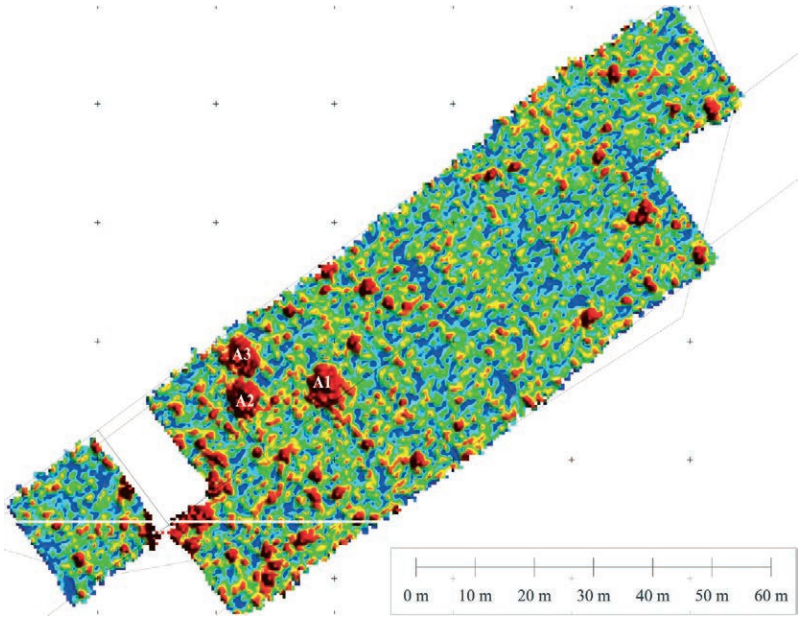
Проучени са трите геофизични аномалии. Под хумуса се разкриха опалени ями с максимален диаметър 2,60 и дълбочина 1,30 м. Те са разположени в елипсовидно пространство с максимална дъл-

[1] Анализът на материала, от който са направени брадвите, е на Н. Цанкова, МГУ „Св. Иван Рилски“.
[2] Проучването е направено от Хр. Цанков, МГУ „Св. Иван Рилски“.

Обр. 4. Заготовка за брадва. Снимка: Ф. Михайлов

Fig. 4. A semi-finished axe. Photo: Ph. Mihaylov

Обр. 5. Геомагнитна карта на проучвания участък

Fig. 5. Geomagnetic map of the investigated area

жина 17 м. Запълнени са с вар, недопечен варовик, въглени и опечена до остъкляване глина (обр. 2). Определяме ги като варници за добиване на негасена вар. Условията наоколо са много подходящи за тази дейност – близката планина е варовикова, а околната гора осигурява дървения материал. Откритите материали (желязна пластина и гвоздей), както и етнографските паралели сочат, че подобен тип варници са използвани до средата на XX в. Подобни ями за добив на вар са известни поне от Средновековието[1]. От наличните данни обаче по-точна датировка не може да се направи.

В сондажите са открити единични фрагменти силно изтрита, без запазени ръбове и повърхност керамика, правена на ръка. Вероятно тя произхожда от ранннобронзовото селище на север и е разнесена при оран.

NEWLY DISCOVERED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE NEAR IZVOR MAHALA VILLAGE, KULA MUNICIPALITY, VIDIN REGION

Philip Mihaylov, Aneta Bakamska

Summary

The site was registered in 2012 by N. Kecheva in the information system "Archaeological Map of Bulgaria" under No. 10001173. During the field surveys along the route of the South Stream gas pipeline, the terrain was grassy and therefore the settlement was marked with very wide boundaries. Part of it falls in the route of the pipeline (fig. 1). The uncharacteristic sherds found there did not allow determining the chronology of the site.

Currently, the site is arable land, creating good conditions for surveying the terrain, and sufficient diagnostic archaeological material can be found on the surface. Thus, the boundaries of an Early Bronze Age (EBA) settlement the were determined. It is located at about 100 m to the north of the route with an area of about 0.2 ha (fig. 1). Here was found a piece of stone axe, 8.76 cm long (fig. 3), made of trachyte, as well as a semi-finished stone tool (fig. 4) of diabase, 9 cm long.

In March 2019, archaeological excavations were conducted along the route of the future gas pipeline. In the designated area, a geophysical survey was conducted. It recorded three anomalies of suspected anthropogenic origin and traces of high thermal activity (fig. 5).

A total area of 384 m^2 was excavated. All trenches fall into a sterile layer of alternating light and dark clays. The maximum depth of 1.20 m is reached. A few sherds of hand-made pottery were found – much worn, with no preserved edges and surface. They were probably transported from the EBA settlement to the north.

[1] Благодаря на Сн. Горянова за предоставените снимки на варници от подобен тип от Преслав, които пресичат водопровод от X в. и са разположени на разстояние до 10 м една от друга.

The three geophysical anomalies were investigated. Under the humus, burned pits with a maximum diameter of 2.60 and a depth of 1.30 m were discovered (fig. 2). They are located in an oval space with a maximum length of 17 m. They are filled with lime, incompletely burned limestone and charcoal. We define them as limekilns for the production of quicklime. The ethnographic parallels indicate that similar types of lime pits were used until the mid-20th c.

Philip Mihaylov, Regional History Museum Pernik, 2 Fizkulturna Str. 2300 Pernik, philip.mihaylov@gmail.com
Aneta Bakamska, Regional History Museum Pernik, 2 Fizkulturna Str. 2300 Pernik, abakamska@gmail.com

№ 8. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ НАЧАЛОТО НА II ХИЛ. ПР. ХР. И РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКИ ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ ПРИ С. ВЛАДИНЯ, ОБЩ. ЛОВЕЧ

Мая Валентинова, Радослав Гущераклиев, Георги Иванов

Обектът е разположен на 2,4 км и 31° от центъра на с. Владиня, общ. Ловеч. Намира се върху слабо полегат южен склон, като заема площ от около 90 дка.

Спасителните проучвания са във връзка с проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А. Обектът е обозначен като 45/4002. Регистриран е при теренни издирвания по трасето на газопровод „Южен поток" през 2012 г. от екип с ръководител гл. ас. д-р И. Чолаков. Трасето на бъдещия газопровод преминава по дължина през средата му от км 301+285 до км 301+776. До 60-те години на XX в. теренът е бил зает от лозови насаждения. В момента е земеделска площ за ежегодна обработка.

Методика и ход на проучванията. Проучванията се проведоха на два етапа: предварителен през април – май и пълно проучване през юни – септември[1]. Предварителните граници на обекта обхващаха площ от 17 дка, като след сондажните проучванията бяха ограничени до 10 дка.

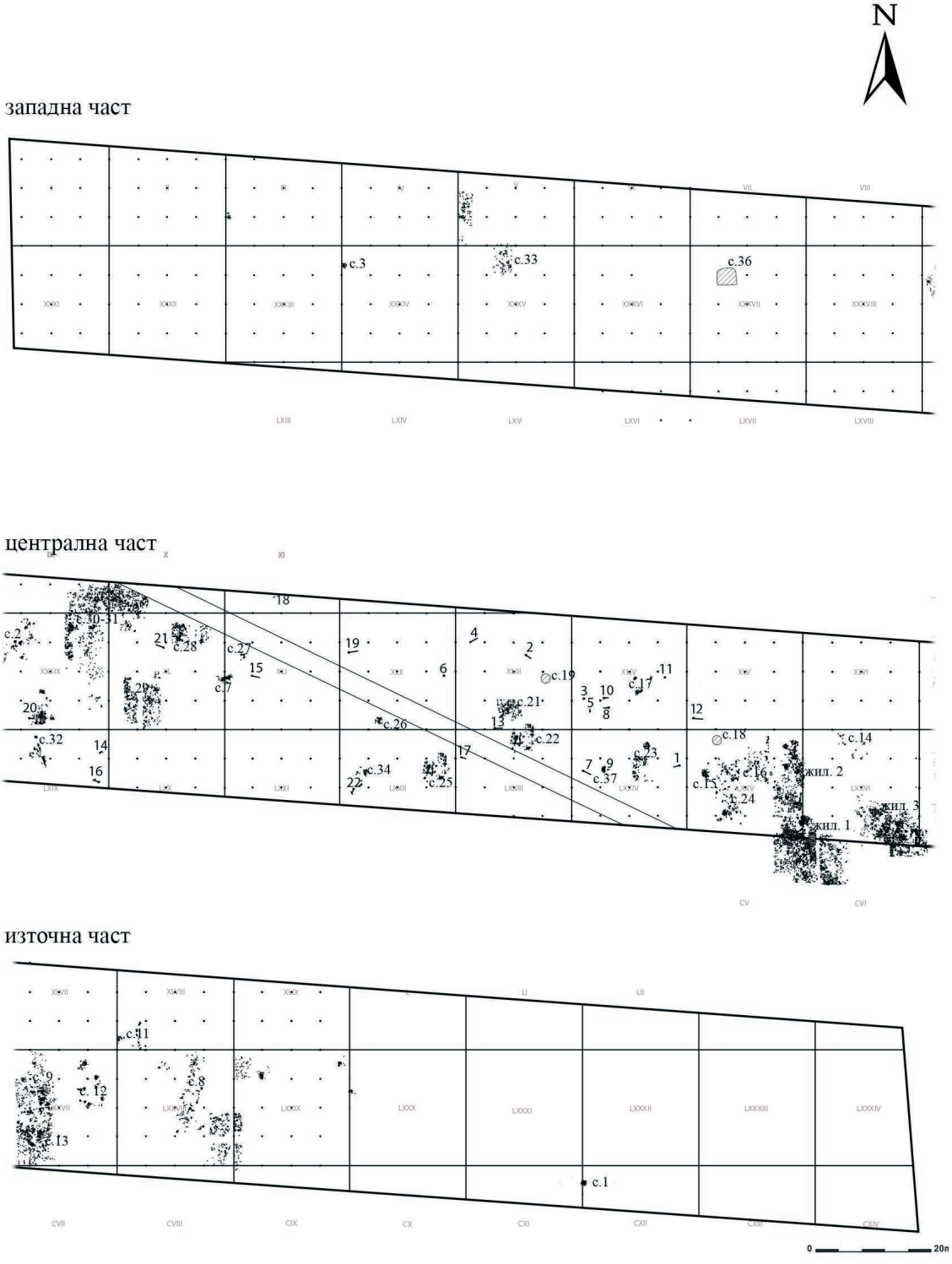
С цел оптимизиране на проучването при първия етап бе извършено геофизично проучване с използването на геомагнитния метод. Регистрирани са осем аномалии в централната част и три в западния сектор.

През първия етап чрез сондажи, направени на ръка, беше обхванатa цялата площ в границите на сервитута (дължина 486 м и ширина 35 м). Направени бяха 38 контролни траншеи с ширина 1,50 м, ориентирани перпендикулярно на трасето, на 10 или 20 м една от друга. Всяка от траншеите е разделена на отделни сондажи с дължина 4 м, с оставени между тях ребра с ширина 1 м. Сондажи бяха заложени и върху регистрираните геомагнитни аномалии. Установена беше следната стратиграфска ситуация: повърхностният пласт е орница с дебелина 0,30 – 0,40 м, следвана от кафяв глинест пласт. Археологически материали се откриват в контактната зона между тях. В определени участъци под орницата се разграничаваше тъмносиво-кафяв към черен на цвят пласт с дебелина около 0,20 м с археологически материали. Стерилната жълта пръст започва на дълбочина 0,60 – 0,70 м от съвременния терен.

С цел ускоряване на проучването и по препоръка на експертна комисия към Министерство на културата, при пълното проучване повърхностният пласт с дебелина около 0,30 м беше отнет с помощта на земекопна техника – с изключение на оставени контролни контролни профили с широчина от 0,60 до 0,80 м, на разстояние 10 или 20 м един от друг.

Регистрирани периоди на обитаване и археологически структури. При разкопките са регистрирани и изследвани жилищни и стопански структури от началото на СБЕ (края на III – началото на II хил. пр. Хр.), три гроба от ранната бронзова епоха и един от ранния халколит, ранноелинис-

[1] В проучванията участваха Д. Дамянов, М. Първин, Е. Божинова, Р. Христова, В. Жекунова, М. Димитров, П. Бънов, Л. Янков, Р. Златев, В. Иванова, Л. Витанов, Н. Александров, С. Шатов, М. Ненчев, И. Чехларов, С. Генков, Й. Катрева. Научна консултант – доц. д-р С. Александров. Геомагнитно измерване – инж. Н. Тонков (НАИМ – БАН), палеоботаничен анализ – доц. Ц. Попова (НАИМ – БАН), антропологичен анализ гл. ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПА – БАН), анализ на животинските кости – д-р Н. Карастоянова, геодезия – И. Петракиев, обработка на кремъчния материал гл. ас. д-р С. Танева.

Обр. 1. Общ план на обекта с проучените структури

Fig. 1. Plan of the site with the investigated features

тически плосък некропол, полувкопано жилище и две стопански ями от средновековието – XII – XIII в. (обр. 1).

1. Ранен халколит. Най-ранната структура е гроб № 22, разположен в централната южна част на обекта. Погребаният е положен в поза хокер надясно, с глава на север. Ръцете са силно свити в лактите и прилепени към гърдите. Подбедриците са свити на 90 градуса. Гробната яма не личи. Гробен инвентар не е открит. Скелетът е на мъж на възраст 30-35 г. Получената AMS радиовъглеродна дата го поставя е периода 4954 – 4793 cal. BC.

Обр. 2. Жилище 1, средна бронзова епоха

Fig. 2. Dwelling 1, Middle Bronze Age

2. Бронзова епоха. В западната част на централния сектор са проучени три гроба с трупополагане (№ 14, 16 и 20). Два са на израснали индивиди (№ 16 и 20) и един на дете над 7 години (№ 14). При детския гроб костите са силно изтлели. Скелетът е в свито положение хокер наляво, със свити под остър ъгъл крака. При гроб № 16 скелетът е по гръб със свити в колената крака, паднали надясно, свити в лактите ръце и длани в областта на корема. При гроб № 20 погребаният е положен по гръб, краката са силно свити под прав ъгъл спрямо торса, като подбедриците са успоредни на бедрените кости, главата е обърната наляво с лице на север. Гробовете са без инвентар. AMS радиовъглеродните дати ги отнасят към ранната бронзова епоха (№ 16: 2763 – 2576 cal. BC; № 20: 2814 – 2739 cal. BC).

С по-късен етап на бронзовата епоха се свързват регистрираните върху цялата проучвана площ останки от еднослойно селище. Те се откриват непосредствено под орницата и в голямата си част са засегнати от съвременната обработка на терена.

В западната част на централния сектор са проучени останките на четири (пет?) наземни жилища (обр. 2). Ориентирани са СЗ – ЮИ (дължина 11/12 м, ширината от 6 до 10 м). Стените им са били изградени от лека плетена дървена конструкция, измазана от двете страни с глина. Според отухлените обмазки дебелината на стените е 0,10 – 0,12 м. Те вероятно са били укрепвани в основите с камъни, каквито се откриват на места по границите. В тях (без жилище 3) са разкрити части от стационарни огнища. При всички е регистрирано само едно ниво на замазка с дебелина 1,5 – 2 см. Тя е положена директно върху земята, като на места са поставени единични дребни варовикови камъчета и малки керамични фрагменти. В близост до огнищата са изградени глинобитни работни площадки с размери 45 × 35 см. В жилища 1 и 2 са разкрити и останки от хранилища, градени на място.

В останалата част на обекта не бяха установени други сигурни останки от жилища, но петна с висока концентрация на материали – фрагментирани и цели керамични съдове, дребни варовикови камъни, животински кости, кремъци и фрагменти от глинобитни съоръжения – бяха проучени в различните части (структури 8, 11, 12, 14, 17, 21, 25, 29, 30/31, 32 и 33). При тях почти липсват останки от стенни мазилки, не са регистрирани и стационарни огнища. Петната маркират вероятно участъци с постройки с лека конструкция, част от които вероятно със стопански функции.

В различните части на обекта, но извън жилищата и другите концентрации, са проучени останките от няколко глинобитни съоръжения, интерпретирани като малки пещи (структури 1, 3, 7, 15, 23-3, 28).

Керамиката е изцяло работена на ръка (обр. 3). Керамичният комплекс от селището е представен от чаши/малки кани със сферично тяло, равно отрязано или съвсем леко скосено устие, вертикална дръжка, в някои случаи с израстък, с обло или равно малко дъно; паници със завит навътре ръб на устието, често снабдени с чучур, псевдочучур и/или с различни вариации на хоризонтални триъгълни дръжки от т. нар. тип „Асеновец“, гърневидни съдове. По-голямата част от трапезната керамика е неукрасена. Пластичната украса е представена от малки релефни пъпки върху чашите и каните. По-рядко се срещат и релефни ленти с ямички или редици от ямички върху гърнетата. Върху отделни фрагменти е засвидетелствана и врязана, набодена и фурхенщих украса. Регистрирани са и фрагменти от пирауноси.

Открити са още прешлени за вретено, тежести за стан, кремъчни сечива, фрагменти от каменни оръдия, сред които и глава на боздуган, керамични тапи за пещи и др. Сред находките от селището интерес представляват бронзова кама, част от каменен калъп за отливане на бронзово сечиво с втулка и прешлен с врязани и запълнени с бяла паста свастикообразни мотиви.

Обр. 3. Керамика от структура 8 (1-19) и структура 13 (20-34), средна бронзова епоха

Fig. 3. Pottery from Feature 8 (1-19) and Feature 13 (20-34), Middle Bronze Age

Обр. 4. Гроб №7, ранен елинистически период

Fig. 4. Grave No 7, Early Hellenistic Period

Палеоботаничният анализ показва присъствието на еднозърнеста и двузърнеста пшеница, плевест ечемик, просо, уров, нахут, жълъди.

Получените 11 AMS радиовъглеродни дати се разполагат в диапазона 2205 – 2035 cal. BC (жилище 3) и 1976 – 1872 cal. BC (структура 21).

3. Ранен елинизъм. Плосък некропол е локализиран в централния сектор. Върху площ от около 2 дка са проучени 18 гроба (16 инхумации и две кремации). Не се наблюдава подредба в разположението на гробовете.

Трупополагането е в изпънато положение с глава на З или И (обр. 4) с различни отклонения и един случай с глава на Ю. Гробните ями са вкопани на дълбочина 0,90 м до 1 м от съвременния терен. Инвентарът е от керамични съдове, железни върхове за копия, железни ножове, бронзови фибули и пръстени, стъклени мъниста, сребърни обици и две висулки от раковина каури. Най-представителен е гроб № 21, чийто инвентар включва керамична фиала с щамповани палмети от външната страна на дъното, сребърни обица, торква и нагръдник, осем бронзови пръстена, стъклено мънисто с човешки лица, две мъниста от кехлибар и др. Погребаният е млад мъж на възраст 20 – 24 г. Според антропологичния анализ на останалите гробове, четири са на деца на между 1 и 2 години (№ 5, 9, 11, 18), един на дете на ок. 4 години (№ 10) и два на деца на 6 – 8 години (№ 8 и 17). При израсналите индивиди доминират мъжките гробове, като само в гроб № 1 е погребана жена.

Трупоизгарянето при гробовете с кремация не е извършвано на място. Останките при гроб № 6 са поставени директно на земята, а до тях – малка керамична паничка, работена на ръка, и два железни върха за копия. Гроб № 3 е разрушен. Събрани са фрагменти от керамична купа на колело, без да може да се каже със сигурност дали останките от кремацията са били поставени в нея. В близост е открито устие от червенофигурен скифос от тип А, от т.н. група на „Дебелото момче" (Fat Boy Group). Фрагменти от друг скифос от същата група са открити в същата зона.

Находките от некропола позволяват датирането му в последна четвърт на IV – първа четвърт на III в. пр. Хр.

4. Средновековие. Проучени са едно полувкопано жилище (структура 36) в западната част на обекта и две полусферични ями (структури 18 и 19) в централната част. Жилището е едноделно, с правоъгълна форма със заоблени ъгли, ориентирано по посоките на света, с размери: 2,90 м (С – Ю) × 3,20 м. Две куполовидни пещи са вкопани извън обема на жилището при северозападния и североизточния ъгъл. Откритите в жилището фрагменти от гърнета го датират в XII – XIII в.

RESCUE EXCAVATIONS OF A SETTLEMENT FROM THE BEGINNING OF 2ND MILLENNIUM BC AND AN EARLY HELLENISTIC NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF VLADINYA, LOVECH REGION

Maya Valentinova, Radoslav Gushterakliev, Georgi Ivanov

Summary

The site is excavated as a result of an infrastructure project of Bulgartransgas Ltd. The preliminary stage of trench excavation covered an area of 1.7 ha, followed by total excavation of the area of 1 ha (fig. 1).

The earliest feature is an inhumation grave dated in the Chalcolithic period (4954–4793 cal. BC). The deceased is buried in foetal position, without any grave goods.

Three other graves with similar positioning of the skeletons date from the Early Bronze Age (2763–2576 cal. BC; 2814–2739 cal. BC).

Many features from a Middle Bronze Age settlement were registered throughout the excavated area. Four (or five) dwellings with NW–SE orientation and measuring 11–12 m × 6–10 m were studied (fig. 2). They are built of wattle and daub construction plastered on both sides with clay. The dwellings are equipped with a hearth, work places of beaten clay and storage jars built in on the spot. Other areas with concentration of artefacts, small stones, animal bones and parts of clay structures mark the existence of other buildings, some of which with household functions. A bronze dagger, a stone mould for a bronze tool, stone tools, clay spindle whorls, loom weights and furnace plugs are among the artefacts. The pottery is exclusively handbuilt, rarely decorated with incised, dotted, plastic or Furchenstich technique (fig. 3). The dates of the structures vary between 2205–2035 cal. BC and 1976–1872 cal. BC.

A flat necropolis from the early Hellenistic period was studied in the central part of the site. Over an area of 0.2 ha, 16 inhumation and two cremation graves are located, without specific order. The deceased are buried in stretched position (fig. 4). The grave goods are ceramic vessels, iron spearheads and knives, bronze fibulae and rings, glass beads, silver earrings and shell pendants. The cremation is carried out outside the graves.

A dwelling partially dug in the ground with two ovens and two pits from the 12th–13th c. AD were also found.

Maya Valentinova, Regional Museum of History Lovech, 1 Todor Kirkov Sqr., 5500 Lovech, Bulgaria, maiadimitrova@hotmail.com
Radoslav Gushterakliev, Regional Museum of History Lovech, 1 Todor Kirkov Sqr., 5500 Lovech, Bulgaria, r.gushterakliev@mail.bg
Georgi Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivanov.georgi@yahoo.com

№ 9. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. БАДЕМА, С. ИЗВОРОВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов, Никола Тонков

Селището е разположено на левия бряг на р. Бакърдере, върху равна надзаливна тераса. Регистрирано е през 2010 г., а при направените през 2011 г. контролни сондажи са разграничени четири строителни фази. През 2014 г. с финансиране от Министерство на културата започнаха археологически разкопки с цел цялостно проучване на жилищни структури, които продължиха през 2015 и 2018 г. Резултатите от трите досегашни кампании са изключително интересни и важни в научен аспект. В процес на проучване е жилищна структура с основа от каменен зид, който образува в план почти идеален кръг с диаметър 7 м. След откриването на каменна архитектура в селище от края на III – първата половина на II хил. пр. Хр., в съчетание с богатия на златни, сребърни и бронзови предмети могилен некропол, археологическият обект в м. Бадема до с. Изворово може да бъде определен като един от най-перспективните и значими обекти от бронзовата епоха не само в България, но и в Югоизточна Европа (Borislavov 2018, 371 – 377).

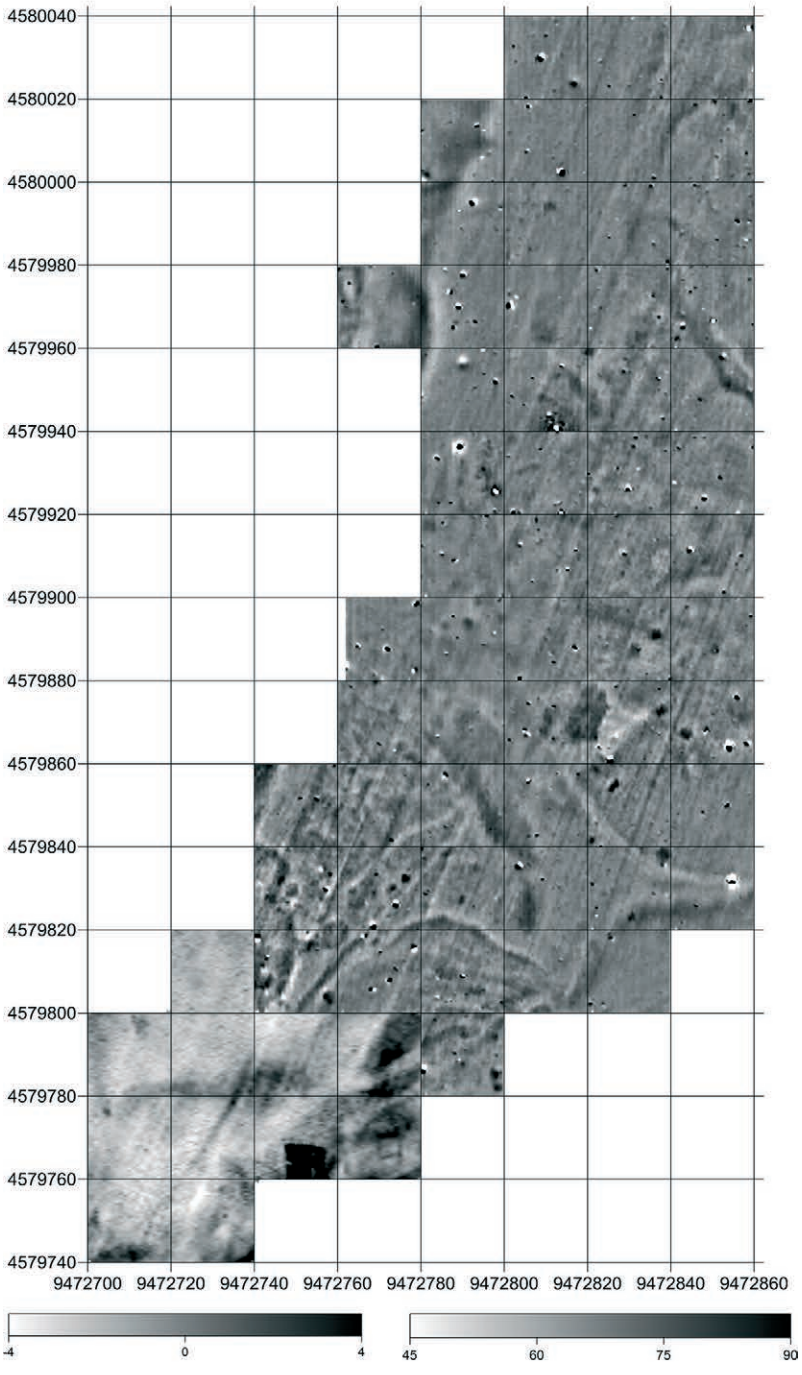
Селището е от открит тип и заема голяма площ, което изисква задължително геофизично и електромагнитно изследване с цел регистрация на всички аномалии и планиране на бъдещите археологически проучвания.

През 2019 г., благодарение на финансиране от МК, геофизичното проучване на обекта при с. Изворово беше продължено. То протече в два етапа – първоначално геомагнитно картиране, пос-

Обр. 1. Площ на геомагнитното проучване (Н. Тонков)

Fig. 1. Area of the geomagnetic survey (N. Tonkov)

Обр. 2. Резултати от полевите измервания (Н. Тонков)

Fig. 2. Results from the field measurements (N. Tonkov)

ледвано от електросъпротивително картиране.

Геомагнитният метод е най-предпочитан за проучване на археологически обекти в световен мащаб. Ефективността на метода е най-висока при регистриране на обекти, разположени в рамките на първия метър под повърхността. Той успешно посреща нуждите от покриване на големи площи за минимално време, като при това може да регистрира голямо разнообразие от археологически структури – такива, които притежават индуктивна намагнитеност (ровове, култови и боклучни ями, вкопани жилища, каменни стени или основи на стени и т.н.), и такива, които имат термоостатъчна намагнитеност (огнища, пещи за битова и строителна керамика, кирпичени сгради, изпечени мазилки, керамични струпвания и т. н.). Въпреки че промените в земното магнитно поле, свързани с археологически структури, обикновено са незначителни, съвременните магнитометри са достатъчно чувствителни, за да могат успешно да ги регистрират. Най-широко прилаганите в световен мащаб уреди, използвани за археологически цели, са флуксгейт градиометрите, които притежават прецизност от порядъка на 0.1 – 0.01 nT. Компютърната обработка е напълно стандартизирана, така че трансферът на данните от измервателния уред към компютър, математическите операции и окончателното представяне на резултатите отнема минимално време.

За полевите измервания на обекта при с. Изворово беше положена ориентирана по посоките на света план-квадратна мрежа (100 квадрата 20 × 20 м) привързана към геодезичната мрежа на разкопките (обр. 1). В крайна сметка бяха измерени общо 67 квадрата 20 × 20 м (площ 26,8 дка). Полевите измервания бяха извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Беше заложена апаратурна точност на уреда от 0,1 nT. Гъстотата на измерване беше осем точки на кв. м (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0.25 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Магнитното поле в проучената площ е сравнително слабо смутено (стойности на измерения магнитен градиент са в рамките на ±2 nT), което говори за повърхностни наслаги с ниски магнитни свойства. На този фон, в южната част на площта, се отделят множество аномалии с различна форма и нисък интензитет – от -2 до +8-10 nT.

За да се получи допълнителна информация за структурите причинители на магнитните аномалии, както и да се регистрират други, беше приложено електросъпротивително картиране. Методът е вторият най-предпочитан при проучване на археологически обекти в световен мащаб. Измерванията бяха извършени с двуелектродна схема (twin-probe array) с разстояние между фиксираната и мобилната двойка електроди от 0,5 м. Профилите бяха през 1 м, а стъпката на измерване – 0,5 м. Използван беше резистивиметър 4Point LHP на фирмата LGM-Lippmann, Германия. Измерени бяха 11 квадрата 20 × 20 м, обхващащи най-южната част от площта. Регистрирани бяха няколко аномалии – както съвпадащи с някои от магнитните, така и нерегистрирани от магнитната градиометрия (обр. 2).

Резултатите от геофизичното проучване ще позволят планиране и изработване на детайлна стратегия за по-нататъшното конвенционално археологическо изследване на този изключително важен селищен обект.

Литература

Borislavov 2018: B. Borislavov. Izvorovo – Bronze Age Settlement and Cemetery Southern Sakar Mountain. – In: S. Alexandrov, Y. Dimitrova, H. Popov, B. Horejs, K. Chukalev (eds). Gold & Bronze: Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age. Sofia, 2018, 371 – 377.

GEOPHYSICAL SURVEY OF A BRONZE AGE SETTLEMENT IN BADEMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY

Borislav Borislavov, Nikola Tonkov

Summary

The settlement near the village of Izvorovo is located on the left bank of Bakar Dere river. It was registered in 2010 and the results from the investigations carried out in 2011, 2015, and 2018 were very important. The site near Izvorovo is an open type settlement spread over a wide area. Electromagnetic and geophysical surveys are necessary for the precise planning of the archaeological excavations. The mapped magnetic anomalies will be a focus of the future investigations. In 2019, the geophysical research was continued in two stages – geomagnetic and electrical resistance survey, followed by data mapping. The survey was conducted in 20 × 20 m sections aligned with the existing archaeological site grid-system (fig. 1). Sixty-seven grid squares were completed. A fluxgate gradiometer Grad 601 was used. The survey in the north squares did not reveal any significant anomalies, unlike the south part of the studied area, in which low magnetic anomalies were detected. Additionally, a twin-probe array with a 0.5 m separation was used to collect earth resistance values in order to investigate further the findings of the magnetic survey. Eleven squares (20 × 20 m) in the south part of the site were studied. Some of the detected anomalies coincided with the already known magnetic anomalies (fig. 2).

Borislav Borislavov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, b_borislavov@hotmail.com

Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

КЪСНА БРОНЗОВА И РАННА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ СРЕДНАТА И КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХИ ПРИ С. БАЛЕЙ, ОБЩ. БРЕГОВО

Таня Христова, Георги Иванов, Стефан Александров

През 2019 г. археологическите проучвания на некропола при с. Балей, община Брегово, област Видин, бяха финансирани от Министерство на културата по договор с НАИМ – БАН. Разкопките се проведоха в периода 01.09.2019 – 30.09.2019 г.

Проучванията на некропола през тази година продължиха в западна посока, като получените резултати потвърдиха досегашните наблюдения, отнасящи се до хронологията, разпространението на обособените групи гробни комплекси и планиграфията им. В посочения период бяха проучени квадрати 08-8; 08-13; 08-18; 08-23; 11-03/W; 11-09; 11-10; 12-6, както и един сондаж с размери 2,50 × 10 м в западната част на некропола, която попада в дворно място западно от ул. „Дунав“. В него археологически структури не бяха регистрирани. Общата проучена площ е 212 м^2, в която е достигната дълбочина 0,80 – 0,90 м. В нея бяха разкрити общо 13 археологически структури, като всичките са определени като гробни комплекси. От тях една е разделена на A, B и C, а друга на A, B, C и D. Тези три структури включват повече от една урна – елемент от погребалните практики, който не е нов за проучвания некропол. Тази година цели или части от съдове, в които няма кости, не са открити. Към средната бронзова епоха могат да се отнесат два гробни комплекса, а останалите се отнасят към втората половина на II хил. пр. Хр. Хронологически три от късните комплекси се поместват във финала на късната бронзова епоха и прехода към ранната желязна епоха.

В двете гробни структури от средната бронзова епоха за урни са използвани амфоровидни съдове. При тях не е установено наличие на покриващ съд. Кремираните човешки кости са в много малко количество, като за Структура 106 полът и възрастта са неопределими, а при Структура 112 костите са вероятно на детски индивид.

Обр. 1. Структура 107 – нивото с трите урни

Fig. 1. Feature 107 – the level with the three urns

Тази година интерес представляват няколко гробни комплекса, които могат да се отнесат към класическата късна бронзова епоха, в които са представени характерните елементи на Културата на инкрустираната керамика по Долния Дунав. Такива са четири гробни структури. Първата от тях (Структура 107) се състои от три амфоровидни съда (обр. 1), използвани за урни (обозначени като A, B и C) и покрити с три купи. Вътре в едната урна (B) като погребални дарове са поставени украсена антропоморфна статуетка, капаче и малко съдче. Антропологическият анализ[1] показва, че в урна A са поставени

[1] Антропологичен анализ на кремираните човешки кости е направен от гл. ас. д-р Надежда Атанасова, ИЕМПАМ – БАН.

кремираните останки на индивид вероятно от мъжки пол на възраст 18/20 – 30 години (края на *Juvenis* и начало на *Adultus*). В урна B – израснал индивид (>18/20 години) с неопределен пол, а в урна C – дете и индивид във възрастова група *Adultus* (20 – 40 години) с неопределен пол. В трите урни, вътре между кремираните човешки кости, се откри по една животинска кост.

Вторият гробен комплекс – Структура 113 (обр. 2), включва два амфоровидни съда, също използвани за урни, които са покрити с богато украсени купи (урни A и B). До тях са поставени две половинки от два различни двойни съда, които също са използвани за урни и са покрити с части от купи (урни C и D). В урна A са поставени останките на два индивида от женски пол на възраст 20 – 40 години (*Adultus*), в урна B – индивид във възрастова група *Adultus* (20 – 40 години) от женски пол и дете на около 2-годишна възраст при настъпването на смъртта (*Infans I*), в урна C – бебе на около 6-месечна възраст при настъпването на смъртта, а в урна D – дете в първа детска възраст (*Infans I*). Между урните, на нивото на дъната им, се откри кост от *sus scrofa domesticus* (домашна свиня).

Обр. 2. Структура 113 – четири урни, покрити с купи, използвани за капаци

Fig. 2. Feature 113 – four urns covered with bowls used as lids

Обр. 3. Структура 115 – урната и гробния инвентар до нея

Fig. 3. Feature 115 – the urn and grave inventory next to it

Третият комплекс (Структура 115) включва „етажен" амфоровиден съд, покрит с богато украсена купа. Кремираните кости са на индивид във възрастова група *Adultus* (20 – 40 години) от женски пол. Вътре в урната е поставен малък, богато украсен двоен съд. До урната е открит един малък амфоровиден съд, сложен на поставка и покрит с капаче и една малка купа със сферична форма, също покрита с капаче (обр. 3). В двата съда, поставени до урната, не са открити човешки кости. И тук на нивото на дъното на урната и на другите два съда е открита кост от *sus scrofa domesticus*.

Четвъртият гробен комплекс (Структура 117) е представен от богато украсен „етажен" амфоровиден съд, също използван за урна, в която са поставени останките на израснал индивид (>25 години) с неопределен пол. Урната е покрита с украсена купа, а вътре в нея като гробен инвентар е открит малък богато украсен орнитоморфен съд, фрагментирано малко украсено капаче, горната част от антропоморфна статуетка, както и фрагменти от други малки предмети. Отвън до урната, на нивото на нейното дъно, е поставен малък кантарос, украсен с широки канелюри, както и животинска кост. По-

вечето урни и купи от четирите комплекса са богато украсени с врязана, щемпелована и *Furchenstich* техника, в някои случаи със запазени следи от бяла инкрустация или с широки, плитки канелюри. В четирите комплекса до урните или вътре в тях бяха открити животински кости.

Три от структурите – 110, 111 и 116 – хронологически се отнасят към групата на късните гробове от некропола при Балей (финала на късната бронзова епоха и прехода към ранната желязна епоха). При тях за урни са използвани амфоровидни съдове с фина канелирана украса, при някои с езичести израстъци в най-широката част на тялото. Те са покрити с купи, също с канелирана украса (110 и 116) или с богата *Furchenstich* украса, която покрива цялата повърхност на съда (111). В структура 110 са поставени останките на подрастващ индивид (дете), в Структура 111 – израснал индивид (>18/20 години) вероятно от женски пол, а в структура 116 – израснал индивид (>18/20 години) с неопределен пол и дете на 1 – 3-годишна възраст (*Infans I*) при настъпването на смъртта.

Четири от гробните комплекси са силно разрушени, като е запазена малка част от съда, използван за урна – в повечето от случаите това е дъното му. Малкото количество открити кремирани останки не позволяват да се определят полът и възрастта на индивида.

Тази година проученият участък от некропола попада в зоната, от която започва разпространението на гробните комплекси, които могат да се отнесат към класическия етап на къснобронзовата култура, в който доминира инкрустираната керамика, като паралелно с нея се използва и широката канелюра.

Резултатите от настоящите проучвания спомагат за изясняване на погребалните практики в некропола. Многото структури, в които се използват амфоровидни съдове и купи, богато украсени с техниката на *Furchenstich*, повтарят идентичен погребален ритуал, при който се поставя храна, предимно от животински произход. Храната не е слагана на кладата, а при погребването на човешките останки е поставяна до урната или вътре в нея. Тези структури много често включват повече от един амфоровиден съд, както и части от двойни съдове, използвани за урни, в които са поставяни горели човешки останки от повече индивиди.

Към настоящия момент некрополът до с. Балей е най-големият проучван такъв от II хил. пр. Хр. в Северните Балкани. Разкритите до сега 117 структури, по наше мнение, представляват не повече от 15 – 20% от общия брой гробни комплекси в некропола. Цялостното му проучване ще даде възможност за разрешаване на важни проблеми, свързани с широко дискутирания въпрос за прехода от бронзовата към желязната епоха в Северните Балкани.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE MIDDLE AND LATE BRONZE AGE NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF BALEY, BREGOVO MUNICIPALITY

Tanya Hristova, Georgi Ivanov, Stefan Alexandrov

Summary

The investigations in 2019 were focused to the west of the already investigated area. The obtained data confirmed our previous observations considering the chronology, the spatial distribution of the grave structures, and the internal planification of the necropolis.

Thirteen features were investigated in the area, all of them grave complexes. Two date from the Middle Bronze Age. Four features, related to the classical phase of the Lower Danubian Encrusted Pottery Culture, are of particular interest (figs. 1–3). Two of them were single graves with one urn; the other two contained more than one urn. Amphora-like and double vessels were used as urns, covered with bowls used as lids. The vessels were richly decorated with incised, stamped, and *Furchenstich* decoration motives encrusted with white, or with wide, shallow grooves. In three features, the grave inventory was discovered inside or near the urns; in all four graves, animal bones were discovered as well.

Chronologically, three of the features belong to the group of the later graves in Baley (the end of the Late Bronze Age – the transition to the Early Iron Age). Here, biconical amphora-like vessels with groove decoration were used as urns. They were covered with bowls as well. The other four features were severely damaged.

Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tnaidenova@abv.bg

Georgi Ivanov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, ivanov.georgi@yahoo.com

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg

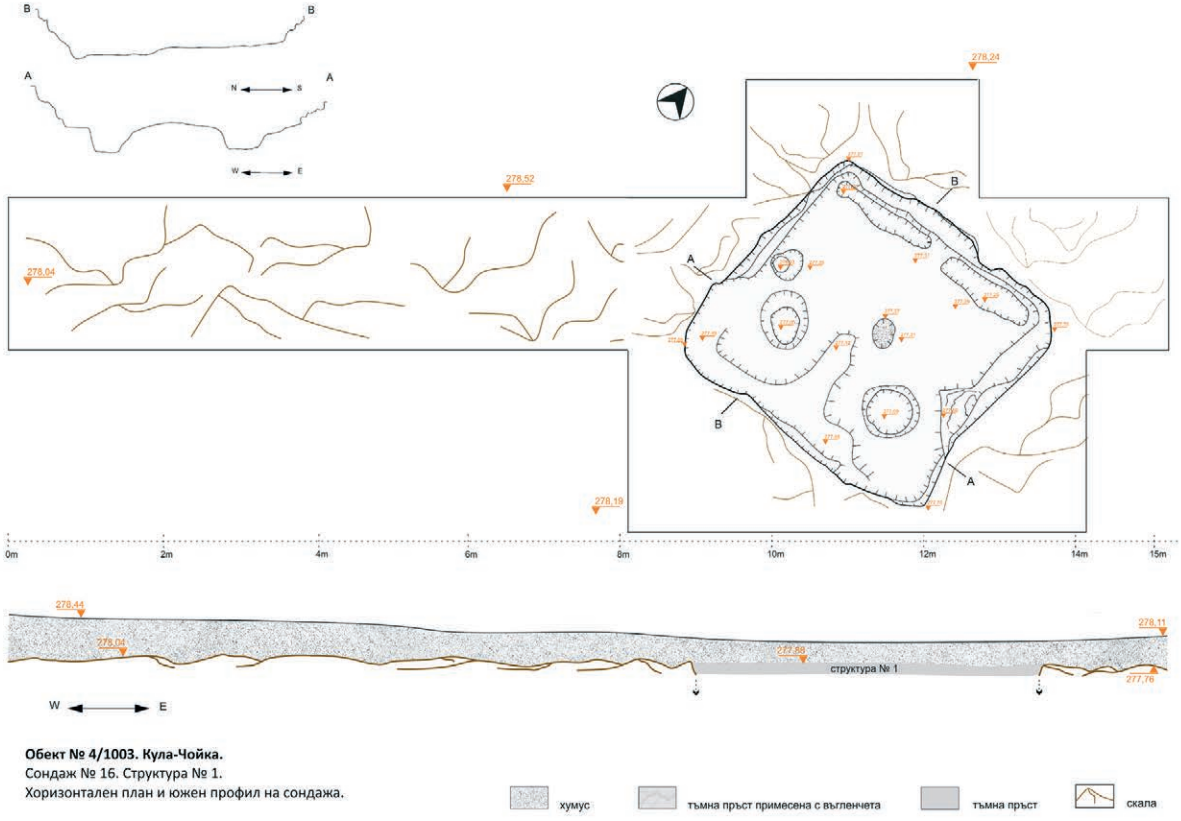
№ 11. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕКРОПОЛ ОТ ФИНАЛА НА КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. ЧОЙКА, ЗЕМЛИЩЕ НА КУЛА, ОБЛ. ВИДИН

Таня Христова, Мартин Христов

Археологическите проучвания на обект 4/1003 се осъществиха в рамките на проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница". Започнаха на 1.04.2019 г. с отлагане на сервитута на газопровода и продължиха до 13.05.2019 г. Обектът обхваща площ от около 25 дка и е с дължина около 700 м в посока СЗ – ЮИ. Разположен е върху език на рид в местността Чойка, който се издига югозападно от гр. Кула.

Проучванията започнаха с геофизично изследване, направено от инж. Никола Тонков по цялата площ на обекта, в границите на сервитута. Общо са заложени 63 сондажа с размери 20 × 2 м, които са разположени в рамките на сервитута и успоредно на границите му. Ситуират се както по неговата южна и северна граница, така и в централната му част. Всички потенциални аномалии, очертани по време на геофизичното изследване, бяха обхванати със сондажи. Общата покрита площ при това предварителното проучване е 2710 м^2, като при два от сондажите бяха направени допълнителни разширения. Дълбочината, до която се достигна в сондажите, е различна – от 0,40 до 1,00 м. Стерилният пласт (материк) има различен характер в западната, централната и източната част на обекта. На места се показа и кореновата скала.

Анализът на резултатите от геофизичното изследване показа наличие на аномалии единствено в централната източна част на обекта. Заложените сондажи върху тях позволиха да се установи, че това са аномалии, предизвикани от геологията на терена. Единствено най-изразената и добре очертала се

Обр. 1. Сондаж 16, Структура 1. Хоризонтален план на сондажа и структурата. Южен профил на сондажа

Fig. 1. Trench 16, Feature 1. Plan of the trench and the feature. Southern profile of the trench

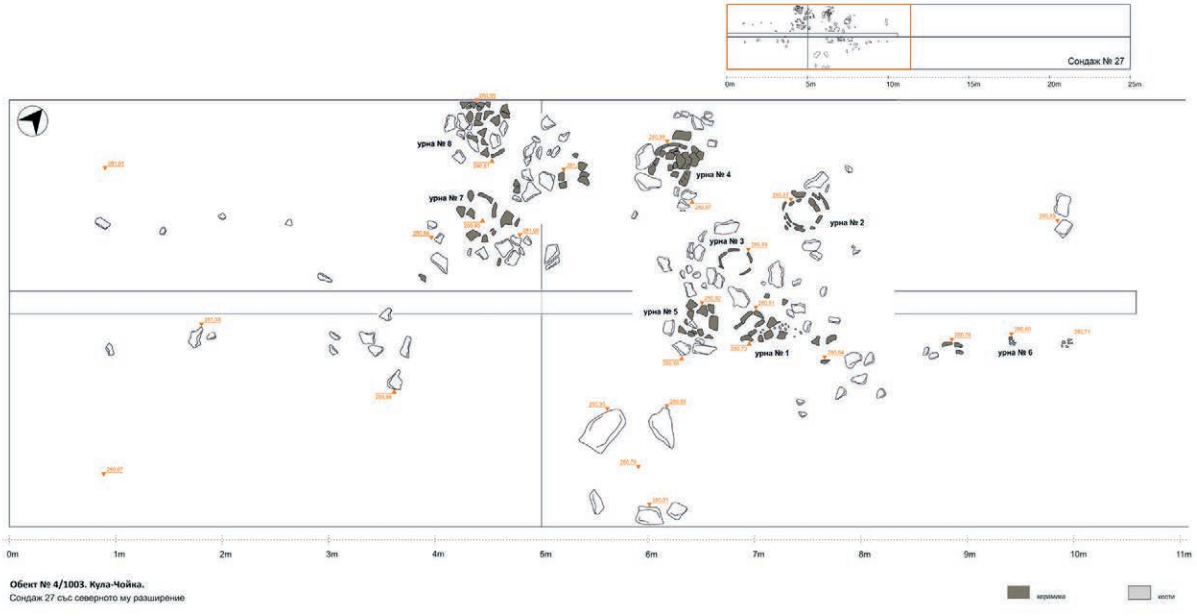
аномалия представлява археологическа структура (обр. 1). Това е голямо вкопаване с приблизително правоъгълна форма със заоблени ъгли и с размери на ниво засичане: 3,40 – 3,60 м (С – Ю) × 3,60 – 3,70 м (И – З). Вкопана е в материковия терен – плочеста скала, на дълбочина 0,50 м. Стените са леко скосени, дъното е относително равно. Запълнителят е от кафява пръст и камъни, като последните се увеличават към дъното. Оформени са няколко вкопавания, запълнени с кафява пръст, дребни плочести камъни и единични дребни въглени. В източната част на структурата е разположено овално вкопаване в скалата с размери 0,75 × 0,70 м, като стените му са леко скосени. В южната част на структурата е оформено друго подобно с овална форма и размери 0,70 х 0,60 м. На 0,15 м северно от последното е разположено трето, с кръгла форма с диаметър 0,35 м. По северната граница на структурата са оформени две плитки овални траншеи. Едната започва от СЗ ъгъл и се развива в източна посока. Размерите ѝ са: 1,35 м (И – З), максимална ширина 0,30 м и дълбочина 0,10 м. На 0,20 м източно е разположена втората траншея с по правилна овална форма и с размери: дължина 1,20 м (И – З), широчина 0,25 – 0,35 м и дълбочина 0,05 – 0,10 м. Най-вероятно тази структура представлява зимник (обр. 2). Вкопаването е запълнено с археологически материал – керамични фрагменти, части от подница, железни предмети (връх на стрела и дръжка от съд), сребърно мънисто и др. Откритият в него материал се отнася към Късното средновековие – XVI – XVII в.

Обр. 2. Структура 1, поглед от запад

Fig. 2. Feature 1, view from the west

В централната част на обекта, на около 70 м на запад от регистрираната късносредновековна структура, са разкрити осем гроба – кремации в урни. Три от тях са открити в сондаж, ситуиран успоредно на сервитута, на 2 м южно от северната му граница. Направи се разширение на сондажа, което достигна северната граница на сервитута, в което бяха открити останалите пет гроба (обр. 3). Разширение (50 м^2) се направи и на запад, като площта се съедини със съседния сондаж. В южна

Обр. 3. Сондаж 27 със северното му разширение: Структура 4 и откритите осем гроба

Fig. 3. Trench 27 with its northern extension: Feature 4 and the eight graves discovered there

посока също се направи разширение с площ 50 м^2. В направените разширения гробни структури не са регистрирани. Южно от разширенията в сервитута има още два сондажа с площ от 80 м^2, в които също няма археологически структури. По този начин се ограничи територията, заета от гробни структури. Установи се, че некрополът продължава в северна посока, извън рамките на сервитута.

Общият брой на откритите и проучени гробове е осем, като всички те са разположени в първоначалния сондаж и неговото успоредно разширение в северна посока, на площ 5 × 3 м. Единият от гробовете попадаше в северния профил и излизаше извън сервитута, където се направи малко разширение, за да се проучи изцяло. Погребалният обред при всички открити гробове е кремация извън гробната структура. Впоследствие кремираните кости са поставяни в керамични съдове – купи и амфоровидни съдове, използвани за урни. Анализът[1] на кремираните човешки костни останки показа, че те са с много малки размери и малко количество, което силно затрудни полово-възрастовата идентификация на погребаните в некропола. Върху изследваните костни фрагменти от всички гробове се наблюдават напречни фрактури, което е индикатор за наличието на меки тъкани по време на извършването на погребалния обред на трупоизгаряне. Цветът на костите е бял, което е показател, че температурата на изгаряне е достигнала 1000/1100°C. От всичките осем гроба при два не е възможно да се определи полът и възрастта на погребания, а в един случай останките са на израснал индивид с неопределен пол. В пет от урните са поставени кремираните останки на деца, като три са от група *Infans I*, докато при другите две количеството на костите затруднява по-прецизно определяне. Само в един случай, заедно с костите на дете в *Infans I*, вътре в урната са открити и костни останки от индивид в по-голяма възраст. Урните са поставени в тъмнокафявата пръст, като преобладаващата част от тях са оградени с няколко камъка (обр. 4). При проучените осем гроба не е установено наличието на допълнителен покриващ съд, който да е поставян върху урната, както и гробен инвентар (обр. 5). Единствено в една от урните, между горелите човешки кости, се откри силно корозирала бронзова пластина в много лошо състояние. Гробни ями не бяха идентифицирани. Пръстта, с която се е запълнило пространството около гроба, след като са поставени урните и камъните, има същия характер. Всички гробни структури са открити на дълбочина 0,30 – 0,40 м от съвременната повърхност. Урните са частично нарушени вследствие от извършваната дълги години оран на това място, като горната им част към шията и устието почти не е запазена. Откритите гробни структури са синхронни на най-късните гробове от

Обр. 4. Структура 4 с първите шест гроба с кремация

Fig. 4. Feature 4 with the first six cremation graves

Обр. 5. Структура 4, урна № 8 in situ

Fig. 5. Feature 4, Urn 6 in situ

[1] Антропологичният анализ на кремираните кости е направен от гл. ас. д-р Надежда Атанасова, ИЕМПАМ – БАН.

некропола при Балей. Преобладаващата част от амфоровидните съдове, използвани за урни, по форма и украса се доближават до същия тип амфоровидни съдове от споменатия некропол. В некропола от Кула обаче повърхността на всички урни е в много лошо състояние, което се дължи и на агресивната пръст, в която са поставени. Откритите гробни структури хронологически могат да се поместят във финала на късната бронзова епоха и прехода към ранната желязна епоха.

В източния сектор културен пласт не се регистрира. Концентрацията на керамични фрагменти е много ниска. В западния сектор на обекта не са регистрирани археологически структури. Културен пласт в тази част също не е регистриран. Археологически материал почти липсва. От цялата площ на обекта са открити няколко монети от Късната античност и османския период. Северно от централната част на обекта, извън сервитута, е открита концентрация на керамика от средната бронзова епоха. Най-вероятно обектът от този период е разположен извън трасето на газопровода, в северна посока. Откритият некропол предоставя нова информация за КБЕ южно от дунавския ареал. Откритите гробни структури представляват добра база за сравнителен анализ на погребалните практики между дунавския ареал и вътрешността през този период. Къснобронзовият некропол и вероятното селище от средната бронзова епоха се развиват в северна посока извън сервитута на газопровода.

RESCUE EXCAVATIONS OF A FINAL BRONZE AGE NECROPOLIS IN CHOYKA LOCALITY, LAND OF KULA, VIDIN REGION

Tanya Hristova, Martin Hristov

Summary

The preliminary excavations of site No. 4/1003 near the town of Kula started with geophysical investigations that revealed anomalies in the central part of the site. Only one of them revealed archaeological structure (fig. 1): a rectangular feature dug into the virgin soil to a depth of c. 0.50 m (fig. 2). The archaeological materials discovered in it allowed dating the feature to the Late Medieval Period (16th–17th c.). No archaeological structures were found in the eastern and western sectors, where the concentration of pottery fragments was very low as well.

In the central part of the site, at approximately 70 m to the west of the medieval structure, eight cremation graves were investigated (fig. 3). The cremation itself took part outside the necropolis and part of the burnt bones were collected and placed into plain clay vessels – bowls and amphorae, used as urns. The urns themselves were buried in dark-brownish soil, the majority of them being surrounded with several stones (fig. 4). No covers of the urns or grave inventory were registered (fig. 5). The graves are synchronous to the latest graves from the necropolis at Baley and could be dated to the end of the Late Bronze Age and the transition to the Early Iron Age. The rest of the necropolis, as well as a possible Middle Bronze Age settlement (according to some pottery fragments) are located to the north of the excavated area.

Tanya Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tnaidenova@abv.bg
Martin Hristov, The National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com

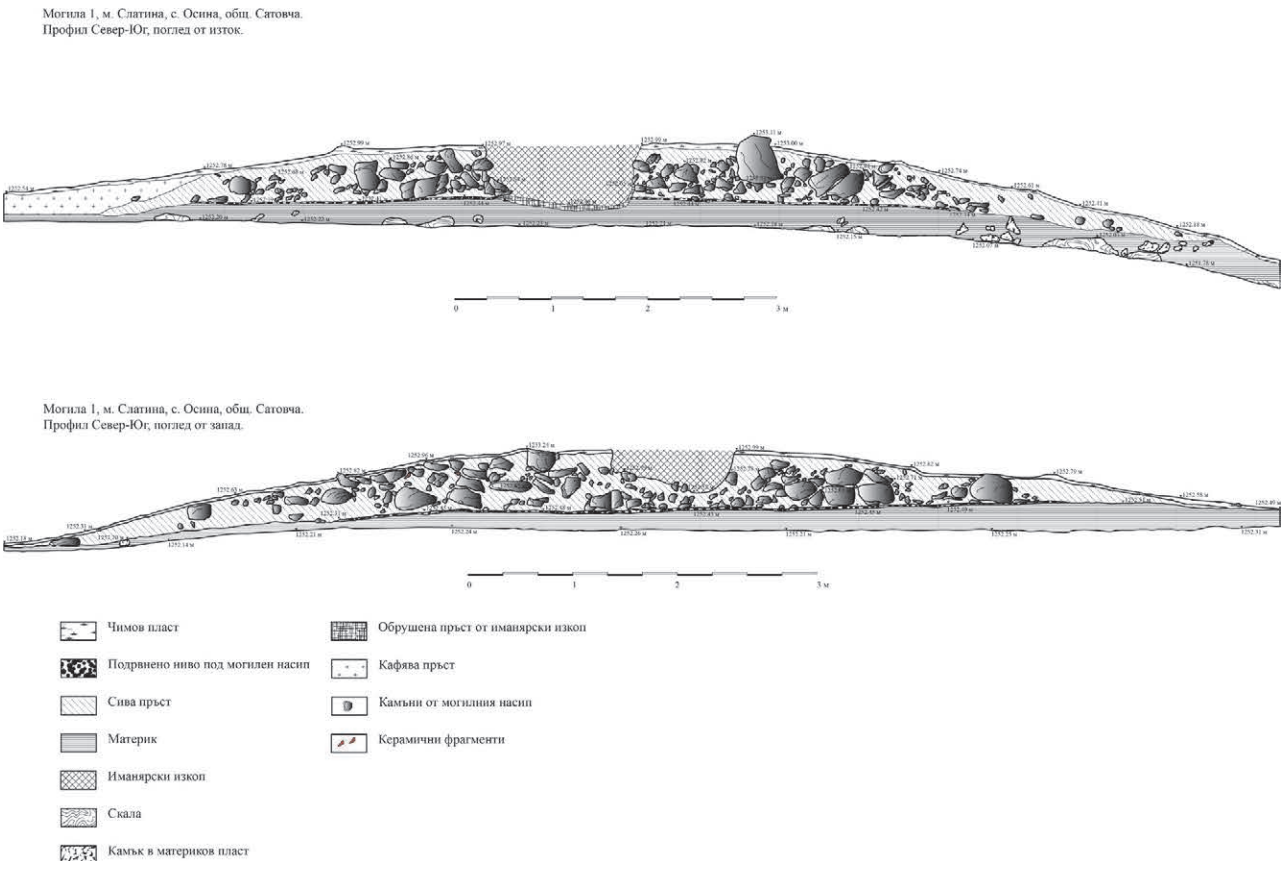

№ 12. НАДГРОБНА МОГИЛА № 1 ОТ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ II – I ХИЛ. ПР. ХР. В М. СЛАТИНА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ОСИНА, ОБЩ. САТОВЧА, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД

Илия Киров, Стефан Александров

Редовното археологическо проучване на обект „Надгробна могила № 1 от могилен некропол от II – I хил. пр. Хр. в м. Слатина, землище на с. Осина, общ. Сатовча, обл. Благоевград“ се проведе в периода от 29.07 до 01.09.2019 г.

Некрополът не е въведен в научно обръщение и преди проучването на могила №1 не са извършвани археологически разкопки и обектът не е регистриран чрез теренни издирвания. Все пак трябва

Обр. 1. Профил север – юг

Fig. 1. North-south section

да се отбележи, че на 400 м северно от него е регистриран могилен насип със синхронни материали, което дава основание да се предположи принадлежността му към некропола (Гергова и др. 2008, 778).

По повърхността на могилите са регистрирани иманярски изкопи с различна големина и дълбочина, унищожили част от гробовете, свидетелство за което са археологическите материали върху и около могилните насипи. Сред откритите материали има и фрагменти от импортна микенска керамика (могила № 2), което превръща некропола един от малкото обекти от българските земи с такива материали.

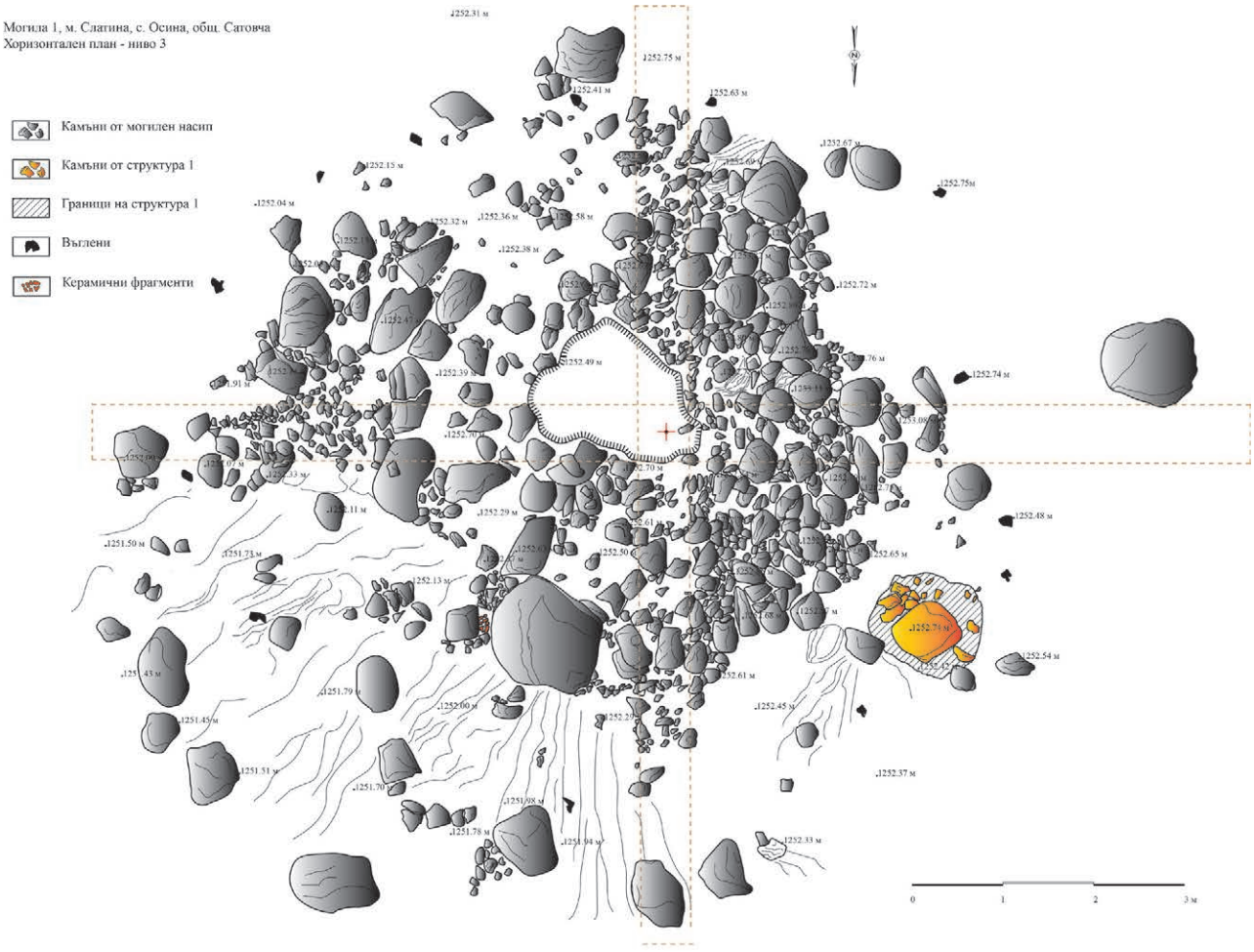
Могилният некропол в м. Слатина е посетен от специалист от отдел „Археология“ към Национален исторически музей през октомври 2017 г. Установени и документирани са сериозни иманярски дейности, нарушаващи част от могилните насипи, което от своя страна предполага риск от цялостно унищожение на археологическия паметник.

Археологическите разкопки през 2019 г. са организирани и проведени от екип на Национален исторически музей в състав: научен ръководител – Илия Киров, уредник в отдел „Археология” към Национален исторически музей; гл. ас. д-р Яна Мутафчиева, НАИМ – БАН – археолог; Делян Маринов – стажант археолог; доц. д-р Стефан Александров, НАИМ – БАН – научен консултант. Данните от палеоботаника са анализирани от Хана Христова – докторант, НАИМ – БАН. Участва антрополог – гл. ас. д-р Надежда Атанасова, ИЕМПАМ – БАН. Геодезическото заснемане и полагането на тахиметрия е изпълнено от инж. Сълзет Кехайова, фирма „ГеоКадМап” ЕООД, гр. Доспат.

Основната цел на археологическите разкопки през настоящия сезон е пълното проучване на могила № 1, с което да се придобият нови данни за периода на късната бронзова епоха в ареала на Западните Родопи.

Преди археологическите разкопки могилният насип бе със следните размери: диаметър 12,00 м и височина 1,10 – 1,15 м. В централната част е документиран иманярски изкоп с максимални размери: С – Ю 1,50 м; И – З 1,30 м; дълбочина 0,40 – 0,45 м от съвременното ниво на могилния насип. В южния профил на иманярския изкоп са документирани фрагменти от съдове, работени на ръка.

Могила № 1 е проучена по класическия метод чрез оставяне на два профила/ребра, ориентирани по посоките на света: профилът С – Ю е със следните размери: дължина 12,00 м и ширина 0,60 м;

Обр. 2. Хоризонтален план – ниво 3

Fig. 2. Plan of the excavated sectors at Level 3

профилът И – З е с размери: дължина 12,00 м и ширина 0,60 м. В резултат на това са обособени четири сектора: 1. Югоизточен сектор; 2. Югозападен сектор; 3. Североизточен сектор; 4. Северозападен сектор. Общата проучена площ е приблизително 144 м^2, като дълбочината в проучваните сектори варира от 0,20 м до 1,20 – 1,40 м. Преди проучването на могилния насип е отстранена съвременната растителност – иглолистни дървета, храсти и ниски тревисти растения. Премахнат е и чимовият пласт, който е с дебелина между 5 и 10 см.

Характеристики на могилния насип. При проучването на отделните сектори се установи, че каменно-земленият насип се състои от три нива (?) камъни с размери от 0,05 м до 1,00 – 1,20 м и сива, рохка пръст (обр. 1). В издигането на могилния насип няма определена последователност и порядък, като преобладават камъните – характерна черта на могилите от късната бронзова епоха в района на Западните Родопи (Кисьов 2009, 18 – 19). Преди натрупването на могилния насип древният терен е подравнен, доказателство за което е документираната площадка с неправилен диаметър 7,40 × 8,10 м. Преди или по време на натрупването на могилата пространството в периферията е маркирано с въглени, които се локализират във всички проучени сектори (обр. 2).

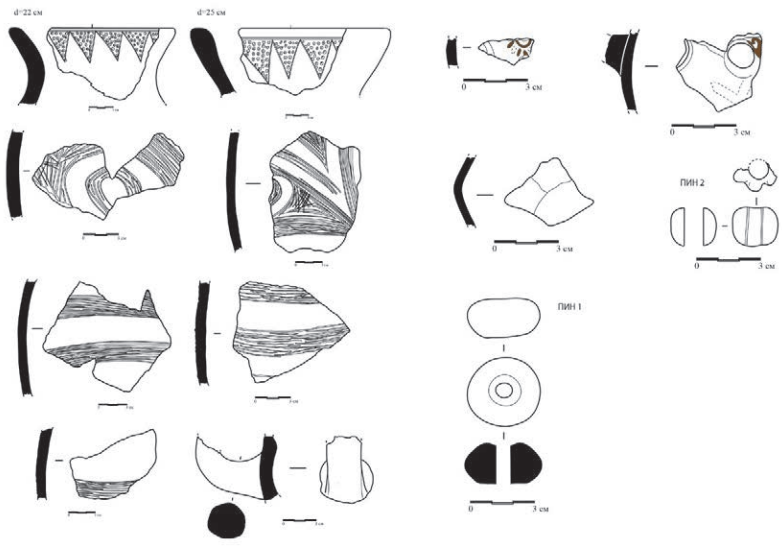
Археологически структури. Структура № 1 е локализирана в СЗ сектор извън границите на могилния насип и най-вероятно е синхронна с подравняването на терена, предшестващо издигането на могилния насип. Представлява вкопана структура (яма?) със запълнител от сива/тъмносива пепелява пръст с висока концентрация на въглени и камъни с размери от 0,05 м до 0,25 м; размери: диаметър 1,20 м и максимална дълбочина 0,25 м от нивото на древния терен (обр. 2).

Структура № 2 е локализирана в ЮЗ сектор в централната част на могилния насип върху древния терен, като най-вероятно е синхронна с подравняването на терена, предшестващо издигането на могилния насип. Източната част е засегната от иманярския изкоп. Структурата представлява тъмно

петно, отличаващо се със сива/тъмносива пепелява пръст; размери: И – З 0,45 м, С – Ю 0,30 – 0,32 м.

Характеристика на археологическите находки/материали. При проучването на могилния насип са открити сравнително голям брой археологически материали, които са част от погребалните и пост-погребални практики.

Керамиката се състои от фрагменти от съдове, работени на ръка, сред които могат да се отбележат богато украсени фрагменти (врязана и набодена украса, пластични хоризонтални ленти), както и фрагменти, върху които се наблюдава графит (обр. 3). Технологичната характеристика на керамичния комплекс от съдове, работени на ръка, показва различни стандарти. Наблюдават се фрагменти с много добре пречистена фина глина и висококачествено изпичане и такива с груба глина, с множество примеси в тестото и лоша термична обработка.

Обр. 3 Археологически материали и находки

Fig. 3. Archaeological materials and small finds

Налице са фрагменти от керамика, работена на колело – микенски внос, документиран за пръв път от редовни археологически проучвания на могилен некропол, разположен на територията на днешните български земи (обр. 3). Те попадат в хронологичната граница 1340/1330 – 1185/1180 г. пр. Хр. на база на паралелите, открити от съвременната територия на България (Alexandrov 2005, 47 – 49).

Основно в периферията на могилния насип има голямо количество въглени с различни размери.

Находките са представени от керамичен прешлен и стъклено мънисто със светлосин цвят, вероятно внос от Егейския басейн (обр. 3).

Вследствие на редовните археологически разкопки могила №1 е изцяло проучена. На този етап, след първоначалната обработка на придобитите археологически материали, датировката на проучвания обект може да се постави в средата на късната бронзова епоха, като не е изключено хронологическата рамка да бъде прецизирана в по-тесни времеви граници.

Литература

Гергова и др. 2008: Д. Гергова, Я. Иванов, Н. Дерменджиев. Теренни археологически обхождания в община Доспат. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 776 – 779.

Кисьов 2009: К. Кисьов. Погребални практики в Родопите (II – I хил. пр. Хр.). Пловдив, 2009.

Alexandrov 2005: St. Alexandrov. The earliest Mycenaean Pottery Imports in Thrace. – In: J. Bouzek, L. Domaradzka (eds). The Culture of Thracians and their Neighbours. Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradzki with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria". Oxford, 2005, 47 – 49.

BURIAL MOUND NO.1 OF THE 2ND–1ST MILL. BC IN SLATINA LOCALITY AT OSINA VILLAGE, SATOVCHA MUNICIPALITY, BLAGOEVGRAD REGION

Ilia Kirov, Stefan Alexandrov

Summary

The main aim of the archaeological excavations in 2019 was the complete investigation of Tumulus No.1 from a necropolis from 2nd–1st mill. BC in Slatina locality near the village of Osina, Satovcha Municipality, Blagoevgrad Region, in order to obtain new evidence regarding the Late Bronze Age in the area of the Western Rhodopes.

In the excavated sectors, it was established that the mound itself consists of stones, measuring from 0.05 to 1.00/1.20 m, and gray soil (fig. 1). Before the mound was piled, the ancient terrain was leveled, evidence of which was a documented platform with an irregular shape and diameter of 7.40/8.10 m. Before or during the construction of the mound, the space around it was marked with charcoal found in all the studied sectors (fig. 2). Two archaeological structures were registered. Numerous archaeological materials were collected, part of the funerary and post-funerary practices. Among them, there are fragments of wheel thrown pottery (Mycenaean imports), fragments of handbuilt vessels, a spindle whorl, a glass bead, and pieces of charcoal of various sizes (fig. 3).

At this stage, after the initial processing of the archaeological materials, the site can be dated to the Late Bronze Age, and it is not excluded that its chronology could be specified to a narrower period.

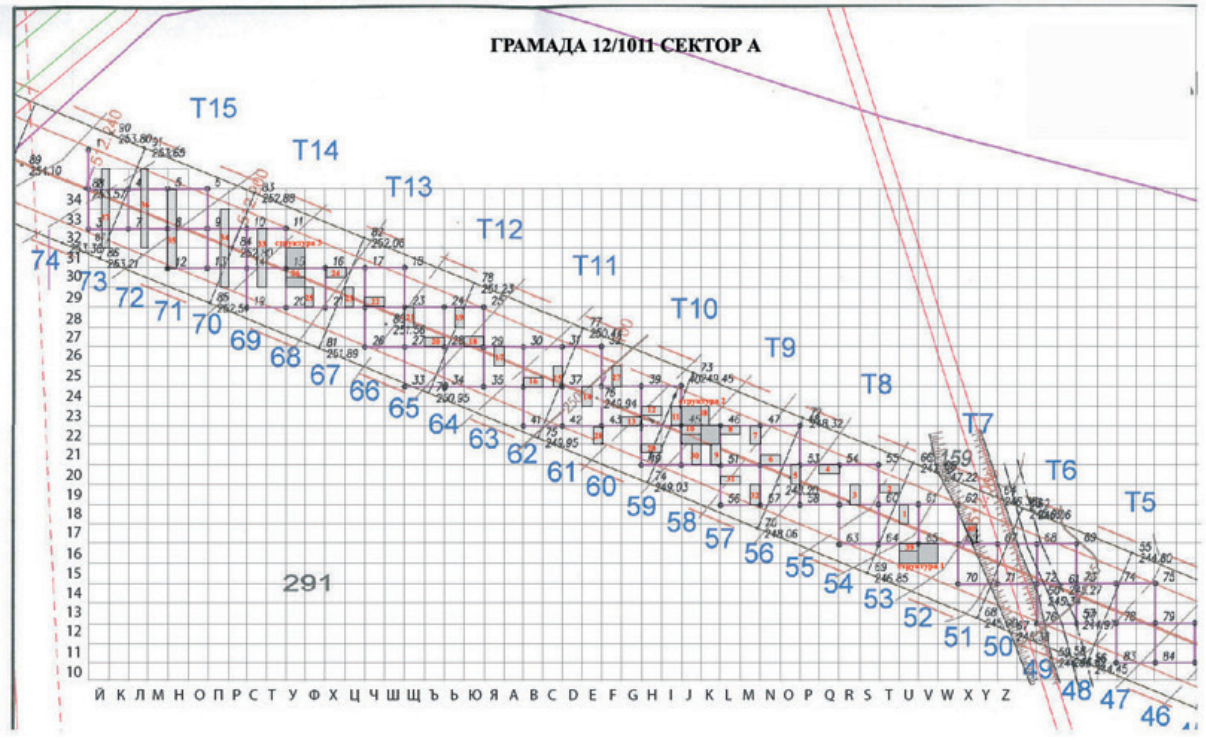
Ilia Kirov, National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, kirov_84@abv.bg
Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg

---

№ 13. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА КАМЕННО-МЕДНА, БРОНЗОВАТА, РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ И АНТИЧНОСТТА КРАЙ ГР. ГРАМАДА, ОБЛ. ВИДИН

Георги Ганецовски, Вивиана Митева

Обект 12/1011 се проучва по реализацията на инфраструктурен проект свързан с разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ АД, паралелно на северния магистрален газопровод до българо-сръбската граница, Етап линейна част, Подетап А. Разположен е по протежение на сервитута на трасето за газопровода с обща дължина около 770 метра (Кечева 2013, 581, обр. 1). Останки от движими и недвижими културни ценности са установени от двете страни на малко поточе,

Обр. 1. Грамада, обект 12/1011, общ план на сектор А

Fig. 1. Gramada, Site 12/1011, general plan of Sector A

известно с името Ясова бара. В непосредствена близост на З – ЮЗ от трасето се намира микроязовир, захранван от поточето и от изкуствени канали (обр. 1). В началото на проучванията в чашата на полупразния тогава язовир са регистрирани останки от многобройни опожарени структури, съдържащи керамични материали от ранната каменно-медна епоха.

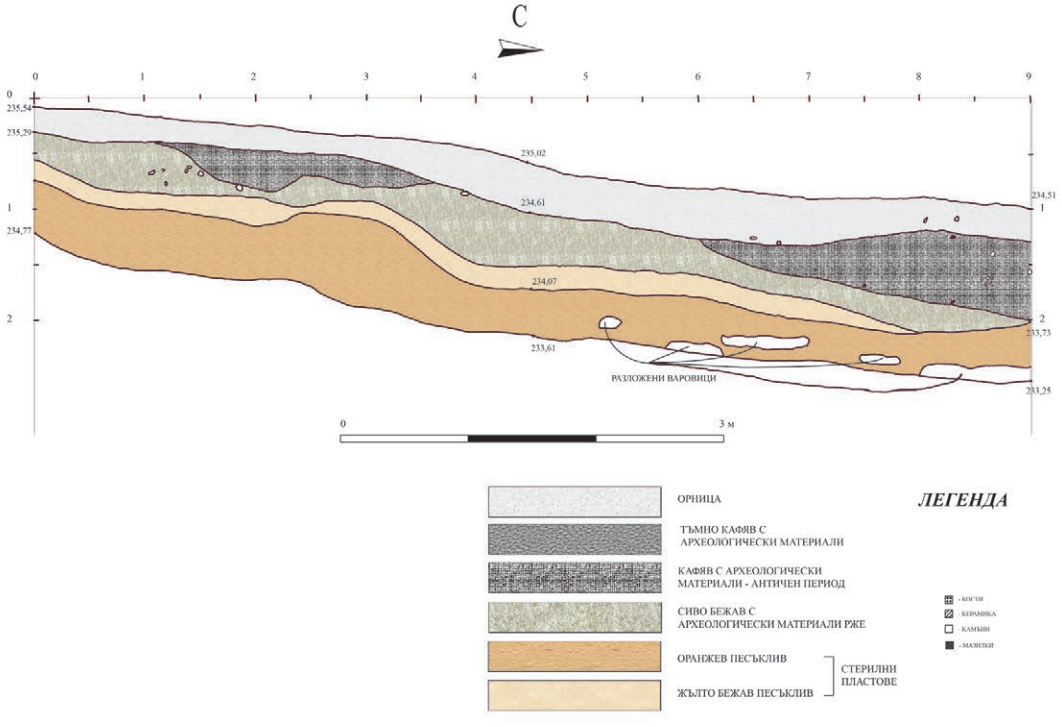
Обектът попада между км 512+270 – 513+060 по трасето на газопровода. Предвид голямата му дължина, той е разделен на три части, ограничени от издълбано от водата естествено дере (сега използвано като незаконно сметище) и поточето Ясова бара, излизащо от разположения към З – ЮЗ спрямо обекта изкуствен водоем. Тези природни особености ни дадоха възможност да разделим обекта на три сравнително равни линейни дължини и съответно равни като площ сектора, обозначени от запад към изток. Това са сектори А (западен), В (централен) и С (източен).

Проучванията са реализирани на два етапа през периода от 4 април 2019 г. до 24 август 2019 г., като са предшествани от геофизически заснемания. През първия етап в трите сектора са разкопани 77 сондажа. В сектор А са локализирани три участъка с вкопани в тъмнокафяв седимент ями, съдържащи многобройни кремъчни артефакти (над 180 специализирани оръдия – стъргалки, пластини, резци, лющници, трапец и пробои). Открити са още опалени мазилки, каменни оръдия и керамични фрагменти с нарушени повърхност и лом. Те се датират към ранната каменно-медна епоха. В из-

Обр. 2. Грамада, обект 12/1011, въздушна снимка на сектор С

Fig. 2. Gramada, Site 12/1011, aerial photo of Sector C

Обр. 3. Сектор С, сондаж 59а, западен разрез

Fig. 3. Sector C, Trench 59a, west section

Обр. 4. Сектор С, структура 7, детайл

Fig. 4. Sector C, Structure 7, detail

Обр. 5. Сектор С, керамика от ранножелязната епоха

Fig. 5. Sector C, pottery from the Early Iron Age

точната част на сектора са регистрирани ями с керамичен депозит от ранножелязната епоха. Те са вкопани в тъмнокафяв седимент и лежащ под него песъклив льос.

Установи се, че останките от раннохалколитното селище се намират в района на язовира, извън трасето на газопровода. Проучваният сектор А попада в северната му периферия с терени, имащи предимно стопански характер според данните от намерените керамични, кремъчни и каменни изделия.

В сектор В не са установени следи от археологически структури.

В сектор С са открити археологически останки от вкопани и наземни структури от късната бронзовата, ранножелязната и античната епохи (по данни от керамични фрагменти в участъците на сондажи от № 61 до № 70). В тези сондажи са намерени многобройни археологически материали, струпани във вкопани структури, като голяма част от тях са разбъркани при обработката на терена. Открити са сигнификативни керамични фрагменти и многобройни железни стопилки.

През втория етап на изследванията са проучени структура 2 от сектор А и цялата площ на сектор С. Общата разкопана площ в проучвания участък е 3400 м^2, като в сектор С са регистрирани дванадесет структури и седем ями, датиращи към три периода: среднобронзова и късна бронзова епоха (XV – XII в. пр. Хр.), ранножелязна епоха (VIII – VII в. пр. Хр.), античен период, включващ късноелинистическа (II – I в. пр. Хр) и римска епохи (III – IV в.) и разрушен средновековен пласт от X – XI в., отличим само по отделни керамични фрагменти и една монета. Дебелината на културния пласт варира от 1,9 м в западната част до 0,5 – 0,7 м в централната и източна части на обекта. Всички структури и вкопани съоръжения са документирани чрез обстоен пространствен анализ и фотограметрия. Установена е вертикална стратиграфия с пластове от ранножелязната и късноелинистическата епохи.

Структури 1 и 2 представляват големи, овални хлътвания на терена с денивелация Ю – С и дълбочина 1,8 м спрямо съвременния терен. Те съдържат разбъркани керамични материали от бронзовата, ранножелязната и късноелинистическата епохи. Данните сочат, че вероятно двете структури са функционирали като депа за отпадъчни материали.

Регистрирани са останките от две наземни, нетрайни структури, съдържащи общо пет термични съоръжения за топене на метал. Около тях са открити многобройни железни стопилки и два силно

деформирани керамични накрайника за духала с полепнала по тях шлака. По данни от керамичния материал тези структури се датират към късноелинистическата епоха около I в. пр. Хр. Каменна архитектура не е констатирана.

Керамиката от ранножелязната епоха се открива основно във вкопаните структури на сектор С. Тя има характерните за култура Басараби технологични, формални и орнаментални особености със специфичната техника на щампована украса (Agre 2008, 124 – 147; Guma 1983, 65 – 138). Открити са една керамична антропоморфна фигурка от къснобронзовата епоха, керамични прешлени за вретено от ранножелязната епоха, един бронзов монетовиден предмет „келтски тип". В сектор С са открити бронзови фибули и игли за коса от късноелинистическата епоха. Намерени са няколко метални и един костен артефакт, датиращи към Късната античност и Средновековието.

Получените резултати в обект Грамада 12/1011, касаещи структури и материали, датирани към среднобронзовата, къснобронзовата, ранножелязната и късноелинистческата епохи, са потвърдени от резултатите на радиовъглеродните анализи.

Обект 12/1011 дава нова значима информация за разпространението на къснобронзовата култура в днешна Северозападна България. Добити са важни данни за кремъчната индустрия през периода на ранния халколит и за развитието на култура Басараби от ранножелязната епоха на територията на област Видин. Проучени са неизвестни досега металургични работилници за преработка на желязо от късноелинистическия период (II – I в. пр. Хр).

Литература

Кечева 2013: Н. Кечева. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток", сектор 1. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 581 – 583.

Agre 2004: A. Agre. Quelques remarques sur la periode VIII – VI-e siècles av. J.-C. en Bulgarie du nord-oust. – Cultură și civilisație la Dunărea de Jos XXIV. Călărași, 2008, 125 – 147.

Guma 1983: M. Guma. Contribuții la cunoașterea culturii Basarabi în Banat – In: Banatica VI, 1983, 65 – 138.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A SITE FROM THE EARLY COPPER, BRONZE AND EARLY IRON AGES AND ANTIQUITY NEAR GRAMADA TOWN, MUNICIPALITY OF VIDIN

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva

Summary

Site 12/1011 near the town of Gramada, Vidin Region, is located along the route of the gas pipeline, with a total length of about 770 m. Remains of movable and immovable cultural valuables are found on both sides of a small stream, known as Yasova River.

At the beginning of the investigations, the site was divided into three parts: Sectors A, B, and C, separated by a natural gully and the stream emerging from a nearby artificial reservoir.

In sector A, three sunken structures dug in dark brown sediment were located, containing numerous flint artefacts, scorched plasters, stone tools and ceramic fragments (fig. 1). They date from the Early Chalcolithic period and the Early Iron Age. The evidence shows that the investigated area falls in the northern periphery of the Early Chalcolithic settlement, with predominantly economic structures.

In sector C, twelve structures and seven pits from the Middle and Late Bronze Age (15th–12th c. BC), the Early Iron Age (8th–7th c. BC), the Hellenistic period (2nd–1st c. BC), and the Roman period (3rd–4th c.) were registered, as well as a destroyed medieval layer from the 10th–11th c. (figs 2–3).

The remains of two above-ground structures containing thermal facilities for smelting metal were discovered. According to the ceramic material, they date to the Late Hellenistic period (fig. 4).

The Early Iron Age pottery features technological, morphological, and ornamental characteristics of the Basarabi Culture (fig. 5, cf. Agre 2008, 124–147; Guma 1983, 65–138).

Important data were obtained about the flint industry during the Early Chalcolithic period and on the development of the Basarabi Culture from the Early Iron Age in the territory of Vidin Region. Previously unknown metallurgical workshops for iron processing from the Late Hellenistic period were excavated.

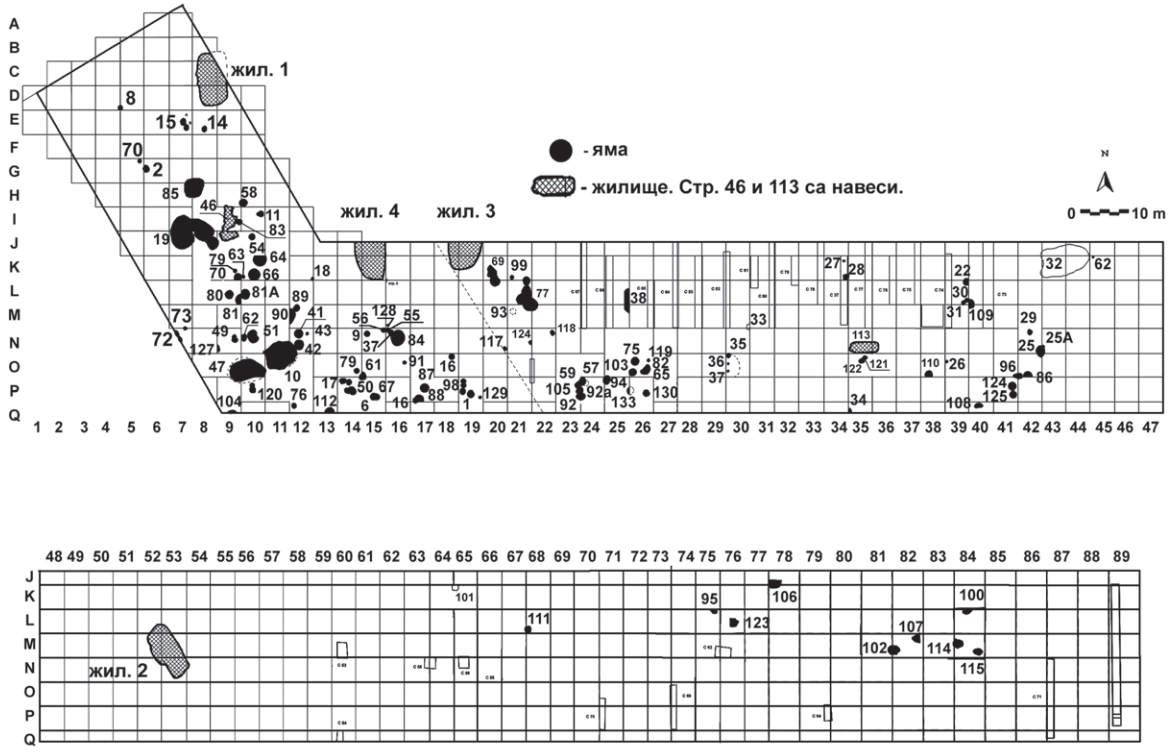
Georgi Ganetsovski, Regional History Museum Vratsa, 2 Hristo Botev Sqr., 3000 Vratsa, ganecovski_ar@abv.bg
Viviana Miteva, viviana_bg@yahoo.com

№ 14. СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА И ЯМНО ПОЛЕ КРАЙ ЛЕТНИЦА

Любен Лещаков, Андрей Стоицов, Христина Василева

Археологическият обект е разположен в обработваеми земи в землищата на гр. Летница, Ловешко, и с. Асеневци, Плевенско. Теренът има лека денивелация в източна посока към един от старите ръкави на р. Осъм. Археологическите разкопки се осъществиха на два етапа – предварителни проучвания през м. април и май 2019 г. и пълни спасителни проучвания през м. юни и юли 2019 г. Отредената площ за предварителни проучвания обхващаше отсечка от трасето на газопровода от км 278+442 до км 278+743.

В началото на м. април бяха извършени геомагнитни измервания, които показаха наличието на множество малки аномалии – вероятно вкопани съоръжения (ями). С цел определяне хронологията на обитаване и вида на археологическите структури бяха заложени 52 сондажа, ориентирани перпендикулярно по трасето на газопровода. В сондажи № 4, 6, 22 и 31 бяха частично разкрити опожарени постройки заедно с техния инвентар – дебелостенни керамични съдове *in situ*. В останалите бяха регистрирани 26 ями от различни периоди – КБЕ, РЖЕ и КЖЕ. Установено бе, че концентрацията на археологически материали е най-висока в западната част на обекта, като в източна посока тя плавно намалява. Проучването на сондажите показа, че на цялата територия на обекта има културен пласт. В по-голямата част на площта той е кафяв до сиво-кафяв на цвят, глинест, примесен с малки до средно големи бучки отухлена глина с оранжев до черен цвят и ниска до средновисока концентрация. Пластът се достига непосредствено след отнемане на орницата, която има дебелина от 0,30 до 0,45 м. В източната четвъртина на обекта културният пласт има тъмносив до черен цвят и дебелина между 0,40 и 1,00 м. Той лежи под слой от светлокафява почва с дебелина от 0,55 м. Сондажи № 20 – 21 и № 49 – 50 показаха, че обектът най-вероятно продължава в източна посока. С цел проверка на това предположение бяха извършени нови геофизични измервания от км 278+282 до км 278+442, които показаха наличието на редица аномалии с кръгла форма – вероятно ями.

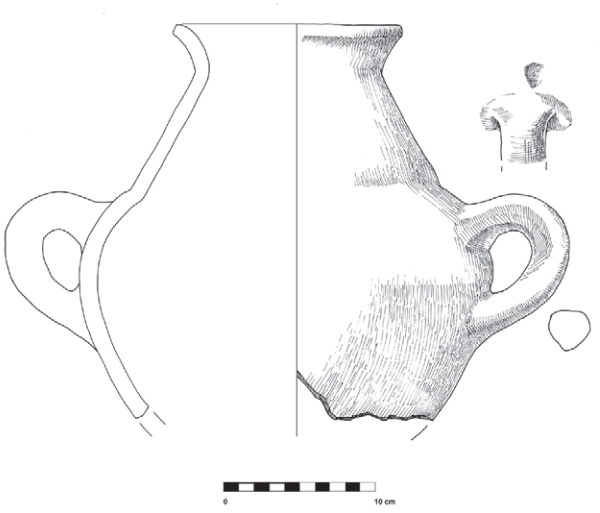
Обр. 1. Общ план на обекта с разкритите структури

Fig. 1. Map of the site with all excavated features

Проведената междуведомствена комисия за приемане на резултатите от предварителните проучвания предписа извършването на пълни спасителни проучвания на западната и централната част от обекта; допроучване на структурата в сондаж № 22 и проверка на данните от геомагнитните измервания в източна посока.

Бронзова епоха. Отделни керамични фрагменти от бронзовата епоха се срещат спорадично в културния пласт в източната част на обекта и по-специално при проучването на сондаж № 10. Със сигурност към периода на КБЕ се отнасят две ями:

Яма № 22 в сондаж № 30 има овален отвор и вертикални стени. Дъното ѝ съвпада с нивото на подпочвените води. В нея е депонирана голяма част от една амфора (обр. 2), заедно с цял рог от елен и други керамични фрагменти.

Обр. 2. Амфора от КБЕ, намерена в яма № 22

Fig. 2. Large vessel from the LBA found in Pit 22

Яма 25 е разкрита в съседния сондаж № 29 и има по-малка дълбочина – около 0,30 м. Запълнена е с отухлени късове глина и големи фрагменти от груби кухненски съдове.

Ранна желязна епоха (VIII – VI в. пр. Хр.)**.** От този период са изцяло или частично проучени четири опожарени жилища, два навеса и 19 ями. Като цяло културният пласт на обекта също може да се отнесе към това време.

Жилищата имат правоъгълен план (обр. 1). Повечето са разкрити в западната част на обекта. Изключение прави жилище № 2, което стои изолирано на фона на останалите. То също така има и различна ориентация. Докато жилища № 1, 3 и 4 са ориентирани с дългите си страни в посока С – Ю, то № 2 има ориентация СЗ – ЮИ. Размерите им варират между 8/8,50 м дължина и 4/5 м ширина. Всички къщи са изградени от забити в земята дървени колове и плет, измазан с глина. В ъглите са поставяни по-масивни стволове с диаметър над 0,20 м. В някои случаи такива дървета крепят билната греда на покрива. Гнездата на забитите в земята дървени подпори бяха регистрирани само при жилища № 1 и 2.

По правило огнището е ситуирано в южната половина на постройката, а керамичните съдове са в близост – на разстояние около 1 м. В северната половина на помещенията не са разкрити съдове или производствени съоръжения и по всяка вероятност тя е имала други функции – напр. за почивка. Засега няма данни за разделянето на жилищата на две отделни помещения. Подовете са неизмазани и се състоят от трамбована пръст.

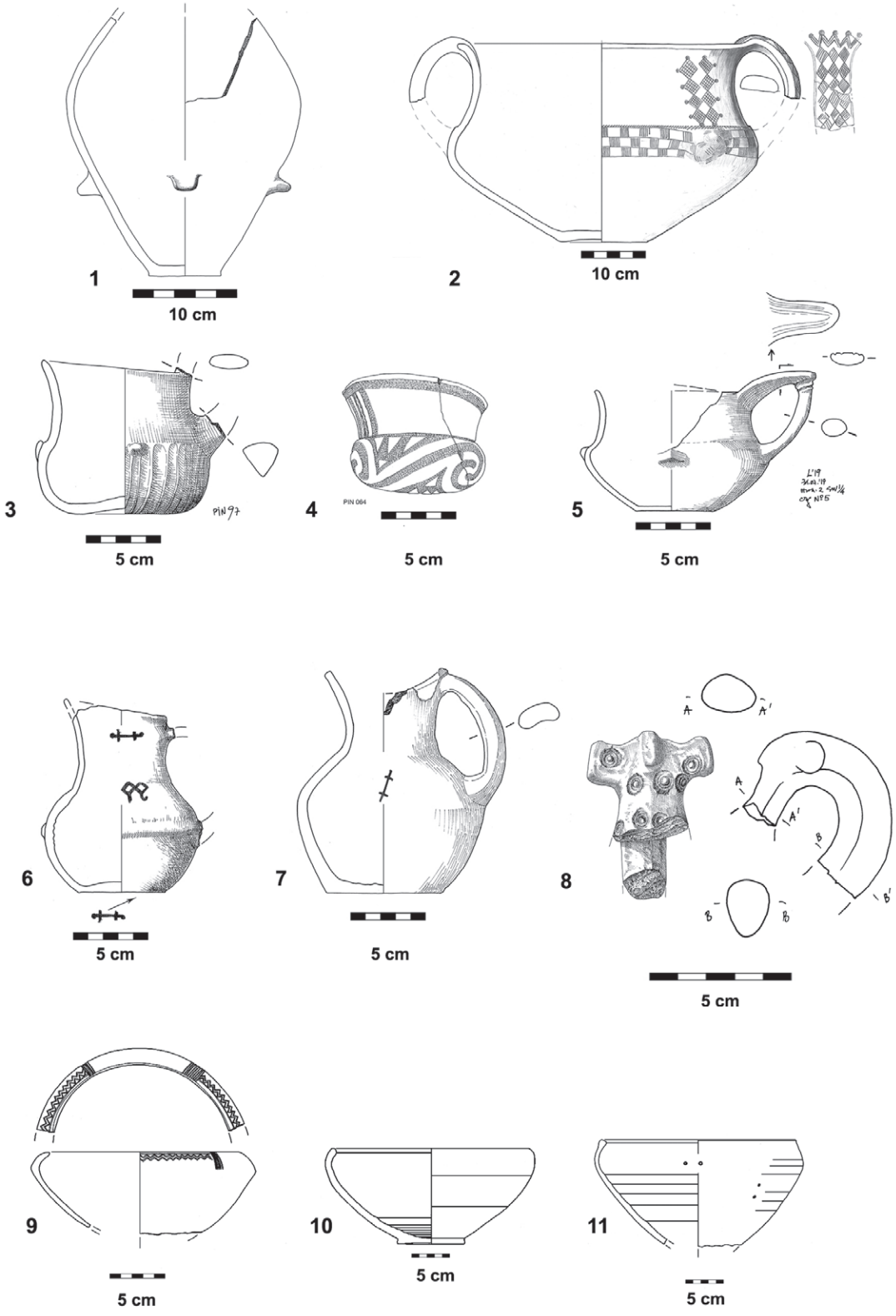
Навесите (стр. № 46 и 113) се отличават от жилищата по своите по-малки размери 7 × 5 м и липсата на огнище. Те имат правоъгълна форма и стени от плет, измазан с кал. Като цяло пластът с опожарените останки и отухлени късове глина е доста по-тънък и не толкова компактен в сравнение с жилищата, което предполага наличието на по-лека конструкция или по-малък брой стени.

Между описаните дотук структури на места са изградени огнища, разположени под открито небе. До момента са разкрити три броя, както и останките от две разрушени пещи.

Прави впечатление, че керамиката е украсена предимно с канелюри и малки букели (обр. 3.3; обр. 4). Врязаната и щампованата украса се срещат рядко (обр. 3.2, 8). Сред керамичния материал се срещат и фрагменти, характерни за култура Басараби (обр. 3.4). Тяхното количество е най-голямо в яма № 69. Важно е да се отбележи, че един от съдовете, намерени при проучването на жилище № 2, е изработен на грънчарско колело (Обр. 3.11).

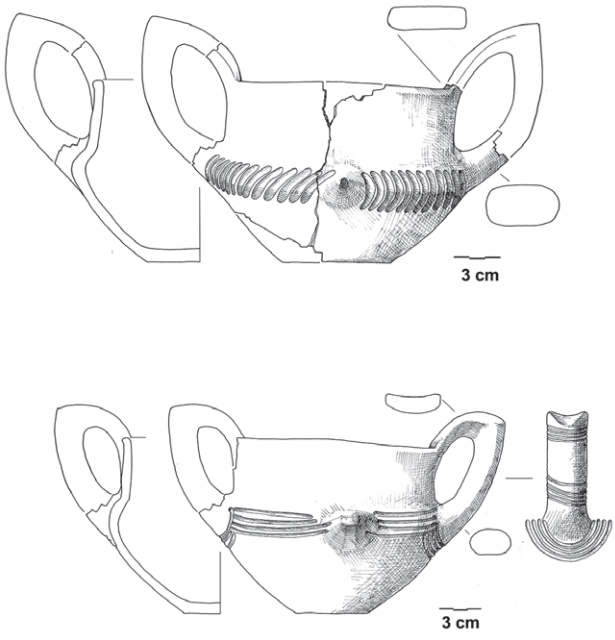
Късна желязна епоха (V – IV в. пр. Хр.)**.** Преобладаващата част от структурите, датиращи от този период, са ями – 52 бр. Прави впечатление, че повечето от тях са плитки и на дълбочина достигат до около 1,50 м. Налице е тенденция за групирането им до образуването на големи и сложни структури, които заемат площ от около 25 – 30 м^2. Много добри примери в това отношение са структури № 10 или № 19, които са съставени от над 15 ями всяка, чиито дъна са различими едва при достигане на нивото от стерилен льос.

Различия се наблюдават и в материалите, депозирани в ямите. В източната част на обекта са регистрирани такива без никакви археологически материали. Възможно е те да са били използвани за добив на глина. В централната и западна част на обекта са регистрирани други два вида: 1. ями,

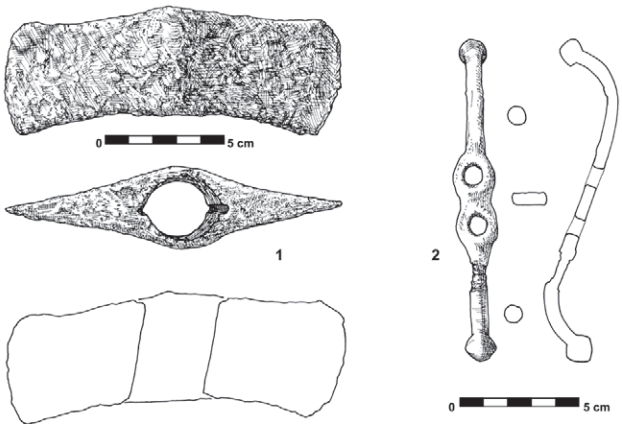
Обр. 3. Керамични съдове от обекта: 1. Урна от кв. N 31; 2. Голям съд с две дръжки от жилище № 1; 3. Чаша с канелирана украса от яма 76; 4. Чаша от култура Басараби от кв. O 36; 5. Чаша с канелирана украса от жилище № 2; 6-7. Канички, украсени с боя, от яма № 29; 8. Зооморфна дръжка с отпечатана украса от кв. I 8; 9. Паница, работена на колело, от яма № 95; 10. Купа, работена на колело, от структура № 10; 11. Купа, работена на колело, от жилище № 2

Fig. 3. Pottery from the site: 1. Large urn found in sq. N 31; 2. Large vessel with two handles from House 1; 3. Cup from Pit 76; 4. Cup from Basarabi culture from sq. O 36; 5. Cup from House 2; 6-7. Juglets with painted decoration from Pit 29; 8. Zoomorphic handle with stamped decoration from sq. I 8; 9. Wheel-made bowl from Pit 95; 10. Wheel-made bowl from Structure 10; 11. Wheel made bowl from House 2

Обр. 4. Кантароси, намерени при проучването на яма №19.

Fig. 4. Kantharoi found in Pit 19

Обр. 5. 1. Железен лабрис от яма № 80; 2. Желязна скоба за юзда от ямен комплекс № 19

Fig. 5. 1. Iron double axe from Pit 80; 2. Iron bridle from Pit 19

запълнени с керамични фрагменти и животински кости, някои от които имат отвори, запечатани с плътно трамбовани късове отухлена глина (№ 17, 29); 2. ями, запълнени с фрагменти от преносими огнища, късове стенна мазилка или фрагменти от куполи на пещи (№ 47А, 72, 95). В ями № 10 и 17 са депонирани три конски черепа.

Като цяло металните находки от периода са малко. В структура 19 бе намерена желязна скоба от юзда, а в яма № 80 – желязна двойна брадва (обр. 5.1 – 2).

Сред проучените структури се отличават № 10 и 85. Двете имат четириъгълна форма, близка до квадрат, и равно дъно. Възможно е това да са били полувкопани жилища или вкопани части на наземни жилища. На това навеждат и запазените гнезда от колове в югоизточната периферия на структура № 10.

Късно средновековие. От този период е разкрито едно полувкопано жилище (стр. 32) в кв. J – K 43/44. Жилището има неправилна продълговата форма и размери 10 × 5 м. От западната страна в него са вкопани две ями, които вероятно са служели за зимници. Огнището е изградено от камъни и голям фрагмент от тухла. То е ситуирано в центъра на помещението.

SETTLEMENT FROM THE EARLY IRON AGE AND PIT FIELD NEAR LETNICA

Lyuben Leshtakov, Andrey Stoitsov, Hristina Vassileva

Summary

The site is located in arable land between the town of Letnitsa and the adjacent village of Assenovtsi. The excavations were conducted in two stages during the spring and the summer of 2019. In total over 130 features were excavated (predominantly pits) and could be described as follows:

Bronze Age. There are few traces from this period – mainly pottery sherds and two pits. Pit No. 22 contained a large fragment of a ceramic vessel ("amphora") and an antler (fig. 2). The second pit is located in a nearby trench. It yielded mainly pottery sherds and pieces of burnt clay.

Early Iron Age. Four bunt houses from this period were unearthed in various parts of the site (fig. 1). Three of them are clustered in the western part of the excavated area. The fourth is located far to the east. All of them have rectangular plan and wattle and daub construction. They are oriented N–S, except for No. 2, which has a NW–SE orientation. The postholes were quite difficult to detect. This was possible in just a few cases. All houses have a hearth located in their southern halves. Between four and seven clay vessels were unearthed *in situ* near the hearts.

Late Iron Age. Most of the archaeological features at the site belong to this period. These are pits of various shapes and sizes. Usually they contain animal bones and pottery sherds. In two cases, horse sculls were laid at the bottom of the pit. Some pits have their openings sealed with a layer of burnt clay pieces. Others contain fragments of clay hearts of the domes of small kilns. In some cases, the pits form clusters with area of c 25–30 m^2, which are scattered across the excavated area.

Lyuben Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum–Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, l_leschtakow@abv.bg
Andrey Stoitsov, andrey.stoitzov@gmail.com.
Hristina Vassileva, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, hr.vasileva@gmail.com

№ 15. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА И РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХИ И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В М. САРАЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА СЛИВНИЦА

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова

Обект № 2 бе проучен в изпълнение на инфраструктурен проект „Модернизация на път I-8 Калотина – СОП" в землището на гр. Сливница, област София, по трасето от км 23+400 до км 23+700. Разкопките бяха проведени през месец март и април 2019 г. в рамките на 29 работни дни.

Ръководител на проучванията е доц. д-р Алексей Гоцев, НАИМ – БАН, със заместник-ръководители Васил Кацаров от ИМ – Панагюрище и Вяра Петрова от АМ – Септември. В проучванията взеха участие магистри и стажанти по археология. Работниците на обекта бяха от общините Сливница, Драгоман и Трън.

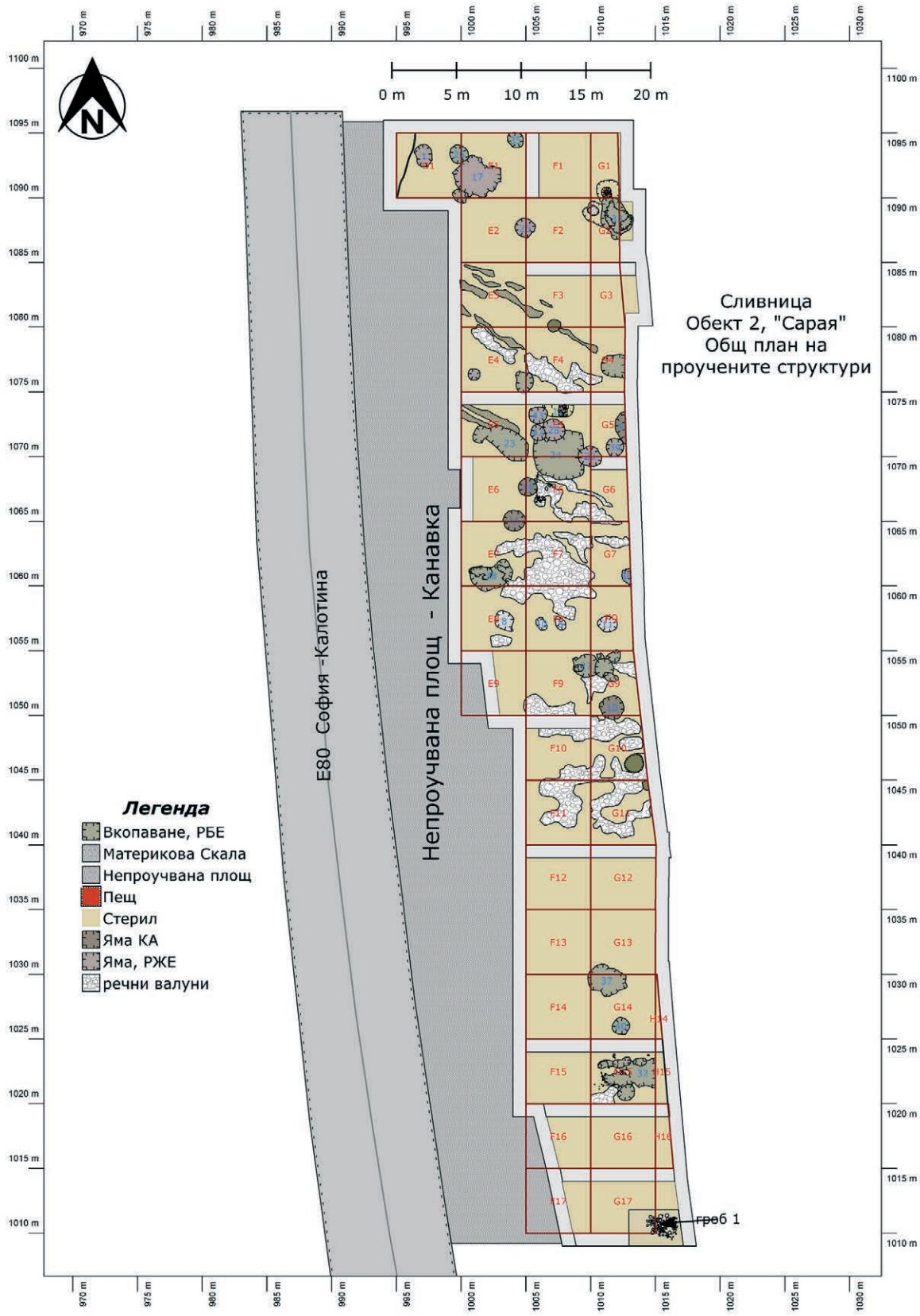
Спасителните археологически проучвания продължиха в същите зони на обекта, които бяха започнати и през предишната година (Гоцев и др. 2019, 89 – 92). Теренът обхваща централната част на склон с естествен наклон З – И. Работата беше съсредоточена основно в северната и централната част на обекта, където трасето на магистралата пресича археологическия обект (обр. 1).

Най-ранните следи от човешка дейност се отнасят към финала на халколитната епоха – изолирани керамични фрагменти без археологически контекст. Разкрити бяха няколко жилищни постройки/негативни контексти, които се отнасят към самото начало на ранната бронзова епоха. Съоръженията са вкопани в меката скала, като са били с изградени пещи, които днес са лошо запазени. Не личи правилно оформяне на обиталищата и е възможно просто да са усвоени естествените вдлъбнатини в материковия терен. Най-вероятно се касае за мазета или землянки, покрити с нетрайна конструкция от дървени колове и обмазани с глина стени. Сред археологическите материали преобладават керамични фрагменти, предмети от кост, рог на елен, камък и кремък. Сред керамиката от РБЕ доминират съдовете с кафяв и сив цвят на повърхността. По-голяма част от фрагментите имат груба, добре загладена повърхност. Много е малък процентът на излъсканата повърхност.

Често срещана украса са различните видове набождания – овално, триъгълно, косо, ромбовидно, понякога нанесени върху релефни лента. По своето разположение може да се разграничи украса под ръба или върху самото устие. Преобладава тази от две до четири реда ямички, разположени под ръба на устието. Понякога те са върху релефната лента. Срещат се и плитки канелюри, разположени по тялото на съдовете (обр. 2).

Изцяло проучено бе каменното струпване, регистрирано през предходната година, върху което бе открита медна брадва. Установено бе, че не се касае за умишлено натрупване на камъни, а за природен феномен, който е разположен върху стерилна почва, без археологически материали. По-голямата част от разкритите структури са разположени в централната и северната част на предвидената територия за проучване.

Под каменно струпване от средни и големи ломени камъни в южната част от проучваната площ на обекта бе разкрит човешки скелет. Погребението е извършено чрез трупополагане с

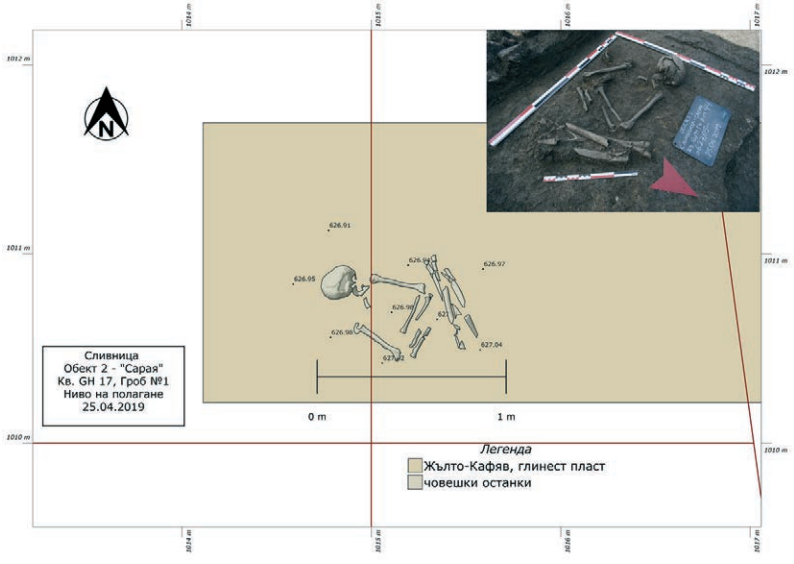
Обр. 1. Общ план на разкритите и проучени структури

Fig. 1. General plan of the site with the investigated structures

Обр. 2. Керамика от ранната бронзова епоха

Fig. 2. Pottery from the Early Bronze Age

Обр. 3. Гроб от бронзовата епоха

Fig. 3. Grave from the Bronze Age

ориентация СЗ – ЮИ (череп на СЗ). Скелетът е в анатомичен порядък, но са запазени само черепът, дългите кости и части от гръбначния стълб и рамото. Горните крайници са свити в лактите и са положени върху областта на стомаха. Тялото е сгънато в областта на кръста с колене, ориентирани на С/СЗ. Черепът е напукан под тежестта на камъните, покриващи целия скелет. Няма открит гробен инвентар, липсва оформяне на гробното пространство. Открити са няколко фрагмента битова керамика (на ръка) между камъните и в непосредствена близост до скелета (обр. 3). След извършени антропологични анализи се установи, че скелетът принадлежи на жена на ок. 40 – 45 години. В областта на черепа има следи от охра, а между костите се откриха и две костици от индивид под 15-годишна възраст. Погребението се отнася към РБЕ.[1]

По неизвестни причини селището прекъсва съществуването си за дълъг период от време. Открити бяха следи от човешка дейност, които се отнасят към ранножелязната епоха (VIII – VII в. пр. Хр.). Разкрити бяха няколко негативни контекста с правилна овална форма и различни размери, които в много случаи пресичат структурите от по-ранните периоди от съществуването на обекта.

Керамиката, намерена по време на разкопките, е характерна за културата Басараб. Ареалът на нейното разпространение е по поречието на р. Дунав и стои открит въпросът за характера и мащабите на проникването ѝ в Софийското поле. Формите са изящни, украсата е прецизна, със сложни комбинации от канелюри, релефни ленти и издатъци и псевдошнурова декорация (обр. 4). В една от проучените негативни структури бе намерен и глинен печат за нанасяне на подобна украса върху керамиката (обр. 5).

Проучванията на ранножелязната епоха южно от Дунав са в

[1] Благодарим на Борислава Гълъбова от Лаборатория за човешка биоархеология за направените наблюдения и изводи.

твърде ограничен мащаб (Динчев, 2008, 319 – 339 и цит. лит.). Откритите материали в Софийското поле показват, че не може да се говори за класически стил Басараб, а по-скоро за локална керамична група, която следва общите принципи и тенденции на керамичната група от Подунавието.

Регистрираният последен период на обитаване на този обект се свързва с Късната античност (IV – VI в.). Проучени бяха няколко ями. Запълнителят им е от рохкава, хетерогенна пръст със светлосив цвят, примесена с въгленчета, строителна и битова керамика, както и животински кости и дори цели скелети. При строителната керамика се наблюдава типово разнообразие и различна структура на тестото, което предполага различна функционална характеристика; откриват се различни по размери и форма, тухли и тегули. Откритата битова керамика в запълнителя е от съдове, работени на грънчарско колело, без или със семпла украса, като могат да се възстановят някои форми съдове – амфора и капаци. Открити са и различни хромелни камъни, които се свързват с последния период от съществуването на археологическия обект.

По време на проучванията през 2019 г. бе открита само една монета, която се отнася към Късната античност и допълва данните от нумизматичния материал от предходната година. Откритият нумизматичен материал се свързва с последните напластявания и финалните етапи от съществуването на обекта, отнасящи се за периода на IV – VI в.

Направени бяха остеологични анализи на разкрития костен материал. Най-мащабни са резултатите от късноантичните ями, при които има разкрити цели скелети на животни в анатомичен вид – коза, свиня и куче[1]. Предстои анализът на останалия костен материал, кой-

Обр. 4. Керамика от ранножелязната епоха

Fig. 4. Pottery from the Early Iron Age

Обр. 5. Структура от РЖЕ с глинен печат са декорация за съдове

Fig. 5. Structure from the Early Iron Age with a clay seal for pottery decoration

[1] Благодарим на д-р Димитър Костов – Тракийски университет, Стара Загора, за съдействието при анализа и интерпретацията на остеологичния материал.

то ще позволи да се разбере по-пълно характерът на обекта през различните етапи на неговото обитаване.

По време на проучването бяха открити общо 46 бр. кремъчни артефакта. Сред тях преобладават отломъците – 25 бр. Други 16 бр. представляват пластини с утилитарен ретуш (част от тях със следи от употреба). Някои от пластините са преизползвани като ядра. При реторшираните форми трябва да се отбележат и отломък със зъбчат ретуш и излъскване, пластина с напречно затъпяване, стъргалка върху фрагмент от пластинка и една почти напълно запазена стъргалка с назъбващ полупокриващ ретуш върху горната страна. Останалите предмети се считат за отпадъци от дебитаж или от естествено разломяване. Артефактите са с размери между 2 и 5 см. Преобладава кремъчната суровина със сив и сиво-бежов цвят, като се среща и висококачествена такава с восъчен цвят. Част от артефактите са от яспис, кварц (пясъчник?)[1].

След приключване на спасителните проучвания могат да се направят някои по-общи наблюдения и изводи относно археологическия обект:

- Установено бе, че дебелината на културните напластявания на обекта варира от 0,80 до 1,50 м. В северната част на обекта те са по-тънки, а в южна посока достигат по-голяма дълбочина, но са с много по-малка археологическа наситеност. Следите от човешка дейност от различни периоди се концентрирани предимно в С част на проучваната площ. В този смисъл не може да се говори за многослоен археологически обект, а по-скоро сме изправени пред ситуация, при която по-късните структури и археологически ситуации нарушават и унищожават до голяма степен по-ранните.

- Обектът продължава в източна и западна посока, като излиза извън рамките на предвидената за проучване площ, включена в сервитута на пътя. Всички изводи и наблюдения остават с предварителен характер, доколкото разкопките не се осъществят на ключови за разбирането на обекта зони.

- Много малко данни имаме за функциите на обекта през различните периоди на неговото съществуване. Най-вероятното става дума за селищен обект, който поради благоприятни условия е съществувал през различни епохи, без да има изявена приемственост между тях.

Литература

Динчев 2008: В. Динчев. Желязната епоха в западната част на Софийска област. – В: Phosphorion. Studi in honorem Mariae Cicikova. София, 2008, 319 – 339.

Гоцев и др. 2019: А. Гоцев, В. Кацаров, В. Петрова. Спасителни археологически проучвания на обект № 2 по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на път I – 8 Калотина – София“ в землището на гр. Сливница. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 89 – 92.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT A SITE FROM THE EARLY BRONZE AND THE EARLY IRON AGES AND LATE ANTIQUITY IN SARAIA LOCALITY, NEAR SLIVNITSA, SOFIA REGION

Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova

Summary

The rescue archaeological investigations continued in the same areas of the site that were excavated in the previous year. The work was concentrated mainly in the northern and central sections, where the highway route crosses the archaeological site (fig. 1).

The earliest traces of human activity on the site date from the end of the Chalcolithic period. Several residential structures (negative contexts) were identified from the Early Bronze Age. The archaeological materials from this period are predominantly ceramic fragments with specific decoration (fig. 2).

A human skeleton was discovered under a stone pile of medium-size and large split stones in the southern part of the site. The body is bent at the waist (fig. 3). It was established that the skeleton belonged to a woman, age of 40–45 years. The burial dates from the EBA.

The next stage of the existence of the site dates from the Early Iron Age (8th–7th c. BC). Several negative contexts were revealed, of regular oval shape and various dimensions. In many cases they cut through structures from earlier periods. The pottery found is characteristic of the Basarabi Culture (fig. 4). A clay seal was also found for applying such decoration on pottery (fig. 5).

[1] Благодарим на Елена Начева за обработката и анализа на кремъчните материали от обекта.

The last recorded period of human presence at this site dates from Late Antiquity (4th–6th c.). Several pits were investigated.

After the rescue investigations were completed, some more general observations and conclusions could be offered about the site:

- The thickness of the cultural layers of the site varies from 0.80 to 1.50 m. In the northern part, they are thinner and in the southerly direction they reach a larger depth, but with lower archaeological saturation. The traces of human activity from various periods are concentrated mainly in the northern part of the studied area. In this sense, we cannot speak of a multilayered archaeological site, but we have rather detected a situation in which later structures and archaeological deposits disturb largely the earlier ones.

- The site continues to the east and the west, extending beyond the investigated area of the easement of the road.

- The site was probably a settlement, which, due to the favourable conditions, existed in different periods, with no apparent continuity between them.

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Vasil Katsarov, History Museum Panagyurishte, 28 Raina Kniaginia Str., 4500 Panagyurishte, vasko003@abv.bg
Vyara Petrova, Archaeology Museum "Prof. M. Domaradski", 59 Balgaria Bld., 4490 Septemvri, vyara.petrova.vp@gmail.com

№ 16. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И СРЕДНОВЕКОВИЕТО „СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ“

Георги Нехризов, Юлия Цветкова

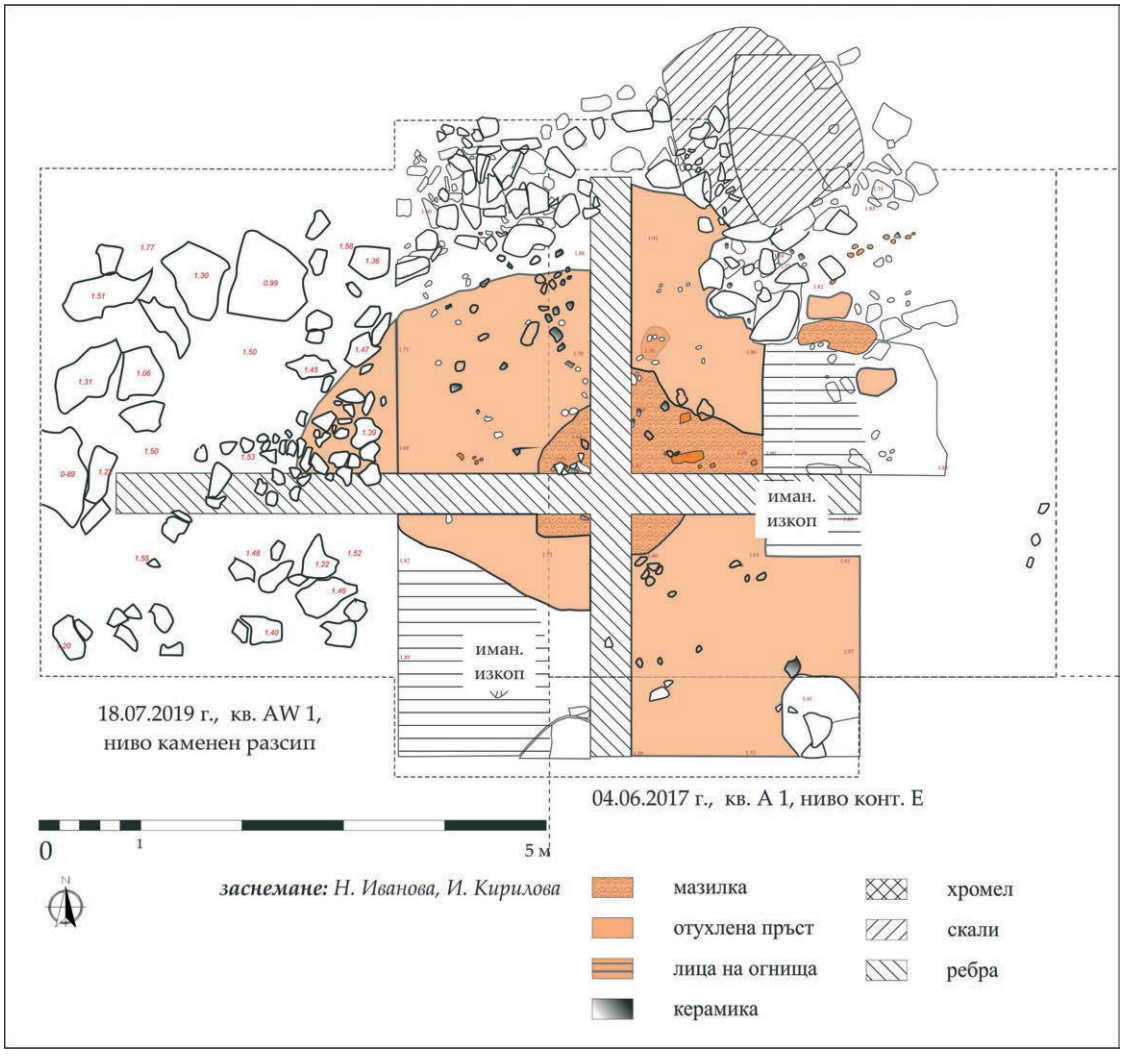
През 2019 г. продължиха археологическите разкопки в двата основни сектора на обекта – Север и Централен.[1]

В най-западната част сектор Север продължи проучването на вече установени структури от ранната желязна епоха (РЖЕ) в кв. А1, частично нарушени от голям иманярски изкоп. В предишни сезони тук беше разкрито на сравнително голяма площ компактно струпване на мазилки, в което попадаха две добре запазени огнища, разположени на различни нива. С цел пълното изследване на тази структура, именувана „контекст Е“, западно от кв. А1 беше заложен нов квадрат AW1. След отнемането на насипа от иманярския изкоп се достигна до нивото на каменния разсип, проследим почти в цялата площ на сектора, под който започна проучването на пласт, наситен с късове мазилка, документиран и в А1 (обр. 1). В процеса на проучването му се откриват археологически материали от ЖЕ – битова керамика, прешлени за вретено, антропоморфна фигурка, миниатюрно съдче, както и няколко метални находки (фрагмент от бронзова гривна, две железни ножчета и железен чук, обр. 2). Културният пласт тук не е изчерпан и проучването му ще продължи през следващия сезон.

В източния участък на сектора продължи работата в квадрати А7, А8 и А18. Бяха започнати и четири нови квадрата – А19, А28, А29 и А30, както и части от още два – А39 и А40, южната част на които е заета от скали. С това общата проучваната през сезона площ обхвана ок. 230 м^2. Трябва да се има предвид, че тези площи са заети от различни по големина скали и много дървета, което възпрепятства възможността за пълноценни разкопки.

В най-южно разположените квадрати (А39 и А40) културният пласт беше напълно изчерпан, без да се установят археологически структури *in situ*. В квадрат А30 също бяха отнети напълно културните напластявания, дебелината на които варира от 0,60 до 1,00 м. Тук беше установена много висока концентрация на археологически материали, основно керамични фрагменти. Висока е концентрация на фрагменти от керамични съдове във всички проучвани квадрати. Поради късните намеси в

[1] В разкопките участваха студентите по археология в СУ Ивет Кирилова (магистърска програма), Мартин Георгиев и Стефан Пейчев (бакалавърска програма), както и студенти-практиканти от първи курс археология от ВТУ. Съгласно работната програма, проучванията в сектор Север бяха проведени с финансовата помощ от Министерството на културата.

Обр. 1. План на контекст Е в сектор Север, кв. AW1-A1: ниво на каменен разсип и пласт с мазилки под него

Fig. 1. Context E in Sector North, Sq. AW1-A1: level of the stone debris and underlying layer with burned daub

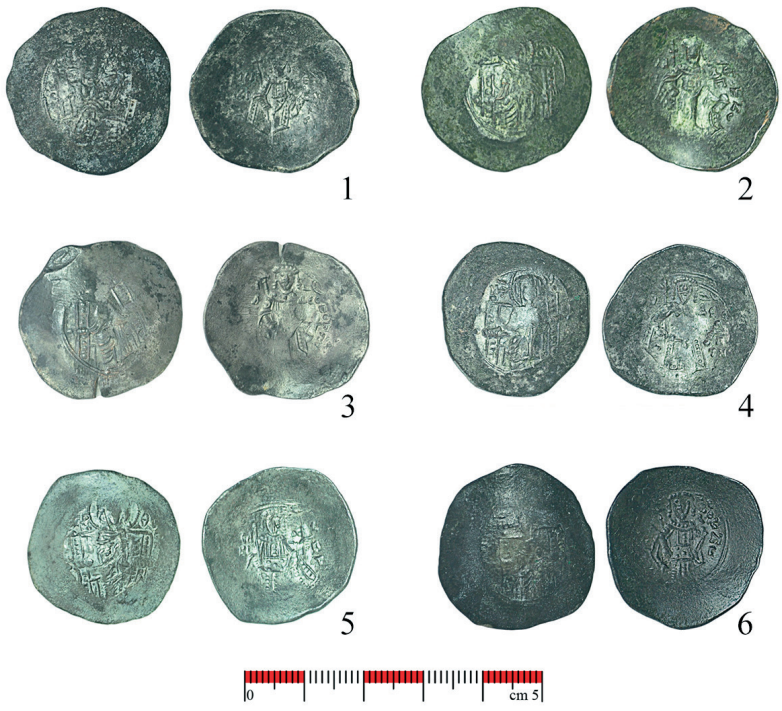
Обр. 2. Железни находки от контекст Е в сектор Север

Fig. 2. Iron finds from context E in Sector North

пласта, материалите от РЖЕ и КЖЕ са смесени със средновековни. Въпреки вкопаните гробни ями от XII в., в пласта от РЖЕ бяха разкрити и документирани няколко важни структури. Частично разкритото огнище в кв. А18 през 2018 г. се оказа част от по-голяма структура – огнище с три нива на замазване. Под документираното ниво се разкри сравнително по-голям ненарушен участък от по-ранно ниво на замазка, а на по-високо ниво бяха запазени следи от най-късното огнище на това място. Структура е част от обособения в тази част на проучваната площ контекст J и лежи върху дебел пласт от отухлена пръст, пепел и късове мазилка, чието проучване предстои. Вероятно контекст J

представлява поредната постройка от установените няколко подобни структури от РЖЕ в сектор Север. В близост до огнището в контекст J е разкрита *in situ* долната част на амфоровиден съд с богата щампована украса. За съжаление вкопаните тук средновековни гробове и иманярски изкопи са нарушили в значителна степен тази структура.

В източна посока, в кв. А19, А29 и А30, са разкрити още три малки участъка с частично запазени замазки. Тяхното проучване предстои в следващия археологически сезон. При проучванията тук бяха открити няколко находки, които могат да се свържат с по-ранните периоди на функциониране на обекта – част от желязна фибула, прешлени за вретено, миниатюрно сърдче, кремъчни пластини, костено шило, като най-интересната от тях е напълно запазен комбиниран печат за нанасяне на щампована украса върху съдове. Предварителната обработка на значителния като обем керамичен материал показва, че и в този сектор са представени двата периода на РЖЕ.

Обр. 3. Билонови монети на Исак II Ангел

Fig. 3. Billon aspron trachea of Isaac II Angelos

През този археологически сезон бяха открити и проучени още пет гроба (№ 27, 31, 31А, 32 и 33) от средновековния некропол в сектор Север. С тях общият брой на изследваните гробове става 36. Гробните ями пресичат културния пласт от ЖЕ и са вкопани в стерилната камениста почва. При някои личи частично ограждане от камъни, а в един от случаите – и с фрагменти от плоски керемиди. Погребенията са извършени според християнските практики, скелетите са ориентирани по посоката З – И с леки отклонения в ориентацията, главата е на запад, а ръцете са скръстени на гърдите. Гроб 27 е разкопаван от иманяри – в областта на кръста костите са разбъркани, там се откри и къс от найлон. Скелетът в гроб 31 също беше нарушен и костите разпилени в миналото. В хода на разкопките, при отсъствието на екипа на обекта, той и гробът под него (31А) бяха допълнително разрушени от ново иманярско посегателство.

В три от гробовете присъстват гробни дарове: до черепа на гроб 27 се откри малка кръстовидна апликация, изработена вероятно от седеф. Младата жена в гроб 32 е погребана с гердан от разноцветни мъниста от стъкло, различни минерали и раковини *Cypraea*, на лявата ръка е носела плоска бронзова гривна, а в областта на кръста се откри бронзова халка (обица). Подобен наниз бе открит в едни от проучваните гробове през 2015 г. (Нехризов и др. 2016, 197). Халка от бронзова тел, навита на оборот и половина, се откри на пръста на дясната ръка на скелета в гроб 31А.

Сред находките от Средновековието от интерес са 12-те бронзови и билонови монети от XII в. Шест от скифатните билонови монети са от времето на Исак II Ангел (1185 – 1195) и се откриват за пръв път на обекта (обр. 3). Вероятно те са част от разпиляна колективна находка, още повече че са намерени на сравнително ограничена площ и в сходен стратиграфски контекст[1]. Открита е и една бронзова монета на Септимий Север (193 – 211), която се явява най-ранна от намерените досега от римската епоха. Сред находките са и железни върхове на стрели, ножчета, игли за шиене, бронзови копчета, накити и фибули, мъниста и други предмети.

През тази година беше осъществена обработка и анализ на човешките останки от откритите до 2018 г. средновековни гробове от некропола. Антропологическите изследвания се проведоха от доц. д-р Виктория Русева от Института по експериментална морфология, патология и антропология с музей към БАН.

[1] Благодарим на доц. д-р Дочка Аладжова за изказаното предположение. Всички монетите от 2019 г. бяха определени и анализирани от нея.

През 2019 г. продължи работата и в сектор Център с проучването на най-ранните културни пластове на обекта[1]. Бяха отнети 10 механични пласта със средна дебелина от 0,35 м. С демонтирането на останалите големи камъни от редицата до северния профил (до нивото на 44-ти механичен пласт), в северозападната част на кв. 32 се достигна до стратиграфския пласт от финалния халколит – фаза ГК I (ок. втората четвърт на IV хил. пр. Хр.).

В ЮИ част на проучваната площ (в кв. 33) се достигна до ниво на струпване от малки и средноголеми камъни, дребни късове мазилка, рохка червено-черна пръст, в процеса на чието проучване се очерта ивица от камъни с ширина ок. 0,90 м, развиваща се на север от южния профил и описваща отворена на ЮИ дъга. Тя най-вероятно принадлежи на продължението на проучвана през 2013 – 2014 г. постройка с овален план в кв. 31, датираща от фазата ГК II. Постройката, маркирана от съхранена на значителна площ замазка с пет нива на отухляване, огнища и дупки от носещи колове, е нарушена от вкопаната в нея дълбока яма. Южна част на ямата бе проучена през 2015 г., а сега в кв. 33 бе достигнато нивото на вкопаването ѝ от север. То е слабо различимо от околния седимент от тъмносива до черна рохка пръст (контекст 13) в ЮИ ъгъл на квадрата. Проучването на северната ѝ половина предстои през следващия сезон.

Находките от този сектор са малко и фрагментарно запазени: прешлени за вретено, кръгове от стени на съдове, кремъчни артефакти, като най-интересната безспорно е добре запазена бронзова обица от усукана тел – от единичните метални предмети, произхождащи от проучвания тук участък.

Литература

Нехризов и др. 2016: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Н. Иванова. Комплекс Глухите камъни. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 197 – 200.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE IRON AGE AND MEDIEVAL PERIOD IN THE "GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX"

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

Summary

In 2019, the excavation at Gluhite Kamani rock-cut complex continued in both main parts of the site – North and Central sectors.

In Sector North, the investigations of the structures from the EIA were carried on. Two large structures – context E, lying in the westernmost part (fig. 1), and context J in the eastern squares – were studied further. Both reveal identical situations: under the layer of rubble stones, a layer of burned daube of different thickness was reached, covering fireplaces with two or three layers of coating. The uncovered materials – pottery fragments, spindle whorls, miniature vessels, but also two iron knives, a hammer, and a piece of bracelet in context E (fig. 2), speak of the habitation in that part of the site during the EIA. During the excavations in the new eastern squares, more traces of fireplaces and burned layers were registered and will be investigated in the next archaeological season.

From the medieval necropolis, which occupies the eastern part of Sector North, five more graves were located and studied. Two of the graves were disturbed by illegal digs in the recent past, the other three were intact and yielded some small finds, personal belongings of the buried – small cross made of seashell, bronze finger rings, necklaces made of glass or mineral beads, and of *Cypraea* shells. Among the other small finds from the later periods, of special interest is the coin of Septimius Severus (193–211), as well as six coins of Isaac II Angelos (1185–1195), probably a scattered collective deposit (fig. 3), all of them attested for first time at the site.

In the Central Sector, the investigations of the earliest strata of the site continued in Sq. 32–33, reaching in the NW part the level from the Final Chalcolithic (GK I). In the SE section, a stone wall was discovered, probably belonging to the norther periphery of the previously studied structure in the southern Sq. 31.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com

Julia Tzvetkova, Department of Ancient History, Thracian Studies and Medieval History, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, tzvetkova09@gmail.com

[1] Проучванията в този сектор бяха финансирани от община Любимец.

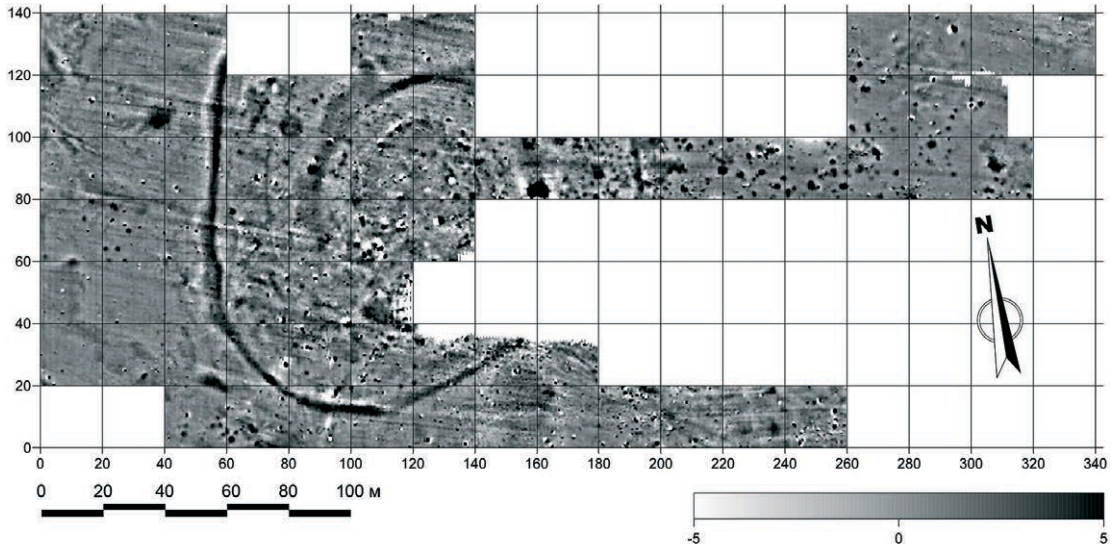
№ 17. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОВЧАРОВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Станислав Илиев, Никола Тонков, Пламен Георгев

Разкопките в м. Орехчетата, северно от с. Оряхово, общ. Харманли, обл. Хасково, откриват един от реперните обекти за ранната желязната епоха в Тракия. Проучванията започват през 1975 г. от Института по тракология, като продължават с прекъсване още два сезона, 1978 и 1984, под ръководството на Дикран Балабанян (Балабанян 1979, 48; Делев 1982, 253). Обектът е интерпретиран като селище, хронологично отнесено към ранната фаза на ранножелязната епоха. На терен са разкрити и проучени различни по характер структури – участъци с плътно разположени на едно ниво мазилки, вероятни жилищни структури с дупки от колове, основа на пещ. Открити са голямо количество фрагментирани и над 15 цели съда, множество прешлени за вретено, тежести за стан, керамични кръгове с отвор, изработени от стени на съдове, антропоморфна пластика. Наред с това при проучванията от последните два сезона са открити 26 печата за нанасяне на щампована украса върху стените на керамични съдове. Това дава основания на проучвателя да изкаже предположение за развито керамично производство в рамките на селището и наличие на евентуална керамична работилница (Балабанян 1986, 20). Важно е да се отбележи, че в най-долните нива е открита керамика с технологични характеристики различни от тези на керамичните съдове от ранната желязна епоха (Балабанян 1979, 72; Балабанян 1985, 49).

През 2019 г. геомагнитно картиране на селището от ранната желязна епоха в м. Орехчетата, се проведе в периода от 31.10 до 15.11.2019 г. в изпълнение на договор РД11-00-293/10.09.2019 г. между Министерство на културата и Регионален исторически музей – Хасково. На площ от 54 дка (380 м И – З и 140 м С – Ю), разположена на билото на възвишението в м. Орехчетата, бе поставена план-квадратна мрежа, включваща 133 квадрата със страни 20 м. Поради различни причини, наличие на храсти и дървесна растителност, съществуващи на терен разрушени сгради, бяха проучени 68 от квадратите.

Проучването се извърши от инж. д-р Никола Тонков (НАИМ-БАН) с флуксгейт градиометър „GRAD“ 601-1, SN 063/094. В рамките на проучваната площ се регистрираха множество аномалии, интерпретирани като археологически структури (обр.1). Интерес представляват три концентрични линейни аномалии, заемащи западната част на проучваната площ. Най-външната е с неправилна овална форма, установим диаметър около 130 м и ширина до 4 м. По груби изчисления размерът на оградената площ е 13 дка. Двете вътрешни ограждания са успоредни, с форма на правилна окръжност, като външното е с диаметър 75 – 80 м, а диаметърът на вътрешното е 35 до 40 м.

Обр. 1. Овчарово, резултати от геомагнитното картиране (Н. Тонков)

Fig. 1. Ovcharovo, results of magnetic gradiometry (N. Tonkov)

Прави впечатление, че и двете са отворени на югозапад – дъга с дължина 22 м. Трите описани аномалии, несъмнено антропогенни, интерпретираме като вероятни ровове. В пространствата между трите ограждания, както и на площта извън тях се регистрира много висока концентрация на аномалии, вероятни археологически структури. Като форма и размери могат да се различат ями, чиято концентрация е най-голяма в централната част на изследваната площ, особено в пространството на изток между външното и средното ограждане. Интересни са няколко аномалии с форма близка до правоъгълната, които са разположени както в оградената площ, така и извън нея. В западната част на пространството между външното и средното ограждане се наблюдават няколко линейни структури (малки ровове?).

На този етап резултатите, постигнати при извършеното от нас неинтервентно проучване, са повече от обнадеждаващи. Регистрирани са редица перспективни аномалии, които са интерпретирани като археологически структури. Трябва да отбележим, че към момента въпросите относно хронологията и функцията на тези структури не са достатъчно изяснени. Отговори можем да получим едва след конвенционално археологическо проучване.

Литература

Балабанян 1979: Д. Балабанян. Археологически разкопки край с. Овчарово, Хасковски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1978 г. София, 1979, 48 – 49.

Балабанян 1985: Д. Балабанян. Разкопки на селище от старожелязната епоха край с. Овчарово, Хасковски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1984 г. Сливен, 1985, 72 – 73.

Балабанян 1986: Д. Балабанян. Халщатско селище край с. Овчарово, Хасковски окръг. – Известия на музеите в Югоизточна България, 9, 1986, 7 – 22.

Делев 1982: П. Делев. Паметниците. Сакар планина и Източни Родопи. – В: Тракийски паметници, 3, Мегалитите в Тракия, 2. София, 1982, 173 – 263.

GEOPHYSICAL SURVEY OF EARLY IRON AGE SETLLEMENT IN THE LAND OF OVCHAROVO VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY

Stanislav Iliev, Nikola Tonkov, Plamen Georgiev

Summary

Excavations in Orehchetata locality, north of Ovcharovo village, municipality of Kharmanli, reveal one of the key sites of the Early Iron Age in Thrace. The survey there began in 1975, and lasted another two seasons – 1978 and 1984. The site is interpreted as a village which dates back to the early phase of the Early Iron Age. In the deepest levels, ceramics with technological characteristics different to those of the pottery from the Early Iron Age were found.

Geophysical survey of the site was carried out between 31.10 and 15.11.2019 by Dr. Nikola Tonkov using a fluxgate gradiometer "GRAD" 601-1, SN 063/094. The 0.54 ha area which is planned to be further explored is located at the ridge of the upland in Orehchetata locality and is divided into even squares with sides of 20 meters. Out of the planned 133 square meters 68 were explored.

Many anomalies, interpreted as archaeological structures, were registered within that area. The focus is on the three hypothetical concentric ditches. The 130-meter outer one has an irregular shape, while the other two resemble circles. A large number of probable archaeological structures was registered between the three ditches, as well as outside of them.

The data gathered from the survey is more than reassuring. We will be able to say more about the chronology and function of the anomalies interpreted as archaeological structures after conventional excavations are carried out.

Stanislav Iliev, Regional History Museum Haskovo, 19 Svoboda Sqr., 6300 Haskovo, utah1912@gmail.com
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com
Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum–Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pl_georgiev@hotmail.com

№ 18. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТРАНДЖА, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ (I И II ЕТАП)

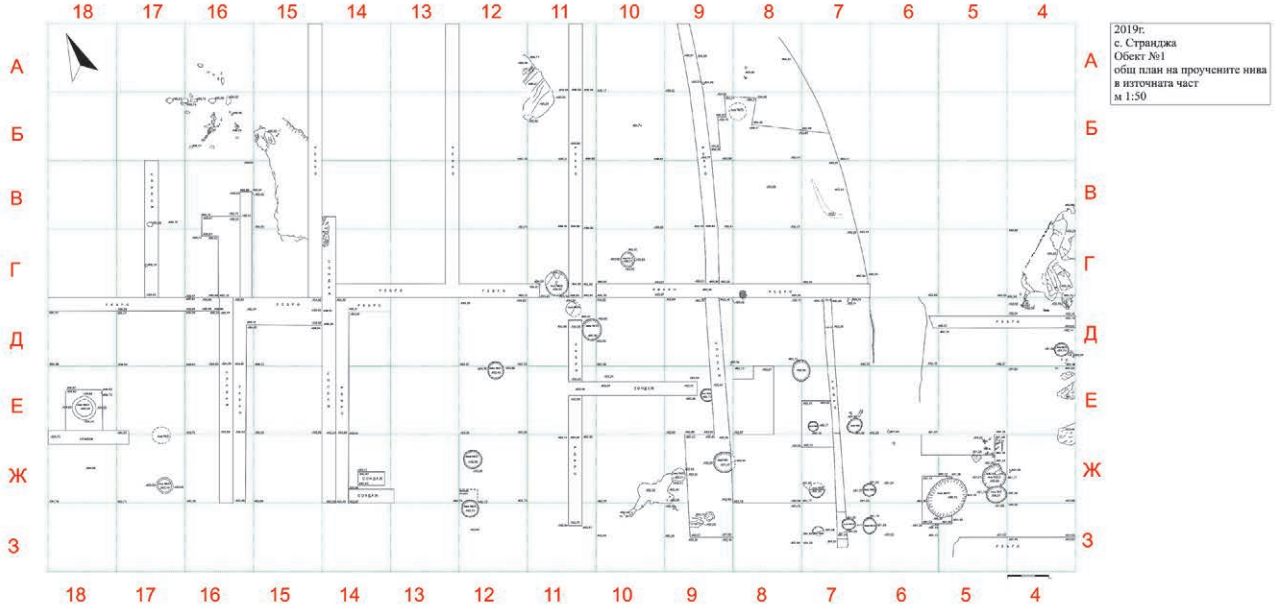
Даниела Агре, Деян Дичев

Археологическите проучвания на Обект № 1– Странджа 1 – турската граница до ГИС „Странджа“, се проведоха от 19.04 до 26.04.2019 г. и от 07.05 до 31.05.2019 г. по договор между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз“ ЕАД.

Ръководител беше Даниела Агре (НАИМ – БАН), със заместник-ръководител Д. Дичев и екип от докторанти, магистри и студенти по археология от СУ „Св. Климент Охридски“, специалисти, занимаващи се с интердисциплинарни изследвания, и работници от Тополовградска, Елховска и Болярoвска общини.

Обект № 1, локализиран при теренните издирвания през 2018 г. като селищен обект, се намира в землището на село Странджа, общ. Болярово. Той се ситуира в местностите Бостан дере и Аланлъка на 1,8 км източно от селото. Разположен е на две тераси (СИ и ЮЗ) с денивелация от 10 м от С на Ю. До 60-те години на XX в. теренът е обработван с механизация (части от плугове бяха открити по време на проучванията). Вследствие на тези селскостопански дейности горните 0,15 – 0,20 м от повърхността на обекта са компрометирани. Преди започване на проучванията върху повърхността на терена се откриваха керамични фрагменти и камъни.

Определеният за проучване съгласно ОВОС участък на българска територия започва буквално от граничната бразда и представлява правоъгълник с дължина 207 м и ширина 35 м. Ориентацията на централната надлъжна ос на този правоъгълник е азимут 310 градуса. Още в началото на проучването стана ясно, че в първите 50 м от обекта (между м 0+0 до м 50+0) са налице редица естествени и изкуствени препятствия, които по-късно представляваха обективна пречка пред археологическото проучване. Към естествените препятствия могат да бъдат отнесени голямото количество дънери, а към изкуствените – новата гранична ограда (самото начало на обекта е отвъд нея), обслужващият я чакълиран път, трасето с кабели за видеонаблюдение, разположено успоредно на пътя, както и дълбока над 1,0 м и широка между 5 и 10 м падина, явяваща се трасето на контролно-следова полоса с направление И – З, която е орана с механизирана техника до 2003 г. На мястото на тази полоса, както

Обр. 1. Общ план на разкритите структури

Fig. 1. Plan of the investigated structures

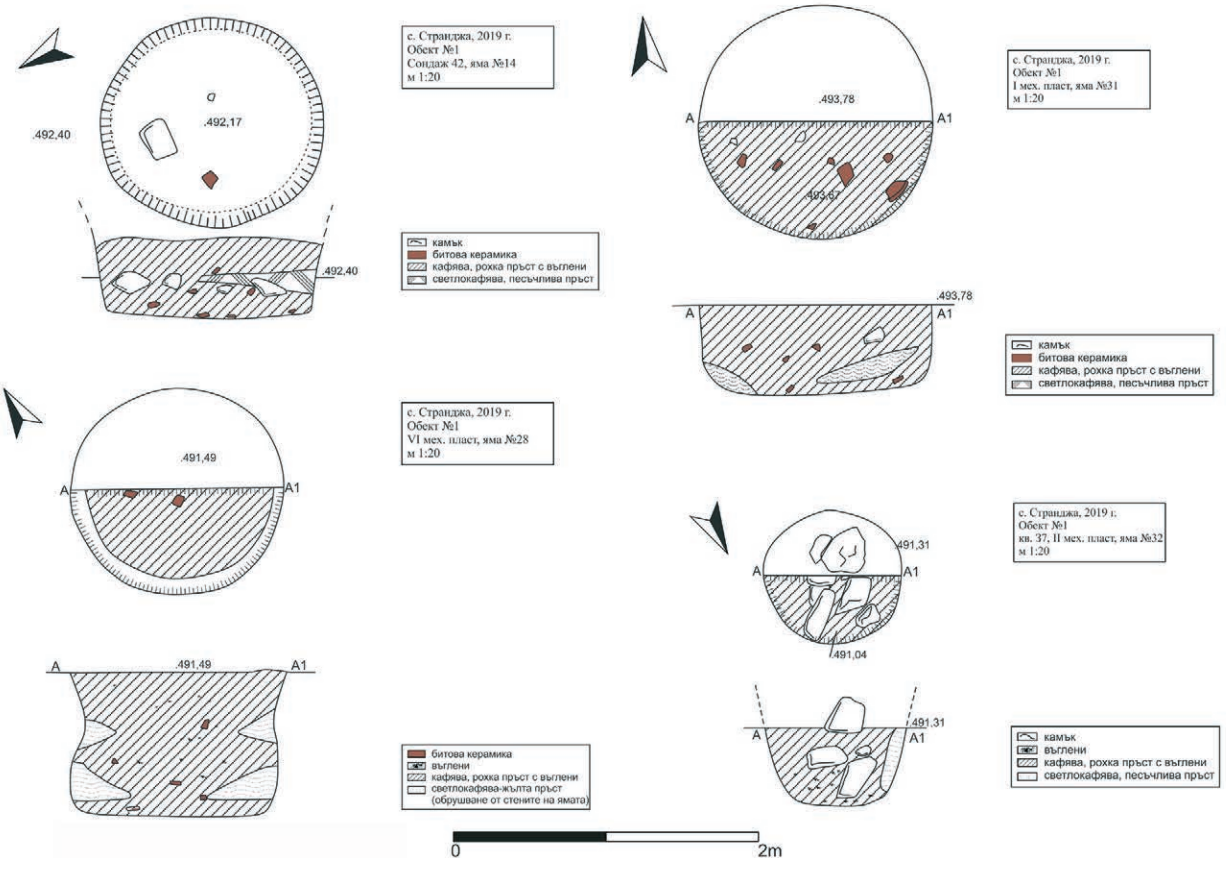
стана ясно при проучванията, културният пласт е изцяло унищожен.

С оглед изясняване характера и площта на обекта бяха заложени 62 сондажа с размери 10 × 1 м, 18 × 1 м, 14 × 1 м, 5 × 2 м и 10 × 1,5 м (обр. 1). Някои от сондажите впоследствие бяха разширени. Избраният подход даваше възможност при шахматно разположение на сондажите да се добие представа за стратиграфията на по-голяма площ, а при попадане в дълбочина на археологически структури те да бъдат проучени изцяло чрез разширяване на сондажите. През първия период от работата на обекта беше проучена площ от 830 м^2 (15% от цялата площ).

В заложените сондажи бяха открити структури и материали единствено от ранножелязната епоха. Археологическият материал, основно керамични фрагменти, се откриваше непосредствено върху скалистия терен и във височина над него до 0,15 – 0,20 м, като в сондажите в южната половина на обекта концентрацията му беше по-голяма. От наблюденията през този етап от разкопките стана ясно, че на проучвания терен не се регистрира селищен обект.

В СИ част на обекта в три от сондажите бяха разкрити каменни стъпки за дървени греди, подредени приблизително в прави линии. В ЮЗ част на обекта бяха проучени 13 негативни структури – ями. Ямите се очертаваха на дълбочина от 0,40 до 0,60 м от нивото на терена като петна с потъмна пръст, отличаваща се по цвят от околния терен. Диаметърът им на ниво на засичане варира от 0,50 до 2,0 м. В резултат на проведените сондажни проучвания на обекта се установи, че той е бил обитаван през ранножелязната епоха. Разкрито е ямно поле, както и основите на евентуална постройка от същата епоха. Откритите археологически структури са разположени от 25 до 110 м от сервитута на газопровода и заемат площ от 2975 м^2. По решение на междуведомствена комисия проучванията на обекта бяха продължени в рамките на разкритите археологически структури и обхванаха площ от 3000 м^2. Където беше възможно, хумустния слой беше отнет с помощта на механизирана техника.

През двата етапа на работа на обекта бяха проучени общо 34 култови ями. Ямите имат разнообразна форма – цилиндрична, полусферична, пресечено конусовидна или двойно пресечено кону-

Обр. 2. План и профил на ями от обект №1-Странджа 1

Fig. 2. Plan and profile of ritual pits at Site 1 – Strandzha 1

совидна (обр. 2). При някои ями има асиметрия на профилите. Отворите на ямите са кръгли или овални, като при някои има „запечатка“ с камъни със средни и големи размери. Дъната на всички ями са равни. Част от ямите са обединени в групи (ями № 9, 10, 11 и 13), като при някои периферииите им се пресичат (ями № 1, 2, 3). Най-дълбоки са ями № 2, 6, 16, 22 и 24 – 1,0 – 1,30 м от ниво на вкопаването им в материка. Запълнителят им е от тъмнокафява рохка пръст. Ямите съдържат различна концентрация на археологически артефакти: керамични фрагменти, въглени, късове от отухлени мазилки със следи от колова конструкция, чукалки от кварц, както и камъни с различни размери. В някои от ямите бяха открити много малки животински кости със следи от термична обработка. В четири от ямите са поставени почти цели форми – керамични чаши с украса и висока дръжка и по-малки чаши с висока дръжка, но без украса (обр. 3). В пълнежа на ями № 6 и № 22 е проучен пласт с дебелина 0,10 – 0,15 м от горели мазилки. В пет от ямите са открити керамични пулове, изработени от стени на съдове (често откривани предмети в селищни и култови обекти), каменни тежести, прешлени за вретено, кремъчен нож и стрела. Това, което е характерно за проучените ями, е наличието в тях на много добре обработени чукалки от кварц, както и на излезли от употреба фрагменти от каменни инструменти.

Обр. 3. Керамична чаша in situ в яма № 2

Fig. 3. Ceramic cup in situ in Ritual Pit 2

Специален подбор на керамичните форми в ямите не се наблюдава. Керамичният материал от ямите, както и от целия обект, включва както по-фина трапезна керамика с излъскана и много често богато украсена повърхност, така и по-грубо изработени битови и хранилищни съдове. Като форми това са: чаши с висока дръжка с излъскана или матова черна или сивочерна повърхност с псевдобукели и канелирана украса; паници и купи с щемпелувана или врязана украса; амфоровидни съдове с черна матова или излъскана повърхност с канелирана и букел украса; големи хранилищни съдове с черна повърхност, като при някои е налице букел украса, както и инкрустация с бяла боя. Голям е процентът на съдовете с украса от различни варианти на прилепени ленти, украсени с ямички, насечки и пр., както и без никаква украса. Всички съдове са изработени на ръка, като глината, цветът след изпичане и начинът на обработка на повърхността е разнообразен. Глината при съдовете с черен цвят на добре загладената повърхност е с примеси от песъчинки и голям процент слюда; при останалите в тестото се откриват едри кварцови зърна, а процентът на слюдата е минимален. Белезите в морфологията и украсата на керамичните форми позволяват отнасянето им към периода от края на X – началото на IX до VIII в. пр. Хр.

Анализът на керамичния материал позволи да бъде обособена група от съдове с биконично тяло и ясно изразен рязък преход (или подчертан с ръб) в най-широката част на съда – особеност, която не се среща масово при други синхронни обекти от територията на Странджа.

В пет от квадратите в СИ част на обекта са разкрити плоски кръгли камъни с диаметър 0,25 – 0,35 м и дебелина 0,08 – 0,10 м, подредени в прави линии, които затварят правоъгълно пространство. Камъните са от пясъчник с ясни следи от обработка. Вероятно те са използвани за „стъпки” на дървени греди, използвани в конструкцията на дървена постройка. В централната част на това правоъгълно пространството е поставен голям гранитен къс с размери 1,50 × 1,50 м и височина 0,50 м. Може да се предположи, че този камък, който е донесен и специално поставен на това място, е заемал централно място в постройката. Откритите материали в тази част на обекта са напълно идентични с материалите от негативните структури. Не са открити никакви следи (огнища, пепел и пр.) които биха позволили постройката да се интерпретира като жилище. Това допуска изказването на хипотезата, че тази постройка (ако приемем култовия ѝ характер) и култовите ями са в определена взаимовръзка. Вероятно изграждането ѝ е свързано с извършването на определени култови действия от страна на местното население, свързани с хтоничните божества.

Резултатите от проучването на обекта са изключително важни за изясняване на някои въпроси, свързани с поминъка на местното население в периода X – VIII в. пр. Хр. Откриването на над 40 кварцови чукалки (цели или части от тях), както и значителното количество каменни предмети ни позволява да предположим, че голям процент от населението, с което е свързано ямното поле, преобладаващо се е занимавало с каменоделство. На територията на обекта и в близост до него бяха разкрити множество жили от андезит. Вероятно тази суровина е използвана от каменоделците от намиращото се в близост селище за направа на откритите на обекта каменни тежести и други предмети.

Една от находките от обекта е част от култова каменна брадва-скиптър, която е аналогична на скиптрите от Люлин, Хасково и Елхово. Тя отново повдига въпроса за датирането на този тип паметници (поставяни най-често в КБЕ). Откриването на подобен паметник в археологическа среда, където не присъстват паметници от по-ранна епоха, ни позволява да се присъединим към мнението на М. Василева, че не бива да се изключва възможността този тип паметници да датират от началото на РЖЕ (Василева 2008, 66).

Обект №1 – Странджа 1 е изцяло проучен, като са спазени всички срокове по договор. Всички културни останки бяха изчерпани и теренът от 20 до 207 м от трасето е предаден с решение на комисия от МК за извършване на строителни дейности по изграждане на газопровода.

Литература

Василева 2008: М. Василева. Каменна брадва-скиптър от с. Главан, община Гълъбово. – В: По пътя на миналото. София, 2008, 61 – 67.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY IRON AGE SITE NEAR STRANDZHA VILLAGE, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL REGION, STAGES I AND II

Daniela Agre, Deyan Dichev

Summary

The area of the site is a rectangle measuring 207 × 35 m, which starts directly from the border with Turkey and is located on the land of the village of Strandzha, Bolyarovo Municipality. A total of 62 trenches were set to clarify the nature of the archaeological structures at the site (fig 1). Structures and materials dated only to the Early Iron Age were discovered. The site comprised a field with ritual pits and the foundations of a building dated to the same period. A total of 34 ritual pits of various shapes were studied. They contained ceramic sherds, charcoal, fragments of burnt plaster with traces of wattle construction, quartz pestles, and stones of various sizes. The ceramic material includes both fine pottery with a polished and (very often) decorated surface and coarser household and storage vessels. Vessels with a biconical body and a pronounced abrupt transition in the widest part of the vessel are present among the shapes. At this stage, the only parallels of such vessels in the territory of Strandzha are the two amphora-like vessels from the mound studied by the authors near the village of Belevren.

In the NE part of the site, several flat stones with clear marks of processing were discovered. They were arranged in straight lines enclosing a rectangular space. Probably, these stones were used as bases for wooden beams of the construction of a wooden building. A large granite stone with dimensions 1.50 × 1.50 m and 0.50 m high was found in the centre of the building. There were no traces that could allow interpreting the building as a dwelling (such as hearths, ashes, etc.). Probably, it could be related to the ritual pits and was used in some ritual practices related to the chthonic deities.

Daniela Agre, daniela.agre@abv.bg
Deyan Dichev, dejan.dichev@abv.bg

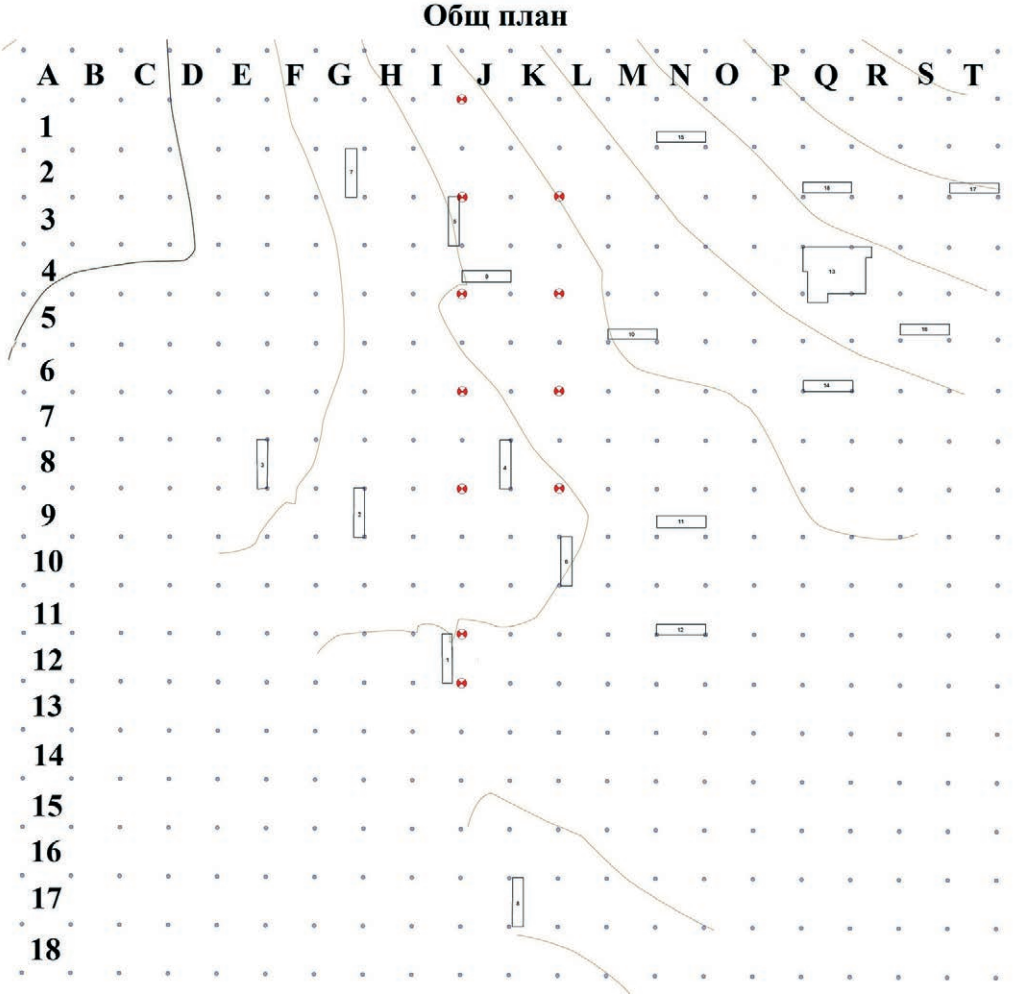
№ 19. СОНДАЖНО СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ РАННОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА“ В М. ДЯДО АТАНАСОВА МОГИЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО

Пламен Караилиев, Рени Петрова

Обектът се намира на 3 км западно от с. Полски Градец, в границите на енергийния комплекс „Марица-Изток”. Разположен е по западния склон и подножие на естествено възвишение, известно като Дядо Атанасовата могила. Местността е била обработваема до пролетта на 2019 г. Денивелацията на терена е средно изразена в посока З и ЮИ.

За първи път обектът е локализиран през есента на 2018 г. при контролни наблюдения. По терена се откриваше фрагментирана керамика от желязната епоха и няколко фрагмента от Средновековието. Обектът обхваща площ от около 2 дка.

След поставяне на план квадратна мрежа бяха заложени и проучени 18 сондажа с размери 5 × 1,00/1,50 м (обр. 1). В равнинната част на терена концентрацията на фрагментирана керамика се увеличава при достигната дълбочина приблизително ок. 0,60 м. Керамичният комплекс е характерен и за двата етапа на желязната епоха. Няма изразени археологически структури.

Обр. 1. Геодезичен план на обекта

Fig. 1. Geodetic plan of the site

Обр. 2. Съдове от постройка № 1

Fig. 2. Vessels from Dwelling 1

В Сондаж № 5 беше проучена Яма № 1. Разкри се в южната част на сондажа на дълбочина от съвременния терен 0,40 м. Ямата е с кръгла форма на устието и диаметър 0,70 м. Стените са леко полегати към равно дъно с диаметър 0,40 м. На дъното на дълбочина 0,50 м в пълнежа на ямата имаше малки и средни по размер ломени камъни, като между тях се откриха и фрагменти от каменни гладилки, въгленчета и минимално количество фрагменти от керамични съдове, работени на ръка, характерни за късния етап от желязната епоха.

При проучването на Сондаж № 13 изцяло беше проучена една плитка яма – № 4. Има неправилна овална форма с размери 1,60 × 1,20 м. Дъното е равно, открито на дълбочина 0,40 м от нивото на засичане. В пълнежа ѝ, освен пепел и въглени, имаше и висока концентрация на фрагментирана керамика, характерна за ранния етап на желязната епоха (обр. 2). В профилите на сондажа се очертаха структури, които наложиха неговото разширяване с цел проследяването им, като общата площ на сондажа достигна 30 м^2. В резултат на това частично проучихме още две ями със сходни характеристики като горната. Частично проучихме и постройка с приблизително правоъгълна форма, ориентирана С – Ю, с размери 4,20 × 3,00 м. Има ясно изразени по периферията гнезда за кръгли стълбове, носещи вертикалната дървесна конструкция на стените и покрива. В пълнежа ѝ има висока концентрация на фрагментирана керамика от първия етап на ранножелязната епоха (обр. 2). До настоящия момент на територията на енергийния комплекс „Марица-Изток" е проучена още една постройка от същата епоха, разположена на 200 м югоизточно от нея (Ников, Георгиева 2019, 85 – 88). Значително по-точна аналогия намираме при друга постройка, отдалечена на 800 м в посока ЮИ (Петрова, Караилиев 2019, 579 – 581).

Средновековният керамичен комплекс е нищожен и предполагаме случайното му намиране на територията на обекта. При наблюденията на околния терен по време на спасителните разкопки локализирахме по-голяма концентрация на керамични фрагменти, характерни за средновековната епоха, в източното подножие на Дядо Атанасовата могила – участък, който в близките години е извън оперативните планове на енергийния комплекс.

Литература

Ников, Георгиева 2019: К. Ников, Р. Георгиева. Спасителни археологически разкопки на обект от бронзовата и желязната епоха в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 85 – 88.

Петрова, Караилиев 2019: Р. Петрова, П. Караилиев. Спасително археологическо проучване на късносредновековен некропол в м. „Ветата мая" в землището на с. Полски Градец, общ. Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 579 – 581.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE "MEDIEVAL SETTLEMENT AND EARLY IRON AGE PITS" AT DIADO ATANASOVATA MOGILA LOCALITY NEAR POLSKI GRADETS VILLAGE, RADNEVO MUNICIPALITY

Plamen Karailiev, Reni Petrova

Summary

After positioning the grid system at the site, 18 trenches measuring 5 × 1.00/1.50 m were excavated (fig. 1). The ceramic complex is typical for both stages of the Iron Age.

In Trench 5, Pit 1 was excavated, registered at a depth of 0.40 m below the modern terrain. It has a round plan

with diameter 0.70 m. The walls are slanting to a flat bottom with diameter 0.40 m. On the bottom at a depth of 0.50 m, the filling of the pit consisted of small to medium sized stones and fragments of stone smoothers, charcoal and some sherds of handbuilt ceramics from the late stage of the Iron Age.

During the investigation of Trench 13, the shallow Pit 4 was completely excavated. It has an irregular oval form with dimensions 1.60 × 1.20 m. The flat bottom was reached at a depth of 0.40 m from the modern terrain. In the filling of the pit, there was a high concentration of fragmented pottery, typical of the early stage of the Iron Age (fig. 2).

A structure (dwelling) of approximately rectangular plan was partially investigated. It is oriented N–S, with dimensions 4.20 × 3.00 m. Around its periphery, cylindrical holes are clearly visible – from the posts that supported the wooden construction of the walls and the roof. In the filling, there were high concentrations of ceramic fragments, typical of the first stage of Early Iron Age (fig.2). Until now, one more building from the same epoch has been excavated in the territory of Maritsa-Iztok Energy Complex, at c. 200 m to the SE (Ников, Георгиева 2019). An almost exact analogy is provided by another building, located at 800 m to the SE (Петрова, Караилиев 2019).

Plamen Karailiev, Archaeology Museum "Maritsa-Iztok" Radnevo, 2A Al. Stamboliiski Str., 6260 Radnevo, umbo@abv.bg
Reni Petrova, History Museum Botevgrad, 1 Saransk Sqr., 2140 Botevgrad, reni.l.petrova@abv.bg

---

№ 20. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ В М. ОЛУДЕРЕ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО

Красимир Ников, Велина Будакова, Красимир Велков

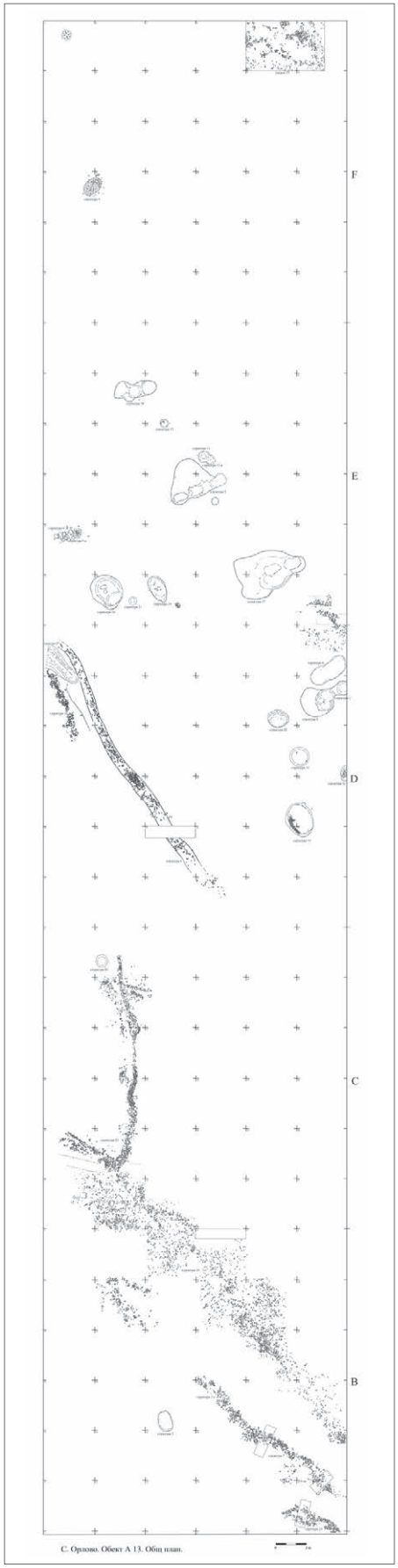
Обект А 13 (км 84+770 – 84+950) по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България се намира на около 3 км СИ от с. Орлово. Разположен е върху дясната незаливна тераса на р. Харманлийска, на около 300 м от съвременното ѝ корито, в м. Олудере. Обхваща терен с лек наклон на север (в подножието на склон) и попада в обработваеми площи. Южно от обекта, в малка горичка, има чешма, захранвана вероятно от близко разположен каптиран извор. Трасето на газопровода пресича източната половина на обекта.

По протежение на трасето, в границите на сервитута, се наблюдава сходна стратиграфска картина:

След орница с приблизителна дебелина от около 0,25 – 0,30 м следва черен смолник, който продължава до дълбочина 0,50 – 0,60 м. На места (предимно в южната част на обекта) се наблюдават естествени хлътвания, в които той достига до 1,20 – 1,30 м. Под него е разположен светлокафяв пласт, примесен с дребни варовикови късове, който в северната част от трасето е с по-висока концентрация от пясък и дебелина от 0,20 – 0,30 м. След него следва стерилна светлокафява, песъклива основа със следи от периодични разливи. Археологически структури и материали се откриват главно в смолника (предимно в неговата долна половина) и в светлокафявия пласт.

Въз основа на откритите структури и диагностични находки, обитаването на проучваната площ се отнася към няколко епохи: бронзова, желязна и Късна античност.

Бронзова епоха. Структурите, които се отнасят към бронзовата епоха, са разположени предимно в южната висока част на терена (Сектори А, В) и по западната граница на сервитута (обр. 1). Преобладаващата част от тях представляват линейни наземни (?) разсипи, които лежат в долната част на черния смолник, без да имат ясни граници в него. Състоят се от камъни, керамични фрагменти, мазилки, единични животински кости и кремъчни суровини и сечива (структури № 7, 10, 23, 24). Сред керамиката прави впечатление голямото количество на фрагментите от пирауноси. Позициите, в които се откриват археологическите материали, предполагат падане от неголяма височина и транспортиране в непосредствена близост от първоначалното им място. Разсипите имат различна ширина (от 0,70 до 2,50 м), дължина (от 2,70 до 40 м) и интензитет на археологически материали. Три от тях са разположени успоредно един на друг и имат еднаква ориентация ЮИ – СЗ (структури № 10, 7, 23)

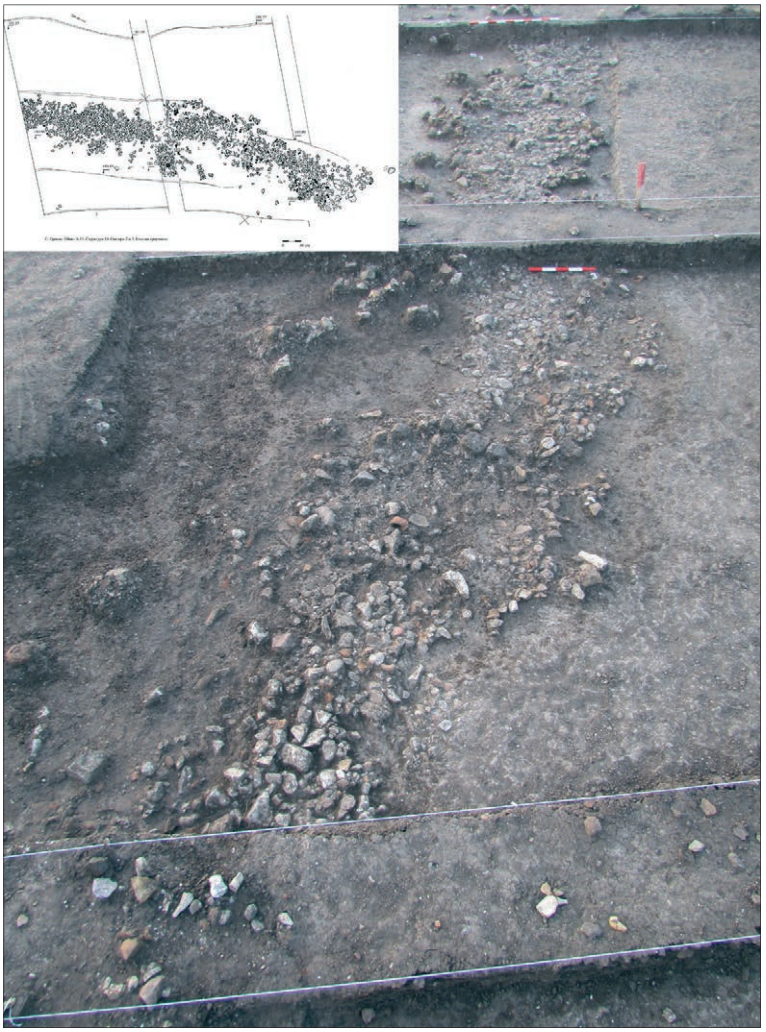
Обр. 1. План на проучванията

Fig. 1. Plan of the excavated area

Обр. 2. Структури № 10, 7, 23

Fig. 2. Structures Nos. 10, 7, 23

Обр. 3. Структура № 10

Fig. 3. Structure 10

(обр. 2). Разсипът на структура № 10 запечатва негативно съоръжение – плитък ров, който повтаря трасето ѝ. Той има ширина до 2 м, дълбочина до 0,50 м и правоъгълно сечение със заоблени ъгли. Запълнен е с керамични фрагменти и животински кости и на места е покрит с плътен пласт от дребни камъни (обр. 3). Непосредствено под него (сектор 1, кв. В 4-5) е проучена плитка яма с кръгла форма и диаметър 1,50 м, запечатана с пласт от камъни, в чийто пълнеж е открито огнище. Източно от нея, отново под трасето на структура № 10, е проучено второ ниво от плътно разположени дребни камъни и археологически материали.

Към бронзовата епоха се отнасят и частично проучената наземна структура с правоъгълен план (№ 25), чиято източна (дълга) стена представлява плитка траншея, запълнена с керамика, мазилки и дребни камъни, както и вкопаното жилище с елипсовидна форма и размери – 3,70 × 2,90 м (структура № 20) (обр. 1).

Въз основа на откритата керамика структурите от бронзовата епоха се отнасят към два хронологически етапа: края на средната и началото на късната бронзова епоха (ров под структура № 10; структура № 20) и финалната фаза на късната бронзова епоха (структури № 7, 10, 25).

Обр. 4. Структури №№ 1 и 2

Fig.4. Structures Nos. 1 and 2

Обр. 5. Централна част на проучената площ

Fig. 5. The central part of the excavated area

Желязна епоха. Структури от желязната епоха се локализирани предимно в централната и северната част на обекта (сектори D, E) (обр. 1). Част от тях са вкопавания с дълбочина до 0,40 м и овална (№ 2, 14) (обр. 4) или неправилна в план форма (№ 5, 17), с размери от 2,50 до 6 м, по чиято периферия се откриват дупки от колове. Те са запълнени с керамични фрагменти, късове мазилки и животински кости и могат да бъдат определени като помещения. Вероятно стопанска функция имат проучените ями, разположени в непосредствена близост до тях (структури № 1, 8, 13, 15, 16, 18, 19, 22) (обр. 5). Те имат устия, близки до кръг или овал, и близки до полусфера и цилиндър профили, с диаметър от 0,80 м до 2 м и дълбочина до 2 м. Запълнени са с черна пръст и единични фрагменти от съдове и животински кости. Към желязната епоха се отнася и началото на ров с полукръгло сечение, развиващ се извън границите на сервитута (структура № 27), (обр. 1; обр. 5).

Въз основа на откритите археологически материали обитаването през желязната епоха се отнася към три хронологически етапа. С началото на ранната желязна епоха (края на XI – началото на X в. пр. Хр.) се свързват керамични струпвания и единични фрагменти от съдове, откривани предимно в централната част на трасето, както и откритият в структура № 2 фрагмент от импортен протогеометричен съд (произведен в някой от центровете по крайбрежието на Западна Анатолия) (обр. 4). Към периода от края на VII – VI в. пр. Хр. се отнася функционирането на структури

№ 5 и № 18. Всички останали структури се отнасят към последната четвърт на IV – началото на III в. пр. Хр.

Късна античност. Структурите от този период са разположени в централната и южната част на обекта (сектори D, E) (обр. 1). Към него се отнася проученото легло на зид (структура № 6) с дължина 30,5 м и ширина 1 м. То има ориентация СЗ – ЮИ и правоъгълно сечение и е запълнено с голямо количество фрагменти от строителна и битова керамика (обр. 1). Към Късната античност се отнасят и няколко стопански ями (структури № 4, 26), запълнени с фрагменти от строителна и битова керамика и животински кости, както и две легла на питоси (структура № 12). Откритите монети и диагностичен керамичен материал отнасят обитаването от този период към края на III – IV в. сл. Хр.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT LATE BRONZE AGE, IRON AGE AND LATE ANTIQUITY SITE IN OLUDERE LOCALITY IN THE VICINITY OF ORLOVO VILLAGE, HASKOVO DISTRICT

Krasimir Nikov, Velina Budakova, Krasimir Velkov

Summary

The archaeological site A13 was located on the right non-flooded terrace of Harmanliiska River, at c. 300 m. from the current riverbed, in Oludere locality. Archaeological structures dated to several periods were excavated during the field campaign.

The Bronze Age remains include four linear destructions consisting of stones, pottery fragments, pieces of clay plaster, and few animal bones; a rectilinear above-ground structure as well as an oval sunken dwelling (figs 1–3).

The discovered ceramic fragments allow for dating the structures to two periods: 1. the end of the Middle and the beginning of the Late Bronze Age; and 2. the final phase of the Late Bronze Age.

A few partly sunken structures surrounded by postholes belong to the Iron Age (fig. 4). Pits excavated in the immediate vicinity of the dugouts most likely had auxiliary function for storage and/or household activities (fig. 5).

The habitation at the site during the Iron Age is dated to three different periods: 1. the beginning of the Early Iron Age; 2. the end of 7th–6th c. BC; and 3. the last quarter of 4th–early 3rd c. BC.

The late antique remains include a wall foundation, several domestic pits and two imprints from *pithoi* (fig. 5). Coins and diagnostic ceramic wares support a 3rd–4th c. AD date for the latest habitation at the site.

Krasimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com
Velina Budakova, velina_budakova@abv.bg
Krasimir Velkov, History Museum Tvardica, 16 Neofit Rilski str., Tvardica; dakras@abv.bg

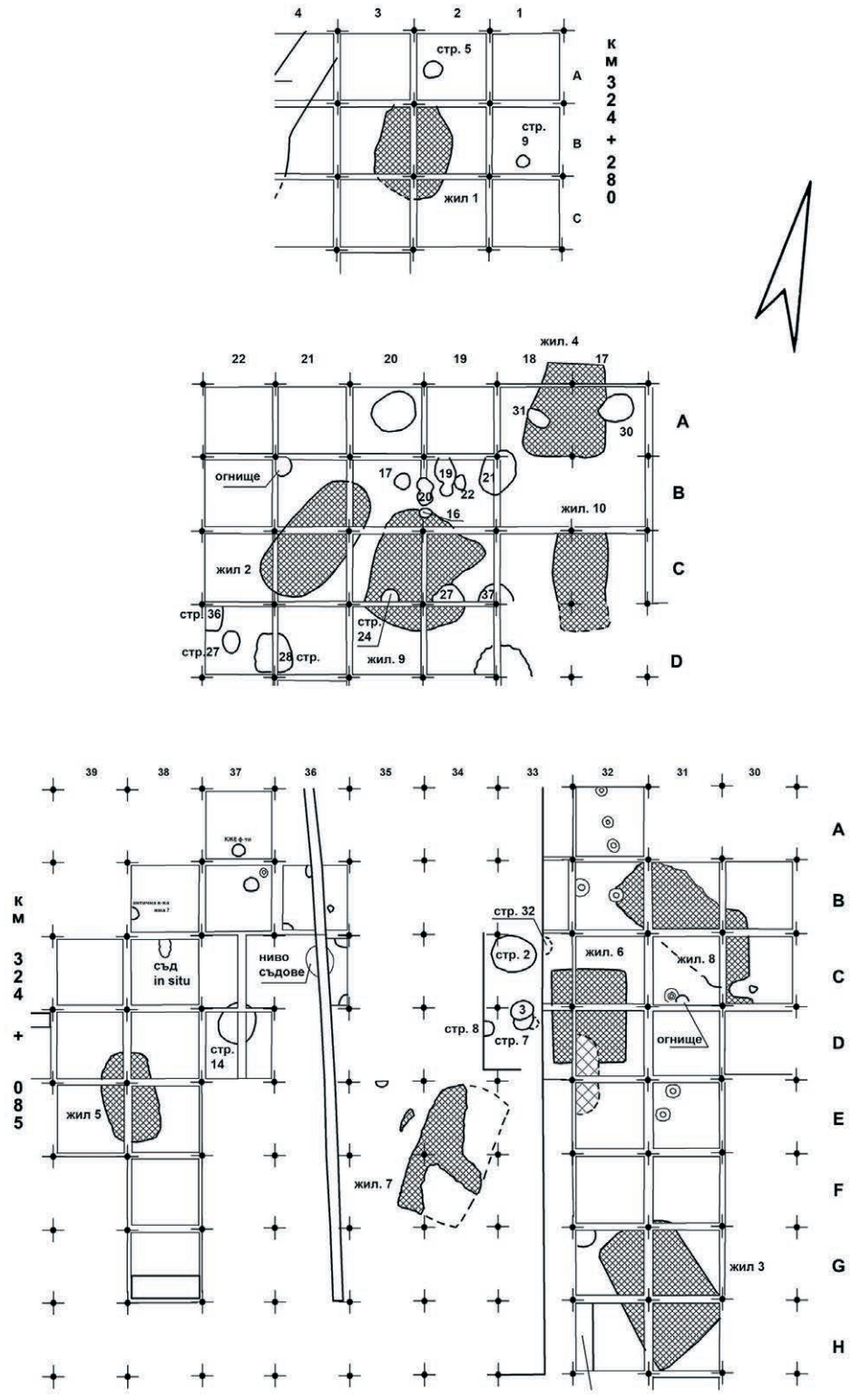

№ 21. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН: СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

Любен Лещаков, Иван Бабаджанов

По време на спасителните проучвания обектът бе разделен на две части. В източната бе проучено селище от периода на Късната античност, а в западната – селище от ранножелязната епоха. В два сектора бяха проучени и по-ранни структури от късната бронзова епоха и халколита.

Настоящият текст е посветен на проучванията на западния сектор на обекта от км 324+080 до км 324+280, където са концентрирани жилищата от ранната желязна епоха и множество по-ранни вкопани структури. Проучванията бяха проведени в периода октомври – ноември 2019 г. В сектора е регистрирана следната стратиграфска последователност: тъмносива сбита орница, кафяв пласт от

Обр. 1. Разположение на постройките от РЖЕ

Fig. 1. Plan of the Early Iron Age settlement

Обр. 2. Жилище 2 от РЖЕ

Fig. 2. Early Iron Age House 2

Обр. 3. Керамичен съд от КБЕ in situ

Fig. 3. Late Bronze Age ceramic vessel in situ

РЖЕ, светлокафяв до светлосивокафяв пласт от късната бронзова епоха и светлосив до светлобежов пласт от халколита.

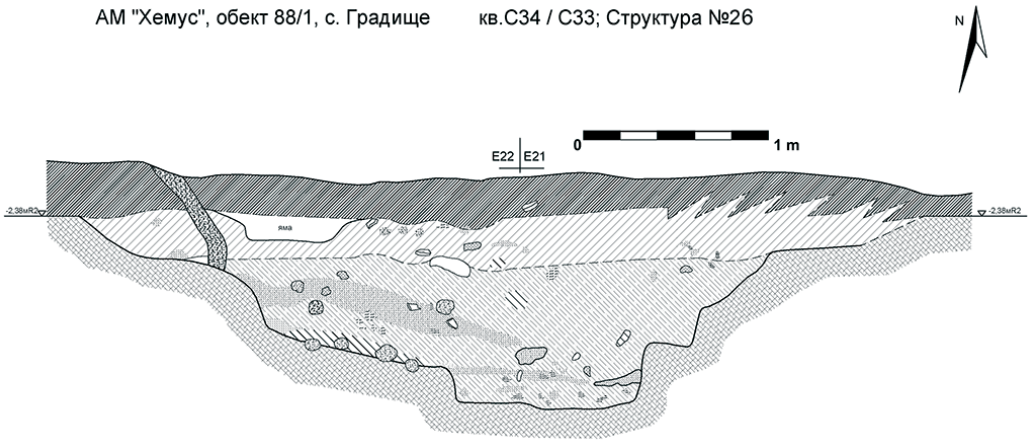
Халколит. Периодът на каменно-медната епоха е засвидетелстван с една структура – 26. Тя представлява почти квадратна яма с размери 3,60 × 3,70 м. При вкопаването ѝ в льоса са оформени стъпала (обр. 4). Запълнителят се състои от светлосива почва, примесена с варовикови конкреции с висока концентрация. Според подемния материал може да се отнесе към ранната фаза на периода – култура Поляница или Сава. В нея са открити и голямо количество кремъчни артефакти – над 60 бр., а в периферията на структурата са регистрирани четири дупки за стълбове. Това позволява да се допусне, че става дума за мазе на постройка.

Пластът от тази епоха е тънък, светлосив до светлобежов, нехомогенен, примесен с отделни късове отухлена глина със средновисока концентрация. Като цяло може да се отбележи, че керамични фрагменти от периода се срещат по цялата територия на обекта, но в малко количество.

Бронзова епоха. В пространствата между и под самите постройки от РЖЕ са проучени 14 ями от КБЕ (обр. 1). Те имат овална форма и диаметър между 1 и 2 м. Повечето имат дълбочина от 0,30 до 1,00 м и са частично унищожени от по-късната строителна дейност.

Освен ямите на места се срещат съдове *in situ*, например амфората от кв. В 37 (обр. 3) или нивото от съдове в кв. С 36.

Ранна желязна епоха. От този период са проучени 10 постройки – девет от тях вероятно са жилищни, а една е навес (обр. 1). Всички имат правоъгълна форма и размери, които варират в порядъка на 8 × 5 м. Някои от тях (като жилище № 5) са имали преносими огнища с висок борд, украсен с релефна украса. При други (№ 1, 2, 6 и 8) огнището е изградено извън къщата, на около 2 м разстояние (обр. 1 – 2). За трета група постройки няма данни за наличието на огнище и вероятно те са имали други функции. Всички жилища са изградени от колово-плетена конструкция и са имали стени, измазани с глина. При повечето дървените стълбове са били забити в земята, докато при жилище № 6 те са стъпвали върху каменни бази.

Обр. 4. Стратиграфски профил на структура № 26

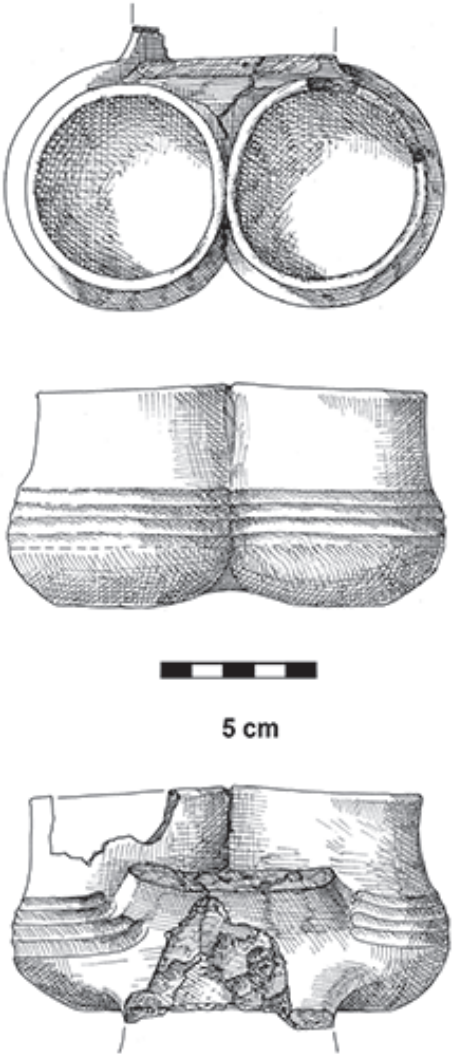
Fig. 4. Cross-section of Chalcolithic pit No. 26

Прави впечатление разположението на жилищата – на този етап от проучванията се оформят две групи от по четири постройки, докато жилища № 1 и № 5 стоят някак изолирани. Не бива да се забравя обаче, че все още не е проучена цялата площ на обекта и ситуацията може да се промени.

Впечатление прави различната ориентация на постройките – повечето от тях (№ 1, 4, 5, 6, 10) са ориентирани с дългите си страни в посока С – Ю, докато при останалите ориентацията варира между ЮЗ – СИ (№ 3 и № 8) или СИ – ЮЗ (№ 2, 7, 9). Едно възможно обяснение за този факт е, че постройките принадлежат към различни периоди. Засега обаче не може да се каже кои са по-ранни и кои – по-късни.

Античност. В сектора са разкрити няколко антични ями. Сред тях се отличава структура № 32, в която е намерено голямо количество фрагменти от железни предмети. Останалите се характеризират с типичните за КА гребенчати амфори. Внимание заслужава и структура № 2. Отворът има неправилна овална форма с диаметър 3,00 – 3,50 м и дълб. 1 м. Запълнена е плътно с големи фрагменти от съдове-хранилища, късове отухлена глина и животински кости. Материалът е смесен и се датира в РЖЕ, КБЕ и ранния халколит, но в горните пластове на ямата се срещат керамични фрагменти, работени на грънчарско колело, и малък фрагмент от античен стъклен съд. Вероятно тази яма, съдържаща деструкции от жилище от КБЕ/РЖЕ, както и материали от околния пласт, е изкопана след разчистване на терена през Античността.

Средновековие. Един гроб от ранните фази на този период е вкопан в деструкциите на РЖЕ жилище № 3. Тялото е положено по гръб, краката са свити в коленете (т.нар. хокер по гръб). Главата е ориентирана на ЮИ. В гроба няма инвентар, с изключение на един силно корозирал железен предмет (вероятно фрагмент от ножче).

Обр. 5. Двойна керамична чаша намерена при проучването нас жилище №10

Fig. 5. Double vessel from the EIA House 10

RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE SETTLEMENT NEAR THE VILLAGE OF GRADISHTE, SHUMEN MUNICIPALITY

Lyuben Leshtakov, Ivan Babadzanov

Summary

During the excavations, the site was divided in two sectors – eastern, where a late antique settlement was discovered, and western where an Early Iron Age settlement was excavated.

Early Iron Age. The western sector spans the area between km 324+080–324+280 of the highway. There, a total of 10 burnt houses dating from the EIA were discovered (fig. 1). They have rectangular plan and wattle and daub construction. The orientation varies from N–S (Nos 1, 4, 5, 6, 10) to SW–NE (Nos 3 and 8) or NE–SW (Nos 2, 7, 9). A possible explanation is that they date from different periods. For now, we cannot say which are earlier and which are later. As a rule, the houses have floors from rammed earth. Sometimes their hearts are constructed outside of the buildings (fig. 2). In other cases, they have high rims of clay.

Bronze Age. A total of 14 pits from this period were investigated. They are located under the EIA houses, or in the space between them. The pits have diameter between 1 or 2 m and oval shape of the opening. In some areas, large vessels were discovered *in situ* (fig. 3).

Chalcolithic Period. This period is attested with small quantity of sherds scattered across the site and a single pit – No. 26 (fig. 4). It measures 3.60 × 3.70 m and is filled with light greyish soil and pottery fragments. According to their decoration, they could be attributed to the Polianitsa or Sava cultures.

Lyuben Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, l_leschtakow@abv.bg
Ivan Babadzanov, Regional History Museum Shumen, 17 Slavyanski Blvd., 9700 Shumen, babadjanov77@abv.bg

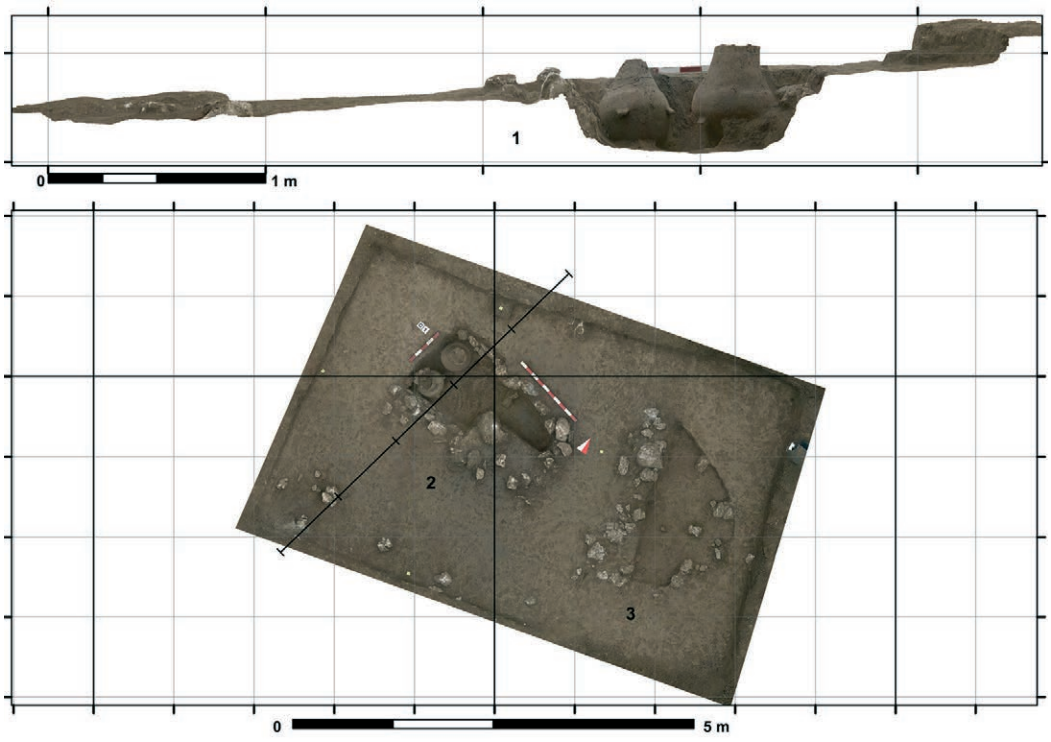
№ 22. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГРАДИЩЕ, ОБЩ. ШУМЕН

Любен Лещаков, Жени Василева, Надежда Атанасова

Обектът е регистриран след започване на строителните работи по трасето на магистралата. При отнемане на хумусния пласт и почвения слой под него на дълбочина около 0,40 – 0,50 м под нивото на съвременния терен, машините засягат и частично унищожават няколко керамични съда *in situ*. В отнетата почва са видими големи и средноголеми камъни, които произлизат от две частично разкрити каменни струпвания. На нивото, достигнато от машините в конкретния момент, са намерени множество керамични фрагменти, фрагменти от животински кости и кремъчни оръдия на труда, което предполага наличието на културен пласт в този участък от магистралата.

След свикването на междуведомствена комисия и спирането на всякакви строителни дейности се пристъпи към аварийното проучване на засегнатите археологически структури и установяване на вида и хронологията на новооткрития археологически обект. Обектът е регистриран в АКБ с № 10007118.

Структура № 1 (обр. 1) в момента на регистрирането си представляваше каменно струпване с неправилна овална форма и размери 1,80 × 2,40 м. Камъните са предимно средноголеми и големи, повечето необработени. Струпването е относително компактно. Между камъните в западната периферия на струпването машините бяха разкрили частично два керамични съда *in situ*, които видимо продължаваха в дълбочина. Проучването на структурата показа, че става дума за гробно съоръжение с правоъгълна форма и заоблени ъгли, запълнено с пръст и покрито с камъни. На базата на събраната информация може да се реконструира следната последователност от действия: първоначално е изкопана правоъгълна гробна яма с дълбочина 0,40 м и размери 1,30 × 2,40 м. Тя има заоблени ъгли и равно

Обр. 1. Структура №1. План (1) и разрез (2). Структура №4 (3)

Fig. 1. Structure No. 1, plan (1) and cross-section (2). Structure No. 4 (3)

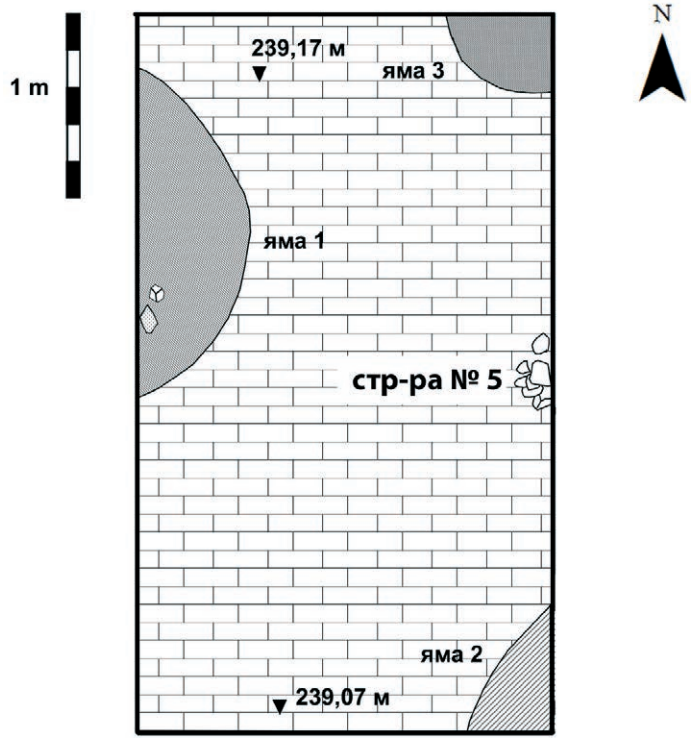
Обр. 2. Структура 2. Общ вид

Fig. 2. Structure No. 2

дъно. След това стените ѝ са били частично облицовани с малки до средноголеми ломени камъни. Ямата е разделена на две половини чрез един ред камъни, поставени на дъното ѝ. В северозападната половина са поставени две големи керамични урни, покрити с по една паница. В непосредствена близост до дъното на урна № 1 е положен железен нож. Горният ръб на гробната яма е маркиран с големи варовикови късове и кремъчни конкреции. След това ямата е частично запълнена с почва. Над урните най-вероятно е бил направен опит за изграждане на каменно покритие или камъните са били подредени по такъв начин, че да не повредят съдовете. При рухването на покритието камъните са разтрошили покриващите паници. Фрагменти от тях бяха намерени вътре в урните и в гробната яма. Югозападната половина на гробната яма е оставена празна.

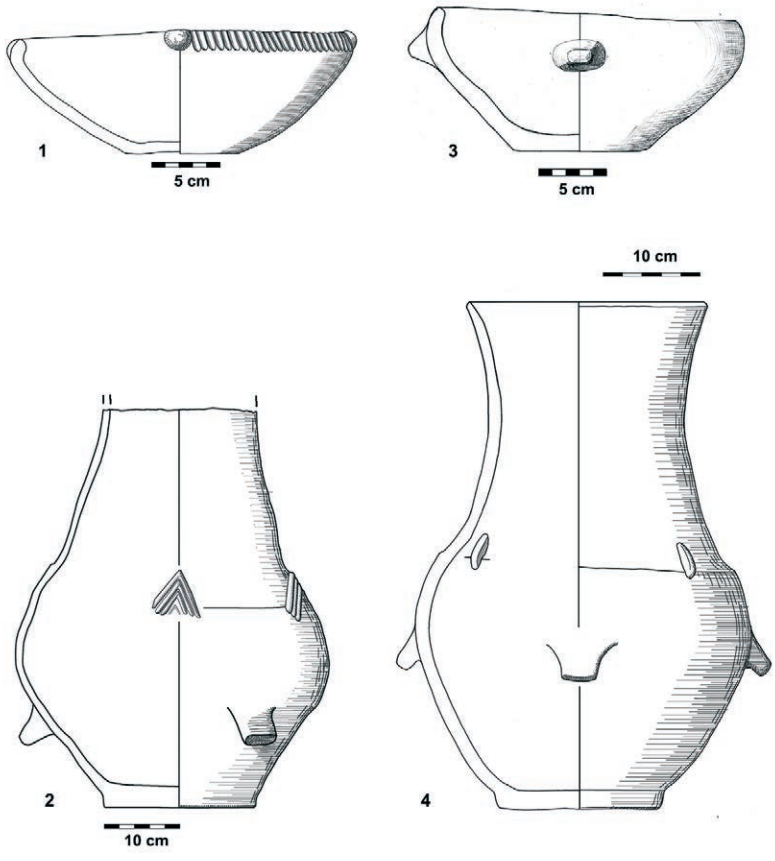
Структура № 2 представлява каменно струпване с неустановена форма и размери. Тъй като от него бе разкрита само малка част и то изглеждаше незасегнато от машините, бе решено да бъде затрупано с почва до подновяване на проучванията.

Структура № 3 представлява комплекс от две близко разположени ями (обр. 2). Те имат овална форма и диаметър от 0,50 и 0,60 м. В средата на ямите са поставени най-малко четири керамични съда,

Обр. 3. Ями в сондаж No. 1

Fig. 3. Pits in Trench No. 1

Обр. 4. Урни и покриващи паници от структура №1, Погребение № 1(1-2) и Погребение № 2 (3-4)

Fig. 4. 1-2. Urns and bowls from Structure No. 1, Grave No. 1 (1-2) and Grave No. 2 (3-4)

които машините частично са унищожили и частично са повредили.

Структура № 4 представлява относително компактно каменно струпване, разположено източно от структура № 1 (обр. 1). Състои се от големи и дребни ломени камъни. Проучването му показа, че става дума за преотложени камъни, които вероятно са били част от покритието на структура № 1.

След анализ на намереното в урните от двете проучени структури може да се каже, че останките са били кремирани. След това костите са били отделени от пепелта и въглените и положени в урните. Покрай тях в съдовете са попаднали някои дребни накити (предимно мъниста) и елементи на облеклото (копчета). Урните са се запълнили с почва след разтрошаване на покриващите паници. Човешките останки са калцирани. Повечето кости са силно фрагментирани, но в някои случаи са налице големи фрагменти от костите на ръцете и краката, както и от черепа и таза.

Антропологически анализ:

Урна 1, Структура № 1 съдържа големи и масивни фрагменти от череп и от кости на основния скелет на израснал индивид от мъжки пол (полът е определен по диаметъра на главата на лъчевата кост, който е по-голям от 2,15 см). Открисе черепен фрагмент с несиностозирал ламбдовиден шев, т.е. възрастта на индивида е била между 20 и 50 години. Зъбните коронки са разрушени, което показва, че температурата на кремиране е била над 800°C. Цветът на костните фрагменти варира от черен до бял (повечето фрагменти са бели), т.е. температурата е варирала между 300 и 1000°C.

Урна 2, Структура № 1 съдържа останки от израснал индивид с неопределен пол във възрастова група *Adultus*, между 20 и 40 години. В материала не се откриват половодиагностични костни фрагменти.

Урна 1, Структура № 3 съдържа много малки и тънки фрагменти от череп и от кости на основния скелет на дете.

Урна 2, Структура № 3 съдържа останки от израснал индивид с неопределен пол. В материала не се откриват полово-диагностични костни фрагменти.

Цветът на костните фрагменти от урни № 2 – 4 е преобладаващо бял, т.е. температурата на кремация е била около 1000°C.

С цел установяване на площта, хронологията, вида на археологическия обект и дебелината на културния пласт са заложени три сондажа на различни места по трасето на магистралата.

Сондаж № 1 е разположен непосредствено на ЮИ от гроб № 1, на мястото на демонтираните камъни от структура № 4. Той има правоъгълна форма и размери 3,80 × 2,50 м. В сондажа бяха разкрити три ями (обр. 3), които съдържат керамични фрагменти, работени на ръка, и животински кости. Проучването на ямите не е завършено, но те показват, че некрополът възниква на територията на по-ранен археологически обект. Засега ямите не могат да се датират с точност и се отнасят най-общо към периода КБЕ/РЖЕ.

Сондажи № 2 и № 3 са заложени в източната част на обекта с цел да се провери дали обект № 88 продължава в западна посока. В тях бе установено наличието на културен пласт и бяха регистрирани две ями, което показва, че некрополът и обект № 88 са едно цяло.

RESCUE EXCAVATIONS OF AN EARLY IRON AGE NECROPOLIS NEAR THE VILLAGE OF GRADISHTE, SHUMEN REGION

Lyuben Leshtakov, Zheni Vassileva, Nadezhda Atanasova

Summary

The necropolis was found after the construction of the highway had already begun. The construction company removed approximately 0.30 to 0.50 m from the upper soil layer. In this way, the machines almost completely destroyed one grave with two funerary urns (fig. 2). Four features were unearthed in the area disturbed by the bulldozers. Three of them were excavated in November 2019, and the fourth was covered back with soil.

Feature No. 1 is a burial pit with two cremations. The bodies were cremated elsewhere. After the fire died, the remains were cleaned from the ashes and embers and put into two urns. During this process, small items fell into the urns – buttons, beads, etc. The two urns were placed upright into the northern half of the burial pit. Their mouths were covered with a bowl each. Then the grave was filled with soil and covered with stones.

Feature No. 2 is a concentration of large stones partially, uncovered by the machines. Since there were no visible vessels or pottery sherd among the stones, the feature was covered back with soil.

Feature No. 3 is another grave with two cremations. The two urns have been placed upright in two separate pits filled with soil with light brown colour. The two pits were dug close to each other and could be regarded as a single complex, accordingly denoted as Feature No. 3. The machines destroyed almost completely the terrain leaving only the lower parts of the vessels.

Feature No. 4 is a concentration of large stones immediately to the east of Feature No. 1. The excavation showed that these stones were part of the initial stone cover of Grave No. 1. They were removed during agricultural activities in the area. A test trench situated on the same spot revealed three pits and a ceramic vessel *in situ*. These finds clearly indicate that some human activity took place on the site before it was used as a necropolis.

Lyuben Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, l_leschtakow@abv.bg

Zheni Vassileva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, vassileva.jeni@gmail.com

Nadezhda Atanasova, Institute of Experimental Morphology, Pathology and Anthropology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, Acad. G. Bonchev Str., bl. 25, 1113 Sofia, naditimeva@gmail.com

№ 23. ПРОУЧВАНЕ НА НЕИЗВЕСТЕН НЕКРОПОЛ ОТ VII – VI В. ПР. ХР. В С. ВРАБЧА, ОБЩ. ТРЪН

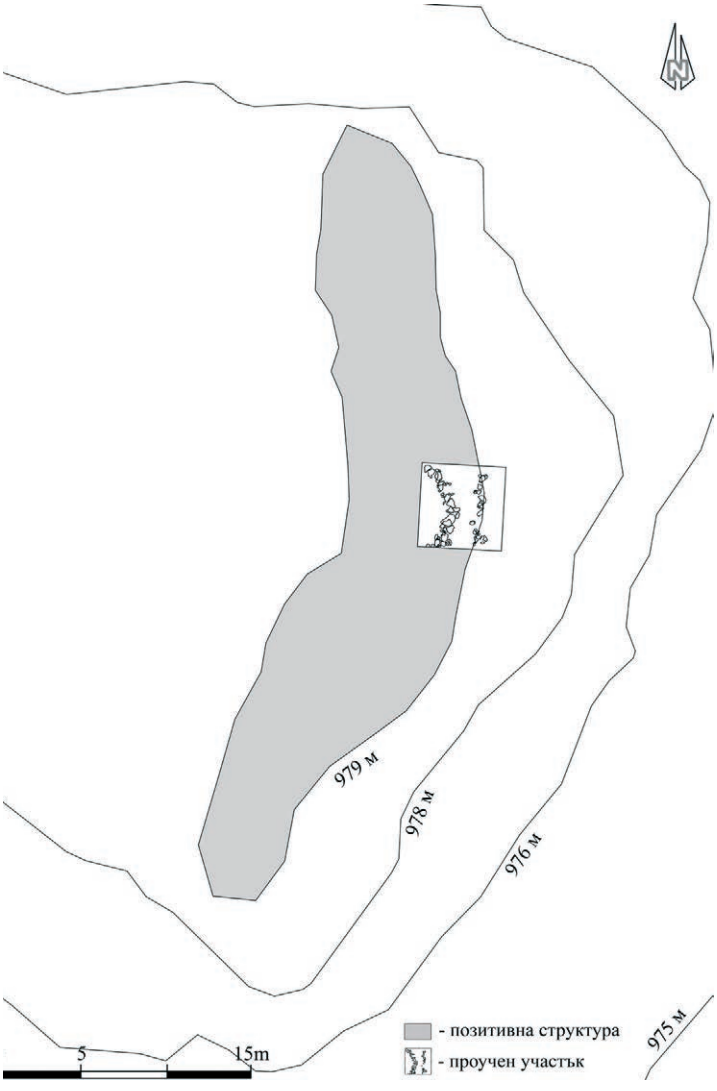
Филип Михайлов

Наскоро в местността Кълн, махала Маниш на с. Врабча, община Трън, област Перник, беше открит некропол от ранната желязна епоха. Той се намира между планините Гребен и Завалската, близо до границата със Сърбия. Надморската му височина е между 978 до 980 м. Има видимост към всички посоки.

Некрополът представлява голям вал, изграден от множество малки каменни могилки. Визуално изглежда, че валът е с почти прав, с ориентация С – Ю по надлъжната ос. Тахиметричният модел, създаден на базата на ортофотозаснемане, показва, че формата на вала е неправилна – бъбрековидна (обр. 1).

Целта на разкопките беше да се уточнят характерът и хронологията на обекта и да се установи достоверността на постъпилите в Пернишкия музей находки.

Проучен е само един квадрат с размери 5 × 5 м (обр. 2), който обхваща източната част на каменна надгробна могила с един или два гроба в централната част на вала (обр. 1). Могилата е натрупана от камъни (обр. 3) директно върху ерозиралата скала. В момента върху нея има тънък естествено образуван хумусен слой. Източната ѝ периферия е ограничена от един ред сравнително едри камъни (обр. 1), някои от които са част от самата скала. След приключването на разкопките навсякъде е достигнато до стерилен терен, като височината на каменния насип варира от 0,20 м (в периферията) до 0,80 м (обр. 3).

Обр. 1. Топографско заснемане и план на квадрат 1. Автор: Ф. Михайлов

Fig. 1. Plan of the site with Grid Square 1. Author: F. Mihailov

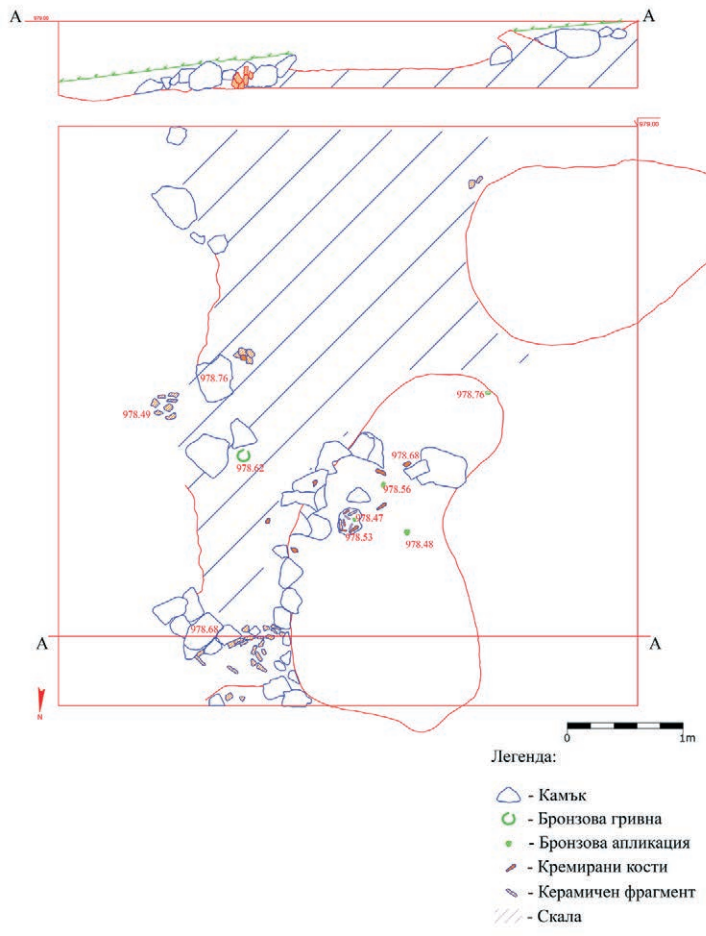
Археологическото проучване на участъка се проведе на три етапа: почистване на каменния насип, демонтиране на първия ред камъни и почистване на ерозиралата материкова скала. При последния етап бяха очертани две редици от камъни (обр. 1 – 2). Източната редица представлява своеобразна крепида и е чисто функционална – да задържи каменния насип. Използвана е част от основната скала и сравнително рядко разположени едри по размер варовикови камъни. По форма представлява почти права линия с направление С – Ю. Втората редица се състои от плътно наредени един до друг ломени камъни, значително по-големи от използваните за крепидата. Тя е образувана от две линии, които сключват тъп ъгъл. Вероятно това е източната страна на съоръжение, което е разположено в центъра на могилата.

Регистрираният обред е кремация. Полагането на костите е безурно-

во. В проучения участък няма следи от погребална клада, огън на място или пепел. Следователно останките на покойниците са изгаряни извън гробните съоръжения.

Точният брой на гробовете е невъзможно да бъде определен. От открития остеологичен материал са определени останките на поне два индивида – възрастен и дете.[1] Костите, както и гробните дарове/ инвентар, се откриват предимно под, често между и най-рядко върху камъните. Допълнително точната локализация на гробовете се затруднява от отсъствието на оградни съоръжения, високата температура, при която са били кремирани костите, и съвременната човешка намеса.

Открити са множество бронзови, медни и железни предмети (обр. 4). Намерено е и голямо количество фрагменти от богато украсени керамични съдове, част от които могат да бъдат възстановени (обр. 4). Керамиката и металните предмети са изработени в характерния за VII – VI в. пр. Хр. стил Басараби, разпространен на широка територия в Румъния, България, Сърбия и Северна Македония. Все пак трябва да се подчертае, че има големи локални разлики между качеството на керамичните съдове, особеностите на тяхната изработка и украсата. Този обект потвърждава заключението, че археологическите материали и структури от ранната желязна епоха, откривани в долината на Горна Струма, Ерма и Нишава, са най-близки с откриваните в района от Горен Вардар и долината на Пчиня на юг до Западна Морава на север.

Обр. 2. План на квадрат 1 и разрез

Fig. 2. Plan and cross section of Grid Square 1

Маниш, Врабча, 2019 г. План на кв. 1 и разрез.

Обр. 3. Северен, западен и южен профили на квадрат 1

Fig. 3. Northern, western and southern profiles of Grid Square 1

[1] Анализът на костния материал е направен от д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН), за което сърдечно ѝ благодаря.

Обр. 4. Метални и керамични находки, открити при разкопките

Fig. 4. Metal and ceramic finds discovered during the excavations

EXCAVATIONS OF AN UNKNOWN NECROPOLIS FROM 7TH–6TH C. BC IN THE VILLAGE OF VRABCHA, TRAN MUNICIPALITY

Philip Mihaylov

Summary

An unknown necropolis from the Early Iron Age (EIA) was discovered in the locality of Kaln near the village of Vrabcha, Tran Municipality. The necropolis is located between the Greben and Zavalska mountains, close to the border between Serbia and Bulgaria. Its altitude is between 978 to 980 m. There is a good visibility in all directions. The necropolis is a large bank made up of numerous small stone mounds. During the small-scale archaeological excavations, a 5 × 5 m square was explored, covering the eastern part of a stone mound with one or two graves. The attested ritual is cremation. There are no traces of burial pyre, fire or ash in the studied area. It is impossible

to determine the exact number of graves. The reason is the random placement of osteological remains, as well as of grave offerings / inventory – mostly beneath, often between and rarely on top of the stones, without urns. The exact location of the graves is further complicated by the absence of enclosures, the high temperature of the cremation, and modern disturbances. Numerous bronze, copper and iron objects were discovered. A large number of sherds of decorated ceramic vessels were also found, some of them restorable. The pottery and the metal objects are made in the distinctive Basarabi style, typical for a wide area in present-day Romania, Bulgaria, Serbia and Northern Macedonia in the 7th–6th c. BC. It is worth mentioning the local differences in the quality, decoration, and the manufacture of the pottery. However, the new site confirms the conclusion that the Upper Struma, Erma and Nishava valleys in the EIA were similar to the Upper Vardar region and the Pcinja valley to the south, as well as to the West Morava to the north.

Philip Mihaylov, Regional History Museum Pernik, 2 Fizkulturna Str. 2300 Pernik, philip.mihaylov@gmail.com

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР

№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ДРЕВЕН РУДОДОБИВЕН И МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР ОТ VI В. ПР. ХР. В М. ПРОПАДНАЛА ВОДА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩ. СОЗОПОЛ

Петър Лещаков, Красимир Ников, Галина Самичкова, Виктория Халева

По договор между Министерството на културата и НАИМ – БАН, в периода 17 – 29.10.2019 г. се проведе редовно археологическо проучване на обект „Древен рудодобивен и металургичен център в м. Пропаднала вода“, землище на с. Равадиново, общ. Созопол[1].

Обектът е частично нарушен от съвременни антропогенни дейности и ерозия (обр. 1), поради което през 2018 г. бе започнато спасително археологическо проучване на площ 60 кв. м. Разкрити са две концентрации, съдържащи останки от шест частично запазени металургични пещи (Ников, Лещаков 2019, 125 – 127).

Целите през настоящия сезон са разкриване на нови съоръжения, свързани с добива на метал, и изясняване на стратиграфията в проучвания участък. Заложени са четири сондажа – 3А, 4А, 5 и 6 – с обща площ ок. 85 м^2 (обр. 2). Два от тях – 3А и 4А – представляват разширения на малки сондажи от предходния сезон, един представлява напречен разрез през отвала на рудника (сондаж 5), а последният, разположен по склона на дерето преминаващо на север от рудника (сондаж 6), има за цел проучването на новооткрито петно от отухлена глина (металургична пещ).

Направените дозиметрични изследвания на терена показват завишени стойности на радиационния фон, вариращ в диапазона 0,30 – 0,37 μSv/h, а на парчета шлака и руда от повърхността и на извадени от проучваните сондажи от 0,78 до 1,8 μSv/h.

Сондаж 3А. С цел проследяване на пласта, наситен с органика и керамични фрагменти, разкрит в сондаж 3 през 2018 г., е направено разширение в източна посока. Проучена е площ с размери 2,30 м С – Ю × 6,30 м И – З. Под хумусния пласт с дебелина 0,15 м е достигнато до ниво от бежово-ка-

[1] Проучването е извършено от екип с научни ръководители П. Лещаков и доц. д-р К. Ников и участници Г. Самичкова и В. Халева.

фява рохкава пръст с дребни камъчета. На дълбочина 0,45 – 0,50 м е регистриран черен пласт с овъглена органика с дебелина 0,05 – 0,10 м. Под него е проучено ниво от кафява глинеста пръст с въглени, парчета руда и шлаки. Този пласт е наситен с технологичен отпадък от обогатяване и топене на руда. Под него е достигната стерилната основа – светлокафява глинеста пръст.

В северния профил на сондажа са разграничени две вкопавания (обр. 3.3). По-късното започва от бежово-кафявия пласт, като нарушава черния и достига до стерилната основа. Има U-образно напречно сечение с размери 1,80 м И – З и дълбочина 0,65 – 0,75 м. По-ранното е регистрирано на нивото на стерилната основа в западната част на сондажа и се развива на изток (обр. 3.1 – 2). То е с дълбочина 0,30 м и е запълнено с технологичен отпадък от обогатяване на рудата и парчета шлака.

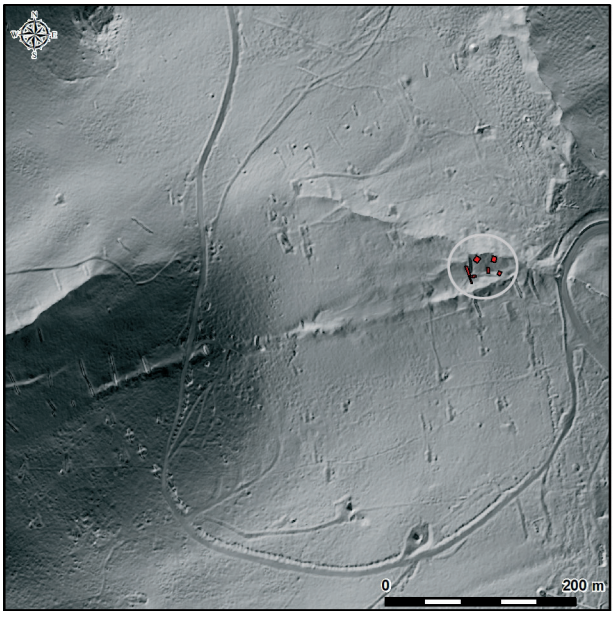
На дъното на сондажа, в стерилната основа, са регистрирани две малки дупки с диаметър 0,35 и 0,40 м. Едната е в южната, а другата в северозападната част на сондажа. Имат конична форма с дълбочина ок. 0,16 м.

Изследваните овъглени органични останки, открити при проучването, са от дъбова дървесина, вероятно от вида *Quercus robur L*[1].

Обр. 1. Древен рудодобивен и металургичен център в м. Пропаднала вода – въздушна снимка от изток

Fig. 1. Aerial photograph of the ancient mining and metallurgical center at Propadnala Voda locality, taken from the east

Обр. 2. Общ план на сондажите, проучвани през 2018 – 2019 г.

Fig. 2. Layout of the trenches excavated in 2018 and 2019

[1] Антракологичният анализ на фрагментите от овъглена дървесна е направен от докторант Х. Христова (НАИМ – БАН).

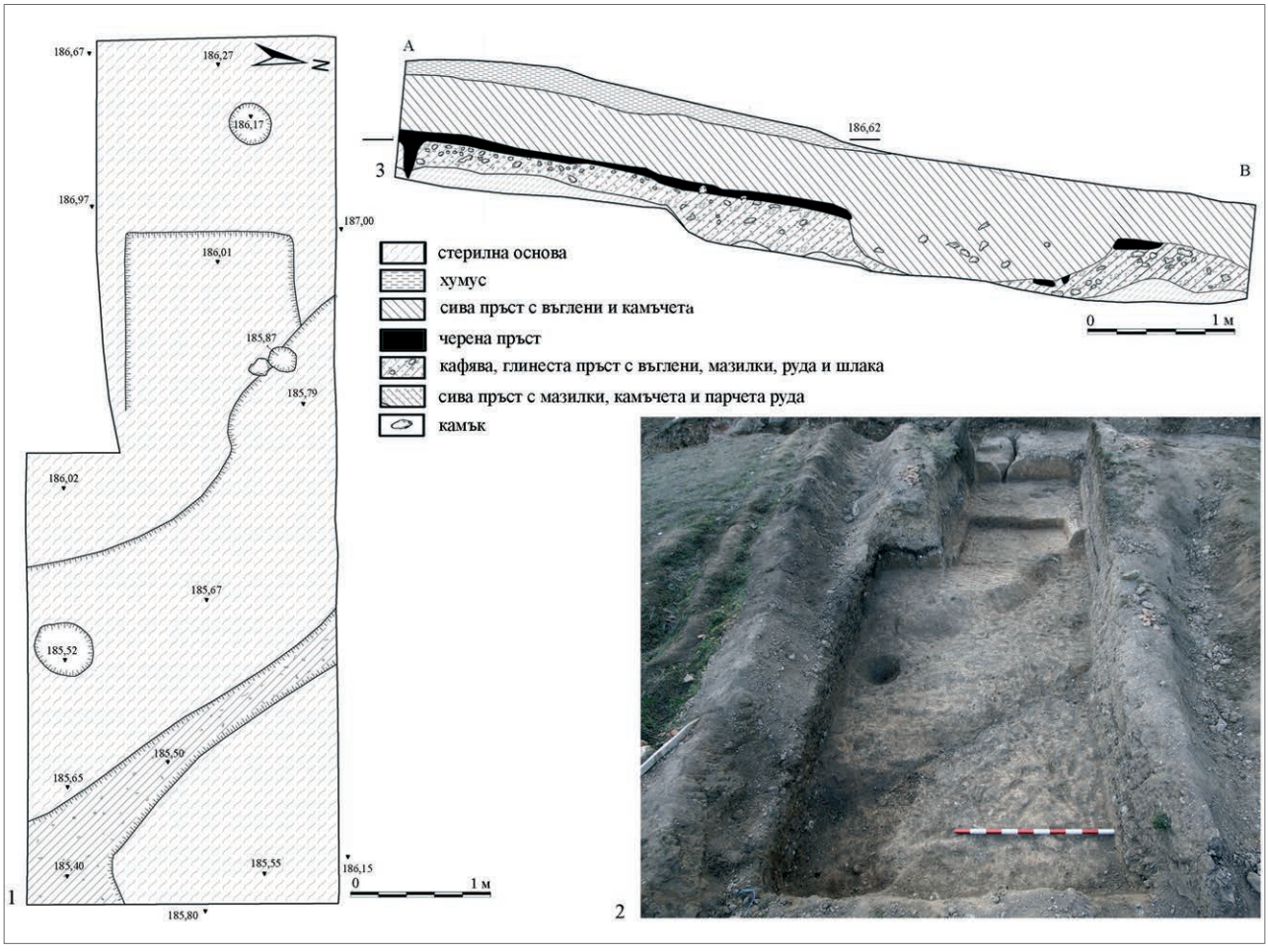
Сондаж 4А. Представлява разширение на сондаж 4, проучен през 2018 г. Размерите му са 2,70 м И – З × 6 м С – Ю. В сондажа е проследена следната стратиграфия:

1. Хумусен пласт с дебелина 0,10 – 0,15 м.

2. Пласт от светлокафява пръст, примесена с множество парчета от раздробена скала, парчета руда и шлаки с дебелина 0,15 – 0,20 м.

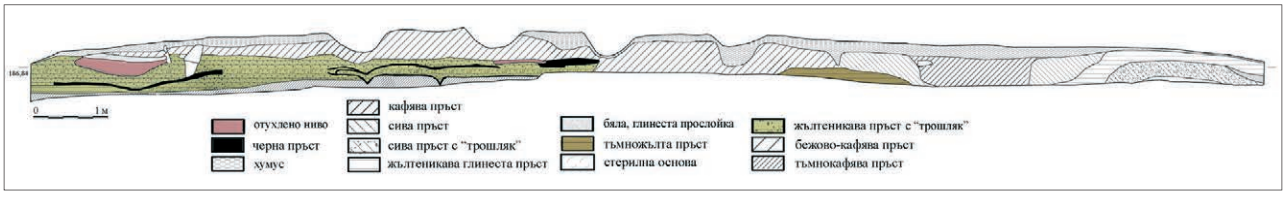
3. Черен пласт с дебелина до 0,10 м, наситен с овъглена дървесина[1] и дребни парчета руда. В него се откриват фрагменти от керамични съдове, изработени на грънчарско колело и със силно ерозирала повърхност.

4. Стерилна основа от светлокафява глинеста пръст.

Обр. 3. Сондаж 3А: 1. хоризонтален план; 2. поглед от изток към проучената площ; 3. северен стратиграфски профил

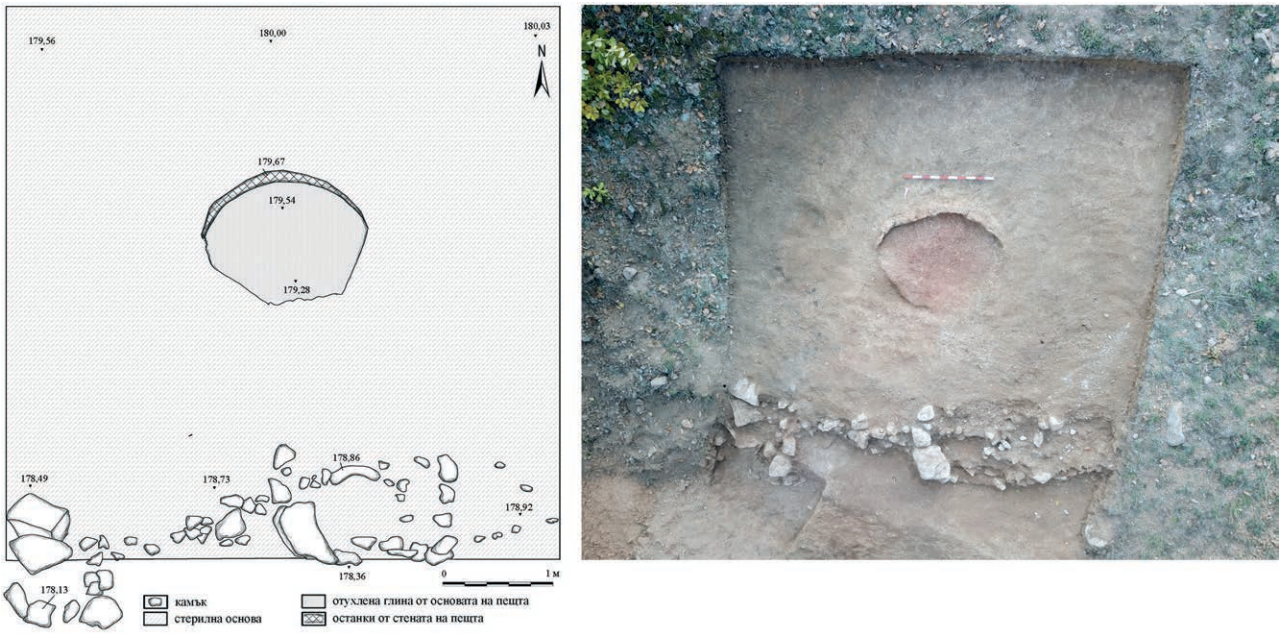
Fig. 3. Trench 3A: 1. Plan; 2. Excavated area, view from the east; 3. North stratigraphic section

Обр. 4. Сондаж 5 – западен стратиграфски профил

Fig. 4. Trench 5 – west stratigraphic section

[1] Изследвани са двадесет и четири фрагмента овъглена дървесина. Шестнадесет от тях са идентифицирани като останки от клони на космат дъб (*Quercus pubescens* Willd.), останалите осем фрагмента принадлежат също на род *Quercus*.

Обр. 5. Сондаж 6 – останки от металургична пещ

Fig. 5. Trench 6 – remains from a metallurgical furnace

В северната част на сондажа е регистрирано вкопаване, което нарушава черния пласт. То е с неясни граници на този етап от проучване. В него се проследява белезникаво глинесто ниво с дебелина до 2 см, под което лежи тънка черна прослойка. Разчистено е струпване от дребни керамични фрагменти със силно ерозирала червеникава повърхност, под които е достигнато изпечено глинесто ниво с оранжево-червен цвят.

На нивото на регистриране на вкопаването са разчистени ок. 10 средно големи камъка, два от които хромелни. Те лежат върху глинестата прослойка и образуват неправилно петно с приблизителна ориентация И – З.

Сондаж 5. Разположен е непосредствено на ЮЗ от сондаж 3А, успоредно на съвременна геоложка канава с ориентация СЗ – ЮИ. Размерите му са 20 м × 1,50 м в южната до 1,10 м в северната част.

След отнемането на хумуса е достигнат кафяв глинест пласт, следващ естествената денивелация на терена, с дебелина 5 – 7 см, съдържащ въглени и дребни червени включения. В него е регистрирана висока концентрация на керамични фрагменти от съдове, изработени на колело (амфори, луксозна трапезна керамика и др.) и овъглена дървесина[1]. Под него на места е достигнат жълтеникав глинест пласт с множество парчета шлака, руда и раздробени камъни, следствие от технологичното обогатява на рудата (обр. 4). В южната част на сондажа, непосредствено до западния профил, е разчистено струпване от няколко едри ломени камъни със следи от термично въздействие. Те лежат върху ниво от червеникава изпечена глина, продължаващо на запад, извън границите на сондажа. Вероятно структурата представлява останки от металургично съоръжение.

В северната част на сондажа, на дълбочина 0,50 м от повърхността, е проследено тъмно петно с диаметър около 4,80 м. В профила на съвременната канава е регистрирано вкопаване, в което се проследяват няколко прослойки: черна наситена с овъглена дървесина, отухлено червеникаво ниво и сива прослойка с въгленчета и парчета руда.

Сондаж 6. Разположен е в ниската част върху северния склон на рудника. Има правоъгълна форма с размери 6 м С – Ю × 5 м И – З. Под хумусния пласт с дебелина 0,10 – 15 м е достигната стерилната основа – кафява глинеста пръст. Приблизително в централната част на сондажа е регистрирано петно с размери: 1,80 м И – З × 1,30 м С – Ю от отухлена глина (обр. 5). То маркира основата на металургична пещ. Голяма част от нея е унищожена от ерозията, като е запазена единствено основата на южната стена, маркирана от отухлена глина и пода. Парчета от конструкцията, под формата на дребни безформени мазилки, са преотложени по северната граница на сондажа върху ръба на речното корито.

[1] Идентифицирани са останки от два широколистни вида – дъб и леска (*Corylus avellana* L.).

Разкритите при проучването през настоящия сезон структури свидетелстват за наличието на временни съоръжения, разположени около металургичните пещи. Те вероятно са свързани с процеса на флотиране и обогатяване на рудата. По-късно, след преустановяване на функционирането им, частично са затрупани/запълнени с технологичен отпадък от обработката на рудата и топенето (дребни скални късове с незначителни следи от руда и шлака), произхождащ от близко разположени сходни по функция съоръжения.

Въз основа на откритата керамика – амфорна тара, трапезни съдове с рисувана украса и черен фирнис – функционирането на съоръженията може да се отнесе към втората половина на VI в. пр. Хр.

Литература

Ников, Лещаков 2019: К. Ников, П. Лещаков. Спасително археологическо проучване на древен рудодобивен и металургичен център от VI в. пр. Хр. в м. Пропаднала вода, землище на с. Равадиново, община Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 125 – 127.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF AN ANCIENT MINING AND METALLURGICAL CENTRE FROM THE 6TH C. BC AT PROPADNALA VODA LOCALITY NEAR RAVADINOVO VILLAGE, SOZOPOL MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Krasimir Nikov, Galina Samichkova, Viktoria Haleva

Summary

In 2019, the excavations of the ancient mining and metallurgical center at Propadnala Voda locality (fig. 1) aimed to expose and investigate new features associated with metal extraction and to clarify the stratigraphy within the complexes related to ore melting. Four trenches (designated as 3A, 4A, 5, and 6) were excavated with a total area of 85 m^2 (fig. 2). Trench 3a revealed two stratigraphic levels with associated cuttings, separated by a thin blackish layer of burnt organic matter (fig. 3). The lower level comprises production waste from the ore dressing and smelting processes. A shallow feature with an accumulation of stones, some of which used for grinding the ore, was recorded in Trench 4A. Trench 5 revealed the same stratigraphy as the one described in Trench 3A, as well as the periphery of a smelting furnace (fig. 4). The remains of another furnace with preserved dimensions 1.80 × 1.30 m, badly damaged by erosion, were recorded in Trench 6 (fig. 5).

Both stratigraphic and planigraphic observations provide evidence for the presence of temporary structures, located near the metallurgical furnaces, most probably related to the stages of flotation and ore dressing.

Petar Leshtakov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, junior_1_bg@yahoo.com
Krasimir Nikov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, k_nikov29@yahoo.com
Galina Samichkova, galinas03@abv.bg
Viktoria Haleva, victoria_haleva@abv.bg

ГРАДОВЕ

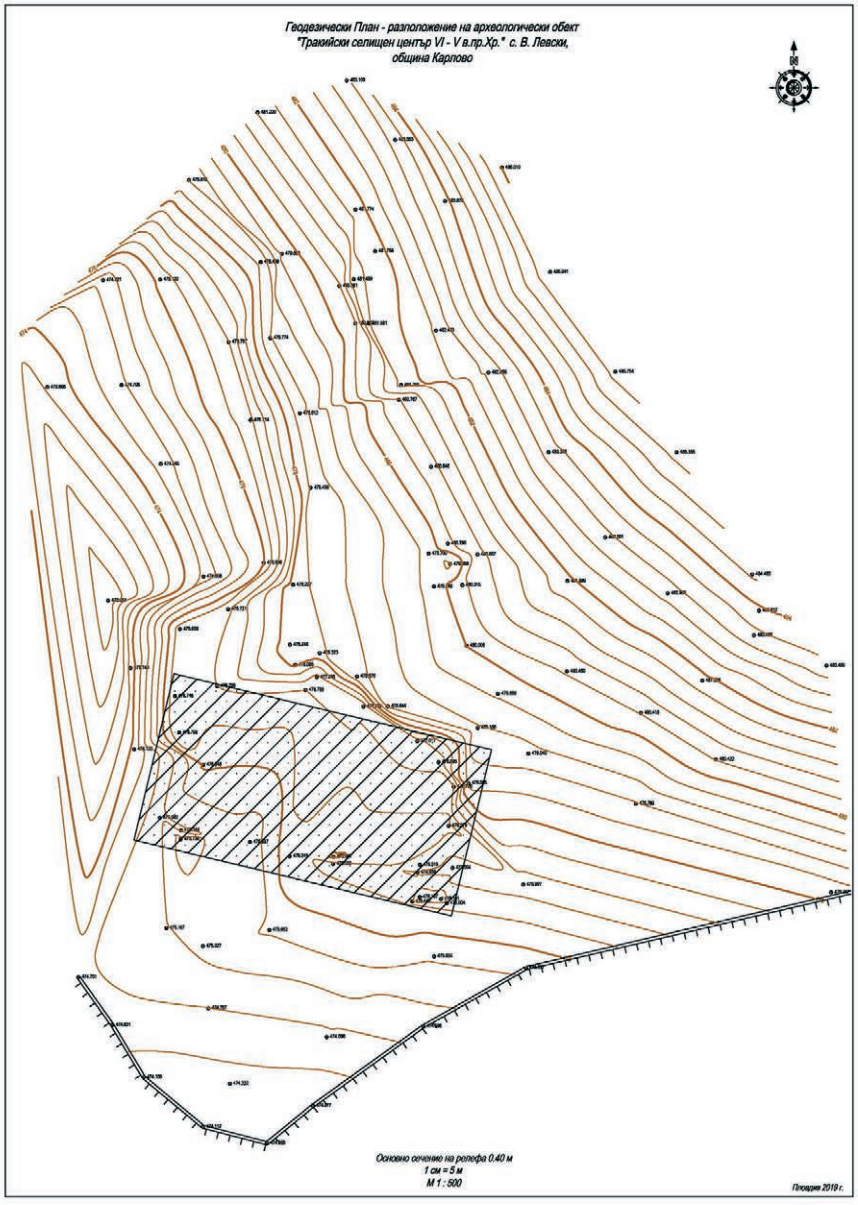
№ 25. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ V В. ПР. ХР.“ ДО С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩ. КАРЛОВО, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Костадин Кисьов, Атанас Иванов, София Христева

Обектът е регистриран в АИС – АКБ под регистрационен № 2100187, с последна актуализация от 20.01.2020 г. Геофизичните проучвания бяха проведени в периода август – септември 2019 г. под ръководството на доц. д- р Костадин Кисьов, със зам.-ръководител София Христева и участието на гл. ас. Атанас Иванов от Минно-геоложкия университет и студенти от ПУ „Паисий Хилендарски“. Финансирането на проучванията беше осигурено от Община Карлово.

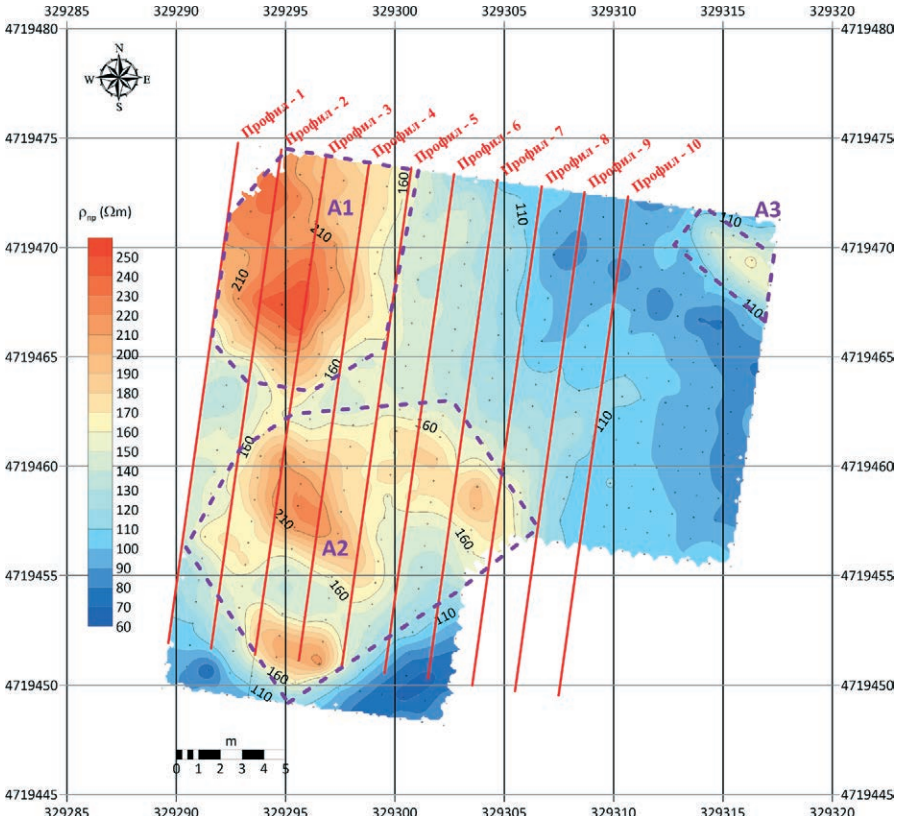
Укрепената част на селището е разположена върху планинска тераса, обхващаща площ от 10 дка. Последните археологически разкопки и проучвания на обекта бяха осъществени през 2008 г.

Геофизичните измервания – електротомография и чрез магнитометър – бяха съсредоточени южно и източно от проучената до 2008 г. площ (обр. 1). Измерванията на 2D електротомографските профили в източния и южния сектор бяха направени в посока Ю – С, успоредно един на друг. В южната площ профилите са положени през 2 м, а в източната разстоянията варират между 2 и 3 м поради съобразяването с дървесната растителност в тази част на терена. В южния сектор бяха положени 10 профила с дължина 23 м и дълбочинност на изследването 3,5 м. В допълнение по мрежа 1 × 1 метра бе направено площно заснемане на изследвания сектор с използване на двуелектродната измервателна схема twin array. Върху терасата източно от проуче-

Обр. 1. Проучената до 2008 г. площ на обекта

Fig. 1. The excavated area of the site until 2008

Обр. 2. Регистрирани аномалии в южния сектор

Fig. 2. Registered anomalies in the Southern Sector

ния сектор на обекта бяха направени 12 профила, като по този начин доста плътно бе покрита площ с размери 20 × 25 м.

Резултати от измерванията в южния сектор на обекта. От получената карта на привидното съпротивление (обр. 2) се обособяват две по-съществени аномалии (А1 и А2), разположени южно от проучената площ на селището, както и една по-малка аномалия (А3), намираща се в североизточния ъгъл. Аномалиите се характеризират с повишено електрично съпротивление между 150 и 250 Ωm – при фонови съпротивления на околната среда 60 – 80 Ωm. Дълбочината на аномалните зони варира между 0,7 и 1,5 м при профили от 1 до 5, което подсказва наличието на повърхностни аномалии. Но все пак трябва да се има в предвид геоложката особеност на района, изграден от магмени (кварцдиорити, гранодиорити и граните) и метаморфни (гнайси) скали, характеризиращи се с високи стойности на елекртическо съпротивление, които могат да предизвикат „лъжливи" аномалии. На профили от 6 до 10 се наблюдава изчезване на аномалия А1, а разрезът придобива еднороден, хомогенен характер (обр. 3).

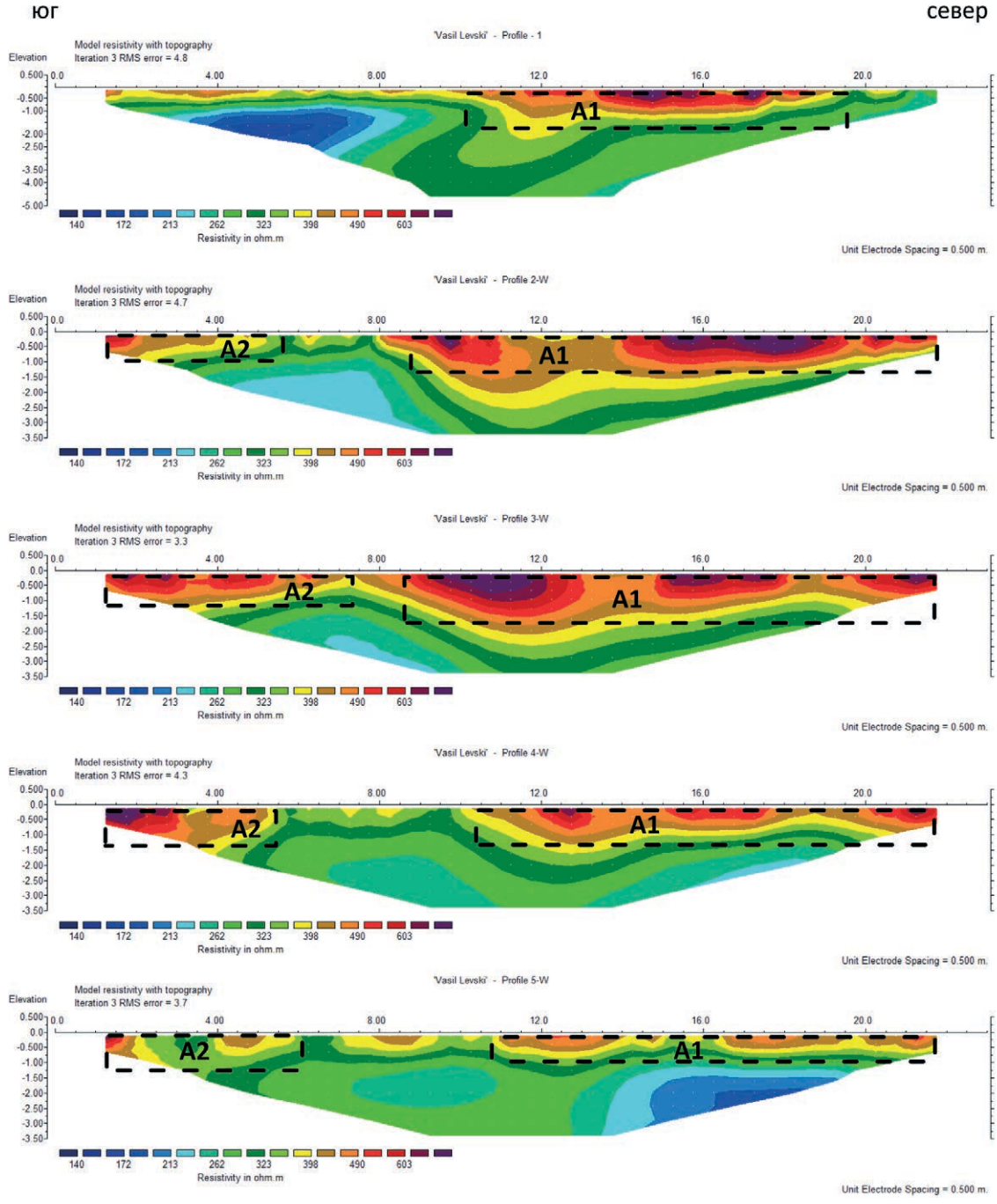
Резултати от измерванията в източния сектор на обекта. Поради голямата дебелина на седиментната покривка от 1,5 до 2 м, на база откритите в непосредствена близост археологически структури, беше приложено използването единствено на 2D електропрофилиране с дълбочина на проучване до 5 м. От получените разрези на електричното съпротивление ясно могат да се отделят три основни слоя.

Първият се намира на дълбочина 0,5 м от земната повърхност; характеризира се със съпротивления над 270 Ωm и представлява сухия хумусен слой. Под него, на дълбочина до 4 м, е разположен еднороден, леко овлажнен седиментен слой със съпротивления 80 – 100 Ωm. Под този пласт отново се наблюдава повишаване на съпротивлението, дължащо се на здравата скална основа. На получените разрези (обр. 4) не се наблюдава наличие на ясно разграничими структури и аномални зони.

От получената геомагнитна карта в измерените площи най-силен интерес, както и при електросъпротивителните проучвания, представлява южният сектор. При него се наблюдава цялостно повишаване на стойностите на геомагнитното поле, като много ясно могат да бъдат отделени трите основни аномалии А1, А2 и А3, регистрирани и при електричните методи (обр. 5). Поради сравнително големите размери на аномалиите А1 и А2, приблизително около 10 м в диаметър, най-вероятно става въпрос за зона със струпване на камъни или керамика, което подсказва евентуално наличието на постройка.

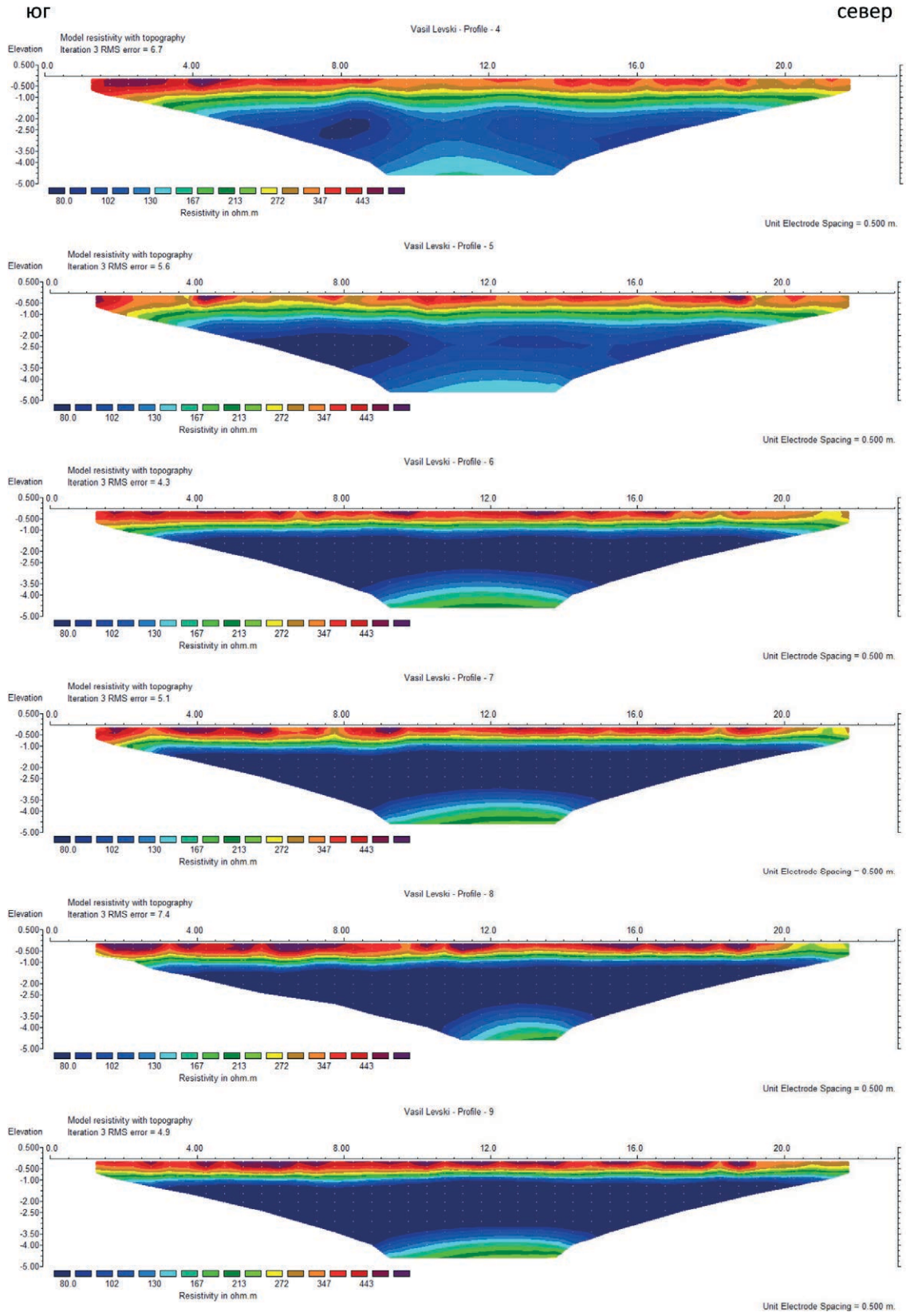
Интерес представлява и аномалия А4, пресичаща източния сектор на обекта в посока Ю – С и леко навлизаща в източна площ – 2. Линейният характер на аномалията и сравнително тесните размери (3 – 4 м) позволяват да се предположи, че най-вероятно става въпрос за каменна стена (обр. 5). В северния ъгъл на източна площ също се наблюдава зона (А5) с повишени стойности на магнитното поле.

По-ниският интензитет на магнитното поле в двете източни площи се дължи на доста по-дебелата седиментна покривка, покриваща археологическите останки.

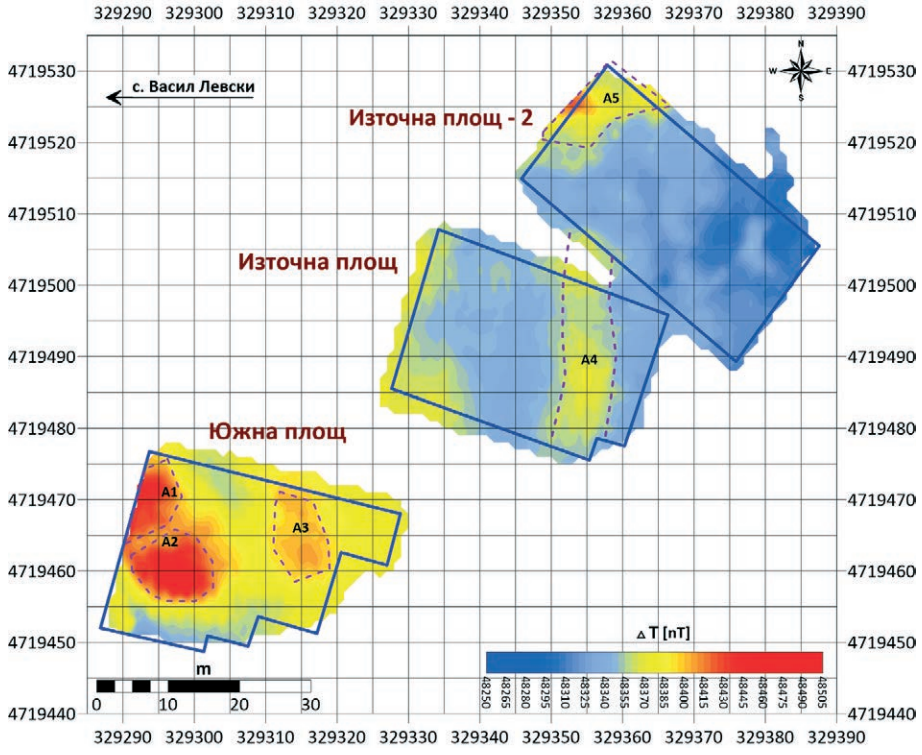
Обр. 3. Резултати от вертикалните разрези в южния сектор

Fig. 3. Results from the vertical cross-sections in the Southern Sector

Обр. 4. Резултати от вертикалните разрези в източния сектор

Fig. 4. Results from the vertical cross-sections in the Eastern Sector

Обр. 5. Резултати от геомагнитните измервания

Fig. 5. Results from the geomagnetic measuring

GEOPHYSICAL EXPLORATIONS OF THE SITE "TRACIAN SETLEMENT CENTER FROM THE 5TH C. BC" NEAR VASIL LEVSKI VILLAGE, KARLOVO MUNICIPALITY, PLOVDIV REGION

Kostadin Kisyov, Atanas Ivanov, Sofia Hristeva

Summary

The fortified part of the settlement is situated on a mountain terrace with an area of 1 ha. The most recent archaeological excavations were carried out in 2008.

The geophysical measuring – by means of electrotomography and magnetometry – was concentrated to the south and east from the area of the site, investigated in 2008 (fig. 1). In the Southern Sector, 10 profiles were laid, 23 m long with 3.5 m probe depth. On the terrace to the east of the explored area, 12 profiles were laid, covering an area 20 by 25 m.

From the mapped resistance two more pronounced anomalies emerged (A1 and A2), situated to the south of the excavated area of the settlement, as well as a smaller anomaly (A3) at the northeastern corner (figs 2, 3).

In the Eastern Sector of the site, due to the large thickness of the sediments, between 1.5 and 2 m, only 2D electroprofiling was carried out with a depth of exploration to 5 m. In the resulting cross-sections, there are no clearly distinguished structures and anomalies (fig. 4).

From the geomagnetic map of the measured area, as it is the case with the electro-resistance measurements, the Southern Sector is most intriguing. There, an overall increase in the values of the geomagnetic field can be seen, with very clear separation of the three main anomalies – A1, A2 and A3, also distinguished with the electrical methods (fig. 5). Also of interest is the anomaly A4, crossing the Eastern Sector of the site with S–N orientation. The linear character of the anomaly and its narrow size (3–4 m) allow speculating that it is probably a stone wall (fig. 5).

Kostadin Kisyov, Regional Archaeology Museum Plovdiv, 1 Saedinenie Sqr., 4000 Plovdiv, kostadin_kissiov@abv.bg
Atanas Ivanov, University of Mining and Geology St. Ivan Rilski, Prof. B. Kamenov Str., 1700 Sofia, at.kisyov@gmail.com
Sophia Hristeva, Regional Archaeology Museum Plovdiv, 1 Saedinenie Sqr., 4000 Plovdiv, sophiahristeva@gmail.com

№ 26. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ КЛАСИЧЕСКИЯ И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ ПЕРИОД В КВ. Б'3, Б'4, Б'5

Алексей Гоцев, Вяра Петрова

В изпълнение на Договор № РД 11-00-237/22.07.2019 г. между Министерство на културата и Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември, и Договор № 04/13.03.2019 г. между Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември, и доц. д-р Алексей Гоцев (НАИМ – БАН), в периода юли – август 2019 г. бяха проведени редовни археологически проучвания на обект Емпорион Пистирос. Те бяха подпомогнати финансово и организационно и от фондация „Балканско наследство", съгласно договора за сътрудничество.

Работата беше съсредоточена в югоизточната част на обекта, в близост до крепостната стена. Целите и задачите на проучванията през сезон 2019 г. следват общия план за проучване на селището в този сектор. Предвижда се детайлно изследване на ситуацията над Н.С. № 4/3 с оглед уточняване на финалния етап на нейното съществуване, размерите и ориентацията ѝ, както и на пространството около нея – на изток и юг – с оглед изясняването на археологическия ѝ контекст. Специално внимание се обръща на глинена замазка – огнище, олтар, която е разположена над негативната структура, чиято повърхност е с изявен наклон на изток, а в основата ѝ бяха намерени глинените отпечатъци от пръстени-печати. Не на последно място ще се извършат сондажни проучвания в източна посока с цел локализиране на трасето на крепостната стена на обекта. Продължават опитите за изясняване на връзките между разкритите през предишните години археологически структури и контексти и определяне на стратиграфската позиция на отделните елементи с оглед на изясняване на тяхната хронологическа позиция.

Проучвания на наклонения олтар: работи се в северната половина на съоръжението. След снемане на повърхностния слой – сиво-кафеникава твърда пръст, се очерта ядрото. Изработено е от светлочервеникава глина с изявен наклон в източна посока. В близост до съоръжението бяха открити три бронзови монети: една не може да бъде идентифицирана, втората е на Александър III Велики, а третата бе намерена в пласт по-ниско от олтара и се датира в края на IV в. пр. Хр.

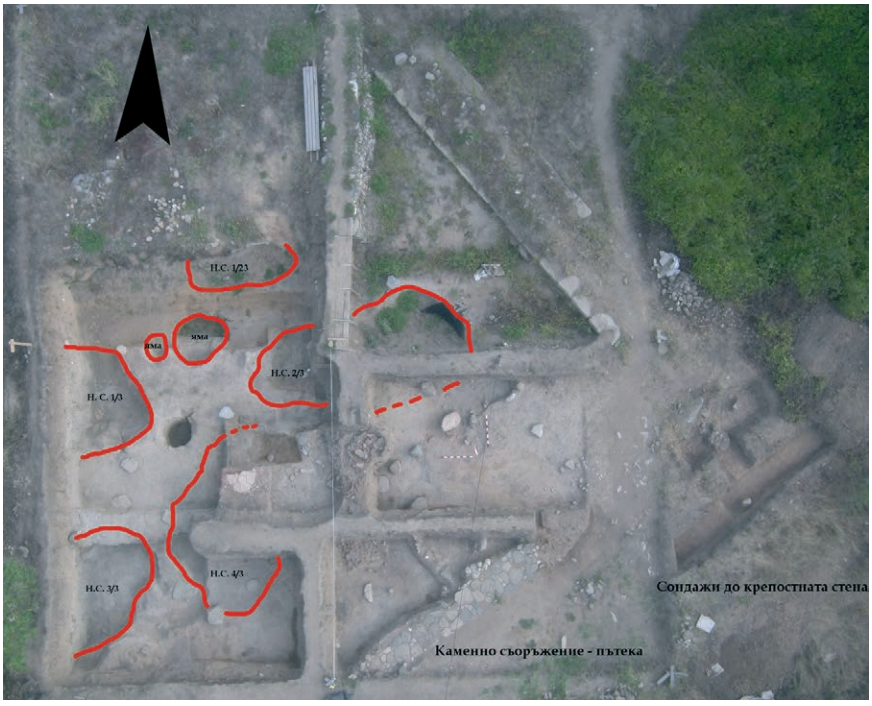
Обр. 1. Етап от проучването на наклонения олтар и откритата в близост до него пемза

Fig. 1. The inclined altar and a piece of pumice found near it. Stage of exploration

В тази част на обекта бе открит предмет, изработен от пемза, с неясно предназначение. Горната повърхност е равна със следи от врязвания и набождания, които формират неправилна решетка. От долната страна предметът е заобле – с очертания, които позволяват удобно хващане с лява ръка (обр. 1). Вероятно този предмет е служил за маркиране на определени събития и явления, свързани с живота в селището. Направени бяха предварителни макроскопски и XRD-анализи на този предмет, които установиха, че той е изработен от престо вулканично стъкло (пемза).

Началните данни сочат, че материалът, от който е изработен, напомня за проби от о-в Санторини, но още по-близко са образците от о-в Сицилия[1].

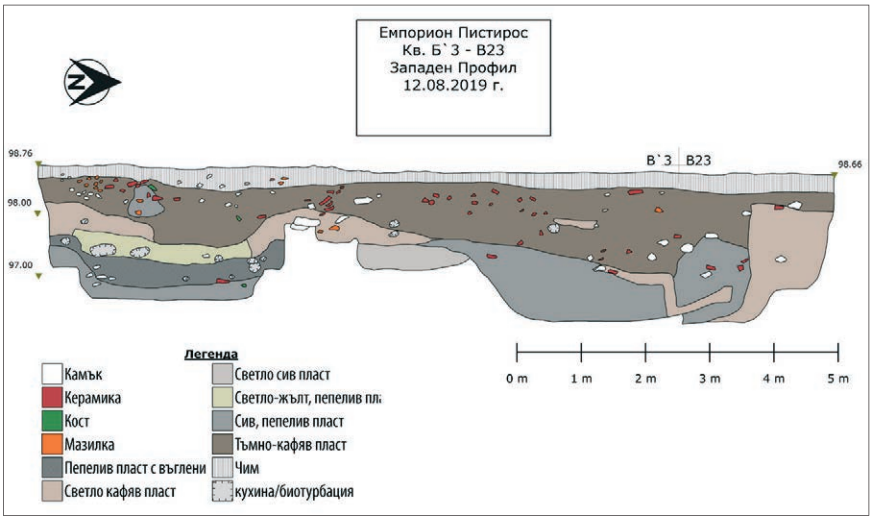
Целта на проучванията на изток от пещта беше да се установи връзката между разкритите два питоса на изток и самото съоръжение. Дъната на двата питоса са разположени на същото ниво, както е и есхарата. Почистен бе горният пласт на питосите, което позволи да се направят наблюдения относно тяхното съдържание. В най-горния пласт личат фрагменти от самите съдове, глинени замазки, фрагменти от друг тип съдове и дребни речни камъни. Предстоящото проучване на съдържанието им ще даде допълнителни данни за неговия характер.

Обр. 2. Общ план с нанесени негативни структури

Fig. 2. General plan of the sector with the negative structures

Започна снемането на профила между северната и южната част на кв. Б'3, като се работи на пластове с дебелина 0,10 м. При проучванията бе установена северната граница на Н.С. № 3/3 (обр. 2). В източна посока бе документирана западната граница на Н.С. № 4/3 (обр. 2). Открити бяха бронзови монети, тежести за стан, керамични фрагменти от местна и вносна керамика, както и фрагмент от бронзова обеца. Достигнато бе ниво, което маркира очертанията на двата контекста. Извърши се и графично заснемане на западния профил на кв. Б'3 (обр. 3), където бяха маркирани западните очертания на Н.С. № 1/3 и Н.С. № 3/3.

Обр. 3. Западен профил на кв. Б'3 и Б 23

Fig. 3. Western profile of sq. B›3 and sq. B 23

Започна работа по снемане на профила между кв. Б'4 север и Б'4 юг. Работи се в посока от изток на запад, като целта е да се проследи връзката между каменното съоръжение в южната половина на квадрата и документираното през предходните години жилищно ниво на север.

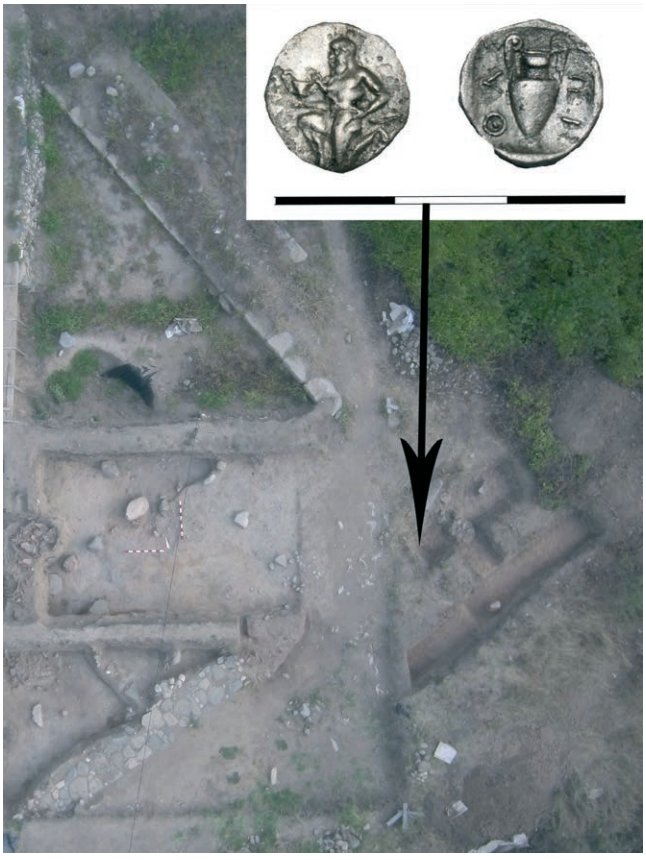
Проучвания на юг от олтара: почистен бе профилът в кв. Б'3 ЮИ, за да се проследи връзката между културните напластявания тук и олтара на север. Снета бе деструкцията от пласта, синхронен с олтара. При проучванията в дълбочина се разкриха няколко едри камъка с плоска горна повърхност, вероятно база за дървена конструкция. Тук беше разкрита още една деструкция (продължение на горната?),

[1] Благодарим на Денка Янакиева, завеждащ рентгенова лаборатория в Национален музей „Земята и хората", София, за направените анализи и за предположението относно произхода на материала, от който е направен предмета.

Обр. 4. Ниво на засичане на Н.С. № 4/3

Fig. 4. Detection level of Negative Structure No. 4/3

Обр. 5. Сондажи до ръба на склона в ЮИ част на обекта и сребърна монета на о. Тасос

Fig. 5. Trenches at the edge of the SE part of the site and a silver coin of Thasos

която включва строителна керамика, късове замазка и кирпич. След проучването на тези елементи ясно се видя границата и бе фиксирано най-горното ниво на негативния контекст (обр. 4).

В югоизточна посока от глинения олтар бе почистено и документирано каменното съоръжение – издължената каменна структура, ориентирана СИ – ЮЗ – доминиращата ориентация на Емпорион Пистирос. Установено бе, че деструкциите от строителна и по-малко битова керамика, късове замазки и пр., покриват само плоските и речни камъни от съоръжението. Работеше се в пространството между съоръжението и олтара, където в дълбочина бе разчистена и документирана деструкция, която продължава в северния профил на квадрата. Деструкцията наподобява разрушена пещ (?), но функцията на съоръжението предстои да бъде уточнена.

С цел изясняване посоката на предполагаемото трасе на крепостната стена бяха заложени два сондажа до ръба на склона в ЮИ част на обекта. В северния бе локализирано каменно струпване без форма и ориентация, наподобяващо остатък от емплектон. В южния сондаж бе достигнат стерилен пласт, без да се регистрират каменни структури. Направен бе контролен сондаж, който свързва предишните два, разположен по трасето на куртината. По време на проучванията бяха открити керамични фрагменти, железен връх на стрела, бронзова монета на Филип II Македонски и сребърна монета – хемихекте на о. Тасос, която се датира в края на V – началото на IV в. пр. Хр (обр. 5). Не става ясно дали в тази част на обекта има запазени културни пластове или това са преотложени материали, свлечени по ръба на склона.

Проучванията през 2019 г. бяха съсредоточени върху изясняването на структурите около глинения олтар в източна, западна и южна посока. Бяха разкрити разнообразни археологически ситуации, синхронни с времето, когато той е функционирал, както и такива, които предшестват неговото изграждане. Бяха уточнени границите на един от изявените негативни контексти, при това на самото начало на неговото изграждане, което ще позволи по-детайлното му проучване и уточняване на хронологическите и функционалните му характеристики.

EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF STRUCTURES FROM THE CLASSICAL AND THE HELLINISTIC PERIOD IN SQ. B'3, B'4, B'5

Alexey Gotsev, Vyara Petrova

Summary

The excavations in 2019 were concentrated in the southeastern part of the site, close to the fortification wall. The investigation of the inclined altar started with its northern half. The removal of the surface layer of a grey-brownish dense soil enabled the uncovering of a core layer of light red clay with a pronounced inclination to the east. An object of unclear purpose made of volcanic glass (pumice stone) was found during the excavation at this spot. Its upper surface is flattened and has traces of cuts that form an irregular grid. The underside of the object is rounded, with outlines allowing comfortable grasp with the left hand (fig. 1).

The profile dividing sq. B'3 North and sq. B'3 South was removed by layers of 0.10 m. During this process the northern boundary of negative feature (NF) 3/3 (fig. 2) was uncovered, as well as the western boundary of the NF 4/3 to the east (fig. 2). The finds consist of bronze coins, loom weights, fragments of local and imported ceramics, as well as part of a bronze earring. The western profile of B'3 was documented and the outlines of NF 1/3 and NF 3/3 (fig. 3) are clearly visible in it.

A destruction layer, contemporaneous with the altar in B'3, was removed and several large stones with a flat upper surface were uncovered. They likely served as a foundation for a wooden upper structure. Another destruction (possibly related to the above mentioned) was discovered here; it included building ceramics, plaster and mud bricks. After the removal of these materials, the boundary and the topmost level of the negative context under the altar became clearly visible (fig. 4).

In order to investigate the direction of the presumed route of the fortification wall, two trenches were dug next to the edge of the slope in the SE part of the site. A cluster of stones resembling a remnant of *emplecton* was discovered in the northern one. A sterile layer was reached in the southern one. Another trench was dug connecting the two above mentioned and located along the curtain. The following objects were discovered during these investigations: ceramic fragments, an iron arrowhead, a bronze coin of Philip II of Macedon and a silver *hemihekte* of Thasos, dated towards the end of the 5th or the beginning of the 4th c. BC (fig. 5).

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg
Vyara Petrova, Archaeology Museum "Prof. M. Domaradski", 59 Balgaria Bld., 4490 Septemvri, vyara.petrova.vp@gmail.com

---

№ 27. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

Алексей Гоцев, Никола Тонков, Вяра Петрова

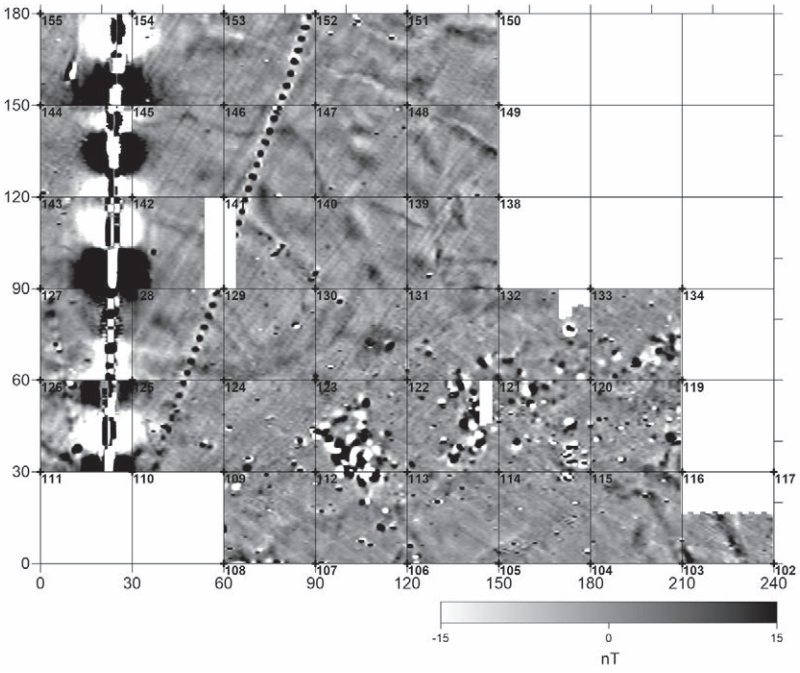
В изпълнение на Договор № РД 11-00-255/31.07.2019 г. между Министерство на културата и НАИМ – БАН, в началото на м. октомври 2019 г. бяха проведени геофизични проучвания на обект Емпорион Пистирос, намиращ се в м. Аджийска воденица в землището на гр. Ветрен, общ. Септември, обл. Пазарджик.

Проучванията през последните 30 години показаха, че Емпорион Пистирос несъмнено е един от най-важните археологически обекти в тракийската археология със запазена монументална архитектура и фортификационна система. Изправени сме пред нов етап от проучванията на този паметник, който налага широко използване на интердисциплинарни методи, комплексен анализ на наличната информация, обобщаване на данните за макро- и микросредата и приложение на недеструктивни методи на проучване.

Удачно е такива геофизични методи да бъдат използвани за изясняване на ситуацията на север от обекта – между разкритата керамична пещ и надгробната могила.

Цели и задачи на проучванията:

- Проследяване на посоката на крепостната стена с евентуални кули (?) бастиони (?) и завои на куртината;

Обр. 1. Резултати от магнитната градиометрия

Fig. 1. Results from the magnetic gradiometry

Обр. 2. Резултати от магнитната градиометрия на фона на спътникова снимка на обекта

Fig. 2. Results from the magnetic gradiometry superimposed on a satellite image of the site

- Локализиране на структури – пещи, огнища, постройки, които са в или извън укрепената площ и допълват развитието на селището през V – III в. пр. Хр.;

- Изясняване характеристиката на околомогилното пространство и евентуалната връзка между могилата и града, които съществуват в един и същи период;

Геофизичните проучвания на обекта в м. Аджийска воденица – Емпорион Пистирос, се осъществиха от инж. д-р Никола Тонков и включиха прилагането на трите основни метода – геомагнитно картиране, електросъпротивително картиране и непрекъснато вертикално електрическо сондиране (ВЕС) (Тонков 2013).

Първоначално бе извършено геомагнитно картиране на площ от около 32 дка непосредствено на север от черния път, минаващ край обекта, и източно от могилата, проучвана в края на миналия век от Даниела Агре.

Преди началото на проучванията предвидената площ бе почистена от растителността и бе положена план квадратна мрежа, състояща се от общо 35 квадрата 30 × 30 м, привързана към тази, която се използва на обекта.

Полевите измервания бяха извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Великобритания. Беше заложена апаратурна точност на уреда от 0,1 nT. Гъстотата на измерване беше 8 точки/м^2 (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Най-общо магнитното поле може да се характеризира като такова със средна степен на „смутеност“, с преобладаващи стойности ±3-5 nT (обр. 1, 2). На този фон се отделят множество линейни или безформени аномалии със среден до висок и много висок интензитет. Две от най-интензивните линейни аномалии се отделят в западната част на площта и са предизвикани от съвременни водопроводи, идващи от помпената станция, с направления съответно С и СИ. Отделят се още няколко линейни аномалии с нисък до среден интензитет и неясен произход. В южната половина от площта се отделя една ивица с ширина от около 50 м, характеризираща се с множество привидно безразборно разпръснати положителни и отрицателни аномалии с висок интензитет (50 – 60 и даже над 100 nT). Някои от тях оформят структури с привидни правилни правоъгълни очертания, които могат да се

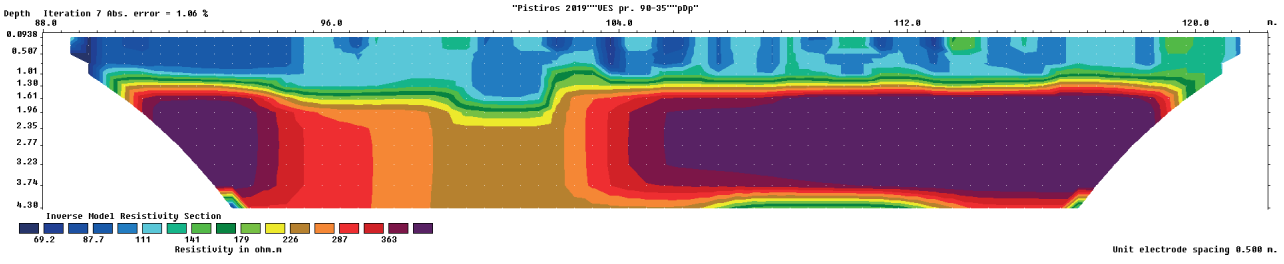
интерпретират като резултат от човешка дейност в древността. С особена сила това важи за групата аномалии на СИ от точка 112 от мрежата.

За да се получат допълнителни данни за евентуалния смутител, бяха извършени измервания по метода на електросъпротивителното картиране. Използвана беше двуелектродна схема (twin-probe array) с дължина 0,5 м. Измерен беше един квадрат 30 × 30 м с ЮЗ ъгъл пикет 90/25 от координатната система. За съжаление електросъпротивителното картиране не регистрира никакъв отчетлив аномален обект, което означава, че смутителят, регистриран от магнитното картиране, най-вероятно се намира на дълбочина над 1 м от повърхността.

За да се установи дали това наистина е така, бе приложен методът на непрекъснатото вертикално електрическо сондиране (ВЕС). Методът се състои в измерването на привидното електрическо съпротивление по профилни линии с няколко (от 6 – 7 до 10 и повече) прогресивно нарастващи дължини на една или няколко електродни конфигурации, при което се получават данни за съпротивлението за различни дълбочини от геоложкия разрез. В случая беше използвана триелектродна конфигурация (известна още като pole-dipole или half-Schlumberger array). Беше заложен профил с посока З – И с дължина 34 м (ВЕС 1) между пикети 88/35 и 122/35, ориентиран приблизително перпендикулярно на регистрираните магнитни аномалии в тази част от площта. Измерванията бяха извършени със стъпка от 1 м с 10 различни дължини (АО=1,5÷10,5 м) на триелектродната схема, което осигури дълбочина на проучване от порядъка на 4 м. Електросъпротивителните измервания в района на Аджийската воденица бяха извършени с резистивиметър 4Point Light HP на фирмата LGM-Lippmann, Германия. За ускоряване на процеса на работа бяха използвани многожилни кабели и автоматичен превключвател, чрез които се осъществява автоматичен избор на електродната схема и преместването на измервателните точки по профилите. Получените резултати от ВЕС се обработват с тъй-наречените инверсионни програми и като резултат се получава двумерен модел на реалното разпределение на електрическото съпротивление в дълбочина. Процедурата е известна с термина двумерна електросъпротивителна томография (2D ЕСТ). Данните от измерванията бяха обработени с инверсионната компютърна програма Res2dinv на фирмата Geotomo Software.

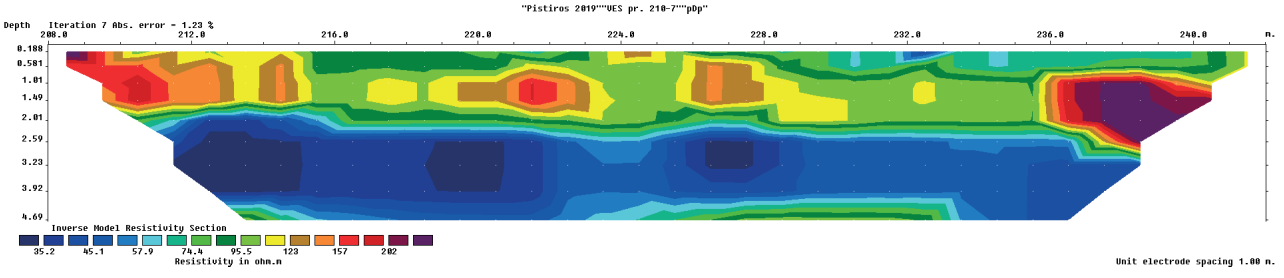
Резултати от инверсионното моделиране (обр. 3):

Много добре се отделя един повърхностен слой с дебелина около 1,5 м със сравнително високи съпротивления (60 – 100 ohm. m). В него видимо не се регистрират структури, предполагащи наличие на археологически останки. Под този пласт заляга друг с още по-високи съпротивления (300 – 400 ohm. m). Тези високи стойности говорят за среда с много високо съдържание на скален материал.

Обр. 3. Инверсионен модел на електрическото съпротивление по ВЕС 1

Fig. 3. Inverse resistivity model along traverse VES 1

Обр. 4. Инверсионен модел на електрическото съпротивление по ВЕС 2

Fig. 4. Inverse resistivity model along traverse VES 2

Вероятно този скален материал (или поне част от него) е с много високи магнитни свойства и предизвиква регистрираните от магнитно картиране интензивни аномалии. Най-вероятно този пласт има геоложка природа.

За да се направи сравнение с повърхностния разрез в друг участък от площта, беше измерен втори профил НВЕС (ВЕС 2). Той също беше с посока З – И, между пикети 208/7 и 242/7, приблизително перпендикулярен на линейната аномалия в квадрата с ЮЗ ъгъл точка от геодезичната мрежа 103.

Както може да се види на представения инверсионен модел (обр. 4), разрезът е доста по-различен. Повърхностният слой със съпротивления 60 – 100 ohm. m тук достига дълбочина до около 0,80 м. Под него, до дълбочина около 2 м, заляга пласт с по-високи съпротивления – 100 – 200 и повече ohm. m. Възможно е както първият, така и вторият пласт да съдържат някакви археологически останки. Най-отдолу със съпротивление 30 – 40 ohm. m залягат коренните наслаги – най-вероятно богати на глинеста фракция речни наноси.

Литература

Тонков 2013: Н. Тонков. Археологическа геофизика. – В: К. Рабаджиев, Хр. Попов и др. (ред.) Сборник в памет на академик Д. П. Димитров. София, 2013, 685 – 711.

GEOPHYSICAL SURVEY AT *EMPORION PISTIROS*

Alexey Gotsev, Nikola Tonkov, Vyara Petrova

Summary

The geophysical survey at the archaeological site in Adzhiyska Vodenitca locality (*Emporion Pistiros*) included application of the three principal techniques – magnetic mapping, electroresistivity mapping and electroresistivity tomography (ERT).

The initial magnetic measurements performed by a GRAD 601-2 fluxgate gradiometer covered an area of about 3.2 ha just north of the earthen road passing through the site (figs 1, 2). A fifty-meter wide strip of several randomly scattered anomalies of high magnitude (50–60 and even more than 100 nT) is recorded in the south part of the area. Some anomalies shape features with apparently regular rectangular outlines, which could be considered a result of human activity in the past.

The twin-probe array electroresistivity mapping was subsequently performed for obtaining additional data about the possibly existing interfering subsurface structures in this particular section. Unfortunately, resistivity mapping did not detect any clear anomalous objects which meant that the disturbing features registered by the magnetic mapping occurred most likely more than 1 m beneath the surface.

The ERT technique was applied in order to just check out the latter conclusion. A pole-dipole array with 10 different electrode separations was performed along a 34 m traverse through the middle of the highly magnetic zone. A 1.5 m superficial layer of high resistivity (60–100 ohm. m) is well recorded on the two-dimensional inverse model obtained (fig. 3). Beneath it, another layer with much higher resistivity (300–400 ohm. m) occurs. These high values speak of a medium of a very high rock content. Perhaps, this rock material (or, at least, part of it) possesses very high magnetic properties and causes the intensive magnetic anomalies registered by the magnetic gradiometry. Most likely, this layer is of geological origin.

A second traverse (VES 2) was measured in the east part of the area for comparison with the resistivity section in a different zone of the site. The inverse resistivity model obtained is quite different (fig. 4). The superficial layer (60–100 ohm. m) reaches here a depth of about 0.80 m. A layer of higher resistivity (100–200 and more ohm. m) occurs beneath, up to 2 m beneath the surface. Possibly, both first and second layers may contain certain archaeological remains. The bedrock of 30–40 ohm. m resistivity, probably clayey river deposits, occurs at the bottom of the section.

Alexey Gotsev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, alexaim@abv.bg

Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

Vyara Petrova, Archaeology Museum "Prof. M. Domaradski", 59 Balgaria Bld., 4490 Septemvri, vyara.petrova.vp@gmail.com

№ 28. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В АР „СБОРЯНОВО“

Тотко Стоянов, Мария Николаева, Калин Маджаров, Велислав Бонев

Проучванията бяха осъществени основно през м. август и бяха осигурени финансово от ИМ – Исперих, МК и СУ ”Св. Климент Охридски”.

I. Югозападен квартал (обр. 1.I)

I.1. Ранноелинистически структури източно от Стена I (обр. 1.2.1). През 2019 г. продължи работата в квадрати № 12 – 14, 17 – 19. В кв. 259/13, на изток от реброто до северната линия на квадрата, бе открита голяма част от огнище (№ 77) с равна повърхност и добре запазена обмазка. Нивото ѝ е по-високо от нивото на пласта с руини от комплекса, разчистван в този и в кв. 259/14.

Особено важен елемент от структурите на изток от Стена I са разкритите късове стенна обмазка от добре пречистена, фина глина (вероятно неизпечена на висока температура), с равна лицева повърхност, оцветена в бледо сиво-синьо (обр. 1.3 – 4), които се намират по протежение на 5 м З – И пред източното лице на стена I (на ниво 219,56 – 219,22 м н.в.) – в пласта с руини от големи късове отухлени мазилки със следи от пръти, разположени на малки групи и поединично, и с петна с плътни дребни късове мазилки, примесени с дребен каменен трошляк. В пласта е документирано голямо количество фрагментирана керамика с различни форми и предназначение, работени на ръка и грънчарско колело, както и малки фрагменти от чернофирнисови съдове; открит е рог на благороден елен и нарязани големи кости от различни животни.

Деструкциите са част от голяма сграда с неизяснен план и функции, част от които лежат под каменния разсип от стена, която се е намирала на изток. Този пласт се проследява и на юг от изкопа за канал, в кв. 259/17 – 19, проучвани през сезони 2016 – 2018 г. През тази година се очерта вероятността разкриваният през тези кампании комплекс да е бил затворен от изток от масивна каменна стена, доловена в кв. 259/19. Източното ѝ лице е доловено в участък с дължина Ю – С 2,70 м (с вероятна ширина на запад 2,20 м). Стената е изградена от средноголеми ломени камъни, споени с глина, запазени при източното ѝ лице във височина от един до три реда. В южния ѝ край, в близост до източното ѝ лице, са открити амфорно струпване (обр. 2.1) и фрагментирана шпора (обр. 2.3), които допринасят за датирането на комплекса. Важни в тази посока са фрагментите, от които е възстановена голяма част от горната половина на книдска амфора (обр. 2.2), която принадлежи на амфорите с печати от серия Зенон A-B, чиято актуална датировка се поставя във втората-третата четвърт на III в. пр. Хр. (Madzharov, Stoyanov 2018, 143 – 146, fig. 1.2 – 4). Струпването от посочените находки подсказва наличие на друго помещение на изток от стената, което потвърждава предположенията за сграден комплекс със солидна архитектура и голяма площ.

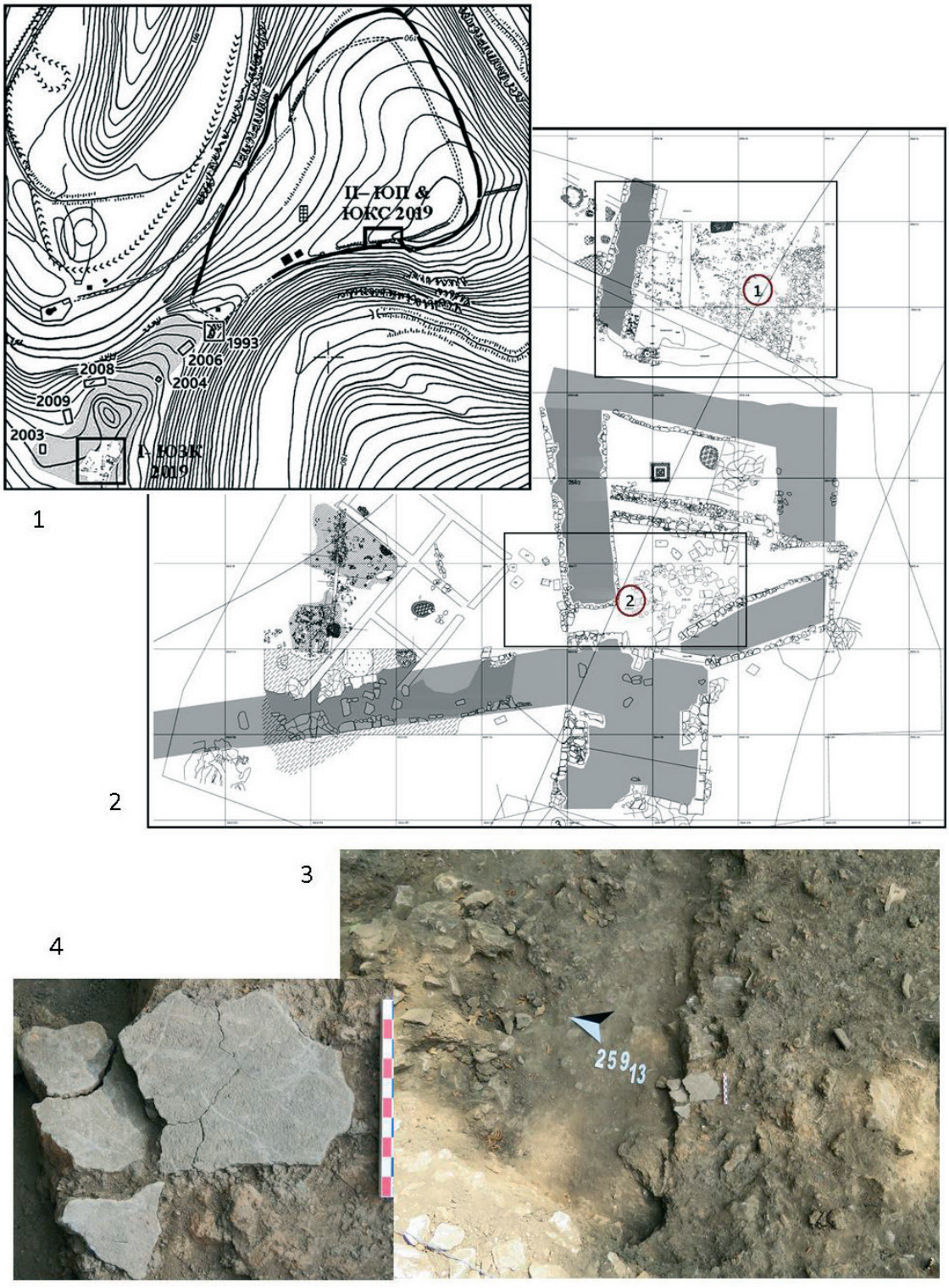
Предстои да се проследи лицето и трасето на стената на север, за да се изясни дали продължава в права линия, или образува чупка на изток. В северния профил на изкопа за канал се вижда, че каменните напластявания са в дълбочина ок. 0,60 – 0,70 м и с по-голяма ширина, което показва, че новоразкритото лице на стена лежи върху по-широк фундамент.

I.2. Струпване от квадри северно от кулата (обр. 1. 2.1). С помощта на техника бяха извадени и пренесени на специална площадка с дървени скари десет от разкритите и документирани на място квадри от руините на кулата, запазени като струпване само на север от нея (обр. 2.4). На площадката бе извършено тяхното почистване и консервиране – заедно с подготвените за това квадри, преместени през 2018 г. – и с това бяха подготвени за полагането им върху кулата при предстояща реконструкция.

II. Южна порта – западно крило и южна крепостна стена (обр. 3.1)

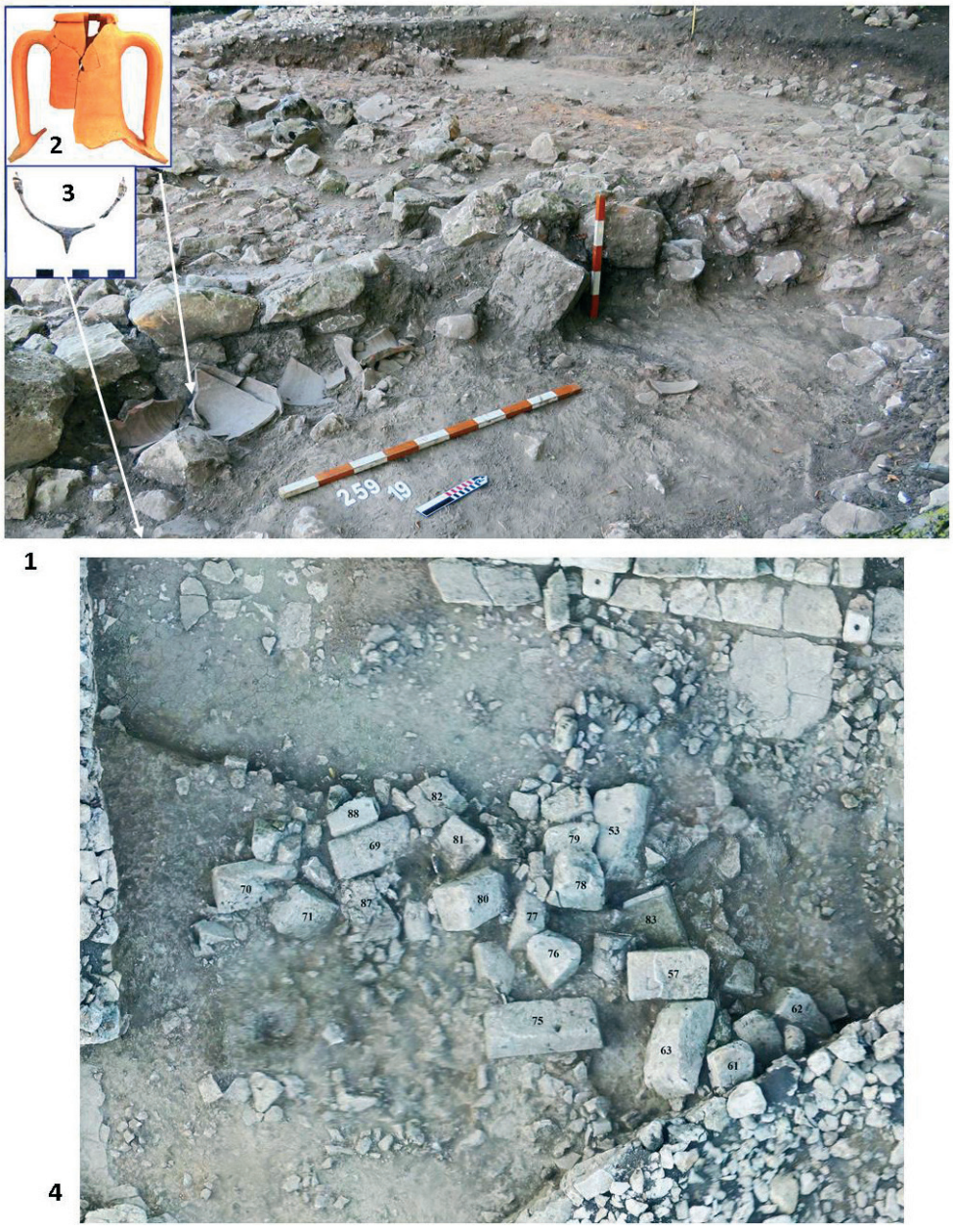
През 2019 г. продължи доизчерпване на пластовете в квадратите, започнати през предходните сезони в кв. 187/23 – 24 и 188/16 – 18 и по-нататъшното трасиране на вътрешното лице на ВКС в западна посока и изясняване на разкритата ситуация в Сондажа в кв. 188/24.

- Квадрати 188/16 – 18 бяха проучвани частично в южните им половини, с изчерпване на пластовете до достигане на нивото на скалата. За следващия сезон са оставени за сваляне източното и западно ребро на кв. 188/16. Степента на запазеност във височина на вътрешното лице на ВКС е до осем реда камъни (обр. 3.2) . В резултат на деформациите от земетресението линията криволичи и част от последния ред лицеви камъни липсват.

Обр. 1. 1. Общ план на града с проучваните сектори през 2019 г. 2. План на ранноелинистическите структури в Югозападния квартал, проучвани през 2019 г. 3. Струпвания от глинена стенна мазилка (кв. 259/13) в руините на сградата източно от Стена I. 4. Детайл от обр. 1.3 – лицевата част на група късове с гладка повърхност, оцветена в бледо сиво-синьо

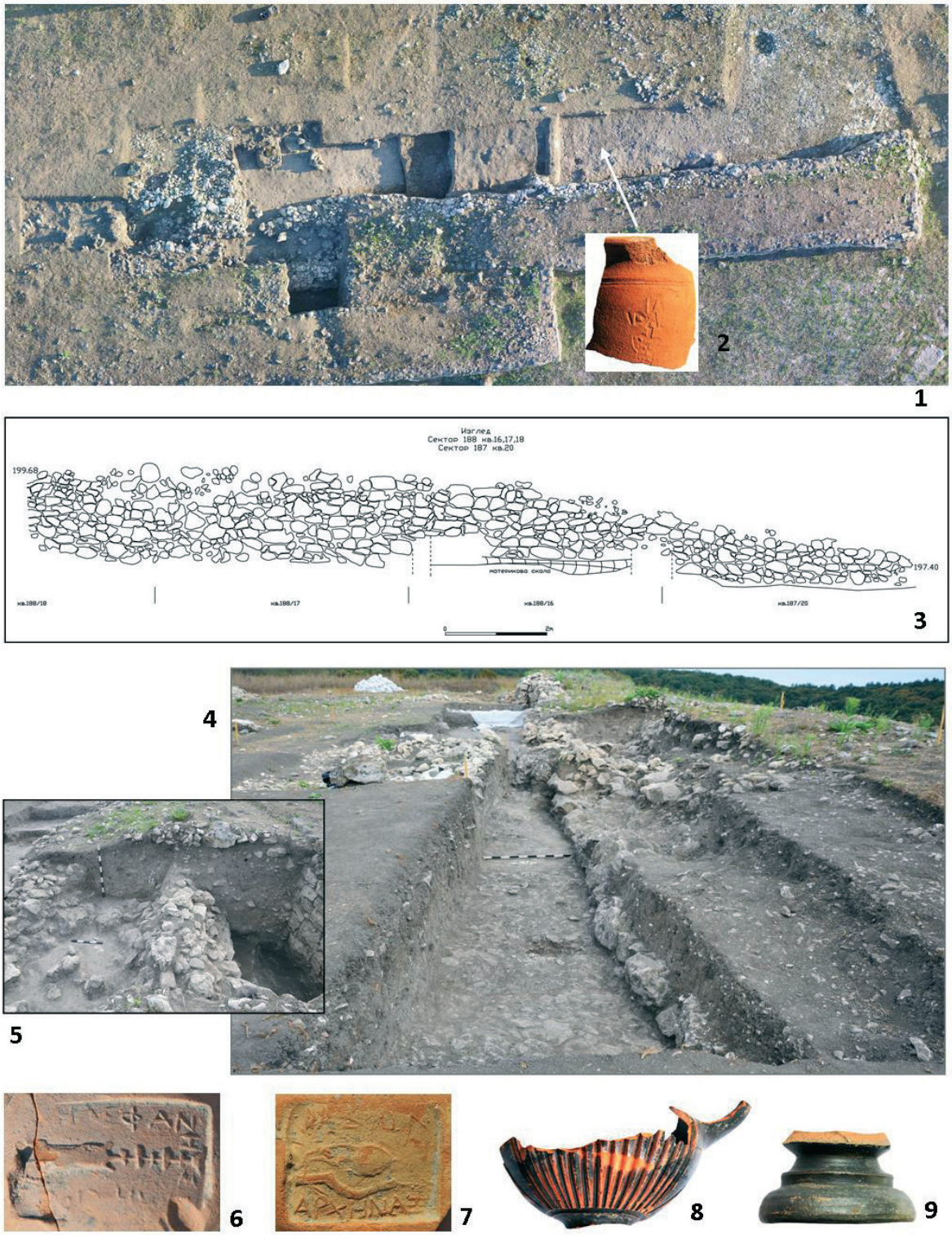
Fig. 1. 1. General plan of the city with indicated sectors excavated in 2019. 2. Plan of the Early Hellenistic structures in the Southwestern Quarter studied in 2019. 3. Accumulations of clay wall plaster (sq. 259/13) in the ruins of the building to the east of Wall I. 4. Detail of Fig. 1.3 – frontal part of group of pieces with smooth surface in pale slate-blue

Обр. 2. 1. Амфорно струпване в кв. 259/19. 2. Горна част от книдска амфора от амфорното струпване. 3. Желязна шпора, открита близо до струпването. 4. Квадри, подготвени за преместване и консервация през 2019 г.

Fig. 2. 1. Deposit of amphora fragments in sq. 259/19. 2. Upper part of Cnidian amphora from the deposit. 3. Iron spur, found nearby the deposit. 4. Ashlars ready for transfer and conservation in 2019

- Наблюденията на профилните ребра при кв. 188/16 показват три стратиграфски пласта, които нямат рязка разделителна линия. Най-горният, с дебелина около 0,15 м, е кафяв и съдържа въглени, фрагменти от керамика, кости и късове от огнища. Под него следва сиво-кафяв (пепеляв) пласт с дебелина около 0,20 м, също наситен с подемен материал. Най-долният пласт, непосредствено над основната скала, е тъмнокафяв, с дребни камъчета и (по-)малко количество керамика, кости и въгленчета, с дебелина около 0,10 м (обща дълбочина ок. 0,55 м). Тази картина бе регистрирана в общи линии и при кв. 188/17 и 18. Най-долният пласт съдържа материали, свързани със селището, предхождащо развитието на елинистическия град на платото (през втора – трета четвърт на IV в. пр. Хр.). Два хераклейски печата от кв. 188/177 потвърждават тези наблюдения. По-запазеният (обр. 3.2) подлежи на разчитане (точен паралел у Федосеев 2016, кат. № 462 – 463) и е датиран у различни автори в диапазона от 60-те години на IV в. пр. Хр. (Федесеев 2016, група IIIA) до ок. 349 г. пр. Хр. (Balabanov et al. 2016, Tabl. III). През 2018 г. в западната част на в. кв. 2018/18, в този пласт бе открит синопски печат, датиран

Обр. 3. 1. Сектор Южна порта – Западно крило и Южна крепостна стена (ЮКС), проучван през 2019 г. 2. Фрагмент от хераклейска амфора с печат от кв. 188/17. 3. Изглед на северното лице на Западното крило и ЮКС в кв. 188/16-18, 187/20. 4. Новоразкритото вътрешно лице на ВКС в кв. 187/22 – 23 – на преден план. 5. Източен профил на сондажа в кв.187/24 (от 3). 6. Тасоски печат от кв. 187/23. 7. Тасоски печат от кв. 187/22. 8. Част от тяло и дръжка на чернофирнисов кантарос от кв. 187/23. 9. Столче от чернофирнисов кантарос от кв. 187/22

Fig. 3. 1. Sector South Gate – West Wing and South Fortification Wall, excavated in 2019. 2. Fragment of Heraklean amphora from sq. 188/17 with a stamp. 3. View to the north face of the West Wing and SFW in sq. 188/16. 4. Newly uncovered inner face of the SFW in sq. 187/22 – 23. 5. View of the eastern profile of the trench in sq. 187/24. 6. Thasian stamp from sq. 187/23. 7. Thasian stamp from sq. 187/22. 8. Part of the body and handle of a black-glazed kantharos from sq. 187/23. 9. Foot of a black-glazed kantharos from sq. 187/22

ок. 342 – 335 г. пр. Хр. (Стоянов и др. 2019, 135, обр. 4).

- При разширяването на изкопите на квадрати 187/19 и 20 на север, с цел по-лесно проучване пред вътрешното лице на стената в кв. 187/19, са разкрити огнище (№ 75) с размери 0,50 × 0,60 м и нарушени периферии, а източно от него, в непосредствена близост – фрагментиран съд-хранилище. Те лежат във II пласт. На по-високо ниво, на ок. 1 м западно от него, е разкрита есхара (№ 76) с размери 0,43 × 0,40 м. Тя лежи на границата между I и II пласт. Т.е. огнището и съдът са от комплекс, предхождащ нивото на есхара № 76 и огнище № 73, разкрити през сезон 2017 г.

- В кв. 187/22 и 23 бяха проучени северните половини, в които попада трасето на вътрешното лице на ВКС (обр. 3.4). Достигнато е нивото на основната скала. И тук бе установено, че тя е подравнена, с плавна денивелация на запад. Общата дебелина на пласта е 0,90 м. Пластът в дълбочина от 0,90 до 0,65 м е наситен с керамичен материал – вносна и местна керамика (намерени са и цели форми – гърне с една дръжка), кости, мазилки, късове от огнища и есхари. Наблюденията на северния профил очертават две нива с почти еднаква дебелина, запечатани отгоре с деструкции от външната крепостна стена. Долният пласт е сиво-кафяв, а горният е кафяв с доста голяма концентрация на мазилки. Към него могат да се отнесат датиращи находки от първата половина на III в. пр. Хр. – тасоски печат на епонима Архенакс (обр. 3.7), датиран между ок. 297 г. пр. Хр. (Garlan 2004 – 2005) и ок. 289 г. пр. Хр. (Tzochev 2016), част от чернофирнисов кантарос и столче от чернофирнисов кантарос (обр. 3.8 – 9). Тасоски печат от третата четвърт на IV в. пр. Хр. на епонима Телефанес I (обр. 3. 6), датиран между ок. 337 (Garlan 1999, Gr. G 2) и 325 г. пр. Хр. (Tzochev 2016, Gr. III), свидетелства, че и в тези квадрати при строителството на ВКС са попаднали материали от по-ранното селище. Разкрити са нови 10 м от вътрешното лице на ВКС.

- В сондажа в кв. 187/24 бе изчерпан пластът в пространството между двете стени и достигнато нивото на основната скала със следи от подравняване. В ЮИ ъгъл има негативна структура, продължаваща под външната крепостна стена (обр. 3.5). И двете стени са фундирани върху културен пласт с дълбочина 0,20 – 0,30 м. Вътрешното лице на външната крепостна стена има до осем реда камъни (обр. 3.5), с ясна фуга. Запазената височина на външното лице на ВКС е до четири реда камъни. И двете стени са фундирани на еднаква дълбочина с подложка от подравнен културен пласт. ВКС има добре оформени вътрешно и външно лице, с пълнеж от дребни и по-големи каменни блокове и трамбована пръст с керамичен материал и кости. Източният (обр. 3.5) и западният профили на сондажа показват етапите на запълване на пространството между двете стени. Върху най-долния пласт са фундирани двете стени, следва около 0,40 м жълтеникав, леко глинест пласт, наподобяващ кирпич, с малко камъни. Възможно е той да е от деструкциите на ВКС, която вероятно е била изградена във височина от нетраен материал. Над този пласт следва 0,20 м пласт от сиво-кафява пръст, на нивото на запазеност на вътрешната стена. Последен е пластът от кафява пръст, запечатан от деструкциите на външната крепостна стена.

Литература

Стоянов и др. 2019: Т. Стоянов, М. Николаева, В. Бонев, К. Маджаров. Проучвания на тракийския град в АР "Сборяново". – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 133 – 136.

Федосеев 2016: Н. Федосеев. Керамические клейма. Гераклея Понтийская. (Из собрания восточно-крымского историко-культурного музея-заповедника, т. II). Керчь, 2016.

Balabanov et al. 2016: P. Balabanov, Y.Garlan, A. Avram. Les timbres amphoriques Grecs dits d' Héraclée Pontique et autres (première moitié du IVe siècle av. J.-C.) dans l`établissement de Kostadin Tcheshma près de Debelt (Bulgarie) (Pontica XLIII – XLIX, Supplementum IV). Constanţa, 2016.

Garlan 1999: Y. Garlan. Les timbres amphoriques de Thasos. I. Timbres protothasiens et thasiens anciens (Etudes Thasiennes XVIII). Athens – Paris, 1999.

Garlan 2004 – 2005: Y. Garlan. En visitant et revisitant les ateliers amphoriques de Thasos. – Bulletin de Correspondance Hellénique 128 – 129, 2004 – 2005, 269 – 329.

Madzharov, Stoyanov 2018: K. Madzharov, T. Stoyanov. New Evidence on the Chronology of the So-called Zenon B Group Amphorae of Knidos. – In: Stephanos Archaeologicos ad 80 annum professoris Ludmili Getov (SAUS, Suppl. VI). Sofia, 2018, 141 – 149.

Tzochev 2016: Ch. Tzochev. Amphora Stamps from Thasos (The Athenian Agora, XXXVII). Princeton, New Jersey, 2016.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE THRACIAN CITY FROM THE HELLENISTIC PERIOD IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Kalin Madzharov, Velislav Bonev

Summary

At the Soutwestern Quarter (fig. 1.I), two sectors were investigated – the Early Hellenistic residential complex to the east of Wall I (fig. 2.1) and the area with the stone blocks fallen from the tower. In sq. 259/13, pieces of fine clay plaster were uncovered – with smooth pale slate-blue surface (fig. 1.3–4). In sq. 259/19, part of another solid stone wall was revealed. At the eastern face, a deposit of amphora fragments was uncovered (fig. 2.1), among which part of Cnidian amphora from the 260s BC (fig. 2.2). Nearby, an iron spur and bronze arrowhead were discovered (fig. 2.3).

Most of the ashlars were cleaned and numbered (fig. 2.4). Ten of them were transferred and conserved along with the blocks removed in 2018.

At the sector South Gate – South Fortification Wall (figs 1.2, 3.1), in sq. 188/16 – 18, investigations continued and further observations on the stratigraphy were obtained. They confirmed the existence of three layers. Amphora stamps from the earliest period of the settlement on the plateau were discovered (fig. 3.2). New elements of the interior of the dwelling complex at sq. 187/19–20 were revealed. The excavations in sq. 197/22–23 led to the uncovering of the inner face of the Inner Fortification Wall (fig. 3.4). New Thasian stamps from end of the third quarter of 4th c. BC (fig. 3.6) and the beginning of the 3rd c. BC (fig. 3.7) found in these squares, as well as fragments of black-glaze *kantharoi* (fig. 3.8–9) point to activities in this area before, during, and after the building of the Inner Fortification Wall. Further work in the trial trench in sq. 187/24 revealed more details about the structure and foundation of the Inner Wall, as well as the inner face of the main wall (fig. 5).

Totko Stoyanov, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, totko.stoyanov@gmail.com
Maria Nikolaeva, History museum Isperih, 6 Tsar Osvoboditel Str., 7400 Isperih, miyabg@yahoo.com
Kalin Madzharov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalinmadzharov@mail.bg
Velislav Bonev, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, velislav.bonev@abv.bg

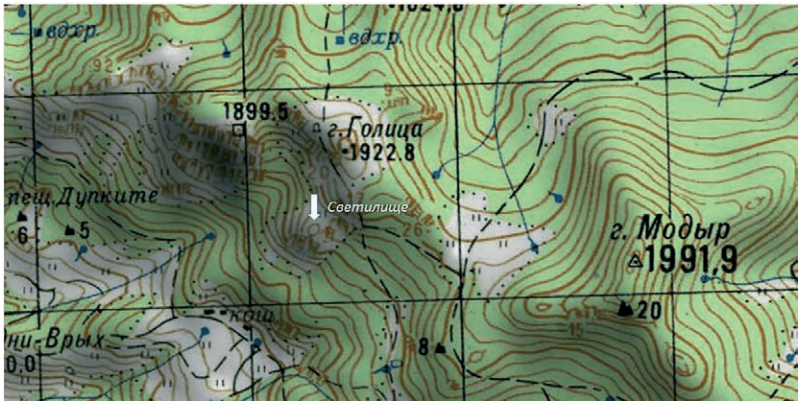
ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА

№ 29. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ДО КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА ДО С. ОСИКОВО, ОБЩ. ДЕВИН

Христина Вълчанова, Николай Бояджиев

Проучването се извърши от екип с ръководители Христина Вълчанова и д-р Николай Бояджиев и научен консултант д-р Борислав Бориславов от НАИМ – БАН. Обектът е регистриран в АКБ под № 1006707. Геодезическите заснемания бяха направени от инж. Сълзет Кехайова.

Обектът бе открит при теренни обхождания през 2018 г. Намира се на 7 км източно от с. Осиково, под вр. Голица (1923 м) в последните западни разклонения на родопския дял Чернатица (обр. 1 – 2). Върхът, на който е разположено светилището, е с н.в. 1800 м. Билото му е остро скално ребро с лек наклон на СЗ и затревена площадка с продълговата форма, ориентирана СИ – ЮЗ. От юг то завършва

Обр. 1. Топографска карта на местността с обекта

Fig. 1. Topographic map of the locality of the site

Обр. 2. Панорамна снимка на вр. Голица

Fig. 2. Panoramic photo of Golitsa Peak with the sanctuary

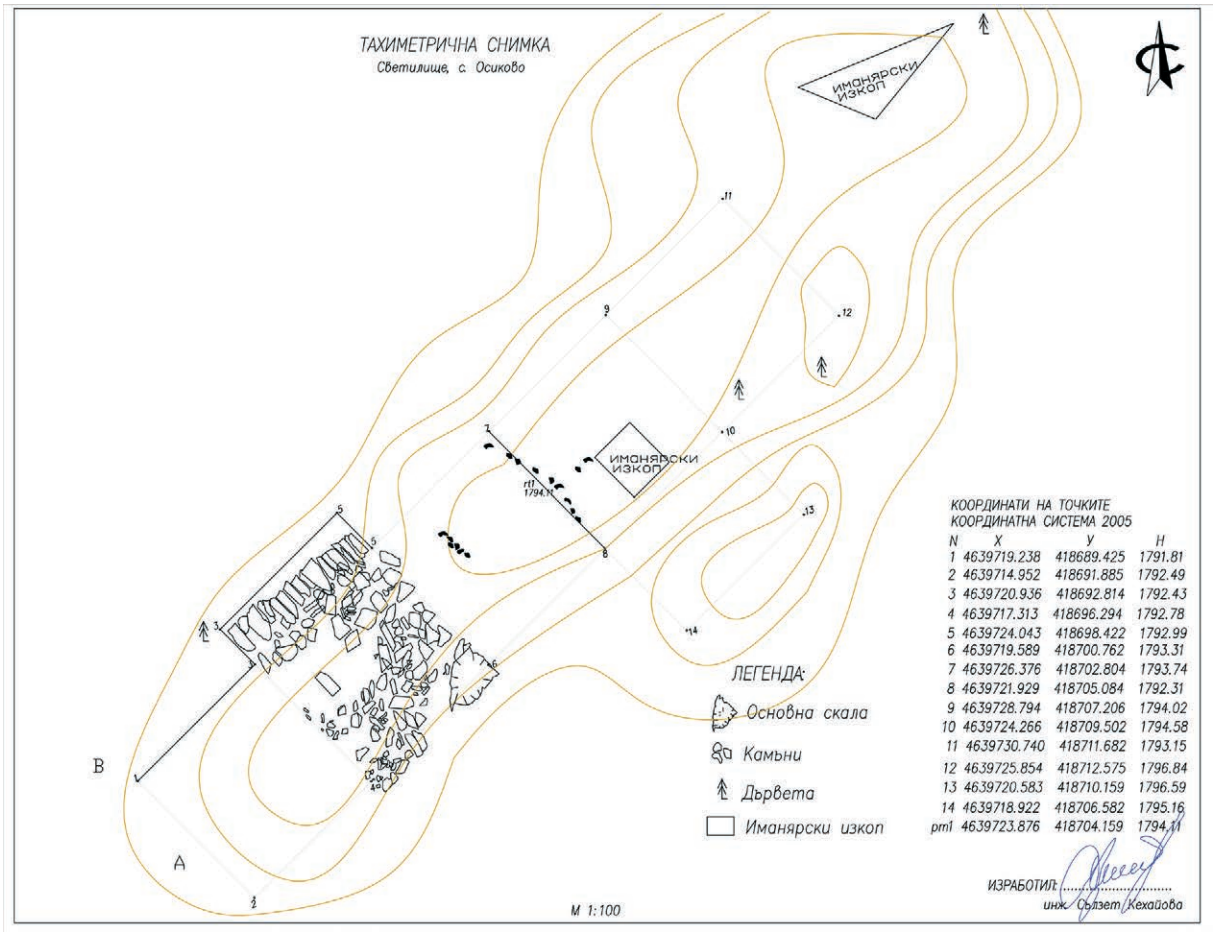
с отвесна стена, от изток склонът е стръмен, обрасъл с гора, а на запад има малка тераса, покрита с ниска трева, под която започва сипей. От върха се открива отлична панорама към главното било на Чернатица с върховете Малък и Голям Персенк, а на югозапад – към долината на р. Въча и Баташката планина. Има визуална връзка със съвременни нему светилища, разположени на близките върхове Мечка и Харсъз тепе, както и на по-далечните Персенк и Виденица. Най-лесният достъп е от северния склон, който е покрит с огромни каменни блокове. Размерите на билото са 35 м И – З и от 8 до 13 м С – Ю в най-широката част. Светилището дълго е било обект на иманярска дейност. Изкоп с размери 3 × 5 м и дълбочина 0,60 м има в източната страна на билото, а в централната изкопът е 5 × 4 м. Повърхността беше обрасла с висока трева.

Теренните издирвания през 2018 и 2019 г. в землището на с. Осиково очертаха археологическата среда, в която е действало светилището (Вълчанова 2019, 654). На западния склон на върха и в подножието му се локализираха две селища от I хил. пр. Хр. – в м. Папаз тарлъ и м. Големи поляни. По-далечни селищни структури се регистрираха в местностите Голямо Дъбово, Градище, Кундоловото и Цървула, древно укрепление с т.нар. „циклопски градеж“ има на вр. Маркова чука, а в северното подножие на вр. Голица има древен рудник.

Разкопките се проведоха в периода 31.07 – 17.08.2019 г. С оглед точното документиране на археологическите ситуации на обекта, в равната част на билото бе заложена план квадратна мрежа със страна от 5 м. Ориентацията ѝ СИ – ЮЗ бе продиктувана от естественото разположение на терена. Бяха развити четири пълни квадрата, номерирани с латински букви A1 – A4 и два непълни, номерирани A3' и B2 (обр. 3). След изчистването на тревата се установи, че иманярската дейност в кв. A3 е разрушила целия културен пласт в дълбочина до 0,40 – 0,45 м и е оголила полудъга от големи камъни. Западната половина на билото е без иманярски изкопи.

Поради ограничените средства и малък брой работници и за да се добият повече данни за вертикалната стратиграфия, проучване се извърши само в един квадрат – A2. В южния му ъгъл се подаваха челата на няколко камъка и повърхността му не бе засегната от изкопи. В процеса на разкопките се наложи площта да се разшири до северния склон, в кв. B2.

Общата проучена площ е 30 м^2 с дълбочина от 0,60 – 1,10 м, без да бъде достигната основната скала. Разкопаването се осъществи чрез отнемане на механични пластове по 10 см. Квадратът бе разделен на две половини, като проучването започна от югозападната с разчистване на камъните в южния ъгъл. При проследяването им на дълбочина от 0,20 м до 0,50 м се откри каменно струпване от ломени камъни със средни и големи размери (0,40 – 0,60 м дълж. и до 0,25 – 0,50 м шир.). Струпването

Обр. 3. Тахиметрично заснемане на обекта

Fig. 3 Tachymetric plan of the site

оформя полоса с ширина 1,20 м, разположена по диагонала на квадрата Ю – С, и е от два слоя камъни. В южния ъгъл първият слой е от големи камъни, забити вертикално, като са заклинени с по-дребни между тях. Пръстта, която ги покриваше и тази между тях бе с голяма концентрация на керамични фрагменти. В проучваното пространство на три места се засякоха петна от тъмна пръст с много дребни въглени и дребни късчета керамика.

Първото петно от черна пръст се разчисти на 1,35 м от североизточната граница, на дълбочина 0,30 м. В него бе открит биконичен прешлен. Вторият засечен участък бе в западната половина, на същата дълбочина, в полосата между големите камъни. В него пръстта бе примесена с частици от въглени и ситни късчета от горяла керамика.

Почти в центъра на кв. А2, на дълбочина 0,67 м се откриха два камъка с размери 0,60 × 0,30 × 0,30 м, а вляво от тях – килната каменна плоча. Камъните са дялани, със загладени стени и с оформени прави ъгли, поставени на разстояние 0,25 м един от друг. Пръстта между тях бе тъмна, с дребни въгленчета и фрагменти, като покриваше подредени четири средни камъка, а до тях и биконичен прешлен. Разположението на камъните и техните старателно издялани стени позволяват да интерпретираме съоръжението като каменен олтар.

Големи камъни, подредени в две хоризонтални редици от два слоя с дължина 1,5 м, се разчистиха до североизточната граница на кв. А2. Тяхното разположение на терена ни дава основание да ги разглеждаме като второ струпване. Пръстта над тези камъни бе с голяма концентрация на керамични фрагменти. Между тях тя бе черна, „мазна“ и с неприятна миризма; откриха се обгорели животински зъби и фрагмент от човешка тазова кост. До профила се регистрира струпване на фрагменти от големи съдове. Откритата над тези камъни и между тях керамика е работена на ръка и се отнася към КЖЕ и към втория етап на РЖЕ.

До северозападния ъгъл на квадрата и на 0,50 м дълбочина, под пласта от тъмната пръст, се намери трето струпване. Разчистиха се средни по големина камъни, подредени по дължината на

профила в три слоя. Пръстта между тях бе светло бежова, песъчлива, без керамика. Наблюдението показа, че това не е ритуална структура, а резултат от дейност, по всяка вероятност свързана с устрояването на свещеното пространство на върха. Поради малките размери на проучваната площ не беше възможно да се добият повече данни за нея.

В кв. В2 до самия северен склон, на дълбочина 1,20 м бе разчистена редица от сходни по размери ломени камъни с дължина 0,50 – 0,60 м, подредени напречно на склона. В северния ъгъл са запазени три слоя, а в западния – два. Първият слой бе от четири плътно долепени камъка, а вторият слой е от 16 камъка с обща дължина 4,5 м. Пред северната ѝ страна се откри струпване от керамика. В него имаше пирамидална тежест за стан, ветрилообразна дръжка на кантаросовиден съд с големи размери, фрагменти с врязана украса, характерна за първата фаза на РЖЕ, както и за КБЕ.

Репертоарът на предметите, депонирани като дарове, се състои от ножчета, шила, фибули, гривни, токи, които са силно фрагментирани, както и прешлени, тежести за стан, огладени речни камъчета, късчета от кварц и керамика. Бе намерен и долен хромелен камък с размери 0,52 × 0,28 × 0,06 см.

При разкопките беше открито голямо количество керамика: 11 780 фрагмента с общо тегло 500 кг. Тя е силно фрагментирана, поради което не може да се възстановят цели форми. В горните два механични пласта керамиката е със силно излющени стени, а в долните фрагментите са по-добре запазени. В керамичния комплекс се различават две групи съдове – керамика, работена на ръка, и керамика на грънчарско колело, като преобладава първата.

Предварителният анализ на керамиката показа, че в горните нива сред керамичните форми се открояват по-големите съдове – купи, гърнета и питоси. Последните са правени на колело с бежов и кафяво-червен цвят и имат профилиран перваз на устието. Има и фрагменти от трапезни съдове от сива монохромна керамика, покрита със сребриста ангоба.

В долните нива са паниците, гърнетата, чашите и кантаросовидните съдове. Украсата е релефна, врязана, набодена, триъгълници, жлебове-канелюри, плитки канелюри, щамповани кръгчета, малки плътни букелчета, пъпковидни израстъци.

Резултатите, постигнати от проучването, са следните. Въпреки че бе достигната дълбочина от 1,20 м, не бе изчерпан културният пласт до материкова скала.

По своя цвят и структура културните напластявания в тази част на обекта се делят на два пласта. Горен, който се проследява на дълбочина до 0,60 – 0,80 м от повърхността и се състои от тъмнокафява и кафява пръст, примесена с различни по големина камъни и керамични фрагменти. Долният пласт се състои от светлобежова пръст с по-слаба концентрация на керамика.

Депонирането на дарове в каменни струпвания, интерпретирани като олтари на други синхронни светилища в Западните Родопи (Тонкова, Гоцев, 2008, 40) се потвърди и на този обект. Това, както и голямото сходството в керамиката показва принадлежността на населението, което е обитавало района, към културната общност, населявала Западните Родопи през края на II и I хил. пр. Хр.; тя е имала еднакъв бит и идентични ритуални практики.

За уточняване хронологията на културните пластове допринася откритата по време на проучванията керамика с врязана украса, от която се вижда, че първите посещения на върха са от КБЕ. Светилището функционира без прекъсване през РЖЕ и КЖЕ. Проучването на този обект дава възможност да се добият нови данни за прехода между КБЕ и РЖЕ, както и за духовната култура на населението, обитавало района през II – I хил. пр. Хр.

Литература

Вълчанова 2019: Хр. Вълчанова. Теренни проучвания в района на община Девин. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 654.

Тонкова, Гоцев 2008: М. Тонкова, А. Гоцев (ред.). Тракийското светилище при с. Бабяк и неговата археологическа среда. София, 2008.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A LATE BRONZE AGE – LATE IRON AGE THRACIAN SANCTUARY NEAR OSIKOVO VILLAGE, DEVIN MUNICIPALITY

Hristina Valchanova, Nikolay Boyadzhiev

Summary

The archaeological site is located 7 km to the east of the village of Osikovo, on one of the peaks of the Varhovrah Ridge. It is part of the last branches of the Chernatitsa Ridge, part of Rhodope Mountains. The peak on which the sanctuary is located has an altitude of 1800 m, just below Golitsa Peak (figs 1, 2). Its crest is a sharp rocky edge with a slight slope to the NW and a grassy platform with an elongated shape in the NE–SW direction. There is a visual connection with the nearby located sanctuaries at Mechka Peak and Harsaz Tepe, and with the more distant ones on the peaks of Persenk and Videnitsa – all of which coexisted in the same period.

The total investigated area was 30 m^2 – to a depth of 0.60–1.10 m, without reaching the base rock. Four stone structures formed by large and medium-sized split stones were discovered. One of the structures consisting of two layers of stones was located diagonally in the square, N–S. The soil above and between the stones was mixed with a large amount of highly fragmented pottery. A stone altar of hewn stones was documented in the center of square A2, at a depth of 0.67 m (fig. 3).

Iron knives, fibulae, spindle whorls, and loom weights were found deposited as gifts in the structures. The discovered ceramic material dates the existence of the sanctuary from the Late Bronze Age to the Late Iron Age.

Hristina Valchanova, h.valchanova@gmail.com
Nikolay Boyadzhiev, Regional History Musum Smolyan, 5 Dicho Petrov Str., 4700 Smolyan, museum-sm@mail.bg

---

№ 30. ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ (IV – II В. ПР. ХР.) В М. СВ. ИЛИЯ, ВЕЛИНГРАД

Диана Гергова, Асен Салкин, София Христева

Проучването на тракийското светилище в м. Св. Илия край Велинград (IV – II в. пр. Хр.) през 2019 г. предвиждаше изясняване на плана на теменоса чрез изследването на западната и южната му стена, на каменното струпване източно от централната сграда, на неговата функция и на евентуална конструктивна или обредна връзка със сградата, както и документиране на стратиграфския профил И – З северно от централната сграда. Започна и реставрацията и обработката на керамичния материал от предходните сезони (София Христева и Стоянка Савова).

Разкопките бяха проведени в периода 02 – 27.09.2019 г. с финансовата подкрепа на Община Велинград във връзка с проект за социализиране на района, с участието на осем доброволци по програма „Еразъм+“ на фондация „Пътят на траките“ от Румъния, Италия и Турция, както и на местни работници.

На обекта бе осъществено цялостно почистване от дървета и растителност, както и от насипите от пръст от по-ранни разкопки.

В каменната сграда в СЗ ъгъл на теменоса бе снето реброто в централната ѝ част и във вътрешността бе достигнат скалният терен, върху която тя е изградена.

Проучването на западната оградна стена на теменоса показа значително по-слабата ѝ запазеност в сравнение с останалите оградни стени. В този участък е най-активно човешкото присъствие, но и специфичният подход в изграждането на стената – по самия стръмен ръб на възвишението – е причина за приплъзването ѝ в западна посока и цялостното разрушаване на западното ѝ лице. Единствените запазени камъни са от най-долния ред от градежа, като по-ясно видима е линията на вътрешното лице на стената, маркирана от средно големи плочести камъни. Стената бе проучена до южния ѝ край по протежение на 20 м. В по-запазения северен участък ширината на стената е 2,10 м, както и на останалите стени на теменоса. Подобно на северната оградна стена, и тя няма конструктивна връзка със северозападната сграда. Западната стена прекъсва по средата на дължината си,

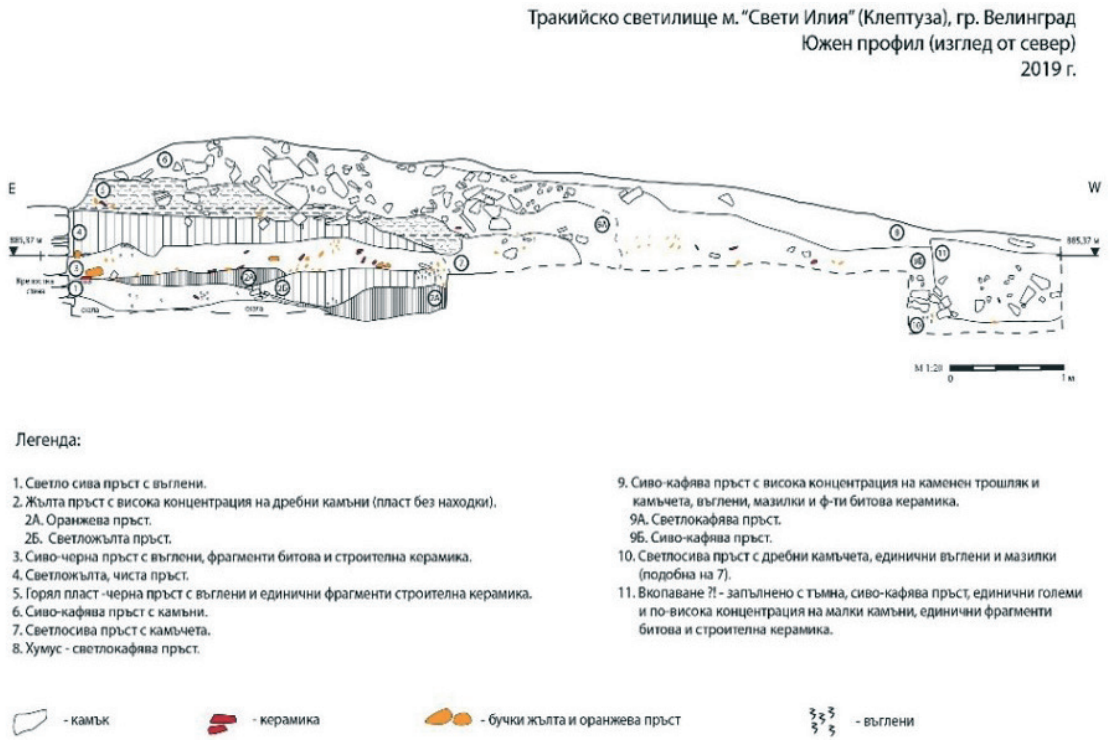
Обр. 1 План на светилището

Fig.1. Plan of the sanctuary

където по протежение на около 1,5 м се очертава празно пространство с неясна северна граница, но маркирано от юг от няколко по-големи плочести камъни, подредени напречно на трасето на стената (в посока И – З). Може да се предположи, че именно тук е бил търсеният през годините вход към теменоса. Заслужава да се отбележи, че и сега именно тук излиза пътеката, осъществяваща най-пряката връзка между извора Клептуза и възвишението с изградения върху него тракийски теменос (обр. 1).

Южната стена на теменоса, също с дебелина 2,10 м, бе проследена в участъка западно от централната сграда. Установена бе конструктивната ѝ връзка със западната стена и с централната сграда. По протежение на 2,50 м от ЮЗ външен ъгъл на сградата бе почистено западното ѝ лице – оформено от плътно подредени средноголеми плоски ломени камъни. Външният ъгъл между западната и южната стена е разрушен и отделни големи, вероятно ъглови камъни бяха намерени приплъзнати по склона на възвишението. Във високата част на южната стена, в близост до централата сграда бе установено, че горните редове от градежа на северното ѝ лице са разместени. В покриващия ги пласт от светлокафява пръст с дебелина 0,10 – 0,20 м между тези камъни, на отстояние 0,80 – 0,90 м от централната сграда (кулата-храм), бе намерена колективна находка от три фрагмента от глинена купа с форма на пресечен конус, работена на ръка, и два жетона от стени на един и същи съд с черна външна и червена вътрешна повърхност, и двете огладени. Теренът пред входа на централната сграда бе изравнен до дълбочина 1,00 м от най-високата точка в центъра на сградата. На това ниво при северната стена се очерта петно от горяла пръст и пепел, може би свидетелство за вкопаването на част от съоръжението в естественото възвишение. Проучването и отговорът на този въпрос ще са една от задачите за следващия сезон.

Започнато бе и проучването на каменното струпване, плътно прилепено към източната стена на централната храмова постройка. При почистването на най-горния слой от големи и средни големи

Обр. 2. Стратиграфски профил И – З

Fig .2. Stratigraphic profile E – W

камъни, в светлокафявата чиста пръст бяха открит фрагмент от стена на питос и дръжка от съд на ръка с обло сечение.

Проучването на каменното струпване е свързано и с документирането на съществуващия профил И – З, оформен при по-ранните проучвания на обекта от екип на Д. Катинчарова. Профилът се отличава с очевидните разлики в характера на напластяванията в източната половина, съответстваща на участъка с каменното струпване, част от камъните от което са разположени в най-високата част на профила, и в западната. Докато в източната част профилът се характеризира с неколкократно редуващи се пластове от чиста пръст и такива с горяла пръст, фрагменти битова и строителна керамика, западната, съответстваща на разположената зад нея централна сграда с нейната непроучена северна стена, е заета от светла плътна пръст и камъни. В най-западната част на профила се забелязва вкопаване от по-тъмнокафява пръст. Двете части на профила предполагат различна динамика и характер на процесите. Откритото от Д. Катинчарова съоръжение с квадратно огнище северно от профила бе отново почистено (обр. 2).

Обр. 3. Централната част на теменоса с профил И – З

Fig. 3. The main part of the temenos with the E – W stratigraphic profile

Проучените ситуации очертават ключовото значение на изследването на участъка източно и северно от централното съоръжение за изясняването на историята на обекта и неговата същност.

Обр. 4. Култова керамика тип Цепина

Fig. 4. Cult pottery of Tsepina type

Светлина върху характера на обекта хвърля и систематизацията от София Христева на част от вече реставрирания от Ст. Савова керамичен материал. Това са синхронни съдове от проучения през 2015 и 2016 г. пласт в интериора на кулата-храм, с *terminus ante quem* монета от Хистиея. Липсва керамика, изработена на грънчарско колело. Кухненската, трапезната и керамиката за съхранение са изработени на ръка. Две са основните групи – обикновена и с украса тип „Цепина“. Керамичният репертоар се състои от гърнета, хранилища, кратеровидни съдове, кани, купи, паници, питоси, капаци/подноси и поставки.

При обикновената керамика се срещат всички изброени форми, с изключение на кани. Преобладават кратеровидните съдове с две хоризонтални дръжки, конични купи и полусферични паници. Гърнета и/или хранилища с кошеровидно или цилиндрично тяло с издути и заоблени в средата стени, с близка до кратерите форми, често са с украса от пластични ленти, със и без ямички, разположени в различни комбинации.

Външната и вътрешна повърхност на всички съдове е излъскана, при някои има и покритие с графит. Изключение са гърнетата и някои паници, излъскани само отвътре.

Два фрагмента от устия на питоси имат щампи върху устието от вдлъбнати ямички, единият е и с украса от хоризонтална пластична лента.

Капаците/слънчевите дискове са с масивни цилиндрични и пръстеновидни дръжки. Имат украса от концентричен жлеб или вдлъбнати ямички по периферията и по-често излъскана повърхност. Има предположение за функцията им на подноси. Друга хипотеза предполага ритуалната им употреба като слънчеви дискове, примитивни аналози на дисковете от Вълчитрънското съкровище. Значителните размери на някои от тях, както и следите от огън по долната груба повърхност биха били в подкрепа на това предположение.

Открити са и кръгла поставка с отвор и форма на пресечен конус, както и фрагменти със спорна принадлежност към поставки или подноси.

Съдовете с украса тип „Цепина“ са с по-ограничен репертоар от форми: кратеровидни съдове, кани, купи и поставки с добре излъскани повърхности, като се срещат и покрития с графит. Преобладава набодената украса с различни варианти на нанасяне, още врязана и шнурова, понякога запълнена и с бяла паста (обр. 3).

Кратеровидни съдове се срещат в два варианта – с издължена шия, биконично тяло с плавен преход и две хоризонтални дръжки или с биконична форма, къса шия и хоризонтални дръжки.

Каните имат биконична форма с леко издължено гърло и една хоризонтална дръжка. Купите са с отворено конични, сферични и цилиндрични форми.

Поставката е с леко конична, затворена форма, с удебелени навън краища (бордюри), върху които е нанесена украса.

Проучванията през 2019 г. и установените конструктивни връзки между отделните елементи на обекта показват предварителното му планиране и едновременното изграждане на комплекса. Вероятно към по-ранна фаза се отнася сградата в СЗ ъгъл на теменоса, която не е в такава връзка с оградните стени.

Проучванията ще продължат с изследването на най-високата част на теменоса, в пространството източно и северно от централната сграда, условно наречена „кулата-храм“ (обр. 4).

Обр. 5. Снимка от въздуха на светилището

Fig. 5. Aerial photograph of the sanctuary

THRACIAN SANCTUARY (4TH–2ND C. BC) IN ST. ILIYA LOCALITY, VELINGRAD

Diana Gergova, Asen Salkin, Sophia Hristeva

Summary

The excavations of the Thracian sanctuary from the 4th–2nd c. BC aimed to clarify its plan and functions by means of investigating some of the main elements of its structure: the western and southern walls, a stone cluster, the stratigraphic profile, and the pottery.

The investigations (September 2–27, 2019) were supported financially by Velingad Municipality and aided by the participation of volunteers from Italy, Romania and Turkey, in the framework of “Erasmus +” program, and by local workers.

The severely disturbed western wall was completely investigated along its length of 20 m and width of 2.10 m. In the middle of the wall, the 1.5 m wide entrance to the *temenos* was identified, indicating the shortest distance and the easiest connection between the sanctuary and Kleptuza spring (fig. 1).

The investigations revealed that the western wall, the southern wall in its western part and the main building are structurally connected. Fragments of a clay bowl and two tokens were found on the northern face of the southern wall, not far from the main building.

The stone cluster on the top and to the east of the main building and the stratigraphic profile to the north of it demonstrate the different dynamics and character of the activities in the eastern and the western part of this space (fig. 2).

The restoration and systematization of the abundant number of ceramic vessels from the layer in the interior of the main building, investigated in 2015–2016, with *terminus ante quem* a coin of *Hystiaia*, dates more precisely the great number of the differentiated types of the pottery of the Bessi (fig. 3).

The work during the coming season will be concentrated on the investigations of the eastern and northern part around the main building of the temenos (fig. 4).

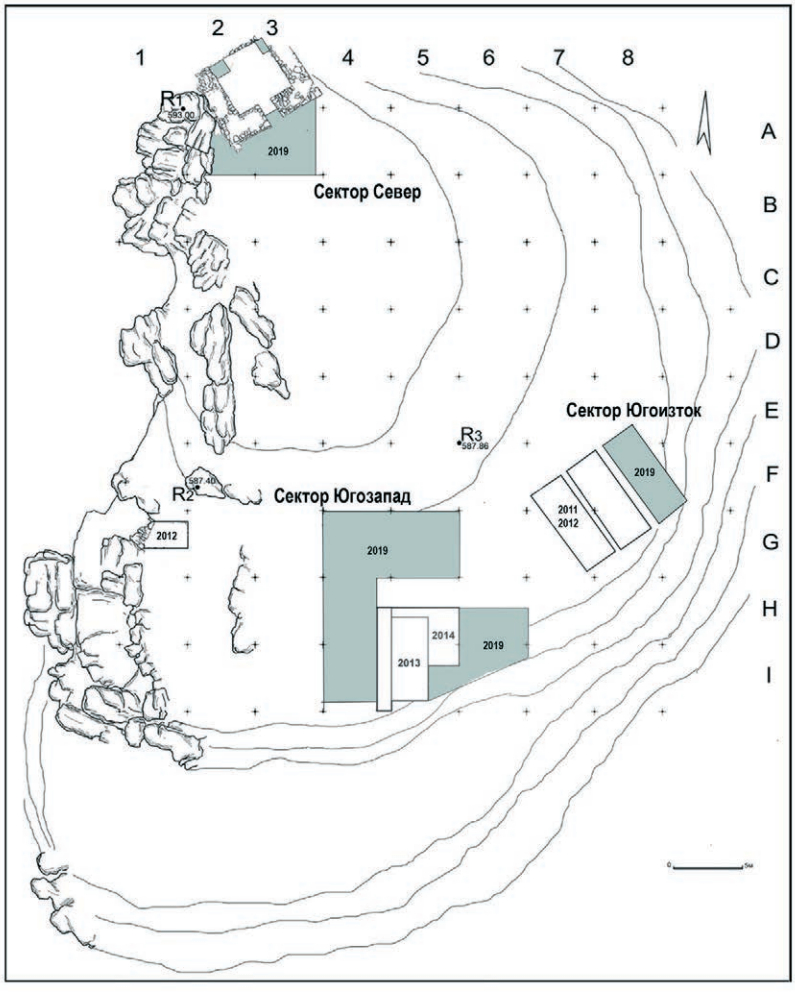
Diana Gergova, dianagergova@gmail.com
Asen Salkin, History Museum Velingrad, 4 Vlado Chernozemski Str., 4600 Velingrad, salkinasen@abv.bg
Sophia Hristeva, Regional Archaeology Museum Plovdiv, 1 Saedinenie Sqr., 4000 Plovdiv, sophiahristeva@gmail.com

№ 31. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ВИСОЧИНЕН ОБЕКТ „ИЛИНДЕН-КЛИСУРА“: ФИНАЛЕН ХАЛКОЛИТ, КЪСНА БРОНЗОВА И ЕЛИНИСТИЧЕСКА ЕПОХИ

Анелия Божкова, Надежда Тодорова, Ваня Петрова

Разкопките на обекта в м. Клисурата са възобновени след известно прекъсване и са финансирани от Министерство на културата.[1] При предходните кампании върху заравнена площадка на южния склон на възвишението е проучена площ от 85 м^2. Установени са две последователни нива на обитаване от финала на халколита, постройка от КБЕ и са проучени седем ями от елинистическата епоха (Делев и др. 2014; Делев и др. 2015). С цел прецизиране на планиграфията, стратиграфията и хронологията на разкритите по-рано структури, площта е разширена с общо 120 м^2, съответно с по 20 м^2 в сектори Югоизток и Север и с около 80 м^2 в сектор Югозапад (Обр. 1).

Елинистическа епоха. Материали и структури от I хил. пр. Хр. се откриват по цялата проучена площ. В сектори Югоизток и Югозапад са локализирани 24 ями, от които до момента са проучени 14. Част от тях са организирани в редица, която следва ръба на скалния венец и са отчасти вкопани в ерозирала скална маса. Отворите на ямите се очертават като петна с по-тъмна пръст с диаметър най-често около 1 м и компактни каменни струпвания. Установената дълбочина на вкопаванията варира от 0,30 до 1,10 м. Формата е най-често полусферична или цилиндрична. Запълнителят на ямите се състои от пръст, камъни, каменни капаци на питоси, фрагменти от съдове, питоси и пирауноси, както и тежести за стан (обр. 2.2; 2.3). Последните като правило се откриват на нивото на регистриране на ямите. Особен интерес представлява яма № 10, в която е открит *in situ* питос с крушовидна форма, сложно профилирано устие и релефен ръб под него. Върху гърлото му са издълбани вертикални черти, възможно обозначение на вместимостта на съда. Намерените под питоса каменен капак, фрагменти от друг питос и трапезни съдове са основание да се предположи, че в употребата на тази яма има поне две фази (обр. 3).

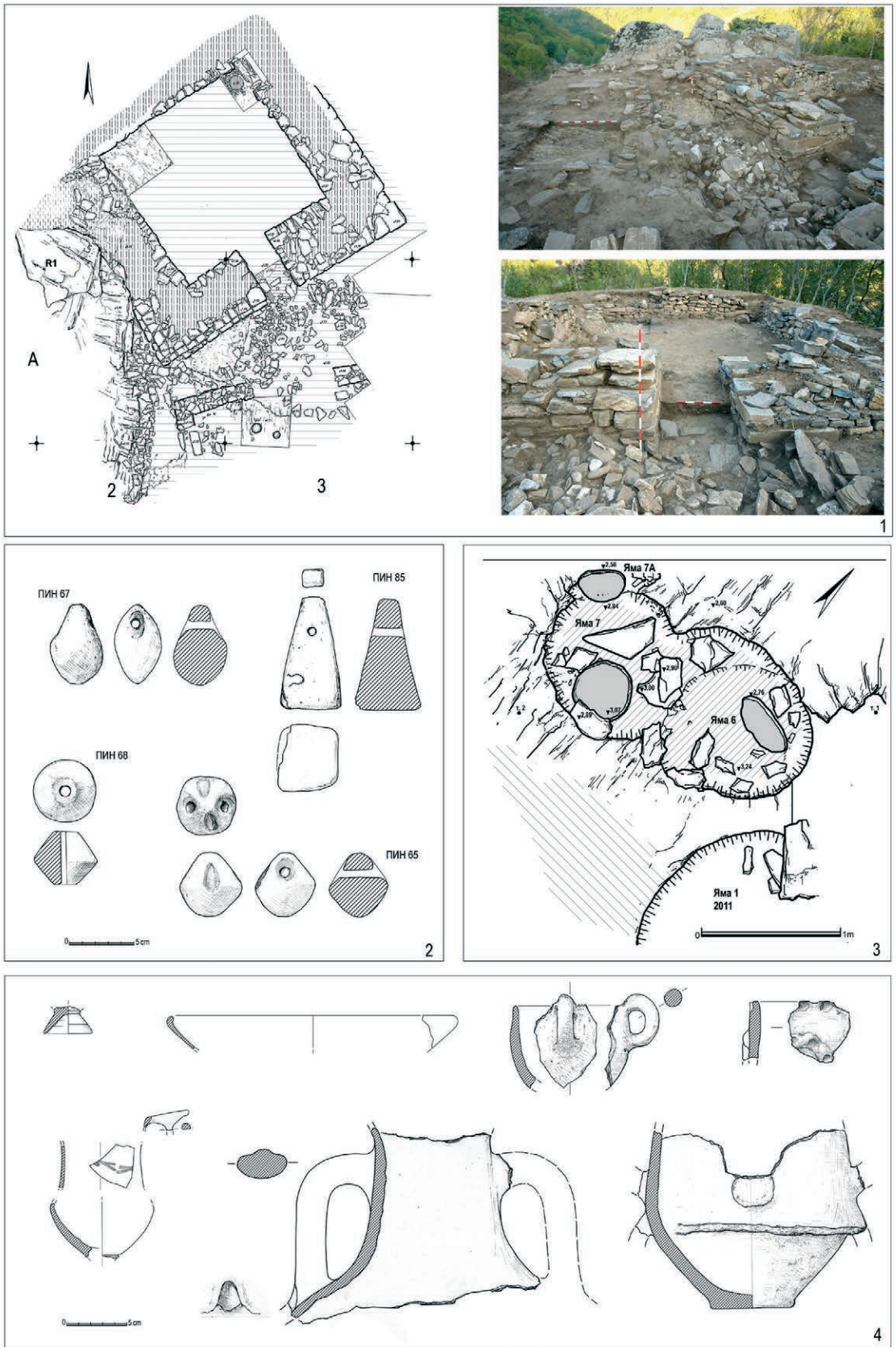

Обр. 1. Общ план на обекта. Проучена площ през 2019 г.

Fig. 1. Plan of the site with the area excavated in 2019

Освен вкопаните структури, в кв. G4 – G5 са документирани следи от каменни разсипи без

[1] Археологическите проучвания на обекта бяха проведени през м. септември 2019 г. В теренната работа взеха участие д-р В. Петрова и студентите П. Лахнев, Д. Димитров и И. Сотникова. Интердисциплинарните изследвания са дело на д-р С. Танева – кремъчна индустрия, Х. Христова – археоботаника, д-р Н. Карастоянова – археозоология, и доц. С. Витезович – анализ на изделията от кост и рог.

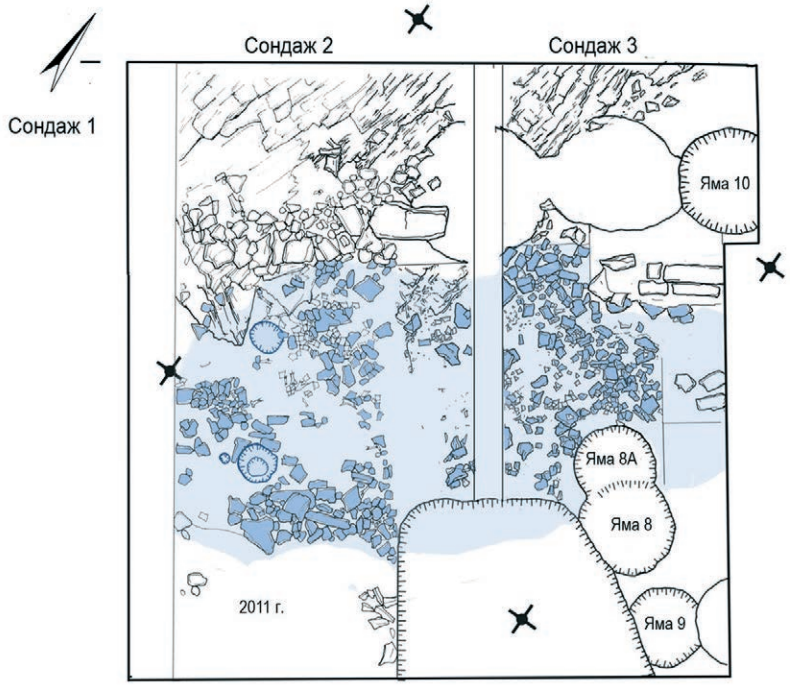
Обр. 2. Структури и материали от елинистическата епоха. 2.1. Сектор Север. План на проучената площ. Каменна сграда –„кула“. 2.2. Находки от ямите. Основни типове тежести за тъкачен стан. 2.3. Сектор Югоизток. Ями 6, 7 и 7а с каменни похлупаци на питоси. 2.4. Керамика от елинистическата епоха

Fig. 2. Features and finds from the Hellenistic Period. 2.1. Sector North. Plan of the excavated area. Stone building – "tower". 2.2. Finds from the pits. Different types of loom weights. 2.3. Sector Southeast. Pits 6, 7 and 7a with stone lids of pithoi. 2.4. Pottery from the Hellenistic Period

Обр. 3. Сектор Югоизток. Яма 10 и питос in situ. Елинистическа епоха

Fig. 3. Sector Southwest. Pit 10 with a pithos in situ. Hellenistic Period

Обр. 4. Сектор Югоизток. План на постройка КБЕ и ями от елинистическата епоха

Fig. 4. Sector Southeast. LBA building and pits from the Hellenistic Period

видими останки от архитектурни структури *in situ*. Между камъните са открити и силно обезличени фрагменти от покривни керемиди. Може да се предполага, че в този сектор е съществувал каменен градеж, унищожен до основи към днешна дата.

В сектор Север започна проучването на едноделната каменна сграда, условно наречена „кула“, и пространството в непосредствена близост до нея (обр. 2.1). Сградата има близък до квадрат план и е изградена от плочести, грубо обработени камъни. Състои се от едно помещение с площ 17,20 м^2 и вход от югоизток. Стените, от градежа на които са запазени от три до седем неправилни реда, са дебели 1,40 м (до 1,60 м при входа) и имат оформени лица навън и навътре. Входът е широк 0,80 м и има добре оформени страници.

Заложени бяха четири контролни сондажа – два разположени в зоната на входа на сградата и два в С и З ѝ ъгли. Дебелината на ненарушените от късна интервенция напластявания не надхвърля 0,20/0,25 м, като на тази дълбочина почти повсеместно е достигната стерилна основа, в два от сондажите – умишлено заравнена материкова скала. Керамичният материал във всички участъци включва фрагменти от финала на халколита, КБЕ и фрагменти от съдове, характерни за елинистическата епоха. На две места са документирани вкопани в скалата дупки за колове и заравнени петна опалена глина – вероятно свързани с по-ранните периоди на обитаване на билото. При разчистване на деструкцията от камъни пред южното лице на сградата е регистриран компактен пласт с жълт цвят, евентуално разложен кирпич. Установено бе наличието на останки от зид на друга каменна структура, но с различна ориентация (И – З). Зидът е с ширина 0,40 м и запазени два реда камъни от СЗ ъгъл. Различната ориентация предполага известна диахронност на двете постройки.

Керамичният материал от проучените структури е малоброен и относително еднотипен. В ямите преобладават фрагментите от питоси и пирауноси. Сред съдовете за консумация доминират работените на грънчарско колело – купи на висок коничен крак, паници със завит навътре ръб на устието, кратеровидни съдове и трапезни амфори. Всички форми имат типичните за ранната елинистическа епоха бежов цвят и златиста или сребриста ангоба. Най-информативни са фрагментите от фирнисов кантарос с украса в стил West Slope и датировка във втората половина на III в. пр. Хр (обр. 2.4).

На този етап е трудно да се предложи по-обективна идентификация на характера на обекта от I хил. пр. Хр. Възможно е да става дума за малък отбранителен пункт с датировка в елинистическата епоха и по-конкретно в III в. пр. Хр.

Късна бронзова епоха. Регулярен пласт и структури от този период са документирани и проучени единствено в Сондаж 3 на сектор Югоизток, върху площ от 20 м^2. В основата на пласта се разкрива силно трамбован седимент, наситен с дребни скални късчета и чакъли (ходово ниво). Върху него, в сив, фин и пепелив седимент е разкрито ниво от дребни до средно големи ломени плочести камъни, сред които са разчистени керамични фрагменти, включително части от съдове и животински кости. То е покрито от пласт кирпичени деструкции със сиво-зеленикав цвят. Ситуацията е продължение на разкритата в предходните сезони в Сондаж 2 и индикира наличието на КБЕ постройка с кирпичени стени върху каменен цокъл, конструктивно свързан с изявената материкова скала от северозапад. Установените за момента размери са приблизително 6 × 4 м (обр. 4). Наличието на серия ями от елинистическата епоха и останки от каменно подграждане в северната част на сондажа не позволиха пълното разкриване на структурата и уточняване на нейния план. Липсата на следи от отоплително съоръжение не позволява категоричната интерпретация на постройката като жилище, без да я изключва. Керамичният комплекс е доминиран от големи дебелостенни съдове с капацитет на хранилища. Фината керамика е изключително оскъдна. Малкото индикативни фрагменти са стени с плътно графитирана повърхност и няколко фрагмента, вероятно от един съд, украсени с фини врязани линии, с бяла и червена инкрустация, с добри аналогии в по-ранното ниво на обитаване в Копривлен. Сред находките трябва да отбележим висулка за коса/обица и цилиндрично завита пластинка, изработени от калаен бронз. Симптоматични за периода са и двата кремъчни артефакта с едър зъбчат ретуш.

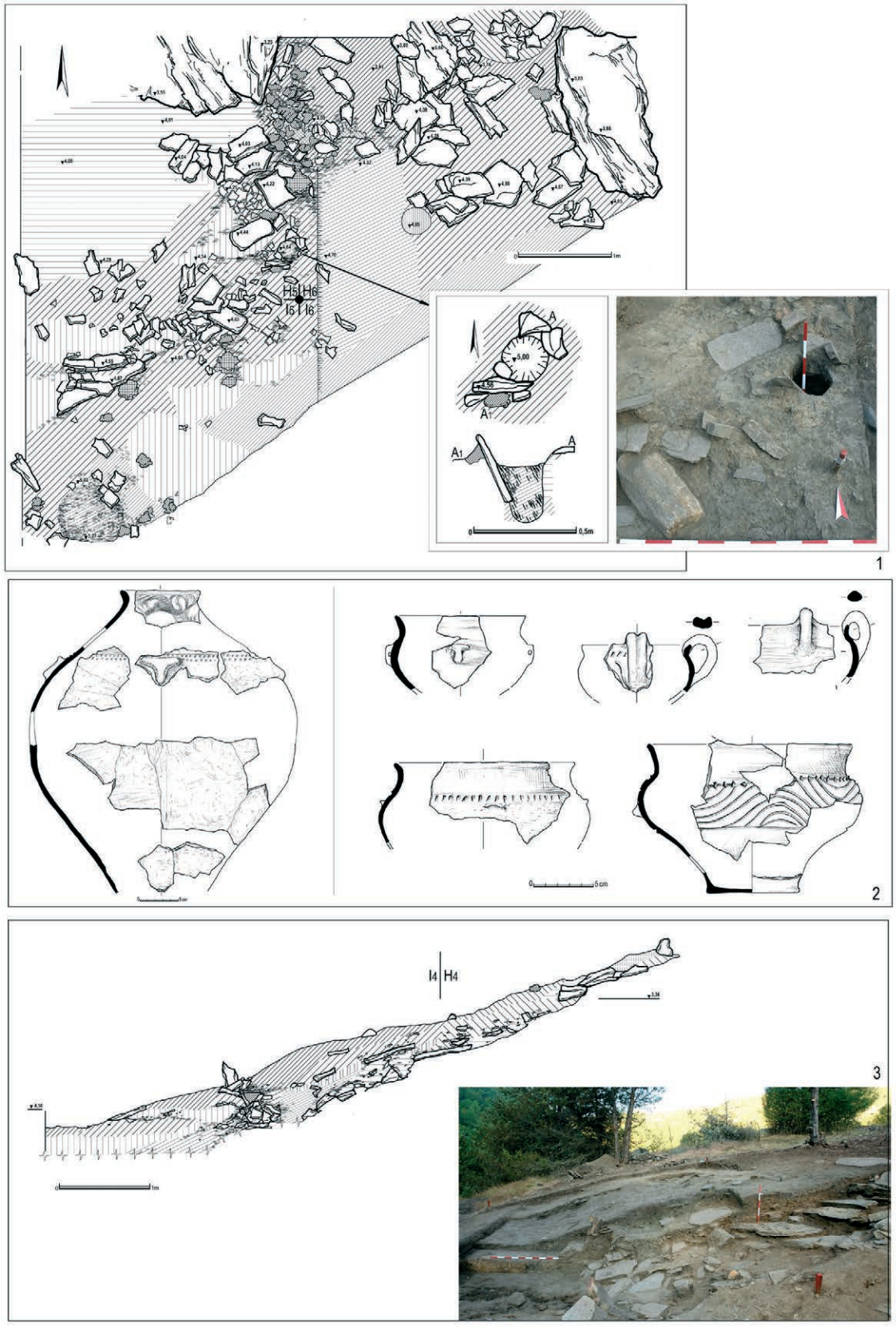
Финален халколит. Основните дейности бяха фокусирани върху разкриването на по-голяма площ на останките от по-късното халколитно ниво на обитаване в границите на терасовидно заравнена площадка с ширина 10 до 15 м в сектор Югозапад. От С – СЗ теренът е ограничен от невисок скалист гребен.

Пластът от халколита се разкрива непосредствено под чима и е с дебелина от 0,10 м на север и до 0,30/0,35 м в най-южната част (обр. 4.3). Представлява тъмнокафяв, компактен седимент със зърнеста структура и примеси от дребни късчета горяла глина, дребни скални отломъци и гравел. В основата му почти повсеместно се разкриват керамични фрагменти с висока концентрация, включително части от съдове, животински кости и късове горяла мазилка с червеникав цвят. На това ниво са проследява висока концентрация на овъглена органика и въглени. Под същия пласт, в пространството на Ю и ЮИ от проучената по-рано пещ, изградена върху обмазана с дебел пласт глина масивна дървена платформа (Делев и др. 2015), се разкриват заравнените деструкции от по-ранния период на халколитното обитаване. В С част на проучения участък е документирано компактно струпване от силно горели глинени деструкции, а непосредствено на З от него – „стъпало"/подграждане на терена, оформено от големи плочести камъни в хоризонтална позиция, стабилно фиксирани в светлия жълтеникав глинест пласт. По аналогичен начин е изградено и долното (южно) подграждане, частично разкрито през предходните сезони (обр. 5.1). Оформено е от различни по размери, включително много големи (дължина ок. 1 м) естествени скални късове и плочести камъни и следва конфигурацията на терена. Общата му установена до момента дължина по посока СИ – ЮЗ е около 11 м. В пространството между двете „стъпала" се проследява ниво, маркирано от фрагментирана керамика, включително счупени на място части от съдове. Сред тях се откроява съд-хранилище с тясна шия, украсена с графит и апликиран букранион върху горната част на плещите (обр. 5.2) Единственото прекъсване е установено в най-западната част на кв. Н6. Ширината му е ок. 1,50 м и е фланкирано от З от дупка за кол, а от И краят му е маркиран от кръгло „петно" компактна светложълтеникава глина (обр. 5.1).

Функцията на документираното в основата на късното ниво подграждане и свързаните с него конструктивни елементи вероятно е с цел укрепване и терасиране на терена.

От халколитния пласт произхождат характерни за периода малки находки – зооморфни фигурки, керамични мъниста, изделия от камък, кост и рог. Артефактите от кремък са представени от оръдия върху пластини.

Анализът на археоботаничните проби показва почти пълно отсъствие на останки от култивирани растения както от халколитните, така и от къснобронзовите контексти. Определените фрагменти овъглена дървесина са представени главно от широколистните видове – дъб. **Археозоологичният анализ на** материалите от халколитни контексти показва преобладаване на дивите животински видове, сред които най-многобройни са тези от благороден елен.

Обр. 5. Сектор Югозапад. Второ ниво на обитаване – финален халколит. 5.1. Каменно подграждане и деструкции – кв. H5-6/I5-6. План. Дупка за кол, укрепен с хромелен камък. Детайл. 5.2. Керамика от по-късното ниво. 5.3. Кв. I4-H4 – западен профил

Fig. 5. Sector Southwest. Second habitation level – Final Chalcolithic: 5.1. Stone retaining wall and destruction remains in sq. H5-6/I5-6. Detail of a post-hole, strengthened with a grinding stone. 5.2. Pottery from the second/late level. 5.3. West profile of sq. I4-H4

Литература

Делев и др. 2014: П. Делев, Н. Тодорова, В. Петрова, Г. Кацаров. Разкопки на обект Илинден – Клисура. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 135 – 139.

Делев и др. 2015: П. Делев, Н. Тодорова, В. Петрова. Илинден – Клисура. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 188 – 191.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE HILLTOP SITE ILINDEN-KLISURA: FINAL CHALCOLITHIC, LATE BRONZE AGE, AND HELLENISTIC PERIOD

Anelia Bozhkova, Nadezhda Todorova, Vanya Petrova

Summary

The excavations at the site were resumed after a four-year break, with the financial support of the Ministry of Culture. The exploration area was enlarged by 120 m^2 mainly at the southern slope of the hill (fig. 1). Features and materials of the Hellenistic period were documented over the entire area. So far, 14 pits have been excavated in the southern sectors. Most of them are arranged in a row following the outlines of the outcrop rock. Their fill contains accumulations of stones, fragmented *pyraunoi*, *pithoi* and their stone lids, tableware and various types of loom-weights. The most interesting example is Pit 10 (figs 2.2–4; 3). At the top of the hill, the remains of a stone building (tower?) dated to the 3rd c. BC were partially studied.

The exploration of a LBA building, known from previous filed seasons, was resumed in Sector Southeast. It is of roughly rectangular layout, with mudbrick (adobe) construction and stone foundations. Ceramic inventory is dominated by large storage vessels, while the percentage of fine pottery is minimal.

Investigation of the Final Chalcolithic was focused on the remains from the second/late occupational phase, exposed over an area of ca. 80 m^2 in Sector Southwest. The use of stone slabs, arranged in rows, to reinforce and terrace the terrain, was confirmed. A new element in the pottery assemblage is the high number of plastic applications in the shape of *bucrania* on various ceramic shapes.

Archaeobotanical analysis confirmed the almost complete absence of cultivated crops in the prehistoric layers, while the analysis of faunal remains from the Chalcolithic layer showed a clear predominance of wild species (60 percent) to domesticated (40 percent).

Anelia Bozhkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, aneliabozkova@yahoo.com

Nadezhda Todorova, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, ntodorovabg@yahoo.com

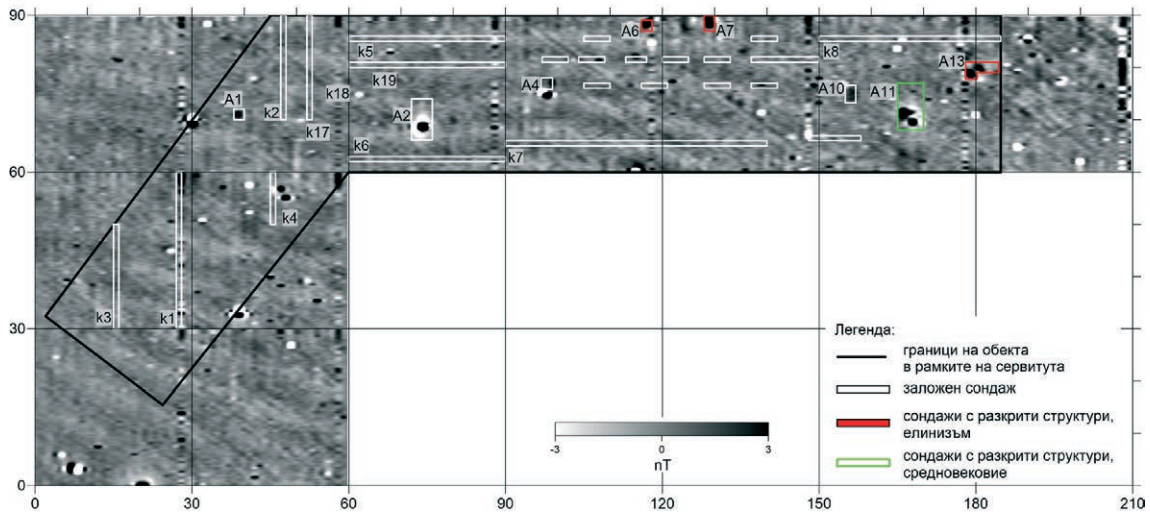
Vanya Petrova, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, vanyapetrova18@gmail.com

№ 32. ОБЕКТ ОТ РАННОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И РАННОСРЕДНОВЕКОВНАТА ЕПОХА ПРИ С. БЪДЕЩЕ, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Милена Тонкова, Десислава Иванова, Никола Тонков

Обектът се намира в м. Дотлука в землището на с. Бъдеще, Старозагорско. Разположен е върху първата незаливна тераса на десния бряг на старото корито на р. Сазлийка (Ракитница)[1]. Той заема централната част на голяма обработваема нива, попадаща на трасето на Междусистемната газова връзка Гърция – България, обект 58 по ОВОС (км 142+710 – 142+910).

[1] До 1942 г. името на реката е Ракитница. През първата половина на XX в. коритото ѝ е коригирано и изместено на 1 км на север.

Обр. 1. Обект 58 при с. Бъдеще: магнитно картиране, план на проучените сондажи

Fig. 1. Site 58 at the village of Badeshte: magnetic mapping, plan of the excavated trenches

Обр. 2. Яма с мазилки от елинистическата епоха в сондаж А6: ниво на засичане и профил

Fig. 2. Hellenistic pit with plasters in Trench A6: level of detection and profile

Трасето на газопровода преминава в югоизточната периферия на този голям многослоен обект с площ над 120 дка, който се простира на север и на запад от проучваната площ до брега на старото корито на реката, сега сухо дере. Откритите фрагменти от битова и строителна керамика, както и мазилки, хромели и други материали принадлежат на различни селища от къснобронзовата, ранножелязната, класическата, елинистическата, римската и ранносредновековната епоха, разположени на този терен.

Предварителните проучвания на обект 58 бяха извършени от екип в състав: доц. д-р М. Тонкова от НАИМ-БАН, научен ръководител; Д. Иванова (докторант НАИМ – БАН) зам.-ръководител; гл. ас. д-р Н. Тонков, геофизик (НАИМ-БАН); И. Стоянова и Г. Петров, студенти в катедра „Археология“, СУ „Св. Климент Охридски“; Н. Маринова, уредник в ИМ – Чирпан. Те продължиха от 1.04 до 5.05.2019 г. и бяха осъществени със 17 работника от с. Бъдеще и с. Петрово, Старозагорско, и с. Зетьово, Чирпанско. Попадащата в сервитута площ на обекта е 5,8 дка. Общата площ на проучените сондажи е 515 м^2.

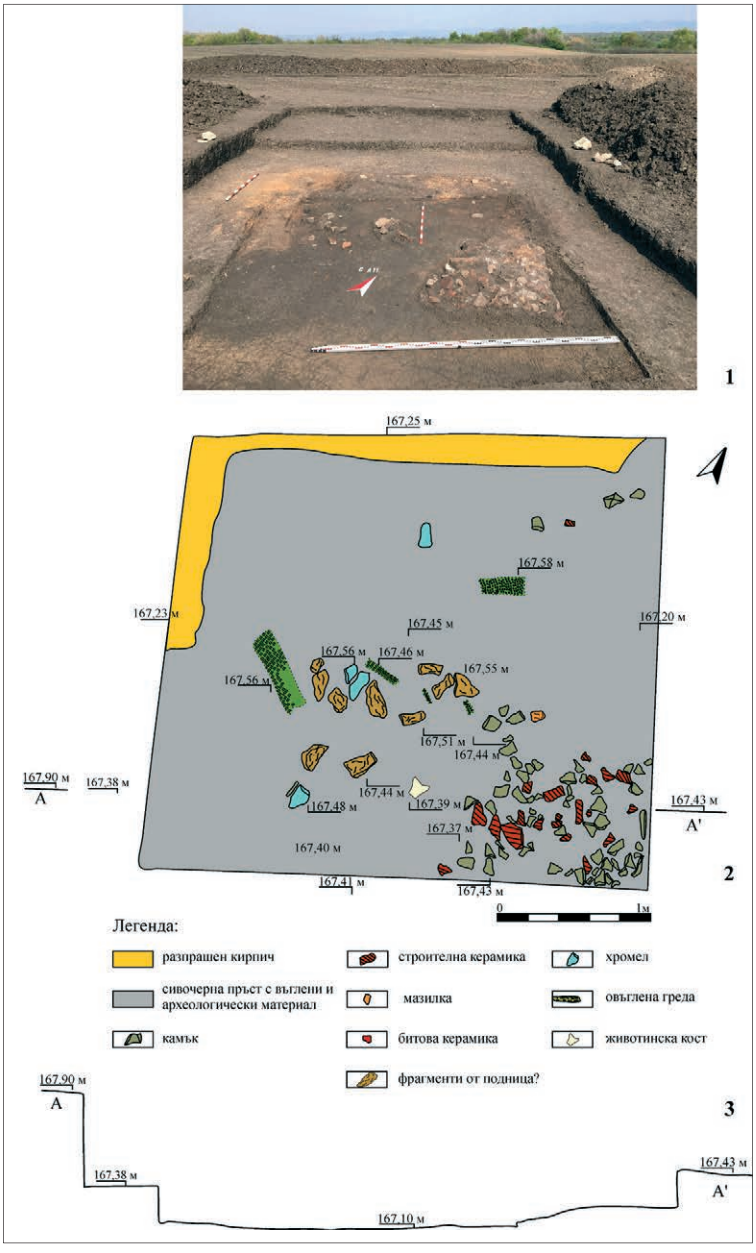
Археологическото проучване бе предшествано от геомагнитно картиране, ограничено в рамките на трасето. Върху установените аномалии бяха заложени 14 сондажа (А1 – 14), а в останалата площ – 20 контролни сондажа (К1 – 20) (обр. 1). В четири от сондажите с геомагнитни аномалии бяха открити два вида структури – ями с мазилки и фрагменти от съдове (сондажи А6, А7, А13), отнасящи се към елинистическата епоха, както и деструкции от постройка, отнасяща се към ранносредновековната епоха (X в.) (сондаж А11).

Сондажи А6, А7 и А13. Ямите от елинистическата епоха, общо пет, са разположени в северната периферия на източната част на сервитутната зона. Те са с дълбочина до 1,20 м, в два от случаите са с цилиндрична форма и обло дъно (ямите в сондажи А6 и А7), а в останалите са с аморфна форма и ясно изразено равно дъно (ями 1, 2 и 3 в сондаж А13). Основната им характеристика е пълнежът от сивокафява пръст с изразена концентрация от вторично горели стенни мазилки с отпечатъци от плет, разположени в горната част на структурите (обр. 2), както и малък брой фрагменти от амфорна тара, кухненска и трапезна керамика. Различимите форми от съдовете на колело са кратеровиден съд, кана, лекане с Т-образно устие със сива ангоба, паници/купи, средностенни и тънкостенни, главно в сивата гама, и в по-малка степен с бежово-керемиден цвят. Голяма част от фрагментите са от съдове, правени на ръка – гърнета от глина с примеси и огладена повърхност, украсени с релефни ленти с ямички. В яма 2 в сондаж А13 бе открит цял съд – чаша с основа и част от вертикална дръжка. В повечето ями са открити и фрагменти от огнища с огладена и опалена неукрасена повърхност – с изключение на фрагментите от есхара от яма 3 в сондаж А13, която има украса от успоредни линии, нанесени с отпечатан шнур. В яма 1 в сондаж А13 бе открит хромел. В пълнежа на яма 1 от сондаж А7 бяха открити глинена висулка и кремъчна пластина. В пълнежа на ямите се срещат въглени и малък брой животински кос-

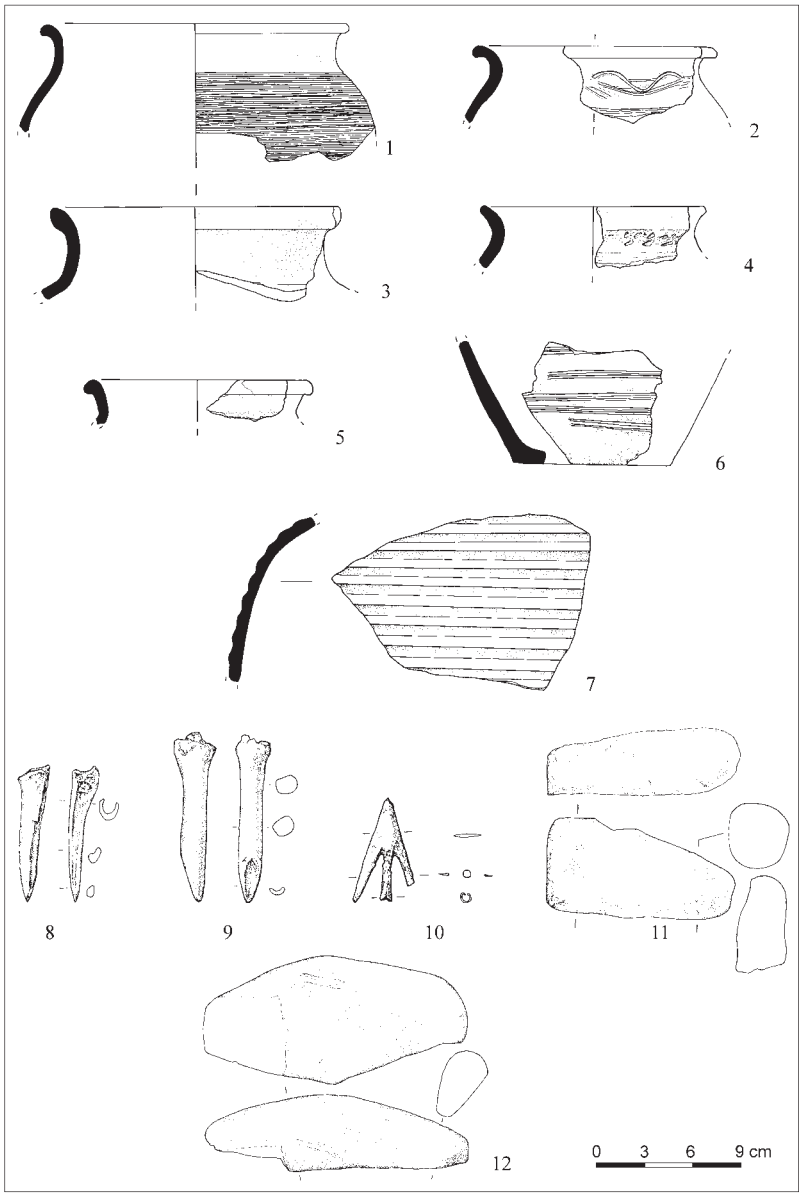
Обр. 3. Драхма – имитация на монета на Александър III: лице и гръб

Fig. 3. Drachm – imitation of a coin of Alexander III: obverse and reverse

Обр. 4. Жилище от ранносредновековната епоха: 1. Етап от проучването; 2. План; 3. Разрез

Fig. 4. Early Medieval dwelling: 1. Stage of the investigation; 2. Plan; 3. Cross-section

Обр. 5. Находки от ранносредновековното жилище: 1 – 6. Фрагментирани гърнета; 7. Фрагмент от амфора; 8 – 9. Инструменти от кост; 10. Желязна стрела; 11 – 12. Каменни брусове

Fig. 5. Finds from the Early Medieval dwelling: 1 – 6. fragments of jars; 7. fragment of amphora; 8 – 9. tools of bone; 10. iron arrowhead; 11 – 12. whetstones

ти от говедо, домашна свиня, овца/коза и сърна[1]. Въз основа на малкия брой характерни фрагменти от съдове, проучените ями могат да се датират в ранноелинистическата епоха. Възможно е селището да е съществувало и по-дълго време. Указание за това е една сребърна монета – драхма[2] (обр. 3), открита непосредствено на север от сондаж К2. Върху лицето на монетата е изобразена силно стилизирана глава на Херакъл с лъвския скалп надясно, а върху реверса – силно стилизирана фигура на Зевс на трон наляво, държащ орел и скиптър, а в полето под орела – амфора. Този рядко срещан вид монети, имитации на типове на Александър III или на Филип III, се свързва с бастарните и се датира в периода III – I в. пр. Хр. (Прокопов, под печат).

Сондаж А11. В източната част на обекта, на дълбочина 0,30 м от повърхността бяха регистрирани останки от постройка (обр. 4). Тя е с леко изразена трапецовидна форма и размери 3,20 м (И – З) × 3 м (С – Ю). В нейната северна, източна и западна част бяха проследени следи от стени от разпрашен кирпич. В централната ѝ част бяха регистрирани и няколко къса от кирпич с дебелина 5 см и малък брой мазилки, като една от тях е с отпечатък от греда. На различни места бяха документирани горели греди. В югоизточния ъгъл на постройката бе документирана структура с четвъртита форма и размери 1,10 × 1,20 м, за която бе предположено, че е основа на отоплително съоръжение. Запазената ѝ част е с дебелина 0,30 – 0,35 м, като има данни, че е била по-висока и разрушена при оранта. Тя се състои от два до три реда дребни и средни по размери камъни, фрагменти от тухли и керемиди. В основата ѝ бе открита цяла тухла с дължина 0,30 м, ширина 0,16 м и дебелина 4 см, вторично горяла и разпадаща се на късове. Керемидите са извити, с червен до оранжев цвят и дебелина 2,5 см, глината им е добре пречистена, изпичането е равномерно. Сред деструкциите от строителна керамика бе открит и един фрагмент от питос. Не е изключено за градежа на това съоръжение да са използвани материали от деструкции от антични постройки, видими и сега на повърхността в близката околност. Камъните са необработени, от местен варовик с отпечатъци от миди, главно дребни и средни по размер. Тези с по-големи размери (20 – 25 см) са само пет на брой. В югозападния ъгъл на съоръжението бяха открити и няколко фрагмента от битова керамика. От вътрешната страна на източната и западната му периферия бяха

[1] Резултати от проучването на д-р Н. Карастоянова, НПМ – БАН.
[2] Монетата е вече въведена в научно обращение (Minkova et al. 2019, 110 – 111, cat. 520, note 317).

проследени следи от овъглени греди, а в североизточния му ъгъл бе открит и голям фрагмент от горял кирпич.

В централната част на жилището, в наситен с въглени участък бе документирана концентрация на фрагменти от подница от изпечена глина, хромел и фрагменти от съдове – вероятно материали, свързани с огнище. При проучването бяха открити фрагменти от битова керамика (около 100 бр.), сред които стени от средностенни и тънкостенни гърнета, изработени на бавно колело и с украса, нанесена с гребен – врязани хоризонтални или вълнообразни линии, както и от транспортна амфора (обр. 5.1 – 7), въз основа на които постройката може да бъде отнесена към Ранното средновековие (X в.)[1]. Други материали са два къса метална шлака, желязна стрела (обр. 5.10), железен нож и три железни пирона. В югозападната част на жилището бяха документирани инструменти от кост, както и заготовки за каменни оръдия (брадва/тесла и три каменни бруса) (обр. 5.8 – 9, 11 – 12). Откритите около 30 фрагмента от животински кости са на говедо, домашна свиня, домашна кокошка и сърна, със следи от кулинарна обработка, както и от куче[2]. На дълбочина 0,80 м от повърхността и на 0,50 м от нивото на засичане на деструкциите на жилището бе достигнато до подовото ниво на жилището. То се откроява с червеникав цвят на стерилната пръст – резултат от вторично изпичане, причинено от пожара, при който е загинало жилището.

В останалите сондажи с аномалии и в 20-те контролни сондажа, направени върху цялата площ на обекта, бе достигната дълбочина от 0,5 до 1 м, съобразено със стерилната основа. Наблюдава се следната стратиграфия: първи пласт от тъмнокафява пръст с дебелина до 0,30 – 0,35 м (орница), ясно видима заради преотложените пластове със слама. След него се достига до стерилната жълтеникава основа, в която на места в профилите на сондажите се наблюдават големи хумусни „джобове", с дълбочина 1 м и дължина между 5 и 7 м, запълнени със сиво-кафява сбита пръст с малки ивици жълтеникава глинеста или песъчлива пръст. В тези сондажи не бяха регистрирани археологически структури. Откритите в някои от тях фрагменти керамика са с изявени следи от транспортиране.

В резултат на направените проучвания и наблюдения обект 58 по ОВОС на трасето на Междусистемната газова връзка Гърция – България в землището на с. Бъдеще, Старозагорско, бе освободен за изкопни дейности, като бе препоръчано те да бъдат съпътствани с археологическо наблюдение.

Литература

Прокопов, под печат: И. Прокопов. Екзотични монети или непроучен извор за историята на Тракия през III – I в. пр. Хр. – В: Том в чест на Проф. Иван Йорданов по повод неговата 70-а годишнина. Шумен, под печат.

Minkova et al. 2019: M. Minkova, J. Tsvetkova, I. Prokopov. Numismatic Collection of the Regional Museum of History Stara Zagora (Ancient Augusta Traiana): Thracian, Macedonian, Greek and Roman Republican Coins from 6th to 1st century BC. Stara Zagora, 2019.

AN EARLY HELLENISTIC AND EARLY MEDIEVAL SITE AT THE VILLAGE OF BADESHTE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Milena Tonkova, Desislava Ivanova, Nikola Tonkov

Summary

The site, crossed in its periphery by the line of the future Intersystem Gas Connector Greece – Bulgaria (site No. 58 of the accepted unified numbering), is located in Dotluka locality near the village of Badeshte. It is a large (more than 12 ha) multilayered site occupying a non-flooded terrace at the bends of the old bed of Sazliyka River. Settlements from the Late Bronze and the Early Iron Age, and from the classical, Hellenistic, Roman and early medieval periods existed there.

Thirty archaeological trenches were excavated, some of them located at previously registered geophysical anomalies, and others intended to cover the entire area appointed for study. Archaeological structures were discovered only in four of the trenches, located at geophysical anomalies (fig. 1). Five pits with cluster of baked clay plasters in the upper parts (fig. 2), containing also pottery fragments, charcoal, parts of ritual fireplaces, and animal bones were investigated

[1] Благодаря за консултациите на доц. д-р М. Даскалов и гл. ас. д-р Е. Тодорова.
[2] Резултати от проучването на д-р Н. Карастоянова от НПМ-БАН.

in the northeast periphery of the site. These negative contexts date from the early Hellenistic period, but the settlement may have existed longer, as indicated by a drachm, imitating the coinage of Alexander the Great (fig. 3). An early medieval (10th c.) dwelling (fig. 4) was investigated in the easternmost part of the site. It has adobe walls and a rectangular platform, probably a base of a heating facility. Remains of a clay baking pot, pieces of jars and of a transport amphora (fig. 5.1–7), a quern and other materials were discovered, as well as an iron arrowhead, an iron knife, and tools of bone and stone (fig. 5.8–12).

Milena Tonkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, milenatonkova@hotmail.com
Desislava Ivanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, desi_lubi@abv.bg
Nikola Tonkov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, tonkov_n@hotmail.com

№ 33. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ С ЯМИ И ЖИЛИЩНА СТРУКТУРА ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА, РАННАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА, КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА И КЪСНОРИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. БРОД, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД

Анелия Божкова, Виолета Милчева, Ева Тонкова

През 2019 г. на два етапа (предварително сондажно и пълно теренно проучване) бяха проведени спасителни разкопки на обект от различни епохи при с. Брод, община Димитровград. Обектът (№ А-16) се намира по трасето газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“, км 114+400 – 114+490, а разкопките се проведоха по договор между НАИМ – БАН и ICGB.

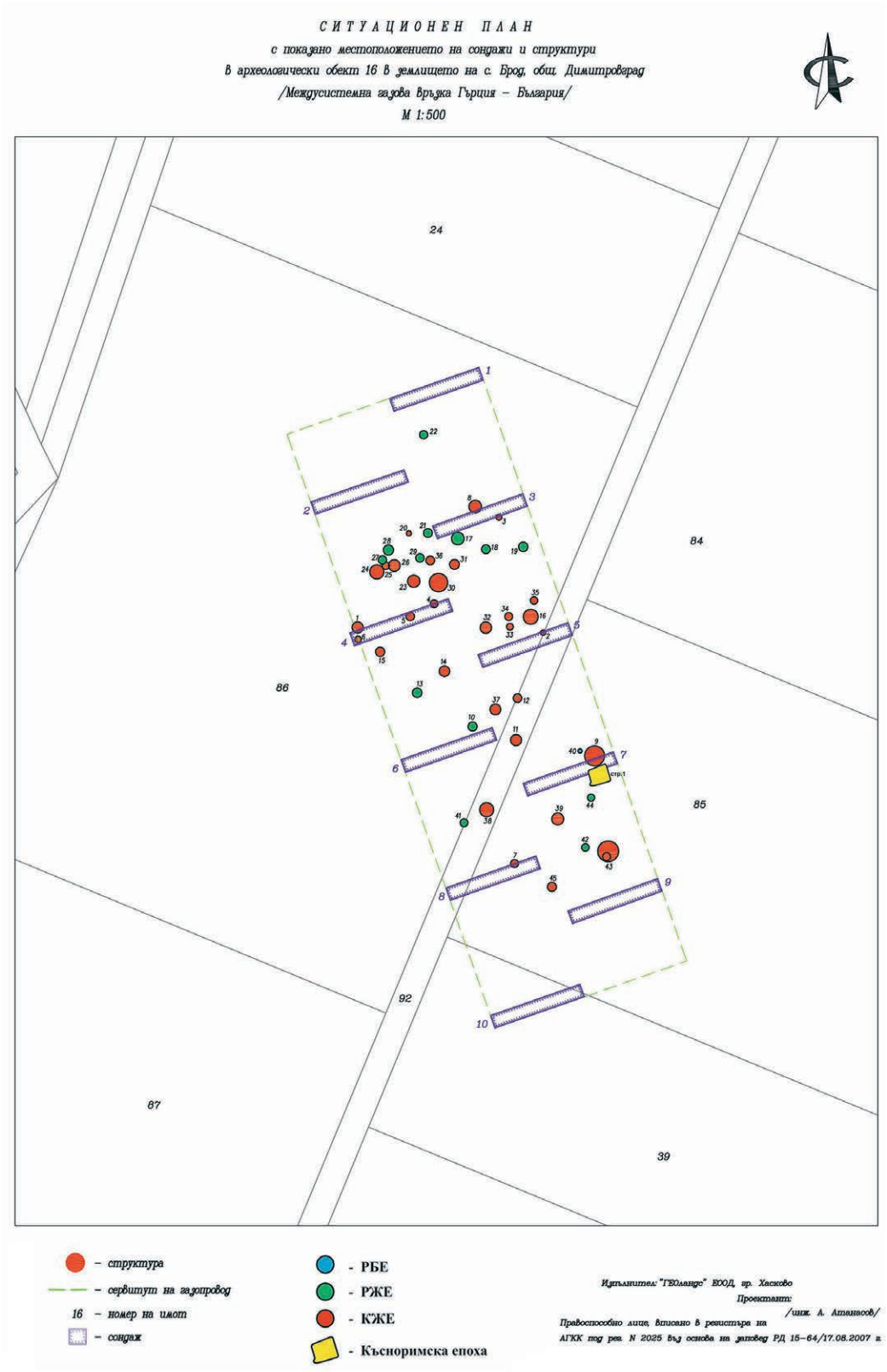
Обектът се ситуира в равнинна местност, с полегат склон с експозиция на север, върху надзаливна тераса на десния бряг на р. Мартинка. Намира се на около 1 км западно от с. Брод, община Димитровград, в голям масив обработваема земя.

По време на предварителното проучване бяха заложени девет сондажа, разположени шахматно по трасето на газопровода, с размери 2 × 15 м. На места в сондажите бяха направени разширения с цел проучване на археологически структури. Бяха открити и документирани 10 археологически структури, от които девет ями от класическата епоха и една полувкопана къща (колиба) от късноримската епоха.

По време на пълното проучване, което се проведе след премахване на хумусния пласт с механизирана техника, бяха регистрирани и проучени още 36 негативни структури – ями от различни епохи (обр. 1, 2). В резултат на двата етапа общо бяха изследвани:

1. Една яма от ранната бронзова епоха (РБЕ 1 или 2);
2. Тринадесет ями от ранната желязна епоха;
3. Тридесет и една ями от V в. пр. Хр.;
4. Една къща (колиба) от IV в. сл. Хр.

Ямите от РБЕ и РЖЕ са относително малки като диаметър и плитки (от 0,10 до 0,50 – 0,60 см от нивото на засичане). Концентрирани са главно в северната част и около центъра на обекта. Ямите имат почти винаги конична форма. Запълнителят им се състои от черна хумусна пръст, животински кости и фрагменти от керамични съдове (включително цели форми), както и от парчета мазилки. На дъното на някои от ямите са открити цели съдове, разтрошени на два и повече фрагмента. Концентрацията на керамичните фрагменти варира от слаба до средна. Керамичните фрагменти от РБЕ са с врязана украса. Фрагментите и съдовете от РЖЕ са изработени на ръка и представят два основни типа – съдове с груба, нетретирана повърхност и съдове с излъскана повърхност. Украсата е много пестелива и се среща само върху съдовете с груба повърхност; състои се от пластични ленти с ямички или прищипвания и езичести дръжки. Открити са един фрагмент от паница с канелюра върху устието и един букел. Откритите фрагменти са с прави или фуниевидни гърла и плоски, равни дъна.

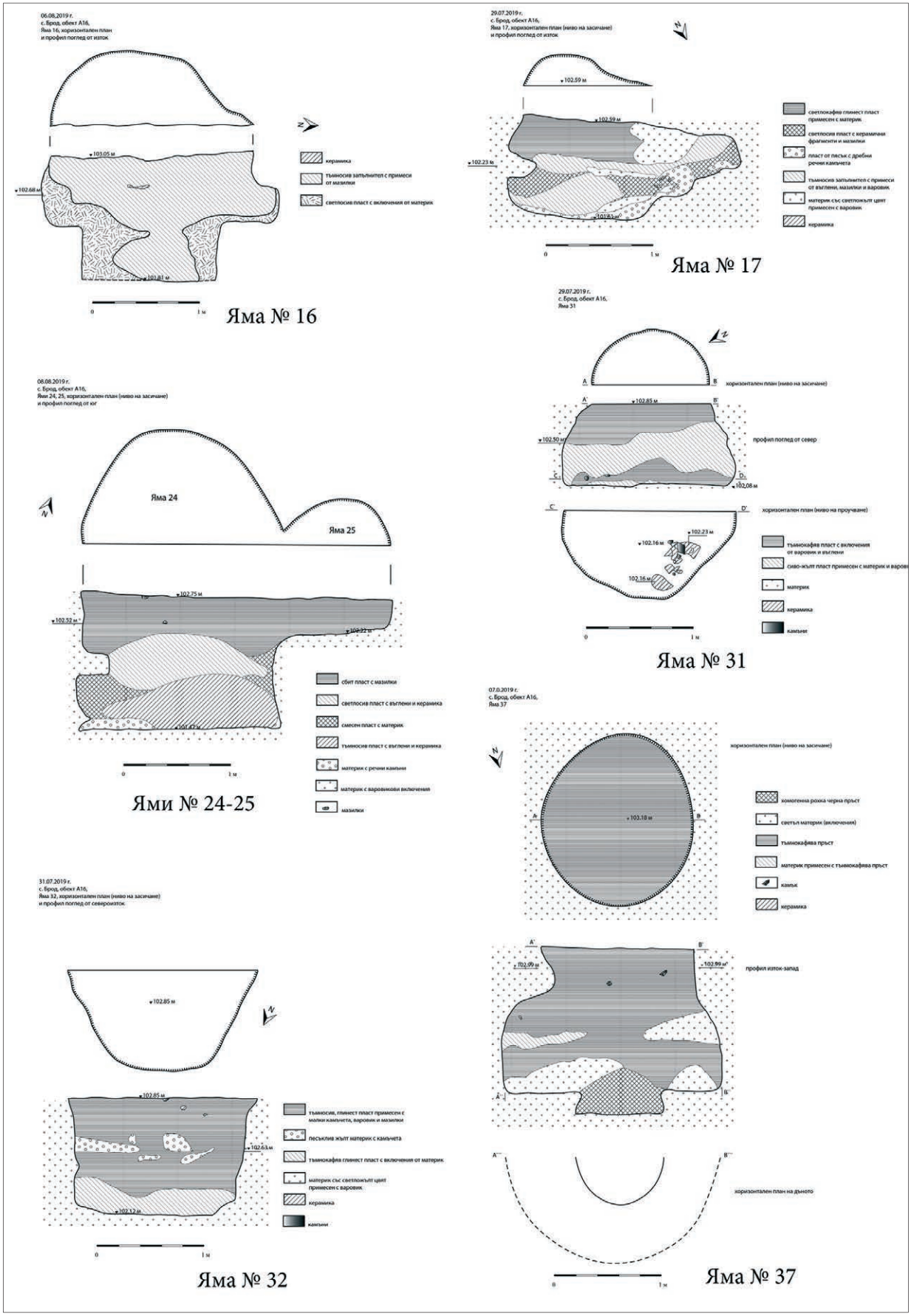

Обр. 1. План на проучените структури

Fig. 1. Plan of the excavated structures

Реставрирани са два цели съда – една конична купа с право устие и малка конична чаша с три крачета. Според формите и липсата на украса върху съдовете, хронологията на тази група от ями може да се отнесе към началната фаза на РЖЕ (ок. X в. пр. Хр.).

Ямите от V в. пр. Хр. са най-многобройни и се разполагат в средата или в южната част на обекта. Имат цилиндрична или конусовидна форма. Запълнителят им се състои от черна, хумусна пръст

Обр. 2. Графично заснемане на ями

Fig. 2. Drawings of excavated pits

или от смесена, съставена от черна хумусна и светлобежова стерилна пръст. В някои от ямите се наблюдава последователност в натрупването на различни по цвят и състав на пръстта пластове. Ямите са по-големи като диаметър и с дълбочина, която често надвишава 1 – 1,50 м. Концентрацията на материалите, откривани в ямите, е ниска до средна. Откриват се предимно фрагменти от съдове, работени на ръка и по-рядко на грънчарско колело, парчета мазилки, части от преносими огнища, дребни находки, животински кости (обр. 3). Керамичният материал (обр. 4) включва фрагменти от съдове с кошеровидна форма и пластична украса или купи със завит навътре ръб на устието, работени на ръка. Сред съдовете със сив или бежов цвят, работени на грънчарско колело, се разпознават кани с високи двойни дръжки и високо столче, леканета с дръжки върху устието и други, характерни за ранната класическа епоха. Фрагментите от транспортни амфори, както и капаците за амфори също датират от V в. пр. Хр.

Обр. 3. Яма № 15 в процес на проучване

Fig. 3. Pit 15 in the process of excavation

Обр. 4. Керамични находки от проучените ями

Fig. 4. Pottery from the excavated pits

В сервитута на трасето на газопровода беше открита и друга негативна структура – полувкопана къща/ колиба с едно помещение. Къщата е имала размери около 3,20 × 3,10 м и почти квадратен план. В основата ѝ (в ъглите и по средата на две от страните) бяха документирани леглата на седем дебели кола, които са поддържали дървената ѝ конструкция. Останките от полувкопаното съоръжение се разкриха в черна пръст, контрастираща с околния стерилен терен. Дълбочината на културния пласт беше между 0,20 и 0,40 м. В пласта бяха открити множество фрагменти от кухненски съдове – предимно гърнета с една дръжка, едно желязно ножче и една глинена лампа със семпла украса, която потвърди и датировката на контекста – IV в. сл. Хр. В близост до средата на помещението бяха документирани два по-големи камъка със следи от обгаряне. Вероятно те са служили като примитивно огнище. Никъде в другите сондажи и по повърхността на обекта не бяха открити следи от обитаване през късноримската епоха, което поражда предположението, че се касае за присъствието на изолирана колиба, свързана със сезонни дейности, вероятно животновъдство.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A SITE WITH PITS AND ARCHITECTURAL REMAINS FROM THE EARLY BRONZE AGE, EARLY IRON AGE, CLASSICAL PERIOD AND LATE ROMAN PERIOD NEAR BROD VILLAGE, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY

Anelia Bozkova, Violeta Milcheva, Eva Tonkova

Summary

The rescue archaeological excavations of the site near the village of Brod in the Dimitrovgrad municipality were carried out in two stages: preliminary trial trenches and full archaeological investigation. The following structures were established as a result (figs 1, 2):

1. One pit from the Early Bronze Age (EBA 1 or 2);
2. Thirteen pits from the Early Iron Age;
3. Thirty-one pits of the 5th c. BC;
4. One house (hut) from the 4th c. AD.

The EBA and the EIA pits are relatively small in diameter and shallow (0.10 to 0.50–0.60 m depth). Most of them have a conical shape and are filled with dark humus soil containing animal bones, pottery fragments (among them entire vessels), and lumps of clay plastering. The concentration of pottery fragments is low to medium. The EBA pottery has incised decoration. The EIA vessels are handbuilt with either untreated or burnished surface; their probable date is c. 10th c. BC.

The more numerous pits of the 5th c. BC are either cylindrical or conical in shape, filled with dark humus soil, in some cases mixed with light brown sterile subsoil. These pits are of greater dimensions, both in terms of diameter and depth, sometimes over 1.00 or even 1.50 m. The finds include fragments of pottery (fig. 4), more often handbuilt than wheel thrown, lumps of clay plastering, animal bones (fig. 3).

Another structure discovered at the site was a sunken dwelling (or rather hut) consisting of a single room. It is almost square and measures 3.30 × 3.20 m. Seven postholes were established in the corners and in the middle of two opposite walls; the posts probably supported a wooden superstructure. The finds discovered on the floor – fragments of cooking vessels, mainly one-handled pots, a small iron knife, and a simple ceramic lamp – date the structure in the 4th c. AD.

Anelia Bozhkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, aneliabozkova@yahoo.com
Violeta Milcheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, v_milcheva@abv.bg
Eva Tonkova, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, e.n.tonkova@gmail.com

---

№ 34. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЯМЕН КОМПЛЕКС ОТ АРХАИЧНАТА И КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ВОДЕН, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД

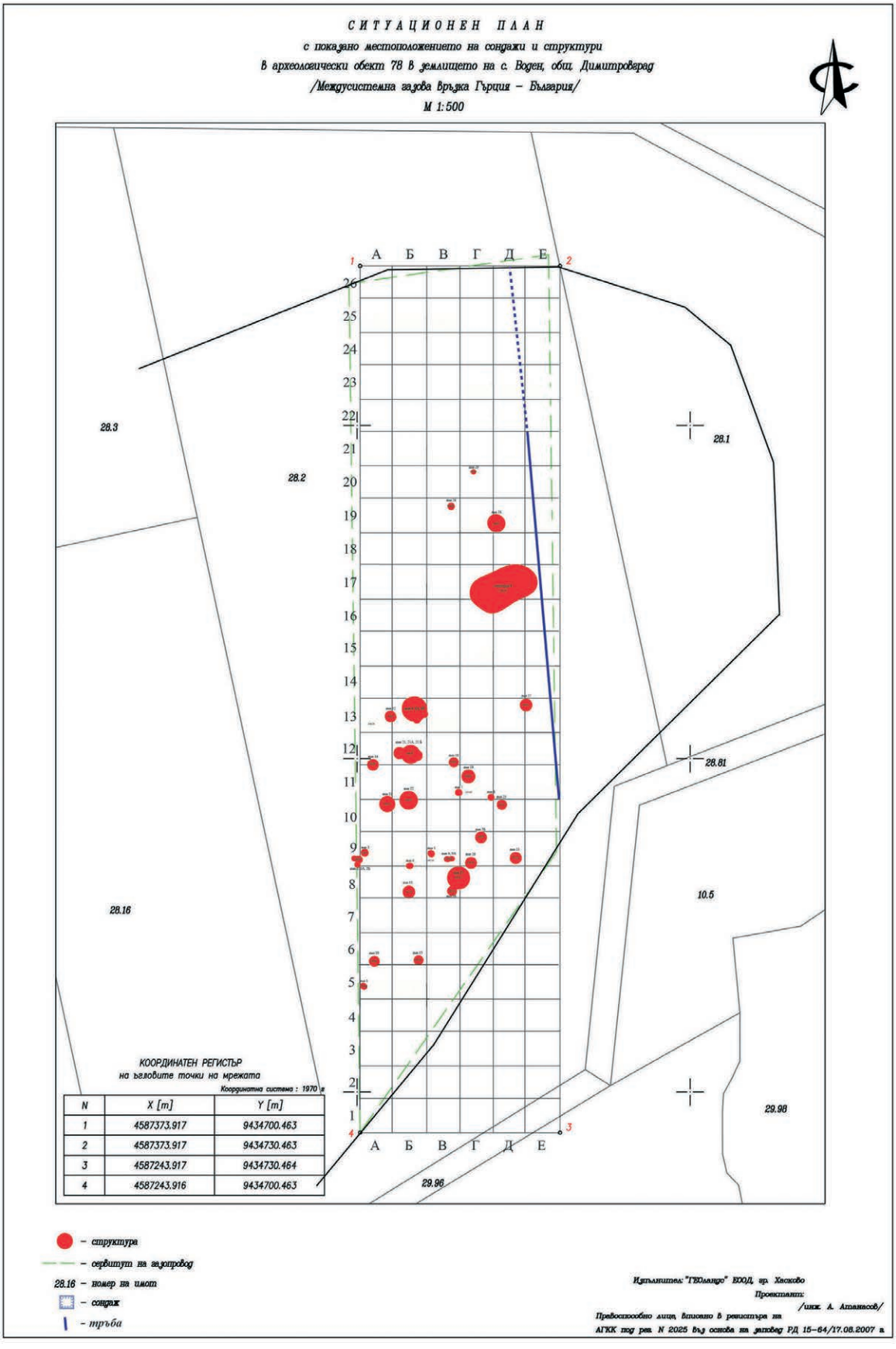
Анелия Божкова, Виолета Милчева

Археологическият обект (№ 78) се ситуира по трасето на газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“, в землището на с. Воден, община Димитровград.

Разкопките се проведоха по договор между НАИМ – БАН и ICGB и имаха за цел цялостно теренно изследване след проведеното през 2019 г. сондажно проучване (Божкова, Милчева 2019).

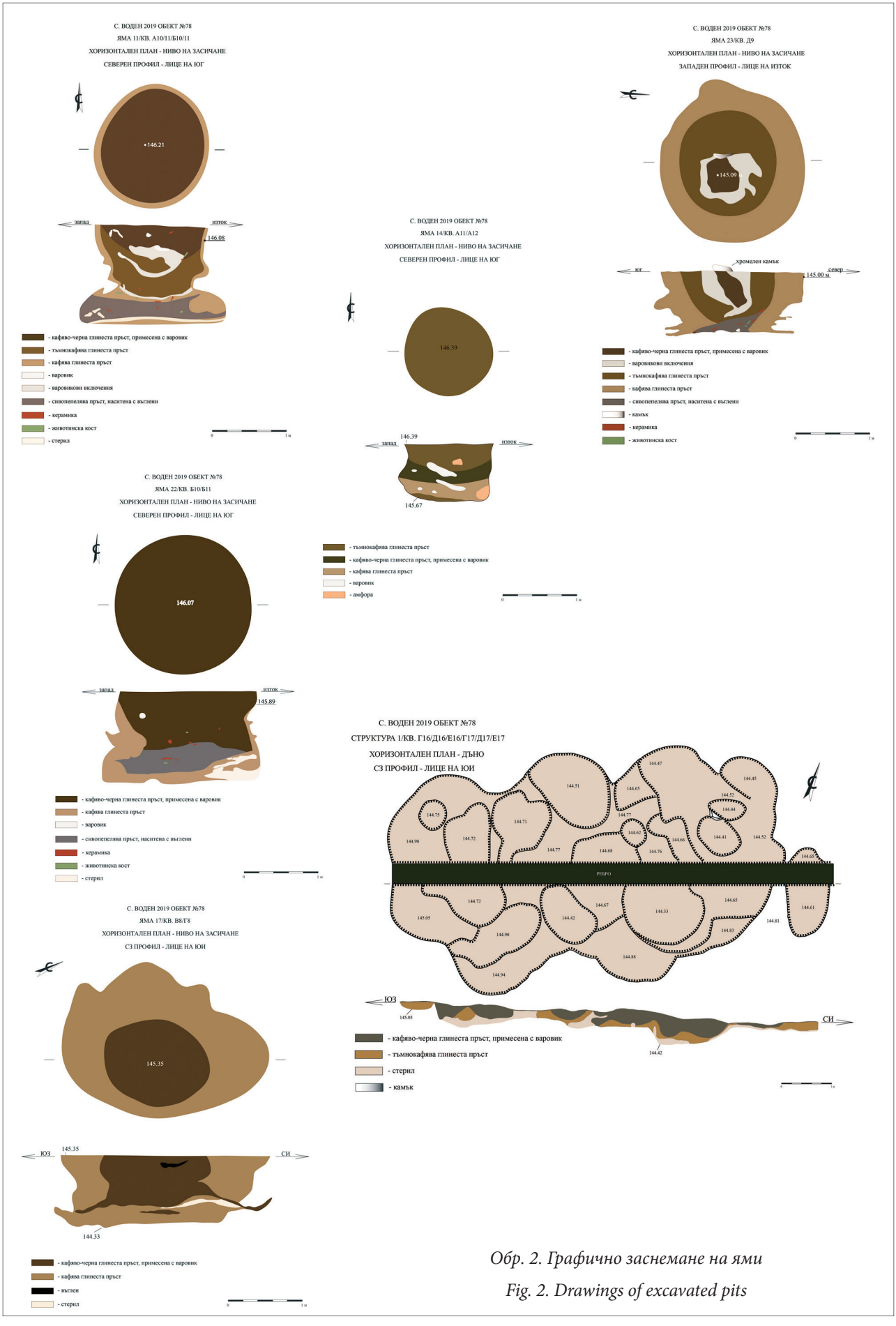
Обектът се ситуира в равнинна, слабо раздвижена местност, на полегат склон с експозиция на изток, между две дерета, които се вливат в малко водохранилище. Намира се на около 1,5 км западно от с. Воден, община Димитровград, в голям масив обработваема земя.

Предвидената за проучване площ с големина около 3 дка, която попада в сервитута на трасето на газопровода, представлява източна периферия на голям обект с характеристиките на ямно поле.

Обр. 1. План на проучените структури

Fig. 1. Plan of the excavated structures

Обр. 2. Графично заснемане на ями

Fig. 2. Drawings of excavated pits

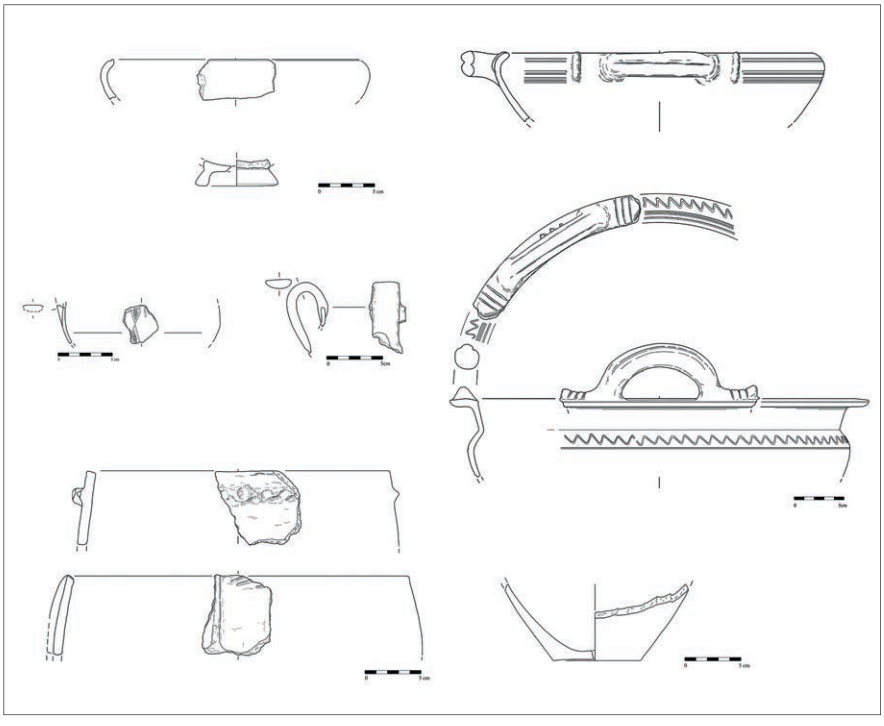
В началото на проучването, предвид резултатите от сондажните разкопки през миналата година, бе отнет с механизирана техника целият хумусен пласт. Това даде възможност да се изследват негативните структури, вкопани в стерилния пласт.

По време на спасителното археологическо проучване бяха открити, проучени и документирани нови 21 ямни съоръжения, както и един обособен комплекс от свързани ями (структура 1). По-голяма концентрация от ями се наблюдава в южната половина на обекта (обр. 1). Формите на ямите са различни – най-многобройни са тези с форма на пресечен конус, други са цилиндрични, неправилни полусферични и дори биконични, стеснени в средата (обр. 2 – 3). Ямите са с различна дълбочина и диаметър; някои от тях са плитки, съдържащи археологически материали с ниска концентрация. По-голяма част от ямите обаче са относително големи и дълбоки (от 1 – 1,50 до 2,50 м). Запълнителят им се състои от тъмнокафява и черна хумусна пръст, ясно контрастираща с белия стерил, в който са вкопани. При някои от ямите има и отделни пластове или участъци с бяла стерилна пръст. Документирани са ями със специфично запълване по необичаен, очевидно регионален модел – с кафява пръст в периферията и черна/сивочерна, примесена с пепел и въглени пръст в центъра на съоръжението. В повечето от тях са регистрирани керамични струпвания на различни нива – при отвора, в центъра на ямата или на дъното. Значително е и количеството на животински кости. В някои от ямите има фрагменти от хромели или цели хромели, което потвърждава една хилядолетна традиция. В една от ямите е открито значително количество овъглени житни зърна. Рядко се откриват предмети от желязо и бронз.

Обр. 3. Яма № 11 в процес на проучване

Fig. 3. Pit 11 in the process of excavation

Обр. 4. Керамични находки от яма № 21, архаична епоха

Fig. 4. Pottery finds from Pit 21, Archaic Period

Структура 1 е съставена от множество (над 18) плитки пресичащи се ями. Запълнителят е от рохка, светлокафява или сивопепелява пръст. В него се срещат керамични фрагменти с ниска концентрация и множество животински кости.

Болшинството от ямите съдържа синхронен керамичен комплекс, типичен за ранната класическа епоха в Тракия – V в. пр. Хр. Характерни за него са преобладаващи фрагменти от съдове, работени на ръка, със стандартни форми и пестелива украса – езичести дръжки, релефни ленти с прищипвания и насечки. Керамиката, работена на грънчарско колело, е със сив или бежов цвят и е представена с фрагменти от леканета, амфори, кани, паници със завит навътре ръб и др., всички на ниски пръстеновидни или високи конични столчета. От времето около средата на V в. пр. Хр. са и импортните чернофирнисови съдове и търговски амфори. Една единствена яма се отличава с по-различен керамичен масив (обр. 4). Тя съдържа в запълнителя си монохромни съдове на колело от тип, характерен за архаична еолийска Гърция. Представени са типичните за Троя и Лесбос от VII – VI в. пр. Хр. леканета, паници/купи и чаши с пластична (протуберанси) и врязана украса, с плоски, равно отрязани дъна. Тези съдове вероятно се датират в първата половина на VI в. пр. Хр. и отразяват керамичната култура от времето на прехода между РЖЕ и КЖЕ в Южна Тракия. Керамиката на ръка от тази яма не носи украсата на съдовете от РЖЕ, с изключение на един малък фрагмент с врязана украса. В някои от ямите са открити фрагменти от съдове, които позволяват да бъде реставрирана цяла форма.

Литература

Божкова, Милчева 2019: А. Божкова, В. Милчева. Спасително археологическо проучване на обект от V – IV в. пр. Хр. при с. Воден, община Димитровград. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 155 – 157.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A PIT COMPLEX FROM THE ARCHAIC AND CLASSICAL PERIODS NEAR THE VILLAGE OF VODEN, MUNICIPALITY DIMITROVGRAD

Anelia Bozkova, Violeta Milcheva

Summary

The full excavations of the site were undertaken under a contract between NAIM and ICGB following the preliminary investigations in 2018. The excavated area comprised some 3000 m^2, situated in the eastern periphery of a large field of pits (fig. 1).

A total of 21 new pits were registered, excavated and documented in this campaign, as well as a complex structure of at least 18 interconnected shallow pits (Structure 1). The pits vary in size, the greater part being rather wide and deep – between 1 and 1.5 m, rarely up to 2.5 m (figs 2, 3). They were filled with dark-brown and black humus soil, in some cases with streaks of white sterile subsoil. Most of them contained pottery assemblages at different levels – at the mouth, in the middle or near the bottom. There was also a considerable quantity of animal bones. Quern stones or pieces of quern stones were found in some of the pits.

The shallow pits of Structure 1 were filled with loose light-brown or grey-ashy soil, mixed with a few pottery fragments and many animal bones.

The pottery from most of the excavated pits can be dated to the Early Classical Period in Thrace or the 5th c. B.C. The pottery complex is characterized with fragments of handbuilt vessels of standard shapes with sparse decoration – tong-shaped handles, applied relief bands with dimples or notches. The grey wheel thrown pottery is represented by fragments of various *lekanai*, *amphorai*, jugs, bowls with incurved rim, etc. A single pit (No 21) contained pottery of a different type – monochrome wheel thrown vessels from the first half of the 6th c. BC (fig. 4).

Anelia Bozhkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, aneliabozkova@yahoo.com

Violeta Milcheva, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, v_milcheva@abv.bg

№ 35. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. БЕНКОВСКИ, ОБЩ. КИРКОВО, ОБЛ. КЪРДЖАЛИ

Здравко Димитров, Полина Пиперкова

През октомври 2019 г. продължиха редовните археологически разкопки на обект от елинистическата епоха в долината на река Върбица. Той е разположен в малък ареал от Източните Родопи в община Кирково, в непосредствена близост до прохода Маказа (на около 15 км в южна посока) и на едва 50 км от северния бряг на Егейско море (48 км е разстоянието до голямата гръцка колония Маронея).

Теренът на проучването е разположен на площ от около 50 дка сред борова гора в близост до махала Горни Веслец на с. Бенковски (на 1,5 км на СИ от селото). Археологическите комплекси в тази зона са три:

1. Малък обект на хълма (вероятно светилище), непосредствено северно от селото, изследван през 2017 – 2018 г. (Димитров, Русев, Пиперкова 2018, 418 – 420; Димитров, Пиперкова 2019, 152 – 154);

2. Вероятно селище (или друг комплекс, чиито функции все още не са установени), затворено от голяма оградна стена (площ 30 дка);

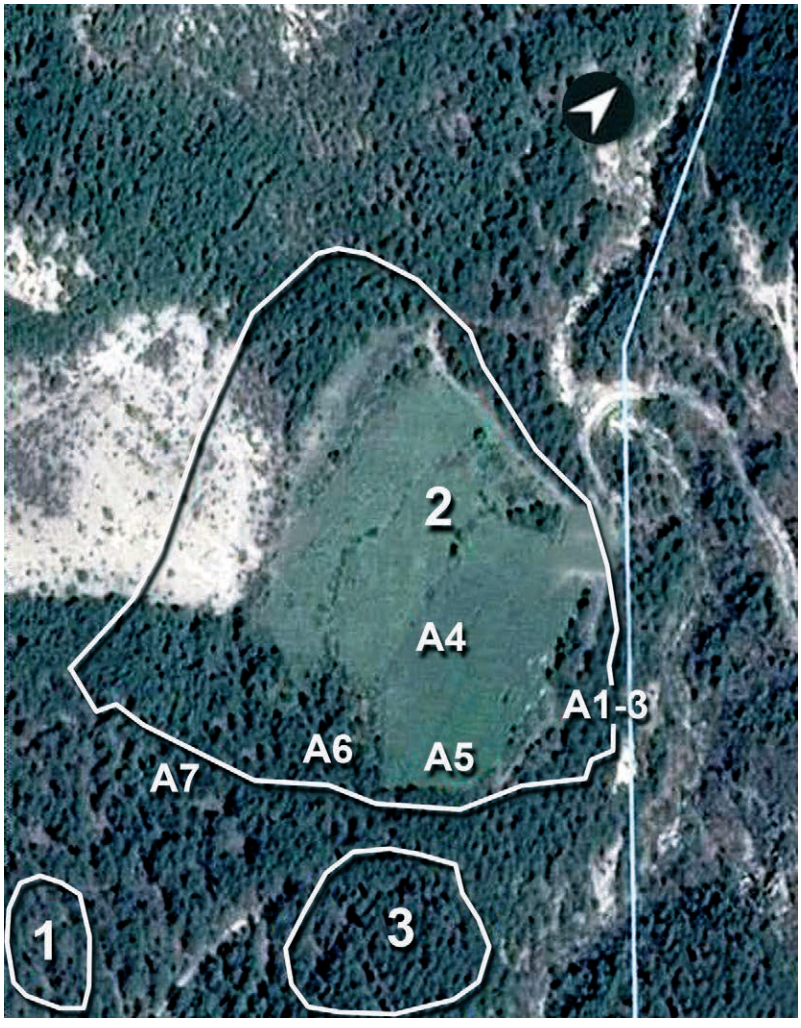
3. Некропол, който е разположен между тези два комплекса. Един гроб от него бе изследван от Л. Лещаков през 2016 г. (Лещаков, Димитрова 2017, 197 – 200).

Проучванията на двата екипа (З. Димитров и колектив и Л. Лещаков и колектив) от 2016 – 2019 г. са първите редовни археологически разкопки в тази зона на Източните Родопи.

По време на кампанията през 2019 г. бяха извършени сондажни проучвания в обекта, отбелязан под № 2 – вероятно селище (Обр. 1). Изпълнени бяха седем сондажа (размери 5 × 2 м) в рамките на 10 работни дни през месец октомври, като целта беше да бъде установена хронологията и функцията на голяма каменна стена, ограждаща предполагаемо селище (или друг комплекс) с площ от около 30 дка.

Сондажите бяха разположени както следва: сондажи № 1 – 3 и 6 – 7 до, зад и пред каменната стена, а № 4 и № 5 – на поляната в центъра на оградената от стената територия. Във всички сондажи, с изключение на № 4 (в центъра на обекта), бе достигнато до стерилно ниво (сондаж А 2 – обр. 2 – 3).

Заключение вследствие от разкопките от 2019 г. В резултат на

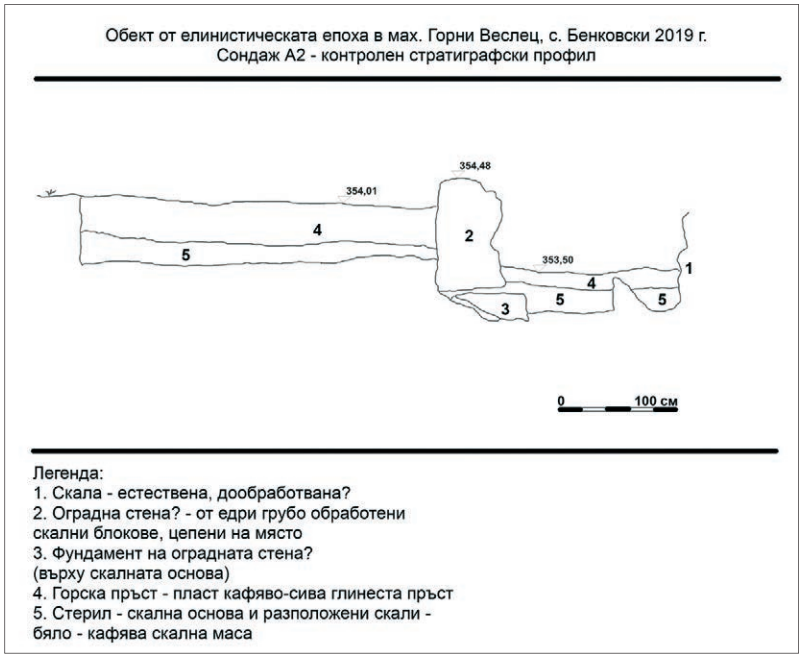
Обр. 1. Карта на трите обекта от археологическия комплекс край с. Бенковски, М 1:1000: (№ 1 – светилище (?); № 2 – евентуално селище (?); № 3 – некропол)

Fig. 1. Map of the three sites in the archaeological complex near the village of Benkovski, M 1:1000: No. 1 – sanctuary; No. 2 – probable settlement; No. 3 – necropolis

Обр. 2. Сондаж А2 – изглед и разрез на каменна стена от грубо обработени каменни блокове

Fig. 2. Trench A2 – view and cross-section of the stone wall of roughly hewn blocks

Обр. 3. Контролен стратиграфски профил на сондаж А2 – вертикален разрез пред конструкцията на стената

Fig. 3. Control stratigraphic profile of Trench A2 – cross-section in front of the wall

сондажните проучвания се установиха материали само от късноелинистическата епоха – II – I в. пр. Хр. Това са единадесет керамични фрагмента, дръжка от кана (1 бр.), малки стени от съдове (3 бр.) и фрагменти от строителна керамика – полуцилиндрични калиптери от лаконски тип (7 бр.). Поради проучването на сондажите до стерил можем да сме категорични, че в равнинната зона на комплекса край Бенковски отсъства ранножелязната епоха, която бе установена на хълма (при проучванията от 2017 – 2018 г.), интерпретиран засега като светилище.

Определянето на функциите на каменната стена към този момент е много трудно. Със сигурност това е структура от античната епоха (най-вероятно елинистическия период), но все още не може да се конкретизира дали това е оградна стена или крепостно съоръжение. На този етап на проучването е сигурно, че в голямата площ, която тази стена ограждa (приблизително 30 дка) са били разположени сгради, но все още не може да се установи със сигурност дали става въпрос за селище или за стопанско-производствен комплекс (само при един от сондажите е регистрирано наличие на шлака на терена).

Структурата на стената е от едри ломени камъни, които са поставени изправени и са съвсем грубо обработени (виж стената при сондаж А 3 – обр. 4). От тази гледна точка съоръжението прилича повече на оградна стена, отколкото на фортификационен градеж. Подобни каменни стени от грубо обработени стени са известни от други зони на Родопите – главно в Смолянския и Пловдивския край (Кисьов 1990, 64 – 74; Кисьов 1998, 31 – 38).

Археологическият екип предвижда продължаване на проучванията с цел установяване на структури във вътрешността на ограденото пространство (с използването на геофизични изследвания) и завършване на разкопките на некропола и евентуалното светилище.

Археологическите разкопки в местността Горни Веслец в региона на с. Бенковски са от изключително значение за научните среди, тъй като това е регион, който не е проучван по археологически път. Обектите в тази местност (вероятните светилище, селище и некропол) са разположени буквално срещу прохода Маказа – основният път към егейското крайбрежие както днес, така и през Античността – и на едва 48 км от гръцката колония Маронея. Всъщност това са най-близките археологиче-

ски обекти от античната епоха (засега само от елинистическия период), които днес се намират на българска територия, спрямо северния егейски бряг и основния античен път през Балканският полуостров – *Via Egnatia*.

Обр. 4. Изглед на каменната стена в югоизточния сектор (до сондаж А3), вертикално подреждане на каменните блокове

Fig. 4. View of the stone wall in the Southeastern Sector (at Trench A3) – vertical arrangement of the blocks

Литература

Димитров, Русев, Пиперкова 2018: З. Димитров, Н. Русев, П. Пиперкова. Редовни археологически проучвания на обект от елинистическата епоха край с. Бенковски, община Кирково. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 418 – 420.

Димитров, Пиперкова 2019: З. Димитров, П. Пиперкова. Археологическо проучване на обект от елинистическата епоха край с. Бенковски, Кърджалийско. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 152 – 154.

Кисьов 1990: К. Кисьов. Скални светилища в Родопите и Горнотракийската низина, представени с археологически материали и обекти от Смолянско и Пловдивско. – В: Тракийската култура в Родопите и горните поречия на Марица, Места и Струма. Смолян, 1990, 64 – 74.

Кисьов 1998: К. Кисьов. Археологически свидетелства, свързани с тракийските култови места и практики в Средните и Западните Родопи в периода края на II – I хил. пр. Хр. – Rhodopica, 1, 1998, 31 – 38.

Лещаков, Димитрова 2017: Л. Лещаков, Я. Димитрова. Гроб от елинистическата епоха в района на с. Бенковски, общ. Кирково. – Археологически открития и разкопки през 2016. София, 2017, 197 – 200.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR BENKOVSKI VILLAGE, KIRKOVO MUNICIPALITY, KURDZHALI REGION

Zdravko Dimitrov, Polina Piperkova

Summary

In 2019, the archaeological complex near the village of Benkovski was excavated for a fourth consecutive season of regular investigations. During this campaign, trench excavations was carried out at Site 2, probably the settlement structure in the complex (fig. 1). Seven trenches (5 × 2 m) were completed within 10 working days in October (Trench A2 – figs 2, 3). They were placed near the stone wall that encompassed the area of approximately 3 ha.

The wall is built of large roughly hewn stones, shaping irregular masonry (the wall in Trench A3 – fig. 4). From this point of view, the wall resembles more an enclosure than a fortification. Such stone walls of roughly hewn blocks are known from other areas of the Rhodope Mountains – mainly in the Smolyan and Plovdiv regions (Кисьов 1990, 64–74; Кисьов 1998, 31–38).

At present, it is difficult to define the functions of the stone wall. Certainly, it dates from antiquity (most probably the Hellenistic period, as suggested by ceramic fragments in Trench 4). But it is yet to be specified whether it is an enclosure wall or a fortress.

Zdravko Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, zdravkodimitrov74@gmail.com
Polina Piperkova, Regional History Museum Kardzhali, 4 Republikanska Str., 6600 Kardzhali, polinka_1989@abv.bg

№ 36. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РИТУАЛНИ СТРУКТУРИ ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА КРАЙ С. ДЪБЕНЕ, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов, Иван Иванов

Обектът е разположен в м. Балинов горун, югоизточно от с. Дъбене, община Карлово. Общата проучена площ е около 500 м^2 и в нея са разкрити три ритуални структури с пореден номер 29.

Като конфигурация на терена те образуват дъга, отворена на юг. Най-западната структура е 29-D, в средата и същевременно най-северна е структура 29-AB, а най-източна е структура 29-C (обр. 1). Те са разположени на терен, чиято дължина надхвърля 25 м.

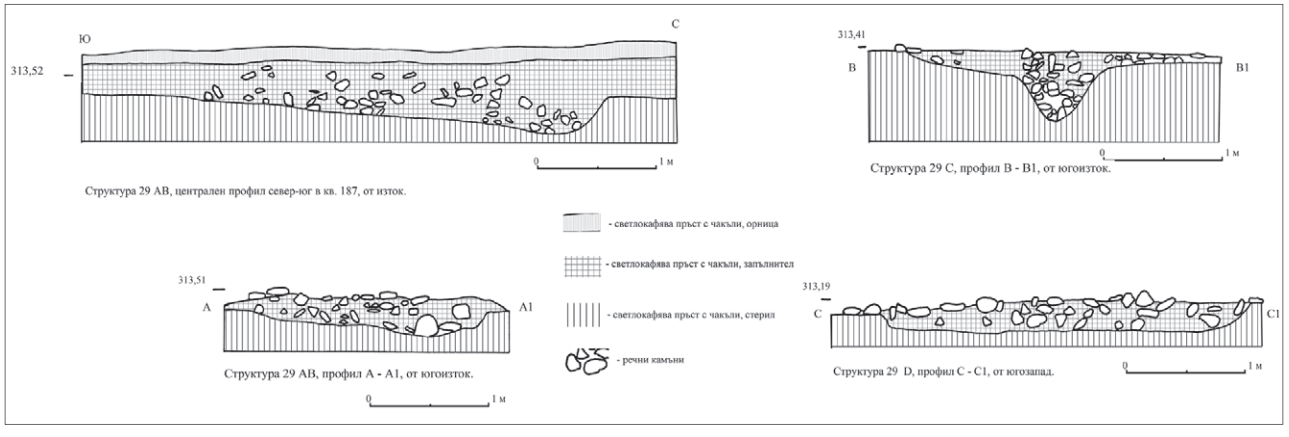
Първата – структура 29-AB, е разположена в кв. 174-187/188. Тя има дъговидна форма, издължена е в посока И – З, а извиването на дъгата е в северна посока. Дължината ѝ е почти 10 м, а ширината доближава 4 м. Изградена е от речни камъни, предимно със средни размери. Между тях и най-вече в източната част на структурата са сложени отделни керамични фрагменти или силно фрагментирани по-големи части, също от керамични съдове. Те се разполагат до южната граница или в централната част на тази половина. В западната част са открити единични фрагменти, основно до периферията. Общата датировка на структурата е в късната желязна епоха (КЖЕ).

Обр. 1. Дъбене, Балинов горун. Ритуални структури, поглед отгоре

Fig. 1. Dabene, Balinov Gorun. Ritual structures, aerial view

Втората структура – 29-C, е разположена в кв. 174-190. Тя има овална форма с ориентация СЗ – ЮИ. Дължината ѝ е 4 м, а ширината е 2,80 м. Тя също е изградена от речни камъни, предимно със средни размери в до два реда. Те са сложени върху древния терен, без да е направено вкопаване. Преди тяхното слагане в централната част на структурата е направена яма с диаметър 0,70 м и дълбочина 0,44 м. Тя също е запълнена с камъни със средни размери. Западно от ямата

Обр. 2. Дъбене, Балинов горун. Профили на ритуалните структури

Fig. 2. Dabene, Balinov Gorun. Sections of the ritual structures

са сложени фрагменти от питос, а между камъните са открити керамични фрагменти. Датировката на тази структура на базата на керамичния материал е в КЖЕ.

Третата – структура 29-D, е разположена основно в кв. 174-206. Тя има овална форма и е издължена в посока СИ – ЮЗ. Дължината на структурата е 5,20 м, а ширината ѝ е 3,65 м. Изградена е от речни камъни, които са предимно със средни размери. Те са сложени в плитко вкопаване със същата форма и ориентация. Между камъните и под тях във вкопаването, основно по периферията, са сложени отделни керамични фрагменти от различни съдове. В основата на плиткото вкопаване е направен и плитък ров, който спазва ориентацията на цялото съоръжение. Той е запълнен в речни камъни със средни размери, които са в до два – три реда. Ширината на рова е до 0,80 м, дължината до 2,50 м и дълбочината до 0,15 м. Пръстта вътре е същата. Тяхната датировка е в КЖЕ.

Трите структури образуват една обща дъга и това вероятно е предварително планирано. Те в пълна степен типологически дублират проучваните в предходните археологически сезони структури и отново показват ритуалния им характер. Какво е неговото обяснение е трудно да се каже, но може да се предполага постмортален вариант или ритуално полагане на археологически материали на древния терен.

В общ вид тази структури повтарят ситуацията с проучваните през предходните сезони структури от ранната бронзова и желязната епохи.

ARCHAEOLOGICAL RESERCHES OF LATE IRON AGE RITUAL STRUCTURES NEAR THE VILLAGE OF DABENE, KARLOVO REGION

Martin Hristov, Ivan Ivanov

Summary

The site is situated in Balinov Gorun locality, to the southeast of the village of Dabene, Karlovo Municipality. The excavated area is c. 500 m² and three ritual structures were identified.

One of these structures has a curve-shaped plan with its axis oriented E–W. It is about 10 m long by 4 m wide, constructed entirely of medium-sized river stones. Pottery sherds and larger pieces of vases were discovered between the stones, mainly in the eastern part of the structure.

The three structures have different shapes and formed a curve-shaped complex open to the south. They are all built of medium-sized river stones; two of them include sunken features, a ditch or a pit. As a rule, pottery sherds were deposited at the periphery, around the stones' edges. The complex dates from the Late Iron Age (4th–3st c. BC).

Martin Hristov, The National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, History Museum Klisura, 20-ti April Sqr., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com

---

№ 37. ПРОУЧВАНЕ НА КЕЛТСКОТО СВЕТИЛИЩЕ (МОГИЛА 39) ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО"

Диана Гергова, Йордан Анастасов, Жоселин Дезидери

Проучванията на келтското светилище (условно обозначено като могила 39) от Източния некропол в ИАР „Сборяново" бяха проведени като продължение на българо-швейцарския проект "Сборяново, некрополи и територия", включващ разкопки, теренни и лабораторни изследвания, преразглеждане и ново документиране на вече разкрити археологически паметници и находки, както и обнародване на изследванията на некропола (Anastassov, Gergova 2017).

Археологическите разкопки бяха осъществени от 8 до 30 септември, под ръководството на проф. Диана Гергова (НАИМ – БАН) и д-р Йордан Анастасов (Университет Нюшател) и с участието на международен екип от 13 специалисти и пет студенти от Швейцария и Франция, както и с чети-

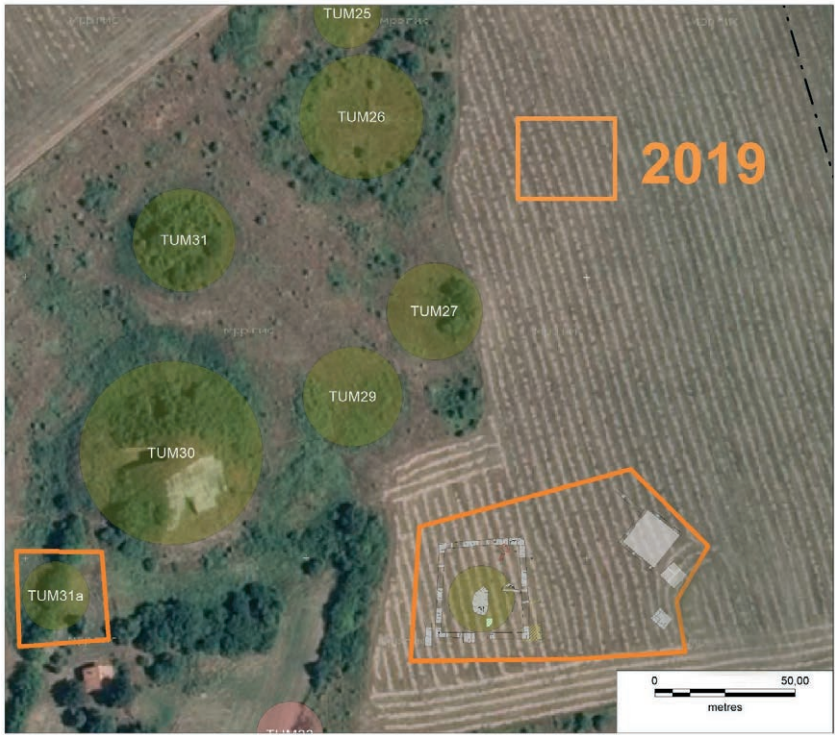
рима работници. Финансирането беше осигурено от фондация Fondation Suisse-Liechtenstein pour les recherches archéologiques à l'étranger (SLSA), Швейцария.

Разкопките се концентрираха върху северното и западно ограждане на централния сектор на разкритото през 2016 г. светилище – комплекс от ями в оградена с ровове трапецовидна площ от 840 м^2 (Гергова и др. 2017; Anastassov et al. 2019). Проведени бяха и сондажни проучвания източно от светилището с цел документиране на отбелязаните през 2018 г. геофизични аномалии. Общата проучена площ е 334 м^2 (обр. 1 – 2).

Централен сектор. Проучени са общо 157 м^2 чрез залагането на три сондажа (S19, S24, S26) (обр. 2). Документирани са северното (F171, 201) и западно (F207) рововo ограждение, както и дублиращ ров (F212) извън заградената площ, идентифициран през 2017 г. (F140).

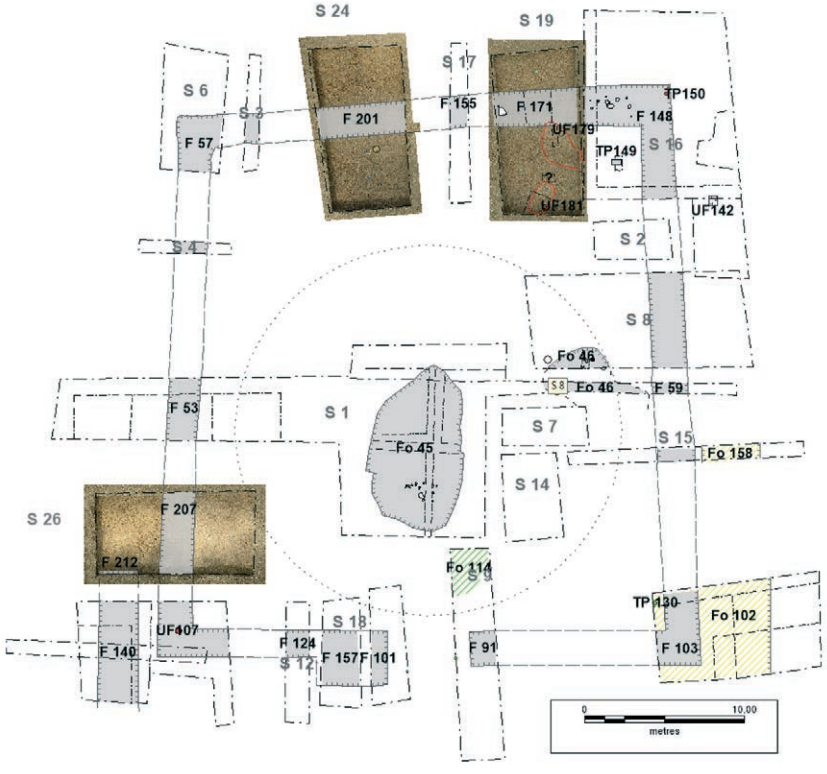
Заради липсата на седиментация и активната селскостопанска дейност, най-горните хоризонти от структурата на светилището до дълбочина 0,50 м са унищожени, поради което изясняването на стратиграфските връзки е силно затруднено, а оригиналното подово ниво е напълно унищожено.

Рововете са сходни с тези от документираните досега участъци. Вкопаването им е вертикално, дъното е плоско, горните ръбове са разлати, най-вероятно вследствие на ерозионния процес (ширина горе 6 – 10 м, ширина долу 1.90 – 2,20 м, дълбочина 1 – 1,20 м). Отсъстват следи от дървено укрепване във вътрешността им. Може да се предположи, че запълването е станало бързо, вероятно в рамките на един-два сезона. Пълнежът е от тъмнокафява до черна глинеста органична пръст, от която произлизат повечето находки.

Обр. 1. Общ план на проучените площ през 2019 г. Светилището (могила 39) и могила 31а

Fig. 1. General plan of the excavated areas in 2019. The sanctuary (Tumulus 39) and Tumulus 31a

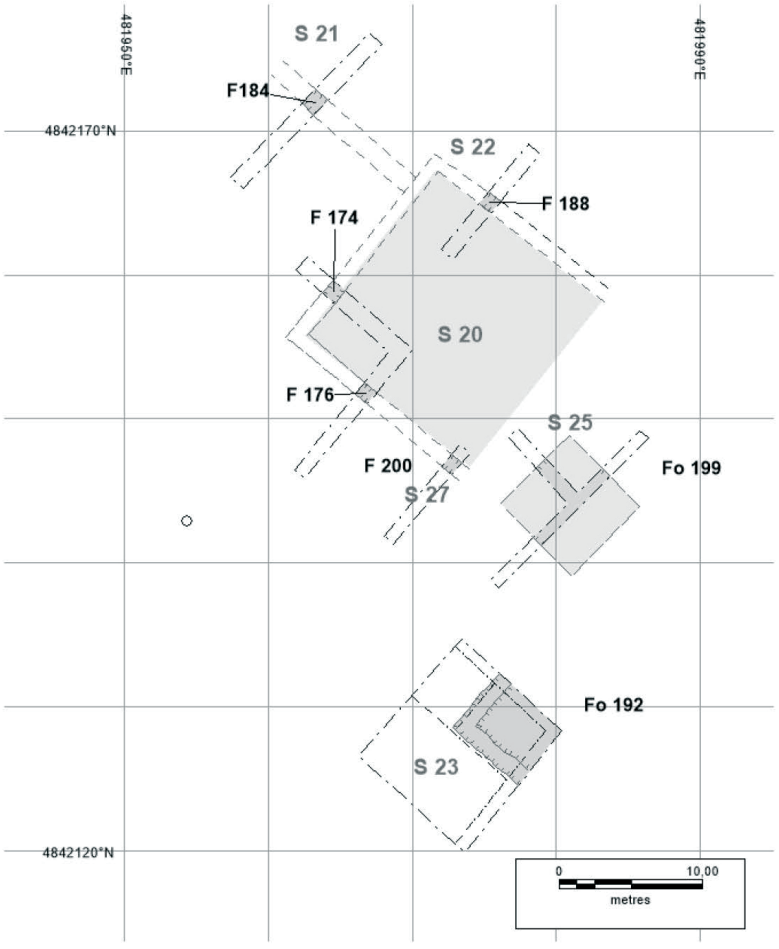
Обр. 2. Общ план на проучените площи в централната част на светилището

Fig. 2. General plan of the excavated areas of the central part of sanctuary

В западния край на изкоп S19, директно върху подовото ниво на рова, бе намерен голям варовиков блок (50 × 30 см). Той вероятно е част от откритата в изкоп S16 (2018 г.) каменна линейна концентрация, намираща се на 5 м на изток. Направените през 2018 г. наблюдения позволяват това струпване да се свърже с разрушена при срутването на стените каменна структура, която е била разположена първоначално във вътрешността или извън ограждението, в близост до рова, но за която все още липсват данни.

Източен сектор. Направените в околомогилното пространство геофизични изследвания през 2018 г. установиха наличието на серия от аномалии, разположени на изток от центъра на могила 39 и разпростиращи се на площ около 1800 м^2 (обр. 3).

Този участък с обща проучена площ от 177 м^2 бе проучен чрез отварянето на шест сондажни изкопа – S20, 21, 22, 23, 25 и 27. Документирани бяха пет участъка от ров (F174, 176, 184, 188, 200), както и две големи правоъгълни ями (Fo192, 199) (обр. 4).

Обр. 3. Общ план на проучените площи на изток от централната част на светилището

Fig. 3. General plan of the excavated areas to the east of the sanctuary

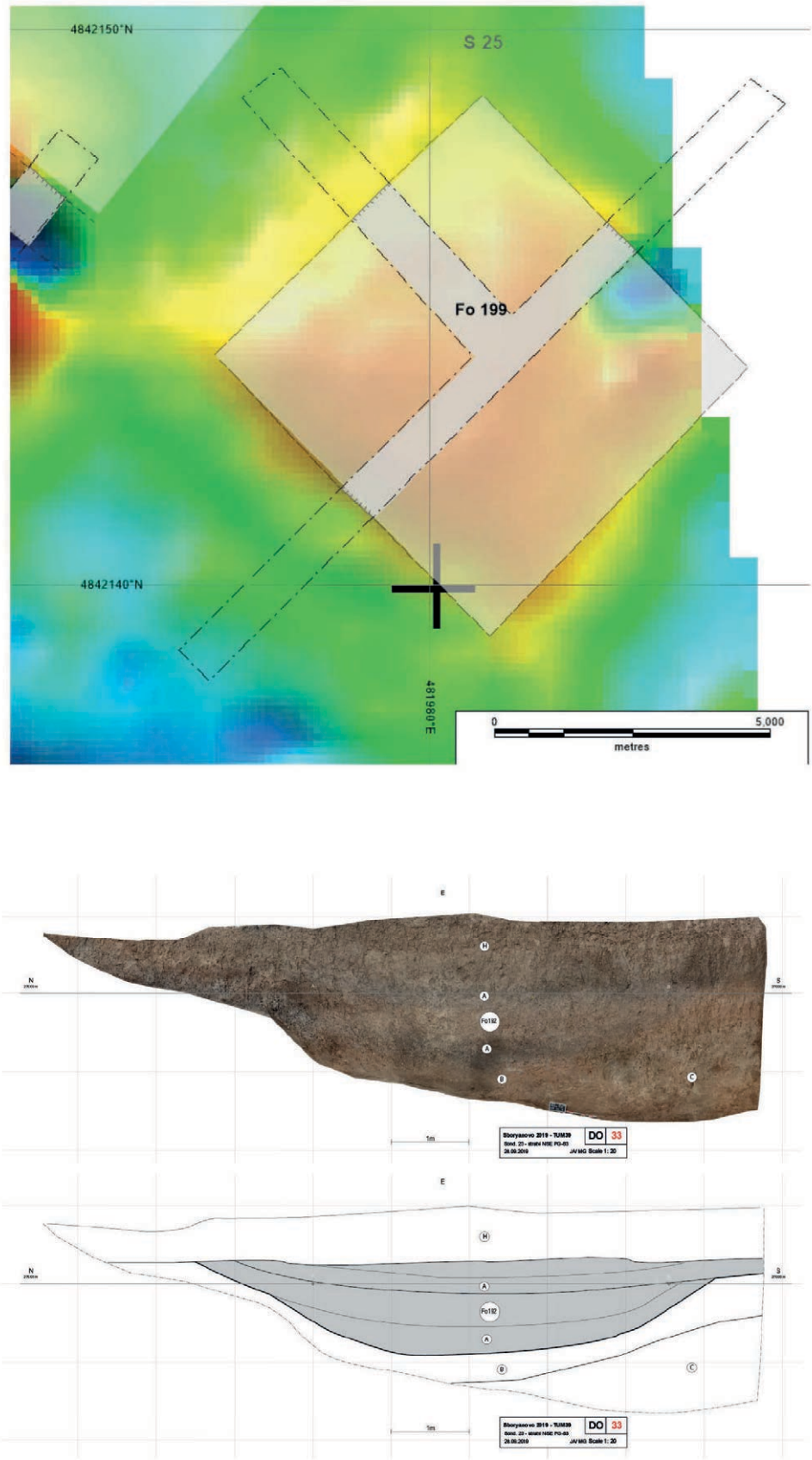
Други структури или антропогенни нива не бяха установени, но идентифицираните участъци от ров очертават комплекс с поне още едно правоъгълно ограждение от 215 м^2 (15 × 15 м) ориентирано ЮИ – СЗ.

Находки и датировки. Малобройните находки са намерени главно в пълнежа на рововете от централната част на светилището (обр. 5). Това са фрагменти от груба и фина тракийска керамика на колело и вносни амфори, към които може да се добави и един фрагмент от стъклено тъмносиньо мънисто (F207).

В съседство са намерени и неидетифицирани фрагменти от частично разтопено светлосиньо стъкло. Възможно е да са от разрушена кремация, което е подкрепено от присъствието на горели човешки кости в близост до тях.

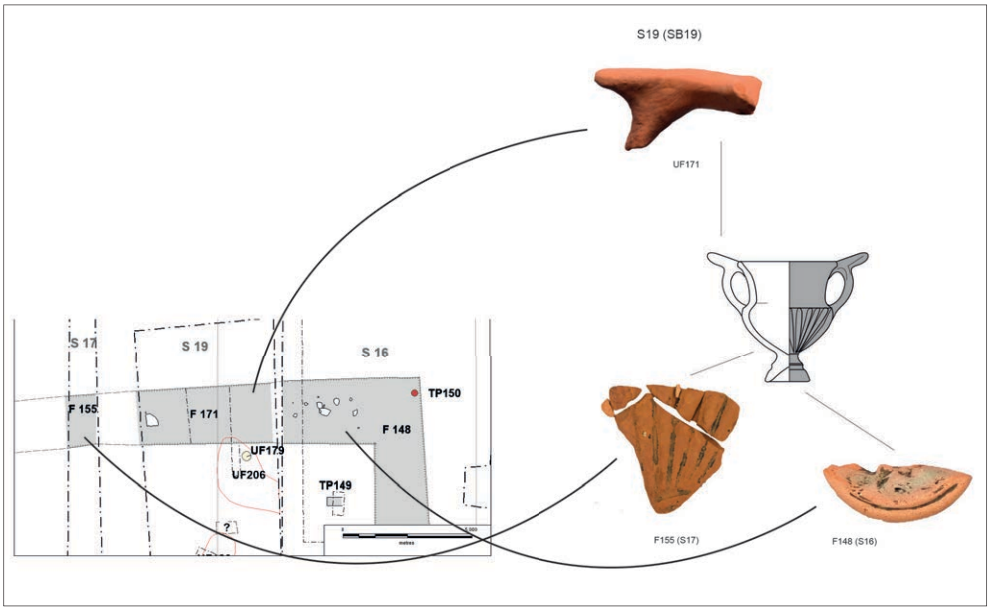
Общата датировка на светилището, определена от двата предходни сезона, ок. 200 г. пр. Хр., остава актуална.

Перспективи. Резултатите от проведените разкопки допълват събраната досега информация за устройството на комплекса, като очертават наличието на нови структури в периферията на светилището, източно от него. Продължаването на проучванията в северната част на вътрешността на светилището, както и в неговата периферия, ще бъде от решаващо значение за окончателното изясняване на устройството на този засега единствен не само на територията на България, но и на Балканите келтски култов ансамбъл.

Обр. 4. План и профил на яма Fo199, идентифицирана при геофизичното проучване

Fig. 4. Plan and profile of pit Fo199 identified by means of geophysical prospecting

Обр. 5 Фрагменти от кантарос открити в различни участъци на северния ров през 2018 – 2019 г.

Fig. 5. Fragments of kantharos discovered in different parts of the northern ditch in 2018 – 2019

Литература

Гергова и др. 2017: Д. Гергова, Й. Анастасов, Ж. Дезидери, М. Джос, Ф. Броес, К. Фехер, Х. Цанков, Ц. Попова, Г. Котас, Д. Жирарде, Г. Радославова, С. Савова, М. Бес. Редовно археологическо проучване на могила 39 от източния некропол в ИАР „Сборяново". – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 215 – 217.

Anastassov et al. 2019: J. Anastassov, D. Gergova, F. Broes, P. Méniel, C. Tsankov, G. Radoslavova, M. Gios, J. Desideri. Sboryanovo (Bulgarie) – Nécropoles et territoire: bilan de la mission bulgaro-suisse en 2018. – Schweizerisch-Liechtensteinische Stiftung für archäologische Forschungen im Ausland: Jahresbericht 2018, 2019, 163 – 183

Anastassov, Gergova 2017: J. Anastassov, D. Gergova. Projet Sboryanovo, Bulgarie: nécropoles et territoire. – Archéologie suisse 40 (3), 2017, 44 – 45.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE CELTIC SANCTUARY (TUMULUS 39) FROM THE HELLENISTIC PERIOD OF THE EASTERN NECROPOLIS IN SBORYANOVO RESERVE

Diana Gergova, Jordan Anastassov, Jocelyne Desideri

Summary

The excavations of the Celtic sanctuary at Sboryanovo were undertaken as a continuation of the Bulgarian-Swiss project "Sboryanovo–Necropolises and Territories" and with the financial support of the Swiss-Liechtenstein Foundation for Archaeological Research Abroad (SLSA).

The investigations of the sanctuary – a complex of pits surrounded by ditches with a trapezoidal shape and surface of 840 m^2 – were concentrated in its northern and western part (fig. 1). Three trenches were excavated in order to investigate and document the ditch and its structure. The ditch, at present 6–10 m wide in its upper part and 1.90–2.20 m at the bottom, at a depth of 1–1.20 m, was originally with vertical walls.

Six other trenches were also excavated in the area to the east of the sanctuary in order to study the geophysical anomalies noted in 2018 (figs 2, 3). Parts of other enclosures were identified in the eastern periphery of the sanctuary.

The few finds in the ditches include fragments of handbuilt and wheel thrown Thracian pottery, imported amphorae, a glass bead and unidentified iron objects. The date of the sanctuary remains around 200 BC (fig. 4).

The finalization of the investigations of the sanctuary – the only one of this type in present-day Bulgaria and in the Balkans – would shed important light on its character.

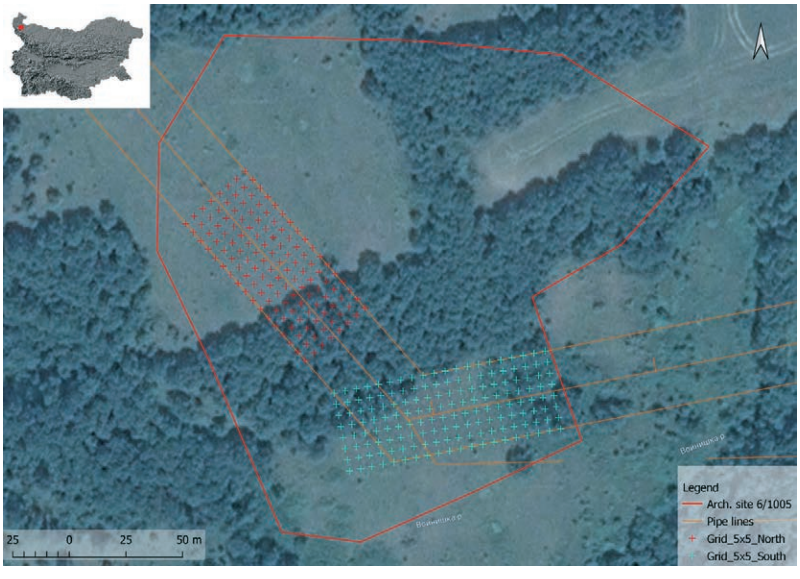
Diana Gergova, dianagergova@gmail.com
Jordan Anastassov, University of Neuchatel, Institute of Archaeology, Avenue du 1er-Mars 26, CH – 2000, Neuchâtel, Switzerland, jordan.anastassov@unine.ch
Jocelyne Desideri, Department F.-A. Forel for environmental and aquatic science, Laboratory of archaeology and anthropology, Uni Carl Vogt – 66 Boulevard Carl Vogt – CH -1211 Genève 4, Switzerland, jocelyne.desideri@unige.ch

№ 38. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РАННИЯ НЕОЛИТ И КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОСТА ПЕРЧЕВО, ОБЩ. КУЛА, ОБЛ. ВИДИН

Пламен Георгиев, Радослав Александров, Оленка Миланова, Хана Христова, Йордана Николова, Елина Анастасова, Йосиф Баев, Мария Баева, Стайко Стайков

Спасителното археологическо проучване на обект 6/1005 се извърши в периода 03.04. – 03.05.2019 г. и 01.07 – 09.09.2019 г. в отсечката км 522+241 – 522+476 (стар км 521+420 – 521+660). Основна цел бе проучването на археологическите структури, установяване на дебелината на културния пласт, неговата хронология и културна принадлежност.

Обектът се намира в землището на с. Коста Перчево, в м. Имански дол на левия бряг на р. Войнишка река (Калчовец). Разположен е върху незаливна тераса в долината на реката, като общата му площ е 36,5 дка. Теренът е с полегат наклон с Ю – ЮИ изложение, слизащ до речния бряг. Трасето на бъдещия газопровод преминава през западната и южна част на археологическия обект, като в този участък прави завой на изток. Това наложи полагането на две план-квадратни мрежи, като едната обхваща северния участък, а другата – южния, разположен след завоя на сервитута. Двете мрежи са с квадрати 5 × 5 м и обхващат широчината и протежението на трасето на бъдещия газопровод на площ от 6,8 дка (обр. 1). В резултат на спасителните разкопки са разкрити и проучени над 20 съоръжения с различни функционални характеристики. Северната част на проучваната площ е заета от археологически структури, отнасящи се само към края на КЖЕ (La Tene D), докато в южната бяха регистрирани и такива от ранния неолит. Те са регистрирани на дълбочина между 0,35/0,45 – 0,80/0,90 м от съвременната повърхност. Дебелината на културния пласт е около 0,40 м и той се разполага непосредствено под най-горния чимов пласт. Има сивокафяв цвят и по-рохка консистенция. В пласта се разкрива фрагментирана керамика, дребни и средни по размер късове мазилки, въгленчета и малки речни камъни. Следват жълтокафяв, сбит и глинест стерилен пласт, примесен с чакъли и гравели.

Обр. 1. Териториален обхват на обект 6/1005 и план-квадратна мрежа в зоната на спасителните археологически проучвания

Fig. 1. Area of the archaeological site 6/1005 and grid system in the area of the rescue excavations

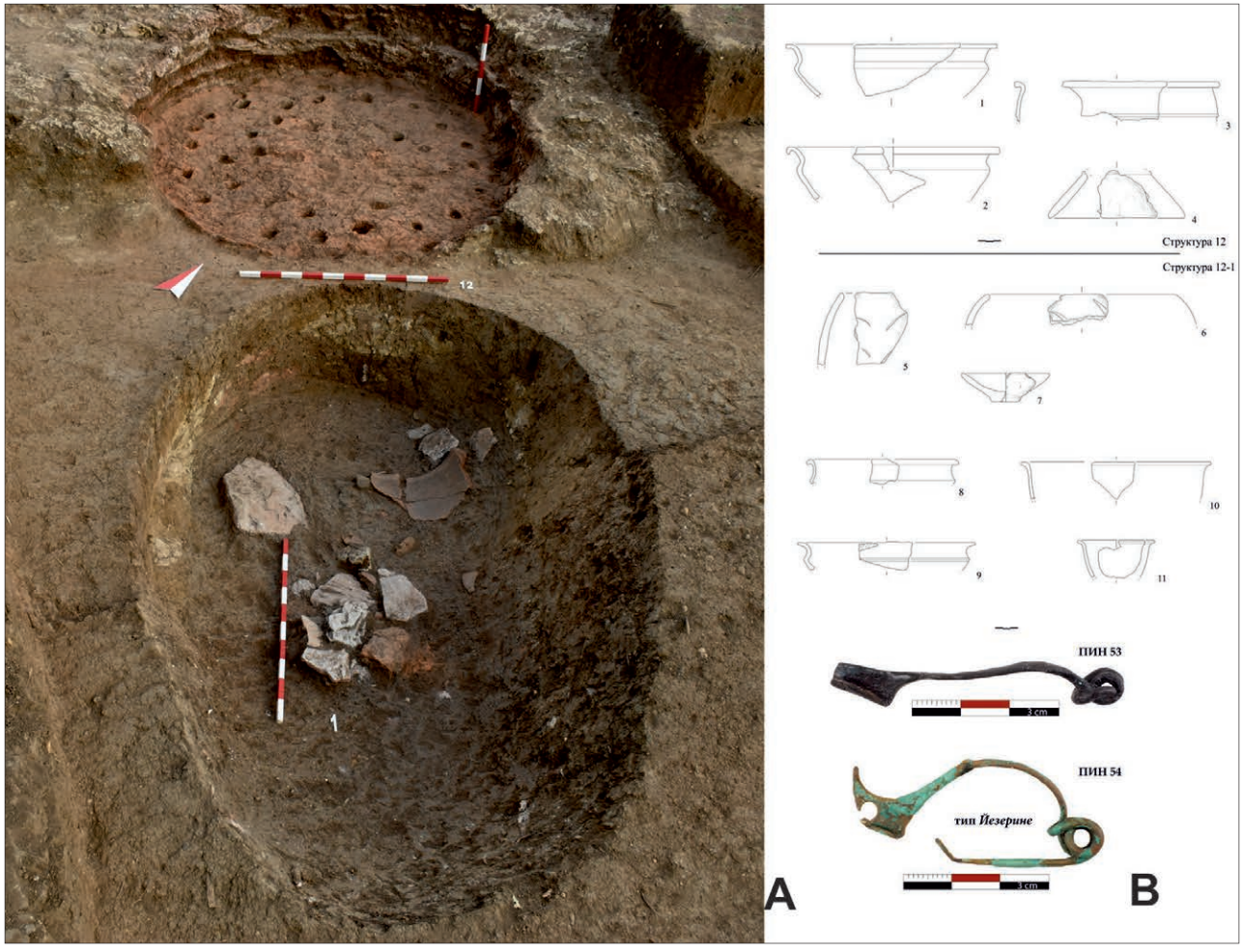
Според функционалните си характеристики късноlатенските структури се разделят на три типа: 1) вкопавания с овална или правоъгълна форма със заоблени ъгли (кв.

Обр. 2. Сектор Север. Леко вкопани структури с правоъгълен или овален план

Fig. 2. Sector North. Slightly sunken structures with rectangular or rounded layout

B3/C3–стр. № 1; кв. E11/F11 – стр. № 4; кв. G2 – стр. № 7, и кв. G3/G4 – стр. № 9) (обр. 2); 2) останки от леки зидове, имащи вероятно оградна функция (кв. F2/F3 – стр. № 13 и № 14); 3), отделни струпвания от горели късове глинени обмазки, фрагментирана керамика и единични въглени с малки размери (кв. F11 – стр. № 11; сондаж 14 – контекст 3 и др.). При проучването на негативните структури от първия тип бе установено, че запълнителят им се състои от сбита сивокафява глинеста пръст. В нея е разкрито голямо количество фрагментирана керамика от периода I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр., цели профили от керамични съдове, прешлен за вретено, различни железни предмети (няколко ножчета, косер, длето), две малки керамични потички, няколко обезличени бронзови монети и стъклено мънисто. Предвид разкритите археологически материали в съоръженията, може да се предположи, че представляват складова или стопанска част от по-голяма наземна постройка, която не е оставила трайни следи. В

Обр. 3. Кв. А11/12. Пещ за керамика и предпещна яма от кр. I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. Керамика и фибули, разкрити при проучването на съоръжението

Fig. 3. Sq. A11/A12. Ceramic kiln and pit in front it from the end of 1st c. BC – 1st c. AD. Pottery and fibulae discovered in the structure

югозападната част на северния сектор, в квадрати А11 и А12, бе разкрита пещ за керамика с кръгъл план и диаметър 2,10 м (стр. № 12). Северната ѝ част е вкопана в материковата скала. Входният отвор е разположен в югозападната периферия на съоръжението, а пред него на юг се развива предпещна яма (стр. № 12.1). В запълнителя ѝ бяха открити ломени камъни, голям фрагмент от устие на питос, единични керамични фрагменти, късове горели глини, малки парчета шлака и две фибули (обр. 3). Археологическите структури в сектор Север са с ниска степен на запазеност и не позволяват да се възстанови в цялост техният план. Датировката им се основава на първичния анализ на керамичния материал, който намира близки паралели в предримските материали от обекта при с. Рибен (Zhivkov 2017), в керамични образци от проучванията на ямния комплекс при Русе от края на II – I в. пр. Хр. (Върбанов 2013), както и в керамичните колекции от синхронни обекти в Румъния (Sîrbu 2006), Словения (Pavlovič 2011), Босна и Унгария. Възможност за по-прецизна датировка предлагат металните находки от този сектор. В кв. С11 са разкрити две фибули, захванати една за друга, но извън археологически контекст. Те са от типа „войнишки“ и се датират през I – II в. сл. Хр., но локалните особености, които притежават, предполагат тяхната по-ранна употреба[1]. Най–близък паралел намират в Тип 7а2 по А. Рустою (Rustoiu 1997, 186 – 187, fig. 82), който ги отнася към края на I в. пр. Хр. При изчерпване на запълнителя на предпещната яма – стр. № 12.1 в кв. А12 – са разкрити други две фибули. Те имат изразени прилики с Тип 1/с и Тип 13/в Ромулиана по Петкович, където са датирани в средата на I в. сл. Хр. (Petkovic 2010, 79 – 81). Една от фибулите е изцяло запазен тип „Йезерине“. Има северноиталийски произход и е най-често срещана в цивилни селища със запазени латенски или келтски традиции от

[1] Консултация от доц. д-р Е. Генчева, за което изказвам сърдечна благодарност.

Обр. 4. Сектор Юг. Поредица от вкопани структури от периода на ранния неолит, култура Протостарчево

Fig. 4. Sector South. Sunken structures from the Early Neolithic Period – Protostarchevo Culture

края на I в. пр. Хр. и началото на I в. сл. Хр. (Генчева 2004, 15 – 16, табл. I/1 и 1а). В близост до Структура № 4 в кв. E12 е открита монета с контрамарка „С точка AV в лигатура“, която се датира през I в. сл. Хр. и е обичайно средство за разплащане в римските легиони по Дунавския лимес (Vladimirova-Aladzhova 1999). Тези данни позволяват функционирането на проучените структури в сектор Север да се отнесе в периода от I в. пр. Хр. до към средата и третата четвърт на I в. сл. Хр.

Площта на сектор Юг е заета от археологически структури, отнасящи се към периода на ранния неолит и края на желязната епоха. Съоръженията от ранния неолит представляват поредица от вкопавания с овални форми със сравнително големи размери – 2,70 × 3,00 м. Те са плитко вкопани до 0,40 м в сбития стерилен пласт (обр. 4). Запълнителите им се състоят от много сбита черна глинеста пръст. Фрагментирана керамика е разкрита само в две от структурите. Освен керамични фрагменти в ниска концентрация, се откриват кремъчни пластини и глинени обмазки. Трябва да се отбележи, че състоянието на археологическите материали е много лошо. Основните причини за това са технологичната недостатъчност при изготвянето на керамичните съдове и високата киселинност на почвата.

Структурите от периода на късния латен са незначително запазени останки от леки постройки, разположени в близост до естествени гънки в релефа. От същия период са проучени и три вкопавания, две от които са с издължена овална форма с неголеми размери, а третото представлява кръгла яма с диаметър 2,00 м и дълбочина 0,50 м от съвременната повърхност. В нейния запълнител, освен фрагментирана керамика, бе разкрито голямо количество късове желязна шлака. На 5,00 м северно

от ямата бяха разкрити и проучени останките от постройка с правоъгълен план (3,00 × 2,00 м) и ориентация И – З по дългата си ос. Била е леко вкопана (до 0,50 м) в жълтия стерилен терен. Запазена е само част от опалената ѝ северна глинобитна стена.

Спасителните проучвания при с. Коста Перчево дават възможност да се направят някои изводи за човешкото присъствие в миналото на това място. Проучените археологически структури заемат един културен пласт. Те обхващат два хронологически периода, като доминират археологическите материали от края на КЖЕ. Те носят характеристиките на къснолатенската култура и намират паралели сред артефакти, произхождащи от източнокелтски поселения в Централна Европа и северозападната част на Балканския полуостров. Разкритите съоръжения могат да бъдат свързани със селищното обитаване на микрорайона. Освен следите от три постройки, регистрирани са и съпътстващи структури – вкопавания (ями) и негативи от леки оградни зидове. Тяхното разположение в близост до негативни форми от прилежащия релеф в южната част на обекта, по които е вероятна водна циркулация, наличието на разпиляна шлака в културния пласт и умишленото ѝ депониране в яма позволяват да се предположи стопанска функция на проучените структури, попадащи в периферията на едно по-обширно поселение, съществувало на това място от I в. пр. Хр. до I в. сл. Хр.

Литература

Върбанов 2013: В. Върбанов. Керамика от тракийския ямен комплекс в Русе. – В: Sexaginta Prista, том 1. Велико Търново, 2013, 192 – 271.

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България (от края на I в. пр. н. е. до края на VI в. на н. е.). Велико Търново, 2004.

Pavlovič 2011: D Pavlovič. La Tène farmsteads near Murska Sobota. – In: M. Guštin, M. Jevtić (eds.). The Eastern Celts. The Communities between the Alps and the Black Sea. Koper–Beograd, 2011, 83 – 89.

Petkovic 2010: S. Petkovic. Rimske fibule v Srbiji od I do V veka n.e. Beograd, 2010.

Rustouiu 1997: A. Rustoiu. Fibulele din Dacia preromana (sec II î.e.n – I e.n). Bucureşti, 1997.

Sîrbu 2006: V. Sîrbu. Dacian settlements and necropolises in southwestern Romania (2nd c. B.C.-1st c. A.D.). – Acta Terrae Septemcastrensis V, 1, 2006, 167 – 187.

Vladimirova-Aladzhova 1999: D. Vladimirova-Aladzhova. Countermarked Roman Coins from Lower Danube. – Macedonian Numismatic Journal, 1999, 3, 45 – 51.

Zhivkov 2017: V. Zhivkov. A Recently Discovered Site Dated to the End of the Iron Age near Riben, Dolna Mitropolia District, Northern Bulgaria (III/II c. BC – I c. AD). Preliminary Report on the Pottery Finds. – Revista de Cercetări Arheologice şi Numismatice 3, 2017, 197 – 224.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY NEOLITHIC AND LATE IRON AGE SITE IN THE LAND OF KOSTA PERCHEVO VILLAGE, MUNICIPALITY OF KULA, VIDIN DISTRICT

Plamen Georgiev, Radoslav Alexandrov, Olenka Milanova, Hana Hristova, Yordana Nikolova, Yosif Baev, Maria Baeva, Stayko Staykov

Summary

The site is located in the valley of Kalchovets (Voinishka) river, at Imandere locality. The terrain is slightly sloping to the S–SE, reaching the riverbank. The discovered artefacts indicate that the human presence at the site dates from two chronological periods – the early Neolithic and the end of the LIA (1st c. BC–1st c. AD). As a result of the excavations, more than 20 archaeological structures with different functional characteristics have been studied. From the LIA, these are pits of oval or rectangular shape with rounded corners, remnants of light walls of enclosures and separate concentrations of clay plasters, fragmented pottery and small-sized pieces of charcoal. The early Neolithic structures are discovered only in the southern part of the site. They are a series of oval-shaped pits that yielded poorly preserved pottery sherds and small flint flakes.

In the LIA structures, a large amount of fragmented pottery from the 1st c. BC–1st c. AD (Върбанов 2013; Zhivkov 2017), various iron objects (blades, chisel and nails), two small crucibles, a few bronze coins with worn surface, and a glass bead were discovered. The metal finds offer a possibility for more precise dating. In sq. C11, two fibulae were found hooked to each other, but outside the archaeological context. They are of "soldier's" type and date from 1st–2nd c. AD,

but local peculiarities suggested earlier use. In sq. A11/A12, a ceramic kiln was discovered. In the filling of the pit of the furnace, two more fibulae were found. One of them is of Jezerine type which dates from the end of the 1st c. BC to the beginning of 1st c. AD. It is of Northern Italian origin and is commonly found in civilian settlements with preserved La Tene or Celtic traditions (Gencheva 2004). Near Str. 4 in sq. E 12, a bronze coin with countermark "C with point AV in ligature" was revealed. It dates from 1st c. AD and was usual mean of payment for the legions on the Danubian limes (Vladimirova-Aladzhova 1999).

The excavated structures from the LIA may be related to the habitation of the region from the mid-1st c. BC to the third quarter of 1st c. AD. Their location is close to the negative shapes of relief in the southern part of the site, which may suggest water circulation. The presence of slag in the cultural layer and its deliberate deposition in a pit allows for the assumption about the production function of the excavated structures that belonged to the periphery of a larger settlement.

Plamen Georgiev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, pl_georgiev@hotmail.com
Radoslav Alexandrov, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, radoslav_aleksandrov@ymail.com
Olemka Milanova, oli_milanova@abv.bg
Hana Hristova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, hkh@mail.bg
Yordana Nikolova, Regional History Museum Sofia, 1 Banski Sqr. 1000 Sofia, yordana.nikolova@abv.bg
Elina Anastasova, Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences, 21 Krakra Str. 1504 Sofia, ellina_91@abv.bg
Yosif Baev, dexexed@yahoo.co.uk
Maria Baeva, mimi.baeva@abv.bg
Stayko Staykov, stoyaki2@gmail.com

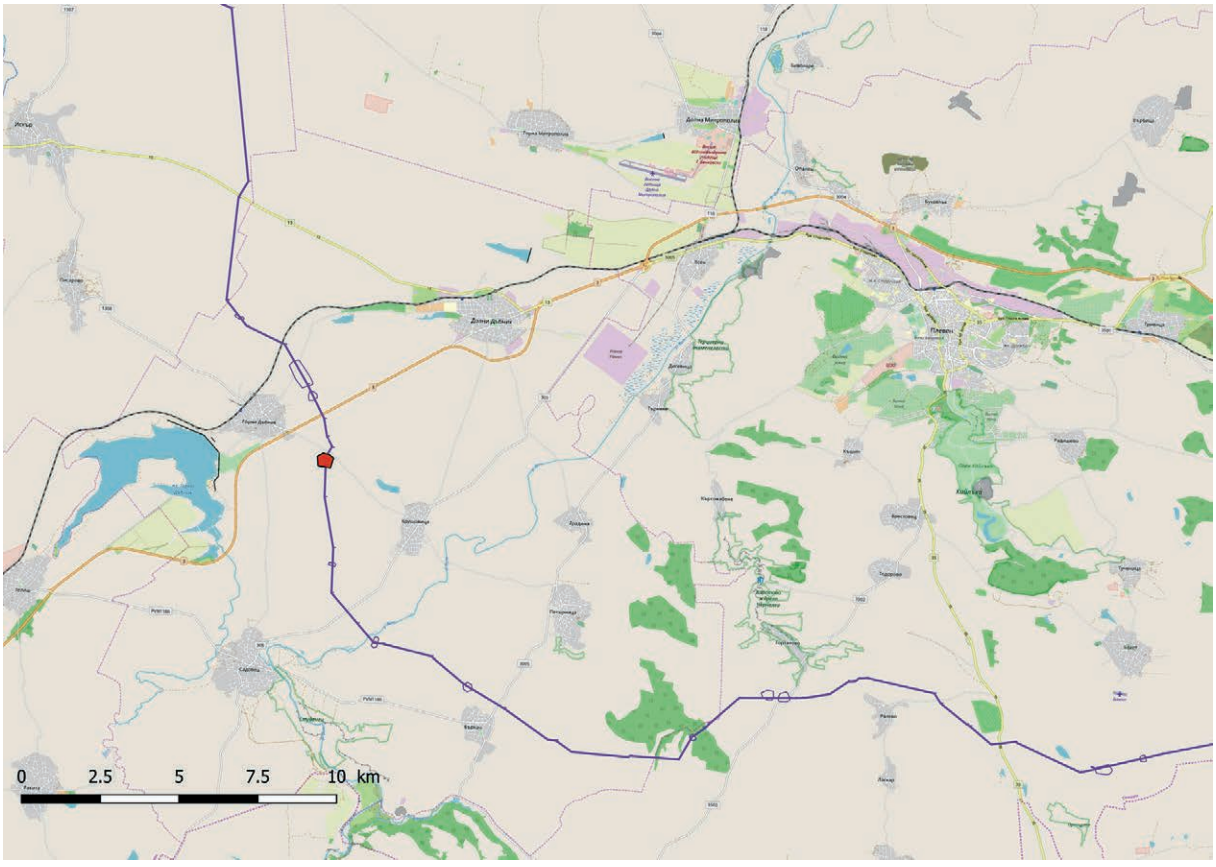
№ 39. ОБЕКТ ПРИ С. ГОРНИ ДЪБНИК: СОНДАЖНО (ПРЕДВАРИТЕЛНО) ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩЕ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА И ОСТАНКИ ОТ КЪСНОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

Илиян Петракиев, Снежана Горянова

Спасителното археологическо проучване на обект № 34/3008 от „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А (км 345+180 – 345+440), землище на с. Горни Дъбник, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен, е проведено в периода 15 март – 15 април 2019 г. на обща площ от около 990 м^2 върху засегнатия от сервитута участък на селище с площ от 26 дка в м. Помашка падина, южно от с. Горни Дъбник (обр. 1)[1]. То е локализирано при теренни археологически издирвания и е регистрирано в АИС на АКБ под № 10001605 като многослоен обект от Второто Българско царство, КЖЕ и праисторическа епоха (Иванов и др. 2013, 587).

Предвидената за предварително сондажно археологическо проучване площ е 850 м^2 в границите на сервитут от 9045,40 м^2. Трасето на газопровода е проектирано да заобикаля регистрираната през 1993 г. с АКБ картон № 0400507 надгробна могила с диаметър 35 м, височина 4 м и датировка тракийска епоха. Поради тази причина трасето прави чупка от близо 150° в северната част на проучваната територия, като центърът ѝ отстои на около 280 м ЮИ от могилата, която вече не е с височина от 4 м и трудно се различава от околния терен. Площта за проучване попада върху обработваема земеделска земя, пресечена от дере и малка рекичка, която тече от З на И и разделя обекта на северна и южна част. Северната част е засята с пшеница, прораснала на височина около 0,10 – 0,15 м, а южната е изорана на дълбочина 0,25 – 0,30 м. На целия предвиден за проучване терен е направено геофизично изследване с магнитометър от гл. ас. д-р Християн Цанков (МГУ „Св. Иван Рилски") (обр.2). Поставена е план-

[1] В проучването участваха Мая Иванова (ИМ – Горна Оряховица), Радослав Боянов и Йоанна Катрева (СУ „Климент Охридски") и Иван Иванов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий").

Обр. 1. Карта с местоположението на обекта

Fig. 1. Map with the location of the site

квадратна мрежа с квадранти с размери 20 × 20 м, означени с римски цифри, разделени на квадрати с размери 5 × 5 м, обозначени с арабски цифри.

Археологическото проучване започна от южната част върху площ от близо 470 м^2 и вариране на дълбочина от 0,60 м до 1,60 м. Проучените участъци чрез квадрати и траншеи са съобразени с регистрираните при геофизичното изследване аномалии и с поставената спрямо посоките на света план-квадратна мрежа (обр.3). Във всички квадрати са документирани следните пластове: 01 – черен рохкав (орница), 02 – тъмнокафяв сбит (стара по-дълбока орница), в които спорадично се регистрират керамични фрагменти от елинистическата и възрожденската епоха, както и горели керамични мазилки. Под тях се регистрира и светлокафяв пласт с варовикови отлагания, керамични фрагменти и деструкции – 03 (културен пласт), под който се достига до жълто-кафяв пласт – 04 (стерилна пръст).

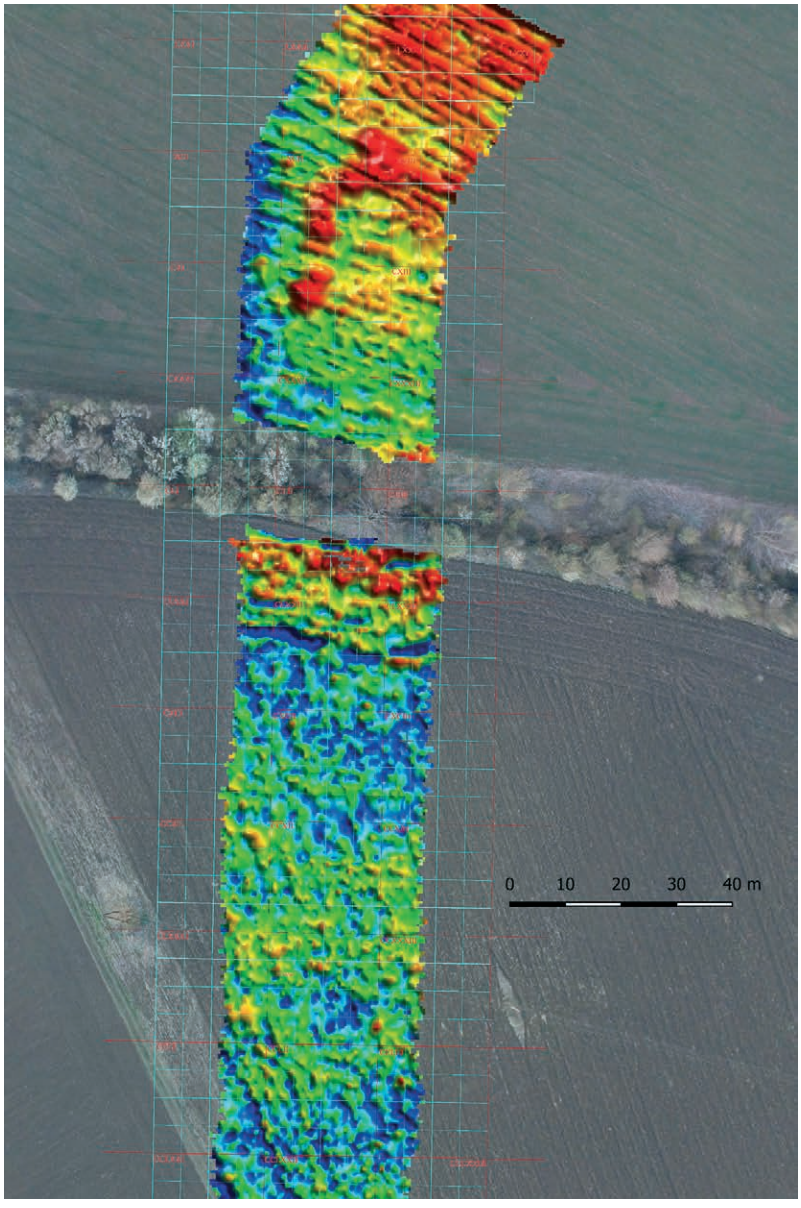
В кв. CCXXXII$_1$ е проучена яма с диаметър в горната част 1,40 м и дълбочина на вкопаването в стерилния пласт 1,15 м. Пълнежът на ямата е от тъмносива пръст с варовикови отлагания, парченца въглени, животински кости и незначително количество керамични фрагменти от елинистическата епоха. Подобна по структура яма, но с много по-малки размери, е проучена и в кв. CCXXII$_3$.

В кв. CCXXXII$_{2,3,6,7}$ на повърхността се регистрира значително количество горели керамични мазилки. На дълбочина от 0,30 – 0,40 м от съвременното ниво са разкрити деструкции от жилище – множество горели мазилки със следи от колово-плетена конструкция, разбит от земеделската обработка горял под и битова керамика от елинистическата епоха. Запазеният участък от глинения под е с размери 2,7 × 2,5 м и обща площ от 4,54 м^2. Събраните при проучването мазилки от жилището (без запазения *in situ* под) са с общо тегло 32,294 кг. Те са анализирани от Пол Баку (Université Paris Sorbonne). При направения първоначален анализ на база структурата на използваното керамично тесто и наличните отпечатъци от дървената конструкция на жилището са разграничени четири различни категории мазилки. Използвани са поне два вида дървен материал, различни по форма и обработка, като дебелината на стените на жилището е варирала между 0,10 и 0,15 м.

В кв. CCXI$_4$, на дълбочина около 0,80 м от съвременния терен, е проучена яма с елипсовидна форма и с размери 1,40 × 1,10 м, вкопана около 0,50 м в пласт 03. В нея са открити железен нож

(ПИ№ 4), железен сърп (ПИ№ 5) и счупен наполовина хромел (ПИ№ 3), вероятно обредно депонирани и свързани със селскостопанската дейност, преработката на зърно и производството на хляб (обр. 4). В пълнежа на ямата са регистрирани горели мазилки, въглени, фрагменти битова керамика от елинистическата епоха, без наличие на кости. От пълнежа на ямата е взета проба от въглен за AMS датиране, извършено в Isotoptech ZRT, гр. Дебрецен, Унгария. Датирана е между 386 и 205 г. пр. Хр.

В останалите проучвани площи в тази част на обекта не са регистрирани антропогенни структури. От двете страни на дерето стерилният пласт се достига на значително по-голяма дълбочина, под дебел тъмен пласт. Образуването му трябва да се обясни с естествените наносни процеси, породени от денивелацията на терена. Доказателство за това са хронологически разнородните материали, които се откриват спорадично при неговото проучване – битова керамика от елинистическата и възрожденската епохи, фрагмент от бронзова фибула, както и орязано и изтъркано акче на султан Ибрахим I (1640 – 1648 г.)[1] (ПИ№ 6).

Обр. 2. Геофизично проучване с регистрираните аномалии

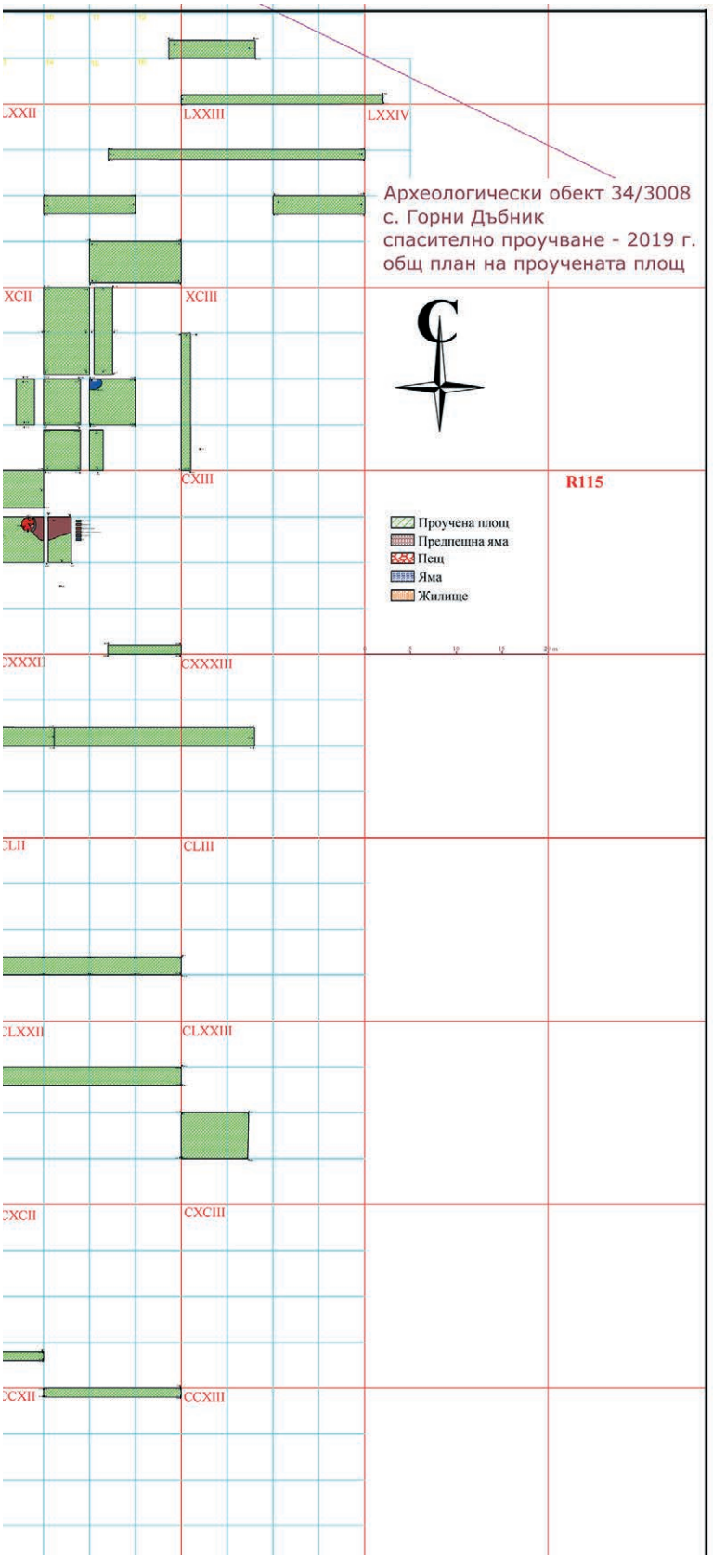
Fig. 2. Registered anomalies from the geophysical survey

В северната част на обекта е проучена чрез квадрати и траншеи обща площ от около 520 м^2. Квадратите с размери 5 × 5 м са съобразени с данните от геофизичното проучване и регистрираната значителна аномалия в квадранти XCII и CXII (обр. 2). Регистрирани са същите пластове, както и в южната част на обекта. Споменатата аномалия вероятно е вследствие от по-тъмния пласт 03, който достига на места в тези квадрати до дълбочина от 1,10 – 1,40 м и лежи върху по-светлия стерилен пласт 04. В него се откриват спорадично керамични фрагменти от елинистическата епоха и са вкопани описаните по-долу антропогенни структури.

В СЗ ъгъл на кв. $XCII_{11}$ е проучена яма с диаметър 0,80 м, вкопана на около 0,30 м в стерилния пласт. Пълнежът на ямата е от по-тъмна пръст с плътна структура, съдържаща парченца мазилки и незначително количество битова керамика от елинистическата епоха.

В североизточния ъгъл на квадрат $CXII_5$, на около 1,00 м от съвременния терен, е разкрита горната частично запазена част от двукамерна пещ за керамика с кръгла форма и диаметър 1,40 м (обр. 5), известна като „келтски тип" (Домарадски 1986, 28, рис. 8). Стените са от овъглена глина, добила при изпичането сиво-черен цвят отвън и сиво-кафяв отвътре. Дебелината на стената е 3 см. Скарата на пещта е с дебелина 0,16 – 0,18 м и е направена от плътна глина със сиво-зелен цвят. Югоизточната половина на скарата е разрушена, като части от нея са попаднали в горивната камера. В скарата при из-

[1] Монетата е определена от проф. д-р Константин Дочев (НАИМ – БАН).

Обр. 3. Ситуационен план на обект

Fig. 3. Situation plan of the site

граждането са оформени отвори с диаметър 3 – 5 см, през които е преминавал топлият въздух от горивната към камерата за керамичната продукция. Скарата е поддържана от плътна глинена подпорна стена, която разделя горивната камера на две части, без вътрешна връзка между тях. Поради важността на разкритата структура е взето решение цялостното ѝ проучване, както и на очакваните прилежащи структури, да бъде извършено от екип от специалисти в дадената област[1] както и евентуалното ѝ консервиране и експониране в РИМ – Плевен. Върху пещта е положен геотекстил, плътен пласт от рохкава пръст и е изградено временно защитно покритие.

Част от деструкциите на купола и скарата на пещта също са анализирани от П. Баку и е отчетена разлика в температурите на изпичане и използваните опоснители.

До западния профил в същия квадрат е регистрирана яма, като част от нея попада в съседния квадрат CXI_8. Първоначалните размери на ямата са 1,08 м С – Ю и 0,70 м И – З. Запълнителят на ямата е от тъмносива пръст с примеси от варовик и въгленчета. Не се открива керамичен или друг датиращ материал. На дълбочина 0, 95 м от съвременния терен е разкрит цял, но натрошен череп и една цяла втора фаланга на домашна свиня. Индивидът е над двегодишна възраст, като останките са горели на температура над 500° С[2]. На около 1,75 м дълбочина се достига до средни по големина необработени камъни, които вероятно маркират дъното на ямата. Поради близостта на ямата с разкритата пещ и включването ѝ в частта от обекта, която е предадена за цялостно изследване, тя е оставена за допроучване от следващия екип.

При проведеното проучване са регистрирани жилище, ями и пещ за изпичане на керамика от

[1] Вж. следващия текст на М. Тонкова и К. Маджаров.
[2] Костният материал е анализиран от д-р Надежда Карастоянова (НПМ – БАН).

Обр. 4. Материали от проучването на яма в кв. CCXI4

Fig. 4. Materials from the pit in square CCXI4

Обр. 5. Пещ за изпичане на керамика в кв. CXII5

Fig. 5. Pottery kiln in square CXII5

елинистическата епоха. От същата епоха са събрани 579 фрагмента керамика, както и 90 фрагмента керамика от възрожденската епоха и 25 фрагмента от животински кости. Регистрирани са кости от говедо, домашна свиня, куче, коза/овца и яребица. Инвентирани са шест находки, които са обработени в лаборатория за консервация и реставрация и предадени на РИМ – Плевен.

От проведените проучвания може да се предположи, че става въпрос за периферия на селище от елинистическата епоха, чиято централна част се развива в западна посока покрай рекичката, видно от значителното количество керамика, която се регистрира на терен.

Литература

Домарадски 1986: М. Домарадски. Келтите на Балканския полуостров (IV – I в. пр. н. е.). София, 1986.

Иванов и др. 2013: Г. Иванов, Г. Ганецовски, Т. Христова, М. Николов, В. Николов, А. Йорданова, Е. Найденова, А. Найденова. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 3. – Археологически открития и разкопки за 2012 г. София, 2013, 586 – 588.

SITE NEAR GORNI DABNIK VILLAGE: PRELIMINARY TRENCH EXCAVATIONS OF SETTLEMENT FROM THE HELLENISTIC PERIOD AND REMAINS FROM THE LATE BULGARIAN REVIVAL PERIOD

Iliyan Petrakiev, Snezhana Goryanova

Summary

The route of the gas pipeline disturbed a settlement with an area of about 2.6 ha in Pomashka Padina locality near the village of Gorni Dabnik, Pleven Region. The rescue archaeological excavations were carried out on an area of 990 m^2 (figs 1–3). Four stratigraphic layers were recorded. The first and the second layers are of cultivated soil. The third

one is a light brown cultural layer. Limestone deposits, ceramic fragments, and building destructions were registered. Beneath the third layer follows sterile soil.

The revealed building destructions had traces of wattle and daub construction. The pottery found in the third layer belongs to the Hellenistic period. A preserved part of clay floor was identified, with dimensions 2.7 × 2.5 m and covering 4.54 m^2. The wall plasters were analysed by Paul Bacoup, who distinguished four different categories of plaster, based on the structure of the paste and the imprints of wooden posts from the construction.

A negative feature (pit) of an oval shape was discovered in the same layer. An iron knife, an iron sickle and the half of a grinding stone were found in it (fig. 4). Charcoal sample for AMS analysis was taken from the pit (386–205 BC).

In the third layer, part of a two-chamber kiln of circular shape was uncovered (fig. 5). The grate of the kiln was 0.16–0.18 m thick. The hot air circulated between the two chambers through openings measuring 3–5 cm in diameter. The grate is supported by solid clay wall which divides the lower chamber into two parts.

In conclusion, it is very likely that the excavated features were part of the periphery of a settlement that dates to the Hellenistic period.

Ilian Petrakiev. Regional Museum of History -Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo str., Veliko Tarnovo 5000. petrakiev23@abv.bg
Snezhana Goryanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, sgoryanova@gmail.com

№ 40. ОБЕКТ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА И ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ЕПОХА ПРИ С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ОБЛ. ПЛЕВЕН. ПЪЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ

Милена Тонкова, Калин Маджаров

Обект № 34/3008 по трасето на „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А (км 345+180–345+440) се намира в м. Помашка падина в землището на с. Горни Дъбник, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен. Разположен е на обработваем терен, разделен на южна и северна част от дере на малка река (обр. 1.1). През пролетта на 2019 г. е направено предварително проучване, при което са регистрирани пещ за керамика, жилище и ями от елинистическата епоха[1].

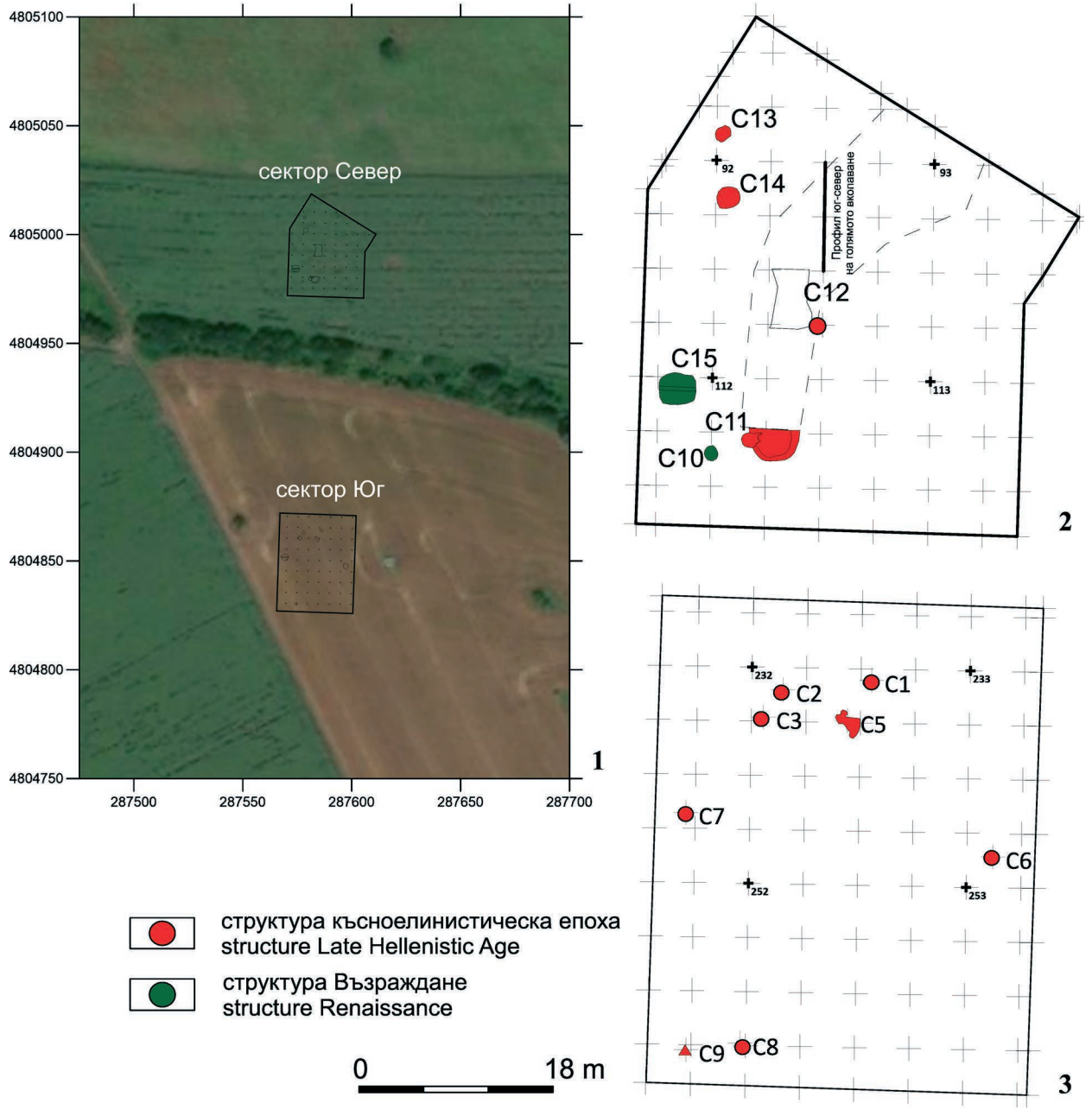
Пълното проучване на обекта с обща площ от 3 дка, обособени в Южен и Северен сектор (обр. 1.2,3), бе проведено в рамките на един месец през юни 2019 г. То бе извършено от екип с ръководител доц. д-р М. Тонкова (НАИМ – БАН), зам.-ръководител гл. ас. д-р К. Маджаров (НАИМ – БАН), д-р В. Бонев (СУ „Св. Климент Охридски“), М. Томанова (РИМ – В. Търново), бакалавър Д. Стоянова и докторанти Е. Тонкова, А. Антонов и В. Милчева от СУ „Св. Климент Охридски“ и Р. Йоргова (художник, АМ – Раднево). Изследванията на растителните останки са извършени от доц. д-р Цв. Попова (НАИМ – БАН), на човешкия скелет от гл. ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАН – БАН), на животинските кости от д-р Н. Карастоянова (НПМ – БАН).

В резултат на проучването бяха документирани 15 структури (С1-15, обр. 1.2, 3). Четиринадесет от тях (пещ за керамика, жилище и ями) принадлежат на селище от късните фази на елинистическата епоха, а една (жилище) – на селище от Възраждането.

Селище от късната елинистическа епоха

Сектор Север. Основен акцент в археологическата кампания през м. юни бе пълното проучване и документиране на пещта за керамика и нейната работна площадка (С11, кв. 112/5). Възможно е тя да е била изградена на склона на по-късно запълнено дере, т. нар. голямо вкопаване (обр. 1.1). Пещта е двукамерна, с овална скара с отвори, с диаметър 1,35 × 1,45 м и дебелина 0,16 м, поддържана от носеща стена, разделяща на две горивната камера (обр. 2.1, 2). Скарата е от тесто от глина с примеси от пясък и слама, оформено в кофраж от дъски. От горната камера е запазена основата на купола, изра-

[1] Вж. предходния текст на И. Петракиев и Сн. Горянова.

Обр. 1. Обект 34/3008 при Г. Дъбник: 1. Ситуационен план на проучените сектори (WGS84 UTM 35N); 2. Сектор Север; 3. Сектор Юг

Fig. 1. Site No. 34/3008 near G. Dabnik. 1. Situational plan of the investigated sectors (WGS84 UTM 35N); 2. Sector North; 3. Sector South

ботен от по-фина глина. Снабдителният канал е оформен в материка, дължината му, проследима по отухляването, е 0,6 м. Куполът и половината от скарата са разрушени. Деструкции от тях са открити в пълнежа на горивната камера и на различни нива в предпещното пространство до 5 м в ЮИ посока, заедно с животински кости и фрагменти от съдове на колело и на ръка. За фрагменти от два кратеровидни съда, от малки съдчета и капак от фина глина със сив цвят (обр. 4.3, 7), повечето брак, може да се предположи, че са част от продукцията на пещта.

Този тип двукамерни пещи (с овална перфорирана скара и разделяща горивната камера носеща стена) е характерен за периода II/I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. и има многобройни представители на север от р. Дунав (Matei 2007, 282), а напоследък и южно от нея – в Русе (Върбанов и др. 2016) и Кривина (Vagalinski 2011).

Освен пещта, в този сектор бяха проучени и две ями с крушовидна и цилиндрична форма и

Обр. 2. Структури: 1, 2. Двукамерна пещ за керамика (С11): етапи от проучването; 3. Жилище (С5): под и подложка на огнище; 4. Яма с човешки скелет (С6)

Fig. 2. Structures: 1, 2. Two-chamber pottery kiln (C11): stages of research; 3. Dwelling (C5): floor and a base of a fireplace; 4. Pit with a human skeleton (C6)

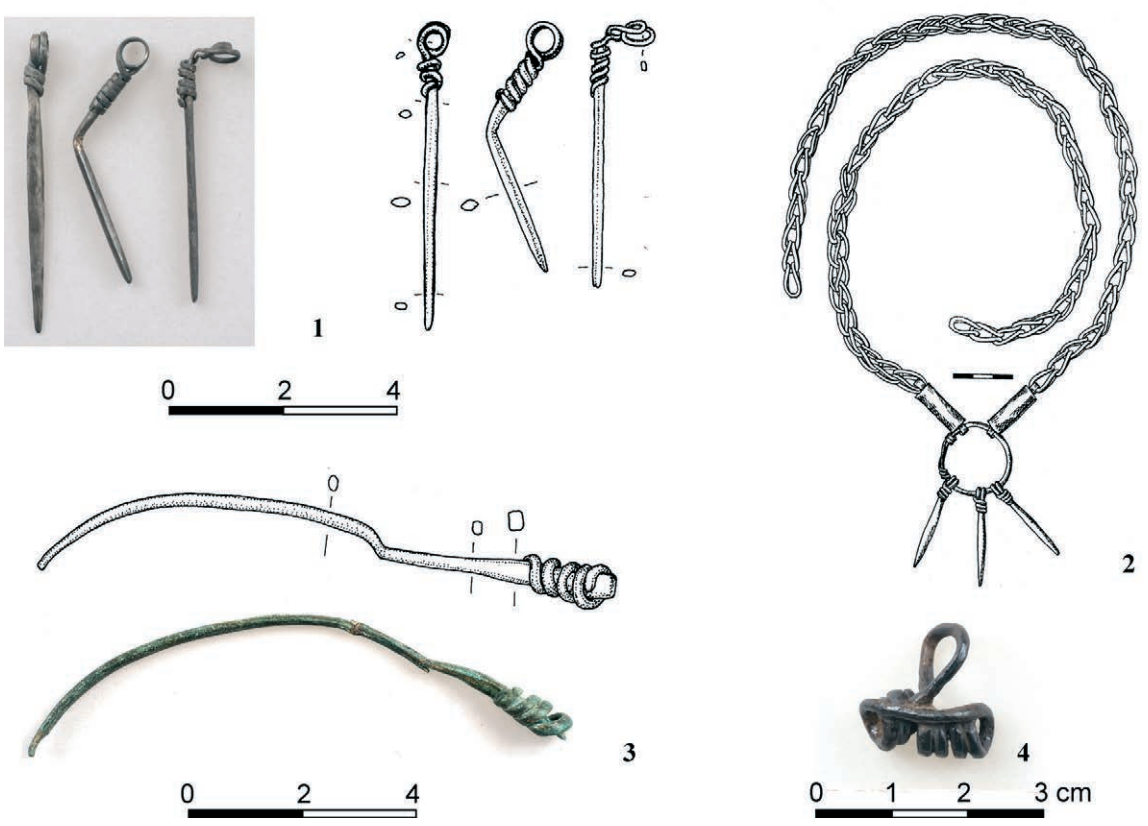
пълнеж от пръст с въглени и неравномерно разпръснати фрагменти от съдове, правени на колело и на ръка, и животински кости (С13, кв. 72/13 и С14, кв. 92/1).

В района на пещта бяха открити и части от накити без ясно изразен контекст. Три сребърни ноктовидни висулки (обр. 3.1) с максимална дължина 5,4 см бяха открити на една и съща дълбочина в кв. 112/7, 8. Те са елементи от конкретен тип сребърни колиета-верижки с пандантив във форма на халка с висулки, каквито досега не бяха известни от земите на юг от Дунав. Те са характерни за дакийските съкровища от сребърни накитни предмети от края на II и първата половина на I в. пр. Хр., напр. това от Медиаш (обр. 3.2) (срв. Rustoiu 1996, 122 – 123, fig. 63/2). В кв. 114/4 бе открита и част от бронзова затворена гривна, изработена от тел с разминаващи се и усукани върху тялото краища (обр. 3.3). Гривните с тази форма се датират в по-широк период, от II – I в. пр. Хр. до началото на I в. и имат представители както на север, така и на юг от Дунав (Rustoiu 1996, 94 – 95).

Сектор Юг. В този сектор бе проучено изцяло жилището, както и жилищно ниво с цял съд и шест ями с разширяващи се към дъното стени (обр. 1.2). Жилището (С5, кв. 232/2, 3, 6, 7, обр. 2.3) е с колово-плетена конструкция[1], масивен под от глина (запазена площ 4,5 м^2) и есхара с четвъртита форма и ширина 0,7 м, с фина обмазка от глина и подложка от камъчета и фрагменти от съдове. Овъглената долна страна на глинения под и на пръстта под него показват, че жилището е загинало от пожар. На 30 м на Ю бе документирано жилищно ниво с цял съд с останки от овъглен ечемик (С9, кв. 251/15).

В района на жилището бяха проучени няколко ями, сред които яма (С7, кв. 231/11) с висока концентрация от въглени, късове от мазилки и фрагменти от характерни за обекта съдове с голям обем – хранилища и кратеровидни, както и от гърнета с бутони (обр. 4.8 – 12). Бе допроучено и дъното на яма (С1, кв. 232/3) с мазилки, останки от подница и фрагменти от съдове, сред които и дръжка от родоска амфора.

[1] По-голяма част от мазилките са разкрити и отнети по време на предварителното проучване.

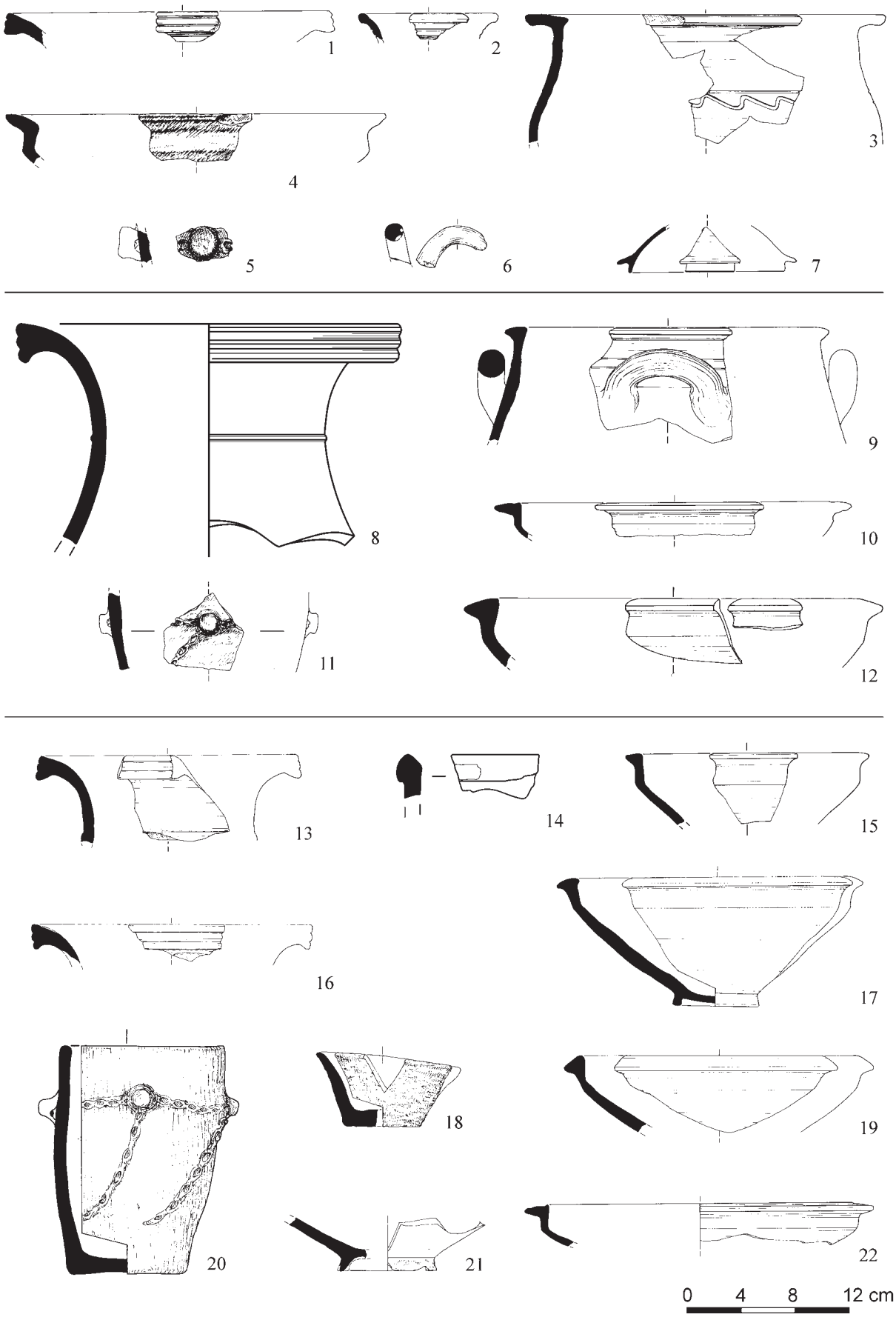
Обр. 3. Накити: 1. Три сребърни ноктовидни висулки (кв. 112/7, 8); 2. Колие-верижка от съкровището от Медиаш, Румъния (по Rustoiu 1996, Fig. 63/2); 3. Бронзова затворена гривна, фрагмент (кв. 114/4); 4. Висулка от спирала на желязна фибула (яма С6)

Fig. 3. Jewellery: 1. Three silver nail pendants (sq. 112/7, 8); 2. Chain-necklace from the hoard from Mediaș, Romania (after Rustoiu 1996, Fig. 63/2); 3. Bronze closed bracelet, fragment (sq. 114/4); 4. Pendant from a spiral of an iron fibula (Pit C6)

От особен интерес е яма (С6, кв. 233/13) с човешки скелет (обр. 2.4) и скелет на заек, депонирани на дъното. Ямата е с разширяващи се към дъното стени и дълбочина 1,5 м. Скелет на жена на 20 – 30 години е поставен в свито положение надясно, с обърнати към земята череп и торс. Около и под черепа има въглени и останки от овъглено просо и ечемик. В пръстта, попаднала в черепа, бе открита висулка, изработена от част от къснолатенска желязна фибула: двустранна спирала с външна хорда и прегъната игла с размери 2 см (обр. 3.4). Комплексът се вписва в групата на необичайните погребения в ями от II – I в. пр. Хр. с многобройни примери от Румъния, а напоследък и на юг от Дунав (срв. напр. Vagalinski 2011), смятани за следи от човешки жертвоприношения или за необичайни погребения в рамките на селища.

Друг акцент в проучването е голяма яма (С8, кв. 251/12) с конична форма, овален отвор с диаметър 2 м и дълбочина 2,2 м, със струпване от фрагментирани съдове (над 300 фр.) (обр. 4.13 – 22), представящи повечето основни форми от обекта. Съдовете са правени на колело (основно в сивата гама) и на ръка. Сред монохромните най-много са съдовете-хранилища с профилирано устие, кратеровидните съдове с хоризонтални дръжки, кани, купи с отстъп под устието, по-рядко фруктиери, капаци. Част от кратерите и каните от фина глина са с ангоба и украса от врязани вълнообразни линии. Съдовете на ръка са представени от гърнета с право или извито навън устие и четири малки езичести дръжки или, по-често, с бутони и „висящи“ релефни ленти, по-редки са коничните чаши. Тези характерни форми намират близки паралели в обекти от централна Северна България, като селището от края на III/II в. пр. Хр. – I в. при Рибен (Zhivkov 2017), ямния комплекс от II – I в. пр. Хр. от Русе (Върбанов 2013) и др., както и в многобройни синхронни обекти на север от Дунав.

Една от особеностите на керамичния комплекс е откриването в почти всички структури на единични малки фрагменти от родоски амфори, чийто най-интензивен внос се поставя в периода от края на III до 40-те години на II в. пр. Хр. (Маджаров 2013, 153). По-точна датировка получи само един фрагмент от устие на амфора (обр. 4.14) – последната трета на III в. пр. Хр.

Обр. 4. Фрагменти от съдове: 1-6. От пещта и работната площадка (C11); 8-12. От яма C7; 3. 13-22. От яма C8

Fig. 4. Pottery fragments: 1-6. From the kiln and the working platform (C11). 8-12. From Pit C7; 13-22. From Pit C8

Обр. 5. Жилище от XIX в. (С15): 1. Етап от проучването; 2. Инструменти за тъкачен стан; 3. Фрагмент от кана

Fig. 5. Dwelling from the 19th c. (C15): 1. Stage of the investigation; 2. Parts of a loom; 3. Fragment of a pitcher

Корелацията на данните от всички структури и материали от обекта при Горни Дъбник и съпоставката им с находки от Северна България и Румъния позволява да се предположи, че селището е съществувало през II и първата половина на I в. пр. Хр., като тези рамки подлежат на уточнение.

Селище от възрожденската епоха

На проучвания терен е съществувало и много по-късно селище, сигнализирано с фрагменти от съдове и с една структура (С15, кв. 111/4, обр. 5) – вкопано жилище (или мазе от наземно жилище). То е с размери 3,4 (З – И) × 2,8 м (С – Ю) и дълбочина 0,9 м, а две от стените му са облицовани с речни и ломени камъни. На дъното бяха документирани две плитки овални и две продълговати вкопавания, вероятно от подпорни греди. В пълнежа бяха открити железни обтегачи за хоризонтален тъкачен стани и фрагменти от тънкостенна кана с керемиден цвят и стилизиран растителен орнамент, нанесен с бяла боя (обр. 5.2, 3), според който жилището бе датирано в XIX в.[1].

Литература

Върбанов 2013: В. Върбанов. Керамика от тракийския ямен комплекс в Русе. – В: В. Върбанов (ред.). Sexaginta Prista. Тракийски ямен комплекс. Велико Търново, 2013, 192 – 276.

Върбанов и др. 2016: В. Върбанов, Н. Русев, С. Тодорова, Р. Йорданова. Късноелинистически пещи, открити на територията на гр. Русе. – Проблеми и изследвания на тракийската култура VIII, 2016, 247 – 270.

Маджаров 2013: К. Маджаров. Амфорни печати от ямния комплекс в Русе. – В: В. Върбанов (ред.). Sexaginta Prista. Тракийски ямен комплекс. Велико Търново, 2013, 150 – 175.

Matei 2007: S. Matei. The Morphology and Typology of Kilns for Firing Ceramic in the Geto-Dacian Classical Period (2nd century BC–1st century AD). – Istros XIV, 2007, 279 – 296.

Rustoiu 1996: A. Roustoiu. Metalurgia bronzului la daci (sec. II i.Chr. – sec. I d.Chr.). Tehnici ateliere i produse de bronz. Bucureşti, 1996.

Vagalinski 2011: L. Vagalinski. A New Late La Tene Pottery Kiln with a Bread Oven on the Lower Danube (Northern Bulgaria). – In: M. Guštin, M. Jevtič, (eds.). The Eastern Celts. The Communities between the Alps and the Black Sea. Koper/Beograd, 2011, 219 – 226.

Zhivkov 2017: Vl. Zhivkov**.** A Recently Discovered Site Dated to the End of the Iron Age near Riben, Dolna Mitropolia District, Northern Bulgaria (III/II c. BC – I c. AD). Preliminary Report on the Pottery Finds. – Revista de cercetări arheologice şi numismatice III, 2017, 197 – 224.

[1] Находките са датирани от С. Горянова (НАИМ – БАН) и И. Петракиев (РИМ – В. Търново).

SITE OF THE LATE HELLENISTIC PERIOD AND THE BULGARIAN REVIVAL PERIOD NEAR GORNI DABNIK VILLAGE, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY. COMPLETE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS

Milena Tonkova, Kalin Madzharov

Summary

Site 34/3008 at the route of the gas pipeline at the village of Gorni Dabnik is situated on both sides of a small river, a tributary to the river Vit. Fourteen structures from a settlement from the late phases of the Hellenistic period were investigated (fig. 1, C1÷14). A two-chamber pottery kiln with an oval perforated grate and a median supporting wall (figs 2.1, 2; 4.1) was completely investigated in Sector North. In the same sector, two pits with ceramic fragments and animal bones were investigated, and three silver nail pendants (fig. 3.1) from a chain necklace and a part of a bronze bracelet (fig. 3.3) were found without specific context. The remains of a dwelling (fig. 2.3) with a wattle-and-daub construction, clay floor and a fireplace were studied in Sector South. Also here, a floor level with an intact vessel with burned barley inside was investigated, as well as six pits. One of them contained a skeleton of a woman of 20–30 years in an abnormal pose (figs 2.4; 3.4) and a hare skeleton at the bottom. There was also a large pit with a pile of pottery sherds (fig. 4.3) representing most of the principal shapes of the site. The vessels are both wheel thrown (mostly grey ware) and handbuilt (fig. 4). Small fragments of Rhodian amphorae are found in most of the structures. Storage vessels with a profiled rim, *krater*-like vessels and bowls/dishes are amongst the principal monochrome shapes. Jugs, fruit-stands, and lids occur rarely. The handbuilt vessels are mainly jars and, rarely, conical cups. The comparison with finds from North-Central Bulgaria and Romania points to a date of the settlement in the 2nd and the first half of the 1st c. BC, while this chronology could be specified further. A much later settlement existed at this place, as indicated by fragments of vessels and a structure (fig. 5) – a sunken dwelling (or a cellar of an above-ground dwelling) of the 19th c.

Milena Tonkova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, milenatonkova@hotmail.com
Kalin Madzharov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalinmadzharov@mail.bg

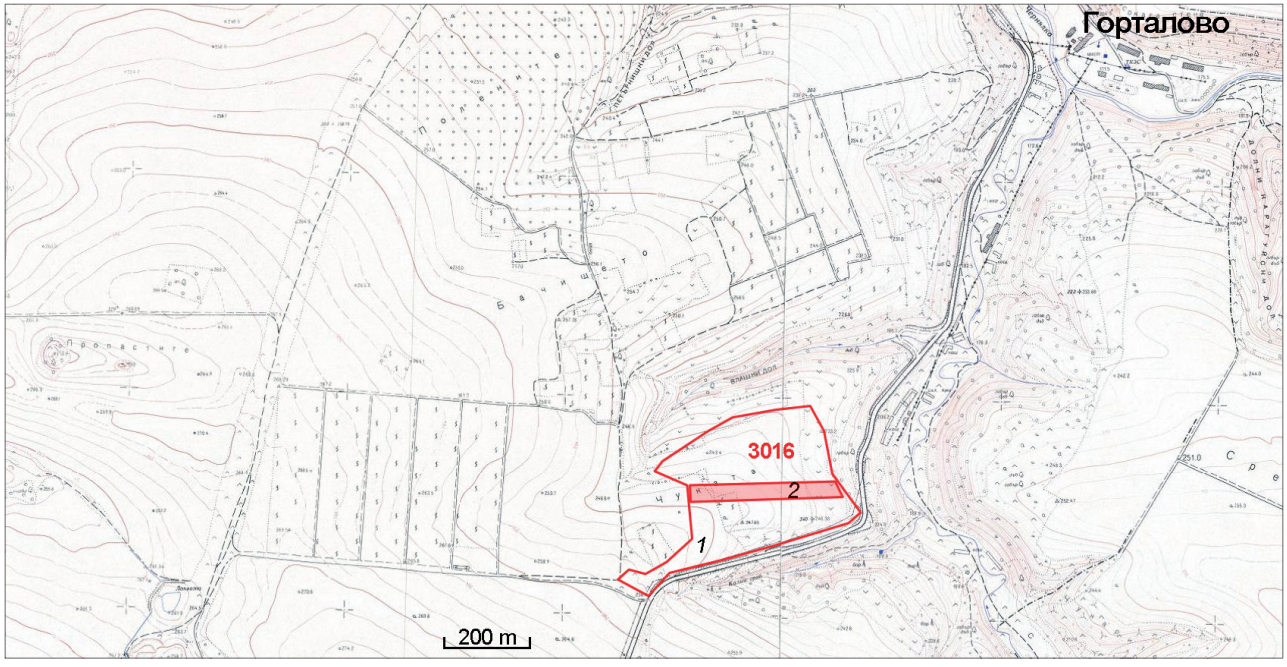
№ 41. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ОТ ХАЛКОЛИТА, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХИ КРАЙ С. ГОРТАЛОВО, ОБЩ. ПЛЕВЕН

Александър Чохаджиев, Илиян Петракиев, Мария Гюрова, Надежда Карастоянова

Обект № 3016, км 323+830 – 324+260 по трасето на „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД, паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А, се намира на 1,7 км южно от центъра на с. Горталово, в местността Чуката, разположена на полегат склон с югоизточно изложение. Местността е висока речна тераса между р. Сушица (ляв приток на р. Чернелка) и пресъхващото дере Влашки дол. Мястото е оградено от всички страни, с изключение на изток, от стръмните склонове на заобикалящите го дерета (обр. 1).

Обектът е регистриран при теренните издирвания по Южен поток през 2012 г. (Иванов и др. 2013, 588) със зададена площ от 120 дка. Трасето на газопровода преминава през средата с посока И – З, дължина от 352 м и ширина 35 м, с което общата площ на сервитута в рамките на обекта достига 12 320 м^2 (обр. 1.2).

Според топографията обектът може да бъде разделен на три сектора. Западният е сравнително равен, с лек наклон от юг на север. Според теренните издирвания там е най-малката концентрация на материали. Централният сектор е сравнително равен, но с лек наклон от юг към север, а в източната си част теренът рязко се спуска и на изток. По повърхността личат множество камъни. Според теренните издирвания в този сектор концентрацията на материали е умерена. Източният сектор е с много

Обр. 1. Местоположение на обект 3016. 1– граници на площта, в която се откриват археологически материали по повърхността; 2 – граници на засегнатата от строежа площ

Fig. 1. Map of the site. 1.1 Outlines of the area where archaeological materials are discovered on the surface; 1.2 Contour of the area affected by construction

силен наклон от изток на запад, а в източните части и от юг на север, като денивелацията от запад на изток е 10 м в рамките на 100 м. Теренните издирвания показват най-висока наситеност на материали именно тук.

В западния сектор не се разкриват каквито и да е археологически структури. Пластът е силно унищожен от земеобработката, а стерилната основа се разкрива на дълбочина до 0,50 м от повърхността. Стерилната пръст е кафяво-червен плътен льос. Керамиката е много малко, на дребни фрагменти и със следи от транспортиране. В доминиращата си част е от КЖЕ. В източния сектор картината е идентична, като тук дори слоят над стерилната основа е още по-тънък и не надвишава 0,40 м. В източния сектор реално не съществува археологически обект, а материалите там са свлечени по склона. Керамиката е обезличена и се разкрива предимно по повърхността. Прави впечатление, че в източния сектор керамиката е по-разнообразна като хронология. Откриват се единични фрагменти от бронзовата епоха, както и от РЖЕ и КЖЕ. В най-западните части на източния сектор се срещат единични фрагменти от халколита. Всички късове опалени стенни мазилки са напълно обезличени.

Изключителната плътност на стерилния льос в съчетание с наклона на терена и интензивното земеделие са основните фактори за липсата на културен пласт. При интензивен валеж от 27 л/м^2 в рамките на един час бяхме свидетели как водите влачат дори средно големи камъни и отмиват хумусния слой. В последствие се утаяваше в най-ниските части или на камари. Пръстта в тези камари се разпрашава след пресъхване и бива отнасяна при следващ дъжд или дори при силни пориви на вятъра. При силен валеж сондажите, в които бе достигнат стерилен терен, се напълваха с вода, която се задържаше повече от две седмици при липса на последващ валеж и при сравнително високи температури

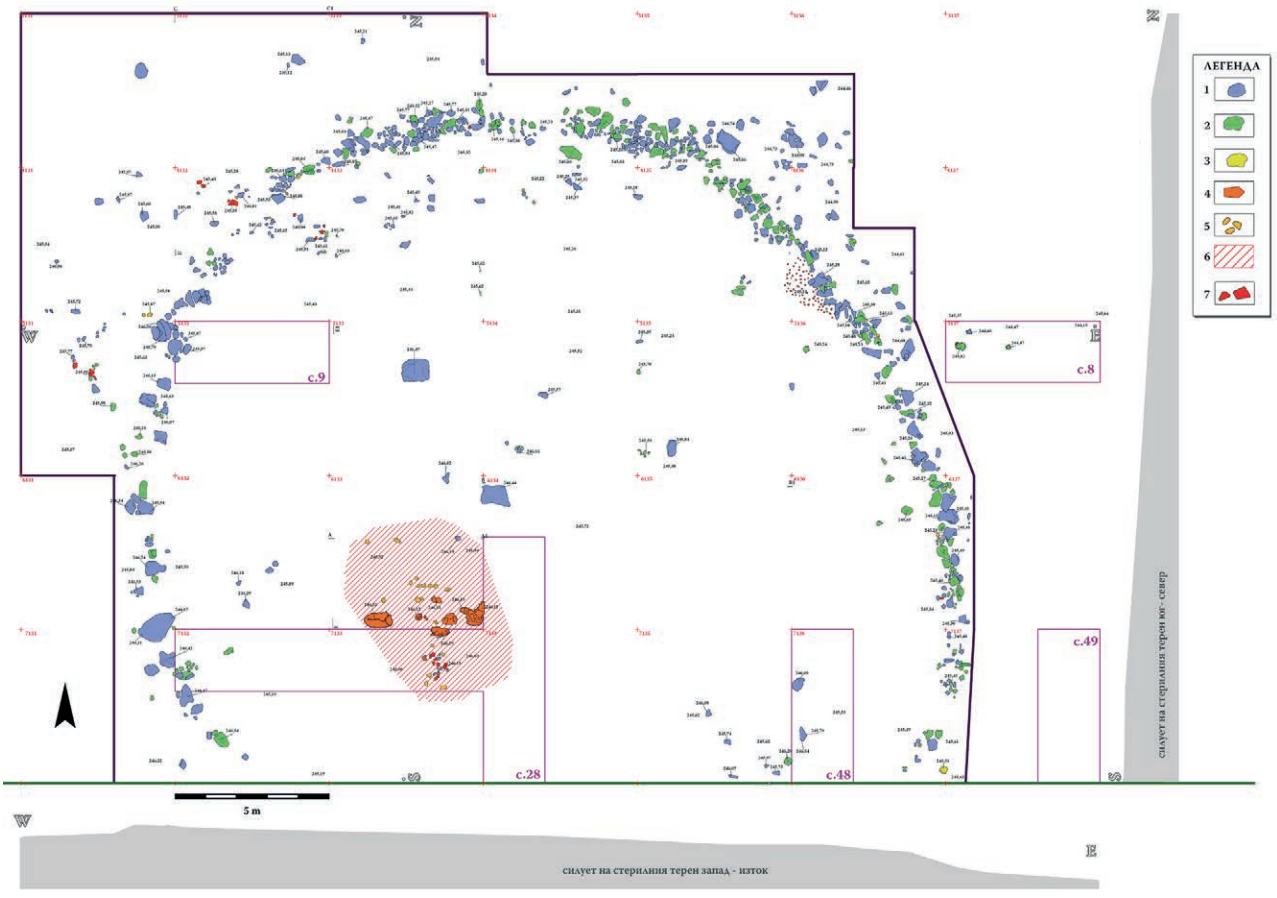
В част от централния сектор картината не е много по-различна – след пласт орница с дебелина 0,30 – 0,50 м се разкрива стерилната основа. За разлика от другите два сектора на обекта, тук бяха разкрити и няколко археологически структури, повечето силно компрометирани от земеобработката.

Сондаж 33 предложи най-добре запазената структура в целия обект – яма (структура 33.1). Формата ѝ е елипсовидна (близка до кръг), с размери 2,84 м (И – З) на 3,22 м (С – Ю) (обр. 2). Бе засечена на дълбочина 0,40 м и е вкопана в стерилната основа до 0,90 м от повърхността. В запълнителя могат да бъдат различени три пласта (обр. 2.1 – 8-10). В най-горния бяха открити множество фрагменти от замазки на пещ/огнище и керамични фрагменти от КЖЕ, но в запълнителя се откриваха и силно обезличени кремъци и керамика, принадлежащи на по-ранни периоди. На дъното на ямата се оч-

Обр. 2. Яма – Структура 33.1. КЖЕ. 2.1. План и профили. Легенда: 1 – камък; 2 – бронзова фибула; 3 – вкопаване в стерилния терен; 4 – керамика; 5 – въглени; 6 – мазилки; 7 – орница; 8 – пласт I тъмен, сивокафяв; 9 – пласт II тъмен, кафяв; 10 – пласт III ръждивокафяв, преотложен стерилен льос; 11 – стерилен терен. 2.2 Снимка на ямата. 2.3 Бронзова посребрена фибула от ямата. 2.4. Керамично съдче от ямата

Fig. 2. Pit – feature 33.1. Late Iron Age. 2.1. Plan and profiles. Key: 1 – stone; 2 – bronze fibula; 3 – pit outlines in the sterile soil; 4 – ceramics; 5 – charcoals; 6 – daubs; 7 – plow soil; 8 – layer I, dark, gray-brownish soil; 9 – layer II, dark brown soil; 10 – layer III rusty brown, relocated sterile loess.11 – sterile terrain. 2.2. Photo of the pit. 2.3. The bronze fibula from the pit. 2.4. The small vessel from the pit

Обр. 3. Кръгло каменно съоръжение – Структура 9.1. Легенда: 1-камък (варовик); 2-камък (кремък); 3 – камък (пясъчник); 4 – опалени мазилки; 5 – дребни бучки мазилки; 6 – участък с по-мека пръст и повече керамика и мазилки; 7 – керамика

Fig. 3. Stone cirle – feature 9.1. Key:1-stone (limestone); 2- stone (flint);3 – stone (sandstone);4 – burnt daubs; 5 – small pieces washed daubs; 6-area with softer soil and more ceramics and daubs; 7 – ceramics

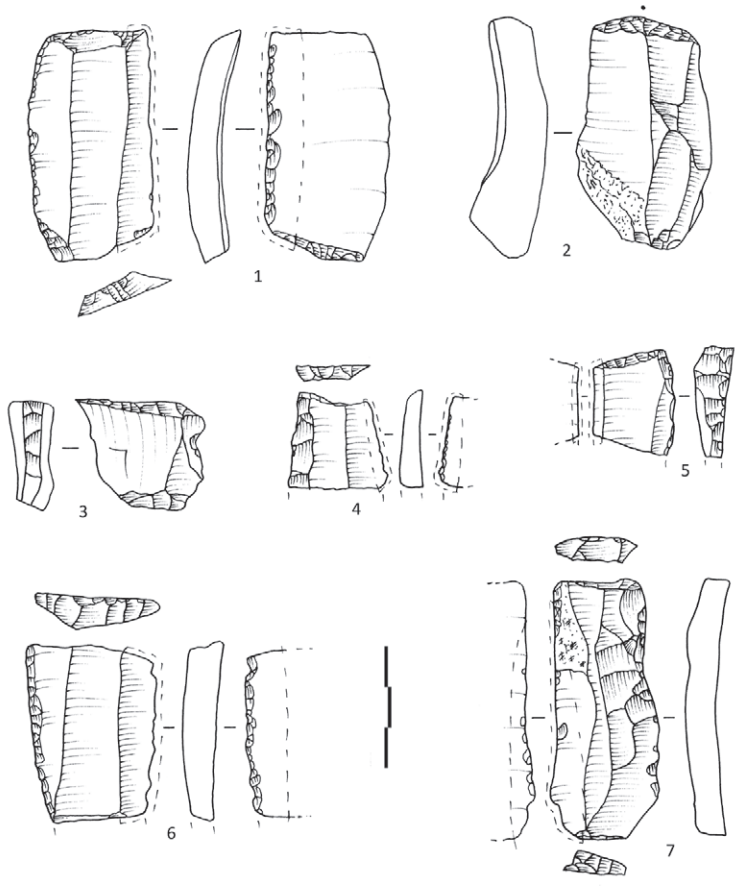
Обр. 4. Кръгло каменно съоръжение – Структура 9.1.

Fig. 4. Stone cirle – feature 9.1.

ертаха два продълговати успоредни улея, а в близост до източния и западния ръб – по една дупка от кол. В западното линейно вкопаване бяха открити посребрена бронзова фибула (обр. 2.3) и малък съд (обр. 2.4). Фибулата се отнася към тип 16c (лъжичковидни с плосък иглодържател по типологията на А. Рустою) и има много близък паралел от Ръкътъу, окр. Бакъу, СИ Румъния (Rustoiu 1997, 129, fig. 52.11). Типът се датира в края на I в. пр. Хр. и началото на I в. сл. Хр. Впечатление прави, че на съдчето липсват дръжката и устието, а фибулата се откри разтрошена на две части, отдалечени на 5 см една от друга. От ямата произхождат и две кости на говедо и една на благороден елен.

От сондажите в източната част на централния сектор произ-

хождат само разбити и размити останки от опожарени жилища – дребни бучки мазилки, понякога с отпечатъци от пръчки. Размерите им обаче са дребни и нямат остри ръбове, което е свидетелство за преотлагането им. Вероятно са били подложени на транспортиране от вода или кални потоци и периодично обръщани при земеобработката. Керамиката в тази част на обекта е по-ранна от КЖЕ – единични и обезличени фрагменти ранен халколит, късен халколит, СБЕ, КБЕ и РЖЕ.

Обр. 5. Кремъчни артефакти: типологически оръдия. Участъците със следи от употреба са маркирани с пунктир Рисунки М. Гюрова

Fig. 5. Flint artefacts: typological tools. Zones of use-wear traces are marked with a dotted line. Drawings M. Gurova

В западния край на първоначално заложения сондаж 9 попаднахме на струпване на големи и средни камъни. В последствие бе разширен до пълното проучване в рамките на сервитута на структура 9.1, като общата проучвана площ в този сондаж достигна 760 м^2 (обр. 3, обр. 4). Структура 9.1 представлява линия от един ред камъни, описваща дъга. Кръговото каменно ограждение вероятно се е състояло от повече редове, но в сегашното си състояние в най-запазените участъци не надвишава два. Камъните лежат върху стерилния терен на дълбочина от 0,20 до 0,40 м от повърхността, а част от тях са изкарани и отгоре. Камъните са предимно варовици, но има и големи кремъчни конкреции, с каквито е пълна околността. От външната страна на дъгата се откриват материали от КЖЕ – керамика на колело и няколко силно корозирали железни предмета. От вътрешната няма почти никакви материали, с изключение на един участък с размери 7 × 4 м, в който се открива керамика и опалени стенни мазилки (обр. 3.6). В този участък са открити и няколко животински кости – от говедо, коза, кон, домашна свиня и куче. За съжаление и тази структура е почти напълно обезличена от земеделските дейности и не можем да бъде датирана по-точно. Можем обаче да предположим, че вероятно каменното съоръжение е ограждало постройка от колово-плетна конструкция от КЖЕ. Каменното ограждение е с диаметър 26,7 м в централната си част. Северната и западната части оформят почти идеален кръг (с диаметър 25,80 м), но в югоизточния сегмент дъгата се изкривява и се отклонява навън в югоизточна посока. Използваните камъни в западната половина са по-големи и са разпределени по-нарядко, докато останалата част от дъгата е изградена от по-малки, понякога дори дребни камъни и кремъчни конкреции, по-плътно наредени.

Общата проучена площ на обекта достигна до 2069 м^2. Навсякъде бе достигнат стерилен терен и бе установено, че културният пласт е напълно обезличен от особеностите на почвата и релефа, както и на интензивното земеделие. В рамките на цялата проучена площ не бе регистрирана нито една дупка от кол, с изключение на структура 33.1. Въглени също бяха открити единствено в тази яма.

Проученият кремъчен ансамбъл наброява 727 артефакта. Технико-типологическата им диференциация е следната: кремъчни късове със спорадични несистемни негативи (тестване на суровината) – 89; ядра – 42 (основно за отломъци); отломъци и фрагменти – 510 (с голямо морфо-метрично разнообразие); пластини – 3 (с облик на пластиновидни отломъци); типологически оръдия – 73; чукалки – 10 бр. (повечето са естествени късове, три са реутилизирани ядра). Типологическият репертоар включва седем драстично неравнопоставени категории и е доминиран от отломъците с ретуш (43 бр.),

следвани от пластини с напречно затъпяване (10), стъргалки на отломъци (8), ретуширани пластини (7) и няколко единични оръдия. От особен интерес и с диагностично стойност е серията пластини с напречно затъпяване, повечето и с латерални ретуши (обр. 5). С едно изключение тези оръдия са се използвали за жътва. Типологически и функционално тази категория оръдия са диагностични за БЕ, с ретардиращо присъствие и през ЖЕ. Сред оръдията няма други диагностични форми.

Макроскопски са разграничими няколко вида суровини, като част от оръдията наподобяват сиво-бежовите варианти на балканския флинт. Тези наблюдения се потвърждават от петрографските анализи. Част от тях бяха направени в резултат на мащабно проучване на суровините през 2011 г. (Гюрова и др. 2012; Gurova et al. 2016).

Огромната част от дебитажа е от суровина с лоши цепителни качества. Последното проучване на образци от ансамбъла потвърждава наличието на качествен кремък, ползван в частност за функционалните оръдия, и масова употреба на некачествен силицитизиран варовик за дебитажа.

Литература

Иванов и др. 2013: Г. Иванов, Г. Ганецовски, Т. Христова, М. Николов, В. Николов, А. Йорданова, Е. Найденова, А. Найденова. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток“, сектор 3. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 586 – 588.

Гюрова и др. 2012: М. Гюрова, С. Иванова, П. Андреева, М. Павликовски. Издирване на археологически обекти в област Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 510 – 513.

Gurova et al. 2016: M. Gurova, P. Andreeva, E. Stefanova, Y. Stefanov, M.Kočić, D.Borić. Flint Raw Material Transfers in the Prehistoric Lower Danube Basin: An Integrated Analytical Approach. – Journal of Archaeological Science: Reports 5, 2016, 422 – 441.

Rustoiu 1997: A. Rustoiu. Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n. – I e.n.). Bucureşti, 1997.

ARCHAEOLOGICAL SITE FROM THE CHALCOLITHIC, BRONZE AND IRON AGES NEAR GORTALOVO VILLAGE, PLEVEN REGION

Alexander Chohadzhiev, Ilian Petrakiev, Maria Gurova, Nadezhda Karastoyanova

Summary

The excavations were carried out as part of the project “Expansion of the gas transmission infrastructure of Bulgartransgaz EAD parallel to the north (main) gas pipeline to the Bulgarian-Serbian border, stage: Linear part”. The site No. 3016 is located on a high terrace, surrounded from three sides by steep slopes, at 1.7 km to the south from the village of Gortalovo (fig. 1). By means of 69 test trenches, it was established that the cultural deposits are severely damaged by the agricultural activities and the water- and mud-floods. Two relatively preserved features were established. One – Feature 33.1 – is a pit from the Late Iron Age (fig. 2). It has two parallel grooves in the middle and a pair of postholes next to the western and eastern edges. The pit yielded a small, almost intact vessel and a bronze silver-plated fibula that date from the end of 1st c. BC–1st c. AD. The other is Feature 9.1 – a stone circle with a diameter of about 27 m, probably also dating from the Late Iron Age (figs 3, 4). It consists of just one preserved row of stones, some of them flints. In the southern half, there is a zone of softer soil, mixed with burnt daubs, some ceramics and several bones (fig. 3.6) which is the only reason to claim the circle was a stone enclosure, surrounding a wattle and daub building. The entire region is abundant in flint and the site yielded plenty. Mostly, these are flakes from testing the raw material, but there are some tools, too (fig. 5).

Alexander Chohadzhiev. Regional History Museum Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo. alcho_2000@yahoo.com
Ilian Petrakiev. Regional History Museum Veliko Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo. petrakiev23@abv.bg
Maria Gurova. National Institute of Archaeology with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, gurova.maria@gmail.com
Nadezhda Karastoyanova. National Museum of Natural History–Bulgarian Academy of Sciences, 1 Tsar Osvoboditel Blvd, 1000 Sofia, n_karastoyanova@nmnhs.com

№ 42. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. ПЕТЪРНИЦА, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК, ОБЛ. ПЛЕВЕН

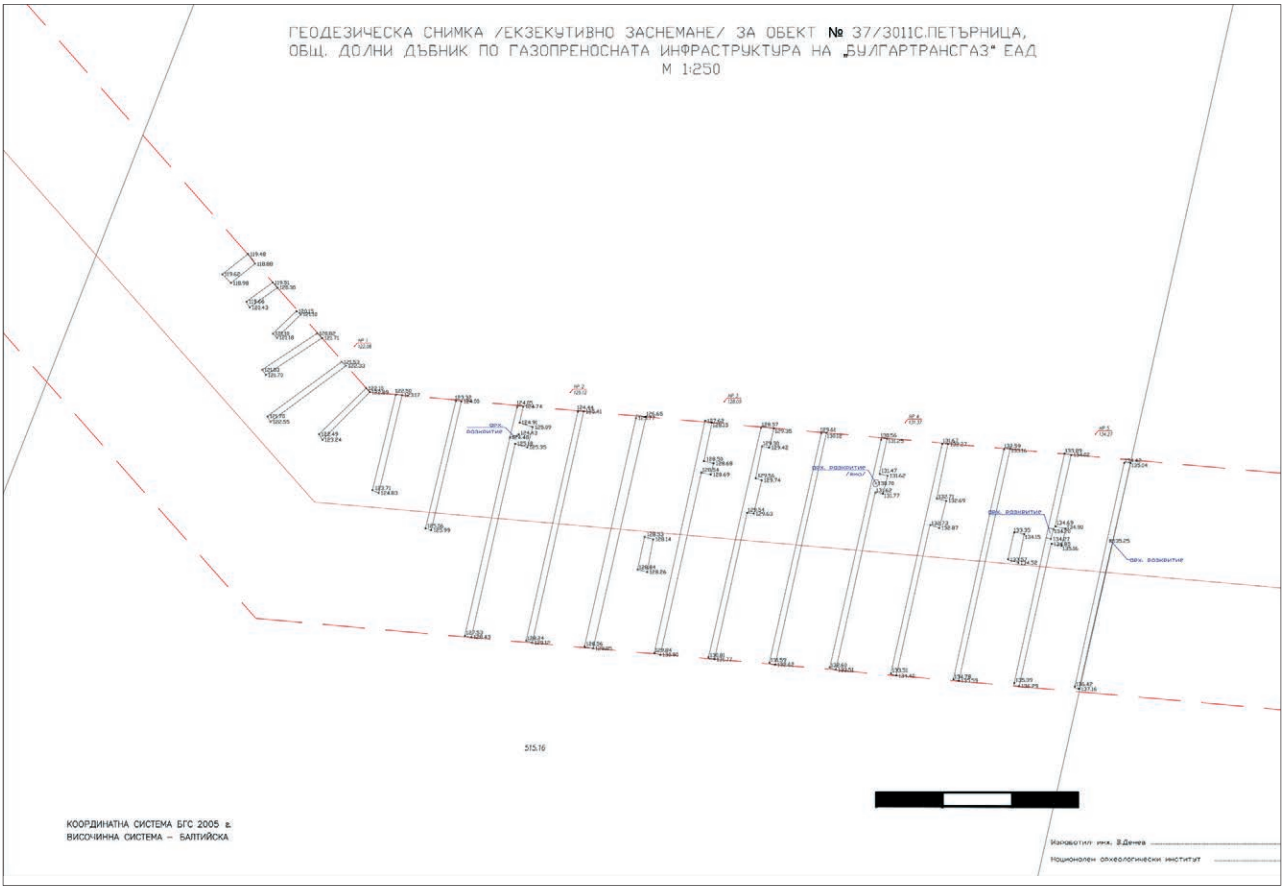
Венко Иванов, Тодор Вълчев

Археологически обект 37/3011 се намира по трасето на инфраструктурен проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А. Той се намира в м. Голия връх в землището на с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен. Обектът е разположен на висока незаливна речна тераса на десния бряг на р. Вит и в непосредствена близост до нея. Трасето на инфраструктурния проект преминава през централната част на регистрирания археологически обект. Проучва се трасе с посока И – З с дължина 110 м, след което има чупка с посока ЮИ – СЗ с дължина 30 м. Сервитутът на газопровода е 35 м.

По време на сондажните археологически разкопки се проучиха общо 96 сондажа, които покриват площ от 520 м^2 (обр. 1). Те установиха, че стратиграфската ситуация на обекта се състои от два пласта (обр. 2). Най-горният е с тъмнокафяв цвят и рохкава структура. Дебелината му е от 0,40 до 0,60 м. В него се откриват фрагменти от керамични съдове, които са изработени на ръка и на бързо грънчарско колело. Основната част от тях се отнасят към IV в. пр. Хр. Вторият пласт е с жълто-кафяв до кафяв цвят, в който не се откриват археологически материали.

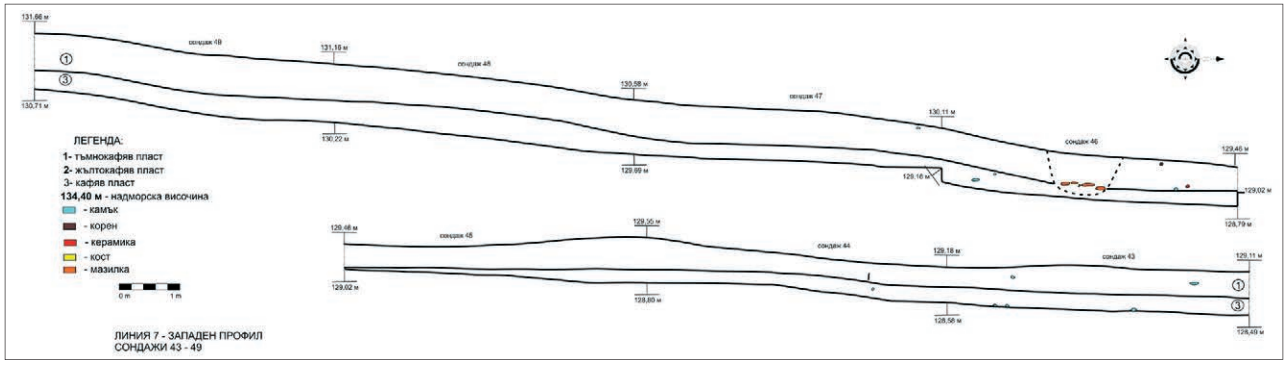
По време на археологическите разкопки се проучиха шест структури:

Структура № 1 е концентрация от два големи камъка, фрагменти от дебелостенни керамични съдове и една тънкостенна керамична чашка. Структурата е с размери 0,40 × 0,40 м.

Обр. 1. План на проучванията

Fig. 1. Plan of the excavations

Обр. 2. Западен профил на линия 7, сондажи 43-49

Fig. 2. Western profile of line 7, trenches 43-49

Структура № 2 представлява почти линейно каменно струпване с посока ЮЗ – СИ. То е от един ред дребни и средни ломени камъни. Общата му дължина е 1,25 м, максималната му ширина е 0,25 м и запазената височина е 0,10 м.

Структура № 3 представлява яма, която се установи като керамично струпване, защото запълнителят на ямата е със същия цвят на пласта – тъмнокафяв. След нейното проучване се установи, че тя е леко вкопана в долния пласт. Дъното на ямата е с установени размери 1,30 × 0,80 м (С – Ю × И – З). В структурата се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и такива на бързо грънчарско колело.

Структура № 4 представлява яма, която се установи като керамично струпване, защото запълнителят на ямата е със същия цвят на пласта – тъмнокафяв. След нейното проучване се установи, че тя е леко вкопана в долния пласт. Дъното на ямата е с установени размери 0,80 × 0,50 м (С – Ю × И – З). В структурата се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и такива на бързо грънчарско колело, както и животински кости и силно натрошени мазилки.

Структура № 5 представлява яма, която се установи като керамично струпване, защото запълнителят на ямата е със същия цвят на пласта – тъмнокафяв. След нейното проучване се установи, че тя е много леко вкопана в долния пласт. Дъното на ямата е с установени размери 1,60 × 1,40 м (С – Ю × И – З). В структурата се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и такива на бързо грънчарско колело, както и животински кости, кремъчни отломъци и силно натрошени мазилки.

Структура № 6 (обр. 2) представлява яма, която се установи като керамично струпване, защото запълнителят на ямата е със същия цвят на пласта – тъмнокафяв. След нейното проучване се установи, че тя е много леко вкопана в долния пласт. Дъното на ямата е с ширина 1 м (С – Ю), а източната ѝ част продължава в източния профил. В структурата се откриха фрагменти от керамични съдове, изработени на ръка и такива на бързо грънчарско колело, както и животински кости, кремъчни отломъци и силно натрошени мазилки.

На базата на резултатите от археологическите разкопки се установи, че проучванията са се осъществили в периферията на обекта, защото основното количество подемен материал и структури бяха открити в североизточната част на проучвания сектор. Трябва да се отбележи и фактът, че значително количество от откритите керамични фрагменти и мазилки са силно захабени, изтъркани и почти обезличени, което показва, че са разнесени.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE FROM THE IRON AGE NEAR THE VILLAGE OF PETARNITSA, DOLNI DABNIK MUNICIPALITY, PLEVEN REGION

Venko Ivanov, Todor Valchev

Summary

During the rescue archaeological excavations, 96 trenches were excavated covering an area of 520 m^2. Most of them were devoid of archaeological material. Only six archaeological structures were identified and excavated.

Structure No. 1 is a concentration of stones, fragments of thick-walled and thin-walled ceramic vessels and one almost intact ceramic cup. Structure No. 2 is a nearly linear stone cluster with a SW–NE orientation. Structures Nos 3–6

are pits. A medium amount of pottery sherds (for this archaeological site), animal bones, stone tools, and fragments of fired wall plasters were found in them. All discovered ceramic fragments date from the 4th c. BC.

The rescue excavations were carried out in the periphery of the archaeological site, because archaeological materials were discovered mainly in the northeast part of the site.

Venko Ivanov, Regional History Museum Pleven, 3 Stoyan Zaimov Str., 5800 Pleven, venko_4@abv.bg
Todor Valchev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com

№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА I ХИЛ. ПР. ХР. ПРИ С. БОХОТ, ОБЩ. ПЛЕВЕН, ОБЛ. ПЛЕВЕН

Живко Узунов, Кръстю Чукалев

Спасителните археологически разкопки се извършиха в периода 01 – 29.04.2019 г. във връзка с осъществяването на проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А. Екипът, провел прочуванията, е с ръководител гл. ас. д-р Живко Узунов (НБУ) и зам. ръководител Кръстю Чукалев (НАИМ – БАН). В разкопките взеха участие още д-р Петър Манов (НБУ), Румен Първанов (РИМ – Монтана) и Сабиха Каранч (НБУ).

Землището на с. Бохот е известно в археологическо отношение от 1929 г. насам със случайно откритото съкровище състоящо се от девет сребърни и един бронзов съд (Герасимов 1938). Сребърните съдове представляват дълбоки купи с конусовидно тяло и със заоблено дъно с диаметър на устието от 13 до 15 см и тегло от 124 до 232 гр. Датировката на съдовете се отнася към късната елинистическа епоха и намират аналогии с друго съкровище, открито на възвишението Курткале при гара Синдел, Провадийско, както и с още два съда от частна колекция в САЩ (Венедиков 1961, 362 – 364).

През 70-те години на XX в. са предприети теренни издирвания на археологически обекти по инициатива на Националния институт за паметниците на културата за попълване на археологическата карта на Плевенско, в резултат на което в землището на селото са регистрирани няколко обекта от различни епохи (Митова-Джонова 1979).

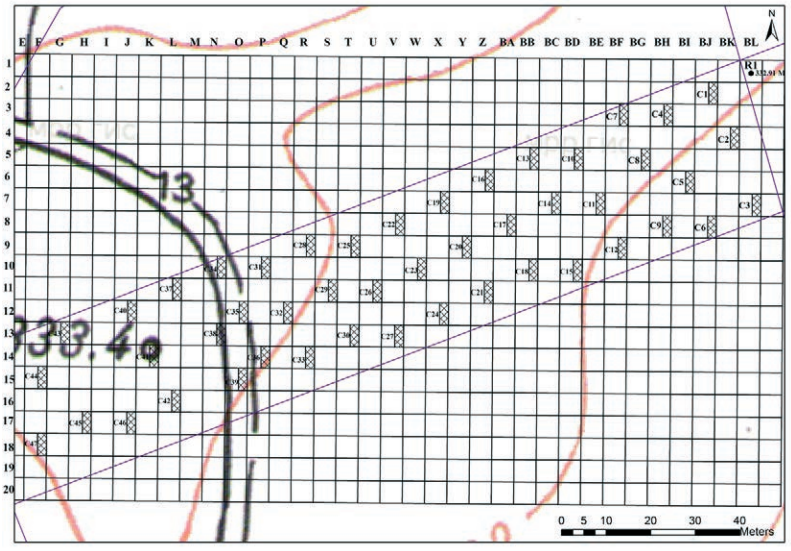
Обр. 1. Ортофото изображение на обект 44/4001 с направените сондажи (сн. Иван Вайсов)

Fig. 1. Orthophoto picture of site 44/4001 with the trenches (author: Ivan Vaisov)

Обектът на проучване по трасето на газопровода се намира на 3,8 км южно (азимут 168°) от съвременното село, в местността Трастара, и има географски координати: N43°117'18'' E24°42'04''. Общата му площ е 33,5 дка. Разположен е на лек склон с наклон от 2 до 3 градуса, спускащ се в южна посока към почти обезличено от селскостопанска обработка корито на река, преминаваща от северозапад на югоизток. Съвременното ползване на терена е за земеделски нужди.

Обектът е регистриран от И. Чолаков през 2011 г. при

осъществяване на теренно издирване на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко" (Чолаков 2011, 591 – 592). Липсата на достатъчен брой диагностични материали не са позволили прецизирането на датировката. Пререгистриран е от същия екип през 2012 г. при провеждане на спасителното теренно издирване във връзка с намерение за изграждане на газопровод „Южен поток", трасето на който преминава в непосредствена близост, северно от проектираното трасе на „Набуко". При пререгистрацията му датировката е прецизирана и съответно е отнесена към късната желязна епоха. Според информация на авторите от повърхността са преброени общо 208 фрагмента от битови керамика, от които шест са диагностични, както и 29 къса отухлена глинена мазилка. Не са регистрирани следи от разрушени структури по повърхността (Чолаков, Валентинова 2012, 591).

Обр. 2. План с направените сондажи на обект 44/4001

Fig. 2. Plan of site 44/4001 with the trenches

В близост, на около 200 м северно от обекта, се издига могилен насип с височина 1 м. Той попада в необработваема площ, залесена с широколистна гора. Към днешна дата могилата е разрушена в западната си част от черен път, който преминава през нея. В образувалия се профил се наблюдават единични необработени камъни, без археологически материали. В североизточната периферия на могилата има голям иманярски изкоп с размери 2 × 1,5 м, в който също не се забелязват структури и материали.

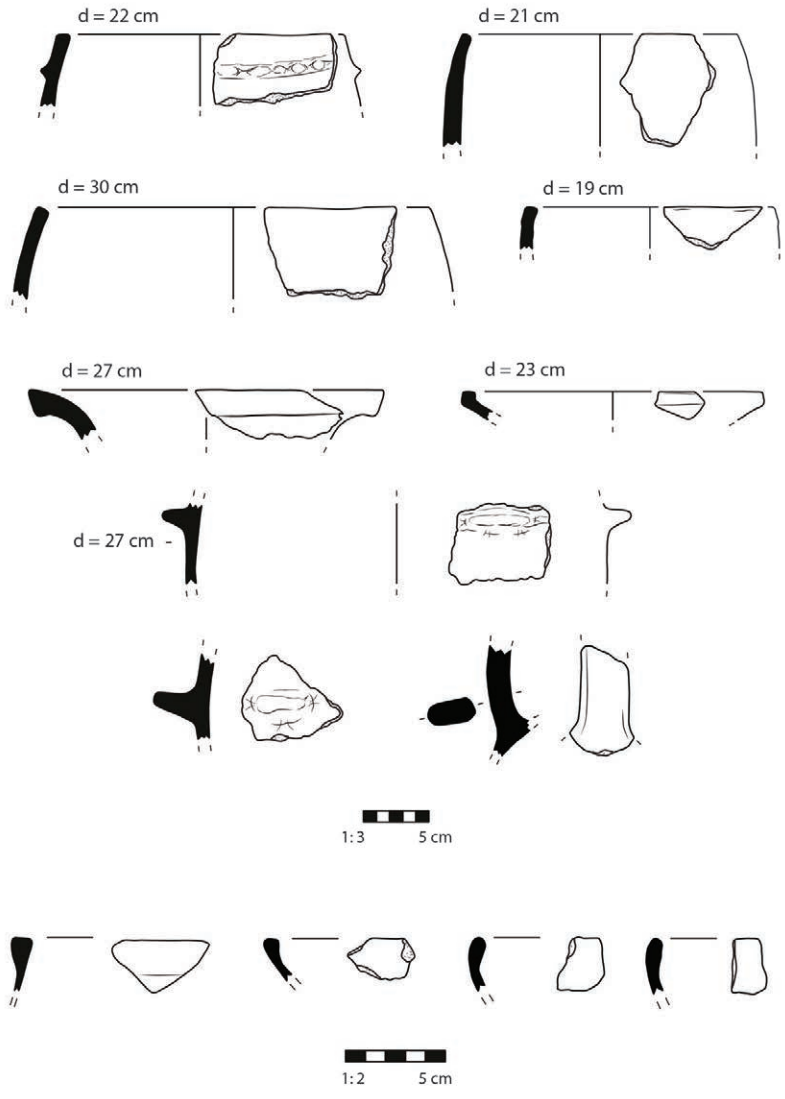
Общата площ на обекта от теренните издирвания е 33,5 дка. Границите на сервитута на газопровода по проекта са от км 311+430 до км 311+620. Площта, попадаща в границите на сервитута, е 6,5 дка, като съответно тази определена за предварително проучване е 10% от цялата или 650 м^2. Изградена бе план-квадратна мрежа с размери на квадратите 5 × 5 м, ориентирана по посоките на света, с начало източната част на обекта. Разграфени бяха 50 сондажа с размери 5 × 2 м в посока С – Ю (обр. 1, 2).

В резултат от направените сондажи на цялата площ на обекта не се регистрира наличието на запазен пласт от втората половина на I хил. пр. Хр, с каквито материали от повърхността е датиран обектът при регистрацията му през 2012 г. Никакви запазени структури, части от тях или вкопавания, характерни за голяма част от обектите от този период не се откриха. Причината за това е свързана с изключително интензивната и дълбочинна обработка на почвата за земеделски нужди извършвана в района. Тя включва ежегодна дълбока оран, достигаща до около 0,40 м, както и периодична дълбочинна, достигаща до 0,80 м от повърхността, за обогатяване на почвения слой. Тези дейности са основният фактор за разрушаването на почти всички следи от човешка дейност в миналото на това място.

В хода на проучването късове отухлена глина със следи от плет от стенна мазилка, както и подова замазка, но в не толкова обезличен вид, бяха регистрирани в периферните части – в три от сондажите намиращи се до южната граница. Въпреки това количеството им е пренебрежимо малко, като те не се откриват *in situ*. Регистрирането им маркира наличието на унищожена постройка южно от границите на сервитута, която е доловима по по-големия брой открити фрагменти от битова керамика, изработена на ръка и бързо грънчарско колело.

Постройката е била изградена на конструкция с плет, измазан с глина. Оскъдни в почти цялата определена площ за предварителни проучвания се оказват и следите от горяла дървесина. Въглени, при това с размери, по-малки от 1 см, се разкриха отново в периферната южна част на сервитута, в три от проучваните сондажи.

За целия период на проучване в нито един от направените сондажи не бяха открити животински кости, инструменти, оръдия на труда, предмети на домакинството, занаяти и др. Спорадично се регистрираха кремъчни отломъци и необработени камъни, които по всяка вероятност отново маркират периферията на силно разрушени постройки или извършвана човешка дейност от втората половина на I хил. пр. Хр. Липсата на запазен пласт в резултат на интензивната дълбочинна обработка на почва-

Обр. 3. Керамични фрагменти от съдове от обект 44/4001

Fig. 3. Pottery fragments from site 44/4001

та не позволява поставянето на камъните в какъвто и да е контекст и затруднява интерпретация им.

Керамичният материал от обекта е представен от съдове, изработени на ръка и бързо грънчарско колело (обр. 3). Последните принадлежат към групата на монохромната керамика със сив цвят на повърхността, изработена на бързо грънчарско колело. Всички фрагменти са изработени от добре пречистена глина с много малко примеси. Ломът в голяма част от случаите е едноделен. Откриха се няколко фрагмента от купи и паници с полусферичен профил. Един от тях е форма с право устие и удебелен от вътрешната страна ръб. Вторият тип е със завит навътре ръб на устието и украса от две успоредни врязани линии, разположени точно по него.

Освен купите, на обекта присъстват и фрагменти от поне две леканетата и един кратер. Запазени са долните части на леканетата, които имат пръстеновидни столчета и полусферично тяло с дъговидно извити стени. Цветът на единия съд е сив, а на другия – бежов. Запазените части на кратера са от дъното, стените и част от устието заедно с едната дръжка – дъговидна, с обло сечение, предназначена за прилепване в широката част на съда.

На обекта бяха открити фрагменти от най-малко четири съда, изработени на ръка. Всичките са от групата на гърнетата и хранилищните съдове със сравнително прави или леко издути в средата стени. Те са изработени от груба, недобре пречистена глина, с примеси от дребни и не толкова дребни камъчета. В почти всички случаи ломът им е двуделен или триделен, което свидетелства за неравномерното им изпичане. Съдовете имат дъговидни езичести дръжки. Украса са имали поне три от съдовете и тя е пластична, направена от апликирана релефна лента с прищипвания и насечки. Цветът на съдовете след изпичане е тъмночервен до кафяв и тъмнокафяв.

Част от материалите, открити в североизточните сондажи, могат да се свържат с човешка дейност от много по-късни периоди, а именно Възраждането и дори по-ново време. Открити са няколко фрагмента строителна керамика, принадлежащи на покривни и извити керемиди, попаднали на мястото като преотложени материали при наторяване на земеделските площи.

В резултат от направените сондажи на определената площ за проучване на обекта не се регистрира наличието на запазен пласт от втората половина на I хил. пр. Хр. Липсват запазени структури, както и вкопавания, характерни за голяма част от обектите от този период. Откриваните в силно разрушен вид преотложени материали, предимно в сондажите по южната граница на сервитута, предполагат, че същинските граници на обекта трябва да се търсят в тази посока. Липсата на достатъчен набор от диагностични фрагменти от керамични съдове, както и пълното отсъствие на нумизматичен материал затруднява прецизирането на датировката. Ето защо предварителната хипотеза за хронологията му го поставя най-общо в границите на елинистическата епоха.

Литература

Венедиков 1961: И. Венедиков. Две съкровища от елинистическата епоха в Тракия. – В: Изследвания в памет на Карел Шкорпил. София, 1961, 355 – 365.

Герасимов 1938: Т. Герасимов. Археологически вести, Бохот. – Известия на Археологическия институт XII, 1938, 442 – 443.

Митова-Джонова 1979: Д. Митова-Джонова. Археологически паметници в плевенски окръг. София, 1979.

Чолаков 2011: И. Чолаков. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко" Сектор 5. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 591 – 593.

Чолаков, Валентинова 2012: И. Чолаков, М. Валентинова. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Южен поток" Сектор 4. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 590 – 591.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT A SITE FROM THE SECOND HALF OF THE 1ST MILL. BC NEAR BOHOT VILLAGE, PLEVEN MUNICIPALITY

Zhivko Uzunov, Krastyu Chukalev

Summary

The rescue archaeological excavations were situated on the route of the planned gas pipeline for modernization and expansion of the existing gas transmission system with investor Bulgartransgaz Ltd. The investigation had a preliminary character aiming to verify the presence of an archaeological site. Fifty trial trenches were laid out during the rescue investigations (fig. 1, 2). The site proved to be a settlement form the second half of the 1st mill. BC. Destructions of at least one structure were documented in the south part of the excavated area. Fragments of wall plaster were found showing that the dwelling had wattle-and-daubs wall and thatched roof. The archaeological finds consist of pottery fragments in very low concentration. They belong to wheel thrown and handbuilt vases. Among the wheel thrown pottery, fragments of two plates and deep bowls (*lekanes*), and of one *krater* were found. The handbuilt pottery is represented mostly by jugs and storage vases (fig. 3). The initial observations on the material indicate that the site could be dated to the Hellenistic period.

Zhivko Uzunov, New Bulgarian University, 21 Montevideo Str. 1618 Sofia, jivko_uzunov@abv.bg
Krastyu Chukalev, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, chukalev@naim.bg

---

№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША" (IV – III В. ПР. ХР.) КРАЙ С. КНЯЖЕВО, ОБЩ. ТОПОЛОВГРАД

Даниела Агре, Деян Дичев

През сезон 2019 г. на обекта работата продължи в сектори Запад, Централен, Север и Изток.

Сектор Запад. В кв. А'10 е проучен участък от втората оградна стена, намираща се западно от бастиона. Стената е изградена от средни по размер ломени, необработени камъни. Запазена е в два реда. Разкритата ѝ дължина е 3,0 м, ширината е 1,10 – 1,15 м и височината – 0,45 м. От север на юг стената слиза плавно спрямо денивелацията на терена. В цялото пространство източно от тази стената се разчистиха фрагменти от строителна керамика (керемиди), фрагменти от амфори, малък брой фрагменти от съдове на ръка и колело както и парчета желязна шлака.

В кв. А10 са проучени две негативни структури, вкопани в гранитната материкова скала. НС

Обр. 1. Негативни структури в кв. А10 – „щерни“

Fig. 1. Negative structures in Sq. A10 – “cisterns”

I – вкопаването има неправилна бъбрековидна форма, стените му са с различна форма и наклон. Ориентирано е по дългата ос от СИ на ЮЗ, като следва естествената денивелация на терена. Вкопано е между две гранитни жили със сходна ориентация в пространството, заето от материка. Негативната структура е с размери: 3,02 (И – З) × 1,30 м (С – Ю). Пълнежът ѝ е проучен чрез седем механични пласта. Той се състои от тъмносива пръст, наситена с въглени с различни размери (до 3 – 4 см), на места с по-светлокафяви петна. В пълнежа се откриха камъни със средни размери до 25 × 25 × 20 см, както и голямо количество животински кости, както горели, така и негорели (които преобладават). Открити бяха и парчета шлака от преработка на желязната руда, както и голямо количество керамика. В североизточния ъгъл е регистрирано петно с приблизителни размери 0,30 × 0,30 м, което вероятно е от разложен кирпич. Строителната керамика е в значително по-малко количество от битовата (около 20% спрямо 80% за битовата). Строителната керамика е представена от неголеми фрагменти от солени лаконски и коринтски тип. Открит е и фрагмент от питос. Най-голямо е количеството фрагменти от амфорна тара: дръжки, устия, дъна и стени, както и фрагменти от импортна чернофирнисова керамика (кантароси, панички и др.). В структурата е открита и бронзова стрела.

НС II е вкопана на 1,20 м южно от НС I. Тя е с кръгла форма с диаметър 0,60 м и дълбочина 0,55 м. В пълнежа ѝ бяха открити фрагменти от строителна керамика, амфорна тара и няколко фрагмента от съдове на ръка. НС II е съединена с НС I посредством канал през скалистия гранитен участък, който се явява и преливник от НС II към НС I. Тези две негативни структури вероятно са служили за събиране на атмосферни води („щерни“) (обр. 1). Около тях в материковата скала са прокопани канали, които да отвеждат към тях тези води.

Кв. Д8 е проучен изцяло. В ЮИ му ъгъл са фундирани четири обработени камъка, които вероятно оформят основата на стена. В СЗ част на квадрата в скалата е разкрито изсичане с кръгла форма – вероятно легло за дървен кол.

В кв. Д5 и Е5-6 – северно от северната оградна стена – са проучени стратиграфските им профили. В проучените пластове се откри голямо количество трапезна керамика и фрагменти от чернофирнисови съдове. В кв. Е6 е проучен участък от оградната стена с дължина 3,20 м, като в СИ посока стената е силно разрушена.

Сектор Централен – Запад. Непосредствено западно от стената, ограждаща предфасадното пространство на централната жилищна сграда (ЦЖС) в кв. И8 в рамките на 12 механични пласта е проучено вкопаване (дълбочина 1,10 м), свързано с предпещното пространство на пещ за топене на руда. В проучените пластове в кв. И8 беше открито голямо количество строителна керамика, амфорна тара и шест бронзови монети.

Обр. 2. План на пещ за топене на руда в кв. Р4/Р5

Fig. 2. Plan of the furnace for smelting iron ore in Sq. P4/P5

Сектор Север – северно от централната сграда. Работата продължи в кв. К2; Л/М – 1/2. В кв. К2; Л/М – 1/2 окончателно бяха проучени две полувкопани в скалата и материковата пръст негативни структури (помещения) с еднакви характеристики: дължина около 4,50 м и ширина около 2,50 – 3,0 м. В помещението в кв. Л/М 2 е вдигната разкрита в предходните години битова пещ. Тези структури се отнасят към втория период на обитаване на обекта – втората четвърт – средата на III в. пр. Хр. – и са свързани с металургичното производство на обекта. Те се интерпретират като временни жилища на населението, занимаващо се с металопроизводство.

В кв. О2 са проучени четири култови ями. Ямите са вкопани в стерила. Те са с кръгъл отвор при нивото на засичането им и еднаква цилиндрична форма Дъната им са широки и подравнени, почти хоризонтални. Запълнителят на ямите е от рохка еднородна пръст, единични фрагменти от строителна и битова керамика, както и от дребни животински кости. Въглените са много малко, разнесени из пласта. В този сектор на обекта са проучени общо 14 култови ями, отнасящи се към третия период на обитаване на обекта.

Ров. Продължи проучването на източния ров, като през този сезон се работеше в кв. Р1, Р1 север, Т3/У3. Пълнежът му е от тъмнокафява пръст, наситена с различни по размер камъни, голямо количество битова (основно амфорна тара) и строителна керамика, шлака и въглени. Открити са три амфорни дръжки с печати, бронзова монета и фрагменти от луксозна чернофирнисова керамика. С проучването през сезона окончателно е изяснено цялото трасе на рова, ограждащ от всички страни укрепителната стена.

Сектор Изток. Сред най-значимите резултати от проучванията в този сектор е разкритата в кв. Р4 – Р5 пещ за топене на руда, като е проучено и част от предпещното ѝ пространство (обр. 2). Пещта е ориентирана СЗ – ЮИ, като камерата ѝ е разположена от СЗ. Предкамерното пространство е ограничено от запад от голям каменен блок (с обработена горна повърхност – преизползван). От всички страни около пещта личи отухляване с оранжево-черен цвят. СЗ дъга на камерата е ясно разграничима по пласта от горял до черно насип. В самата камера е зачистен много голям плосък камък, покрит с дебел слой шлака. Камъкът е наклонен силно на ЮИ. В централната му част е издълбан улей. Върху и под камъка в пещта личи дебел пласт от шлака – около 10 см. Камерата на пещта е вкопана в материковата скала. Във височина тя е запазена до нивото на материковата скала. В СИ ъгъл е запазен преизползван обработен блок. Вероятно в горната си част пещта е била изградена от един ред камъни. В ъгъла, в който попада горивната камера, ясно личи отухлената до червено дъга с дълбочина около 2 см и ширина около 5 – 6 см. Предпещното пространство извън канала и южно от него представлява пространство, запълнено с дребни камъни, голямо количество шлака, дребни фрагменти от строителна и битова керамика и отухлени мазилки от самата пещ. Пещта, както и другите проучени на този етап пещи от обекта, е функционирала през втория период на обитаването му.

Проучванията през 2019 г. още веднъж потвърждават изградената хронология на обекта: I период (от средата на третата четвърт на IV до първата четвърт на III в. пр. Хр.) се свързва с функциониране на дома и неговото опожаряването в края на периода; II период (втората четвърт – средата на III

в. пр. Хр.) е свързан с металопроизводството; III период (втората половина на III в. пр. Хр.) е свързан с насипване на могила върху централната жилищна сграда и извършване на ритуали около нея.

С цел запазване на някои от участъците на укрепителната стена, най-вече в южните сектори, не всички пластове в проучваните квадрати са изчерпани до стерил. Окончателното им проучване ще стане при започване на консервацията и реставрацията на обекта.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE FORTIFIED RULER'S RESIDENCE NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY

Daniela Agre, Deyan Dichev

Summary

The excavations were carried out in the western, central, northern and eastern sectors. In Sector West, two negative structures cut into the granite rock were discovered. The first has irregular kidney-like shape with dimensions 3.02 (E–W) × 1.30 m (N–E). It was filled with medium sized stones, a large amount of animal bones, pieces of slag left after iron ore smelting and a large amount of ceramic fragments. Household ceramics predominate and consist of sherds of amphorae and imported black-glazed vessels. A bronze arrowhead was also discovered in the structure. The second negative structure is located at c. 1.20 m to the south. It has an opening of round shape and diameter of 0.60 m, and it is 0.55 m deep. Its filling contained fragments of construction ceramics, amphora sherds and a few fragments of handbuilt vessels. The second structure is connected with the first one by means of an overflow drain cut into the rock. These negative structures were probably used for collecting atmospheric water. There are several additional drains near the structures cut into the rock that were designed to stream the atmospheric water into the structures.

A furnace for smelting iron ore and part of the space in front of it were discovered and investigated in the eastern sector. The furnace is oriented NW–SE and its chamber is located from the NW. The space in front of the chamber is outlined by means of a large dressed stone and the chamber itself is cut into the rock. This furnace, like the other furnaces investigated at the territory of the residence, was exploited during the second period of the site's occupation.

In Sector North, four ritual pits dug into the ancient ground were investigated. In this part of the residence, a total of 14 ritual pits have been studied, all of them are dated to the third period of site's occupation.

Daniela Agre, daniela.agre@abv.bg
Deyan Dichev, dejan.dichev@abv.bg

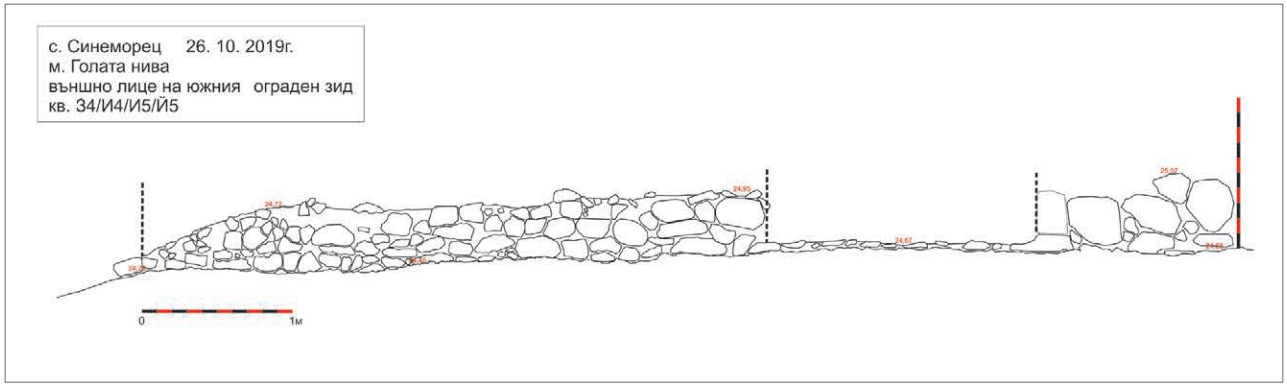
№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ГОЛАТА НИВА КРАЙ С. СИНЕМОРЕЦ, ОБЩ. ЦАРЕВО

Даниела Агре, Деян Дичев

През 2019 г. проучванията на обекта бяха съсредоточени в следните сектори: сектор Юг (кв. 34/5, И4), сектор Запад (квадрати И6 – 8; Й6 – 10; И12/Й12), СИ сектор (кв. В12 – 13; Г12 – 15), сектор Изток (кв. Б6, В6, Г6).

В кв. 34, И4 след три механични пласта изцяло е разкрито външното лице на южната оградна стена на запад от кулата. То е запазено във височина до 0,55 м и до четири реда камъни от суперструкцията. Дебелината на стената е 1,40 м, а лицата ѝ са изградени от ломени камъни със средни размери, обърнати с равната си повърхност навън, като на няколко места са използвани и речни камъни. В този участък на стената се наблюдава стремеж към редово полагане, като камъните са с по-големи размери и са подбирани с правоъгълна форма и гладки лица. В най-западната си част стената е разрушена до един ред. Тук тя прави завой приблизително на 45 градуса на СЗ. Горните редове от лицето ѝ са поддали навън.

Западно от кулата в оградната стена, попадаща в кв. 34/5, е разкрит входът на укреплението (обр.1). Той е с ширина 2,0 м. Камъните, които оформят двете му страници, са с големи размери (бяха

Обр.1. Лице на южната оградна стена с входа в нея

Fig. 1. Elevation of the southern enclosure wall and the entrance to it

открити нападали във вътрешността на входа). В пространството между двете страници е изграден праг от наредени плочести камъни с височина 0,05 м. Максималната ширина на тази подложка е 0,64 м. Входът е изграден от два пиластъра, разположени перпендикулярно на оградната стена. Те са с дължина 1,40 м и ширина 1,10 м. Градежът им е двулицев от ломени камъни на калова спойка, като лицата са изградени от подбрани камъни със сравнително еднакви (средни) размери и гладка лицева повърхност. Суперструкцията им е запазена в един ред. И двете страници на входа са частично разрушени от по-късни вкопавания (гробни ями от XIX в.).

В кв. Й5/6 е допроучен отводнителният канал (с ширина 0,60 м и дълбочина 0,20 м), който е ориентиран успоредно на южната оградна стена и излиза през западната. Запълнен е с фрагментирани съдове на колело. Каналът е оформен от пет камъка – два от тях са поставени от двете му страни, а три плочести камъка са служили за покритието му. Вътрешният му отвор е по-широк – 0,50 м; външният е 0,15 м. Каналът позволява по-точното определяне на южната граница на жилище I.

В кв. И7/Й7 чрез отнемане на четири механични пласта продължи проучването на западната част от жилище I. След вдигането на пласт с дебелина около 0,20 м от горели стенни мазилки се достигна до горял пласт върху подовото ниво на помещението. За под е служил естественият терен, който не е подравняван и следва денивелацията в посока СЗ. Върху подовото ниво в кв. И7 бяха открити три миниатюрни керамични предмета, които са част от колективна находка от още 14 подобни предмета, поставени в керамична цедка, открити на това място в предходните два сезона. Подовото ниво на жилище № 1 от I период на обитаване на обекта в кв. Й7 е достигнато навсякъде, освен в северната част на квадрата. Върху него бяха открити две бронзови монети на Мостис (110 – 85 г. пр. Хр. по А. Койчев). Бронзова монета на Мостис е открита и върху останалата част на подовото ниво на жилище № 1, което е разкрито изцяло в съседния кв. И7.

В кв. И7 и И8 е разкрита негативна структура (НС), вкопана в скалистия терен и ориентирана И – З. Тя е с размери 2,50 × 1,20 м и дълбочина 0,40 м. От северната и южната страна на структурата са разчистени канали, изсечени в скалата. Те са с дълбочина около 0,15 м, като дължината на северния канал е 1,90 м, а на южния – 2,30 м. Тази НС вероятно е служила, посредством каналите, за събиране и извеждане на атмосферните води от вътрешността на обекта.

Проучванията в кв. И8 показаха, че откритото по-рано огнище, периферията на което е оградена с косо поставени фрагменти от калиптери, е изградено върху пласт, отнасящ се към първия период на обитаване на обекта. В северозападната част на квадрата ясно се очерта подово ниво (трамбовка) с по-тъмен (сиво-черен) цвят на пръстта, примесена със ситни камъни, малки въглени и парченца мазилка. В почти цялата северна част на квадрата, с изключение на североизточния ъгъл, е достигнат стерила (материкова скала).

В кв. Й8 са проучени три механични пласта. Достигна се до ниво, в което преобладават отухлени жилищни мазилки. По протежението на цялата западна част на квадрата пръстта е с по-жълтеникав оттенък (разложен кирпич от оградната стена). В З и ЮЗ част на квадрата е разчистен още един ред от вътрешното лице на оградната стена. В този квадрат попада ъгълът на оградната стена. Тя променя посоката си с около 20 градуса на СЗ. Проучванията и в двата квадрата (И8 и Й8) продължават.

В кв. Й9 са проучени два механични пласта, наситени с керамични фрагменти от трапезна керамика. Върху подовото ниво на жилищна постройка № 2, част от която е разкрита в квадрата, са открити две бронзови монети на Мостис (110 – 85 г. пр. Хр).

В кв. Й10 са проучени четири механични пласта, при което е разкрит още един ред от суперструкцията на оградната стена.

В кв. И12 – Й12 са проучени шест механични пласта, в които бяха открити материали от късноелинистическата епоха и периода на Възраждането. Достигна се до масивен пласт от отухлени жилищни мазилки, нарушен от вкопана през XIX в. гробна яма. Този пласт от мазилки е ясен показател, че и в този участък на обекта се развиват жилищни помещения, долепени до оградната стена. От стената е разкрит един ред от супурструкцията ѝ, като външното ѝ лице е силно поддало на запад.

В североизточния сектор в кв. Г15, след отнемане на шест механични пласта, е разкрито масивно каменно струпване от необработени ломени камъни, между които се откриват големи фрагменти строителна керамика и късове отухлена мазилка. В проучените пластове се открива късноелинистическа керамика и малък брой фрагменти от възрожденска.

В кв. В12 – 13, и Г12 – 13 бяха открити още пет ями (№ 3 – 7). Отворите им са с кръгла или овална форма. В запълнителя на ями № 4, 5 и 7 бяха открити жилищни мазилки, големи камъни, животински кости, въглени и фрагментирани на място съдове и керамични фрагменти, отнасящи се към РБЕ 3. В яма № 5, от която е проучена СЗ ѝ четвъртина, е открит и малък бронзов слитък.

В ями № 3 (проучена е южната ѝ половина) и № 6 керамичният материал е единствено от I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.

Сектор Изток – в кв. Б6 след VI механичен пласт беше разкрит участък от източната оградна стена, който е силно разрушен. Теренът тук е с голяма денивелация на изток. Камъните от стената са ломени със средни и големи размери. Допълнителни нарушения на стената се регистрират от вкопаните в нея през XIX в. гробни ями.

В кв. В6 е достигнато подово ниво – трамбована отухлена глина, върху което бяха открити бронзови монети на Мостис (110 – 85 г. пр. Хр.), фрагменти от чаши с релефна украса, фрагменти от фина луксозна керамика и амфорна тара. На 0,20 м над подовото ниво в пласта бе открит фрагмент от амфора тип Дресел. Целият пласт в кв. В6 е нарушен от осем гробни ями от периода на Възраждането (основно от XIX в.), три от които проучени през 2019 г. Всички гробове, както и проучените в западните сектори гробове, са с трупополагане по християнски обред с ориентация З – И и глава на запад. Ямите са правоъгълни със заоблени краища. Инвентарът в тях е аналогичен с досега откритията при другите гробове материал – керамични съдове, бронзови, сребърни и стъклени накити, железни ножчета, керамични плочки със знаци (кръст и надпис „Исус Христос – Победител“) и пр.

Керамиката в достигнатите пластове в западния сектор на обекта се отнася към късноелинистическата епоха. В процентно отношение керамиката на колело преобладава спрямо тази на ръка. Откритите фрагменти са от тънкостенни съдове, чаши с релефна украса, фрагменти от различни типове кратеровидни съдове на колело с апликирана украса – основно внос от малоазийски центрове, съдове на ръка с пластична украса, както и голямо количество фрагменти от амфори внос от производствени центрове в Кос, Родос и Книд. Изключително важен е нумизматичният материал, открит през сезона: общо 15 бронзови монети, от които една на Садала (ок. 90 – ок. 58 г. пр. Хр.), една на Бизантион (нач. на I в. пр. Хр.) и 13 монети на Мостис (110 – 85 г. пр. Хр.).

Обр. 2. Яма №4 в кв. Г12/13, ранна бронзова епоха

Fig. 2. Ritual pit No. 4 in Sq. Г12/13, Early Bronze Age

Проучванията през 2019 г. затвърдиха изградената хронология на обекта: I период – функциониране на дома през последната четвърт на II – началото на I в. пр. Хр. и опожаряването му в края на този период; II период на обитаване – втора четвърт на I в. пр. Хр. и унищожаването му в началото на третата четвърт на I в. пр. Хр. През този период е обитаван малък участък в западната част на обекта. Третият период се свързва с вкопаните в СЗ част на обекта ями, керамиката от които

може да се датира най-общо към I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. Четвърти период – изграждане и функциониране на църквата и некропола около нея – XVIII – XIX в. Най-късният нумизматичен материал от този период на обекта са монетите на Карол I, крал на Румъния (1881 – 1914 г.).

На този етап от проучването на обекта е невъзможно да се говори за обитаването му през РБЕ. През този период имаме данни, че той е служил единствено като култово място.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR SINEMORETZ VILLAGE, TZAREVO MUNICAPALITY

Daniela Agre, Deyan Dichev

Summary

The excavations were focused on the southern, western, northeastern and eastern sectors. Five new ritual pits (Nos 3–7) were found in NE sector. Pits 4, 5 and 7 were filled with pieces of wall plaster, large stones, animal bones and charcoal, as well as with sherds and fragmented *in situ* vessels from the EBA 3. A small bronze ingot was found in Pit 5. Pits 3 and 6 contained only ceramics dated to the period from 1st c. BC–1st c. AD.

The ceramics from the western sector belongs to the late Hellenistic period. The share of the wheel thrown vessels is larger than that of the handbuilt ones. The fragments belong to fine vessels, cups with embossed decoration, *krater*-like vessels with applied decoration and are imported mainly from centers in Asia Minor. There are also sherds of handbuilt vessels with plastic decoration, as well as a large number of fragments of amphorae imported from production centers in Kos, Rhodes and Knidos.

The numismatic material discovered in 2019 is extremely important: a total of 15 bronze coins, one of which of Sadala (90–58 BC), one coin of *Byzantion* (from the beginning of the 1st c. BC), and 13 coins of Mostis (110–85 BC).

The excavations confirmed the established chronology of the site: Period I (the last quarter of the 2nd–the beginning of the 1st c. BC) – functioning of the residence and its destruction by fire at the end of the period; Period II (the second quarter – the beginning of the third quarter of the 1st c. BC) – during this period a small section of the western part of the site was inhabited. Period III (the 1st c. BC–1st c. AD) is connected with the ritual pits dug in the NW area of the site. Period IV (18th–19th c.) – is related to the construction and functioning of the church and the necropolis around it. Probably, the site was used as a ritual place during EBA.

Daniela Agre, daniela.agre@abv.bg
Deyan Dichev, dejan.dichev@abv.bg

№ 46. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ПАСТИЧ КРАЙ С. БРОДИЛОВО, ОБЩ. ЦАРЕВО

Деян Дичев

Разкопките са продължение на започналите през 2013 г. проучвания на обекта. Финансирани са от фондация „Хоризонти" по проект „Тракийската култура в Приморска Странджа" и община Царево по проект с Министерството на културата.

През 2019 г. проучванията на обекта бяха насочени към следните сектори: сектор Запад (в кв. И5), сектор Север (в кв. Е7; Ж10/11; З10/11/12), сектор Източен (в кв. И10/11; К10/11; Л9/10 и М9/10); сектор Център (в кв. Ж7, З7).

В проучените два квадрата от централния сектор (кв. Ж7 и З7) след седми механичен пласта е достигнато подовото ниво. В горните три пласта се откриваха горели жилищни мазилки, фрагменти от керемиди и камъни с различна големина, като в северната част на квадратите количеството им е най-голямо. Подовото ниво е неравно, пръстта е отухлена до червено вследствие опожаряването на обекта. Западната част на подовото ниво на квадратите е по-високо с около 0,15 м от

Обр. 1. Струпване на керамични съдове в кв. 37 (късноелинистическа епоха)

Fig. 1. Concentration of ceramic vessels in sq. 37 (Late Hellenistic Period)

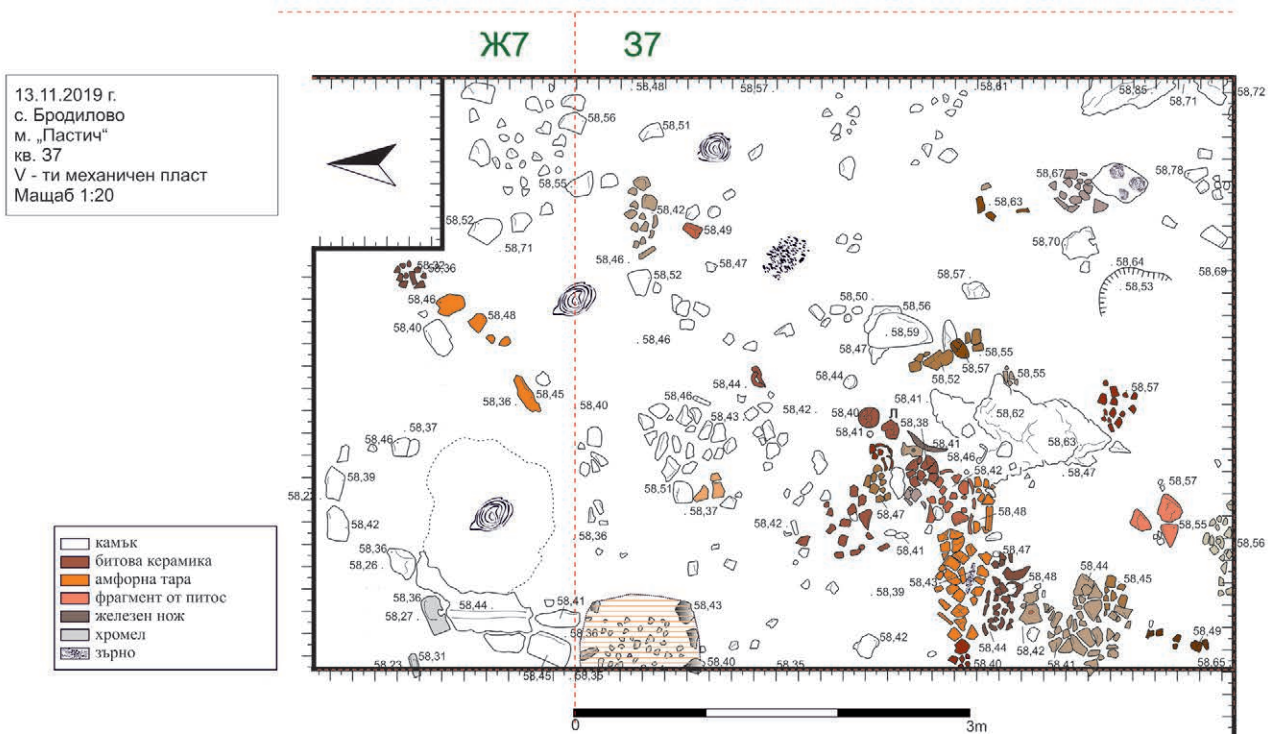
източното. Върху пода в западната половина са открити *in situ* около 15 керамични съда и фрагменти от тях, железни предмети, както и хромел олинтски тип (обр. 1). Керамичните съдове са изработени на ръка и колело и са разнообразни по форма: хранилищни съдове, амфори, кани, чаши, унгвентарии, гутос, както и теракота – кернос, представляваща бича фигура (обр. 2). Във вътрешността на амфорите се открива горяло зърно (фий) и овъглени плодове на дива круша. Открити бяха и тежести за стан и прешлени за вретено. Сред другите предмети се открояват голям железен ключ, крив железен нож и железни заготовки. Разчистеното през сезона подово ниво продължава в западна посока в кв. 36 и 35 до вътрешното лице на кулата. То е проучено през 2015 г. Непосредствено върху него също бяха открити керамични съдове и частично бе проучено огнище (или есхара), което влиза в профила на кв. И5. Проученото жилище е част от първия етаж на сграда, която е долепена до западния ограден зид и до вътрешното лице на кулата. Това от своя страна ни навежда на мисълта, че кулата не е била свободно стояща и достъпът до нея е ставал през въпросното помещение. Това помещение още не е изцяло проучено – развива се на юг в квадратите И5, 6 и 7.

В кв. Е10 след три механични пласта е достигнато до негативна структура с неправилна форма, издължена в посока С – Ю, вдълбана в подовото ниво на помещението. Структурата се намира в непосредствена близост до откритите през 2017 и 2018 г. зърнохранилища и по всяка вероятност е служила за отводняване на атмосферните води от тях.

В кв. 310/11/12 са отнети четири механични пласта. Най-голямо количество археологически материал, основно фрагменти от керамични съдове, е открито пред вътрешното лице на източния ограден зид. Сред керамиката – паници и чаши, чаши с релефна украса – трябва да се отбележи откриването на импортен кратеровиден съд с апликирана украса, фрагменти от орнаментирана есхара, както и култов предмет – „питка". Нивото, на което са открити съдовете, може да се приеме за подово, но все още в тези квадрати не са открити съоръжения, които да покажат наличието на жилищно помещение в тази част на обекта.

В кв. Л9/М9 са проучени девет механични пласта. Проучен е участък от южната оградна стена, попадащ в кв. М9. В пластовете се откриват фрагменти от битова и строителна керамика (керемиди), фрагменти от питоси и железни крици. Продължи проучването на пиластъра, частично разкрит в кв. Л10/М10 през 2018 г.

По средата на кв. И5 в посока С – Ю преминава западната оградна стена на обекта. В квадрата беше проучвана западната му половина – пространството пред оградната стена. Отнети са четири механични пласта и е достигнато античното ниво. Разкрито е външното лице на оградната стена и част от южното външно лице на кулата. Дължината на стената в този участък е 5,0 м, височината при кулата 1,40 м, а в южния край – 0,80 м. Стената е изградена от шест реда полуобработени ломени камъни със среден размер 0,30 × 0,16 м, споени със светлокафява глина. Разкритият участък от кулата е с дължина 1,90 м, височина при стената 1,50 м, а в западния край – 1,30 м. Изградена е от

Обр. 2. План на кв. 37 – пети механичен пласт

Fig. 2. Plan of sq. 37 – 5th mechanic layer

осем реда полуобработени ломени камъни със среден размер 0,25 × 0,12 м, споени със светлокафява глина. Южната стена на кулата е поддала навън с отстъп от 0,27 м. Опира в контролно ребро с дължина 5,0 м и ширина 0,65 м; ориентирано С – Ю, съставено от деструкции от стената на кулата и оградния зид, който също е поддал с отстъп 0,22 м навън.

При разкопките през 2019 г. беше открит многоброен керамичен материал, който значително обогати керамичната колекция от обекта. Той се отнася основно към първия регистриран период на обитаване на обекта – първата четвърт на I в. пр. Хр.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF A FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR BRODILOVO VILLAGE, TZAREVO MUNICIPALITY

Deyan Dichev

Summary

The excavations were carried out in the western, northern, eastern and central sectors. In the northern sector (sq. И5), a space in front the enclosure wall was investigated. The outer face of the wall and part of the southern outer face of the tower have been revealed. The wall length is 5.0 m, its height at the tower is 1.40 m, and 0.80 m at the southern end. The wall consists of six rows of partially dressed stones with average size of 0.30 × 0.16 m bound with light brown clay. The revealed part of the tower is 1.90 m long, 1.50 m high at the wall, and 1.30 m at its western end. This part consists of eight rows of partially dressed stones with average size of 0.25 × 0.12 m bound with light brown clay.

After removing seven mechanical layers in the investigated squares of sector Center, the floor level was discovered. In the western part of the sector, 15 ceramics vessels, several ceramic loom weights and iron finds, as well as a quern stone Olynthus type were found *in situ* (fig. 1). The vessel types include storage vessels, amphorae, cups, jugs, *unguentaria* and a *guttus*, as well as a terracotta figurine – *kernos*, representing a bull. The amphorae contained burnt grains (vetch) and carbonized fruits of wild pear. The iron finds are represented by a large key, a curved knife and several ingots.

In sector North, most archaeological materials were found in front of the outer face of the eastern enclosure wall. Among them are an imported *krater*-like vessel with applied decoration, several fragments of a decorated es-

chara, as well as a small ritual ceramic object – a "cake". The level on which the vessels were discovered could be considered the floor level, although up to now no traces of any constructions have been found in these squares. For this reason, there is no positive evidence of a dwelling at that part of the site.

Deyan Dichev, dejan.dichev@abv.bg

№ 47. ПРОУЧВАНЕ НА РАЗРУШЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПЛАСТ ОТ АНТИЧНОСТТА ДО ВЪЗРАЖДАНЕТО В АХТОПОЛ

Диана Гергова, Надежда Бориславова, Галина Грозданова, Атанас Койчев

Спасителното археологическо проучване през 2019 г. имаше за цел продължаването на проучването и отстраняването от терена на насипа от пръст от разрушения културен пласт в ПИ с идентификатор 00878.501.42, депониран върху терена на ПИ с идентификатор 00878.501.497, гр. Ахтопол (обр. 1).

През 2019 г. проучванията бяха финансирани от фондация „Пътят на траките" и от спечеления от фондацията доброволчески проект по Програма „Еразъм+". В него бяха ангажирани 13 доброволци от Турция, Унгария, Италия, Франция, Германия и Русия.

Проучванията бяха осъществени между 17 юни и 5 юли 2019 г.

Използвана бе доказалата ефективността си през изминалите години методика. Сбитата пръст от насипа от разрушения културен пласт се разрохкваше и разпръскваше на по-голяма площ с багер, за да се създаде възможност за едновременна работа на относително големия брой доброволци. След извличането на археологическите материали – предимно керамика от късножелязната епоха, по-малко от римската, и преобладаващо от византийската, средновековната и особено късносредновековната епоха, проверената пръст се изнасяше извън терена, запазен по плана на града за системни археологически разкопки.

Въпреки липсата на стратиграфия, както и огромното количество нехарактерни и трудни за датиране фрагменти, които правят количествените и статистически описания безсмислени, разкритите материали през 2019 г., както и започналата обработка на материалите от отделните епохи – римска и средновековна – от съответните специалисти дадоха ценна информация за динамиката на развитието на града през отделните епохи.

Най-ранните материали през този сезон са от ранната желязна епоха (един фрагмент) и предимно от втората половина на I хил. пр. Хр. Вносната керамиката от тази епоха се отличава с изключителната си фрагментарност, вероятно дължаща се на по-късната активна дейност върху скалистия терен. С неголям брой фрагменти са представени „мегарските" чаши (обр. 2). Относително добре е представена работената на ръка тракийска керамика с украса от пластични ленти, срещат се и фрагменти от сиви тракийски съдове на колело. Сред многобройните фрагменти от елинистически керемиди, върху една в кръгъл монограм е разположена буквата А. Заедно с двете най-ранни монети, които са тритартемориони от Аполония (479 – 460 г. пр. Хр. и V в. пр. Хр.), те подсказват ранните връзки на тракийското селище с Аполония. Една монета е от Месамбрия от IV в. пр. Хр., а по-чести са тези на тракийските владетели от късната елинистическа епоха – Мостис (110 – 85 г. пр. Хр.), Котис (ок. 105/100 – 90 г. пр. Хр.) и Котис

Обр. 1. Обектът

Fig.1. The site

(?) (57 – 48 г. пр. Хр.), свързани с активния живот на селището през последните векове пр. Хр.[1]

Обработените материали от римската епоха от този и предишни сезони[2] показват малкото количество на амфорите от I – III в. в сравнение с тези от периода на Късната античност, което са дължи на незначителния статут, който Агатопол е имал като селище в територията на Бизия. През I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. преобладава вносът на вино в амфори тип Dressel 2-4, произведени в различни центрове – остров Кос, Халикарнас и на южния бряг на Понта – в Хераклея Понтика. През II в. вносът на вино от остров Кос и срещуположния малоазийски бряг се запазва, а от Хераклея Понтика е доставяно вино в амфори тип Шелов C (обр. 3).

Обр. 2. Фрагменти елинистическа керамика

Fig.2. Fragments of Hellenistic pottery

Според регистрираните амфори тип Dressel 24/ Dressel 24 Similis доставките на зехтин – от островите Хиос и Кос, от западния бряг на Мала Азия – Книд, Смирна, Фокея, и района на Пергам – са най-интензивни през втората половина на II и първата половина на III в.

Амфорната тара от късната античност (IV – VI в.) е свързана със запазените доставки на зехтин в амфори тип LRA 2 от Западна Мала Азия и прилежащите острови (предимно от района на Фокея, Киме и Пергам), но са допълвани с импорт от Киликия в амфори тип San Lorenzo 7. Според количественото разпределение и хронологическата принадлежност на амфорите тип LRA 2, импортът е бил най-интензивен през VI в.

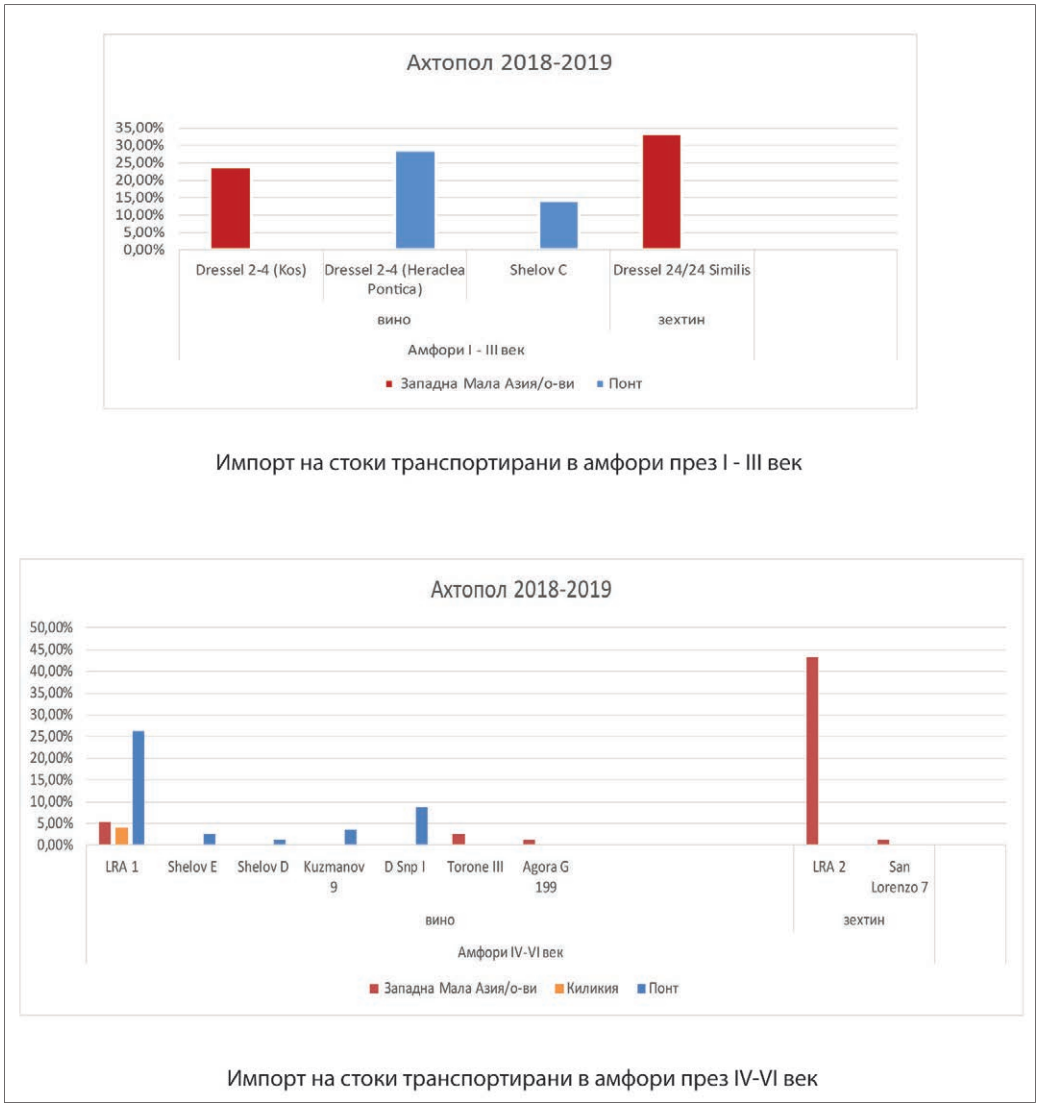
Вносът на вино се е осъществявал предимно от южнопонтийския регион – през IV в. в амфори тип Шелов E, Шелов D от Хераклея Понтика, а през V – VI в. – в тип Кузманов 9, тип D Snp I от Синопе и в LRA 1. Вино е доставяно в амфори тип Agora G199 до края на IV в. от Киликия, в тип LRA 1 – от Киликия, Кипър и Западна Мала Азия, в тип Torone III – от Западна Мала Азия. Според количественото разпределение и хронологическата принадлежност на амфорите тип LRA 1, търговията е била най-интензивна в периода втора половина на V – VI в. (обр. 3).

Представителни за активизирането на живота на града през този период са и монетите от Рим от IV – V в., от времето на Юстиниан и от Никомедия от VI в.

Средновековната керамика[3] е обработена чрез идентифицирането на характерни диагностициращи фрагменти, съотнесени към разработените класификационни и типологически схеми на керамиката от тази епоха, за да се добие представа за икономическия живот на града и търговските му контакти. Материалите от Ахтопол допълват и точките на разпространение на отделните видове керамика. Първичният анализ, който предстои да бъде прецизиран, предоставя следните наблюдения. Най-интересни и представителни са находките на византийска глазирана керамика, сред които има значително количество белоглинена керамика, класове GWW II и IV (сред които най-многобройни като че ли е рисувана със зелено и кафяво керамика от средата на XII до началото на XIII в.). Сред находките на червеноглинена глазирана керамика се среща т.нар. painted sgraffito, отново рисувана със зелено и кафяво керамика, егейска керамика, керамика с монограми и др.

При значително фрагментирания амфорен материал е голямо количеството фрагменти от LRA

[1] Анализът на монетите е на А. Койчев.
[2] Анализ на Н. Бориславова.
[3] Анализ на Г. Грозданова.

Обр. 3. Импорт с амфори (I – III и IV – VI в.)

Fig.3. Imports of goods in amphorae (1st – 3rd and 4th – 6th c.)

2, както и от Gunsenin тип I. Към този период се отнасят фрагменти от стъклени гривни, византийски оловен печат от IX – X в. и фолис от X – XI в.

Най-масовият керамичен материал е от османския период, който е представен и с няколко монети. Сред късносредновековните материали интерес представлява бронзов пръстен с надпис „Верность“, вероятно от XIX в.

INVESTIGATIONS OF A DESTROYED ARCHAEOLOGICAL LAYER FROM ANTIQUITY TO THE BULGARIAN REVIVAL PERIOD IN AHTOPOL

Diana Gergova, Nadezhda Borislavova, Galina Grozdanova, Atanas Koychev

Summary

The investigations of the destroyed cultural layer in Ahtopol from plot 00878.501.42 were carried out between 17 June and 5 July with the financial support of Folex Ltd and the participation of volunteers from Erasmus+ program funded project.

Materials from all periods – 1st mill. BC, Roman, Byzantine, medieval, late medieval and modern times – were found. With the exception of one EIA fragment, the predominant material can be dated to the second half of the 1st mill. BC. These include handbuilt and wheel thrown Thracian pottery, Greek imports, including fragments of “Megarian”

bowls, roof tiles (one with letter "A"), coins – of *Apollonia* from the 5th c. BC, of *Messambria* from the 4th c. BC, and of the Thracian rulers Mostis and Kotys from the 2nd–1st c. BC.

The pottery fragments from the Roman and the medieval periods were systematized, respectively by Nadezhda Borislavova and Galina Grozdranova, providing evidence about the economic life and contacts of the town in these periods.

The coins from the Byzantine and the medieval periods, as well as a lead stamp from the 9th–10th c. add to these data.

The most abundant materials and several coins belong to the Ottoman period.

Diana Gergova, dianagergova@gmail.com
Nadezhda Borislavova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.g.borislavova@gmail.com
Galina Grozdanova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, galina_grozdanova@mail.bg
Atanas Koychev, Ministry of culture, 17 Al. Stambolijski Bld., 1000 Sofia, atanas_koychev@abv.bg

КЪСНА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

№ 48. НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. ДОЛНА ЛИПНИЦА, ОБЩ. ПАВЛИКЕНИ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Стефан Александров, Илия Киров

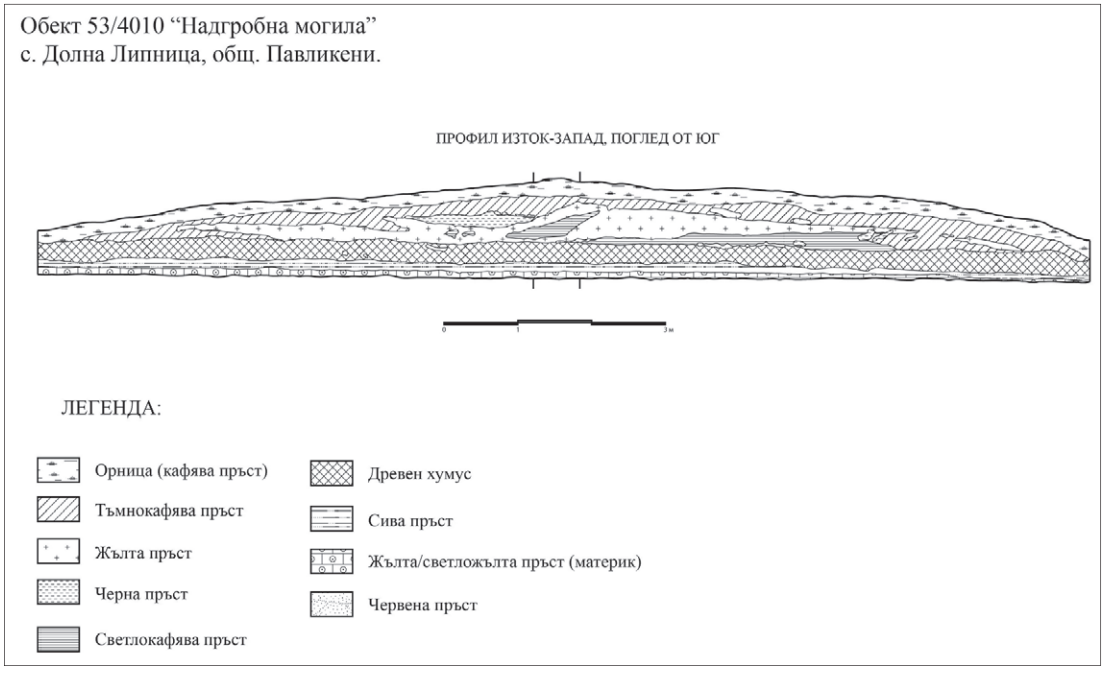
Спасителното археологическо проучване на обект № 53/4010 „Надгробна могила" бе проведено по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница", етап „Линейна част" – Подетап А, с. Долна Липница, общ. Павликени, обл. Велико Търново, от екип в състав: доц. д-р Стефан Александров, (НАИМ – БАН) – научен ръководител; Илия Киров (НИМ) – заместник-ръководител; Веселина Димитрова, докторант в катедра „Археология", СУ „Климент Охридски"; Христина Василева, докторант в катедра „Археология", СУ „Климент Охридски"; Станислав Стоянов, магистър-археолог.

Обектът е локализиран по време на теренни археологически издирвания по трасето на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз" ЕАД и попада в охраняемата зона на сервитута.

Съществена част от могилата е унищожена от съвременната селскостопанска обработка на терена, което от своя страна компрометира параметрите на могилния насип. Преди началото на проучването надгробната могила имаше следните размери: приблизителен диаметър 30 м и височина 0,50 – 0,60 м.

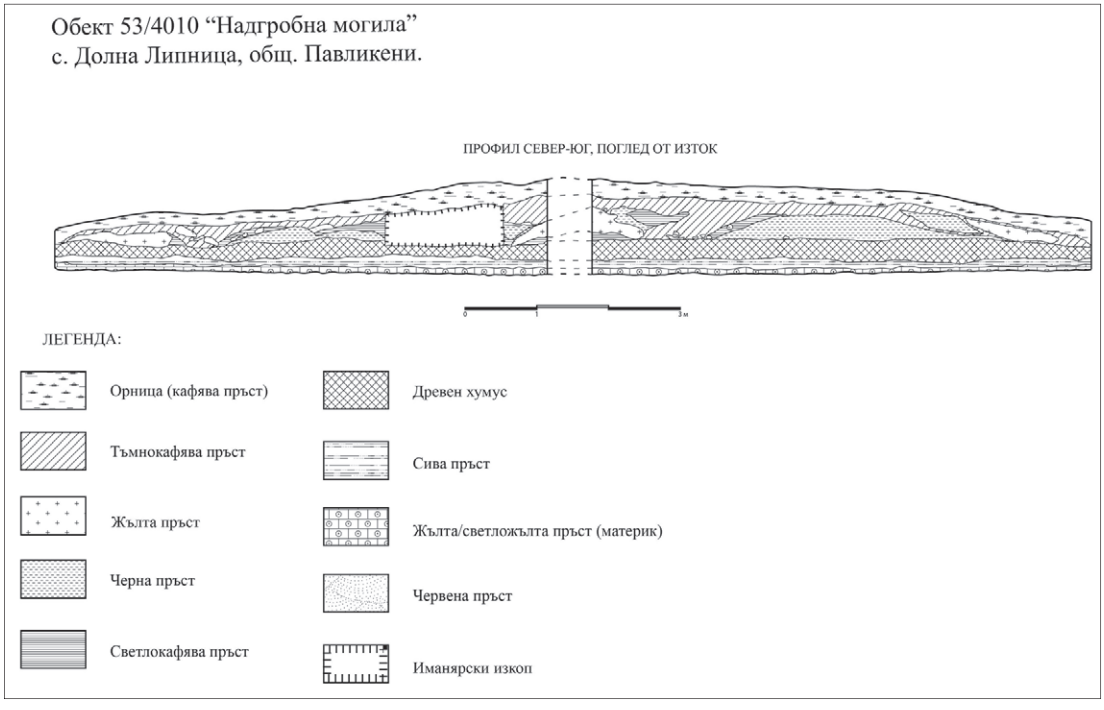
Могилата е проучена по класическия метод, чрез оставяне на два профила/ребра, ориентирани по посоките на света. Профил С – Ю е със следните размери: дължина 40,00 м и ширина 0,60 м. Профил И – З е със следните размери: дължина 40,00 м и ширина 0,60 м. В резултат на това са обособени четири сектора: 1. югоизточен сектор; 2. югозападен сектор; 3. североизточен сектор; 4. северозападен сектор.

I. Характеристика на могилния насип. Насипът е издигнат от различна по характер пръст. Наблюдават се почви с черен, тъмнокафяв, светлокафяв, червен и жълт цвят. При пръстта с червен и жълт цвят има голяма концентрация на варовикови включения (обр. 1). Не се наблюдава последова-

Обр. 1. Профил И – З, поглед от юг

Fig. 1. E –W profile, view from the south

Обр. 2. Профил С – Ю, поглед от изток

Fig. 1. N – S profile, view from East

телност и порядък в натрупването на различните почвени видове. Под насипа се наблюдават пласт от черна пръст (древен хумус) с дебелина 0,25 – 0,30 м, пласт сива пръст и светложълта/жълта материкова глина.

II. Характеристика на иманярския изкоп. Иманярският изкоп е локализиран на 0,50 м южно от центъра на могилния насип, на 0,30 м от съвременното ниво на терена. Той е с размери: 2,00 м С – Ю и 2,65 м И – З, като в дълбочина достига до древния терен и нарушава неговата цялост. Изкопът е запълнен с тъмнокафява/сива пръст, която ясно контрастира на фона на могилния насип (обр. 2).

При проучването на могилния насип и околомогилното пространство не са локализирани археологически структури и не са открити археологически материали. Може да се предположи, че структурата/структурите са унищожени вследствие на иманярската интервенция. Предвид гореизложените факти, обектът е с неподлежаща на определяне хронология.

В резултат на проведеното археологическо проучване надгробната могила е изцяло проучена. Обект № 53/4010 „Надгробна могила“ по проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А, с. Долна Липница, общ. Павликени, обл. Велико Търново е предаден за бъдещи строителни и инвестиционни намерения с разрешение на специализирана експертна комисия.

BURIAL MOUND NEAR DOLNA LIPNITSA VILLAGE, PAVLIKENI MUNICIPALITY, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Stefan Alexandrov, Iliya Kirov

Summary

As a result of the archaeological rescue excavations, Site 53/4010 was completely investigated. No archaeological structures were identified in the tumulus and the surrounding area and no archaeological material has been found. It may be assumed that the structure(s) were destroyed as a result of looters' intervention in the central part of the tumulus. Given this situation, Site 53/4010 cannot be dated.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg
Ilia Kirov, The National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, kirov_84@abv.bg

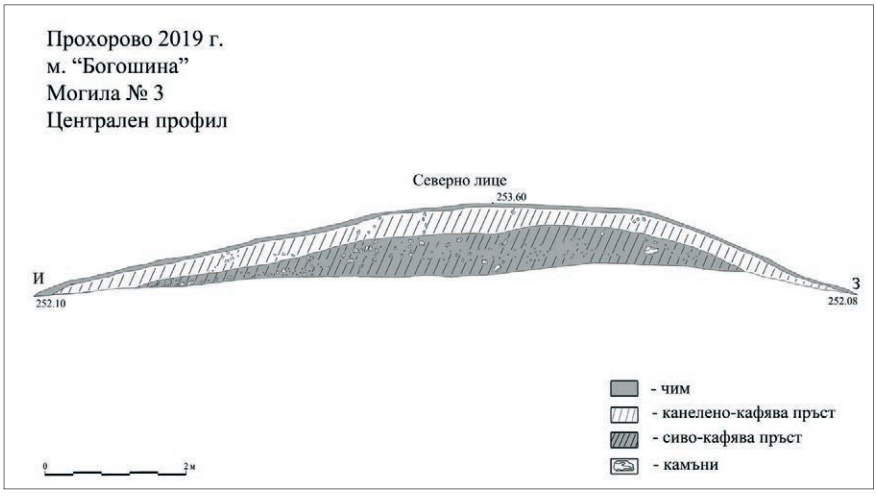
№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 3 (КЖЕ) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова

Местността Богошина представлява хълм, който се намира на 3,33 км на СИ от с. Прохорово, Новозагорско. Върху билото му е разположен могилен некропол с 14 регистрирани могили.

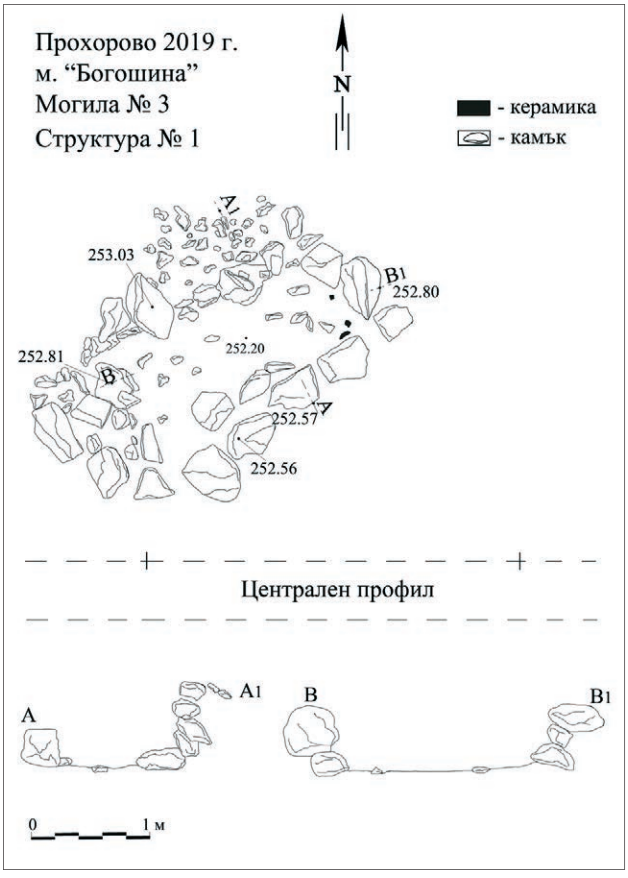
Могила № 3 е разположена в централната и най-висока част на хълма. Тя има овална форма, като по-дългата ѝ ос е И – З. Диаметърът ѝ е 12 м, а височината ѝ е 1,50 м.

Могилата бе проучена чрез прокопаването на ръка на успоредни една на друга траншеи в северната и южната половина на могилния

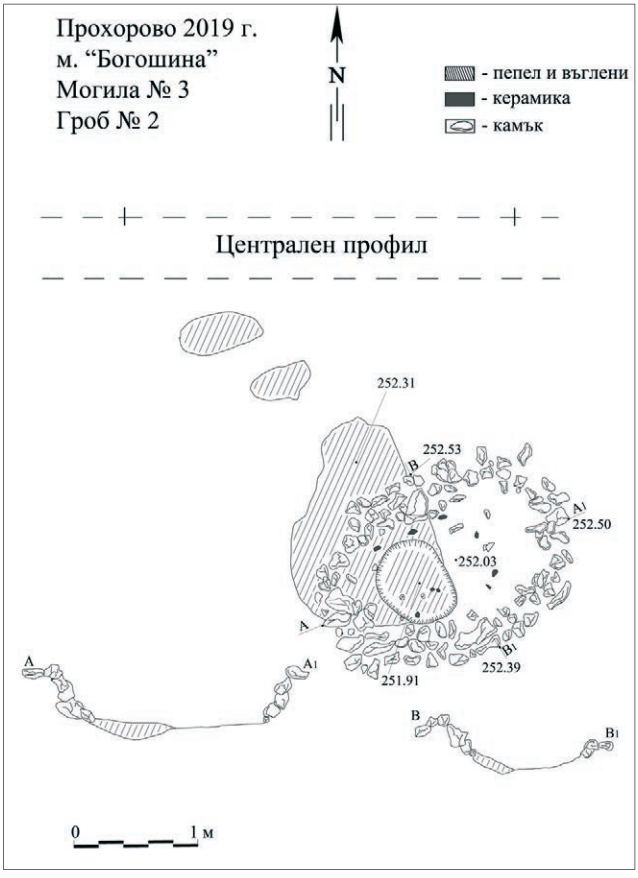
Обр. 1. Централен профил на могилата

Fig. 1. Central profile of the mound

Обр. 2. План на гробно съоръжение № 1

Fig. 2. Plan of burial structure No. 1

Обр. 3. План на гробно съоръжение № 2

Fig. 3. Plan of burial structure No. 2

насип, които са с широчина 0,80 м и отстоят една от друга на 0,50 м. След достигането на нивото на естествената скала на дълбочина 1,30 – 1,40 м, могилният насип бе снеман с помощта на комбиниран багер „Хидромек".

Могилният насип е от канелено-кафява горска пръст в най-горната част на могилата, която постепенно преминава в сиво-пепелява пръст, примесена с дребни, средни и големи ломени камъни (обр. 1).

В северната половина на могилния насип се откри каменно струпване от дребни и средни ломени камъни. След демонтирането на най-горните камъни от струпването, на дълбочина 0,80 м се откри структура с правоъгълна форма, с посока на дългата страна И – З и леко заоблена северна и южна стена (обр. 2). Структурата е оградена от средни и големи дялани по лицето камъни и емплектон от дребни камъни, споени с пръст. Външните ѝ размери са: дължина (И – З) 3,05 м и ширина (С – Ю) 1,60 – 1,80 м; вътрешните са: дължина 1,95 м и ширина 0,65 м.

Пръстта в структурата е рохкава и сиво-пепелява. На дълбочина 1,35 м в източната част на структурата се откриха няколко фрагмента от глинен съд от недобре пречистена и изпечена глина, но не бяха открити никакви следи от погребение с трупополагане или чрез трупоизгаряне.

В централната част на южната половина на могилата, на разстояние 1,50 м на Ю от южното лице на централния профил се откри второ каменно струпване от малки, средни и големи ломени камъни. След вдигането на камъните в централната част на струпването, на дълбочина 1,20 м се достигна до структура № 2 (обр. 3). Структурата представлява гробно съоръжение с външни размери: дължина 2,20 м и ширина 1,55 м; вътрешните са: дължина 1,85 м и ширина 0,85 м. Има издължена елипсовидна форма с посока по дългата ос СИ – ЮЗ.

В гробната яма се откриха отделни фрагменти от слабо изпечени глинени съдове, изработени на грънчарско колело, и голямо количество пепел, въгленчета и горели човешки кости, които обаче изчезват на дълбочина 1,45 м, при която се достигна до нивото на естествената скала. На тази дълбочина лежи и най-долният ред от ограждащите съоръжението камъни.

Анализът на гробното съоръжение и описаната ситуация водят до заключението, че тук става въпрос за погребение чрез трупоизгаряне, като по всяка вероятност самото трупоизгаряне е извършено извън рамките на могилния насип. Останките от кладата – въгленчета, горели човешки кости и пепел – са положени в малката гробна яма вкопана в естествената скала, като част от въглените и пепелта са попаднали и върху нивото на тогавашния терен, след което върху тях е било оформяно описаното каменно гробно съоръжение.

Откритата керамика в гробната яма, както и тази от насипа на могилата е преобладаващо изработена на грънчарско колело, недобре пречистена, слабо изпечена и носи характерните белези на керамиката от късножелязната епоха.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 3 (LATE IRON AGE) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

Summary

Mound No. 3 is situated in the central and highest part of the necropolis in Bogoshina locality. It is slightly oval in plan and its longer side is oriented along the E–W axis. Its has a diameter of 12 m and the height is 1.50 m above the present-day terrain.

Structure No. 1 was discovered in the northern half of the mound: grave pit encircled by large stones with one hewn side and *emplecton* of small stones, bound with clay. The outer dimensions of the grave pit are 3.05 m (E–W) × 1.60–1.80 m, and the inner dimensions 1.95 m × 0.65 m.

There are no signs of cremation or inhumation burial in the structure. The only finds are pottery fragments, made of poorly purified and fired clay.

Burial structure No. 2 was found in the southern half of the mound. Its outer dimensions are 2.20 × 1.55 m and the inner ones are 1.85 × 0.85 m. The grave pit is elongated and oval. The filling consists of slightly burnt wheel thrown pottery fragments and plenty of charcoal, ashes and burnt human bones.

The pottery fragments from the graves and the mound date the burial structures to the Late Iron Age.

Gencho Dimitrov, History Museum Nova Zagora, 3 Svoboda Sqr., 8900 Nova Zagora, mediator.dimitrov@abv.bg
Iliya Iliev, ilia.krastev.iliev@gmail.com
Velichka Martinova , Regional History Museum Stara Zagora, 42 Ruski Blv., 6000 Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

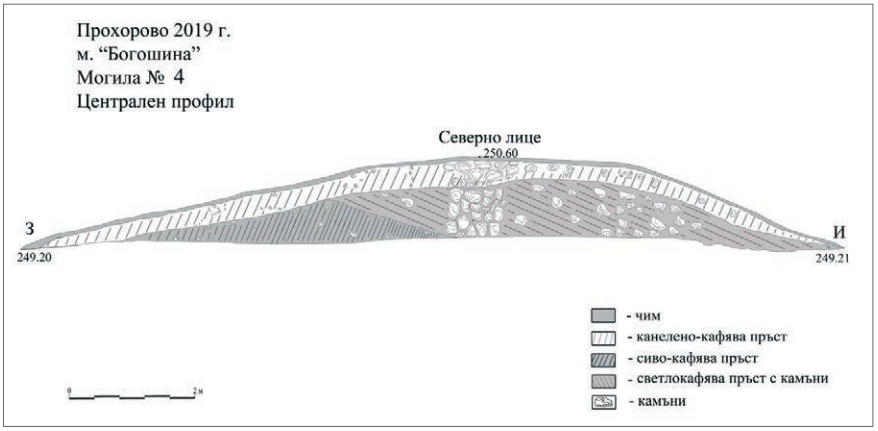
№ 50. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 4 (КЖЕ) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова

Могила № 4 е разположена в централната част на некропола в местността Богошина, в гъсто обрасъл с дървета и храсти район на 30 м югозападно от могила № 3. Цялата ѝ южна периферия е разрушена от съвременни строителни работи, а в най-североизточната ѝ част личи голям изкоп за вадене на камъни. В най-запазената част диаметърът ѝ е 13,60 м, а височината ѝ е 1,70 м.

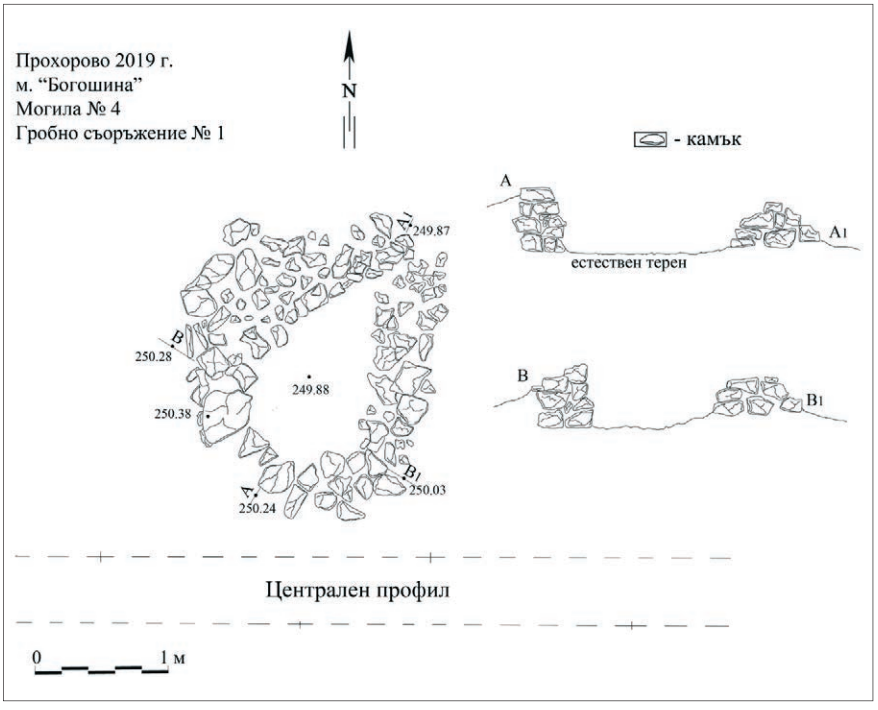
Могилата бе проучена чрез изкопаването на ръка на успоредни една на друга траншеи в северната и в южната ѝ половина, които са с широчина 0,80 м и отстоят една от друга на разстояние 0,50 м. След достигането на нивото на античния терен в траншеите, останалата част от могилния насип бе снемана с помощта на комбиниран багер „Хидромек".

В най-горната част на могилата могилният насип е от канелено-кафява горска пръст, която

Обр. 1. Централен профил на могилата

Fig. 1. Central profile of the mound

Обр. 2. План на гробно съоръжение № 1

Fig. 2. Plan of burial structure No. 1

на около 0,30 м дълбочина преминава в сиво-пепелява пръст, примесена с дребни, средни и големи ломени камъни (обр. 1).

В северната половина на могилния насип се откри структура с елипсовидна форма, която отстои на 0,40 м северно от северното лице на централния профил на могилата и е близко до нейния геометричен център (обр. 2). Структурата е изградена от малки, средни и големи ломени камъни. В своята периферия те са слагани така, че да оформят елипсовидна форма с посока по дългата ос СИ – ЮЗ. Външните максимални размери са 2,20 м дължина и 1,30 м ширина, а вътрешните са 1,10 м дължина и 0,65 м ширина. В структурата не бяха открити каквито и да било следи от погребение чрез трупоизгаряне или трупополагане.

В южната половина на могилния насип бе разкрита част от каменна гробница (обр. 3). Гробницата е градена от дялани по лицата средни и големи ломени камъни и емплектон от дребни ломени камъни споени с кал, като редовете са недобре подредени, а на места и с голямо отклонение.

Ориентацията на гробницата е С – Ю с отклонение от 20° на СИ в северната част.

В сегашното си състояние от нея е останала запазена само част от гробната камера, тъй като южната периферия на могилата е силно разрушена от съвременни изкопни дейности. Така запазените размери на гробницата са 2,60 м дължина и 3,60 м ширина (И – З).

Северната вътрешна стена на гробната камера е с дължина 1,05 м, като това се явява и вътрешен размер на камерата. Най-долният ред от тази стена е изграден от големи дялани по лицето камъни (0,40 × 0,20 см), а във височина редовете вече са от средни по размер и малки камъни. Лицето е грубо оформено, а самата стена е леко наклонена на север. Това личи най-вече в по-горните запазени редове, които имат отклонение от 0,12 м на север.

Западната стена на гробницата е със запазена дължина 2,20 м, височина 0,85 м и дебелина 0,90–1,00 м. От нейния профил в дебелина личат два реда от дялани по лицата големи камъни, между които има пълнеж от средни и малки по големина ломени камъни и пръст. Тук също най-долните два реда са от по-големи камъни с размери до 0,30 × 0,40 м, а във височина размерите им намаляват.

Източната стена на гробницата е най-широка, тъй като до първоначално изградения зид е прикрепен подпорен такъв. Първоначално този зид е бил широк колкото западния – 0,90 – 1,00 м, като

Обр. 3. План на гробницата (гробно съоръжение № 2)

Fig. 3. Plan of the tomb (burial structure No. 2)

разликата е в това, че западният е изграден в дебелина от два реда големи камъни и пълнеж от средни и малки камъни между тях, а източният е от три реда големи камъни с по-малки във вътрешността между тях.

Въпреки това очевидно зидът не е бил стабилен и това е наложило изграждането на подпорна стена (кожух), долепена източно до него. Подпорният зид е с ширина 0,60 м. На 0,40 м източно от първоначалното източно лице на гробницата са подредени средни и големи ломени камъни с ширина до 0,20 м, а разстоянието между тях е запълнено с емплектон от малки камъни и пръст.

Подът на гробницата стъпва върху естествената скала и е от силно сбита горска пръст, а върху него се откриха *in situ* няколко фрагмента много слабо изпечена керамика, работена на ръка.

Във вътрешността на гробната камера, освен споменатите фрагменти, се откриха твърде малко камъни, което поставя под въпрос начина, по който е изглеждал покривът на описаната гробница. Едно от обясненията е той да е бил изграден от напречно редени дървени греди, каквато е практиката при по-примитивно градените гробници от късножелязната епоха.

В запазената си част гробницата от могила № 4 е много близка по градеж с тази от могила № 2. Подобни гробни съоръжения с груб градеж от ломени или речни камъни, споени с кал, се сре-

Обр. 4. Глинена чаша от гробно съоръжение № 3

Fig. 4. Ceramic cup from burial structure No. 3

щат още в началото на късножелязната епоха. В планово отношение и по строителна техника паралел на тази гробница е и тази от Брестовица, Пловдивско, която е датирана в VII – VI в. пр. Хр.

На 1,20 м западно от западния зид на каменната гробница се откри и един цистов гроб (структура № 3). Гробът е вкопан в естествения терен на дълбочина 0,85 м и има елипсовидна форма със следните външни размери: 0,65 м дължина и 0,55 м ширина. Изграден е от четири по-големи дялани по вътрешното лице камъни, около които има и няколко средни и повече малки ломени камъни. Така подредените камъни оформят вътрешно правоъгълно пространство с размери 0,30 × 0,20 м, което бе запълнено с пепел, въглени и малко количество горели човешки кости от кладата. Между тях се откриха и фрагменти от поне четири глинени съда, изработени на ръка. Съдовете са били много слабо изпечени, вероятно защото са изработени набързо за самия погребален ритуал. Между тях най-информативна е една фрагментирана глинена чаша, която носи характерните белези на съдовете от късножелязната епоха.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 4 (LATE IRON AGE) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

Summary

Mound No. 4 is situated in the central part of the necropolis in Bogoshina locality, at 3.33 km from the village of Prohorovo, Nova Zagora region. The mound diameter is 13.60 m and it rises 1.70 m above the present terrain. Three structures were discovered under the mound.

Structure No. 1 is located at 0.40 m to the north of the central profile, in the northern half of the mound, very close to its geometric centre. It is made of small, medium sized and large stones and has an oval shape with its longer side oriented along the NE–SW axis. There were no archaeological materials in it – neither artefacts, nor human remains.

Structure No. 2 is a stone-built tomb, located in the central south part of the mound. It is made of medium sized and large stones with one hewn side, bound with mud. The courses are not very well aligned and in some places the construction is in poor condition. The orientation of the tomb is along the N–S axis, with a 20° deviation to the NE in the north part. In its present condition, the tomb consists only of partially preserved burial chamber because the southern periphery of the mound is destroyed by looters. According to its plan and building technique, the tomb could be dated to the 7th–6th c. BC.

Structure № 3 is situated at 1.20 m to the west of the tomb. It is a cist grave, dug in the natural rock to a depth of 0.85 m. The grave is oval in shape, with outer dimensions 0.65 × 0.55 m. In addition to the remains of the pyre, there was a fragmented clay cup, typical of the Late Iron Age.

Gencho Dimitrov, History Museum Nova Zagora, 3 Svoboda Sqr., 8900 Nova Zagora, mediator.dimitrov@abv.bg
Iliya Iliev, ilia.krastev.iliev@gmail.com
Velichka Martinova , Regional History Museum Stara Zagora, 42 Ruski Blv., 6000 Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

---

№ 51. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА V В. ПР. ХР.) ДО С. ЗИМНИЦА, ОБЩ. СТРАЛДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ

Стефан Александров, Пьотър Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

Археологическите разкопки се проведоха в изпълнение на договор между Instytut Archeologii i Etnologii PAN (Краков) и Регионален исторически музей – Ямбол, проект № NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516, финансиран от Национален научен център – Полша.

Преди началото на разкопките могилата имаше диаметър около 30 м и височина над околния терен 0,50 м. В могилата беше проучен един гробен комплекс – трупополагане в изпънато положение

Обр. 1. Зимница, надгробна могила. Гроб № 1

Fig. 1. The tumulus at Zimnitsa, Grave No. 1

Обр. 2. Зимница, надгробна могила. Аскос от гроб № 1

Fig. 2. The tumulus at Zimnitsa, askos from Grave No. 1

Обр. 3. Зимница, надгробна могила. Купа от гроб № 1

Fig. 3. The tumulus at Zimnitsa, bowl from Grave No. 1

по гръб, ръце покрай тялото, на възрастен индивид, вероятно от мъжки пол (обр. 1). Като гробен инвентар около тялото са били поставени глинени купа и аскос (обр. 2 – 3) и железен нож.

Анализът на гробния инвентар и най-вече на пръстеновидния аскос позволява датирането на комплекса във втората половина на V в. пр. Хр. След приключване на разкопките могилният насип беше възстановен.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND NEAR ZIMNITSA VILLAGE, YAMBOL DISTRICT

Stefan Alexandrov, Piotr Wlodarczak, Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

Summary

The barrow, located at c. 5 km to the SW of the modern town of Straldza, had the following dimensions before the excavations: diameter 30 m and height of 0.50 m above then surrounding terrain. A single grave was investigated in the mound – an inhumation of an adult male individual, lying on the ancient terrain in extended position, arms alongside the body (fig. 1). The grave inventory includes a clay bowl and an *askos* (figs 2, 3), as well as an iron knife. Based on the typological characteristics of the *askos*, the complex could be dated to the second half of the 5th c. BC.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg
Piotr Wlodarczak, The Kraków Department at the Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków, wlodarczak.piotr@gmail.com
Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg
Todor Valchev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НАСИП ОТ КЪСНАТА ЖЕЛЯЗНА ЕПОХА В М. БЯЛАТА ВОДА ДО КЛИСУРА, ОБЩ. КАРЛОВО

Мартин Христов, Иван Иванов

Могилата е разположена североизточно от гр. Клисура, в м. Бялата вода. Тя се намира върху южните склонове на Централна Стара планина, на надморска височина от 815 м (обр. 1). Има диаметър от 18,50 м и височина в северната част от 0,50 – 0,60 м, а от южната до 2,60 м.

Първоначално на древния терен са направени няколко негативни структури. Едната от тях е кръгла, с диаметър 1,70 м и дълбочина до 0,60 м. Тя е запълнена с пепел, която е примесена в пясък. Другите две структури са с елипсовидна форма. При тях е изяснена стратиграфията на натрупването им. Първична е североизточно разположената в кв. С2 и съответно вторична е тази югозападно от нея. Втората е по-голяма, има елипсовидна форма и размери 3,90 × 2,30 м (обр. 2). Тези две структури също са запълнени с пепел, примесена с пясък, но разликата между тях и другите е, че пепелта при тях се издига и във височина във вид на ниска малка могила. Тази малка могила вероятно е и организиращата изграждането на целия могилен насип.

Последният се състои от два отделни насипа (обр. 3). Единият е първичен и е свързан с могилката от пепел от южната страна, а вторият от север е изграден от жълтеникав пясък. Южният насип има височина до 1,15 м от нивото на насипване и диаметър до 4,50 м. Самият той от юг е покрит с жълтеникав пясък, а от север с дребни и средни като размер ломени камъни с дебелина до 0,50 м. Тези камъни продължават в северна посока и се съединяват в откритите в кв. В2 и С2. Дължината на така образуваната се ивица с камъни – дребни, средни и отделни едри като размер – достига почти 5 м. Между камъните продължава да има кухини. Те са с най-голяма концентрация върху пепелта. В средната част на кв. В2 те завиват на изток и североизток и ширината им там достига до 5 м, като има известни прекъсвания между тях.

Камъните са покрити от песъклив пласт с жълтеникав цвят. Приблизително на границата на кв. В2 и С2 започва нов пласт, който от своя страна покрива жълтеникавия. Той е с дъговидна форма и на юг покрива камъните от южния насип. Този пласт е песъклив с много дребни ломени камъни. Неговите размери са 11 м И – З и 9 м С – Ю.

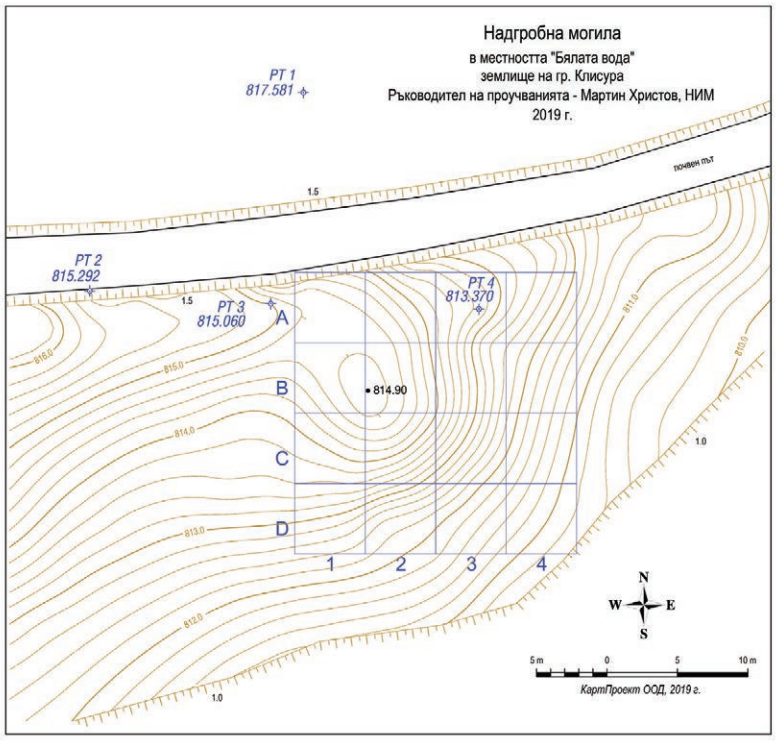
Над него има отделни тънки до 2 – 3 см пластове от пясък, които се редуват с такива с жълтеникав цвят и песъклив характер. Те обаче са с обратен наклон – във височина се издигат на север, като

по този начин покриват северния насип, който е с височина до 1,40 м от общия могилен насип.

Във височина след направата на тези два насипа е направена подложка с различна дебелина с цел подравняване на терена. Върху нея са наредени камъни с дъговидна форма, като отворът на дъгата е от юг, т.е. в посока към първичния южен насип, под който е малката могила от пепел и пясък. Самата дъга лежи над северния насип на общия такъв.

Камъните по тази повърхност на могилния насип не обхващат цялата площ. Те са със средни и едри размери. Като обща конфигурация имат дъговидна неправилна форма, която е отворена на юг. Започва от югоизточната част на кв. С 1 и продължава на север, като постепенно се разширява. Дължината там е почти 7 м. Северно от границата на кв. В1 и В2 завива на североизток и достига до североизточната част на кв. В3. Там е и нейната най-голяма ширина – до 2,60 – 2,80 м. Оттам дъгата рязко завива на юг и достига до средата на кв. С3 и дължината на това „рамо" е до 6,80 м. Общата ѝ ширина в посока И – З достига до около 10 м, а дължината в посока С – Ю е до 8,50 м. В нейната средна част са разположени и изправените камъни. Отворът на дъгата и на изправените камъни е към сивото петно с пепел в южната част на могилния насип. Поради денивелацията на насипа котите на камъните са от 814,01 до 812,79 м.

На някои места между камъните са открити едри такива, които са изправени и изглеждат като „забити". На практика те са укрепени с тези около тях и във височина достигат до около 0,50 м (обр. 4).

Обр. 1. Тахиметричен план на могилата

Fig. 1. Tachymetric plan of the mound

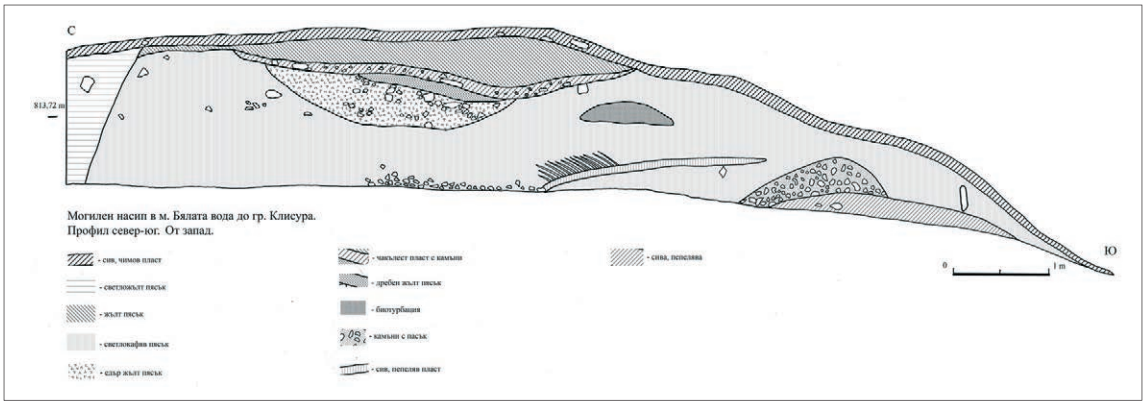
Обр. 2. Пепелно натрупване в южната част

Fig. 2. Ash concentration in southern part

Тези камъни образуват слаба дъга на север, а посоката им е най-общо И – З. Разстоянието между № 2 и № 3 е 1,55 м, а между № 3 и № 4 – 2,40 м. Около тях се забелязват концентрации на дребни и средни по размер ломени камъни, но има и отделни едри. При камък № 2 те образуват своеобразна площадка. Тази концентрация от камъни около тях прилича на широка ивица с обща посока И – З и ширина до 1,60 м при камък № 3.

След тях, между двата насипа и южно от камъните от дъгата са сложени различни запълнители, добре видими в профила на могилата. Над тях и най-отгоре на могилата също са сложени средни по размер камъни, които не образуват определена конфигурация.

Камъните от повърхността са ломени, с дребни и средни размери и обхващат повърхността на

Обр. 3. Централен профил на могилата

Fig. 3. The central profile of the mound

Обр. 4. Изправени камъни в западната половина на насипа

Fig. 4. Upright stones in the western part of the mound

почти целия насип с много прекъсвания между тях. Една концентрация има на границата на кв. B1 и C1. Има овална форма с дължина 1,40 м С – Ю и ширина до 1,10 м. Котите им са ок. 814,05 и 814,00 м н.в. Друга концентрация се открива в централната част, като размерите на камъните са дребни и средни. Те са разположени на границата на квадрати B1/2 и C1/2. Дължината им в посока С – Ю е около 6,40 м. В северната част имат ширина до 3 м, като на юг постепено изтъняват до 1 м в средата на кв. C2, като само един „мустак" продължава на изток. Той е с дължина до 2 м. Трето струпване от дребни и средни по размер камъни има в средата на кв. B2 и C2. То също е с посока С – Ю и има дължина до 4,80 м и ширина 1,70 м. Формата му е близка до бъбрековидната. Четвърто струпване се наблюдава в югозападната част на кв. B3 и достига до североизточната на кв. C2. Посоката му е СИ – ЮЗ и има прекъсвания на камъните. Дължината му е 5,70 м, а максималната ширина в североизточната част до 1,80 м.

В долната част на насипа, в централната част и по южната периферия са открити и керамични фрагменти. Те принадлежат на кани и паници.

Общият могилен насип вероятно е свързван с практикуването на неясни засега обреди. Ясна е относителната датировка на съоръженията, която на този етап на базата на датировката на керамиката може да се свърже с късната желязна епоха, ок. V – IV в. пр. Хр.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A MOUND FROM THE LATE IRON AGE NEAR KLISURA, KARLOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Ivan Ivanov

Summary

The mound was situated to the northeast from the town of Klisura, Karlovo region, in Byalata Voda locality on the southern slopes of Stara Planina Mountain, at an altitude of 815 m. The mound has a diameter of 18 m and is 2.60 m high.

It consists of different layers. Firstly, on the ancient terrain, several pits of various sizes were dug and filled with ash and sand. Over the pits, different sand layers were piled and five large upright stones shaped a curve open to the south. More sand layers cover the curve. On the top of the tumulus, a stone cover was constructed. The layers of sand are of varying thickness and height. Ceramic fragments were found in the central and in southern periphery of the mound. The date of the mound in the 5th–4th c. BC is suggested on the basis of the pottery. No grave was found and this tumulus was probably the result of unclear rituals.

Martin Hristov, The National Museum of History, 16 Vitoshko lale Str., 1618 Sofia, martohristov@yahoo.com
Ivan Ivanov, History Museum Klisura, 20-ti April Sqr., 4341 Klisura, ivanov.ric@gmail.com

№ 53. НАДГРОБНА МОГИЛА № 2 (V – IV В. ПР. ХР.) В М. СТАРО СЕЛО, С. НОВО ПАНИЧАРЕВО, ОБЩ. ПРИМОРСКО

Петър Балабанов, Даниел Пантов

Могила № 2 се намира в м. Старо село, на 5 км южно от с. Ново Паничарево и на около 50 м югоизточно от могила № 1. Разположена е в края на тясна тераса върху рид, ориентиран С – Ю. Височината ѝ възлизаше на 3,2 м (кота 196,832 м), а диаметрите: С – Ю 25,3 м и И – З 24,1 м (обр. 1). Повърхността на терена под могилата бе с лек наклон от И на З.

Разкопките се проведоха от 03.06 до 04.09.2019 г с финансиране и логистична подкрепа от община Приморско.

Преди началото на разкопките на повърхността на могилата бяха заложени две ребра с широчина 1,3 м, ориентирани И – З и С – Ю. Между тях бяха оформени четири сектора: североизточен, северозападен, югоизточен и югозападен.

Стратиграфия. Отнемането на насипа в секторите се извърши на пластове с дебелина от 0,10 – 0,20 м, в зависимост от условията за работа. Бяха документирани следните стратиграфски пластове: 1. непосредствено на повърхността – хумусен пласт с дебелина 0,30 до 0,40 м; 2. пласт от глина с дебелина до 0,2 м, който играе роля на запечатка; 3. пласт от горска пръст, наситена със ситен пясък, с бежов цвят и дебелина, достигаща в най-високата част на могилата до 1,0 – 1,2 м; 4. пласт със сив до тъмносив цвят, наситен с останки от въглени, пепел и различна дебелина в секторите; в средата на могилата достига 0,80 – 0,90 м, а в краищата 0,20 – 0,30 м. Под него се достига материкова скала, която се състои от ерозирали органични породи.

В могилния насип бяха открити над 2500 фрагмента от керамични съдове. Преобладаваха правените на ръка керамични съдове и фрагменти от импортни амфори. Намерени бяха също така две драхми, отсечени в Аполония Понтика в периода 475 – 435 г. пр. Хр. (Draganov 2017, Pl. 15, 190, Pl. 18, 227 – 228), бронзова монета от град Елайус, отделни предмети от метал (подкови, гривни, връх от стрела, лезвие от нож), глинено зарче.

Обр. 1 Могила № 2 преди разкопките

Fig 1. Tumulus No. 2 before the excavations

Съоръжение 1. Непосредствено над овъгления пласт в централната зона на сектор СИ се разкри съоръжение с правоъгълна форма, изградено от един до две реда средни по размер ломени камъни, около

Обр. 2. Драхма на Аполония Понтика

Fig. 2. Drachm of Apollonia Pontica

Обр. 3. Съоръжение 2

Fig. 3. Structure 2

които беше открита концентрация на керамични фрагменти и драхма на Аполония Понтика, датирана към 470 – 435 г. пр. Хр. (обр. 2.).

Съоръжение 2. В сектор ЮИ, върху пласта на кладата се разкриха два успоредни зида от ломени камъни в суха зидария, запазени във височина до три реда (0,67 м). Ориентирани бяха С – Ю. Краят на съоръжението започваше на 2,35 м от периферията на могилния насип и продължаваше към центъра на могилата. От юг към зид с дължина 1,35 м, направен от дребни ломени камъни без спойка и ориентиран И – З пресичаше дългите. В пространството между северните краища на зидовете имаше малко струпване от дребни ломени камъни. Съоръжението се издигаше по повърхността на пластовете на кладата. Най-високата му точка бе на кота 194,45 м, а най-ниската на кота 193,27 (в южния край). След почистването се оформи затворено правоъгълно помещение с вътрешни размери 2,8 × 1,25 м (обр. 3).

Около и под съоръжение 2, както и на север от него бе регистриран пласт от периферията на кладата с дебелина 0,10 – 0,15 м.

Клада. В централната и южната част могилата бяха документирани останки от клада с диаметър 7,40 м. За проучването ѝ бе заложен сондаж „Основа“ с квадратна форма, ориентиран по посоките на света, с размери 8,00 × 8,00 м. В централната му част се откриха малка подкова – вероятно от магаре, фрагментирана конска подкова и монета със силно обгоряла повърхност – нечетлива. Фрагментите от керамични съдове от сондажа не се различаваха от намерените в насипа на могилата. Преобладаваха тези от местни съдове, изработени на ръка и колело, а значителен дял от находките бяха останки от импортни амфори и съдове, направени от добре изпечена глина, придобила различни нюанси на кафявия цвят. От кладата произхожда и фрагмент от устие и шийка на амфора с енглифичен печат ΑΡΧΕΣ/ΤΡΑΤΟ. Той датира от първата четвърт на IV в. пр. Хр. (Кац, 2007, 429).

Под пепеливия пласт от кладата се разкри повърхността на материка. В него се очертаваха няколко петна с по-тъмен цвят. При зачистването им се оказа, че става дума за отвори на ритуални ями (обр. 4).

Яма 1 бе с диаметър на отвора 0,93 м, дълбочина 0,65 м и диаметър на дъното 2,5 × 1,5 м. Запълнителят ѝ бе от еднородна черна на цвят пръст с примеси от пясък и дребни речни камъни, фрагментирани животински кости и фрагменти от керамични съдове. Единствената открита находка е малък безформен слитък от олово.

От южната страна на отвора на ямата, на същата височина върху терена се разкри зид от няколко ломени камъка с посока И – З, дължина 0,9 м и ширина 0,20 – 0,25 м.

Яма 2 бе открита на 2,18 м на ЮЗ от яма 1. Размерите ѝ бяха: диаметър на отвора 0,96 × 1,28 м, дълбочина 0,8 м и диаметър на дъното 2,1 × 1,7 м. Запълнителят ѝ се състоеше от еднородна черна на цвят пръст, примесена със ситен пясък и дребни речни камъни. Находки: непосредствено под отвора на ямата бе разкрита фрагментирана *in situ* горна половина от амфора.

Яма 3 бе разкрита на 2,00 м южно от яма 1 (между северните краища на дългите зидове на съоръжение 2). Размери: диаметър на отвора 0,85 × 0,50, дълбочина 0, 87 м, диаметър на дъното 1,14 м. Форма ѝ е камбановидна. Запълнител: в горните пластове имаше запечатка от няколко ломени камъка. Пръстта е сходна с тази в другите ями – еднородна, черна на цвят, примесена със ситен пясък, в която се срещат дребни въглени и речени камъни.

Яма 4 се състоеше от две допиращи се вкопавания, съединени с тесен канал. Открита бе на 1,1 м на СИ от яма 3. Размери: източно вкопаване – диаметри 0,87 × 0,64 м; западно вкопаване – 0,76 × 0, 68 м. Дълбочина: източно вкопаване – 0,93 м; западно вкопаване – 0,70 м. Диаметри на дъното: източно вкопаване – 0,87 × 0,64 м; западно вкопаване – 1,05 × 1,12 м. Ширина на канала между вкопаванията 0,20 – 0,35 м. Форма: Неправилна. Запълнител: сравнително мека пръст с тъмнокафяв цвят, ситен пясък, пепел и малки въгленчета.

Яма 5 бе разположена на 0,9 м западно от западния зид на съоръжение 2 и 3,45 м южно от яма 2. Размери: диаметър на отвора 1,1 м, дълбочина 0,5 м, размери на дъното 1,3 × 1,45 м. Запълнител: насипът от мека, тъмнокафява на цвят горска пръст бе наситен с въглени и пепел.

Обр. 4. Ритуални ями под могилния насип

Fig. 4. Ritual pits under the mound

Обр. 5. Находки от насипа на могилата

Fig. 5. Finds from the tumulus

Яма 6 се намира се на 1,05 м югозападно от яма 5. Размери: диаметър на отвора 1,1 м, дълбочина 1,4 м, диаметър на дъното 1,4 м. Формата е камбановидна. Запълнител: еднородна черна на цвят, примесена със ситен пясък, въглени и дребни речени камъни.

Яма 7 се намира на 1,05 м северно от яма 6. Размери: диаметър на отвора 1,4 м, дълбочина 1,4 м, диаметър на дъното 1,53 м. Формата е камбановидна. Запълнител: в горните пластове имаше запечатка от ломени камъни, между които един добре обработен, с форма на паралелепипед. Еднородна черна на цвят пръст, примесена със ситен пясък въглени и дребни речени камъни. Находки: В горните пластове бяха разчистени фрагменти от фрагментирана *in situ* горна част на амфора. От насипа бяха събрани 53 фрагмента от керамични съдове, включително стена от кратер с червенофигурна украса, част от бронзова гривна, стени от съдове, правени на ръка, с релефна украса.

Яма 8 е разположена е на 1,1 м северно от яма 7. Размери: диаметър на отвора 0,76 м, дълбочина 1,50 м, диаметър на дъното 1,56 м. Формата е камбановидна. Запълнител: на дълбочина 0,20 м в центъра имаше голям ломен камък; еднородна черна песъчлива пръст, примесена с въглени и дребни речени камъни.

Яма 9 е разположена на 0,8 м на СЗ от яма 8. Размери: диаметър на отвора 0,55 м, дълбочина 0,6 м, диаметър на дъното 0,45 м. Формата е слабо конусовидна. Запълнител: аналогичен на този в съседните ями.

Яма 10 се намира на разстояние 2,24 м на СИ от яма 1. Размери: диаметър на отвора 0,78 м, дълбочина 0,5 м, диаметър на дъното 0,53 м. Формата е цилиндрична. Запълнител: тъмносива на цвят песъчлива пръст, примесена със сравнително по-малко от съседните ями въглени и пепел.

Яма 11 се намира се 0,95 м източно от яма 2. Размери: диаметър на отвора 0,8 м, дълбочина 1,1 м, диаметър на дъното 1,2 м. Формата е камбановидна. Запълнител: в горния пласт на ямата бе намерен сравнително голям ломен камък, а под него – два по-малки; насипът е сходен с този в останалите ями и е съставен е от еднородна черна песъчлива пръст, примесена с въглени и дребни речени камъни.

Поради напредналия сезон проучването на разкритите съоръжения под могилния насип не можа да бъде завършено.

Според възможностите за датиране на материалите, открити в насипа и ямите, обектът може да бъде датиран в широки граници между средата на V и средата на IV в. пр. Хр. Значителният брой находки в насипа на могилата е характерен за други проучени в района могили от елинистическата епоха (Balabanov, Pantov 2018). На този етап от проучването на обекта може да се констатира, че под могилния насип има комплекс от ритуални ями, каквито са известни и от други надгробни могили от желязната епоха (Балабанов под печат). Предназначението на каменните съоръжения, направени след насипването на централната клада, за момента не може да бъде изяснено.

Литература

Балабанов под печат: П. Балабанов. Ритуалните ями в Древна Тракия VII – I в пр. Хр. – Национална конференция „Тракия и околния свят“, Шумен (под печат).

Кац 2007: В. Кац. Греческие керамические клейма эпохи классики и эллинизма. Симферополь – Керчь, 2007.

Balabanov, Pantov 2018: P. Balabanov, D. Pantov. Treasure of Gold Appliqués for Horse Harness from Primorsko. – Bulgarian e-Journal of Archaeology 8, 2018, 1 – 16.

Draganov 2017: D. Draganov. Sylloge nummorum graecorum Bulgaria. V. 2. Apollonia Pontica. Sofia, 2017.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 2 (5TH – 4TH C. BC) IN STARO SELO LOCALITY NEAR NOVO PANICHAREVO VILLAGE, PRIMORSKO MUNICIPALITY

Petar Balabanov, Daniel Pantov

Summary

Tumulus No. 2 was located on a meadow at the end of a low hill. It was 3.2 m high and had a diameter of 25.3 m × 24.1 m. The terrain to the south and west of the mound is slightly sloping. From the north and west around the mound, there were remains of a shallow ditch (fig. 1). Before the beginning of the excavations, two stratigraphic profiles were left, 1.3 m wide, oriented E–W and N–S.

The tumulus was covered with a thin layer of humus, 0.05–0.25 m thick. Beneath it, the mound was relatively homogeneous. It consisted of soil with brown to light brown and beige colour, containing stones, charcoal and ashes. More than 2500 fragments of pottery were found, most of which locally produced. In the northeast sector, a small structure of stones was discovered (Structure 1). In the southeast sector, another facility of stones was discovered (Structure 2). It had a rectangular plan, with walls oriented almost precisely in the cardinal directions. The remains of the pyre (Structure 3), located on the ancient terrain, appeared in the central part, under the main mound. After they were cleared, 11 ritual pits were found, dug into the ground and arranged in a semicircle (fig. 4).

Among the more important finds, three coins were found in the hilling of the tumulus: two silver drachmas of *Apollonia Pontica* from the end of the 5th–the first half of the 4th c. BC; a bronze coin of *Elaious* from the mid-4th c. BC; fragments of bronze ornaments, iron objects, numerous fragments of local and imported ceramics, including fragments of luxury black-glazed and red-figure vases from the 5th–4th c. BC (fig. 5). According to the materials, the site can be dated between the middle of the 5th and the middle of the 4th c. BC.

Petar Balabanov, p_balabanov@abv.bg
Daniel Pantov, History Museum Primorsko, 5 Albatros Str., 8290 Primorsko, danielpantov@abv.bg

№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 1 (IV – III В. ПР. ХР.) В М. СТАРО СЕЛО, С. НОВО ПАНИЧАРЕВО, ОБЩ. ПРИМОРСКО

Петър Балабанов, Даниел Пантов

Могила № 1 се намира върху тераса на билото на нисък рид с посока С – Ю в местността Старо село, на 5 км южно от с. Ново Паничарево, Община Приморско. Разкопките се проведоха от 27.05 до 21.07.2019 г със средства и логистика, осигурени от ръководството на община Приморско.

Преди началото на изкопните работи по повърхността на могилата бяха трасирани две ребра, ориентирани в посока СИ – ЮЗ и СЗ – ЮИ с ширина 1,3 м всяко. Между тях бяха обособени четири сектора: Изток, Юг, Запад и Север (обр. 1 – 2).

Сектор Север. Насипът в сектора под тънката няколко сантиметра шапка от чернозем се състоеше от два сравнително еднородни масива. Покрай реброто с посока С – Ю почти до равнището на античната ходова повърхност, включително до централния участък на сектора, преобладаваше много мека пръст, състояща се от светлобежови на цвят разложени органични породи, които съставляват горните пластове на материка. В нея попадаха отделни ломени камъни и фрагменти от керамични съдове. В северната част на сектора преобладаваше по-твърда светлокафява на цвят пръст с примеси от глина. В нея по-често се срещаха фрагменти от керамични съдове. Тя покриваше по-голямата част от крепидата, която се разкри в периферията на могилния насип на кота 197,40 м. Покрай северния профил на реброто, над нивото на крепидата, се разкриха двайсетина ломени камъка, пръснати в петно с неправилна форма. Вероятно те са били изнесени от крепидата в хода на иманярските изкопи.

Античната ходова повърхност бе достигната на дълбочина 2,6 м от основния репер (кота 196,55 м). Тя бе слабо наклонена от север на юг. Непосредствено над нея в ъгъла между двете ребра се очерта петно с неправилна форма и размери около 3,3 × 2,9 м, в очертанията на което в пръстта се забелязваха останки от пепел и отделни частици от кости на животни.

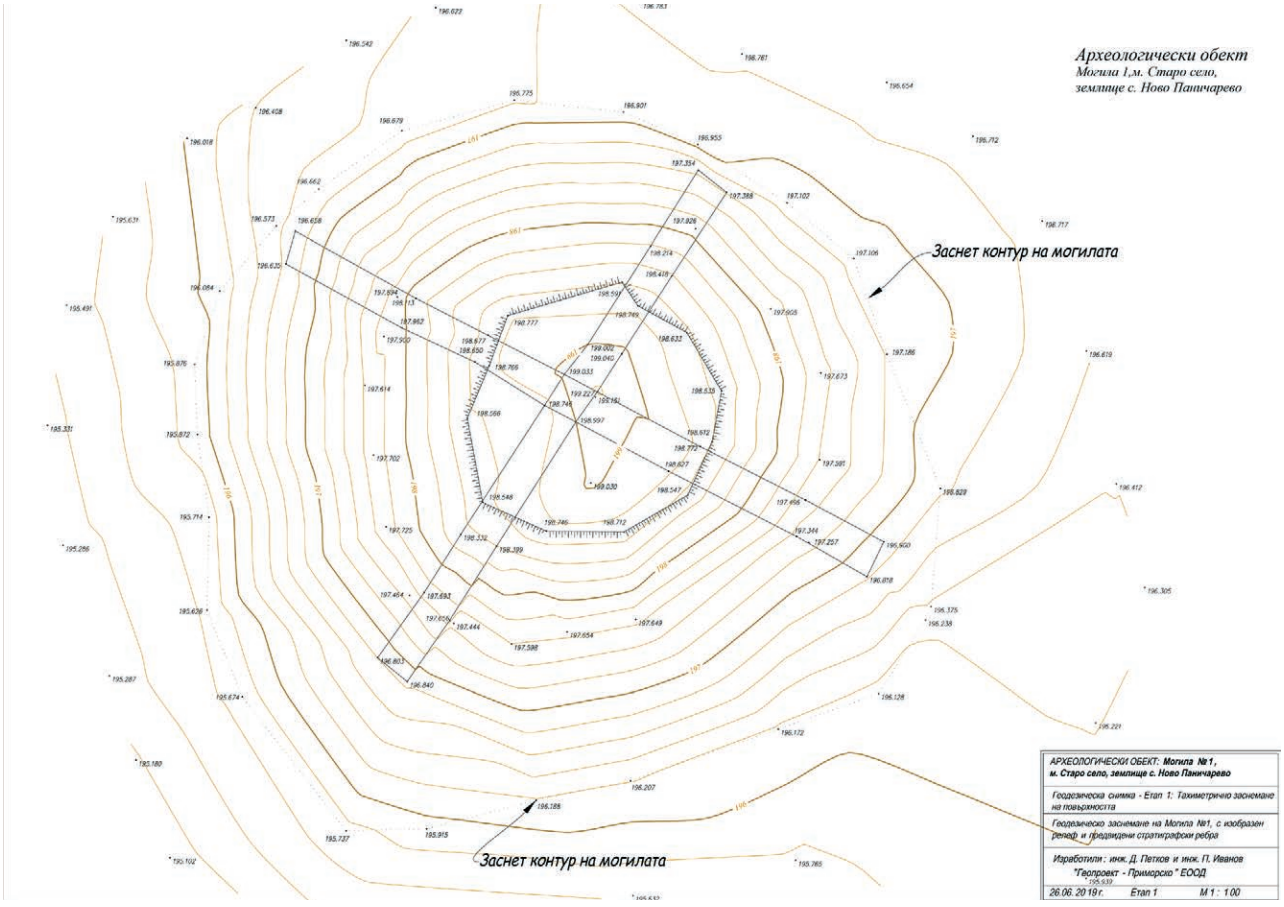
Сектор Изток. Насипът в сектора бе еднороден. Състоеше се от глинеста и горска пръст с кафяв цвят, примесена с пластове от разложени органични породи със сив до светлобежов цвят, характерни за повърхностния слой на материка в района на могилата. В насипа се срещаха фрагменти от керамични съдове, сред които преобладаваха тези от амфори. На места се откриваха дребни частици от кости на животни, въглени и пепел, ломени и речни камъни. На дълбочина 1,69 м (кота 197,66 м) по периферията на сектора бе разкрита повърхността на крепидата. Непосредствено над камъните и между тях се откриваха отделни фрагменти от керамични съдове, аналогични на откриваните в насипа. В ъгъла между двете ребра, над равнището на античната ходова повърхност, се очерта петно с неправилна форма и размери 1,8 × 1,4 м с дебелина 0,20 – 0,45 м. В очертанията му пръстта бе наситена с въглени и пепел и бе значително по-мека от околната.

Обр. 1. Могилата преди началото на разкопките

Fig.1. The tumulus before the excavations

Сектор Юг. Насипът в сектора бе сравнително еднороден, аналогичен по характеристиките си на този в сектор Изток. Крепидата в периферията на сектора бе сходна по градеж с разкритите ѝ части в другите сектори. Основата ѝ лежеше върху античното ходово равни-

Обр. 2. Геодезично заснемане на могилния насип

Fig. 2. Geodetic plan of the tumulus

ще, като само в западния край пластът античен чернозем липсваше и камъните от крепидата лежаха върху повърхността на материка.

Гроб 1. На самата повърхност на могилния насип, на дълбочина 0,20 – 0,35 м (кота 198,18 м), на 3,0 м от реброто С – Ю и на 0,6 м от реброто И – З, бе разкрита фрагментирана амфора (липсваха част от устието и едната дръжка, част от стените и столчето), в която имаше концентрация от пепел и малки въгленчета. Между тях се откриха дребни късчета от силно обгорели кости и малки фрагменти от други керамични съдове. Във вътрешността на амфората бяха открити два силно корозирали пръстена, изработени от желязо, и един от бронз, покрит с благородна патина. Върху плочката му има изображение на жерав в негатив (обр. 3).

Непосредствено над нивото на античната ходова повърхност покрай южния край на реброто С – Ю (кота 196,90 м) се очерта безформено петно от много мека пръст – разложени органични породи, от които се състои материкът. В нея попадаха ломени камъни, разположени на една и съща дълбочина. Сред тях се оформи редица от осем камъка в почти права линия.

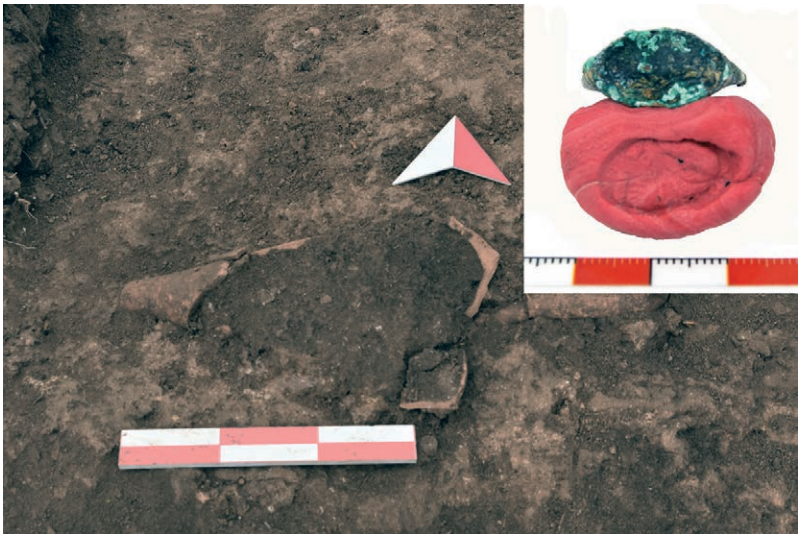
Сектор Запад. Насипът в този най-голям по площ сектор бе разнороден. В него преобладаваше сравнително мека пръст със светлосив до светлобежов цвят. Предполагаме, че се състои от разложени органични породи, характерни за горните пластове на материка в района на могилата. На места се срещаха масиви от глинеста и горска пръст, характерни за насипа на сектори ЮИ и ЮЗ. Находките на фрагменти от керамични съдове бяха сравнително по-малко, отколкото в останалите сектори.

На дълбочина 1,75 м в централната част на сектора бе разкрит стоманобетонен геодезичен знак, поставен според надписа на повърхността му през 1935 г. На различни дълбочини в насипа на сектора при проверка с металотърсач бяха открити няколко десетки куршума и оловни сачми, парчета съвременна желязна тел и метални отпадъци. Непосредствено над равнището на античната ходова повърхност се откриха десетки съвременни пирони и парчета от полуизгнили греди. Находките очевидно маркираха дъното на иманярския изкоп от началото на века.

Крепидата, разчистена по периферията на сектора, бе аналогична на документираното в останалите. В южния и отчасти в югозападния участък горните камъни бяха разнесени, вероятно при направата на иманярския изкоп.

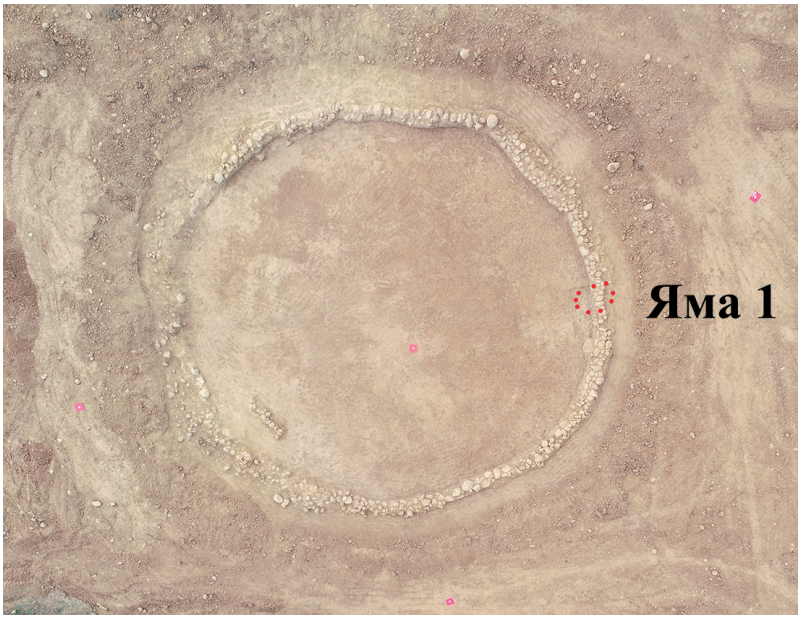
След проучването на насипа в четирите сектора бяха демонтирани оставените ребра и равнището на терена вътре и около крепидата бе зачистено по повърхността на материка на кота 196,20 м (на север) – 195,80 м (на юг). По външната периферия на съоръжението бе заложен сондаж „Крепида“ – пръстеновиден изкоп с ширина 1,50 м. В границите му насипът бе свален до появата на повърхността на материка. Насипът бе еднороден, като находките на фрагменти от керамични съдове практически изчезваха след равнището на античната ходова повърхност. При престъргване на терена в най-северната точка на крепидата, под нейната основа се очерта петно с кръгла форма с диаметър 2,10 м, в границите на което насипът бе значително по-мек. За проучването му бе демонтиран участък от крепидата с дължина 2,5 м. Тук бе документирана яма, вкопана преди започването на строежа на крепидата.

Крепида. По периферията на могилата, на нивото на античната ходова повърхност е бил натрупан зид от ломени и речни камъни без спойка. Той имаше ширина 0,70 – 0,85 м и височина от 0,45 – 0,75 м. По форма бе почти правилна окръжност с външен диаметър 16,50 м. Градежът бе доста небрежен. Само в отделни участъци на съоръжението можа да се проследи опит за оформяне на фасади в суха зидария чрез редова зидария, преимуществено в най-долните редове. На места в основите бяха положени по-едри каменни блокове, върху които грижливо бяха подредени средни по размер ломени камъни. Не се откри разлика в подреждането на камъните по фасадите и в средата на зида. Непосредствено над и между камъните попадаха отделни фрагменти от керамични съдове, които не се различаваха от намерените в насипа на могилата. В югозападната и в западната части на съоръжението горните пластове от камъни са били нарушени от работата на иманяра, направил изкоп с багер. В северозападната част те бяха изместени около трасето ѝ, запазено в основи (обр. 4).

Обр. 3. Гроб № 1

Fig. 3. Grave No. 1

Обр. 4. Крепидата

Fig. 4. The crepis

Яма. Ямата имаше почти правилна цилиндрична форма, слабо разширена в долната си част. Вкопана бе почти изцяло в материка. Диаметърът на отвора бе ок. 1,00 м (абсолютна точност не можеше да бъде постигната поради еднаквия характер на околния насип и запълнителя на ямата, които се различаваха само по твърдостта си), а дълбочината от повърхността

на античната ходова повърхност бе 0,85 м. Дъното на ямата бе равно. Запълнителят се състоеше от пръст, близка по състав и цвят на околната почва от повърхността на материка. В него се срещаха отделни дребни фрагменти от кости на животни и въгленчета. В горните 0,45 м често бе документирана концентрация на фрагменти от керамични съдове, предимно от амфори. Между тях бе открита и една глинена тежест със сферична форма.

Характеристика на керамиката. В насипа на могилата бяха открити около 300 фрагмента от керамични съдове. Голяма част бяха с малки размери и ерозирали повърхности. Съотношението на откритите фрагменти бе в полза на гръцките амфори. Не могат да бъдат идентифицирани достатъчно точно фрагментите, принадлежащи на големи битови съдове (кани или купи?), направени от сходна по структура и качество на изпичане глина, придобила различни нюанси на кафяв цвят. На второ място по брой бяха фрагментите от монохромни битови съдове, правени на грънчарско колело от добре пречистена и изпечена глина, придобили след изпичането кафяв, по-рядко сив до черен цвят. Минимален бе броят на фрагментите (не повече от 90) от съдове, правени на ръка. Открити бяха и десетина фрагмента от импортни съдове с размер не повече от 2 – 3 см^2, покрити с черен фирнис.

Единствената почти цяла амфора е тази от гроб 1. От нея липсваше част от устието и едната дръжка, малка част от стените и столчето. По характерните белези (структура на тестото на глината, размерите и оформянето на устието) може да бъде отнесена към производството на „кръга на остров Тасос".

Според характерните фрагменти можаха да бъдат разграничени следните типове съдове. Съдове, правени на грънчарско колело: амфори от остров Тасос и съседните територии, от остров Хиос, от полуостров Книд, от остров Кос, от град Синопе и от неопределени центрове; битови съдове (кани, паници, чаши, купи). Съдове, правени на ръка: урни, купи, чаши.

Като цяло керамичните фрагменти от насипа на могилата могат да бъдат отнесени между последната четвърт на IV и втората половина на III в. пр. Хр.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 1 (4TH–3TH C. BC) IN STARO SELO LOCALITY NEAR NOVO PANICHAREVO VILLAGE, PRIMORSKO MUNICIPALITY

Petar Balabanov, Daniel Pantov

Summary

Tumulus No. 1 is situated in Staro Selo locality, 5 km to the south of the village of Novo Panicharevo, Primorsko Municipality. Before the start of the excavation, two stratigraphic profiles were traced on the surface of the mound, oriented in the direction NE–SW and SE–NW, with a width of 1.3 m each. Four sectors were separated between them: East, South, West and North (figs 1, 2).

The ancient walking surface was reached at a depth of 2.6 m. Grave 1: On the surface of the mound in the west sector, at a depth of 0.2–0.35 m, (3.0 m from the N –S profile and 0.6 m from the E–W profile), a fragmented amphora was found (missing part of the handle and part of the walls), containing a concentration of ashes and small pieces of charcoal. Between them, small pieces of heavily burnt bones and small fragments of other ceramic vessels were found. In the amphora, there were two heavily corroded iron rings and a bronze ring with a depiction of a crane (fig. 3).

On the periphery of the mound, at the level of the ancient walking surface, a *krepis* of split and river stones was uncovered. It was 0.70–0.85 m wide and 0.45–0.75 m high. The *krepis* had a circular shape with external diameter of 16.50 m (fig. 4).

A ritual pit was discovered under the eastern part of the *krepis*. The diameter of the pit was 1.00 m, and the depth from the ancient walking surface – 0.85 m. The pit was filled with soil mixed with small pieces of pottery and animal bones. In the upper 0.45 m, there was a concentration of fragments of pottery, mainly of amphorae.

Petar Balabanov, p_balabanov@abv.bg
Daniel Pantov, History Museum Primorsko, 5 Albatros Str., 8290 Primorsko, danielpantov@abv.bg

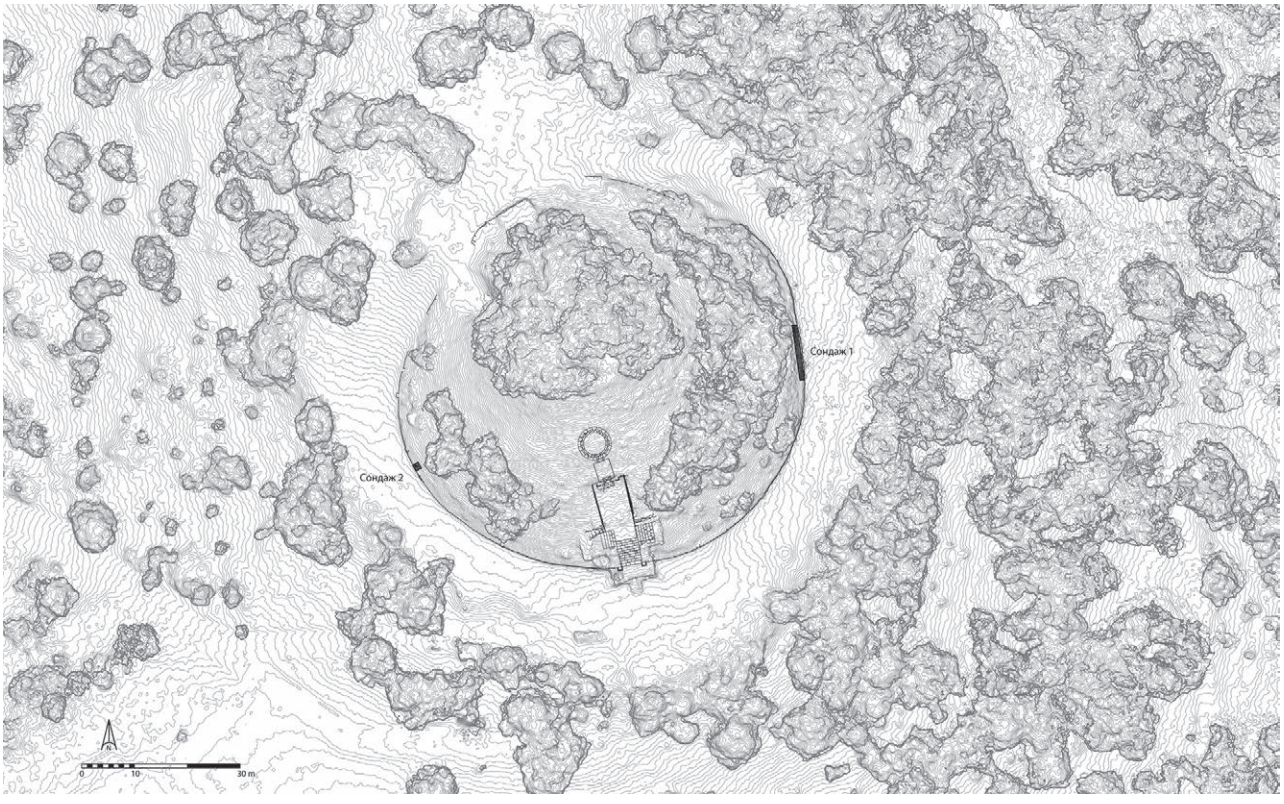
№ 55. ПРОУЧВАНЕ НА ПОДПОРНАТА СТЕНА НА ЧЕТИНЬОВА МОГИЛА (IV В. ПР. ХР.) ПРИ С. СТАРОСЕЛ, ОБЩ. ХИСАРЯ

Чавдар Цочев, Диана Димитрова, Даниела Стоянова

Целта на проучването, извършено между 26 и 30 август 2019 г., е да установи и документира детайли от архитектурата на подпорната стена на Четиньова могила и по-конкретно: да разкрие връзките между лицето и вътрешните части на стената; да събере данни за технологията на изграждането ѝ; да изготви подробен и точен фотограметричен модел на разкритите участъци. Проучването е част от цялостно архитектурно изследване на паметника, което е необходима предпоставка за бъдещи дейности по неговото възстановяване и опазване.

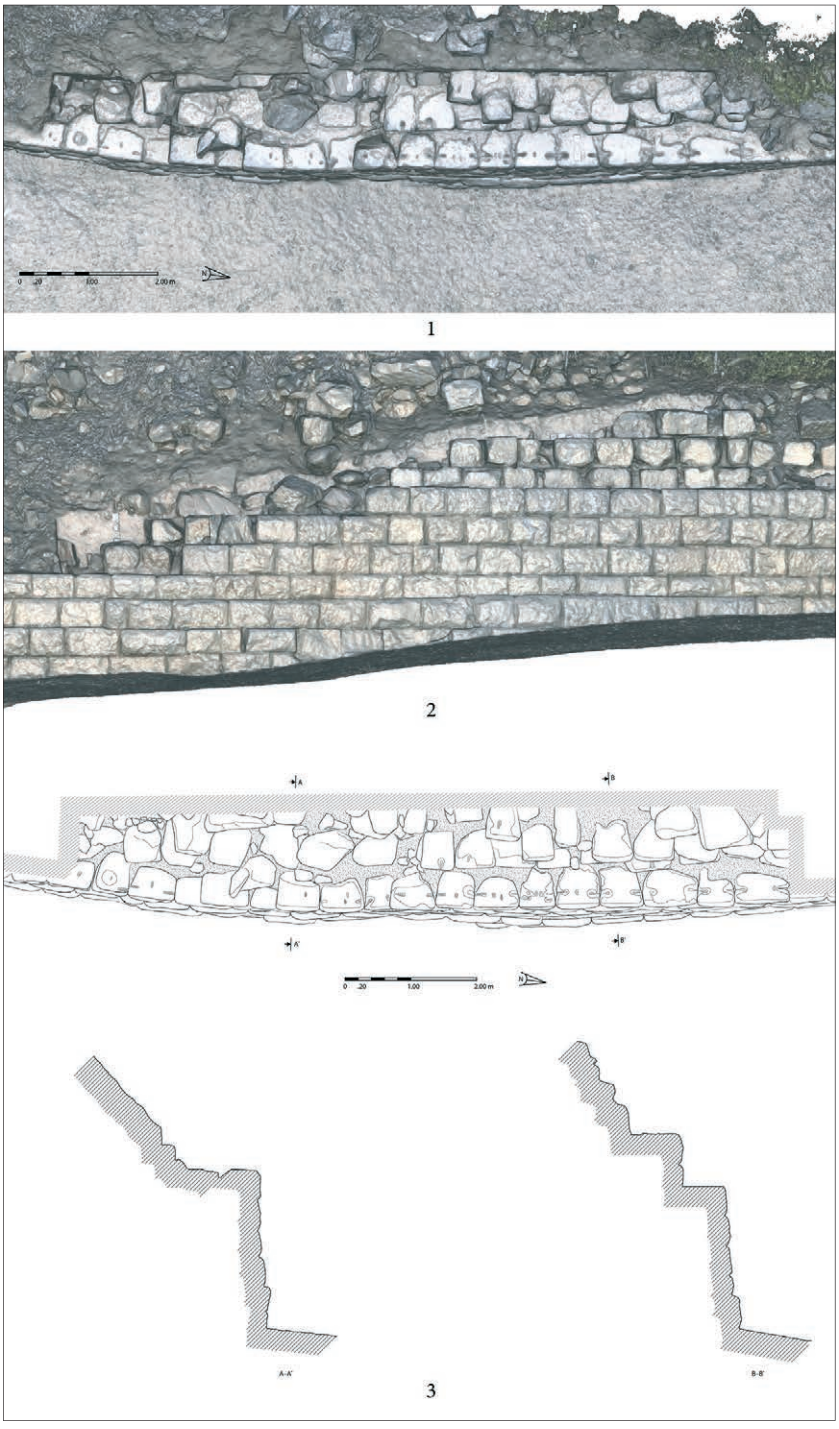
Подпорната стена на могилата е разкрита през 2000 г. и впоследствие два пъти е била обект на археологически разкопки (Китов, Димитрова 2003, 53; Христов 2010). Преди започване на проучването горните запазени редове на стената бяха покрити с ниска растителност, земна маса и камъни, свлечени от могилния насип, а участъците, в които лицевият зид е разрушен, са силно ерозирали. В рамките на проучването направихме два сондажа в периферията на могилния насип, върху най-горните запазени редове от стената (обр. 1).

Сондаж 1 (обр. 2). Размери 10,5 на 1,5 м; координати 24.547476 – 42.512190, 24.547459 – 42.512188, 24.547489 – 42.512096, 24.547476 – 42.512096. Сондажът се намира от източната страна на могилата – в участък, където нивото на терена е най-ниско (503,5 – 505 м н. в.) и подпорната стена е била най-висока (максимално 17 реда суперструкция с обща височина ок. 7,5 м). Следователно в този участък напрежението на насипа върху стената е било най-голямо и може да се предположи, че тук конструкцията на стената е най-здрава. Точното място бе избрано така, че да бъде извлечена най-много информация с минимална намеса на терен. Тук лицевият зид на стената е запазен в най-

Обр. 1. План на Четиньова могила и местоположение на сондажи 1 и 2 (Чавдар Цочев)

Fig. 1. Plan of Chetinyova Mogila with location of trenches 1 and 2 (Chavdar Tzochev)

Обр. 2. Сондаж 1: 1. Поглед отгоре (фотограметричен модел); 2. поглед отпред (фотограметричен модел); 3. план и напречни разрези. (Чавдар Цочев)

Fig. 2. Trench 1: 1. view from above (photogrammetric model); 2. frontal view (photogrammetric model); 3. plan and sections (Chavdar Tzochev)

голяма височина – общо седем реда, като разрушенията позволяват наблюдения върху горните повърхности на четири реда (четвърти до седми), включително и на вътрешната зидария на стената. Множество блокове от тази вътрешна зидария се виждат във височина до три реда над най-горните запазени редове от лицето.

Сондаж 2 (обр. 3). Размери 1,3 на 1,3 м; координати 24.546599 – 42.511955, 24.546592 – 42.511965, 24.546578 – 42.511960, 24.546587 – 42.511949. Мястото на сондажа е избрано така, че да разкрие пространството около блок с тясно лице (0.36 × 0.46 м) и частично видима горна страна. Блокове с подобни пропорции на лицето се виждат на няколко места в подпорната стена, без да има ясна закономерност в тяхното разположение. Целта на сондажа е да провери дали това са блокове с нормална дължина, поставени напряко на лицевия зид и навлизащи в дълбочина във вътрешния пояс на стената, с цел заздравяване на градежа.

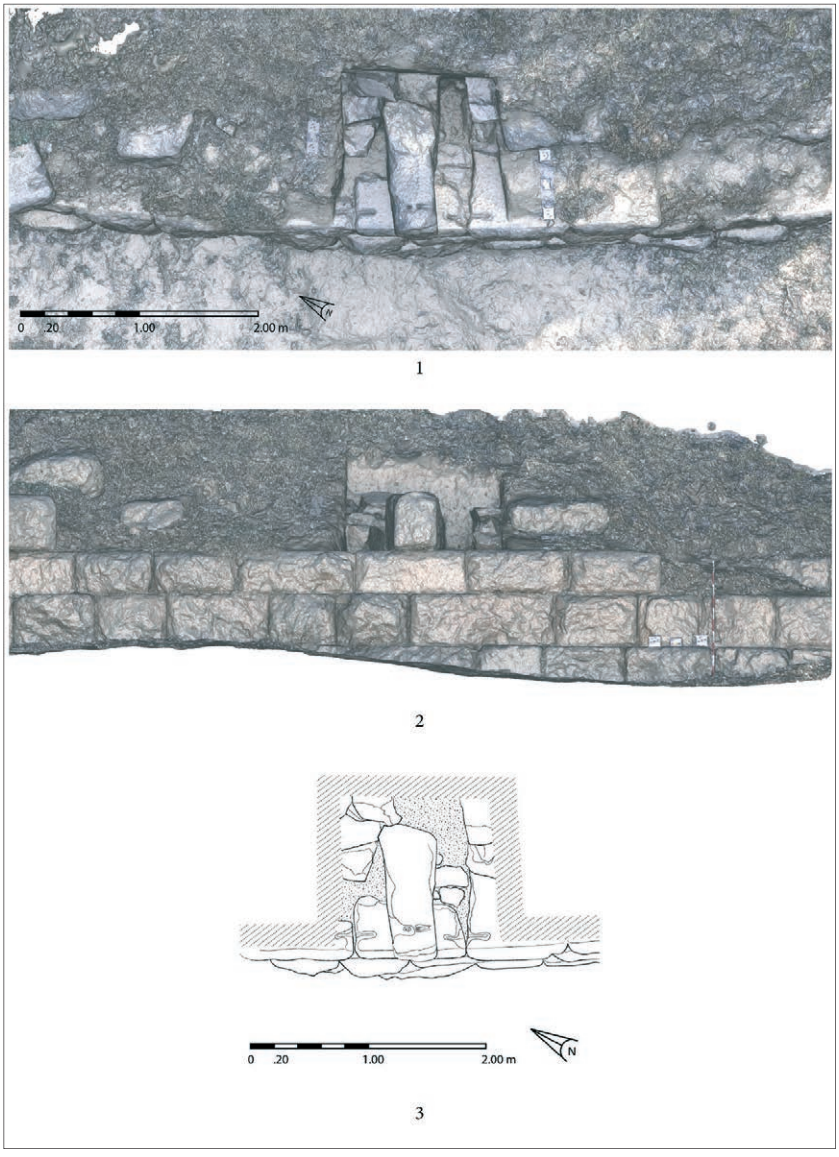
Резултати. Проучванията потвърдиха, че подпорната стена на могилата е изградена от няколко пояса гранитни блокове. Блоковете от лицевата зидария имат грубо обработени лица със скосени ръбове, както и сравнително добре обработени контактни повърхности, които от двете страни често са ограничени до тясна ивица около лицевия ръб. Задните страни не са обработени. Първият вътрешен пояс е изграден от грубо обработени блокове, както и от блокове с лица и контактни повърхности, подобни на тези от лицевата зидария. Грубо обработени блокове и необработени камъни, принадлежащи към втори вътрешен пояс се виждат в сондаж 1, но в рамките на това проучване проследяването им в дълбочина не е възможно поради опасността от срутване на насипа над сондажа.

Височината на редовете в лицевия и вътрешния пояс съвпадат, но не са конструктивно свързани: блоковете от двата пояса не се застъпват, а са поставени на фуга, запълнена с пръст и трошляк. Почти всички разкрити блокове от лицето имат легла за П-образни скоби върху горните си по-

върхности, разположени така, че блоковете да бъдат свързани със странично разположените им съседи (обр. 4). Дължината на скобите варира между 0,26 и 0,30 м. Легла за друг вид скоби – „лястовича опашка" със щифтове – се виждат при отделни блокове от стената извън проучените сондажи (обр. 4.6).

При леглата за скоби се наблюдават следните аномалии: документирахме блокове, при които легла липсват (обр. 4.1, 2, 6) или се разминават с леглата на съседните блокове (обр. 3.1, 3, 4); както и на блокове със съществуващи легла за скоби, които са преправени чрез отнемане на част от горната повърхност и издълбаване на нови легла (обр. 4.1, 2, 5). Най-вероятно такива блокове първоначално са били поставени или са били предвидени да бъдат поставени на друго място в стената, но поради някаква причина са преправени за ред с по-малка височина. Легла за скоби се виждат и върху някои от блоковете от вътрешния пояс, които вероятно първоначално са били поставени в лицевия пласт, но поради грешки и дефекти са преместени.

Много от гнездата за скоби са обрушени и нито една скоба, част от скоба или оловна заливка не бе открита на място в проучените участъци. Изглежда, че металът от връзките между най-горните запазени блокове от стената е ограбен.

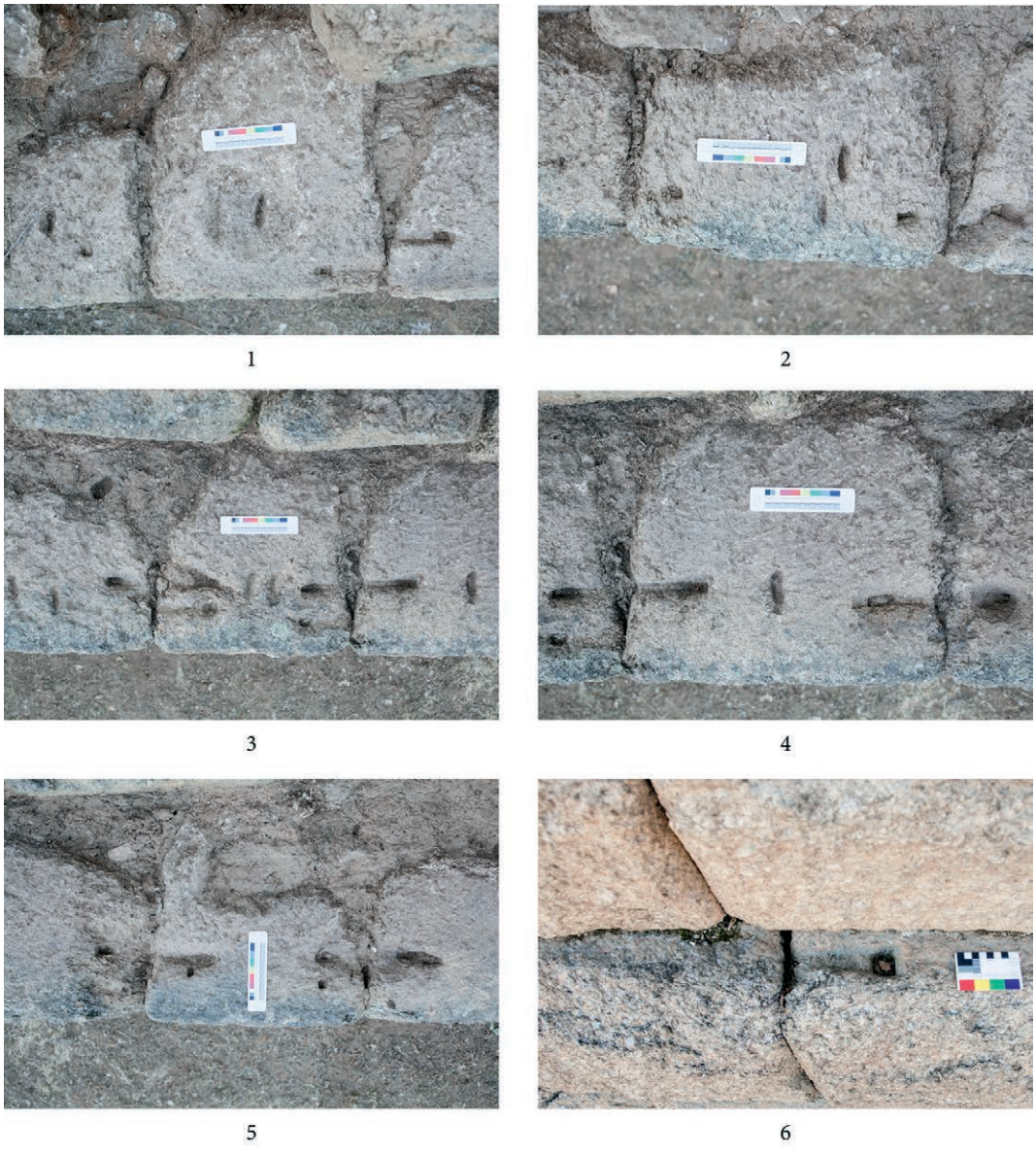
Обр. 3. Сондаж 2: 1. поглед отгоре (фотограметричен модел); 2. поглед отпред (фотограметричен модел); 3. план (Чавдар Цочев)

Fig. 3. Trench 2: 1. view from above (photogrammetric model); 2. frontal view (photogrammetric model); 3. plan (Chavdar Tzochev)

Освен гнездата за скоби, върху горните повърхности на блоковете има и монтажни отвори (pry holes) – изсичания с дължина 7 – 8 см за закрепване на лост, използван за наместване на блоковете от горните редове.

Проучването в сондаж 2 потвърди, че отделни блокове са поставяни напряко на лицето като конструктивна връзка между лицевия и вътрешния пояс. Блокът, разкрит в този сондаж, достига 1,17 м в дълбочина. Само че в запазеното лице на стената не се открива повтаряща се верига от напречно и надлъжно разположени блокове (headers and stretchers), а в сондаж 1 не бе открит нито един блок, свързващ напряко двата пояса. Изглежда, че тази техника е не е прилагана регулярно.

Единствените археологически материали, открити при проучването, са ок. 10 малки фрагмента от стени на керамични съдове, изработени на ръка, както и няколко фрагмента от мазилки със следи от колчета. Повечето от тях са открити в пръст, свлечена от по-горни части на могилния насип.

Обр. 4. Легла за скоби и монтажни отвори върху блокове от лицевия зид на подпорната стена (Чавдар Цочев)

Fig. 4. Clamp cuttings and pry holes on blocks from the face of the retaining wall (Chavdar Tzochev)

Литература

Китов, Димитрова 2002: Г. Китов, Д. Димитрова, Тракийски култов център Старосел. – Археологически открития и разкопки през 2002 г. София 2003, 52 – 53.

Христов 2010: И. Христов, Експедиция „Старосел-2009“. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София 2010, 245 – 246.

INVESTIGATION OF THE RETAINING WALL OF CHETINYOVA MOGILA, STAROSEL (4TH C. BC)

Chavdar Tzochev, Diana Dimitrova, Daniela Stoyanova

Summary

In August 2019, we conducted a small-scale excavation of the retaining wall of Chetinyova Mogila (42.512, 24.547) with the purpose of clarifying details of the construction of the wall. We made two trenches on the top of the wall: Trench 1, 10.5 × 1.5 m, on the east side of the mound; and Trench 2, 1.3 × 1.3 m, on the west side of the mound

(fig. 1). In both trenches, we removed the vegetation and a layer of earth and small stones that have subsided from the slopes of the mound, revealing the blocks of the uppermost preserved courses (fig. 2, 3).

The excavations in Trench 1 showed that the wall is composed of at least two parallel skins of granite blocks, and that the internal skin is not structurally connected, but simply abutted to the face. The blocks of the inner skin are roughly dressed and arranged in courses corresponding in height to the courses of the face. Further in depth, the wall appears to have a layer of unworked stone, which could not be accessed in this area because of steep slope of the embankment.

Nearly all documented blocks from the face have pry holes and cuttings for Π-shaped clamps, more rarely bird-tail clamps with dowels (fig. 4), yet the clamps and their lead sealing have been thoroughly removed. Multiple blocks in Trench 1 show traces of having been reworked by removing material from their top surface to reduce height, which partially removed existing clamp cuttings. Most probably, such blocks were initially set, or prepared to be set, elsewhere in the wall. However, for some reason they were reworked and placed in a course of smaller height.

Trench 2 revealed a block placed as a header, transversely to the face, reaching 1.17 m in depth (fig. 3). This confirms that at least some of the blocks with narrow faces visible in the wall are headers, used as links between the face and the inner masonry, in order to strengthen the structure. However, such blocks are relatively rare, and they are not arranged in a regular chain of headers and stretchers.

Chavdar Tzochev, British School at Athens, 52 Souedias Str., GR10676 Athens, Greece, c.tzochev@bsa.ac.uk
Diana Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kittemp@abv.bg
Daniela Stoyanova, Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University St. Kl. Ohridski, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, daniela.stoyanova.su@gmail.com

---

№ 56. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 5 (V – III В. ПР. ХР.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Борис Борисов, Петър Бънов

Могила № 5 е разположена върху склон със силно изявена денивелация на югоизток. Поради това височината ѝ от различните страни е различна. От запад е висока 0,50 м, от север – 1,65 м, от изток – 3,30 м, а от юг – 1,30 м. Надгробната могила е с координати: 42,368965/26,241634. Югоизточната ѝ периферия е разрушена от голям изкоп с дължина около 21 м.

Могилният насип се състои от кафява горска пръст, примесена с голямо количество дребни ломени камъни и чакъл, които на места се редуват с тънки прослойки от сиво-белезникава пръст (обр. 1.2).

В централната част на южната ѝ половина бе открито струпване от дребни и средни по големина ломени камъни без строго организирана форма (обр. 2). То обхваща площ с размери 2,90 × 1,20 м (С – Ю). Прави впечатление, че каменното струпване не продължава в дълбочина, ако се съди по западния профил на траншеята. От запад бе разчистено друго каменно струпване от големи и средно големи ломени камъни, което е с размери 1,40 (С – Ю) × 0,65 м (И – З).

В северозападната четвърт на могилата, на 3,90 м на СЗ от централния репер и на 1,80 м северно от профила бе открито петно от сиво-белезникава пръст, слабо примесена с дребни въгленчета. Петното е с неправилна овална форма и диаметри 0,95 × 0,90 м. След изчерпването на петното не бяха открити следи от гробни съоръжения.

В основата на могилата на дълбочина 1,25 – 1,35 м бе открита следната археологическа ситуация: в югоизточната четвърт на могилата, непосредствено до профила, бе откито струпване от големи, дъговидно подредени камъни с максимална дължина до профила 3,35 м и максимална ширина 0,90 м. От двете му страни насипът е от хомогенна червено-кафява горска пръст. На север струпването навлиза с източния си край в профила, но не преминава в северната половина на могилата. На североизток редицата достига и преминава в централния профил на могилата, което наложи цялостното

му разкопаване за проучването на съоръжението.

След разкопаването на профила, на 1,35 м на СИ от западния му край и на 1,58 м на ЮЗ от източния, бе открито петно от сиво-белезникава пръст, примесена с едри въглени. Петното е с дължина 1,50 м (И – З) и ширина 0,65 м (С – Ю). Същото петно се намира от вътрешната страна на дъговидно подредените камъни и без съмнение е в пряка връзка с него и при всички случаи е свързано с гробно съоръжение.

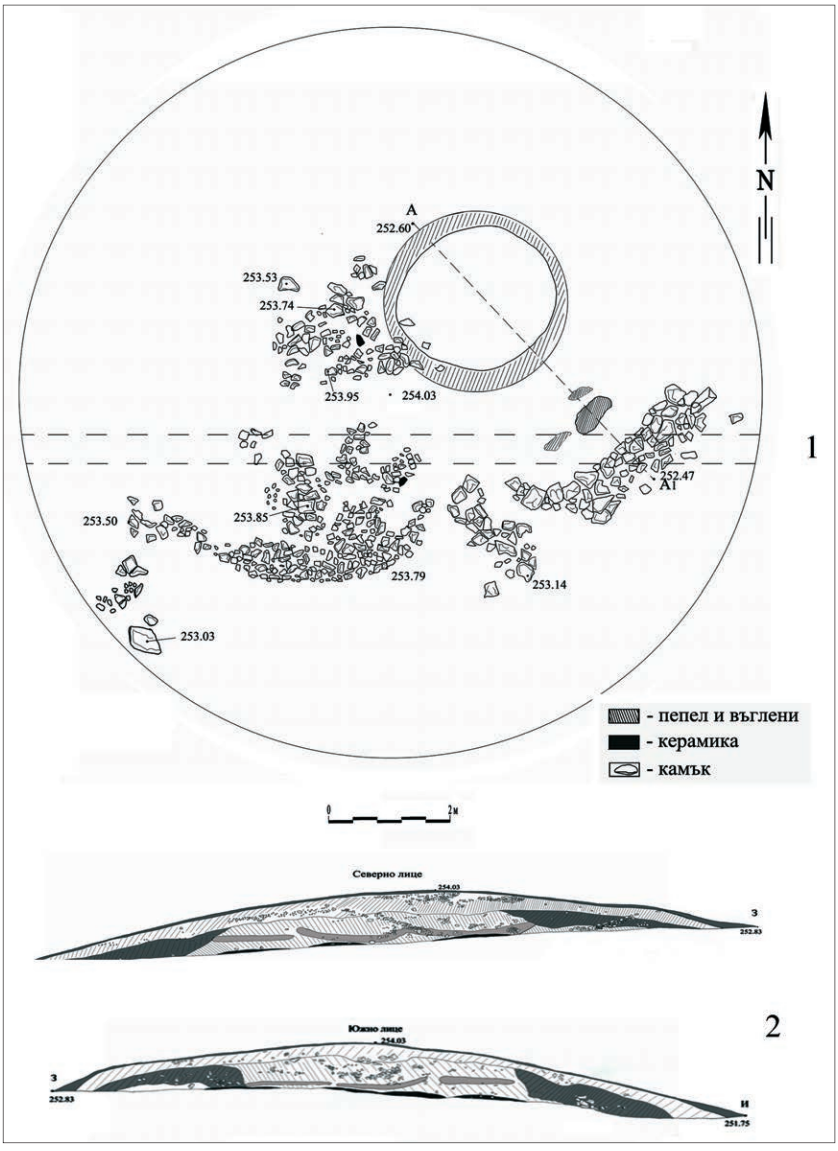
На 0,70 м северно от петното бе открито кръгло съоръжение от сиво-белезникава пръст, което е вкопано в стерилната червено-кафява горска пръст. Съоръжението е с външен диаметър 3 м, а ивицата, която го очертава, е с ширина от 0,30 до 0,60 м, като максималната ѝ ширина е от северната страна на съоръжението (обр. 1.1).

Вътрешността на съоръжението е заета от стерилна червено-кафява горска пръст и камъни от естествените скали. Това потвърди изказаното предположение, че съоръжението е вкопано в материковия терен.

При проучването на сиво-белезникавата ивица, ограждаща кръглото съоръжение, бе установено, че тя е вкопана на дълбочина от 0,05 до 0,15 м, а в източната ѝ част и още по-плитко. Пръстта в нея е със сиво-белезникав цвят и без примеси от въглени или каквито и да е археологически материали.

На 0,25 м северно от профила, почти на границата между могилния насип и нивото на античния хумус, бе открит фрагмент от дебелостенен глинен съд (обр. 1.2).

В южната половина на могилата, на дълбочина 1,25 м, на разстояние 1,35 м южно от централния репер, бе открит фрагмент от много добре пречистена

Обр. 1. План и централен профил на могила № 5

Fig. 1. Plan and central profile of Mound No. 5

Обр. 2. Централен профил и южната част на могилата

Fig. 2. View of the central profile and the southern part of the mound

глина – без примеси и с червеникаво-кафяв цвят след изпичането. За съжаление запазената част от него не позволява определянето на категорията на съда. При всички случаи обаче фрагментът е синхронен с първия, открит от другата страна на профила.

Намерените два фрагмента от много добре пречистена керемидено-червена глина са от дебелостенни съдове, работени на грънчарско колело. От вътрешната и външната им страна те са с черен цвят с метален блясък. По всяка вероятност този цвят се дължи на редукционен режим на изпичане или пък са горели на клада. Ясно е обаче, че съдовете на които принадлежат, са много слабо изпечени, въпреки червения цвят на лома им. Вследствие на слабото изпичане глината им е силно ронлива. Не е изключено те да са били предназначени само за използване в погребалния обред.

В описаната археологическа ситуация в основата на могилата липсват останки от трупополагане или трупоизгоряне. Анализът на откритите в основата на могилата съоръжения дава основание да се допусне, че те, заедно с двата фрагмента от дебелостенни съдове, са свързани със символичен гроб – кенотаф.

Оскъдният археологически материал не позволява прецизиране на хронологията, но при всички случаи по намерените фрагменти, както и въз основа на паралели от насипите на останалите могили от КЖЕ в некропола, могила № 5 трябва да се отнесе най-общо към ранния период на късно желязната епоха (V – III в. пр. Хр.).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 5 (5TH–3RD C. BC) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Boris Borisov, Petar Banov

Summary

Mound No. 5 is located in the northern part of the necropolis, on a slope descending steeply to SE. It is 0.50 m high from the west and 3.30 m from the east. A huge quarry pit has destroyed the periphery of the mound.

The mound consists of brown forest soil, mixed with numerous small split stones and gravel, alternating in some places with thin layers of grey-whitish soil (Fig 1.2). Several clusters of small and medium sized split stones were found at the centre of the mound. Their shapes could not be defined (fig. 2).

At the base of the mound, at a depth of 1.25–1.35 m, a round structure filled with grey-whitish soil was found. It is dug in the sterile red-brownish soil. Its outer diameter is 3 m and the streak that outlined it is 0.30–0.60 m wide (fig 1.1). On both sides of the central profile, two fragments of thick-walled wheel thrown vessels of very well refined red clay were found. The fragments are fired at very low temperature, and possibly are made especially for the burial rite.

The analysis of the structures under the mound and the two ceramic fragments suggests that they are related to a symbolic grave (cenotaph). Unfortunately, the scarce archaeological materials do not allow for a precise dating of the structure. Based on the two ceramic fragments and analogies with the other Late Iron Age mounds in the necropolis, mound No. 5 should be dated to the same period – the Late Iron Age.

Boris Borisov, profbdborisov@gmail.com
Petar Banov, pet_banow@abv.bg

№ 57. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА 31А ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ ПЕРИОД В ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО”

Диана Гергова, Йордан Анастасов, Жоселин Дезидери

Могила 31а, локализирана в южната група на Източния могилен некропол в ИАР „Сборяново”, е проучена през 2013 г. (Гергова 2014). В нея е открита вкопана гробница с каменна вътрешна облицовка, както и богат гробен инвентар от началото на III в. пр. Хр.

Цел на проучванията през 2019 г., осъществени за пет дни между 8 и 30 септември 2019 г., бе допълването на съществуващата документация с фотограметрично заснемане и 3D дигитализиране на гробното съоръжение, взимане на проби за химически анализи от подовото ниво и изграждането на ново и по-стабилно защитно покритие.

Работата бе проведена като продължение на българо-швейцарския проект “Сборяново, некрополи и територия“ (НАИМ – Женевски университет, 2014 – 2018 г.) и бе финансирана от швейцарската фондация Fondation Suisse-Liechtenstein pour les recherches archéologiques à l’étranger (SLSA) (Anastassov et al. 2019).

За допълнителното въздушно и класическо заснемане бяха използвани дрон и ръчен фотоапарат. Теренната моделизация бе осъществена с програма за фотограметрия Agisoft Metashape Professional. Генерирани бяха ортофотографии и теренен милиметричен модел (обр. 2).

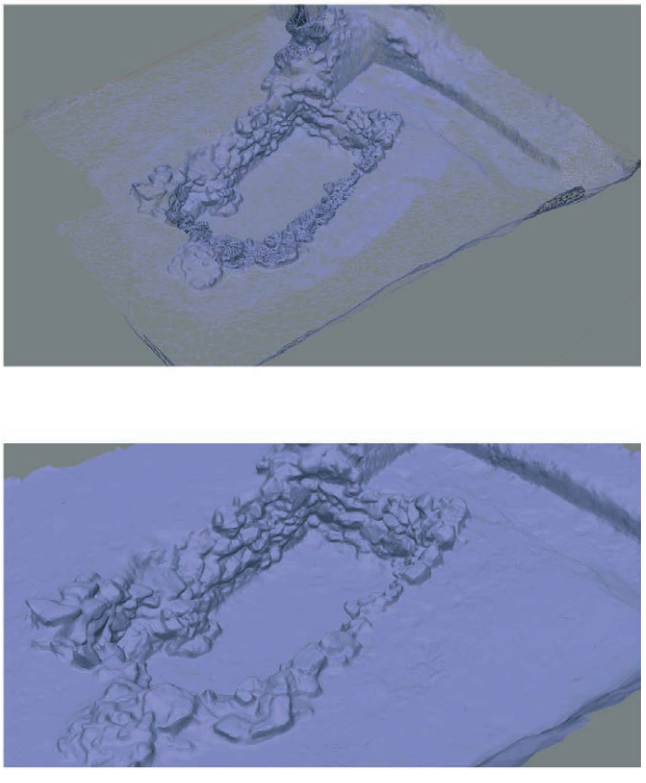
От подовото ниво на гробното съоръжение бяха взети 36 проби (SB19-1-39) за геохимични анализи (обр. 3), организирани в мрежа на разстояние от 20 см една от друга и с обем ок. 3 см^3. Резултатите от лабораторните анализи се очакват преди края на 2020 г.

Гробницата бе почистена и изцяло облицована с дишащ геотекстил, а вътрешността ѝ бе запълнена с чували с трици, с оглед плътното укрепване на каменната облицовка. Построена бе нова ста-

Обр. 1. Фотограметрия на гробницата под могила 31а

Fig. 1. Photogrammetry of the tomb under Tumulus 31a

Обр. 2. 3D моделизацията създадена чрез фотограметрия

Fig. 2. Photogrammetric 3D modelisation of the tomb

билна защитна конструкция с дървени греди и нисък ламаринен покрив.

Ремонт на покрива бе направен и на дървената защитна сграда над гробницата в Голямата Свещарска могила.

Литература

Гергова 2014: Д. Гергова, Проучвания на три могили от южната група на Източния могилен некропол в Сборяново. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 179 – 182.

Anastassov et al. 2019: J. Anastassov, D. Gergova, F. Broes, P. Méniel, C. Tsankov, G. Radoslavova, M. Gios, J. Desideri. Sboryanovo (Bulgarie) – Nécropoles et territoire: bilan de la mission bulgaro-suisse en 2018. – Schweizerisch-Liechtensteinische Stiftung für archäologische Forschungen im Ausland: Jahresbericht 2018, 2019, 163 – 183.

Обр. 3. План на взетите проби за геохимични анализи от подовото ниво на гробницата под могила 31а

Fig. 3. Location of the geoarchaeological samples from the floor of the tomb

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF TUMULUS 31A FROM THE HELLENISTIC PERIOD OF THE EASTERN NECROPOLIS IN SBORYANOVO RESERVE

Diana Gergova, Jordan Anastassov, Jocelyne Desideri

Summary

The investigations of tumulus 31a of the eastern necropolis of Sboryanovo in 2019 aimed to complete the existing documentation of the tomb discovered during the excavations of the tumulus in 2013, with photogrammetric (fig. 1) and 3D digitalization (fig. 2). Thirty-six samples for chemical analysis of the floor of the tombs were taken (fig. 3). New protective construction for the long-term preservation of the tomb was made. The activities were made possible with the financial support of the Swiss-Liechtenstein Foundation for Archaeological Research Abroad (SLSA).

Diana Gergova, dianagergova@gmail.com
Jordan Anastassov, University of Neuchatel, Institute of Archaeology, Avenue du 1er-Mars 26, CH – 2000, Neuchâtel, Switzerland, jordan.anastassov@unine.ch
Jocelyne Desideri, Department F.-A. Forel for environmental and aquatic science, Laboratory of archaeology and anthropology, Uni Carl Vogt – 66 Boulevard Carl Vogt – CH -1211 Genève 4, Switzerland, jocelyne.desideri@unige.ch

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА III В. ПР. ХР.) ДО С. ДРАЖЕВО, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ

Стефан Александров, Пьотър Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

Археологическите разкопки се проведоха в изпълнение на договор между Instytut Archeologii i Etnologii PAN (Краков) и Регионален исторически музей – Ямбол, проект № NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516, финансиран от Национален научен център – Полша.

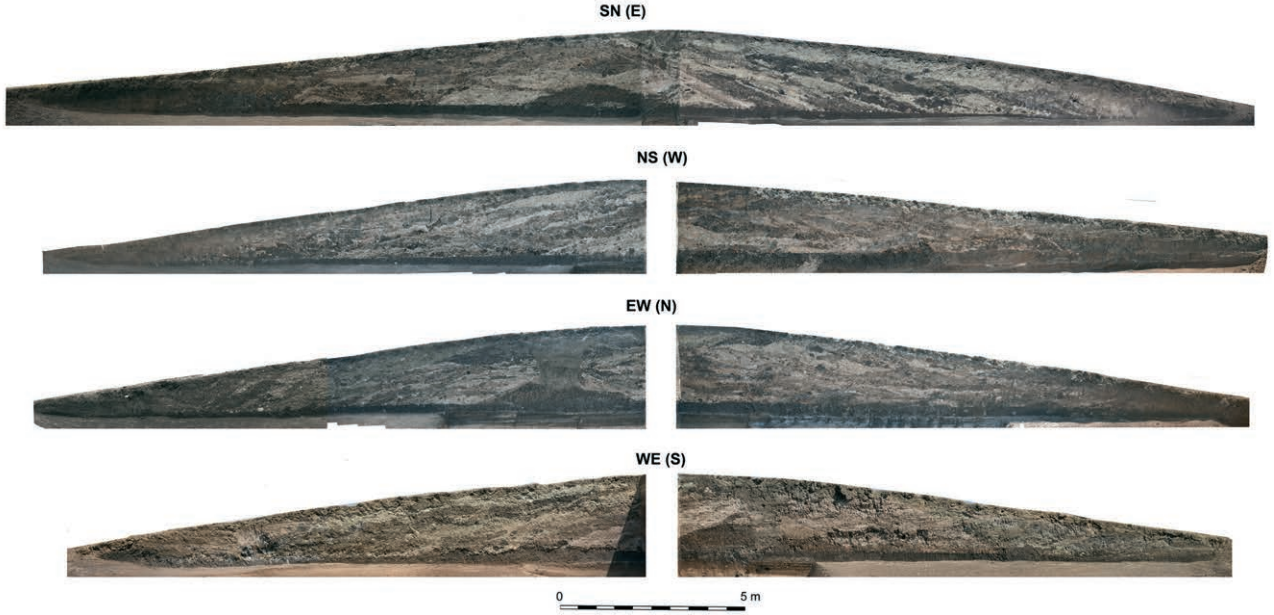
Преди началото на разкопките могилата имаше диаметър ок. 50 м и височина над околния терен 3,18 м (обр. 1). Стратиграфските наблюдения показват, че върху античния терен с тъмна пръст е издигната малка могилка с диаметър 5 м и височина 0,80 м (обозначена като структура № 1). Върху нея с редуващи се ивици от тъмна и светла (материкова) пръст е издигната могила с височина около 2,50 и диаметър около 40 м (обр. 2). В насипа на тази могила и в материка, на 12 м източно от центъра ѝ, е вкопана гробна яма (обозначена като структура № 2).

Обр. 1. Надгробна могила до с. Дражево преди разкопките. Аерофотоснимка

Fig. 1. Drazevo barrow before the excavations. Aerial view

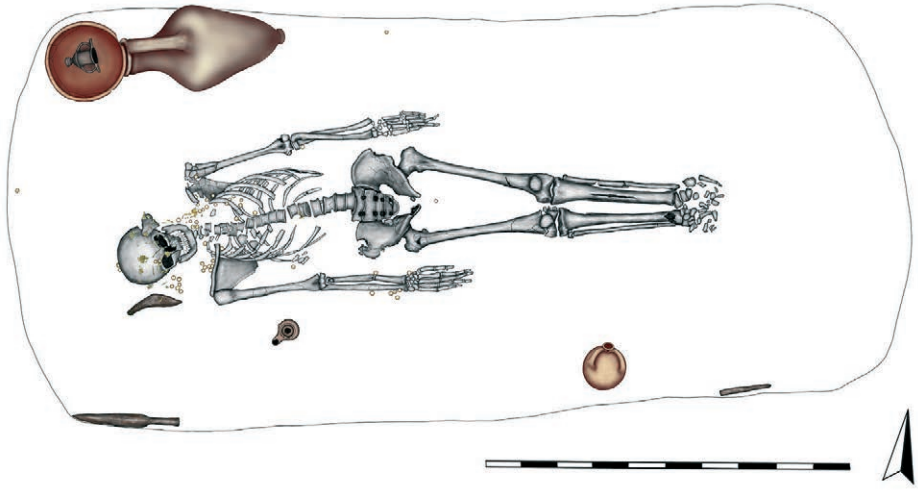
В ямата (с правоъгълна форма и размери 1,20 × 2,50 м × 0,93 м) е погребан индивид от мъжки пол на 15 – 17 години (обр. 3).[1] Тялото е поставено изпънато по гръб, с глава на запад. Ръцете са изпънати покрай тялото. Върху

Обр. 2. Надгробна могила до с. Дражево. Централни профили - фотограметрично заснемане

Fig. 2. Drazevo barrow. Photogrammetry of the central profiles

[1] Антропологически изследвания – гл.ас. д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН).

Обр. 3. Надгробна могила до с. Дражево. Гробен комплекс от средата на III в. пр. Хр.

Fig. 3. Drazevo barrow. 3rd century BC grave complex

черапа, по тялото и дъното на ямата се откриха фрагменти от погребален венец, състоящ се от медни листа с позлата и глинени топчета, имитиращи плодове. В северозападния ъгъл на гробната яма са поставени глинени амфора, кратер и кантарос, поставен в него (обр. 4). Южно от десния крак, до стената на ямата, е поставен глинен аскос, до дясната раменна кост – керамична лампа, а вдясно от черепа – железен нож с дървена дръжка с бронзови нитове (обр. 5). До южната стена на ямата е поставено копие, от което са запазени върхът и накрайникът. Разстоянието от върха на копието до накрайника е 1,90 м, което показва и евентуалната му дължина. Под дясната ключица беше открита бронзова монета на Антиох II Теос/ Αντίοχος Β' Θεός (261 – 246 г пр. Хр.), контрамаркирана в Кабиле в периода 250 – 246 г. пр. Хр.

Анализът на гробния инвентар и най-вече датата на бронзовата монета позволяват датирането на комплекса в третата четвърт на III в. пр. Хр. След приключване на разкопките могилният насип беше възстановен.

Обр. 4. Надгробна могила до с. Дражево. Керамични съдове от гробния комплекс.

Fig. 4. Drazevo barrow. Pottery from the grave complex.

Обр. 5. Надгробна могила до с. Дражево. Железен нож от гробния комплекс

Fig. 5. Drazevo barrow. Iron knife from the grave complex

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A BURIAL MOUND (THIRD QUARTER OF THE 3RD C. BC) NEAR DRAZHEVO VILLAGE, YAMBOL DISTRICT

Stefan Alexandrov, Piotr Wlodarczak, Stefan Bakardzhiev, Todor Valchev

Summary

The tumulus located c. 9 km to the SW of the ancient Thracian town of *Kabyle*, had the following dimensions before the excavations: diameter 50 m and height of 3,18 m above then surrounding terrain. A single grave was investigated in the mound – an inhumation of a male individual of 15–17 years, lying at the bottom of a rectangular pit (dimensions: 1.20 × 2.50 × 0.93 m) in extended position, arms alongside the body.

The grave inventory consists of ceramic vessels – *krater*, *kantharos*, amphora, *askos* and lamp – and an iron knife and a spear. On the body and the floor of the pit, there were scattered parts of a funerary wreath – gilded copper leafs and clay "fruits". Beneath the right collar-bone, a bronze coin of Antiochus II Theos/ Αντίοχος Β' Θεός (261–246 BC), countermarked in *Kabyle*, was found, allowing to date the entire complex in the third quarter of the 3rd c. BC.

Stefan Alexandrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, stefanalexandrov@abv.bg
Piotr Wlodarczak, The Kraków Department at the Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków, wlodarczak.piotr@gmail.com
Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg
Todor Valchev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, tvvulchev@gmail.com

---

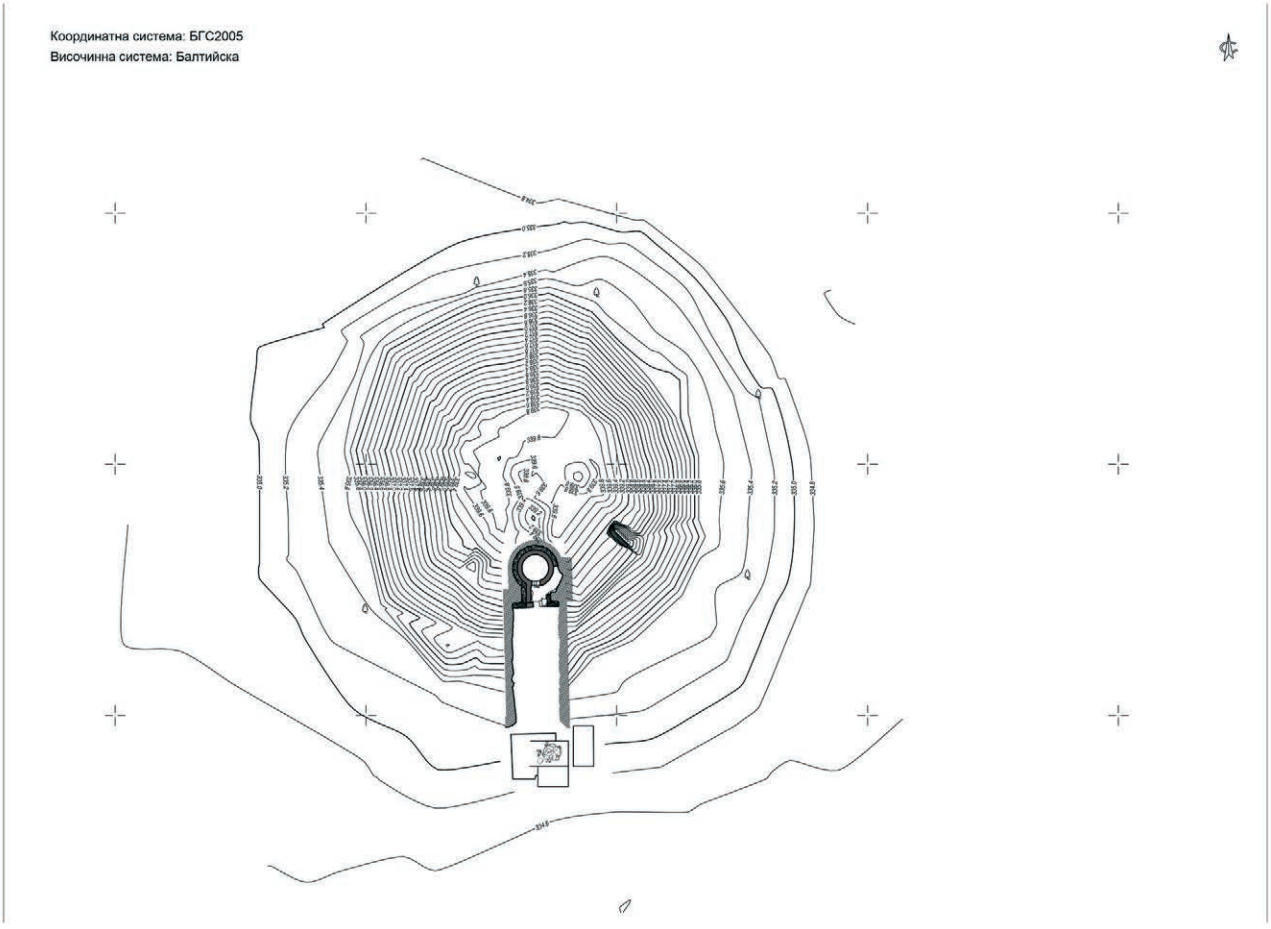
№ 59. ПРОУЧВАНИЯ В ОКОЛОМОГИЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА МАЛЬОВСКА МОГИЛА (СРЕДАТА НА II В. ПР. ХР.) ПРИ С. РОЗОВО, ОБЩ. КАЗАНЛЪК

Георги Нехризов, Меглена Първин

Археологическите проучвания около Мальовска могила продължиха и през 2019 г. Могилата се намира на 3,2 км на ССЗ от центъра на с. Розово и е разположена сред обширно селище с материали от късната желязна епоха, римската епоха, Късната античност и Средновековието. При теренните издирвания се установиха останки от разрушени жилища, а според информатори при иманярски изкопни дейности са били разкрити масивни зидове, ценни артефакти, както и няколко значителни като обем монетни находки от късната елинистическа и римската епоха.

Особеност на Мальовска могила е наличието около периферията ѝ на широко до 10 м завишаване спрямо околния терен, вероятно получено вследствие отнемане на част от насипа при обработката на земята в миналото.

При разкопките на гробницата през 2018 г. южно от входа на гробницата бе установено наличие на структура, попадаща извън периферията на могилата (обр. 1). Тя представлява петно с неправилна форма от по-тъмна пръст, наситена с археологически материали. При предприетото тогава проучване в нея беше разкрита пещ, около която се намериха няколко керамични съда, съдържащи следи от храна – останки от диви плодове, както и горели животински кости (обр. 4). Откриха се също тежести за стан, прешлени за вретено, фрагменти от есхара и други находки. Пещта е била еднокамерна с външен диаметър 1,76 м; изградена е върху подложка от речни камъни и чакъл с дебелина около 0,40 м. Стените на купола са били оформени от двуслойна глинена обмазка с дебелина до 8 см, обхващаща и подложката, в която на места личат следи от арматура от пръчки. Осъщественият разрез през пещта достигна стерилно ниво на 1,51 м от нивото на замазката ѝ. В южния профил на тази траншея ясно се очертава пласт от пепелива пръст с денивелация на изток.

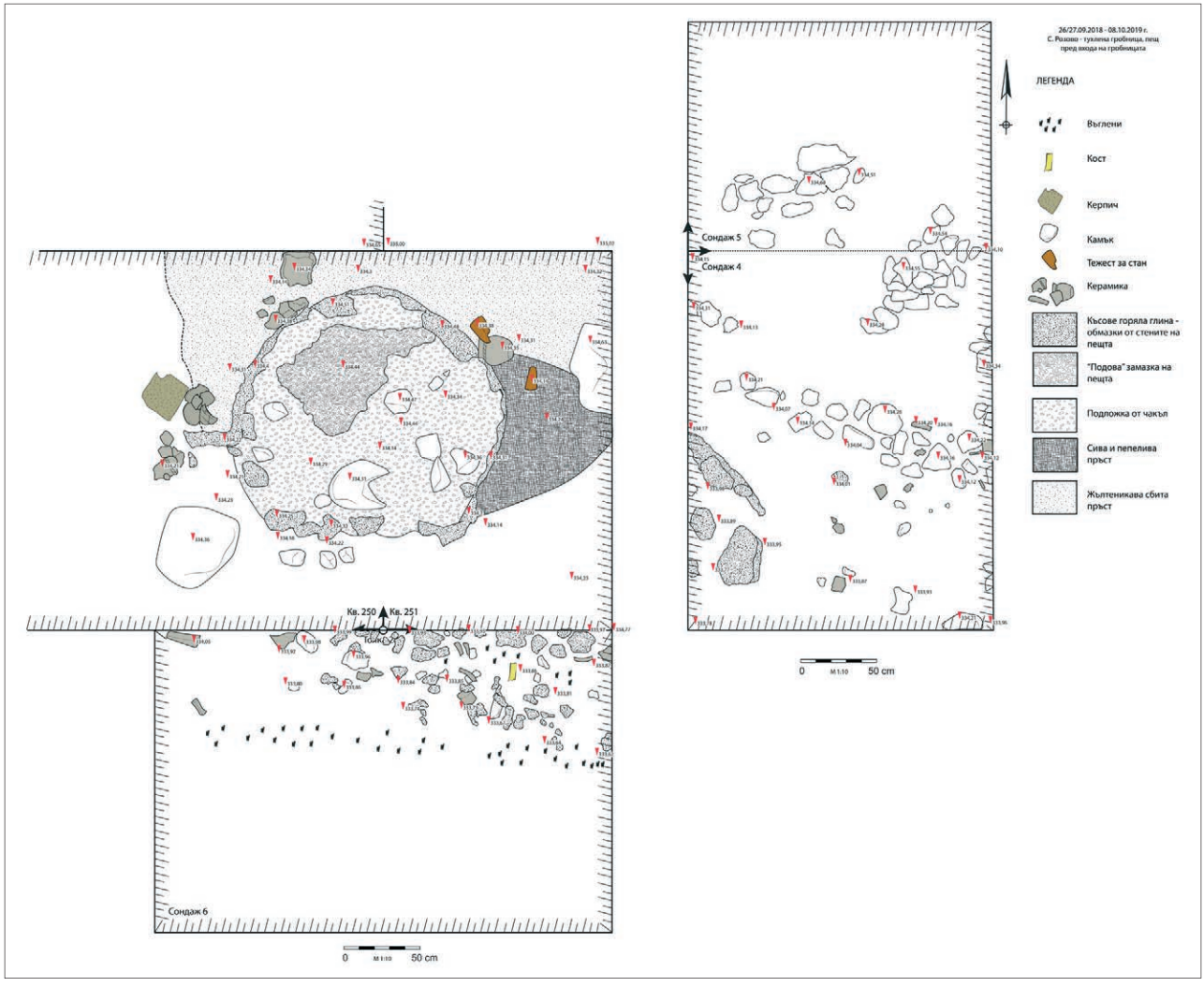
Обр. 1. Местоположение на пещта спрямо могилата и гробницата

Fig. 1. Location of the oven in relation to the mound and tomb

Поради това, че през 2018 г. проучването на тази структура не беше завършено, през 2019 г. то беше продължено. Разкопките се проведоха през първата половина на октомври 2019 г.[1]. След почистването на терена от избуялата растителност и възстановяване на план-квадратната мрежа, заложеният сондаж от 2018 г. беше разширен на изток, юг и север, в резултат на което общата проучена площ достигна 24 м^2. Целта на новите проучвания беше да се изясни контекстът и хронологията на функциониране на пещта, връзката ѝ с могилата и гробницата и евентуално нейното предназначение.

След отнемане на пласт с дебелина 0,25 – 0,30 м със сходни характеристики на пръстта от могилния насип, се проучи седимент с тъмнокафяв цвят и по-рохка структура, в който се установи средновисока концентрация на археологически материали и се документираха няколко струпвания на камъни. Под него следва пласт от пепелива пръст с нееднакъв интензитет в отделните части на проучваната площ, идентичен с установения в профила на траншеята от 2018 г. В него концентрацията на археологически материали е много висока. Откриват се предимно фрагменти от керамични съдове и голямо количество късове горяла глина, вероятно части от стените на пещта (обр. 2). Преобладават фрагментите от работени на ръка съдове (59,8%), а сред работените на колело значително повече са придобилите сив цвят след изпичането (86,6%). Сред откритите фрагменти се разпознаха и такива от съдове, намерени при предходните разкопки. Особено важни за определяне на хронологията на изследвания археологически контекст са два фрагмента от купа с релефна украса. Както и през 2018 г., сред находките присъстват и фрагменти от есхари.

[1] В разкопките участва и Стефан Пейчев, студент по археология в СУ „Св. Климент Охридски“.

Обр. 2. План на разкритите структури при проучванията

Fig. 2. Plan of the uncovered structures during the excavations

Обр. 3. Фотограметрично представяне на пещта и пространството около нея след приключване на разкопките

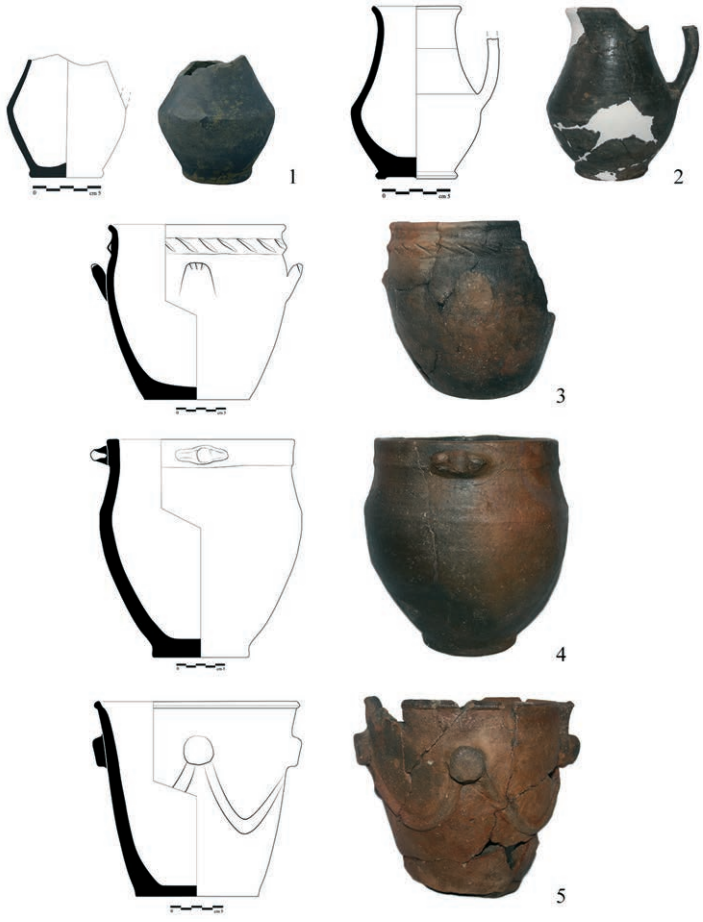
Fig. 3. Photogrammetric presentation of the oven and the area around it after the excavations

Най-вероятно отворът на пещта е бил на юг и това обяснява силната денивелация на пласта от пепелива пръст в тази и източна посока. Въпреки че не беше установена предпещна яма, явно пред входа на пещта е имало известно вкопаване, което е улеснявало обслужването ѝ. Големи фрагменти от разрушения купол на пещта лежаха в пепеливия пласт на дълбочина от 0,27 м до 0,82 м спрямо нивото на замазката ѝ. Непосредствено източно от основата на пещта бяха открити четири грубо офор-

мени и непечени пирамидални тежести за стан, а до тях беше установена дупка от кол с диаметър 6 см.

В резултат на проучванията се установи, че в северна посока структурата не се развива. В южна и източна при достигането на пласта от пепелива пръст се очертаха границите ѝ, а на запад те бяха определени през 2018 г. (обр. 3). Очевидно на неголямо разстояние около пещта са отложени както материали, свързани с функционирането ѝ, като пепел и въглени, така и такива като тежестите за стан, съдовете с храна и непечената тухла, чието присъствие тук е потрудно обяснимо.

Въпреки големите си размери, предвид конструкцията и липсата на производствен брак, както и особеностите на находките около нея, сме склонни да приемем, че пещта е с битово предназначение. По отношение на хронологията тя вероятно не е синхронна с гробницата, както предполагахме първоначално, а е значително по-късна. Ако се съди по фрагментите от купа с релефна украса, изграждането и използването ѝ трябва да се отнесе около средата на II в. пр. Хр.

Обр. 4. Част от керамичните съдове, открити при проучването

Fig. 4. Part of the ceramic vessels found during the excavations

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE ADJACENT AREA OF MALYOVSKA MOUND (MID 2ND C. BC) NEAR ROZOVO VILLAGE, KAZANLAK MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Meglena Parvin

Summary

Already in 2018, a structure situated southwards from the tomb's entrance and outside of the periphery of Malyovska tumulus was investigated. The structure consists of a layer of dark brown soil, rich of archaeological artefacts. Within the investigates area, an oven was discovered, together with several ceramic vessels around it, containing traces of food remains – wild fruits and some burned animal bones (figs 1, 4). Further finds include loom weights, spindle whorls, fragments from *escharae*, etc. The oven had one chamber with outer diameter of 1.76 m, lying on a 0.40 m thick substructure of river stones and pebbles. The dome was formed by two layers of clay with total thickness of 8 cm, encompassing also the substructure.

In 2019, the excavated trench was extended to the east, south, and north covering a total area of 24 m^2. Thus, it was possible to establish the southern and eastern limits of the structure, while to the north it does not continue. Most probably, the oven was open to the south, which explains the drop of the level of the layer and the deposition there of ashes and charcoal connected with its usage (figs 2, 3).

Considering its construction, the lack of production waste, and especially the assemblage of the finds, we are inclined to relate the oven to household activities, despite of its large dimensions. Contrary to the initial interpretation, its functioning was obviously not contemporaneous with the tomb, and should be dated later. According to the fragments of a bowl with a relief decoration, it should be dated to the mid-2nd c. BC.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com

Meglena Parvin, Musum of History Iskra, 8 P.R. Slaveykov Str., 6100 Kazanlak, m_parvin@abv.bg

РИМСКА ЕПОХА

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

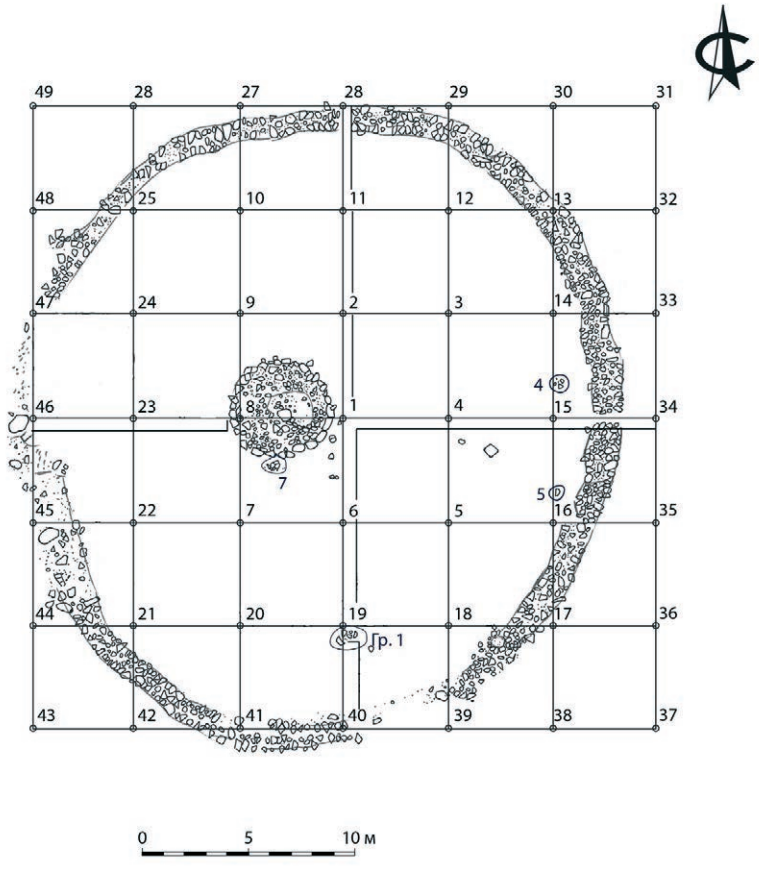
№ 60. СПАСИТЕЛНОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛА (II – IV В.) В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛЯНЕ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ

Диана Димитрова, Любава Георгиева

Спасителното археологическо проучване на обект № А11 – могила, в землището на с. Соколяне, Кърджалийско, е извършено във връзка с преминаване през него на газопровод между България и Гърция.

Могилата е разположена на около 1,5 км на СЗ от селото. Тя е с диаметър 32 м. Максималната ѝ височина е от изток – 2,40 м, а от запад е висока едва 0,40 м. Насипана е върху естествен хълм с ясно изразен наклон от запад към изток. В центъра ѝ е регистриран иманярски изкоп с видими размери 1,30 × 2,00 м и дълбочина около 0,80 м, който впоследствие, по време на разкопките, се оказва значително по-голям и по-дълбок.

Стратиграфията на могилата е интересна, въпреки че височината ѝ не е голяма. Хумусът е с дебелина от 0,15 до 0,30 м. Под него следва пласт бяла чакълеста почва с дебелина 0,25 – 0,60 м, изграден от натрошена материкова скала и глинести включения. На места се забелязват пластове с червеникавокафяв цвят, получен от съдържащите се в тях железни съединения. На места ръбовете на материковата скала стърчат във височина и са включени в изкуствения могилен насип.

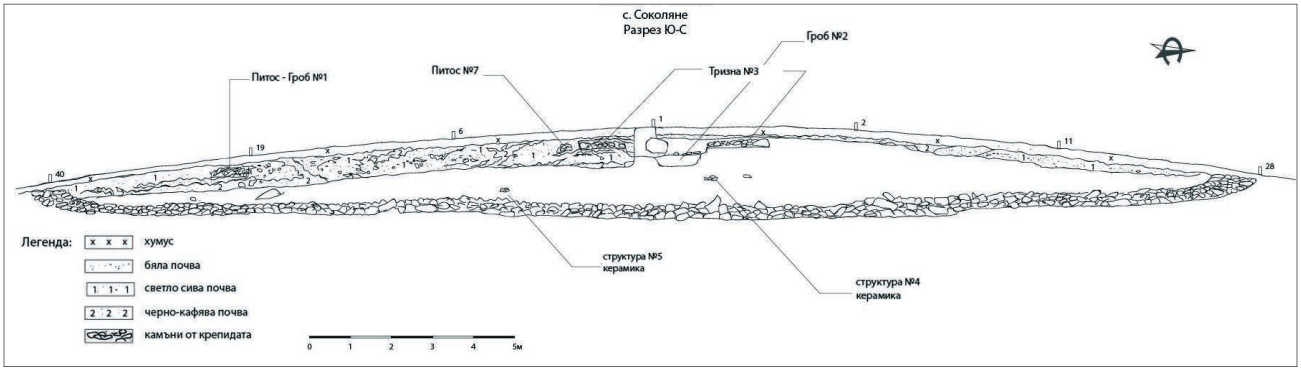

Обр. 1. План на могилата с проучените структури. Автор П. Петров

Fig. 1. Plan of the tumulus with the investigated structures. Author: P. Petrov

В могилата бяха открити седем археологически структури (обр. 1 – 2): един вторичен гроб с трупополагане в питос (структура № 1); на три места *in situ* в насипа фрагменти от керамични съдове (структури № 4, 5, 7); тризна с каменно струпване (структура № 3) в центъра на могилата над централен гроб (структура № 2); крепида (структура № 6).

В южната периферия на могилата беше открит вторичен гроб в питос – структура № 1 по реда на откриване. Ритуалът е трупополагане, а индивидът е дете. Съдът е бил поставен върху дъното си, силно полегнал на И и фрагментиран от натиска на почвата. Той е бил предварително укрепен от дребни чакълести камъчета. Питосът е бил положен върху стената си с устие на И и дъно на З, което впоследствие се е свлякло на по-ниско ниво от

Обр. 2. Разрез на могилата с проучените структури. Автор П. Петров

Fig. 2. Cross-section of the tumulus with the investigated structures. Author: P. Petrov

останалите фрагменти. Гробът не съдържаше никакви дарове.

Тризната (структура № 3) е разположена почти в геометричния център на могилата, непосредствено на запад от централната точка. Частично е разбита от иманярската намеса, при която са били разхвърляни фрагменти от керамични съдове – включително такъв, върху който има отпечатъци от бронз (отложени медни корозионни продукти), вероятно вследствие от допир с бронзов предмет, който е предизвикал иманярската намеса в могилата. Представлява площадка с диаметър 4,80 м, оградена от всички страни от почти правилна окръжност от 32 големи ломени камъни. Върху нея са били натрошени керамични съдове, след което е била затрупана с почва и средни и дребни ломени камъни. Почвата в пълнежа е с червеникавокафяв цвят. В центъра на тризната беше открит един голям необработен камък с размери 0,40 × 0,55 × 0,70 м. Възможно е да е имало и други до него, които да са се подавали над съвременната повърхност на могилата и да са провокирали иманярите. Репертоарът на съдовете е представен главно от амфори, стомни, кани. Има единични фрагменти от по-тънкостенни съдове и чаши, като тяхното реставриране е невъзможно. От тризната беше възстановена една керамична купа с две дръжки, върху тялото на която има геометрична украса от врязани линии, тип „рибена кост". Непосредствено на запад от окръжността на тризната е била строшена на място стомна (обр. 3), която се датира в края на II – средата на III в. по аналогия с формата на стомна от Кралев дол, Пернишко (Найденова 1985, 14, табло 26.76) и от обредно огнище в могила при с. Гледка, Кърджалийско (Дремсизова, Балкански 1973, 59, обр. 4.2).

Обр. 3. Керамична стомна от тризната (структура № 3). Сн. Д. Димитрова

Fig. 3. Ceramic pitcher (Structure No. 3). Photo: D. Dimitrova

Гробът под тризната (структура № 2) е централен и вероятно той е причината за натрупването на целия насип. Източната му половина е разбита от иманярския изкоп. Бил е запълнен с почва и камъни. Ритуалът е трупоизгаряне на място в яма с размери 1,15 × 2,60 м в направление З – И, с глава на З. Ямата е вкопана в материковата скала (обр. 4). Отнася се към тип IV, вариант А по класификацията на Гетов (Гетов 1970, 4). Подобни примери са известни от с. Любенец, Караново и Пет могили, Новозагорско, с. Меричлери, Хасковско, Чаталка, Кабиле, Августа Траяна и Чернозем, Пловдивско (Игнатов 1996, 77). Трупът е бил поставен върху дървени греди или скара. От фрагментите от керамични съдо-

Обр. 4. Ямата на гроб № 2. Сн. Д. Димитрова

Fig. 4. Grave pit, Structure No. 2. Photo: D. Dimitrova

Обр. 5. Етап от проучването на могилата. Сн. К. Ботев

Fig. 5. Stage of the investigation of the tumulus. Photo: K. Botev

ве беше възстановена една паничка. Откритите керамични фрагменти и възстановените съдове от гроба и от тризната над него го датират в края на II – средата на III в.

Непосредствено до и под най-горните камъни на юг от окръжността на тризната, на дълбочина 0,43 – 0,45 м под съвременното ниво на могилата са открити фрагменти от дъно на питос, счупено на място (структура № 7), което е поставено върху заравнена площадка с размери 0,47 × 0,40 м (ориентация И – З).

В източната периферия на могилата, в близост до дъгата на крепидата, на място бяха открити още две групи керамични фрагменти (структури № 4 и № 5) Фрагментите в структура № 4 са от тънкостенен съд, а от структура № 5 – от дебелостенен съд (питос).

Крепидата (структура № 6) е изградена от средни и дребни ломени и речни камъни в един ред във височина и стъпва направо върху материковата скала, като в един участък от запад самата скала е използвана за оформяне на окръжността (обр. 5). Има диаметър 30 м. Най-голямата ѝ ширина е от ЮИ, И и СИ, накъдето е естественият наклон на терена. На различни места между камъните, които я изграждат, се откриха единични фрагменти от керамични съдове. Никъде около нея не бяха открити разсипи от камъни, което показва, че окръжността е замислена и изпълнена да очертае едно обособено пространство във вътрешността ѝ и няма утилитарна функция да поддържа могилния насип.

Навсякъде в обекта е достигнато до материк. След приключване на археологическото проучване могилата е възстановена в първоначалния ѝ вид, доколкото това е възможно.

Фрагментите от съдове в насипа на могилата я датират в широкия диапазон от края на II до IV в. Проученият обект спомага за изясняване погребалните обреди на тракийското население през римската епоха в Източните Родопи.

Литература

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в.). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

Дремсизова, Балкански 1973: Ц. Дремсизова-Нелчинова, И. Балкански. Надгробна могила край с. Гледка, Кърджалийски окръг. – Археология, 1973, 3, 58 – 69.

Игнатов 1996: В. Игнатов. Тракийска надгробна могила от римската епоха при с. Пет могили, Новозагорско. – В: Т. Кънчева-Русева, К. Велков, В. Игнатов. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. София, 1996, 71 – 138.

Найденова 1985: В. Найденова. Римската вила при с. Кралев дол, Пернишки окръг. – Разкопки и проучвания XIV, 1985.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF A TUMULUS (2ND–4TH C.) NEAR SOKOLYANE VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY

Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva

Summary

The rescue investigations of site A 11 – tumulus in the land of the village of Sokolyane, Kardzhali region, in 2019 were necessitated by the construction of the gas pipeline route between Bulgaria and Greece.

The tumulus was 70 m in diameter. Its maximum height was 2.40 m from the east and only 0.40 m from the west. The mound was pilled on a natural hill with a pronounced slope from W to E. A large looters' trench has been registered in its center.

During the excavations, seven archaeological structures were discovered (figs 1, 2): a secondary inhumation grave in a *pithos* (Structure No. 1); *in situ* fragments of ceramic vessels in three places in the mound (structures Nos 4, 5, 7); an offering place with a stone-heap (Sructure No. 3) in the center of the tumulus, above a central grave (Structure No. 2) and a stone ring wall – *krepis* (Structure No. 6).

The central grave was partially disturbed in its eastern half by the looters' trench. It was filled with soil and stones. The ritual was *in situ* cremation in a pit measuring 1.15 × 2.60 m in W–E direction (fig. 4). The pit was dug into the bedrock. The body was placed on a construction of wooden beams. It was possible to reconstruct a small dish from the ceramic sherds found in the grave. Based on the pottery sherds and the reconstructed vessels found in the grave and the offering place above it (fig. 3), the structure can be dated to the late 2nd–mid-3rd c. AD.

The ring wall was built directly on the bedrock and consisted of a single row of small and medium-sized split and river stones. In the western part, the rock itself was used to shape the circle. The stone ring was 30 m in diameter (fig. 5). No scattered stones were found anywhere around it, indicating that the *krepis* had no utilitarian function to support the mound, but was designed and constructed to outline the enclosed space. Based on the ceramic sherds from the mound, the tumulus should be dated between the end of the 2nd and the 4th c. AD.

Diana Dimitrova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kittemp@abv.bg
Lyubava Georgieva, National Museum of History, 1618 Sofia, 16 Vitoshko lale Str., l_konova@mail.bg

---

№ 61. НАДГРОБНА МОГИЛА ОТ РИМСКАТА ЕПОХА ПРИ С. СОКОЛЯНЕ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ

Георги Нехризов

Могилата, обект № 29 по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България, се намира в м. Кюкери на 1,2 км на 329° от центъра на с. Соколяне, община Кърджали, и има АКБ № 10003797. Височината ѝ е около 0,50 м, а диаметрите при основата 24 м С – Ю и 20 м И – З. Насипът на могилата, която е издигната върху слабо изявена кулминация, е от местна пръст и камъни. Обрасла е с ниски храсти. В южната част личи стар изкоп, направен със земекопна машина. Могилата и околността ѝ са обработвани в миналото, поради което горният пласт е компрометиран.

Спасителното проучване се осъществи в периода 01 – 24.04.2019 г. Първоначално от геодезист беше отложен сервитутът на газопровода, изготвена тахиметрия на могилата и избран постоянен хоризонтален репер с кота 470,101 м н.в. След почистване от растителността бяха очертани разминава-

Обр. 1. Въздушна снимка на могилата в процеса на проучване

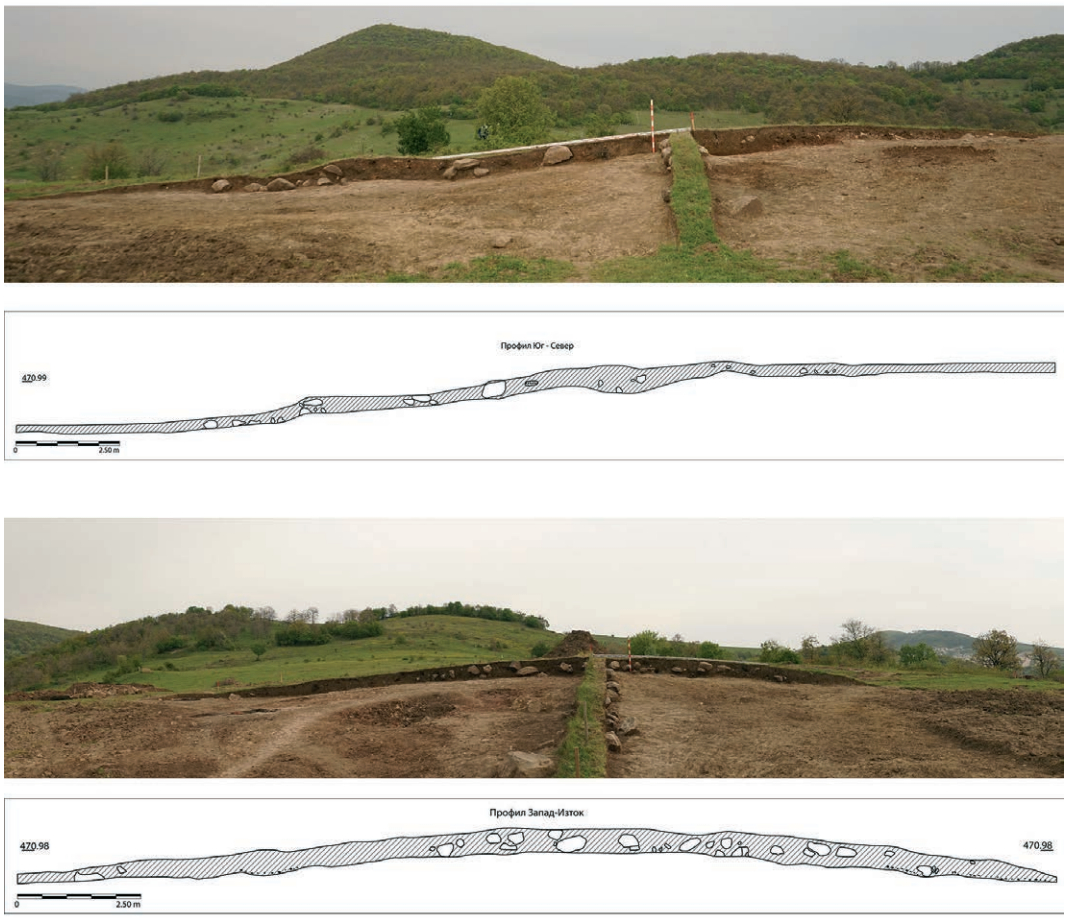
Fig. 1. Aerial photo of the tumulus during the excavations

щи се в центъра ребра с ширина 0,40 м, които оформят четири сектора в могилата. Създадена беше планквадратна мрежа, според която във всеки сектор бяха определени по четири квадрата с размери 5 × 5 м. Интензивните валежи през целия период на разкопките и високата влажност на почвата затрудниха прецизното изследване на археологическите структури, както и съхраняването и последвалата консервация на керамичните артефакти.

Отнемането на могилния насип се осъществи на ръка на тънки пластове с дебелина до 0,10 м. В централната част на могилата се разкриха некомпактно разположени големи късове местна скала, повечето от които са заоблени, оформени от ерозия. Особено висока е наситеността с големи камъни в югозападния сектор. Основната част от камъните лежат върху стерилната основа и не изглежда да са свързани с вкопаните в нея археологически структури (обр. 1 – 2).

На различни нива в насипа се проучиха петна от въглени и струпвания от керамични фрагменти, които може да се интерпретират като тризни (структури 1, 3, 4, 6, 7 и 9). Установи се, че в основната скала са вкопани четири гробни ями, запълнени с дебел пласт от въглени, някои от които маркирани с по няколко средно големи камъка (обр. 3). Една от тях (структура 11) е разположена в централната част на могилата, а останалите в западната (структури 8 и 10) и южната периферия (структура 5). Ямите са с елипсовидна форма, с дължина от 1,10 до 1,50 м, максимална ширина около 0,80 м и дълбочина 0,15 – 0,20 м. Ориентацията им е сходна – И – З с отклонения (обр. 4). В западния край на две от тях са поставени големи съдове, в които са били събрани костите от кремацията. До тази в южната периферия във вкопана в основната скала яма е поставен голям кратеровиден съд, в който са положени по-малки съдове – амфора, две панички и силно фрагментиран стъклен съд, както и част от острие на желязно ножче. В пръстта, запълнила съда, се срещаха дребни фрагменти от горели кости, като концентрацията е най-висока към дъното му. Северозападно от структура 8 се откриха долните части на два сравнително големи съда, поставени един в друг, в които се установи известно количество горели кости. До северозападната стена на ямата, разположена най-близо до центъра на могилата, след кремацията са депонирани три малки съда – две панички и каничка с пробито дъно. Докато каничката е поставена изправена, паничките са похлупени с дъното нагоре върху струпване от горели кости. В гроба в западната периферия не се откриха археологически материали. В северната периферия, почти извън насипа, се разкри струпване от фрагменти от долиум (структура 2), положен хоризонтално, в долната част на който също се намериха по-малки съдове – чаша, кана и паничка, както и дребни костици, които обаче не са горели.

Проучените гробни съоръжения с кремация спадат към тип IV по типологията на Л. Гетов – гробни ями с трупоизгаряне (Гетов 1970, 4), но при тях липсва стъпаловидното вкопаване, характерно за вариант А на този тип. Особеност на погребалните практики в могилата при Соколяне е поставянето на горелите останки на починалите в керамични съдове до гробната яма.

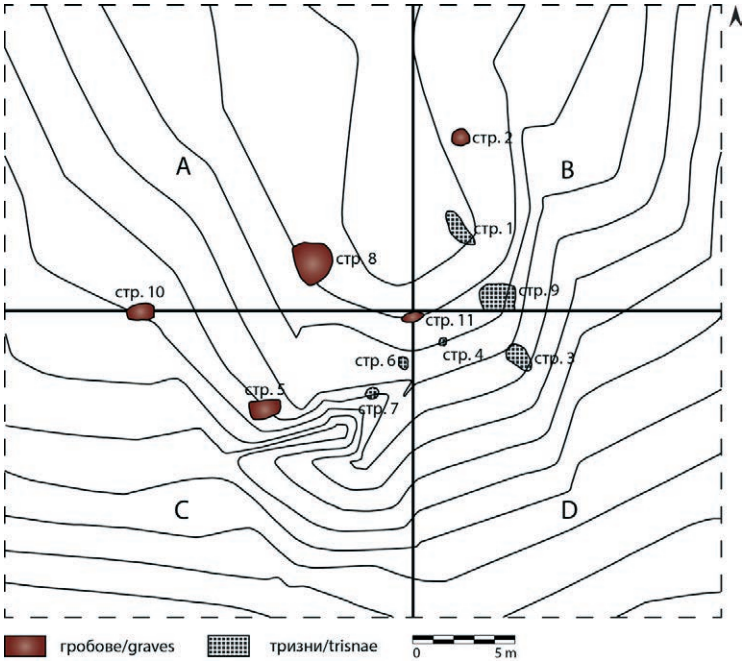

Обр. 2. Профили на могилния насип

Fig. 2. Profiles of the mound

Проведените наблюдения показват, че кремацията е извършвана в ямите. При отнемането на пласта от въглени личи подредбата на дървата от кладата – те са разположени основно по дължината на ямите. Анализът на овъглената дървесина показа, че преобладаващият вид е дъб.[1] Сред въглените се откриваха само единични силно горели кости с много малки размери. Явно след кремацията останките са събирани в съдове до ямата (структури 5 и 8) или в поставените върху пласта от въглени (структура 11). Размерите на ямите и слабата степен на запазеност на костите предполагат, че погребенията са на деца.

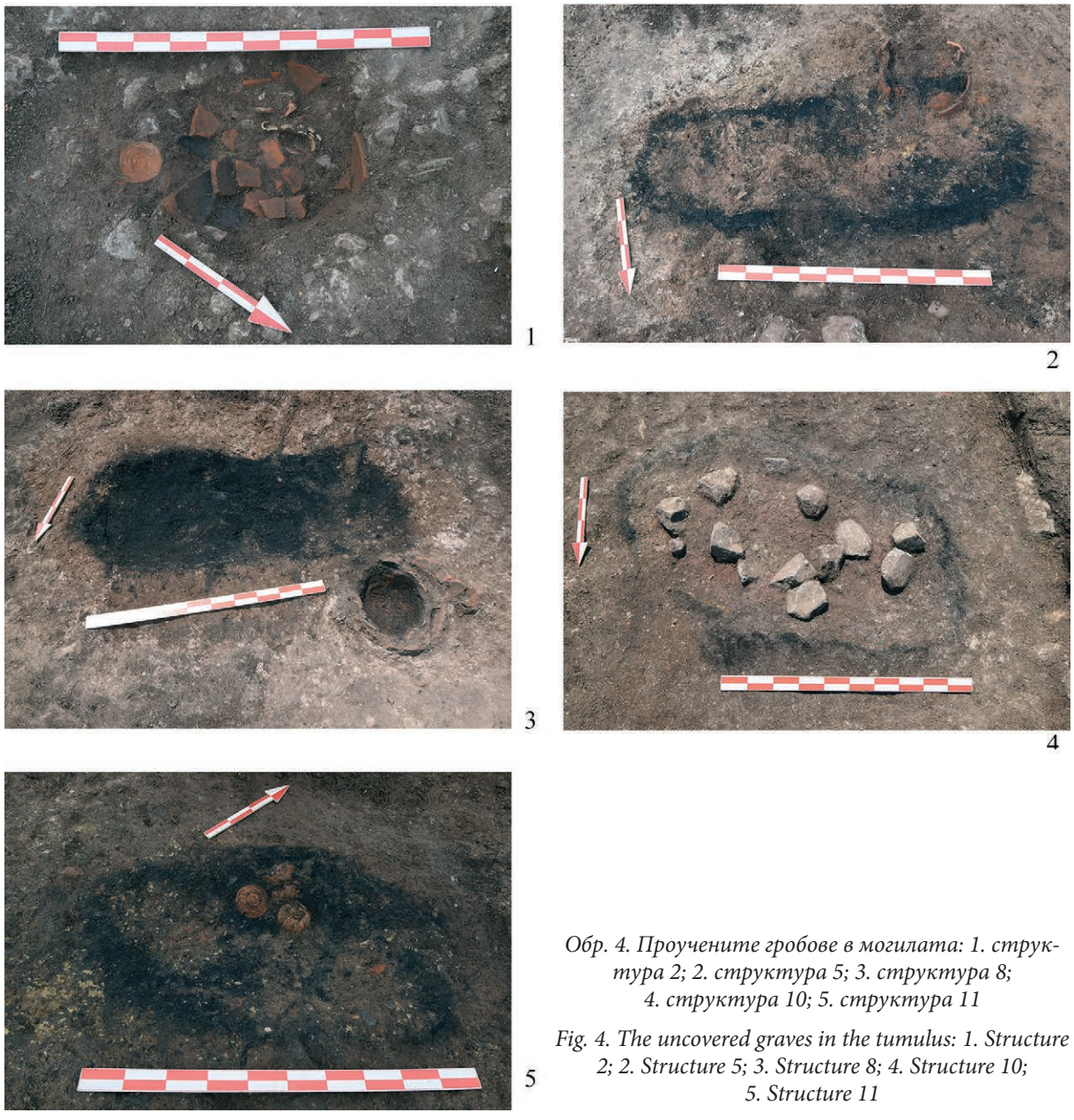
Антропологическият анализ, направен от доц. д-р Виктория Русева, отчасти потвърждава това предположение. Тъй като останките са изгорени при много висока температура, те са неразпознаваеми. Само един от фрагментите

Обр. 3. Общ план с разкритите структури

Fig. 3. General plan with the uncovered structures

[1] Археоботаничният анализ е проведен от д-р Иванка Христова от Umeå University.

Обр. 4. Проучените гробове в могилата: 1. структура 2; 2. структура 5; 3. структура 8; 4. структура 10; 5. структура 11

Fig. 4. The uncovered graves in the tumulus: 1. Structure 2; 2. Structure 5; 3. Structure 8; 4. Structure 10; 5. Structure 11

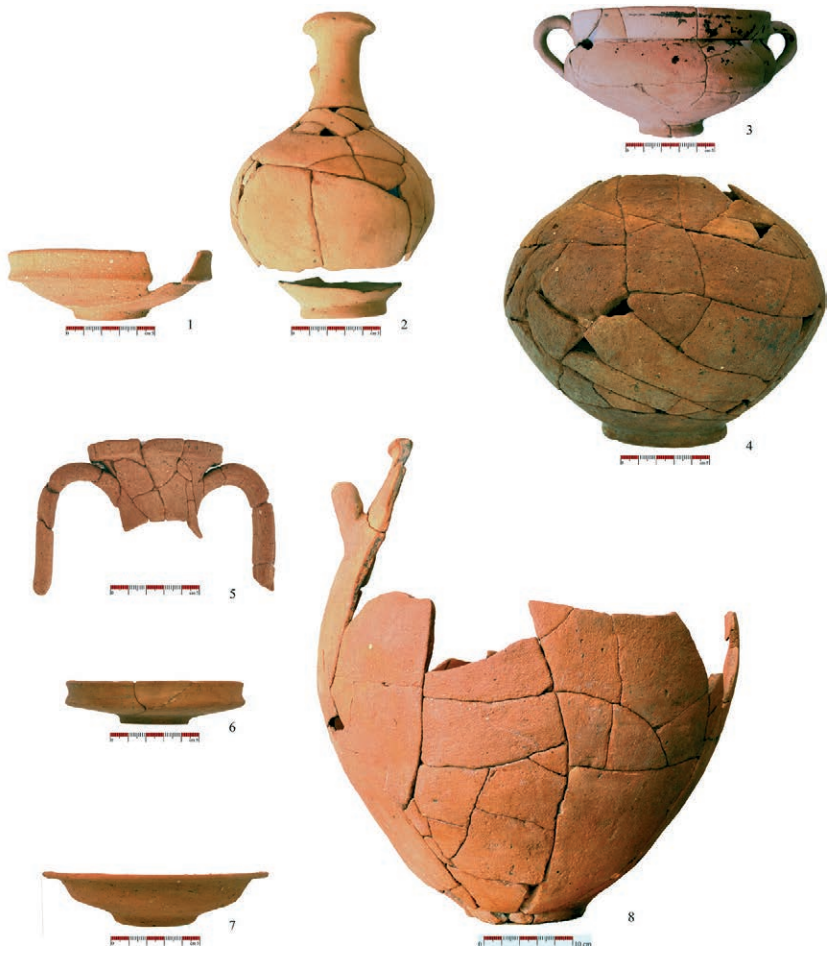
от структура 5 може да се реконструира като част от долна челюст с кухина за зародиш на постоянен зъб, т.е. вероятно е от дете. Откритите негорели кости в долиума от структура 2 са от новородено в около 36 гестационна седмица – вероятно става въпрос за недоносен плод.

Поради незначителната дебелина на могилния насип при обработката на земята в миналото всички структури са нарушени, като най-сериозно са пострадали вертикално поставените керамични съдове, чиито горни части липсват. Прави впечатление слабата съхраненост на откритите в могилата керамични съдове и фрагменти. Това се отнася както за намерените в насипа, така и за тези от тризните и от гробовете. Голяма част от съдове, работени на колело, са силно фрагментирани с паднала ангоба, а повечето от тънкостенните се откриват само като следи във влажната почва и при вдигане се разпадат. Сравнително по-добре са запазени фрагментите от работените на ръка съдове, основно кухненска керамика.

Откритите фрагменти в могилния насип и в тризните демонстрират по-голямо разнообразие на категории керамични съдове в сравнение със свързаните с гробовете. За съжаление малка част от тях се поддават на възстановяване. Важно е да се подчертае, че в гробовете не се срещат работени на ръка съдове, докато в тризните те имат значителен дял. Това са най-вече гърнета с S-виден профил и вертикални дръжки. Сред тях прави впечатление един съд с примеси на талк в глината. Той има Т-образно устие и украса от коси врязани насечки на шията. Срещат се също и съдове с широко венче и сфе-

рично тяло, подобни на динос. В тризните се откриват фрагменти и от работени на колело съдове – чаши, кани, паници, купи, кратеровидни и амфоровидни съдове, широко разпространени и типични за периода. Керамичните съдове от могилата при с. Соколяне намират близки аналогии в богатия керамичен комплекс от могилния некропол при с. Чарда, Ямболско, в публикацията на който са обединени наблюдения върху широк кръг синхронни обекти (Alexandrova 2013).

Въпреки че повечето от съдовете, свързани с гробовете, са силно фрагментирани, реконструкцията на част от тях е възможна (обр. 5). Долиумът от структура 2 е имал устие с широко венче и слабо профилиран устиен ръб, дебелината на стените е ок. 1,5 см, дъното е плоско. Кратеровидният съд от структура 5 е с Г-образно устие с тясно венче, яйцевидно тяло, равно непрофилирано дъно и две масивни хоризонтални дръжки на плещите. Под устието е украсен с две врязани вълнообразни линии. Поставената в него малка трапезна амфора или амфоровидна кана е много близка като форма от една такава от некропола при с. Чарда (Alexandrova 2013, 18 – 19, cat. # 5). Плитките панички от структури 2, 5 и 11 са от добре познати типове (Alexandrova 2013, 20 – 23, cat. # 132, 137), както и каничката от структура 11 (Alexandrova 2013, 18 – 19, cat. # 28) и чашата от структура 2 (Alexandrova 2013, 23 – 25, cat. # 200).

Обр. 5. Керамични съдове от гробовете: 1-2. от структура 11; 3-4. от структура 2; 5-8. от структура 5

Fig. 5. Ceramic vessels from the graves: 1-2. from Structure 11; 3-4. from Structure 2; 5-8. from Structure 5

Сред керамиката на колело от могилата са представени само съдове от групите на червената обикновена керамика. Напълно отсъства луксозна червенолакова керамика.

На дъното на кратеровидния съд от структура 5 беше открито голямо количество дребни фрагменти от стъклен съд. Благодарение на усилията на реставратора Дана Златанова бяха възстановени част от дъното със столче и част от стените. Най-вероятно съдът е бил чаша, изработена от безцветно стъкло с масивно дъно и изтъняващи към устието стени, украсени с гравирани успоредни линии.[1]

Анализът на находките и посочените паралели позволяват извършването на погребенията в могилата да се отнесе към периода от средата на II до средата на III в.

В централните части на Източните Родопи надгробните могили се срещат сравнително рядко (Нехризов 1996, 10). От друга страна, в микрорайона с център с. Стремци, обхващащ землищата на седем – осем съседни села, само досега са известни 26 могилни некропола и надгробни могили. Най-вероятно тези некрополи са свързани със златодобивния рудник, намиращ се между селата Стремци и Рани лист, който е експлоатиран активно през Античността. С известна предпазливост може да се предположи, че надгробните могили в неговата околност са издигнати от рударите, които не са били част от местното население.

[1] Благодаря за консултацията на д-р Анастасия Чолакова.

Литература

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в.). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

Нехризов 1996: Г. Нехризов. Могилните некрополи в Източните Родопи. – Първи международен симпозиум „Севтополис", „Надгробните могили в Югоизточна Европа", II, 1996, 7 – 18.

Alexandrova 2013: S. Alexandrova. Ceramic Vessels from the Roman Tumulus Necropolis near the Village of Charda, Yambol Municipality, SE Bulgaria. – Archaeologia Bulgarica, XVII, 3, 2013, 17 – 108.

BURIAL MOUND FROM THE ROMAN PERIOD NEAR SOKOLYANE VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov

Summary

The mound is located at 1.2 km at 329° from the center of the village of Sokolyane, Kardzhali Municipality. Its height is ca. 0.50 m, and the diameters at the base are 24 m N–S and 20 m E–W. Agriculture activities have been carried out here in the past.

The rescue excavations took place in April 2019. Large stones were found in the central part of the mound (figs 1, 2). At different levels in the embankment, spots of charcoal and ceramic fragments were found, that could be interpreted as remains of ritual feasts (fig. 3). It was found that four burial pits filled with a thick layer of charcoal were dug into the bedrock. The pits are elliptical in shape, with a length of 1.10 to 1.50 m, maximum width of ca. 0.80 m and depth of 0.15–0.20 m. Their orientation is E–W with deviations. Next to them were placed ceramic vessels, in which the bones from the cremation were collected (fig. 4).

The uncovered ceramic fragments in the mound, in the ritual feasts, and in the graves are mainly wheel thrown – cups, jugs, bowls, *krater*- and amphora-like vessels, which are typical for the period of 2nd–4th c. AD. All the uncovered ceramic vessels belong to the plain red pottery (fig. 5). Luxury red-slip pottery is completely absent. Fragments of hand-built pottery, mainly kitchen ware, were also found in the remains of ritual feasts.

In one of the graves, a *krater*-like vessel was revealed, inside which small fragments of a glass vessel were found in addition to burnt bones and other smaller vessels. Most likely, the glass vessel was a cup, made of colourless glass with a solid base and walls thinning towards the rim, decorated with engraved parallel lines.

The analysis of the finds and the above-mentioned parallels allow to date the graves in the period from the middle of the 2nd to the middle of the 3rd c.

Georgi Nekhrizov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, nehrizov@gmail.com

---

№ 62. МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ РИМСКИЯ ПЕРИОД ДО С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО

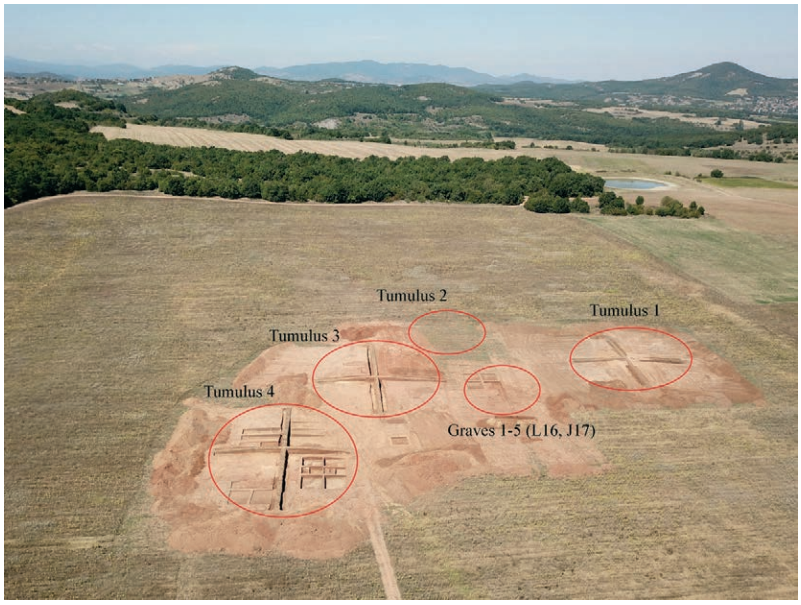
Надежда Бориславова, Борислав Бориславов

Спасителните археологически проучвания на „Обект А 12 – могилен некропол по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България до с. Големанци, общ. Хасково, обл. Хасково" са проведени в периода юли – август 2019 г[1]. При предварителните обхождания по трасето на газопровода са регистрирани и предвидени за проучване три могили. След отстраняване на растителността

[1] Екип: д-нт София Христева, НАИМ – БАН, маг. Милен Камарев, РИМ – Кърджали, бак. Петя Василева, СУ; Иван Иванов; геоморфоложки анализи – проф. д-р Росица Кендерова, СУ; почви: доц. д-р Александър Сарафов, СУ; антропология: доц. д-р Виктория Русева, ИЕМПАМ – БАН; костен материал: доц. д-р Лазар Нинов, НАИМ – БАН; палеоботаника: доц. д-р Цветана Попова; реставрация и консервация: гл.ас. д-р Петя Пенкова, НАИМ – БАН, Емилия Колева, РИМ – София; нумизматика: проф. д.и.н. Иля Прокопов, Марина Дойчинова, РИМ – София.

в определения за археологически разкопки участък е установено, че могилите са всъщност четири и са номерирани от север на юг. Могила № 2 попада извън сервитута на газопровода, а могили № 1, 3 и 4 са изцяло проучени.

Могилният некропол е разположен върху слабо изразени билни заравненности, издължени в посока И – З, на полегат склон с източно изложение. През 70-те години теренът е бил обезлесен и до днес е обработваема площ. Това се е отразило негативно върху некропола, тъй като всички регистрирани могили се отличават с нисък насип. При контролни сондажи източно от Могила № 3 и югоизточно от Могила № 1 е установена концентрация на гробове без (запазен?) могилен насип върху тях (обр. 1).

Обр. 1. Могилен некропол край с. Големанци – общ поглед

Fig. 1. Tumular necropolis near the village of Golemantsy – general view

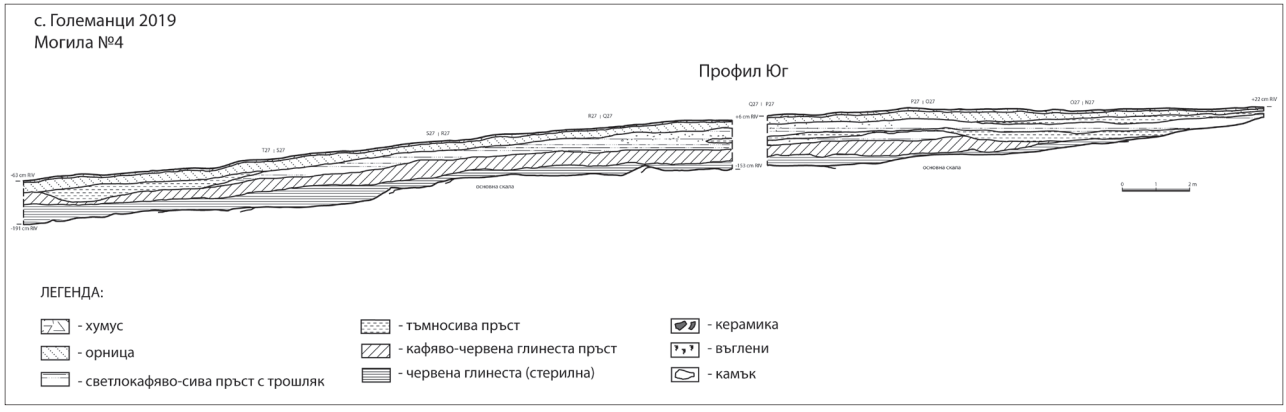
Обр. 2. Гроб № 1 (Могила № 1) – поглед от север

Fig. 2. Grave No. 1 (Tumulus No. 1) – view from the north

Могила № 1. Могилата е със землен насип от глинеста пръст с диаметър 38,7 м и височина 0,96 м. В северозападната четвърт е установен един гроб, разположен в близост до пресечната зона на двата профила. Върху заравнена площадка от трамбована светлосива глинеста пръст с диаметър 12 м е извършено погребение с кремация на място в гробна яма с елипсовидна форма (дължина 1,72 м, ширина 0,9 м, дълбочина 0,4 м) и ориентация ЮИ – СЗ. Тялото е било поставено върху дървено ложе, сковано с железни клинове. Гробният инвентар, който включва елементи на облеклото и гробни дарове – керамични и стъклени съдове, бронзова монета, бронзови предмети (стопилки), е изгорял при кремацията и е силно повреден. Върху площадката около гроба, в радиус от приблизително 5 м, са открити четири участъка с останки от ритуали, съпътствали погребението – фрагментирани съдове за течности (стомни, чаши, кратеровиден съд) и храни (купи, паници), които са били счупени на място (обр. 2). Според откритата в гроба горяла и силно увредена монета[1], гробът се датира в последната четвърт на II – първата четвърт на III в.

Могила № 3. Могилата е със землен насип от глинеста пръст с диаметър 34,4 м и височина 1,02 м. В северозападната четвърт на могилния насип, непосредствено под орницата, е проучена малка гробна яма с овална форма, диаметър 0,62 м и дълбочина 0,28 м. В основата ѝ са открити два железни ножа, върху които са положени останки от кремация – горели човешки кости и въглени. В горната част на ямата са открити две керамични купи. Кремацията е била извършена извън могилата и малка част от останките са погребани в ямата. В североизточната и югозападната четвърт на могилния насип са регистрирани останки от поменални практики.

[1] Бронзова монета на Марк Аврелий (161 – 180), Комод (180 – 193) или Септимий Север (193 – 211) – провинциално монетосечене.

Обр. 3. Могила № 4 – южен стратиграфски профил

Fig. 3. Tumulus No. 4 – south stratigraphic profile

Могила № 4. Могилата е със землен насип от глинеста пръст с диаметри 41,8 м (И – З) и 34,3 м (С – Ю) и височина 0,92 м (обр. 3). В североизточната четвърт, в основата на могилата, са проучени два гроба, вкопани в стерилната пръст. В насипа непосредствено над тях са регистрирани следи от поменални практики или ритуали, съпътствали погребенията (фрагментирани керамични съдове – паници, стомни, амфора и др.).

Гроб № 1. В гробна яма с елипсовидна форма (дълж. 1,89 м, шир. 0,79 м, дълб. 0,21 м) и с ориентация ЮИ – СЗ е била извършена кремация на млад индивид на място. Тялото е било положено върху дървено ложе. Гробният инвентар е силно повреден от високата температура, но неговите характеристиките са свидетелство, че в гроб № 1 е погребана жена. Открити са елементи на облеклото (останки от обувки), накити (сребърна гривна, стъклено мънисто, сребърна обеца). Стъкленото мънисто е с форма на права шестостенна призма и има аналог в Могила № 1 от некропола край Страланджа, Ямболско. Контекстът, в който е открито, е свързан с гроб, датиран с монета на Каракала (211 – 217), отсечена около 210 – 213 г. сл. Хр. (Чолаков 2016, 12, 275, табл. 41.346b). Върху тлеещите останки са били положени, предимно по периферията на ямата, керамични съдове (паници, купи, чаши) и колан с ажурна бронзова апликация с флорален мотив – бръшлянов лист и бронзови халки (обр. 4). Подобна апликация с мотив бръшлянов лист е открита в Могила II от могилния некропол Ломец – Дълбок дол, в гроб с кремация на място, датиран в първата половина на III в. (Китов 2003, 77 – 78, 95, 98 – 99, обр. 59).

Гроб № 2. Гробът е регистриран южно от гроб № 1. Погребалният ритуал е инхумация. В гробна яма с елипсовидна форма и ориентация СЗ – ЮИ е било погребано дете на около тригодишна възраст. Тялото и гробната яма са били покрити с камъни. Не е открит инвентар.

Могила № 4 е била дооформена с пласт от тъмносива пръст, добавен в СЗ и ЮИ периферия. Според нумизматичните данни това се е случило в края на III – първата половина на IV в. В ЮИ периферия на могилния насип е регистриран вторичен гроб – № 3. Погребалният ритуал е кремация на място в плитка елипсовидна яма. Открити са единични фрагменти от керамични и стъклени съдове и горяла монета в близост до гроба, която датира съоръжението в края на III – началото на IV в.

Североизточно от Могила № 3 и южно от Могила № 1 са регистрирани пет гроба, разположени в радиус от около десет метра: гроб № 1 в кв. J 17 и гробове № 2 – 5 в кв. L15/L16. Гробове № 1, 2 и 3 представляват плитки елипсовидни ями с кремация на място. Всички са с приблизителна ориентация И – З. Инвентарът в гробове № 1 и № 3 се състои от единични фрагментирани керамични съдове за течности и храни. Гроб № 2 се отличава с разнообразен инвентар, състоящ се от горели накити, керамични съдове (паници, купи) и бронзова монета – ас на император Траян (98 – 117), отсечен в Рим.

Гроб № 4 се намира в непосредствена близост до гробове № 2 и № 3. Представлява питос, в който са поставени дарове – керамични купи и чаша, едно стъклено мънисто и единични, горели човешки кости. Гроб № 5 се отличава по погребалния ритуал – инхумация. В плитка елипсовидна гробна яма с ориентация С – Ю са открити останки на дете – вероятно момиче на около 4-годишна възраст. Инвентарът се състои от корозирал железен предмет, накити – сребърна лунула, бронзова халка, стъклено мънисто и керамични съдове – кана, чаша, купа и паници, в които са регистрирани останки от жи-

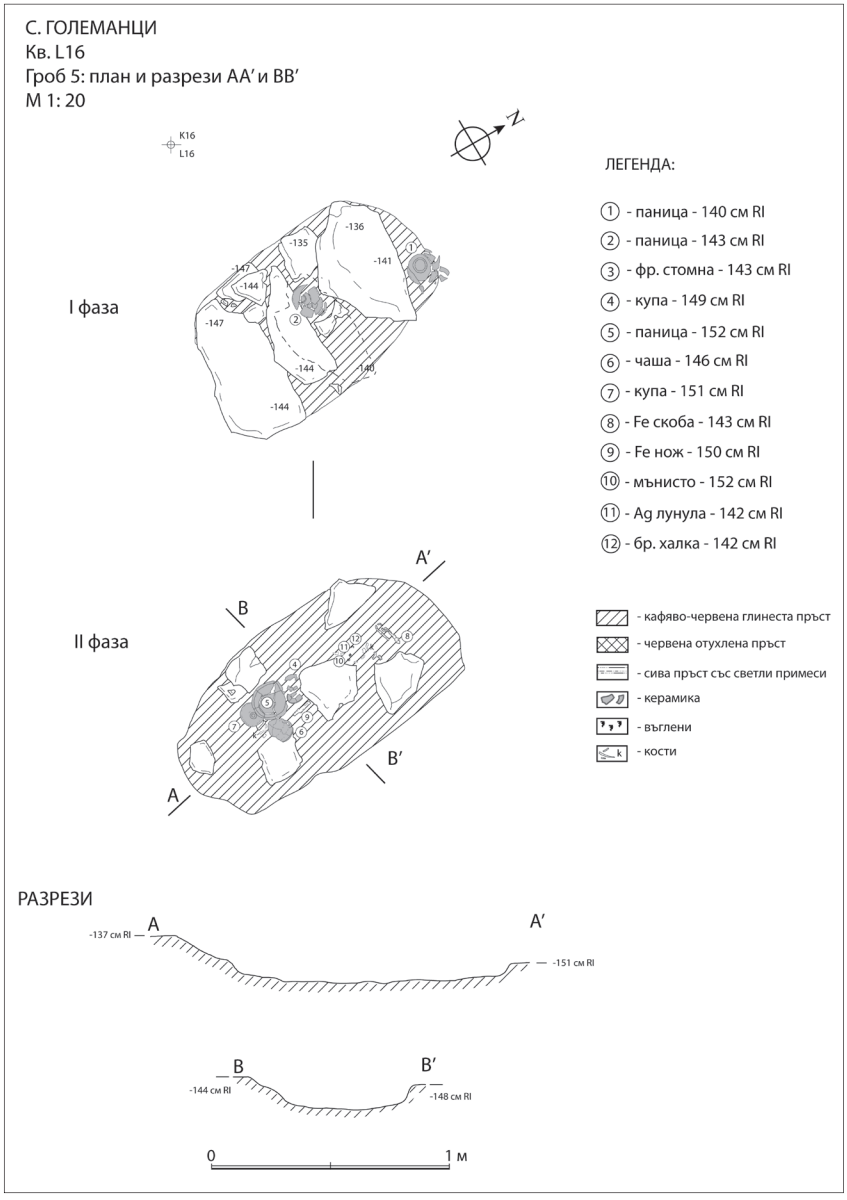
Обр. 4. Бронзови колани апликации, открити в Гроб № 1 (Могила № 4)

Fig. 4. Bronze belt fittings from Grave No. 1 (Tumulus No. 4)

вотински кости. Ямата е покрита с плочести камъни (обр. 5). На около 5 м североизточно от гробове № 3 – 5 е открита бронзова монета на Комод (180 – 193), която вероятно е свързана с някое от гробните съоръжения и е разнесена при обработката на земята.

Компактното разположение на гробовете дава основание да се допусне, че са били обединени под общ нисък могилен насип, заравнен при продължителната земеделска дейност. Стратиграфската позиция на гробове № 2 – 5 и откритият нумизматичен материал са основание да бъдат датирани в кратък времеви интервал – в рамките на II в.

Основният погребален ритуал в могилния некропол при с. Големанци е кремация на място в плитка елипсовидна гробна яма, оформена в предварително заравнена площадка в основата на могилата или в насипа. Ориентацията на гробовете е приблизително И – З, ЮИ – СЗ и в един случай С – Ю. Инвентарът се състои от елементи на облеклото, лични вещи, накити, монети, стъклени и керамични съдове. Гробовете са покривани с нисък насип. Според регистрираните фрагменти от съдове около гробовете, по време на погребенията са извърш-

Обр. 5. Гроб № 5 (кв. L16) – план и разрез на гробното съоръжение

Fig. 5. Grave No. 5 (L16) – plan and cross-section of the grave pit

вани угощения, а след тях – поменални практики. В два от случаите кремацията е извършена извън гробовете и част от останките са положени в малка яма (гроб № 1, могила № 3) или в питос (гроб № 4, L16).

В гробовете с кремация на място са регистрирани останки от възрастни индивиди. Детските гробове се отличават с отклонение в ориентацията на гробните ями: С – Ю (гроб № 5, кв. L16) или СЗ – ЮИ (гроб № 2, могила № 4). Погребалният ритуал е инхумация, а гробните ями са затворени с големи плочести камъни.

Според данните от нумизматичния материал и гробния инвентар проучените могили от некропола при с. Големанци са били натрупани през II – първата половина на III в., като една от могилите е била преизползвана в края на III – първата половина на IV в. Тази датировка се отнася за ограничена площ от некропола, който се развива на север, юг и запад. В съседство е регистрирано синхронно селище от римския период.

Литература

Китов 2003: Г. Китов. Некрополите на Состра. – В: Состра I. Проучване на римска крайпътна станция и кастел на пътя Ескус – Филипополис. Велико Търново, 2003, 72 – 145.

Чолаков 2016: И. Д. Чолаков. Могили, гробни съоръжения и комплекси, свързани с поменални практики. – В: Могилен некропол от римската епоха край град Стралджа, Ямболско. София, 2016, 5 – 32.

TUMULAR NECROPOLIS FROM THE ROMAN PERIOD NEAR GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Nadezhda Borislavova, Borislav Borislavov

Summary

The rescue excavations of "Site A12 – Tumular Necropolis near the village of Golemantsi" along the route of the Gas Interconnector Greece–Bulgaria were carried out in July and August 2019. Only three of the tumuli were excavated – tumulus No. 1 (grave No. 1), tumulus No. 3 (grave No. 1) and tumulus No. 4 (graves Nos 1–3). Five graves without mounds, probably because the land is arable, were located in a small area in L15/16 and J17 (fig. 1).

Cremation was the main burial ritual in the necropolis near Golemantsi. The deceased was cremated in a grave pit, dug into a levelled place at the base of the tumuli or in the mound – grave No. 1 (tumulus No. 1) (fig. 2), grave No. 1 and grave No. 3 (tumulus No. 4), grave No. 2 and grave No. 3 (L15/16), grave No. 1 (J17). The pits were covered with a low mound (fig. 3). The orientation of the graves was approximately E–W or SE–NW. The inventory consists of coins, pottery and glass vessels, personal belongings, adornments, clothes accessories (fig. 4), remains from wooden funeral beds. Sherds found around and over the graves are important evidence about the ritual feasts after the funeral and during memorial service.

A small oval pit – grave No. 1 (tumulus No. 3), and a *pithos* – grave No. 4 (L16), contained cremated remains from a pyre outside the tumuli. The children's graves were oriented N–S (grave No. 5, L16) (fig. 5) or NW–SE (grave No. 2, tumulus No. 4) and the funeral custom was inhumation in a pit, covered with limestone slabs.

According to the numismatic evidence, the excavated tumuli at Golemantsi were piled in the 2nd and the first half of the 3rd c. AD. Tumulus No. 4 was enlarged to the NW and to the SE with a thin layer of dark gray soil in which a grave dated to the end of the 3rd or the beginning of the 4th c. AD was discovered.

Nadezhda Borislavova, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, n.g.borislavova@gmail.com

Borislav Borislavov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, b_borislavov@hotmail.com

№ 63. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (II – III В.) В М. КЛЕНА, ЛЯСКОВЕЦ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калин Чакъров

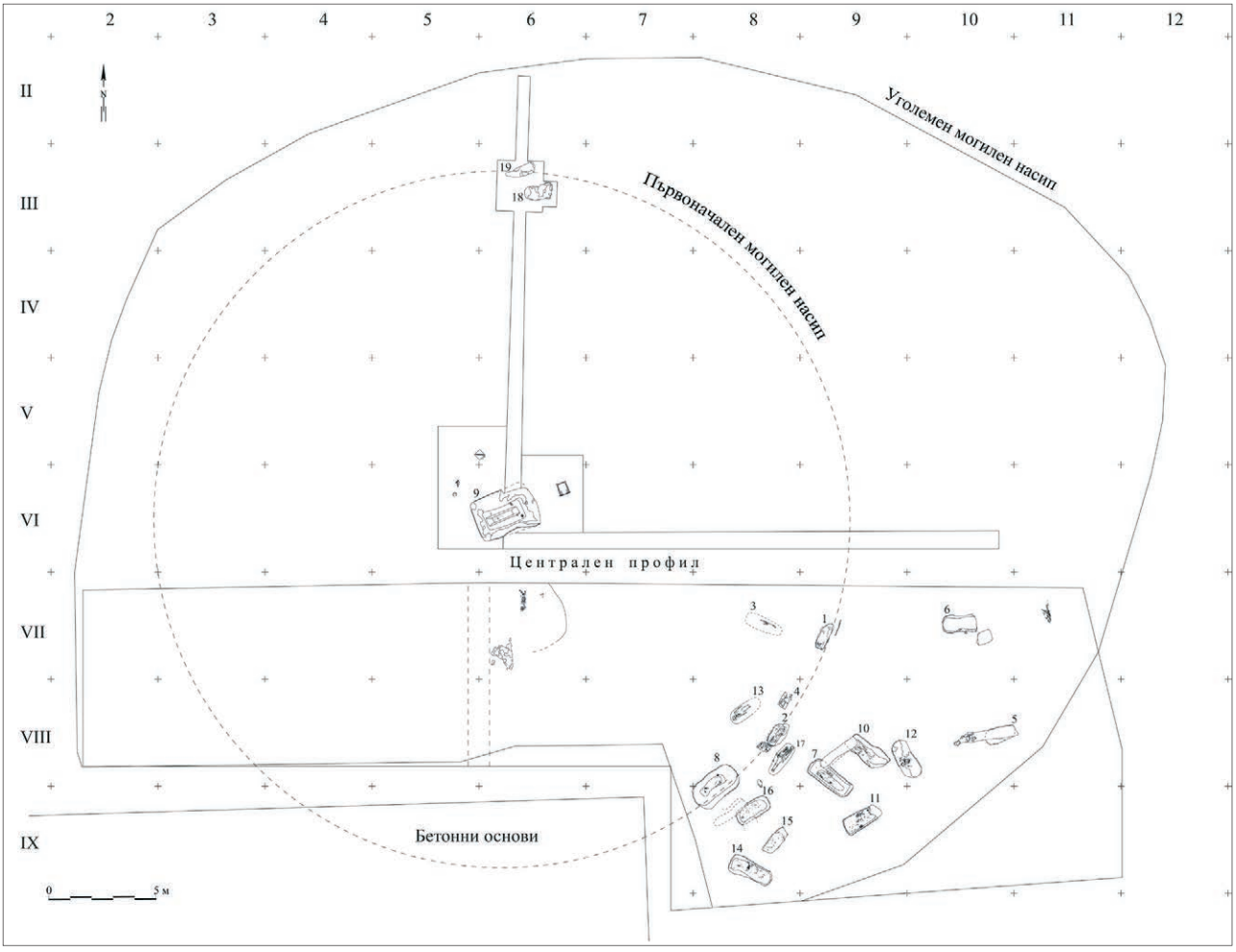
Надгробната могила се намира в м. Клена (Клéнъ), 1512 м югоизточно от църквата „Св. Никола“ в гр. Лясковец, азимут 141.15° (АИС АКБ № 10005455).

Тя е отдавна известна на науката благодарение на археолога П. Славчев. Кратка информация за нея, както и за други две в съседство, е поместена в две негови статии (Славчев 1972, 41, обр. 1; Славчев 1994, 16, обр. 1).

Авторът посочва, че в тази местност има три могили, две от които една до друга – северната с височина около 1,70/1,80 м, а южната около 2,0 м – и двете разнесени от обработката с тракторен плуг. Третата е на известно разстояние и разрушена по време на прекарването на ЖП линията Горна Оряховица – Елена. Вероятно проучваната могила е описаната от П. Славчев „северна“ – тази с височина около 1,70/1,80 м.

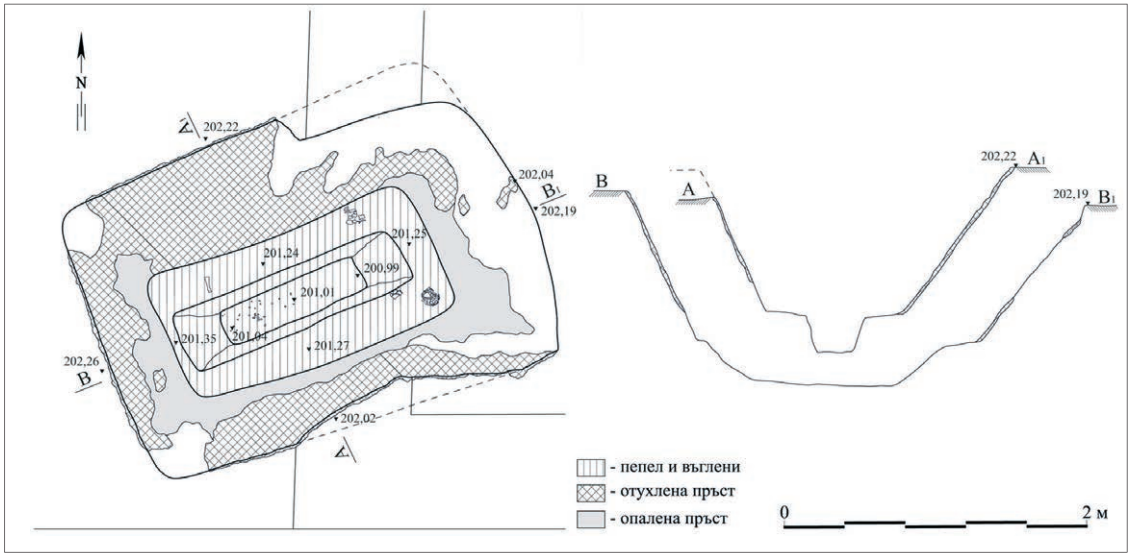
Могилата е регистрирана в АКБ през 2017 г. благодарение на доц. д-р Ст. Чохаджиев, с автор на картона Ал. Чохаджиев. При регистрацията могилата е силно обрасла с дървета, храсти и треви. Поради тази причина е описана с диаметър 30 м и височина около 1,5 м.

След почистването се оказва, че могилата има по-големи размери. В посока изток – запад диаметърът е 48 м, а запазеният диаметър в посока север – юг е 32 м (обр. 1).

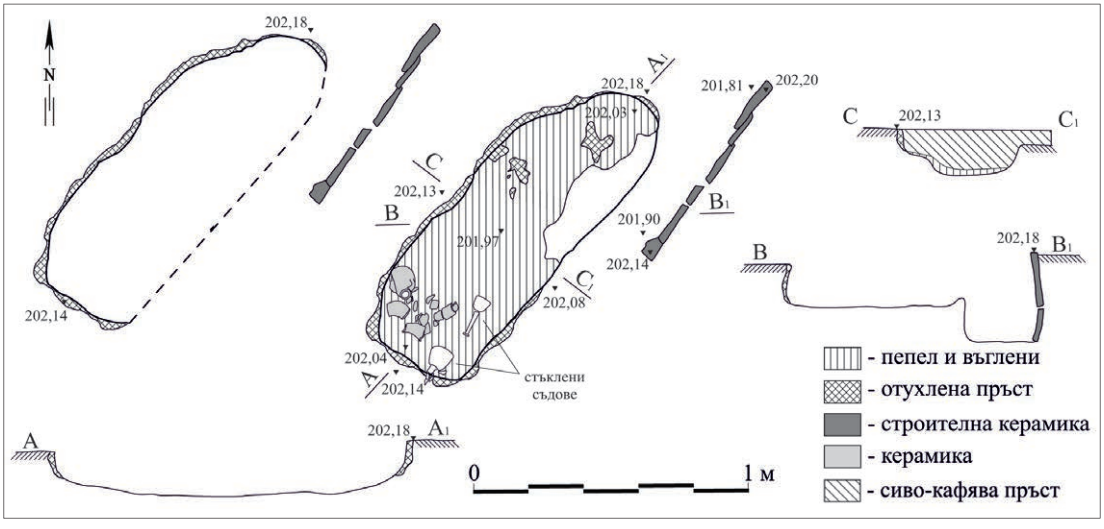
Обр. 1. План ма могилата с проучените участъци

Fig. 1. Plan of the tumulus with excavated areas

Обр. 2. Централният гроб № 9 – план и разрези

Fig. 2. The central grave No. 9 – plan and cross-sections

Обр. 3. Гроб № 1. Планове на ниво на засичане и с гробен инвентар in situ; разрези

Fig. 3. Grave No. 1. Plan at the level of initial detection, and plan with the grave inventory in situ; cross-sections

През месец декември 2017 г. доц. д-р П. Владкова извършва археологическо наблюдение на изкопни работи, засягащи около 10 м от южната периферия на могилата, в която са открити малко материали от римската епоха и от XIX – XX в.

През 2019 г. са проучени общо 565 кв. м от могилата – 518 кв. м, обхващащи цялата южна половина и 47 кв. м от северната половина[1].

Могилата има следните размери: височина – от най-високата точка до погребания хумус 0,97 м, а заедно с погребания хумус – 1,27 м. Последният е със средна дебелина 0,22 м.

Открити са общо 18 гроба, както и една хоризонтално поставена тегула без гробно съоръжение, означена условно като гроб № 4 (обр. 1).

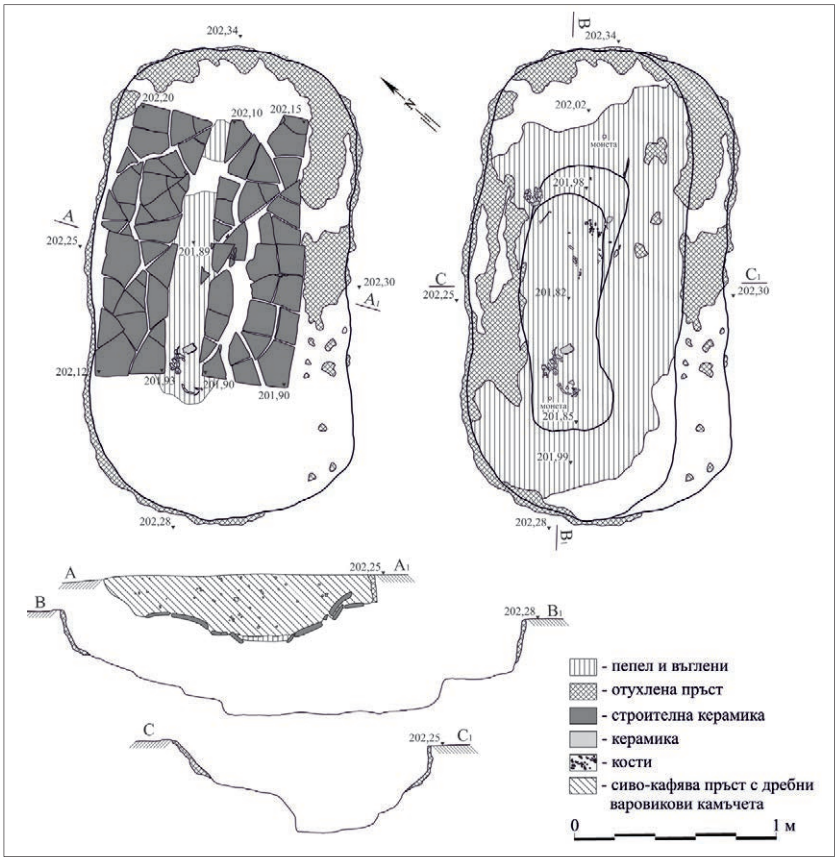
Първичен за могилата е централният гроб – № 9 (обр. 1, 2). До него е открито огнище, а в насипа – тризни, железен сгъваем стол и циста от тухли с дакийска чаша и керамична лампа. Кремиран на

[1] Проучванията са проведени в периода 12.11. – 21.12.2019 г. Те са осъществени от екип с ръководител К. Чакъров от РИМ – Велико Търново, Пл. Дойчев – автор на графичната документация; М. Томанова и Ал. Янакиева – консерватори и реставратори в РИМ – Велико Търново; Ст. Александров, Г. Иванов, В. Жекунова, М. Димитров, Д. Костов, Ант. Атанасов, Т. Дяков. Антропологичният анализ е направен от д-р Н. Атанасова от ИЕМПИМ – БАН.

място е израснал индивид (>18 – 19 г.). Находките сочат, че покойникът е погребан през втората половина на II в. Откритите в гроба военен колан и фибула с изображение на кавалерист-контарий, свидетелстват, че вероятно починалият е бил ветеран от конна военна част. На два надгробни паметника от *colonia Aelia Augusta Tipasensium*, в провинция *Mauretania Caesariensis*, дн. Типаза (Tipaza) в Алжир, са представени почти идентични изображения (Перевалов 1999, 73 – 74, рис. 4). Те са на войници от *Ala I Cannanefatium* и *Ala I Ulpia Contariorum*. Първа Кананефатска ала стационира в провинциите Германия и Горна Панония. По времето на император Антонин Пий отряди от двете кохорти са прехвърлени в Цезарейска Мавритания (Bishop, Coulston 1993, 377). Сред служителите на първата има поне осем войници от тракийски произход. Подобно е положението и с Първа Улпиева Контарийска ала, в която има поне двама траки[1].

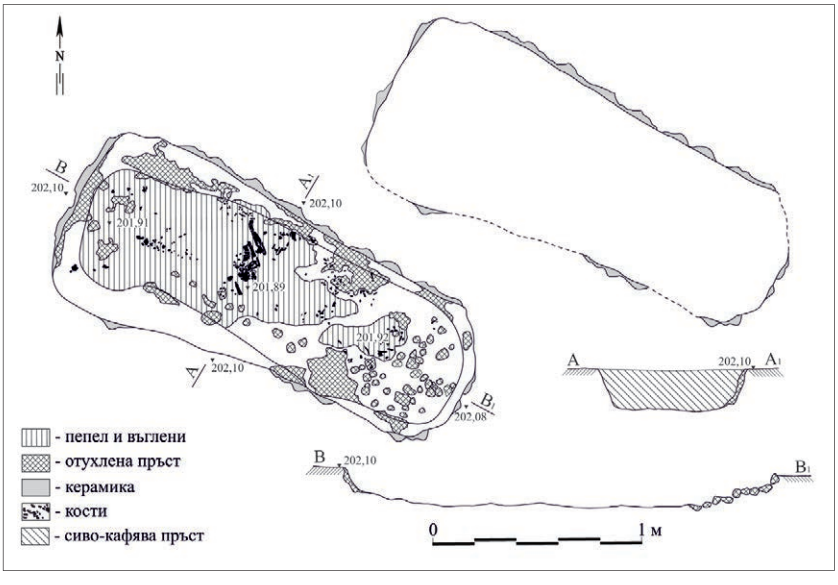
Може да бъде изказана хипотезата, че погребаният в централния гроб е служил в конна част на Среден Дунав, където е получил фибулата като своего рода отличителен знак на длъжността му. Впоследствие частта е разпределена в африканските провинции на империята, откъдето притежателят на накита се е завърнал и е донесъл със себе си съд от черупка на щраусово яйце, открит в гроба.

В периферията на първоначалната могила са погребани още три индивида (гробове № 1, 2, 8), за които може да се предположи роднинска връзка с покойника от централния гроб (обр. 1). Гробовете са вкопани вторично в първоначалните очертания на насипа. Впоследствие могилата е донасипана и диаметърът ѝ

Обр. 4. Гроб № 8. План на ниво покритие от керемиди и финален етап; разрези

Fig. 4. Grave No. 8. Plan at the level of roof tile covering of the pit, and plan at the final stage of excavation; cross-sections

Обр. 5. Гроб № 14. План на ниво на засичане и с гробен инвентар in situ; разрези

Fig. 5. Grave No. 14. Plan at the level of initial detection, and plan with the grave inventory in situ; cross-sections

[1] Благодаря на Н. Шаранков за консултацията относно войниците от тракийски произход, служили в споменатите али.

е уголемен. В допълнителния могилен насип са погребани останалите индивиди в югоизточната част на могилата.

До момента са установени три концентрации на гробове (обр. 1). Първата е представена от централния гроб. Втората и основна е в югоизточната четвъртина на могилата. В югозападната четвъртина не са установени структури. Третата група са гробовете в северната периферия на могилата.

От откритите гробове 15 са със сигурност антични трупоизгаряния, а три са трупополагания от постантичен период (обр. 1). Гробовете с трупоизгаряне могат да бъдат разделени на две групи според мястото на изгаряне. Най-масови са ями, в които е поставена неизстинала жарава (обр. 3, 4, 5) – гробове № 1, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19. Опалването е основно на стените и има дебелина предимно под 0,5 см (ок. 0,1 – 0,2 см), на отделни места в горната част на стените до 2 см.

Следващата група е представена от един гроб – № 9, който е първичен за могилата (обр. 2). В него изгарянето е на място. Стените са отухлени до 2 см, което предполага много висока температура. Открити са фрагменти от кости, включително и зъби, горели при температура около 1000° С.

Гробовете могат да бъдат разделени на три типа според плана и разреза. Първият тип е най-масов. Към него спадат плитки коритообразни ями с овален или четириъгълен план с депониране на изгорени на друго място останки (обр. 3, 5). Според установените типологии са тип II на Д. Вълчева (Вълчева 2005, 190), А.II. на Л. Оца (Оța 2013, 37–49, 330), IБ на Л. Гетов (Гетов 1970, 2). Това са гробове № 1, 2, 5, 6, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19.

Следващият тип е представен от ями с правоъгълен или овален план и трапецовидно напречно сечение със стъпало на някоя от стените с депониране на изгорени на друго място останки (обр. 4). Типът съответства на III на Д. Вълчева (Вълчева 2005, 191), А.II. на Л. Оца (Оța 2013, 37–49, 330) и IБ на Л. Гетов (Гетов 1970, 2). Представен е от гробове № 7 и 8.

Най-слабо представеният тип е правоъгълна в план яма с трапецовидно напречно сечение и изгаряне на място – гроб № 9 (обр. 2). Това е тип IV2 на Д. Вълчева, А.I. на Л. Оца (Оța 2013, 14–36, 327–329) и IA и IVA на Л. Гетов (Гетов 1970, 2, 4).

Ориентацията на 12 от античните гробове (№ 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 16, 18, 19) е североизток – югозапад или югозапад – североизток (обр. 1, 3). Средният им азимут 51° или 247°.

Четири от гробовете (№ 7, 10, 12, 14) са ориентирани североизток – югозапад или югозапад – североизток (обр. 1, 5). Средният азимут при тях е 128° или 293°.

В 12 от античните гробове (№ 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18) е открит гробен инвентар, а в останалите четири (№ 4, 5, 6, 19) такъв липсва. Инвентарът се състои от керамика (съдове и лампи), монети, стъклени съдове, елементи на облеклото, накити, сечива, мебели, други. В запълнителя на почти всички гробове са открити и обезличени фрагменти от предимно недоизпечени, деформирани, счупени или с липсващи части съдове.

Най-ранните монети (две) са от времето на император Хадриан – 134 – 138 г., а както следва, хронологически по-късни: една на Антонин Пий – 143 г. (в централния гроб), една на Комод – 180 – 192 г., една на Септимий Север – 193 – 211 г., една на Юлия Домна – 193 – 211 г.,една на Каракала – 193 – 211 г., една на Макрин – 217 г., две на Елагабал – от 219 г. (?) и 218 – 222 г. Монетите са със следи от продължителна употреба.

В 12 гроба (№ 1, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16) са открити малки фрагменти от обгорени костички, вероятно животински.

След Античността могилният насип е използван за нерегулярни погребвания (обр. 1). Открити са три човешки скелета с трупополагане в плитки ями. Те имат различна ориентация: гроб № 3 – азимут 280°, гроб № 13 – азимут 220°, гроб № 17 – азимут 30/45°. Липсата на гробен инвентар не позволява по-точно им датиране.

На 665 м североизточно (азимут 34°) от проучваната надгробна могила има селищен обект, намиращ се в м. Сминкин дол (Славчев 1972, 32, обр. 1; 1994, обр. 1). При оглед на терен се откриват материали от II – III в. Възможно е това да е вила или друг вид селищна категория, в която да са живели погребаните в могилата в м. Клена.

В още по-късен етап (вероятно XIX – XX в.) в периферията на могилата е погребано ловно куче, до главата на което е открит бронзов ключ (обр. 1).

В югоизточната четвъртина на могилата са открити отделни струпвания на камъни и четириъгълни ями, пресичащи гробове. Те са свързани вероятно със засаждането на лозя през XX в., каквито е имало върху могилата през XX в.

Литература

Вълчева 2005: Д. Вълчева. Гробни съоръжения в могилите от римската епоха в Североизточна България. – В: Д. Гергова, М. Чичикова, К. Димитров (ред.) Хелис. Изследвания, резултати и проблеми в „Сборяново“, 4. София, 2005, 188 – 199.

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в.). – Археология, 1970/1, 1 – 12.

Перевалов 1999: С. Перевалов. Сарматский контос и сарматская посадка. – Российская археология, 4, 1999, 65 – 77.

Славчев 1972: П. Славчев. Стари селища и находки в землището на гр. Лясковец. – Известия на Окръжния исторически музей В. Търново, 1972, 5, 31 – 50.

Славчев 1994: П. Славчев. Исторически корени и формиране на селището. – В: П. Славчев, Хр. Глушков, Т. Драганова (ред.) Лясковец в миналото и днес. Велико Търново, 1994, 11 – 33.

Bishop, Coulston 1993: M. Bishop, J. Coulston. Roman Military Equipment: From the Punic Wars to the Fall of Rome. London, 1993.

Oța 2013: L. Oța. Lumea funerară în Moesia Inferior (secolele I – III p. Chr.). Brăila, 2013.

RESCUE EXCAVATIONS OF A TUMULUS AT KLENA SITE (2ND–3RD C.), NEARBY LYASKOVETS, VELIKO TARNOVO DISTRICT

Kalin Chakarov

Summary

The tumulus is located nearby the town of Lyaskovets, in Klena localty, 1512 m southeast of St. Nikola church, azimuth 141.15°.

It has long been known to archaeology (Славчев 1972, 41, обр. 1; 1994, 16, обр. 1).

The mound measures: east–west diameter 48 m, preserved north–south diameter 32 m; height–from the highest point to the buried humus 0.97 m; with the buried humus 1.27 m (fig. 1).

In 2019, a total of 565 m^2 of the mound was excavated, mainly in the southern half.

A total of 18 certain graves were found and one horizontally placed *tegula* without a burial, recorded as grave No. 4 (fig. 1).

The primary grave is No. 9 (figs 1, 2). Cremated on the spot is an adult (>18–19 years old). The findings indicate that the individual was buried in the 2nd half of the 2nd c. AD, possibly a veteran of a cavalry unit.

The graves can be divided into three types according to their plan and cross-section. The first type includes shallow trough-like pits with an oval or quadrangular plan with the deposition of remains burnt outside the grave (figs 3, 5).

The next type comprises pits with a rectangular or oval plan and a trapezoidal cross-section with a step on one of the walls with the deposition of remains burnt outside the grave (fig. 4).

The least represented type is rectangular in plan pits with trapezoidal cross-section and *in situ* incineration (fig. 2).

The orientation of 12 of the ancient graves is northeast–southwest/southwest–northeast (figs 1, 3). The average azimuth is 51° or 247°.

Four of the graves are oriented northeast–southwest or southwest–northeast (figs 1, 5). The average azimuth at is 128° or 293°.

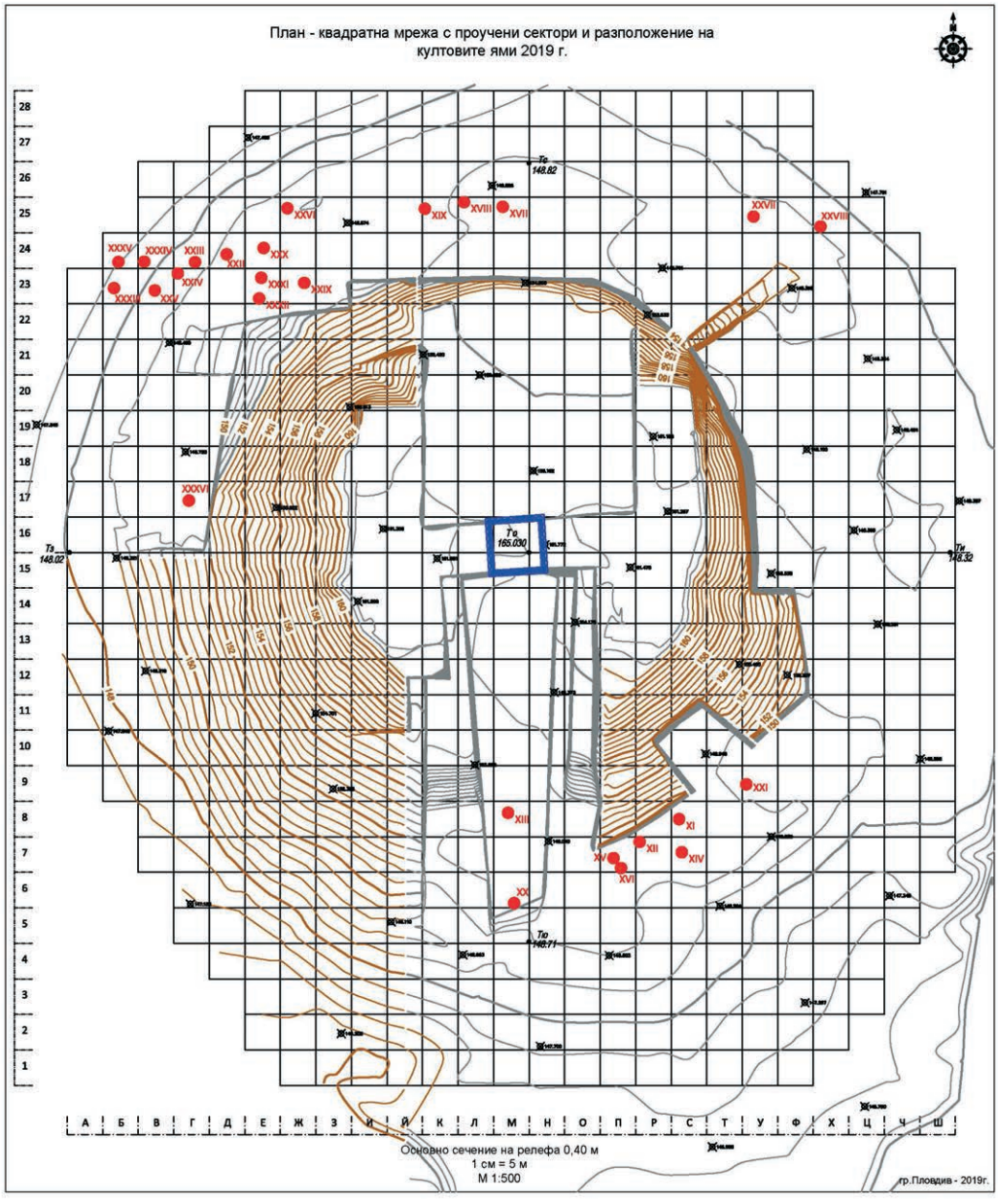
In 12 of the ancient graves (Nos 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18) a grave inventory was found: ceramics (tableware and lamps), coins, glassware, clothing items, ornaments, implements, furniture, etc.

Kalin Chakarov, Regional History Museum Tarnovo, 6 Nikola Pikolo Str., 5000 Veliko Tarnovo, kalinsbicke@abv.bg

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ" (III В.) ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩ. МАРИЦА, ОБЛ. ПЛОВДИВ

Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов

Археологическите разкопки бяха проведени в периода май – септември 2019 г. под ръководството на доц. д-р Костадин Кисьов, със зам.-ръководител Любомир Мерджанов и участието на Милица Илиева – реставратор в РАМ Пловдив, гл. ас. д-р Даниела Стоянова от СУ „Св. Климент Охридски" – консултант, арх. Галя Кръстева и София Христева – докторант в НАИМ – БАН. В теренните проучвания взеха участие Любомир Паракосов, Иванка Тодорова, Николай Митрев и Недка Димитрова от ПУ „Паисий Хилендарски". Геофизичните измервания и проучвания се извършиха от гл. ас. А. Иванов от Минно-геоложкия университет. Геодезичните и стратиграфски заснемания бяха извършени

Обр. 1. Геодезически план с проучените сектори и разположение на култовите ями, открити през 2019 г.

Fig. 1. Geodetic plan with the explored sectors and distribution of the cult pits, discovered in 2019

от инж. Даниел Божанов и инж. Ат. Кисьов. Обработката на нумизматичния материал е дело на проф. Иля Прокопов и гл. ас. Д. Давидова. Минероложките и остеологични изследвания са извършени от доц. А. Султанов и Марин Господинов. Фотозаснеманията с дрон и снимките на отделните находки са направени от инж. Мартин Мирков и Атанас Киряков. Обработката и графичното заснемане на керамичния материал е дело на д-р Надежда Бориславова и София Христева. Финансирането беше осигурено от бюджета на община Пловдив и община Марица. Обектът е регистриран в АИС – АКБ под регистрационен № 10001496, последна актуализация януари 2019 г.

През 2019 г. проучванията бяха съсредоточени в южната, северната и северозападната част на могилата (обр. 1). Продължи проучването на южното лице на монументалното каменно съоръжение, разположено в централната част на могилния насип.

На кота 153 м (дълбочина 18 м) беше разкрит разрушен сектор от югоизточния ъгъл на монументалното каменно съоръжение, където се откри и западният отвор на иманярския тунел, започващ от източната периферия на могилата (обр. 2). От вътрешността на каменното съоръжение и триредовия тухлен градеж са извадени голямо количество камъни, хоросан и тухли, в резултат на което се образувала кухина с размери 5 × 4 × 1,30 м. След разбиването на тухления пояс иманярите прокопават отвесен изкоп с дълбочина 3 м, като разбиват каменния градеж. Върху пода в западната част на иманярския тунел бяха открити железен повод за оглавник и медна монета – мангър на Сюлейман I (1520 – 1566 г.). На дълбочина 21 м (кота 150 м) в сектора южно от каменното съоръжение бяха извършени електромагнитни измервания, в резултат на които беше регистрирано наличието на аномалия, разположена в основата на южната стена. На кота 147,25 м (дълбочина 23,75 м) пред южното лице беше разкрито ново иманярско разрушение в централната част на четвъртата секция на каменното съоръжение. От вътрешността на градежа са извадени голямо количество камъни и хоросан, като е оформен тунел с размери 1 × 1,50 × 3 м, който се свързва с отвесната шахта, издълбана в третата секция. В основата на разкрития тунел беше регистриран отворът на запълнена с пръст отвесна шахта, разположена в могилния насип. След разкриването на южната стена на каменното съоръжения до нивото на основния терен (кота 147,50 м), състоящ се от хомогенен пласт черноземс дебелина 0,30 – 0,40 м, беше установено, че запълнената с пръст отвесна шахта в могилния насип продължава в дълбочина.

Обр. 2. Иманярско разрушение в югоизточния ъгъл и вътрешността на каменното съоръжение – дълб. 18 м, кота 153 м

Fig. 2. Looters' disturbance in the southeast corner and in the interior of the stone structure – depth 18 m, elevation 153 m

На 4 м под нивото на основния терен (кота 143,60 м – дълбочина 27,40 м) беше открито нова иманярско разрушаване във вътрешността на каменния градеж. В резултат на извадените камъни и хоросан се е образувала кухина с размери 2 × 1 × 3 м (обр. 3). Беше установено, че основата на монументалното пирамидално съоръжение също е изградена от ломени камъни, споени с хоросанов разтвор, като фугирането върху южната стена завършва на кота 145,40 м, на 2 м под нивото на основния терен (обр. 4).

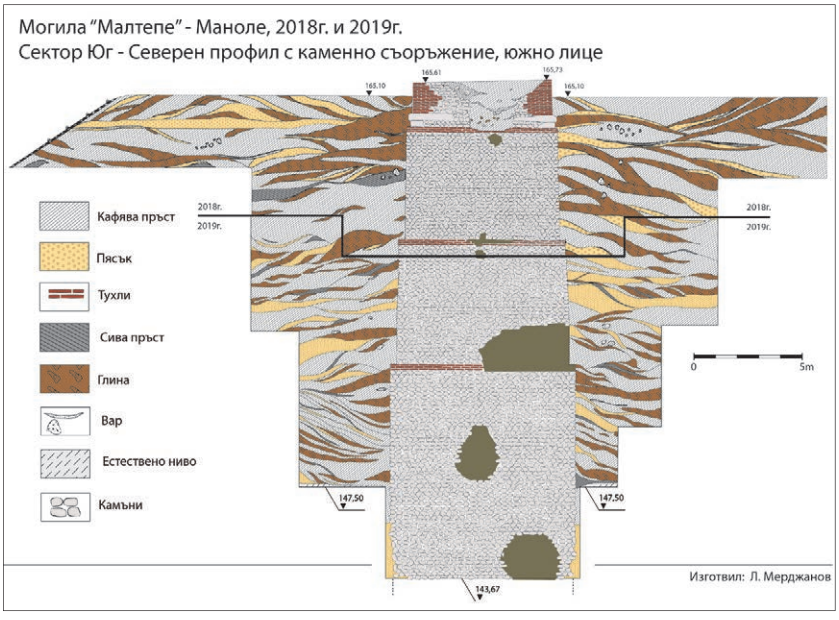
В проучената през 2018 г. южна периферия на могилата бяха открити още осем култови ями (№ XI – XXIII) (обр. 1), разположени на кота 149,30 – 149,40 м. Откритите в тях находки се състоят от глинени съдове, части от стенни мазилки, фрагменти от строителна керамика, части от хромели, монети и животински кости.

Проучванията в северната половина на могилата обхванаха три сектора – перифе-

Обр. 3. Иманярско разрушение в основата на каменното съоръжение под нивото на основния терен – дълб. 27,50 м, кота 143,60 м

Fig. 3. Looters' destruction at the base of the stone structure below the level of the main terrain – depth 27.50 m, elevation 143.60 m

Обр. 4. Стратиграфски профил с разкрита южна стена на монументалното каменно съоръжение и разположение на иманярските разрушения

Fig. 4. Stratigraphic profile with the exposed south wall of the monumental stone structure and location of the looters' destructions

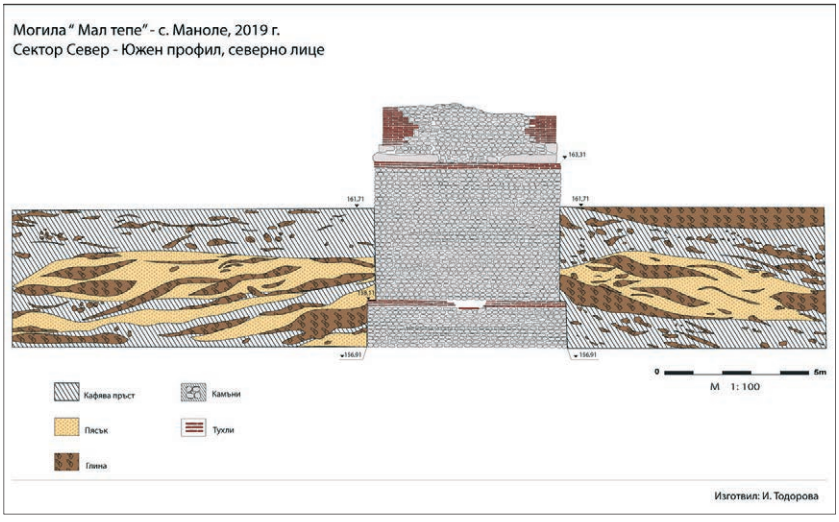
рия, северозападен и централен сектор.

В северната периферия беше проучена площ с дължина 82 м и ширина 18 м. На нивото на основния терен (кота 148,80 м) под могилния насип бяха открити 17 култови ями (№ XVII – XXXV) (обр. 1) с различни размери, запълнени с депонирани дарове и пръст. Находките се състоят от глинени съдове, части от стенни мазилки, фрагменти от строителна керамика, части от хромели, оръдия на труда, монети и животински кости. В кв. Ж/23 (кота 149,42 м), непосредствено под чимовия пласт беше открит мраморен квадров блок (№ 1С) с профилирано лице и легла за прихващане с железни скоби, както и два дорийски капителa във фрагментирано състояние, изработени от пясъчник.

В северозападния сектор на могилата беше проучена площ с дължина 33 м и ширина 18 м. На нивото на основния терен (кота 148,85 м) бяха открити култова яма (№ XXXVI) и глинобитно съоръжение, оформено с тухли и вертикално поставени части от керемиди. Около тях се откриха фрагменти от битова и строителна керамика, монети и желязна шлака.

В централната част на северната половина на могилата беше проучен сектор с размери 31,25 × 27,50 м, като достигнатата дълбочина за 2019 г. е 14,10 м (кота 156,90 м). В този сектор беше разкрита част от северната стена на монументалното каменно съоръжение с височина 8,60 м. В централните части на двата разкрити триредови тухлени пояси беше установено вторично разрушаване на градежа и липсата на част от тухлите (обр. 5). Както в южната, така и в северната половина могилният насип е хомогенен, състоящ се почти хоризонтални, редуващи се пластове глина, кафява пръст, речен пясък и бяла калцитна пръст (обр. 5).

Откритите монети в проучените сектори в южната, северната и северозападната периферия, както и тези от култовите ями, са сечени по времето на императорите Антоний Пий (138 – 161 г.), Каракала (198 – 217 г.), Елагабал (218 – 222 г.), Гордиан III (238 – 268 г.), Галиен (260 – 268 г.), Салонин (253 – 268 г.), Клавдий II Готски (268 – 270 г.), Аврелиан (270 – 275 г.), Проб (276 – 282 г.), Диоклециан (284 – 311 г.) и Максимиан (293 – 311 г.). От откритите общо 63 монети, 80% се отнасят в периода 260 – 275 г., като най-многобройни са монетите на император Аврелиан. Към същия период се отнася и битовата керамика, открита в проучените досега сектори.

Обр. 5. Стратиграфски профил с разкрит сектор от северната стена на монументалното каменно съоръжение – дълб. 14,10 м, кота 156,90 м

Fig. 5. Stratigraphic profile with exposedd sector of the north wall of the monumental stone structure – depth 14.10 m, elevation 156.90 m

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MAL TEPE MOUND (3RD C.) NEAR MANOLE VILLAGE, MARITSA MUNICIPALITY, PLOVDIV DISTRICT

Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

Summary

The investigations were concentrated in the southern, northern and northwestern part of the mound (fig. 1). In the southern sector, the south wall of the monumental stone structure was completely uncovered; it was found that its base goes to a depth of 4 m below the main terrain and that it is also build of split stones bound with mortar. The wall is disturbed by three looters' shafts, dated with coins of Suleiman I (1520–1566) (fig. 4). In the northern and northwestern periphery, at the ancient ground level (elevation 148.80 m), 18 cult pits were discovered (Nos XVII–XXXVI) (fig. 1), filled with fragmented pottery, pieces of wall plaster, fragments of bricks and tiles, parts of kern stones, tools, coins, and animal bones. In square Ж/23, a marble ashlar and two fragmented Doric capitals made of limestone were discovered.

In the central part of the north half of the mound, a sector 31.25 × 27.50 m was excavated to a depth of 14.10 m (elevation 156.90 m). Here part of the north wall of the monumental stone structure was revealed, 8.60 m in height, with traces of secondary destruction of the brick courses (fig. 5).

The coins found in the investigated sectors and in the cult pits in 2019 date from the time of the emperors Antoninus Pius (138–161), Caracalla (198–217), Elagabalus (218–222), Gordian III (238–268), Gallienus (260–268), Saloninus (253–268), Claudius II Gothicus (268–270), Aurelian (270–275), Probus (276–282), Diocletian (284–311) and Maximian (293–311). From the discovered 68 coins, 80 percent dated from the period AD 260–275, most numerous being the coins of Aurelian. The pottery found in the investigated sectors also dates from the same period.

Kostadin Kisyov, Regional Archaeology Museum Plovdiv, 1 Saedinenie Sqr., 4000 Plovdiv, kostadin_kissiov@abv.bg
Lyubomir Merdzhanov, Regional Archaeology Museum Plovdiv, 1 Saedinenie Sqr., 4000 Plovdiv, merdzhanov.lyubomir@yahoo.com

№ 65. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 6 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

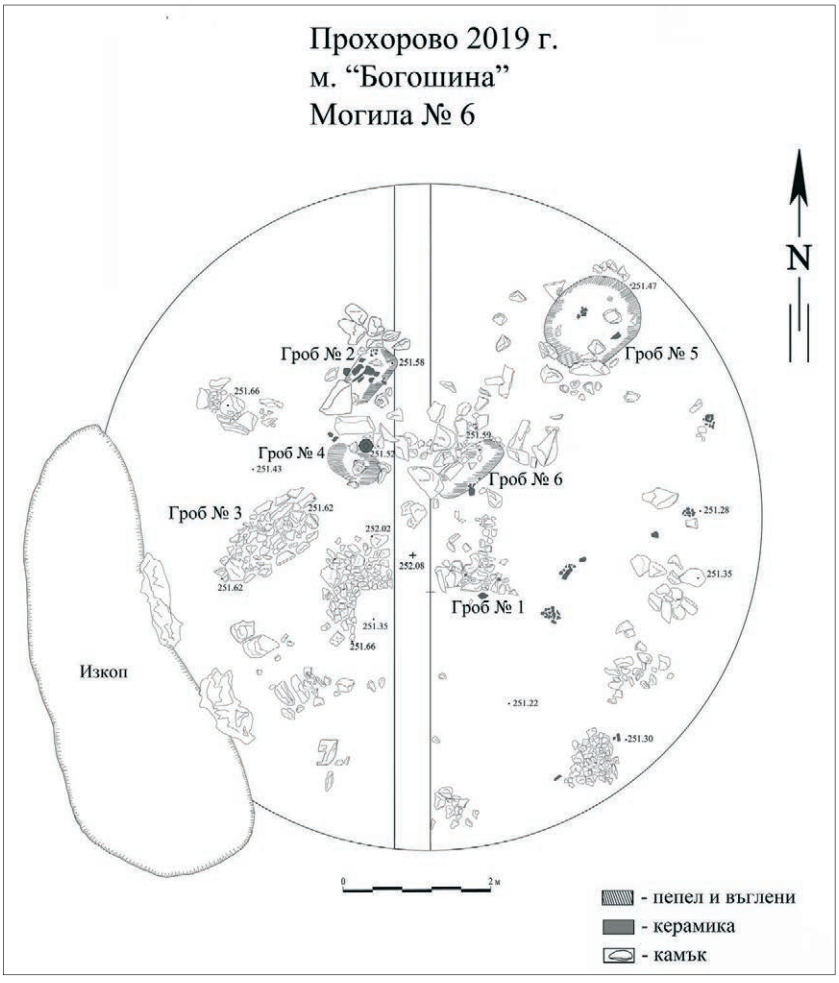
Борис Борисов, Петър Бънов

Могила № 6 се намира в централната част на некропола. Разположена е на склон със слаба денивелация от СЗ на ЮИ. Диаметърът ѝ при основата е 9,5 – 10 м. Височината ѝ от север е 0,30 м, а от юг – 0,90 м. От СЗ, Ю и З периферията на могилата е разрушена от големи изкопи за вадене на камъни от населението от околните села (обр. 1).

Източна половина е нарушена при прекарване на път, като са засегнати и унищожени няколко гроба с трупоизгаряне. Намерените фрагментирани глинени съдове датират от римската епоха. Намерена е била и една много добре запазена глинена чашка с две симетрично разположени миниатюрни дръжки.

Могилният насип се състои от сиво-белезникава пръст, обилно примесена с дребни и средни по големина ломени камъни (обр. 2). На много места в насипа бяха открити неорганизирани струпвания от дребни, средни и големи ломени камъни. В хода на проучването бе установено, че същите струпвания в повечето от случаите се намират върху гробни съоръжения (обр. 3).

В основата на насипа бяха открити шест гроба. Всички погребения са извършени чрез трупоизгаряне вън от могилния насип. Гробните ями при четири от тях (гробове № 2, 4, 5 и 6) са с неправилна елипсовидна форма и без опалване на стените и дъната им. Размерите варират в границите от 0,70 × 0,55 м при гроб № 4 до 1,40 × 1,20 м при гроб № 5. Вкопани са на дълбочина от 0,15 м (гробове № 2 и № 4) до 0,37 м при най-голямата яма на гроб № 5. И при четирите гроба останките от кладата – горели кости, въглени и пепел – и гробните дарове са положени в ямите. Обикновено в краищата им са положени гробните дарове – предимно глинени съдове, някои от които са цели, но по-голямата част са силно фрагментирани. Преобладават купите и паниците, а рядко се срещат и малки амфорки. За съжаление поради лошите почвени условия керамиката е силно трошлива.

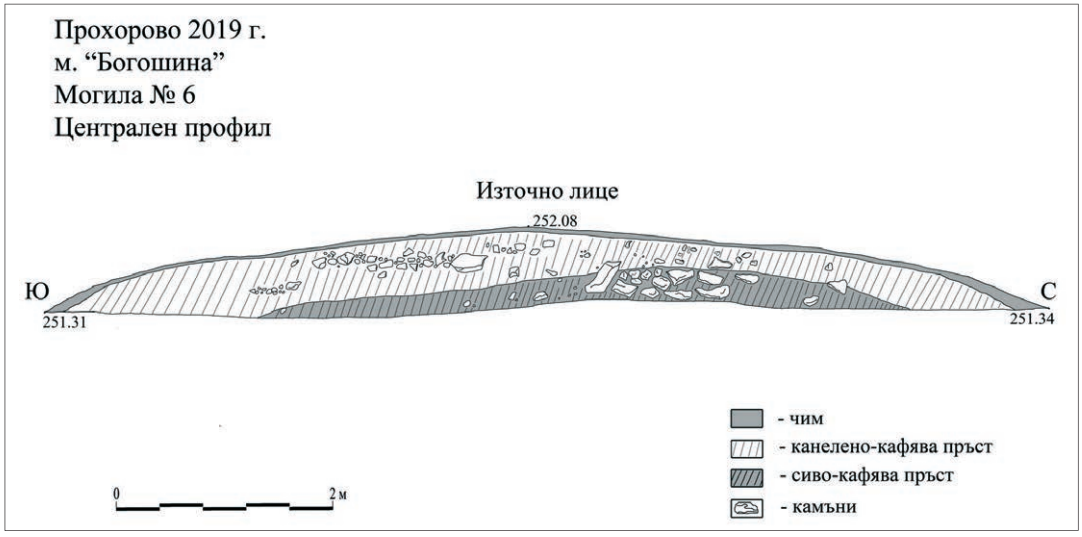

Обр. 1. План на могилата

Fig. 1. Plan of the mound

Този тип гробове се отнасят към тип IV по класификацията на Л. Гетов – гробни ями с трупоизгаряне.

По-различен като тип е гроб № 1, при който липсва ясно очертаваща се яма, а гробът лежи направо върху естествената скала. Гробните дарове са положени в северозападния и югоизточния край на гробно-

Обр. 2. Централен профил на могилата

Fig. 2. Central profile of the mound

то съоръжение, което е с дължина 1,40 м и ширина 0,55 м и е вкопано на дълбочина 0,18 м, като достига до естествената скала. От източната страна ямата е оградена от редица от дъговидно разположени дребни ломени камъни, с което общата ѝ дължина достига 1,73 м. От останалите три страни също има ограждане от дребни ломени камъни. Останките от кладата са положени в гробната яма. Бяха открити сравнително малко горели и силно фрагментирани кости, въглени и пепел. В югозападния ъгъл на ямата бе открита глинена амфорка с отчупена дръжка и липсващ ръб на устието. В югоизточния ъгъл на ямата бе намерена силно фрагментирана глинена паница с пръстеновидно столче. На 0,65 м южно от ямата, в източната ѝ половина бяха открити силно начупени фрагменти от работен на ръка глинен съд. В югоизточния ъгъл на гробната яма, след вдигането на фрагментираната паница, непосредствено под голям камък, фланкиращ ямата от югоизток, бе открита обърната с дъното нагоре силно фрагментирана, но цяла глинена паничка. Непосредствено на север от нея бе открита друга фрагментирана паничка, също обърната с дъното нагоре. Между двете съдчета е положено трето – миниатюрна паничка, отново с дъното нагоре.

Обр. 3. Общ вид на могилата

Fig. 3. General view of the mound

Обр. 4. Гроб № 3

Fig. 4. Grave No. 3

От откритите гробове по-специален интерес представлява гроб № 3. Той е маркиран отгоре с каменно струпване със слабо изразена елипсовидна форма, като по периферията е ограден от големи ломени камъни, с дребни камъни и чакъл между тях. В ограждението бе открита елипсовидна гробна яма с дължина 1,77 м, ширина 0,88 м и дълбочина 0,55 м. И тук погребението е извършено чрез трупоизгаряне. По средата на ямата бе открита голяма глинена купа с остатъци от кладата – малко горели кости, пепел и въглени. Около купата са положени силно фрагментирани чашка и паничка.

В гроб № 4 са намерени глинена купа и положена в нея чашка, а около тях – два глинени прешлена за вретено и три стъклени мъниста. Находките от гроба показват, че в него е била погребана жена.

Наблюденията по време на проучванията, разположението на отделните гробове и гробният инвентар не дават ясен отговор на въпроса кой от всички шест гроба е първичен, защото никой от тях не е разположен в геометричния център на могилата. Всички гробове са на едно и също ниво, върху античния терен. За съжаление гробният инвентар също е с доста широка хронология.

При това състояние на фактите може да се предположи, че първичен е бил гроб № 1, който е най-богат, или принадлежалият на жена гроб № 4, в който са намерени три глинени съда, два прешлена за вретено и три едри стъклени маниста от огърлица. Първичен би могъл да бъде и гроб № 5, който е с най-голяма яма и е разположен най-близо до центъра, макар че в него положените глинени съдчета са горели на кладата и са толкова натрошени, че реставрацията им е невъзможна. Същото се отнася и за фрагментираната стъклена чашка.

В заключение трябва да се отбележи, че археологическата среда, типът на гробните съоръжения и намерените глинени съдове дават основание гробовете в могила № 6 от некропола в м. Богошина да бъдат отнесени най-общо към римската епоха (II – III в.).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 6 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Boris Borisov, Petar Banov

Summary

Mound No. 6 is situated in the central part of the necropolis. Its diameter is 9.5–10 m at the base and its height varies from 0.30 m to the N to 0.90 m to the S. Its NW, S and W peripheries haves been destroyed by large quarry pits (fig. 1).

The mound consists of grey-whitish soil, heavily mixed with small and medium sized split stones (fig. 2). Some of the graves are covered with stones (fig. 3).

Six cremation graves (the bodies were burned elsewhere) were found at the base of the mound. Four of the grave pits have irregular oval shape (fig. 1). The remains of the pyre – burnt bones, charcoal and ashes – and the grave goods were laid in the pits. The goods consist mainly of ceramic vessels, predominantly bowls and dishes. According to L. Getov's classification, the graves belong to type IV.

Grave No. 1 is somewhat different because it has no pit, but it is laid upon the natural rock. Close to the periphery of the Grave No. 5, ceramic vessels were laid – amphora, two bowls and two dishes. Grave № 3 also differs from the other graves. It is marked with a stone pile. Its periphery is circled with large split stones and the space between them is covered with smaller stones and gravel (fig. 4). Within the stone circle, a burial pit was found. Its dimensions are 1.77 × 0.88 m, 0.55 m deep. It is also a cremation grave: in the center of the grave, a large ceramic bowl with remains of the pyre was found. Around it, smaller and highly fragmented vessels were placed. Grave No. 4 also differs from the other ones. A ceramic bowl with a cup inside were found, and around them – two ceramic spindle whorls and three glass beads, indicating a female burial.

The archaeological setting, the grave types and the pottery found in them date the graves in mound No. 6 to the Roman period (2nd–3rd c. AD).

Boris Borisov, profbdborisov@gmail.com
Petar Banov, pet_banow@abv.bg

№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 12 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Борис Борисов, Драгомир Марков

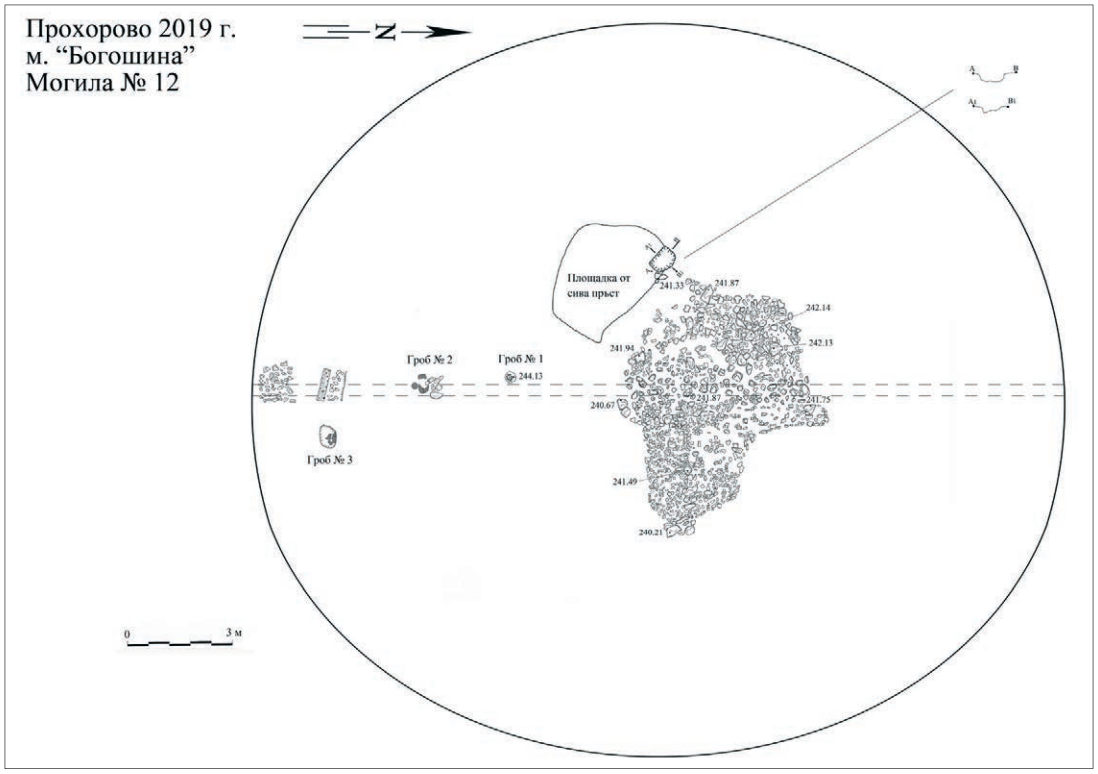
Могила № 12 е разположена в най-източната част на некропола в местността Богошина и попада в склон с много силно издадена денивелация от запад на изток. Поради това височина ѝ от З е 0,85 м, а от И достига до 5 м.

Могилата бе проучена чрез прокопаването на ръка по целия ѝ диаметър на успоредни една на друга траншеи с ширина 0,50 м, отстоящи една от друга на 0,50 м. След достигането на дълбочина 0,50 м могилният насип бе снеман с помощта на комбиниран багер „Хидромек".

В централната част на могилата бе открито каменно струпване с неправилна елипсовидна форма с дължината 7,10 м и ширина 5,90 м. Под каменното струпване се вижда профил на малка могилка, насипът на която се състои от охрово-кафеникава сравнително хомогенна пръст, слабо примесена с камъни. Могилката е с малка височина от 0,80 м (обр. 1). В централния профил на могилата се очертават две малки могилки, обединени в общия могилен насип (обр. 2).

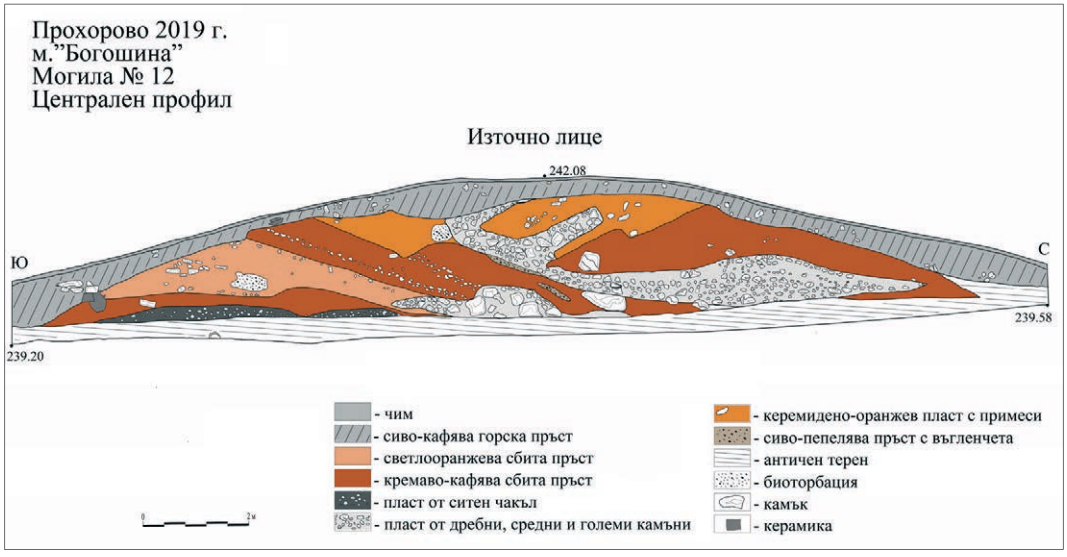
При проучването на надгробната могила са открити три гроба. И трите съоръжения съдържат останки от трупоизгаряния, извършени извън могилния насип.

Гроб № 1 отстои на разстояние 6 м южно от централния репер, където са открити два силно фрагментирани глинени съда, вероятно купи. Те са били положени една в друга и са на дълбочина 2 – 3 см, непосредствено в тревата в южната половина на профила, от западната му страна. По всяка вероятност гробът е свързан с откритата в югозападната четвърт на могилата площадка от сиво-белезникава хомогенна пръст, върху която на места са намерени дребни и по-едри въгленчета. Площадката е с почти овална форма, ориентирана по надлъжната си ос И – З. Непосредствено на СЗ от нея е открита малка яма с почти елипсовидна форма с дължина 0,67 м, ширина 0,45 м и дълбочина 0,21 м. Ямата е запълнена със сиво-пепелива пръст.

Обр. 1. План на могилата

Fig. 1. Plan of the mound

Обр. 2. Централен профил

Fig. 2. Central profile

Гроб № 2 е вторичен и отстои на разстояние 8,35 м от централния репер. При него останките от горелите кости и гробните дарове са положени в глинено гърне-урна, изработена на ръка. В урната е положена глинена паничка, работена на крачно грънчарско колело и покрита с червен лак. В последната освен горели кости са намерени и две фрагментирани железни гривни и желязно ножче. Целият гроб е затрупан с големи ломени камъни.

Гроб № 3 е също съдържа останки от трупоизгаряне вън от могилния насип. Останките от кладата и горелите кости са положени в малка елипсовидна яма. В нея бяха открити много силно фрагментирани съдове, които за съжаление не могат да се реставрират.

Стратиграфските наблюдения категорично свидетелстват, че първичен е гроб № 3, който е разположен в южната периферия на малката южна могилка. Част от останките от горелите кости са положени върху описаната площадка, а друга част – в малка яма със слабо изразена овална форма, размери 0,55 × 0,47 м и дълбочина 0,15 м. В ямата са положени и останките от най-малко две глинени съдчета, които са горели на кладата и не са били изцяло събрани. Поради това в ямата са попаднали само няколко фрагмента, които не биха могли да се реставрират.

Останалите два гроба – № 1 и № 2, са вторични. Наблюденията показват, че втори по ред е гроб № 2, който се намира в насипа на малката южна могилка.

Най-късен е гроб № 1, който е вкопан вторично в насипа на голямата могила и отстои само на 5 см от съвременната ѝ повърхност. За съжаление положените в гроба два глинени съда – купи, са толкова силно фрагментирани, че реставрацията им е напълно невъзможна.

Погребалният обред, типът на гробните съоръжения и намерените глинени съдове се отнасят най-общо към периода II – III в.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 12 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Boris Borisov, Dragomir Markov

Summary

Mound No. 12 is situated in the easternmost part of the necropolis. It was dug up both manually and by excavator. Firstly, trenches were dug by hand and then a combined Hidromek excavator removed the remains of the mound between them.

At the center of the mound, a cluster of stones was discovered. It has an irregular oval shape measuring 7.10 × 5.90 m (fig. 1). The cross-section of the mound shows that it consists of two smaller mounds, perfectly visible in the eastern profile (fig. 2).

Three cremation graves were found out of the mound.

Grave No. 1 is a secondary one. It contains two highly fragmented bowls, placed one in the other. A spot of grey-whitish soil mixed with ash and charcoal that was discovered nearby is related to the grave. A small oval pit was found northeast of it. It is 0.67 m long, 0.45 m wide, and 0.21 m deep.

Grave No. 2 is also a secondary one. The burnt human remains and the grave goods are placed in a clay handbuilt ceramic urn. The grave goods consist of a small red-ware bowl with burnt bones, two fragmented iron bracelets and an iron knife. The whole grave was covered with large split stones.

Grave No. 3 is the primary burial in the mound. Some of the burnt remains were laid upon an oval platform, and the other bones and ash in an oval pit with dimensions 0.55 × 0.47 m and depth of 0.15 m. Fragments of at least two ceramic vessels were also put in the pit. They were burnt on the pyre and there are some pieces missing which is the reason why they could not be restored.

The fieldwork and the analysis of the materials lead to the conclusion that Grave No. 2 was second, and Grave No. 1 was the last one in the mound. The burial rite, the types of graves and the pottery found in them date the construction of mound No. 12 to the Roman period (2nd–3rd c. AD).

Boris Borisov, profbdborisov@gmail.com
Dragomir Markov, History Museum Nova Zagora, 3 Svoboda Sqr., 8900 Nova Zagora, dhmarkov@gmail.com

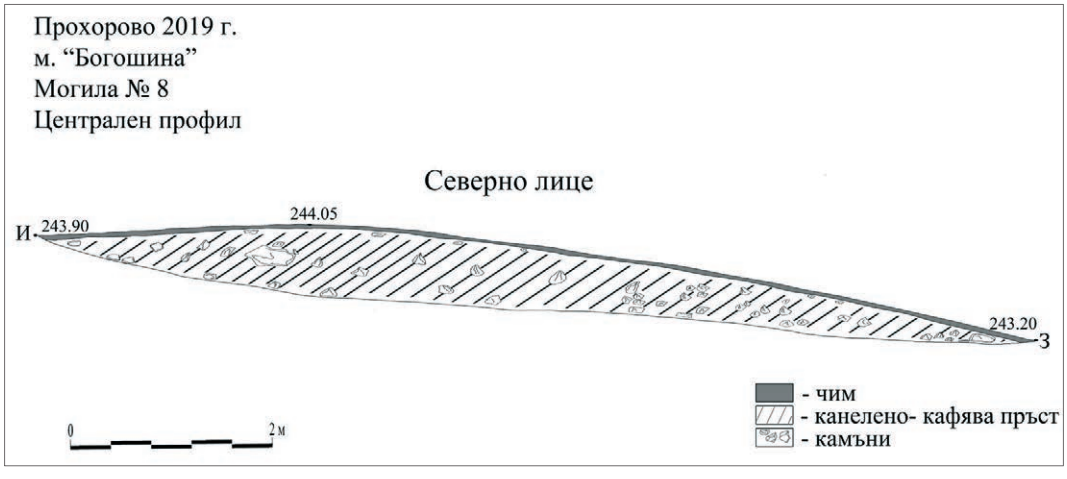
№ 67. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 8 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА КРАЙ С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Генчо Димитров, Илия Илиев, Величка Мартинова

Могила № 8 е разположена в югозападната част на некропола в местността Богошина и попада в склон с изявена денивелация от И на З. Поради това височината ѝ от И е 0,20 м, а от З достига до 0,85 м.

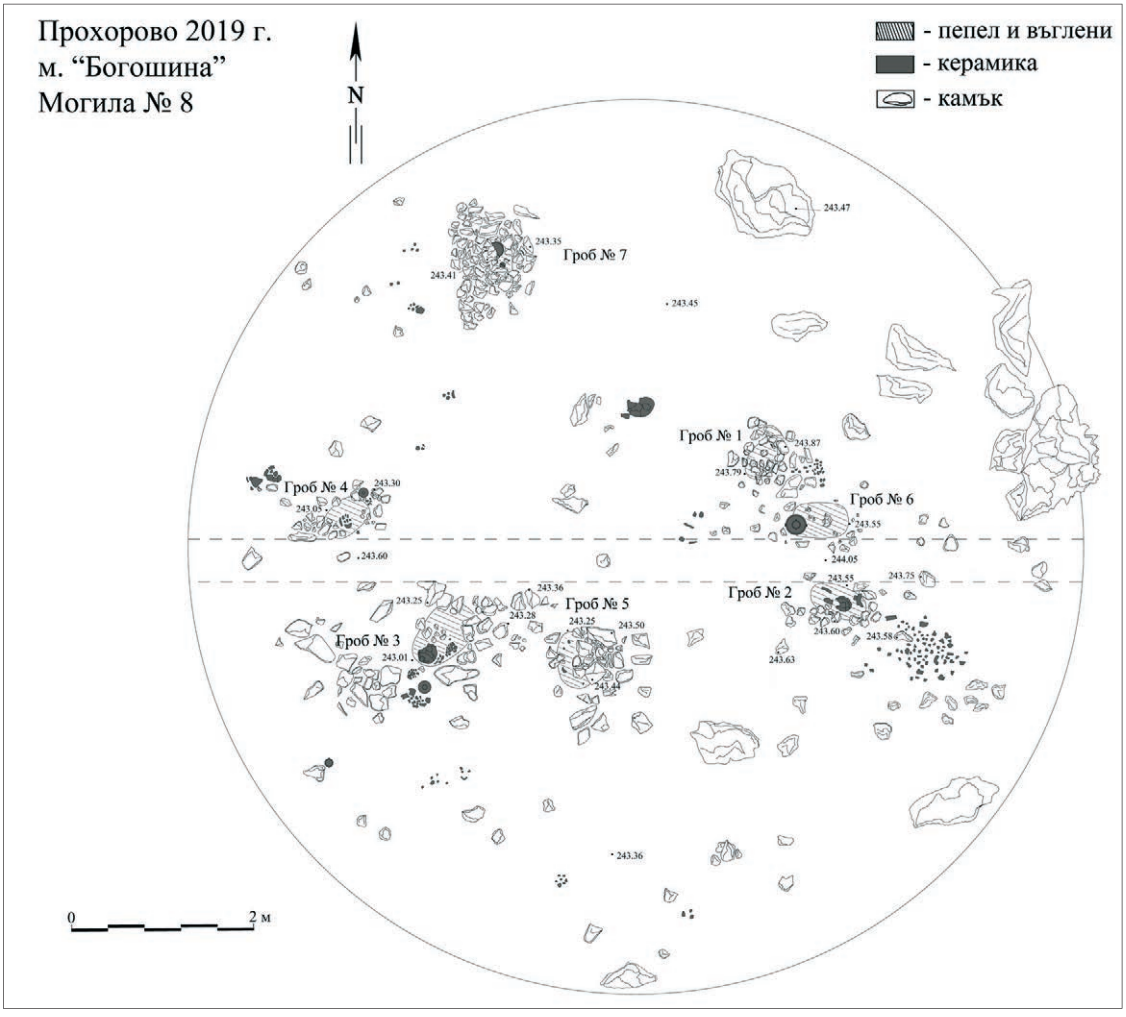
Могилата бе проучена чрез прокопаването на ръка на успоредни една на друга траншеи по целия диаметър на могилния насип, които са с широчина 0,80 м и отстоят една от друга на разстояние 0,50 м. След достигането на дълбочина 0,40 – 0,50 м могилният насип бе снеман с помощта на комбиниран багер „Хидромек".

Могилният насип е от канелено-кафява горска пръст, в която се откриват фрагменти от римска керамика (II – III в.) и малко количество камъни (обр. 1). На места в централната и най-северната част

Обр. 1. Централен профил на могилата

Fig. 1. Central profile of the mound

Обр. 2. Общ план на могилата

Fig. 2. Plan of the mound

на могилата се откриха каменни струпвания с неправилни форми, между които се забелязват фрагменти керамика, малки въгленчета и горели човешки кости.

Под могилния насип бяха открити седем гроба чрез трупоизгаряне, което е ставало извън рамките на могилата (обр. 2).

Гроб № 1 отстои на разстояние 1,70 м на СИ от централния репер. В него са открити една до друга глинена купа и чашка, работени на крачно грънчарско колело. Гробното съоръжение представлява яма с елипсовидна форма, вкопана на дълбочина 0,10 м и с размери 0,50 × 0,30 м. Ориентирана е с посока СИ – ЮЗ, а от север ямата е маркирана от два големи ломени камъка. Ямата е запълнена със сиво-пепелива пръст, а в купата се откриха горели човешки кости.

Гроб № 2 представлява яма с елипсовидна форма, която е вкопана в земята на дълбочина 0,13 м и има размери 0,60 × 0,32 м. Ориентацията ѝ по дългата ос е СЗ – ЮИ. От СИ и от ЮЗ ямата е оградена от няколко средни по големина ломени камъка, а на 1 м югоизточно е регистрирана и тризна с множество фрагменти от глинени съдове. Ямата е запълнена с пласт от пепел, въглени и останки от горели човешки кости, които са били събрани от кладата. В централната ѝ част бяха открити два фрагментирани съда – паница и купа.

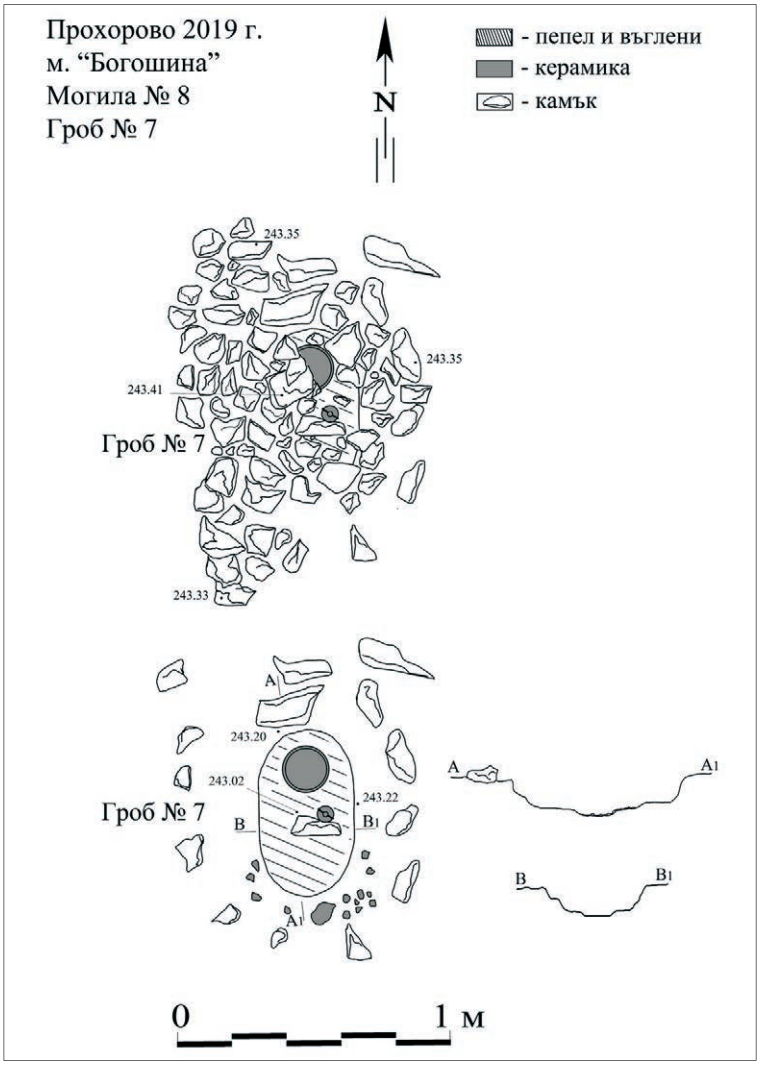
Гроб № 3 е най-богат на гробен инвентар, като в него се откриха общо седем глинени съда. Той се намира на 2 м на ЮЗ от предполагаемия геометричен център на могилата и бе регистриран на дълбочина 0,60 м. Гробната яма е с елипсовидна форма и размери 0,80 × 0,50 м. Ориентирана е с посока СИ – ЮЗ по дългата си ос и е оградена чрез каменни струпвания от С и Ю. В южната половина на гробното съоръжение се откри горна част от глинена амфора, на която липсват дъното и долната половина на тялото. Амфората се издига с около 0,10 м над нивото на пласта с останки от кладата и покрива глинена купа, изработена от червена глина. Купата е с две дръжки и издаден навън ръб на устието, а в нея

се откри и глинена чашка с две дръжки, изработена от много добре пречистена глина на крачно грънчарско колело и покрита с кафеникав лак. На разстояние 0,15 м южно от гробната яма и на малко по-плитка дълбочина се откри и много слабо изпечена глинена купа, положена с дъното нагоре, в която се откри още една глинена чашка. Близостта до центъра на могилата, размерите и богатият инвентар дават основание да твърдим, че това е първичният гроб в могилата.

Гроб № 4 отстои на 1,20 м северозападно от гроб № 3. Гробното съоръжение е ориентирано с посока СИ – ЮЗ по дългата ос и е запълнено с останки от кладата: пепел, въглени и горели човешки кости. Гробната яма има елипсовидна форма с размери 0,55 × 0,40 м. Вкопана е на дълбочина 0,20 м, измерени от нивото ѝ на засичане (0,55 м). На същото място, но на дълбочина 0,30 м, точно над гробното съоръжение бе открита малка глинена купа със силно извит ръб на устието, която също е свързана с гробното съоръжение и е част от инвентара. На дъното на ямата се откриха фрагменти от паница, както и един глинен биконичен прешлен за вретено, който навежда на мисълта, че погребението е на жена.

Гроб № 5 се откри след демонтирането на камъните от регистрираното над него каменно струпване на 0,50 м на юг от южното лице на централния профил на могилата. Погребението е извършено чрез трупоизгаряне извън рамките на гробното съоръжение, като в него се откриха съвсем малко останки от кладата: горели човешки кости, пепел и малко въгленчета. Гробната яма има елипсовидна форма с ориентация С – Ю и размери 0,55 × 0,39 м. Нивото на засичане на гробното съоръжение е на дълбочина 0,50 м и е вкопано на 0,18 м в терена. Освен споменатите останки от кладата, в гроба бяха открити и няколко фрагмента от стени на глинен съд, изработен на грънчарско колело, вероятно купа.

Гроб № 6 се намира на 1,60 м източно от централния репер и е най-близко до геометричния център на могилата. Гробната яма е с близка до елипса форма и размери: 0,60 × 0,40 м. На нивото на за-

Обр. 3. План на гроб № 7

Fig. 3. Plan of Grave No. 7

Обр. 4. Гробен инвентар в гроб № 7

Fig. 4. Grave goods in Grave No. 7

сичане на гробната яма се откри глинена купа от добре пречистена глина, работена на грънчарско колело, в центъра на която е поставена и малка глинена чашка. Без съмнение и двата съда имат отношение към гробното съоръжение, защото в тях бяха открити останки от горели човешки кости.

Гроб № 7 бе регистриран на дълбочина 0,45 м, като над него личеше каменно струпване от малки, средни и големи ломени камъни с размери 1,5 × 0,95 м (обр. 3). След демонтирането на камъните се очерта елипсовидна гробна яма с размери 0,62 × 0,40 м. Гробното съоръжение е с ориентация СИ – ЮЗ по дългата ос и е вкопано на 0,19 м в естествения терен. Запълнено е с останки от кладата – пепел, въглени и горели човешки кости, а освен тях се откриха и два глинени съда – глинена амфорка и купа (обр. 4).

На базата на намерените глинени съдове, типа на гробните съоръжения и аналогиите с подобни от други некрополи, които са датирани и с монети, отнасяме откритите под насипа на могила № 8 гробове най-общо към римската епоха (II – III в.).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 8 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Gencho Dimitrov, Iliya Iliev, Velichka Martinova

Summary

Mound No. 8 is located in the southwest part of the necropolis in Bogoshina locality, at 3.33 km to the NE of the village of Prohorovo, Nova Zagora municipality.

The mound is piled of cinnamon-brown forest soil, mixed with some stones and fragments of Roman pottery (2nd–3rd c. AD).

Seven cremation graves were discovered in the mound. The bodies were cremated outside the mound. The burial pits are oval and most of them are oriented along NE–SW axis. The depth of the pit varies from 0.10 m (grave No. 1) to 0.20 m (graves Nos 3, 4). The sizes of the pits also vary from 0.50 × 0.30 m for the smallest (No. 1) to 0.80 × 0.50 m for the largest (No. 3).

All pits are filled with remains of the pyre – ashes, charcoals and burnt bones. The grave goods consist mainly of wheel thrown ceramic vessels. Five of the burial structures contain two vessels each (Nos 1, 2, 4, 6 and 7). In grave No. 6, there were no goods and grave No. 7 contained seven vessels. The only grave good that differs from the rest is a biconical spindle whorl, found in grave No. 4.

Based on the discovered pottery, the graves should be dated to the Roman Period (2nd–3rd c. AD).

Gencho Dimitrov, History Museum Nova Zagora, 3 Svoboda Sqr., 8900 Nova Zagora, mediator.dimitrov@abv.bg
Iliya Iliev, ilia.krastev.iliev@gmail.com
Velichka Martinova , Regional History Museum Stara Zagora, 42 Ruski Blv., 6000 Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

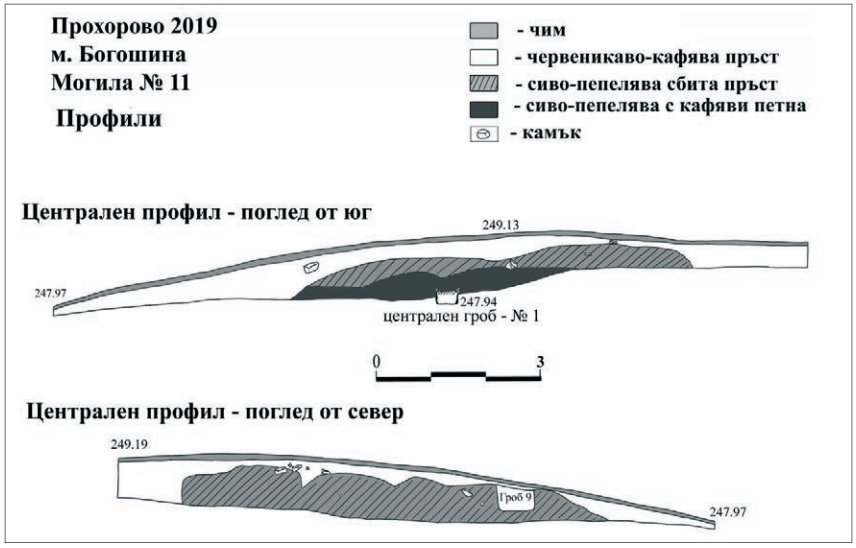

№ 68. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 11 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

Румен Спасов, Величка Мартинова

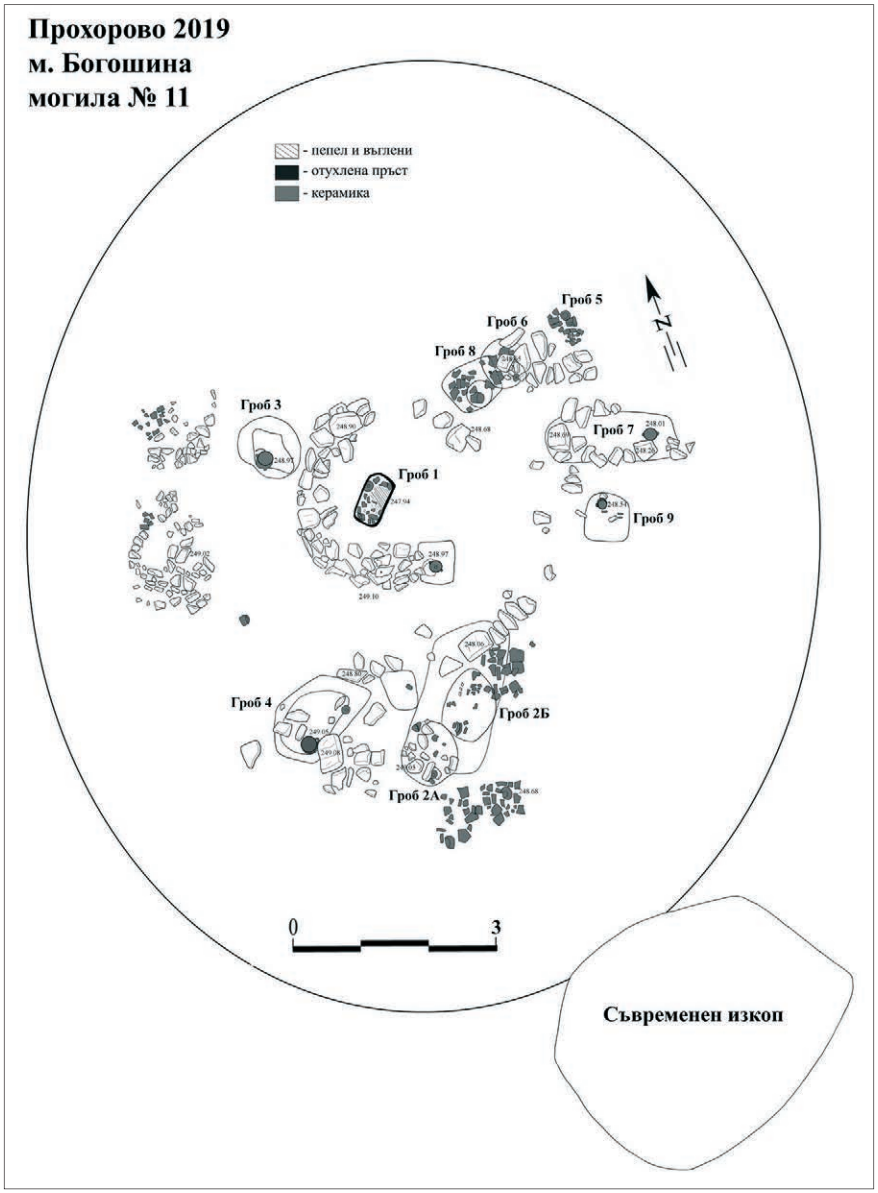
Могила № 11 се ситуира на източния склон на възвишението Богошина. В рамките на некропола се намира между могила № 10 (от която отстои на 8 м южно) и могила № 5 (25 м северно). В сегашния си вид основата на могилния насип има слабо изразен елипсовиден план и размери 14 (С – Ю) × 12 м. Запазен е на височина до 1,60 м спрямо съвременния терен (обр. 1).

Могила № 11 съдържа общо 10 археологически структури (обр. 2) – осем гроба с трупоизгаряне и две структури, които могат да бъдат интерпретирани като тризни. Трупоизгарянията са извършвани извън могилата.

Обр. 1. Централен профил (автор: Величка Мартинова)

Fig. 1. Central profile (V. Martinova)

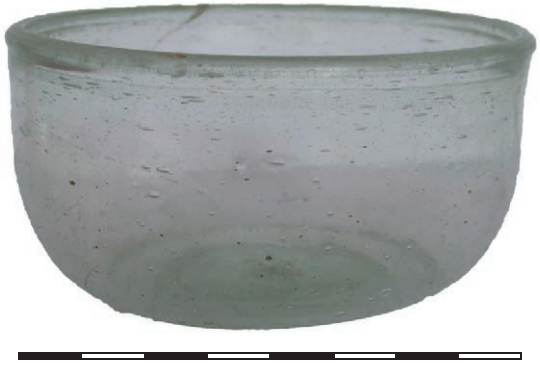
Обр. 2. План на разкритите археологически структури (автор: Величка Мартинова)

Fig. 2. Plan of the investigated archaeological structures (V. Martinova)

Обр. 3. Първичен гроб (снимка: Румен Спасов)

Fig. 3. The primary grave (R. Spassov)

Обр. 4. Стъклена купа от Гроб № 7 (снимка: Величка Мартинова)

Fig. 4. Glass bowl from Grave No. 7 (V. Martinova)

Първичният гроб е разположен в геометричния център на могилния насип. Гробната яма има правоъгълен план и размери 0,75 (С – Ю) × 0, 46 м. Оградена е от каменен пояс с диаметър 2,05 м. Ямата съдържа въглени, пепел, костици и фрагменти от керамични съдове, работени на колело (обр. 3).

Южно от първичния гроб се ситуират два гроба (№ 2 и № 4), а северно от него – пет (№ 3, 5 – 7, 9). Гробните ями имат елипсовидни очертания и различни размери – 0,80 × 0,42 м (гроб № 3), 0,70 × 0,60 м (№ 6), 0,60 × 0,30 м (№ 5) и др. Съдържат въглени, пепел, дребни костици, цели и фрагментирани глинени съдове. Сред останалите находки правят впечатление бронзова монета от император Траян, сечена през 103 г. сл. Хр. (гроб № 8), бронзова фибула (гроб № 2-Б) и желязна брадвичка (гроб № 9).

Структурите, които са интерпретирани като тризни, се ситуират югоизточно от първичния гроб. Съдържат само фрагменти от битова керамика.

При проучването са намерени общо 18 находки, сред които има още 13 керамични и два стъклени съда (обр. 4).

Разкритите структури и намерените находки датират от II – III в. сл. Хр. Същите намират добри паралели сред материали от останалите могили от това време, изследвани в некропола (Борисов и др. 2019, 174, обр. 3).

Литература

Борисов и др. 2018: Б. Борисов, П. Дойчев, Г. Димитров, Я. Русев. Спасителни археологически проучвания на могилния некропол в м. Богошина в землището на с. Прохорово, Новозагорско. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 172 – 175.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 11 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Rumen Spassov, Velichka Martinova

Summary

Mound No. 11 has a slightly oval shape with dimensions 14 (N–S) × 12 m and rises 1.60 m above the present terrain (fig. 1). Ten archaeological structures were discovered during the excavations – eight cremation graves and two remains of ritual feasts (fig. 2).

The primary grave is located at the geometric centre of the mound. The pit is rectangular and its dimensions are 0.75 (N–S) × 0.46 m. It is enclosed in a circile of stones, 2.5 m in diameter. The grave contained charcoal, ashes, burnt bones and fragmented ceramic wheel thrown vessels.

To the south of the primary grave, two secondary graves were found (Nos 2 and 4) and five more to the north of it (Nos 3, 5, 6, 7, 9). The pits are oval and their dimensions vary – 0.80 × 0.42 m (grave No. 3), 0.70 × 0.60 m (No. 6), 0.60 × 0.30 m (No. 5), etc. They contain charcoal, ashes, small bones, whole or fragmented ceramic vessels.

The remains of ritual feasts are situated east of the primary grave. They consist only of pottery fragments.

A total of 18 finds discovered in the grave pits – 13 ceramic vessles, two glass bowls/cups, a bronze coin of Emperor Trajan, minted in 103 AD, a bronze fibula, and an iron axe. The archaeological structures and materials date from the 2nd–3rd c. AD.

Rumen Spassov, Regional History Museum Kystendil, 55 Balgaria str., 2500 Kyustendil, rumenspassov@abv.bg
Velichka Martinova , Regional History Museum Stara Zagora, 42 Ruski Blv., 6000 Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

№ 69. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 14 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

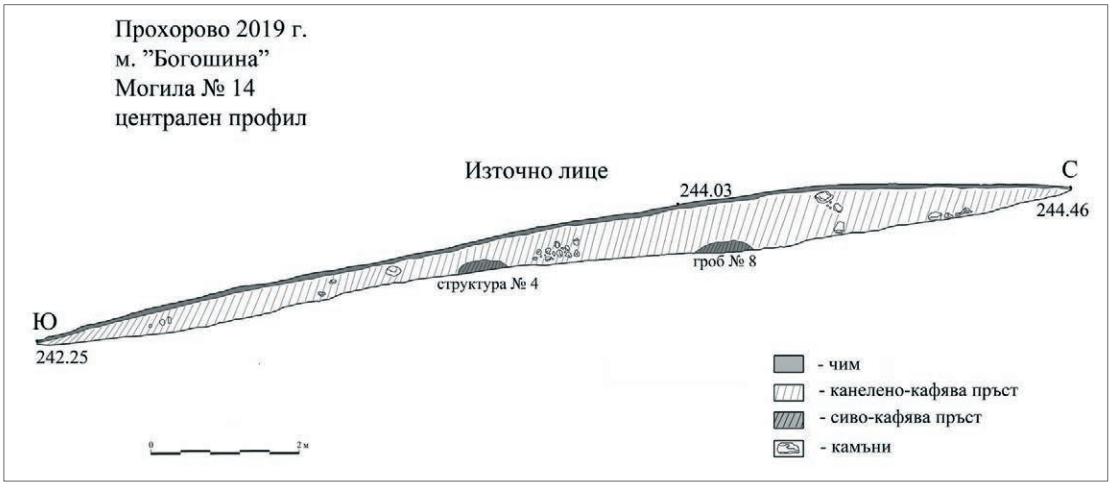
Румен Спасов, Величка Мартинова

В топографски план Могила № 14 се ситуира на южния склон на възвишението Богошина. В рамките на некропола се намира североизточно от Могила № 13 и в непосредствена близост до нея. Основата на могилния насип има слабо изразен елипсовиден план и размери 12 (З – И) × 11 м. Запазен е на височина до 1,10 м спрямо съвременния терен (обр. 1).

При проучването на могилата са разкрити общо девет археологически структури – шест гроба с трупоизгаряне и три тризни (обр. 2). Трупоизгарянията са извършвани извън могилата.

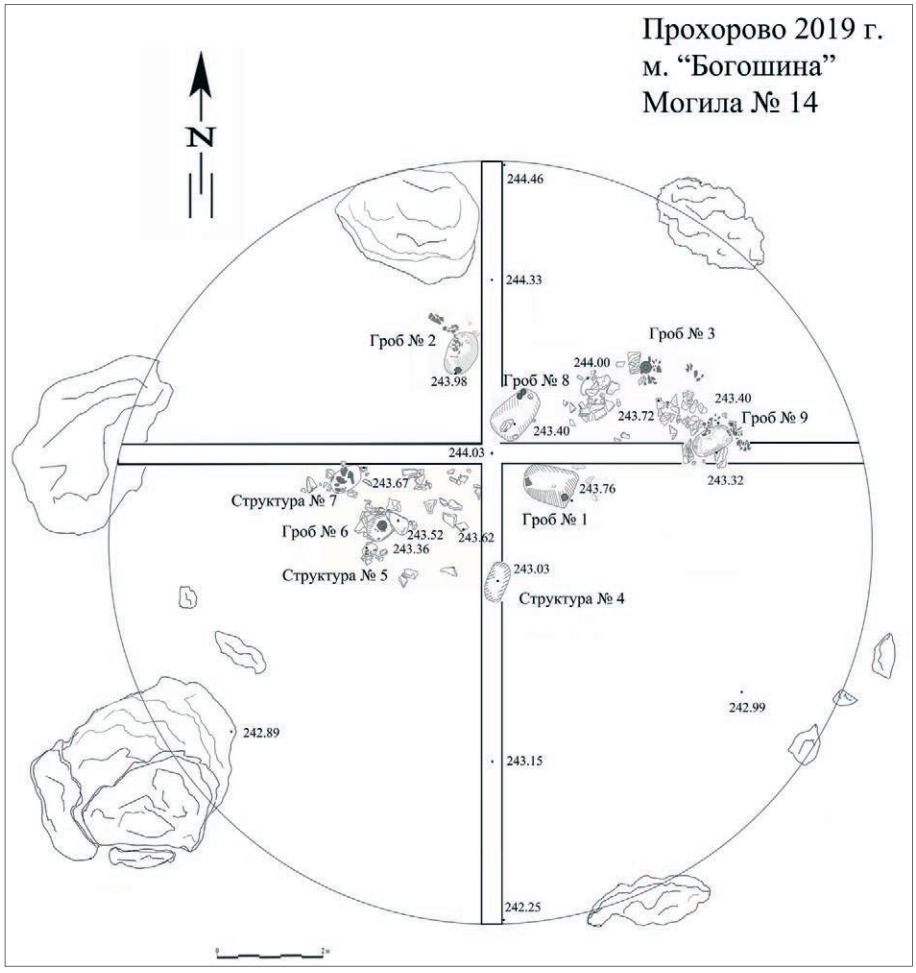
Първичният гроб (№ 8) е разположен в геометричния център на могилния насип. Намира се на дълбочина 0,75 м от съвременния терен. Гробната яма има елипсовиден план и размери 1,0 (СИ – ЮЗ) × 0, 60 м. Съдържа въглени, пепел, костици и керамична паница, формувана на колело.

Източно от първичния гроб са разположени три гроба (№ 1, 3, 9), югозападно – един (№ 6), е северозападно – също един (№ 2). Гробните ями имат елипсовидни очертания и различни размери – 0,70 × 0,45 м (гроб № 6), 0,90 × 0,60 м (гроб № 9), 0,65 × 0,45 м (гроб № 3) и др. Съдържат въглени, пепел, дребни костици, цели и фрагментирани глинени съдове. В гроб № 1 са поставени три съда (обр. 3), в гроб № 3 – два, а в гроб № 6 – един. Общото число на находките от гробните ями е девет глинени съда (обр. 4) и една бронзова халка.

Обр. 1. Централен профил на могилата (автор: Генчо Димитров)

Fig. 1. Central profile of the mound (G. Dimitrov)

Обр. 2. План на могилата с разкритите структури (автор: Генчо Димитров)

Fig. 2. Plan of the mound with the investigated structures (G. Dimitrov)

Обр. 3. Гроб № 1. Поглед от юг (снимка: Румен Спасов)

Fig. 3. Grave No. 1, view from the South (R. Spassov)

Обр. 4. Керамична стомничка от гроб № 2 (снимка: Величка Мартинова)

Fig. 4. Ceramic pitcher from Grave No. 2 (V. Martinova)

Три от структурите (№ 4, 5 и 7) може да бъдат интерпретирани като тризни. Ситуират се в ЮЗ четвърт на могилата. Съдържат фрагменти от битова керамика.

Разкритите структури и намерените находки датират от II – III в. сл. Хр. Същите намират паралели сред материали от останалите могили от това време, изследвани в некропола (Борисов и др. 2019, 174, Обр. 3).

Литература

Борисов и др. 2018: Б. Борисов, П. Дойчев, Г. Димитров, Я. Русев. Спасителни археологически проучвания на могилния некропол в м. Богошина в землището на с. Прохорово, Новозагорско. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 172 – 175.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MOUND NO. 14 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Rumen Spassov, Velichka Martinova

Summary

Mound No. 14 is located on the south slope of the Bogoshina hill. The mound base is slightly oval with dimensions 12 m (W–E) × 11 m; the mound rises 1.10 m above the present terrain (fig. 1). Nine archaeological structures were discovered during the excavations of the mound – six cremation graves and three remains of ritual feasts (fig. 2).

The primary grave (No. 8) is situated at the geometric centre of the mound. The pit is oval, measuring 1.00 (NE–SW) × 0.60 m. It contained charcoal, ashes, burnt bones and a wheel thrown ceramic dish.

East of the primary grave, there are three secondary graves (Nos 1, 3, 9), one more to the southeast of it (No. 6) and another one to the northwest (No. 2). The pits are oval and have different dimensions – 0.70 × 0.45 m (grave No. 6); 0.90 × 0.60 m (grave No. 9); 0.65 × 0.45 m (grave No. 3), etc. They contained charcoal, ashes, burnt bones, and intact or fragmented ceramic vessels. There are three vessels in grave No. 1 (fig. 3), two in grave No. 8, and one in grave No. 6.

Three of the archaeological structures could be defined as remains from ritual feasts (Nos 4, 5, 7). They are located in the SW quarter of the mound and consist only of fragments of plain pottery.

Ten finds were discovered during the excavations – nine ceramic vessels (fig. 4) and a bronze ring. The excavated archaeological structures and the artefacts date from the 2nd–3rd c. AD.

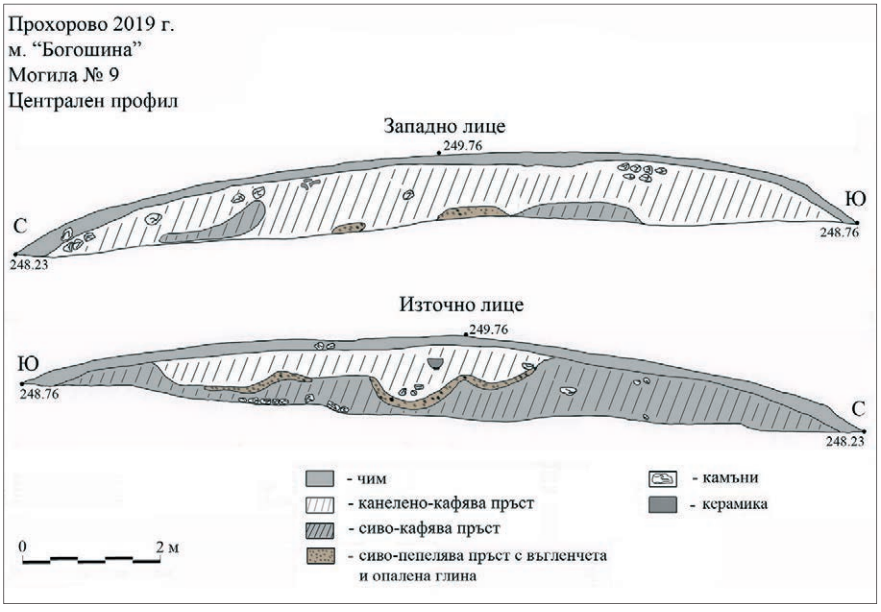
Rumen Spassov, Regional History Museum Kystendil, 55 Balgaria str., 2500 Kyustendil, rumenspassov@abv.bg
Velichka Martinova , Regional History Museum Stara Zagora, 42 Ruski Blv., 6000 Stara Zagora, villy_martinova@abv.bg

---

№ 70. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 9 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

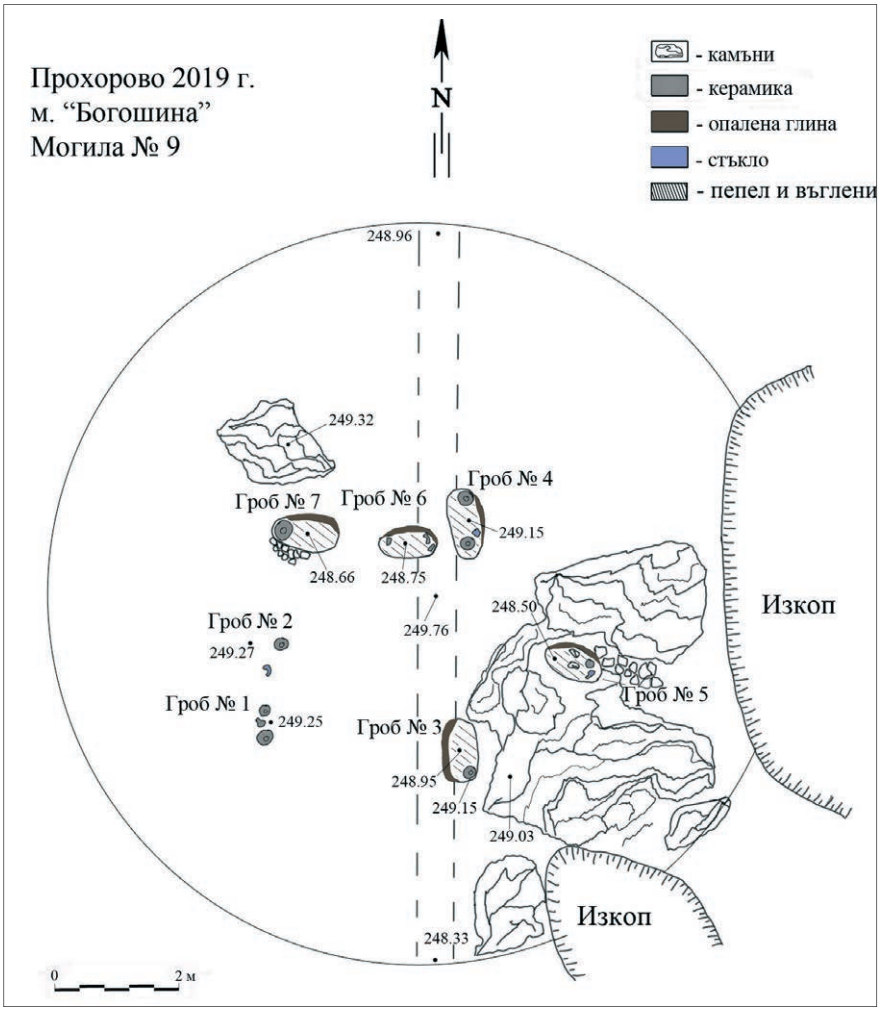
Явор Русев, Стефан Бакърджиев

Могила № 9 е разположена върху склон с денивелация от запад на изток. Диаметърът в основата и е 12,0 м. Височината ѝ от юг е около 0,40 м, а от север – 0,80 м (обр. 1). Под насипа бяха открити седем гроба чрез трупоизгаряне, всичките извършени извън рамките на могилния насип (обр. 2). Гробните съоръжения представляват елипсовидни ями, вкопани в античния терен (гробове № 1 – 4, 6) и в естествената скала (гробове № 5 и № 7). Дължината им варира от 0,90 (№ 2, 6 – 7) до 1,1 м (№ 3), ширината от 0,50 (№ 6) до 0,80 м (№ 1), а дълбочината от 0,15 (№ 1 и № 2) до 0,35 м (№ 3). По отношение на гробните съоръжения, гробовете може да се разделят на две основни групи. За първата група (№ 2 – 7) е харак-

Обр. 1. Профили на могила № 9

Fig. 1. Profiles of Mound No. 9

Обр. 2. План на могила № 9 с проучените структури

Fig. 2. Plan of Mound No. 9 with the investigated structures

терно поставянето на част от кремираните кости на покойника и останките от кладата в овални плитки ями, което е една широко разпространена в Тракия погребална практика. Въпреки еднаквите гробни съоръжения, проучените в могила № 9 гробове ни дават възможност да доловим определени разлики, например че при част от гробовете имаме депониране на останките от кремацията и кладата още горещи, което е довело до частично отухляване на дъното или стените на гробната яма (№ 5 – 7). При гробове № 2 – 4 останките от кремацията и кладата са поставяни, след като са изстинали. Първата група гробни съоръжения може да се определи като вариант В на Тип IV по типологията на Л. Гетов (Гетов 1970). Прави впечатление, че всички гробни дарове, основно керамични и стъклени съдове, са поставяни в гробните ями след изстиването на останките от кладата, докато личните вещи, които включват монети (гробове № 2 – 3) и ножове (гроб № 4), са горели.

Втората група гробни съоръжения е регистрирана само при гроб № 1, където част от кремираните кости и въглените от кладата са поставени в керамичен съд – урна. Гробното съоръжение в гроб № 1 спада към Тип V по типологията на Л. Гетов.

При проучването на могила № 9 бе установено, че в гробовете като дарове се поставят основно керамични съдове, а в гробове № 4 и № 5 сред даровете има и две стъклени чаши. Като лични вещи има поставени две монети в гробове № 2 и № 3, а в гроб № 4 има поставен нож.

Разположението на гроб № 7 (обр. 1), каменната могила над него и дълбочи-

ната в античния терен дават основание да се предполага, че това е първичният гроб, над който е натрупана могила № 9.

Този тип гробове са широко срещани през римската епоха (II – IV в.). Такива са известни от много могилни некрополи в Тракия – Попова могила край с. Староселец, Пет могили, Любимец, Новозагорско, Ямболско и др. (Кънчева-Русева и др. 1996).

На базата на намерените глинени съдове, типа на гробните съоръжения и нумизматичния материал отнасяме откритите гробове в границите от края на II – III в.

Литература

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

Кънчева-Русева и др. 1996: Т. Кънчева-Русева, К. Велков, В. Игнатов. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. Русе, 1996.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 9 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

Summary

In mound No 9, seven cremation graves were found, with the bodies cremated outside the mound (fig. 2). The burial structures are oval pits dug in the ancient terrain (Nos 1–4, 6) and in the natural rock (Nos 5 and 7). According to the burial structures, the graves could be divided into two groups. The first one (Nos 2–7) is characterized by placing part of the cremated bones and the remains of the pyre in oval shallow pits, which was a widespread practice in Thrace. The second group of burial structures is represented only by grave No.1, where part of the cremated bones and charcoal from the pyre were collected in a ceramic vessel – urn.

The location of grave No. 7, the stone mound above it and the depth to which it was dug in the ancient terrain provide grounds to believe that this is the primary grave, over which mound No. 9 was piled.

During the investigations of mound No. 9, it was found that mainly ceramic vessels were placed in the graves as gifts. The pottery, the type of burial structures and the coins found suggest that the discovered graves could be dated within the period of end of the 2nd–3rd c. AD.

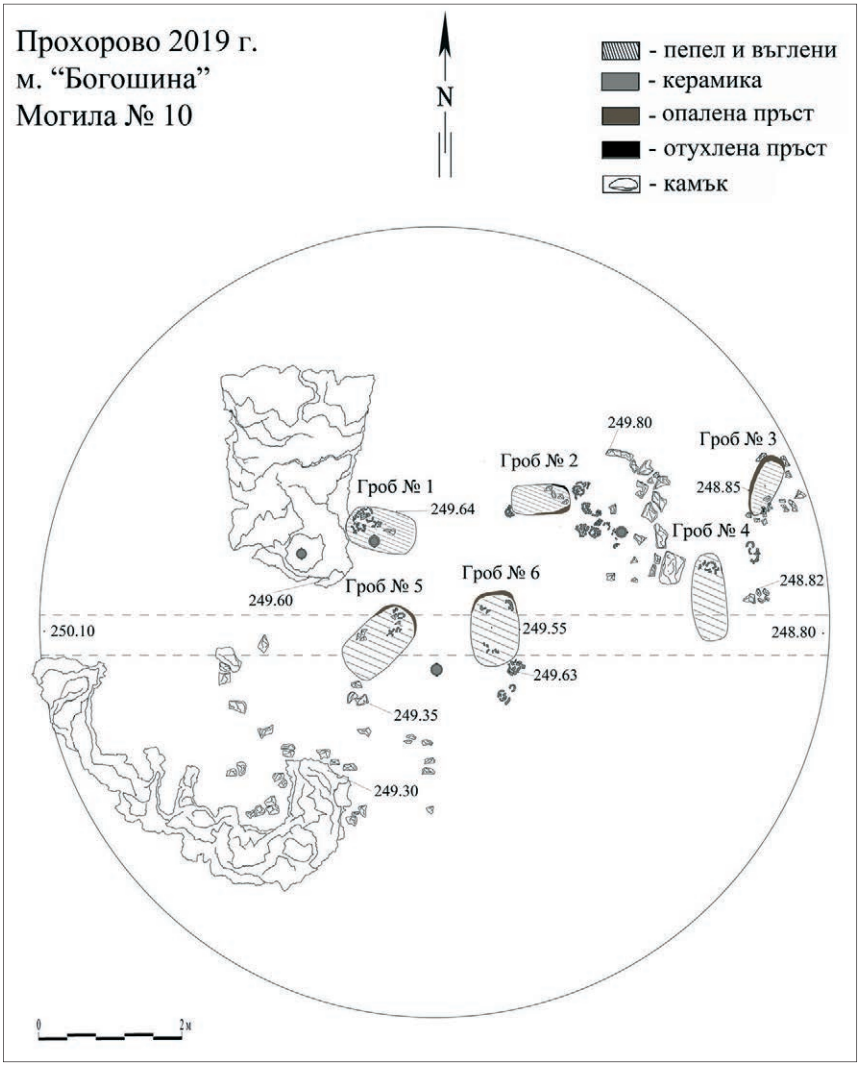
Yavor Rusev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, persian836@abv.bg
Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg

---

№ 71. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 10 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

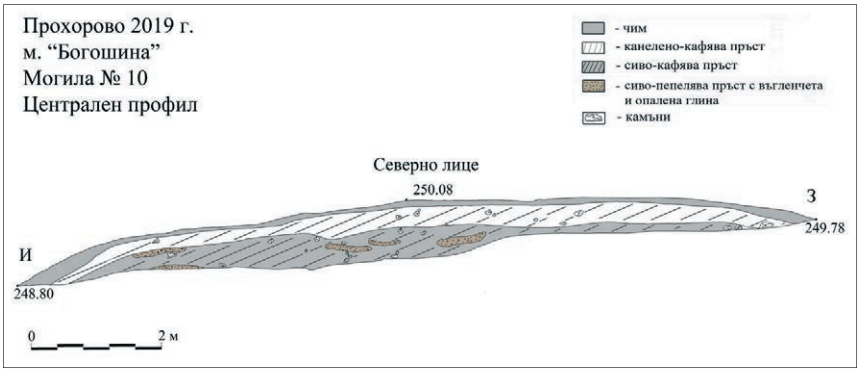
Явор Русев, Стефан Бакърджиев

Могила № 10 е разположена върху склон с денивелация от ЮЗ на СИ и се намира на 15 м на ЮИ от могила № 9. Диаметърът в основата и е 12,0 м. Под насипа бяха открити пет гроба чрез трупоизгаряне, всичките извършени извън рамките на могилния насип (обр. 1, 2). Гробните съоръжения представляват елипсовидни ями, вкопани в античния терен. Дължината им варира от 0,90 до (гробове № 1 – 3) до 1,20 м (гроб № 4), ширината от 0,50 (гроб № 2) до 0,70 м (гроб № 5), а дълбочината от 0,18 (гробове № 3 и № 5) до 0,25 м (гроб № 1).

Обр. 1. План на могила № 10 с проучените структури

Fig. 1. Plan of Mound No. 10 with the investigated structures

Обр. 2. Профили на могила № 10

Fig. 2. Profiles of Mound No. 10

По отношение на използваните гробни съоръжения всички гробове спадат към една група, за която е характерно поставянето на част от кремираните кости и останките от кладата в овални плитки ями – една широко разпространена в Тракия погребална практика. Въпреки еднаквите гробни съоръжения, проучените в могила № 10 гробове ни дават възможност да доловим определени разлики, например че при част от гробовете имаме депониране на останките от кремацията и кладата още горещи, което е довело до частично отухляване на дъното или стените на гробната яма – гробове № 1 и № 2. В другите гробове (№ 3 – 5) останките от кремацията и кладата са поставяни вече изстинали. Извършването на кремацията извън гробната яма и наличието на малък брой останки от кости не дава възможност да се определи полът на погребаните в гробовете.

Разположението на гроб № 1, видът на гробното съоръжение, дълбочината на вкопаването му и откритата в него монета ни дават основание да го смятаме за първичен гроб.

Гробните съоръжения могат да се определят като вариант В на Тип IV по типологията на Л. Гетов (Гетов 1970). Този тип гробове са широко срещани през римската епоха (II – IV в.). Такива са известни от много могилни некрополи в Тракия – Попова могила край с. Староселец, Пет могили, Любимец, Новозагорско, Ямболско и др. (Кънчева-Русева и др. 1996).

При проучването на могила № 10 бе установено, че в гробовете като дарове се поставят основно керамични съдове, а като лична вещ може да се определи поставената в гроб № 1 монета на император Траян (98 – 117). Въз основа на намерените глинени съдове, типа на гробните съоръжения и нумизматичния материал отнасяме откритите гробове в границите от края на II – III в.

Литература

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

Кънчева-Русева и др. 1996: Т. Кънчева-Русева, К. Велков, В. Игнатов. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. Русе, 1996.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 10 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

Summary

In Mound 10, five cremation graves were found, with the bodies cremated outside the mound. The burial structures are oval pits dug in the ancient terrain. Regarding the burial structures, all graves belong to a group characterized by placing part of the cremated bones and the remains of the pyre in oval shallow pits, which is a widespread burial practice in Thrace. During the study of mound No. 10, it was found that mainly ceramic vessels were placed as grave goods. The location of grave No. 1, the depth in the ancient terrain, and the coin found in the pit provide grounds to believe that it is the primary grave, over which mound No. 10 was piled.

The pottery, the type of burial structures and the coin found suggest that the discovered graves could be dated within the period of the late 2nd–3rd c. AD.

Yavor Rusev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, persian836@abv.bg
Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg

---

№ 72. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛА № 13 (II – III В.) ОТ МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА, С. ПРОХОРОВО, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА

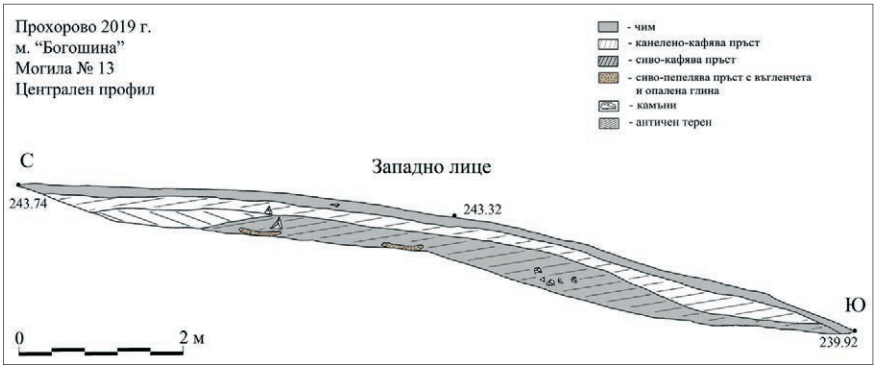
Явор Русев, Стефан Бакърджиев

Могила №13 е разположена на склон с денивелация от С на Ю. Могилата има диаметър 12 м, височината ѝ от юг е 1,20 м, а от север – 0,40 м (обр. 1). Всички проучени в надгробната могила гробове са с трупоизгаряне, като кремацията е била извършена извън могилният насип – с изключение на гроб № 2, където е регистрирана кремация на място (обр. 2).

По отношение на използваните гробни съоръжения гробовете могат да се разделят на три основни групи. За първата група (№ 3, 5 – 7) е характерно поставянето на част от кремираните кости на покойника и останките от кладата в овални плитки ями, което е една широко разпространена в Тракия погребална практика. Въпреки еднаквите гробни съоръжения, проучените в могила № 13 гробове ни дават възможност да доловим определени разлики, например че при част от гробовете има депониране на останките от кремацията и кладата още горещи, което е довело до частично отухляване на дъното или стените на гробната яма (гроб № 5). В другите гробове (№ 3, 6 и 7) останките от кремацията и кладата са поставяни вече изстинали. Първата група гробни съоръжения може да се определи като вариант В на Тип IV по типологията на Л. Гетов (Гетов 1970).

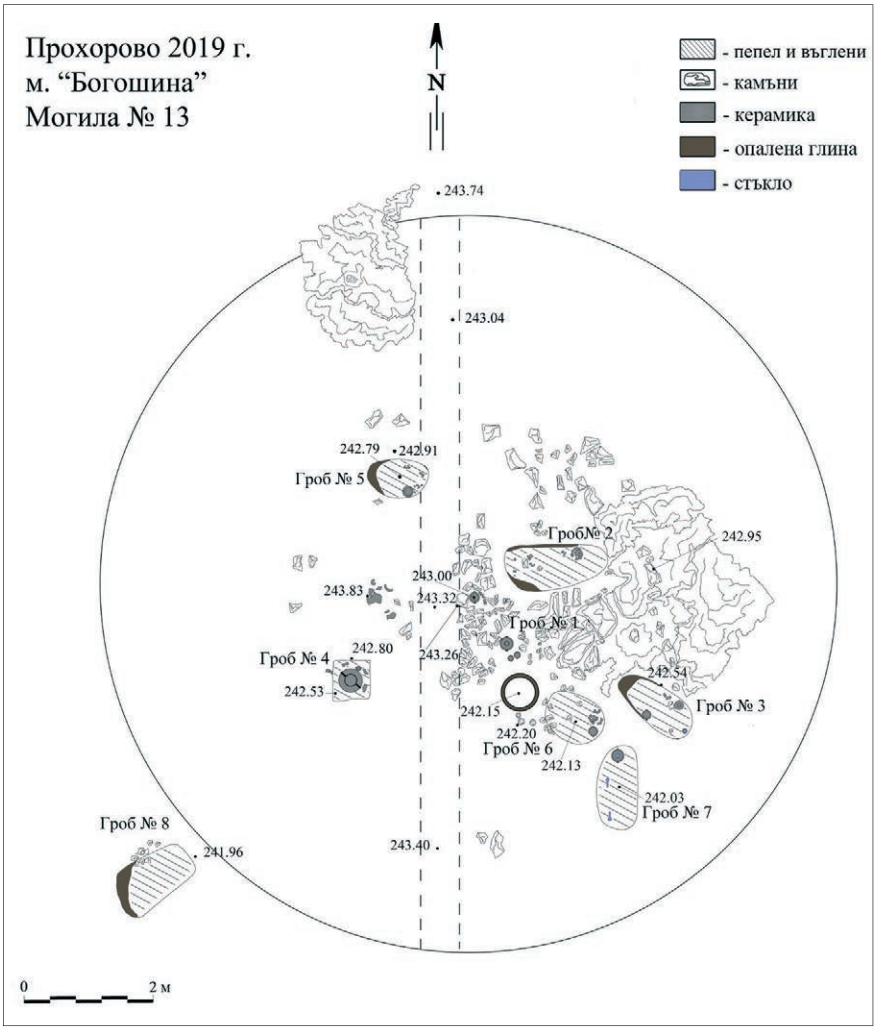
Втората група гробни съоръжения обхваща гробове № 1 и № 4, при които част от кремираните кости и въглените от кладата са поставяни в керамичен съд – урна. Гробното съоръжение в гроб № 1 спада към Тип V по типологията на Л. Гетов.

Към третата група гробни съоръжения принадлежи гроб № 2, който е и първичният гроб в могилата. Извършена е кремация на място, за което свидетелства силно отухлената северна стена

Обр. 1. Профили на могила № 13

Fig. 1. Profiles of mound No. 13

Обр. 2. План на могила № 13 с проучените структури

Fig. 2. Plan of mound No. 13 with the investigated structures

на гробното съоръжение, а гробните дарове са поставени върху все още горещите останки от кладата. Гробното съоръжение в гроб № 2 спада към Тип IV по типологията на Л. Гетов.

За първичен гроб приемаме гроб № 2, който е разположен сравнително централно, вкопан е в материковата скала, а гробната яма след засипването е покрита с малка каменна могилка. Над него е изграден и първичният могилен насип, който в първия етап вероятно леко покрива естествената скала в СИ част на могилата (обр. 2).

При проучването на могила № 13 бе установено, че в гробовете като дарове се поставят основно керамични съдове, като се откриха още два стъклени съда и два унгвентария.

По отношение на половата принадлежност на погребаните в могила № 13 с известна доза сигурност можем да приемем, че поради наличието на копие като лична вещ в гроб № 4 и на нож в гроб № 2 в тях са погребани мъже. Извършването на кремацията извън гробната яма и наличието на малък брой останки от кости не дава възможност да се определи полът на погребаните в останалите гробове.

Въз основа на открития керамичен материал, монетите, погребалния обред и гробните съоръжения, гробовете в могила № 9 могат да се датират в рамките от края на II до средата на III в.

Литература

Гетов 1970: Л. Гетов. Погребални обичаи и гробни съоръжения у траките през римската епоха (I – IV в). – Археология, 1970, 1, 1 – 12.

Кънчева-Русева и др. 1996: Т. Кънчева-Русева, К. Велков, В. Игнатов. Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. Русе, 1996.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUND NO. 13 (2ND–3RD C.) OF THE TUMULAR NECROPOLIS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR PROHOROVO VILLAGE, NOVA ZAGORA MUNICIPALITY

Yavor Rusev, Stefan Bakardzhiev

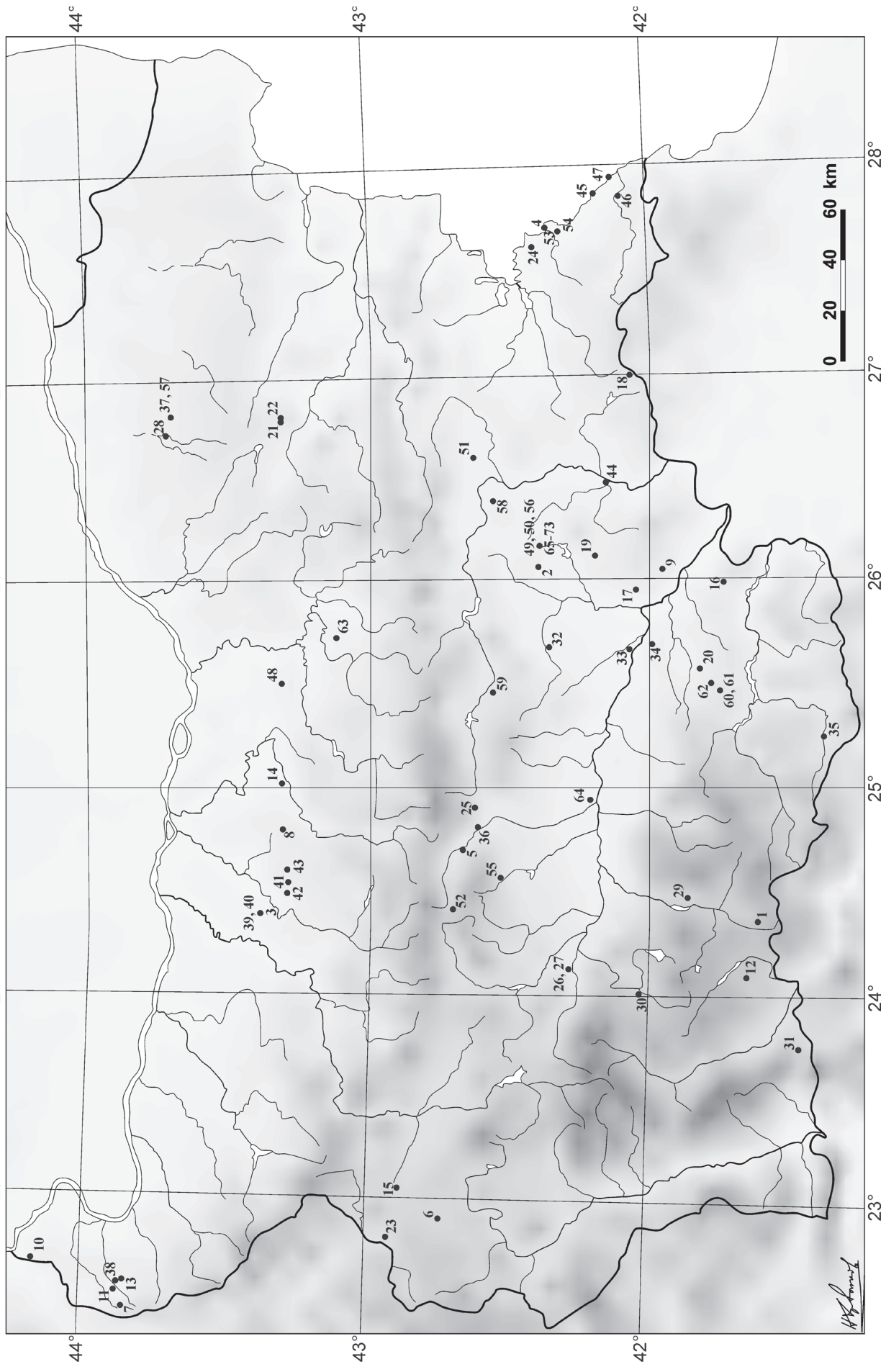
Summary

Mound No. 13 is located on a slope descending from north to south. The mound has a diameter of 12 m; its height from the south is 1.20 m, and 0.40 m from the north (fig. 1). All the graves in the mound were cremations, with the bodies cremated outside of the grave – except for grave No. 2 where the cremation was *in situ* (fig. 2).

Regarding the burial structures, three main groups can be distinguished. The first group (Nos 3, 5–7) is characterized by placing part of the cremated bones and the remains of the pyre in oval shallow pits, which is a widespread funeral practice in Thrace. The second group of burial structures comprises graves Nos 1 and 4 and is characterized by placing part of the cremated bones and charcoal from the pyre in a ceramic vessel – urn. Only grave No. 2 belongs to the third group, and it is also the primary burial in the mound – with cremation at the place of the grave, as indicated by the heavily burnt northern wall of the structure; the grave goods were placed on top of the remains of the pyre while they were still hot. The grave is located more or less in the center of the mound, it is dug in the bedrock, and the pit is covered with a small stone cairn.

The pottery, the type of burial structures and burial rites suggest that the discovered graves in mound No. 9 could be dated within the period of the late 2nd c. to the mid-3rd c. AD.

Yavor Rusev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, persian836@abv.bg
Stefan Bakardzhiev, Regional History Museum Yambol, 2 Byalo more Str., 8600 Yambol, st_bakardjiev@abv.bg

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km